يَهْدِيْ إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهٖ

په پښتو ژبه کښې آسان، عام فهم او تحقيقي انداز کښې، علمي او الهامي نکاتو باندې مشتمل، لاجوابه علمي تحفه

رُشْدُ الْقُرْآن

فِي تَفْسِيْرِ آيَاتِ الْقُرْآن

اووم جلد

له ابتداء د سورة ق نه تر آخر د سورة الناس پورې

تاليف

شيخ القرآن والحديث حضرت مولانا اُسَيْدُ الله صاحب رحمه الله

جديد مكتبه رشيديه
محله جنگي قصه خواني پښاور
091-2580074

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا

په پښتو ژبه کښې آسان، عام فهم او تحقیقی
انداز کښې، علمی او الهامی نکاتو باندې مشتمل ، لاجوابه علمی تحفه

رشد القران
فی تفسیر آیات القرآن

اووم جلد

له ابتداء د سورة ق نه تر اخر د سورة الناس پورې

تالیف
شیخ القرآن والحدیث
حضرت مولانا أسید الله صاحب رحمه الله

جدید مکتبه رشیدیه
محله جنگی قصه خوانی پشاور 091-2580074

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

د کتاب نوم : **رشد القران فی تفسیر آیات القرآن**

تالیف : شیخ القرآن والحدیث حضرت مولانا **اُسید الله** صاحب رحمه الله

تصحیح ونظر ثانی : مولانا تقی الله صاحب

جلد : اووم

صفحات : ٦٩٤

چاپ اول ځل : ۲۰۱۷ء

جدید مکتبه رشیدیه

محله جنگی قصه خوانی پشاور 091-2580074

د کتاب تر لاسه کولو ځایونه

- پشاور
- اکوړه خټک
- کوټه
- پروان
- کندوز
- غزني
- جلال آباد
- قندهار
- بغلان
- لوګر
- خوست

رکوعاتها (۳)	سورة ق مكية	آیاتها (۴۵)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۰) وحسب النزول (۳۴)

سورة ق مكیّ دي، نزلت بعدالمرسلات وقبل البلد.

ربط : څرنگه چه مشرکين دَتوحیدنه انکارکوی(چه دااصل الاصول دي)نو دغه شان دوئ دَ قیامت حشر نشر،سزا جزاء،نه هم انکارکوی،نوماقبل سورتونو،سورة محمّد،سورة فتح، سورة حجرات کښ ذکراواثبات دَتوحیداوشو،بالسنان،پدې سورة کښ دَ دويم اصل بیان دي چه قیامت دي.

دسورة دَمضامينواجمالي خلاصه

سورة ق نه ورستومسئله دَقیامت ذکرکیږی په هرسورة کښ دَماقبل نه علی سبیل الترقی،اوتوحیدچه اصل الاصول دي نوورسره ورسره دَهغی بیان هم کیږی،په ابتداء کښ تمهیددي دعوې دَسورة ته بیاذکردَدعوې دي چه(کذلک الخروج)اوبیاپه هغی دوه دلائل عقلیه ذکردی،یوتفصیلی بل مختصر،اومنونکوته بشارات اونه منونکوته تخویفات،زجرونه هم ذکرکیږی،اوپه آخرکښ مسئله دَتوحید.

تفصيلي خلاصه

تمهيد مع الزجر:آیت نمبر۱تا۳ او دیکښې د مشرکینو دوه شبهې نقل کیږي

دعوه دَسورت :آیت نمبر ۱۱ کذلک الخروج ده

دوه دلائل عقليوډ بيان دي:

اول دليل عقلي: آيت نمبر۶ تر ۱۱پورې.

دويم دليل عقلي:آيت نمبر ۳۸

دري تخويفات ذكركيږي:

(۱)اول تخويف:آيت ۱۲تر۱۴

(۲)تخويف ثاني:آيت نمبر۱۲تر ۳۰

(۳)تخویف ثالث آیت ۳۶، ۳۷
یو بشارت ذکر کیرې، آیت ۳۱.۳۵
تسلی برائی نبی ﷺ ۳۹ تا آخر.

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ① بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ
قٓ،قسم دې په قرآن چه خاوندد شرافت دې،بلکه دا کافران تعجب کوی ددینه چه راغلې دې دوئ ته
مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ② ءَاِذَا
یرونکې د دوئ د جنس نه پس وائی کافران دا یوشئ عجیب دې،آیا(مونږبه بیاژوندی کیږو)کله چه
مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ③ قَدْ عَلِمْنَا
مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې دا(بیاژوندی کیدل) واپسي لرې ده ،په تحقیق سره معلوم دی مونږته
مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ④
هغه چه کموی ئی زمکه د دوئ نه او زمونږسره کتاب دې حفاظت کونکې(دعملونودوئ).
بَلْ كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِيْٓ اَمْرٍ مَّرِيْجٍ ⑤
بلکه دوئ تکذیب اوکړو د حق کله چه راغې دوئ ته نودوئ په خبروګډوډکښ دی
اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا وَ زَيَّنّٰهَا
آیا نه ګوری دوئ اسمان ته د پاسه ددوئ چه څه رنګه جوړکړیدې مونږهغه اوښائسته کړیدې مودې
وَ مَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ ⑥ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَ اَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ
اونشته دې په هغې کښ څه چاؤد(سورې) اوزمکه غوره ولی ده مونږهغه او ایخی دی مونږپدیکښ مضبوط غرونه
وَ اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ⑦ تَبْصِرَةً وَّ ذِكْرٰى
اوزرغون کړی مودی پدیکښ د هر قسمه بوټونه تر و تازه. د پاره د پوهه کولو او دپاره دنصیحت

لِكُلِّ عَبۡدٍ مُّنِيبٍ ۞
د هرهغه بنده چه رجوع كونكي وي الله ﷻ ته،

﴿قٓ﴾ دا د مقطعاتو قرآنيه ؤنه دي چه قطعي او حقيقي معنى ئې الله ﷻ ته معلومه ده، او راجح قول دا دي چې دا حروف د تحدي دپاره راوړلي شوي دي.

﴿ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ ﴾ دا قسم دي او قسم براى استشهاد دي او جواب قسم ئې محذوف دي چه "انک لرسولٌ صادقٌ" يا "لتبعثنّ بعد الموت" دي چې مابعد آيت په دې دليل دې ، يعني دا دعزت او شرافت والا كتاب په دې ګواهي وركوي چې ته د الله ﷻ برحق رسول ئې او بعث حق دي ،﴿ٱلۡمَجِيدِ﴾ يعنى ذو المجد و الشرف على غيره من الكتب، يا ﴿ٱلۡمَجِيدِ﴾ صفت بحال متعلقه دي يعنى مجيدٌ صاحبه، چاچه ايزده كړو او عمل ئې پرې اوكړو نو عندالله او عندالناس به عزت مند شي (كشاف).

﴿بَلۡ عَجِبُوٓاْ ﴾ دا اضراب دې د جواب قسم محذوف نه او د مشركينو اعتراض به طور شكوه نقل كيږي ، چې ته اګرچې د الله ﷻ برحق رسول ئي او بعث به خامخا كيږي او دا قرآن هم په دې ګواه دې خو ددې باوجود دا مشركان ستا په نبوت او بعث بعد الموت باندې اعتراض او حيرت و تعجب اظهار كوي چې دې څنګه رسول كيدې شي ، رسول خو فرشته پكار ده ، بشر كيدې نشي ، او بيا دې چې د مرګ نه ورستو احوال بيانه وي دا د كومه ځايه راغلي دي(مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡ)ديكښې اشاره ده ديته چې د دوئ دپاره باعث تعجب اموره دوه وو:(١)يو د بشر نبي كيدل (٢) او بل انذار يعني مرګ نه روستو احوالو سره دوئ يرول ﴿أَن جَآءَهُم ﴾اى لان جاءهم﴿مِّنۡهُمۡ﴾من جنسهم،﴿هَٰذَا ﴾مشاراليه بشريت د رسول او بعث دي.

﴿أَءِذَا مِتۡنَا﴾ دا د مشركانو دليل دې په عدم امكان د بعث، چې مونږ مړه شو او خاورې خاورې ذرې شو او اجزا خو په زمكه كښې ميلاؤ او نوم نشان خو روک شي نو بيا دا څنګه كيدې شي چې دا ټول را جمع كړې شي او بيا ورله وجود او حيات وركړې شي !!! ﴿ذَٰلِكَ﴾يعنى دابعث بعدالموت﴿رَجۡعُۢ بَعِيدٞ ﴾اى بعيدٌ عن العقل والامكان،يعنى داخو د عقل نه

ډيره لرې ده؛ ځکه چې (۱) يو خو دا اجزاؤ پته نه لګي (۲) او بل د دې نه بيا ځنګه ژوندي پيدا کيږي.

﴿ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ ﴾ دا جواب دې د مشرکينو د دليل ، او دليل عقلي دې په امکان د بعث، چې بعث بالکل آسان او ممکن دې ، ځکه چې الله ﷻ عليم ذات دې ، د ستاسو د وجود يوې يوې ذرې علم ورسره دې ، هغه به د زمکې نه را اوباسي ،او قدير دې چې دې ذرو نه به بيا دوباره انسان جوړ کړي او حيات به ورله ورکړي ،

﴿ قد علمنا ما تنقص ﴾ دا د دوئ د **استبعاد اول شق جواب دې** چه ديکښې الله ﷻ لره د علم محيط اثبات دې ، چې زمکه دَانسان غوښه،هډوکی،ويخته وغيره زاړه کړی اووئی خوری،ريزه ريزه ئی کړی ليکن بياهم داټول اجزاء مونږته معلوم وی او مونږ سره په يو محفوظ کتاب کښې درج وی،لهذا دَ دوئ وراسته اجزاء معلومول مونږ ته قطعًا مشکل امر نه دې،د بخاري شريف روايت دې چه نبیﷺ فرمائی: لَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وفی رواية لمسلم: «كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ، إِلَّا عَجْبَ الذَّنَبِ، مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ» .يعنی دَانسان ټول بدن خاورې کيږی مګر يو هډوکې نه خاوری کيږی چه هغه عجبُ الذنَب،دې (ښېتوکښې دې هډوکی ته "لکمونې" وائی)د دينه پيدا شوې دې او هم دينه به دَ انسان دوباره تخليق کيږی.

﴿وَعِندَنَا كِتَـٰبٌ حَفِيظٌ ﴾حفيظ ياپمعنی دَمحفوظ دې يعنی دَهرتغيرنه محفوظ دې يا پمعنی دَ حافظ دې،اومراد ورنه يالوحِ محفوظ يا علم الهی دې.

﴿بَلْ كَذَّبُوا ﴾دادَ بل عجبوا نه اضراب دې ، يعني دوئ د تعجب د پاره څه واقعي باعث نشته ځکه چې دوئ د الله ﷻ علم محيط او قدرت تامه دواړه مني ، بلکه اصل مسئله د دوئ عناد ده ، چې هغې د وجهې نه حق نه انکار کوي او په ګډو وډو ئي سر دې ، ﴿بِٱلْحَقِّ﴾ ای بالامر الظاهر البين، مراد ورنه بعث بعدالموت دې﴿فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴾ "مريج"پمعنی دَمختلط اومتلبس سره دې،يعنی داکافران په ګډوډاومتزلزل احوالو،اقوالوکښې مبتلادی،يو طرف ته د الله ﷻ علم محيط او قدرت تامه مني او بل طرف ته د بعث نه انکار کوي ،دغه شان د الله

ﷺ رسول په باره کښې کله وائی چې دا (نعوذبالله) ساحر دې، کله وائی کاذب دې، کله وائی کاهن دې، کله وائی شاعر دې، یا "مریج" پمعنی دَ فاسد سره دې یقال مرجت المعدةُ اذافسدت.

﴿ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ﴾دا د **دوئ استبعاد دویم شق جواب** دې چې دیکښې الله ﷻ لره قدرت تامه اثبات شوې دې ،چې کوم ذات چې دومره لویو لویو کارونو باندې قادر دې ، آسمانونه ، زمکه ، غرونه وغیره پیدا کولې شي نو انسان بیا ژوندې کول هغه ته څه مشکل دي !!! ﴿ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ﴾دیکښې د علویاتو بیان دې ﴿ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا ﴾ای بلاعمدٍ،یعنی داڅومره لوئ عظیم الشان چهت ئی بغیرد َستن نه اودره ولې دې،دې ته په نظرد َعبرت سره اوګورئ،﴿وَزَيَّنَّٰهَا ﴾ اوبیائی په ستورو یا طبعی منظر سره مزین کړیدې،﴿فُرُوجٍ ﴾ جمع دَ "فرج" ده "شق" (چاود) ته وائی مراددادې چه دَهرعیب اونقصان نه سالم دې،نودادَ"ابواب السّمآء"سره منافی نه دې.

﴿وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا ﴾دې کښ دَ سفلیاتو ذکر دې یعنی علویات سفلیات ټولوباندې الله ﷻ قادردې﴿وَٱلْأَرْضَ ﴾ "منصوب" علی شریطة التفسیردې ﴿مَدَدْنَٰهَا ﴾ یعنی زمکه موخوره کړې اوغوړه ولی ده،هرچه ده نظریه دَاهل هیئت چه زمکه کرّه ده،نودَدې آیت سره مَخالفه نده ځکه چه کرّه چه کله ډیره لویه وی نودَهغې هره هره حصه په نظرباندې خوره سطح راځی﴿وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ﴾ جمع دَ"راسیّ"ده،یادَ"راسیةٌ"ده،دَ"رُسوّ"نه مشتق دې،پمعنی دَثبات دَاجساموثقیله ؤ سره، نودَ"رواسی"معنی داده چه پاخه غرونه چه پخپله هم نه خوزیږی دَخپل ځائ نه اوزمکه ئی هم دَ خوځیدو نه منع کړیده،کقوله تعالیٰ"رواسی ان تمیدبکم"اودغه رنګه په حدیث کښ هم مذکور دی چه کله الله ﷻ زمکه پیداکړه نوخوزیدله نودَپاسه نه ئی ورباندې دَغرونومیخونه اووهل نو اودریدله،﴿ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ ﴾یعنی دازمکه موپه هرقسمه تازه بوټوسره زرغونه کړیده اورونق مو ورکړیدې .یازوج پمعنی دَجوړې سره دې نوداپدې دلالت کوی چه په بوټوکښ هم مذکرمؤنث شته دې.

﴿تَبۡصِرَةً وَذِكۡرَىٰ﴾ مفعول له دي د ماقبل ټولو افعالو ((بنينا، زينا، مددنا، القينا،او انبتنا)) د پاره على وجه التنازع، او علت دي دَ دي كارونو ، ((تبصرة)) او ((ذكرىٰ)) كښې فرق دا دې چې "تبصرة" په مقابله كښې "جهل" راځي او او "ذكرى" په مقابله كښې "غفلت" راځي ، يعني په دې صنائعو كښې غور و فكر كولو سره د الله ﷻ د قدرتونو نه جاهل ته ، معرفت نصيب كيږي او غافل ته ورسره ياد دهاني كيږي ، خو شرط دا دې چې دې جاهل او غافل كښې دوه صفاته وي : يو عبديت او بل انابت ،يعني دا كس متكبره او ضدي او معاند نه وي.

وَنَزَّلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتۡنَا بِهِۦ
اوراورولي دى مونږ دَطرفه دَاسمان نه اوبه مباركې نو رازغون كړي دي مونږ په هغې سره
جَنَّٰتٍ وَحَبَّ ٱلۡحَصِيدِ ۝٩ وَٱلنَّخۡلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا طَلۡعٌ نَّضِيدٌ ۝١٠ رِّزۡقًا
باغونه او دانې (د هغه فصل)چه ريبلې شى، اوكجورې دنگې دنگې چه وي دَ هغې وږى لاندې باندې ، دَ پاره دَ رزق
لِّلۡعِبَادِۖ وَأَحۡيَيۡنَا بِهِۦ بَلۡدَةً مَّيۡتًاۚ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ۝١١
دَ بندګانو ، او را ژوندئ كړه مونږ په هغې سره مړه (وچه) زمكه ،هم دغه شان به راوتل وى(ستاسو دَقبرونو نه).

﴿وَنَزَّلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ﴾داهم دَ ماقبل دليل عقلى حصه ده،او د الله ﷻ قدرت مظاهر پكښې بيانيږي،﴿مَآءً مُّبَٰرَكًا﴾يعنى كثير المنافع،﴿وَحَبَّ ٱلۡحَصِيدِ﴾ "الحصيد"صفت دې دَموصوف محذوف دپاره،چى هغه الزرع يا النبت دې ،يعنى دانى دَ هغه بوټوچه"لو"كوليشى.﴿وَٱلنَّخۡلَ﴾ عطف دې په﴿جَنَّٰتٍ﴾ باندې﴿بَاسِقَٰتٍ﴾ دنگى دنگى كجورې يابمعنى"حوامل"سره دې.﴿رِّزۡقًا﴾ مفعول له دې،اى انبتناهاللرزق،

﴿ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ﴾دادَسورة **مركزى دعوه** ده،چه لكه څرنګه چه باران سره مړه زمكه راژوندئ شى، په زمكه بوټى نه وي بيا را زرغون شي ، بلكه څنو بوټو د تخم پته په زمكې كښ هم نه لګي خو بيا ئې هم الله ﷻ را پيدا كړي ، نودغه شان به دَقيامت په ورځ الله ﷻ مړه انسانان دَ زمكې نه دوباره راژوندى كړى ، برابره خبره ده چې د هغه اجزاء زمكې خوړلي وي

او که محفوظ وي . او د بخاري او مسلم په روایت کښې دا هم راغلي دي ،چې قیامت په ورځ به الله ﷻ باران اوکړي نو دې باران سره به انسانان داسې ژوندي کیږي او پیدا کیږي لکه چې بوټي ورسره پیدا کیږي ،

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ⑫ وَعَادٌ
تکذیب کړې وؤمخکښې دَدوئ نه قوم دَنوح علیه السلام اوخاوندانودکوهی اوثمودیانو،اوعادیانو
وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ⑬ وَأَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۚ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ
اوفرعون اورونړودلوط علیه السلام ،اوخاوندانودبنړ(ځنګل)اوقوم دتبع،هریوتکذیب کړې ووُدرسولانو،
فَحَقَّ وَعِيدِ ⑭ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ
پس ثابت شو(په هغوئ)عذاب ځما.آیاموئړستړی شوی یوپه اول ځل پیداکولو،بلکه دوئ په شک کښې دی
مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ⑮
دَپیداکیدو نوی نه.

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ ﴾ پدیکښې مکذبینو اومنکرینو ته تخویف دنیوی بیانیږی، او ضمنًا تسلی ده حضور ﷺ ته یعنی لکه ځرنګه چه دغه سرکشو قومونو تکذیب اوکړو نو دَ الله ﷻ عذاب پرې راغې نو دغه شان به اې اهل مکه ؤ په تاسوعذاب راشی که تکذیب کوئ. په آیاتونو مذکورؤ کښې چه دَ کومو قومونو ذکر دې دَ دوئ دَ هلاکت واقعات مخکښې سورتونو لکه اعراف، حجر، فرقان، دخان وغیره کښې تیرشویدی.

﴿وَأَصْحٰبُ الرَّسِّ ﴾مشهور قول په بناء دوئ ته پیغمبر حضرت حنظله بن صفوان علیه السلام رالیږلې شوې وؤ نور تحقیق دَسورة فرقان آیت(۳۸)کښې وګورئ. ﴿ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴾ مراد دَ رونړو نه نسبی رونړه نه دی بلکه دوئ ته اخوان دَ لوط صرف دَمصاهرت(سخرګنئ)په وجه وئیلې شویدې(روح المعانی)﴿وَأَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ ﴾قوم دَشعیب علیه السلام﴿وَقَوْمُ تُبَّعٍ﴾دَدې تفسیرپه سورة الدخان(۳۷)کښې شویدې چه داحمیری بادشاه وؤپخپله مؤمن وؤلیکن قوم ئی کافروؤ.

﴿ كُلٌّ كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ ﴾ كذّب مفرد دَ وجهې دَ لفظ دَ كل نه راوړلې شوا و مراد دَ كلية نه تكثير دې كقوله تعالى واوتيت من كل شئ، ځكه چه په قوم نوح وغيره كښې بعضو ايمان راوړې وو كقوله تعالى فما آمن معه الاقليل

﴿أَفَعَيِينَا بِٱلۡخَلۡقِ ٱلۡأَوَّلِ﴾ دازجردې منكرينودَقيامت ته استفهام دَتوبيخ دَپاره دې، ((افعيينا)) دا عيّت الحمامة بالبيضة نه ماخوذ دې ، او دا تعبير هغه وخت استعماليږي چې كله كونترې د اګئ اچولو وخت راشي خو په دې نه پوهيږي چې چرته ئي واچوي ، او كله چې واچوي نو بيا په دې نه پوهيږي چې اوس ئي حفاظت څنګه اوكړي ، نو خپله اګئ ئي راغستې يو خوا بل خوا ګرځي او څه بن ورله نه ورځي چې څه پرې اوكړي ، او دغه شان عرب وائي : اعياني دواءک ، كله چې د مرض تشخيص ورنه اونشي ، نو دلته ئي معني عاجزه كيدل ، متحير كيدل او تردد كښې اچيدل ده ، نو الله ﷻ منكرينو د بعث ته فرمائي چې مونږ تاسو اول ځل پيدا كړي يئ ،حالانكه د تاسو څه سابقه مثال هم نه وو، هر انسان له جدا جدا صورت ورګول وو، د پلار ځوي ترتيب وو، او نور داسې ډير امور وو چې هغه قيامت په ورځ پيدا كولو كښې نشته ، خو دې باوجود الله ﷻ نه ستاسو د اول پيدائش نه عاجزه شوې دې او نه د څه تردد او تذبذب كښې مبتلا شوې دې نو دوباره پيدا كولو كښې بيا د استبعاد څه خبر ده!!

﴿بَلۡ هُمۡ فِي لَبۡسٖ﴾ يعنى نه مونږ عاجزه شوي يو او نه داكافران دَالله ﷻ دَقدرت نه انكار كولې شي بلكه اصل داده چه دوئ دَوقوع قيامت او دَ دوباره پيدا كيدلو په باره كښې په شك كښې دي.

وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ وَنَعۡلَمُ مَا تُوَسۡوِسُ بِهِۦ نَفۡسُهُۥۖ وَنَحۡنُ
اوپه تحقيق سره پيداكړيدې مونږانسان اومونږپوهيږو په هغه چه وسوسې اچوی، دَ هغی نفس دَ ده اومونږ
أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ مِنۡ حَبۡلِ ٱلۡوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلۡيَمِينِ
زيات نزدې يو ده ته دَرګ دَمرئ نه،كله چه اخلی دوه اخستونكیفرشتې، چې خی طرف ته

وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

اودگس طرف ته ناستې وي . نه رااوباسي انسان دَخولې نه څه خبره مگرپه خوادَهغه کښې نگهبان تيار وي (ليکلوته).

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ وَنَعْلَمُ ﴾داتخويف اخروى دې،اودَبيان سابق تتمه ده چه په انسان باندى زمونږقدرت کامله هم شته دې اوعلم کامل هم،نولهذادَانسان دوباره راژوندى کول مونږته مشکل نه دى.﴿خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ ﴾ دَقدرت کامله بيان دې﴿وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِۦ﴾ دَعلم کامل بيان دې،چه مونږدَانسان دَهرقول اوفعل نه خبرداريو ، تر دې چه دَ هغه په پټو خبرو چه دَ وسوسى په طريقه دَهغه په زړه کښې تيريږى هغه هم مونږته معلوم دى.«به» کښې هاء، ضمير "ما" ته راجع دې،اوداهم کيديشى چى «الانسان» ته راجع وى ،دى صورت کښې به معنى داسى وى:دَده نفس چې د ده سره کومې پټې خبرې کوي مونږ ته د هغې هم پته ده .

﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ ﴾مراددَقرب نه دَجمهورومفسرينوپه نزدقرب علمى دې﴿حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ﴾ اضافت بيانى دې،«حبل الوريد»شه رگ يعنى دَخټ هغه غټ رگ ته وائى چه دَهغى په پرې کيدلو سره انسان مړ کيږى ، ممکنه ده چه دا کنايه وى دَ روح او نفس نه، نومطلب دادې چه مونږ دَ علم په اعتبارسره انسان ته دَده دَروح اونفس نه هم زيات نزدې يو ،ځومره چه الله ﷻ دَانسان په احوالوباندى عالم اوخبرداردې دومره انسان پخپل ځان ندې عالم،علامه ابن کثيررحمه الله په نزد دَ "نحن" نه مرادفرشتې دى،ذات يا علم دَالله ﷻ نه دې مراد،يعنى زمونږ فرشتې انسان ته دَشه رگ نه زياتى قريبى دى.

﴿إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ ﴾"اذ"متعلق دې دَ"اقرب"سره يعنى مونږ زيات قريب يوانسان ته دَحبل الوريد دَ هغه نه،کله چه فرشتې دَهغه اعمال ليکى،نوپديکښې اشاره ده ديته چه الله ﷻ دومره زيات عالم دې دَ انسان د احوالو او اعمالو نگرانې د پاره د فرشتو مقرر کولو ته ئې حاجت نشته دې،فرشتوتقررخوصرف دَظاهرى اتمام حجت دپاره دې(روح المعانى). لکه په حديث کښې دى چه فرشتې دَ يو بنده نيک عمل بره اوړى اودَهغى ډيرې خوبيانې بيانوى ، ترکومه پورې چه الله ﷻ غواړى هغه به وړى.بيابه ورته الله ﷻ فرمائى زه ئې خپل بنده ته القاء اوکړى چه تاسو صرف ځما دَ بنده دَ عمل محافظې يئ او څه دَ هغه دَزړه نگران يم ځمادې بنده داعمل ځما دَ

رضا دَ پاره نه دي کړي تاسو داپه جهنم کښ اوليکئ، او دَ يوبنده به داسې عمل راوړی چه دَ هغې به تحقير کوی او هغه به ډيرکم ګڼړی، اوهغه عمل به هم ترکومه پورې چه دَ الله ﷻ خوښه وی، وړی، بيا ورته الله ﷻ القاء اوکړی چه تاسوځما دَ بنده صرف دَ عمل محافظی يئ، ځه دَ هغه دَ زړه نګران يم، ځما دي بنده دا عمل ځما دَ رضاء د پاره کړيدې دا دَ نيکانو په دفترکښ اوليکئ (روح المعانی بحواله ابن مبارک وابن ابی الدنيافی الاخلاص).

﴿ يَتَلَقَّى ﴾ يمعنى دَ 'ياخذ' سره دې، ﴿ ٱلْمُتَلَقِّيَانِ ﴾ هغه دوه فرشتې چه په هر انسان مقررې دی، او دَ هغه افعال، اقوال، اعمال ليکی او دوئ ته کراماً کاتبين ويلې کيږی. ﴿عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴾ 'قعيد' په وزن دَ فعيل دې اطلاق ئی په واحد او په متعددو يوشانته کيږی، ځکه واحد ذکر شو ورنه 'قعيدان' پکار وؤ، يا په عبارة کښ حذف دې ای عن اليمين قعيدوعن الشمال قعيد.

فائده: دقرآن ظاهر نه صرف دومره خبره معلوميږي چې دا دوه فرشتې دي ، يوه ښي طرف ته وي او بله ګس طرف ته ، خو د مکان تعيين ئي نه قرآن کښې راغلې دې او نه په صحيح احاديثو کښې ، البته بعضو سلفو نه مروي دي چې دا د انسان په اوګو باندې ناستې وي او بعض فرمائي چې د انسان په داړو باندې ناستې وي ، ليکن اصح داده چه علم دَ دې مفوض دې الله ﷻ ته، زمونږ عقول ئی ادراک نشی کولې اونه ئی مونږ مشاهده کولې شو.

﴿مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ ﴾ يعنی انسان چه دَخولې نه څه قسمه خبره رااوباسی که خيروی که شر، دا فرشتې ورته تيارې ناستې وی، اوليکی ئی، په دې مسئله کښ اختلاف دې چه آيا دَ انسان هرقول ليکلې شی يا صرف هغه چه په هغی کښ ثواب ياعقاب وی؟ نو امام مالک رحمه الله وغيره علماء فرمائی چه هرڅيزليکی 'حتی الانين فی المرض' صاحب دَروح المعانی ليکی چه وفي شرح الجوهرة للقاني: مّايجبُ اعتقاده انّ لله تعالی ملائكةً يكتبون افعال العباد من خير او شرٍ او غيرهما قولاً كانت اوعملاً او اعتقاداً ، همّا كانت او عزما او تقريراً ، اختارهم سبحانه لذلک فهم لايهملون من شانهم شيئًا فعلوه قصداً او تعمداً او ذهولاً و نسياناً.

بعضِ علماؤ دَابن عباس رضی الله عنه نه نقل کړيدی چه صرف هغه کلمات ليکلې شی چه دَثواب يا عقاب مدار وی پرې، بعضِ علماؤ د دواړو قولونو په مينځ کښ داسې تطبيق کړيدې چه

ابتداءً هر کلمه لیکلې شی لیکن چه کله دَده اعمال پیش کولې شی نو مباحات ورنه محوه کړې شی، او دا معنی ده دَالله ﷻ د يمحوالله مايشاءويثبت والله اعلم.

﴿مِن قَوْلٍ﴾ ذکردَقول دې خو فعل پکښې هم په دلالت النص سره داخل دې، او دغه شان دا ترینه هم معلومیږی چه فرشتې دَانسان دَزړه خیالات اووساوس نه لیکی کمافی الحدیث، إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا، مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلَّمْ

﴿ رَقِيبٌ﴾یعنی فرشته چه دَده قول ساتنه کوی﴿عَتِيدٌ﴾تیاره اوحاضره.دادواړه هم په وزن دَفعیل دی په مفرد او متعدد ئی اطلاق یو شانته کیږی ، که دَ آیت کریمه استحضار وی نو دَ مسلمانانو نه به چرته هم ګناه نه صادریږی خصوصاًګناه دَژبې.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾
اورابه شی سختئ دَمرګ په رشتیاسره«اوبه ویلې شی ده ته»داهغه دې چه ته به دَهغې نه تختیدلې،
وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ
اووبه پوکلې شی په شپیلئ کښ ،دا ورځ دَ عذاب ده،اوراشی به هر نفس ورسره به وی یو شړونکې
وَّشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ
اوګواهی کونکې«ورته به اوویلې شی»چه یقیناًوې ته په غفلت کښ دَدې ورځې نه نولرې کړله مونږستانه
غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾
پرده ،ستانونظرستانن ورځ تیزدې.

﴿وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ﴾داتخویف دې ، په دلائلو سره د بعث اثبات کولو نه ورستو اوس الله ﷻ د بعث پوره احوال به طور تخویف بیانوي ، او دې آیت کښې تخویف دې په ذکر دَ حالت دَ مرګ سره،یعني مرګ او دهغې سختئ راتلل یقیني دي د هغي دپاره تیاري اوکړه ، تعبیرپه ماضی سره دلته اودغه رنګه په مابعدکښ دَوجه دَ تیقن نه شویدې، ﴿سَكْرَةُ

ﭐلۡمَوۡتِ﴾ دَمرگ په شدت سره چه کومه بی هوشی اوسختی وی هغی ته وائی،په قراءت دَابن مسعودﷺکښ ((سکرات الموت)) په جمع سره راغلي دي،داموافق دي دَهغه حديث سره چه بخاری،ترمذی وغيره ذکرکړيدي چه حضورﷺباندي چه کله دغه حالت راغي نوخپل لاسونه مبارک به ئی په اوبوکښ اووهل اوبیابه ئي په مخ مبارک باندي مسح کول اوفرمائيل به ئی(لااله الاّالله ان للموت سکرات). ﴿بِٱلۡحَقِّ﴾ باء دَملابست دپاره ده او حال دي د ((سکرة))نه ،ای متلبسةً بالحق،مرگ دَحق سره راغي،يعنی دَمرگ سکرات راتلل يقينی دی، کقوله تعالی کل نفسٍ ذائقة الموت،او يا((باء)) د پاره د تعديه ده ، يعني دَ مرگ سختئ حقيقت څرگند کړو. يعنی دَ مرگ په وخت کښ به دَ هغو وعدو حقيقت ښکاره شی کوم به چه اللهﷻ او دَ هغه انبياؤو کولي﴿ذَٰلِكَ﴾دينه مخکښ "يقال له عند الموت"مقدردي،اواشاره ده مرگ ته ﴿تَحِيدُ﴾ای تَهربُ وتفرّ.

﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ﴾ ديکښي د قيامت واقع کيدلو منظر بيان دي ،چي صور به پو کړي شي او قيامت به واقع شي ،﴿ذَٰلِكَ﴾ اشاره "نفخ" ته ده.﴿يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ﴾يعنی داورځ دَ واقع کيدلو دَ عذاب ده کافرانولره، يا"وعيد"عبارت دي دَعذاب موعودنه يعنی داورځ دَ واقع کيدلو دَ وعدي ده.

﴿ وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٍ﴾ ديکښي د کافر حساب کتاب د پاره راوستلو منظر بيان دي ، چي چي دوه فرشتي به پري مسلطي وي او يوه به ئي محشر طرف ته راکاږي او بله پري گواهي کوي ، ((کل نفسٌ)) ابن عاشور رحمه الله متعدد قرائنو په وجه فرمائي چي دينه مراد نفس کافر دي ، او بعض مفسرين فرمائي چي دي نه مرادهرسړي دي مؤمن وي او که کافر ، نيک وي او که فاسق،اگرچه په اختلاف دَنفوسو سره به په کيفيت دَسوق اوشهادة کښ اختلاف وی. •

﴿سَآئِقٌ وَشَهِيدٌ﴾دينه(۱)هغه دوه فرشتي مراددی چه په"اذيتلقی المتلقيان"کښ ئی ذکراوشويعنی يوه به ملک الحسنات وی اوبله ملک السيئات(۲)بعضِ وائی چه"سائق"فرشته ده چه ميدان حشرته به انسان راکاږی اودَ"شهيد"نه مرادجوارح دَانسان دی(۳)اصح داده(کما فی البحر) چه"سائق"هم اسم جنس دي تولي هغه فرشتي ورنه مراددی چه داسوق ورته حواله

شوې وی او "شهید" هم اسم جنس دې ټول ګواهي کونکی ورنه مراددی که کراماً کاتبین وی، که جوارح وی اوکه زمکه. په حدیث کښې دی "لایسمع مدیٰ صوت المؤذن انسٌ ولاجنٌ ولاشیٔ الاّشهدله یوم القیامة".

﴿ لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ ﴾ دیکښې د حساب کتاب د پاره پیشئ منظر بیان دې ، او خطاب کافر ته دې ،او دینه مخکښې " یقال للکافر الغافل " مقدر دې، یعنی کافر چه کله دَ هغی حقائقو معاینه اوکړی دَ کومو تصدیق به ئی چه په دنیا کښې نه کولو نو ورته اوبه ویلې شی چه په دنیا کښې ته دَ کوم څیز نه منکر وې نوهغه نن په تا نازل شو اوس ئی ښه اوګوره.﴿مِّنْ هَٰذَا﴾ اشاره حالاتو دَ محشر ته ده،یا عملنامې ته ده،﴿فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ ﴾ یعنی مونږ لرې کړه ستانه هغه پرده چه هغې دَ معاد امور ستا نه پټ کړی وو ،چه هغه دَ غفلت،انهماک او محبت سائل دَ دنیا دَ څیزونو سره او دَ خواهشات نفسانیه وُپرده وه،﴿فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾یعنی نظردی نن ښه تیزدې اوښه لګی څکه چه مانع زائله شو.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ۝ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ۝
اواوبه وائی ملګرې دَده داهغه دې چه ماسره حاضردې،وغورځوئ په جهنم کښې هرکافرضدکونکې.
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ۝ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ
دیرمنع کونکې دَخیر،ظالم،شک کونکې(په دین کښې)هغه کافرچه ګرځولې ئې دې دَالله ﷻ سره اله بل،
فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ۝ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ
پس وغورځوئ دې په عذاب سخت کښې،اوبه وائی ملګرې دَده(شیطان)اې ربه زمونږه وُګمراه کړې مادې په زوره
وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ
لیکن وُدې پخپله په ګمرا هئ لرې کښې دَحق نه،اوبه وائې الله ﷻ چه مه کوئ جګړې څماپه خواکښې

وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ
اوپه تحقيق سره مخکښې مې ليږلې ووٙ تاسو ته يرول . نشي بدليدلې هيڅ خبره(فيصله)زماپه خواکښې
وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٢٩﴾
اونه يم زه هيڅ ظلم کونکې په بندګانو خپلو.

﴿وَقَالَ قَرِيْنُهٗ ﴾ ديکښې د جرم ثبوت بيان دې چې کومه فرشته د ده په اعمالو ليکلو مقرر وه هغه به دده ټوله عمل نامه الله ﷻ په دربار کښې پيش کړي چې ما سره د ده دا جرائم ليکلي شوي دي ، مراد دَ «قرين» نه يافرشته ده چه کومه دَده دَعملونوپه ليکلومقرره وه او﴿هٰذَا﴾ اشاره دې کافر او د ده عملنامې ته ده، يا ورنه مرادشيطان دې چه کوم دنياکښې دَده سره ملګرې ووٙ،کقوله تعالى: نقيّض له شيطاناً فهو له قرين(الزخرف: ٣٦)په حديث کښې دي: ما من احدٍ الاّ و قد وُکّل به قرينه من الجنّ قالوا:ولا انت يارسول الله قال: ولا انا الاّ انّ الله تعالى اعانني عليه فاسلم فلا يامرني الاّ بخيرٍ.او﴿هٰذَا﴾اشاره کافرسړي ته ده،يعني شيطان به وائي چه دامجرم حاضردې چه ماغواکړې ووٙاوګمراه کړې مې ووٙاوجهنم ته مې تيارکړيدې.«هذا» مبتدا دې او «ما لدي» ورنه بدل دې او«عتيد» خبر دې د اسم اشارې ،

﴿اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ﴾داخطاب دې دَ طرفه دَ الله ﷻ نه فرشتو ته ، او ديکښې د فيصلې بيان دي چې الله ﷻ به د ده دَ جرمونو په وجه د ده په حق کښې د جهنم فيصله اوکړي ،په صيغې دَ "القيا" کښې مختلف اقوال دي:

(١)داچه دادَتثنيه صيغه ده،يعني دووٙفرشتوته حکم دي، او دا دوه فرشتې ياهغه ملک الحسنات اوملک السيئات دي يا دَ جهنم دوه نورې داروغه دي چه يوه به ئې دَ سر نه او بله دَ خپو نه اونيسي او جهنم ته به ئې اوغورزه وي کقوله تعالى "فيوخذبالنواصي والاقدام" (الرحمٰن)

(٢)دا دَ مفرد صيغه ده،په آخر کښې الف بدل دَ نون تاکيدخفيفه نه راغلې دې په اصل کښې "القينْ " دي

(۳)بعضِ وائی دلته صیغه د تثنیة دپاره د تکرار د فعل ده ، یعني کله د فعل تکرار اظهار په صورت د صیغې د تثنیې سره کیږي، نو ګویا دا په اصل کښ"الق الق" دې ، لکه "قفا نبک من..." په اصل کښ"قف قف"دې.

(۴)بعضِ وائی دامحمول دې په محاورې دَ عربو چه دوئ واحدته خطاب په تثنیه سره کوی.

﴿كُلَّ كَفَّارٍ﴾ دیکښې د فیصلې وجوهات بیانیږي ، چې په دوئ د جهنم فیصله د شپږ وجوهاتو او صفاتو په بنیاد شوې ده ، «کفار» دا **اول صفت او وجه** ده ، چې دې ډیر ناشکره دې ، د الله نعمتونو شکریه ئي په ایمان راوړلو سره نه ده ادا کړې ، ﴿عَنِيدٍ﴾ **دویم صفت** او وجهې بیان دې ، چې ډیر لوئ معاند وو ، حق خبره ئي صرف ضد او عناد په وجه نه منله ، (مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ)**دریم صفت** او وجهې بیان دې ،چې خپله خو ئي هڅې خیر او اسلام نه قبولو چې نور خلق ئي ترینه هم منع کولو او په لار کښې ورته رکاوټونه اچول (مُعْتَدٍ)**څلورم صفت** دې ، چې لوئ ظالم وو، خلقو باندې به ئي ظلم زیاتې کولو او مسلمانانو ته به ئي تکلیفونه رسول (مُرِيبٍ)دا **پنځم صفت** او وجهې بیان دې ، چې هغه تشکیک دې ،" مریب" وائي بل په شک کښې اچونکي ته ،یعني د اسلام تعلیماتو او احکاماتو باندې به ئي مختلف قسم اعتراضات کولو او د دین راهنمایانو باندې به ئي مختلف الزمات لګولو او هغې سره به ئي د تشکیک او بې اعتمادي فضا جوړوله،﴿ ٱلَّذِى جَعَلَ مَعَ ٱللَّهِ ﴾ دا**شپږم صفت** او وجه ده ، چې هغه شرک دې. ﴿ ٱلَّذِى ﴾ مبتداءدې متضمن دې معنی دَشرط لره او﴿فَأَلْقِيَاهُ﴾ ئی خبردې.

﴿قَالَ قَرِينُهُۥ﴾ مراددَ«قرین » نه ارجح قول مطابق شیطان دې ، یعني دې چې کله دا فیصله واوري ، نو ځان بچ کولو د پاره به ټوله ملبه په شیطان اوغورځوي او د دې ګناهونو ذمه دار او قصور وار به هغه اوګرځوي ، نو شیطان به ورته په جواب کښې اووائی چه ﴿رَبَّنَا مَآ أَطْغَيْتُهُۥ﴾ چه ما خو په زور نه وؤګمراه کړې بلکه ماخوصرف دعوت ورکړې وؤ ګمراهئ ته ، او

ده پخپل اختیارسره قبول کړې وؤ . داسې مضمون په سورة ابراهیم(۲۲)کښې هم تیردې
((وَمَاكَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ....))

﴿ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ ﴾ الله ﷻ به ورته اوس وائي چې بس، بحث مباحثه نوره ختمه کړئ، دې هیڅ فائده نشته ، ما په دنیا کښې خپل رسولان تاسو ته رالیږلي وو ، او هغوئ تاسو ته د کفر وعیدونه بیان کړي او اتمام حجت ئي درباندې کړې وو ، لهذا اوس د جهنم نه تلو فیصله کښې نه څه تبدیلی کیدې شي او نه دا فیصله په بې انصافئ باندې مبني ده.﴿بِالْوَعِيدِ ﴾ مرادورنه دادقول دَالله ﷻ دي،((لاملئنّ جهنم من الجنّة والنّاس اجمعين)) (السجدة:۱۳) او دغه شان دا قول د الله ﷻ ((ان الله لايغفر ان يشرک به))﴿ اَلْقَوْلُ ﴾ الف لام عهد خارجي دي مرادورنه داقول دَالله ﷻ دي چه﴿أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ ﴾.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ ۞
په هغه ورځ چه اووایوموږجهنم ته چه آیاته ډک شوې اوهغه به اوائی آیا څه نور هم شته

﴿يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ ﴾ د فیصلې نه بعد اوس د دوئ د ټهکانې حالت بیانیږي ، "یوم"دپاره عامل مقدردي چه"انذر"دې یعنی اې پیغمبره ﷺ چه داخلق دَهغه ورځې نه اوویره وه چه په کومه ورځ موږ بې شماره کافران جهنم ته غورځولونه ورستو دَ هغه نه تپوس اوکړو چه ﴿هَلِ امْتَلَأْتِ﴾ آیاته ډک شوې؟ نوفوج در فوج مجرمان هضمولو باوجود به جهنم جواب اوکړی چه ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ نور خلق هم را اوغورځوئ څماخیټه لا نه ده ډکه شوې،شاید چه داخلق پدې سره اویریږی چه موږخومره خطرناکی ټهکانې ته روان یو،اودَخپل عمل نه منع شی .

ترمذی دَ انس ﷛ نه روایت کړیدې چه حضور ﷺ فرمائی چه" قَالَ: لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ تَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، حَتَّى يَضَعَ فِيهَا رَبُّ العِزَّةِ قَدَمَهُ فَتَقُولُ: قَطْ قَطْ وَعِزَّتِكَ، وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ.

یعنی په جهنم کښې به دوزخیان غورځولې کیږی اوهغه به هل من مزید وائی،حتّی چه الله ربُّ العزة به په هغې باندې خپل قدم (کمایلیق بشانه)کیدی نوهغه به یوبل سره راټول شی اووائی به چې ستا د عزت قسم بس بس،

او په بخاري او مسلم یو روایت کښې دي چې په جنّت کښ به هم ځائ خالی وی نو دَهغی ډکوولو دپاره به الله ﷻ نور مخلوق هلته پیدا کړی او هغوئ به پکښ آباد کړی.

لطيفه:یو بزرګ ته چا عرض اوکړو چه په حدیث مذکور کښ چه دکوم مخلوق ذکر دې دا خو ډیر خوش قسمته دی چه پیدا کیدو سره جنّت ته داخل کړې شول،هغه ورته اوفرمایل چه دوئ ته به دَجنت څه مزه ملاؤ شی ؟ ځکه چه دوئ دَ دنیا تکلیفونه نه دی لیدلی، قبر، حشر منازل ئی نه دی لیدلی،دَجنت دَراحت اوارام به دوئ سره څه قدر وی؟ قدر خوبه ئې مونږسره وی چه دَ دنیا تکلیفونه، دَ قبر، حشر سختئ مولیدلی دی.

تنبيه:حدیث مذکوره په احادیثو دَصفاتو کښ مشهورحدیث دې،پدیکښ دَالله ﷻ دَ"قدم" ذکر دې، چه دا دَ متشابهاتو نه دې،چه معنی حقیقی ئی الله ﷻ ته معلومه ده،البته اکثر متکلمین او بعضِ سلف دَدې تاویل صحیحه کوی چه موافق ذې دَقواعدشرعیه وُسره او نصوص شرعیۇ سره،نو دوئ وائی چه داکنایه ده دَ"اذلال"نه یعنی کله چه دَدوزخ طغیانی زیاته شی نو الله ﷻ به ئې ذلیل کړی،دَ دې "اذلال" نه تعبیرپه"وضع قدم"سره شوید ې

بعضِ علماؤاشکال کړیدې چه الله ﷻ وعده کړیده چه:لاملئنّ جهنم من الجنّة النّاس اجمعین(هود:۱۱۹)نوچه دې ډک کړیشی نو دَ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ څه مطلب دې،جواب(۱) دادې چه مراد دَامتلاء،(ډکولو)نه دادې چه دَده یو طبقه به هم خالی نه وی اګرچه نورخالی ځایونه به پکښ وی،لکه خلق وائی"کلې دَخلقونه ډک شوهیڅ خالی کورپکښ نشته دې"حالانکه لارې کوڅې اومیدانونه خالی وی.

(۲)بعضِ وائی چه داپه اعتباردَحالینو دې،خالی والې اودَ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ مطالبه په اول الدخول کښ ده،بیاپکښ نور مخلوق واچولې شی نو ډک به شی(۳) بعضِ وائی چه جهنم به ډک وی لیکن په کافرانو اوپه عصاتوباندې دَ ډیرغضب په وجه به وائی چه ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾.

وَأُزْلِفَتِ	الْجَنَّةُ	لِلْمُتَّقِينَ	غَيْرَ	بَعِيدٍ	۝٣١ هَٰذَا
اورانزدې به" کړیشی جنت پرهیزګارانوته نه به وی لرې(ورته به اووئیلې شی)داهغه جنت دې					

مَا تُوْعَدُوْنَ لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيْظٍ ۝ مَنْ
چه وعده به ئي كيدله تاسو سره دَ پاره دَ هر رجوع كونكي حفاظت كونكي (دَ حقوق الله) ، هغه څوک چه
خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبٍ ۝ ادْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ
يريدلې وي دَالله ﷻ نه په غيبه سره او راغلې وی په زړه رجوع كونكي سره داخل شئ دې جنت ته په سلامتئ سره،
ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ۝ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ۝
داورځ دَهميش والى ده،وى به دَدوئ لپاره هغه څه چه غواړى ئى په جنت كښې او زمونږ سره شته څه نور هم

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾دابشارت اخرويه دې متقينو ته،چه دوئ ته به جنّت بالكل نيزدې راوستلې شي چې دوئ به ميدان حشر نه دهغي نعمتونو مشاهده كوي او خوشحاله كيږي به ورته او دغه شان ورته په تګ او داخليدو كښې به هم ورته هيڅ قسم تكليف نه وي ، (وَأُزْلِفَت)د "ازلاف" نه ماخوذ دې ، قريب كولو او نيزدې كولو ته وائي ، او دا د جنت نيزدې كول به حقيقتا وي چې الله ﷻ به ئي حشر ځائ ته بالكل نيزدې راولي او دوئ به د دې نعمتونو مشاهده كوي ، لكه جهنم به باره كښې چې راځي: « وبرزت الجحيم لمن يرى »، (غَيْرَ بَعِيدٍ) منصوب دې بناء بر ظرفيت ،اي: مكانا غير بعيد، يعني دوئ ته بالكل نيزدې ځائ ته راوستلې شي ،

﴿هَٰذَا﴾ دَدينه مخكښې"يُقال لهم" مقدردې،يعنى جنتيانوته به اوئيلې شى چه داهغه جنت دې چه دَهراوّاب اوحفيظ سره به ئى وعده كيدله ، «هذا»اشاره جنت ته ده، او اشاره د مذكر ورته په اعتبار د مسمى سره راوړلې شوې ده چې هغه مكان دې ،او مسمى اعتبار سره مذكر اشاره هم راوړلې شي او مؤنث هم ، خواه لفظ او اسم ئي مذكر وي يا مؤنث ، د تذكير او تانيث احكامات په هغې نه جاري كيږي ،بلكه د دې تعلق الفاظو سره دې ،«ابو السعود» (مَا تُوعَدُونَ) حكايت د حال ماضي دې ، نو صيغه دمضارع ده خو معني ئي ماضي ده ، اي كنتم توعدون به في الدنيا

﴿ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ﴾ جنت د داخلیدلو مستحق کسانو اوصاف بیانیږي: «اواب » دا ئي **اول صفت** دی او دي معنی ده کثیرالرّجوع الله ﷻ ته یعنی چه کوم سړي بار بار الله ﷻ طرف ته رجوع کوی،یعني که ګناه ترینه اوشي نو فورا توبه اوباسي او الله جل جلاله ته رجوع اوکړي ، معصیت نه طاعت طرف ته او غفلت نه د ذکر طرف ته رجوع کونکې وي ، حضرت ابن مسعود ﷺ او مجاهد رحمه الله د ﴿أَوَّابٍ﴾ معنی کوی چه هو الّذی یذکرذنوبه في الخلوة فیستغفرالله منها هغه چه په تنهایئ کښ خپل ګناهونویادوی اودهغې نه استغفارکوی. حضرت عبیدبن عمیر ﷺ فرمائی چه ﴿أَوَّابٍ﴾ هغه دی هوالّذی لایجلسُ مجلسٌ حتّی یستغفرالله تعالی فیه یعنی چه په هرمجلس کښ استغفارکوی،

(حَفِيظٍ)دا ئي **دويم صفت** دی،او د حفیظ معنی ده د الله ﷻ د احکاماتو حفاظت کونکې، چې په هغې پوره کولو کښې نه سستي کوي او نه ئي ضائع کولو ته پریګدي ، لکه حدیث شریف کښې راخي چې نبي کریم ﷺ یو ځل ابن عباس رضي الله عنهما ته او فرمائیل : یا غلام احفظ الله یحفظک. چې اې ماشومه د الله ﷻ د احکاماتو حفاظت کوه الله به د ستا حفاظت کوي.

﴿مَّنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ ﴾دا ئي **دريم صفت** دی ، چې هغه غیب باندې ایمان راوړل دي .

(وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ)دا ئي **څلورم صفت** دی ، چې د انابت په صفت مستقیم پاتې وي حتي چې مرګ ورته هم په دې حال کښې راغلې وي او الله ﷻ ته دې صفت سره حاضر شوې وي .

﴿ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ﴾ اي : يقال لهم : ادخلوها، دا ئي د جزا او بدلې اعلان دی چې تاسو بدله دا جنت دې دیته داخل شئ «بسلام» دا داسې ټهکانه ده چې دیکښې به تاسو هر قسم تکلیف ، پریشانئ ، غم او مصیبت نه په امن او سلامتئ کښې وئ ،(ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُلُودِ)نن ورځ نه دا د ستاسو مستقل ټهکانه ده او دا نعمتونه به ستاسو سره هیمشه د پاره وي ، زوال به پرې نه راخي ، (لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا)چې څه غواړئ هغه به درته میلاویږي ، نه څه ممانعت شته او نه د عدم موجودګئ احتمال ، بلکه هر څه به مهیا او حاضر خدمت وي ، (وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ)یعني دې

چې څه غواړي هغه خو به ورله خود وي بلکه داسې څیزونه به ورله هم وي چې د به نه د هغې مطالبه کړې وي او نه به د ده حاشیه خیال کښې راغلي وي. او هم داسې نعمتونو په باره کښې حدیث کښې راغلي دي "ما لاعينٌ رأت ولااذنٌ سمعت ولاخطرعلى قلب بشر" چه نه به هغه دَ جنتیانو سترګو لیدلی وی نه به ئي غوږونو اوریدلی وی.نه به ئي دَ هغې تصوّرپه زړه کښې تیرشوي وی (اللّهم ارزقناها)

حضرت انس او جابر رضی الله عنهما فرمائی چه "مزید" نه مراد دیدار الهی دي،النظرالی وجهه تعالی (مسلم) چه جنتیانو ته به نصیب کیږی او دا به ورته دَ ټولو نعمتونو نه زیات محبوب وی"رزقناالله بمنه وفضله"

او یو مطلب د "مزید" دا هم بیان شوي دي چې دینه مراد هغه نعمتونه او اجرونه دي چې هغه د عمل په سبب میلاو شوي نعمتونو نه علاوه دي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا
او ډیرهلاک کړیدی مونږمخکښې دَدوئ نه ډلې چه وُوهغوئ زیات سخت دَدوئ نه په نیولو(قوت)کښې
فَنَقَّبُوْا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى
نو اوګرځیدل هغوئ په ښارونو کښې . آیا شته دې ځائ دَ خلاصی ، بیشکه پدیکښې خامخانصیحت دې
لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿٣٧﴾
لپاره دَهغه چاچه وی هغه لره زړه یا کیږدی غوږ او دې حاضر وی (متوجه وی).

﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم ﴾داتخویف دنیوی دې اهل مکې و ته "کم"خبریه دې یعنی مونږدَدې اهل مکې و نه مخکښې ډیرخلق دَ هغوئ دَ کفر په وجه هلاک کړیدی حالانکه هغوئ په بدنی قوت اومالی قوت کښې دَدوئ نه زیات وُ،لیکن دَ دې باوجود زمونږ دَ عذاب نه بچ نشول نو تاسو هم دَ دینه عبرت اونصیحت واخلئ،ایمان راوړئ.

﴿ فَنَقَّبُوا فِي ٱلْبِلَدِ ﴾ «نقبوا » د نقب نه دې او "نقب" په معنی "ثقب" سره دې ، "ثقب" سوري ته وائي . نو د "تنقيب معني دٔ سوري كول، يعني خارونه ئي سوري كړل او دلته دا

كنايه ده د تذليل او تسخير نه ، "فاء" د پاره د تفريع ده ، يعني داسې قوت او مال خو ورله ورکړي وو چې ټوله زمکه ئي ځان له مسخر کړې وه ، کاروبارونه ئي پکښې شروع کړي وو . غټې غټې بنګلې او قلعي ئي پکښې قائم کړې وې . فصل او کروندې ئي پکښې کولې او د هغې دپاره ئي ډيمونه جوړ کړي وو وغيره.(كما في قوله تعالى: واثاروا الارض وعمروها اكثر مما عمروها) خو چې کله عذاب پرې راغې نو دې هر څه باوجود بيا ئي د پناه او بچ کيدو ځائ نه وو .(ابو السعود، التحرير والتنوير)

تنقيب په معنى د "سير" ګرځيدلو سره هم راځي او دې صورت کښې به ئي معنى داسې شي چې دمرګ نه دبچ کيدلودپاره په زمکه کښې ډير اوګرځيدل را اوګرځيدل او د پناه ځائ تالاش کړوليکن چه کله زمونږعذاب راغې نو هيڅ ځائ ورته دخلاصيدلو ملاؤنه شو

دبحث او تالاش په معنى کښې هم استعماليږي ، او دې صورت باندې به ئي معنى داسې وي ، چې کله پرې د الله ﷻ عذاب راغې نو بيا ئي د پناه ځائيونه ډير تالاش کړو خو چرته ورته هم ځائ نشو ميلاو . (روح)

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾اشاره اهلاک ته ده،يعنى ددې تيرشوى قومونږ په هلاکت کښې لوئ نصيحت اوعبرت دې دپاره دهغه چا چه صلاحيت پکښې وى.﴿ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ اى عقلٌ يعنى پخپله پکښې پوهه وى،اودقرآن په بيان کښې فکرکوليشى،دې کښې مرتبې داجتهادته اشاره ده﴿أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ ﴾ مرتبې دتقليدته اشاره ده چه پخپله نه پوهيږى نوبل ته غوږکيدى،﴿وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ يعنى په قلب اودماغوسره حاضروى.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
اوپه تحقيق سره مونږپيداکړيدى اسمانونه اوزمکه اوهغه څه چه په مينځ ددې دواړوکښې دى په مقدارد شپږوورځوکښې،
وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ
اوندې رسيدلې مونږته هيڅ ستړلې والې.پس صبرکوه ته اې پيغمبره! په هغه څه چه دوئ ئې وائى اوپاکى بيانوه

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ
سره د حمد د خپل رب مخکښې دَ راختلو دَ نور نه او مخکښې دډوبيدلونه.اوپه څه حصې دَشپې کښې
فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾
نوپاکي بيانوه دَالله ﷻ اوورستودَسجدونه.

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ﴾ دادويم دليل دې په ثبوت دَقيامت، چه هغه ذات چه دَ تولو کائناتو په پيدا کولو باندې نه دې ستړې شوې نوهغه قادر دې په دوباره پيدا کولو دَ انسانانو، قتاده رحمه الله وغيره وائی چه پدې آيت کښې رد او تکذيب دې دَ يهوديانو په قول چه هغوئ وائی چه الله ﷻ ابتدأ دَ خلق دَ اتوار ورځی نه کړيده او دَ جمعی په ورځ ورنه فارغ شويدې اوذَهفته په ورځ ئی(نعوذبالله) ارام کړيدې ځکه چه ستړې شوې وؤ. سبحانه وتعالی عما يقولون علواًكبيراً.

﴿فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾ دَشپږو ورځونه مرادمتعارفې ورځې نه دی مراد بلکه مقدار دَ شپږو ورځو مراد دې. ﴿وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴾ "من" زائده دې دَپاره تاكيد، اوتنوين په ﴿لُّغُوبٍ ﴾ کښې دَ تحقير د پاره دې، يعنی مونږ ته لږغونته ستړې والې هم نه دې را رسيدلې،

﴿فَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾ داتسلی ده حضور ﷺ ته، چه په يادِالهی کښې مشغول اوسه نو دَ دې کافرانو معاندانه خبرو ته به دی توجه نه وی، ﴿عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾ داعام دې قول مذکور دَ يهوديانو ته شامل دې او دَ مشرکانو ويناگانو ته هم شامل دې چه کله وائی ته کاذب ئی، کله وائی ساحر ئی، کله وائی مجنون ئی، کله وائی "انّ هذالشئ عجيب" وغيره.

اشرف علی تهانوی رحمه الله فرمائی داآيت په دې دلالت کوی چه په شدائدوکښې قوی ذريعه دَ تسلی، الله ﷻ طرف ته رجوع کول دی.

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾اکثرمفسرين فرمائی چه پدې آيت کښې دَصلوات خمسۇدَفرضيت بيان دې،نو﴿قَبْلَ طُلُوعِ ٱلشَّمْسِ﴾ نه مراد دَ سهارمونځ دې اودَ﴿وَقَبْلَ ٱلْغُرُوبِ﴾ نه دَ ماسپخين، مازيګر مونځونه مراددی،﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾ نه مراددَماښام،ماسخوتن مونځونه مراددی.

(۲)بعض مفسرين وائی دا آيت دَفرضيت دَصلوات خمسه ؤنه قبل نازل شويدې نو پديکښې دَ پنځوؤ مونځونو دَ فرضيت بيان نه دې بلکه دَ درې مونځونو بيان دې، سهار، مازيګر او دَ تهجد مونځ،

(۳)بعضِ وائی چه په دې کښې دَ مونځ بيان نه دې بلکه دَ عامو تسبيحاتو بيان دې، لکه "سبحان الله و بحمده" وئيل. په بخاری اومسلم کښې دَابوهريرهؓ نه روايت دې چه کوم سړې په ورځ کښې سل(۱۰۰) ځله، سبحان الله و بحمده،اووائی دَهغه ګناهونه به معاف شی اګرچه دَ سمندر دَ زګ برابر ولې نه وي ،(بخاري) دغه شان دَابوهريرهؓ په يوروايت کښې دی چه کوم سړې سهاراوماښام سل(۱۰۰)سل(۱۰۰)ځله سبحان الله وائی قيامت په ورځ به دَده نه زيات بهترعمل کونکې بل څوک نوی ماسویٰ دَهغه چانه چه هغه دغه تسبيح دغه مقدار يازيات دَدې نه وئيلی وی.

﴿وَأَدْبَٰرَ ٱلسُّجُودِ﴾يعنی دَسجدونه ورستوهم دَاللهﷻ تسبيح کوه(۱)بعض وائی دينه مرادهغه تسبيحات وئيل او اذکار دې چې فرض نه ورستو وئيلو فضائل راغليدي . (۲)بعضِ وائی دينه مرادسنن اونوافل دی(۳)بعضِ وائی دينه مراددرې رکعاته وتر دی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿۴۱﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ
اوغوږکيده،په هغه ورځ چه اوازوکړی اوازکونکې دَځائ نزدې نه،په هغه ورځ چه واؤرې به دوئ
الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿۴۲﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ
چغه په حقه سره،داورځ دَراوتلوده(دَقبرونونه)،بيشکه صرف هم مونږژوندی کول کوؤاومړه کول کوؤ
وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿۴۳﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا
اوهم مونږته رجوع دَخلقوده،په هغه ورځ چه وچوی زمکه دَدوئ نه (نو را اوځی به دوئ)په جلدئ سره،

ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ

دادوباره ژوندی کول مونږ ته بالکل اسان دی، مونږ ښه پوهه یوو په هغه څه چې دوئ ئې وائی اونه ئی ته

عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿٤٥﴾

په دوئ باندې زور کونکې (مسلط) پس نصیحت اوکړه په قرآن سره هغه چاته چې یریږی خما د عذاب نه

﴿وَاسْتَمِعْ﴾دا هم تسلي ده چې اې پیغمبره ، ته صبر کوه او د قیامت ورځ راتلو انتظار کوه او هغې صیحې ته غوږ کیده چې هغې سره به دوئ د قبرونونه راوتلل شروع شي او الله ﷻ دربار کښې به ئي پیشي وي او الله ﷻ به ورنه د دې هر څه حساب واخلي ، ((استمع)) یا په خپله معنې کښې دې او مفعول ئې محذوف دې ، اي : استمع النداء او الصيحة یا "استمع" په معنی دَ "انتظر"دې .

﴿مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ﴾دَدې په تعین کښې اختلاف دې(١)بعض وائی دینه مراد ،صخره بیت المقدس،دې ځکه چه داآسمان ته دَنوروځایونوزیات قریب دې،اسرافیل علیه السلام به پدې باندې اودریږی او دا آواز به کوی : ايتها العظامُ البالية و الاوصال المتقطّعةُ و اللّحومُ المتمزّقةُ و الشّعورُ المتفرقةُ ان الله يأمركنّ ان تجتمعن لفصل القضاء"یعنی اې زړوهډکو ، او اې بندنو بیل بیل شوؤ او اې غوښو ټوټې ټوټې شوؤ ،اې ویښتوخواره خواره شوؤ! الله ﷻ امر کوی تاسو ته چه راغونډ شئ دَپاره دَ فیصلی دَ قضاء.

(٢)بعض وائی چه دَهرانسان دَقدم لاندې به دغه اوازکیږی(٣)اصح داده چه هرسړی به دااوازداسې آوری چه خیال به کوی چه دااوازماسره خواشاکښې نزدې کیږی،

﴿يَوْمَ يَسْمَعُوْنَ الصَّيْحَةَ﴾دادَ﴿يَوْمَ يُنَادِ﴾ نه بدل دې مراددَ﴿ الصَّيْحَةَ ﴾ نه نفخه ثانیه ده،﴿بِالْحَقِّ﴾ یعنی دابه یقینی اوازوي څه خیال اووهم به نه وی.

﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ﴾بدل بعدبدل دې،﴿ سِرَاعًا ﴾ جمع دَ"سريع"ده حال دې دَمقدرنه،ای فيخرجون سراعًا،یعنی زمکه به اوشلیږی نوخلق به ټول په منډه منډه راووځی،په حدیث کښې

دی چه دامنډې وهل به ملک شام طرف ته وی،چه هلته صخره بیت المقدس باندې به اسرافیل علیه السلام دغه نداکوی(معارف القرآن).

﴿ ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴾تقدیم دَجارمجروردلالت کوی په اختصاص باندې یعنی دا حشر دَ خلقو صرف مونږ ته اسان دې،بل څوک دَدې قدرت نه لری،

﴿نَّحْنُ أَعْلَمُ ﴾تسلی ده حضور ﷺ ته،﴿وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ ﴾یعنی ته په دوئ مسلط نه ئی چه مجبوره ئی کړې ایمان راوړو ته،بلکه ستا کار خو صرف دعوت ورکول دی،﴿ فَذَكِّرْ بِالْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ﴾په اصل کښ وعیدی دې حالت وقف پوجه ی ساقطه شوه،یعنی ته په قرآن سره وعظ او نصیحت اوکړه هغه چا ته چه څما دَ عذاب نه یریږی. یعنی ستا دعوت او وعظ خو اګرچه عام دې لیکن اثر به ورنه صرف هغه اخلی چه څما دَ عذاب او وعید نه یریږی، حضرت قتاده رحمه الله چه به داآیت اولوستلونودادعابه ئی کوله.اللّهم اجعلنامّن یَخافُ وعیدکَ ویرجوا موعودَکَ یا بارّ ، یا رحیم.

ركوعاتها (۳)	سورة الذاريات مكية	اياتها (۶۰)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	په نوم دالله ﷻ چه بيحده مهربان اورحم كونكي دې سروع كوم)	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۱) وحسب النزول (۶۷)

نزلت بعدالاحقاف وقبل الغاشية.

ربط: پدې سورة كښ مسئله دقيامت على سبيل الترقى دماقبل نه بيانيږى، ماقبل كښ ذكرشوچه﴿ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ﴾يعنى قيامت حق دې هرسړې به دقبرنه دوباره ژوندې كيږى. دې سورة كښ دى چه﴿ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴾حشربه هم كيږى اوحساب به هم كيږى.

دسورة دمضامينواجمالى خلاصه

ابتداء كښ جزاءسزاباندې شواهد ذكركيږى، اودحشرنشريوه نمونه، اثبات دعوى دپاره دوه عقلى دليلونه. په درميان كښ دتخويف دنيوى پنځه(۵)نمونى، اورفع عذاب دپاره دامورثلاثه ؤبيان. زجرونه اوبشارات هم دى پكښ.

تفصيلى خلاصه

آيت نمبر ۳ ، ۴ څلور شواهد په دعوى باندى ذكر كيږى.

آيت نمبر ۵ ، ۶ كښ دعوه ذكر كيږى

آيت ۷ ،حشر محشر نمونى بيان دې

آيت ۸ ، ۹ زجر دې مشركينو ته.

آيت ۱۰ ،تر۱۴ ،تخويف اخروى دې.

آيت نمبر ۱۵تا۱۹ بشارت دې او دنجات علت بيان دې چې هغې تفصيل په درې امورو سره شوې دې.

آيت ۲۰تر ۲۳ كښ اول دليل عقلى او دهغى ثمرى ذكر دى، دا مشتمل دې درى قسمه دلائلو باندى. (۱)دليل آفاقى(۲)انفسى(۳)علوى

آيت ۲۴تر ۳۷ ،تخويف دنيوى اوله نمونه از قوم لوط.

آیت ۳۸ تر ۴۰ تخویف دنیوی دویمه نمونه از فرعون.
آیت ۴۱، ۴۲ تخویف دنیوی دریمه نمونه ازعاد.
آیت۴۳، ۴۵ تخویف دنیوی څلورمه نمونه از ثمود.
آیت ۴۶ تخویف دنیوی پنځمه نمونه ازقوم نوح.
آیت ۴۷، تر ۵۱ دویم دلیل عقلي او دعقی مقتضا ذکر دي.
آیت ۵۲، ۵۸تسلی برائ رسول.
آیت ۵۹، ۶۰ تخویف برائ مشرکین.

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ① فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ② فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ③
قسم په هواګانو چه الوځونکی وی په الوځولو سره ، بیاپورته کونکی دی بوج لره. بیا چلیدونکی دی په نرمئ سره،
فَالْمُقَسِّمٰتِ أَمْرًا ④ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ⑤
بیاتقسیمونکی دی امر دَ الله ﷻ، بیشکه هغه څه تاسوسره ئی وعده کیږی خامخاوعده ریشتنی ده،
وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ⑥ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ⑦ إِنَّكُمْ
اوبیشکه چه قیامت خامخا واقع کیدونکي دي، قسم په اسمان چه بنائست والا دي په ستورو، بیشکه تاسو
لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ⑧ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ⑨
خامخاپه ګډو وډو خبرو کښي (اموخته) يئ، اړه ولي شي دَ قیامت نه هغه څوک چه اړه ولي شوي وي دَ خیر نه،

﴿وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا﴾ پدي آیاتونوکښ په اثبات دَقیامت اوپه جزاءسزاباندي شواهد ذکر دی، دَ دي الفاظو په تفسیرکښ دَ مفسرینو دوه اقوال دی:

یو قول دا دي چه دا څلور واړه مختلف صفات دي د یو موصوف ، چه "الرّیاح" دي، ﴿وَالذّٰرِيٰتِ﴾ یعنی قسم په هغوهواګانو چه دوړی او نور څیزونه الوځوی په الوځولو سره،یو بل آیت کښي هم د هوا دي صفت ته اشاره شوي ده : «فاصبح هشيما تذروه الرياح» ﴿فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا﴾ دلته هم "الرّیاح" موصوف مقدردي،یعنی قسم په هغه هواګانوچه اوچته وی بار دَ وریځو.

﴿وِقْرًا﴾ بار نه مرادوريځې دی لکه بل ځائ کښې راغلي دي ((حتى اذا اقلت سحابا ثقالا))
﴿فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا﴾ يعنى قسم په هغوهواګانوچه نرمئ سره چليږی. ﴿فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا﴾قسم په هغه هواګانوچه تقسيموی امر دَ الله ﷻ لره. يعنى په يو ځائ کښې باران دَرحمت اوکړی اوپه بل ځائ کښې ګلئ اووره وی.

دويم قول دا دې چه دا څلورواړه دَمختلفو څيزونودپاره صفات دی. ﴿وَالذَّارِيَاتِ﴾صفت دې دَ الرِّياح دپاره، ﴿فَالْحَامِلَاتِ﴾ صفت دې دَ السحاب دپاره. ﴿وِقْرًا﴾ نه مرادبار دَ أبودې يعنى قسم په هغه وريځوچه بار دَ اوبو اوچتونکی دی، بعضوورنه حاملې ښځې مرادکړيدی چه بار دَحمل ئی أوچت کړي وی. ﴿فَالْجَارِيَاتِ﴾دا صفت دې دَ السُّفن دپاره، يعنى قسم په هغه کشتوچه په سردَاوبوپه نرمئ سره چليږی. ﴿فَالْمُقَسِّمَاتِ﴾ داصفت دې دَ الملائکة دپاره، يعنى فرشتې چه په مخلوق کښې دَ رزق، باران، وغيره تقسيم دَتقديرالهى مطابق کوی.

﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ﴾داجواب قسم دې، دَاول دوؤقسمونوسره متعلق دې، يعنى لکه څرنګه چه هواګانې راوالوځی اوخورې ورې وريځې راجمع کړی نودغه شان بَه الله ﷻ هم ستاسو اجزاء راجمع کړی. او دَ وعدې نه مراد وعده دَ بعث بعدالموت ده. ((ان)) حرف مشبه بالفعل دې، او((ما)) په ((انماتوعدون)) کښې کافه نه ده، بلکه موصوله ده، او((لصادق)) خبر دې دَ((ان)).

﴿وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ﴾ دا هم جواب قسم دې او اخرى دوه قسمونو سره متعلق دې، يعنى څرنګه چه هواګانې اوچليږی بعضِ ځايونوکښې دَرحمت باران اوکړی بعضِ ځايونوکښې دَ عذاب، نو دغه شان به حساب کتاب خامخاکيږی بعضِ خلقوباندې به دَرحمت باران اوشی چه مؤمنان به جنت داخل شی اوبعضوباندې دَعذاب، چه کافران به جهنم ته لاړشی.

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ﴾دابل شاهددې په ثبوت دَ قيامت او دَ حشر نشر يو نمونى ذکر دی. ﴿الْحُبُكِ﴾جمع دَ حيکة ده، لاروته وائی، حبکُ الرّمل دَ شګو په بيابان کښې دَ هوا په چليدو سره چه کومې لارې او لهرونه جوړ شی هغې ته وائی. حبکُ الماء په ولاړو اوبو باندې

دَ هوا په چليدو سره چه کومې چپې او لهرونه جوړ شی،هغې ته وائی، حبک الشعر ویخته کمسئ کول. چونکه دې لاروسره حسن اوښائست راځی نو څکه د ، ذَاتِ ٱلۡحُبُكِ﴾ معنی په خاوند دَ زینت او ښائست په ستورو او سپوږمئ وغیره سره کیږی (۲)بعضو حبک پخپله لفظی معنی محمول کړیدې،نومعنی داده چه قسم په آسمان چه لارو والا دې، او مراد دَ لارُو نه یا دَ فرشتو دَ تلو راتلو لارې دی یا دَ ستورو لارې مراد دی

(۳)بعضو ئی معنی المتقنة البنیان کړیده،یعنی قسم په مضبوط آسمان (۴) بعضو ئی معنی په جالی دار سره هم کړیده،دَشپې په وخت کښ چه کله تیاره وی اوآسمان بالکل صفانه ښکاری اوستوری موجود وی نو داسې محسوسیږی لکه چه دَستوروجال غوړه ولې شوې وی(والله اعلم).

او جواب قسم محذوف دې چې انکم لتحشرون دې، قسم او جواب قسم کښ مناسبت دا دې چه څنګه چې آسمان لارې لارې دې تاسو ته نه ځکاری. څنګه چې هغې کښ موجود اشیاوؤ کښ تغیر راځی،سپوګمئ اول بالکل وړه وی،ورو ورو غټې کیږی، حتی چه بدر کامل شی،بیا په زوال شی حتی چی بالکل غیبه شی هغې نه بعد ئي بیا الله ﷻ راپیدا کړی، ستوري د ورځې نه ښکاري او چې شپه شي نو بیا را ظاهر شي نو دغه شان به تاسو هم په مرګ سره څه ساعت د پاره پټ شئ او قیامت په ورځ خو به الله ﷻ دوباره را ژوندي کوي.

عامو مفسرینو جواب قسم ‹‹انکم لفي قول مختلف›› ګرځولي دې،دې صورت باندې قسم او جواب کښ مناسبت دادې چي څرنګه آسمان لارې لارې دې .دغه شان تاسو اقوال هم نبی ﷺ باره کښ مضطرب دی،څوک ورته څه وائی اوڅوک څه؟

﴿إِنَّكُمۡ لَفِى قَوۡلٖ مُّخۡتَلِفٖ﴾ دا زجر دې اهل مکیُو ته ، چې حشر نشر دومره شواهد ، نمونې او دلائل تاسو ته بیان شو خو دې باوجود تاسو په ګډو وډو سر دې ‹‹قول مختلف›› نه مراد په اقوالو کښې اختلاف او تذبذب دې چې (۱) څوک په قیامت په راتلو کښې شک کوئ او څوک ترینه صفا انکار کوئ (۲) څوک قرآن ته سحر وایئ ، اوڅوک ورته شعر (۳) نبي ﷺ ته کله ساحر وائي ، کله دروغ ژن ، او کله مجنون . نو دا تذبذب ستاسو په ناحق والي ښکاره دلیل دې،

بعض وائی خطاب په ﴿ إِنَّكُمْ ﴾ کښ عام دي مؤمن، کافردواړوته، اود ﴿ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴾ نه مراددادي چه بعضِ په حضور ﷺ ایمان راوړی لکه صحابه کرام ﷺ اوبعض ئی تکذیب کوی لکه کافران (بحرمحیط).

﴿ يُؤْفَكُ عَنْهُ ﴾ يعني دومره دلائلو او شواهدو بيان نه ورستو هم كه څوک د حشر نشر او د قیامت د وقوع نه انکار کوي نو دا ازلي بد بخته دي ، هدایت ئي په قسمت کښې نشته «عنه» کښې ضمیر یاراجع دې «ما» نه په «انما توعدون» کښ. چی هغې مصداق حشر دې. ای یُصرفُ عن الایمان بالحشر، یعنی دَحشر نه به هغه څوک انکاراواعراض کوی چه په حقیقت کښ هغه دَ هر خیر نه محرومه شوې وی،

بعضو مفسرینو لیکلي دي چې "عن" دلته د پاره د سببیت دې . لکه په دې قول د الله ﷻ کښې «أإنا لتاركوا آلهتنا عن قولك» او ضمیرراجع دې «قول مختلف» ته ، یعنی دې ګډو وډو خبر په وجه که څوک ایمان نه اوړي او ترینه متاثره کیږي نو دې ازلي شقي او بد بخته دې ، (اضواء البیان).

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ⑩ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ⑪ يَسْأَلُونَ
لعنت دې وي په اټکل کونکو ، هغه چه هغوئ په غفلت کښ بی هوشه‌بی خبره‌دی،تپوس کوی دوئ
أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ⑫ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ⑬ ذُوقُوا
چه کله به وی ورځ دَقیامت،هغه ورځ چه دوئ به په اورباندې سیزلې شی،ورته به اووئیلې شی‌اوڅکئ
فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ⑭
عذاب خپل،داهغه عذاب دې چې تاسو پرې تادي کوله .

﴿ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴾ تخویف اخروی دې منکرینو دَقیامت ته، چه نن خو ترینه په غفلت کښ پراته دی اوتعجب او استهزا وریوری کوی او د قیامت په راتلو تلوار کوي خو په دغه ورځ به دوئ د الله ﷻ رحمت نه لرې وي او په اور به سیزلې شي . ﴿ قُتِلَ ﴾ بمعنی لُعنَ ﴿ يَسْأَلُونَ ﴾ یعنی استهزاءً تپوس کوی چه قیامت چه ته ورنه مونږ یره وي هغه به کله راځی. ﴿ يَوْمَ ﴾ متعلق دې په

مقدر پورې، یعنی واقع کیږی به قیامت په هغه ورځ چه دوئ به په اُورکښ سوزولې کیږی. ﴿ یُفۡتَنُونَ ﴾ بمعنی یُحرقون﴿ذُوقُوا﴾دینه مخکښ یقال لهم مقدر دي﴿فِتۡنَتَكُمۡ﴾فتنه پمعنی دَعذاب سره دي.

إِنَّ الۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ۝ اٰخِذِينَ مَآ اٰتٰهُمۡ
بیشکه متقیان به په جنتونوکښ اوپه چینوکښ وی . اغستونکی به وی د هغه څه چې ورکوی به دوئ ته
رَبُّهُمۡ ۚ إِنَّهُمۡ كَانُوا قَبۡلَ ذٰلِكَ مُحۡسِنِينَ ۝ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّيۡلِ
رب دَدوئ، بیشکه وۀدوئ مخکښ دَدینه په دنیاکښ نیکی کونکی. وۀ دوئ به لږشانی دَشپې
مَا يَهۡجَعُونَ ۝ وَبِالۡأَسۡحَارِ هُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ ۝ وَفِيٓ أَمۡوٰلِهِمۡ حَقٌّ
خوب کولو. اوپه وخت دَسحرونو کښ به دوئ مغفرت غوښتلو.اوپه مالونودَدوئ کښ حق(حصه)وۀ
لِّلسَّآئِلِ وَالۡمَحۡرُومِ ۝
دَسوال کونکی اونه کونکی لپاره.

﴿ إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ﴾ دا بشارت اخرویه دې چی آخرت کښ به متقیان او مؤمنان په جنتونو او چینو کښ به وی،او قسم قسم نعمتونه به ورته دَالله ﷻ دَطرفه میلاویږی. ﴿ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتٰهُمۡ ﴾اخذین پمعنی دَقابلین،راضین سره د)ې.ما" نه مراد ثواب او نعمتونه دَ جنت دی،یعنی پدی نعمتونو به خوشحاله وی او خوشحالئ سره به یی قبولوی.

﴿إِنَّهُمۡ كَانُوا قَبۡلَ ذٰلِكَ مُحۡسِنِينَ ﴾دا د ماقبل تعلیل دې چې دا نعمتونه به ورته په وجه د احسان میلاویږي ، او احسان په تفصیل کښې دلته درې امور بیان شوي دي:

(۱)نفلی عبادات : یعنی فرضی عبادات اداکول خو هسی هم ضروری دی ،خو دَ هغی سره سره نفلی عباداتو اهتمام کول.

(۲)استغفار : کوم ګناهونه اوخطاګانی انسان نه اوشی په هغی باندی اصرار کولو په ځائ استغفار کول.

(۳)انفاق: یعنی نورو سره همدری کول او هغوئ ضروریات پوره کول.

﴿كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ﴾ دا **اول امر** دي ، چې فرضي عبادت خو پريږده چې د نفلي عبادت به ئي دومره اهتمام کولو چې د شپې لږه حصه به ئي آرام له او نوره به ئي عبادت له ورکوله .

﴿مَا يَهْجَعُونَ﴾ دَ هجوع نه مشتق دي پمعنی دَ نوم في الليل .

آسان اوزيات غوره ترکيب دَ دې آيت دا دي چه «ما» زائده ده . «يهجعون» جمله خبر دې د فعل ناقص، «قليلاً» يا مفعول فيه مقدم دې دَ «يهجعون» يا ورله مفعول مطلق دې باعتبار دَموصوف سره ، اي زمانا قليلا،او هجوعا قليلا. «من الليل» دا صفت دې د «قليلاً» . نومطلب داشوچه دوئ به دَشپې ډيرکم اوده کيدل اواکثره حصه به ئي په عبادت کښ تيره وله،اى ينامون قليلاًمن الليل ويصلّون اكثره(قرطبى)

بعضِ وائی چه"ما"نافيه دې اى كانواقليلاًمن الليل لايهجعون.نومطلب دادې چه ټوله شپه به نه اوده کيدل،دَشپې په څه حصه کښ به ئی عبادت کولو ،ابن کثيرؒ دَابن عباسؓ نه نقل کړيدی چه هغه فرمائی چه: لم تكن تمضى عليهم ليلة الاّ يأخذون منها و لو شيئًا،يعنی داسې شپه پدوئ نه ده تيره شوې چه عبادت ئی پکښ نه وی کړې اګرکه لږ وی. (روح المعانی)

﴿وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ دا **دويم امر** دې ، چه دوئ پخپل عبادت غرورنه کوی بلکه دَخپل قصوراوکوتاهئ اقرارکوی،په ﴿وَبِٱلْأَسْحَارِ﴾ کښ اشاره ده ديته چه عبادت او تهجد دَ دوئ متصل وی دَ سهار سره،

﴿وَفِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ﴾دا **دريم امر** دې چه دَ مخلوق سره ښيګړې کوی،دَ﴿حَقٌّ﴾نه بعضو زکوٰة مرادکړيدې يعنی زکوٰة ورکوی،ليکن چونکه داآيت مکی دې اوحکم دَ زکوٰة تفصيلاً په مدينه کښ نازل شويدې نو په دې وجه غوره داده چه دَزکوٰة نه علاوه حق ورنه مراددې لکه نفلی صدقه،صله رحمی،دَميلمه اکرام کول وغيره،په حديث کښ دی"انّ فى المال حقا سوىٰ الزكاة" ﴿لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ﴾سائل خو ظاهردې چه هغه چاته وائی دَخلقونه دَخپل حاجت پوره کولو سوال کوی"محروم"بعضِ وائی هغه دې چه دَسوال کولونه اجتناب کوی خپل حاجت خلقوته نه ښکاره کوی،بعضِ وائی چه هغه سړې چه دَهغه هرڅه دَ څه آفت په وجه تباه شوي وی اودې محروم پاتې وی.

وَفِي الْأَرْضِ اٰيٰتٌ لِّلْمُوْقِنِيْنَ ﴿٢٠﴾ وَفِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ۭ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٢١﴾
اوپه زمكه كښ ډير دلائل دَتوحيد،دى دَ پاره دَ يقين كونكو . او په خانونو ستاسو كښ هم . آيا نو تاسو نه وينئ.
وَفِي السَّمَاۗءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاۗءِ
اوپه اسمان كښ دي رزق ستاساواوهغه څه چه تاسوسره ئى وعده كيږى.پس قسم دې په رب دَاسمانونو
وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ اَنَّكُمْ تَنْطِقُوْنَ ﴿٢٣﴾
اودزمكې چه بيشكه دا خامخا حق دي پشان دَ دې چه تاسو خبرې كوئ .

﴿وَفِى ٱلۡأَرۡضِ ءَايَٰتٌ﴾ **دادليل عقلى افاقي** دې په ثبوت دَقيامت ،چه په زمكه كښ په وقوع دَ حشر او بعث بعد الموت باندې ډير دلائل دى،كقوله تعالى: ومن آيته انك ترى الارض خاشعة فاذا انزلنا عليها الماء اهتزت و ربت انّ الّذى احياهالمحى الموتىٰ حم سجده:٣٩ ﴿لِّلۡمُوقِنِينَ﴾ يعنى دپاره دَهغه خلقوچه دَيقين طلب كونكى دى،

﴿وَفِىٓ أَنفُسِكُمۡ﴾ **دادليل عقلى انفسى** دې، يعنى انسان چه پخپل بدن اواعضاؤپه تركيب اوتناسب باندې غوروكړى نودَده دپاره پدې كښ ډيردلائل دى چه كوم ذات پدې قادردې نوهغه څماپه دوباره پيداكولوباندې هم قادردې،كقوله تعالى: ا لم يكُ نطفةً من منىّ يمنىٰ...ا ليس ذلك بقادرٍ على ان يحى الموتى(القيامة).

﴿وَفِى ٱلسَّمَآءِ رِزۡقُكُمۡ﴾ **دادليل عقلى علوى** دې،يعنى كوم الله ﷻ سره زمونږ رزق ليكلې شويدې او مونږ ته په وخت مقرر ميلاويږى ،نو دغه شان هغه سره قيامت وخت هم ليكلې شويدې،او په وخت مقرر باندى به ضرور راځى،څنګه چى عدم علم دَ تعين دَ رزق دَليل نه دې دَعدم وجود د رزق، نو دغه شان عدم علم په وخت مقرر د قيامت، دليل نه دې دَ قيامت په نه واقع كيدلو. «رزقكم» مضاف مقدر دې اي اسباب رزقكم يعنى په آسمان كښ ستاسو دَ روزئ اسباب دى لكه نور سپوږمئ اوباران چه سبب دَرزق دې،حسن بصرى رحمه الله به چه كله وريځه اوليده نو خپلو ملګرو ته به ئي اوفرمائيل:فيه والله رزقكم ولكنّكم تُحرَمونه بخطاياكم·

پدې کښې ستاسو رزق دې لیکن تاسو ورنه دخپلو ګناهونو په وجه محروم یئ.بعضِ وائی مطلب دادې چه وفی السماء تقدیرُ رزقکم یعنی دَ انسان رزق او هر هغه څیز چه دوئ سره ئی وعدې کیږی ټول په لوح محفوظ کښې لیکلی شویدی.

﴿وَمَا تُوعَدُونَ﴾ مراد ورنه وعده دَبعث بعدالموت ده،مطلب دادې چه کچرته تاسو په عدم بعثت باندې استدلال په وجه دَعدم تعیّن دَ وقت مقررسره کوئ نو دَ دې جواب دادې چه دَ قیامت وقتِ مقررعلم الله سره دې،نودَعدم تعین نه استدلال په عدم وقوع باندې نشئ کولې نو په﴿رِزقُكُم﴾کښې اشاره ده دیته چه لکه څرنګه باوجود دینه چې د رزق میلاویدو وخت مقرر مونږ ته معلوم نه وي ، خو وجود دَ رزق یقینی وي نودغه سـن قیامت راتلل هم یقینی دي اګرچې مونږ ته ئي د متعین وخت پته نشته.

﴿فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾دا ثمره ده د ماقبل دلائلو ، چې دماقبل دلائلونه دا ثابت شوه قیامت وقوع به کیږي او د دې وقوع داسې یقیني دې لکه چې تاسو په خپلوخبرو یقین دې چې دا زمونږ خبرې دی ،او ضمیر په «انه» کښې راجع دې حشرته یعنی داراتلل دَ حشر او بعث بعدالموت داسې یقینی دی لکه څرنګه چه تاسو پخپلو خبرو یقین کوئ چه دا زمونږ خبرې دی او یاراجع دې رزق ته،یعنی تاسو ته خپل مقرر رزق ملاویدل یقینی دی.

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ۝٢٤ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ
آیاراغلې ده تاته قصه دَمیلمنودَابراهیم علیه السلام چه عزت مندوؤ،کله چه داخل شول دوئ په ابراهیم علیه السلام،
فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ۝٢٥ فَرَاغَ
نودوئ اوونیل سلام (کوؤ مونږ په تا)،اوونیل ابراهیم سلام دې وی په تاسو ،دا قوم نا اشنا دې. پس په پټه راغې دي
إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ۝٢٦ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ۝٢٧
خپل کورته نو راۍ ورلو سخې څورب، بیا ورنزدې ئی کړو هغوئ ته، ورته ئی اوونیل ولې نه خورئ تاسو
فَأَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيفَةٗۖ قَالُواْ لَا تَخَفۡۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ
نو محسوسه ئی کړه په زړه کښې دَ هغوئ نه یره ،هغوئ اوونیل مه یریږه. اوزیرې ئی ورته ورکړو د هلک

عَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِيْ صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوْزٌ عَقِيْمٌ ﴿٢٩﴾
پوهه . نومخامخ راغله ښځه دَ ده په چغه پس وئ وهلومخ خپل اووئې وئيل چه ځه بوډئ يم شنډه يم.
قَالُوْا كَذٰلِكِ ۙ قَالَ رَبُّكِ ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٠﴾
هغوئ‌فرشتوورته اووئيل هم داسې وئيلي دی رب ستا. بيشکه الله‌ﷻ هم هغه حکمت والاډيرپوهه دې

﴿ هَلْ أَتٰكَ حَدِيْثُ ضَيْفِ إِبْرٰهِيْمَ الْمُكْرَمِيْنَ ﴾ پدې آياتونوکښ دَتخويف دنيوی په پنځه نمونوکښ **اوله نمونه** ذکرکيږی. اصل نمونه دَقوم لوط دَهلاکت ده چه دوئ دآخرت نه غافله وُ او په گناهونوکښ مشغوله وُالله‌ﷻورباندې عذاب نازل کړوتول هلاک شول، نو دَ دينه تاسوهم اې اهل مکه عبرت واخلئ،دَدينه مخکښ دَابراهيمؑ قصه دَهغې تمهيد دې، دَ ابراهيمؑ او دَ قوم لوطؑ دَهلاکت کومه واقعه چه په دې آياتونوکښ ذکرده،په سورة هود او سورة حجرکښ ئې تفصيل تيرشويدې اودغه رنګه دَ آياتونو مذکورؤ اکثر تفسير هم کړې شويدې.

﴿ضَيْفِ﴾مصدردې اطلاق ئې په واحداوپه متعددکيږی. اطلاق دَضيف (ميلمنو)په دوئ دَ وجه دَخيال دَابراهيمؑ نه شويدې،﴿الْمُكْرَمِيْنَ﴾ يعنی عندالله عزت مندوؤځکه چه دافرشتې وې چه دَهغوئ په شان کښ الله‌ﷻ فرمائی:بل عبادٌ مکرمون(انبياء:٢٢)يادا چه ابراهيمؑ دَدوئ اکرام کړې وؤلکه په ورستوآيت کښ ئې ذکردې

﴿ فَقَالُوا سَلٰمًا ﴾ای نسلّم عليک سلامًا،نوداجمله فعليه ده چه په تجدّداوحدوث باندې دلالت کوی،ابراهيمؑجواب دَسلام په احسن طريقه سره ورکړوچه﴿ قَالَ سَلٰمٌ ﴾ای سلام عليکم،نوداجمله اسميه ده،چه په دوام اواستمرارباندې دلالت کوی،پدې کښ دَميلمه پوادب طرف ته اشاره شوه چه هغه ته به دَهغه سلام اودَخبروجواب په احسن طريقه سره ورکوې چه هغه محسوسه نه کړی چه دې ځماپه راتلوخفه دې.﴿قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ﴾دائی ياپخپل زړه کښ اووئيل چه داڅوک نااشناخلق دی يائی هغوئ ته اووئيل چه(انتم قوم منکرون)وجه دَ نا آشنا

ګنړلو یاداوه چه دوئ سلام اوکړواوسلام کول پدغه وخت کښ نااشناوؤ .یاداچه دوئ بغیر د اجازت او اطلاع نه داخل شوی وؤ .یاداچه دَدوئ وضع قطع دَعامو انسانانو نه بدله وه

﴿فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ﴾ راغ،یروغ پټ والی معنی ورکوی ،اوکله چې صله کښ "الی" راشی نو بیا د "ذهاب" دَ تللو معنی ته متضمن شی ،یعنی پټه تللو معنی ورکوی یعنی فوراً د میلمنو نه په پټه کورته راغې او یو وریت شوې اوسُورب سخې ئی ورته دَخوراک دپاره راوړو ،پدې کښ یوبل ادب دَمیلمه ته اشاره ده چه میلمه ته به داسې نه وائی چه خه ستادپاره دَخوراک انتظام کوم،ځکه کیدیشی چه هغه دَحیاء په وجه انکاراوکړی.

﴿سَمِينٍ﴾ممتلئ الجسد بالشحم واللحم،یعنی دَغوښې اوواز ګی نه ډک بدن والا ﴿فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ﴾ یعنی خوراک ئی ورته نزدې کیخودلو ،داهم دَمیلمه ادب دې چه خوراک به ورنه لرې نه کیدې، لیکن هرکله چه ابراهیم علیہ السلام اولیدل چه دوئ خوراک نه کوی نوورته ئی اووئیل﴿أَلَا تَأْكُلُونَ﴾ ګرانو میلمنوتاسوولې خوراک نهِ کوئ،داهم دَمیلمه ادب دې،چه په نرمه طریقې سره به ورته ست کوی.

﴿فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾یعنی چه دَسَت باوجودئی خوراک نه کولونو ابراهیم علیہ السلام ورنه یره محسوسه کړه ځکه چه ددغه زمانی دستوروؤچه میلمه به دچاطعام نه خوړلونودابه دَدې علامه وه چه دَضرر رسولوپه نیت راغلې دې"هکذافي سورة هود

﴿وَبَشَّرُوهُ﴾ضمیر منصوب ابراهیم علیہ السلام ته راجع دې نودَدینه معلومیږی چه فرشتواول ابراهیم علیہ السلام ته بشارت دَ ولد ورکړیدې او بیا حضرت سارهؓ من وراء الحجاب واؤریدلو نو خوشحاله شوه اوچه پوهه شوه چه دا فرشتې دی نو﴿ فَأَقْبَلَتِ ٱمْرَأَتُهُۥ ﴾ نو دَ پردې نه مخامخ راغله، او بیا دا احتمال وؤ چه ولد به دَ بلې ښځې نه پیدا کیږی نو دَ دې وجه نه ورته ملائکو بشارت دوباره ذکرکړوچه دَهغې ذکرپه سورة هودکښ دې چه "فبشرنها باسحاق" (هود: ۷۱) لهذا دَ دې آیت اودَسورة هودآیت په مینځ کښ منافات نشته دې، ﴿ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ﴾یعنی پیغمبر به وی ځکه پیغمبرپه خلقوکښ لوئ عالم وی، اودَجمهوروُپه نزدمبشربه حضرت اسحاق علیہ السلام دې، چه دَحضرت سارهؓ دَبطن نه پیدا شوې وؤ . ﴿فِى صَرَّةٍ﴾ای فی صیحةٍ یعنی دَخوشحالئ نه ئې چغه

اووهله اوه تې اوکړو ﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا﴾ یعنی تعجبًا ئې خپل مخ اووهلو، لکه څرنګه چه دا عادت دې دښځو، اووئې وئیل چه ﴿عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ ای اناعجوزٌعقیمٌ. یعنی بوډۍ هم یمه اوشنډه هم یمه په ځوانۍ کښې مې اولاد نه دې شوې نو اوس به مې څنګه اولاد اوشي.

﴿قَالُوا كَذَٰلِكِ﴾ فرشتو ورته اووئیل چه دکوم زیرې خبر مونږ درکړودامونږ دَ ځان نه، نه دې درکړې بلکه الله جل جلاله هم داسې وئیلې دی.

﴿إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ تعلیل دې دَماقبل، چه الله جل جلاله حکیم دې په پخپلو اقوالو، افعالو، علیم دې په هرڅیزنو قول او فیصله دَالله جل جلاله حقه اویقینی دہ

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا
اووئیل ابراهیم علیه السلام نوڅه دې مقصد ستاسواې راليږلي شوؤ. اووئیل هغوئ بیشکه مونږ رالیږلی شوی یو
إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُّسَوَّمَةً
داسې قوم ته چې مجرمان دي، چه اووره ؤو په دوئ کاڼې دَختونه جوړ شوی نشان دار دی
عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾
له طرفه دَ رب ستانه لپاره دَ اسراف کونکو ، پس اوباسل مونږ هغه څوک چه ؤو پدې کلی کښې دَ مؤمنانو نه
فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً
پس نه وؤ موندلې مونږ په دې کلی کښې بې دَ یو کور، دَ مسلمانانو نه . او پریخودله مونږ په هغې کښې نشانه
لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾
دپاره دَ هغه کسانو چه یریږی دَ عذاب دردناک نه .

﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ﴾ هرکله چه فرشتو ابراهیم علیه السلام ته بشارت ورکړونو ابراهیم علیه السلام ته دامعلومه شوه چه دَفرشتو اصل مقصدهغه څه بل لوئ کاردې نوتپوس ئې ورنه اوکړوچه ستاسوڅه مقصددې فرشتوورته اووې چه ﴿إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ﴾ چه مراد قوم لوط دَهلاکت

دپاره راغلی یو ﴿ قَوۡمٍ مُّجۡرِمِينَ ﴾نه مرادقوم لوط دي چه دکفرشرک نه علاوه لوئ جرم ئی هم جنس پرستي وه ﴿لِنُرۡسِلَ عَلَيۡهِمۡ ﴾ یعنی چه دَ کانړو باران پرې اوکړو.دابارانِ دَ دوئ کلی پړ مخی کولو عذاب نه ورستي وۇ. (مزيدتفسيرپه سورة هود:۸۲کښې تيرشويدې).

﴿مُّسَوَّمَةً ﴾ای معلمةً علیها اسم من یرمیٰ. یعنی په هر کانړی به دَ هغه چانوم لیکلې شوې وۇ څوک چه به پرې ویشتلې کیدو.﴿لِلۡمُسۡرِفِينَ ﴾ ای المجاوزین الحدّ في الفجور

﴿فَأَخۡرَجۡنَا مَن كَانَ فِيهَا ﴾یعنی دَ لوط علیه السلام په کلي کښې چه کوموخلقو ایمان راوړې وۇ. لوط علیه السلام ته موحکم اوکړوچه دوئ اوباسه کقوله:فاسرباهلک‘چه هغه لوط علیه السلام اودَهغه دوه لونړه وې،بعضِ وائی چه ایمان راوړونکی دیارلس(۱۳)کسان وۇ،چه دَالله تعالیٰ دَعذاب نه محفوظ شول.﴿غَيۡرَ بَيۡتٖ ﴾ یعنی یو کور چه دَ لوط علیه السلام وۇ. ﴿مِّنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾ آیت کریمه مشهوراستدلال دې دَ هغه علماؤو د پاره چه ایمان اواسلام واحد گنړی،ځکه چه دَ یو قسم خلقو نه تعبیر په یوځائ کښې په﴿ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ سره اوشو اوپه بل ځائ کښې په﴿ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾سره .

﴿وَتَرَكۡنَا فِيهَآ ءَايَةً ﴾مراددَنشانې نه هغه آثاردَعذاب دی چه تر ډیر وخته پورې باقی وۇ،بعض وائی مراد ورنه هغه احجارکثیره دی چه دَیوبل لاندې باندې پراته وۇ،بعضِ وائی هغه تورې،بدبوداري اوبو ورنه مرادذی چه اوس ورته بحرمرداروئیلې کیږی ځکه چه په دغه اوبو کښې هیڅ دَ اُوبو ښاور ژوندې نشی پاتې کیدلې.

وَفِي مُوسَىٰٓ إِذۡ أَرۡسَلۡنَٰهُ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ۝ فَتَوَلَّىٰ
اوپه قصه دَموسیٰ کښې هم نشانه ده کله چه اولیږلو مونږ دې فرعون ته په دلیل ښکاره سره. پس انکارئ اوکړو
بِرُكۡنِهِۦ وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٞ ۝ فَأَخَذۡنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذۡنَٰهُمۡ
سره دَخپل لښکرنه اووئ وئيل دا ساحر دې يا ليونې دې نو اونيولو مونږ دې او لښکر دَ ده نو اومو غورځول
فِي ٱلۡيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٞ ۝
په دریاب کښې اودې ملامته وۇ.

﴿وَفِي مُوسَىٰٓ إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ﴾ دا دَ **تخويف دنيوی دويمه نمونه** ده چه هلاكت دَفرعون دې،فرعون پخپل طاقت او لښكر باندې مغرور وؤ،دَحق نه ئې اعراض اوكړو.دَموسى عليه السلام تكذيب ئې اوكړو. نو الله تعالى سره دَخپل لښكرنه په درياب كښې غرق كړو. ﴿وَفِي مُوسَىٰٓ﴾ عطف دې په﴿فِيهَآ﴾ باندې اى و تركنا في موسىٰ آيةً ﴿إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ﴾ بدل دې دَموسىٰ نه ﴿بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ﴾ سلطان مصدر دې اطلاق ئې په واحد او متعدد باندې يوشان كيږي،مراد ورنه هغه معجزات دى چه دَ موسىٰ عليه السلام په لاس ښكاره شوي وې.

﴿فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِۦ﴾ ركن نه مرادقوت اولښكردې او باء سببيه ده.يعنى په سبب دَخپل قوت اولوئ لښكرئې اعراض اوكړو،يا ركن پمعنى دَ قوم دې الركن بمعنى القوم لانه يركن اليهم او باء دمصاحبت يا ملابست د پاره ده . ﴿وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ اللوم نه ماخوذ دې،باب افعال نه داسم فاعل صيغه ده اوخاصيت استحقاق ماخذ پكښې موجود دې يعنى دې دَ خپلو كارونو او دعوو دَ وجهې نه دَ ملامت مستحق وؤ.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ۝٤١ مَا تَذَرُ
اوپه قصه دَ عاد كښې هم نشانه ده كله چه اوليږلو مونږ په دوئ باد(هوا) شنډ(بې خيره) ، نه به ئې پريخودلو
مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ۝٤٢
هيڅ څيز چه راغې به هغه باد وربانديې مگر او به ئې گرځولو پشان دَ ذرې ذرې شوي څيز،
وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ۝٤٣
اوپه قصه دَثمودكښې هم نشانه ده كله چې اووئيلو شو دوئ ته فائده واخلئ ترخه وخته پورې،
فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ۝٤٤
پس شركشى ئې اوكړه دَامردَرب خپل نه نو اونيول هغوئ اواز دَ تندر او دوئ ورته كتل
فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ۝٤٥
پس نه لرلودوئ طاقت دَ پاسيدلو او نه وؤ دوئ بدله اخستونكي

وَ قَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ۝

او قوم دَ نوح علیه السلام چه هلاک کړی وو مونږ مخکښ دَ دوئ نه. بیشکه وو هغوئ قوم فاسقان

﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ﴾ دا **دریمه نمونه دَ تخویف دنیوی** ده. دقوم عاد دَهلاکت تفصیل په سورة اعراف، هودوغیره کښ تیرشویدې ﴿وَفِي عَادٍ﴾ دا هم عطف دې په ماقبل معطوف علیه ای وترکنافی اهلاک عادٍ آیةً..... ﴿الرِّيحَ الْعَقِيمَ﴾ شنډه هوا، یعنی هغه هوا چه خلقوته پکښ هیڅ قسمه خیراوبرکت نه وی. دا داسې ګرمه اوتیزه هوا وه چه په دوئ راغله نوبیخ بنیاد ئی ورله ختم کړواودَدوئ هرڅیز ئي زرې زرې کړو. ﴿كَالرَّمِيمِ﴾ رمیم هغه زوړ څیز لکه هډوکی چه وراسته او زاړه شی، بیاریزه ریزه شی، یاهغه وابښه چه وچ شی. زرې زرې شی بوس ترې جوړشی.

﴿وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ﴾ دا **څلورمه نمونه دَتخویف دنیوی** ده. قوم ثمود دَهلاکت واقعه هم مخکښ تیره شویده. ﴿حَتَّىٰ حِينٍ﴾ ترڅه وخت پورې فائده واخلئ، مراد ورنه د دنیا زندګي ده. یعني الله ﷻ چې څومره ژوند درکړې دي نو دیکښې دالله ﷻ د نعمتونو نه خوند واخلئ خو ګورئ دا دنیا فاني ده، آخرت مه هیروئ او څما نافرماني مه کوئ ﴿فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ﴾ خو قوم ئي خبره او نه منله او د الله ﷻ د احکاماتو نه ئي بغاوت اوکړو. نو عذاب پرې راغې ﴿وَهُمْ يَنظُرُونَ﴾ دَ نظر نه مأخوذ دې، یعنی په رڼاورځ ورباندې عذاب راغې اودوئ ورته کتل لیکن دَخان خلاصولو طاقت ئی نه وو.

بعض مفسرینو د «حتی حین» نه مراد هغه درې ورځې اغستې دي چې هغې کښې ورسره صالح علیه السلام د الله ﷻ عذاب د راتلو وعده کړې وه، کما في قوله تعالى: « فقال تمتعوا في داركم ثلثة ايام » او «ينظرون» د انتظار نه دې، اى وهم ينتظرون الاخذ والعذاب في تلك الايام الثلثة (روح المعاني).

﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ﴾ یعنی دَ ډیر هیبت دَ وجه نه پرمخې پریوتل اودَپاسیدو طاقت ئی نه وو، او بیاپه دغه حال مړه شول، کقوله تعالى: فاصبحوا في دارهم جثمين (هود: ٦٧) بعض وائی

دا كنايه ده دَ دوئ دَ عجز نه على سبيل المبالغه،يعنى دوئ زمونږدعذاب نه بالكل نشول خلاصيدلې، ځكه چه ځوک دَقيام طاقت نه لرى نو دَتختيدلو به څه طاقت اولرى! (تفسير كبير). ﴿وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ﴾يعنى دَعذاب راوړونكوفرشتوسره ئې مقابله نشوه كولې چه بدله ورنه واخلى اودَخپل ځان نه عذاب دفع كړى.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ﴾دا پنځمه نمونه ده دَ تخويف ﴿وَقَوْمَ﴾دَپاره فعل مقدردې اى اهلكنا قوم. ﴿مِّن قَبْلُ﴾اى قبل هؤلآء المذكورين،

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِأَيْيدٍ وَّإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ
او اسمان جوړكړيدې مونږ هغه پخپل قوت سره اوبيشكه مونږ قدرت لرونكى يو اوزمكه غوړه ولې ده مونږ هغه نو څه ښه
الْمٰهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾
غوړه ونكى يو مونږه . او دَ هر څيز نه مونږ پيدا كړيدى جوړې دپاره ددې چه نصيحت واخلئ تاسو.
فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
پس په منډه لاړشئ الله جل جلاله طرف ته،بيشكه څه تاسوته دَهغه له طرفه .ېرونكې ښكاره يمه.اومه گرځوئ
مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾
دَالله جل جلاله سره اِله بل.بيشكه څه تاسوته دَهغه له طرفه يرونكې ښكاره يمه

﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا﴾دَتخويف دنيوى پنځه نمونې ذكركولونه ورستوپه ثبوت دَقيامت باندې **دليل عقلى** ذكركيږى چې الله جل جلاله د لويو لويو قدرتونو خاوند دې ، پاسه اوگورئ دومره لوئ آسمان دا صرف الله جل جلاله خپل قدرت سره اودرولې دې چې دا ستاسو دپاره پمنزله د يو چهت دې ، لاندې اوگورئ نو زمكه ئې درله الله جل جلاله غوړولې ده چې تاسو له پمنزله د فرش ده ، دغه شان د كائنات هر هر څيز باندې غور اوكړئ نو ضرور به الله جل جلاله ورله يو جوړه و مقابل پيدا كړې وي ،نو دغه شان د دې دنيا ژوند مقابل كښې يو ژوند شته چې هغه د

آخرت ژوندی ،چې هغه به ضرور راځي ، بیا دې نه خو سوچ اوکړئ آیا دا څیزونه پیدا کول ګران دي او که انسان دوباره پیدا کول ؟!، چې دوئ دې په بنیاد د بعث انکار کوي

﴿وَالسَّمَاءَ﴾ منصوب علی شریطة التفسیردې،ای بنینا السماء بنیناها.﴿بِأَيْيدٍ﴾ای بقوة.﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ (۱)یادَ وسعَ نه مشتق دې پمعنی دَطاقت اوقدرة سره ای لقادرون یعنی آسمان مونږ پخپل قوة سره پیدا کړیدې،دَ اسمان نه علاوه زمونږ قدرت هر څیز باندې حاوی دې. (۲)یا : 'وسعتْ' نه ماخوذدې،پمعنی دَفراخئ سره،یعنی مونږفراخه کونکی یو د آسمان چې دې په مقابله کښې زمکه داسې ده لکه وسیع بیابان په مینځ کښې ګوتئ وي.

﴿وَالْأَرْضَ﴾ای وفرشنا الارض﴿فَرَشْنَاهَا﴾ای مهّدناها﴿فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ﴾مخصوص بالمدح مقدردې چه نحن دې،﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾دَ زوجین نه مراد متقابل او متضاد څیزونه دی لکه اسمان،زمکه،نوَر،سپوږمئ،ورځ ،شپه وغیره ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾یعنی چه تاسونصیحت واخلئ اوپوهه شئ چه دَ هر څیز مقابل موجود دې نو دا ضروری شوه دَ دنیادې هم مقابل موجودوی چه آخرت دې،نومعلومه شوه بعث بعدالموت حق اویقینی دې.

﴿فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ﴾ دا **ماقبل دلائلو مقتضا** بیان دې چې الله جل جلاله د قدرت او خالقیت دا دلائل اوس د ستاسو نه دا تقاضه کوي چې تاسو صرف په هغه ایمان راوړئ او شرکاؤو نه ئې پاک اوګنړئ.'فاء' د پاره د تفریع ده او دې نه مخکښې 'قل لهم' مقدر دې ﴿إِلَى اللَّهِ﴾ یعنی دَشرک نه توحید طرف ته،دَمعاصیؤو نه طاعت طرفَ ته او دَ عذاب نه ثواب اونجات طرفَ ته،دیکښې دعوت د توحید دې ﴿إِنِّي لَكُم مِّنْهُ﴾ یعنی دَعذاب اوعقاب دَالله جل جلاله نه ستاسودَپاره ښکاره یره ونکې یم،﴿وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ﴾ پدیکښې نهی ده دَشرک نه،ماقبل آیت کښې امرووُدَتوحید﴿إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ تکراریادَتاکیددَپاره دې،یاپه اول کښې انذاردَعذاب دَ دنیا وؤ او په دیکښې انذاردَعذاب دآخرت نه دې.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ
دغه شان نه وؤ راغلې هغه کسانوته چه مخکښې وؤدوئ نه،هیڅ رسول مګر ووئیل به هغوئ داساحردی

اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ
یالیونې دي . آیا دوئ یو بل ته د دغې وصیت کړیدي ، بلکه دوئ خلق دي سرکشه . پس اعراض اوکړه
عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴿٥٤﴾ وَّذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٥﴾
ددوئ نه پس نه ئې ته ملامته کړې شوې اونصیحت کوه بیشکه نصیحت فائده ورکوی مؤمنانوته

﴿كَذٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ ﴾پدیکښ **تسلی** ده نبی کریمﷺته چه لکه څرنګه چه ستاقوم ستاتکذیب کوی اوساحر،مجنون درته وائی نوته پدې صبرکوه خکه ستانه مخکښ چه څومره رسولان تیرشویدی دهغوئ هم تکذیب شویدې اومجنون،ساحرورته وئیلې شویدی.

که څوک اشکال اوکړی چه نسبت د تکذیب کلیةً نه دې صحیح، ځکه چه بعض انبیاء داسې هم تیرشوي دی چه تکذیب ئی نه دې شوې لکه ادمؑ اودغه شان د کومو انبیاؤچه تکذیب شویدې نوبعضو ئی تصدیق هم کړیدې؟**جواب دا دې** چه نسبت باعتبارد اکثر او اغلب سره شویدې،یعنی اکثرخلقودآکثروانبیاؤو تکذیب کړیدې او د ﴿ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم ﴾ نه مراد کفّار دی،یعنی کفارودخپلو انبیاؤتکذیب کړیدې.

﴿أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦ ﴾تواصی وائی یو بل ته وصیت کولوته،«به»کښ ضمیر قول مذکور ساحر اومجنون ته راجع دې،استفهام تعجبی دې یعنی دا خبره او دغه اعتراض د وخت هر کافر په خپل پیغمبر کړې دې، عجیبه غوندې خبره ده چې څنګه دوئ ټول دا یوه خبره کوی ، چرته ئې یو بل ته د دې وصیت کړې دې!! ﴿بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ طَاغُونَ ﴾بلۡ د اضراب ابطالي د پاره دې ، یعني وصیت نه دې کړې بلکه اصل خبره داده چې دی خبرې کولو علت یو دې،چې هغه په دوئ ټولو کښ موجود دې چې هغه طغیان اوسرکشی ده

﴿فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ﴾یعنی کله چې معلومه شوه چې دا سرکشه قوم دې نو ته دوئ سره بحث مباحثه مه کوه ځکه چې دوئ مني نه ،او ډیر ورته مه پریشانه کیږه ځکه چې په تاځه ملامت نشته دې، تاخپله ذمه واری پوره کړیده،﴿وَذَكِّرۡ فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾البته وعظ و

نصيحت کوه .د دې فائده شته دې او کم از کم دا فائده ئي خو يقيني ده چې کوم مؤمنان دي
هغوئ له نفع ورکوي.

د آيت مذکور تفسير نه معلومه شوه چه ﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ﴾نه مراد اعراض کول دی دَجدال نه.
دعوت پريخودل نه دی،يعنی وعظ نصيحت مه پريږده ځکه چه دَچاپه قسمت کښ چه
الله ﷻ ايمان راوړل ليکلی دی ستادعوت،اوبار بارنصيحت به هغوئ ته نفع ورکوی.اوهرچه
مؤمنان دی نوستاپه وعظ نصيحت سره به دَهغوئ ايمانی بصيرت کښ اضافه کيږی اوپه
يقين کښ به ئی قوت راځی(روح المعانی)

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيْدُ مِنْهُمْ
اوندی پيداکړی ماپيريان اوانسانان مګرلپاره دَدې چه ځماعبادت اوکړی.نه لرم اراده دَدوئ نه
مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ أُرِيْدُ أَنْ يُّطْعِمُوْنِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ
دَهيڅ رزق اونه لرم اراده داچه خوراک راکړی ماته،بيشکه الله ﷻ صرف هغه رزق ورکونکې
ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذَنُوْبًا مِّثْلَ
خاونددَقوت محکم دې،پس بيشکه لپاره دَهغه کسانوچه ظلم(شرک)ئی کړيدې حصه دَعذاب ده پشان
ذَنُوْبِ أَصْحٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا
دَحصې دَملګرودَدوئ پس زردی نه غواړی عذاب ځمانه.پس هلاکت دې دَهغه خلقولپاره چه کفرئی کړيدې
مِنْ يَّوْمِهِمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿٦٠﴾
دَهغې ورځې دَدوئ نه چه وعده ئی ورسره کيږی

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ﴾داعلت دې دَماقبل،چه دوئ ته وعظ نصيحت کوه ځکه چه
انسان اوجن مادَځپل عبادت دپاره پيدا کړي دي﴿إِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ﴾لام په لیعبدون کښ تعليليه
دې، علت اوحکمت دَپيداکولو دَ انس و جن ذکرکيږی،يعنی مادوئ دَځپل عبادت دپاره
پيداکړيدی،اودامنافی نه دې دَعبادت نه کولودَ کافرانو،ځکه چه دَغايت وجود لازم نه دې

بلکه کله کله غایت متخلف او گرځی کفولک، بریتُ هذاالقلم لاکتبَ به یعنی داقلم می دَ دې د پاره جوړ کړوچه لیکل پرې اوکړم، لیکن کله پرې لیکل اونکړیشی (۲) بعض فرمائی چه دا خاص دې په مؤمنانو او نیک بختو پورې، یعنی په جنّاتو اوپه انسانانو کښ می اهل سعادة او مؤمنان دَعبادت دَپاره پیداکړیدی، په دې وجه امام بخاری رحمه الله ددې آیت ذکر کولو نه بعد فرمائی "وماخلقتُ اهل السعادة من اهل الفریقین الّالیوحّدون".

(۳) بعضِ فرمائی چه "لیعبدون" نه مراداستعداد اوصلاحیت دَعبادت دې، یعنی په هر جن انس کښ دَعبادت استعدادقدرتی طورسره موجوددې، البته بعضِ دااستعداد په صحیح مصرف کښ خرچ کړی اوبعضِ ئی ضائع کړی، کمافی الحدیث، کل مولودٍ یّولدعلی الفطرة فابواه یهوّدانه اوینجّسانه، یعنی هرمولودکښ فطرة دَاسلام اوتوحیدوی لیکن مورپلار ئی ورنه یایهودی جوړکړی یامجوسی نودغه شان هرجن انس کښ الله تعالیٰ استعداددَعبادت پیداکړیدې.

که څوک اشکال اوکړی چه دَدې آیت تعارض دې دَسورة اعراف آیت(۱۷۹) "و لقد ذرأنا لجهنّم کثیراً من الجنّ و الانس..." سره؟ چې دینه معلومیږي ډیر انسانان اوجنات داسې هم دي چې الله تعالیٰ دوئ د جهنم د پاره پیدا کړي دي ،

جواب: (۱) په "لیعبدون" کښ لام دَعلت دپاره دې، اوپه "لجهنم" کښ دَعاقبت دپاره دې یعنی جن وانس خودَعبادت دپاره پیدادی لیکن چه عبادت ترک کړی نوانجام ئی جهنم شی

(۲) لام په دواړومواضعوکښ دَعلت دپاره دې لیکن دلته دَغایة تشریعی ذکردې اوپه اعراف کښ دَغایة تکوینی ذکردې، فلا تناقض بینهما.

﴿ مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٖ ﴾ یعنی رزق اراده ورنه، نه لرم چه ماته رزق راکړی، لکه څرنګه چه دَ دنیا مالکان دَدې دَپاره غلامان او نوکران ساتی چه څوک ورله مال ګټی، څوک ئی خدمت کوی، خوراک وغیره ورته تیاره وی، یامطلب داد چه دَدې دپاره می انسان نه دې پیداکړې چه خپل ځان یا یو بل له رزق ورکړی، بلکه رازق ځه یم، رزق ځماپه ذمه دې، اودَانسان په ذمه عبادت دې خو دَ دې مطلب دا نه دي چه کسب معاش او دَ رزق حلال طلب هم نه دې پکار، بلکه مطلب دادې چه مقصوداصلی دَانسان عبودیت اواطاعت دې دَالله تعالیٰ نوخپل تول استعداد دَ رزق په پیداکولو کښ ندې خرچ کول پکار،

﴿وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ﴾دلته يا مضاف حذف دې،ای ان يطعموا خلقي يعني ما انسان د دې د پاره نه دې پيدا کړې چه ځما مخلوقاتو ته خوراک ورکړی. اسناد دَ اطعام الله ﷻ خپل ځان ته اوکړوځکه چه مخلوق ټول دَالله ﷻ عيال دی اودَچاعيال ته طعام ورکول هغه ته طعام ورکول دی،په حديث کښ دی چه قيامت په ورځ به الله ﷻ انسان ته اوفرمائی چه"ياعبدی مرضتُ فلم تعدني، و جعتُ فلم تطعمني...الخ" نو دَ دې مطلب دا دې چه"مرض عبدی فلم تعده. و جاعَ عبدی فلم تطعمه".او يامضاف حذف نه دې،بلکه حقيقت باندې محمول دې يعني ما انسان دې دَپاره نه دې پيدا کړې چې ماله خوراک راکړی،الله ﷻ خوراک نه غوختل او اطعام مطالبه نه کول خو يو يقيني امر دې،خو بيا هم دلته دې ذکر کولو کښ نکته دا ده چې ځنګه دا خبره يقيني ده چه انسان تخليق مقصد "اِطعامِ الرب" نه دې او نه کيديشی نو هم دغه شان دا خبره هم يقيني ده چه انسان تخليق مقصد دنيا ګټل نه دی.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ﴾تعليل دې دَماقبل،چه الله ﷻ پخپله رزاق دې،نودَچانه طلب دَرزق نه کوی﴿ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴾دې،انتهائي قوت والا دې او مستغني دې نودَچاخدمت اوتعاون ته ئی ضرورت نشته دې،

﴿ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟﴾داتخويف دنيوی دې اهل مکئو او نورو کفارو ته، متفرع دې په ماقبل «وماخلقت الجن والانس» باندې، چې کچرته دوئ د زندګي مقصد اونه پيژندو او ايمان ئي نه راوړو نودوئ به هم داسې هلاک شی لکه دَدوئ نه مخکښ قومونوهلاک شويدی، ﴿ذَنُوبًا﴾ "ذنوب" په اصل کښ دَ کوهی بوکې ته وائی،عربو به د کوهي اوبو تقسيم او حصې د بوکو اعتبار سره کولو ،نو ذې وجهې نه ورو ورو ئي بيا اطلاق په کوهي د اوبو په حصې او بيا ئي په مطلق حصې باندې هم شروع شو، نو دلته ترينه مراد مطلق حصه ده ، مطلب دادې چه دې کافرانو د پاره هم دَ عذاب هغه حصه ده چه دَ دوئ نه مخکښ کفر او شرک ارتکاب کونکو ته ورکړې شوې وه. ﴿مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِى ﴾ مراد دَ دې ورځې نه يا ورځ دَ بدر ده، يا ورنه مراد ورځ دَ قيامت ده.

رکوعاتها (۲)	سورة الطّور مكية	آياتها (۴۹)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۲) وحسب النزول (۷۶)

داسورة مكي دي، نزلت بعدالسّجدة وقبل الملک.

ربط: ربط ئی ماقبل سره دادي چه پدې سورة کښې مسئله دَقيامت على سبيل الترقی ذکرکيږی ماقبل سورة کښې ذکرشوچه﴿ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٌ ﴾يعنی قيامت حق دې اوحساب هم حق دې هرسړی سره به حساب کيږی، په دې سورة کښې دی چه﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ۝ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴾يعنی حساب به هم کيږی اوحساب نه ورستوبه عذاب وی چه هغې لره به څوک نشی دفع کولې.

دسورة دَمضامينواجمالی خلاصه

په دعوې دَسورة يعنی په اثبات دَقيامت باندې دوه(۲)عقلی اودوه(۲)نقلی دليلونه، انبياؤسابقؤاوکتبِ سابقؤنه،په درميان اواخرکښې حضورﷺته تسلی ده دې نه علاوه تخويفات، بشارات،اوزجرونه هم پکښې مذکوردی.

تفصيلی خلاصه:

آيت ۱ نه تر ۲ پورې پنځه شواهد او دلائل دي په دعوې د سورت
آيت۸.۷ کښې دعوه د سورت ذکر ده
آيت ۹ نه تر ۱۲ پورې تخويف اخروي دې ،
آيت ۱۷ نه تر ۲۸ پورې بشارت اخروي دي
آيت ۲۹ نه تر ۳۴ پورې د مشرکينو څلور اعتراضات اودَ هغې جوابات ذکر کيږي
آيت ۳۵ نه تر ۳۸ پورې مشرکينو ته زجرونه ذکر کيږي
آيت ۳۹ نه تر ۴۴ پورې مشرکينو د حماقت بيان دي
آيت ۴۵.۴۲ کښې تخويف اخروي دي
آيت ۴۷کښې تخويف دنيوي دي

آيت ۴۸، ۴۹ کښې تسلي ده

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

وَالطُّوْرِ ۙ﴿۱﴾ وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ۙ﴿۲﴾ فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ۙ﴿۳﴾ وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ۙ﴿۴﴾
قسم دې په كوه طور ، او په كِتاب ليكلې شوى ، په كاغذنو خورو ورو كښې ، او بيتِ معمور باندې
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ۙ﴿۵﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ۙ﴿۶﴾ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ
اوپه چت پورته كړې شوى باندې،اوپه درياب گرم كړى شوى باندې،بيشكه عذاب درب ستا
لَوَاقِعٌ ۙ﴿۷﴾ مَّا لَهٗ مِنْ دَافِعٍ ﴿۸﴾
خامخا واقع كيدونكې دې نشته دې لره هيڅ څوک دفع كونكې

﴿وَالطُّوْرِ﴾ دسورت په ابتداء كښې الله ﷻ د دعوې اثبات د پاره پنځه قسمونه خوري او په جواب كښې ورله دعوىٰ ذكر كوي چې هغه «ان عذاب ربک لواقع ، ماله من دافع» ده ، دا هر يو قَسَم مستقل استشهاد او دليل دې دَ دعوې په اثبات باندې او د هغې سره ئي لطيف مناسبت هم دې ، «والطور» **دا اول قسم دې** ، او په دعوې دَسورة يعنى په ثبوت دَقيامت باندې اول دليل نقلى دې، طور په اصل كښې هغه غرته وائي چه تک شين وى،بوټى ونې پكښې وى،خو عرف كښې ئي اطلاق په هغه معروف غر باندې كيږي چه پكښې الله ﷻ دَ موسىٰ عليه السلام سره همكلامى كړې وه ، ديته طور سينا هم وائي. او دلته په قسم سره مقصود طور غر نه دې بلكه هغه وحى ده چه په كوهِ طوركښې په موسىٰ عليه السلام نازله شوې وه چه "انّ السّاعةَ آتيةٌ اكادُ اخفيها(طه:۱۵) او **قسم او جواب قسم كښې مناسبت** دا دې چې دغه وحى په دې گواه ده چه قيامت خامخاواقع كيدونكې دې او هريو كس ته به د هغه د عمل بدله ميلاويږي ،څوک ترينه تختيدلې يا ځان بچ كولې نشي . واؤ په "والطور" كښې قسميه دې اوباقى كښې عاطفه دې.

﴿وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ﴾ دا **دويم قسم او دويم دليل نقلى** دې په ثبوت دَ قيامت، مراد دَ "كتاب" نه جنس كتاب سماوي دې يا په مناسبت دَطور سره تورات مراددې «مسطور» اي

مکتوب علی وجه الانتظام ، یعني په ترتیب سره لیکلې شوې. «في رق» "رق" نرمه اوباریکې څرمنې ته وائی،کله چه کاغذ نه وؤ موجود نوپه دې به لیکل کولې شو ، دلته ورنه مطلق اوراق مراد دی ، دَڅرمنې وی اوکه دَ کاغذ. «منشور» خور او کهلاؤ ته وائي، صفت دې دَ "رق" یا د "کتاب" ،یعني خور او کهلاؤ کتاب ، او دا کنایه ده د صفت هدایت . ځکه چې کتاب کهلاؤ وي نو څوک ترینه څه اخذ کولې شي ، که راټول او بند وي نو څوک به ترینه څه ازده کړي ، مطلب دا دې چې داسې کتابونه چې هغه سراسر هدایت دی ، د هدایت طلب گار ته په کښې راهنمائي ده . **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا دې چې دا د هدایت نه ډک کتابونه هم د دې گواهي ورکوي چې قیامت به قائم کیږي، او څوک به ترینه بچ نشي

﴿وَٱلْبَيْتِ ٱلْمَعْمُورِ﴾ دادریم **قسم** او دلیل وحي دې. "بیت معمور" داپه ووم(۷)اسمان کښ په محاذاة دَ خانه کعبی دَ فرشتوقبله ده،چه روزانه دلته اویا(۷۰)زره فرشتې عبادت،طواف وغیره دپاره راځی،اوکوم فرشتې چه یوځل دلته عبادت اوکړی نوترقیامته پورې بیادَهغوئ نمبرنه راځی،په احادیثودَمعراج کښ ددې بیان دې،په مسلم وغیره کښ دی"ثمّ رُفع اِلیّ البیت المعمور فقلتُ یاجبرئیل ماهذا؟قال هذاالبیت المعموریدخله کل یومٍ سبعون الف ملکٍ اذا خرجوا لم یُعودوا فیه اخر ما علیهم" او یا ترینه مراد کعبه او بیت الله دې ، تفسیر جواهر القرآن کښې دي چې دلته هم ذکر د مکان دې خو مقصود ترینه هغه وحي ده چې دلته شوې ده ، **نو قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا شو چې هغه وحي چې په بیت الله کښې شوې ده **هغه** هم په دې شاهد ده چې قیامت به واقع کیږي.

بعض مفسرینو لیکلي دي چې «البیت المعمور» نه مراد زمکه ده چې انسان ئې تعمیر کړې دې او آباده کړې ئې ده ،او د دې قرینه ورستونې آیت دې چې هغې کښې د آسمان ذکر به طور شاهد شوې دې ،« تدبر قرآن» نو دې تقدیر باندې قسم او جواب قسم کښې مناسبت دا دې چې زمکه کښې که څوک څومره خه آبادي اوکړي نو هغې کښ تغییر خامخا واقع کیږي ، او دا څوک نشي منع کولې ، نو دا تغییرات په دې شاهد دي چې قیامت به خامخا واقع کیږي او دا به څوک دفع نه کړي.

﴿ وَٱلسَّقْفِ ٱلْمَرْفُوعِ ﴾دا **څلورم قسم** دې او اول دلیل عقلي دې او «السقف المرفوع » نه مراد آسمان دې ، او **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** داسې دې چې دا آسمان هم په دې دلالت

کوي قيامت به واقع کيږي او څوک به ترينه ځان بچ نه کړي ، ځکه چې کوم ذات دومره لوئ آسمان اوچت اودرولو باندې قادر دې هغه په قيامت راوستو باندې هم قادر دې . او انسان چې هغه باندې آسمان احاطه کړې ده، چرته چې هم ځي خو د آسمان نه لاندې به وي كقوله تعالى ﴿ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴾ الرحمن ۳۱. د دې دائرې نه بهر نشي وتلې ، نو آسمان خو د الله ﷻ د قدرت يو مظهر دې چې د دې دائرې نه نشي وتلې نو الله ﷻ د قدرت دائرې نه به څنګه اوزي او قيامت په ورځ به ځان څنګه بچ کړي

﴿وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ﴾ دا **پنځم قسم** دې اودويم دليل عقلي دې په ثبوت دَقيامت، او «البحر» نه مراد هغه سمندر دې چې زمکې نه ئې احاطه کړې ده، «المسجور» په معني د المَمتلئ سره دې، يعني د اوبو ډک سمندر ، او **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا دې چه لکه څرنګه بحر مسجور په تاسو احاطه کړيده چې زمکې کومې کنارې ته اوځئ، دې سره به مخامخ کيږئ نو دغه شان به قيامت هم په تاسو احاطه اوکړی او هيڅ چرته به ترينه ځان بچ نه کړئ ، (جواهر)

﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ﴾ جواب قسم دې،او دَ **سورة مرکزی دعوه** ده،﴿مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴾ من زائده دې برائی تاکيد يعنی هيڅ څوک به ئی نشی دفع کولې.

يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ۝٩ وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
په هغه ورځ چه ا خوځيږي به اسمان په زوره زوره ،اوروان به شی غرونه په عجيبه طريقې سره.پس هلاکت دې په دغه ورځ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢ يَوْمَ يُدَعُّونَ
مکذ بينو لپاره،هغه چه هغوئ په باطل کښ پراته دي لوبې کوي، په هغه ورځ چه ورديکه کوليشی به دوئ
إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤
اوردَجهنم ته په سختوديکوسره،ورته به اوويلې شي،دااوردې هغه چه تاسو پدې تکذيب کولو.

اَفَسِحْرٌ هٰذَآ اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُوْنَ ۝۱۵ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوْٓا اَوْ لَا تَصْبِرُوْا
آیانوسحردې دااوکه تاسوئی نه وینئ.داخل شئ دې ته پس صبرکوئ تاسواوکه نکوئ،
سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۭ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝۱۶
«دواړه» برابر دی په تاسوبیشکه بدله درکولې کیږی تاسوته دهغه عملونوچه وئ تاسوچه کول به مو.

﴿يَوْمَ تَمُوْرُ السَّمَآءُ مَوْرًا﴾ په دیکښې تخویف اخروی ذکرکیږی مکذبینو اومنکرینو دَ قیامت ته "یوم" یا ظرف دې دَ پاره دَ "لواقع" یعنې دا عذاب به په هغه ورځ واقعه کیږی په کومه ورځ چه اسمان اولړځیږی او دَ ډیرو خوځیدلوپه وجه به اوچوی. یا ظرف دې دپاره دَ ورستو ﴿فَوَيْلٌ﴾ یعنی پدغه ورځ به مکذبینو دپاره هلاکت وی، «تَمُور»ای تضطرب "مور" ډیر په تیزئ سره حرکت کولو ته وائي ،او قیامت ته نیزدې به آسمان په خپله هم ډیر تیزئ سره به حرکت او جړقیدل شروع کړې چې هغې د وجهې نه به اوچوي او دغه شان په آسمان کښې موجود نظام د نور، ستوري ، سپوګمئ بلکه ټول نظام شمسي به د معمول حرکت خلاف انتهائي تیز رفتارئ سره حرکت شروع کړي او د عالم نظام به درهم برهم شي او قیامت به واقع شي.

﴿وَتَسِيْرُ الْجِبَالُ سَيْرًا﴾یعنی غرونه به یوړلې شی په یوعجیبه وړلوسره،کیفیت دَسیرپه سورة واقعه آیت«۵»وغیره کښ ذکردې"وبسّت الجبال بسًّا،فكانت هباءً منبثًا"یعنی غرونه به زرې زرې شی،دَشګوډیرئ به شی،اوبیابه په هواکښ خواره واره کړیشی،﴿ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ﴾دَقیامت تکذیب کونکی،دَرسالت تکذیب کونکی .

﴿هُمْ فِيْ خَوْضٍ يَّلْعَبُوْنَ﴾"خوض"په اصل کښې اوبو کښې غوطه کیدلو ته وائي ، او یو باطل قول او عمل د خپل زندګئ مشن جوړول او هغې کښې همه تن مشغوله کیدلو د پاره هم استعمالیږي ، نو دلته ئي د دوئ تشبیه غوطه زن سړي سره ورکړې شوې ده چې څنګه هغه د غوطې په حالت کښې نه څه ویني او نه آوري دغه شان دوئ هم په باطل امورو کښې داسې ننوتي دي چې نه بل څه ویني او نه آوري .

﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ﴾داد ﴿يَوْمَ تَمُورُ﴾ نه بدل دي "دعًا" وټيلو کيږي ټيل وهلو اوسختې ديکې ورکولوته کقوله تعالى يدعّ اليتيم(ماعون ۲)يعنى دوئ ته به جهنم ته ديکې ورکړيشى. اول به ورته لاسونه دَستنوسره اوتړلې شى اوسرخپې به يئ يوځائ کړيشى بيابئ جهنم ته ټيل وهى(اعاذنا الله منها)

﴿هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي﴾ دينه مخکښې فيقال هم مقدردې﴿أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ﴾استفهام توبيخى دې، "هذا" اشاره عذاب دَجهنم ته ده،يعنى دنيا کښې چې تاسو باندې قرآن تلاوت کيدو او دې عذاب نه يرولې شوئ نو تاسو به وې چې دا سحر دې کقوله تعالى:((وقال الذين كفروا للحق لما جاءهم ان هذا الاسحر مبين)) السبأ: ۴۳نو اوس اوايئ چې دا عذاب هم سحر دې او که نه ؟ ﴿أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ﴾ يا که څنګه تاسو ته په دنيا کښې حق نه ښکاريدو او دا خو وئيلو ((ومن بيننا و بينک حجاب)) دغه شان دا عذاب هم اوس نه وينئ ؟!

﴿سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ﴾خبردَمبتدامحذوف دې اى صبرُكم وجزعكم سواءٌعليكم. ﴿إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ تعليل دې دَ﴿سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ﴾يعنى که تاسواوس پدې عذاب دَجهنم صبرکوئ اوکه فريادکوئ دواړه په عدم نفع کښې برابردى ځکه چه تاسوته دَخپلوعملونوجزاء ملاويږى چه داحتمى فيصله ده دَالله ﷻ.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ
بيشکه متقيان به جنتونو او نعمتونوکښې وى. خوشحالى کونکى به وى په هغه څه چه ورکړې وى دوئ ته رب دَ دوئ
وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا
اوبچ کړى به وى رب دَ دوئ دَعذاب دَجهنم نه اورته به اووئيلې شى خورئ اوڅکئ خه په خوند سره په سبب دَهغه عملونو
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ
چه تاسو به کول. تکيه لګونکى به وى په تختونوصف کړو شوؤ باندې . يوځائ به کړو مونږ دوئ

بِحُورٍ عِينٍ ﴿۲۰﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
غټو سترګو والا حورو سره، او هغه خلق چه ايمان ئې راوړې دې اواتباع ئې کړې وی د دوئ اولادونو دَ دوئ په ايمان کښې
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ
يوځائ به کړومونږدَوئ سره اولادونه دَدوئ اوکم به نه کړودَوئ نه په عمل د دوئ کښې هيڅ څيز.هريوسړې به
بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿۲۱﴾
په هغه عمل کښې چه ئې کړې وی ګرفتاره وی.

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنّٰتٍ﴾ مکذبينو ته دَ تخويف اخروی نه بعد مُتقينوته بشارات اخرويه او دهغوئ اخروي انعامات او حالات ذکر کيږی،او دا ئې **اول حالت او انعام** دې چه دوئ به هلته بالکل مأمون اوبې فکره اوسيږی،دَعيش عشرت ارام راحت هر قسمه اسباب اوسامان به ورته حاضر وی، دَ دوزخ دَ عذاب نه به محفوظ وی.﴿ فَكِهِينَ * "فکه" د زړه خوشحالي او رضاء ته وئيلې کيږي ، يعني دوئ به الله ﷻ په ورکړه باندې رضا او خوشحاله وي اي: راضين مسرورين بما اتاهم ربهم ، يا په معنی دَ متلذذين سره يعنی خوندونه به اخلی دَجنت نعمتونو نه ، او يا فاعل ذی کذادې ای ذوی فاكهةٍ كثيرةٍ (قرطبی) يعنی ډيرو ميوؤ والا به وی ﴿وَوَقٰهُمْ رَبُّهُمْ﴾يعنی ابتداءً به جنت ته داخليږی جهنم ته به نه ځی"اللّهم ارزقنا الجنة".

﴿ كُلُوا وَاشْرَبُوا ﴾ دا **د بل انعام** بيان دې ، چې خوراک سکاک فراواني به پرې وي ، چې څه ئي زړه غواړي هغه به خوري او څکي ، دينه مخکښې"يقال لهم"مقدردې، او مفعول ئې د تعميم د پاره حذف شوې دې، يعني چې څه مو زړه غواړي هغه څکئ او خورئ ﴿ هَنِيٓـًٔا﴾ صفت دې دَ مقدردپاره اي:"اكلاً و شربًا هنيئا"يامنصوب بنابرحاليت دې دَضميردَ﴿ كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ نه. "هنئ" هغه طعام ته وائی چه خونده وراومزيدار وی ياهغه طعام چه بغيردَمشقت نه حاصل وی.﴿بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾"باء"سببيه ده،نيک عمل سبب ظاهری دې دپاره دَدخول جنّت.

﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾دا ئي د **بل انعام** **بيان** دې ،چې الله ﷻ به ورله د ملګرو خائسته مجلس هم ورکړي ، قطار در قطار به کټونه او پالنګونه لګيدلي وي او دوئ په هغې ناست او تکيه لګولې خوراک سکاک به کوي، او ګپ شپ به هم لګوي «متكئين» حال دې دَضميردَجمع نه په ﴿كُلُوا﴾ کښ، ﴿عَلَىٰ سُرُرٍ﴾ جمع دَسريرده،کټ پالنګ وغيره ته وائى، ﴿مَّصْفُوفَةٍ﴾ يعنى په سيدهاقطاركښ به پراته وى ، يو بل ته به شاه نه وى دَ جنتيانو ،

﴿وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ﴾ دا ئي د بل **انعام** بيان دې ، چې شهواني قوت تسكين د پاره به ورله الله ﷻ خائسته ، غټو او تورو سترګو والا حورې رفاقت کښ ورکړي ، تزويج معنى يوځائى كولو اوجوړئ کرځول دى .

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ﴾ دا ئي د **بل انعام** بيان دې چې الله ﷻ به ئي اولاد هم دوئ سره يو ځائ کړي دوئ د اکرام او رضاء د پاره ، حالانکه د هغوئ عمل به داسې نه وي چې هغې په وجه دوئ دا مقام او مرتبه موندلې وې.

په آيت کښ لوئ بشارت دې اهل ايمان ته،دَ کومو مؤمنانو والدين چه دَنيک عمل په وجه دَجنت اعلى درجو ته رسيدلى وى،اودوئ په عمل کښ دَ والدينو نه کم وى،نو الله ﷻ به دَ والدينو دَ خوشحالئ دپاره دَ دوئ اولاد دوئ سره يوځائ کړى.روح المعانى وغيره په حواله دَابن ابى حاتم اوحاكم اوبيهقى رحمهم الله دَابن عباس رضي الله عنه نه نقل كړيدى چه هغه فرمائى چه"انّ الله تعالى ليرفع ذرية المؤمن معه فى درجته فى الجنّة وان كانوا دونه في العمل لتقرّ بهم عينه" الله ﷻ دَ مؤمن دَ اولاد درجه په جنت کښ اوچته وى او ده سره ئى برابره وى اګرچه دوئ په عمل کښ کم وى دَ هغه نه،د پاره دَ دې چه دَهغه سترګې پرې يخى شى.

ابن كثير د طبرانى په حواله حديث مرفوع نقل كړيدې،چه نبى اكرم ﷺ فرمائى چه كله يو سړې جنت ته داخل شى نو هغه به دَ خپل مور پلار او بى بى او اولاد باره كښ تپوس اوكړى (چه هغوئ چرته دى) نو ده ته به اووئيلې شى چه هغوئ دَعمل په اعتبارسره ستادرجې ته نه دى را رسيدلى،نوهغه به عرض اوكړى چه يارب قدعملتُ لى ولهم،ما دَ ځان د پاره هم او دَ هغوئ د پاره مې هم عمل كړې وۀ،نو الله ﷻ به حكم اوكړى چه هغوئ ورسره هم يو ځائ كړئ.

نو دينه معلومه شوه چې لکه څرنګه چه په برکت دَ عمل دَ والدینو سره اولاد ته نفع رسی نو دغه شان دَ اولاد دَ نیک عمل په برکت سره هم والدینو ته نفع رسی، دَ ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم ﷺ فرمائی چه الله تعالیٰ دَ یو بنده درجه په جنت کښ اوچته کړی نو هغه به تپوس اوکړی چه داماته څنګه ملاؤ شوه نو الله تعالیٰ ورته اوفرمائی چه په استغفار دَ بچی ستا، ستا د پاره (ابن کثیر).

﴿ذُرِّيَّتُهُم﴾ مراد ورنه صلبي اولاد دي او بعضِ وائی چې دَ ذریت نه مراد مطلق توابع دی، صلبی اولاد نه علاوه نور خپل خپلوان ورنه هم مراد کیدیشی «بايمانٍ» جارمجرور متعلق دی ﴿وَاتَّبَعَتْهُمْ﴾ پورې اوتنوین دپاره ده تقلیل دی، یعنی دوئ هم مؤمنان وی. اګرچه ډیر کمزورې درجی کښ ایمان ولې نه وی.اوداهم کیدیشې چی «بايمان» جارمجرورمابعد «الحقنا» پوری متعلق وي،اودی صورت کښ تنوین په «بايمان» کښ دَپاره دَ تعظیم دې،اوایمان نه مراد آباؤو ایمان دې،مطلب به داسی شی چه دَ دوی دَ آباؤوعظیم اومضبوط ایمان په سبب به مونږ دوئ هم هغوئ سره ملحق کړو.(کشاف)

﴿وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم﴾ یعنی دَیوځائ کولودپاره به داسې نشی کولې چه اعلی نه ادنی جوړشی بلکه بمقتضیٰ ئی فضل دَادنیٰ نه به اعلی جوړشی.

﴿كُلُّ ٱمْرِيٍٕۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ رهین بمعنی مرهونٌ دې مخکښ بیان دَفضل وؤچه دَ اباؤو دَ نیک عمل په وجه دَ ذریت درجه هم اوچته کیږی پدیکښ بیان دَعدل دې چه هیڅ څوک به دَ بل په عمل کښ نه نیولې کیږی بلکه.هرسړې به په خپل عمل کښ ګانړه وی،ګویاچه عمل پمنزله دَ قرض دې او نفس دَ انسان پمنزله دَرهن دې.رهن ترهغه وخته پورې نه ورکولې کیږی تر څو چه قرض ادانه کړیشی،نوپه قیامت کښ که دَانسان عمل نیک اوصالح وی نودې به خلاص شی،اوکه عمل غیرصالح وی نوخلاصې به نوی کقوله تعالی: كلّ نفس بماكسبت رهينةٌ الاّ اصحاب اليمين(مدثر:۳۸، ۳۹)یعنی هرانسان پخپل عمل کښ ګانړه اوګرفتاردې عندالله، مګر اصحاب یمین چه دوئ په نیک عمل سره خپل ځانونه ازادکړیدی(روح المعانی)

وَأَمْدَدْنٰهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا

او زياتوؤ به دوئ ته ميوې او غوښې هغه چه دوئ ئې اشتهاكوي.تالانې به كوي په هغې جنتونوكښ

كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ

په پيالې دَ شرابو چه نه به وي په هغې كښ لغوې وئيل اونه ګناه اوګرځي به په دوئ باندې غلامان‌خادمان‌دَدوئ

كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾

ګوياكه هغوئ به ملغرې پټې ساتلې شوې وي.اومخ به كړي بعضِ دَدوئ نه بعضَ نوروته،دَيوبل نه به تپوس كوي.

قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ

وائي به بيشكه وؤمونږمخكښ په دنياكښ پخپل اهل كښ يريدونكي دَالله ﷻ نه.پس احسان اوكړوالله ﷻ

عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ

په مونږاووئ ساتلودَعذاب ګرمې هوانه.بيشكه وؤمونږمخكښ ددې نه چه عبادت موكولودَالله ﷻ

إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

بيشكه الله صرف هغه احسان كونكې مهربانه دې.

﴿وَأَمْدَدْنٰهُم﴾اى وزدناهم، دا هم **انعام** دې چې كوم كوم نعمتونه ورله الله ﷻ وركړي وي، نو دا نه ده چې بس په يو ځائ به اولاړ وي او يو متعين مقدار او يو خوند به ئې وي ، بلكه الله ﷻ به ورله وقتا فوقتا كم وكيف كښې اضافه كوي

﴿يَتَنَازَعُونَ فِيهَا﴾دا ئې **بل نعمت** تذكره ده ، چې شرابو دور به پكښې چليږي او دابه بالكل صفا او پاكيزه شراب وي ، " تنازع " دوه معنې مفسرينو ذكر كړې دي: (١) تعاطي ، يعني يو بل وركول ، (٢) تجاذب ، تالانې يعنى دَخوشحالئ په وجه به دَيوبل نه اخلى اوتالانئ به كوى.﴿لَّا لَغْوٌ فِيهَا﴾اى فى شربها،يعنى دَدې شرابوڅكلوپه دوران كښ به دوئ

لغواوګدي ودي نه وائی لکه دَدنیاپه شرابوکښې دغه تاثیردي «وَلَا تَأْثِيمٌ »اونه به ددي په څکلوسره دَځه ګناه ارتکاب کوی، یعنی داسې عمل چه په دنیاکښې ورته نسبت دګناه کیږی.

﴿ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ ﴾یعنی دَجنتیانودَخدمت دپاره به داسې غلامان اوخدمتګاران وی چه په ښائست کښې،نظافت کښې اوپه ښائسته لباس کښې به داسې وی چه لکه ملغلرې،نه به ورته چالاس لګولې وی اونه پرې ګردوغبارلګیدلې وی.

﴿ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ﴾دا د **بل نعمت** تذکره ده ، چې دوستان به را جمع کیږي او د تیر ژوند(یعني د دنیا د ژوند) قصې او تذکرې به یو بل ته کوي.﴿ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ﴾ دا د هغوئ یوه تذکره به طور مثال پیش کیږي ، یعني په خپلو خبرو کښې به دا خبره هم کوي ،﴿قَبْلُ ﴾ یعنی مخکښې دَدې حال نه په دنیاکښې،﴿فِيٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴾ یعنی په دنیاکښې به دَعذاب اوعقاب دَاللهﷻ نه یریدلو ،﴿عَذَابَ ٱلسَّمُومِ﴾ یعنی هغه عذاب چه په مساماتودَبدن کښې ننوځی،چه هغه ګرمه هواده،دَجهنم،بعضِ وائی"سموم"دَجهنم دَنومونونه یونوم دې﴿ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ﴾ یعنی مونږبه په دنیاکښې صرف اوصرف دَاللهﷻ عبادت کولو ،یادَ دُعا نه دې،یعنی مونږبه په دنیاکښې هم دَدې عذاب نه دَبچ کیدودعاګانې دَاللهﷻ نه غوختلې،(اللّهم منّ علیناوقناعذاب السّموم انک انت البرّالرّحیم).﴿إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ﴾ای المحسن.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ

پس نصیحت کوه ته پس نه ئی ته په سبب دَنعمت دَرب خپل سره کاهن اونه مجنون،خادوئ داوائی

شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي

چه دا پیغمبرشاعردې مونږ انتظار کوؤ په ده دَ حادثې دَ مرګ، ته ورته اووایه انتظارکوئ پس بیشکه څه هم

مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ

ستاسوسره دَ انتظار کونکو نه یمه آیا حکم کوی دوئ ته عقلونه دَ دوئ دَ دې خبرو بلکه دوئ قوم

طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا

سرکش دي، خا،دوئ داوائي چه دځان ئي جوړکړيدي داقرآن بلکه ايمان نه راوړي دوئ،پس رادي وړې دوئ

بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

يوكلام	پشان	ددې	قرآن	كچرته	وي	دوئ	ريښتني

﴿فَذَكِّرْ﴾ پدي آياتونوكښ د كفارو څو اعتراضات او د هغې جوابات نقل كيږي او نبي كريم ﷺ ته تسلي وركولې كيږي چې خپل وعظ ونصيحت جاري ساته ،ددوئ دبيكاره خبرو او بې بنياد اعتراضاتو په وجه دعوت او تبليغ مبارک كارمه پريږده،

﴿فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ﴾ ديكښې د كفارو **دؤو اعتراضاتو ذكر او جواب** دې ، چې كفار كله تاته كاهن وائي او كله درته مجنون او ليونې ، خو نه ته كاهن ئي ځكه چې كهانت ځان له علم دې او دهغې خپل مقدمات وي او هغه دلته نشته ، او نه ته مجنون ئي ، ځكه چې هغه خو د عقل نعمت نه محرومه وي ، داسې پرحكمت كلام څنگه پيش كولې شي ، بلكه ته د خپل رب په نعمت سره متلبس ئي او د نبوت نعمت ئي درله دركړې دې او دهغه حقيقي صادق پيغمبر ئي،خو دوئ د ضد او حسد د وجهې نه دا اعتراضات كوي

﴿ أَمْ يَقُولُونَ ﴾دا د مشركينو **دريم اعتراضات** ذكر دې ، چې كله دوئ په تا د شاعر گمان كوي او شاعر دې بولي ، او په دې انتظار كښې دي چې څنگه نور شاعران مړه شول او پرستاران ئي ختم شول ، داسې به يو ورځ ته هم مړ شي او پرستاران به دې ختم شي ، نو دوئ به درنه خلاص شي ،"ام" پمعنى د"بل" سره دې ، او دوئ دا اعتراض علي سبيل الترقي ذكر كيږي ،چه خا ، دوئ داخبره هم كوي چه داپيغمبر(نعوذبالله) شاعر دې.﴿ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴾ "ريب" "راب يريب" نه دې دَ شک معنى كښ استعماليږى، كمافي الحديث:ودع مايريبک "إلى ما لايريبك ليكن دلته پمعنى دَ حادثې سره دې، ځكه چې د دې هم څه پته نه لگي، څه وخت هم راتلې شي. ((المنون))دَ مَنّ الشئ يمن نه دې، پمعنى دقطع سره،مراد ترينه مرگ دې،ځكه چې داهم انسان دنيا نه كټ كړې.او اضافت بيانيه دې ، يعني هغه حادثه چې مرگ دې ، او يا ((ريب)) په معني د حادثې سره او ((المنون)) په معني د دهر سره دې . يعني حوادث د زمانې

انتظار کوي ، چې هغه پرې راشي نو دې به هغې کښې مشغوله شي او دعوت کار به ورځه پاتې شي

﴿قُلْ تَرَبَّصُوا﴾ دا د کفارو د قولِ مذکور رد دې او تسلي ده نبي کريم ﷺ ته ،چې اوسئ په انتظار کښې ، مونږ هم انتظار کوو ، چرته به درله الله ﷻ دا خوب پوره نه کړي کما قال جل في علاه : « هو الذي ارسل رسوله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون » او ډير زر دوئ خپل انجام په بدر کښې اوليدو .

﴿ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ﴾ ديکښې د دوئ بې وقوفي او د اعتراضاتو کمزوري طرف ته اشاره ده ، چې دا کوم عقل دې چې يو کس دې شاعر او کاهن هم وي چې دا انتهائي عقل مند کيدو باندې دلالت کوي او بل طرف ته ليونې هم وي چې دا ورنه د عقل د سلب تقاضه کوي !! کوم عقل تاسو ته دا خبره خودلې ده ،«هذا» کښې مذکور متضاد اقوالو ته اشاره ده.

﴿ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴾اضراب ابطالي دې ، يعني دا دعقل تعليم نه دې بلکه دا د دوئ سرکشي ده

﴿أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ﴾دا د مشرکينو څلورم اعتراض نقل کيږي چې دا قرآن د الله ﷻ کلام نه دې بلکه دې پيغمبر دَ خپل ځان جوړکړيدې ﴿بَل لَّا يُؤْمِنُونَ﴾ بل د پارمه اضراب ابطالي دې ، يعني پيغمبر د ځان نه ، نه دې جوړ کړې خو دوئ پرې د ضد او عناد د وجهې نه ايمان نه راوړې ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ﴾دادَ دوئ اعتراض جواب دې چې کچرې دا کلام دې پيغمبر د ځان نه جوړکړې دې نو تاسو خو هم عرب يئ، تاسو هم دَخپل ځان نه داسې کلام راوړئ،که تاسو داسې کلام نشئ پيش کولې نو ظاهره ده چه دا کلام دَ الله ﷻ دَ طرفه دې.

اَمْ خُلِقُوْا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ
آيادوئ پيداکړى شويدى بى دَڅه څيزنه اوکه دوئ پخپله پيداکونکى دى‌آيادوئ پيداکړيدى اسمانونه
وَالْاَرْضَ بَلْ لَّا يُوْقِنُوْنَ ﴿٣٦﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ اَمْ هُمُ
اوزمکه، بلکه دوئ نه کوى يقين آيادوئ سره دى خزانې دَرب ستايادوئ

الْمُصَيْطِرُوْنَ ۝ اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَّسْتَمِعُوْنَ فِيْهِ ۚ فَلْيَاْتِ

واكداره دی، آیاشته دې دوئ لره اندرپایه چه آوری (خبرې دملائکو)په هغې باندی.پس را دې وړی

مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝

آوریدونکې ددوئ یودلیل ښکاره.

﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾ **دا زجر دې** مشرکینو ته په ایمان نه راوړلو باندې . چې دا مشرکین په الله تعالی باندې ایمان ولې نه راوړی؟ آیادوئ دا وائي چې د دوئ څوک خالق نشته یا دوئ خپله د خپل ځان تخلیق کړې دي،لهذا دوئ باندی دَ چا اطاعت او بندګی لازمه نه ده﴿مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾معنی یا "من غیر خالق" ده یعنی دوئ خپل پخپله پیداشویدی هیڅ څوک خالق ئې نشته،او یا ئې معنی عبث او بې مقصد ده کقوله تعالی: "افحسبتم انماخلقنکم عبثا" آیت کښ استفهام انکاري دی یعنی نه داسی نشی کیدلې چې دوئ دپاره څوک خالق نه وی،ځکه چی داباالکل بدیه البطلان خبره ده چی دومره منظم او متقن وجودبغیر دَ خالقه خپل پخپله پیداشي،اونه دوئ خپل تخلیق کونکی دی،ځکه چه شې واحد په جهت واحده سره علت اومعلول نشي کیدې.

﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ﴾**دابل زجر دې** چې آیاآسمانونه اوځمکې دوئ پیداکړې دی،چې دوئ ځان د کائنات حکمرانان اومالکان ګڼړي اوالله تعالی ته سرټیټی نه کوی!؟ ﴿بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾ "بل" دلته هم د اضراب ابطالي د پاره دې ، یعني هر ګز دوئ نه دي پیدا کړي، دا خو د دوئ خپل اقرار دي چې ځمکو او آسمانونو خالق ومالک الله دې کما في قوله جل في علاه:ولئن سالتهم من خلق السموات و الارض و سخر الشمس والقمر ليقولن الله (العنکبوت:۶۱) بلکه اصل مسئله دا ده چې دلائل ټول موجود دي خو دوئ یقین نه کوي.

﴿ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ ﴾**دابل زجر دې**،یعنې آیادوئ دَ الله تعالی خزانومالکان دی ،چې چاته ئې خوښه شی نبوت رزق وغیره ورته ورکړي او چاته یې چه خوښه شي ترینه یې منع کړې، نو ځکه دوئ ایمان نه رواړې،استفهام دَانکار دَپاره دې ﴿أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ﴾دلته هم

استفهام دَ انکار د پاره دي،يعنی دَ خزانو مالکان خو خود نه دی بلکه دَ خزانو واکدار‌ه او چوکیداران هم نه دی.

﴿أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ﴾ پدیکښې هم زجردي مشرکینو دَمگی ته په انکار دَ رسالت باندې چه آیا دوی، دَ حضورﷺ دَرسالت نه انکارېدې وجه کوی چه دوئ دادعوه کوی چه دوئ په پوړو (اندرپایه)اسمان ته ختلی دی اوکلام دَالله ﷻ اودَفرشتؤنی اوریدلې دې چه (نعوذ بالله) دا پیغمبر په حقه نه دې، استفهام انکاری دې،یعنې دَدوئ داطاقت نشته دې، ﴿يَسْتَمِعُونَ﴾ مفعول محذوف دې چهٔ کلام الله دې، ﴿فِيهِ﴾ په معنی دَ علیه دې،

﴿فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم﴾ کچرې دوئ پخپله دعوه کښې رشتنی وی نودعوه کونکې دې واضح دلیل پیش کړی،لکه څرنګه چه حضورﷺ ئی په دلیل سره بیانوی.

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم
آیاالله ﷻ لره لونړه دی اوتاسولره ځامن.آیاته غواړې دَدوئ نه څه مزدوری چی دوئ
مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾
دَتاوان نه درانه کړی شویدی.آیادوئ سره شته دې علم دَغیب چه دوئ لیکل کوی (دَهغې نه).
أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾
آیااراده لری دوئ دَځه پټ تدبیر ، پس هغه کسان چه کافران دی هم دوئ باندې به ئي تدبیرونه الټه کیږي.
أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾
آیاشته دې دوئ لپاره اِلٰه ماسوئ دَالله ﷻ،نه پاک دې الله دَهغه نه چه دوئ ورسره شریکه وی.
وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
او که اووینی دوئ یو ټوټه دَ عذاب دَ اسمان نه راغورزېدونکی نو او به وائی داوریځ ده لاندې باندې،

﴿أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ﴾پدیکښې دَمشرکانو دَحماقت اوبې عقلئ بیان دې،او دائې **اول حماقت** بیان دې ،چه کوم شې ځان دَپاره نه خوخی الله تعالی دَپاره دَهغی اثبات کوي،نوادکوم منطق اوکوم انصاف دې؟ او مخکښني آیت «ام لهم سلم یستمعون فیه » نه ورستو راوړلو کښې اشاره ده دیته چه دَ کوموخلقودغه خیال اوراۍ وی نو د هغوئ عالم ملکوت ته ختل او کلام دَ الله اوریدل خودرکناربلکه داسې خلقوته څوک عقل مندهم نه وائی(ذکره صاحب الروح).

﴿ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا ﴾ دا ئې دَ **دویم حماقت** بیان دې،چې دوئ چې ستا د رسالت نه انکار کوی نوآیاپه دې وجه چه ته دَ دوئ نه په تبلیغ او وعظ باندې څه مزدوری ، معاوضه غواړې چه دوئ نشی درکولې!؟ داسې نه ده بلکه پیغمبر خو اجر دَ الله ﷻ نه غواړی، خلقونه ئی نه غواړی نو بیا دَ دوئ څه نقصان کیږی چه الله باندې ایمان راوړی.

﴿أم عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ﴾ ای علم الغیب،**دریم حماقت** بیان دې،چی آیادوئ سره دَ غیب علم دې ، چی دوئ لیکي او هغې په بنیاد توحید او نبوت دومره یقین اوکلکه سره رد کوی ظاهره خبره ده چه هیڅ ورسره نشته نوبیاداحماقت نه سوا نورڅه دی!؟ حضرت قتادهؓ وغیره فرمائی چه دا دَ ﴿نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ﴾ جواب دې،چه دوئ چه دغه خبره کوی او دَ حضور ﷺ دَمرګ انتظارکوی نوآیادوئ سره دَغیب علم دې،چه نبی کریم ﷺ به مخکښې وفات کیږی او مونږ به ورستو،ابن عباسؓ فرمائی چه دَ﴿ٱلْغَيْبُ﴾نه مرادلوح محفوظ دې او﴿فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾ یعنی دوئ دَ هغې نه‌لیکل کوی او خلقو ته ئی خبر ورکوی.بعضُ دَ﴿ يَكْتُبُونَ ﴾ معنی "یحکمون" کړي ده.

﴿ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا﴾دا ئې **څلورم حماقت** بیان دې چې آیا دوئ دا خیال دې چه مونږ به خپلو سازشونو او منصوبو کښې کامیاب شو،اونبی کریم صلی الله علیه وسلم او دَ هغه دین به ختم کړو، ایں خیال است، جنون است، محال است،بلکه دوئ تدبیرونه به په دوئ التا کیږی،اوهم دوئ به هلاک کیږی. ﴿فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ یعنی دوئ ته به دَ خپلو تدبیرونو بدله ملاویږی.لکه یو څو کاله ورستو په بدر کښې ورنه واخستې شوه.

﴿ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ ﴾ دا ئي **پنځم حماقت** بيان دې، چې آيادوئ دپاره الله تعالى نه ماسوا بل څوک اله او کارساز شته، چې دوئ دومره په جرأت سره دخدائ احکاماتو نه بغاوت کوي؟ او بيا ئي دا اله د الله تعالى په مقابله کښې مدد اوکړي اوعذاب نه ئي بچ کړي «سبحان الله عمايصفون» دا هم نشته نو بيا دا څومره لويه بې وقوفي اوحماقت دې.

﴿وَإِن يَرَوْا كِسْفًا ﴾دا يې **شپږم حماقت** بيان دې، کچرته په دوئ باندې دَ اسمان نه عذاب راروان وي نودوئ حماقت او ضد و عناد دې انتهاء ته رسيدلې دې چې دوئ به بياهم ايمان نه راوړي او هغې ته به وريځ وائې.

دا آياتونه دَ کافرانو دَ يو سوال په جواب کښې نازل دي. کافرانو به نبي کريمﷺته وئيل چه: او تُسقط السّماء كما زعمتَ علينا كسفًا (اسراء: ۹۲) يعنې که ته پخپله دعوه کښې صادق ئې نو په مونږ باندې دې دَ اسمان نه ټکړه دَعذاب نازله کړېشي، نو دَ دې په جواب کښې الله ﷻ فرمائي چه کچرته دوئ ټکړه دَعذاب اوهم وينې خو بيا به هم دَ ضد او عناد په وجه ايمان رانه وړي بلکه وائي به ﴿سَحَابٌ مَّرْكُومٌ﴾ دا وريځ ده چه دَ يو بل دپاسه جمع کړې شوې ده عذاب نه دې، نو دَ داسې متعصبونه دايمان راوړوتوقع نشته دې

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾
پس پريږده دوئ تردې چه ملاقات وکړي دورځې خپلې سره هغه چه په هغې کښې به بې هوشه کړې شي دوئ.
يَوْمَ لَا يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ
هغه ورځ چه دفعه به نکړي ددوئ نه چلونه ددوئ هيڅ څيزاونه به دوئ سره مدداوکړېشي.اوبيشکه
لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾
لپاره دهغه خلقوچه ظلم‌شرک‌ئې کړيدې عذاب دې مخکښې ددېنه ليکن زيات ددوئ نه نه پوهيږي.

﴿فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا ﴾دا **تخويف اخروي** دې چې دوئ پريږده چه يوڅوورځې لوبې مشغولتيا ګانې اوکړي ،آخر به دَ داسې ورځ سره ملاقات اوکړي چه دَالله ﷻ دَ قهر تندر به

پرې را اوغورځيږي اوهوش اوحواس به ئې ختم شي. دَ يومهم نه مراد دَ مفسرينو په نزد
اولى والا ورځ ده چه دَ اسرافيل عليه السلام په شپيلئ سره به هر څه بې هوشه شي، كقوله تعالى:
في الصّور فصعق من في السموات والارض... بعض وائي مراد ورنه ورځ دَقيامت ده، ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي
﴾ بدل دې دَ ﴿يَوْمَهُم﴾ نه.

﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ﴾ تخويف دنيوى دې ﴿عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ﴾ مشار اليه "يوم" دې. دون
پمعنى دَ قبلُ سره دې، اومراد ددې عذاب نه ياپه دنياكښ عذاب ملاويدل دى، يعنى
اخروى عذاب نه مخكښ دوئ ته په دنياكښ هم عذاب ملاويدونكې دې، لكه اوه (۷) كا
قحط، جوع، قتل په بدركښ وغيره، بعض وائى مرادورنه دَقبرعذاب دې، اولى داده چه
دې دنياعذاب اودَقبرعذاب دواړه ورنه مرادكيديشى.

﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ يعني دا جاهلان په دې نه پوهيږى چه دا دَ دُنيا عذاب
رجوع الى الله د پاره دې، كقوله تعالى: ولنذيقنّهم من العذاب الادنٰى دون العذاب الاكبر لعلهم
يرجعون (السجده: ۲۱) په حديث كښ دى چه مؤمن بنده چه كله ناجوړه شي بيائى الله ﷻ جو
كړى نو دا دَ ده دَ تيرشوى ګناهونو كفاره اوګرځي او دَ ائنده د پاره ورته نصيحت اوعبرت
اوګرځى او منافق چه ناجوړه شي بيا جوړ شى دَ ده مثال دَ اوښ دې چه مالک تړلې وى بيا ئې
كولاؤ كړى نودې نه پوهيږى چه دَڅه پاره ئې تړلې وم او دَ څه دپاره ئې پرانستلم (روا
ابو داؤد، كتاب الجنائز).

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

اوصبركوه ته اې پيغمبره! حكم دَرب خپل ته پس بيشكه ته زمونږپه حفاظت كښ ئې اوپاكي بيانوه سره دَحمد دَرب خپل

حِينَ تَقُومُ ۝ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ۝

په هغه وخت كښ چه پورته كيږې اوپه څه حصې دَشپې كښ پس پاكي بيانوه دَالله ﷻ او په وخت د واپس تللو د ستورو

﴿وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ دا تسلى ده حضورپاک ﷺ ته، "لام" په (لحكم ربک) كښې يا په معنى د
(الى) دې، نو مطلب دا دې چې ته د الله ﷻ په دوئ د عذاب راتلو حكم ته انتظار كوه، كما في قوله

جل في علاه : و اصبر حتى يحكم الله ، او يا په معنى د «على» سره دي . يعني ته د الله جل جلاله په حکم صبر کوه ، چې هغه د عفو او درګذر او انتقام نه اغستو حکم وو . کما في قوله جل في علاه : واصبر على ما يقولون و اهجرهم هجراً جميلاً ، او يا "لام" د پاره د تعليل دې . چې چونکه تا سره د الله ﷻ احکاماتو رسولو ذمه داري ده نو ته صبر کوه او تکليفونه برداشت کوه ، چرته بې صبرئ او دلبرداشته کيدو د وجهې ديکښې خلل رانشي (التحرير والتنوير)

﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ دَعين نه مراد معنى مجازى ده، يعنى ته زمونږ په حفاظت او نګرانئ کښې ئى، مونږ تا هم وينو او ستا دشمن هم وينو

« وسبح بحمد ربک » او د خپل رب ذکر تسبيح او حمد مستقل کوه ، ځکه چې دا د صبر د پاره ډير مفيد دې ، ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ په وخت دَ اودريدلو کښې، وخت دقيام عام دې ،(۱) که مجلس نه پاسيدل وي لکه په حديث کښې دى چه کله به حضورﷺ دَ مجلس نه پاسيدلو نو دا دعا به ئي وئيله،سبحانک اللّهم وبحمدک اشهدان لاّ اله الاّ انتَ استغفرک واتوبُ اليکَ،چا ورنه د دې باره کښې تپوس اوکړو نو اوئې فرمائيل : دا کفاره ده دَ هغه چه په مجلس کښې شوې وى . (۲) او که مانځه د پاره پاسيدل وي لکه دَ مانځه په ابتداء کښې،سبحانک اللّهم وبحمدک وتبارک اسمکَ...وئيلې کيږى،(۳) او که خوب نه پاسيدل وي لکه حديث کښې راځي: من تعار من الليل فقال: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير. سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله، ثم قال: رب اغفر لي - أو قال: ثم دعا- استجيب له، فإن عزم فتوضأ، ثم صلى تقبلت صلاته . (مسند احمد)

﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾ مراد د دې نه يا تهجد مونځ دې ، يا ورنه مابنام، ماسخوتن مونځونه مراد دى.

﴿وَإِدْبَٰرَ ٱلنُّجُومِ﴾ مراد د دينه دَ سهار وخت دې چه په دغه وخت کښې ستورى پټيږى، مراد ورنه دوه رکعته سنت دى دَ سهار مونځ نه مخکښې، په سننُ کښې به حضورﷺ دَ دې سنتونو ډير اهتمام کولو. په يوحديث کښې دى "رکعتا الفجرِ خيرٌ من الدّنيا و ما فيها" يا ورنه دوه رکعته فرض دَ سهار مراد دى ، والله اعلم.

آياتها (۶۲)	سورة النّجم مكية	ركوعاتها (۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۳) وحسب النزول (۲۳)

نزلت بعد الاخلاص و قبل العبس

بخاري، مسلم وغيرهما كښ دَابن مسعود ﷺ نه نقل دی چه دَتولونه اول نازل شوې سورة چه پکښ سجده ده، سورة النجم دې، حضورﷺ دَدې تلاوت دَعامو خلقو په مجمع كښ اوكړو نو ټولو خلقو سجده اوكړه مګر يو سړی اونكړه هغه پخپل موټی كښ خاوره راوغسته په هغې ئی سجده اوكړه وئې وئيل داكافی ده، ماهغه سړې دكفرپه حالت كښ قتل كړې شوې اوليدلو او هغه اميه بن خلف وؤ، په بعض رواياتو كښ دَ زيدبن ثابت ﷺ نه نقل دی چه ماداسورة دَ حضورﷺ په مخكښ تلاوت كړونو حضورﷺ سجده اونه كړه، پدې وجه امام شافعی رحمه الله او احمد رحمه الله په نزد سجده واجبه نه ده، ليكن دَ اول روايت په لحاظ سره دَاحناف په نزد سجده واجبه ده.

ربط : كومه مسئله دَقيامت چه دَسورة قٓ نه شروع شويده نو هغه پكښ دَماقبل نه على سبيل الترقی ذكركيږی، ماقبل سورة طوركښ ذكروؤچه ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ﴾ پدې سورة كښ دادی چې كله دغه عذاب راشی نوتاسو خو به ئې خود نشئ دفع كولې چې ستاسو شفعاء هم بيا ستاسو شفارش نشی كولې، يعنی بنيادی دعوه دَ سورت نفی شفاعت قهری ده ﴿وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا﴾.

دسورة دَمضامينو اجمالی خلاصه

په اول كښ دعوې دَسورة ته تمهيد دې، بيا دَسورة دوه (۲) دعوې دی: **اوله دعوه** ﴿أَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى﴾ چه لات اوعزاة وغيره پخپل حاجاتو كښ مه رابلئ، دوئ شفيع قهری مه ګنړئ.

دویمه دعوه ﴿أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ﴾ فرشتې شفيع قهرى، شفيع بلااذنه مه گنړئ، بيا اعاده دَ دواړو دعوؤ، بيا په دواړو دليل عقلى، نقلى پيش كيږى، په آخركښ خلاصه دَسورة ده.

تفصيلى خلاصه:

آيت نمبر1تا 18 صداقت رسول بيان دي

آيت 20،19 كښې اولى دعوى ذكر دي

آيت نمبر22،21كښې دويمى دعوى ذكر دي

آيت نمبر 23-25 كښې اولى دعوى اعاده ده

آيت 26-28 پورى دويمى دعوى اعاده ده

آيت نمبر 30،29 كښې تسلى ده

آيت 32،31 بنيادى دعوى اثبات، چې اختيار اوتصرف كامل صرف الله ﷻ سره دى، بل څوک بخښنى والانشته.

آيت نمبر32-35، پورى زجر دي يو مشرک ته،

آيت نمبر36-54 پورې دليل نقلي دې چې هغې كښې مختلف مضامين بيان دي.

آيت نمبر 55 تفريع ده ماقبل باندى،

آيت نمبر56 صداقت رسول بيان دي.

آيت نمبر 58،57 تخويف اخروى دي.

آيت 59-61 زجر دي.

آيت نمبر 62 خلاصه دَسورت ده

تمت خلاصة السورة مختصراً وتفصيلاً.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۞ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۞ وَمَا يَنطِقُ
قسم دي په ستورى كله چه ډوب شى، چه ندي گمراه شوي ملگرې ستاسو او نه دي بې لارې، اوخبرې نه كوى دي
عَنِ الْهَوَىٰ ۞ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۞ عَلَّمَهُ شَدِيدُ
دَ خواهش خپل نه . نه دي دا قرآن مگر وحى ده چه ده ته وحى كيږي . ښودنه كړيده ده ته سخت

الْقُوٰى ۙ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ فَاسْتَوٰى ۙ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ؕ ثُمَّ دَنَا
قوة والا ، عقل والا، بیا په اصل صورت کښې ظاهر شو او دې په کنارو اوچتو دَ اسمان وؤ . بیا رانزدې شو
فَتَدَلّٰى ۙ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۚ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ
پس ښه نزدې شو، پس شولو په اندازې دَ دوؤلیندو یا دَ دینه هم نزدې. پس وحی اوکړه الله ﷻ خپل بنده ته
مَآ اَوْحٰى ؕ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ⑪
هغه چه وحی ئې اوکړه. نه وؤ کړې انکار زړه دَحضور ﷺ دهغې نه چې ئې ولیدل

﴿وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى﴾ پدې آیاتونو کښې تمهید دې چه پکښې دَنبی کریم ﷺ دَصداقت اثبات دې﴿وَالنَّجْمِ﴾ اسم جمع ده ټول ستوری ورنه مراد دی،واؤقسمیه دې اودا قسم دې اوقسم برائ استشهاد دې،یعنی په کوم څیزچه قسم کړې شویدې هغه شاهد اونمونه ګرځولې شویده په جواب قسم﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ﴾داجواب قسم دې، **مناسبت په مینځ دَمقسم به اوجواب قسم** کښې دا دې چې لکه څنګه چه داستورې طلوع کیږي اوسهارته قریب غروب کوی نو یو خودې دا ټول مسافت سیدها قطع کوی، ویخته برابر هم یو خوا بل خوا نه ځی،اوبل داچه کله غروب ته قریب وی نوپه ادنی نظرسره معلومیږی چه داستورې سیدها را روان دې،دغه شان رسالت اوصداقت دَنبی کریم ﷺ هم حق دې اوپه ادنی نظرسره ئې صداقت معلومیږی،اولکه څرنګه چه ستوروسره رهنمائی حاصلیږی دَلارې نه ورک شوؤ ته، نو دغه شان حضور ﷺ هم منبع دَ هدایت اورهنمائی دې.

(۲)دَوالدمحترم رحمه الله استاذالاستاذ(یعنی مارتونګ باباجی رحمه الله استاذ)حضرت مولانا عبدالرحمن امروهی رحمه الله په حاشیه دَبیضاوی کښې فرمائی چه دَ﴿وَالنَّجْمِ﴾ نه مراد شُهب دی چه شیطانان پرې ویشتلې کیږی،مطلب دادې چه دا شُهب په دې دلیل دې چه ستاسو پیغمبر په حقه دې،څکه دا شُهب دَدې وجه نه دی چه اخری پیغمبر ﷺ دنیاته تشریف راوړې دې،په سورة جن کښې دَدې ذکردې،اوڅه لږذکرئې په تفسیردَسورة احقاف کښې هم شویدې.

(۳) بعض وائی چه دَ ﴿وَٱلنَّجۡمِ﴾نه مرادباقی انبیاء دی، اومثال دَحضورﷺپُرنوﷺپه شان دَ نورَ دي،

فانّه شمسُ فضلٍ هم کواکبُها   یظهرن انوارُهاللنّاس فی الظلم

شاعرسرحد مولاناعبدالله نوښار په یوشعرکښ وائی:

دی واړه خوبان ستوری اشنالکه دَنورَدي   ښکاري کله ستوری دانورَچه چرته وی

نونبی کریمﷺنورَدي اوباقی انبیاءعلیهم السلام ستوری دی، ستوری چه پټ شی نونورَ ښکاره کیږی، نوچه باقی انبیاء وفات شول نواخری پیغمبرﷺدَنورپشان ښکاره شو، دَ﴿إِذَا هَوَىٰ﴾ معنی دَدي قول په بناوفات کیدل اودنیانه تلل دی، یعنی دَانبیاؤراتلل اووفات کیدل په دي دلیل دي چه﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ﴾

(۴) بعض وائی دَ(النجم)نه مرادقرآن دي، ځکه قرآن هم نجمًانجمًانازل شویدي، یعنی دا قرآن پدي ګواه دي چه﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ﴾اودَ ﴿إِذَا هَوَىٰ﴾ معنی دَدي قول په بناء نازلیدل دی دآسمان نه.

﴿مَا ضَلَّ﴾ضلالت په جهالت اولاعلمئ سره دَحق لاري نه انحراف ته وائی﴿وَمَا غَوَىٰ﴾ غوایت هغه انحراف چه قصداًاختیارکړیشی، بعض وائی دَضلالت تعلق دَقول سره دي، او دَ غوایت تعلق دَفعل سره دي، یعنی حضورﷺپه اقوالوافعالودواړوکښ په حقه دي اود هغه هر حالت فعل اوقول ئي حجت او حق دي ، کما جاء في الرواية : اني انسّی لاسنّ(موطأ امام مالک).

﴿إِنۡ هُوَ﴾"ان"نافیه دي، "هو"نه مراد خبري اوکلام دَنبیﷺ دي که وحی لفظی وی چه قرآن دي اوکه معنوی وی چه حدیث دي، یعنی داپیغمبرﷺقرآن اوحدیث دَخپل ځان دَطرفه نه بیانه وی بلکه دَاللهﷻطرف نه ورته نه وحی کیږی، بعضوپدي آیت کریمه سره دلیل نیولي دي په دي چه حضورﷺلره اجتهادکول منع وؤ، ځکه چه اجتهاد وحی نه وی، لیکن حقه داده چه نبی کریمﷺ لره اجتهادکول منع نه وؤ، اجتهاددَهغه هم منسوب کیږی وحی ته، نودَدي آیت سره ئی مخالفت نشته دي.

﴿عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ﴾ ضمير منصوب په "علّمه" كښې حضور ﷺ ته راجع دې﴿ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ﴾ نه مراد حضرت جبرئيل عليه السلام دې كماقال تعالى: انّه لقول رسولٍ كريم ذى قوة... (التكوير ۱۹، ۲۰) يعنى حضور ﷺ ته دا قرآن قوة والا فرشتې ورښودلې دې، اوقوة ئې دومره دې چه دَقومِ لوط عليه السلام اووه (۷) بستيانې ئې په يو وزر كښې تر اسمانه پورې اوچتې كړې اوبيائې پرمخې رااوغورځولې، قوم ثمودئې په يوې چغې سره تول مړه كړل.

﴿ذُو مِرَّةٍ ﴾ دائې بل صفت دې، يعنى دَمستحكم عقل والافرشته ده، بعضودَ﴿ مِرَّةٍ ﴾ معنى په "حسن" سره كړيده يعنى حسن والافرشته ده.

﴿فَٱسْتَوَىٰ ﴾ "فاء" د پاره دتفصيل ده، او د ((عَلَّمَهُۥ)) تفصيل بيانه وي، (التحرير والتنوير) يعنى تعليم ئې داسې وركړو چې جبرئيل عليه السلام په افق باندې پخپل اصلى صورة كښې ښكاره شو او حضور ﷺ اوليدلو، بيا لاندې زمكې ته راكوز شو، نبي كريم ﷺ ته خه نيزدې شو او الله ﷻ د احكاماتو وحي ئې ورته اوكړه.

﴿وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴾ يعنى دې په كنارواوچتودَاسمان باندې وؤ، دَدې نظارې تفصيلات ځنې مفسرينو داسې ذكر كړې دې چې جبرئيل عليه السلام به انسانى شكل كښې راتللو او وحى به ئې حضور ﷺ ته راوړله، يو ځل ورته حضور ﷺ فرمائش اوكړوچه ماته خپل اصلى شكل اوښايه، جبرئيل عليه السلام ورسره وعده اوكړه، نوحضور ﷺ يوځل دَ حراء غر باندې وؤ چه جبرئيل عليه السلام مشرقى افق كښې ښكاره شوشپږ سوه وزرې ئې وې، اوكنارې دَاسمان ئې تولې پټې كړې وې، او دا مراددې دَقول دَالله ﷻ چه ﴿فَٱسْتَوَىٰ ۞ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴾ حضور ﷺ په دې نظارې سره بې هوشه شولو، نوبياجبرئيل عليه السلام د انسانانو په شكل كښې راكوز شو او نبي كريم ﷺ ئې ځان ته رانيزدې كړونو نبي ﷺ په هوش كښې راغې... او دا مراد دې الله ﷻ د دې قول نه ((ثم دنا فتدلى)) (قرطبي ، بغوي)

دا روايت اګرچې بعض مفسرينو ذكر كړې دې خو د حديث او تفسير معتبر كتابونو كښې په دې الفاظو او دې سياق سره د دې ذكر نشته دې ، البته معتبر رواياتو كښې دومره راغلي دي چې نبي ﷺ جبرئيل عليه السلام د اسمان نه راكوزيدو په حالت كښې خپل اصلي

شکل کښې اوليدلو ، د ده شپږ سوه وزرې وې ، او افق ئې ټول په خپل وجود سره پټ کړې وو.

﴿ثُمَّ دَنَا ﴾ضمير مرفوع په کښې جبرئيل عليه السلام ته راجع دې، "دنو" نيزديکت ته وائي او "تدلي" آويزان کيدو او بره نه لاندې راکوزيدو ته وائي ، طبعي ترتيب دا دې چې اول آويزان کيدل وي او بياسړې نيزدې کيږي او دلته اول د نيزديکت او بيا د آويزان کيدو ذکر دې نو دې وجهې نه مفسرينو د دې متعدد توجيهات کړي دي:

(۱) بعض مفسرينو د نيزديکت او "دنو" نه مراد اراده د دنو اغستې ده ، يعني نبي کريم ﷺ ته ئې د نيزدې کيدلو اراده اوکړه نو آسمان نه لاندې راکوز شو .(ابو السعود)

(۲) ځنې مفسرين فرمائي چې دلته قلب دې ،تقدير د آيت داسې دې : ((ثم تدلى فدنا))

(۳) او ځنې مفسرين فرمائي چې "فاء" دلته پمعني د "واؤ" سره ده چې مطلق جمع دپاره راځي او ترتيب باندې دلالت نه کوي ، خو دا تقديم او تاخير صرف په هغه صورت کښې جائز دې چې کله معطوف او معطوف عليه کښې ترادف يا تلازم وي ، لکه دنا فقرب او قرب فدنا دواړه وئيل جائزدي او شتمني فاساء الي وئيل هم جائز دي او أساء الي فشتمني وئيل هم جائز دي،او دلته هم چونکه د نيزديکت نه لاندې راکوزيدل او لاندې راکوزيدو نه نيزديکت لازميږي نو ځکه د دې ترتيب رعايت اونشو، (معاني القرآن للفراء ،اللباب)

﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ ﴾مقصوددلته دَجبرئيل عليه السلام او دَ حضور ﷺ په مينځ کښ دَغايت قرب او اتصال بيان دې،دَ ﴿قَابَ قَوْسَيْنِ ﴾په تفسيرکښ مختلف اقوال دی:

(۱) بې تکلفه قول دا دې چې "قاب" مطلق مقدار په معني کښې دې لکه په حديث کښ دی وَلَقَابُ قَوْسِ أَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبُ (بخاری)او قوس کمان ته وئيلې کيږي خو دلته د پاره دَمسافت دې، لکه چې رمح نيزې ته او قدم خپې ته وائي خو کله د مسافت د پاره هم استعماليږي، يعني دوئ مابين کښې فاصله په مقدار د دوه کمانونو وه.

(۲)بعضِ حضرات وائی چې دلته د "قاب " نه مراد هغه فاصله ده چې د کمان دستې (موټې) او د کمان "سيت" (د کمان بره او کوزه کناره چې راګګه کړې شوې وي) په مابين کښې وي، نو دې اعتبار سره هر کمان لره دوه "قابه" وي، يو هغه فاصله چې (بره کنارې د دستې

سره وي او بله هغه فاصله چې د كمان لاندې كنارې دَ دستې سره وي، دې تقدير باندې كلام كښې قلب شوې دې، په اصل كښې «قابي قوسٍ» دې، يعنى په دومره اندازه قريب شو لكه قابين دَ يو قوس.

(۳) قاب: نه مراد مقبض نه تر وتر پورې ځائ او مينځنئ فاصله ده، او دادَعربو دَ يو رواج مطابق وئيلې شوې دى چه كله به دوئ دَ چاسره دوستى كوله اودَ اتفاق معاهده به ئي كوله، نو دَ خپلې ليندې(قوس)لرګې او وتر به ئي د بل ملګري ليندې او وتر سره ميلاؤ كړو چې دا به علامه وه دَ دې چې دې كمانونو مخ به اوس يو طرف ته وي ، ديو بل مخالف به نه وي ، نو دې صورت كښې د دواړو كمانونو د وتر سره فاصله يوه وي ، نو ځكه «قاب قوسين» اوئيلې شو ،دې تقدير باندې دا كنايه ده د انتهائي قربت او نيزديكت نه.

﴿أَوْ أَدْنَىٰ﴾ "او" دَ شک د پاره نه دې بلكه پمعنى دَ "بل" دې، يعنى بلكه دَ دې نه هم كمه فاصله وه﴿فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ﴾ ضمير مرفوع په دواړو ځائيونو په «اوحى» كښې راجع دې جبرئيل عليه السلام ته ، او ضمير مجرور په «عبده» كښې راجع دې الله ﷻ ته ، يعني جبرئيل عليه السلام د الله ﷻ بنده ته عظيم الشان وحي اوكړه ، او تعيين د وحي نه دې شوې د پاره د تفخيم يعني داسې وحي وه چې الفاظ د هغې بيان نه او دماغ دَ هغې پوهيدلو نه قاصر دى . شعر:

به عندليب چه فرمودۀ كه نالان است بگوش گل چه گفتۀ كه خندان است
اكنون كين رادماغ كه پرسيدزباغبان بلبل چه گفت وگل چه شنيدوصباچه كرد

بعض مفسرين وائى چې اول «اوحى» كښې ضمير راجع دې جبرئيل او دويم كښې راجع دې الله ﷻ ،ته ضمير مستتر پكښې راجع دې الله ﷻ ته،مطلب دادې چه جبرئيل وحى اوكړه حضور ﷺ ته دَهغې چه الله تعالى جبرئيل عليه السلام ته كړې وه ،

﴿مَا كَذَبَ﴾ دا جواب د شبهې دې چې نبي كريم ﷺ د جبرئيل عليه السلام د ليدو تذكره كوي، داَ كيدې شي د زړه وهم او خيال وي چې هغه ورته متمثل شوې وي، لكه ځنې وخت تنهائي كښې خلقو ته وهم متمثل شي حقيقت كښې څه نه وي؛ او يا به دا څه جن او پيرې وو، خو ده به پرې وهم او ګمان د جبرئيل كړې وي «كذب» دلته پمعنى د وهم سره دې ،«لسان

العرب» يعني د جبرئيل عليه السلام ليدل څه خيال او وهم نه وو. بلکه حقيقت وو، او يا پمعنى دَ ما انکر،سره دې ، يعني سترګو چې څه ليدلي وو ، زړه هم هغه پيژندلې وو او يقين او وثوق ئي وو چې دا جبرئيل عليه السلام دې.

اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿١٣﴾
آيا تاسو جګړې کوئ د ده سره په هغې کښې چې ده ليدلې دی، او خامخا په تحقيق چه ليدلې ئې وو جبرئيل عليه السلام په را کوزيدلو کښې بل وارې.
عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ
دَسدرة المنتهىٰ سره هغې سره دې جنة الماوىٰ کله چې پټوله بيره
مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾
هغه څيزونو چې ئې پټوله . نه وؤ کوږ شوې نظر دَ حضور ﷺ او نه ؤ تير شوې دَ حد نه
لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾
خامخا په تحقيق اوليدلې ده دَنښانو دَرب خپل نه لوئ لوئ

﴿اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى﴾ خطاب دې مشرکينوته او هغوئ ته زجر دې، چه حضور عليه السلام دَ کوم څيز پخپلو سترګو معاينه کړيده بيا د هغې مشاهدې د صحت ګواهي الله ﷻ ورکوي نو دې باوجود تاسو ورسره پکښې بحث مباحثې او جګړې کوئ؟ دمشاهدې نه بل غټ دليل څه دې چې تاسو ته پيش کړې شي ؟ دَ﴿مَا يَرٰى﴾ نه مراد ليدل دَ صورة دَ جبرئيل عليه السلام دې،

﴿وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى﴾ په ديکښې د **مذکورې شبهې دويم جواب** دې چې خلاصه ئې تکرار د مشاهدې او د توهم احتمال دفعيه ده چې تاسو دې يو ځل ليدو کښې بحث مباحثه کوئ ، چې دا کيدې شي خيال وي جني وغيره وي ،نو نبي کريم ﷺ دې نه علاوه هم د معراج په موقع باندې د سدرة المنتهى په خوا کښې په اصل صورت کښې ليدلې دې،نو د لته په ليدلو کښې خو د وهم يا جني وغيره احتمال هډو سره امکان هم نشته (غرائب القرآن المعروف به تفسير نيشاپوري)

﴿عِندَ سِدۡرَةِ ٱلۡمُنتَهَىٰ ﴾ دې کښې **مکان د روۀيت** ذکر دې ، چې سدرة المنتهى سره ئې ليدلې وو ، "سدرة" دَبيرې ونې ته وائى او دَ﴿ ٱلۡمُنتَهَىٰ ﴾معنى ده ځائ دَانتهاء،نو دا يو ځائ دې چه دَعالم محسوس او دَ عالم غيب انتهاء ده،دَعالم بالا نه چه څومره احکامات صادرېږى فرشتې ئى دَدغې ځائ نه راوړى،اوپاسه چه څومره احوال ځى فرشتې ئى دغه ځائ ته رسوى، د رواياتو دَ مجموعې نه معلومېږى چه داداسې ونه ده چه جرړې ئې په شپږم اسمان کښې دى اوشاخونه ئى په ووم اسمان کښې، دعرش خې طرف ته ده ، پاڼې دَ هغې پشان دَ غوګونو د هاتيانو دى،اوبېرې ئى پشان دَمنګو دَ "هجر" دى ، سوار کس دَ هغې په سورى کښې اويا(۷۰) کاله سفراوکړى نوقطع به نشى،په يوروايت کښې(۱۰۰)کاله راغلى دى اوديته سدرة المنتهى پدې وجه وائى لکه چه تير شو چه دا انتهاء د فرشتوده ، دَ دينه اخوا ماسوىٰ دَ الله ﷻ نه بل چاته علم نشته دې،ياورته په دې وجه وائى چه ارواح الشهدادى ځائ ته رسى .

فائده: دامسئله اختلافيه ده چه حضورﷺپه شبِ معراج کښې ديدار الهي نه مشرف شوې وو او که نه؟ دې کښې حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما او حضرت عائشه رضي الله عنها مشهور اختلاف دې ، حضرت ابن عباس د دې اثبات کوي او حضرت عائشه رضي الله عنها ئي نفي کوي،او دې اختلاف په وجه د دوئ حضراتو د دې آيت په تفسير کښې هم آراء مختلفې دي، حضرت عائشه رضي الله عنها د ((علمه شديد)) نه تر ((ولقد رآه نزلة اخرى)) پورې آيتونه جبرئيل عليه السلام سره متعلق ګرځولي دي او ضميرونه ئي جبرئيل عليه السلام نه راجع کړي دي او عبد الله بن عباس رضي الله عنهما دا الله ﷻ سره متعلق ګرځولي دي او ضميرونو رجعه ئي الله ﷻ ته کړې ده . هم دې وجهې نه ورستنو علماؤو هم په دې مسئله کښې اختلاف دې، دواړو طرف ته قوي دلائل او د ترجيح قرائن شته دې ، مسئله هم څه اصولي نه ده ، بلکه فروع نما ده او مزيد دا چې د روۀيت په ثبوت او عدم ثبوت باندې څه عمل هم نه دې موقوف ،نو دې وجهې نه احوط قول دا دې چې ديکښې توقف اختيار کړې شي.

﴿عِندَهَا جَنَّةُ ٱلۡمَأۡوَىٰٓ ﴾ دادَ مکان مزيد تعارف دې ، چې سدره المنتهي هغه ځائ دې چې دې خواه کښې جنة الماوي(هغه جنت چې د مؤمنانو مستقر او ټهکانه ده) واقع دې .

﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ﴾ديکنبي د **رؤيت دَ وخت کيفيت** نظاره ذکر کيږي، «اذ» متعلق دې د ﴿رَءَاهُ﴾ سره، چې دا رؤيت په داسې وخت کښې شوې وو چې په بيرې ونې باندې د الله ﷻ د انوارتو تجلي وه ، ملائک ئي په پانړه پانړه باندې ناست وو او سرو زرو پتنګان ترينه راغونډ وو ، غرض يو داسې کيفيت وو چې الفاظ د هغې بيان نه قاصر او عاجز دي، ﴿مَا يَغْشَىٰ﴾ ابهام په وجه دَتفخيم شوې دې،چې دې کيفيت بيان، د الفاظو دائرې نه بهر دې ، البته رواياتو کښې ځنو ځيزونو تعيين راغلې دې ، چې دې ونې باندې د الله ﷻ د انواراتو تجلي وه، دسرو زرو پتنګان پرې راټول شوي وو او د فرشتو اجتماع وه.

﴿مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ﴾ ديکنبې د **مشاهدې کيفيت** بيانيږي، "زيغ" مطلب دې مقصود پريخودل او بل ځه ته کتل او "طغيان" نه مراد دې مقصود سره سره بل ځه کتل ، نو اول صورت کښې بالکل توجه نه وي او دويم صورت کښې کامله توجه نه وي ، نو دلته د دواړو نفي اوشوه ، چې دينه ثابته شوه چې دا مشاهده ځه کامله او اعلی مشاهده وه .چې نبي کريم ﷺ د جبرئيل نه سوا بل ځه طرف ته نه متوجه شوې دې او نه ئي ورته سترګې غړولي دي . يا د "زيغ" نه مراد مقصود پريخودل او د "طغيان" نه مراد غير مقصود ته متوجه کيدل دي يعني مقصد نه اوړيدلې او غير مقصد کښې متوجه شوې نه وو(روح المعاني).

﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ﴾ يعني د جبرئيل عليه السلام د رؤيت نه علاوه ئي هم د الله ﷻ د قدرت لوئي لوئي نشانئ اوليدلې ، «الکبری» صفت دې د «آيات» او مفعول به محذوف دې د پاره د تفخيم او تعظيم ، يعني د الله ﷻ د لويو قدرتونو هغه نشانې ئي اوليدلې چې هغه دبيان د وس نه بهر دي ، او يا «الکبری» مفعول به دې د «رأی» ، يعني الله ﷻ لوئ لوئ قدرتونه مشاهده کړو، مراد دَ دينه ټول مغيبات دی جنت،جهنم،اودغه رنګه نور مغيبات چه دَهغې تفصيل په احاديثودَمعراج کښې ذکردي.

أَفَرَءَيْتُمُ	ٱللَّٰتَ	وَٱلْعُزَّىٰ ⑲	وَمَنَوٰةَ	ٱلثَّالِثَةَ	ٱلْأُخْرَىٰٓ ⑳
خبرراکړئ تاسوماته	دَلات	او دَ عزّیٰ ،	او دَ مناة	دريم	بل .

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴾دتمهيدنه ورستودسورة اوله ضمني دعوه ذكركيږى چه لات،مناة،عزىٰ آلهه مه گڼئ،مشركانو دَ كاڼونه دادرې بتان جوړكړى وو.اودهغوى عبادت به ئې كولو، او خپل حاجات به ئې ورنه طلب كول ﴿ أَفَرَءَيْتُمُ ﴾پمعنى دَ اخبرونىٰ دې،مطلب دادې چه ماته خبراكړئ چه آيادغه بتانو څه قدرت شته په څه ځيزباندى چه تاسوورته آلهه وايئ،بقول والدمحترم نورالله مرقده چه شيخ القرآن شاه منصورباباجىؒ فرمائى دلته تقديردې ومع ذلک لم يحصل له الالوهية افرأيتم... يعنى سره دَدينه چه حضورﷺ ته دغه مذكوره فضيلت حاصل دې چه جبرئيلؑ ئى ليدلې،سدرة المنتهىٰ ته ختلې دې،دَالله ديدارئ كړيدې،ليكن بياهم اله ندې نوستاسومعبودان دكوم باغ مولئ دى چه تاسوورته آله وايئ

﴿ٱللَّٰتَ ﴾داپه طائف كښ دَبنوثقيف دَتولونه لوئ بُت وو،بعض وائى په كعبه كښ وو (١)دَلتَ يلُتَ نه اسم فاعل دې،لتَ گډوډكول اووړه كولوته وائى،وائى چه دايونيک سړې وؤحاجيان چه به حج ته راغلل نوده به هغوئ دپاره سويق(ستو)تياره ولواوپه هغوئ به ئې خوړلو چه كله مړ شو نو دوئ دفن كړو او دَ هغه دَ قبرعبادت ئى شروع كړو،بيادَڅه وخت تيريدلو نه ورستو ئى دَهغه په نوم بُت جوړكړو،په فتح البارى كښ دى چه كله دې مړ شو نو عمرو بن لُحى خلقوته اووئيل چه دې مړنه دې بلكه دَې كاڼرى كښ داخل شويدې نوخلقودَهغه كاڼرى عبادت شروع كړو.

(٢)بعض وائى چه لات دَ لوى يلوىٰ نه مأخوذدې پمعنى دَ تاويدلو او طواف كولو، نو مشركانو به دَ دې بت نه طوافونه كول نوځكه پدغه نوم سره موسوم شو.

(٣)بعض وائى چه مشركانو دَ خپلو بتانو د پاره دَاللهﷻ دَ نومونو نه، نومونه مقرركړى وو نو وئيل به ئې چه لات دَ الله نه دې،او عزىٰ دَ العزيز نه دې(والله اعلم).

﴿وَٱلْعُزَّىٰ ﴾دادَقريشُ اوبنوكنانه وُ دَ تولونه لوئ بُت وو،دَعزيز نه ماخوذ دې دَ اعزّ مؤنث دې،وائى چه دا يوجنّى شيطانه وه چه مكې ته نزدې په بطن نخله كښ دَ كيكرؒ په درې(٣) ونو كښ اوسيدله، مشركانوبه ئې عبادت كولو، دې به ورسره خبرې كولې،روحُ المعانى په حواله دَ نسائى او ابن مردويه ليكلى دى چه هر كله مكه فتح كړې شوه نو حضورﷺ خالد بن وليدؓ نخله مقام ته اوليږلو،خالدبن وليدؓ راغې هغه درې ونې ئى كټ كړې او يوه كوټه

وه چه په هغې کښې به مشرکانو عبادت کولو هغه ئې هم اونړوله. او بیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړو، حضورﷺ ورته اوفرمائیل: ارجع فانک لم تصنع شیئا یعنی عزیٰ دې نه ده مړه کړې واپس لاړشه، خالدبن ولید ﷛ بیا راغې، منجورانو چه اولیدلو نو چغې ئې شروع کړې یاعزیٰ یاعزیٰ نو په دې کښې دَ هغې پرې کړې شوې ونې نه یوه بربنډه ببرسرې ښځه راښکاره شوه، پخپل سر ئې خاورې دوړه ولې، خالدبن ولید ﷛ هغه په توره باندې اووهله او قتل ئې کړه، بیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړو، حضور علیه السلام اوفرمائیل: تلک العزیٰ" په روایت کښې داهم راځي چه کله ئې قتل کړه نو داشعرئې وئیل:

یاعُزَّ کفرانکِ لاسبحانکِ   انّی رأیت الله قداهانکِ

بیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړو نو نبی علیه السلام اوفرمائیل: تلک العُزیٰ ولن تُعبدَ.

﴿وَمَنَوٰةَ﴾ دادَ اوس اوخزرج دَټولونه لوئ بُت وؤ(۱) دایادَ "نوءٌ" نه مشتق دې، نوءٌ مفرد دې انواءٌ ئې جمع ده، او دینه مراد هغه ستوری دی چې دوئ عقیده وه چې دا باران په ورولو کښې مؤثر دی، نو کله به چه باران نه کیدلو نو مشرکانو به دَ دې بُت په تبرک سره دې ستورو نه باران طلب کولو(۲) یا مشتق دې دَ "منی یمنی" نه په معنیٰ دَ "صب" او "اراق" سره، دې بُت ته مناة ځکه وئیلو چه دوئ به دلته ځاروی ذبح کول وینې به ئې بیولې

﴿ٱلثَّالِثَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰٓ﴾ دادواړه صفتین دی دَ ﴿وَمَنَوٰةَ﴾ او صفت دَپاره دَتاکید دې، بعضِ وائي چه ﴿ٱلثَّالِثَةَ﴾ دپاره دَتاکید دې او ﴿ٱلۡأُخۡرَىٰٓ﴾ په معنیٰ دَ متاخرةٌ دَذم لپاره دې.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا
آیاتاسو لره نارینه اولاددی او الله جل جلاله لره لونړه دی دا خو بیا تقسیم دې ډیرناکاره نه دی دا مگر
أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا
صرف نومونه دی چه ایخی دی دانومونه تاسو اوپلارانو ستاسو ندې نازل کړې الله جل جلاله په معبودوالی دَدوئ
مِن سُلْطَانٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ
هیڅ دلیل اتباع نه کوی دوئ مگر دَگمان او دَهغې چه غواړی ئې نفسونه دَدوئ او په تحقیق

جَآءَهُمْ مِّنْ رَّبِّهِمُ الْهُدٰى ﴿٢٣﴾ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾
چه راغلې دي دوئ ته دطرفه درب ددوئ نه هدايت آياشته دې انسان لره هغه چه ئې آرزوکوي
فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾
پس خاص الله جل جلاله لره دي آخرة او دنيا.

﴿ اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴾دادسورة دويمى ضمني دعوې ذکردې، مشرکينو به فرشتوته بنات الله وئيلو چې دا د الله ﷻ لونړې دى او دې وجې نه به د هغوئ عبادت کولو او هغوئ به ئي شفيع قهري کنړلې ، نو الله ﷻ په دې آياتونو کښې د دې باطلې عقيدې ترديد کوي.﴿ قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴾ضاز،يضيز،بمعنى دظلم کولوسره،يعنى داظالمانه اوناجائز تقسيم دې چه ښه څيزستاسو په حصه کښې راشي اوبيکاره څيزدالله ﷻ په حصه کښې.

﴿اِنْ هِيَ اِلَّآ اَسْمَآءٌ ﴾دا د اولې دعوې ذکر دې "ان"نافيه دې،يعنى ستاسو د معبودانو، لات، عزىٰ اومناة هيڅ حقيقت نشته دې هسې ورله تاسو نومونه آلهه ايخى دى.﴿مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا ﴾ اى بمعبوديتها﴿ اِلَّا الظَّنَّ ﴾يعنى صرف خيالات او توهمات دي او﴿وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُ﴾ خواهشات دي چې د هغې اتباع کوئ

﴿وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنْ رَّبِّهِمُ الْهُدٰى﴾جمله حاليه تعجبيه ده ، چې د توهماتو او خواهشاتو اتباع کوي خو الله ﷻ طرف نه ورته هدايت راغلې دې دهغې اتباع نه کوي .

﴿اَمْ لِلْاِنْسَانِ ﴾دا اضراب انتقالي دې د «ان يتبعون الا الظن وما تهوى الانفس»نه او استفهام انکاري دي ، يعني دوئ خو توهماتو او خواهشاتو اتباع کوي چې زمونږ بتان آلهه دي نو دوئ به مونږ د عذاب نه بچ کړي خو دا د دوئ تمناګانې دي ، د دوئ په تمناګانو څوک اله نشي جوړې دې ، دانسان نه مرادانسان کافردې،د﴿مَا تَمَنّٰى ﴾نه مرادشفارش د بتانو دې.

﴿فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُوْلٰى ﴾علت دي د ماقبل، يعنى دنيا او آخرت دالله ﷻ په قبضه اختيار کښې دى،نوپه ديکښې به هغه څه کيږي چه الله ﷻ ئى اوغواړي نه چه کافران.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا
اوډيرې دفرشتونه په اسمانونوکښې داسې دي چه نفع به ورنکړي سفارش دَ دوئ دَ هيڅ څيز مګر
مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
ورستودَدينه چه اجازت اوکړي الله تعالى هغه چا لپاره چه ئې خوښه شي او راضى وى بيشکه هغه کسان
لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ
چه ايمان نه راوړي په آخرت باندې خامخانوم ايږدى فرشتو له نوم دَ ښځو حال داچه نشته دې دوئ له
بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۭ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ
په دې هيڅ علم . نه کوي اتباع دوئ مګر دَ ګمان، او بيشکه ګمان نفع نه ورکوى
مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾
د حقيقت د هيڅ څيز.

﴿ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي ٱلسَّمَـٰوَٰتِ ﴾دادويمى دعوې(چه فرشتې شفيع قهرى مه ګنړئ)اعاده ده،چه فرشتې اګرچه مقرب اومکرم دى عندالله،ليکن بياهم دَاذن الهى نه بغيرشفاعت نشى کولې.کم خبريه دې براى تکثيراو﴿لَا تُغْنِي﴾ئې خبردې﴿أَن يَأْذَنَ ٱللَّهُ ﴾اى لهم بالشفاعة، يعنى فرشتې به هله شفاعت کوى چه الله ﷻ ورته اذن وکړى.

﴿لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴾دينه مراد(۱)مشفوع له دې يعنى چه الله ﷻ دَهغه دپاره شفاعت کول اوغواړى اوراضى وى پرې،چه هغه اهل ايمان اوتوحيددى(۲)يااورنه شفيع مراددې،

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾زجر دې مشرکانوته چه دوئ دَ کفر او انکار اخرت ارتکاب سره سره ملائک په وصف انوثت سره هم متصف کوي او وائي چې دادَ الله ﷻ لونړه دي ۔

﴿تَسْمِيَةَ﴾دلته پمعني د ٠ توصيف ٠ سره دي،

﴿وَمَا لَهُم بِهِۦ﴾ای بمایقولون،داحال دي دَفاعل دَ﴿لَيُسَمُّونَ﴾ ﴿مِنْ عِلْمٍ﴾علم پمعنی د دلیل سره دي،نکره په سیاق دَنفی کښې واقع ده نوعموم فائده کوی.یعنی دوئ سره په دې خپل قول باندې هیڅ دلیل نشته دي، ﴿إِلَّا ٱلظَّنَّ﴾ظن نه دلته مرادوهم دې،یعنی دوئ صرف د وهم اوبې بنیادو خیالاتو اتباع کوی حقیقت ورسره هیڅ نشته دي، ﴿وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ ٱلْحَقِّ﴾ دَ حق نه مراد حقیقت اوعلم قطعی دې،یعنی ظن سره هیڅ کله هم علم قطعی او د څه شي اصل حقیقت نه معلومیږي ((من الحق)) بیان مقدم دې د ((شیئا)).

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَوٰةَ
پس اعراض اوکړه دَهغه چانه چه اعراض ئی کړې وی زمونږ دَ نصیحت نه او اراده نه لری مګردَژوند
الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ
دَ دنیا . دا منتهیٰ دَ دوئ ده دَ علم . بیشکه رب ستا هغه ښه پوهه دي په هغه چاچه ګمراه شوې وی
عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾
دَ لارې دَ الله جل جلاله، او هغه ښه پوهه دې په هغه چاچه په سمه لار روان وی

﴿فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ﴾داتسلی ده حضور ﷺ ته چه کوم خلق زمونږ د ذکر او دین نه اعراض کوي او په دنیا کښې منهمک دي او د دنیا زندګي ئي مقصود اصلي ګرځولي ده نو ته د هغوئ په ایمان او نجات باندې ډیر حرص مه کوه او هغوئ ته پریشانه کیږه مه ځکه چې دوئ کښې خپله طلب نشته ، اعراض نه مقصود دعوت پریخودلو حکم نه دي چې ته دوئ ته دعوت هم مه ورکوه بلکه دعوت نه قبولو باندې پریشانه کیدل دي چې دا پریګده. ﴿عَن ذِكْرِنَا﴾ دَ ذکر نه مراد ،قرآن دې،یا ایمان،یانبی اکرم ﷺ. ﴿وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا﴾یعنی په دنیا راضی وی اخرت ئی هیروی،نظرئی صرف په دنیا وی، او ټول کوشش ئی دَدې په اصلاح کښې وی.

﴿ذَٰلِكَ﴾ديکنبې د هغوئ کم علمئ طرف ته اشاره ده چې د دوئ علم انتهاء بس په دنيا باندې ده ، د دنيا ترقي ، خوشحالي ، کاميابي او ګټه پيژني خو دنيا نه ورستو لازوالې ، حقيقي او اصلي زندګئ دوئ ته هيڅ خبر او غم نشته دې کما قال تعالى «يعلمون ظاهراً من الحياة الدّنيا و هم عن الاخرة هم غٰفلون»(الروم:٧)خومره چه انسان سره دنيامحبت وی او دَ دنيا غلبه وی نودومره به دَاخرت نه غافله وی په حديث کښ دی:من احبّ دنياه اضرّبآخرته ومن احبّ آخرته،اضرّ بدنياه فآثروا مايبقىٰ على مايفنٰى(مشکوة)په مسنونو دعاګانو کښ يوه دادعاهم ده: اللّهم لاتجعل مصيبتنا في ديننا ولاتجعل الدّنيا اکبرهمّنا ولامبلغ علمنا.

دنياته ترجيح ورکول اوآخرت نه غافله کيدلو ته قرآن دَ کافرانوخصلت وئيلی دی اوکه دنيا کښې ډيره ترقي کړي وي خو چې آخرت علم ورسره نه وي هغه ته ئي بې علمه او جاهل وئيلې دي ليکن په دې آفسوس دې چه نن صبا دَ انګريزانو تعليم زمونږ دَ مسلمانانو داحالت جوړ کړيدې چه زمونږ ټول علوم،فنون،اوټول کوشش صرف په معاشياتوپورې منحصردې،او تعليم يافته هغه چاته وئيلې کيږي چې په دنيوي علومو او فنونو ئي عبور وي اګرچه هغه د خپل دين د ابجد نه هم واقف نه وي (الله ﷻ دې زمونږپه حال رحم اوکړی).

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾تعليل دې دَ"فاعرض عمن.... يعني ستا رب ته علم دې چې څوک به هدايت قبلوي او څوک نه قبلوي ، نو د چا هدايت په قسمت کښې نشته نو که هر څومره وعظ و نصيحت ورته اوکړي هغه ئي نه قبلوي ، نو دوئ په قسمت کښې هدايت نشته لهذا ته ورته مه پريشانه کيږه.

وَلِلَّهِ	مَا	فِي	السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي	الْأَرْضِ	لِيَجْزِيَ
اوخاص الله لره دی هغه څه چه په اسمانونوکښ دی اوهغه څه چې په ځمکه کښ دی،لپاره ددې چه بدله ورکړی الله ﷻ							
الَّذِينَ	أَسَاءُوا	بِمَا	عَمِلُوا	وَيَجْزِيَ	الَّذِينَ	أَحْسَنُوا	
هغه خلقوته چه بد ئي کړی وی په هغه عملونوچه دوئ کړيدی اوبدله ورکړی هغوته چه نيکئ ئی کړې وی							

بِالْحُسْنٰى ﴿٣١﴾ اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ
په جنت حسنیٰ سره.داهغه دی چه ځان ساتی دَ کبیره گناهونو نه او دَ بې حیائی کارونو نه مگر دَ واړه گناهونو نه .
اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ
بیشکه رب ستا فراخ دې مغفرت (د هغه) الله جَلَّ جَلَالُهٗ ښه پوهه دې په تاسو کله چه ئې تاسو پیدا کړئ د زمکې نه
وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ
اوکله چه تاسوواړه بچی وئ په خیټو دَ میاندو خپلو کښې ، پس پاکې مه بیانه وئ تاسو د خپل ځانونه
هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾
الله جَلَّ جَلَالُهٗ زیات عالم دې په هغه چاچه پرهیزگاروی

﴿وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ﴾لات وعزی منات د الوهیت او ملائکو د شفیع قهری کیدلو نفی نه بعد مقصودي دعوې اثبات بیان دې، چې کامل تصرف او اختیار صرف اوصرف الله جَلَّ جَلَالُهٗ سره دې،چې هغه دَ آسمانونو او ځمکې او څه په دیکښې دی هغه مالک دې ﴿لِيَجْزِیَ الَّذِيْنَ﴾ لام دَ عاقبة لپاره دې، اودا(١)یامتعلق دې دَ﴿وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ﴾سره،اومطلب دادې چه دَاسمان اوزمکې پیداکول څه بې مقصده نه دی بلکه دَدې پاره دی چه الله جَلَّ جَلَالُهٗ شرک او معاصی کونکوته سزا ورکړی او موحدینو او نیکی کونکو ته جزاء ورکړی (٢) یا متعلق دې دَ هواعلم بمن ضلّ... سره یعنی چه الله تعالیٰ په گمراه اوپه نیک دواړوباندې عالم دې،نو دواړوته به مستحقه بدله ورکوی.﴿أَسَٰٓـُٔواْ﴾ای اشرکوا﴿أَحْسَنُواْ﴾ای وحّدوا﴿بِالْحُسْنَى﴾ای بالمثوبة الحسنیٰ،چه هغه جنت دې،نو باء په﴿بِالْحُسْنَى﴾کښې دَصله دپاره ده،یا باء سببیه ده اودَ الحسنیٰ نه مرادنیک عملونه دی،یعنی په سبب دَنیکوعملونو.

﴿ٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ﴾دا د محسنینو صفاتو بیان دې، یعنی محسنین هغه دی چه دکبیره گناهونو اودَفحش کارونونه اجتناب کوی،البته کله کله ورنه ارتکاب دَصغائرو اوشی لیکن هغه دَدرجې دَمحسنیت سره منافی نه دې.

دَ کبیره گناهونوتعریف اودې باره کښې یوځوقابل تحقیق خبرې دَسورة نساء آیت(۳۱)کښې تیرې شویدی هلته دې مطالعه شی.

﴿وَٱلۡفَوَٰحِشَ﴾جمع دَفاحشةٌ ده او دینه مراد هغه کبیره گناه دې چې قباحت ئې د عام کبیره گناه نه زیات وي ، لکه شرک ، ناحقه قتل وغیره، (تفسیر نیشاپوري) یاهغه کبیره گناه چې پکښې بې حیائي هم وي لکه زنا،لواطت وغیره، بعضِ وائی فواحش هغه دی چه دنیاکښې وربادنې حدجاری کیږی (إِلَّا ٱللَّمَمَ)لمم په لغت کښې"ماقلّ قدره" ته وائی الَمّ بالطّعام یعنی کم خوراک ئې اوکړو،الَمّ بالمکان،لږ پاتې شوپه مکان کښې،او"لَمّه"هغه ویختوته وائی چه مادون الوفرة وی،اومراد دَ لمم نه(۱)بعضِ وائی صغیره گناهونه دی چه په حسناتوسره معاف کیږی، لکه نامحرم ته نظرکول،قُبله،لمس وغیره،ابن عباس﷛فرمائی چه دَ "لمم" تفسیر دَ هغې نه زیات خه ځماپه نیز نشی کیدې کوم چه ابوهریره﷛دَ حضور ﷺنقل کړیدې چه"انّ الله کتب علی ابن ادم حظّه من الزنّا ادرک ذلک لامحالة، فزناالعین النظر، و زنااللّسان النطق، و النفس تمنی و تشتهی، و الفرج یصدّق ذلک اویکذبه" اوپه بل روایت کښې په اخرکښې ئې دا اضافه هم ده :"فان تقدم بفرجه کان زانیًا و الاّفهواللّمم".(ابن کثیر)

(۲)بعضِ وائی چه"لمم"هغه گناه ته وائی چه باربارئې ارتکاب نه کوی،دَ یو ځل صدور نه بعد ورته بیا عود نه کوی،خواه که گناه کبیره وی اوکه صغیره،نومطلب دادې چه محسنین هغه دی چه په گناهونو باندې مداومت او اصرارنه کوی،دَبشریت دَتقاضې مطابق ورنه احیانًا دَ گناه صدورراوشی لیکن دادَمحسنیت سره منافی ندې.

(۳)چاویلی دی چه"لمم"په لغت کښې بغیر دَ ارتکاب نه یو عمل ته نیزدې کیدلو ، ته وائی نو دَ "لمم" نه مراد دَ گناه اراده کول،په زړه کښې دَ یو گناه راتلل بغیر دَ ارتکاب نه.

بیان القرآن کښې حضرت تهانوي رحمه الله لیکلی دی چه په ایت کښې "الاّاللمم" دَ استثناء مطلب دا نه دې چه دَ صغائرو اجازت شته دې،گناه اگرچه صغیره وی خو اجازت ئې نشته دې،

او مطلب دَ آیت دادي چه احیاناًورنه ګناه صغیره صدور اوشی بغیر دَ عود او اصرار نه.نو هغه به ورته معاف کیږی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ دیکښې **ترغیب دې ګناهګارانو** ته د توبې ، چې دَالله ﷻ رحمت ډیر وسیع دې ، مایوسه کیږئ مه ، که هر څنګه ګناه درنه شوې وي ،الله ﷻ به درله معاف کړي ﴿ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ ﴾دیکښې **تنبیه ده محسنینو** ته ، چې خپل عبادت باندې په عجب کښې مبتلا نشئ ،ځکه چې کله په عباداتو کښې د انسان نه داسې خفیه آمیزش اوشي چې بیا هغه قابل قبول نشي پاتې، تاسو ته به د هغې علم نه وي خو الله ﷻ ته به ئي وي ، لکه څنګه چې الله ﷻ ته د ستاسو د تخلیق ټولو مراحلو علم دې او تاسو ته نشته دې ،﴿إِذْ أَنشَأَكُم﴾ ((اذ))متعلق دې دَ "اعلم" سره او دَ زمکی نه پیدا کول په اعتبار د سبب بعید سره دي ځکه چې انسان د مني پیدا کیږي او مني دخوراک نه جوړیګي او خوراک د زمکې نه راپیدا کیږي ، یا د مبدا او آغاز اعتبار سره وئیلي شوي دي ځکه چې انسانیت آغاز او مبدا د زمکې نه شوې دې چې د دوئ جد امجد آدم علیه السلام د زمکې نه پیدا کړې شوې وو ﴿أَجِنَّةٌ﴾ جمع دَ جنین ده،دَ مور په خیټه کښې ماشوم ته وائی،ده ته جنین ځکه وائی چه دې مستور وی

﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ﴾تفریع ده په ماقبل چه الله ﷻ ستاسو په احوالو ، اعمالو عالم دې، او ستاسو هیڅ حال اوعمل ورنه خفی نه دې نو تاسو پخپله ځان صفائی اوتزکیه مه بیانوئ

﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ﴾یعنی په متقی او غیر متقی باندې الله ﷻ خه عالم دې،حضور ﷺ به داسې نوم هم خوښ نه وؤچه په هغې کښې به دَ خپل ځان لوئي یاخوبی طرف ته اشاره وه، حضرت زینب بنت ابی سلمه ﷺفرمائی چه ځما نوم "برّه" وؤ، نو حضور ﷺاوفرمائیل "لاتزکوا انفسکم انّ الله اعلم باهل البرّ منکم" او بیا ئی او فرمائیل چه دې له زینب نوم کیدئ(ابن کثیر) دا هم یاد ساتل پکاردی چه لکه څرنګه داسې نوم محمود نه دې چه پکښې خپله خوبی اوصفت وی نو دغه شان داسې نوم هم نه دې صحیح چه پکښې دَ ګناه معنی وی،حضور ﷺ دَیوې زنانه نوم جمیله ایخې وؤچه دَ هغې نوم عاصیه وؤ، انوارالبیان کښې لیکلی دی چه ډیرخلق دَ تواضع په وجه دَ خپل نوم سره (العبد العاصی) لیکی،دا طریقه دَ رسول الله ﷺسره برابرنه ده.

بعضِ علماؤو دَ ﴿فَلَا تُزَكُّوٓا أَنفُسَكُمْ﴾معنی دا کړیده چه لابر کی بعضکم بعضاً یعنی د زړ د پاره دَیوبل تزکیه مه بیانوئ. یایقیني توګه باندې د چا تزکیه مه بیانوئ. په یوروایت کښې دی چه دَنبی کریمﷺپه مخکښې یوسړی دَبل مدحه اوکړه نونبی کریمﷺورته بار بار اوفرمائیل "ویلک قطعتَ عنق صاحبک" او بیائی اوفرمائیل چه کله په تاسوکښې څوک دخپل صاحب مدح کونکې وی نوداسې دی وائی چه خماورباندې داسې ښه ګمان دې اوحساب ئی په اللهﷻ دې، ولا اُزکّي علی الله احداً

په یوروایت کښې دی چه یوسړي دَحضرت عثمانؓخواته راغې اودهغه صفت ئی شروع کړو نومقدادبن اسودؓخاورې راواغستلې اودَهغه په مخ ئی وشندلې اوونې وئیل چه مونږ ته رسول اللهﷺامرکړیدې چه:اذا لقینا المداحین ان نحثو في وجوههم التراب.ابن کثیر بحواله مسلم و ابوداؤد).

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ
آیا تا لیدلې دې هغه سړې چه اعراض ئی اوکړو، او ورتی کړو لږ مال او کلک شو(په نور باندې) آیا د ده سره علم د غیب دی
فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾
چه دې دا عقیده ساتې آیا دې نه دې خبرکړې شوې په هغه څه چه په صحیفودموسیٰ علیه السلام کښې وو.
وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾
اوپه صحیفودَابراهیم علیه السلام کښې.هغه چې پوره کړې ئې دې (کار او عهد خپل) داچه نشي به برکولې یو بارونکې بوج دَبل چا

﴿أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ﴾په دیکښې یوکافرته زجرذکرکیږی.مجاهد رحمه اللهوغیره مفسرین وائی چه دا آیت دَولیدبن مغیره باره کښې نازل شویدې،چه قرآن ئې واؤریدلو.اثرئې پرې اوکړو اواقرارئې هم اوکړو چه دا قرآن حق کتاب دې، لیکن یو بل کافر ورته پیغور ورکړو چه دَ خپلو مشرانو دین دې پریخودلو.ده ورته اووې چه څه دَاللهﷻدَعذاب نه یریږم.هغه ورته اوې چه ته یریږې نو ستا ټول عذاب څه پخپله ذمه اخلم خو په دې شرط سره چه لږ مال ماته راکړه.ده دا خبره اومنله او دَ مقرر شوی مقدار نه ئی لږ ورکړو او دَ نور مال ورکولونه ئی انکار اوکړو.

نو دا آیت نازل شو، ﴿وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا﴾ معنی داده کوم کس سره یې دا معاهده کړې وه، هغه له یې لګ مال ورکړو، ((واکدی)) د کدیة نه دې، ګټ اوچتان ته وئیلې کیږي، عرب وائي "اکدی الحافر" چې کله کوهې کنستونکي ته په لار کښې ګټ او کلکه خاوره راشي او دې د نور کنستلو نه ئي عاجز راشي، او بیا دا استعمالیږي هر هغه کار دپاره چې عزم ئي اوکړې شي خو سر ته اونه رسولې شي، نو دلته مطلب دا دې چې څومره مال ورکولو وعده ئي کړې وه هغې نه لګ شان ورکړو، او په نور باندې په خپله کلک شو او ور ئي نه کړو. او څنو ئي داسې توجیه بیان کړې ده چې ((اعطی قلیلا)) اسلام ته لګ غوندې توجه ورکړه او څه میلان ئي ښکاره کړو ((واکدی)) خو سر ته ئي اونه رسولو، او ایمان راوړلو نه منع شو

﴿أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ﴾ یعنی آیا ده سره دَغیب علم دې چه دَ دې په وجه دې په داسې ضمانتونو باور کوي ﴿فَهُوَ يَرَىٰٓ﴾ "فاء" د پاره تفریع ده، او "رؤیت" نه مراد یا رؤیت قلبي دې، یعني ده څه سره علم د غیب دې چې دې دا عقیده ساتي، او یا رؤیت بصري دې، یعني هغه څه ویني چې نور خلق ئي نه ویني.

﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا﴾ دلیل نقلی دې په ثبوت دَقیامت دَ صحف دَ موسی او ابراهیم علیهما السلام نه او تخصیص دَدې دواړه انبیاؤ څکه اوشوچه دَنوح علیه السلام دَ زمانی نه تر ابراهیم علیه السلام دَ زمانې پورې به یو سړې دَ بچې په ضمانت کښې بچې به دَ پلار، خاوند به دَ ښځې په ضمانت کښې نیولې کیدلو، ابراهیم علیه السلام دَدې مخالفت اوکړو او موسی علیه السلام دَدې نفاذ اوکړو، او تقدیم دَ صحف موسیٰ په صحف ابراهیم باندې دَوجې دَشهرت او اکثریت نه اوشو

﴿ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ﴾ "توفیه" ادا کولو او سر ته رسولو ته وائیلې کیږي، مفعول به د تعمیم د پاره حذف شوې دې؛ لهذا د دینه مراد:

(۱) هغه تمامو امتحاناتو او ابتلاګانو کښې کامیاب کیدل دی چه په ابراهیم علیه السلام راغلی وؤ،

(۲) د الله ﷻ احکاماتو تبلیغ کول دي،

(۳)او د غه شان دَ دینه مراد څلور رکعته اشراق نفل کول دی په اولّ النهارکښې. لکه ابن کثیر رحمه الله په حواله دَابن ابی حاتم دَ ابو امامه رضی الله عنه نه روایت نقل کړیدې چه حضور علیه السلام دا آیت تلاوت کړو چه﴿وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ﴾اوبیائی اوفرمائیل"اتدرون ماوفّی" ما ورته عرض اوکړو چه الله ورسوله اعلم، بیائی اوفرمائیل:وفی عمل یومه باربع رکعاتٍ من اول النهار.

(۴)دغه شان دا شامل دی،دې کلماتو دَ قرآن سهر او ماښام لوستلو لره هم"فسبحٰن الله حین تمسون وحین تصبحون وله الحمد في السمٰوات و الارض وعشیًا و حین تُظهرون"، معاذ بن انس رضی الله عنه دَ خپل پلار نه نقل کوی چه حضور ﷺ اوفرمائیل" الا أُخبرکم لم سمّی الله تعالی ابراهیم خلیله الّذی وفّی ، انه کان یقول کلما اصبح و امسیٰ ، فسبحان الله حین.....الی اخرالآیة".(ابن کثیر)

﴿أَلَّا تَزِرُ﴾ په اصل کښې ان لاَ دې "ان" تفسیریه دې، ﴿لَّا تَزِرُ﴾نه واخله تر ﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ﴾ پورې دا ټول تفسیر دې دَ﴿بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ۝٣٦ وَإِبْرَٰهِيمَ﴾

دا **اول مضمون** دې دَصحف موسی او ابرهیم علیهما السلام یعنی په صحف موسیٰ او ابرهیم کښې دادی چه یومجرم دَبل مجرم پیټی په خپل سرنشی اخستلې،اوځوک دَبل چاپه ګناه کښې نشی نیولې کیدلې،اوهرچه په حدیث کښې دی"انّ المیت لیعذّب ببکاء اهله"نومرادورنه هغه میت دې چه وصیت ئې کړې وی چه څماپه مرګ دی جړا ګانې اوکړیشی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝٣٩ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ۝٤٠
اوداچه نده انسان لره مګرهغه چه ئې سعی کړې وي . او بیشکه چه سعی دده زرده اوبه خودلې شی ده ته.
ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ۝٤١ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ۝٤٢ وَأَنَّهُۥ هُوَ
بیابه بدله ورکړې شی ده ته بدله پوره.اوبیشکه چه رب ستاطرف ته آخري رسېدل دی،اوبیشکه الله ﷻ صرف هغه
أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ
خنده وی اوژړه وی.اوبیشکه الله ﷻ صرف هغه مړه کول اوژوندی کول کوی.اوبیشکه هغه پیداکړې دي

الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ

جوړې نر او ښځه .دَ نطفې نه کله چه واچولې شی په رحم کښ. اوبیشکه دَ هغه په ذمه دی پیداکول

الْأُخْرَى ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى ﴿٤٩﴾

دوباره. او بیشکه صرف هغه غنی کول کوی او فقیرکول کوی، او بیشکه صرف هغه رب دې دَ شعری ستورې

﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ داعطف دې په﴿أَلَّا تَزِرُ﴾باندې، **دویم مضمون** بیان دې یعنی په صحف موسیٰ اوابراهیم کښ داهم وُچه انسان ته به دَخپلې سعی جزاورکولې کبرئ. ان خیراً فخیر و ان شراًفشرٌ، دَبل چاپه ضمانت سره به څوک دَعذاب الهی نه نشی خلاصیدلې

بعضِ اهل بدعت لکه معتزله ؤ په دې آیت سره استدلال کړیدې په عدم ایصال ثواب باندې امواتو ته،یعنی مړوته دَ ژوندوله طرفه دَهیڅ عمل ثواب نه رسی،لیکن اهل سنت والجماعت قائل دی په ایصال ثواب باندې اوپه دې ئې اجماع ده چه دَ ژوندی سړی په دعا، استغفار، صدقې سره مړی ته ثواب او فائده رسی،او دا دَ نصوصِ شرعیه ؤ نه ثابته ده:

(۱)والّذین جآؤامن بعدهم یقولون ربّنا اغفرلنا و لاخواننا الّذین سبقونا بالایمان (حشر: ۱۰) په دیکښ دَ هغه مؤمنانوصفت بیان شویدې چه خپلووفات شده مؤمنانوته دُعادَمغفرت کوی، نو معلومه شوه چه دَ ژوندی دعا مړی ته فائده ورکوی،

(۲)جنازه کول هم دَژوندوعمل دې اوفائده پرې مړی ته رسی که مړی ته فائده نه رسیدلې نه بیابه نوه مشروعه.دَاحادیثوذخیره هم پدې باب کښ کثیره ده.

(۳)اذامات الانسان انقطع عنه عمله الا من ثلاثة (مسلم ۱۲۳۱)پدې حدیث کښ درې څیزونو ذکر دی چی هغه مرګ نه بعد انسان ته نفع رسوی(۱)صدقه جاریه (۲)علم چی هغی سره نفع حاصلیږی (۳)ولد صالح،چه هغه ورله دعا کوی،نوپلار ته هغه دعا نفع ورکوی.

(۴)په یوروایت کښ دی چه:انّ امرءة رفعت صبیًا لها فقالت یارسول الله ! الهذا حجّ؟فقال نعم و لکو اجرٌ(مسلم،ابوداؤد،ترمذی)

(۵)یوصحابیﷺدَحضورﷺ خدمت کښ حاضرشواوعرض ئی اوکړو، إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسُهَا، وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ، فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ» (بخاری)

(۲) سعدبن عبادهؓ راغې اونبی کریمﷺ ته ئې اووئیل ان امی توفیت افأتصدق عنها قال نعم،قال ای الصدقة افضلؐ کومه صدقه افضله ده،نوحضورﷺ ورته اووئیل چه کوهې اوکنه اواوبه ئی وقف کړه نوهغه کوهې اوکنستلو او بیا ئی اووئیل هذه لامّ سعد ،دغه شان ډیر احادیث په دی دال دی چه ایصال ثواب حق دې اوهرچه دې آیت مذکوره ﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ نومفسرین دَدې آیت یوڅوتوجیهات ذکرکوی:

(۱) ابن عباسؓ فرمائی چه دا حکم دَ مخکنو امتونو په حق کښ وو او دَ دې امت په حق کښ منسوخ دې په دی قول دَ اللهﷻ سره:والّذین امنوا و اتبعتهم ذرّیّتهم بایمانٍ الحقنابهم ذرّیّتهم (الطور: ۲۱) دَدینه معلومیږی چه دَآباؤپه نیک عمل سره مؤمن ذرّیت ته فائده رسی.

(۲) روح المعانی لیکلی دی چه دَخراسان والی عبدالله ابن طاهردَحُسین ابن الفضل نه تپوس اوکړوچه دَدې آیت دَ:والله یضاعفُ لمن یّشاء(بقره: ۲۶۱) سره تناقض دې،نوحسین ابن الفضل ورته اووئیل دلته په دې آیت کښ دَعدل الهی ذکر دې چه هرسړی ته به دَسعی مطابق خامخا جزاء ورکولې کیږی اوپه بقره کښ دَفضل الهی ذکردې،فقبّل عبدالله رأس الحسین

(۳) دلته مراد د سعي نه سعی ایمانی ده چه داپه آخرت کښ بل چاته فائده نه ورکوی چه ایمان دې دَیوکس وی اونجات دې پرې بل ته ملاؤشی،اوپه حدیث کښ دَسعی عملی ذکر دې، چه عمل دَ یو بل چاته نفع ورکوی، دَدارالعلوم دیوبند مفتی اعظم حضرت مولانا عزیز الرحمن صاحب په حالاتوکښ لیکلی دی چه هغه فرمائی:چه څه یوه شپه دَ اوده کیدلودپاره سملاستم نواچانک می په زړه کښ دا اشکال راغې چه دَ ﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ خو مطلب دادې چه په آخرت کښ به دَ چا لپاره دَبل چاسعی پکار نه راځی،اوپه حدیث کښ خو دَ ایصال ثواب ترغیب راغلې دې چه په هغې سره دَمړی نه تخفیف عذاب او رفع عقاب کیږی او رفع درجات ئی کیږی اودغه رنګه دَدې آیت دَ انبیاؤو، صلحاؤو، حفاظو ،شهداؤ دَ شفاعت سره هم تناقض دې،نو دې فرمائی چه دَ دې اشکال مې ډیر حل تالاش کړولیکن ذهن کښ مې رانغې اوپه زړه مې داخوف طاری شوچه دَ دې تناقض حل څماپه ذهن کښ نشته دې نوګویاچه دې آیت باره کښ څماایمان سست او مضمحل دې،خدانخواسته کچرته دې حالت کښ ماته مرګ راشی نوڅمابه څه حالت وی، نو فوراً راپاسیدلم اوپیاده ګنګوه ته روان شومه،چه حضرت ګنګوهیؒ نه دااشکال حل کړم، ګنګوه دَ دیوبند نه تقریبًا دیرش(۳۰)میله لرې

وۀ ،صبح صادق نه مخکښ ګنګوه ته اورسیدم، نو حضرت ګنګوهی رحمه الله دَتهجد دَپاره اودس کولو ماورته سلام اوکړو ،جواب نه پس ئی راته اوفرمائیل ته دلته په دې وخت څه کوې؟ عرض مې اوکړوچه یوعلمی اشکال کښې مبتلا یم ، نو بیا مې ورته خپل اشکال بیان کړو، نو حضرت رحمه الله دَ اودس په دوران کښې او فرمائیل چه په آیت کښې دَسعی نه مراد سعی ایمانی ده چه دا په آخرت کښې بل چاته فائده نه ورکوی چه ایمان دې دَیو کس وی اونجات دې پرې بل ته ملاؤ شی ،اوپه حدیث کښې دَسعی عملی ذکردې، چه عمل دَ یو بل چاته نفع ورکوی.

(۴)بعضِ فرمائی چه دلته دَانسان نه مرادکافردې، اوهرچه مؤمن دې نوهغه ته خپل عمل هم فائده ورکوی اودَبل عمل هم،خلاصه دکلام داده چه استدلال دَمعتزله ؤپدې آیت سره باطل دې،ایصال ثواب حق دې ،البته دامام شافعی رحمه الله ،مالک رحمه الله او دَ ظواهرو په نزد تلاوة دَ قرآن ثواب مړی ته نه رسی،دوئ وائی چه په نص صریح کښې دَدې ثبوت نشته دې، لیکن احنافو اودَجمهوروفقهاؤپه نزدلکه څرنګه چه دَنورونیکو اعمالوثواب رسی نودغه شان دَقرآن دَتلاوة ثواب هم رسی، دَتلاوت نه بعدبهتره داده چه دااووئیلې شی، اللّهم اوصل ثواب ما قرأته الی فلانٍ، که په زړه کښې ئی اووائی نوهم کافی ده، خوداضروری ده چه تلاوة په اُجرت سره نه وی لکه بعضې خلق مړولپاره په ختم کولوپسې حافظانوته پیسې ورکوی، ځکه دَ داسې تلاوة ثواب نه وی نو ایصال ثواب به ئې څرنګه اوشی، هرچه دې قول دَامام شافعی رحمه الله، مالک رحمه الله اودَظواهرونو دَ دې په جواب کښې علماء فرمائی چه:

(۱)په نص کښې دَدُعا اودَصدقې ثبوت راغلې دې، نوتلاوة هم هبه اودعابالقرآن ده

(۲) دویمه دا چه په احادیثو کښې دَصوم، صدقې ذکردې نوداتمثیلات دی حصرنه دې او دَ تمثیلاتو حکم یوشان کیدل په شریعت کښې معروف دی.

(۳)په مشهورحدیث کښې دی"اقرؤاعلی موتاکم یٰسین"نودَدې په تشریح کښې اصح قول دادې چه داحکم قبل الموت هم دې اوبعدالموت هم، نومعلومیږی چه تلاوت دَقرآن مړی ته نفع ورکوی ورنه حکم به ئې نه وۀشوې(والله اعلم).

﴿وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ﴾یعنی قیامت په ورځ به انسان دَخپلې سعی فائده اووینی،

﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ﴾دریم مضمون بیان دې یعنی انتهاء او رجوع دَ ټولو خلقو الله تعالیٰ ته ده،بل ذات ته نه ده، بعضِ وائی معنی داده چه الله تعالیٰ منتهی الافکار دې، یعنی دَهر

څیز په حقائقو او ماهیاتو کښې فکر چلیږی لیکن دَالله ﷻ په ذات کښې نه چلیږی، په حدیث کښې دی "تفکّروا في الخلق و لاتفکّروا في الخالق فانّکم لن تقدروه (ابن ماجه)

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضۡحَكَ وَأَبۡكَىٰ﴾ **خلورم مضمون** بیان دې یعنی دَخوشحالئ اودَغم اسباب دَالله ﷻ په قبضه کښې دی، خوشحاله کول خفه کول الله ﷻ کوی. تکرار دَ "هو" اوتقدیم ئې دَ حصر لپاره دې، یعنی صرف الله ﷻ دا کار کوی نه بل څوک

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحۡيَا﴾ **پنځم مضمون** بیان دې یعنی پیدا کول او مړه کول هم صرف دَالله ﷻ په اختیار کښې دی

﴿خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ﴾ **شپږم مضمون** بیان دې "هو" ضمیر ئې دلته دَمخکښې طرز موافق ذکر نه کړو ځکه دلته وهم دَ شرکت دَغیر الله نشته دې.

﴿وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ﴾ **اووم مضمون** بیان دې یعنی دوباره پیدا کولو باندې هم قادر دې لکه اول ځل قادر دې، او دوباره پیدا کول ئې پخپله ذمه واجب کړیدی.

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ﴾ **اتم مضمون** بیان دې یعنی مالداره کول او محتاجه کول صرف دَالله ﷻ په قبضه کښې دی، "اقنی" د "قنیة" نه دې او قنیه هغه مال ته وئیلې کیږي چې ذخیره اندوزي ئې کیږي او بل وخت ته هم پاتې کیږي، لکه بنګلې، باغونه، حیوانات وغیره، و هو ما یدوم ویبقیٰ من الاموال ببقاء نفسه واصله (روح المعانی) او دلته بعضو وئیلي دي چې همزه د باب افعال د سلب ماخذ د پاره ده، نو ځکه ئي د دې معنی "افقر" سره کړې ده، امام بخاری رحمه الله په کتاب التفسیر کښې هم دغه معنی کړیده، بعضو وئیلي دي دلته خاصیت د اعطاء ماخذ دې نو دویٔ ئي معنی "اعطی القِنیة" سره کړې ده، یعنی هغه څیزونه ئی هم انسان ته عطاء کړیدی چه باقی پاتې کیږی او ذخیره کیږی، حضرت ابن عباس ﷺ د دې آیت معنی داکوی چه مالداره کول کوی او راضی کول کوی په ورکړې باندې.

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ﴾ **نهم مضمون** دې "شعری" یو ستورې دې چه مشرکانو به ئې عبادت کولو او دَ عالم په احوالو کښې به ئې مؤثر ګڼړلو، نو الله ﷻ فرمائی چه "شعری" خالق نه دې چه تاسو ئی عبادت کویٔ بلکه مخلوق دې، علماء وائی چه دَټولونه اول دَدې ستورې عبادت

دَخزاعه قبيلې يو سردارابو كبشه شروع كړې وو،مشركانو به حضورﷺ ته ابن ابى كبشه هم په دې وجه وئيل،چه ده هم نعوذبالله دَابى كبشه په شان نوې كار شروع كړيدې.بعض وائى چې ابى كبشه دَحليمه سعديه ﷺ دَزوج كنيت وو،په دې وجه به حضورﷺ ته مشركانو ابن ابى كبشه وئيل.بعض وائى چه دادَوهب عبدمناف كنيه وو،چه دې دَحضور عليه السلام دَمورله طرفه نيكه وو.

وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾
او بيشكه الله هلاک كړيدى عادِ اولى . او ثمود ئى هم (هلاک كړيدى) نوهيڅ څوک ئى پكښې نه دي پريخي
وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾
او قوم دَ نوح ئى هم هلاک كړيدې مخكښې دَ دوئ نه ، بيشكه هم دوئ وو ډير ظالمان او ډير سركښه
وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾
او التِه كړې شوى كلى را اوئى غورځول . پس پټ كړل دا كلي هغه څيز چه پټ كړې ئى وو،
فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾
نو د خپل رب كوم كوم نعمتونو كښې به ته شک كوى ،دا يرونكې دې دَ يرونكو مخكنونه .

﴿وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ﴾ **لسم مضمون** بيان دې يعنى الله ﷻ هغه زبردست قدرت والا ذات دې چه يو سركش اومعاند ئي هم نه دې پريخى،قوم عاد،ثمود اونوح نمونى تاسو ته مخكښې دى ،دغه شان روغ روغ كلى الله ﷻ التِه كړيدى «عادا الاولى» مراد ورنه قوم هود عليه السلام دې، او"الاولى" ورته(١)دَقوم ثمودپه مقابله كښې وئيلې شويدى ځكه چه ثموديانوته عادِاُخرىٰ وئيلې كيږى،قومِ هودپه تيزې اوسختى هواسره هلاک شوى وو،اوقوم ثمودپه صيحه اورجفه سره هلاک شوى وو(٢)بعضِ وائى په قوم عادچه كله عذاب راغلې وونودَدوئ يو وفد مكې ته راغلې وو نو هغوئ دَعذاب نه محفوظ وو،نومعذب قوم ته عاداولى وئيلى كيږى (٣) بعض مفسرينو دَ الاولى ترجمه په "القدماء"سره كړيده دوئ دَقومِ نوح عليه السلام نه ورستو په ټولو سركشوقوموتوكښې اول هلاک شوى وو(والله اعلم).

﴿وَثَمُودَاْ ﴾دا عطف دې په «عادا» باندې ﴿فَمَآ أَبْقَىٰ ﴾دَدواړوقومونوسره متعلق دې،يعنې قوم عاداوقوم ثمودکښې يوکافرهم دَعذاب نه بچ نشو ټول هلاک شول.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ ﴾عطف دې په"عادا"باندې. ﴿مِّن قَبْلُ﴾اى من قبل اهلاک عادٍ و ثمود ﴿إِنَّهُمْ كَانُواْ﴾ ضمير دَ جمع ياراجع دې مخکښې درې واړه قومونه ته.يعنې دغه قومونه دَ قريشو نه زيات ظالمان اوسرکشه وؤ،نوپه دې کښې حضورﷺ ته تسلې ده،کمالايخفى.

ياراجع دې قومِ نوح ته،يعنې قوم نوح دَعاداوثمودنه زيات ظالمان اوسرکشه وؤځکه چه دوئ به نوحعليه السلام وهلو او تکليفونه به ئې ورته رسول. يوسړى به خپل ځوې په لاس اونيولو او دَ نوحعليه السلام خواته به ئې بوتللو، ورته به ئې وئيل چه دا کاذب دې په ده ايمان رانه وړې، او ورته به ئې وئيل چه ماته هم خپل پلار دا وصيت کړيدې نن څه هم تا ته داوصيت کوم.نودغه رنګه پلار به مړ شو او ځوئ به ئې دَ پلار په وصيت قائم وؤ،دَنوحعليه السلام دعوت پرې اثر نه کولو.

﴿وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ ﴾الټه کړى شووؤنه مراددَقوم لوط بستيانې دى.﴿أَهْوَىٰ ﴾يعنې اوچتې ئې کړې او بيا ئې په زمکه راغوزارې کړې اى اسقطهاالى الارض بعدان رفعهاعلى جناح جبرئيلعليه السلام الى السماء(روح المعانى)

﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴾ ابهام دَعذاب کښې تفخيم اوتهويل دَعذاب ته اشاره ده.تردې ځائې پورې صحف موسى اوابراهيم مضامينو بيان ختم شو،

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ ﴾ ماقبل باندې تفريع ذکر کيږي خطاب دې هرانسان ته، اومراد"الاء"نه هغه دى چه په مخکنواياتونو کښې ذکرشول چه هلاکت دَظالمانو اودَسرکشودې،اودَدې هلاکت نه تعبيرپه"الاء"سره ځکه اوشوچه دَظالمانواوباغيانو هلاکت دَاللهﷻپه خلقوباندې ډير لوئ انعام دې،اودغه رنګه پديکښې عبرت اونصيحت دې عبرت اخستونکواونصيحت قبولونکوته.

﴿هَٰذَا نَذِيرٌ﴾اشاره ياقرآن ته ده،ياحضورﷺته ده،او ديکښې دَ قرآن او نبیﷺ صداقت بيان دې،چه دا قرآن او داپيغمبر ظالمانو او سرکشانو لره نذيردې،لکه څرنګه چې مخکښې

کتابونه اورسولان وؤ،اویااشاره ده معذاب امتونو احوالو اواخبارو ته ،په دی صورت کښ بیا تخویف دنیوی دي.

اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾
نزدې راغې نزدې راتلونکې(قیامت)نیشته دې دې ره ماسوئ د الله جل جلاله نه څوک بیانه ونکې
اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيْثِ تَعْجَبُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُوْنَ وَلَا تَبْكُوْنَ ﴿٦٠﴾ وَاَنْتُمْ سٰمِدُوْنَ ﴿٦١﴾
آیا پس دَ دې کلام نه تاسو تعجب کوئ، او خاندئ او جاړئ نه ، او تاسو غافل یئ .
فَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوْا ﴿٦٢﴾
پس سجده اوکړئ خاص الله جل جلاله ره اوعبادت کوئ دده.

﴿أَزِفَتِ الْآزِفَةُ﴾تخویف اخروی دې مشرکانوته چه ورځ دَقیامت چه تاسوورنه انکار کوئ قریبه ده﴿الْآزِفَةُ﴾دَقیامت په نومونوکښ یونوم دې کقوله تعالی"وانذرهم یومَ الازفة اذ القلوب...".

﴿كَاشِفَةٌ﴾دَنفسٌ مقدرصفت دې ای نفسٌ کاشفةٌ،اوکشف یاپمعنی دَبیانولودې،یعنی ماسوئ دَالله جل جلاله نه دَدې بیانونکې نشته دې چه کله به قیامت راځی،کقوله تعالی: لایُجلّیها لوقتها الاّ هو (اعراف:۱۸۷)یادَ کشف نه مرادازاله اولرې کول دی،یعنی چه کله قیامت واقع شي نو بیا به ئې څوک د لرې کولو قدرت نه لري سوا د الله جل جلاله نه او الله جل جلاله به ئې لرې کوي نه ، یا کشف پمعنی دَ تاخیر دې،یعنی چه کله راشی نوڅوک به ئې نشی ورستوکولې.

﴿أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ﴾«هذاالحدیث» نه مراد قرآن دې،په دیکښ منکرینو دَ قرآن ته زجر دې، چه تاسو دَ دې قرآن نه انکارکوئ اوپه دې پورې استهزاءکوئ،او دا خوف نه کوئ چه په تاسو به هم داسې عذاب راشی لکه مخکنو باندې چه راغلی وؤ.

﴿وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ﴾ سمود: غفلت اوبې فکرئ ته وائي، اى انتم غافلون، بعضو ئي معنی متکبّرین کړيده، دينه علاوه نورې معنې لکه اعراض، لهولعب، ګانې وئيل ئې هم کړې شويدی.

﴿فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ﴾ په آخرکښې دَسورة خلاصه اولب لباب دي چه صرف الله ﷻ ته سجده کوئ او دَ هغه نه غواړئ، دا آيت دَاکثروعلماؤ په نيز آيت دَسجدې دې، حضور عليه السلام دَدې آيت دَ تلاوت په وخت کښې سجده کړې وه، دَابن مسعود رضي الله عنه قول په ابتداء دَ دې سورة کښې تير شويدې چه : اوّل سورة اُنزلت فيها سجدة : النجم ، فسجدَ رسولُ الله ﷺ وسَجَدَالنّاسُ كلهم الاّ رجلاً... ، امام شافعی رحمه الله په نزدسجده واجبه نه ده، اواستدلال هغه په قول دَزيدبن ثابت کوی چه قرأتُ النجم عندالنبی ﷺ فلم يسجد فيها دَدينه جواب دادې چه احتمال دې چه نبی عليه السلام ورستو سجده کړې وی، اودغه شان زيد رضي الله عنه هم. تاخيردَسجدې دَ تلاوت اګرچه مکروه تنزيهی دې ليکن کيديشی چه حضور ﷺ بياناًللجوازکړې وی اويابل څه عذرپه وجه وی (والله تعالی اعلم).

ركوعاتها (۳)	سورة القمر مكية	آياتها (۵۵)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۴) وحسب النزول (۳۷)

نَزَلَتْ بَعْدَ سُوْرَةِ الطَّارِقِ وَ قَبْلَ سُوْرَةِ ص

ربط : ماقبل سورة سره ئی ربط داسې دې چه دعوه دَدې سورة دَماقبل سورة دَدعوې لپاره علت اودليل دې،سورة النجم كښې داوؤچه ستاسوخودساخته معبودان ستاسوشفاعت نشی كولې،دې سورة كښې ئی دليل دې چه﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ﴾ چه دَهرڅيزخالق مالک الله تعالی دې نودَشفاعت اختيارهم هغه سره دې،بل چاته نشته دې.

دسورة دَمضامينواجمالی خلاصه

ابتداكښې اوآخركښې شكوه ده،زجر،تخويف اخروی،بشارت اخروی اوپه درميان كښې دَتخويف دنيوی پنځه نمونې،دغه رنګه احوال قيامت،اواثبات قيامت لپاره يوه نمونه چه انشقاق القمردې.

تفصيلی خلاصه:

﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ ﴾آيت(۱)دَاثبات قيامت لپاره نمونه ده

﴿وَإِن يَرَوْا ءَايَةً ﴾ آيت(۲)نه تر(۵)پورې شكوه ده

﴿يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ ﴾ آيت(۲)نه تر(۸)پورې،تخويف اخروی دې

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ ﴾آيت(۹)نه تر(۱۷)پورې دَتخويف دنيوی اوله نمونه ده

﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾آيت(۱۸)نه تر(۲۲)پورې دويمه نمونه ده

﴿كذبت ثمود بالنذر﴾آيت نمبر ۲۳ نه تر آيت ۳۲ پوری تخويف دنيوی،دريمه نمونه ده

﴿كذبت قوم لوط﴾آيت نمبر ۳۳ نه تر آيت ۴۰پوری تخويف دنيوی څلورمه نمونه ده

﴿وَلَقَدْ جَاءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴾آيت(۴۱)نه تر(۴۲)پورې پنځمه نمونه ده.

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ﴾آیت«۴۷، ۴۸»تخويفِ اخروی دي

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ﴾آیت«۴۹»دَسورة دعوه ده،

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ﴾تر آخره پورې متقينو ته بشارت دي.

تمت خلاصة السورة اجمالاًوتفصيلاً

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۞ وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً يُّعْرِضُوْا
نزدې شو قيامت او اوچاودله سپوږمئ. اوکچرې اووينى دا كفار يو معجزه نو اعراض كوى ورنه
وَيَقُوْلُوْا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۞ وَكَذَّبُوْا وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ
اووائى چه داسحردې پوخ او تكذيب اوكړودوئ اواتباع ئى اوكړه د خپلو خواهشاتو ، او هر امر
مُّسْتَقِرٌّ ۞ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنَ الْاَنْۢبَآءِ مَا فِيْهِ
قرارنيونكې دې «په خپل وخت كښ» اوپه تحقيق راغلى دى دوئ ته واقعات «د هلاكت» هغه چه په هغې كښ
مُزْدَجَرٌ ۞ حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ۞
عبرت دې، دا حكمت دې پوره،پس هيڅ فائده نه وركوى دوئ ته يرول .

﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴾دااَثبات قيامت لپاره نمونه ده، او د دې بيان په دوه طريقو سره كيدې شي:

«۱»چه لكه څرنګه سپوږمئ دوه ټكړې شوه دغه شان به تاسو هم ټكړې شئ او بيا لكه څرنګه چه ټكړې دَسپوږمئ يوځائ شوې نو دغه شان به تاسو هم دوباره يو ځائ شئ او ژوندى به شئ

«۲»شق قمرمعجزه ده دَحضورﷺ،په دې سره دَ نبوت تصديق كيږى او دَ نبى هر قول صادق وى نو دا ضرورى ده چه دَ قيامت دَ راتلوكوم خبرچه حضور ﷺوركړيدې هغه صادق دې.

شقّ القمريعنى سپوږمئ دوه ټكړې كيدل دَحضورﷺپه معجزاتو كښ مشهوره معجزه ده، په بخارى او مسلم وغيره كتابونو دَ حديثو كښ دا په صحيح سند سره مروى ده،مفسرينو

لیکلی دی چه دَ هجرت نه تقریبًا پنځه کاله قبل حضور ﷺ نه اهل مکّه اوئیل چه مونږته پخپل نبوت څه دلیل اوښایه. نو حضور ﷺ ورته سپوږمۍ ده ټکړی کیدل اوښودل حتی چه حرا غر دَ دوه ټکړو په مابین کښ وؤ. په صحیح بخاری اومسلم کښ دی چه ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی: انشق القمرعلی عهد رسول الله ﷺ فرقتین فرقة علی الجبل وفرقةً دونه فقال رسول الله ﷺ اشهدوابه، په یو روایت کښ دی چه سپوږمۍ دوه ټکړې شوه نو قریشواووئیل چه داسحر دې، نو یو کس اووئیل چه انتظار وکړئ چه مسافر راشی هغوئ څه وائی، ځکه چه محمّد علیه السلام دا طاقت نه لری چه په ټولو خلقو سحر وکړی چه مسافر راغلل نو هغوئ ورته هم دغه خبر اوکړو. په درّ منثور وغیره کښ دی چه مشرکان نبی ﷺ ته راجمع شول چه په هغې کښ ولیدبن مغیره. ابوجهل، عاص بن وائل وغیره مشران وؤ، حضور ﷺ ته ئی اووئیل که چرته په رشتیا نبی ئی نو دا سپوږمۍ دوه ټکړې کړه چه یوه حصه په جبل ابی قیس وی اوبله په قینقاع وی، نو نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل کچرته مادا کار اوکړو نوایمان به راوړئ؟ نو هغوئ وئیل، هاؤ. دَځوارلسمې سپوږمۍ وه نبی کریم ﷺ دَ الله ﷻ نه دغه سوال اوکړو نو سپوږمۍ دَوه ټکړې شوه نصف په ابی قبیس وه اونصف په قینقاع وه، حضور ﷺ ورته اوازونه کول چه"اشهدوا".

بعضِ قدیم فلاسفه اودشمنان اسلام دَانشقاق القمرنه انکارکوی اودابعیده ګڼړی چه داسې کاردی واقع شی، علامه شبیراحمدعثمانی رحمه الله دَې په جواب کښ لیکلی دی چه، طحاوی اوابن کثیراونوروددې واقعی دَتواتردعوه کړیده، اوپه څه عقلي دلیل سره تراوسه پورې دَداسې واقعاتومحال کیدل نشی ثابت کیدلې، اوصرف دَاستبعادپه بناءباندې داسې قطعی الثبوت څیزونه نشی رد کیدلې، بلکه استبعاد خو دَ اعجاز(معجزې) سره لازم دې، ورځینو ٔواقعاتو ته څوک معجزه وئیلې شی؟

هرچه دې دااعتراض چه که شق القمرواقع شوې وې نوټولې دنیاولې نه دې لیدلې اوپه تواریخو کښ ئی ولې ذکرنشته دې نو دَ دې په جواب کښ مولانا رحمه الله لیکلی دی چه داواقعه دَ شپې شوي ده، دَ مطالعو دَ اختلاف په سبب په بعضِ ملکونو کښ دغه وخت ورځ وه، اوپه بعض ځایونو کښ نیمه شپه وه اوخلق اوده وؤ.

دَدې حالاتو باوجوددَدې واقعې ذکرپه تاریخ کښ هم ملاویږی، دَهندوستان په تاریخ لیکلی شوې مشهورکتاب"تاریخ فرشته"کښ دَدې ذکرموجوددې چه دَهندوستان راجه مالیبار دا واقعه په خپلو سترګو لیدلې وه اوپخپل ډائری کښ ئی لیکلې وه، بیا څه وخت ورستو یو

صحابی حبیب بن مالک رضي الله عنه تجارتی سفر باندې هندوستان ته راغې نو دې راجه ورنه دَ دغې واقعی متعلق معلومات اوکړل،نوصحابی ﷺورته وضاحت اوکړوچه الله ﷻ خپل آخری پیغمبرمبعوث کړیدې، دَ هغه په معجزې سره سپوږمئ دوه ټکړې شوه او بیا یو ځائ شوه،دې اوریدلو سره راجه مسلمان شو(بحواله معالم العرفان).

﴿وَإِن يَرَوْا ءَايَةً﴾دې کښې د کفارو اعتراض ذکر کیږي په معجزې باندې ، چې دا معجزه نه ده بلکه سحر دې ، او د «اية» نه مراد دلته معجزه د انشقاق القمرده﴿ مُّسْتَمِرٌّ ﴾یادَ مرةٌ نه دې پمعنی دَ مضبوط اوقوی،یادَ مرور نه دې پمعنی دَ ذاهب یعنی لکه څرنګه چه مخکښې ساحران تلی دی تیرشویدی دغه شان به دې هم تیرشی،یاپمعنی دَ دائمٌ دې،ای مطرد دائمٌ باقی به محمدﷺ علی مرّالزمان.

﴿ وکذبوا و اتبعوا اهواءهم﴾دا دوئ اعتراض منشا بیان دې .چې د دې بنیاد اومنشاعناد او خواهش پرستي ده نور هیڅ نه دی.

﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ﴾دا جواب دې دوئ د اعتراض «سحر مستمر» ،«امر» نه مراد دلته هر امر مؤثر دې.یعنی هر امر چی هغی کښې الله ﷻ څه نه څه تاثیر ایخې وی،نو هغه خپل اثر ضرور پریګدی ،اګرچه څنې وخت څه عارضی اسبابو دَ وجهی نه دباؤ شی،لیکن انجام او نتیجه دا وي چی بلآخر هغه خپل اثر ظاهر کړی،نو دغه شان دَ حق او دعوت محمدیه تاثیر غلبه ده، اګرکه څه وخت پورې به دباؤ وی خو بلآخر همدا به غالب کیږی،کافران دې دی غلط فهمی کښې نه اوسی چه داسحر دې یووقتی شې دې،څه مده پس به ختم شی.

﴿وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّنَ ٱلْأَنۢبَآءِ﴾دیکښې د کفارو عناد او سرکشئ بیان دې چې دوئ ډیر اویرولې هم شو او پرحکمت خبرو سره ورته نصیحت هم اوشو خو په دوئ دې ټولو خبرو هیڅ اثر اونکړو،«من الانباء»بیان مقدم دې،دَ«ما» اودَ انباءنه مراد دَ هلاکت واقعات دی دَ تیرشوی امتونو.﴿مُزْدَجَرٌ﴾دَزجرنه ماخوذدې،اصل کښې "مزتجر"وؤ، بیا تاء په دال سره بدل کړیشوه، نو مزدجر شو. مصدر میمی دی ای ازدجار،او غیر ثلاثی مجرد نه مصدر میمی

دهغه باب اسم مفعول په وزن رازی،او یا اسم ظرف دې، اي موضع ازدجار، یعنی ځائ دَ عبرت او دَ منع کیدلو دَ معاصیؤو نه.

﴿حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ﴾ای تامةٌ بلغت منتهی البیان، یعني د بیان او وضاحت په دې انتها شوې ده، دایابدل دې دَ "ما" نه یادَمبتدامحذوف خبردې چه "هذهِ" دې، او اشاره یا "الانباء" ته ده ، یا قرآن ته ده،یعنی دا قرآن دَ پوره علم ، حکمت اونصیحت مجموعه ده.

﴿فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ﴾"فاء" تفریعیه ده یعنی باوجود دَدی نه چه سابقوؤو امتونو حالات دوئ ته معلوم شول ،او قرآن چې حکمت نه ډک کلام دې هغه په دوئ لوستلې کیږی ،خو دی باوجود دوئ دَ رسولانو دعوت نه منی اودَ هغوئ خبره پری څه اثر نه کوی(ابو السعود)

((ما)) نافیه ده،ای لم تغن النذرشیئًا(خطیب)او "نذر"یاجمع دَنذیرده،یعنی دوئ ته پیغمبران هیڅ فائده نه ورکوی،ځکه چه دَ دوئ په زړونو مهر دَ ضلالت لګیدلې دې، یا "نذر" مصدردې پمعنی دَانذار،یعنی یره ول،یعنی که ته دوئ دَالله ﷻ دَعذاب اوویره وې خودوئ ته فائده نه ورکوی. یا ((ما))استفهامیه ده،ای فایّ شئ تُغنی النّذر عنهم وهم معرضون عنها (قرطبی، شربینی وغیره).

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۘ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا
پس اعراض اوکړه ته دَدوئ نه،هغه ورځ چه راغواړي به راغوختونکې یو څیز نا اشنا (بد) ته .حال دا چه خکته به وی
أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُّهْطِعِينَ
سترګې دَدوئ را اوخی به دَ قبرونو نه ، لکه چې دوئ ملخان وی خواره واره تیټ سر منډی وهونکی به وی
إِلَى الدَّاعِ ۖ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾
بلونکی ته، وائی به کافران چه دا ورځ ده سخته .

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ﴾ دا تسلی ده حضور علیه السلام ته چی نصیحت انتهاء ته رسیدلی دی،واضح واضح دلیلونه مخکښ راغلل ،اوس که دوئ ایمان نه راوړی نو دیکښ ستا څه قصور نشته.

﴿ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ ﴾دا تخویف اخروي دي کافرانوته او جمله مستانفه ده او ظرف متعلق دې «یخرجون» سره. ،یعنی دوئ دي بی غمه کیږی نه ،قیامت ورځ شته.دوئ به الله ﷻ حضور ته پیش کیږی،او هغه به ورسره حساب کتاب کوی،دي تخویف ضمن کښ الله ﷻ دَ قیامت شپږ هولناک مناظر بیان کړل:

(۱)﴿ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ ﴾اسرافیل علیه السلام به شپیلئ اووهی.او آواز به اوکړی: هلموا الی عرض الرحمن چی خپل پروردګار دربارته حاضر شئ.

(۲)﴿شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴾ډیر ناګوار او نااشنا منظر به وی ،چی هغه منظر سره به دوئ مخکښ واسطه نه وی راغلی،«نکر»صیغه صفت ده فُعُل په یمعنی ناګوار او ناآشنا کښ استعمالیږی.

(۳)﴿خُشَّعًا أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ ﴾یعنی ټیټی سترګی او ذلیله به دا کافران دَقبرونو نه را اوځی، چونکه ذلت اثر په سترګو کښ ښکاری نو دی وجهی نه دَخشوع نسبت ابصارو ته اوشو ، «خشعا» حال دي دَ ضمیر دَ«یخرجون» نه

(۴)﴿كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ﴾ډیر زیات خلق به دی اوده ډیری بدحواسئ نه به سرګردان اوخواره واره روان وی،لکه خواره واره ملخان وی،یو یو طرف ته ټوپ وهی،بل بل طرف ته.

(۵)﴿مُّهْطِعِينَ﴾ستږونو به یی ټیټ وی او زر زر به آواز کونکی طرف ته روان وی،"مهطع" ویلي کیږی، هغه کس ته چی دَ ډیرې یری دَوجهی نه یی سرټیټ کړي وی،اخو دیخوا نه ګوری او سیدها خپل منزل طرف ته روان وی.(التحریر والتنویر)

(۶)﴿يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴾کافران به دا نعرې وهی چی داخو ډیره سخته اوتکلیف ده ورځ ده.

مفسرین لیکی چی کفارو طرف دَ فعل اسناد ، دلالت کوی په دې خبرې چه دا ورځ به په مؤمنانو باندې دومره سخته نه وی (ابو السعود)

كَذَّبَتْ	قَبْلَهُمْ	قَوْمُ	نُوحٍ	فَكَذَّبُوا	عَبْدَنَا	وَقَالُوا
تکذیب کړي	وړمخکښ دَدوئ نه	قوم	دَنوح علیه السلام،نودوئ	تکذیب کړي	وزمونږدبنده،اووې	وئیل

مَجْنُوْنٌ وَّازْدُجِرَ ⑨ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ⑩
دامجنون دې،او اورټلي شو.پس سوال اوکړوهغه ذرب خپل نه چه بیشکه زه عاجزیمه نوته امداداوکړه
فَفَتَحْنَآ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ ⑪ وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُوْنًا فَالْتَقَى
نوپرانستې موږ دروازې دآسمان په اوبو بهیدونکو سره . او را اوسپړدلي موږ زمکې کښې چینې نو یوځائ شوې
الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ⑫ وَحَمَلْنٰهُ
اوبه دآسمان اوزمکې په (پوره کولو د) هغه امر چه فیصله کړې شوې وه. اوسورکړې وه موږ نوح علیه السلام
عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ⑬ تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا ۚ جَزَآءً
په کشتۍ تختو والا او میخونو والا باندې ، چلیده زموږ د نظر لاندې (غرق شو دغه قوم) دپاره دبدله اغستلو
لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ⑭ وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً
دهغه چاچه ناشکری ئې کړې شوې وه،په تحقیق سره پریښودله موږ دغه (کشتۍ) نښه دعبرت،
فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ⑮ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ⑯ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا
نوآیاشته څوک عبرت اخستونکې،پس څنګه وو عذاب زما اویره ول زما او په تحقیق اسان کړیدې موږ
الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ⑰
قرآن دپاره دنصیحت،نوآیاشته څوک نصیحت اغستونکې

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾ دتخویف دنیوی په پنځه نمونو کښې **اوله نمونه** ذکر کیږی چه هلاکت دقوم نوح دې،دقوم نوح دهلاکت تفصیلي واقعه په دولسمه (۱۲) او اتلسمه (۱۸) سپاره کښې تیره شویده. ﴿فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا﴾ دوباره د ((کذبوا)) راوړل (۱) یا دپاره دتفسیر دی چی هغه تکذیب دادې (۲) او یا دپاره دتکرار دی چی تکذیب یو ځل نه وو،بلکه مسلسل اونسل در نسل دهغوئ دا روش اوعادت وو،(۳) او یا تخصیص بعد التعمیم قبیل نه دې،یعنی ((کذبت

قبلهم قوم» کښې تکذیب نه مراد مطلق نبوت اورسالت انکار وؤ. او «فکذبوا عبدنا» کښې خاص دَ نوح علیه السلام دَنبوت نه انکار دې، «عبدنا» نه مرادنوح علیه السلام دې،نوح علیه السلام خپل قوم ته دعوت ورکړولیکن هغوئ ئې تکذیب اوکړاو وئیل چه﴿مَجْنُونٌ﴾دې لیونې دې.

﴿وَٱزْدُجِرَ﴾ عطف دې په «قالوا»، او خبر دې دَ الله ﷻ د جانبه یعنی تبلیغ دین په لار کښې ډیر رټلی شوی وؤ، مختلف قسم تکالیف ورته رسولی شوی وؤ، او مختلفوحربو سره هغه لار کښې رکاوټونه جوړ کړیشوی وؤ. نقل دی چه دَنوح علیه السلام دَقوم بعضِ خلقوبه چه چرته نوح علیه السلام اولیدلونومرئ بې ورته خپې کړه حتّیٰ چه هغه به بې هوشه شوچه کله به په هوش شونووئیل بې، اللّهم اهدِقومی فانهم لایعلمون(کشاف، البحرالمحیط).

بعضِ وائی چه﴿وَٱزْدُجِرَ﴾عطف دې په﴿ مَجْنُونٌ﴾باندې، او دا هم مقوله دکفارو ده یعنی دوئ اووئیل چه په ده پیریان راغلی دی اوعقل ئې ختم شویدې، ای:ازدجرته الجنّ وذهبت بلبّه و تخبطته (روح،شربینی). لیکن اوله معنیٰ اصحه ده.

نهه نیم سوه کاله تکلیفونوبرداشت کولونه ورستوچه کله نوح علیه السلام مایوسه شونودعائی اوکړه چه﴿ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ ﴾نو الله تعالیٰ ئې دعاقبوله کړه﴿ فَفَتَحْنَآ أَبْوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ ﴾حضرت ابن عباس رضی الله عنه دَ«ابواب السماء»نه حقیقي دروازې اخیستی دي،چې په دې ورځې خلاف عادت الله ﷻ د وریځو په ځائ د اسمان نه اوبه اوورولې ،حالانکه هځې د وریځی نه باران وریګی،او عام مفسرینو داآیت په تمثیل محمول کړیدی،چه لکه څرنګه چې اوبو یو تیز طوفان دروازې ماتی کړی اوپه مخ روان شی،دغه شان په دې روځ داسی باران وریدو لکه آسمان دروازی کولاؤ شوی وی،او اوبه ترینه رابهیږی(روح)

﴿بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ ﴾یعنی ډیربهیدونکی اوبه وی، ساسکې ساسکې نه وؤ، باء دآله دپاره راغلی ده لکه کتب بالقلم کښې دَ آلې دَپاره ده، دیکښې دَابو شدت طرف ته اشاره ده چې دومره تیزې وې چې آسمانونو دروازې هم دې کهولاؤ کړې ، مفسرین وائی چه څلویښت ورځې مسلسل دغه اوبه وریدلې.

﴿ وَفَجَّرْنَا ٱلْأَرْضَ ﴾ يعنى تولہ زمکہ مو چینہ چینہ کړہ اوهرخائی نہ اوبہ راوتلل شروع

شو، دَاسمان نہ هم اوبہ راوریدلې،اوزمکې نہ هم اوبہ رااوتلې ﴿فَٱلْتَقَى ٱلْمَآءُ ﴾ التقاء پہ معنې د اجتماع سرہ دې ،((الماء)) نہ مراد جنس اوبہ دې ، چې هغہ داسمان او زمکې دواړو اوبہ وې ((امر)) نہ مراد اندازہ او مقدار د اوبو دې چې دې طوفان د پارہ الله ﷻ پہ تقدير کښې ليکلې وو(تفسير ابن عطيہ) يعنې آسمان نہ هم اوبہ رااوبهيدلې او زمکې نہ هم ، تردې چې دواړہ اوبہ ميلاويدو نہ پس هغہ مقدار تہ اورسيدلې چې کوم ورلہ پہ تقدير کښې ليکلې وو، او يا ((امر))نہ هلاکت د قوم نوح دې ، يعنې د آسمان او زمکې اوبو پہ هلاکت دقوم نوح اجماع اوکړہ،

﴿عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَٰحٍ ﴾اى على سفينة ذاتِ الواحِ،﴿وَدُسُرٍ ﴾جمع دَ دسار دہ، غټ مينخ تہ

وائى،ياهغہ رسئ اوپړې چہ کشتئ پرې ترلې کيږى.﴿تَجْرِى بِأَعْيُنِنَا ﴾يعنى زمونږپہ نګرانئ

اوحفاظت کښې چليدہ،طوفان او نور آفاتو دَ بحر نہ محفوظہ وہ، ﴿جَزَآءً ﴾مفعول لہ دې اى

أُغرقواجزاءً،غرق کړې شول لپارہ دَبدلہ اخستلودَهغہ چاچہ ناشکرى ئې شوې وہ چہ نوح ؑ وؤ،هرنبى نعمت وى دَالله ﷻ دَطرفہ پہ امت باندې، نو دوئ دَ دې نعمت ناشکرى اوکړہ نوهلاک شول.

﴿وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ﴾ضمير يا سفينۀ نوح تہ راجع دې،دَقتادہ رحمہ الله نہ روايت دې چہ الله ﷻ سفينہ دَ نوح پہ جودى غر باندې باقى پريخودلہ لپارہ دَعبرت حتّى چہ اوائلو دَ دې امت اوليدہ، يا ضمير راجع دې قصّې دَ نوح ؑ تہ يعنى دا قصہ مو دَ عبرت ذريعہ

اوګرځولہ.﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴾استفهام دَامرپمعنى دې،يعنى نصيحت اوعبرت ورنہ قبول کړئ.

((مدکر))پہ اصل کښې،مذتکردې تاء پہ دال سرہ بدل کړې شوہ او ذال پہ دال بدل شو او بيا ادغام اوشو نو ((مدکر)) شو

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ ﴾جملہ قسميہ دہ چہ دَځلورواړوقصوپہ آخرکښې ذکر شويدہ،

لپارہ دَتاکيددَمضمون.﴿ لِلذِّكْرِ ﴾لپارہ دَوعظ اونصيحت اسان دې يعنى هرسړى پکښې دَخپل

حال مطابق نصیحت اوعبرت موندلی شی،اوبعضو مفسرینو ذکر نه مراد حفظ او یادول دَ قرآن اخیستې دي ،چې دا دَ قرآن یو لویه معجزه ده چې دومره لوئ کتاب په دومره آسانه سره یاد شی چې بل یوکتاب هم داسی نشته ، البته استنباط دَ احکام اومسائل د دې کلام اسان کار نه دې،لکه بعضې احمقان وائی چه په لږ غور وفکر او عربي ګرائمر ونیلو سره پرې هم سرې پوهیدې شي او احکام ترینه اخذ کولې شې ، او په دې آیت په سهارې سره دَ قرآن نه دَ احکامو او دَ مسائلو استخراج کوی،حالانکه دا واضحه ضلالت دې،علماء دَ دې امت اوائمه کرامو دَ احکامودَ استنباط او دَ قرآن په اسرارو او په دقائقو باندې پوهیدلو لپاره خپل عمرونه صرف کریدی.

﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ دلته هم استفهام پمعنی دَامردې،یعنی دَقرآن نه نصیحت واخلئ اودایادکړئ.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
تکذیب کرې وؤعادیانوپس څنګه وؤعذاب ځمااویره ول ځما بیشکه مونږلیږلې وؤ په دوئ باندی باد
صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ
تیز په ورځ د نحوست مسلسل کښ .راویستل به دې باد خلق داسې لکه دوئ تنی
نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا
دَکجورو دی چه دَ ویخه راویستلی شوې وی. پس څنګه وؤ عذاب ځمااویره ول ځما .اوپه تحقیق اسان کړیدې مونږ

الْقُرْآنَ	لِلذِّكْرِ	فَهَلْ	مِن	مُّدَّكِرٍ	﴿٢٢﴾
قرآن	دپاره	دَنصیحت	نوآیاشته	څوک	نصیحت اغستونکې

﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾دادویمه نمونه ده دَتخویف دنیوی چه هلاکت دَقوم عاددې،دَدوئ دَهلاکت تفصیلی واقعه هم په اتمه،دولسمه،سپاروکښ تیره شویده،﴿رِيحًا صَرْصَرًا﴾تیزه هوایاسخته یخه هوا،تفصیلی بحث په سورة حم سجده کښ تیرشویدې،﴿فِي يَوْمِ﴾دَیوم نه مرادمطلق وقت

دي، خكه چه دا هوا صرف يوه ورځ نه وه بلكه مسلسل وه(٧)شپې اته(٨)ورځې وه،نو دَ« فِي ايام نحسات» سره ئي تناقض نشته﴿نحس﴾يعنى دَدوئ په حق كښې سپيره وه ﴿مُّسْتَمِرٍّ﴾ دا يا صفت دَ ﴿ نَحْسٍ﴾ دې يعنى دانحوست اوسپيره والې په دى خائ ختم نشو بلكه هلاكت نه بعد هم د هغى اثرجارى دې ،چې برزخ كښې ورته مسلسل عذاب وركولى كيږى، يا «مستمر» د «يوم» صفت دې،او استمرار نه مراد يا استمرار بحسب الزمان دې ،يعنى هغه ورځ په دوئ مسلسل وه ،تردې چې ئي هلاک کړل،اويا استمرار بحسب الاشخاص دې،يعنى عذاب دهغې ورځې، دوئ كښې هر يوكس ته شامل وو ،وړوكى وواو كه لوئ،بهر حال دى دواړو توجيهاتو مطابق مستمر خپل معروفه معنى دوام تسلسل كښې استعمال دې،او بعضو مفسرينو «مستمر» دَ "مر" بمعنى قوت نه ماخوذ گنړلې دې يعنى دا ډيره قوى او درنه ورځ وه،او بعضو ويلي دى چې دا« مرارة» نه ماخوذ دې، يعنى دا ډير ه ترخه او بې خونده ورځ وه او ځنى مفسرينو دَ مرور معنى كښې اخستى دې ،اي ذاهب يعنى نحوست ورځى وي چې لاړې(تفسيرعثمانى)

﴿تَنزِعُ ٱلنَّاسَ﴾مروى ده چه دوئ پدغه ورځ په كندواوپه سورنگونو كښې پټ شوى وؤ او تيزې هواپه وجه ئى يو بل نيولى وؤ،نوهوا رااوويستل اوالته ئى اوغورځول اوځتونه به ئى ورته مات کړل،نوسرونه به ئي دَجسمونونه جدا شول،﴿ كانهم اعجاز نخل منقعر﴾چونكه دوئ اوگده قد و قامت والا وؤ،نو هواچې اوچت کړل او سر دَ لاندى را اوغورځول نو داسى معلوميدل لكه كهجورې ونه دَ بيخه را اوباسلې شوې او په ځمكه غورځولې شوې وى.

اوځنى مفسرين ليكى چې دا صرف دَدوئ سرونو تشبيه ده دكهجورو بيخونو سره "يعنى هوا ورله ستونه او سرونه مات کړل او دا داسى خكاريدل لكه كجهورى ونې بيخونه چې راوباسلى شوى وى(روح)

"نخل"اسم جنس دې،صفت ئى مذكرهم راتلې شى دَوجه دَرعايت دَلفظ نه لكه دلته"منقعرٍ"راغلې دې اومؤنث هم راتلې شى رعايةً للمعنىٰ كمافى قوله تعالىٰ: كأنهم اعجازنخلٍ خاوية(الحاقة:٧).

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوٓا اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهٗ

تكذيب كړې وو ثموديانو دَ پيغمبرانو پس اوونيل دوئ آيا دَ يو بشر چې زمونږ نه دې . يواخې دې، مونږ دَ هغه اتباع ئې اوكړو.

اِنَّآ اِذًا لَّفِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ

بيشکه پدغه وخت کښې به مونږ يو خامخا په ګمراهئ اوليونتوب کښې آيا نازله ولې شي وحې په ده باندې

مِنْۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُوْنَ غَدًا

په مينځ زمونږ کښې بلکه دې ډير دروغژن تکبرکونکې دې. زرده چه پوهه به شي دوئ صبا

مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ ﴿٢٦﴾ اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

چه څوک دې ډير دروغژن، تکبرکونکې، بيشکه مونږ ليږونکې دَ اوښې يو دَ پاره دَامتحان دَ دوئ

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَآءَ قِسْمَةٌۢ بَيْنَهُمْ

پس ته انتظارکوه دَ دوئ او صبرکوه. او خبرکړه دوئ چه بيشکه اوبه ويشلې شويدی په مينځ دَدوئ کښې،

كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

هر نمبر دَ اوبو ته به حاضر وی نمبروالا ،نو دوئ را اوباله ملګرې خپل. نو هغه توره راوغسته اوزخمې ئې کړه(اوښه)

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَكَانُوْا كَهَشِيْمِ

پس څنګه وو عذاب ځما او يره ول ځما بيشکه مونږ اوليږله په هغوئ باندې چغه يوه نو شول هغوئ په شان دَميده ريزو

الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

«دَ شپول» دَ شپول جوړونکې اوپه تحقيق اسان کړيدې مونږ قرآن دَپاره دَنصيحت نو آيا شته څوک نصيحت اغستونکې.

﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ﴾ **دادريمه نمونه ده** دَتخويف اخروی چه هلاکت دَثموديانو دې، دَدوئ دَهلاکت تفصيل هم په اتمه، دولسمه سپاره کښې تيرشويدې.

﴿فَقَالُوٓاْ أَبَشَرًا﴾ دا د دوئ تكذيب تفصيل بيان دي ، ((بشرا))مفعول به دي فعل محذوف دپاره . چې نتبعه دي او ورستو ((نتبعه)) ئې تفسيركوى اى انتبع بشرا...او استفهام دَ انكار لپاره دي ((منا)) يعني زمونږ جنس نه دې ، حالانكه رسول خو فرشته پكار ده.((واحدا)) تن تنها دې ، ډله او پارټي ئي نشته ، نو ولې مونږ د داسې كس اتباع اوكړو.﴿إِنَّآ إِذًا﴾يعنى كه مونږ دَ داسې كس اتباع اوكړه نو دا به لويه گمراهى اوليونتوب وى. ﴿وَسُعُرٍ﴾سعر اسم مفرد دى پمعنى دَ جنون ،يعنى ډير غټ ليونى به يو كچرته مونږ اتباع اوكړه،اويا ((سعر)) جمع سعير (پمعنى دَ اور) ده، دې صورت كښې دَ دوئ دا مقوله دَحضرت صالح عليه السلام هغه قول جواب دې چې هغه به ورته وى چې كچرته ځما اتباع نه كوئ نو تاسوبه گمراه وئ او اور ته به ځان اوغورځوئ،نو ذوئ دَدې الټه جواب وركړو ، يعنى كچرته مونږ ستا اتباع اوكړه، نو ځان به گمراه كړو ،او اورونو ته به اوغورځوؤ.

﴿ أَءُلْقِيَ ٱلذِّكْرُ ﴾ ((الذكر)) نه مراد وحي ده ، يعنى آيا په ده وحى نازليږى ، په مونږ كښې چې دومره مالداره اوغټان موجود دى په هغوئ ولې نه نازليږى،دې نه معلوميږى چه دې ډير دروغ ژن او كبر جن دې (نعوذبالله)﴿أَشِرٌ﴾اى شديدالبطر

﴿سَيَعْلَمُونَ غَدًا﴾اى قيل له،صالح عليه السلام ته اووئيلې شو دَطرفه دَالله جل جلاله نه چه عنقريبه ده چه معلومه به شى چه كذاب اواشرخوک دې،مراددَ﴿ غَدًا ﴾نه وخت دَعذاب دنيوى دې ياورنه ورځ دَقيامة مراد ده.

﴿إِنَّا مُرْسِلُواْ ٱلنَّاقَةِ﴾ارسال دَناقې كنايه ده دَاخراج نه،ثموديانو دَصالح عليه السلام نه مطالبه اوكړه چه كه ته نبى ئى نو دَ دې وچ كلک غر نه حامله اوښه پيدا كړه،نوصالح عليه السلام دعااوكړه نواوښه پيدا شوه.﴿فِتْنَةً﴾يعنى دااوښه دَدوئ لپاره امتحان دې چه اوس هم ايمان راوړى او كه نه ((فارتقبهم))ته صرف دوئ انتظار او تماشه كوه نږې څه كوي ((واصطبر)) او د دوئ په طغيان او په تكليفونو باندې صبر كوه

﴿وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ ٱلْمَآءَ قِسْمَةٌۢ﴾ يعنى اوبه به دثمودیانو اوداناقې په مابین کښ تقسیم وی په سورة الشعراء(١٥٥) کښ دامضمون داسې بیان شویدې لهاشربٌ ولکم شربُ یومٍ معلوم یعنی یوه ورځ به دا اوبه ځکی یوه ورځ به ستاسوځناورځکی ﴿كُلُّ شِرْبٍ﴾ شرب حصه یا نمبر د اوبو ﴿مُّحْتَضَرٌ﴾ اى يحضره صاحبه في نوبته. هريوبه خپلې خپلې حصې اونمبرته حاضريږى دبل نمبر ته به نه حاضريږى . ثموديان ددې ناقې نه تنګ شول ځکه چه دې به ډيرې اوبه ځکلې نوددې د قتلولو منصوبه ئى جوړه کړه ، دې لپاره ئى يوسړې تيارکړو چه دهغه نوم قداربن سالف وو،هغه توره راوغسته، اول ئى ترې خپې پرې کړې اوبيائى قتل کړه ﴿فَنَادَوْا۟ صَاحِبَهُمْ﴾ ملګرې خپل چه هغه قدار بن سالف وو﴿فَتَعَاطَىٰ﴾ تعاطي يو کار په خپله کولو ته وئيلې کيږي، د عطا نه ماخوذ دي، مطاوع دې د عاطى ،اي : عاطيته فتعاطى ، يعني ماورله (څه شې) ورکړو نو هغه واغستلو ، د آيت د اسلوب نه معلوميږي چې قوم ټول دې اوښې نه تنګ وو، خو د چا براه راست په خپله قتلولو جرات نه کيدو، بلکه يو بل ته ئي دا معامله سپارله، نو دې بدبخت سره ئي خبره اوکړه ، نو ده د براه راست قتل ذمه واري واغستله ﴿فَعَقَرَ﴾ زخمى ئى کړه بيائى قتل کړه.

﴿صَيْحَةً وَٰحِدَةً﴾ يعنى جبرئيل عليه السلام وربانديې چغه اوکړه چه دهغې پوجه دټولوزړونه اوچاؤدل اومردارشول،په سورة اعراف کښ د الرجفة (زلزله)ذکردې نوزلزله پرې دلاندې نه راغله اوصيحه پرې دبره نه راغله.﴿فَكَانُوا۟ كَهَشِيمِ ٱلْمُحْتَظِرِ﴾((هشيم)) د هشم نه دي، هشم ماتيدو ته وئيلې کيږي، او((هشيم)) وچې ګيا، غنو او پاڼړو ته وائي ځکه چې دا هم زر ماتيږي، او دلته ترينه مراد په طور خاص وچې غنې دي، ((المحتظر)) د حظيرة نه دې او حظيرة دګډو بيزو نه چاپيره د غنو او سانګو نه جوړشوى شپول (باړ)ته وائى چه په هغې کښ د ننه ګډې بيزې محفوظ وى او((المحتظر))صاحب الحظيرة،شپول جوړه ونکى ته وائى. نو ((هشيم المحتظر)) نه مراد يا هغه ميده ميده ذرات دي چې شپول د پاره جمع کړې شوې ازغواو سانګو نه په آخرکښ پاتې شوې وي چې هغه چور چور او منتشر خواه واره وي ، او يا ترينه مراد هغه اوچ او ميده ميده ذرات دي چه دشپول نه پريوځى اوګډې بيزې ئى په خپوسره چوړچوره

اومیده میده کړی، نو مطلب دا شو چې الله ﷻ دوئ داسې ذرې ذرې کړو لکه شپول جوړولو دپاره جمع کړې شوو لړګو په ویخ کښې چې کوم د ازغو واړه واړه ذرات پاتې شي

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا
تکذیب کړې وو قوم دلوط علیه السلام په پیغمبرانو بیشکه مونږ لیږلې وه په دوئ باندې هوا د کانړو
إِلَّآ آلَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا كَذَٰلِكَ
مګر آل دَ لوط ، نجات ورکړو مونږ دوئ ته په وخت دَ سهار کښې. له وکهې دَ انعام د طرفه زمونږ نه ، هم دغه شان
نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا
بدله ورکوؤ مونږ هغه چاته چه شکرکوی اوپه تحقیق یره ولی وؤ لوط. دوئ دَ نیولو زمونږ نه.
فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَآ
خو دوئ تکذیب کولو د رسولانو . په تحقیق سره مطالبه کړې وه دوئ دَ لوط نه دَمیلمنو دَهغه پس خاړه کړې مونږ
أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً
سترګی دَ دوئ (ورته مواوونیل) پس اوڅکئ عذاب ځمااویره ول ځما، په تحقیق سره راغلې وؤپه دوئ په وخت دَ صبا کښې
عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ
عذاب قرار نیونکې (ورته اوونیل شول)پس اوڅکئ عذاب ځمااویره ول ځما.په تحقیق سره
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾
اسان کړیدې مونږ قرآن دَ پاره دَ نصیحت نو آیا شته څوک نصیحت اغستونکې

﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ﴾ دا څلورمه نمونه ده اوتخویف دنیوی دې چه هلاکت دَقوم لوط دې، دَدوئ دَهلاکت تفصیل هم په مخکنوسپاروکښې تیرشویدې ﴿حَاصِبًا﴾ هغه تیزه هوا ده چې په دوئ ئې کانړی ورولی وؤ، اي ريحا حاصبا، ﴿إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ﴾ یعنی پخپله لوط علیه السلام اودَده

دوه لونړې،ښځه ئې پکښ نه ده شامله ځکه هغه مؤمنه نه وه. ﴿نَّجَّيْنَٰهُم بِسَحَرٍ﴾ دَسحرنه مراد دَ شپې اخرى وخت دې ﴿نِّعْمَةً﴾ مفعول له دې دَ ﴿نَّجَّيْنَٰهُم﴾ لپاره. ﴿فَتَمَارَوْا﴾ يادَ مريةٌ نه مشتق دې، "شک" ته وائي چې حاصل ئي تكذيب دې ،يادَ "مراءٌ" نه مشتق دې يعنى جګړې ئى اوكړې دَ پيغمبرانو سره ﴿وَلَقَدْ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِۦ﴾ مراودة بدكارئ باندى اماده كول اودَهغى مطالبه كولوته وائى. يعني قوم د لوط عليه السلام نه دميلمانو حوالګي مطالبه اوكړه ،چې دوئ ورنه خپل خبيث مقصد پوره كړي

﴿فَطَمَسْنَآ أَعْيُنَهُمْ﴾ هركله چه دوئ دَبدفعلئ په نيت فرشتوته رانزدې شول نو جبرئيل عليه السلام دَ خپل وزر يوه حصه دَدوئ په مخونوراخكله نودَدوئ مخونه خاږه شول نظرونه ئى زائله شول. او لوط عليه السلام ته حكم اوشوچه:فاسرِباهلک بقطعٍ من الليل(هود:٨١)بياسحرته قريب په دوئ عذاب راغې چه بيان ئى په هودوغيره كښ تيرشويدې.﴿عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ﴾عذاب قرار نيونكې، ترهغې ترينه جدا نه شو تر څو يې چې دوئ هلاک كړى نه وو.

وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَٰهُمْ
اوبه تحقيق سره راغلى وؤ الِ فرعون ته پيغمبران، تكذيب وكړو هغوئ زمونږ په آياتونو ټولو نو ونيول مونږ هغوئ
أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُو۟لَٰٓئِكُمْ
په نيولو دَ غالب قادر ذات .(اې اهل مكه)آيا كفار ستاسو (دَ زمانى) غوره دى دَ هغوئ نه
أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾
يا ستاسو دَ پاره معافى ده په كتابونو كښ . بلكه دوئ دا وائى چه مونږه ډله يو بدله اغستونكى
سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ ٱلسَّاعَةُ
زرده چه شكست به وركړيشى دَې ډلې ته او اوبه ګرځوى دوئ شاګانى بلكه قيامت

مَوْعِدُهُمْ	وَالسَّاعَةُ	اَدْهٰى	وَاَمَرُّ ۝
ځائ د وعدې (دعذاب) د دوئ دې،	اوقيامت ډيرسخت دې	او ډير	تريخ دې

﴿وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ﴾ دا پنځمه نمونه ده دتخويف دنيوى، چه فرعون اوقوم دهغه دَ موسى عليه السلام تكذيب اوكړونو تول موپه بحرِقلزم كښ غرق كړل اوهلاک شول. ﴿اٰلَ فِرْعَوْنَ﴾ يعنى قوم دفرعون ﴿بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا﴾ ايات تسعه ورنه مراددى ﴿فَاَخَذْنٰهُمْ﴾ يعنى دوئ موپه عذاب سره اونيول په نيولودهغه ذات چه غالب دې په انتقام چې ځوک ئې مغلوب كولې نشي او قادر دې په هلاكوالى او ځوک ئې عاجز كولې نشي.

﴿اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ﴾ داالتفات اوخطاب دې اهل مكۆو ته، اواستفهام انكارى دې يعنى ستاسو دَ زمانى كفار په څه مطمئن دى؟ آيادَدوئ قوت اوعدد زيات دې پاعتبار دَ مخكښنو كفارو سره ، چې هغوئ هلاک شول او دوئ به نه هلاكيږي ؟ يا دَدوئ كفر كمې درجې والا دې،او پيغمبر تكذيب كښ نرمى كوى او هغه ته تكليف او اذيت نه رسوى؟ هرګز هيڅ اعتبار سره ترينه خه نه دى نو بيا دا خنګه كيديشى چې هغوئ هلاک شول او دوئ دَ الله ﷻ دَعذاب نه بچ شى. ﴿اُولٰٓئِكُمْ﴾ تيرشوى هلاک شوى قومونه،قوم نوح،قوم عاد ،ثموديان،قوم لوط، قوم فرعون،

﴿اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ﴾ ام اضراب انتقالي د پاره دې او د اطمينان دويم سبب بيانيږى چې آيا دوئ ته سابقۆو كتابونو نه آزادئ پروانه ميلاؤشويده،چې دوئ څه كول غواړي،كوى دى، عذاب به پرې نه راځى،نو ځكه اوس دوئ مطمئن دى ﴿فِى الزُّبُرِ﴾ جمع دَ زبورده،كتب سابقه ورنه مراد دى.

﴿اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ﴾ دا دريم سبب دَاطمينان بيانيږى چې آيا دوئ دَدې وجهې نه مطمئن دى چه دوئ سره يولوئ قوت دې،هوښيارانو اودجنګ ماهرينو جماعت دې،او خپل مينځ كښ اتفاق واتحاد او همدردى ده ،نودوئ دَ الله ﷻ دَ عذاب ا ولښكر و مقابله كولې شى او

دَ يو بل انتقام اغستې شي؟(ابو السعود) ﴿جَمِيعٌ ﴾پمعنى دَ جمعَ دي هغه منظم جماعت ته ويلى كيږي چه خبره يې يوه وى ﴿مُنتَصِرٌ﴾اى منتقمٌ من الاعداء﴿مُنتَصِرٌ﴾مفرد راوړلې شو (اگرچه مناسب منتصرون وو)دَ وجه دَ لفظ دَ((جميع)) نه ځكه هغه لفظًا مفرد دې. او دغه رنگه پدې كښې رعايت دَفواصلو يعنى آخر دَ اياتونوهم شويدې.

﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ ﴾ دا د دوئ زعم رددې چه دَدوئ داجماعت چه دوئ ورباندې غروركوى ډير زر به شكست اوخرى، او دا پيشن گوئ الله ﷺ په ميدان بدركښې ښكاره كړه، په رواياتو كښې دى چه دَبدرپه ورځ حضور ﷺپخپله خيمه كښې په دعا كښې مصروفه وو او ډيره زياته زارى اوالححاح ئى كولو، ابوبكر ﷺورته عرض اوكړوچه حسبک يارسولَ الله فقدالححتَ على ربّکَ نوحضور ﷺدَخيمى نه راووتلواوداآيت ئى لوستلو ﴿وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾ الدّبر مفرد دې الادبار ئې جمع ده، رعايت دَ فواصلو په وجه مفرد راوړلې شويدې، ياورنه جنسِ دُبر مراد دې چه په كثيرينو هم صادق كيږى، ياپه تاويل دكلّ واحدٍ سره دې

﴿بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ ﴾يعنى داشكست ئى تَوله سزانه ده بلكه اصل عذاب به ورته په قيامت كښې ملاويږى، اودَقيامت عذاب ډيرسخت اوتريخ دې دَعذاب دنيانه﴿أَدْهَىٰ ﴾اى اعظم داهيةً (روح) يعنى ډير هيبت ناک دې﴿وَأَمَرُّ ﴾ډير تريخ دې، يعنى په انسان ډير مشكل دې، وهو استعارةٌ لصعوبتهاعلى النفسِ(روح المعانى).

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ
بيشكه مجرمان په هلاكت كښې دى په جهنم كښې دى په هغه ورځ چه راخكلې شى دوئ
فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ
په اوركښې په مخونو دَ دوئ (پرمخې)، (ورته به اوئيلې شى)اوڅكئ مزه دَ رسيدلو دَ عذاب د جهنم، بيشكه هرڅيز
خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾
پيدا كړيدې مونږ هغه په اندازې سره، او نه دې امرزمونږمگريوځل لكه رپول دَسترگو

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَٰلٍ﴾ داتخويف دي. يعني مجرمين كه د دې زمانې او مخکښ زمانې دی ټول برابر دی دنیاکښ هم په هلاکت کښ دی اوپه آخرت کښ به هم په جهنم کښ وی. پړمخې به اُورته غورځولې کيږی فرشتې به ورته وائی چه اوڅکئ مزه دَعذاب دَ جهنم ﴿ فِى ضَلَٰلٍ ﴾ای فی هلاکٍ بالقتلِ فی الدنیا(جلالین)دائی دَدنیاسزاده او﴿وَسُعُرٍ ﴾دائی دَ آخرت سزاده. ابن عباس﷛دَ ﴿ فِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴾ معنی فی خسرانٍ وجنونٍ کوی نو دا دَ دنیا سزا ده او ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ ﴾ دَ آخرت سزاده، یا دَضلالٍ معنی داده چه دَجنت لاربه ورنه ورکه وی. نو دواړه دآخرت سزاګانې دی (والله اعلم).

﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ ﴾متعلق دې دَ یقال هم سره چه دَ﴿ذُوقُوا۟ مَسَّ سَقَرَ ﴾نه مخکښ مقدردې ای یوم یُسحبونَ یُقالَ لهم ذوقوا... ﴿ مَسَّ سَقَرَ ﴾الم اوتکلیف دَجهنم. مس یمس معنی رسیدل او لګیدل ده، چونکه اوررسیدل او لګیدل سبب د الم دې نو دې وجهې نه الم او تکلیف باندې اطلاق دَ مس اوشو. ﴿ سَقَرَ ﴾ علم دَجهنم دې(اعاذناالله منها).

﴿ إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ ﴾ داپه آخرکښ دَسورة نفي د شفیع قهري او اثبات د قیامت کیږي، چه دَ هر څیزخالق صرف الله ﷻ دې، دَقیامت دَورځې دَشفاعت اختیارهم صرف هغه سره دې، دَ مشرکانوخود ساخته معبودان دَ چا شفاعت نشی کولې. لهذاصرف دَ الله ﷻ عبادت کوئ صرف دَ هغه نه غواړئ ﴿ بِقَدَرٍ ﴾او دغه رنګه الله ﷻ هر څیز په یو متعینه اندازې سره پیدا کړیدې، من جمله دَ هر څیز نه دنیا هم ده، دَدې لپاره هم یو متعینه مقررَه اندازه ده، آخر به یوه ورځ دافناء شی، اوهم دابه دَقیامت ورځ وی، نوثبوت دَ قیامت اوشو.

﴿ كُلَّ شَىْءٍ ﴾منصوب دې، په اُضمرعامله علی شریطة التفسیرسره ورستو﴿خَلَقْنَٰهُ ﴾ئې تفسیرکوی په اصل کښ دې خلقناکلَّ شیٍ... ﴿بِقَدَرٍ ﴾ معنی تقدیر الهی ده یعنی هر څیز الله ﷻ دَ تقدیر مطابق پیدا کړیدې، کوم چې په لوح محفوظ کښ لیکلی شویدی، یا ((قدر)) پمعنی دَاندازې سره دې، یعنی هر څیز الله ﷻ دَخپل حکمت او مشیئت مطابق په خاص

اندازې سره پيدا کړيدې،لکه بل ځائی کښ راغليدی.،«وخلق کل شئ فقدره تقديرا»ليکن اوله معنی مراد اغستل زيات غوره ده ځکه چې متعدد احاديثو کښ ذکر راغلې دې

﴿وَمَا أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ﴾ديکښې د الله ﷻ قدرت کامله بيان دې .او د آيت څو تفسيره شوي دي:

(۱) امر نه مراد تکوين او خلق دې . او «واحدة» صفت دې د موصوف محذوف د پاره ، اي: کلمة واحدة، نو مطلب دا آيت دا دې چې مونږ څه پيدا کول غواړو نو بس صرف يو کلمه د ·کن· وئيل وي نو سترګو رپ کښې پيدا شي ، کما في قوله جل في علاه: اذا اراد شيئا ان يقول له کن فيکون،

(۲)يا «واحدة» صفت دې د«فعلة» محذوف، اي: ما شاننا الا فعلة واحدة يعنی مونږچه څه کول غواړونوشان زمونږدادې چه هغه کارمونږته محض فعل واحد پشان وی په کولوکښ ئی مونږ ته څه مشقت نه رارسی

(۳) يادَ«امرنا»نه مراد قائمول اوراوستل دَقيامت دی،يعنی قيامت به داسې قائم شی لکه دَ سترګې رپ، نو دا تمثيل دې په قدرت اوسرعت کښ،کقوله تعالی:ومآامرالسّاعة الاّکلمح البصراوهواقرب(النحل:۷۷).

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَىْءٍ
اوپه تحقيق سره هلاک کړيدی مونږستاسو په شان کافران نوآياشته څوک نصيحت اغستونکې.اوهرڅيز
فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ
چه کړي ئی دي هغوئ په اعمالناموکښ ليکلي شوي دي اوهرورو کې اولوئ عمل ليکلې شويدې بيشکه پرهيزګاران
فِى جَنَّـٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾
به په جنتونو او نهرونو کښ وی . د ناستې په اعلې ځائيونو کښې به وي په خواه کښې د لوئ بادشاه قدرة لرونکی

﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ﴾تخويف دنيوی دې کفارمکه ؤته.﴿أَشْيَاعَكُمْ﴾اى اشباهكم فى الكفرمن الامم السابقة(روح المعانی)يعنی څرنګه چه تاسو کفراوتکذيب کوئ نودغه شان امم سابقوهم

کړې وۀ نوهغوئ مونږ هلاک کړې وۀنو تاسوولې دَهغې نه عبرت نه اخلئ ﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ استفهام پمعنی دَامردې، یعنی نصیحت واخلئ

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ﴾ دیکښې اخروي عذاب طرف ته اشاره ده ، چې دنیا کښې الله ﷻ د عذاب نه بچ نشو او په آخرت کښې به هم نشي بچ کیدې ، بلکه دوئ چې څه کړي دي ، کراماً کاتبین او حفظه فرشتو هغه لیکلي دي او الله ﷻ به ورله د هغې سزا ورکوي.((فعلوه)) ضمیر دَ جمع یاراجع دې "اشیاع" (امم مکذبه ؤ) ته یعنی دغه مخکښنو امتونو چه څه هم کول ، کفر او معاصی، نو هغه دَ هغوئ په اعمالنامو کښې لیکلې شوي دي، یا ضمیر دَ جمع مطلق عبادو ته راجع دې ﴿فِي ٱلزُّبُرِ﴾ای فی کتب الحفظة، دَکراماً کاتبینو په رجسټرو کښې لیکلې شویدی.

﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ﴾ ،((مستطر)) نه مراد یا اعمال نامه کښې لیکل دي نو دا د ما قبل تاکید دې چې د دوئ وړوکي او لوئ هر یو عمل لیکلې کیږي کقوله تعالی:لایغادرُ صغیرةً ولاکبیرةً الاّ احصاها،حضورﷺحضرت عائشهؓ ته یو ځل اوفرمائیل چه: یا عائشة ایّاک ومحقرات الذنوب فانّ لها من الله طالبًا(ابن کثیر)یعنی دَحقیر(صغیره)ګناهونو نه ځان ساته،بیشکه الله ﷻ دَ دې مطالبه هم کوی،یا((مستطر)) نه مراد په لوحِ محفوظ کښې لیکل دي ، نو دا بیا تاسیس دې، یعني صرف اعمالنامې کښې د دوئ اعمال نه دي لیکلې شوي ، بلکه علم الهي او لوحِ محفوظ کښې هم لیک دي (والله اعلم).

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ﴾بشارت اخرویه دې چه مُتقیان به په جنتونو اونهرونو کښې وی﴿وَنَهَرٍ﴾جنس نهرونه مراد دی ،رعایت دَ فواصلوپه وجه مفردراوړلې شوي دې. ﴿مَقْعَدِ﴾ناستې او اوسانې ځائ ته وائي،﴿ صِدْقٍ ﴾رښتیا ته وائي،او مجازاً د هر جنس کامل حالت د پاره هم استعمالیږي ، لکه عرب وائي : رجل صدق ، اي : کامل في رجولة، یعني واقعي سړې دې ، او د عربو مشهور شاعر تابط شراً وائي:

إِنِّي لَمُهْدٍ مِنْ ثَنَائِي فَقَاصِدٌ بِهِ لِابْنِ عَمِّ الصِّدْقِ شَمْسِ بْنِ مَالِكِ

یعني زه د خپل مدح وثنا هدیه خپل تره ځوي شمس بن مالک ته لیږم نو که د تره ځوي ځوک وي نو داسې پکار دې ، نو دلته د((مقعد صدق))نه مراد دناستې اعلی ځائ دې. چې ځائ د

ناستې او اوسانې هم داسې پکار دي ، ځکه چې يو طرف ته پکښې اعلى درجې آرام او راحت ميسر دي او بل طرف ته دا هميشه او لازوال هم دي

﴿عِندَ مَلِيكٍ﴾صيغه دَمبالغې ده اى عظيم الملک﴿مُّقْتَدِرٍ﴾عظيم القدرة،دَ لوئ بادشاه او قادر ذات قربت به ورته نصيب وي.

فائده:دې دواړواسماحسنٰى لره په استجابتْ دَدُعاکښ لوئ اثردې،حکايت دې چه سعيدبن مسيب فرمائی چه يو ځل ځه جمات ته په دې خيال داخل شوم چه سحردې ليکن د شپې يوه ډير حصه لا تراوسه پاتې وه،په جمات کښ ځمانه بغيربل څوک نه وؤ،نوځه اوده شوم،دَځه ځيز اوازمی واؤريدلو،نوځه اُويريدم،نوچاراته اووې چه يريږه مه،بلکه داوايه چه"اللّهم انّک مليکٌ مقتدرٌ ما تشاء من امرٍ يکون" دينه بعدچه دَالله ﷻ نه دَځه سوال کوې نوهغه به قبليږی، سعيد بن مسيب رحمه الله فرمائي چې ما په دې صفاتو په وسيله چې ځه دعا مې غوختې ده هغه قبوله شوې ده ،

اللّهم انّک مليکٌ مقتدرٌ ما تشاء من امرٍ يکون نسألك العفو والعافية في الدنيا و الاخرة

رکوعاتها (۳)	سورة الرحمن مدنية	آياتها (۷۸)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۵۵) وحسب النزول (۹۷)

نزلت بعد الرّعد و قبل الدهر

دا مدني سورت دي او زمانه دَنزول ئی بعدالهجرة ده.بعض وائی داسورة مکّی دي قرطبی رحمه الله اوبعضِ نورو مفسرینوترجیح دیته ورکړیده چه دامکّی دي.په ترمذی کښ د حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل دی چه حضور ﷺ سورة رحمن دَاول نه ترآخره پورې دَصحابوُپه مخکښ تلاوت کړو،هغوئ خاموشه وؤ، نوحضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه داسورة ماپه لیلة الجن کښ په جناتو تلاوت کړو"فکانوا احسنَ مردوداً منکم"یعنی هغوئ ستاسو نه ښه جواب راکړو،کله چه به ما"فبایِّ الآء ربکماتکذبان"آیت تلاوت کولونوهغوئ به په جواب کښ وئیل چه"لابشئ من نعمکَ ربّنانکذّب فلک الحمد"نو د دې حدیث نه معلومیږی چه دا سورة مکّی دې ځکه چه لیلة الجن مکی دورکښ شوې وه.

ربط : پدې سورة کښ مسئله دَتوحیدعلی سبیل الترقی دَماقبل نه بیانیږی،ماقبل سورة قمرکښ فرمائیلی وؤ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ﴾ دلته سورة رحمن کښ فرمائی﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ یعنی لکه څرنگه چه خالق دَهرڅیزصرف الله تعالیٰ دې نو دغسې برکات هم خاص دَالله تعالیٰ په اسم کښ دی،نوبرکت دهنده هم صرف الله تعالیٰ اوگڼړئ.

د سورة دَ مضامینو خلاصه

سورت الرحمن څلور حصو باندې مشتمل دې.

(۱)اوله حصه آیت(۱)نه تر(۱۳)پورې ده:دیکښ دَالله تعالیٰ نعمتونو بیان دې.

(۲)دویمه حصه آیت (۱۴)نه تر(۳۰)پورې ده :دیکښ دَالله تعالیٰ ربوبیت اوتوحید دلائلو بیان دي

(۳)دریمه حصه آیت(۳۱)نه تر (۴۵)پورې ده:دیکښ تخویفات ذکر دئ.

(۴)څلورمه حصه آیت ۴۲ نه تر ۷۷پورې ده: دیکښ بشارات دی.

اوبالکل آخري آيت تبٰرک اسم ربک کښې دعوي دَسورت بيان دي

تمت خلاصة السورة

اَلرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝
په هر چا مهربانه الله ﷻ ښودلې ئې دې قرآن پيداکړې ئې دې انسان.ښودلې دی ئې ورته خبرې

﴿ اَلرَّحْمٰنُ ﴾دا **دَ سورت اوله حصه** ده چې ديکښې دَالله ﷻ نعمتونو بيان دی.ټول شپږ نعمتونه ذکر کيږي او هر نعمت بيان کښې دوه دوه نعمتونه جوړه جوړه ذکر کيږي،چې هغوئ دواړو يو بل سره ژور تعلق دي. نو دا **اول نعمت** بيان دې،ديکښې دَ الله ﷻ دوه لويو انعاماتو ذکر دي:

(۱)**عمومي رحمت**:چې هغې ذکر په «الرحمن» کښې دی چې هر مخلوق سره هغه رحمت اور رحم والا معامله کوي.

(۲)**خصوصي رحمت**:چې هغه خاص طور باندې په مخلوقاتو کښې په انسان او مسلمان باندې دې.چې هغه «علم القرآن» يعنې تعليم قرآن دې ،يعنې الله ﷻ په انسان باندې خپل خصوصي فضل او رحم دا اوکړو چې هغهٔ ته ئې دَ قرآن تعليم ورکړو ،اودَ خپل کتاب حامل يې اوګرځوو ، چې د دې طاقت غرونو هم.نه لرلو.«القرآن» مفعول ثاني«علم»اورمفعول اول ئې محذوف دې چې هغه "الانسان" دې.

﴿خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴾دَ **دويم نعمت بيان** دې،ديکښې هم دَ الله ﷻ دَ دوه لوئې انعاماتو ذکر دې.

(۱)**تخليق انسان**:چې انسان يې نيست ته نه هست او عدم نه وجود ته راوستو.

(۲)**تعليم بيان**: چې بيا ئې ورته دَاظهار مافی الضمير دپاره دګويائی اوبيان سليقه او ملکه ورکړه،چې په دې باندې تفاهم،تخاطب اور نورډير مصالح دَ معاد ومعاش دواړو موقوف دی. «البيان» نه مراد قوت ګويائی اونطق دې،چې په دې سره دَ انسان تميز د نورو حيواناتونه راځي.

فائده: تخليق دَانسان اول شويدې اوتعليم دَقرآن ورته روستو ورکړې شوې دې،ليکن دې نه باوجود دلته نعمت دَ تعليم ذکر مقدم اونعمت تخليق ذکر مؤخر دې، نو ديکښې اشاره ده دې خبرې ته،چې روحانی نعمتونه دَجسمانی نعمتونو نه افضل دی ،اوروحانی نعمتونو کښې ټولو نه افضل تعليم دَ قرآن دې،نو ځکه مقدم کړيشو.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝٥ وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ۝٦ وَالسَّمَآءَ

نور او سپوږمۍ (روان دي) په حساب سره، واړه بوټي او ونې سجده کوي (الله ﷻ ته) او اسمان

رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝٧ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيْزَانِ ۝٨ وَاَقِيْمُوا

اوچت کړې ئي دې هغه او ایخې ئی ده تله . لپاره ددې چه تجاوز نه کوئ تاسو په تله کښې. اوقائم ساتئ

الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ۝٩ وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ۝١٠

وزن په انصاف سره اومه کوئ کمې تاسو په تله کښې. او زمکه (الله ﷻ) ایښې ده پیدا کړیده لپاره دخلقو

فِيْهَا فَاكِهَةٌ ۝ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ۝١١

پدې کښې (قسم قسم) میوې دي ، او کجورې دي دَ غلافونو والا

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرَّيْحَانُ ۝١٢ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝١٣

او دانې دي دَ بوسو والا او خوشبوئ دي. نو په کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَ خپل رب، به ستاسو تکذیب کوئ

﴿اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ دا دَ **هریم نعمت بیان** دې، دیکښې الله ﷻ دوه لوئ نعمتونه ذکر کړیدی: (۱) نور (۲) سپوګمۍ، یعنی نور او سپوګمۍ باندې سوچ اوکه، چې دوئ څنګه خپل مدار کښې په ترتیب سره روان دی، اوحرکت کوی، بیا په دوئ کښې تغیر اوتبدل ته اوګوره، سپوګمۍ میاشت اول کښې اوګوره، مینځ کښې یی مشاهده اوکه، اوبیایې آخر کښې اوګوره. دغه شان نور دَورځ په شروع کښې اوګوره، بیایې غرمه کښې اوګوره، او بیا ئې ماذیګر او مابنام کښې نظاره اوکه . او دغه شان ئې ګرمۍ او یخنۍ کښې دَ فرق اندازه واخله، دا ټول یو مربوط نظام او متعین حساب ماتحت کیږی او دَ انسان فائدې دَ پاره کیږی، دې سره دَ انسان ډیر منافع ومصالح مثلاً موسمونو تبدیلیدل ، میوی او فصلونو نشوونما او پخیدل، اوهغی کښې خوند اوذائقه پیدا کیدل وغیره، وابسته دی، ((حسبان)) مصدر دې لکه غُفران پمعنی دَ حساب سره: اي يجريان بحساب مقدر في بروجهما ومنازلهمایعنی خپل بروجونو او منازلو کښې متعین وخت اوحساب سره ځی. یا ((حسبان)) جمع دَ "حساب" ده لکه "شُهبان" جمع دَ "شِهاب" ده یعنی مختلفو برجونو اعتبار سره مختلف اوقات پکښې تیره وی.

﴿وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴾ دا **خلورم نعمت بيان** دې ديکښې هم ددوه نعمتونو ذکر دې (۱) بوټي (۲) ونې ،يعنى بوټو اوونو ته اوګورئ.څومره فائده ترينه اخلئ.داټول دالله ﷻ حکم تابع اور منقاد دی اوتاسو خدمت کښې مامور کړی اوتاسو دپاره يې مسخر کړی دی.
«النجم» نه مراد هغه بوټي دی چې تنه نه يې نه وی .اوپه زمکه خوريګی.لکه کدو ، خربوزه، وغيرو ،او«الشجر» نه مراد هغه ونې اوبوټي دی چې تنه يې وی﴿يسجدان﴾ دسجدی نه مراد دادې چه دالله ﷻ دتکوينی حکم منقاد اوتابعدار دی.

﴿وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلْمِيزَانَ ﴾ دا **پنځم نعمت بيان** دې او ديکښې هم د دوو نعمتونو ذکر دې: (۱) رفع سماء(۲) وضع ميزان.يعنی آسمان ئې قائم کړې دې .او بغير د ستون نه ئې دا شين چهت اوچت ادرولې دې،دَ دې نورمصالح او فوائد پريګده داڅومره لوئی فضل واحسان دې چې دا دَ الله ﷻ توحيد يو ښکاره دليل اوننبه ده، او دغه شان دَ دې قائم ساتلو د پاره ئې عدل وانصاف حکم کړې دې،کچرته دا نه وې نو ټول کائنات کښې به فساد خور وې اوتباه وبرباد شوي به وؤ.«السماء»منصوب على شريطة التفسير دې «رفعها» معنى خلقها مرفوعة ده يعنى ابتدا نه يې اوچت پيدا کړې دې،داسی نه ده چې اول يې پيدا کړو .اوبيا يې اوچت کړو.«و وضع الميزان» "ميزان" متعدد تفسيرونه شويدی،**غوره قول** دا دې چې دينه مراد عدل او انصاف دی يعنی الله ﷻ دَ عدل وانصاف حکم ورکړيدې، **څنی مفسرين** وائی چې "ميزان" نه مراد هغه تکوينی انتظام دې چې دَ هغې په وجه ټول کائنات په عدل او صحيح نهج روان دی، هغه ګرمی يخنی، باد و باران،ورځ او شپه ، نور اوسپوګمئ او د غه شان دَ انسانانو اصلاح وهدايت دپاره دَ انبياوؤ بعثت اوکتابونو نازلول دی،خلاصه دا چې دينه مراد هغه ټول اسباب دی چې کائنات پرې صحيح اعتدال سره قائم دې،**او څنی مفسرينو** ترينه ظاهری اوحسی"ميزان" (تله)مراداخيستې ده.

﴿أَلَّا تَطْغَوْا ﴾ "الا"په اصل کښې «أن لا» دې،"ان" تفسيريه دې.او "لا"ناهيه ده او دا دَ وضع ميزان تفسير دې،يعنی وضع د ميزان داده چې تاسو خپل حقوق په اغستو کښې بې انصافي مه کوئ.

يا "ان"مصدريه دې او دينه مخکښې لام اجليه مقدر دې او "لا" نافيه ده اي لئلا تطغوا يعنی "وضع ميزان" مقصد دا دې چې تاسو چرته د خپل حقوق په اغستلو کښې حدودو نه تجاوز

اونه کړئ.اوظلم و زیادتی نه کار وانخلئ "طغیان" وئیلی کیږی حدود نه تجاوز ته.مطلب دادی خپل حقوق اغستو کښ انصاف اوعدل نه کار اخلئ.څومره مو حق جوړیږی هغی نه تجاوز مه کوئ

﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ﴾ یعنی کله چی دبل چا حقوق درسره وابسته وی نوهغه ته هم حقوق بیا پوره پوره انصاف سره ورکوئ ،کمی پکښ مه کوئ.

فائده:لفظ د "میزان" اهمیت او د حکم تاکید دپاره الله ﷻ دری(۳) ځله مکرر ذکر کړو په اسم ظاهر سره.

﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا﴾دا **شپږم نعمت** بیان دې،او دا هم په دوه نعمتونو باندی مشتمل دې.
(۱) وضع ارض(۲)پیداوار دَ زمکی،یعنی دَ الله ﷻ څومره فضل واحسان دې په تاسو چی تاسولره زمکه غوړولی ده او بیا ئي د هغې نه تاسو او تاسو د څاروؤ رزق بندوبست هم کړیدې،﴿لِلْأَنَامِ﴾نه مراد صرف انسانان دی یا انسانان او جنات دی او یاټول مخلوقات دی.

﴿فِيهَا فَاكِهَةٌ﴾یعنی مختلف قسم نعمتونه یی زمکی نه پیدا کړیدی:
(۱)بعض هغه چی هغي سره صرف تفکه (خوند اولذت) حاصلیږی.
(۲) بعض هغه دي چی هغی سره صرف غذائیت حاصلیږی.
(۳) ځنی هغه نعمتونه دی چی هغی سره تفکه اوغذائیت دواړه حاصلیږی.
(۴)ځنونه دا دواړه نه حاصلیږی بلکه خوشبووغیره ورکوی.

نو ((فیها فاکهة)) کښ دهغه نعمتونو ذکر دې چی هغی سره صرف تفکه حاصلیږی﴿وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾ کښ دهغه نعمت ذکر دې چی هغې سره تفکه اوغذائیت دواړه حاصلیږی،چې هغه کجهوره ده،((الاکمام)) جمع دَ "کُم" ده، "اوعیة التمر"یعنی دکجهورو غلاف ته وائی﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ﴾کښ دَهغه نعمتونو ذکر دې چی هغې سره صرف غذائیت حاصلیږی،((الحب)) داني ته وائی، دینه مراد غنم،وربشی،دال،وغیره دی،((العصف)) بوسې ته وائی.یعنی صرف انسان ترینه فائده نه اخلی بلکه دهغی بوټې اوپټ دَ بوسو کار هم ورکوی ، چې هغې سره دوئ

څاروو ته خوراک میلاویږي،«الريحان»یعني بعض بوټي داسي دي چي صرف خوشبو ورکوي،لکه ګلاب ،کشمالو وغیره ' الريحان ' معنی خوشبودار بوټي ده

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ماقبل نعمتونو باندي تفریع ده.یعني کوم ذات چي په تاسو دومره لوئ لوئ او دومره ډیر انعامات واحسانات کړیدی ،آیا ددې باوجود به دهغه ذات نافرماني کوئ،او بل چا ته به سر ټیټی کوئ او بل څوک به برکات دهنده بولئ. نو دا خو ډیر بې انصافي ده.

﴿الآء﴾جمع دَ 'أَلْيٌ' یا 'إِلْيٌ' ده نعمت اوقدرت دواړو معنو کښ استعمالیږي.دلته ترینه مراد نعمت دې، مخاطبین انسان اوجنات دې،او جناتو ذکر اګرچې مخکښ صراحتاً نه دې شوې خود 'انام' په ضمن کښ شویدی.

فائده: داآیت کریمه پدې سورة کښ(۳۱)څلې مکررراغلې دې. په ظاهر کښ تکراردې لیکن په حقیقت کښ تکرار نه دې، هر ځائ کښ ئي مقصد جدا دې. اصول دَ نعمت چه ټول اته (۸) دی: (۱) باطنی (۲) ظاهری (۳) انفسی (۴) آفاقی (۵) بری (۲) بحری (۷) علوی (۸) سفلی. دا ټول دلته ذکر دې نو دا آیت دَ هر یوسره ذکر دې،او دغه رنګه دا آیت دَ تخویفاتو سره وه (۷)څلې ذکردې،دَجهنم دروازې وه(۷)دی دَ ټولونه دَبچ کیدلو سبب دَتکذیب نه بچ کیدل دی،دغه رنګه اته(۸)څلې دَ بشاراتوسره اولاًذکر دې.او اته(۸)څلې ثانیًا ذکر دې.دَ جنت اته (۸) دروازې دی، هرې یوې ته دَداخلیدوسبب دَتکذیب نه بچ کیدل دی. نودامحض لفظی تشارک دې، البته دَ تکرار ظاهری په وجه پدیکښ حسن دَ کلام سره سره افاده دَ تاکید هم ده او دا قسم تکرار په کلام دَ عربوکښ په کثرت سره بلا نکیر استعمالیږي. لکه یوسړې بل ته وائی چه'الم احسن الیکَ بان خوّلتک فی الاموال،الم احسن الیک بان فعلتُ بک کذا و کذا' اوپه اشعاردَعربوکښ هم استعمال شویدې.

علماء وائی چه مستحبه ده چه سامع دی پس له دې هرآیت نه داالفاظ اووائی چه'لابشئ مَن نعمکَ ربّنانکذّب فلک الحمد'دَحضرت جابر﵁نه روایت دې حضورﷺسورة رحمان دَاول نه ترآخره پورې زمونږپه مخکښ اولوستلو نوبیائی اوفرمائیل'مالی اَراکم سکوتًا، للجنّ کانوا احسنَ منکم ردًا'،ولې خاموشه یئ،یقیناً چې پیریان ډیر غوره وو د ستاسو نه په جواب کښ.

ځکه چه مابه نه لوستلو په هغوئ باندې دا آيت کريمه ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ مګر هغوئ به وئيل چه لابشئ من نعمک ربّنانکذّب فلک الحمدُ (ترمذی).

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ
الله جل جلاله پيدا کړي دي انسان دَ ختی کړنګيدونکی نه په شان دَ کودرې،او پيداکړی ئی دی پيريان
مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ
دَخالصی شغلی دَ اور نه ، نو په کوم يونعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذيب کوئ.الله جل جلاله رب دَ مشرقينو دي
وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾
او رب دَ مغربينو دي، نو په کوم يونعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ﴾ دا د **سورت دويمه حصه** ده، ديکښې **په دعوی دَتوحيد باندې دلائل** ذکر کيږی . دا **اول دليل عقلی انفسی** دې،چی انسان دې خپل پيدائش آغاز باندې غور اوکړی چې دې الله جل جلاله دَ خاورې نه پيدا کړې دې ،اوجنات دې په خپل تخليق باندی غور اوکړي چې خالص دَ اور شغلو نه ئي پيدا کړيدی،آيا داسې بل ذات شته چې هغه دَخاورو او دَاور نه داسی ژوندې مخلوق پيدا کړی؟ هرګز نه شته چې په دې قادر شي،نو تاسو به دَالله جل جلاله کوم کوم قدرتونو نه انکار کوئ.

﴿صَلْصَالٍ﴾ هغه وچه او متينه خټه چه کله اوکړنګولې شی نو اوګړنګيږی،(جلالين)

﴿كَالْفَخَّارِ﴾ کودرې،او چټکورې يعني هغه خټه چه په اورکښ پخه شی ﴿الْجَانَّ﴾ دَ جان نه مراد يا جنس جن دې يا ورنه مراد ابو الجنّ (دَ پيريانو نيکه) دې، ﴿مِن مَّارِجٍ﴾ دَ اورخالصه شغله چه لوګې پکښ نه وی، يا هغه اور چه مختلف رنګونه پکښ وی، تور،سور، شين، او دا قسمه اور ډير تيز وی. من په ﴿مِن مَّارِجٍ﴾ کښ ابتدائيه دې او په ﴿مِّن نَّارٍ﴾ کښ بيانيه دې،بيان دې دَ ﴿مَّارِجٍ﴾

﴿رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ﴾ دادويم **دليل عقلی** دی او آفاقي دليل دی، چه الله ﷻ د مشرقينو او مغربينو مالک او رب دی، او داخو صرف يو عنوان دی ، د دی په ضمن کښې د الله ﷻ ځومره انعامات او د قدرت مظاهر دي، چې دَ دوئ په تغير او تبدل سره موسمونه بدليږی، فصلونه پيدا کيږی، دَشپې اوورځې شروع او اختتام پدې سره کيږی، دغه شان خلقوته نورهم په زرهاؤ فوائد ور رسيږی، نو دا دَ الله ﷻ په تاسو لوئ لوئ نعمتونه دی.

﴿رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ وَرَبُّ ٱلۡمَغۡرِبَيۡنِ﴾ مشرق او مغرب تذکره قرآن کښ مختلف صيغو سره شوي ده، ځنې ځائی کښ مفرد صيغه راغليده لکه رب المشرق والمغرب لا اله الا هو(المزمل۹) او ځنی ځائنو کښ صيغه دَجمعی راوړلی شويده، لکه فلا اقسم برب المشارق والمغارب (المعارج) او دلته صيغه دَتثنيي ده. ديکښ تطبيق داسی کيږی چی جهت او رخ ته اوکتلی شی چی هغه يو دی نو ځکه دَ هغي اعتبار سره صيغه هم هلته د مفرد ذکر شوي ده، اوکه موسم اعتبار سره اوکتلی شی نو دگرمئ اويخنئ مشرق او مغرب کښ واضح فرق موجود وی نو ځکه صيغه دَتثنيه استعمال شی او چونکه دَ هر ورځ نورخاتي او ډوبيدو ځائی دَبلی ورځی نه بدل وی نو دی اعتبار سره صيغه دَ جمع هم استعماليږی.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ﴾ په طلوع اوغروب کښ بی شماره فوائددی. لکه اعتدال دَهوا ، اختلاف دَموسمونو او پيدا کول دَهرفصل په مناسب وخت کښ، نودکوم يو نعمت نه به تاسو انکار کوئ.

مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٞ لَّا يَبۡغِيَانِ ﴿٢٠﴾
روان کړی ئی دی دوه دريابونه يوبل سره لګيدلي ، دواړومينځ کښ يوه پرده ده تجاوزنه کوئ دَ خپل حدود نه.
فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخۡرُجُ مِنۡهُمَا ٱللُّؤۡلُؤُ وَٱلۡمَرۡجَانُ ﴿٢٢﴾
نوبه کوم يونعمت دَنعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذيب کوئ . را اوځی دَ دواړونه غټی ملغری اووړی ملغری،
فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾
نوبه کوم يو نعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ﴾دا **دریم دلیل عقلي دي** په توحید اودبحری مظاهرِ قدرت او نعمتونوبیان دي، چه الله ﷻ پخپل قدرت سره دوه مختلف الطبع دریابونه یوځائ روان کړي وی،ددواړو سطح دَیوبل سره لګیدلی وی،په ظاهرکښ څه فصل اوحاجز نه وي لیکن بیا هم دواړه په یوبل کښ نه خلط کیږی ﴿مَرَجَ﴾ ای ارسل واجریٰ ﴿ٱلْبَحْرَيْنِ﴾دوه دریابونه . بحرمالح(مالګین) بحرشیرین، کقوله تعالی:وهوالّذی مرجَ البحرین هذاعذبٌ فراتٌ وهذاملحٌ اجاجٌ(الفرقان:۵۳) بحرمالح هم دالله ﷻ له طرفه یو لوئی انعام دي ځکه کچرې دانه وي نوپه هواکښ به فساد او بدبوئي پیداشوې وې،بحرمالح سره بدبوئی اوفساد دَ هواختم شی.

﴿بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ﴾یعنی دَدواړوپه مینځ کښ محضِ دالله ﷻ په قدرت کښ پرده اوحاجزدي چه دواړه نه یوځائ کیږی﴿لَّا يَبْغِيَانِ﴾په یوبل کښ تجاوزنه کوی یعنی یوبل کښ نه خلط کیږی چه دَیواوبواثرپه بل کښ راشی،قتاده رحمه الله وائی:لایبغیان علی النّاسِ فیغرقانهم یعنی په خلقونه رااوړی چه خلق غرق کړی بناء پدې قول دَ﴿بَرْزَخٌ﴾نه مرادپرده اورکاوټ دَزمکې دي

﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا ٱللُّؤْلُؤُ﴾دا د بحری نعمتونه ذکر دي چه الله ﷻ دَدي دریابونونه تاسولپاره. ملغری وغیره رااوباسی چه دَدې منافع ظاهردی.﴿ٱللُّؤْلُؤُ﴾وړې ملغرې﴿وَٱلْمَرْجَانُ﴾غټې ملغرې،مشهوره داده چه ملغرې وغیره دَبحرمالح(مالګین)نه رااوځی،بحرشیرین کښ ملغرې نه وی اودلته دَ﴿مِنْهُمَا﴾نه معلومیږی چه دَدواړونه رااوځی،نوپدې وجه علماؤتاویل کړیدې چه(۱)﴿مِنْهُمَا﴾پمعنی دَمن مجموعهما دي،کمافی کقوله تعالی:یٰمعشرالجنّ والانسِ الم یأتکم رسُلٌ منکم ای من مجموعکم:ځکه چه په جناتوکښ رُسل ندی راغلی(۲)بعضِ وائی دلته مضاف حذف دي،ای من احدهما،کمافی قوله تعالی"علی رجُلٍ من القریتین"ای من احدی القریتین.لیکن محققینو ظاهر دَ قرآن ته ترجیح ورکړیده چه ملغرې دَدواړونه رااوځی البته بحرمالح کښ ډیرې دی اوبحرشیرین کښ کمې،دَموجوده دوردَتجرباتونه هم ثابته ده چه بحرشیرین کښ ملغلرې وی،لهذاتاویلات اوتکلفاتوته ضرورت نشته.

په ملغرواومرجان کښې دظاهري زينت نه علاوه طبي فوائدهم دي چه داپه امراض قلب،جگر،جنون وغيره کښې استعماليږي،نودکوم يونعمت نه به تاسوانکارکوئ.

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ۝ فَبِأَيِّ
اوداللهﷻپه قبضه کښې دي بيړئ چليدونکي دنگي دنگي په درياب کښې پشان دغرونو نوپه کوم يو
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝
نعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَئَاتُ فِي الْبَحْرِ﴾دا **خلورم دليل عقلي** دې په توحيد ،اوپدې کښې هم دبحري نعمتونوبيان دې،چه اللهﷻپخپل امرسره ستاسوليپاره په درياب کښې دغرونوپشان دنگې دنگې بيړئ رواني کړيدي﴿ الْجَوَارِ﴾ ي ورنه تخفيفاحذف شويده.اصل کښې جواري دې،جمع د جارية ده کشتئ ته وائي،کشتئ ته جارية په دې وجه وائي چه شان ددې دادې چه داچليږي په اوبو کښې اگرچه په بعض اوقاتوکښې په ساحل ولاړه وي،دجوړيدونه مخکښې ورته فلك وائي کقوله تعالى: واصنع الفلك باعيننا(هود:۳۷)پس دجوړيدونه ورته سفينه وائي،کقوله تعالى:فانجيناه واصحاب السّفينة(عنکبوت:۱۵)اوپس دچليدونه ورته جارية وائي(کبير).

﴿الْمُنشَئَاتُ ﴾صيغه داسم مفعول ده د((انشأ ينشأ))نه ، د دي دوه معني راځي،(۱)صنع اوجوړول يعنى جوړي کړې شوې،صيغه دمجهول راوړلو کښې اشاره ده دې خبرې ته چې دې صنعت اوجوړول انسان ذاتي کمال نه دې،بلکه دالله ﷻ احسان دې چې هغه ورته الهام کړيدې، (روح) (۲)انشأ پمعنى رفع کښې هم راځي،اي المرفوعات الشُرُع يعنى اوچتواچتو باد بانونو والا کشتئ ﴿ كَالْأَعْلَامِ ﴾جمع دعَلَم ده دنگودنگو غرونو ته وائي،

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ ﴾بيړئ چليدل دالله ﷻلوئ نعمت دې چه په دې سره دخوراک وغيره سامانونه ديوښارنه بل ښارته منتقل کيږي، خلق پکښې هم تجارتي وغيره سفرکوي نودکوم يونعمت نه به تاسوانکارکوئ.

كُلُّ	مَنْ	عَلَيْهَا	فَانٍ ﴿٢٦﴾	وَّيَبْقٰى	وَجْهُ	رَبِّكَ
هر هغه څه	چه پدی زمکه دی	فانی کیدونکی دی،		اوباقی به وي	شی ذات	درب ستاچه
ذُو	الْجَلٰلِ	وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾	فَبِاَيِّ	اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٨﴾
خاوند د لويئ	او د عزت دې		نو په کوم	يونعمت دنعمونودرب	خپل به تاسو	تکذيب کوئ

﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴾دا **پنځم دليلِ عقلي** دې په توحيد .ټول په مخ دزمکې مخلوقات فنا کيدونکی اوختميدونکی دی،صرف يوذات ذوالجلال سره د خپلو صفاتو باقي پاتې کيدونکې دې،کوم چه فانی دي نوهغه مستحق دربوبيت نه دې،نولهذاصرف يو الله ﷻ کارساز، برکات ورکونکې اوګنړئ﴿ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴾اى على الارض من کښ عموم دې يعنی هرڅه فناء کيدونکی دی.انسان دې که جن،حيوان دې،که اشجار.لقوله تعالى اناجاعلون ما عليها صعيداً جُرزاً(کهف ۲۸)او من اطلاق پرې تغليبا شويدې

چونکه اصل خطاب دلته انس وجن ته دې، نو دې وجهی نه،، من عليها فان ،،يعنی د زمکې مخلوقاتو د فنا ذکر اوشو کنې زمکی آسمانونو او فضا کښ ټول مخلوقات به فنا کېږی صرف الله ﷻ ذات به باقی پاتې کېږی.

﴿وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ﴾ وجه نه مراد متاخرينو ذات باری تعالى اغستې دې ﴿ذوالجلال﴾اي ذوالعظمة يعنی ډيرلوئ ذات دې،چاته يې هيڅ قسم ضرورت نشته،ديکښ صفات دتنزيه ته اشاره ده﴿والاكرام﴾اي ذوالفضل والاحسانيعنی ډير فضل اواحسان والا دې خپل بندګانو باندې ډير فضل او احسان کوی،ديکښ صفات کمال طرف ته اشاره ده.

﴿فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا ﴾ددنيافناءکيدل هم دانسان لپاره لوئ نعمت دې ځکه ددې فناءکيدل سبب دې لپاره دبقاء اوحيات ابدی،اولپاره دلقاء مع الله،صوفياءوائی الموتُ جسرٌيوصل الحبيبَ الى الحبيبِ.اوبل داچی مخکښ نه دوئ ته دا خبرورکړې شو نو دا هم يو نعمت او احسان نه کم نه دې،نوځکه اوفرمائيلې شول چی دخپل پروردګار کوم کوم نعمتونو به تاسو ناقدری کوئ.

فائده:((ذوالجلال والاكرام)) دي دواړواسماؤته په حديث كښې اسم اعظم وئيلې شويدى چه په دې سره كومه دعااوغوښتلې شى نو هغه قبليږى.انس ﷺ فرمائى چه څه دنبى عليه السلام سره ومه يو صحابى مونځ اوكړو بيا ئى داسې دعااوكړه:اللّهم انّى اسألک بان لک الحمد،لااله الاّ انت المنان،بديع السموات والارض ذوالجلال والاكرام ياحىّ ياقيوم.نونبى عليه السلام صحابؤته اوفرمائيل اتدرُون بما دعا؟ هغوئ عرض اوكړو:الله ورسوله اعلم نبى ﷺ اوفرمائيل:والّذى نفسى بيدهٖ لقد دعا الله باسمه الاعظم الذى اذادُعى به اجاب واذاسئل به اعطى(ترمذى.ابوداؤد) دغه شان په دې اسماؤو سره دَ دعا غوښتلو ترغيب هم راغلې دې، نبى عليه السلام فرمائى الظّوا بـــ:ياذاالجلال والاكرام ،يعنى خپلې دعاګانې په دې الفاظو سره غواړئ

يَسْـَٔلُهٗ	مَنْ	فِي	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	كُلَّ	يَوْمٍ	هُوَ
سوال كوي دَالله جل جلاله	نه هغه څوک چه	په	اسمانونوكښې	دى اوزمكه كښې	دى	هر وخت	الله جل جلاله
فِيْ	شَاْنٍ ۝	فَبِاَيِّ	اٰلَاۤءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ۝		
څه نه څه تصرف كښې وي.	نوپه كوم يونعمت	دَ نعمتونو	دَ رب	خپل به	تاسو تكذيب كوئ		

﴿يَسْـَٔلُهٗ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾دا **شپږم دليل عقلى** دې په توحيد ،چه دَزمكې،آسمان ټول مخلوقات الله جل جلاله ته په وجوداوبقاءكښې محتاجه دى،اودَهغه نه سوال كوى په لسانِ قال يا حال سره.اوالله جل جلاله په ټول كائناتو كښې هروخت پخپلې مرضئ سره تصرف كوى.

﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ﴾ يومِ دلته پمعنى دَوقتٍ سره دې اى كل وقتٍ من الاوقات ولحظةٍ من اللحظات(روح المعانى) شانِ نه مرادتصرف كول دى يعنى دَالله جل جلاله تصرف هر وخت په كائناتو كښې جارى وى،دانه ده ممكنه چه په الله جل جلاله باندې ستړې والې ياغفلت دَيوې لحظې لپاره هم طارى شى،عبدالله بن خبيب دَخپل پلارنه روايت كړيدې چه نبى كريم ﷺ داآيت كريمه تلاوت كړو (كلّ يومٍ هُوفى شانٍ) نومونږعرض اوكړويارسول الله ﷺ وماذاک الشان؟يعنى څه كاردې. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل:ان يّغفرذنبًا،ويفرج كربًا،ويرفع قومًاويضعُ آخرين.يعنى شان اوكار دَالله جل جلاله دادې چه ګناه معاف كوى.تكليفونه لرى كوى،يوقوم اوچتوى يعنى عزت وركوى، يو ښكته كوى يعنى ذليله كوى ئې(ابن كثير)

مقاتل رحمه الله فرمائی چه دا آیت د یهودیانو دَ قول تردید دي. چه هغوئ وائی چه الله تعالیٰ دَخالی په ورځ هیڅ کار هم نه کوی، ستړې وی ارام سره ناست وی (نعوذبالله)

په روح المعانی کښ دی چه عبدالله بن طاهر دَحسین ابن الفضل نه تپوس اوکړوچه څه تطبیق دې دَدې آیت او دَهغه احادیثو په مینځ کښ چه دَتقدیرباره کښ راغلی دی چه ترقیامته پورې څه کیږی دَقلم سیاهی په هغې وچه شویده، نوهغه ورته اووئیل شؤونٌ یُبدیها لاشؤونٌ یبتدیها یعنی شؤن (تصرفات) دی چه الله تعالیٰ ئی ښکاره کوی روستو دَتقدیرنه. دا نه چه شؤن دی اوس ئی شروع کوی. ((فِي شانٍ)) جار مجرور "استقر" یا "ثابت" سره متعلق کیږی، او خبر واقع کیږی. دَ "هو" ضمیر دَپاره، او ((کل یوم)) مفعول فیه دې دَ استقر یا ثابت.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا ﴾وجود اوبقاء ستاسو، حاجتونه اوضروریات پوره کول ستاسو، دا دَالله تعالیٰ په تاسو لوئ لوئ انعامات دی، نودکوم یونعمت دَرب خپل نه به تاسو انکار اوکړئ

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ ۝٣١ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٢
زرده چه شروع به کړومونږ تاسوسره حساب اې دووډلو نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تکذیب کوئ.

﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴾دی ځائی نه **دَسورت دریمه حصه** شروع کیږی او پدیکښ تخویفاتوبیان دې اودا آیت د هغی دپاره تمهید دې. ((سنفرغ لکم)) فراغت للشیٔ، سابق او لاحق دواړو تقاضه کوي، یعنی مخکښ یو کار کښ مشغول وی. بیا دَهغی کارنه فارغ شی او دې بل کار ته متوجه شی، اودلته محض تمثیل مقصود دې او اشاره ده دیته چی دَدنیا چمک دمک، شوروغوغا اوتصرفاتو و تغیراتو الله تعالیٰ په علم کښ یو معلومه اومتعینه انتهاء ده، کله چی هغه پوره شی نو بیا به دا دنیا ورانه شی او تاسو ټول به دَالله تعالیٰ حضور کښ پیش کیږئ، اوهغه به تاسونه حساب کتاب اخلی، لکه چی یوسړې په یو کارکښ مشغول وی خو په ذهن کښ یی بل کار هم وی، نوکله چی هغه کار نه فارغ شی نو بیا دې بل کارته متوجه شی، اویا ((سنفرغ لکم)) کنایه دَتهدید نه، لکه مونږ پښتو کښ وایو ته صبر اوکه.

﴿ٱلثَّقَلَانِ ﴾انسانان اوجنات ورنه مراددی، دَثقل تشنیه ده، انس جن ته ثقل ځکه وائی (۱) چه دوئ مکلف دی دَاحکام شرعیه ؤ، یعنی دَاحکام شرعیه ؤبوج پرې پروت دې (۲) یاداچه دوئ بوج دی په زمکه (۳) یاداچه پدوئ دګناهونوبوج پروت دې (۴) یاداچه ثقل لفظ په عربئ

ژبه کښې هغه څیزته وائی چه دَهغې شان عظیم وی،قیمتی وی.لکه په حدیث کښې دی "انی تارکٌ فیکم الثقلین کتابُ الله وعترتی"نو انس اوجن هم قیمتی اوقدردان دی.په "لکم" کښې دَجمع صیغه ذکرشوه اوپه﴿ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴾کښې تثنیه ذکرشوه،داپدې وجه چه هرفریق جماعت دی،کقوله تعالی:وان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا(حجرات:۹).

يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ
اې ټولیه دَپیریانواوانسانانوکچرته وَس رسیږی ستاسوداچه اوتخئ تاسودغاړودَاسمانونو
وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ؕ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۚ﴿۳۳﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ
اودَزمکی نه نواوتخئ کنه،نه شئ تختیدلې تاسومګرپه زورسره نو په کوم یونعمت دَنعمتونو
رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۴﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ ۙ وَّنُحَاسٌ
دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ.راواوبه لیږلې شی په تاسوباندې لمبې دَاور دَجهنم، اوتورلوږې،
فَلَا تَنْتَصِرٰنِ ﴿۳۵﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۶﴾ فَاِذَا
نو تاسو به خان نشئ بچ کولې.نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ.پس کله چه
انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿۳۷﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
اوچوی اسمان نوشی به سور ګلابي په شانته دَ سرې څرمنې. نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به
تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْئَلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿۳۹﴾
تاسو تکذیب کوئ. پس پدغه ورځ به تپوس نشی کولې دګناه دَ ده په باره کښې ،نه دَ انسان نه اونه دَپیری نه.
فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾
نوپه کوم یونعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تکذیب کوئ.

﴿يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ﴾داتخویف دنیوی دې،چه کچرته په تاسوکښې ،اې انس و جن داطاقت وی چه څمادَعذاب نه دَبچ کیدلوپاره دآسمانونواودَزمکې دَاطرافونه اووځئ اوبل

محفوظ مقام ته تلې شئ نولاړشئ﴿فَانفُذُوا﴾امردتعجیزلپاره دي.يعنى نشئ وتلې اوتختيدلې (روح)

﴿لَا تَنفُذُونَ﴾ای لاتقدرون على النفوذ﴿إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ﴾ای بقوة وقهر.يعنى بغير دقوت اوقدرت نه دا كاركيدنشى چې تاسو دځان نه الله ﷻ عذاب دفع كړئ.اوقوت وقدرت تاسو سره نشته دي

﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ﴾دا تخويف اخروى دي، يعنى څرنګه دنيا كښې دَالله ﷻ عذاب نه نشئ بچ كيدلې اوهغه ځان نه نشئ لرې كولې نو دغه حالت موبه په آخرت كښې هم وى،د اور لمبى اوګرم كړې شوې تانبا به په تاسو غورزولې كيږى اوتاسو كښې به دومره همت نه وى چې ځان ترينه بچ كړئ يا دَيوبل مدد اوكئ. ﴿شُوَاظٌ﴾دَاورخالصى شغلې ته وائى چې هغې كښې لوږى بالكل آميزش نه وى، ﴿وَنُحَاسٌ﴾د نحاس دوه معنې دَابن عباس رضي الله عنه نه منقول دى يوه معنى خالص لوږى كړي ده،چې اور پكښې بالكل نه وى.اوبله معنى ترينه دَ تانبې منقول ده،﴿فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾اي لاتمتنعانيعنى ځان به نشى بچ كولې

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا﴾مجرمان دَځپلوجرائمودَسزانه قبل ازوقت مطلع كيدل اوخبريدل هم دَالله ﷻ دَطرفه لوئ نعمت دي،ځكه دَتوبى موقع ورته ملاويږى،نوپس كوم يونعمت دَرب خپل نه به تاسوانكاركوئ

﴿فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَآءُ﴾دا هم تخويف اخروى دي يعنى كله آسمان اوچوى ،اوسخت حرارت اوګرمئ په وجه تک صور شى،دا به يو ډيره هولناكه ورځ وى،په دغه ورځ به مجرمينوته دَځپلې صفائى موقع به نه وركولى كيږى،بلكه علاماتونه به دوئ څرګند معلوميږى، فرشتى به ئى سر او خپو نه نيسى اوجهنم ته به ئى غورځوئ.((انشقت السماء)) آسمان اوچوى او دروازې دروازې به شى او فرشتى به ترينه راكوزى شى﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً﴾جمله عطف ده په((انشقت السماء)) او تشبيه بليغ ده،اي كالوردة، او وردة نه مراد ياګلاب دي او تشبيه په سورالى كښې وركړى شوي ده،يا وردة نه مراد الفرس الورد دي. دا دَ اسونو يو

خاص قسم دې چې رنګونه بدلوی را بدلوی،سپرلی موسم کښې ني رنګ زیړ وی چې یخنۍ راشی نورنګ یې سور شی اوکله چې یخنۍ خه تیزه شی نو بیا رنګ خړ شی.په دی تقدیر وجه تشبیه "تلون" ده یعنی ډیر شدت د وجهی نه به آسمان رنګ بدلوی رابدلوی

﴿كَالدِّهَانِ﴾خبرثانی دې د"كانت" یاصفت دې د﴿وَرْدَةً﴾ د«دهان» مختلفې معنی

منقولی دی:ابن عباس رضی الله عنه ئی معنی کوی"الاديمُ الاحمر"سره چمړه.بعضِ وائی چه جمع د دُهن ده.یعنی اسمانونه به سره شی او د تیلوپه شانته به اوبهیږی،په دې قول په بناء به ددې مطلب د:یوم تکونُ السّماء کالمهل«المعارج.۸»په شانته دې،

جواب د"اذا"یا محذوف دې چی "فما اعظم الهول"دې،یعنی خه لوئ هیبت به وی اویا ئی جواب "فیومئذ لایسئل " دې دقیامت داحوالونه قبل ازوقت اخبارهم دالله ﷻ دطرفه یولوئ نعمت دې نو ځکه اوئیلې شو﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾

﴿فَيَوْمَئِذٍ﴾تنوین پکښې عوض دې دمحذوف نه،تقدیردارنګه دې.فیوم اذانشقّت السّماء«البحرالمحیط».﴿لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ﴾ضمیر په "ذنبه" کښې"انسّ اوجنّ"ته راجع دې،باعتبار کل واحداو "انسّ ولاجانّ" اګرچه مؤخر دې لفظاً لیکن مقدم دې رتبةً ، ځکه چه نائب فاعل دې، د﴿لَّا يُسْـَٔلُ﴾مطلب دادې چه دګناهونو معلومولو اوتحقیق حال لپاره به دچانه سوال نه کیږی چه آیادا ګناه دې کړیدې اوکنه؟ځکه چه هرڅه الله ﷻ ته معلوم دی دچانه د تپوس کولوحاجت ورته نشته،البته دالزام حجت لپاره به ورنه سوال کیږی چه په نورو آیاتونو کښې ئی«لکه اعراف،حجر وغیره» ذکر دې. «۲»بعضِ وائی چه مواقف دحشر به مختلف وی، نو په یوموقف کښې به ورنه سوال نه کیږی،لکه په وخت دخروج کښې د قبرونو نه،اوپه بل موقف کښې به ورنه کیږی چه.موقف دحساب به وی«۳»بعضِ وائی چه د ګناه دعذرصفائي بیانولو دپاره تپوس به ورنه نه کیږی کقوله تعالی:ولایؤذن لهم فیعتذرُون«المرسلات:36».

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾
پیژندلې به شی مجرمان په علامو خپلو سره نو او به نیولې شی د وینسو د تندی او د قدمونو نه .

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٢﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ يُكَذِّبُ

پس په كوم يونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تكذيب كوئ (ورته به اوونيلي شى) دا هغه جهنم دي چه تكذيب به

بِهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٤٣﴾ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيْمٍ اٰنٍ ﴿٤٤﴾

كوو دَ دى مجرمانو. پيرې به وهي دوئ په مينځ دَدى كښ اوپه مينځ دَ اشيدلي انتهائي گرمو اوبو كښې

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٥﴾

نوپه كوم يونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تكذيب كوئ

﴿ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴾داپمنزله دَعلت دې لپاره دَماقبل،چه سوال به ځكه نه كيږى چه مجرمان به پخپلوخپلوعلاموسره پيژندلې كيږى نونيولې كيږى به اوجهنم ته به غورځولې كيږى ﴿بِسِيْمٰهُمْ ﴾چه مخونه به ئي تور وى،قال تعالىٰ ؕوتسودُّ وجوهٌ بدشكله اوپريشانه به وى،قال تعالىٰ ؕوَوجوهٌ يومئذٍباسرةٌ ووجوهٌ يومئذٍعليهاغبرةٌ سترگې به ئي شنې وى،قال تعالىٰ ؕونحشر المجرمينَ يومئذٍ زُرقًا ؕ

﴿فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِيْ ﴾نواصى دَناصيةٌ جمع ده ، دَتندى ويختوته وائى،كيفيت دَنيولوبه ئي داسې وى چه فرشته به ئى دَتندى ويخته دَ قدمونوسره اوتړى،دَملاهډوكى به ورته مات كړى،سراوخپې به ئي يوځائ شى اوجهنم ته به ئي اوغورځوى اوورته وائى به چه داهغه جهنم دي چه تاسوئى تكذيب كولو.بعض مفسرين وائى چى دوه فرشتي به يويو مجرم نيسى، يوه به يى تندى نه اونيسى اوبله به يى خپونه نيسى اوجهنم ته به يى غوزارى.

﴿ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ ﴾دينه مخكښ يُقال لهم مقدردې﴿ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا ﴾يعنى دې دوه قسمه عذابونه به پرې پيره او نمبر وى،كله به په اور والا عذاب كښ مبتلا وى اوكله به گرمو اوبو عذاب كښ . دَ دى پيرى اوطواف كيفيت كښ مفسرين داسې ليكى چه مجرمانوته به دَ اور دَ ډيرگرم والى په وجه تنده اولږى نواوبو طرف ته به منډه كړى نو هغه به ډيرې گرمې وى چه اوئى څكى نوكلمې به ئي اوشليږى لكه په سورة محمّد(١٥)كښ دى ؕفقطّع امعاءهم ؕنوبيابه خپل ځائ ته راشى،بيابه تږى شى،بيابه اوبوته لاړشى نوكله به په گرم اورسره ورته عذاب

ملاويږي اوکله به سختو ګرمو اوبوسره (ابن کثير) بعض واني چه په اورکښې به سوزه ولې کيږي اوپه سرونو به ورته سختې ګرمې اوبه اړه ولې کيږي (اعاذناالله منهابفضله)

«بينها» ضمير نار جهنم ته راجع دې «حميم» ګرمو ايشيدلي اوبو ته وائي. او «ان» هغه اوبه چې هغې ګرمائش او حرارت انتهاء ته رسيدلې وی

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتٰنِ ﴿٤٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ
او دپاره دهغه چاچه يريږي دقيام نه په حضوردخپل رب کښې دوه باغونه دی نوپه کوم يونعمت د نعمتونو
رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٩﴾
درب خپل به تاسو تکذيب کوئ (دواړه باغونه به د څانګو والا وی نوپه کوم يونعمت دنعمتونو د رب خپل به تاسو تکذيب کوئ
فِيْهِمَا عَيْنٰنِ تَجْرِيٰنِ ﴿٥٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥١﴾
پدی دواړوکښې به دوه چينې وی چه بهيږی به. نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ
فِيْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٣﴾
پدی دواړوکښې به وی دهرې ميوې نه دوه دوه قسمه نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ
مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ
تکيه لګونکی به وی په داسی بستروچه استرونه به ئی دوربنمووی اوشوکول دميوؤدغی دواړوباغونوبه
دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٥﴾
نزدې وی . نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ ﴾ دی ځائ نه **دسورة څلورمه حصه** شروع کيږی چه پکښې متقيانو ته بشارات ذکر کيږی او تولونه اول خواصو ته بشارت ذکر کيږی ﴿ وَلِمَنْ ﴾ عام دې جنس انس دواړوته شامل دې، نوپه دې سره بعض علماؤو استدلال کړي دې چه جنات مؤمنان به هم جنت ته داخليږی په شان د مؤمن انسانانو. «خاف» خوف نه مراد کله مطلقاً يره وي، چې د تعظيم نه خالي وي او دهغي اثر تنفر او تبعد په شکل کښې ظاهريږی اوکله ترينه مراد خشيت او هغه

يره وى چى عظمت ،كبريائى ،او محسن والى دَ وجهى نه وى چى هغې لازمى اثر تقرب او طاعت اختيارول وى،اودلته ترينه د غه دويمه معنى مراد ده.دى وجهى نه ابن عباس ﷺ دلته دَ خائف تفسير داسى كوى. من ركب طاعة الله وترک معصيته، "خائف" هغه چاته ويلى كيږى چې الله ﷻ اطاعت اختيار كړى او معصيت او نافرمانى پريګدى ليكن دې مطلب دا هرګز نه دې چې هغه به ګناه نه بالكل معصوم وى بلكه ارتكاب دګناه كله كله دَخوف الهى سره جمع كيږى،چه نفس ورباندې غالب شى، دَ ګناه ارتكاب هم اوكړى اودَعقاب دَالله ﷻ نه هم خائف وى. دَ دې تائيد دَهغه حديث نه هم كيږى چه ابودرداء ﷺ فرمائى چه نبى كريم ﷺ دا آيت ولمن خاف مقام ربه جنتان تلاوت كړو نوماورته عرض اوكړوچه وان زنى وان سرق نو نبى كريم ﷺ دويم ځل بيادغه آيت تلاوت كړونومابياعرض اوكړوچه وان زنى وان سرق دريم ځل ئى بيادغه آيت تلاوت كړونوماورته بياعرض اوكړو وان زنى وان سرق نوونى فرمائيل نعم وان رغم انف ابى الدرداء.(ابن كثير)

((مقام))يامصدرميمى دې پمعنى دَقيام سره او مضاف دې فاعل ته،اى ولمن خاف قيامَ ربّه عليه (كشاف،روح)يعنى هغه څوک چه دَ نګرانئ دَالله ﷻ نه اويريږى،چه الله ﷻ ما او ځما احوال وينى،نودَ ګناه جسارت نه كوى،كمافى قوله تعالى:افمن هوقائمٌ على كلّ نفسٍ بماكسبت.يا((مقام))اسم مكان دې،مراد ورنه مكان دَ وقوف دَخلقودې په ورځ دَقيامت لپاره دَحساب،كماقال تعالى:يومَ يقومُ النّاسُ لرّب العالمين

﴿جَنَّتَانِ﴾دوه باغونه دَجنت،بعضِ وائى تثنيه دَتكراراوكثرت لپاره ده،يعنى دوئ لپاره به قسمه قسمه ډير باغونه وى،ليكن اكثرعلماء وائى تثنيه پخپلې معنى كښې ده، دوه باغونه به وى:(۱) يو به دَده وى بل به ئې دَميلمنووى لكه دنياكښى چه دَ كورسره حجره،بيټک وى (۲) يايوبه دَده وى بل به ئې دَ ازواجواو خادمانو وى (۳) يايوبه ئى په محل كښى د ننه وى او بل بهر وى (۴) مقاتل رحمه الله وائى يو به جنتِ عدن وى بل به جنت النعيم وى(۵)بعضِ وائى يو به دَمعصيت دَترک په بدله كښى وى بل به دَطاعت په بدله كښى،يوبه دَعقيده توحيد پوجه بل به دَحسن عمل پوجه،دې نه علاوه نوراقوال هم دى پكښى(روح،قرطبى وغيره). په حديث كښى دَدې دواړوشان داسې راغلې دې چه:انّ عرض كلّ واحدةٍ منهمامسيرة مائة عامٍ

﴿ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴾صفت دي د ﴿جَنَّتَانِ ﴾ افنان يا جمع د فنن ده. هغه شاخونوته وائی چې نرې او نرمي وي ،دې کښې اشاره ده کثرت دميوؤ ته. ځکه چه هر ښاخ به د ميوؤ نه ډک وي(ابن کثير) يا﴿ أَفْنَانٍ﴾د فنّ جمع ده.يعنې دادواړه باغونه به مختلف انواعواشجارو اواثمارووالا وی ﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴾ددووچينونه مرادتسنيم اوسلسبيل دی. تَجْرِيَانِ ﴾مطلب داچه اوبه به ئې نه وچيږي، اودا دوه چينې به د هغې انهار اربعه ؤنه علاوه وی چه په سورة محمّد (۱۵) کښې ئې ذکر دې

﴿ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴾دلته هم تثنيه يادتكراراودكثرت لپاره ده.چه په دې باغونو کښې به هرقسم بې شماره ميوې وي، د يوقسم ميوې به بې شماره اقسام وی.ياتثنيه پخپلې معنی ده،دوه قسمه ميوې به وي،يوقسم به هغه وی چه معروف وی.دنياكښې به ئې ليدلې وی،بل قسم غيرمعروف.يا يو قسم تازه ميوې بل قسم وچې ميوې

﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾منصوب بناء برحاليت دې ذوالحال ئې يامحذوف دې اى يتنعمون خوندونه او مزې به اخلی په داسې حال کښې چې تکيه به ئې لګولې وي .يا حال دې د من نه په «ولمن خاف» کښې، جمع راوړلو کښې رعايت دې دمعنې(روح المعانی)اومراددَاتكاء نه يعنې تکيه لره ولونه اضطجاع دې ارام كول دی والمراد بالاتكاء ههناالاضطجاع ابن كثير)﴿ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ﴾ استبرق غټوريښموته وائی.او بطائن جمع دبطانةٌ ده.دبسترې د استر يا د قالين لاندنۍ حصې ته وائی کوم چه دزمکې سره لږيدلې وی.مقابل ئې ظهار راځی،چې دا د استر يا د قالين بالائی طرف ته وائی، نو مطلب دا شوچه دجنت دبسترو لاندې طرف به د ريښمو وی نو بالائی حصې خو تپوس مه کوه. دسعيدبن جبير ﷺنه چاتپوس اوکړوچه بطائن ئې د استبرق دی نوظواهربه ئې څنګه وی؟ نو هغه ورته اووې هذا مما قال الله:فلا تعلم نفسٌ مَا اخفى لهم من قُرّة اعين(سجده:۱۷).

﴿وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴾ جنى مصدر دې، شوکولو ته وائی.اوياصفت مشبه دې به معنی د مجنيّ سره ،مراد ترينه ميوه ده« دان»د دنا .يدنو نه دې ـمعنی قريب.يعنی شوکول د

میوو به بالکل قریب اوآسان وي. دَدي کیفیت روایاتو کښ داسې راځي چي کله جنتي دَ يوې ونې میوې ته اشتهاء اوشي نو الله ﷻ به ورته هغه رانيزدې کړي که جنتي يي په ولاړه شوکول غواړي نو په ولاړه بي هم شوکولې شي. که په ناسته يي شوکول غواړي نو په ناسته يي هم شوکولې شي، اوکه په ملاسته يي شوکول غواړي نو په ملاسته به يي هم شوکولې شي

قَبْلَهُمْ	اِنْسٌ	يَطْمِثْهُنَّ	لَمْ	الطَّرْفِ	قٰصِرٰتُ	فِيْهِنَّ
پدغه جنتونوکښ به په ناز کتونکې حورې وي ، نه به وی لاس لګولې دوئ ته انسان مخکښ دجنتیانونه						

كَاَنَّهُنَّ	تُكَذِّبٰنِ	رَبِّكُمَا	اٰلَآءِ	فَبِاَيِّ	جَآنٌّ	وَلَا
اونه پیری،نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ،داسې به خکاري ، لکه چې دوئ						

تُكَذِّبٰنِ	رَبِّكُمَا	اٰلَآءِ	فَبِاَيِّ	وَالْمَرْجَانُ	الْيَاقُوْتُ
تکذیب کوئ	تاسو به	خپل	دَنعمتونودَرب	یونعمت کوم نوپه وی	یاقوت اومرجان

﴿ فِيْهِنَّ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ ﴾ضمیرپه ”فیهنّ“کښ راجع دې﴿جَنَّتَان ﴾ته، جمع دَضمیرپه اعتبار دَ وُسعت او کثرت دَاشجارو او مساکنو او نهرونو ده (کبیر) یا ضمیر راجع دې ”فرش“ته او ”في“ بمعنی دَ ”علی“ دې کما فی قوله تعالی: فی جذوع النخل“ یعني دی بسترو باندی به دوئ حورو سره ناست وي. او د ”علی“په ځائ ”في“ راوړلو کښ څو نکاتو طرف ته اشاره ده: (۱) يو نکته دا ده لکه څرنګه مظروف خپل ظرف کښ مستقر او پروت وي نودوئ به هم اکثر په جنت کښ حورو سره په بسترو باندې ناست اوپراته وي.

(۲)بله نکته داده چي لکه څرنګه يوظرف خپل مظروف باندی احاطه کړی وي، اومظروف پکښ دننه پروت وي ،نو دا بسترې به هم دومره نرمې او پستې وي چی انسان پکښ کيني نو د ننه به لاړ شي.

﴿قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ ﴾ ”قصرات“ صفت دې موصوف مقدردې ای ازواجٌ قاصرات الطرف، او دَقصرات الطرف معنی: (۱)یاداده چې قصرن ابصارهنّ علیٰ ازواجهنّ، یعني بندونکې به وي نظرونه خپل لره په خاوندانوخپلوپورې، بل چاته به نه ګوري، دادَښځې کمال اوعفت دې چې صرف خپل خاوندته ګوري، نو وصف یا مبني دې په ظاهر یا کنایه ده دَ فرطِ محبت نه دَ خپلو

خاوندانو سره.(۲)یامعنی داده چې دکمال حیاء په وجه به سترګې خکته ساتي(۳) یامعنیٰ داده چې دوئ به دخاوندانو نظرونه خکته کونکي وي خپل ځان پورې،دډیرحسن په وجه به خاوندان ئی بل چا ته نه ګوري(۴) او بعض مفسرینو ئی معنی ذابلات الطرف تدللا کړې ده،یعنی ډیر ناز نه سترګې به پټوی را پټوی

﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ ﴾یعنی داحورې به باکرې وی طمث خروج الدم ته وائی.په دې وجه حیض ته هم طمث وائی اوحائضه ښځې ته طامث وائی،اطلاق ئی په باکرو ښځوسره په جماع باندې کیږی،ځکه چه په دې کښ هم خروج الدّم وی،بعض وائی تعمیم دې پکښ هر قسمه جماع باندې ئی اطلاق کیږی باکرې سره وی اوکه ثیّبه سره.اکثرو اوله معنی مرادکړیده،تعبیرپدې لفظ سره کولوکښ اشاره ده دیته چه دوئ به باکرې وی کله چه هم ورسره خاوندان جماع کوی «روح المعانی»فرّاء وائی چه طمث مس ته وائی ای لم یمسهنّ «قبلهم»» کښ ضمیر ازواجو یعني جنتي خاوندانو ته راجع دې.چه﴿ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ﴾ورباندې دلالت کوی.

﴿كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴾دې آیت کښ دجنت دحورودحسن صورت بیان دې،چه دحسن سیرت نه ئي ورستوذکرکړو،غالبًااشاره وی دیته چه حسن سیرت اولی اوبهتردې دحُسن صورت نه،په دې آیت کښ تشبیه دحورودجنت دیاقوتُ اومرجانُ سره ورکړې شویده،نوبعض وائی چه دیاقوتوپه شان به صفاوی اودمرجان په شان به سپینی وی،بعضِ وائی چه مخونه به ئي دیاقوتوپه شان سره وی اوباقی بدن بهٔ دمرجانوپه شان صفااوسپین وی،اوچونکه دادوه رنګونه په ښځوکښ داکثروخلقوخوښ وی نوځکه ئی ورسره تشبیه ورکړه،ابن مسعود ﷺ دنبی کریمﷺ نه نقل کړیدی چه:انّ المرأةَ من نسآء اهلِ الجنّة لیُریٰ بیاض سالهامن وّرآءسبعین حُلّةً من حریرحتّی یُریٰ مخها(ابن کثیر)یعنی دجنّتی حورې دپنډئ سپین والي به داویاجوړوباوجودښکاری.او مسند احمد په روایت دی چی پردې کښ به هغی مخ دآئینی نه زیات صفا خکاری او دهغی حوري یو ادنی غمی به دومره چمکدار وی چی مشرق اومغرب ټول به روښانه کړی.اوکه په هغې باندې اویا(70)کپړې هم پرتې وی،نو بیا هم هغی پنډئ به ښکاری.

هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ﴿۶۰﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۱﴾

نه ده بدله داحسن مګراحسن دي.نوپه كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ

﴿ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ﴾ ((احسان)) عربي كښ يو كار ښه اومحكمې طريقې سره انجام ته رسولو ته وائي.دلته مراد دَاول ((احسان)) نه "احسان في الطاعة" دې يعنى طاعت يې كمال ته رسولي وي.او دويم ((احسان)) نه مراد "احسان في العطاء" دې يعني كمال طاعت بدله كمال عنايت وعطاء نه سوا بل څه كيدې شي،ځنى روايات نه معلوميږى چې اول احسان نه مرادتوحيددې په دنياكښ اودويم احسان نه مرادجنت دې په آخرت اى ماجزآء التوحيد الاّ الجنة.انس ﷺ فرمائى چه قرأرسول اللهﷺ ﴿ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ﴾فقال وهل تدرون ما قال ربّكم؟ قالواالله ورسوله اعلمُ قال:يقول هل جزاء من انعمتُ عليه بالتوحيد الاّ الجنة (ابن كثير)

وَمِنْ دُوْنِهِمَا جَنَّتٰنِ ﴿۶۲﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۳﴾

او علاوه ددى دوؤجنتونه دوه نورجنتونه دى نوپه كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ

مُدْهَآمَّتٰنِ ﴿۶۴﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۵﴾ فِيْهِمَا

تک توربه وى دډيرشين والى په وجه نوپه كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ په دى دواړو جنتونو كښ به

عَيْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ﴿۶۶﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۷﴾ فِيْهِمَا

دوه چينى وى جوش وهونكى(فوارى) نوپه كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ په دى دواړوجنتونو كښ به

فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ﴿۶۸﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۹﴾

ميوى وى اوكجورى به وى اوانار به وى،نوپه كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ

﴿وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ﴾ په دى آياتونو كښ عوامو دپاره بشارت اوهغوئ دپاره دوه جنتونه ذكر كيږى "دون" پمعنى دَادنى او كم سره دې يعنى دادوه (۲) جنتونه به دَاولنى جنتونو

نه په مرتبه کښې کم وي.اى ومن دون تينک الجنتين في المنزلة والقدر جنّتان أخريان«روح المعاني»

﴿جَنَّتَانِ﴾تثنيه دلته هم يا دَ کثرت لپاره ده لکه چه مخکښې تيرشويا پخپله معنى ده، بعض وائي مراد ورنه جنت الفردوس اوجنت الماوى دي.﴿مُدْهَآمَّتَانِ﴾صفت دي د «جنّتان »او د ادهيمام باب نه دَاسم فاعل تثنيه مؤنث ده.دُهمةٌ نه مشتق دي.د ډيرشين والى په وجه رنګ تور والى ته مائل شي هغى وئيلې کيږي.په قرآن مجيدکښې دايو آيت دي چه کلمه واحده باندې مشتمل دي.

﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ﴾نضخ اوبوشيندلوته يعنى فوارې ته وائى.اى فوّارتان لاينقطعان «جلالين»يعنى فوارې په شکل به په جوش اوتيزئ سره را اوزى چې هغې نه به يو حسين منظر جوړ شى

﴿فِيهِمَا فَٰكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾نخل اورمان عطف دى په«فَٰكِهَة »باندې دَمعطوف اومعطوف عليه په مينځ کښې مغايرت وى نومعلومه شوه چه دادواړه په فواکه کښې نه دى داخل. په دې وجه امام ابوحنيفهرحمه الله پدې سره استدلال کوى په عدم حنث دَهغه چاچه هغه قسم اوکړى چه والله لا يأكل فاكهةً او بيا انار يا کجورې أخورى.او دامغايرت دَ دنياپه ميوو کښې دې ځکه چه کجورې کښې غذائيت دې اوانارکښې دواء ده.د آخرت ميوې خالص دَ تلذذ لپاره دى.صاحبين په مسئلى مذکورې کښې دَامام صاحبرحمه الله سره مخالف دى.اووائى چه﴿وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾جداذکرکول دَفضيلت اوکثيرالمنافع په وجه دى.اودغه رنګه په عربوکښې به دادواړه په کثرت سره استعماليدل.

په حديث کښې دى چه دَيهوديانويوځوکسان نبى کريمﷺ ته راغلل.تپوس ئى ورنه اوکړوچه آياپه جنت کښې به ميوې وى؟نبى کريمﷺاوفرمائيل نعم فاكهةٌ ونخلٌ ورمانٌ.هغوئ اووئيل آيااهل جنت به ئى خوزى لکه په دنياکښې؟ نبى کريمﷺ اوفرمائيل نعم واضعاف. هغوئ اووئيل نوقضاء حاجت به کوى؟حضورﷺورته اوفرمائيل لاولکنّهم يعرقون ويرشحون

فیذهب الله مافی بطونهم من اذیٰ یعنی خوله به پرې راشي اولګ غوندی به او بهیګی. اوخیټی نه به تو له ګندګی ختم شي. (ابن کثیر).

فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ۝٧٠ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧١ حُورٌ							
پدی جنتونو کښې به حوری وی نیکی ښائسته.نوپه کوم یو نعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ.حوری به وی							
مَّقْصُورَٰتٌ فِي الْخِيَامِ ۝٧٢ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٣ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ							
بندې ساتلې شوی په خیمو کښې.نوپه کوم یو نعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ.لاس به نه وی لګولې دوئ ته							
إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝٧٤ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٥ مُتَّكِـِٔينَ							
انسان مخکښې دَجنتیانو نه اونه پیری.نوپه کوم یو نعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ.تکیه لګونکی به وی							
عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ۝٧٦ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٧							
په بالختونو شنوباندې اوپه غالیچو(ګدو)عمدؤباندی.نوپه کوم یو نعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ							
تَبَٰرَكَ	اسْمُ	رَبِّكَ	ذِي	الْجَلَٰلِ	وَالْإِكْرَامِ	۝٧٨	
برکت	والا	دې	نوم	دَرب	دَستا چه	خاوندد لويئ	اودَعزت دې

﴿ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ ﴾ «فیهن» ضمیر «جنتان» ته راجع دې، چونکه هر یو جنت بیا نورو ډیرو جنتونو ته متضمن دې ، نو دې وجهې نه ضمیر دَجمعي ورته راجع کړې شو ، «خیرات» جمع دَ "خَيْرَة" ده. ښه اخلاقو والا حوری ﴿حِسَانٌ﴾ ښکلی صورتونو والا ،ام سلمه رضي الله عنها فرمائی چه ما حضور ﷺ ته عرض اوکړوچه ﴿خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ﴾ څه معنی ده، اوئې فرمائیل: خیراتُ الاخلاق حسانُ الوجوه ﴿حُورٌ﴾ بدل دې دَ﴿خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ﴾ نه جمع دَ "حوراءُ" ده، چه سترګو تور ئې ډیر تور وی او سپین ئې ډیرسپین وی سترګی ئې غونډې او نازک نرې بانړه ئې وي

﴿ مَّقْصُورَٰتٌ ﴾ ای مستوراتٌ ﴿فِي الْخِيَامِ﴾ یعنی په خیمو کښې به پټې اومستوری وی، دا دلالت دې دَهغوئ په صیانت باندې، علامه شبیراحمدعثمانی رحمه الله فرمائی چه دینه

معلوميږي چه دښځې کمال اووصف، سترپرده ده، دښځواصلی ښائست په کورکښ کيناستل دی، پکارده چه ښځې دملغروپه شان په کورکښ پټې ناستې وی، نه داچه بازارونوکښ لاړو کوځو کښ دی ګرځی، نن مغربی ممالک دښځودغه قيمتی حقوق ضائع کوی اوبيادعوه هم کوی چه مونږ دښځو حقوق غواړو او د هغې علمبرداران يو.

﴿فِى ٱلْخِيَامِ﴾مراددَدينه دهغوئ کورونه اومحلونه دی، په حديث کښ دهغې بيان داسې راغلې دې چه ابوموسیٰ اشعریؓ فرمائی چه نبی کريمﷺفرمائی چه:الخيمةُ درةٌ مجوفةٌ طولها فی السّماء ستون ميلاً فی کلّ زاوية منهاللمؤمن اهل لايراهم الاخرون يطوف عليهم المؤمن (بخاری، مسلم، ترمذی)يعنی داخيمه دَدُرې ملغرې ده، اوږدوالی ئی شپيته(۶۰)ميله دې، مؤمن لره به د هغې هر يو طرف ته اهل وی، هغوئ به يوبل نه وينی، دې به په هغوئ چکرلږه وی.اوبل روايت کښ رازی چه دَ دې به دَغمونه جوړی اويا(۷۰) دروازې وی

﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ﴾ای قبل اصحابُ الجنّتين،باقی تفسيرمخکښ تير شويدې

﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾حال دې دَمقدرنه ای يتنعّمون، اوضميرپکښ اصحاب الجنتين ته راجع دې.﴿عَلَىٰ رَفْرَفٍ﴾ دَ رَفٌّ نه مشتق دې، بلندئ ته وائی، کومه مرغئ چه په هواکښ اُوچته الوځی هغې ته هم رفرفه وائی، دلته ورنه مراد(۱)بعض وائی چه شنې ريښمی ځادرې دی چه په بسترو ياتکيه ګانو باندې اچولې کيږی.(۲)بعضِ وائی بالختونه اوتکيه ګانې ورنه مراددی(۳)بعضِ وائی دَ جنّت چمنونه ورنه مراددی.﴿وَعَبْقَرِىٍّ﴾ابن عباسؓاوقتاده وغيره وائی چې((عبقری)) غاليچو ته يعنی ګدئ ته وائی، بعضِ وائی چه هرنادراوعمده څيزته وائی، حضورﷺدغه لفظ دَحضرت عمرؓ باره کښ استعمال کړيدې، فلم اریٰ عبقريًّا يفري فَرِيَّه (بخاری،باب فضل عمر) يعنی ماداسې باکمال اوعمده سړې نه دې ليدلې چه دَعمرؓپه شان کارکوی، .بعضِ وائی ((عبقری)) منسوب دې ْعبقرْ ته، عربو دا ګمان وو چه عبقر دَ جناتو ښاردې، نودوئ هر عجيب غريب څيزديته منسوب کوی، بعض وائی دَ غټو ريښموځادرونوته وائی، وعلیٰ کلّ حال اهل جنت چه کوم ځائ اوسيږی نوهلته به عمده عمده تکيه ګانی، بسترې، قالينونه

غوړیدلی وی،نوداداالله ﷻ بی شماره انعامات وی، نودَ کوم یو نعمت دَرب خپل نه به تاسو انکار کوئ.

دلته پوري دَعوامو جنت بیان پوره شو ،دَخواصو او عوامو په جنت کښ یو څو واضع فرقونه ذکرشو:

(۱)خواصو جنت کښ په ونی او میوی ډیرې وی،ځکه چه د هغی صفت ((ذواتا افنان)) راغلې دی.او عوامو جنت کښ به واړه بوټی ډیر وی ځکه چی صفت ((مدهٰمتان))راغلې دې.

(۲)دهغې چینو صفت"جری"راغلیدې چی بهیږی به اودَدي چینو صفت"نضخ" راغلیدې چې جوش به وهی،اوفوار به پریدی

(۳)د هغې هرې میوې جوړه ذکر دې،((من کل فاکهة زوجان))دیکښ دهغې ذکر نشته.

(۴) هلته چې دَحوروکوم اوصاف بیان شویدی دلته هغه ټول اوصاف نشته.

﴿تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾دا په آخرکښ دعوه دَسورة ذکرکیږی چه دانعمتونه دَجنت به هغه چاته ملاویږی چه دعوت دَرب ئی اومنلوچه الله ﷻ نه سویٰ څوک کارساز نشته،برکت هم دَهغه په نوم کښ دې اوهغه خاوند دَفضل تام او اعطاء تام دې،اللّٰهم ارزقناها بفضلکَ وجودکَ وکرمکَ یاارحم الرّاحمین یاذاالجلال الاکرام،واغفرلنا ولوالدینا واساتذتنا وازواجنا وذرّیاتناوجمیع امّة محمّدﷺ. آمین.

هرکه خواند دُعاطمع دارم زانکه من گنهگارم
صرفتُ العمرفی لهو ولعب فـآهـاثمّ آهـاثُمّ آها

رکوعاتها (۳)	سورة الواقعة مکية	آياتها (۹۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۶) وحسب النزول (۴۶)

نزلت بعدطٰه قبل الشعراء

ربط : (۱) پدی سورة کښ توحيد دَماقبل سورة نه على سبيل الترقى بيانيږى، ماقبل سورة رحمٰن.کښ داوؤچه﴿تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلٰلِ وَالْإِكْرَامِ﴾يعنى برکت والانوم صرف دَالله ﷻ دې اوهغه برکات ورکونکې دې،نوهرکله چه برکات خاص دَبارى تعالى په اسم کښ دى نو دى سورت کښ دى﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ﴾يعنى الله ﷻ پدغه صفت کښ دَشريکانونه پاک اوګڼړئ.

(۲)ماقبل سورت کښ دَخواصو مؤمنانو اوعامو مؤمنانودَ جنت فرق بيان شوې وؤ.دې سورت کښ په تفصيل سره دَمکلفينو اقسام او احوال بيانيږى.

فضيلت:ابن مسعود ؓ فرمائى چه:سمعتُ رسول الله ﷺ يقول:من قرأسورة الواقعة کلّ ليلةٍ لم تُصبه الفاقةُ ابداً،ابن عساکردَابن عباس ؓ نه دَدې په مثل مرفوعًاروايت نقل کړيدې،اوابن مردويه دَانس ؓ نه نقل کړيدى چه حضور ﷺ فرمائى:سورة الواقعةُ سورة الغنٰى فاقرؤها وعلّموها اولادکم،روايت دې چه عثمان ؓ دَعبدالله بن مسعود ؓ بيمارپُرسئ ته لاړو ،هغه په مرض الوفات کښ وؤ،عثمان ؓ ورته اووئيل څه تکليف دې تاته،هغه ورته اووئيل دَ خپلو ګناهونو ،عثمان ؓ ورته اووئيل چه خواهش دې څه دې،هغه ورته اووئيل دَالله ﷻ رحم، عثمان ؓ ورته اووئيل آياطبيب درله رااوغواړم هغه ورته اووئيل طبيب خو څه بيمار کړې يمه، عثمان ؓ ورته اووئيل آيادَبيت المال نه درته څه عطيّه راوليږم،هغه ورته اووئيل ماته ضرورت نشته،عثمان ؓ ورته اووئيل چه ستانه ورستوبه ستابچولو به پکارراشى هغه ورته اووئيل آياته څماپه بچوباندې دَفقرخطره کوې،ماهغوئ ته امرکړيدې چه هرشپه سورة الواقعه لولئ،مادَحضور ﷺ نه اوريدلى دى:من قرأسورة الواقعة لم تصبه الفاقة ابدا(ابن کثير).

دسورة دَمضامينو اجمالی خلاصه

ابتداء کښې تمهید دې چه پکښې احوال دَقیامت دی.بیادَدریوُجماعتونو ذکردې، دَهغویٔ احوال اونتیجه بطورِ لف نشرغیرمرتب،درمیان کښې په توحید څلوردلائل، بیاعظمت دَقرآن،په آخرکښې دَسورة دعوه.

تفصیلی خلاصه

﴿ إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴾آیت(۱)نه ترآیت(۲)پورې تمهید دې احوال دَقیامت پکښې ذکرکیږی

﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴾آیت(۷)نه ترآیت (۱۰) پورې دَدرې جماعتونویعنی اصحاب المیمنه،اصحاب المشئمه،السابقون اجمالی ذکردې.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ﴾ آیت(۱۱)نه ترآیت(۲۲)پورې دَ"السّابقون"دَاحوالوبیان دې،بطریق لف نشرغیرمرتب.

﴿ وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴾آیت(۲۷)نه ترآیت(۴۰)پورې،دَاول جماعت یعنی اصحاب المیمنه دَاحوالُ بیان دي

﴿وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ﴾آیت(۴۱)نه ترآیت(۵۲)پورې دَدویم فریق یعنی اصحاب المشئمه دَاحوالوبیان دي.

﴿نَحْنُ خَلَقْنَٰكُمْ ﴾آیت(۵۷)نه ترآیت(۲۲)پورې اول دلیل عقلی دې په توحید او په بعث

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴾آیت(۲۳)نه ترآیت(۲۷)پورې دویم دلیل دې.

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴾آیت(۲۸)نه ترآیت(۷۰)پورې دریم دلیل عقلی دې په توحید

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴾آیت(۷۱)نه ترآیت(۷۳)پورې څلور دلیل عقلی دې.

﴿ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴾آیت(۷۴)دلائلُ نه بعددعویٰ دَسورة ذکرده.

﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾آيت«۷۵»نه آيت«۸۲»پورې دقرآن دعظمت بيان دې

﴿ فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴾نه ترآيت«۸۷» پورې زجردې منكرينودقيامت ته.
بياترآيت«۹۵»پورې ددرې واړوجماعتونو داحوالواعاده ده

﴿فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ﴾آيت«۹۶»په آخركښې دسورة ددعوې اعاده ده

تمت خلاصة السورة اجمالاًوتفصيلاً

إِذَا	وَقَعَتِ	ٱلۡوَاقِعَةُ ①	لَيۡسَ	لِوَقۡعَتِهَا	كَاذِبَةٌ ②	خَافِضَةٌ
كله چه واقع شى واقع كيدونكې«قيامت»نشته په واقع كيدو د هغې كښې دروغ. ښكته«ذليله»كونكې دې.						
رَّافِعَةٌ ③	إِذَا	رُجَّتِ	ٱلۡأَرۡضُ	رَجًّا ④	وَبُسَّتِ	
پورته كونكې دې. كله چه اوخوځولې شى زمكه په سختوخوځولوسره.اوريزه ريزه كړې شى						
ٱلۡجِبَالُ	بَسًّا ⑤	فَكَانَتۡ	هَبَآءً	مُّنۢبَثًّا ⑥		
غرونه	په ريزه ريزه	كولوسره،نوشى	په داغرونه دوړه	خوره		

﴿إِذَا وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴾دې آياتونوكښې د"ازواجاًثلثه" داحوالودبيان دپاره تمهيددې،چه كله قيامت قائم شى نوپه دغه وخت به ټول خلق به په درې جماعتونوكښې تقسيم شى،اصحابُ الميمنه،اصحابُ المشئمه،مقرّبين،ورستوآياتونوكښې بيادَدې درې واړوجماعتونوتفصيلى احوال ذكركيږى.«اذا»په باره كښې راجح قول دا دې دا دلته تهويل دپاره راغليدې،په دې سره دلته دقيامت حادثې هولناكۍ اوخوفناكۍ طرف ته اشاره ده،او ظرف «يعنى اذا اواذ» چې كله تهويل دپاره راشي نواصح او بې تكلفه قول دادې چې بيا دې دپاره نه دعامل تلاش كولوضرورت شته او نه ورله دجواب لټولو ضرورت شته ﴿ٱلۡوَاقِعَةُ ﴾ واقعه معنى ده واقع كيدونكې دا دقيامت په نومونوكښې يونوم دې،قيامت په دې نوم سره څكه مسمّى شوچه هغه به لامحاله واقع كيږى«ابن كثير».

﴿لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴾ وقعة يوغږ امر واقع كيدلو ته وائى ((كاذبة)) مصدر دي په وزن دَاسم فاعل ،يعنى دي واقع كيدو كښ هيڅ دروغ نشه ، دابه په رښتيا واقع كيږى. يا ((كاذبة)) صيغه داسم فاعل ده اوصفت دي دپاره دَموصوف محذوف ، اي نفس كاذبة. دې صورت كښ لام په ((لوقعتها)) كښ دَتوقيت دَپاره دې يعنى اوس خو لګيايئ اودروغ وايئ چې قيامت نشته اودوباره ژوندي كيدل نشته،خوچې واقع شي نو بيابه څوک هم داخبرې نشى كولي

﴿خَافِضَةٌ ﴾خبردې دَمبتدا محذوف اى هى خافضةٌ للكافرين،يعنى كافرانولره ذليله كونكى ورخ ده چه جهنم ته به غورځيږى.﴿رَّافِعَةٌ ﴾خبربعدخبردې.اى رافعةٌ للمؤمنين، مؤمنانو لره عزت وركونكى ده چه جنت ته به داخليږى.

﴿ إِذَا رُجَّتِ ٱلْأَرْضُ ﴾بدل دې دَ﴿إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴾نه."رج"خوځولو ته وائي يعنى ځمكه به دومره سخته اوخوځولي شى چې څه هم په مخ دَځمكي وى هغه به ټول راغوزار شى

﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ﴾يعنى غرونه ريزه ريزه شى،اى فتّتتْ فتًّا،بعض وايئ معنى داده چه يوړلي به شى دَځپلوځايونونه،كقوله تعالى:وسُيّرتِ الجبالُ فكانت سرابًا.﴿فَكَانَتْ هَبَآءً ﴾ اى غباراً﴿مُّنۢبَثًّا ﴾اى منتشراً.

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَٰثَةً ۝ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ۝
اوشئ به تاسو ډلې درې، پس ښى طرف والا، څومره خه حال به وى دښي طرف والؤ،
وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ۝ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ۝
اوګس طرف والا،څومره بد حال به وى دَ ګس طرف والؤ. او ړومبى كيدونكى خو ړومبى كيدونكى دى

﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴾تمهيدنه بعددَدرې(٣)جماعتونو اجمالى ذكردې چه كله قيامت قائم شى نوخلق به درې قسمه شى(١)اصحاب الميمنه(٢)اصحابُ المشئمه(٣)السابقون.

﴿فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ﴾" الميمنة"معنى ښي طرف او " المشئمة"معنی گس طرف ده ښي طرف والا نه مراد جنتيان اوگس طرف والا نه مراد جهنميان دی چونکه اهل عرب دښي طرف نه نيک فالی اوگس طرف نه بدشگونی اخلی نوځکه ورته ((اصحب الميمنة)) او ((اصحب المشئمة)) اويلي شو،يا چونکه جنتيانو ته به اعمال نامي په ښی لاس کښ او جهنميانو ته به گس لاس کښ ميلاويږی نو دي وجهي نه جنتيانو ته ((اصحب الميمنة)) اوجهنميانو ته ((اصحب المشئمة)) اويلي شوَيا چونکه جنتيان به جنت او عرش الهی ښي طرف ته اوجهنميان په گس طرف اولاړ وی نوځکه ورته ((اصحب الميمنة)) او ((اصحب المشئمة)) اوويلی شو.

يا((الميمنة)) نه دَ "يُمن"بمعنی خوش بختی او برکت)او ((المشئمة)) دَ"شؤم" (بمعنی بدبختی) نه ماخوذ دي، نو((اصحب الميمنة)) نه مراد خوش بخت خلق (جنتيان) دي او ((اصحب المشئمة)) نه مراد بدبخته اوسپيره دی.

((اصحب الميمنة)) مبتدا دي ((مااصحٰب الميمنة))مبتدا سره دَ خبر نه پوره جمله خبر واقع کيږی د اول مبتدا دَپاره،يا ((اصحٰب الميمنة)) خبر دي مبتدا محذوف احدها دَ پاره.يعنی هغه دری ډلو کښ اوله ډله اصحب الميمنة ده او ما اصحٰب الميمنه پوره جمله انشائيه مقول في حقهم په تاويل ورله صفت واقع شوي ده ،هم دهغه دوه صورتونه په ((واصحب المشئمة))کښ جاري کيږی،خودلته به دويم صورت کښ مبتدا ثانيها وی.

﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ﴾دادَدريم جماعت بيان دي،يعنی ړومبي کيدنکي خو ړومبي کيدونکي دی، دا تعبير دَهغوئ عظمت شان اوفضل باندی دلالت کوی،لکه پښتو کښ وائي:څه خوځه يم ، يا ته خو ته يی،مطلب دا چي دَسابقينو اوخيرکارونو کښ ړومبی کيدونکی څه تپوس کوئ،هغوئ خو بس هغوئ دی،دَهغوئ درجی الله ﷻ ته معلومي دی.او ((السابقون)) نه نيکئ کارونوکښ سبقت کونکی مراد دی خواه که هغه ايمان دي يا اعمال صالحه دی يا توبه ده،خلاصه دا چی دَشريعت هرحکم ته غاړه اېښودنکی وی اوپه اول وهله کښ بغير چوچرا نه ، تسليم کيږي.

دَدی جملي ترکيب کښ هم دوه احتماله دی،يو دا چې اول ((السابقون)) مبتدا او دويم ((السابقون)) ورله خبر،يااول ((السابقون)) خبردي،دَ ثالثها مبتدا محذوف دپارهَ،اودويم ورله صفت دي.

أُولَٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنّٰتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

هم دوئ نژدي کړې شويدي الله جل جلاله ته. دوئ به په جنتونو د نعمتونو کښې وي

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ

لويه ډله به وی د ړومبوخلقونه، اولږخلق به وی د ورستنو نه ناست به وی دوئ په تختونو

مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ

په سرو زرو اودلو شوو باندی ، تکيه لګوونکی به وی په هغو تختونو باندی، يوبل نه مخامخ به وی. ګرځی راګرځي به

عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ

په دوئ لپاره د خدمت هلکان هميشه به هلکان وی، په ګلاسونوسره اوپه کوزوسره، اوپه کاسو د کوسرو

مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَٰكِهَةٍ

د بهيدونکوشرابونه نه به سر خوږيږي شي د دوئ د هغی شرابونه اونه به بيخوده (بيهوشه) کيږی. اوپه ميوؤسره

مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

د هغی قسمونونه چه دوئ ئې خوښه وی. اوپه غوښه د مرغانوسره د هغی قسمونونه چه د دوئ ورته زړه کيږی.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَٰلِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَآءً

اودوئ لپاره به حورې وی غټوسترګووالا، پشان د ملغروپټوساتلوشوؤپه غلافونوکښ. بدله ورکيديشی دوئ ته

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا

په مطابق د هغه عملونوچه دوئ به کول. نه به آوری دوئ په جنت کښ عبث خبرې اونه د ګناه خبرې، مګر

قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾

داخبره چه سلام دې سلام دې.

﴿أُولَـٰٓئِكَ ٱلۡمُقَرَّبُونَ﴾ دی ځائی نه دَدری واړو جماعتونو احوال بیانیږی بطور لف نشر غیر مرتب، داد **سابقینو حالت بیان** دي، «اولئک» کښ اشاره "السابقون" ته ده. «المقربون» دا ئي **اول حالت** بیان دي یعنی دوئ ته به جنت کښ دَعام جنتیانو په نسبت زیات قرب الهی نصیب وی. ﴿فِي جَنَّـٰتِ﴾ جار مجرور «المقربون» سره متعلق دي

﴿ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ﴾ خبر دَ مبتدامقدردي، ای هم ثلةٌ. ثُلة په ضمي سره دَانسانانوجماعت ته وائی او په فتحې سره دَ ګډو بیزو رمې ته وائی، مطلب دادې چه سابقینو کښ به کثیر تعداد دَ "اولینو" وی اولګ غوندې تعداد به د آخرینو وی «الاولین» او «الآخرین» نه څوک مراد دي؟ دې باره کښ متعدد اقوال راغلی دی:

(۱) دَ "الاوّلین" نه مراد دآدم علیه السلام نه ترنبی کریم ﷺ پورې چه څومره امتونه تیرشویدی هغه مراد دی "الاخرین" نه دَنبی کریم ﷺ نه ترقیامت پورې خلق مراددی

لیکن په **دې توجیه باندې اشکال** دې چه داخو دَ امم سابقۇوفضیلت راغې په دې اُمت باندې، ځکه چه دینه معلومیږی چه دې امت کښ به دَسابقینومقربینوتعداد کم وی مخکنی امتونو کښ به ډیروی، حالانکه دا دَ قرآن دَ نصوصولکه "کنتم خیرامّةٍ اخرجت... ولتکونوا شهداءعلی الناس..." نه خلاف ده اودغه شان په ډیرواحادیثوکښ هم دَدې امت فضیلت په مخکښنو امتونوباندې راغلې دې.

جواب دا دې چه دَ اُمم سابقۇو فضیلت نه دې راغلې ځکه چه: (۱) مخکښ امتونو کښ دَ سابقینو کثرت اودَدې امت سابقینو قلت صرف تعداد سره دې. چونکه هغوئ ته زمانه زیاته میلاؤ ده نو ځکه دَهغوئ سابقینو تعداد به هم زیادت وي او دې امت ته زمانه کم میلاؤ ده نو دې وجهې نه یی دَسابقینو تعداد هم کم دې، لیکن تعداد نه قطع نظر زماني اعتبار اوشی او دَ زماني نسبت سره شمار اوشی نو بیا به دَدې امت سابقین زیات وی. دې مثال داسی واخلئ لکه یو مصنف پنځه کاله کښ پنځه کتابونه اولیکې، اوبل مصنف په دری کاله کښ څلور کتابونه اولیکې، نو که نفس تعداد ته اوګورو نو دَ اول مصنف کتابونه زیات دی لیکن که زماني تناسب سره حساب اولګوو نودویم تعداد زیات دې (۲) بل داچې دَسابقینو تعداد زیاتوالی دَوجهی نه نفس فضیلت کښ کمي نه راځې ، ځکه چې دَدې امت فضیلت کثرت

متبعينو په اعتبار سره دي(۳) بل داچې په هغوئ کښ انبياء دهغوئ هم داخل دی. نوکثرت دهغوئ دوجه دانبياؤنه دي.

(۲) دويم قول دادي چه «الاولين» او «الآخرين» دواړه ددې اُمت دی. اولين نه مراد دَ دې امت قرونِ اولی يعنی صحابه ؓ تابعين وغيره دی ، په حديث کښ ورته هم خيرالقرون وئيلې شوي دی، اودَ آخرين نه قرونِ اولی نه ورستو خلق مراد دي. نو مطلب دا شو چه امت محمّديه علی صاحبها الف الف سلامٍ وتحية کښ چه کومو خلقو ته دَسابقينو مقربينو مرتبه حاصله وی نو اکثر به پکښ دَقرونِ اولی خلق وی، اوقرونِ اولی نه ورستوبه ډيرکم خوش قسمته داسې وی چه دامرتبه به ورته حاصله وی .اکثرومفسرينولکه ابو حيان . ابن کثير، قرطبی، آلوسي وغيره دې قول ته ترجيح ورکړيده، صاحب دَروح المعانی دَدې قول په تائيدکښ يوحديث مرفوع هم ذکرکړيدې چه حضورﷺ فرمائی چه «هما جميعًا من هذهِ الامة» يعنی دادواړه جماعتونه دَدې امت نه دی، دَدې قول په بناء ﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴾ کښ خطاب فقط دې امت ته دي.

(۳) دريم قول دَادي چه اوّلين او آخرين دَهراُمت مراد دی، شک نشته پدې کښ چه اول دهر امت غوره وی دَاخردَهغې نه (والله اعلم).

﴿عَلَىٰ سُرُرٍ﴾ دويم حالت بيان دې، يعنی خپلو دوستانو سره به گپ شپ موقع ميلاويږی، او دَ هغی انتظام به داسی شوې وی، چې دوئ به دَ سرو زور پړونه جوړ کټونو باندې تکيه وهلې يو بل به ته مخامخ ناست وی، دَجنت خائسته اوسدابهار هلکان به يی په خدمت باندې مامور وی، پاکيزه شرابو دور به چليږی، عمده او لذيذې ميوې به ورته پيش کيږی ،اوخوراک کښې به ورته مرغيو غوښه وی.

«سرر» جمع دَسريرده، مراد ورنه تختونه، پالنگونه دي ، او جار او مجرور متعلق دی کائنون پورې ﴿مَّوْضُونَةٍ﴾ ای منسوجةٍ بالذهب، دَوضن نه مأخوذ دې، اودلو ته وائی، يعنی جنتيان به په داسې تختونوناست وی چه پری به ئی دَ سرو زرو وی، يا ﴿مَّوْضُونَةٍ﴾ پمعنی دَ مصفوفةٍ دي، عکرمه رحمه الله وائی مشبكة بالدّرِ و الياقوت يعنی ياقوت او ملغلرې به په کښې لگولې شوې وي. ﴿مُّتَّكِئِينَ﴾ او ﴿مُتَقَابِلِينَ﴾ دواړه حال واقع کيږی دَ «علی سرر» متعلق ضمير نه ،يعنی جنتيان په کټونو ناست وی، تکيه به يی وهلی وی ،او يوبل ته به مخامخ وی

چا به چا ته شا او ستې نه وي.﴿وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ مخلدون دَ خلود نه دي يعنى هلک والى صفت به يى هميشه وى يا خلدة نه دي، خلده دَ غوږونو واليو يو خاص قسم دي.يعنى غوږونو کښې به ئې والئ وي.

﴿بِأَكْوَابٍ﴾ متعلق دي دَ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ﴾ سره، اكواب جمع دَ كوب ده :آنيةٌ لاعرا لها و لا خراطيم «روح المعانى» يعنى دَشرابو څكلو هغه لوخى چه نه ئى مخوكى وى او نه ئى كنډې وى، ترجمه ئى په ګلاس سره مناسبه ده. ﴿وَأَبَارِيقَ﴾ جمع دَ ابريق ده،هغه لوخې دَ شرابو چه مخوكه ئى هم وى كنده ئى هم وى،لكه كوزه،﴿وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ﴾ يعنى ډكې كاسى دَ جارى شرابو.﴿ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا ﴾ عن سببيه دي اى عن سببها،دَصداع نه مأخوذ دي . سر دردته وائى چه دَ شرابو دَنشې په وجه وى ، يعنى دَجنت په شرابو کښې به سردردى نه وى په خلاف دَ شرابو دَ دنيا نه يا دَ صدع نه ماخوذ دي،صدع جدا ولى او ټکړې کولوته وائى،يعنى هغه به داسى شراب وى چې هغى لذت به په هيڅ څه سره هم جنتيانو دَخلې نه ، نه ختميږى﴿وَلَا يُنزِفُونَ﴾ دَ نزف نه مأخوذ دي ، خاصه لزوم پکښې ده، دَعقل هغه فتورته وائى چه دَشرابو دَنشې په وجه وى.

﴿وَفَٰكِهَةٍ﴾ او ورستو﴿وَلَحْمِ﴾ دواړه عطف دى په﴿ بِأَكْوَابٍ ﴾يعنى داهلكان به په جنتيانو ميوې او غوښې دَ مرغو ګرځوى، جنتيان اګرچه دَدوئ دَدې خدمت نه به مستغنى وى،ليكن دا به دَدوئ اكرام،تعظيم وى اودَدوئ سره دَمحبت اظهاربه وى.

﴿ وَلَحْمِ طَيْرٍ﴾ دَ مرغو دَ غوښو ذكر ئى څكه اوكړو چه داپه ټولو غوښو کښې زياته لذيذه وى،اوپه تقديم دَ﴿وَفَٰكِهَةٍ﴾په﴿وَلَحْمِ﴾کښې اشاره ده ديته چه خوراک دَاهلِ جنت به دَلوږې دَوجى نه، نه وى،څكه چې وږې انسان دَميوې په ځائ لحم ته زياته ترجيح وركوى،اواحتياج ئى ورته زيات وى،اوموړسړې فاكهى ته زياته ترجيح وركوى.

﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾اى لهم حور، دَ سابقينو دريم حالت بيان دي،يعنى جنسى تسكين دَپاره به ورله الله ﷻ حورې مهيا کړې وى،غټوغټو سترګو والا به وى،دَ خيرې او آلودګئ نه محفوظ، پر قيدونكى غمى په شان به باعفته اوحسن دارې وي،دَخائست حالت به ئى دا وى چه انسان عقل به ورته حيران شى حُورٌ جمع دَحوراء ده،لانه يُحارُفيه العيون ﴿ عِينٌ ﴾جمع دَ

"عیناً" ده، غټوسترګو والا ، ﴿ كَأَمْثَٰلِ ٱللُّؤْلُؤِ ٱلْمَكْنُونِ ﴾ یعنی په حفاظت او په صفائی کښ داسې دی لکه محفوظه ملغلره چه په سیپۍ کښ پرته وی ، دَ چا لاسونه ورته نه وی لرېدلی ﴿ جَزَآءً ﴾ یا مفعول له دې،ای یُفعل هم ذالکَ کله جزآءً .یامفعول مطلق دې ای یُجزون جزاء(روح المعانی،جلالین).

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا ﴾ دا یی بل حالت بیان دې،یعنی تکمیل راحت اوتسکین دپاره به ورته الله ﷻ ګیر چاپیره ماحول هم خه ورکړې وي ،چې نه به فضول بکواس وي او نه د ګناه خبرې ، بلکه هر طرف نه به سلام سلام آوازونه وي ،چې سلامتي ده ،هيڅ پريشاني نشته ، دا هم یو لوئ نعمت دې چه انسان په غوږونو باندې دَ خپل مزاج مطابق خبرې آوری ، کښې عمده عمده خوراکونه بیاهیڅ فائده نه ورکوی، پښتو کښ متل دې چه "انسان دَ غوږونو دَ طرفه څورب کیږی څاروي دَخولې دَطرفه"﴿وَلَا تَأْثِيمًا ﴾نه دګناه خبرې: غیبت ، دروغو ، کنځلو ټولو د ګناه خبرو ته شامل دې . ﴿ إِلَّا قِيلًا ﴾ای قولاًمستثني منقطع ده"﴿سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴾دي کښ درې معروف احتماله دی:

(۱)دابدل دې "قیلا" نه دَدی تائید دی آیت نه هم کیږی: لا یسمعون فیها لغواً الا سلاما (مریم۶۲)

(۲)سلاما دَ سالماً په تاویل کښ صفت دې دَ"قیلا" اي قولا سالما من هذه العیوب

(۳)سلماً مفعول به دې دَقیلا دپاره ،یعنی صرف داوینا به وی چې سلاما سلاما .

وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ۝ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۝ وَطَلْحٍ
او ښي طرف والا،څه ښه حال به وی دَ ښي طرف والؤو. (وي به دوئ) بې د ازغو بیرو کښې .او کیلو
مَّنضُودٍ ۝ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ۝ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ۝ وَفَٰكِهَةٍ
لاندې باندې کښې .اوپه اوږد سوری کښ، او په اوبو بهیدونکو کښ او په میوو
كَثِيرَةٍ ۝ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ۝ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ۝
ډیرو کښ .چه نه به ختمیږی (هروخت به وی)اونه به ترینه منع کولې شی او په اوچتو بسترو کښ

إِنَّآ	أَنشَأْنَٰهُنَّ	إِنشَآءً ﴿٣٥﴾	فَجَعَلْنَٰهُنَّ	أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾	عُرُبًا	
بیشکه مونږ پیداکړیدی حوری په جدا قسم پیداکولو سره.پس ګرځولی دی مونږدوئ باکری. عاشقانی په جنیانو						
أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾	لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٨﴾	ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾	وَثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿٤٠﴾			
همزولی لپاره دَ ښي طرف والؤو ډله به وی دَ ړومبو خلقو نه . او ډله به وی دَ ورستنو خلقو نه .						

﴿ وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴾په دیکښې **دَدویم جماعت دَاحوالو** اوانعاماتوبیان دې،اصحاب الیمین وجه تسمیه په تفسیردَ﴿ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴾کښې تیره شویده،صرف دَتفنّن په وجه ورنه هلته تعبیرپه اصحابُ المیمنة سره اوشو اودلته ورنه په اصحاب الیمین سره،

﴿ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴾ دا دَ **اصحٰب الیمن اول حالت** بیان دې یعنی جنت کښې به کثیر تعداد سره ګنړې اوغتې غتې ونې وی ،سورې به یې لرې لرې پورې خور وی.اوبه، به پکښې مینځ کښې روانې بهیږی،چې دا به حسین منظر پیش کوي. ﴿مَّخْضُودٍ﴾الخضدُ نه مأخوذدې،ازغی قطع کول ﴿مَّخْضُودٍ﴾ ای قُطع شوکه،روح المعانی په حواله دَحاکم اوبیهقی دَابو اُمامه رضی الله عنه نقل کړي ذی چه هغه فرمائی چه صحابه رضی الله عنهم فرمائی چه بیشکه الله تعالیٰ مونږته دَاعرابو(باندچیانو) دَ سوالونو په وجه ډیرنفع راکړي ده. یواعرابی یوځل راغې عرض ئی اوکړویارسولَ الله! په قرآن مجیدکښې الله تعالیٰ دَ یوې داسې ونې ذکرکړیدې چه هغه ایذاء رسونکی ده،حالانکه څه دا ګمان نه کوم چه په جنّت کښې دې داسې ونه وی چه چاته تکلیف اُورسوی،نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورنه تپوس اوکړوچه هغه کومه اونه ده،عرض ئی اوکړو دَ بیری اونه ده،نوحضور صلی الله علیه وسلم ورته او فرمائیل : "الیسَ اللهُ یقولُ فی سدرٍ مخضودٍ"الله تعالیٰ دَ هغې ازغی قطع کړیدی او دَ هرازغی په ځائ ئی دَ بیرې دانې پیداکړیدی اوپه هرې دانې کښې به دوه اویا(۷۲)خوندونه وی، هر یو خوند به دَ بل نه جدا وی.

بعضودَ﴿مَّخْضُودٍ﴾معنٰی داکړیده چه شاخونه به ئی دکثرت دَدانوپه وجه خکته شوی وی،

﴿ وَطَلْحٍ ﴾ دَ كيلې اونې ته وائي﴿ مَّنضُودٍ ﴾ نضدنه دی،نضد لاندې باندې په ترتيب سره يوشی لګولو ته وائی مطلب دا چې ويخ نه ترسره پورې به دکيلونه ډکې وی تنه به ئې نه ښکاری،په خلاف دَدنيانه چه کيلې دَاونی په سرکښ وی فقط

﴿ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴾ امتداديامکانی دې،يعنی ډير لرې پورې به يی سوري خوروی لکه په حديث کښ دی،دَابی هريرهؓنه روايت دې چه حضورﷺفرمائی"انّ فی الجنّة شجرةً يسيرالراکبُ فی ظلّهامائة عامٍ لايقطعهااقرؤا ان شئتم وظلّ ممدود"يعنی په جنت کښ داسې اونه ده چه سوار سړې دَهغې په سوری کښ سل(۱۰۰)کاله مزل اوکړی بيابه هم آخرته ئې اونه رسيږی(بخاری،مسلم وغيرهما) يا امتداد زمانی دې يعنی هميشه به وی دغه سوری،په نمر سره به نه ختميږی.

﴿ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴾ سبک:بهيدلوته وائی،ای جارٍ من غير اخاديد،يعنی روانی اوبه به وی، په کندو يا کوهيانو کښ به نه وی،رسئ اوبوقوته به محتاج نه وی.

﴿ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴾چې الله ﷻ به ورته ډيرې ميوې عطاءکړی،اوداسی باغات به ورله ورکړی چې هغی ميوۍ باندې به نه زوال راځی لکه دنيا باغونه .چې موسم تير شی بيا پکښ ميوه نه وی او نه به يی شوکولو کښ څه تکليف اوممانعت وی."کثرت" بحسب الانواع والاجناس دې،يعنی مختلف قسمه ډيری ميوې به وی.﴿ لَّا مَقْطُوعَةٍ ﴾ يعنی دَموسم په ختميدلوسره به نه ختميږی په شان دَميوودَدنياچه موسم ختم شی نوميوه هم ختم شی.﴿وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ يعنی دَجنتيانونه به منع نه وی چارديواری او ګيرچاپيره به ورنه ګير نه وی شوې لکه دَدنيادَباغونوپه شان،اونه به قيمتاًخرڅيږی

﴿ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴾دويم حالت بيان دې يعنی جنسئ تسکين دپاره به ورله الله ﷻ داسی بيبيانی پيدا کړی چې هميشه به ځوانی وی دَدوئ عاشقانې اوهمزولې به وی،په اوچتو پالنګونو باندی ورسره ناستې وی."فرش"نه مراد يا ظاهری معنی ده يعنی بسترې اوياترينه مراد بيبياني دی،ځکه چې بې بې باندې هم اطلاق دَ فِراش کيږی،لکه څرنګه چې پرې اطلاق

دَ لباس کیږی، «مرفوعة»، مرادترینه یا حسی رفعت دې، یعنی اوچت ځائی کښې به وی، یا معنوی رفعت دې، چې قدر ومنزلت والا به وي.

﴿إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً﴾ «هن» ضمیر مصداق ازواج او بیبیانې دی، اومرجع یې "فرش" دې کچرته مراد ترینه غیر معروفه معنی شی، اوکه مراد ترینه معروفه معنی شی نوبیا دَدې مرجع حکما مذکور ده، ځکه چې فرش سره ازواج لازمی دی، معنی داچې الله ﷻ به دوئ له عجیبه زندګې ورکړې وي،

﴿فَجَعَلْنَٰهُنَّ أَبْكَارًا﴾ دا تفسیر دې د ماقبل، چې دا عجیب تخلیق به داسې وي چې همیشه به باکرې وی لکه حدیث کښې راځی چې کله خاوندان ورسره جماع اوکړی نو دوئ به بیا باکره شی، «عربا» جمع دَ "عروب" ده مینه ناکې، نازونو او اداګانو والا، خوش اخلاقې اوخاوندانو باندې به عاشقانې وی، «اترابا» هم عمر به وې دَ خاوندانو، خلاصه داچې که دوئ دنیا کښې ثیبه وی نو جنت کښې به باکره وی، که دوئ بد رنګې دی الله ﷻ به ورله حسن ورکړی، دوئ عمر زیات وی، بداوالي کښې وفات شوی وی الله ﷻ به ورله بیا ځوانی ورکړی.

په شمائل ترمذی کښې دی چه یوه بوډئ راغله عرض ئې اوکړو یارسولَ الله! ماته دعا اوکړه چه الله ﷻ ما جنت ته داخله کړی، حضور ﷺ ورته (بطورِمزاح) اوفرمائیل: یاامّ فلان انّ الجنّة لا تدخلها عجوزٌ (او کماقال) اې دَفلانئ مورې بوډئ به جنت ته نه داخلیږی، نوهغه واپس شوه اوجړل ئې نبی کریم ﷺ صحابه ؤته اوفرمائیل چه دیته اووائی چه جنت به چه کله داخلیږی نوبوډئ به نه وی ځکه الله ﷻ فرمائی: انّاانشأناهنّ انشاءً...

﴿لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ﴾ متعلق دې یادَ ﴿أَنشَأْنَٰهُنَّ﴾ سره، یادَ ﴿أَتْرَابًا﴾ سره ای جعلناهنّ اترابًا لاصحاب الیمین ای مساویاتٍ فی الطول والعرض والجمال. ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ﴾ خبردې دَ مبتدا محذوف ای هم ثلّةٌ، دَاولینُ اودآخرینو مصداق مخکښې تیرشویدې.

وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ۚ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِى سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾
اوخاوندان دګس لاس، څه بدحال به وی دَخاوندانودګس لاس، په ګرموهواګانوکښې اوپه ګرمواوبوکښې به وی

وَظِلٍّ مِّنْ يَّحْمُوْمٍ ۝ لَّا بَارِدٍ وَّلَا كَرِيْمٍ ۝ اِنَّهُمْ كَانُوْا

اوپه سوری کښې به وی دتورلوګی،چه نه به یخ وی اونه به نفع ورکونکې وی،بیشکه دوئ وؤ په دنیاکښې

قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِيْنَ ۝ وَكَانُوْا يُصِرُّوْنَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيْمِ ۝

مخکښې ددینه،آزادپریخودلی شوی،اووؤدوئ چه همیشه والې به ئې کولوپه ګنا لوئ شرک باندې

وَكَانُوْا يَقُوْلُوْنَ ۙ اَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا

اووؤ دوئ چه وئیل به ئې،آیاچه کله مړه شومونږه اوشومونږه خاوری اوهډوکی وراسته،

ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ۙ اَوَ اٰبَآؤُنَا الْاَوَّلُوْنَ ۝

آیامونږه به بیاراپورته کړې شو،آیااوپلاران زمونږمخکنی به هم راپورته کولیشی

﴿وَأَصْحَـٰبُ ٱلشِّمَالِ﴾ دا **دریم جماعت دَ احوالو** بیان دې،یعنی هغه خلق چه هغوئ ته عمل نامې په ګس لاس کښې دَقیامت په ورځ ملاؤشی،دوئ به په سختوعذابونوتکلیفونوکښې وی ﴿فِى سَمُومٍ﴾ای هم فی سموم،سموم:هغه ګرمه هواچه په مساماتودَانسان کښې ننوځی زهروته هم سم وائی ځکه چه داهم په مساماتودَانسان کښې داخل شی،انسان هلاک کړی﴿وَحَمِيمٍ﴾ډیری ګرمی اوبه، یا دَ جهنم په نومونوکښې یونوم دې﴿وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ﴾دَ تور لوګی په سوری کښې به وی﴿يَحْمُومٍ﴾بروزن يَفْعُول تور لوګی معنی کښې استعمالیږی، حُمَمَة نه ماخوذ دې، حُمَمَة سکارو ته وائی﴿لابارد﴾سوری نه دوه فائدې حاصلیږې اول جسمانی فائده،چې هغه یخوالې دې،دیکښې دهغې نفي اوشوه اودویم:روحانی فائده،چې هغه اندرونی مسرت اوسکون دې او په ﴿لاکریم﴾ کښې د هغې نفی اوشوه،عرب هر قابل قدرشې اوقابل مدح صفت دپاره د کرم لفظ استعمالوی،اوکله چې دَ قابل مدح صفت نفی کوی نو بیا هم ترینه دَ کرم نفی کوی، چونکه دلته دَسوری نه دَ نفع رسانی صفت نفی مقصود ده نوځکه لاکریم ذکر کړې شو.

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ﴾ای فی الدنیا، په دې کښې سبب دعذاب ذکرکیږی﴿مُتْرَفِينَ﴾ دا **اول سبب** بیان دې چې مادی زندګۍ کښې ډوب وو او د هر قسم پابندۍ نه ځان ماوراء او آزاد ګڼړلو، چی څه یې زړه غوختله بس هغه ئي کولو.﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ﴾ دا **دویم سبب** دې چې په لویو لویو ګناهونو باندې اصرار دې، «الحنث» په اصل کښې جرم او ګناه ته وائي، او قسم ماتولو ته هم حنث وائي ځکه چې دا هم یو جرم دې، او دلته «الحنث» نه مراد (۱)یا حقیقي معني ده مراد ترینه مطلقا ګناه کبیره دې چې هغې کښې شرک او بعث نه انکار وغیره داخل دي (۲)او یا د «الحنث» نه مراد معروفه معنی یعني قسم ماتول ده، ځکه چې دوئ به دا قسم خوړلو چې: «واقسموا بالله جهد ایمانهم لئن جآءهم نذیر لیکونن اهدی من احدی الامم» خو کله چې نبي کریم ﷺ مبعوث شو نو بیا ئي ایمان نه راوړلو، (۳)او بعضو ترینه د دروغو قسم مراد اغستي دې، او چونکه بعث بعد الموت نه انکار تېولو نه غټ دروغ دی نو لهذا په دې قسم خوړل د تېولو نه غټ دروغو قسم دې نو ځکه ورله «العظیم» صفت راوړلې شو، د دوئ دا قسم په قرآن بل آیت کښې وضاحت سره ذکر دې: واقسموابالله جهدا ایمانهم لایبعث الله من یموت(النحل ۳۸)

﴿وَكَانُوا يَقُولُونَ﴾د «الحنث» اول دوو توجیهاتو مطابق دا **دریم سبب بیان** دې او آخری توجیه مطابق بیا دا د حنث تفسیر دې، ﴿أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ﴾داعطف دې په محل د اسم د "انّ" باندې، تقدیر دا رنګه دې "انّا و اباؤنا الاوّلون لمبعوثون" اسلوب د کلام په مزید استبعاد باندې دلالت کوي، چې مونږ خو پریږده زمونږ پلار نیکان به څنګه دوباره ژوندي کیږي

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ
ته ورته اووایه چه بیشکه اولنی اووروستنی ټول خامخاجمع کولې به شي، وخت دورځې
مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ
معلومې ته، بیابه بیشکه تاسواې ګمراهانو انکار کونکو خامخا خورونکی به یئ د اونې

مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَٰرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾
دَ زقوم نه ، پس ډکه ونکی به یئ دَهغی نه خیټې، بیا څکونکی به یئ په هغی باندی دَ ابو گرمو نه
فَشَٰرِبُونَ شُرْبَ ٱلْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٥٦﴾
نو څکونکی به یئ په شان دَ څکلو دَ جل وهونکو اوښانو دا میلمسیا دَ دوئ ده په ورځی دَجزاء

﴿قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ ﴾جواب دي دَدوئ دَاستبعاداوانکار،اودوئ چونکه دَاوّل اومخکښ وفات شوی خلقوبعثت ئی زیات ناممکن گنړلونو په دې وجه په جواب کښ﴿ ٱلْأَوَّلِينَ﴾مقدم ذکرشول،یعنی دابعیده مه گنړئ بلکه اوّلین اوآخرین به ټول قیامت په ورځ دَاللهﷻمخې ته جمع کیږی﴿ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴾دَقیامت ورځ ورنه مرادده،اومعنی دَ"معلوم"داده چه معینه اومعلومه عندالله ده،یاداچه په علاماتوسره معلومه ده، ﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ﴾ اهل جهنم طرف ته التفات دې﴿ٱلْمُكَذِّبُونَ ﴾تکذیب کونکی دَبعث﴿ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴾اول"من"ابتدائیه دې اودویم "من"بیانیه دې دَ"شجر"بیان کوی،یعنی خوراک ابتدا به دَزقوم ونې نه کوئ (روح)

﴿ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ﴾دډیرې لوږې دَ وجهی نه به ترینه خیټی ډکې کړئ،((منها)) ضمیرراجع دې "شجر" ته په اعتباردَمعنی،څکه چه"شجر"په معنی دَشجَرَة دې

﴿فَشَٰرِبُونَ عَلَيْهِ ﴾دَډیر خوراک دَوجهی نه به سخته تنده اولگی نو فوراً به گرمی اوبه اوڅکې،((علیه)) ضمیر زقوم ته راجع دې ، یا شجر ته راجع ته په تاویل دَ ماکول ،او یا دلته لفظ دَشجررعایت شویدې او ماقبل کښ یې معنې رعایت شوې وو. ﴿فَشَٰرِبُونَ شُرْبَ ٱلْهِيمِ ﴾ ای کشرب الهیم"هیم"جمع دَ"اهیم"ده هغه تگی اوښ ته وائی چه دَ تنده نه ختمیدو مرض ورته لږیدلې وی او په اُوبو نه مړیږی،یعنې جل وهلې وې ، بعضِ وائی جمع دَهیام ده، دَ شگو هغه میدان چه په اوبو سره نه سیرابه کیږی(کشاف وغیره)مطلب دادې چه جهنمیان به دَډیری تندی په وجه دَجهنم ایشیدلی اوبه هم داسې څکی لکه تگې اُوښ چه په اوبوورپریخودلې شی،

﴿هَٰذَا﴾ يعنى داقسم قسم عذابونه چه كوم ذكرشول دابه ئى صرف ميلمستيا وى، نو د ميلمستيا نه پس عذابونه به څومره لوئ وي "اللّهمّ اجرنامن النّار" دې عذابونو ته ميلمستيا وئيل تهكمًا دى.

نَحْنُ	خَلَقْنَٰكُمْ	فَلَوْلَا	تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾	أَفَرَءَيْتُم	مَّا	
مونږ پيداكړى يئ تاسو نو ولې تصديق نه كوئ تاسو (ايمان ولې نه راوړئ) خبراكړئ ماته هغه نطفه چه						
تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾	ءَأَنتُمْ	تَخْلُقُونَهُۥٓ	أَمْ	نَحْنُ	ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾	نَحْنُ
تاسوئى (په رحم كښ) غورځوئ . آيا تاسو پيدا كوئ (دَ هغى نه) بشر او كه مونږ پيدا كونكى يو مونږه						
قَدَّرْنَا	بَيْنَكُمُ	ٱلْمَوْتَ	وَمَا	نَحْنُ	بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾	عَلَىٰٓ أَن
مقرر كړيدې په مينځ ستاسوكښ مرګ اونه شي مونږ څوک عاجزه كولې. دَ دينه چه						
نُّبَدِّلَ	أَمْثَٰلَكُمْ	وَنُنشِئَكُمْ	فِى	مَا	لَا	تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾
په بدل كښ پيدا كړونورخلق پشان ستاسو. او پيدا كړو مونږ تاسو په هغه ځائ كښ چه تاسو ته نه دې معلوم (يعنى قيامت)						
وَلَقَدْ	عَلِمْتُمُ	ٱلنَّشْأَةَ	ٱلْأُولَىٰ	فَلَوْلَا	تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾	
په تحقيق سره معلوم شويدې تاسوته پيداكول اول ځل نوولې نه قبلوئ نصيحت تاسو.						

﴿نَحْنُ خَلَقْنَٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ﴾ دا دليل اجمالى دې په معاد او بعث بعدالموت باندى، او دغه شان ضمنا توحيد دليل هم دې، يعنى تاسو پخپله دَدى اقرار كوئ چى مونږ تاسو پيدا كړې يئ، نو كه اوس مړه اوفنا شولئ نو بيا پيدا كول دَستاسو په څه ګرانه ده چې تاسو ترينه انكاركوئ؟ ﴿فلولا تصدقون﴾ اي البعث

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تُمْنُونَ﴾ تفصيل دَ اجمال دې يعنى تاسو خپل تخليق اطوارو اور مراحلو باندې غور اوكړئ، نو دا واضح دليل دې په بعث بعد الموت باندې. ﴿ماتمنون﴾ دزندګى اوله مرحله ده چى بې جانه نطفه وى، الله ﷻ ترينه ښائسته شكل وصورت والا انسان پيدا

کړی.نودغه شان هغه په دې هم قادر دې چې چور چور او وراستو هډوکو ته بیا حیات ورکړی.او راژوندي کړی.

فائده:منی ذکر کولو سره استدلال ذکرکولو کښې ډیر لطافت دې،ځکه چې منی نچوړ دې دَ مختلف غذاګانو چی انسان یی خوري،دامختلفې غذاګاني دعالم مختلف اطرافو کښې وی هغه ځائ نه انسان ته رارسی اودي یی خوري،اونچوړ په صورت کښې ترینه منی جوړه شی،اوټول جسم کښې خوره شی،بیا شهوت په وخت کښې الله ﷻ په حکم سره ده جسم مختلف حصو نه راجمع شی (علی قول الاطباء المتقدمین)او ښځې رحم کښې قرار اونیسی .او الله ﷻ ترینه انسان جورکړی.نوکله چه دامتفرق اجزاؤ راجمع کولو اوبیا ترینه انسان جوړولو باندی الله ﷻ قادردې،نو که انسان مړ شی اوده اعضا ټکړې ټکړې او چور چور شی،نو دهغې جمع کول الله ﷻ څه مشکل دی (طیبي)

﴿تَخْلُقُونَهُ﴾دلته د 'خلق' معنی مکمل صورت ورکول اور روغ انسان ترینه جوړه ول دی، 'ها' ضمیر 'ما' ته راجع دی په 'ما تمنون' کښې

تنبیه:بعضې روایاتوپه بناعلماءوائی چه مستحبه ده چه دَدې آیاتونواودغه رنګه بعدکښې راتلونکی آیاتونوکښې هری جمله استفهامیه تلاوت کولونه ورستوداالفاظ اووئیلې شی'بل انتَ یاربِ'(روح المعانی وغیره)دَوالدمحترم شیخ القرآن والحدیث حضرت مولاناأسیدالله صاحب نوّرالله مرقده هم دامعمول وؤچه دَترجمې درس په دوران کښې به ئي دغه الفاظ وئیل.

﴿نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ ٱلْمَوْتَ﴾داد زندګی بلې مرحلې بیان دې چې انسان دَپاره الله ﷻ په دنیا کښې یو وخت مقرر کړې دې،چې هغه وخت انسان پوره کړی نو مړ شي او ژوندې وجود ئي بې جانه ډهانچې سره بدل شی،که انسان ډیر هم نه غواړی خومرګ ورباندی خامخارازی،نو کله چه الله ﷻ احیاء اواماتت دواړو باندې قادر دې، دواړه دهغه په اختیار کښې دی نو بعث الموت باندې هم قادر شو ځکه چی بعث بعدالموت عبارت دې اماتت او احیاء نه. ﴿بینکم﴾ ذکر کولو کښې دیته اشاره ده چې دَمرګ حیثیت دَ دائری مرکز دې،دَدې نسبت ټولو ته برابر دې هیڅ ترتیب اوترجیح پکښې نشته اودغه شان دیته اشاره ده چې ګویامرګ تاسو مابین کښې موجود دې، نو هر وخت ورته تیار اوسئ

﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾تفريع ده په «نحن قدرنا...» باندی په واسطې د دَ "واؤ" حرف عطف سره ، تفريع دَ پاره اګر چه اصل دا دې چې "فاء" حرف عطف سره وی،خو چونکه دا صرف ماقبل باندې مرتب نه دې بلکه وعيد ته هم متضمن دې نوځکه "واؤ" حرف عطف سره ذکر کړې شو ،«التحرير والتنوير» مطلب دَ آيت دا دې چه چونکه مونږ د هر چاد پاره مرګ مقرر کړې دې نو لهذا تاسو کښې هم هيڅ څوک زمونږ نه نشی بچ کيدلې،ضرور به مرګ راځی، او ستاسو ځائ به تاسو نائبان او وارثان واخلی،﴿مسبوقين﴾ بمعنی دَ "مغلوبين" سره دې﴿ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ﴾ جارمجرور متعلق کيږی «مسبوقين» پورې،﴿أَمْثَٰلَكُمْ﴾جمع دَ "مِثل" ده، بمعنی نظير،يعنی الله ﷻ به ستاسو مړه کړی او ستاسو په ځائ به تاسو په شان نورانسانان يعنی وارثان اونائبان راولی، ﴿وَنُنشِئَكُمْ﴾عطف دې په ﴿نبدل﴾،يعنی يو وخت پوری به قبر کښې پراته وئ اوبيا خو به د قيامت په ورځ ژوندی کوو، او الله ﷻ ته به حساب ورکوئ﴿فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ "ما" نه مراد کيفيت اوهيئيت دې.يعنی کوم حالت اوکيفيت باندی به ستاسو بعث کيږی هغی نه تاسو ناخبرې ئ،يا"ما" نه مراد"وخت" دې يعنی کومه ورځ به چی تاسو دوباره راپورته کوي چه هغه قيامت ورځ ده ،هغي علم تاسوته نشته

اکثر مفسرينو "ومانحن بمسبوقين"جمله حال ګرځولې ده دَقدرنا ضمير مرفوع نه،يعنی مونږ پدې هم قادر يو چی تاسو لرې کړو اوتاسو په ځائی نورخلق راولو ،اوستاسو صورتونه بدل کړو ،اوبيزوګانی ،خنزيران، درنه جوړ کړو ،دی صورت کښې بيادا صرف وعيد دې.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ﴾ دا دَ استدلال تتمه ده يعنی تاسو زندګی باندی نظر واچولو ،اودَهغی مختلفو مراحلو کښې مودَالله ﷻ قدرت مظاهرومشاهده اوکړه نو دوباره پيداکول خودَهغی نه آسان دی،ځکه چې اول پيدائش کښې ماده نه وه،دويم کښې ماده شته،اول پيدائش کښې نقشه نه وه ،دويم کښې نقشه شته وغيره،کله چی الله ﷻ په اول پيدائش باندې قادر دې چی هغه په نسبت دَدويم نه ګران دې نو دويم پيدائش باندې خوبه بطريق اولی قادر دې.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾
خبر راکړئ ما ته ، هغه تخم چه کرئ ئي تاسو ، آيا تاسو زرغونه وئ هغه او که مونږه زرغونه ونکی يو
لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾
که مونږغوښتلې نو دا فصل به مو درله ګرځولې وې ذرې ذرې، نو بيا به تاسو تعجب کولې
إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾
بيشکه چه مونږه تاوانيان شو بلکه مونږه محرومه شو

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ﴾ دا دويم دليل عقلی دې په توحيد او په ثبوت دَقيامت چه تاسو چه کومه کرونده کوئ او په زمکه کښ اوچ تخم واچوئ نو بيا هغه څوک راز غونه وی، هغه فصل جوړول او بيا ئي فائده مند ګرځول دَ چا کار دې، زمونږ او که تاسو؟ بل انتَ يارَبِّ.په حديث کښ دی "لايقولنّ احدُکم زرعتُ ولکن ليقل حرثتُ" يعنی "زرعتُ" مه وايئ بلکه "حرثتُ" وايئ ځکه چه زرع دَ اللهﷻ کار دې. قرطبیؒ وائي چه څوک زمکه کری يعنی په زمکه کښ څه تخم اچوی نو اعوذبالله نه پس دی دغه آيات تلاوت کری يعنی ﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ﴾ او بيا دې دا اوائي "بل الله الزّارع والمنبت والمبلغ،اللّهمّ صلّ على محمّدٍ، و ارزقنا ثمرهُ،وجنّبناضرره،واجعلنا لانعمک من الشّاکرين،ولآلائک من الذاکرين، وبارک لنا فيه يا ربّ العالمين" نو په دې سره به هغه فصل دَ ټولو آفاتونه، دَچنجو او دَ ملخانو ، ميګو وغيره نه محفوظ وی،قرطبی وائی چه مونږ دَدې تجربه اوکړه نو هم دغه شان وه.

﴿لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا﴾ يعنی دَفصل زرغونه کيدلونه بعدهغه محفوظه ساتل هم زمونږکاردې ورنه که مونږاوغواړونو په څه آفت سره به هغه ټول فصل وچ ذری ذری کړو.

﴿فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ﴾ په اصل کښ "تتفکّهون" دې يوه " تاء" تخفيفًا حذف شوي ده، پمعنی دَ "تتعجبون" يعنی دَهغې فصل په بدحال به تعجب کوئ،يا پمعنی دَ "تندمون " دې يعنی ندامت به کوئ پخپل کوشش اوخرچې باندې، چه مونږپدې دومره خرچه اوکړه بياهم څه نفع په لاس

رانه غله، کسائی رحمه الله وائی تفکهه دَاضدادو نه دي پمعنی دنعمت اوخوشحالئ هم رازی اوپمعنی دَ غم هم رازی، بعضِ وائی ﴿ تَفَكَّهُونَ ﴾پمعنی دَتنوّعون کلامکم دي، یعنی بیابه قسم قسم خبری کوئ، کله به وایئ چه ﴿إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴾تاوان راته اورسیدلو په فصل کښ اوکله به وایئ ﴿بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴾دَرزق نه محرومه شو، تش لاس پاتی شو (ابن کثیر، روح المعانی وغیره).

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ۞ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ
خبر را کړئ ماته، هغه اوبه چه تاسوئی څکئ. آیاتاسوورورئ هغه دَوریځی نه اوکه
نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ۞ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ۞
مونږ ئی وره وؤ، کچرته خوښه وي زمونږنوگرځولي به مو وي اوبه تروی ترخی. نو ولې شکرنه اوباسئ تاسو

﴿أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴾دادریم دلیل عقلی دي په توحید چه هغه خوړی اوبه چه تاسوئی څکئ اوستاسوژوندورسره ترلې دي هغه زمونږپه حکم سره دَوریځونه نازلیږی که مونږاوغواړونودااوبه به تروی ترخی کړو.

﴿ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ ﴾جمع دَمزنة ده وریځی ته وائی، بعضِ وائی سپینی وریځی ته وائی چه اوبه دَهغی خوږی وی﴿ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا ﴾ یعنی مالګینی چه په مرئ کښ انخلی، څکل ئی ممکن نه وی.

که څوک اشکال اوکړی چه په﴿ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا ﴾کښ په جواب دَلو باندې لام داخل کړې شو، نودلته ولې داخل نه کړې شو؟

جواب(۱): دَ قرینی حالیه په وجه دلته حذف شوي دي چونکه دا خبره عامه او معروفه ده چې " لو" په جواب باندې لام داخلیږی، نودی وجهې نه ترینه لام حذف شو، بله داچې «لجعلنه حطاما» کښ بالکل نیزدې ذکر هم اوشو، نودې وجهې نه یی هم دوباره راوړلو حاجت نه وؤ

(۲)دویم جواب دادې چه لام دلته د تاکید د پاره دې، چونکه خوګی اوبه مالګینی ګرځول په عرف عادت کښې زیات اسان دی او دغه رنګه وجود د مالګینو اوبو ډیر دې د خوږو اُوبو نه نو دلته "لام" تاکیدیه راوړلو ته حاجت نه وؤ چه هغه مفید دې د زیادة تحقیق. په خلاف د فصل نه، ځکه چه هغه حطام ګرځول دَعادت اوعرف نه عام طور باندې خارج دې نوهلته لام تاکید ذکر شو(روح المعانی، کشاف).

﴿فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ دَ شکر تولو نه اعلی فرد توحید دې، نقل دی چه حضور ﷺ به چه کله اوبه اوڅکلی نودابه ئې وئیل: الحمدلله الذی سقاناعذبًافراتًابرحمته ولم یجعله ملحًااُجاجًابذنوبنا(ابن کثیر).

اَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَآ اَمْ نَحْنُ
خبر راکړئ ماته،هغه اوورچه تاسوئی بلوئ.آیاتاسوپیداکړیده اونه دَهغه اور،اوکه مونږ
الْمُنْشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً وَّمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ
پیداکونکی یو. مونږګرځولې دې دا اور یاد ګیرنه (دَ اور د جهنم) اونفع دَپاره دَمسافرو.پس پاکئ سره ذکرکوه
بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾
نوم دَرب خپل چه لوئ دې

﴿اَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ﴾داځلورم دلیلِ عقلی دې په توحید ،چه هغه اور چه تاسوئی بله وئ،نوآیا دَ هغې اُونی تاسوپیداکړیدی که مونږه؟ بل انتَ یاربَ

﴿ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَآ﴾په عربو کښې دوه اونی وی،مرخ،عفارچه دَهغې ښاخګی یوبل سره مخلوبوجه اورپیداکیږی هغه ورنه مراددی،نن صباچه کوم ګیس پیداکیږی اودَزمکی نه رااوځی،خلق پرې اوربلوی آیت دیته هم شامل دې.

﴿نَحْنُ جَعَلْنٰهَا﴾ضمیراورته راجع دې.﴿تَذْكِرَةً﴾معنی یادګیرنه ده ،یعنی دنیا اور مو دَ جهنم اور یاد ګیرنه ګرځولې دې،ځکه چې انسان ډیر اسباب معاش دې سره وابسته دی،نوچې کله

هم د کوړی نو دَجهنم اوربه ورته مخکښې مخکښې کيږي، يا ﴿تذكرة﴾معنی نمونه ده يعنی دنيا اور مو د جهنم اور يوه نمونه ګرځولی ده لکه حديث کښې رازی چی دنيا اور دَ جهنم اور اويامو ۷۰ حصه ده.

﴿وَمَتَٰعًا لِّلۡمُقۡوِينَ﴾ای المسافرين، د قُوَاء نه مشتق دي، قواء صحراء ته وائی «مقوين» هغه مسافرچی صحراء کښې يی پړاؤ اچولي وی ،اومراد ترينه مطلقا مسافر دی چونکه صحراکښې پړاؤ اچونکې ورته زيات حاجت مندوی نوځکه دَهغوئ تخصيص بالذكر اوشو ،څنی مفسرينو مقوين معنی مستمتعين 'نفع اخيستونکې' کړيده برابره خبره ده که هغه مقيمين دی يا مسافر ،مالداره وی که غريب.

﴿فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ﴾ دلائل اربعؤنه بعددعوه دَسورة اول ځل ذكركيږي.خطاب هرمخاطب ته دي چه خپل عظيم رب اودَاعلی صفاتوپروردګاردَهرشريک نه پاک اوګڼړه، 'باء' په 'باسم' کښې يادَملابست لپاره ده يا د استعانت لپاره.﴿ٱلۡعَظِيمِ﴾صفت دي لپاره دَ'اسم'يادَ'رب'.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ۝٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ۝٧٦
پس قسم کوم ځه په ځايونو دَ ډوبيدو دَ ستورو . او بيشکه دا يقينا قسم -که تاسوپوهيږئ- لوئ دې
إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ۝٧٧ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ۝٧٨ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ۝٧٩
بيشکه دا خامخا قرآن عزت مند دې . ساتلې شوې په کتاب پټ کښې دې.نه لړه وی دېته لاس مګرپاک خلق.
تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٨٠ أَفَبِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ۝٨١
نازل شويدې دَطرفه دَربِّ العالمين.آيا نو داسې کلام تاسو معمولي ګڼړئ
وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ۝٨٢
او ګرځوئ تاسو حصه خپله دا چه تاسو ئې تکذيب کوئ

﴿ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾ په دی آیاتونو کښې دَقرآن کریم دَعظمت بیان دې او ترغیب دې تصدیق بالقرآن ته. "لا" په باره کښې متعدد اقوال دی:

(۱) "لا" برائی نفی ده او منفی کلام محذوف دي چې هغه قول دَ کفارو دې چې کله به ني قرآن ته سحر ،کله شعر، او کله به ئي ورته د کان کلام وې، ،نو دې سره د دې قول رد اوشو یعنی دا کفار چې څه وائی دیکښې هیڅ حقیقت نشته، بلکه څه قسم خورم چې دا قرآن د الله ﷻ کلام دې .

(۲) "لا" زائده ده، "اقسم" معنی کښې تاکید پیدا کولو دَپاره ، چې قسم خوړلو ته ضرورت نشته خو بیا هم قسم خورم ، لکه "لئلا یعلم اهل الکتاب" کښې لا برائی تاکید زائد دې.

(۳) دا اصل کښې لام ابتدائیه دې خوفتحې دَاشباع دَوجهی نه ترینه لا جوړ شو.

(۴) بعض وائی لا دَ "الا" حرف تنبیه په معنی کښې ده.

﴿ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾ مقسم بِهِ دې، (۱) مشهور قول دا دې چې مراد دَ مواقع النجوم نه دَ ستورو دَ غروب کیدلو مواقع دی. چونکه دا وخت دَتهجد او آخر اللیل وی الله ﷻ آسمان دنیا ته نزول کوی او دَ مغفرت اورحمت پروانې جارې کوی، تهجد کونکی تهجد دَپاره پاسی دغه شان نور عظیم امور، پکښې کیږی، نودې وجهی نه دینه باندې قسم اوخوړلې شو (۲) یا اورنه مراد دَ قیامت په ورځ دَ دوئ راغورځیدل اوبی نوره کیدل دی (۳) حضرت ابن عباس ﷺ وغیره وائی چه دَ "نجوم" نه مراد دَ قرآن آیاتونه دی ځکه چه نجم حصّی ته وائی اوقرآن هم نجمًا نجمًا نازل شویدې، کما مرّ في سورة النجم، اودَ "مواقع" نه مراد دَقرآن دَنزول مواقع دی، یعنی دا استعاره ده دَ نزول دَ قرآن" نه، الله ﷻ په نزول دَقرآن باندې قسم کوی او کلام مؤکد کوی.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ ﴾ جمله معترضه ده په مابین دَقسم اوجواب قسم کښې لپاره دَبیان دَعظمت دَقسم. « قسم » موصوف دې او «عظیم » ئي صفت دې او «لو تعلمون » جمله معترضه ده په مابین موصوف اوصفت کښې لوتعلمون شرط دې اوجزاء یې یا محذوفه ده اي لعظمتموه او یابالکل متروکه ده ، او مقصود ترینه په دی تنبیه ده چې دَهغه عظمت شان اندازه تاسو نشئ لګولي.

﴿إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ﴾ داجواب قسم دي، **مناسبة دَ قسم او جواب قسم** په مينځ کښ دادي چه لکه څرنګه په ستورو سره لاره موندلې کيږي كقوله تعالى:وبالنجم هم يهتدون (نحل:١٦) و كقوله تعالى:وهوالّذى جعل لكم النجوم لتهدوا بها(انعام:٩٧) دارنګه قرآن هم سبب دَهدايت دي (مظهری وغيره)

﴿كَرِيمٌ﴾ صفت اول دي دَ﴿لَقُرۡءَانٌ﴾ای كريمٌ على الله ياداچه كرامت اوعزت ورته الله ﷻ وركړيدې اودَه مرتبه ئی په نوروکتابونواوچته کړيده.ياکريم نه مراد ظاهری معنی بذل واحسان ده.چونکه قرآن نه هم انسان ته ډير زيات فوائد حاصليږی،نوځکه ورته کريم اويلي شو.﴿فِي كِتَٰبٖ﴾ ثی بل صفت دي،مراددَ﴿كِتَٰبٖ﴾نه لوح محفوظ دي،﴿مَّكۡنُونٖ﴾صفت دي دَ ((كِتَٰبٖ)) "مكنون" ياخپل لغوی معنی کښ دي، يعنی پټ ساتلې شوي،چې مقرر شوي فرشتو نه علاوه چا ته دَ دي خبر نه وو او ياد "مصون" پمعنی کښ دي يعنی محفوظ ساتلې شوي، دَ تغير او تبدل نه.

﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ﴾دا يا صفت دي دَ﴿كِتَٰبٖ﴾،نو بيا د ﴿المطهرون﴾ نه مراد فرشتې دی يعنی دې لوح محفوظ ته رسائی نشته سوا دَ فرشتو نه چې هر قسم ګناهونو او ګندګيانو نه پاکې دی،او ياصفت دي د ﴿لَقُرۡءَانٌ﴾، نودې صورت کښ ((المطهرون)) نه مراد حدث اصغر اوحدث اكبر نه پاک خلق دي،يعنی دومره معزز اومقدس کتاب دي چې بې اودسه اوناپاک خلق خو دې ته لاس هم نه لګوي،دې صورت کښ ((لايمسه)) پمعنی دَ "لا ينبغي ان يمسه" کښ دي،ددې آيت سره بې اودسه قرآن ته لاس وړلوممانعت باندې استدلال متعدد رواياتو کښ راغليدې:

(١)حضرت عمر ﷺ اسلام راوړلو واقعې کښ دي چې کله ده دَ خور نه قرآن پاڼړو مطالبه اوکړه نو هغې ورکولو نه انکار اوکړو، او دا آيت ئې ورته اولوستلو. لايمسه الا المطهرون .

(٢) مصنف ابن ابی شيبه کښ دَحضرت سلمان ﷺ نه هم دې آيات سره استشهاد واستدلال ذکر دي،

دینه علاوه متعدد روایاتو کښې هم نبی کریم ﷺ دَدې حرمت ذکر راغلیدي عمرو بن حزام ﷺ ته مشهور خط کښې نبی ﷺ یو هدایت دا لیکلي وو، لا یمس القرآن الا علی الطهور حضرت ابن عمر ﷺ نه هم یو روایت داسې مروی دې لا یمس القرآن الا طاهر (المعجم الکبیر للطبراني)

﴿تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ بل صفت دې دَقرآن، مصدر مبنی للمفعول دې اي منزل

﴿أَفَبِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ﴾ توبیخ دې یعنی قرآن په شان عظیم الشان کتاب تاسو معمولي ګڼئ اودې کښې خبرې ترې کوئ، ﴿مدهنون﴾ "دهن" نه ماخوذ دې، "تیلو" ته ویلې کیږي، "ادهان" تیل لګولوسره څه شې نرمولو ته ویلې کیږي، چونکه ادهان مستلزم دې "نرمولو" لره. او قرآن کښې نرمی خودل مترادف دي دَ قرآن معمولی ګڼړلو اوتوهین اوتکذیب لره، څکه پرې مجازا اواستعارتاً اطلاق دَ "ادهان" اوشو، هم دې وجهې نه بعض مفسرین دې ترجمه "تهاون" (سپک ګڼړل) اوبعض تکذیب سره کوي.

﴿ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ ﴾ رزق یاپخپله معنی دې اومطلب دادې چه تاسوتکذیب خپل رزق اوخوراک ګرځولي دې، دَتکذیب نه بغیرستاسوګزاره نه کیږي (۲) یارزق پمعنی دَحصَّی سره دې ای حظکم یعنی تاسوخپله حصه اوبرخه (په قرآن کښې) تکذیب ګرځولي ده یعنی خلقوته ترینه هدایت ملاویږي اوتاسوئی تکذیب کوئ (۳) یارزق پمعنی دَشکرسره دې ای شکرکم، یعنی تاسوچه کوم شکراداکوئ نوهغه تکذیب دې دَالله ﷻ لکه چه کله به باران اوشو نو مشرکانو به وئیل مُطرنابنوء کذا فلانکی ستوری پوجه په مونږباران اوشو، په اکثرو روایاتوکښې دی چه داآیات دَدوئ دَمذکوره قول په ردکښې نازل شویدي، ابن عباس ﷺ فرمائي: مطر النّاسُ علی عهدرسول الله ﷺ فقال النبی ﷺ: اصبح من الناس شاکر و منهم کافرٌ، قالوا هذهِ رحمةٌ وضعها الله، وقال بعضهم لقدصدق نوء کذا فنزلت هذه الآية (مسلم ج ۱)

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾
پس ولې نه، په هغه وخت کښې چه ورسیږی روح مرئ ته، اوحال داچه تاسوپدغه وخت کښې ګورئ مرکیدونکی نه

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ۝ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ
اومونږ يات نژدې يو هغه مړي ته ستاسو نه ليکن تاسو نه وينئ ، نو ولې نه کچرته تاسو د حکم الهي ماتحته

مَدِينِينَ ۝	تَرْجِعُونَهَا	إِن	كُنتُمْ	صَٰدِقِينَ ۝
نه يئ -	واپس کوئ دغه روح	کحرته	يئ	تاسوريشتني

﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ﴾ دازجراوتوبيخ دي منکرينو دَقيامت ته چه کچرته ستاسو داگمان صحيح وی چه جزاء سزا اوبعث بعد الموت نشته اوستاسوڅوک خالق مالک نشته چه دَهغه دَ حکم لاندې تاسومحکوم يئ،نوچه په کوم وخت کښې ستاسودَيوقريبي عزيز روح قبض کيږي، او تاسو ورته دَحسرت په نظرسره ګورئ،تمناموهم وی چه دې مړنه شی،نودده روح را واپس کړئ کنه په څه قوت اوتدبيرسره،چه داسی نه شئ کولې نو ستا ګمان باطل دې، سزاء جزاء ورځ هم شته اوستاسوخالق مالک هم شته چه تاسودَهغه دَحکم لاندې محکوم يئ.

﴿ فَلَوْلَآ﴾ تحضيضيه دي ، فعل باندې داخليږي، نو دې نه بعد« ترجعونها» فعل مقدر دې، چې هغې تفسير ورستو«ترجعونها»کوي، ﴿إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ﴾ظرف متعلق کيږي ترجعون پورې، او ضمير مؤنث په «بلغت» او «ترجعونها» کښې راجع دې روح ته،ذکرئې اګرچه ماقبل کښې صراحتًا نشته ليکن سياق دکلام نه فهم کيږي ﴿وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ﴾او﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ﴾ دواړه جملې حاليه دی،دويم « لولا» تاکيد دې دَاول دَپاره،﴿إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ﴾شرط دی،جزاء ورله محذفه ده،چې هغې باندې« ترجعونها»دلالت کوی﴿إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ﴾شرط تاکيد دې دَشرط اول.

﴿ٱلْحُلْقُومَ﴾دَ خوراک سکاک مرئ ته وائی ﴿ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ ﴾ مراد دَ قُرب نه قُرب دې په اعتباردَعلم اوقدرة،يعنی دَهغه مړکيدونکی په حالاتومونږستاسونه زيات واقف يو،څکه تاسوصرف دَظاهری اثارومشاهده کوئ مونږئې دکنهه نه اوباطن نه واقف يو،بعض وائی مراددَقرب نه قرب دَملائکودې چه کوم روح قبض کوی.

﴿وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ﴾ كنايه ده دَعدم ادراک نه ﴿غَيْرَ مَدِينِينَ﴾ معنى يا غير مجزيين دا يعنى كچرى تاسو نه حساب كتاب نه اغستلې كيدلې يا پمعنى دَ غير محكومين دي.يعنى كچرى تاسو دَالله ﷻ ماتحت نه يئ.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾
پس كچرته وى دغه مړې دَمقربينونه نو بياده لره آرام دې او روزى ده او جنت د نعمتونو دې
وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ
او كچرته وى دا مړې دَ نبى لاس والؤو نه،نو ورته به اوئيلې شى سلام دې ستاد پاره،ته دَخاوندانو
الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ
دَنبى لاس نه يې.اوكچرته وى دامړې دَتكذيب كونكو دَ ګمراهانو نه نودَده دپاره ميلمستياده
مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾
دَ ګرمو اوبو نه . او داخليدل دى جهنم ته ، بيشكه دا(احوال تول) بالكل هم دا حق يقينى دى.
فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾
پس پاكئ سره ياده وه نوم دَرب خپل چه لوئ دې

﴿فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ ضميرپه كان كښې متوفى ته راجع دې،پدې آياتوكښې دَجماعت ثلثه ؤ(سابقين،اصحاب الميمنه،اصحابُ المشئمه)دَاحوال واعاده ده،چه كچرته دادُنيانه رخصتيدونكې انسان دَمقربينُ نه وى نودَمرګ نه ورستوبه په قسم قسم خوشحالو او راحتونو كښې وى.﴿فَرَوْحٌ﴾ مبتدادې خبرئې محذوف دې چه هغه وربانديې مقدم دې اى فله روحٌ،ياخبرد َمبتدامحذوف دې اى فجزاءه روحٌ روح پمعنى دَاستراحت سره دې،يعنى دَ دنيادَمشقتونونه به ورته راحت ملاؤشى،په حديث كښې دى چه فرشتى دَرحمت به ورته وائى، ايتهاالرّوح الطيبة،فى الجسدالطّيّب كنتِ تعمرينه اخرجى الى روحٍ وريحانٍ وربٌ غيرغضبانٍ(ابن كثير).

بعضِ وائی روح معنی مغفرت دې، ابن کثیر رحمه الله وائی: وکلّ هذه الاقوال متقاربةٌ صحیحةٌ فانّ من ماتَ مقربًا حصل له جمیع ذلک من الرحمة والراحة والاستراحة والفرح... الخ.

﴿وَرَيْحَانٌ﴾ یا پمعنی دَرزق دې کماروُی عن ابن عباس رضی الله عنه یا پمعنی دَخوشبوئ دَ کشمالو دَ گل. روح المعانی دَابن جریروغیره نه نقل کړیدی چه په مقرّبینو کښې هیڅ څوک ترهغه وخته پوری نه مرکیږی حتّی چه هغه ته دَجنت دَریحان نه دوه څانګی راوړې شی، دې هغه بوئ کوی اوروح ئی قبض شی. ﴿وَجَنَّتُ نَعِيمٍ﴾ یعنی دَنعمتونو والا جنتونه. اضافت لامیه دې.

﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ﴾ دَدویم جماعت بیان دې ﴿فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ﴾ دینه مخکښې یقال مقدر دې، معنی یاداده چې تاته سلامتی اوامن وامان حاصل دې څکه چې ته اصحٰب الیمین نه یی، اویایی معنی داده چې اصحٰب الیمین له طرفه په تا سلام دې.

﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ﴾ دادریم جماعت یعنی اصحاب المشئمه بیان دې ﴿فَنُزُلٌ﴾ ای فله نزلٌ بالجزائه نزلٌ ﴿مِّنْ حَمِيمٍ﴾ گرم ایشیدلی اوبه چه دَزقوم خوړلونه بعد به ئې څکی.

﴿إِنَّ هَٰذَا﴾ اشاره احوالو دَجماعات ثلثه ؤته ده، ﴿لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ﴾ داکوم احوال چې تاسو ته بیان شو دابالکل حق اوحقیقت اویقینی امور دی

﴿فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ﴾ داپه آخردَسورة کښې دعوه دَ سورة بیان شوه چه دَلویوصفاتو والاذات پاکی بیان کړه،

باقی تفصیل ئی لږمخکښې شویدې، په حدیث کښې دی چه کله داآیت نازل شونوحضور ﷺ اوفرمائیل: اجعلوهافی رکوعکم اوچه کله داآیت نازل شوچه سبّح اسم ربّک الاعلیٰ نوونئی فرمائیل: اجعلوهافی سجودکم (ابوداؤد، ابن ماجه).

صاحب دَمدارک وائی: لطیفةٌ عجیبةٌ لیسَ فی هذه السورالثلث لفظ الله: اقتربت، الرّحمٰن، الواقعه. والله اعلم باسراره، یعنی داعجیبه خبره ده چه په دې درې سورتونوکښې باوجود د دینه چې اوګده سورتونه دي، اسم جلالهٔ (الله) نه دې ذکرشوې الله تعالیٰ پخپل اسرارو ښه پوهیږی،

مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله فرمائی: اقول ومن اللّطائف، ان سورة المجادلة لاتخلو آيةً من آياتها عن لفظ الله، والله اعلم باسراره، يعنى داهم عجيبه خبره ده چه په سورة المجادله كښې يو آيت هم دَلفظ دَ الله ﷻ نه خالى نه دې الله ﷻ پخپل رازونو ښه پوهيږى.

ركوعاتها (۴)	سورة الحديد مدنية	آياتها (۲۹)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۷) وحسب النزول (۹۴)

نزلت بعد الزلزال قبل محمّد

ربط : ماقبل سره ئی ربط: (۱)دادې چه ماقبل کښې دَتوحیدبیان اوشودې سورة کښې مسئله دَانفاق اوجهاد بیانیږی چه توحیدلپاره دَالله ﷻ په لاره کښې مال خرچ کړئ اوجهاد اوکړئ، په دی دواړو مسئلوباندی ائنده نهه(۹)سورتونه، مجادله، حشر، ممتحنه، صف، جمعه، منافقون، تغابن، طلاق، تحریم، متفرع دی، څلورپه مضمون دَجهاد، څلورپه مضمون دَانفاق اویوسورة کښې دواړه مضمونونه جمع دی. دجهادمضمون والاسورة ابتداءپه سَبَّحَ لِلّٰهِ سره شویده، اودَانفاق، مضمون والاسورة په يُسَبِّحُ لِلّٰهِ سره.

(۲)دَماقبل سورة په آخرکښې امردَتسبيح وؤ، په دی سورة په ابتداءکښې دَتسبيح ذکردې.

دسورة دَمضامینواجمالی خلاصه

دَ دې سورة درې حصَی دی:

اوله حصَه کښې دَتوحید ذکر دې چی هغه مقصود دَپاره تمهید دې،

په دویمه حصه کښې دَانفاق پنځه وجوه ذکر دي

په دریمه حصه کښې ترغیب دې جهادته.

تفصيلي خلاصه

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾آیت اول نه ترآیت(۲)پوری تمهیددې اودَسورت اوله حصه ده چه پکښې دَمسئلی دَتوحید ذکردې، چه دَدې دَخاطره انفاق اوجهاداوکړئ.

﴿ءَامِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِۦ﴾آیت(۷)نه دَاول مضمون ابتداءده. اودَسورت دویمه حصه ده

﴿وَأَنفِقُوا مِمَّا﴾دَانفاق اوله وجه ده

﴿وَمَا لَكُمۡ أَلَّا تُنفِقُوا﴾آیت(۱۰)دویمه وجه ده بطورترقی

﴿مَن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ آيت (۱۱) دريمه وجه ده

﴿اَعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا﴾ آيت (۲۰) څلورمه وجه ده.

﴿مَا اَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ﴾ (۲۱) پنځمه وجه ده.

﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ آيت (۲۵) نه دويم مضمون يعنی دجهاد بيان ذکر کيږی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①
پاکي وائي الله ﷻ ته هغه څيزونه چه په اسمانونوکښې دی اوپه زمکه کښې دی.اوالله ﷻ غالب دې،حکيم دې.
لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ②
هغه لره ده بادشاهی داسمانونو اوزمکی.ژوندی کول کوی اومړه کول کوی.اوهغه په هرڅيزباندی قادردې.
هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ③
هغه اول هم دې اوآخرهم دې،ظاهرهم دې اوباطن هم دې،اوهغه په هرڅيزباندی ښه پوهه دې

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾دا د **سورت اوله حصه ده** چې ديکښې د مسئله توحيد ذکر دې او داتمهيداو ترغيب دې د جهاد او انفاق حکم دپاره ،چه ددی دخاطره دمال خرچ کولواوجهادکولوحکم دې.لام په لله کښې زائد دې لپاره دتاکيد،کمافی نصحتُ له، دمسبّحاتوابتداءپه بعض ځايونوکښې په ماضی سره شويده لکه دلته اوپه حشر،اوصف کښې،اوپه بعض ځايونوکښې په يسبّح مضارع سره شويده،لکه په جمعه اوتغابن کښې،پدی کښې اشاره ده چه تسبيح دالله ﷻ په جميعُ اوقاتوکښې جاری ده(روح المعانی وغيره)

﴿مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ "ما" ذکر شو د "من"ذکرنه شودپاره دتغليب داکثرو ، تسبيح دذوی العقولوبالاتفاق قولی ده،البته غيرذوی العقولوپه تسبيح کښې اختلاف دې،بعض وائی داهم قولی ده،بعض وائی صرف تسبيح حالی ده،ددی تفصيل دسورة بنی اسرائيل آيت(۴۴)وان من شيئ الايسبّح بحمده....الخ کښې تيرشويدې،هلته ئې وګورئ.

﴿وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ﴾ «العزيز» معنی قادر اوغالب، «الحکیم» معنی حکمت نه ډک محکم احکامات صادرکونکې، داجمله بطور علت راغلیده، ماقبل حکم دپاره، چونکه بادشاه دپاره دوه اموره ضروری وی: (۱) یو استیلاء، نوالله ﷻ «العزیز» دې، هغه هر چا باندې غالب دې، (۲) دویم تدبیر وتدبر: نوالله ﷻ «الحکیم» دې، دَهغه هرحکم محکم اوحکمت نه ډک دې، خلاصه داچې ټول کائنات دَالله ﷻ تسبیح ځکه بیانوی چې هغه تن تنها بادشاه دې، مخکښې آیتونو کښې د دې دوه صفاتو «العزیز» او «الحکیم» تفصیل اومظاهر بیانیږی.

﴿لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ دیکښې دَ «العزیز» صفت یو مظهر او نمونه ذکر کیږی، چې الله ﷻ ته دکائنات آسمانونو او زمکې زرې زرې کښې تصرف کلی اختیار حاصل دې، ژوند هم هغه ورکوی، مرګ هم هغه ورکوی اوهر څه باندې قادردې. ﴿يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ﴾ خبر دَ مبتدا محذوف دې ای :هو یحي ویمیتُ «یحی» معنی داده چه انشاء دَحیات کوی یعنی اول ځل پیدا کول هم هغه کوی، اومرګ هم هغه راولی.

﴿هُوَ ٱلۡأَوَّلُ﴾ دیکښې دَ «العزیز» صفت دویمه نمونه بیانیږی چې هیڅ هم نه وو، الله ﷻ وؤ ، یو وخت به داسې راشی چې ټول به فناشی خو الله ﷻ ذات به باقی وی، هر چاباندې غالب دې، هیڅ څوک ترینه هم هیڅ چرته نشی پټیدلې، هغه ته د هر څه پته لګی. «الاول» ای السابق علی جمیع الموجودات، یعنی الله ﷻ دَهرڅیزنه قبل موجودوؤ، قبل دَده نه هیڅ هم نه وؤ. «والاخر» ای الباقی. بعدفنائها(روح)یعنی دَهرڅیزفناکیدلونه بعدبه هم موجودوی، الله ﷻ باندې نه عدم سابق طاری شویدې اونه به پری عدم لاحق طاری کیږی. ﴿وَٱلظَّٰهِرُ وَٱلۡبَاطِنُ﴾ د دې په تفسیر کښې متعدد اقوال منقول دې:

(۱) «الظاهر» معنی غالب، چې هغه نه برتر څوک نشته، «الباطن» معنی هغه ذات چې هغه نه ماسوا بل داسی پټ ځایٔ نشته چی سرې پکښې د الله ﷻ نه پټ شی، حدیث کښې دَ الظاهر او الباطن دغه معنی راغلیده: انت الظاهر فلیس فوقک شیئ، وانت الباطن فلیس دونک شیئ

(۲) الظاهر معنى آثار واعتبار سره بالكل ظاهر دې ځکه چې الله ﷻ د كائنات ذرې ذرې نه عيان دې، خوځوک يې کنه اوحقيقت معلومه وي ،نوبيا الباطن دې څوک يې حقيقت ته نشي رسيدلې،

(۳) الظاهر معنى امور ظاهريؤ باندې عالم، او الباطن معنى امور باطنيؤوباندې عالم.

(۴) بعضِ وائي چه﴿ وَالظَّاهِرُ﴾معنى داچه دظاهرى نعمتونو مالک دې او﴿وَالْبَاطِنُ﴾معنى داچه باطنى نعمتونو مالک دې،كقوله تعالى: واسبغ عليكم نعمه ظاهرةً وباطنةً

فائده: چونکه دا اسماء حسنٰى صفات متضاده دى نوپدى وجه ددى په مينځ کښ واؤ ذکرشو

﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾يعنى الله ﷻ نه ماورا بل څه پناه ګاه نشته چې سړى پکښ پناه واخلى اوبچ شى، ځکه چې الله ﷻ هر څه باندى باخبر ذات دې.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى

الله ﷻ هغه ذات دې چه پيداکړى نى دي اسمانونه اوزمکه په اندازې دشپږو ورځوكښ.بيائى استواء كړيده

عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

په عرش باندى،عالم دې په هغه څه چه ننوځى په زمکه کښ اوپه هغه څه چه راوځى ددى زمکى نه

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ

اوپه هغه څه چه راكوزيږى داسمان نه اوپه هغه څه چه خيژى اسمان ته،اوالله ﷻ تاسوسره دې

أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۴﴾ لَهُ مُلْكُ

هرچرته چه يئ تاسو،اوالله ﷻ په هغه عملونوچه تاسوئى کوئ ليدونكې دې،الله ﷻ لره ده بادشاهى

السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿۵﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ

داسمانونواودزمكى اوخاص الله ﷻ ته ګرځولې شى ټول كارونه.داخلوى شپه په ورځى كښ

وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۶﴾

اوداخلوى ورځ په شپه كښ اوهغه ښه عالم دې په خبرودسينوباندې

﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ﴾په دی کښې دَ الحکیم صفت نمونه بیانیږی،چي اوخوګورئ دَالله ﷻ څنګه محکمه بادشاهی ده اوڅنګه حکمت باندې مبنی نظام دې. آسمانونه اوزمکی یی شپږ ورځو کښې پیدا کړی،حالانکه محض ارادې سره هم پیداکولې شول.اودکائنات ذرې ذرې باندی هغه نګرانی ده،زمکه کښې کومه قطره کوم تخم ننوځی،اوڅه چې ترینه راوځی،آسمان نه څه نازلیږی،اوڅه ورته خیژی،تاسوکوم ځائی وئ،او څه عمل کوئ تولو باندې الله ﷻ عالم دې،اوهغه ورته ګوری ﴿فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾مراد دَشپږوورځومقداردې،لکه په اعراف وغیره کښې باربارتیرذی.

﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾استواء علی العرش دَمتشابهاتونه دې،متشابهاتوتفصیلی تفسیر په سورة ال عمران کښې تیرشویدې،چه سلف دَدی معنی نه کوی بلکه تفسیرئی په لفظ منصوصی سره کوی اوداسی وائی چه استواء یلیق بشانه، اومتاخرین اهل سنت دَدی داسی تفسیراو تاویل کوی چه دَنورونصوصوسره موافق وی، نودلته دَاستواء علی العرش معنی او تفسیر په تصرف سره کوی اومطلب دادې چه دکائناتوخالق صرف الله ﷻ دې،دَدی نه پیداکولونه بعدئی استواء علی العرش کړیده یعنی دکائناتونظم نسق ئی پخپله اغستې دې،بل چاته ئی دا اختیارنه دې ورکړې.

﴿ مَا يَلِجُ فِى ٱلْأَرْضِ ﴾ نه مراد دَباران قطری،تخم،مړی وغیره مراد دی،یعنی ګویاچه الله ﷻ ته دَزمکی دَ اندرونی حصّی علم هم دې او﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا ﴾دَبیرونی حصّی علم دې ورته،دې نه مراد ، نباتات، معدنیات وغیره دی﴿ وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ ﴾مرادورنه عذاب، رحمة، احکامات او باران قطرې وغیره دی، ﴿وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ مراددَدینه فرشتی او نیک اعمال وغیره دی،حاصل داچه دَالله ﷻ علم دکائناتوپه ذری ذری محیط دې﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾تمثیل دې دَاحاطی علمی دَالله ﷻ،معیت کنایه ده دَعلم نه،

﴿ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾دیکښې دَ الله ﷻ ملک او بادشاهئ استحکام بیان دې چې تعلق صرف دې کائنات سره نه دی بلکه آخرت کښې به هم دَ الله ﷻ بادشاهی وی ،ستاسو ټول او ستاسو اعمال به هغه باندی پیش کیږی، او هغې مطابق به جزا درکوی

﴿ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ ﴾دا دَحکمت او احکام بله نمونه ده، چې شپې ورځې تللو راتللو او د وړیکې کیدلو او غټیدلو الله ﷻ یو محکم نظام پیدا کړیدې چې هغې کښې ډیر حکمتونه او مصلحتونه پټ دی. ﴿ وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴾دا هم بیان دې د احاطی علمی دَ الله ﷻ

آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ

ایمان راوړئ په الله ﷻ او په رسول دَهغه، او خرچ کړئ دَهغی مال نه چه ګرځولی یئ تاسو الله ﷻ خلیفه ګان

فِيهِ ۖ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَأَنفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ⑦

په هغی کښې، پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړې دې دَتاسو نه او خرچ کړې ئی دې (مال) دوئ د پاره اجر لوئ دې

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ۙ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ

اوڅه عذر دې تاسو له چه ایمان نه راوړئ په الله ﷻ او رسول ﷺ راغواړی تاسو چه ایمان راوړئ په رب خپل

وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ⑧ هُوَ الَّذِي

او په تحقیق سره اغستی ئی وه وعده ستاسو نه، کچرته یئ تاسو ایمان راوړونکی. الله ﷻ هغه ذات دې

يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ

چه نازلوی په بنده خپل حضور ﷺ باندی آیاتونه واضح چه راوباسی تاسو دَتیارو دکفرنه رڼرا د ایمان ته،

وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ⑨

او بیشکه الله ﷻ په تاسو خامخا مهربانه دې رحم کونکې دې

﴿ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُوا۟ ﴾ دې ځائ نه د سورت دویمه حصه شروع کیږي ، دتمهید نه بعد دَسورت اول مضمون انفاق فی سبیل الله بیان دې، چه کوم مال درته الله ﷻ بطور نیابت

درکړيدي دَهغی نه دَالله ﷻ په لاره کښ خرچ کړئ، الله ﷻ به درته لوئ اجردرکړی. «امنوا بالله و رسوله » داتمهید دې دَانفاق دَحکم دَپاره او خطاب پکښې مؤمنانو ته دې، مقصود ترینه ایمان مقتضی باندې عمل دې، یعنی الله ﷻ او دَ هغه رسول چی کوم حکم درکوی هغه منئ ، « انفقوا » یعنی هغی حکمونو نه یوحکم انفاق هم دې لهذا الله ﷻ په لار کښ خپل مال خرچ کوئ

﴿ جَعَلَكُم مُّسۡتَخۡلَفِينَ فِيهِ ﴾ دااوله وجه دَ انفاق ده، چه دامال دَالله ﷻ په لاره کښ څکه خرچ کړئ چه داپه حقیقت کښ ستاسونه دې، تاسوئی دَیوڅوورځودپاره نائبان او چوکیدار یئ، حقیقی مالک دَدې صرف الله ﷻ دې، هغه به ئې درنه یوه ورځ واپس اخلی کقول القائل: شعر:

وما المالُ والاهلون الاّ ودائع　　و لابدَّ يومًا ان تردَّ الودائع

دې تفسیر مطابق «مُّسۡتَخۡلَفِينَ» معنی نائب في التصرف ده یعنی صرف تصرف اختیار درکړيدې، حقیقتاً یی مالکان نه یئ گرځولی.

بعضِ وائی چه دَ﴿ مُّسۡتَخۡلَفِينَ ﴾ مطلب دادې چه الله ﷻ تاسودَدی مال خلیفه گان گرځولی یئ په وراثت سره دَمخکښنونه، نولکه څرنگه چه دادَمخکښنوسره نه دې پاتی شوې نوتاسوسره به هم نه پاتی کیږی، نوغیرته منتقل کیدلونه مخکښ مخکښ په دې کښ انفاق اوکړئ.

﴿فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ ﴾ بشارت دې چی څوک ایمان تقاضو باندی عمل کوی، اوالله ﷻ په لارکښ مال خرچه کوی، هغوئ دَپاره لوئ لوئ اجرونه دي.

﴿ وَمَا لَكُمۡ لَا تُؤۡمِنُونَ ﴾ دیکښ دَایمان دواعی بیان دي، اومراد دلته هم دَایمان نه مقتضی دَایمان ده، یعنی دَایمان په مقتضی باندې دَ عمل ټول دواعی اواسباب موجود دی، نوبیاتاسو ولی عمل نه کوئ، «ما» مبتدا ده «لکم» ورله خبر دې، «لا تؤمنون» جمله حال واقع کیږی، دَ «کم » ضمیر نه . ﴿وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ ﴾ اول داعی بیان دې، یعنی رسول ﷺ تاسوته ایمان دعوت درکوي، اودَایمان په مقتضی اوالله ﷻ په لار کښ خرچ کولو مطالبه درنه کوی، جمله

اسمیه حال واقع کیږی تؤمنون ضمیر نه.﴿وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ﴾دويم داعی بیان دې.یعنی تاسو هغه سره دَ دې عهد هم کړیدي چې مونږ به ایمان تقاضو باندي عمل کوؤ.او الله ﷻ لاره کښ به مال خرچه کوؤ.دینه هغه عهدمراد دې چې نبی کریم ﷺ دصحابوؤ نه اغستي وؤمسند احمد(رقم الحديث ۲۳۲۷۹) کښ دَحضرت عباده بن صامت رضي الله عنه نه روایت دې:بايعنا رسول الله ﷺ على السمع والطاعة في النشاط والكسل،وعلى النفقة في العسر واليسر،وعلى الامر بالمعروف والنهي عن المنكر ،وعلى ان نقول في الله تعالى ولانخاف لومة لائم.یعنی مونږ نبی ﷺ په لاس دَدې خبر دَبیعت کړیدی:

۱).چی هر قسم حالاتو کښ به یې اطاعت کوؤ.نشاط وی اوکه سستی وی.

۲)هر قسم حالاتو کښ به الله ﷻ په لارکښ خرچ کوؤ فراخی وی اوکه تنګدستی.

۳)حق وینا به کوؤ.دَچاملامت پرواه به نه کوؤ.

﴿إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾یعنی کچرته واقعتاً مؤمنان یئ نو ایمان مقتضی باندی عمل کولودَپاره دَغه دواعی کافی دی.

﴿هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ﴾دا بل داعي ذکر کیږي دَایمان په تقاضو باندی عمل کولودَپاره.یعنی الله ﷻ خومره لویه مهربانی اورحم وکرم دې په تاسو .چی خپل واضح او خائسته احکامات تاسو ته درلیږی اودَجهالت تیارونه مو دَایمان نور اورڼرا ته رااوباسی.لهذا دیکښ چون چرا مه کوئ،بلکه په خوشالئ سره ورباندئ عمل کوئ.

وَمَا	لَكُمْ	أَلَّا	تُنفِقُوا	فِي	سَبِيلِ	اللَّهِ	وَلِلَّهِ
اوڅه عذردې تاسولره چه نه خرچ کوئ مال په لاره دَالله ﷻ کښ اوحال داچه خاص الله ﷻ لره دې							
مِيرَاثُ	السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ	لَا يَسْتَوِي	مِنكُم	مَّنْ	أَنفَقَ	مِن قَبْلِ
میراث(پاتی کیدل)دَاسمانونواودَزمکی،نه دی برابردَتاسونه هغه څوک چه خرچ کړې ئې دې مال مخکښ							
الْفَتْحِ	وَقَاتَلَ	أُولَٰئِكَ	أَعْظَمُ	دَرَجَةً	مِّنَ	الَّذِينَ	أَنفَقُوا
دَفتح مکی نه اوقتال ئی کړیدي،دغه کسان لوئ(اوچت)دی په درجه کښ دَهغه کسانونه چه خرچ کړی ئې دې مال							

مِنْۢ	بَعْدُ	وَقٰتَلُوْا	ؕ	وَكُلًّا	وَّعَدَ	اللّٰهُ	الْحُسْنٰى	وَاللّٰهُ
ورستودفتح	مكى	نه،اوقتال	ئى	كړيدي،اودټولوسره	وعده	كړيده	الله ﷻ دنوثواب،اوالله ﷻ	

بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۰﴾

په هغه عملونوچه تاسوئى كوئ،ښه خبرداردي

﴿ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾دادويمه وجه دانفاق ده.چه دامال دالله ﷻ په لاره كښ خرچ كړئ،تاسو به هسى هم مړه كيږئ دابه درنه پاتى كيږى،ددى مال وارث الله ﷻ دي، نو چه بلاا جره درنه پاتى كيږى نو اجر پرى حاصل كړئ. ﴿وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾داسمان ذكركول،باوجود ددي چه هيڅ مخلوق ددى مالک - نه مجازاً او نه حقيقتاً-كيديشى په دى كښ نكته داوى چه لكه څرنګه آسمان خالص دالله ﷻ ملک دي(چه تاسوئى هم منئ)نودغه رنګه زمكه هم دالله ﷻ ملک دي(بيان القرآن بتغير).

﴿ لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ ﴾پدى كښ بيان دي دتفاوت ددرجاتودانفاق كونكواوقتال كونكو،چه بعضِ صحابه ﷺ داسى دى چه دفتح مكې نه قبل ئى انفاق كړيدي اوقتال ئى كړيدي نودوئ په درجه اومرتبه كښ زيات دى دهغونه چه ورستودفتح نه ئى كړيدي،وجه داده چه فتحى مكى نه قبل وخت دابتلااوتكليفونووخت وۀ،ابتلااوتكليف په وخت كښ نيک عمل زيات بهتروى دراحت دوخت نه،﴿ مَّنْ أَنفَقَ﴾فاعل دي د﴿لَا يَسْتَوِي ﴾،اوقسيم اومقابل د﴿مَّنْ أَنفَقَ ﴾حذف دي دوجهى دظهورنه،چه هغه ومن انفق من بعدالفتح دي(كبيروغيره)﴿مِن قَبْلِ الْفَتْحِ ﴾فتح نه مراددبعضوپه نيزصلح حديبيه ده،ليكن دجمهورومفسرينوپه نيزورنه فتح مكه مراد ده.

﴿أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً ﴾اسم اشارى دپاره مشاراليه هغه مهاجرين اوانصار صحابه دى چې فتح مكه نه مخكښ انفاق اوقتال فريضه ادا كړيده ، دوئ باره كښ حضور ﷺ فرمائيلى دى چې:لوانفق احدكم مثل اُحُدٍ ذهبًا مابلغ مدّ احدهم و لا نصيفه(بخارى وغيره)يعنى كه په

تاسوکښې څوک دَاحدغربرابرمقدارسره زرنفقه کړي ليکن دَدوئ ديومونې نفقې ته نه رسې.په يوروايت کښې داسې دي:دَعَوا لي اصحابي فوالذي نفسي بيده لوانفقتم مثل احد،اومثل الجبال ذهبًامابلغتم اعمالهم،مفسرين وائي چه پدې آيت کښې واضح دليل دې په دې چه حضرت ابوبکرصديقؓ په تماموصحابه ؤکښې افضل ؤځکه دې اول اسلام راوړونکې ؤاواول خرچ کونکې ؤومال خپل لره په اسلام اوپه حضورﷺ .

دَابن عمرؓ نه روايت دې چه دې وائي چه يوځل دَحضورﷺ سره ناست وم. ابوبکرؓ هم ناست ؤچه چوغه ئې اچولې وه اوهغه ئې دکيکروپه ازغوګنډلې وه، جبرئيل ؑ راغې اووئيل چه:ابوبکرؓ ولې داسې چوغه اچولې ده چه دکيکروپه ازغوئې ګنډلې ده، نوحضورﷺ ورته اوفرمائيل:انفقَ مالَه عليَّ قبل الفتح،يعنې ده خپل ټول مال په مابانديې خرچ کړيدې قبل دَفتحې نه. جبرئيلؑ اووئيل چه اللهﷻ په ده باندې سلام وائي اوورته اووايه چه ته ځمانه په دې خپل فقربانديې راضي ئې اوکه ناراضه؟حضورﷺ ورته اووئيل نو ابوبکرؓ اووئيل چه آياځه به دَخپل رب نه ناراضه کيږمه؟ځه د خپل رب نه راضي يمه .(ابن کثير) قرطبي په دې روايت کښې دااضافه هم کړيده چه جبرئيلؑ اووئيل:فانّ الله يقولُ لکَ قد رضيتُ عنکَ کماانتَ عنّي راضٍ،ابوبکرؓ په ژړاشو،بياجبرئيلؑ حضورﷺ ته اووئيل چه کله نه ستادې ملګرې داچوغه اچولې ده نودَعرش اوچته ونکوفرشتوهم داسې چوغې اچولې دي.

﴿مِنۢ بَعۡدُ﴾اى من بعدالفتح﴿وَكُلًّا﴾منصوب دې مفعول به مقدم دې دَ﴿وَعَدَ ٱللَّهُ﴾.﴿ٱلۡحُسۡنَىٰ﴾ نه مرادثواب حسنى دې چه جنت دې اومطلب دادې چه دواړه فريقينوته په نفقې او قتال باندې ثواب ملاويږي،صرف يوفريق ته نه.

مَّن	ذَا	ٱلَّذِى	يُقۡرِضُ	ٱللَّهَ	قَرۡضًا	حَسَنًا	فَيُضَٰعِفَهُۥ	لَهُۥ
څوک دې هغه چه قرض ورکړي اللهﷻ ته قرض ښائسته،پس دوه چنده به کړي اللهﷻ دغه قرض هغه لره.								
وَلَهُۥٓ	أَجۡرٞ	كَرِيمٞ ⑪	يَوۡمَ	تَرَى	ٱلۡمُؤۡمِنِينَ	وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ	يَسۡعَىٰ	نُورُهُم
اوهغه لره به وي اجر ښه . په هغه ورځ چه وينې به ته مؤمنان سړي اومؤمنانې ښځې چه منډه به وهي نوردَدوئ								

بَيْنَ	اَيْدِيْهِمْ	وَبِاَيْمَانِهِمْ	بُشْرٰىكُمُ	الْيَوْمَ	جَنّٰتٌ
مخکښې دَ دوئ نه او دَ ښي طرفونودَدوئ،ورته به اوويلې شي،زيرې دې تاسولره نن ورځ دَجنتونو					

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ⑫
چه بهيږي به لاندې دهغې نه نهرونه هميشه به وي په هغې کښې،داهم داکاميابي ده لويه

﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ﴾ دا دريمه وجه دَانفاق ده،ماقبل نه على سبيل الترقي،چه دا مال خرچ کړئ دَالله ﷻ په لاره کښې په طوردَقرض سره،دَفقراوکمي نه مه ويريږئ،الله ﷻ به ئې درته واپس درکړي،دَ کميت اوکيفيت دواړو اضافې سره. دلته دَانفاق نه تعبيرپه قرض سره شوي دې،اشاره ده ديته چه دَانفاق اجرداسې قطعي اويقيني دې چه ګوياپه الله ﷻ باندې قرض دې،(مدارک)"من"مبتدا مرفوع محلاً دې"ذا"ورله خبردې"الذي"موصول صفت دې دَ "ذا" يا ترېنه بدل دې،يعنې څوک به وي داسې سړې چه قرض ورکړي الله ﷻ ته.

«قرضاً حسناً» قرض حسن بعض وائي هغه صدقه چه په اخلاص اوپه طريقه دَسنت سره خرچ کړې شي،دَ ريااوبدعت شائبه پکښې نه وي،بعضوئيلې دي چه داهغه صدقه ده چه لس(١٠) صفات وي په کښې:

(١)حلال مال نه وي ځکه چه حرام مال الله ﷻ نه قبلوي

(٢)بهتراو افضل څيزوي

(٣)په داسې حال کښې اوشي چه صدقه کونکې صحيح وي يعنې بيمارنه وي، دَژوند اميدئې وي،اودَفقرېره ورسره وي

(۴)زيات حاجت مندته ئې ورکړي

(۵)په پټه ئې ورکړي،

(٦)من يعنې احسان اوتکليف نه ورکول،

(٧)خالص دَالله ﷻ دَرضادپاره ورکول

(٨)ورکړې شوې صدقه لګه ګڼړل اګرچه ډيره وي

(٩)محبوب اوخوښ مال ورکول

(١٠) دَفقيرکورته رسول(روح المعاني).

﴿ فَيُضَٰعِفَهُۥ ﴾ دا جواب استفهام دی د ”ان“ مقدره د وجهې نه منصوب دې. او ضمیر مستتر پکښې چه فاعل دې راجع دې الله ﷻ ته، او ”ه“ ضمیر راجع دې قرض ته، مراد ترینه اجر او ثواب د قرض (صدقې) دې، په دیکښې د کمیت او مقدار اضافې بیان دې، او په ﴿ وَلَهُۥٓ أَجۡرٞ كَرِيمٞ ﴾ کښې د کیف اعتبار سره زیاتوالی ذکر دې ((کریم)) معنی مَرضِیٌّ سره شویده یعني عظیم الشان اجر به ورته میلاویږي، چې هغه الله ﷻ ته معلوم دې، مخلوق د هغې تصور نشي کولې

﴿ يَوۡمَ تَرَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ دا بشارت اُخرویه دې مؤمنانو ته او انفاق کونکو ته، چه د قیامت په ورځ چه کله دوئ په پل صراط باندې تیریږي نو یو نور او رڼا به ورسره وی فرشتې به ورته د جنت زیری ورکوی، د ابن مسعود ﷺ نقل دی چه دې وائی چه: مؤمنانو ته به په قدر د عملونو د دوئ دا نُور ورکولې کیږی او پل صراط باندې به تیریږی، د بعضو سره به د غر په مقدار نور وی، د ټولو نوادنی نوربه د وړې ګوتې په مقداروی کله به مړکیږی اوکله به بلیږی ﴿ يَوۡمَ ﴾ یا د اُذکر محذوف د پاره مفعول دې، یا د ﴿ أَجۡرٞ كَرِيمٞ ﴾ او یا د ﴿ فَيُضَٰعِفَهُۥ ﴾ د پاره ظرف دې.

﴿ يَسۡعَىٰ نُورُهُم ﴾ حال دې د مفعول د ”تری“ نه او مراد د نور نه په نیز د جمهورو حقیقتًا نُور دې، او دا نور به ورته په پل صراط باندې تیریدلو وخت کښې ورکولې کیږی، بعضِ وائی مخکښې د دی نه به وی او ورسره به وی چه کله دوئ په پل صراط تیریږی.

﴿ بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَبِأَيۡمَٰنِهِم ﴾ یعنی مخکښې او خی طرف ته به یی نور وی، د دې دواړو جهتونو تخصیص: (۱) یا د دې وجهې نه او شو چې اعمال نامې په دوئ ته هم دې جهتونو نه میلاویږی، (۲) او یا مخکښې طرف ته به د ایمان نوروي، ځکه چې ایمان محل زړه دې اوزړه مخکښې طرف ته دې، او خی طرف ته به د نیک اعمالو نور وي، ځکه چې نیک اعمالو خی طرف سره ډیر مناسبت دې. نیک اعمال لیکونکی فرشتې هم دې طرف ته ناستی وي، او نیک اعمالو اعمالنامه هم په خی لاس میلاویږی، او کومو روایاتو کښې چې د ګس طرفونو ذکر راغلې دې نو هغه د دې دواړو نور اثر دې، (۳) او یا دلته ”أیمانهم“ نه مراد ټول اطراف دي خود یمین تخصیص صرف شرافت په وجه شویدې.

﴿يُشْرَىٰكُمُ ٱلْيَوْمَ﴾ دينه مخکښې يُقال لهم مقدردې، يعنى فرشتى به ورته وائى چه زيرې ستاسونن ورځ داخليدل دى جنتونوته. ﴿ذَٰلِكَ﴾ اشاره يانورته ده يا ﴿جَنَّٰتٌ﴾ ته ده په تاويل دَ ماذكر.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ

په هغه ورځ چه وائى به منافقان سړى اومنافقانى ښځى مؤمنانوته چه انتظاروکړئ مونږته چه رڼړاواخلوستاسو

مِنْ نُّوْرِكُمْ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ؕ فَضُرِبَ

درڼړا نه. وورته به اووئيلې شى واپس شئ خپل ورستو پس طلب کړئ هلته رڼړا.نو او به وهلې شي

بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ بَابٌ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ

به مينځ دَدوئ کښې يو ديوال چه هغې لره به دروازه وى. ننه طرف دَهغې . وى به په هغې کښې رحمت(جنت)

وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾ يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ

اوظاهر دَ هغې، وى به دَ دې طرفه عذاب(دَجهنم) آوازبه اوکړى منافقان مؤمنانوته چه آيانه وؤمونږ

مَّعَكُمْ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ

تاسوسره په دنياکښې،مؤمنان به اووائى هاؤ،خوليکن تاسوپه فتنه کښې اچولى وؤخانونه خپل

وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ

اوانتظار کولو تاسو(زمونږ دَهلاکت) اوشک خو کولو او دهوکه کښې اچولي وئ تاسو اميدونو،تردى چه راغې

اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿۱۴﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ

امرد الله(مرګ) او دهوکه کړې وئ تاسو په باره دَ الله ﷻ کښې دهوکه باز(شيطان)، پس نن ورځ به نشى اغستلې

مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ؕ هِىَ مَوْلٰىكُمْ ؕ

ستاسو نه فديه او نه دَ کافرانو نه، ځائ دَ اوسيدلو ستاسو اور دې،هغه ستاسو متولي دي

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

او ډیر بد ځای د او سیدلو دی (دا جهنم).

﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ﴾ دا ذكر دې منافقانو ته چې هسې خو دوئ دايمان دعوى كوى، خو كله چې ايمان مقتضى باندى عمل كولو وخت راشى، نو بيا شاته كيږى، او عمل پرې نه كوى، نو دې بدله به ورله الله ﷻ قيامت كښ داسې وركړى چې لګ ساعت له به ورله نور وركړى، چې كوم مؤمنانو سره دې، خو بيا به يې ترينه مړ كړى، او جهنم ته به يې اوغور ځوى ﴿يَوْمَ﴾ بدل دې د ﴿يَوْمَ تَرَى﴾ نه .

﴿ انظُرُونَا ﴾ يا پمعنى د" انتظرونا" دې يعنى مونږ ته انتظار او كړئ، په حديث كښ دى چه پل صراط سره به الله ﷻ هر مؤمن ته هم نور وركړى او هر منافق ته هم، چه كله دوئ روان شى په پل صراط باندې نو الله ﷻ به د منافقانو ، نور مړ كړى (مؤمنان به ورنه مخكښ لاړ شى) نو منافقان به مؤمنانو ته اواز اوكړى چه "انظرونا نقتبس من نوركم" او دريږئ چه مونږ ستاسو د نور نه نور واخلو . يا ﴿ انظُرُونَا ﴾ پخپله معنى كښې دې يعنى مونږ ته نظر شفقت اوكړئ، ﴿نَقْتَبِسْ﴾ جواب امر په وجه مجزوم دې، اقتباس په اصل كښ وئيلې كيږى د اور نه ليت بلول، تكړه د اور اخستل.

﴿قِيلَ ارْجِعُوا﴾ قائلين به يا مؤمنان وى يا ملائكه، يعنى منافقانو ته به او وئيلې شى چه واپس لاړ شئ هلته نه رنړا راوړئ، دوئ چه واپس شى نو ﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم﴾ د دوئ او د مؤمنانو په مينځ كښ به ديوال جوړ شى.﴿ وَرَاءَكُمْ ﴾ نه مراد(١) يا دنيا ده، يعنى دنيا ته لاړ شئ هلته نه د ايمان او عمل صالح نور او رنړا راوړئ، يا(٢) ورنه مراد هغه موقف او مكان دې چه په هغى كښ نور تقسيمد لو دا به ورته استهزاءً او وئيلې شى، لكه څرنګه چه دوئ په دنيا كښ مؤمنانو پورى استهزاء كوله او وئيل به ئې: انما نحن مستهزؤن،

﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ﴾ يعنى كله چې دوئ ته اوئيلى شى چې تاسو روستو لاړ شئ، هلته رنړا تلاش كړئ، نو چې دوئ مخ واړوى او واپس شى نو الله ﷻ به د دوئ او مؤمنانو په مابين

كښې به يو حاجز او ديوال جوړ کړی، ﴿لَّهُۥ بَابٌۢ﴾يعنې دې ديوال کښې به يو دروازه وی. ﴿بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحۡمَةُ﴾ ضمير مجرور مرجع "سور" يا "باب" ده باطن يعنې مؤمنانو والاطرف ته به جنت وی ﴿وَظَٰهِرُهُۥ﴾ يعنې منافقانو والاطرف ته به عذاب دَجهنم وی

﴿يُنَادُونَهُمۡ﴾يعنې منافقان به مؤمنانوته اوازونه کوی او ورته وائی به چه مونږدنياکښې تاسوسره يوځائې نه وؤ ،تاسوسره مومونځونه کول،جهادونه کول نو اوس موولې پريخولو ؟

﴿وَلَٰكِنَّكُمۡ فَتَنتُمۡ﴾دادَمؤمنانوجواب دې چې اګرچې ظاهری طور باندی په دنيا کښې تاسو مونږ سره پدې اعمالوکښې شريک وئ،خو څو وجوهاتو دَوجهې نه نن تاسوزمونږ سره نشئ يوځائې کيدلې،«فتنتم انفسکم» دا **اوله وجه** ده چې خواهشاتو اتباع خو کړې وه او نفاق خواختيار کړې وؤ ،اوظاهری نفع ته مو کتل،حالانکه دا په حقيقت کښې ځان په هلاکت کښې اچول وو. ﴿وَتَرَبَّصۡتُمۡ﴾دا **دويمه وجه** ده چې نن تاسو مونږسره ځکه نشئ يو ځائې کيدې چې تاسو مونږ سره په دنيا کښې مخلص نه وئ،بلکه هميشه دَدې په انتظار کښې وئ چې څه بلا اومصيبت به په مسلمانانو نازليږی.﴿وَٱرۡتَبۡتُمۡ﴾دا **دريمه وجه** ده . چې تاسو يقين نه وو بلکه اسلام اوداسلام تعليماتو په باره کښې تاسوتذبذب شکار وئ.اوشکوکو کښې مبتلا وئ، ﴿وَغَرَّتۡكُمُ ٱلۡأَمَانِيُّ﴾دا **څلورمه وجه** ده ،چې لوئ لوئ اميدونه خوتړلي وؤ،چه عمر دارز به راته ميلاويږی، نن وی که صباوی دامسلمانان به ختميږی،زمونږ هم دغه رويه او دوه رخي به مونږ له دنيا کښې فائده راکوی،دی سره سره شيطان هم درته داخبره زړه کښې اچولی ده چې الله ﷻ غفوررحيم دې،آخرت پرواه مه کوئ،هغه به مو اوبښی﴿حَتَّىٰ جَآءَ أَمۡرُ ٱللَّهِ﴾مراد دَ "امرالله" نه مرګ دې، ﴿وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ﴾جمله عطف ده په «غرتکم الامانی»باندی او «الغرور» نه مراد شيطان دې.

﴿فَٱلۡيَوۡمَ لَا يُؤۡخَذُ﴾داتفريع ده په ماقبل چه نن ورځ هيڅ فديه نه قبوليږی کيږی چه دوئ ته به پری دَجهنم نه نجات ملاؤشی،په يو روايت کښې دی چه الله ﷻ به کافرته اووائی چه کچرته نن ورځ تاسره دوچنده دنياوی نوآيادابه تولِه ته په فديه کښې ورکړې چه جهنم نه

ازادشي،نوهغه به اووائی نعم یاربّ.الله ﷻ به ورته اوفرمائی ماستانه دَدی نه اسان څیزغوختی وؤچه ماسره شرک مه کوه لیکن تاورنه انکارکړی وؤ(روح)

﴿هِیَ مَوْلَٰكُمْ﴾مولی یاپمعنی دَاولی دی ای هی اولی بکم.یعنی دا اُور دَ جهنم ستاسو دَ پاره غوره دی، یاپمعنی دَ متولی اوذمه دارسره دی،یعنی اوس جهنم دَسخت عذاب درکولو متولی اوذمه داردی،﴿وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ﴾مخصوص بالذم محذوف دی چه هی دی

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ
آیاوخت نه دی راغلی مؤمنانوته داچه اویریږی زړونه دَدوئ دَوجی دَذکردَالله ﷻ نه،اودَهغی نه چه نازل شویدی
مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ
دَحق نهیعنی قرآن،اوچه نه شی دوئ په شان دَهغه کسانوچه ورکړی شوی وؤهغوئ ته کتاب مخکښ دَدینه،
فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ⑯
پس اوږده شول په هغوئ عمرونه،پس سخت شول زړونه دَهغوئ.او ډیر دَ هغوئ نه فاسقان وؤ

﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ﴾زجر دی بعض مسلمانوته،چی هغوئ نه اعمالو اوانفاق کښ سُستی راغلی وه. یعنی آیاپه مؤمنانوداوخت نه دی راغلی چه دَدوئ زړونه دَقرآن او دَ الله ﷻ دَ ذکر به وجه نرم شی،وعظ نصیحت قبول کړی اومکمل اطاعت پکښ راشی.

صاحب د روح المعانی په حواله دَابن المبارک او ابن المنذردَاعمش رحمه الله نه نقل کړیدی چه هغه فرمائی چه کله صحابه کرام رضی الله عنهم مدینی ته راغلل نوپه معاش کښ ورته څه فراخی اوسهولت ملاؤشونوبعضوحضراتونه په خپل عمل کښ څه فتوراوکمی راغی،نو په دی باندی دا آیت نازل شو

((یان))مضارع ده اَنی یانِیْ اذا جاء اناه ،ای: وقته،﴿أَن تَخْشَعَ ﴾جمله په تاویل دَمفردسره فاعل دی دَ﴿ أَلَمْ يَأْنِ ﴾، خشوع نه مراد دَزړه نرمی او خوف الهی دی، چی گناه پریږدی اوالله ﷻ احکاماتو باندی عمل شروع کړی.﴿وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ ﴾عطف تفسیر دی ذکر اللهاو مانزل

دوارو نه مراد قرآن دې ځکه چې قرآن ذکر او نصیحت هم دې او آسمان نه نازل شوې حق هم دې ، یا "ذکر" نه مراد مطلقاً ذکر دې،او "مانزل" نه مراد قرآن دې.

﴿وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ دینه مراد یهود او نصاریٰ دی یعنی اهل کتابو طرز عمل دې نه اختیاریږئ،چی ابتدا کښې ورته کله تورات او انجیل احکامات بیان شو نو دوئ زړونه به نرم شو او ګناه به یې پریخو دو ،خودَوخت تیریدو سره سره دوئ زړونه سخت شو ،بیا به یې پرواه نه وه ،او د غه شان اکثریت پکښې رو رو خپل دین پریخودو. دا جمله عطف ده په ﴿تَخْشَعَ﴾او "لا" نافیه یا ناهیه ده

﴿فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ﴾ په دې کښې دَ مفسرینو یو څو اقوال دی:

(۱)چه دَهغوئ اودَ هغوئ انبیاؤو په مینځ کښې مدت تیرشو ،دَانبیاؤو نه لرې شول نو زړونه ئې سخت شول اوډیرپکښې فاسقان شول.

(۲)بعض وائی مطلب دادې چه په دوئ باندې په غفلت کښې ډیروخت تیرشوحتیٰ چه دغه غفلت، حبّ دنیا او دین نه بې خبرئ په وجه دَدوئ زړونه سخت شول

(۳)بعض وائی انتظار دَ قیامت او دَ جزا ورباندې اوږد شو نو دَ خپل کتاب دَ احکاماتو خلاف ئې ژوندشروع کړو ، نو زړونه ئې سخت شول.

حضرت تهانوی رحمه الله فرمائی چه دی آیت نه درې(۳)خبرې معلومې شوې: یو دَ خشوع لزوم او دوام،دویم داچه په طولِ غفلت سره دَزړه قساوت پیداکیږی، دریم داچه دَقساوت قلبی علاج دَالله تعالیٰ ذکر دې.

قرطبی رحمه الله لیکلی دی چه داآیت دَفضیل بن عیاض رحمه الله مشهوربزرګ دَهدایت سبب ګرځیدلې دې،ده به اول ډاکې اوزناګانې کولې،په یوې جینئ عاشق شوې وؤ،نوهغې ورسره دَشپې دَملاقات وعده اوکړه،دې چه دَهغې خواته تلوپه دیوال ختلونواچانک ئې واؤریدل چه یو قاری داآیت تلاوت کولو ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾ نودې راواپس شو اووئیل ئې:بلی والله قدآن،بیایووران کورته دَشپې لاړوچه په هغې کښې دَ مسافرو قافله وه، بعضوپکښې بعضوته وئیل چه فضیل ډاکوقافلې لوټ کوی هسې نه چه مونږهم لوټ کړی، فضیل په دی ډیرافسوس اوکړواووئیل چه افسوس څه تولړه شپه په ګناه کښې لګیایم او دَ مسلمانانو قوم څمانه یریږی،بیائې توبه اوباسله او الله تعالیٰ ته ئې عرض اوکړو :اللّهم انی قدتبتُ

اليکَ،وجعلتُ توبتي اليکَ جوار بيتک الحرام،يعني څه توبه اوباسم اوخپله باقي زندګي دَحرم شريف په جوارکښې تيروم،بيامکي ته لاړواوهلته ئې پوره ژوندد الله ﷻ په عبادت کښې تيرکړو.

اِعْلَمُوْٓا	اَنَّ	اللّٰهَ	يُحْيِ	الْاَرْضَ	بَعْدَ	مَوْتِهَا	ؕ	قَدْ بَيَّنَّا
پوهه شئ چه بيشکه		الله ﷻ	ژوندئ کوي	زمکه	ورستودمرګ	اوجوالي دهغې نه،		بيشکه بيان کړيدي مونږ
لَكُمُ	الْاٰيٰتِ	لَعَلَّكُمْ	تَعْقِلُوْنَ ۝	اِنَّ	الْمُصَّدِّقِيْنَ	وَالْمُصَّدِّقٰتِ		
تاسوته دلائل (دَبعث بعدالموت) دپاره دَدې چه تاسو پوهه شئ،بيشکه صدقه کونکي سړي اوصدقه کونکي ښځې								
وَاَقْرَضُوا	اللّٰهَ	قَرْضًا	حَسَنًا	يُّضٰعَفُ	لَهُمْ	وَلَهُمْ	اَجْرٌ	كَرِيْمٌ ۝
اوهغه کسان چه قرض ئې ورکړي دې الله ﷻ ته قرض ښائسته،دوه چنده به کړې شي دوئ ته،اووي به دوئ لره اجر د عزت								
وَالَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	بِاللّٰهِ	وَرُسُلِهٖٓ	اُولٰٓئِكَ	هُمُ	الصِّدِّيْقُوْنَ ؗ		
اوهغه کسان چه ايمان ئې راوړي دي به الله ﷻ اوپه رسولانودهغه،دغه خلق هم دوئ رښتني دي								
وَالشُّهَدَآءُ	عِنْدَ	رَبِّهِمْ ؕ	لَهُمْ	اَجْرُهُمْ	وَنُوْرُهُمْ ؕ	وَالَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	
اوشُهداءدي په نيزدرب خپل،وي به دوئ لره اجردَدوئ اونوردَدوئ،اوهغه کسان چه کفرئې کړيدي								
وَكَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِنَآ	اُولٰٓئِكَ	اَصْحٰبُ	الْجَحِيْمِ ۝				
اوتکذيب	ئې	کړيدي	زمونږدآياتونو،دغه	خلق	خاوندان	دَجهنم	دي	

﴿ اَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ ﴾ترغيب دي دَالله ﷻ ذکراوقرآن ته په بيان دَمثال سره چه لکه څرنګه الله ﷻ په باران سره اوچه زمکه ژوندئ کوي نودغه شان دَقرآن تلاوت او دَالله ﷻ ذکر سره دَزړه قساوت ختميږي،مړزړه ورسره ژوندي کيږي﴿لَكُمُ الْاٰيٰتِ ﴾دآياتونه مراددليلونه دَبعث بعدالموت دي.

﴿إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَٰتِ﴾ داهم ترغيب دي انفاق ته چه کوم خلق دَالله ﷻ په لاره کښې انفاق کوی، الله ﷻ به دوئ ته دَدې بدله خوخوچنده ورکوی ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ﴾ ترغيب دي ايمان اوايمان مقتضياتو باندي عمل کولوته.دَصديقنو شهداء پوره تفصيل دَسورت النساآيت ۶۹ کښې تير دي.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ
پوهه شئ چه بيشکه دَژونددَنيا لوبي دى اومشغولتياده اوښائست دي اوفخرکول دى په مينځ ستاسوکښې
وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ
اوډيرول دى په مالونواواولادونوکښې،مثال دَدنياپه شان دباران دي چه ښه ښکاره شي زميندارته فصل دباران.
ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ۭ وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
بيااوچ شي پس وينې ته هغه زير،بياشي هغه فصل ذرى ذرى.اوپه آخرة کښې عذاب دي
شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ
سختانهماک کونکوته په دنياکښې،اوبخنه ده دَطرفه دَالله ﷻ نه اورضامندى ده،اوندي ژونددَنيا
اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۝
مگر سامان دَدهوکى دي.

﴿ ٱعْلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ﴾ داخلورمه وجه دَ انفاق ده په بيان دَحقارت اوبى ثبوتئ دَدنيا ،چه دادنياډيره حقيره اوبى ثبوته ښيزدي، ځي راځي نودَالله ﷻ په لاره کښې ئې خرچ کړئ چه په آخرت کښې درته مغفرت اودَالله ﷻ رضا ميلاؤ شى چې دائمي نعمت دي او که الله لاره کښې نه خرچ کوئ نو بيا به درته عذاب شديد ملاويږى.

دي آيت کښې دَ زندګئ دري قسم احوال بيانيږى: (۱)ماشوم توب احوال (۲)ځوانئ احوال (۳)بوډاوالى احوال ﴿لَعِبٌ وَلَهْوٌ﴾ دادَماشوم توب احوال دي،ماشوم توب کښې انسان

محبوب ترين مشغله لوبی اوتماشه دی﴿وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ ﴾دځوانی احوالو بيان دي چې ځوانئ كښ يو طرف ته انسان ظاهری زيب وزينت طرف ته توجه وي بل طرف ته هغه داسی كارکولو كوشش كښ وی چې هغې سره،دده نوم اوشي اودې فكركښ وی چې څرنګه دې خپلو همزولو كښ بر شي،﴿وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ ﴾دادبوډاوالی حالت بيان دې،تكاثر كښ خاصه مبالغه ده يعنی دكثرت حرص ئې زيات شی،خوبهر حال دغه ټول فاني دی لوبه وی او كه تماشه وي، آخر تيره شي،تزين وی اوكه فخر وی آخر ختم شی، حرص وی دمال اوكه داولاد آخرترينه انسان لاړشی،بس دغه دنيا زندګئ حاصل دې

بعض مفسرين فرمائی چې دلته دی امورو سره دنيا زندګئ تشبيه مقصود ده، «لعب» يعنی لكه څنګه چې يو انسان لوبه كښ مشغول وی نوهغې دوران ده ته خپله ټوله كاميابی او ناكامی دې لوبه كښ ښكاری،خو چې كله بس كړی نو سوا د ستړتيا نه ورته بل څه نشی حاصل نو دغه شان دنيا ده،چې دې كښ څوک منهمک وی هغه ته هر څه بس دابښكاری،خو چې ترينه لاړ شی نو بياورته پته اولګی.«لهو»يعنی مثال ئې دتماشی دې چې فضول وخت پكښ ضائع شی او ورته هيڅ حاصل نشی. «وزينة وتفاخر»لكه څنګه حسن فانی دې، عهده عارضی ده،نن شتې ،صبا نشته،دغه شان دنيا زندګی فانی اوعارضی ده. «وتكاثر في الاموال والاولاد» لكه څرنګه مال اولاد نه پاتي كيدونكی دی لګ،كله ډير، اوكله بالكل نه، نو زندګی دغه شان مثال دې چې داآخر ختميدونكي ده،اګر چه عمر نوح ولي ميلاؤ نشی،اګر چه انسان په بقاء باندی حريص ولی نه وی(والله اعلم)

﴿ كَمَثَلِ غَيْثٍ﴾ددنياد سرعت زوال مثال دې چه لكه څرنګه په زمكه باران اوشی،تكه شنه شی،بياڅه وخت بعددغه واخه زيړشی،ذری ذری شی،دارنګه انسان اودهغه زندګي ده چه د يو څو ورځوصحت اوخوشحالئ نه بعدورباندی مرضونه .غمونه بوډاوالي راشی، آخر مړ شی نو په داسی بی ثباته څيز باندی اطمينان نه دې پكار،اونه ورته ميلان پكاردې

﴿أَعْجَبَ الْكُفَّارَ﴾ابن مسعود ﷺنه مروی ده چه مراد د كفار نه زميندارن دی څكه چه كفر ستر(پټولو) ته وائی اودوئ هم تخم په زمكه كښ پټه وی.بعض وائی مرادورنه كافران

دی خکه چه دوئ دَدنیا په ژوندبانددی تکبراوتعجب کوی،په خلاف دَمؤمن نه﴿ ثُمَّ يَهِيجُ ﴾ای یتحرک الی اقصٰی مایتأتی له(روح)یعنی ښه زورکښ شی اوقوت ته اورسی،یاپمعنی دَ یجف او ییبس سره دې یعنی اوچ شی.

﴿وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ﴾دَدنیاپه مقابله کښ دآخرت شان بیانیږی یعنی څوک چه په دنیاکښ منهمک شی نوپه آخرة کښ به ورته سخت عذاب ورکولې کیږی.﴿ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ ﴾ یعنی چاچه په دنیاکښ غفلت اونکړو،انفاق فی سبیل الله ئی اوکړونوهغه ته به مغفرت اودَالله رضاملاویږی ﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ﴾مرادورنه اطمینان اوهغه اعمال دی چه مختص دی په حیاة دنیوي پورې،اوهرچه دی اعمالِ صالحه اوپه قدردَضرورت کسب دَمعاش.نوداپکښ نه دی داخل.

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
وړاندوالې اوکړئ مغفرت ته دَ طرفه دَرب خپل نه او جنت ته چه فراخی پلنوالې دَهغې په شان دَ فراخي
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ
دَاسمان اودَزمکی ده . تیار کړې شویدې دپاره دَهغه خلقوچه ایمان ئی راوړې دې په الله ﷻ اوپه رسولانودَهغه،
ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾
دغه فضل دَالله ﷻ دې چه ورکوی ئې هغه چاته چه ئی خوښه شي اوالله ﷻ خاونددَفضل لوئ دې

﴿سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ ﴾بشارة دې اوترغیب دې ایمان،انفاق.جهادفی سبیل الله ته،دلته مضاف مقدردې،ای الی اسباب مغفرةٍ وجنةٍ(روح)اواسباب دَمغفرت ایمان،انفاق اوجهاددې په لاره دَالله ﷻ کښ،حضرت علی ﷛نه دَدی آیت په تفسیرکښ منقول دی چه:دَټولونه اول مسجدته داخلیږه اوآخرکښ خارجیږه،انس ﷛وائی:تکبیرتحریمه ته دَامام سره شریک کیږه،بعضِ وائی دَقتال په صف اول کښ شه(روح).

﴿كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ﴾ عرض كله په معنى دَپلن والى سره راځي او كله په معنى دَنفس وسعت سره، اوداپه ظاهرباندى محمول دي يعنى دَجنت پلن والي دومره دي لكه اوه(۷) واړه اسمانونه اوزمكى چه دَيوبل سره متصل كړي شى.نوچه دَجنت پلن والي دومره دي نوطول نى الله ﷻته معلوم دي دَمخلوق دَعلم نه خارج دي،ځكه طول زيات وى دعرض نه،وهذاقول الجمهور(قرطبى)بعضِ مفسرين وائى چه تمثيل دي دَوسعت دَجنت دپاره،ځكه چه دَانسانانو په نظركښ دَاسماناوزمكى نه زيات وسعت نشته دي.﴿ذَٰلِكَ﴾يعنى داوعده دَمغفرت اوجنت

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ
نه رسيږى هيڅ تكليف په زمكه كښ اونه په خانونوستاسوكښ مگرهغه ليكلي شويدي په كتاب(لوح محفوظ)كښ،
مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۲۲﴾
مخكښ دَدينه چه پيداكړي وى مونږ هغه، بيشكه داكار(لوح محفوظ كښ ليكل)په الله ﷻباندى اسان دي
لِّكَيْلَا تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوْا بِمَآ
«داخبرمى دركړو»دَپاره دَدى چه تاسوخفه نه شئ په هغه څه چې فوت شى ستاسو نه او مستي اونه كړئ تاسو په هغى
اٰتٰىكُمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ﴿۲۳﴾ الَّذِيْنَ
چه دركړي دي تاسوته الله ﷻ،اوالله ﷻته خوښه وى هرتكبركونكي فخركونكي.داهغه دى
يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ
چه بخل كوى(پخپله هم) اوحكم كوى نوروخلقوته هم دَبخل،اوهغه څوك چې اعراض اوكړى نو بيشكه الله ﷻ
هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيْدُ ﴿۲۴﴾
هم هغه بى پرواه دي ستايلي شويدي

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ﴾ داپنځمه وجه دَانفاق ده.يعنى كچرته تاسوځكه نه خرچ كوئ دَ الله ﷻپه لاره كښ چه دابه تاسوته دَتكليف اودَمصيبت به وخت كښ پكارراشى نوداخيال

غلط دي ځکه چه کوم مصیبتونه په انسان راځي هغه دَمخکښ نه په تقدیرالهی کښ مقرر دی، په مال سره هغه نه دفعه کیږی﴿مِن مُّصِيبَةٍ﴾کښ من زائده دي لپاره دَتاکید او عموم.
یعنی هرقسمه مصیبت«فِي ٱلْأَرْضِ»لکه قحط،فسادپه فصلونو اوباغونو کښ، زلزله، سیلابونه ، دهماکی کیدل وغیره.

﴿وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ﴾لکه مرضونه،اولادمرکیدل فقر،وغیره﴿إِلَّا فِي كِتَٰبٍ﴾ای الاَمکتوبة مثبتة في كتاب(روح) كتاب نه لوح محفوظ یاعلم الهی مراددي.﴿مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ﴾ای نخلقها، ضمیر یا مصیبت ته راجع دي،یا نفسونو ته یا ﴿ٱلْأَرْض﴾ته، ﴿إِنَّ ذَٰلِكَ﴾یعنی دااثبات اومحفوظ کول په لوح محفوظ کښ

﴿لِّكَيْلَا﴾دا تقدیر حکمت بیانیږي ، جارمجرورمتعلق دي په محذوف پوری:ای اخبرکم بذلک... یعنی دَدغه خبرۍ اطلاع موتاسوته ځکه درکړه چه تاسوته څه تکلیف در ورسیږی،څه نعمت درنه فوت شی په هغی غمژن نه شئ اوچه څه نعمت درته ملاوَ ش... په هغی تکبراونه کړئ،ځکه چه مصیبت اونعمت مخکښ نه مقررشویدي.

﴿ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾اشاره ده دی خبرۍ ته چه خوشحالیدل هغه مذموم دی چه موجب دکبراوفخر وی،مطلق فرح مذموم نه ده﴿ مُخْتَالٍ﴾هغه چاته وائی چه خپل ځان ورته ښه ښکاری،دَبل چاحقوق په خپل ځان نه منی،اودَلویئ په وجه دَخپلوانو ،ګاوندیانو نه نفرت کوی.﴿فَخُورٍ﴾هغه څوک چه پخپله خپل صفتونه خلقوته کوی.

﴿ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ﴾خبردي دَمبتدامحذوف ای هم الذين....یابدل دي﴿ كُلَّ مُخْتَالٍ﴾نه ﴿ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ﴾پخپله هم ګمراه دی نورخلق هم ګمراه کوی،ماقبل کښ دَضلال درجه وه دا دَ اضلال درجه ده،پخپله هم بخیل وی خلقوته هم دَ بخل امرکوی. ﴿وَمَن يَتَوَلَّ﴾زجردي بخل

کونکو ته چه څوک دَالله ﷻ په لاره کښې دَانفاق نه اعراض اوکړي نو الله ﷻ د ده او دَده دَانفاق نه مستغني دي، محمود دي في ذاته، دَهغه دَشکر نه اعراض کول هغه ته ضرر نه رسوي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيزَانَ
خامخا په تحقيق سره ليږلي وو مونږ رسولان خپل ښکاره دليلونو سره او نازل کړي مو وو دَ هغوئ سره کتاب او تله
لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ
لپاره دَدې چه قائم شي خلق په عدل او پيدا کړيده مونږه اوسپنه چه په دې کښې جنګ دي سخت.
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ
او فائدې دي نورې دَ خلقو د پاره، او چه ښکاره کړي الله ﷻ هغه څوک چې امداد کوي دَالله ﷻ او دَرسولانو دَهغه
بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾
په غيبه سره بيشکه چه الله ﷻ طاقت والا دي، غالب دي

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ **دا دسورت دريمه حصه ده** او دېکښې دَسورة دويم مضمون يعنې جهاد في سبيل الله بيانيږي چه مونږ ارسال دَرسولانو او انزال دکتابونو کړيدې دَپاره دَدې چه خلق په انصاف قائم شي يعنې هدايت قبول کړي، ليکن چه بياهم هدايت نه قبلوي نو اوسپنه مو پيدا کړيده چه آلات دَحرب ورنه جوړشي او دَ منکرينو سره جهاد اوکړيشي، په اوسپنه کښې ډيرې فائدې دي خو اولاً وبالذات فائده ئې داده چه دَدينه دَجنګ اسلحه جوړشي او دَ اسلام او دَالله ﷻ دشمنانو سره پرې جهاد اوکړيشي.

﴿بِالْبَيِّنٰتِ﴾ نه مراد دلائل او معجزات دي يا ورنه مراد احکامات او هدايات دي ﴿مَعَهُمُ الْكِتٰبَ﴾ جنس کتاب، نو دَهر رسول کتاب ته شامل دي، ﴿وَالْمِيزَانَ﴾ دا (۱) يا عطف تفسيري دې دَ ﴿الْكِتٰبَ﴾، يعنې هغه کتاب چه هغه وزن کونکي وو دَخلقو عقائدو دَپاره، (۲) يا ورنه مراد حکم دي دَعدل او انصاف، (۳) يا ورنه مراد معروفه تله ده، دې صورت کښې مراد دَ انزال نه

انزال دَهغه احکامو او اسبابو دي چه دَتلی سره متعلق دی(روح)او يا دَ قبيلی دَعلفتها تبنًا و ماءً باردًا نه دي ای انزلناالکتاب ووضعناالميزان .

﴿لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ﴾علت دي دَانزال دکتاب اوميزان.قيام بالقسط نه مراداتباع دَشريعت ده،﴿وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ﴾يعنی که څوک د دومره واضحه دلائلو او انصاف باندی مبني نظام اتباع نه کوي نو بيا مونږ اوسپنه هم پيدا کړيده «انزلنا»دلته پمعنی دَخلقنا دي،کقوله تعالی وانزل لکم من الانعام. ﴿فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾ د اوسپنې تخليق مقاصد او فوائد بيانيږي ، ، دا اوله فائده ده چې هغې سره اوزار اوآلات دَجنګ جوړيږی اوکفر وفساد خلاف جهاد پرې کيږی چی هغې سره قيام بالقسط مقصد حاصليږی ﴿وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ﴾ دا دويمه فائده ده چې دَخلقو معاش ضرورت ورسره هم پوره کيږی، ځکه چې يو ګنړ شمير اشياء داسې دی چې هغې کښ داوسپنې استعمال څه نه څه درجه کښ ضرورت راپيښيږي ، او انسان هغی سره خپل معاش اونور ضرورتونه پوره کوی.﴿وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ﴾دا ئي بله فائده او مقصود بيانيږي ، چې اولنو دوو فائدو باندې مرتب کيږي ،يعنی مقصودترينه امتحان دې چی يوطرف ته دَانسان ذاتي مفادات اوضروريات دی اوبل طرف ته دَالله ﷻ لار کښ جهاددې، نو الله ﷻ معلومول غواړی چی څوک پری خپله دنيا آبادول غواړی،اوڅوک پرې دَاسلام مدد اوحفاظت کول غواړی.«ليعلم الله »عطف دې په محذوف باندی ای لينفعهم وليعلم الله.....الخ(روح)اوپه دی محذوف باندی سياق دلالت کوی.﴿بِٱلْغَيْبِ ﴾حال دې دَفاعل دَينصر نه يادَمفعول نه ای غائبًامنهم،باغائبين منه(روح)﴿إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾تنبيه ده چه دَجهادحکم کول داپدی وجه نه دي چه الله ﷻ دَاعلاء کلمة الله د پاره بل چاته محتاج دې،الله ﷻ خو پخپله قوت والا او غالب ذات دې دَچامددته ئی حاجت نشته،صرف ستاسو امتحان مقصود دې

وَلَقَدْ	أَرْسَلْنَا	نُوحًا	وَإِبْرَٰهِيمَ	وَجَعَلْنَا	فِي	ذُرِّيَّتِهِمَا

اوخامخاپه تحقيق سره ليږلي وُمونږه نوح عليه السلام اوابراهيم عليه السلام اوګرځولي وُمونږه په اولاد دَ هغو دواړوکښ،

النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا

نبوه او کتاب پس بعض د هغوئ نه هدايت موندونکي وو او ډير د هغوئ نه فاسقان وو بيا پرله پسې اوليږل مو.

عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

په نقش قدم د دوئ رسولان خپل او پسې اوليږلو مونږ عيسى ابن مريم او ورکړو مونږ هغه ته انجيل.

وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ۭ وَرَهْبَانِيَّةَ

او گرځولې وه مونږه په زړونو د هغه خلکو چه اتباع ئې کړې وه د عيسى عليه السلام نرمي او رحمت او رهبانيت

ابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَاۗءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ

چه دخان نه ئې جوړکړې وه ،نه وو فرض کړې مونږ رهبانيت په دوئ مګر لپاره د طلب د رضا مندئ د الله ﷻ.

فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ

نو دوئ رعايت اونه ساتلو د هغې څنګه چې حق وو د رعايت ساتلو د هغې پس ورکړو مونږ هغه کسانو ته چه

اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٧﴾

ايمان ئې راوړې وو د دوئ نه اجر د هغوئ ، او ډير د دوئ نه فاسقان وو

﴿وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا﴾ د تیرشوی آیت تفصیل دې چه مونږه د خلقو د اصلاح د پاره حضرت نوح علیه السلام او حضرت ابراهیم علیه السلام رااولیږل، او د دوئ په اولاد کښې موهم د نبوت سلسله جاری اوساتله لیکن بیاهم اکثر خلق نافرمانه وو. ﴿فَمِنْهُمْ﴾ ضمیر «ذرية» ته راجع دې.

﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ﴾ يعنى دوئ نه بعد مو د رسولانو سلسله منقطع نه کړه بلکه پرله پسې مو پیغمبران رالیږلی دی ﴿عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ﴾ «هم» ضمیر مرجع نوح او ابراهیم علیهما السلام دي چونکه دوئ سره نور رسولان هم شته، لکه ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې لوط علیه السلام لیږلي

شوي وؤ نوځکه ورته ضمير دجمع راجع کړيشو ﴿وَ قَفَّيْنَا بِعِيْسَى بْنِ مَرْيَمَ﴾تر دې چې دا سلسله عيسى عليه السلام ته رااورسيده.

﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾ضميرراجع دې عيسى عليه السلام ته.يعنى کوموخلقوچه دعيسى عليه السلام اتباع کړې وه يعنى حوارين،نوالله تعالى دهغوئ په زړونوکښ دېوبل سره مينه اومحبت جوړکړې وؤ،لکه دصحابوؤ رضي الله عنهم په شان کښ الله تعالى فرمائى رحماء بينهم ﴿رَأْفَةً وَرَحْمَةً﴾ مشهوره داده چه دادواړه مترادف الفاظ دى،ليکن بعض وائى چه﴿رَأْفَةً﴾دفع الشرته وائى او﴿وَرَحْمَةً﴾جلبُ الخيرته وائى(روح).

﴿وَرَهْبَانِيَّةً﴾ددې په وجه دنصب کښ دوه قوله دى(۱)دا په﴿رَأْفَةً﴾باندې عطف دې اوجعلنا بمعنى دخلقنا" يا "صيرنا" دې،او﴿ابْتَدَعُوهَا﴾د﴿ وَرَهْبَانِيَّةً﴾صفت دې.(۲)بعض وائى چه دادمَااضمِرعامله على شريطة التفسير دقبيلى نه دې،معمول دې دفعل محذوف چه تفسيرئى ورستو﴿ابْتَدَعُوهَا﴾کوى،اى ابتدعوارهبانيةً،اکثرمفسرينوداترکيب نه دې خوښ کړې ځکه چه پدى سره معتزله دخپل مذهب اثبات کوى چه بنده دخپل افعالوخالق دې،ځکه چه رأفة اورحمة دالله تعالى افعال دى نونسبت ئى الله تعالى ته شويدې،اودرهبانية نسبت بندګانوته شويدې ځکه چه ددې خالق بندګان دى،ليکن ددوئ دااستدلال کمزورې اوباطل دې،ځکه چه دلته بندګانوته نسبت په دى اعتبارسره نه دې شوې چه دوئ ئى خالق دى بلکه په دى اعتبار سره شويدې چه دوئ ددې تشريع کړيده،الله تعالى نه ده کړې او﴿مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ پدى واضح دليل دې اى ماشرعناهاوانماهم التزموهامن تلقاء انفسهم(ابن کثير).

رهبانيت وتيلو کيږي:الفعلةُ المنسوبةُ الى الرّهبان،يعنى راهبانوته منسوب طرز عمل، نسبت دې د رهبان بروزن فعلان،د رهب يرهبُ نه مأخوذدې،ويره کولوته وائى کقوله تعالى واضمم اليکَ جناحکَ من الرّهب. "راهب" هغه چاته وائى چه دالله تعالى د يرې اوخوف په وجه د مخلوق نه تعلق قطع کړى،کناره کش شى په تنهايئ کښ. عبادات اومجاهدات اختيار

کړی، دَ رهبانیت ابتداء داسی اوشوه چه دَعیسیٰ علیه السلام دَرفع الی السّمآء نه ورستو عیسایانو ډیر محکومانه ژوندتیره ولو ،دَ بُت پرستوغلامان وۀ او دَ یهودو دَ لاسه به ورته ډیر تکلیف ور رسیدلو،دینِ عیسوی علیه السلام باندی ورته عمل کول ډیرمشکل وۀ،په دوئ کښ دوه اویا (۷۲) فرقی جوړې شوې،دَهغوئ نه صرف دری فرقونجات اومندلو.یوی فرقی قتال شروع کړو لیکن ډیر زر هغوئ شهیدان شول،بلی فرقی دعوت وتبلیغ شروع کړولیکن هغوئ هم په اروباندی شهیدان کړې شول اوپه اُورکښ اوسیزول شول.دریمی فرقی چه کله داحالات اولیدل نودَښارونونه بهراووتل غرونواوغارونوته لاړل هلته ئی دالله تعالیٰ عبادت شروع کړو.

لکه ابن ابی حاتم رحمه الله پخپل تفسیرکښ دَعبدالله بن مسعود رضی الله عنه طویل روایت نقل کړیدې چه هغه وائی:قال لِی رسولُ الله ﷺ:یاابن مسعود:قلتُ لبیکَ یارسولَ الله!قال:هل علمتَ انّ بنی اسرائیلَ افترقواعلی ثنتین وسبعین فرقةً لم ینج منها الاّثلاث فرقٍ قامت بین الملوکِ والجبابرة بعد عیسیٰ بن مریم علیه السلام فدعتْ الی دین الله ودین عیسیٰ بن مریم،فقاتلتِ الجبابرة فقُتلت فصبرتْ و نجتْ،ثم قامت طائفةٌ اخریٰ لم تکن لهاقوة بالقتال فقامت بین الملوک والجبابرة فدعوا الی دین الله و دین عیسیٰ بن مریم،فقتلت وقُطعت بالمناشیروحرقت بالنیران فصبرت ونجتْ،ثم قامت طائفة اخریٰ لم یکن لهاقوة بالقتال ولم تطق القیام بالقسط فلحقت بالجبال فتعبدت وترهبت،وهم الذین ذکر الله، و رهبانیّة ابتدعوها ما کتبناعلیهم.

دا د رهبانیت ابتداء وه خو ورو ورو دا رهبانیة دَدوئ یو رواج جوړشو ،څکه چی په سنه (۳۰۵) کښ دَروماباداشاه قسطنطین چه عیسائی مذهب قبول کړونوعیسایانوته اقتدار میلاؤ شو، هره قسمه ازادی ورته ملاوه شوه اوډیرې ګرجی هم جوړې شوې،لیکن دَدی باوجود هم دوئ رهبانیت پری نه ښودلو،بلکه نوره غلو ئی هم پکښ اوکړه،دَعیسایانو پادریانو به دَ کورونونه ماشومان تخته ول اودَرهبانیت تربیت به ئی ورله ورکولو،نکاح کول ئی په ځان حرام کړل،حلال خوراکونه ئی حرام کړل،غسل کول صفائی کول ئی حرام ګڼړل ، دَ خپلو میاندو خویندو سره خبری کول ئی هم معصیت ګڼړلو، چونکه دَ رهبانیة دا طرزعمل دَ فطرت خلاف وۀ نوپه دی وجه پکښ ډیرې خامئ پیدا شوې، دَ دوئ عبادت خانی او دَ خلوت ځایونه دَ زناکارئ،بدکارئ مرکزونه جوړشول،حلال او حرام تمیزکولونه بغیرهرقسمه مال به

نی خوړلو .وغیره وغیره.لکه په سورة التوبه کښې ددوئ حالت ذکردې انّ کثیراً مّن الاحبار والرّهبان لیأکلونَ اموال النّاس بالباطل ویصدّون عن سبیل الله.توبه ۳۴)

﴿إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ رِضۡوَٰنِ ٱللَّهِ﴾ صحیح داده چه دااستثنا منقطع ده،ای ماشرعناهاعلیهم لکنّهم ابتدعوها ابتغاءرضوان الله،یعنی مونږ په دوئ رهبانیت نه وؤفرض کړې لیکن دوئ پخپله دَ الله ﷻ دَرضامندئ دپاره دااختیارکړې وؤ.

﴿فَمَا رَعَوۡهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ابن کثیروائی چه په دی کښې دَ دوئ ذم ذکر شویدې په دوؤ وجهوسره:(۱) یو داچه دوئ په دین دَالله ﷻ کښې دَهغه څیز ایجاد اوکړوچه الله ﷻ ورته امرنه وؤکړې.(۲)دویم داچه کوم څیزدوئ په ځان لازم کړې وؤپه هغی قائم پاتی نه شول.اوهغه خامئ اوبداخلاقئ پکښې پیداشوې چه تفصیل مخکښې تیرشو،

بعض مفسرین وائی چه په دی کښې "ذم" په یوې وجهی سره دې چه دَرهبانیت اصل مقصد دَ الله ﷻ عبادت وؤلیکن دوئ دَخپل مقصدنه لری شول،دَرهبانیت حق ئی ادانه کړو.

﴿فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ أَجۡرَهُمۡ﴾دَدینه مراد هغه حوارین او نصاری دی چې ظالم بادشاهونو ظلم وستم باوجود حق باندې مستقیم ولاړوؤ،اوحق طرف ته یی دعوت ورکولو اودَدین حق په لار کښې جهاد کولو یا مراد دَ دینه راهبان دی چه زمانه دَحضور ﷺ ئی اوموندله اوایمان ئی راوړلوپه یوحدیث کښې هم دَدی تفسیرپه"الذین امنوابی وصدقونی"سره راغلې دې ﴿وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ﴾مرادورنه هغه دی چه ایمان ئی په نبی علیه السلام باندې نه وؤ راوړلې.

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُواْ	ٱتَّقُواْ	ٱللَّهَ	وَءَامِنُواْ
اې هغه کسانوچه	ایمان مو راوړې دې		اوویریږئ	دالله ﷻ نه	ایمان راوړئ
بِرَسُولِهِۦ	يُؤۡتِكُمۡ	كِفۡلَيۡنِ	مِن	رَّحۡمَتِهِۦ	وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا
په رسول حضور ﷺ دالله ﷻ باندی.دربه کړی تاسوته دوه حصی دَرحمت خپل نه اوابه ګرځوی تاسولره رانړا					
تَمۡشُونَ	بِهِۦ	وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ	وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ	لِّئَلَّا	يَعۡلَمَ
چه ځئ به تاسوپه هغی سره اوبخنه به اوکړی تاسوته،اوالله ﷻ بخونکی مهربانه دې.چه پوهه شی					

اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ
اهل كتاب يهود ،نصاري چه دوئ قادرنه دي په هيڅ څيزد فضل نبوت دالله جل جلاله نه.او بيشكه فضل نبوت
بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۹﴾
په اختيار دالله جل جلاله كښ دي،وركوي ني هغه چاته چه ئې خوښه شي.او الله جل جلاله خاوند دفضل لوئ دي

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾دې دوه آيتونو كښ اهل كتابو ته ايمان دعوت ،ايمان تولو مقتضياتو باندې على العموم عمل او جهاد باندې على الخصوص عمل ترغيب دې، او بشارت اعلان دې،چې اى اهل كتابو !الله جل جلاله درته خپل رسول راليږى دې هغه باندى ايمان راوړئ اوهغه په اتباع كښ الله جل جلاله په لار كښ جهاد اوكړئ،اوعذرونه بهانې پريګدئ، الله جل جلاله به درله دَ ايمان اوجهاد ډير اجرونه در كړى.

﴿يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ ﴾يعنى دوه چنده اجر به دركړى،يو اجر خپل نبى باندى ايمان راوړلو په سبب او بل نبى كريم ﷺ باندې ايمان راوړلو په سبب،لكه حديث كښ راغليدى، ثلاثة يؤتون اجرهم مرتين،رجل من اهل الكتاب امن بنبيه وأمن بي فله اجران﴿وَيَجْعَلْ لَّكُمْ نُوْرًا ﴾نور نه مراد هغه نور دې چې مخكښ آياتونو كښ تير شويدې نورهم يسعى بين ايديهم

﴿اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ ﴾فضل الله نه مراد قتال دې يعنى چې اهل كتاب دابهانى اونه كړې چې دَ الله رسول نشته نو مونږ څنګه جهاد اوكړو،دَچاپه نګرانئ كښ اوكړو، دې تفسير مطابق"لا"په لئلا كښ زائد نه دې،دادَحضرت حسين على رحمه الله رائى ده، جمهور مفسرينو مطابق ﴿فَضْلِ اللّٰهِ ﴾نه مراد تير شوى آيت كښ مذكور اجر دې،او"لا"په ﴿لِئَلَّا ﴾كښ زائددې.يعنى قيامت په ورځ غير مؤمن اهل كتابوته پته اولګي چې صرف سابقه انبياؤ باندى ايمان رواړل نجات دَپاره كافى نه دې بلكه نبى كريم ﷺ باندې ايمان راوړل هم ضرورى دى،

دَدى آيتونو يو بل تفسير هم منقول دې چې يا ايها الذين أمنو كښ خطاب غير اهل كتاب مؤمنانو ته دې ،دې تفسير اعتبار سره داپه آخر كښ بيا دَايمان اودَايمان مقتضياتو باندې عمل كولو طرف ته ترغيب ذكر كيږى،اوبشارت دې

يؤتكم كفلين)) روایاتو کښې راغلي چې کله دا آیاتونه الذین اتیناهم الکتب من قبله هم به يؤمنون .اولئک يؤتون اجرهم مرتين(القصص ،۵۳.۵۴)نازل شو نو اهل کتاب مسلمانانو به په دې فخر کولو اوخپل فضيلت به يې ثابتولو ، نو الله ﷻ غیر اهل کتاب مؤمنانو په حق کښې دا آيت نازل کړو ،چې دوئ ته هم دوچنده اجر ميلاويږي،((كفلين))معنی یا نصیبین ده يعنى دوه چند اجربه ورته ميلاويږي،يو اجرنبی ﷺ باندې ایمان راوړلو په سبب.اوبل سابقه تولو نبيوؤ باندی ایمان په سبب کقوله تعالی:لا نفرق بين احد من رسله يا كفلين معنی ضعفين ده يعنى كيفيت اعتبار سره به ورله الله ﷻ اجر زيات کړی.

﴿وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ﴾ کچرته "لا" په ((لئلا يعلم)) کښې زائد وی نوبيا عطف دي به په "الا يقدرون" باندی.يعنى چى يدې خبرې باندې پوهه شی چې فضل او احسان صرف الله ﷻ په لاس کښې دې،اوکچرته "لا" په ((لئلا)) کښې زائد نه وی ،نوبيا عطف دي په "الا يعلم اهل کتاب" باندې.

ركوعاتها (٢)	سورة المجادلة مدنية	اياتها (٢٢)
	بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ	
	په نوم دَ الله ﷻ چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي (سروع کوم)	

ترتیبها حسب التسلسل (٥٨) وحسب النزول (١٠٥)

سورة المنافقون نه بعد او سورة الحجرات نه قبل نازل شویده.

ربط: (١) څلور سورتونه، سورة مجادله، حشر، ممتحنه، او سورة الصّف دَسورة حدید په مضمون ثانی یعنی په جهاد فی سبیل الله باندی متفرع دی، نو مخکښی سورة کښی ترغیب وو قتال او جهاد فی سبیل الله ته، نو په دې سورة کښې زجرونه دي هغه منافقانو ته چه جهادئی نه کولو، او دَجهاد خلاف ئی مشورې کولې. دغه شان سورة الحدید کښې په جهاد مضمون کښی **لیعلم الله من ینصره ورسله** ذکر وو دلته کښی دَ "**کتب الله لاغلبن انا ورسلی**" ذکر دی.

(٢) مخکښی سورت کښی "الباطن" صفت ذکر شوی وو، دیکښی دَهغې نمونې بیانیږی.

(٣) مخکښی سورت آخر کښی دَ "فضل" ذکر وو، دیکښی مسئله ظهار بیانیږی چې هغه دَالله ﷻ فضل یو مظهر دې.

دسورة دَمضامینو اجمالی خلاصه

ابتداء کښی تمهید دې حکم دَظهار ته، بیا مسئله او حکم دَظهار ذکر کیږی، دَمنافقانو دَاصلاح دپاره هغوئ ته زجرونه او دری (٣) قوانین ذکر کیږی.

تفصیلی خلاصه

﴿ قَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ ﴾ آیت اول (١) تمهید دې حکم دَظهار ته.

﴿ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ ﴾ آیت (٢) تر آیت (٤) پورې دَظهار دَمسئلې بیان او حکم دې،

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ ﴾ آیت (٥) او (٦) کښې زجرا و تخویفات دی منافقانو ته،

دَ منافقانو پنځه شرارتونه او خباثتونه بیانیږي:

آیت (٧) کښې اول خباثت بیان دې

آیت (٨) کښې دویم او دریم خباثت بیان دې

آیت (۱۴ . ۱۵) کښې ځلورم خباثت بیان دې او تخویف دې

آیت ۱۲ . ۱۹) کښې پنځم خباثت ذکر دې او په هغې زجر او تخویف دې

درې قوانین ذکر کیږي د پاره د اصلاح د منافقینو:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ﴾ آیت (۹) او (۱۰) اول قانون دې

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ﴾ آیت (۱۱) دویم قانون دې

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ﴾ آیت (۱۲) دریم قانون دې.

دی ﴿لَّا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ﴾ دمخلصانو مؤمنانو مدحه او هغوئ ته بشارة دې

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

قَدۡ	سَمِعَ	ٱللَّهُ	قَوۡلَ	ٱلَّتِي	تُجَٰدِلُكَ	فِي	زَوۡجِهَا
په تحقیق سره واوریدلو قبوله کړه الله جل جلاله خبره دهغه ښځې چه جګړه ئې کوله تاسره په باره دخاوندخپل کښې							
وَتَشۡتَكِيٓ	إِلَى	ٱللَّهِ	وَٱللَّهُ	يَسۡمَعُ	تَحَاوُرَكُمَآ	إِنَّ	ٱللَّهَ
اوفریادئی	کولو	الله جل جلاله ته، او الله جل جلاله اوریدلې	خبرې	ترې	دَ	ستاسو دوارو. بیشکه	الله جل جلاله
سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ۝١							
ښه آوریدونکې دې ښه کتونکې دې							

﴿ قَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوۡلَ ٱلَّتِي ﴾ دی آیت کښې **تمهید دې حکم دَ ظهار** ته، دآیت شانِ نزول باره کښې مفسرینو لیکلی دی چه داآیت دَخوله بنت ثعلبه رضي الله عنها باره کښې نازل شویدې، چه داداوس ابن صامت رضي الله عنه بی بی وه، دَاوس بن صامت رضي الله عنه په طبیعت کښې غصه وه، یوه ورځ کورته راغې، کور والا سره یې خبرې ترې کولې، پدیکښې حضرت خوله رضي الله عنها څه داسې خبره اوکړه چې ده له پرې غصه ورغله او ظهارئې ورسره اوکړو یعنی "انتِ علیّ کظهرامیّ" ئې ورته اووئیل، او ظهار کول په جاهلیت کښې یعنی قبل دَ اسلام نه طلاق ګڼړلې کیدلو او حرمتِ ابدی به ورسره راتلو. نو دا دَ حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضره شوه او اوئې وئیل: ای ده الله رسوله، چې کله څه ځوانه وم خلقو ماته رغبت کیدو، نو "اوس" ماسره نکاح اوکړو، اوس چې غاخونه مې اوغورځیدو، خیته

مې دَ بچو نه خالي شوه، نوماسره يې ظهار اوکړو، اوبالکل يو اخې ئې پريخودلم، نوآيازمونږ
يو ځائ اوسيدلو څه ګنجائش شتې اوکنه؟ نوحضورﷺورته اوفرمائيل: والله ماامرتُ في
شانکِ بشئیٍ حتّٰی الآن، يعنی تراوسه پورې ماته ستاپه شان کښې څه امر نه دې شوې، په يو
روايت کښې دی چه حضورﷺورته اوفرمائيل: ماارٰاکِ الاّقدحرمتِ عليه، يعنی څه خيال کوم چه
ته په هغه باندې حرامه شوې ئې. دې ورته اووئيل: ماذکرطلاقًايعنی طلاق ئې نه دې راکړې .
او دَ حضورﷺسره ئې باربارمجادله کوله ، بيائې اووئيل: چه ياالله! څه تا ته شکايت کومه دَ
خپل يو اخې والي او دَ دې مصيبت، په يوروايت کښې دی چه دې اووئيل، څه الله ﷻته دَخپلې
فاقې اوبدحالئ شکايت کومه، څماواړه ماشومان دی که داهغه ته ورکوم نوضايع کيږې اوکه
دَ ځان سره ئې ساتمه نو دَ لوږې نه مرې، سرئې خپل اسمان طرف ته اوچت کړې وؤاو دعاء ئې
اوغوختله چه ياالله! څماباره کښې دَخپل نبیعليه‌السلامپه ژبه باندې څه حکم نازل کړه، دا دعا ئې
کوله تردې چه الله ﷻدا آياتونه نازل کړل او حکم دَظهارنازل شو چه ورستوآيت کښې ذکر
کيږې، حضورﷺدی ته اوفرمائيل ورشه خپل خاوندراوله، خاوند ئې راغې حضورﷺورته دا
آياتونه اولوستل اوبيائی ورته اوفرمائيل: اتجدُرقبةً تعتقهامن قبلِ ان تمسها، نو هغه ورته
اووئيل : نه، حضورﷺورته اوفرمائيل: افلاتستطيع ان تصوم شهرين، نوده ورته اونيل په هغه
ذات مې دې قسم وی چه ته ئې په حقه مبعوث کړې ئې، کچرته څه په ورځ کښې دوه درې څله
خوراک اونه کړم نو نظر مې زائله کيږې، حضورﷺورته اوفرمائيل: افتسطيع ان تطعم ستين
مسکينًا، نو ده ورته اوئيل: څه قدرت نه لرم مګرداچه ته راسره تعاون اوکړې، نوحضورﷺورته
څه ورکړل اوورته ئې اوفرمائيل داشپيته مسکينانوته ورکړه (ابن کثير)

﴿ قدسمِعَ اللهُ ﴾سماع کنايه ده اجابت او قبول نه يعنی الله ﷻ د هغې فرياد قبول کړو، لکه
(سمع الله لمن حمده) کښې. ﴿تُجَٰدِلُكَ ﴾ مراد دَجګړې نه بحث مباحثه کول دی يعنی باربارئې دا
وئيل چه: ماذکرطلاقًا: يعنی څماخاوند دَطلاق الفاظ نه دی وئيلی اومقصدئې طلاق نه وؤ، ﴿
وَتَشْتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾يعنی دابه ئې وئيل: اللّهم انی اشکواليک﴿ تحاور کما﴾خبرې ترې ستاسو،
تحاور: جانبينو نه خبرې ترې کيدو ته ويلې کيږې ﴿إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ﴾ماقبل دپاره علت دې

اَلَّذِيْنَ	يُظٰهِرُوْنَ	مِنْكُمْ	مِّنْ	نِّسَآئِهِمْ	مَّا	هُنَّ	اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ	اُمَّهٰتُهُمْ
هغه کسان چه ظهارکوی ستاسو نه ، دَ ښځو خپلو نه، نه دی هغوئ میاندې دَ دوئ، نه دی میاندې ددوئ								
اِلَّا	الّٰٓـِٔيْ	وَلَدْنَهُمْ ؕ	وَاِنَّهُمْ	لَيَقُوْلُوْنَ	مُنْكَرًا	مِّنَ	الْقَوْلِ	
مگر هغه	چه زیږولی ئی دی دوئ،اوبیشکه دوئ یقیناً چې وائی یوه بې کاره خبره							
وَزُوْرًا ؕ	وَاِنَّ	اللّٰهَ	لَعَفُوٌّ	غَفُوْرٌ	②			
اووائی دروغ،اوبیشکه	اللہ ﷻخامخامعافی کونکې.	بخښونکې دې						

﴿ اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنكُم ﴾دې آیاتونوکښ **حکم دَ ظهار** ذکرکیږی،چه په ظهارسره خپله ښځه مورنه گرځی،دائمی حرمت ورسره نه راځی،لیکن داسې قول کول عقلاً اوشرعًادواړه منکراوبددی،اوصفادروغ اودَحق نه انحراف دې.

ظهار مصدردې دَ ظَاهَرَيُظَاهِرُ،په لغت کښ مقابلةُ الظَّهرِبالظهرته وائی،کله چه دَدوؤکسانو په مینځ کښ عداوة شی نو هر یو خپل شا دَ بل شا ته اوگرځوی،او په ظهارکښ هم مظاهر دَ مظاهرمنها سره عداوة راشی نو ظهار ورسره اوکړی، بعضِ وائی چې ظَهر دلته پمعنی دَ عُلو سره دې،مرادورنه ختل دی کقوله تعالی: فمااستطاعوه ان يَظهروه(کهف:۹۷).نو دَ انتِ عليّ كظهر امّی،معنٰی داده چه:انّه لايعلوها كمالايعلو امّه(بحر،کبیر)

په اصطلاح دَاحنافوکښ ظهار وائی:هوتشبیه المنکوحة بمحرمةٍ علیه علی التابید،یعنی دَ خپلې ښځې تشبیه دَهغه ښځې سره ورکول چه هغه په ده باندې همیشه دپاره حرامه وی،لکه مور، خور، لور،

(۱)احنافو په نیز ظهار صرف مورسره تشبیه ورکولو سره خاص نه دې،بلکه ټولو محرماتو ابدیؤو سره تشبیه ورکولو داحکم دې.

(۲) ظهار څنگه دَښځی کل له تشبیه ورکولو سره ثابتیږی،دغه شان هغه جزء چی ترینه تعبیر دَ کل کیږی لکه سر،سټ وغیره او جزشائع (لکه نصف،ثلث وغیره) له تشبیه ورکولو سره هم ثابتیږی،

(۳)ظهار څنګه ظهر سره تشبه ورکولو سره ثابتیږي،دغه شان دمحرماتو ابدیوؤ په هغه عضوسره تشبیه ورکولو سره ثابتږي چې هغې ته کتل حرام دي

په﴿ مِنكُم ﴾کښې اشاره ده چه ظهارصرف دسړي حق دې په شان دطلاق،دښځې په ظهارسره ظهار نه واقع کیږي.

﴿وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ ﴾ضمیرظهارکونکوته راجع دې﴿مُنكَرًا ﴾یعنی عقل ونقل دواړو اعتبار سره بې کاره خبره ده چې یو سړې خپلې ښځې له مور سره تشبیه ورکړي. ای ینکره الشرع والعقل والطبع (روح المعانی)﴿ وَزُورًا ﴾ زور دروغوته ویلی کیږي،اودا دروغ څکه دی چې ګویا دې خبرورکوی چې څنګه مور په ما حرامه ده دغه شان ښځه هم راباندی حرامه ده . یا دَ دې وجهې نه چې ګویا دَ ده دا اعتقاد دې چې دې الفاظوپه وجه ښځه داُسی حرامیږي لکه مور، او دا بالکل دروغ دي څکه چې شریعت دا الفاظ دَ حرمت مؤقت سبب ګرځولی دی، دَ حرمت مؤبد نه.﴿ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴾الله ﷻ معاف کونکې اوبخونکې دې نوپه ارتکاب دَظهارسره هم معاف کول وی په توبې سره،صاحب دَروح المعانی وائی چه دآیت نه معلومه شوه چې ظهارکول حرام دی بلکه ګناه کبیره ده څکه چه پدی کښې دَالله ﷻ دَحکم بدلولو باندی اقدام دې،اودا دَډیروکبائرونه زیاته خطرناکه ده.

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا
اوهغه کسان چه ظهاراوکړی دښځوخپلونه بیاواپس کیږی دوئ دهغی خبرې نه چه دوئ کړې وه،
فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ۚ ذَٰلِكُمْ
نو (په دوئ لازم دی) ازادول دَمرئ(غلام)مخکښې دَدی نه چه ښځه خاوندیوبل ته نیزدې شی،دا(حکم دکفاری)
تُوعَظُونَ بِهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۞ فَمَن
نصیحت کولیشی تاسوته په دې سره ، او الله ﷻ په هغه عملونوچه تاسوئی کوئ خبرداردې،پس هغه څوک

لَمْ	يَجِدْ	فَصِيَامُ	شَهْرَيْنِ	مُتَتَابِعَيْنِ	مِنْ قَبْلِ

چه اونه موندی(رقبه) نو په هغه باندې روژې نيول دي دوه میاشتې پرله پسې مخکښې د دېنه

أَنْ	يَتَمَاسَّا	فَمَنْ	لَّمْ	يَسْتَطِعْ	فَإِطْعَامُ	سِتِّينَ

چه ښځه خاوندیوبل ته نیزدې شي،پس هغه څوک چه نه لري طاقت دروژو نوپه هغه طعام ورکول دي شپیتوو

مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۗ

مسکینانوته.دادې لپاره چه ایمان راوړئ تاسوپه الله ﷻ اوپه رسول دهغه.اودااحکام پولې دالله ﷻ دي

وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

اولپاره دکافرانوعذاب درناک دي

﴿ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ﴾په دې آياتونوکښې **کفارې د ظهار** بيان دې.چه کوم خلق ظهاراوکړي اوبیادخپل قول نه رجوع کول غواړي نوپه هغه باندې په دې درې کفاروکښې بالترتيب يوه کفاره لازمه ده(۱)تحریردرقبې، اوکه استطاعت ئې نه وي(۲)نودوه میاشتې پرله پسې روژې نيول، اوکه ددې استطاعت ئې نه وي(۳)نوشپيته مسکینانوته طعام ورکول.

﴿ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا﴾جمهور فقهاءفرمائي چې نفس ظهار سره کفاره نه ثابتيږي.بلکه "عود" سره ثابتيږي،خو د "عود" تعريف کښې ددوئ مابين کښې اختلاف دې.

(۱)احنافو په نيز"عود" نه مراد اباحت دتمتع دي،يعنې چې دا اوغواړي چې ښځه ورله مخکښې دښځې نه فائده اغستل حلاله وه اوس هم حلاله شي،دې تقدير باندې د"عود"معنى تدارک اوتلافی د مافات ده،او"عود"دې معنى کښې کلام عرب کښې استعمال شوې دې لکه وائی عادَ غيثٌ على ما افسد.اي تداركه بالاصلاح،(احكام القرآن)

(۲)امام مالک رحمه الله په نيز د"عود"نه مراد عزم على الوطى دي،امام مالک اواحنافو قول کښې خاص فرق نشته.

(۳) امام شافعی رحمه الله په نیز "عود" مطلب دا دې چې ظهار کولو نه بعد دومره زمانې پورې طلاق نه ورکول چې هغې کښې ښځې ته طلاق ورکول ممکن وی لهذا که دومره زمانې پورې یې طلاق ورنه کړو نوخپله پخپله به پرې کفاره لازمه شي.
(۴) اهل ظواهرو "عود" ظاهری معنی باندې محمول کړيدې. یعنی که دوباره دا قول اوکړي نو کفاره پرې شته ګنې نشته.

﴿ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ﴾ اي : فعليهم تحرير رقبة جمله خبرواقع کیږی دَ "الذين" اسم موصول نه چونکه مبتدا اسم موصول متضمن معنی شرط دې، نو ځکه ئې خبر باندې "فاء" داخله شوه، احنافو په نیز «رقبة» نه مراد مطلق غلام دې، مؤمن وی که کافر، مذکر وی که مؤنث او وړوکې یا لوئ. « من قبل ان يتماسا» یعنی جماع اودواعی دَجماع دواړه، دَ کفارې ادا کولو نه قبل منع دی، امام شافعی رحمه الله په نیز صرف جماع کول حرام دی

﴿ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ﴾ ای تُزجرون به عن ارتكاب المنكر (روح) اشاره حکم دکفاری ته ده، یعنی دَدی کفاری په ذریعه تاسو دَارتکاب دَمنکرنه منع کولیشئ، تهانوی رحمه الله فرمائی چه دینه معلومه شوه چه په مالی جرمانی سره هم اصلاح دَنفس کیږی (ازماجدی).

﴿ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ ﴾ دَ "لم يجد" دپاره مفعول مقدر دې، ای فمن لم يجد رقبةً، یعنی چاته چه رقبه دَآزاده ولودَپاره ملاؤنشی برابره خبره ده چه ورته ملاؤنشی یاورته ملاویږی خو قیمت ئې ورسره نه وی، نوپده باندی پرله پسی دوه میاشتی روژی نیول لازم دی، تتابع په روژه کښې دَاحنافو په نیزشرط دې، دغه رنګه دوه میاشتی پوره کیدلونه قبل وربا ندی تماس منع دې هم دَورځې هم دَشپې، که په مینځ دکفاری کښې ئې تماس اوکړونوبیابه دَسرنه روژې نیسی.

﴿فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ ﴾ یعنی که دَدوؤمیاشتوروژو نیولوطاقت ئې نه وی، برابره خبره ده که استطاعت ئې دَنفس روژی نیولونه وی یادَتتابع استطاعت ئې نه وی، نوبیابه شپیته مسکینانو ته طعام ورکوی سهاراوماښام په مقدار دَ"من اوسَطِ ماتُطعمونَ اهليكم" اوداهم کولیشی چه هرمسکین ته په مقدار دَفطرانی طعام ورکړی تمليكًا. دی دریم صورة سره چونکه

﴿مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ﴾قید نه دي لګيدلې،نودی وجه نه احناف وائی چه دَاطعام په خلال کښې هم جماع وغیره کولیشی.

﴿ذَٰلِكَ ﴾اشاره ده تیرشوی بیان اوتعلیم ته او دَ﴿لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ﴾نه مراد عمل کول دی په احکامو او شرائعو باندی﴿وَتِلْكَ ﴾یعنی دااحکام مذکوره دَالله ﷻ پولې او حدود دی نو دَ دینه تجاوزمه کوئ کافران چه ورنه تجاوزکوی نوهغوئ دَپاره درناک عذاب دې.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ
بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی دَالله ﷻ اودَرسول دَهغه ذلیله به کړې شی لکه چه ذلیله کړې شویدی
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ
هغه خلق چه مخکښې وؤدَدوئ نه اوحال داچه نازل کړی وؤمونږدلائل واضحه.اولپاره دکافرانوعذاب
مُّهِينٌ ۞ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا
رسواکونکې دې.په کومه ورځ چه راپورته به کړی دوئ الله ﷻ ټول پس خبربه کړی دوئ په هغه عملونو
عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۞
چه کړی وؤ.یاددی هغه عملونه الله ﷻ ته اودوئ هیرکړیدی.اوالله ﷻ په هرڅیزباندی ګواه دې

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ ﴾دی آیاتونو کښې زجراوتخویف دې هغه کفارواومنافقانوته چه دَالله ﷻ اودَ رسول ﷺ مخالفت کوی،او احکامو دَ شریعت باندې طعن کوی،چه دوئ به دَ تیرشوی کافرانو په شان دنیااواخرت کښې ذلیله وی.

«يُحَادُّونَ اللَّهَ» دشمني او اختلاف کولو ته وائي ، د "حد" نه مشتق دي ، نو د شمني او اختلاف کونکي هم د يو بل مخالف حد آخر کښې وي نو ځکه ورته محاده وئيلې کيږي

﴿ كُبِتُوا ﴾ "كبت" ذليله او رسوا کولو ته وائي ، د ماضی مجهول صيغه ده، مضارع نه تعبير په ماضی سره اوشو دَ وجهی د تيقن فی الوقوع نه،چنانچه دا وعده په خندق او په بدرکښې

پوره شوه، چه مشرکین مکه پکښې ذلیله شول،علماءوائي چه آیت اګرچه دَ منافقانو او یهودیانو باره کښې نازل دي،لیکن مصداق کښې ئې عموم دي.چه کوم مسلمانان بادشاه او اُمراءِ سوء دَشریعت اسلامی نه جدا قانون جوړه وی اونافذه وی هغه هم په دې وعید کښې داخل دی.

﴿ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ﴾یعنی باوجود دَدینه چې زمونږ لیږل احکامات بالکل واضحه وو، عدل وانصاف اودَعقل تقاضې عین موافق وو ،لیکن دوئ هغه پریخودل،جمله معترضه ده یاحال واقع ده دَ کبتوا ضمیر مرفوع نه.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ ﴾متعلق دې یادَ﴿ مُّهِينٌ ﴾سره،یاپکښې اذکر مقدردې.﴿جَمِيعًا﴾حال مؤکده دې یعنی قیامت په روځ به الله ﷻ دوئ ټول راپورته کوی دَقبرونونه ،یوبه پکښې هم غیر مبعوث نه وی نو کوم کارونه ئې کړیدی نودَټولوخلقومخکښې به ورته ئې ښکاره کړی. دپاره دَتخجیل اودَخزي دَدوئ.

﴿ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ﴾ یعنی الله تعالیٰ دَدوئ عملونه محفوظ کړیدی،اګرکه دوئ هیر کړیدی یا ئې ورته التفات نه دې کړې﴿وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ﴾تاکید دې دَماقبل.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ
آیاته نه وینې،نه ئې خبر،چه بیشکه الله تعالیٰ عالم دې په هغه څه چې په اسمانونوکښې دی اوپه هغه څه چې په زمکه کښې دی،
مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ
نه وی هیڅ پټه جرګه دَدرې کسانو مګرالله تعالیٰ څلورم وی اونه دَپنځه کسانوجرګه مګرالله تعالیٰ شپږم وی
وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ۖ ثُمَّ
اونه کم کسان دَدینه اونه زیات کسان مګرالله تعالیٰ دَدوئ سره وی کوم ځائ کښې چه.هم وی دوئ،بیابه
يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ۞
خبرورکړی دوئ ته دَهغه عملونوچه کړی ئې وو،په ورځ دَقیامت،بیشکه الله تعالیٰ په هرخیزباندې ښه عالم دې

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ ﴾ دی آیاتونو کښې **زجر دې منافقانو ته د هغوئ په خباثت.** او خباثت ئې دا وو چه دَ جهاد خلاف به ئې پټې مشورې کولې او دا به ئې ګڼړله چه زمونږ دَ پټو مشورو چا ته علم نشته، حالانکه الله ﷻ په هرڅه عالم دې دَهغه نه هيڅ خبره نه شي پټې دلې

﴿ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ ﴾ دَالله ﷻ دَوُسعت علمي تاکيد دې ما نافيه ده او ﴿ يَكُونُ ﴾ کښې کان تامه ده من زائد دې لپاره دَتاکيد ، دَدرې (۳) اودَپنځه (۵) دَعدد تخصيص دَدوه وجهونه شوې دې:

(۱) يو دَ دې وجهې نه چې دَمنافقانويوجماعت وؤچه هغې کښې به درې، کله پنځه کسان وؤ، هغوئ به دَمسلمانانونه جداکيدل اوپه پټه سرګوشياني به ئې کولې. مقصد ئې دَ مسلمانانو غصه کول وؤ، نودی آيت کښې دوئ ته اووئيلې شول چه که درې کسان وی او که پنځه کسان وی ستاسوپه شان اوکه دَدينه کم وی اوکه زيات وی، الله ﷻ ورسره وی، چه څه وائی الله ﷻ پرې عالم وی

(۲) بله دا چې دَ "نجوی" دپاره کم از کم دوه کسان پکار وې دينه بعد چې څومره زياتيږی تول نجوی کښې راځی ليکن الله ﷻ ابتداءً درې اوبيا پنځه ذکر کړو ديکښې اشاره ده ديته چه اولی داده چه تعداد دَاهل شوریٰ دې طاق عددوی، لکه درې، پنځه.. وه (۷)، ځکه چه په وخت دَ اختلاف کښې به طرف راجح متحقق شی (روح المعاني وغيره)

﴿ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ ﴾ يعني دَالله ﷻ وربانديې علم وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُوا۟ عَنِ ٱلنَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا
آیاته نه ګورې هغه کسانو (منافقانو، يهوديانو) ته چه منع کړې شوی دي دَپټوجرګونه بيا کوي هغه عمل
نُهُوا۟ عَنْهُ وَيَتَنَٰجَوْنَ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ ۚ وَإِذَا
چه منع کړې شوی وؤدَهغی نه اوجرګې کوی دګناه اودَظلم اودَنافرمانئ دَرسول اوکله چه
جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ
راشی تاته (اې پيغمبره!) سلام کوی تاته په هغی الفاظوچه ندي کړي سلام تانه په هغی سره الله ﷻ. اووائی

فِيٓ اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللهُ بِمَا نَقُوْلُ ؕ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ

په زړونو خپلو کښې چه ولې عذاب نه راکوي مونږ ته الله ﷻ په هغه الفاظو چه مونږ ئې وايو. کافي دې دوئ لره جهنم،

يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۸﴾

ورننوځي به هغې ته، پس ډیر بد ځائ د ورتلو دې دا جهنم.

﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى﴾ دیکښې د **منافقينو دويم خباثت** او هغې باندې ورته زجر ذکر کيږي. خباثت ئې دا وو چه دوئ به په لاروکښې به ناست وو، مؤمنان چه به تيريدل نودوئ به يوبل سره په غوږونوکښې پُس پسې کولو، مؤمنانو ته به ئې کتل، په سترګو به ئې ورته اشارې کولې، نو مسلمانان به پريشانه کيدل چه لګه زمونږ اقاربو ته څه نقصان رسيدلې دې ياڅه بل څه مسئله ده، مؤمنانو حضور ﷺ ته دَدې شکايت اوکړو، نو حضور ﷺ دوئ دَدې عمل نه منع کړل، ليکن څه وخت پس بيا دوئ دا عمل شروع کړو. ﴿النَّجْوٰى﴾ کښې لام دَعهد دې معهود په دې سره هغه مشورې دی چه مسلمانانو ته ئې ورسره تکليف رسولو.

﴿ وَاِذَا جَآءُوْكَ حَيَّوْكَ﴾ دې کښې دَ منافقينو يو **بل خباثت اوشرارت** ذکر دې، دوئ به دَ حضور ﷺ مجلس ته راتلل نو دَالسّلام عليکم په ځائ به ئې انعم صباحاً وئيلو ، د اسلام شعائر به ئې پريخودلو او جاهليت طرز به ئې اختيارولو (تفسير ابن عطيه)

منافقينو په شان د يهودو هم دا طرز عمل وو چې هغوئ به نبي ﷺ ته السلام عليکم په ځائ السّام عليکَ وئيل (يعنى ته مرشې، نعوذبالله) په جواب کښې به ورته حضور ﷺ صرف: وعليکم وئيل، په روايت دَبخاري وغيره کښې دی چه څه کسان دَ يهوديانو حضور ﷺ مجلس ته راغلل اواوئې اووئيل: السّام عليکَ ياابَاالقاسم، حضور ﷺ ورته په جواب کښې: وعليکم اووئيل، حضرت عائشه ﷺ ورته اووئيل: عليکم السّام ولعنکم الله وغضب عليکم، حضور ﷺ عائشه ﷺ ته اوفرمائيل پريده: انّ الله لايُحبُّ الفاحشَ ولاالمتفحش. دې ورته اووئيل: آياتادوئ قول وانه وريدلو چه دوئ اووئيل: السّام عليک، حضور ﷺ ورته او فرمائيل: آيا تا وا نه اوريدل ماورته هم صرف: وعليکم: اووئيل اوپه يوروايت کښې دا هم دی چه زمونږ خيرې دَهغوئ په حق کښې قبليږي او دَهغوئ خيرې زمونږ په حق کښې نه قبليږي.

﴿ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ ﴾يعني الله ﷻ دربالدی لفظ دَسلام وائی کمافی قوله تعالیٰ:وسلام علی المرسلین،وسلامٌ علی عباده الذین اصطفیٰ،اوپه تشهد کښ دی:السّلام علیکَ ایُهاالنبیّ ورحمة الله وبرکاته. ﴿وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ ﴾يعنی چه کله بیادَحضورﷺ دَمجلس نه راوځی،نوبیایوبل ته وائی چه کچرته دانبیﷺ په حقه وې نو الله ﷻ مونږته پدی خپلې خبری او گستاخي باندی عذاب ولې نه راکوی﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾دادَدوئ دَمذکوری خبری جواب دې،چه کچرته په دنیاکښ دوئ ته دَخپلوشرارتونوسزاملاؤنشی،خوپه آخرت کښ دَدوئ سزاجهنم دې چه دوئ به ورته داخلیږی اوداډیره بده ټهکانه ده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ فَلَا تَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ
اې ایمان والؤ! کله چه جرګی کوئ تاسونومکوئ جرګی دګناه اودظلم زیاتی
وَمَعۡصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ
اودنافرمانئ دَرسول ،اوجرګی کوئ دَنیکئ او دَ پرهیزګارئ ، او اویریږئ دَ الله ﷻ نه. هغه ذات
إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ۞ إِنَّمَا ٱلنَّجۡوَىٰ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ لِيَحۡزُنَ
چه خاص هغه ته به تاسوجمع کړې شئ،بیشکه(دَمسلمانانوخلاف)پټی جرګی دَشیطان دَطرفه دی چه غمژن کړی
ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيۡسَ بِضَآرِّهِمۡ شَيۡـًٔا إِلَّا
هغه کسان چه ایمان ئی راوړیدې،اونه دې شیطان ضرر رسونکې مسلمانانوته هیڅ ضرر.مګر
بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۞
په اجازت دالله ﷻ ،اوخاص په الله ﷻ باندی پس توکل دی اوکړی مؤمنان

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ ﴾ **دا اول قانون دې برائ اصلاح** ،خطاب منافقانوته دې اودَ﴿ءَامَنُوٓاْ﴾نه مرادایمان باللّسان دې،بعضِ وائی خطاب مؤمنانوته دې،چه کله تاسو مشوری کوئ نو دَ منافقانو په شان دَشرارت او دَګناه مشوری مه کوئ،بلکه دَنیکئ اودَتقوی

مشورې کوئ﴿إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ ﴾ لام العهد دې،هغه مشورې چه : مسلمانانو ضرر د پاره وي. نو دا دَ شیطان دَطرفه دي،یعنی شیطان دوئ ته داعمل مزین کړیدې.چه پدې سره مؤمنان پریشان شي.لکه مخکښې چه تیرشو.

﴿ وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا ﴾تسلی ده مؤمنانو ته چه شیطان چاته هیڅ ضرر نه شي رسولې. مګر هغه چه الله ﷻ مقدر کړې وي هغه به رسیږي،صرف په الله ﷻ باندې اعتماد کوئ. او توکل کوئ،هم داتوکل به موانشاءالله دَمخلوق دَهرقسمه ضرر نه محفوظه ساتي.،په حدیث کښې دي چه کله تاسو درې(۳)کسان یئ،نودوه کسان دې یواځې څه پټې خبرې اومشورې نه کوي،ځکه دریم کس به پدې سره پریشانه کیږي(بخاري،مسلم وغیره)دغه شان پداسې ژبې کښې خبرې کول چه دریم کس پرې نه پوهیږي داهم منهي عنها دې

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُواْ
اې ایمان والو! کله چه اوویلی شي تاسو ته چه ځائ فراخه کړئ په مجلسونو کښې نو ځائ فراخه کړئ
يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ
فراخی به راولي الله ﷻ تاسو ته،اوکله چه اوویلی شي ځئ پاسئ نوبیاځئ پاسئ اوچتوی الله ﷻ هغه کسان
ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ۚ
چه ایمان ئې راوړې دې دَستاسو نه،او هغه کسان چه ورکړې شویدې هغوئ ته علم،په ډیرو درجوسره
وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ⑪
اوالله ﷻ په هغه عملونوچه تاسوئې کوئ بنه خبردار دې

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ ﴾دا دویم قانون دې برای اصلاح ،منافقان به دَحضور ﷺ مجلس ته راغلل،مخکښې به کیناستل چه ځائ تنګ کړی اونورمخلص صحابه کرام دَ خبرو اوریدلو نه محرومه شي نو الله ﷻ داآیت نازل کړو ،اکثرمفسرین داوائی چه داآیت دَصحابه کرامو ﷺ دَتنافس پوجه نازل شویدې،هرصحابي ﷺ به داخواهش وو چه حضور ﷺ ته قریب کیني،نودَدې پوجه به ورستوراتلونکی ته ځائ تنګ شوځکه چه دائره به ورکی وه، نو

دا آيت نازل شوچه په مجلس كښې فراخي كوئ،لرې كينئ چه ځائ كهلاؤشي.الله تعالىٰ به ستاسو د پاره خپل رحمت فراخه كړي اودنيا آخرت كښې به درته فراخي دركړي

﴿ فِي ٱلْمَجَٰلِسِ ﴾ عام دې،هرنيك مجلس ورنه مراددې،كه دجمعه وى يادَبل څه،بلكه په دوران دَسفركښې هم په ګاډي كښې بل انسان ته ځائ وركول اسلامي تعليمات دى.

﴿ يَفْسَحِ ٱللَّهُ ﴾جواب امرپه وجه مجزوم دې،او دلته مراددفراخي نه عام دې چه الله تعالىٰ به تاسو ته خپل رحمت فراخه كړى،فراخي به دركړي په جنت كښې،په قبرونوكښې،اوپه رزق كښې، نو داجزاء من جنس العمل ده،لكه په صحيح حديث كښې دى،مَن بنٰى لِلهِ مسجداًبنى الله له بيتًا في الجنة،په يوبل حديث كښې دى،ومن يسّرعلى معسرٍ،يسّرالله عليه في الدنياوالاخرة،والله تعالى في عونِ العبدماكان العبدفي عونِ اخيهِ.

﴿ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ ﴾ عامومفسرينودامعنى كړيده چه كله تاسوته په يومجلس كښې دَمونځ، قتال يا دَ نورو څه نيكو د پاره دَپاسيدلوحكم اوشي نو دا حكم منئ اوپاسئ،بعض وائي چه كله تاسوته دَمجلس دَحضورﷺنه دَپاسيدلوحكم اوشي نوپاسئ،ځكه چه دَ حضورﷺ خپلې ذاتي تقاضې هم وى،

حضرت شيخ حسين عليرحمه الله فرمائي چه دَحضورﷺ په مجلس كښې به چونكه منافقان هم ناست وو،نوكله كله به دَخاص امورو اظهار دَ دوئ په مخكښې مُضر وو،نوپه دې وجه مؤمنانوته هم داحكم اوشوچه كله تاسوته دَپاسيدلوحكم اوشي نوپاسئ.چې منافقين هم لاړ شي اوخاص صحابه كرامو سره دې متعلق مشوره اوشي.

﴿يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾جواب امرپوجه مجزوم دې اوداهم جزاءمن جنس العمل وه،ځكه چه مأموربه تفسح اوترك دَتنافس دې اوپه دى ماموربه باندې عمل كول په وجه دَتواضع سره وى، او تواضع سره درجات رفع كيږي،كقوله عليه السلام:من تواضعَ لله رفعهُ الله،او بيا چونكه دَ علماؤ مقام په مجلس كښې زيات اوچت وى نودَدوئ ذكرئې اوكړوجه دوئ ته اتيان په ماموربه باندې اسان شي(روح المعاني)مفسرين وائي دى آيت كښې لوئ فضيلت دې دَعلماؤ چه په

ايمان والؤكښ دَعلماؤدرجه اوچته ده دَوجې دَعلم نه.﴿وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ﴾زجردې هغه چاته چه امتثال دَامر نه کوی(والله اعلم).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ
اې ايمان والؤاکله چه پټې خبرې کول غواړئ درسولﷺسره نواول ورکړئ مخکښ دَجرګوخپلونه
صَدَقَةً ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا
صدقه،دا(اول صدقه ورکول)غوره ده ستاسودپاره اوښه پاکونکې ده.پس کچرته بيانه مومئ تاسو
فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ
نو بيشکه اللهﷻبخښونکې رحم کونکې دې،آيا اويريدئ تاسودَدينه چه اول ورکړئ مخکښ
نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ؕ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا
دَجرګوخپلونه صدقې،پس کله چه اونه کړوتاسو دغه کار(صدقه ورکول)او توبه قبوله کړه اللهﷻ ستاسو نوقائم کړئ
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ
مونځ اوورکړئ زکوٰة اوخبره منئ دَاللهﷻاودَرسول دَهغه،اواللهﷻښه خبردې
بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳﴾
په هغه چه تاسوئې کوئ.

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ ﴾ **دا دريم قانون دې براۍ اصلاح** ،منافقان به دَ حضورﷺمجلس ته راتلل،نوخپل ځان مخلص ښکاره کولو اودَحضورﷺوخت ضائع کولو، او دَ نورو صحابؤو محرومه کيدلو دپاره به ئې دَنبي عليه السلام سره پټې خبرې کولې،اوبې ضرورته تپوسونه به ئې کول،حضورﷺبه ورته دَشرافت په وجه څه نه وئيل،نو اللهﷻدا حکم نازل کړوچه څوک هم دَحضورﷺسره خبرې کوی اوتپوس ورنه کول غواړی نو اول به صدقه کوی بيابه مجلس ته راځي،چه اخلاص ئې معلوم شي،نومنافقان په دې وجه دَخپل عمل نه منع شول.

دا حکم انتهائي مختصر مدت پورې وو ، بیا زر الله ﷻ پکښې تخفیف راوستلو . حتي چې حضرت علي رضي الله عنه نه ماسوا بل چا ته په دې حکم باندې عمل موقع هم نه وه میلاؤ ، چې الله ﷻ پکښې تخفیف راوستلو ، په یوروایت کښې دی چه حضرت علی رضی الله عنه په دې حکم باندی عمل کړې وؤده سره یو دینارووُهغه ئې په لس دراهمو بدل کړواوچه کله به یې دَحضور ﷺ مجلس ته حاضری کوله یو درهم به ئې صدقه کولو . ځنې مفسرینو د دې حکم مدت نیمه ورځ او ځنو لس ورځې لیکلې دې ،

دا حکم وجوبي وو او که استحبابي ؟ ځنې مفسرین فرمائي چې دا استحبابي وو او ځنې وائي چې وجوبي وو ،دې باره کښې څه واضح نص نشته او په آیت کښې دَ دواړو جانب قرائن شته ، او یو جانب له علي التعیین ترجیح ورکول مشکل دي «حاشیه القونوي علي البیضاوي» بهر حال چې کوم قول هم اختیار کړې شي خو دومره خبره متفق علیه ده چې اول حکم عزیمت باندې مبني او دویم په رخصت باندې مبني دې، او دې باندې اگرچې دَ متقدمینو په اصطلاح کښې ناسخ منسوخ اطلاق کیدې شي خو متاخرینو په نیز معروف د نسخ اصطلاح اطلاق پرې نشي کیدې .

﴿ذَٰلِكَ﴾مشار الیه تقدیم صدقه ده﴿خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ځکه چې فانی په بدله کښې باقی اجر میلاویږی، ﴿وَأَطْهَرُ﴾زړه پاکي ذریعه ده،ځکه چی باربار صدقه ورکولو سره مال سره محبت کښې کموالی راځي او زړه دَدنیا محبت نه پاکیږی.

﴿فَإِن لَّمْ تَجِدُوا﴾اول صورت کښې دې رخصت موجود وو . چې کوم صاحب استطاعت وو هغوئ خو ددې حکم مخاطب وو خو غریبانان وو نو هغه ترینه مستثني وو جزاء دَ شرط محذوفه ده چه "فلا علیکم"یعنی که ستاسو طاقت دَصدقی نه وی نو په تاسو هیڅ گناه نشته.

﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ دَمحذوفی جزاءعلت دې،او قائم مقام دَجزا گرځولي شوي دي. «روح»

((اأشفقتم ان تقدموا)) دې کښې د ماقبل حکم«صدقې» کښې تخفیف بیان دې،حضرت تهانوي رحمه الله لیکي چې ځنو مسلمانانو باندې مخکښنې حکم شاق وو ، ځکه چې نه هغوئ ډیر مالداره وو چې صدقه ئې ورکولې او نه ډیر غریبانان وو چې رخصت دائره کښې شمار وې نو هغوئ د سرگوشئ نه بالکل منع شو . نو دې آیت کښې دا قسم کسان اصل

مخاطب دي.(بيان القرآن بتصرف) استفهام توبيخي دي. يعني تاسو سره د صدقې کولو د وجهې نه د فقر خوف وو چې تعمیل ئې درته گران شو ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾خو خیر چې کله درنه د دې حکم تعمیل اونشو ﴿وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾الله ﷻ ته خو رجوع اوکړه نو الله ﷻ درباندې نظر کرم اوکړو او رخصت ئې درکړو دَ مناجات دَ رسول ﷺ بغیر د تقدیم دَصدقې نه ، نو اوس دَدې دَتدارک دپاره اقامت دَصلاة کوئ او ایتاء دَزکوة کوئ او په هر کار کښې دَ الله ﷻ او دَهغه دَرسول اطاعت کوئ.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
آیا ته نه گورې هغه خلقو ته(منافقانو ته)چه دوستی کوی دَهغه قوم سره چه غضب کړیدې الله ﷻ په هغوئ
مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ⑭
ندی هغوئ(منافقان)ستاسو نه او نه دَهغوئ(یهودیانو)نه اوقسم کوی په درغو او حال داحه دوئ پوهیږی(پخپلو درغو)
أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑮
تیار کړیدې الله ﷻ دوئ دپاره عذاب سخت بیشکه دوئ بدبدی هغه عملونه چې دوئ یې کوی
اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ⑯
نیولی دی دوئ قسمونه خپل ډال بیا(خلق) منع کوي دوئ دَلارې دَالله ﷻ نه نو دوئ لره عذاب دې سپکونکې.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا﴾دې آیاتونو کښې منافقینو ته د هغوئ **یو بل خباثت** باندې زجر دې. منافقانوبه دَ دنیوی منافعو او وقتی مصالحو په بناء ظاهراً دَ اسلام دعوه کوله،او باطناً دَ یهودو سره ملگری وو،دَمسلمانانو رازونه به ئې هغوئ ته رسول، او کله به چې مسلمانانو ته دَ داسې یو کار پته اولگیده نو بیا خپلې صفائي او خلوص ثابتولو د پاره د دروغو قسمونه خوړل .(«الذین تولوا») دینه مراد منافقان دي ﴿قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم﴾ دینه مراد یهود دی لقوله تعالی:من لَعنهُ اللهُ وغضبَ علیه(مائده: ٦٠)﴿مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ﴾یعنی دامنافقان

نه پوره ستاسو سره دي اونه هغوئ‹يهودو›سره،بلکه مذبذب دی لکه په سورة نساء‹۱۴۳›کښې ذکردی

﴿وَيَحْلِفُونَ عَلَى ٱلْكَذِبِ﴾ دَ دروغونه مراد دعوه دَ اسلام . مسلمانو خلاف پټو سازشونو نه براءت ، اسلام سره د وفادارئ اظهار او نبي ﷺ پسي بد رد نه وئیل وغیره امور دي .

﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ حال دې دَفاعل دَ﴿وَيَحْلِفُونَ﴾نه يعنى دوئ ته خه پتهٔ وي چې دروغ او خلاف حقيقت خبره کوو

﴿أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا﴾دا ئي د سزا بيان دې چې الله ﷻ دوئ له په آخرت کښې سخت عذاب تيار کړې دې.

﴿ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُمْ ﴾ دا د **منافقينو بل خباثت** بيان دې ، چې دوئ دا د دروغو قسمونه ځان دپاره سپر ګرځولي دي چې کله مؤمنانو ته د دوئ اسلام د شمني پته نو دوئ بيا قسمونه خوري او ځان مؤمنان حسابوي ،کله چې مؤمنان د دوئ په قسمونو اعتماد اوکړي نو بيا دا نه کوي چې نور د خپل خباثتونو نه بس کړي او په صدق ايمان راوړي بلکه هغه شان په کفر قائم وي او اسلام دپاره رکاوټونو جوړه وي ، " ايمان "جمع دَ "يمين" ده پمعنی دَقسم،يعنی لکه څرنګه چه په ډهال سره سرې دَدشمن دَحملی نه محفوظ وی،دغه شان دوئ خپل درغو قسمونه دَ مسلمانانو دَ تورو نه دَ حفاظت دپاره ډهالونه ګرځولی دی،خپل ځانونه اومالونه پری محفوظ کوی.﴿فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ فاء تفريعيه ده ،"صدوا"لازمی اومتعدی دواړه استعماليږي ، يعني دې دورغو قسمونو په وجه ئي ځان هم د الله ﷻ لاري نه منع کړو او نور خلق د اسلام نه منع کوي ، چې په دروغه ورته د اسلام يو بدِ شکل پيش کوي او هغوئ د اسلام راوړلو لاره کښې رکاوټ جوړيږي.

لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ
هرګزبه نکړی دفع دَدوئ نه مالونه دَدوئ اونه اولادونه دَدوئ ‹دعذاب› دَالله ﷻ نه هيڅ څيز،دغه کسان
أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا
اور والادی ،دوئ به وی په هغی کښې هميشه ،په هغه ورځ چه راپورته کړی دوئ الله ﷻ ټول

فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ
نوقسمونه به خوری الله جل جلاله لکه چه قسمونه خوری تاسوته اوگمان به کوی چه دوئ په څه خیرباندی دی.
أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ
خبردارشئ چه بیشکه دوئ هم دوئ دروغژن دی،غلبه موندلی ده په دوئ شیطان پس هیرنی کړو د دوئ نه
ذِكْرَ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ
ذکریاد د الله جل جلاله،دغه کسان ډله دشیطان ده،خبردارشئ،بیشکه ډله دشیطان
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾
هم دوئ زیان مندی.

﴿ لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ ﴾دی آیاتونو کښ منافقانوته تخویف دي چه دوئ مال او اولاد په وجه نن پوره پوره په اسلام کښې نه داخلیږي ، خو دغه مال اولاد به ورله بیا قیامت په ورځ هیڅ فائده هم ورنکړي ﴿ مِّنَ اللَّهِ ﴾ای من عذابه.

﴿يَوْمَ ﴾متعلق دي دَ﴿ لَن تُغْنِيَ ﴾سره،﴿ فَيَحْلِفُونَ لَهُ ﴾ دیکښې د دوئ نفاق شدت بیان دي ، چې دا نفاق او دروغ وئیل او دروغو قسمونه خوړل د دوئ رګ او روح کښې پیوست شوی دی ،دا صرف د دنیا خبره نه ده آخرت کښ به هم دوئ دروغ وائي او صرف تاسو سره ئي دا معامله نه ده بلکه الله جل جلاله چې علیم بالسرائر دې هغه په مخکښې به د دروغو قسمونه خوري.

﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ﴾دَ شئ نه مرادجلب منفعة،اودفع مضرة دي یعنی دوئ به گمان کوی چه لکه څرنګه مونږته په دنیاکښ په دی دروغوقسمونوسره نفع میلاویدله نن په آخرت کښ به هم میلاؤشی.

﴿ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ ﴾ای غلبَ علی عقولهم،استحواذ دَحوذ نه دي ، په یو څیز داسې غلبه او قدرت د تصرف حاصلولو ته وائي چې هغه شې بیا د خپل اختیار پاتې نشي ، او چې څه پرې کول غواړې هغه پرې کوي ، نو مطلب دا دي چې دوئ په عقلونو شیطان قبضه

کرې ده ، او د الله ﷻ ذکر نه ئي غافله کړي نو ځکه داسې د بې وقوفۍ خبرې کوي ، کني الله ﷻ نه به څوک څه پټ کړي ﴿أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ﴾ يعنی منافقان دَشيطان لښکردې اودَهغه اَتباع دی اودَشيطان لښکراواتباع په کامله خساره کښې دی،ځکه چه دوئ دآخرت ابدی نعمتونونه ځانونه محرومه کړل اودَهغی په بدله کښې ئی عذاب اليم واغستلو.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ⓴
بيشکه هغه خلق چه مخالفت کوی دَالله ﷻاودَرسول دَهغه دغه خلق په ډيروذليل شوؤکښې دی
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ
ليکلی دی (فيصله ئي کړې ده) الله ﷻ.چه خامخا به غالبه کيږم زه اورسولان زما،بيشکه الله ﷻ
قَوِيٌّ عَزِيزٌ ㉑
ډيرقوی دې ښه غالب دې

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ ﴾دازجراوتخويف دې کافرانو،منافقانوته،اوتعليل دې دَماقبل،چه حزب الشيطان ځکه په کامله خساره کښې دې چه کوم خلق دَالله ﷻاودَهغه دَرسول دَاحکاماتونه مخالفت کوی هغه ناکامه،سپک اوذليله دی الله ﷻپه لوح محفوظ کښې دغه نيصله کړيده چه حق اوصداقت ته به غلبه وی.﴿كَتَبَ اللَّهُ﴾اهلِ اسلام دپاره دَغلبی بشارة دې ای اثبت فی اللوح المحفوظ،يا"کتب"بمعنیٰ دَقضیٰ وحکم سره دې.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ
اوبه نه مومی ته داسی قوم چه ايمان راوړی په الله ﷻاوپه ورځ دآخرت چه دوستی به کوی دَهغه چاسره
حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ
چه مخالفت کوی دَالله ﷻاودَرسول دَهغه اګرکه وی دامخالفين پلاران دَدوئ ياځامن دَدوئ يارونړه دَدوئ

الْإِيْمَانَ	قُلُوْبِهِمُ	فِيْ	كَتَبَ	أُولَٰئِكَ	عَشِيْرَتَهُمْ	أَوْ
ایمان	کښې زړونودَدوئ	په	الله ﷻ	دي کړي راسخ	خلق دغه	یانورخپلوان دَدوئ قوم قبیله

تَحْتِهَا	مِنْ	تَجْرِيْ	جَنّٰتٍ	وَيُدْخِلُهُمْ	مِّنْهُ	بِرُوْحٍ	وَأَيَّدَهُمْ
اوقوی کړی ئې دی دوئ په مددسره دَخپله طرفه،اوداخله وی به دوئ جنتونه چه بهیږی به دَلاندی دَهغی نه							

عَنْهُ	وَرَضُوْا	عَنْهُمْ	اللّٰهُ	رَضِيَ	فِيْهَا	خٰلِدِيْنَ	الْأَنْهٰرُ
نهرونه همیشه به وی په هغی کښې،راضی شویدې الله ﷻ دَدوئ نه اودوئ راضی دی دَالله ﷻ نه.							

الْمُفْلِحُوْنَ ۝	هُمُ	اللّٰهِ	حِزْبَ	إِنَّ	أَلَا	اللّٰهِ	حِزْبُ	أُولَٰئِكَ
دی کامیاب	دوئ	دَالله ﷻ هم	ډله	خبردارشئ بیشکه	دَالله ﷻ دی.		ډله	دغه خلق

﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ﴾ دی آیاتو نو کښې ترغیب دې مؤمنانوته چه دامناسبه نه ده چه مؤمنان دی دَهغه خلقوسره دوستی اوکړی چه هغه دَالله ﷻ اودَهغه دَرسول دشمنان دی، اګرکه هغه ئې پلاران، رونړه، خامن یائې دَقبیله وې.

دصحابه کرامو زندګی دَقرآن مجید د دې آیت عملی تفسیر دې، حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته یوورځ خپل ځوی اوئیل چی باباجان! ته په جنګ کښې څو څو ځله څما توري لاندې راغلي ، خو ماخپله توره اوچته کړه، حضرت ابوبکر ؓ ورته اوئیل بچیه کچرته ته یوځل هم څما توري لاندې راغلې وې نومابه ستاسر قلم کړې وو.

امین الامت حضرت ابوعبیده بن جراح ؓ بدر په میدان کښې خپل پلار قتل کړې وو، مصعب بن عمیر ؓ خپل ورور عبید بن عمیر قتل کړي وو، حضرت عمر ؓ خپل ماما عاص بن هشام قتل کړې وو، حضرت حمزه ؓ ،حضرت علی ؓ ،اوحضرت عبیده بن حارث ؓ خپل تره ځامن اوقبیلی افراد عتبه، شیبه، اوولید بن عتبه کړي وو. دې حضراتو ته ټولو نه عزیز دَ الله ﷻ دین وو، اوهغې په مقابله کښې به ئې د لومة لائم پرواه نه کوله، نن مونړه یو چې قومیت ، مفاد پرستی اومصلحت پرستی دپاره مو په دین کښې څه څه لوبي اونکړی، اوالحب في الله و البغض في الله خصلت نن زمونږ دَ معاشرې نه عنقاء دې.

«لاتجدون قوما يؤمنون بالله » مؤمنانو نه يا كامل مؤمنان مراد دي . نو دې صورت كښې دا د واقع بيان دې، چې چرته به هم تا ته يو كامل مؤمن داسې ميلاؤ نشي چې هغه د الله ﷻ دشمنانو سره محبت ساتي، او يا مطلق مؤمنان مراد دي ، نو دې صورت كښې بيا دا د واقع بيان نه دې ، بلكه مبالغه في النهي ده ،يعني پكار دا ده چې د ايماني غيرت دا كيفيت وي چې چرته هم يو مسلمان د كافر ملګرې او نه موندلې شي

«يوادون» مودت نه مراد دلته موالات دې ،چې كافر سره ئې نفع او نقصان يو شي او دين ته پكښې ثانوي حيثيت ميلاؤ شي ، نو د دې نه منع راغلې ده ، د كافر سره كوم قسم تعلق ساتلې شي او كوم قسم نه ،نو د دې تفصيل په سورت آل عمران كښې تير دې ، هلته رجوع اوكړئ

﴿ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ﴾مرادورنه كافردې،بعضِ وائى فاسق ته هم شامل دې.ځكه دكافرانوپه شان دَفاسقانوسره دَدوستئ نه هم منع راغلې ده.﴿أُولَٰٓئِكَ ﴾اشاره ده هغوته چه دكافرانو ،فاسقانوسره دوستئ نه كوى،﴿كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ﴾اى اثبته الله تعالى.

﴿وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ﴾منه ضميرراجع دې الله ﷻ ته،اودَروح نه مراددَزړه نور دې، الله ﷻ خپلوبندګانو كښ چه چاته اوغواړى هغه په زړه كښ ئى اچوى چى دَهغى په ذريعى سره ورته اطمينان ميلاويږى(روح) بعضِ وائى روح القدس،جبرئيل عليه السلام ورنه مراددې(والله اعلم).

﴿وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى ﴾يعنى چه كله دى اولينوصحابۇدَايمان په بنيادداَلله ﷻ دَ دشمنانو سره دشمنى اوكړه حتّى چه خپل اقارب ئى پخپلولاسونوقتل كړل،نودَدى په بدله كښ به الله ﷻ دوئ جنتونوته داخله وى چه دوئ به په هغى كښ هميشه وى،الله ﷻ دَدوئ نه راضى شواودوئ دَالله ﷻ نه راضى شول،هم دغه خلق دَالله ﷻ لښكردي چه په دنيااوآخرت كښ كامياب دى،فرضى الله عنهم ورضواعنه،اللّهم ارزقناحبّهم واتباعهم.

رکوعاتها (۳)	سورة الحشر مدنية	آیاتها (۲۴)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې سروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۵۹) وحسب النزول (۱۰۱)

نزلت بعد البینه و قبل النور

ربط: (۱) دا سورة هم دَسورة حدید په مضمون ثانی یعنی ترغیب الی القتال في سبیل الله باندی متفرع دې مخکښې سورة مجادله کښې بدترین قسمه منافقانو باندی زجرونه وو، دی سورة کښې علی سبیل التنزل کمی درجی منافقانو باندی زجرونه ذکر کیږی.

(۲) مخکښنی سورت کښې دَ الله ﷻ او ذ هغه رسولانو د غلبې او کافرونو رسوائی اعلان وؤ. ان الذین یحادون الله ورسوله اولئک في الاذلین کتب الله لاغلبن انا ورسلي ، دې سورت کښې دَ دغه اعلان عملی نمونه ذکر کیږې چې هغه دَبنو نضیر او منافقینو رسوائی او ذلت دې.

دسورة دَمضامینو اجمالی خلاصه

په ابتداء کښې دعوه دَتوحید ده، بیا تخویف دنیوی دې یهودو ته بیا تقسیم دَمال فئ دې، بیا زجرونه دی منافقانو ته، په آخر کښې دَتوحید دعوه سره دَدلائلو.

تفصیلی خلاصه:

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾ آیت (۱) دَعوه دَتوحید ده چه دا اصل مقصودی دعوه ده.

﴿هُوَ الَّذِیٓ اَخۡرَجَ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا﴾ آیت (۲) نه تر آیت (۵) پوری دَتخویف دنیوی نمونه ده، چه یهودیانو ته الله ﷻ څنګه سزا ورکړه

﴿وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ﴾ آیت (۶) نه تر آیت (۱۰) پورې دَمال فئ تقسیم طریقه ده.

﴿اَلَمۡ تَرَ اِلَی الَّذِیۡنَ نَافَقُوۡا﴾ آیت (۱۱) نه تر آیت (۱۷) پورې منافقانو ته زجرونه دی.

﴿یٰٓاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾ آیت (۱۸) نه تر آیت (۲۱) پوری منافقانو ته زجر دې او مؤمنانو ته ترغیب دې دَقتال.

﴿هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ﴾آيت(۲۲)نه ترآخره پورې اعاده دَدعوی ده.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ
پاکي بيانوي الله ﷻ لره هرهغه څه چه په آسمانونوکښې دي اوهرهغه څه چه په زمکه کښې دي. اوهغه
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا
غالب دې ډير حکمتونووالادې الله ﷻ هغه ذات دې چې وئ ويستل هغه خلق چه کفرئې کړي وو
مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيٰرِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ
دَاهل کتابونه يعنی بنی نضيردکورونو خپلونه په وخت دَ اولې جلا وطنئ .گمان نه کوؤتاسو(اې مؤمنانو)
أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ
داچه اوبه وځي دوئ اوگمان کولودوئ چه بيشکه منع کونکې(حفاظت کونکې)دَدوئ دی قلاگانی دَدوئ
مِنَ اللَّهِ فَأَتٰهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ
دعذاب دَالله نه،پس راغلودوئ ته عذاب دَالله ﷻ دَهغه ځائ نه چه گمان هم نه کوؤدوئ اوواچولوئې
فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ
په زړونودَدوئ کښې رُعب،ورانول ئې کورنه خپل په لاسونوخپلوسره اوپه لاسونودَمؤمنانوسره،
فَاعْتَبِرُوا يٰأُولِي الْأَبْصٰرِ ②
پس عبرت واخلئ تاسواې خاوندانودَعقلونو

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ﴾دادعوه دَتوحيدده،چه دَکائناتوهرڅيزدَالله ﷻ پاکي بيانوي قولاً ياحالاً،نوتاسوئې هم پاکي بيان کړئ اودَشريک نه ئې منزه اوگڼړئ.

﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَخْرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾دادَتخويف دنيوی نمونه ده،چې الله ﷻ باندې ايمان راوړئ . کنې انجام به مو داسې وي لکه چې د بنو نضير وو. دَ﴿ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾نه مرادبنی

نضير دی، اودی آیاتونوکښې **غزوهٔ بنی نضیر** طرف ته اشاره ده.بنی نضیر دَ یهودو مشهوره قبیله وه، سبب دَدې غزوې داوؤچه بئر معونه په موقع باندې چی کوم اویا(۷۰)صحابه کرام شهیدان شوی وؤ،هغوئ نه عمروبن امیه ضمری بچ شوي وؤ. دې مدینې ته راروان وؤ په لار کښې ورته بنو عامر دوه کسان مخې ته راغلل، او د ده گمان داؤو چی دا غداری مونږ سره بنو عامر اوکړه ، نو ده هغه کسان قتل کړل او مدینې ته چی رااورسیدو نو نبی ﷺ یی ده دینه خبر کړو،دَبنی عامر دَحضورﷺسره دَصلح معاهده وه، او حقیقت کښې هغوئ عهد شکنی هم نوه کړې. نو ځکه بنی عامرته ئی دَدیت ورکولو اراده اوکړه، بنی نضیر چونکه دَ مسلمانانو حلیف وؤ نوپه دې وجه دَدیت څه حصه په دوئ ورکول هم لازم وؤ،نو په دې غرض حضورﷺ دَ بنو نضیر خوا ته تشریف یوړلو،یوڅوصحابه کرام هم ورسره وؤ،هلته دَدیوال سوری لاندی کیناستل، بنونضیروورسره دَاعانت وعده اوکړله،لیکن دَیوبل سره ئی مشوره اوکړه چه دَ حضورﷺ دَ قتل کولوښه موقع ده،یوکس دی چهت ته اوخیجی اودَبری نه دی یوه درنه غټه گټه په ده باندی رااوغورځوی نو دې به مړه شی،په دی کښې وخت نه وؤ تیر، چه جبرئیلؑ وحی راؤړله اوحضورﷺئی دَدوئ دَمنصوبی نه خبرکړو،حضورﷺفوراًدَځپل ځائ نه داسې راپاسیدلو لکه دَضرورت دپاره چه څوک راپاسی،واپس مدینی ته راغې،صحابه کرام ئی دَ دوئ دَغدارئ نه خبرکړل اودَحملی حکم ئی ورباندی اوکړو،بنونضیرته ئی اطلاع اوکړه چه ستاسو دَ غدارئ په وجه اوس زمونږاوستاسومینځ کښې عهدباقی نه دې،لهذاتاسوته لس (۱۰) ورځی مهلت دی چی په دی کښې دا خالی کړئ،خپل اهل وعیال اوسامان چه څومره ورلې شئ هغه هم ځان سره یوځئ اوجلاوطن شئ،دوئ دَجلاوطن کیدلو اراده اوکړه لیکن دَ منافقانو سردارعبدالله بن ابی منع کړل چه مه ځئ مونږه تاسوسره یو،دَمسلمانانوپه مقابله کښې کلک شئ که چری تاسواوویستلې شوئ دَوطن نه نومونږبه هم درسره اوځو،اوکه مسلمانانو درسره جنگ کولونومونږبه موملگرتیاکوؤ(ورستوپه دویمه رکوع کښې دَدی ذکردې) په دی خبره بنی نضیردهوکه شول اودَجلاوطن کیدلونه ئی انکاراوکړواوجنگ ته تیار شول، حضورﷺعبدالله ابن مکتومؓدَمدینی عامل مقررکړواوبنی نضیرطرف ته روان شولو، بنی نضیرپخپلو قلعوکښې داخل شول،حضورﷺدَدوئ محاصره اوکړله،یومنافق ئی هم مدد ته رانه غلو،دوئ ورنه هم نااُمیده شول،حضورؑصحابه کراموته دَدوئ دَباغونو دَ ونو قطع کولو او سیزولو حکم اوکړو. آخر دوئ تنگ شول او جلاوطن کیدل ئی منظور کړل، حضورﷺورته حکم اوکړوچه څومره سامان بغیردَسامان جنگ نه چه اوړلې شئ هغه یوځئ،

دوئ رااووتل څوک خيبرته لاړل څوک بل خوا،او دَ مال دَحرص په وجه ئی دَ خپلو کورونو دروازی ، چوکاټونه وغيره رااوباسل ځان سره ئي يوړل، ﴿يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ﴾ کښ ديته اشاره ده،دَدوئ دَتللونه ورستوحضورﷺدَدوئ مالونه په مهاجرينوباندی تقسيم کړل،چه ورستوئی ذکرراځی.

﴿لِأَوَّلِ الْحَشْرِ﴾ لام دَتوقيت دَپاره دې،(۱)"حشر"معنی يا جلاوطنی ده يعنې دَ دوئ دا اوله جلا وطنې ده ،دينه مخکښ دوئ چرته وطن بدرکړي شوی نه وو،بخلاف دَنورو يهودو ،چې هغوئ بخت نصر بادشاه جلاوطن کړی وو.يامطلب دادي چې دادَدوئ اول ځل جلاوطنی ده ، دينه بعد به يوځل بياهم وطن بدر کيږی،لکه حضرت عمر ؓ دور کښ دوئ دَخيبر نه شام طرف ته جلاوطن کړي شوی وو،(۲)يا حشر دلته دَ جمع پمعنی کښ دي اومراد ترينه جنګ دپاره جمع کيدل دی،يعنی الله ﷻ ورته دَجنګ په اول وهله کښ شکست ورکړو. او جلاوطنئ باندی آماده شول.

﴿مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا﴾ يعنی دَبنی نضيرودَبهادرئ،اوقوت اودَ کثرت اسبابو په وجه مسلمانانو هم دا خيال نه وو چه دوئ به جلاوطن کړې شی،اودَدوئ هم داګمان وو چه زمونږ مضبوطی قلعی به مونږدَالله ﷻ دَعذاب نه بچ کړي اومانع به اوګرځی.

﴿مِّنَ اللَّهِ﴾ ای من عذاب الله﴿فَأَتَاهُمُ اللَّهُ﴾ يعنی عذاب اوفيصله دَالله ﷻ،دَجمع ټول مذکوره ضميرونه بنی نضيروته راجع دی.

﴿مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾ حيث ظرف مکان دې او دلته ترينه مراد د مسلمانانو جهت دي، چه دَبی سروسامان مسلمانانودَلاسه جلاوطن کړي شول حالانکه دادوئ ګمان هم نه وو چه زمونږ په شان خلق به د داسې بې سروسامانه خلقو د لاسه جلاوطن کړې شی،

«وقذف في قلوبهم الرعب» دا تفصيل دې د الله ﷻ د عذاب ،چې الله ﷻ دَ دوئ په زړونو کښ دَ مسلمانانو رعب واچولو.﴿يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ﴾ يعنی دَحرص په وجه ئی کورونه خپل ورانول چه لرګی،چوکاټونه،دروازی دَځان سره يوځی(لکه مخکښ تيرشول)اودغه رنګه چه زمونږدَتللونه ورستودَمسلمانانولپاره دَاستعمال قابل پاتی نه شی.

﴿وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ﴾مؤمنانو دَبهرنه ورته کورونه ورانول لپاره ددی چه رُعب پری راشی اونیول ئی اسان شی،اودغه شان نوره صدمه ورته اورسی،دمسلمانانو دتخریب نسبت هغوئ ته اوشوځکه چه هغوئ سبب دَتخریب وو،ځکه چه عهدشکنی اودهوکه نی کړی وه،نودا په اصل کښ سبب طرف ته اسنادشویدی(کشاف،تهانوی رحمه الله).

﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾یعنی دوئ پخپلو قلعو او طاقت باندی اعتمادوو،الله ﷻ ورته سزا ورکړه نو تاسو هم دَدوئ دَانجام نه عبرت واخلئ دَالله ﷻ نه ماسوی په بل څيز باندی اعتماد مه کوئ،فقهاؤ دا آیت دَقیاس دَحجیت لپاره دلیل گرځولی دی،تفصیل په کتب: اصول فقه کښ ملاحظه کړئ.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ
اوکچرته نه وی مقررکړی الله ﷻ پدوئ باندی جلاوطنی نوخامخاعذاب به ئي ورکړي وي دوئ ته په دنیاکښ
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ۝ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ
اودوئ دپاره دي په آخرت کښ عذاب دَاور،داسزاپوجه دَدی چه بیشکه دوئ مخالفت کړي ووُدَالله ﷻ
وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝
اودَرسول دَهغه،اوځوک چه مخالفت کوی دَالله نوبیشکه الله ﷻ سخت عذاب ورکونکې دي
مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا
هغه چه پری کړی دی تاسو،دَ اونودکجوررونه یاپریښی دی تاسوهغه اونی ولاړی په بیخونوخپلو
فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ۝
نوداتول په اجازت دَالله سره دی،اوچه رسواکړی فاسقان

﴿وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ﴾دا جمله معترضه ده او دې کښې سبب د عذاب بیانیږي ،چې چونکه دوئ د الله ﷻ او د هغه رسول مخالفت کړې دې نو ځکه په دنیا کښې په دوئ باندې عذاب راتلل لازمي وو، او هغه عذاب ورله الله ﷻ د جلاوطنئ په صورت کښې ورکړو ، او

کچرته دا عذاب نه وي نو بل عذاب به پرې راغلې وي . قتل او قيد کړې شوي به وو . لکه بدر په موقع باندې قريش او غزوه خندق نه ورستو د بنو قريظه چې کوم انجام وو. خو بهر حال د الله عذاب په دوئ دنيا کښې راتلل لازمي وو. ځکه چې ‹‹بانهم شاقوا الله ورسوله ›› دوئ خالص عناد او ضد په وجه مخالفت کړې دې. ﴿وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ﴾ يعني صرف د دنيا په عذاب اکتفا نه ده بلکه آخرت کښې د دوئ استوګنه جهنم دې

﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ﴾مفسرين وائي چه دادَيهودو دَيوى طعنى اواعتراض جواب دې.چه کله بنو نضير د تسليم کيدو نه انکار اوکړو او قلعه بند شو نو نبي کريم ﷺ مسلمانانو ته د دوئ اونې او باغات سوزولو حکم اوکړو،نو مسلمانانو د "بويره" مقام کښې د دوئ باغات سوزول شروع کړو نو دوئ دا اعتراض اوکړو چې اونى قطع کول اوسيزه ول خو فساد دې. پخپله فساد کوئ او مونږ ورنه منع کوئ، نوجواب اوشو چې دا فساد نه دې. ځکه چې ددې حکم الله ﷻ ورکړې دې او کوم شي حکم چې الله ﷻ ورکړي هغه فساد نه وي .﴿مِّن لِّينَةٍ﴾ "منْ" بيانيه دې دَ﴿ مَا قَطَعْتُم﴾ بيان کوی. ‹‹لِيْنَةٍ››عمده کجوری اُونی ته وائی. عرب سوا د عجوه او برني کهجورو نه، نور هر قسم کهجورې ونې ته "لينه" وائي. او ميوې ته ئې "لون" وائي. په اصل کښې "لِوْنَةٌ"دې،واؤماقبل مکسورپه ياء سره بدل شوي دې ‹التحرير والتنوير›

﴿أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً﴾ جواب اګرچې ‹‹ما قطعتم›› سره پوره شو ،خو د دې راوړلو کښې نکته دا ده چه څنګه کهجورې نه کټ کول فساد نه دې نو دغه شان کټ کول ئې هم فساد نه دې ، ځکه چې دَ دې حکم الله ﷻ کړې دې ، او دغه شان ديکښې مسلمانانو ته تسلي ده. ځکه چې کله دوئ ته د باغونو کټ کولو حکم اوشو نو څنې مسلمانانو عمده او غير عمده هر قسم کهجورې کټ کړي ،چې يهودو غيظ وغضب نور هم زيات شي او څنو عمده کهجورې پريخودلي او غير عمده اونې ئې کټ کړي ، ځکه چې دا هسې هم مسلمانو لاس ته را رواني دي، نو بيا دواړو فريقينو سره وسواس شو چې مونږ څه اوکړو دا مو خه اوکړو او که نه ؟ نو الله ﷻ ورته اوفرمائيل چې دواړه کاره کول صحيح دی.که مو پريخولي نو بيا هم دَ دوئ ذلت دي، ځکه چې دَدوئ عمده عمده باغونه اوفصلونه مسلمانو قبضې ته لاړ شى اوهغوى به ترينه فائده اچتوى،او دوئ چې دا وينى نو نور به سوزى اوغم وغصه کښې به مبتلا کيږى، او

چا چې دا باغونه کټ کړل او اوسيزل ئې،هغوئ هم خه کړی دی خکه چې دیکښ هم دذې يهوديانو ذلت اورسوائی ده،چې دوئ ټول عمر محنت نن دَدوئ په مخ کښ په اورکښ دُود کيږی، اودوئ سوا دَ حسرت نه نور هيڅ نشی کولې.

﴿ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ ﴾جواب شرط دې. او ﴿ مَا قَطَعۡتُم﴾شرط دې او﴿وَلِيُخۡزِيَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴾ علت دې دَ "اذن" او عطف دې په مقدرباندی ای ليعزّالمؤمنين يعنی الله ﷻ دې اجازت درله خکه درکړو چه مسلمانانوته عزت ورکړی او فاسقان (بنی نضير) رسوا اوذليله کړی.

وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ خَيۡلٍ
اوهغه مال چه ورکړې دې، الله ﷻ رسول خپل ته دَ کافرانو نه، نونه دی زغلَه ولی تاسوپه هغې باندی هيڅ اسونه
وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ
اونه اوښان ليکن الله ﷻ مسلط کوی خپل رسولان په هغه چا چه ئې خوښه شي،اوالله ﷻ
عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ قَدِيرٌ ۝ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ
په هر شيزباندی قادردې.هغه مال چه ورکړې دې الله ﷻ رسول خپل ته دَ کلو والا نه
فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ
نودادَالله دپاره دې اودَرسول دپاره دې اودَپاره دَخپلوانودَرسول دې،اويتيمانواومسکينانواومسافرودپاره دې،
كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ
دپاره دَدی چه نشی دامال گرزيدونکې په مينځ دَمالداروستاسوکښ،اوهغه څه چه درکړی تاسوته رسول ﷺ
فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ
نواخلئ هغه،اوهغه څه چه منع کوی تاسو(رسول الله)دَهغی نه نومنع شئ (دَ هغی نه)،او اويريږئ د الله نه
إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝ لِلۡفُقَرَآءِ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ
بيشکه الله ﷻ سخت عذاب ورکونکې دې(دغه مالِ فئ استحقاق دې) د فقيرانو هجرت کونکو . هغه

اُخْرِجُوْا	مِنْ	دِيَارِهِمْ	وَاَمْوَالِهِمْ	يَبْتَغُوْنَ	فَضْلًا	مِّنَ	اللّٰهِ	وَرِضْوَانًا
چه ویستلی شوی دی		دکورونوخپلونه	اومالونوخپلونه	طلب کوی	فضل		دالله	اورضاء

وَيَنْصُرُوْنَ	اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ ؕ	اُولٰٓئِكَ	هُمُ	الصّٰدِقُوْنَ ⑧
اومددکوی دذین	دالله ﷻ اودرسول		دغه،دغه خلق	هم دوی	ریشتنی دی

﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ ﴾دبنی نضیرودجلاوطنئ نه ورستومسلمانانوته دهغوئ مالونه پاتی شول.نو اوس دهغی حکم اومصارف ذکرکیږی.روایت دې چه دبنی نضیرو د جلاوطنئ نه ورستو مسلمانانو مطالبه اوکړه چه ددوئ مالونه دی دمال غنیمت په شان په مونږ تقسیم کړې شی.نو داآیت نازل شوچه دامالِ غنیمت نه دې،دامالِ فئ دې چه ددی ټول مالکانه اختیار حضورﷺته دې،دحضورﷺ په مرضئ او فیصلی سره به د حضورﷺرشته دارانو یتیمانانو ، مسکینانو ،مسافرو ،باندی خرچ کولې کیږی،(روح،قرطبی)

"فیء" رجوع ته وائی کقوله تعالی فان فاؤوا ،په دې وجه زوال نه ورستوسوری ته هم فيء وئیلې کیږی، ځکه چه دې وخت کښې سورې د هر څیز را واپس شی. په اصطلاح دفقه کښې مالِ فيء هغه دې چه دکافرانونه صلحًاواغستلې شی یاورباندی رُعب راشی اوپاتې شی ورنه،اوکوم مال چه په غزا ،قتال سره واغستې شی هغه مالِ غنیمت دې چه حکم ئی په لسمی(١٠)سپاری په ابتداء کښې شویدې،

"فيء" کښې نبي کریم ﷺ اختیار مالکانه وو، او په آیت کښې مذکورو مصارفو کښې صرف کولو حکم داسې وو لکه چې عام سړي ته خپل مال کښې زکات، صدقات ورکولو حکم دې، نبي کریم ﷺ د بکښې څه حصه د خپل اهل وعیال نان نفقې د پاره پریخوده او د هغوئ د کال خرچه به ئي ترینه پوره کوله، او دیکښې به چې هم کوم مال زیاتي شو هغه به ئي د الله ﷻ په لاره کښې ورکړو. او دینه علاوه نور ټول مال فيء به ئي الله ﷻ په لاره کښې لګوو، نبي کریم ﷺ وفات نه ورستو د دې حیثیت د وقف شو او محل د میراث نه وو چې اولاد او بیبیانو مینځ کښې تقسیم کړې شوې ، نبي کریم ﷺ نه بعد د دې اختیار د وخت حاکم سره دې خو دا اختیار صرف د تصرف دې ، مالکانه ، نه دې، هغه به ئي د مسلمانانو مصالح عامه کښې صرف کوي

((افاءالله)) دلته ((افاء)) د فيء نه دي ، خو اصطلاحي معنى په کښې ملحوظ ده ، لغوي معنى ئي نه ده ملحوظ، يعني دلته صرف د ورکولو معنى کښې استعمال شوې دې. د رجوع او واپسي معنى په کښې نشته ، ځکه چې دا ځمکې او مالونه دينه مخکښې مسلمانانو ملکيت کښې نه وو، البته په داسې مال باندې فيء اطلاق او افاء لفظ سره تعبير کښې دي طرف ته اشاره ده چې کفار خپل مملوکه مال هم حق دارنه دي، بلکه مؤمنان يې حقدار دي ،هم دي وجهې نه مال فيء ته فيء ويلې کيږي،چې داخپل اصل مستحقينو ته واپس راشي.

﴿ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ ﴾ايجاف،سيرسريع ته وائي،﴿مِنۡ خَيۡلٍ ﴾ من زائددې براىٔ تاکيد.

﴿وَلَا رِكَابٍ ﴾رکاب اوښانوته وائي،واحدئې راحله رازی من غيرلفظه،عرب اطلاق دراکب په هغه چاکوي چه په اوښ ناست وي.اوفارس چه په فرس ناست وي(کبير)مطلب دادې چه د دی مال په ميلاويدلوکښ نه تاسوته دسفرمشقت رسيدلې دې ځکه چه بني نضيردمدينې نه دوه ميله باندې وو،اونه دمعتدبه قتال.((ولكن الله يسلط رسله)) بلکه د الله ﷻ طرف نه دخپل رسول خصوصي مدد وو ،چې هغوئ په زړونو کښې ئي رعب واچولو ، او هغوئ دا پريخودلو او اوتختيدو(جلاوطن شو)،نو په دې وجه دې مال کښې صرف د الله رسول حق دې، ستاسو په کښې استحقاق نشته.

﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ ﴾ دا آيت د ماقبل آيت بيان او تفصيل دې ، دا رنګه ماقبل کښې حکم خاص وو په بنو نضير پورې ، ديکښې حکم تعميم دې، چې مال فيئ کوم ځائ کښې چې هم درته ميلاو شي هغې مصارف دا دي ﴿مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ ﴾نه مراد فدک اوځه حصه دخيبروغيره دی چه داهم بغيردقتال نه ميلاؤشوی وؤ،

﴿فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ ﴾ دا اول مصرف دې د فيئ، ذکر د الله تبرکادې اواشاره ده ديته چه مالک حقيقی ئې صرف الله ﷻ دې دهغه دحکم مطابق به تقسيمولې شي. او نبي کريم ﷺ حق پکښې د ملکيت وو، په خلاف د نورو مصارفو، بخاری مسلم وغيره کښ دی چه حضور ﷺ به مال فئ نه دخپل اهل لپاره ديوکال نفقه جداکوله اومابقی به ئي دجهادپه سازوسامان کښ خرچ کولو. حصه درسول ساقطه شوي ده په موت سره

﴿وَلِذِي ٱلْقُرْبَىٰ﴾ **دويم مصرف دي** ، او دينه مراد دَ حضورﷺ رشته داران، بنو هاشم، بنو مطلب دی، اودَدوئ حصه څکه مقرره شوه چه دوئ باندی نورنفقات واجبه اخستل حرام وۆ. «واليتامى» **دريم مصرف دي** «والمساكين» **څلورم مصرف دي** «وابن السبيل» **پنځم مصرف دي**

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً﴾ داد مصارفو دَعلت بيان دي "دولة"دولة معنى مفسرينو دا كړيده، الدولة مايتداول بين الايادي يعنى هغه شی چی یوڅو مخصوص لاسونو کښ تاویږی راتاویږی. یعنی الله ﷻ دامصارف څکه بیان کړو چی مال فيئ صرف مالدارو پورې منحصر نشی چې کله يو مالدار اوکله بل ته ميلاوشی بلکه داد غريبانانو ضرورت او احتياج پوره کولو یو ذریعه ده.

﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟﴾ دا حکم د فئي او د هغې مصارفو بيان په مينځ کښې جمله معترضه ده، دا خبره مخکښې تیره ده چې صحابه کرامو بنو نضير مال په باره کښې هم دا ګمان وو چې دا به غنيمت په شان تقسيميږي ،خو دلته د هغوئ توقع خلاف حکم راغې او زيات په ځائ کم ميلاو شو او څنو ته بالکل ميلاو نشو ، نو دوئ سره احساس د محرومئ پيداشو، نو دې آيت کښې الله ﷻ د هغې ازاله فرمائي . چې ديته مه پريشانه کيږئ ، د يو مسلمان دپاره ټولو نه لويه سرمايه د نبي حکم اطاعت دې او ټولو نه لوئ نقصان د رسول مخالفت دې ، لهذا د دې فکر کوئ.

نزول په اعتبارسره اګرچه داحکم خاص دې مال فئ پورې،ليکن حکم يې عام دې ټول احکاماتو کښ دَحضورﷺاطاعت واجب دې،اودی کښ اشاره ده چه دَهرامراونهی وجودپه قرآن کښ ضروری نه دې بلکه ډيراوامراونواهی اللهﷻدَحضورﷺپه ذريعه سره بيان کړې دی، بخاری وغيره کښ دی ابن مسعودﷺاوفرمائيل:لعن الله الواشمات والمستوشمات و المتنمصات و المتفلّجات للحسن المغيرات لخلق الله، يعنى اللهﷻلعنت کړيدې په خالونو لګونکو او لګولو زنانه ۆباندی اوپه هغه زنانه ۆباندی چه ويخته ويستونکی وی (دَ ورځونه چه نری شي اوښکلی ښکاری)اوپه هغوزنانه ۆباندی چه دَحسن لپاره غاښونه فراخونکی وی چه دَاللهﷻخلقت بدلونکی وی،نويوی ښځی داواۆريدل نواشکال ورته اوشو چه ما خو ټول قرآن تلاوت کړوليکن دالعنت می پکښ اونه ليدلو ،نودَابن مسعودﷺخواته راغله اوداخبره

نی ورته اوکړه، نوهغه ورته اوفرمائیل کچرته تاټول قرآن صحیح لوستلې وې نوتاته به پکښ دا لعنت میلاؤشوې وو .آیاتادا آیت نه دې لوستلې ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟﴾ نو هغی ورته اووئیل لوستلې می دې، نوابن مسعود ﷺ ورته اوفرمائیل چه په چا باندی حضور ﷺ لعنت کړې وی نو په هغه الله ﷻ هم لعنت کړیدې

﴿ لِلْفُقَرَآءِ ٱلْمُهَـٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ ﴾ بدل دې دَ ماقبل ﴿ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ ﴾ نه، یعني هغې ما قبل څلور اصناف ټول د دې مصرف ګرځي خو به طور خاص مهاجرن فقرا د دې ډیر مستحقین دي ، ﴿ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ ﴾ دی کښ دَ مهاجرینو صحابؤیو څوصفات ذکرکیږی.دائي **اول صفت** دې، چی کورونه نه ویستلی شویدی،بې سروسامان دی،

﴿ يَبْتَغُونَ فَضْلًا ﴾ **دویم صفت** دې یعنی دَ الله ﷻ د رزق او رضا طلب ګاردي، "فضل" نه مرادرزق دې ای طالبین منه تعالی رزقًافی الدنیاومرضاةً فی الاخرةِ

﴿ وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ﴾ **دریم صفت** دې، یعنی نصرت دین دَهغوئ شعار اومقصود اصلی دي، یعنی دَالله ﷻ اودَهغه دَرسول ﷺ دَدین حفاظت کوی

﴿أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّـٰدِقُونَ﴾ دا **څلورم صفت** بیانیږی،چی دادَعقیدې اوایمان ،قول اوعمل اعتبار سره ریښتنی خلق دي. دادَالله ﷻ دَطرفه دَصحابه کرامو دَایمان او اخلاص ګواهی ده.

وَٱلَّذِينَ	تَبَوَّءُو	ٱلدَّارَ	وَٱلْإِيمَـٰنَ	مِن	قَبْلِهِمْ
او (استحقاق دې دا مال) د هغه خلقو چه اوسیږي په کور دَ هجرت(مدینی)کښ او ایمان کښ،مخکښ دَمهاجرینونه					

يُحِبُّونَ	مَنْ	هَاجَرَ	إِلَيْهِمْ	وَلَا	يَجِدُونَ	فِى	صُدُورِهِمْ	حَاجَةً
محبت کوی دَهغه چاسره چه هجرت ئی کړیدې دوئ ته اونه مومی په سینوخپلوکښ حسد								

مِّمَّآ	أُوتُوا۟	وَيُؤْثِرُونَ	عَلَىٰٓ	أَنفُسِهِمْ	وَلَوْ	كَانَ
پوجه دَهغی مال چه مهاجرینوته ورکړې شویدې اوغوره کوی(ترجیح ورکوی)په خپلوځانونورخلق اګرکه وی						

بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۞
پدوئ تنگی،اوهرهغه څوک چه اوساتلې شودَبخل دَخپل نفس نه،نودغه خلق هم دوئ کامیاب دی.
وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا
«داماله فئ استحقاق دې ، د هغه کسانو چه راغلی دی ورستودوئ«مهاجرینونه،وائی دوئ اې ربه زمونږ
اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ
بخنه اوکړه مونږته اوورنړوزمونږته هغه چه ړومبې داخل شویدی زمونږنه په ایمان کښې اومه ګرځوه
فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۞
په زړونوزمونږکښې کینه هغې کسانوته چه ایمان ئې راوړې دې،اې ربه زمونږ!بیشکه ته ډیرمهربانه،ډیررحم کونکې ئې.

﴿وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ﴾ دَاکثرومفسرینو په نیزدا عطف دې په ماقبل « للفقراء المهاجرین » باندې، مراد دَ دینه انصار دَ مدینې دی،یعني څنګه چې فقرا مهاجرین به طور خاص د دې مستحقین دي نو دغه شان انصار هم د دې مستحق دي ، دیکښې دَ انصارو یو څو صفات بیانیږی،دا **اول صفت** دې،یعنی دهغه خلق دي چې ایمان په حالت کښې مدینه کښې اوسیږی.

﴿ الدَّارَ﴾نه مراد دارالهجرة دي چه مدینه ده،نسبت دَتبوء دارته حقیقی دې،اوایمان ته مجازی دې،دَایمان تشبیه دَمحفوظ مکان سره ورکړې شویده.(۲)بعضِ وائی دادَقبیلی دَ"علفتُهاتبنًاوماءً باردًا"نه دې،تقدیردارنګه دې:تبوّء الدارَ واخلصوالایمان،یعنی مدینه ئې خپله استوګنه ګرځولې ده اوایمان ئې خپل خالص کړیدې.(۳)بعضِ وائی اصل عبارة دارنګه دې،تبوّءوا دارالهجرة ودارالایمان،اومراد دَدارینونه مدینه ده(روح المعانی).

﴿مِنْ قَبْلِهِمْ﴾جارمجرور متعلق دَتبوّءوا سره اوکلام کښې مضاف مقدردې ای من قبل هجرتهم اومطلب دادې چه دَمهاجرینو دَراتلونه مخکښې ئې ایمان راوړې وؤ،اودامطلب نه دې چه دَمهاجرینو دَایمان راوړونه مخکښې ئې ایمان راوړې وؤ.

﴿يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ﴾ دويم صفت دې دَانصارو، چې خپل مهاجرينو رونړو سره مينه محبت ساتي انصارو دَمهاجرينوسره دَمحبت داحال وؤچه حضورﷺ دَهرمهاجردَانصاری سره اخوت قائم کړې وؤ، تردې پورې چې دَيوبل وارث به وؤبياچه کله آيت دَميراث نازل شونوبيادا حکم دامنسوخ شو.

﴿وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً﴾ دريم صفت دې دانصارو، چې کوم مال نبی کريم ﷺ ته غنيمت اوفيئ کښې ميلاؤ شی اونبی کريم ﷺ ئي فقرا مهاجرينو کښې تقسيم کړی، نو هغی باندې زړه کښې خفګان نه راولی، او نه دامحسوسه وی، بلکه پدی باندې رضااو خوشحاله وی، ﴿لايجدون﴾ وجدان نه مراد وجدان عقلی دې، يعنی اګرچه غير اختياری اوطبعی تقاضه خو وی خوليکن دوئ هغه دومره دباؤ کړې وي لکه چې سره وی هم نه، ((حاجة)) حاجت نه مراد يا خپله معنی حقيقی احتياج ده ، دې صورت کښې ((مما اوتوا)) کښې مِنْ تعليليه دې، يعنی مهاجرينو ته ورکولو په وجه دومره خوشحاله وی چې دوئ سره دَخپل احتياج احساس هم نه وی، يا ((حاجة)) معنی محتاج اليه ده، اې طلب مايحتاج اليه يعنی هغه مال چې نبی کريم ﷺ ئي فقرا مهاجرينو له ورکوی، دوی باوجود دَ احتياج نه دهغې طلب اوطمع په زړه کښې نه لرې، يا ((حاجة)) نه مراد اثرلازمی دَحاجت دې، چې هغه حسد اوکينه ده يعنی دوئ زړونو کښې څه حسد اوکينه نه وی.

﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ﴾ دائی بل صفت دې چه مهاجرينو ته دَخپل ځان نه زياته ترجيح ورکوی اګرکه خپله په فاقی اوتکليف کښې وی، حتّی چه دَچابه دوه ښځې وی نو يوې ته به ئی طلاق ورکړو او دَ مهاجر سره به ئي ورله نکاح اوکړه، بخاری، مسلم وغيره کښې دی چه دَ ابوهريرهؓ نه روايت دې چه يوصحابیؓ دَنبی اکرمﷺ خدمت کښې حاضرشو او دَخپلې لوږې شکايت ئی اوکړو، نبیﷺ خپلو کورونو ته سړې اوليږلو، خوچرته هم څه بيا نه موندلې شول، نو نبیﷺ صحابؤته اوفرمائيل چه څوک شته چه دَده يوې شپې ميلمستيا اوکړی؟ يو انصاری صحابی عرض اوکړو(په يوروايت کښې دی چه دا ابوطلحهؓ وو)، څه به ئي بو څم يارسول الله! هغه ئی کورته بوتلو او بی بی ته ئی اووئيل چه دا دَ حضورﷺ ميلمه دې، څومره چه ئی اکرام کولې شی، کمې پکښې مه کوه، اوڅه چيزمه پټوه، بی بی ورته اووئيل: په اللهﷻ مې دقسم وی

چه دماشومانودپاره مى څه لږغوندى څيزايخې دي،نورهيڅ هم په كوركښې نشته،صحابى ورته او فرمائيل ماشومان دلاسه كړه او اودهٔ يى كه، خوراک راوړه، مونږ به هم ميلمه سره كينو . بيا ته دډيوى سمولو په غرض پاسه او ډيوه مړه كړه،نوبى بى هم داسى اوكړل. دواړو ښخې خاوند او ماشومانو نهره شپه تيره كړه اوكله چه صبا شونو حضور ﷺ اوفرمائيل د فلاني او د فلانئ دشپې سلوک الله تعالیٰ ته ډيرخوښ شو.

په يوروايت كښې دى چه حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمائى چه يوصحابى ته چادچيلئ سر په هديه كښې وركړو ،نوهغه داخيال اوكړوچه څمافلانې ورورددې زيات ضرورت منددې،دبال بچ خاونددې پدې وجه ئى هغه ته اوليږلو ،مختصره داچه داسراوه(۷)كورونوكښې اوګرځيدلو، بيادړومبى صحابى كورته راغې.

﴿وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾اى فاقة وحاجةً،او دا صفت اعلى دې دهغى نه چه الله تعالیٰ فرمائيلى دى:ويطعمون الطعام على حبّهِ،اودغه شان:واتى المال على حبّهِ.

﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ﴾ يعنى انصاروته لالچ اوبخل نه وؤ. الله تعالیٰ ورنه بچ كړى وؤ، او څوک چه الله تعالیٰ د لالچ اوبخل نه بچ كړى هغه كامياب وى.

شح او بخل كښې فرق دې ،بخل دا دې چې شرعاً د خرچ موقع وى اوانسان هلته خپل مال خرچ نكړى،مثلازكات،صدقات واجبه، جهاد، وغيره،اوشح دادې چې خپل مال هم خرچ نكړى او د بل مال ناجائزې طريقى لاس ته كولو په چكر كښې وى،اودهغه هرپ كولو دپاره منصوبې اوحربې جوړه وى،دې وجهى نه حديث كښې سختئ سره ددينه منع راغليده،چې شح نه ځان ساتئ ،ځكه چې دې ستاسونه مخكښې خلق تباه كړي دى، دې دوجهى نه هغوئ يو بل وينى توئ كړې، او د احترام رشتې ئې پامالې كړې (مسلم)

نن صبا كائنات كښې خورفساد منبع هم دهغه شح دې،حديث كښې راځى،چې آخرى وخت كښې به زمانه يوبل ته نيزدې شى،علم به قبض شى ،زړونو كښې به شح واچولى شى اوهرج به ډير شى صحابه كرامو عرض اوكړو،اى دالله تعالیٰ رسوله!هرج څه ته وائى،نبى كريم ﷺ اوفرمائيل: قتل عام ته.(مسلم شريف ۱۵۷)

﴿وَالَّذِينَ جَاءُو مِنْ بَعْدِهِمْ﴾داهم داكثروپه نيزعطف دې په ماقبل او يو صنف دې د مستحقينو د مال فئ يعنى دصحابؤ رضی الله عنهم نه ورستوترقيامته پورى مسلمانان هم دمال فئ

مستحق دی، بعضِ وائی مراد دینه هغه دی چه دَموجوده مهاجرینو نه ورستو ئی هجرت کړې وو مدینی ته. ﴿وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا﴾ای حسداًوبغضاً، یعني زمونږ زړونه د مؤمنانو سره حسد او بغض نه پاک اوساتې ، امام مالک رحمه الله دَدی آیت نه استنباط کړیدې چه روافض(شیعه ګان) دَ مال فئ مستحق نه دی ځکه چه دوئ موصوف نه دی په صفت مذکوره سره،صحابه کرام سره بغض ساتی اوبدردورته وائی(لعنهم الله).

ابن ابی لیلی فرمائی چه دَخلقودری درجی دی(۱)مهاجرین(۲)انصار(۳)دَدی دواړو سره محبت ساتونکی اودَدوئ په نقشِ قدم باندی تلونکی،نوته کوشش کوه چه دَدی دریؤنه خارج نه شی(خطیب شربینی).

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا يَقُوْلُوْنَ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
آیاته نه ګوری هغه خلقوته چه منافقان شویدی وائی دوئ ورنړوخپلوته هغه چه کافران دی
مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَئِنْ اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ
دَاهل کتابونه،قسم دې کچرته تاسوویستلی کیدئ نوخامخامونږبه هم اوزودَستاسوسره،
وَلَا نُطِيْعُ فِيْكُمْ اَحَدًا اَبَدًا ۙ وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ
اوخبره به اونه منومونږپه حق ستاسوکښ دَهیچا کله هم ، او کچرته جنګ کولې شی ستاسوسره
لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ⑪
نوخامخا به مونږ مدد کوؤ د تاسو، او الله ګواهی ورکوی چه بیشکه دوئ یقیناً دروغژن دی،
لَئِنْ اُخْرِجُوْا لَا يَخْرُجُوْنَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا لَا
قسم دې کچرته اوویستلی شی هغوئ(بنی نضیر)اوبه نه ووځی دوئ دَهغوئ سره،اوکچری جنګ اوکړې شی دَهغوی سره نومدد به
يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۙ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ⑫
اونکړی دَهغوئ،او بفرض محال کچری دوئ ورسره امداداوکړی نوخامخابه اوګرځوی شاګانی بیابه مدداونکړېشی

لَاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
يقينا چې ډستاسو ډير دې هيبت په سينو د دوئ كښې به نسبت الله ﷻ نه.داپدې وجه چه بيشكه دوئ
قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۱۳﴾ لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا اِلَّا فِيْ قُرًى
داسې قوم دې چه نه پوهيږي.نشې كولې جنګ دوئ تاسوسره ټول په يوځائ مګر په هغه كلوكښې
مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَّرَآءِ جُدُرٍ ۭ بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ ۭ
چه محكم وى په قلعوسره ياورستودديوالونونه،جنګ ددوئ په مينځ ددوئ كښې ډيرسخت دې،
تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا وَّقُلُوْبُهُمْ شَتّٰى ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
ګمان به كوى ته په دوئ چه يوځائ متحد دى حال داچه زړونه ددوئ جداجدادى.داپدې وجه چه بيشكه دوئ
قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۴﴾
داسې قوم دې چه نه پوهيږي.

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ ﴾دا زجر او تخويف دې منافقانو ته،په ابتداءكښې تيرشول چه منافقانوبنى نضيرو ته پيغام راوليږلو چه جلاوطنى مكوئ،مونږتاسوسره يو،كه تاسو څوك زبردستى اوباسى نومونږ به هم درسره اوځو،او كه څوك تاسو سره جنګ كوى نومونږ به درسره نصرت كوؤ،الله ﷻ ددى ګواهي كوى چه دوئ پدى خبره كښې كاذب دى.﴿لِإِخْوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ ﴾مرادورنه دين او اعتقادي رونړه دى ﴿ولانطيع فيكم﴾يعنى تاسو سره وتلو كښې كه راته څوك بل څه خبره كوى (چې مه اوځئ وغيره)نو هيڅ چرته به ئې او نه منو.«والله يشهد انهم لكذبون» يعني يهودو سره كومې وعدې كوي دا د دروغو وعدې دي، چرته ئې هم نه پوره كوي او نه ئې پوره كولې شي.

﴿لَئِنْ أُخْرِجُواْ﴾ ديكښې د «لكذبون» بيان دې ﴿ وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ ﴾كه بالفرض والمحال نصرت ته راشي هم نوبيابه راهِ فرار اختيار وى.

﴿لَاَنْتُمْ اَشَدُّ﴾دیکښې مؤمنانو ته تسلي ده چې تاسو د یهودو او منافقینو اتحاد ته مه پریشانه کیږئ ، دوئ که متفق هم شي خو په زړونو کښې د ستاسو رعب او خوف پروت دې دوئ خو ستاسو نه دومره یریږي چې دومره د الله ﷻ نه هم نه یریږي، نو دوئ څنګه ستاسو سره جنګ کولې شي، ﴿فِيْ صُدُوْرِهِمْ﴾ضمیرمنافقانواویهودیانو دواړوته راجع دي﴿ذٰلِكَ﴾ د سبب بیان دې ، او اشاره ده ماقبل حکم ته یعنی ستاسونه یریدل او دَ الله ﷻ نه،نه یریدل ﴿لایفقهون﴾یعنی دوئ ظاهر پرسته دی،ظاهری مشاهدی نه یریږی،لیکن حقیقی قوت او مقدرت والا چې هغه الله دې، هغه دوئ ته نه ښکاری.

﴿لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا﴾ دیکښې هم د دوئ بزدلئ بیان دې، ضمیرِدَغائب دلته هم دواړوته راجع دي، چه دوئ دومره بُزدله دی چه اول خو تاسو سره جنګ نشي کولې ، که بالفرض کول غواړي نو ټول به نه کوي او چې کوم کوي هغوئ هم اقدام نشي کولې بلکه شکست خورده قوم په شان به قلعو اوښارونو کښې به محصور وي او د ځان دفاع به کوي .

﴿بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ﴾ سبب د بزدلئ ذکر کیږي ، چې هغه د دوئ داخلي افتراق دې ﴿ تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا﴾یعنی دَمسلمانانوپه مقابله کښ دَهغوئ په ظاهری اتفاق،اتحادمه دهوکه کیږئ، دَهغوئ په زړونوکښ یوبل سره هیڅ الفت اوخیرخواهی نشته،بلکه یوبل سره ئې عداوت دې،دی کښ تسلی ده مؤمنانو ته اوتحریض علی القتال دې

﴿ذٰلِكَ﴾یعنی داافتراق دَزړونودَدوئ،﴿ لایعقلون﴾اي لایعرفون الحق یعنی دَدوئ اختلاف اصل سبب حق نه انکار اوخواهشاتو اتباع ده،ځکه چې حق یودې او هغې سره اتفاق راځی، او خواهشات دَهر چا جدا جدا دی،نوځرنګه به اتفاق پیدا شی

كَمَثَلِ	الَّذِيْنَ	مِنْ	قَبْلِهِمْ	قَرِيْبًا	ذَاقُوْا	وَبَالَ
مثال دوئ په شان دَ هغو خلقو دې چه مخکښ وو دَ دوئ نه په نیزدې زمانه کښ ، چه اوڅکله						
اَمْرِهِمْ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ	اَلِيْمٌ ﴿۱۵﴾	كَمَثَلِ	الشَّيْطٰنِ	اِذْ
هغوئ سزا دَ عمل خپل،اودوئ لره عذاب دردناک دې ،مثال دَدوئ په شان دَشیطان دې کله چه						

قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكَ

اووائی انسان ته کافرشه.نوکله چه کفراوکړی انسان نوشیطان ورته اووائی بیشکه څه بیزاره یم ستا نه.

اِنِّيْٓ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ

بیشکه څه یریږم د الله ﷻ نه چه رب العالمین دې .نو شی آخری انجام د دواړو دا

اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيْهَا وَ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۷﴾

چه دواړه به په اور د جهنم کښې وی همیشه همیشه په هغی کښې .او دا جزاء د ظالمانو ده

﴿كَمَثَلِ الَّذِيْنَ﴾ دې کښې د بنو نضير انجام طرف ته اشاره ده ، چې دوئ قلعه بند شو او د منافقينو په وعدو مطمئن شو ، چې په مونږ څوک غالب نشي راتلې او نه مو څوک اوباسلې شي ، نو الله ﷻ فرمائي چې د دوئ قلعه ګانو او د دوئ مال و دولت کر وفر دوئ ته هيڅ فائده ورنکړه ، او د دوئ هغه انجام اوشو چې کوم د دوئ نه مخکښې متکبرينو د قريشو او بنو قينقاع شوې وو .«کمثل» خبر د مبتداء محذوف دې،ای مثلهم كمثل الذين... ضمير په مثلهم کښې بنی نضيروته راجع دې اود﴿مِنْ قَبْلِهِمْ﴾نه مراد(۱)اهل بدر دی، يعنی د دی بنونضيرو انجام به هم د اهل بدرپه شان وی چه دنیاکښې هم ورته سزا ميلاو شوه او ذليله شول اوپه آخرة کښې به هم ورته دردناک عذاب وی(۲) او دغه شان مراد ورنه بنی قینقاع هم دی.بنی قینقاع د یهودو یوه قبیله وه چه د رسول الله ﷺ سره ئی عهدشکنی کړې وه چه د هغی په وجه حضور ﷺ دوئ شام ته جلاوطن کړل.

﴿قريبا﴾ مفعول فيه دې،د "استقر" فعل محذوف،چی هغی سره من قبلهم هم متعلق دې، يا مفعول فيه دې د«ذاقو»د پاره يعنی ډير زر يی خپل عمل سزا وڅکله ﴿ذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ﴾ دا جمله تفسيريه ده،د مثل تفسير کوی

﴿كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ﴾دا دويم مثال دې دبنو نضير د انجام ، اول مثال او دې مثال کښې فرق دا دې چې هغې کښې بنو نضير انجام ذکر وو او ديکښې ورسره د منافقينو وعدو انجام بيانيږي ، يعني منافقين چې دوئ سره کوم د امداد دعوې او وعدې کولې ، هغه د دوئ تشې

لاقې وي، موقع باندې ورسره بيا ئي مدد اونکړو ، او بالکل د شيطان غوندې کار ورسره ئې اوکړوچې دې دنيا کښې انسان ته د کفر ترغيب ورکوي ، گناه ورته مزين کړي او وعدې ورسره اوکړي ، او انسان په خه سرکشئ باندې آماده کړي ، نو کله چې د حساب کتاب ورځ شي او د الله ﷻ عذاب راشي نو بيا ترينه برات اعلان اوکړي .لکه سورت ابراهيم کښې تفصيل سره دَدې ذکردې،((وقال الشيطان لماقضى الامر ان الله وعدکم...)) (ابراهيم :۲۲) اوکله کله دنيا کښې هم داسې صورت پيدا شي لکه ابوجهل ته ابليس دَ بدر په ورځ دَسُراقه بن مالک کنانى په صورت کښې ظاهرشوى وؤ اوورته ئې وئيلى وؤ: ((لاغالب لکم اليوم من الناس و انى جارٌ لکم...))(انفال:۴۸) او بيا ئې ورنه په عين موقع براءت وکړو چه ((انى اَرىٰ مالاترونَ))﴿ اِنِّىٓ اَخَافُ اللهَ﴾خوف نه مراد خوف طبعي دې باقى تفصيل په سورة انفال ۴۸ کښې تير دې.

﴿فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ ﴾يعنى عاقبة اواخرى انجام دَشيطان اودَانسان کافرداوى چه دواړه هميشه لپاره جهنم ته لاړشى.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ
اې ايمان والؤاويريږئ دَالله ﷻ نه اواودې گورى هرکس چه څه ئې ليږلى دى لپاره دَصبا،
وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭاِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝۱۸ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ
اويريږئ دَالله نه،بيشکه الله ﷻ نبه خبردارديې په هغه څه چه تاسوئى کوئ اومه کيږئ په شانته دَهغه خلقو
نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰىهُمْ اَنْفُسَهُمْ ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝۱۹ لَا يَسْتَوِيْٓ
چه هيرکړې ئې دې الله،نوهيرکړل الله ﷻ دوئ نه دَدوئ ځانونه ،دغه خلق هم دوئ فاسقان دى. نه دى برابر
اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۭ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ۝۲۰
خاوندان دَاوردَجهنم اوخاوندان دَجنت،خاوندان دَجنت هم دوئ کامياب دى

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ ﴾ منافقانو ته زجراوتخويف نه ورستومسلمانانو ته وعظ او ارشاد دې،چه تقوىٰ اختيارکړئ،اوهرکس دى داسوچ اوکړى چه دآخرت لوئ سفردپاره ئى څه ذخيره جمع کړيده،دَدنياوړکى سفردپاره خامخاهرکس تيارې کوى دَلارى خرچه وغيره

برابره وی، نو دآخرت اوږد سفرلپاره خو هم تياري ضروري دي ﴿مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ د غد نه مراد ورځ دقيامت ده، تعبيرترينه په غد سره ځکه اوشوچه قيامت هم داسې نيزدې دي لکه صبا چه نيزدې دي، يادوجې دتيقن في الوقوع نه، بعض وائی د ﴿لِغَدٍ﴾ نه مرادورځ دمرګ ده «روح».

﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ﴾ تکرارلپاره دتاکيددي، يااول نه مرادتقوی ده په ادا دفرائضواو واجباتو کښ، او دويم کښ تقویٰ ده په ترک د محارمو او معاصيو کښ

﴿ولاتکونوا﴾ ديکښې تحذيراومنع ده د دين نه د تغافل او اعراض، چې الله ﷻ احکاماتو خلاف ورزي مه کوئ او د کافرانو او منافقانو طرز عمل مه اختياره وئ، ﴿کالذين نسوا الله﴾ اي حقوقه وعهوده، يعنی نه دالله ﷻ حقوق اداکوی، او نه چی کومی وعدی کړيدی هغه پوره کوی. ﴿ فَأَنسَىٰهُمْ أَنفُسَهُمْ ﴾ د الله ﷻ حقوق اوهغه سره کړې وعدو هيرولو سزا الله ﷻ داورکړه چې دوئ نه يی ددوئ ځانونه هيرکړل، په دنيا کښ ورسره دځان اصلاح او آخرت دپاره څه زادراه جمع کولو هڅو سره فکر هم نشته اوآخرت کښ به ورله هم داسی سزا ګانی ورته اوښائی چی دوئ نه به ددوئ ځانونه هيرکړی

﴿لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ﴾ ديکښې د ماقبل آيتونو نتيجې بيان دې ، چې کوم خلق الله ﷻ نه اويريږي او الله ﷻ احکاماتو اومني او عمل پرې اوکړي نو هغه به اهل جنت وي او کوم چې ورنه اعراض اوکړي او په ژوند دنيا کښې د ځان اصلاح اونکړي نو دا به اهل جهنم وي او اواهل جنت او جهنم چرته هم نشي برابر کيدې ، هغوئ کامیابه اوجنتيان دی، اوددوئ ټهکانه به جهنم وی.

لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا
کچرته نازل کړې وې مونږ دا قرآن په يو غرباندی نو خامخا به تا ليد لې وؤ دا (غر) يريدونکې، ټوټی ټوټی کيدونکې
مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾
ديری د الله نه ، او دا مثالونه بيانوؤ مونږ دا خلقو ته چه کيديشی دوئ فکراوکړی.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عٰلِمُ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِ
داالله هغه ذات دی چه نشته لائق دعبادت بل هیڅ څوک مګرهم دی دی.عالم دی په غیبواوپه ښکاره باندی.
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
هغه په هر چا مهربانه ډیررحم کونکی دی.داالله هغه ذات دی چه نشته لائق دعبادت بل هیڅ څوک مګرهم دی دی.
اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیْزُ
بادشاه دی ډیرپاک دی،سلامتیٔ ورکونکی دی.امن ورکونکی دی،ساتونکی دی دخلقو،غالب دی،
الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یُشْرِكُوْنَ ﴿۲۳﴾
کارساز دی،بواځی دی په لویئ کښ پاک دی الله جل جلاله دهغی نه چه مشرکان ئی ورسره شریکوی.

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ﴾ **دا ترغیب دی** لپاره دَ فکر او تأمل کولو په قرآن کښی او تمثیل دی دَ علوّ شان دَ قرآن،چه باوجود دَدی چه غرسخت اوغیرمتأثردی،کچرته عاقل جوړکړی شی اوقابل دخطاب جوړکړی شی په شان دانسان اوقرآن ورباندی نازل کړی شی نو دَ الله جل جلاله دَخوف نه به ټکړی ټکړی شی،لیکن آفسوس دی په انسان چی تلاوت ئی او ری او بیاهم پکښ تقوی اوخوف خدا نشته.

﴿هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِی لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ دَسورت په آخر کښ **دعوه دَ توحید** مدلل ذکرکیږی،چی الله جل جلاله نه ماسوا بل څوک اله او معبود نشته.

﴿عَٰلِمُ ٱلْغَیْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ﴾ **دلیل اوعلت** دی دَدعوی یعنی الله جل جلاله نه ماسوا بل څوک اله نشته ، ځکه چی صرف هغه دَعالم غیب اومشاهد احوالو باندی خبردی،بل چاسره داسی علم نشته. "**غیب**" هغه ته وائی چی دَهغی ادراک انسان نه په حواسو سره کولی شی او نه په عقل سره، او "**شهادة**" نه مراد هغه امور دی چی انسان بصریابصیرت سره دَهغی مشاهده کولی شی.

﴿هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِیمُ﴾ **بل دلیل دی** په دعوی،یعنی الله جل جلاله ته دَټولو بندګانو حاجات او ضروریات معلوم دی په ټولو باندی رحم کوی،اوحاجات اوضروریات ورله پوره کوی،خواه

بنده مؤمن وي اوكه كافر، البته كافر باندې رحم صرف دنيا كښې دې اومؤمن باندې دنيا او آخرت دواړو كښې دې، اودَالله ﷻ له نه ماسوا دَبل چا رحمت. نودهغې څه نسبت دَ الله ﷻ رحمت سره نشته لكه حديث كښې راځي، چې الله ﷻ دَرحمت سل حصې ګرځولې دي، يوكم سل(۹۹) ئې ځان سره پريخيدې اويوه حصه دنيا ته راليږليده. نومخلوقاتو كښې چې مونږ كوم تراحم وينو دادهغې مظهر دې، دَرحمت ظهور چونكه دَعلم نه بعد كيږي ځكه چې دَ چا د حاجت اوپريشان حالې علم ورسره نه وي نورحمت به پرې څنګه اوكړي، نوځكه دَ عالم الغيب نه بعد ((هو الرحمن الرحيم))ذكر اوشو.

﴿هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ تكرار دې لپاره دَتاكيد اواهتمام ﴿الملك﴾ **بل دليل دې** په توحيد، چې الله ﷻ على الاطلاق بادشاه دې، دَ هغه امر دَ هر چا نه بالا دې، بل څوك ورسره شريك نشته. صفت رحمت نه ورستو صفت "الملك" راوړلو كښې ديته اشاره ده چې رحمت دَ الله ﷻ فضل دې، ګنې الله ﷻ مختار بادشاه دې، څه غواړي هغه كولې شي

﴿ٱلْقُدُّوسُ﴾ **بل دليل دې** په توحيد، دَ "قَدَسَ" نه مشتق دې. لغت كښې طهارت اوبركت په معنى كښې استعماليږي دلته "قدوس" فعول په وزن مبالغې صيغه ده، يعنى هغه ذات چې دَ هر قسم نقائصو اوعيبونو نه پاک، هرقسم خيالاتو، تصوراتواو اوهامو نه ماوراء او هر صفت كمال پكښې موجود وي، او دغه معنى صرف الله ﷻ په ذات مبارک كښې موجود ده بل څوک نشته چې هغه دې سره متصف شي نوثابته شوه چې بل څوک "اله" هم نشي كيدې.

﴿ٱلسَّلَـٰمُ﴾ **بل دليل دې** دَ توحيد، سَلِمَ يَسلَمَ نه مشتق دې، لغوى معنى ئې عافيت اوسلامتيا ده، دلته ترينه مراد هغه ذات دې چې دَ هلاكت نه او دَ هر قسم آفاتو، تغيراتو او عيوبونو نه سالم اومحفوظ وي، او دغه صرف الله ﷻ دې بل څوک نشي كيدې كماقي **قوله تعالى كل شئ هالک الا وجهه لهذا اله** هم صرف الله ﷻ دې، بل څوک نشته، ((السلام)) معنى ((القدوس)) ته قريب قريب ده څنې مفسرينو دواړو كښې دافرق بيان كړيدې چې ((السلام)) تعلق دَ زمانه استقبال سره دې، او((القدوس)) تعلق زمانه ماضى اوحال سره دې.

﴿ٱلْمُؤْمِنُ﴾ **بل دليل دې** په توحيد، ((المؤمن)) معنى يا امن وركونكې ده، يعنى دَفزع اكبر نه امن صرف اوصرف هغه وركونكې دې بل څوک نشته، دَعذاب نه نجات او امن وركونكې

صرف هغه دي ، د بل يو "اله" يا د شفيع اختيار او وس نشته.يا «المؤمن» معنی تصديق کونکي ده ،يعنی دَ خپل الوهيت ، دَخپل انبياؤ رسالت او دَ مؤمنانو دَايمان تصديق کونکي پخپلو آياتونو سره لکه شهد الله انه الااله الاهواو يا په معجزاتو سره.

﴿ٱلْمُهَيْمِنُ﴾ بل دليل دي په توحيد ، المهين اسم فاعل صيغه ده دَ هَيمن نه، "هيمن" اصل کښ ايمن دي،دَ "امن" نه ماخوذ دي، همزه بيا "هاء" سره بدل کړي شوه ،نو هَيمن ترينه جوړ شو، المهيمن معنی ده دَ کائنات مکمل نظام نګران چي د هغه محکمي نګرانئ په وجه ټولو مخلوقاتو ته امن ميلاوُ دي،اونظام کښ تبديلی اوفساد نه پيدا کيږی،داسی بل څوک چرته کيدي شی چي دومره لوئ سلطنت اودومره ډيرو مخلوقاتو نګراني انتظام اوکړی.

﴿ٱلْعَزِيزُ﴾يعنی غالب دي،نه ترينه څوک ځان خلاصولي شی او نه ورسره څوک مقابله کولي شی.

﴿ ٱلْجَبَّارُ﴾جبار يادَ "جبر" نه دي، اي الذي جبرالخلق علی ما اراد يعنی هغه ذات چي خلق يی خپل قضا و قدر فيصلو باندي مجبور کړی دی،که څوک ډير کوشش اوکړی، خو د هغی نه نشي وتلي،ياجبار دَ "جبيرة" نه دي،پمعنی دَمصلح اوجوړونکی سره.يعنی کارساز ذات دي.

﴿ٱلْمُتَكَبِّرُ﴾.ډير لوئ اوبرتر ذات چي دَهغه کبريائی اوبادشائی هم څه انتها نشته ، او دَ هغه صفات هم دَ کمال دي چي دهغي کمال څه انتها نشته . مخلوقاتو سره يی څه مشابهت او مماثلت نشته. ﴿سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾دي صفاتو کښ هغه سره څوک شريک نشته،اونه يی بادشاهت دَپاره څوک مشير شته نه معاون.

لَهُ	ٱلْمُصَوِّرُ	ٱلْبَارِئُ	ٱلْخَالِقُ	ٱللَّهُ	هُوَ
خاص هغه الله دي،پيدا کونکي دي،راويستونکي دي (هر شي لره دَ عدم نه وجود ته) صورت ورکونکي دي ، هغه لره					

،	وَٱلْأَرْضِ	ٱلسَّمَٰوَٰتِ	فِي	مَا	لَهُ	يُسَبِّحُ	ٱلْحُسْنَىٰ	ٱلْأَسْمَآءُ
نومونه دی ښائسته،پاکی بيانوی هغه لره هغه څه چه په اسمانونوکښ دی اوزمکه کښ دی،								

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

اوهغه غالب دي، حكمتونو والا دي

﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَـٰلِقُ ﴾دا په **توحيد باندی بل دليل** دي ،ديكښ د پيدائش درې(۳)مراحلو بيان دي، بلاتشبيه د دې مثال داسی دي لکه چی يو انسان څه جوړه وی نو اول دهغه شی دپاره يو سوچ او تصور اوکړی، بیاورله مواد راپیدا کړی،بیاهغه مواد له ترتيب ورکړی اودخپل سوچ او نقشی مطابق یی مکمل کړی. نو الله ﷻ دخپل حکمت موافق اول دیوڅيز منصوبه جوړه کړی،او اندازه اولګوی،دَ دې ذکر په«الخالق»کښ اوشو،بیاورله وجود ورکړی،دې ذکر په «البارئ» کښ اوشو،او بیا ورله دخپل تقدير اوارادې موافق صورت ورکړی. نو دې ذکر په «المصور» کښ اوشو. خلاصه د دليل داشوه چی صرف الله ﷻ دکائنات خالق او مقدر دې ، وجود هم هغه ورکړې اونقشه یی هم هغه تياره کړې ده ، نو اله هم صرف هغه دې.

«الخالق» خالق دوه معنو کښ استعماليږی: (۱)**الايجاد**: يعنی عدم نه يو شی وجود ته راوستل،خو چی دهغی مثل مخکښ موجود نه وی،(۲)**تقدير**: يعنی يوشي وجود ته راوستلو نه مخکښ دهغی مکمل منصوبه بندی کول، او هغي له نظم وضبط جوړه ول،دلته دادويمه معنی مراد ده

﴿ٱلْبَارِئُ ﴾ البارئ وجود ورکونکې،﴿ٱلْمُصَوِّرُ ﴾دخپل ارادي اوتقدير مطابق صورت ورکونکې.

﴿لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ﴾يعنی ددی نه علاوه دَالله ﷻ دپاره نورهم ښايسته ښائسته نومونه دی چه په ښائسته ښائسته معانيؤباندې دلالت کوی

﴿يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ **دَ دعوی دَ سورة اعاده ده** چه په ابتداء كښ مذكوره وه.دسورت شروع کښ «سبح» ماضی صيغه استعمال شويده،اودلته مضارع،ديکښ اشاره ده تجديد او استمرار ته چې داتسبيح دَ ازل نه شروع ده اوترابده به جاری وی.

دَسورة حشردَدی آخری آياتونوډيرفضائل په رواياتوکښ راغلی دی،په يوروايت کښ دی چه حضورﷺفرمائی چه څوک په وخت دَصباکښ"اعوذبالله السميع العليم من الشيطان الرجيم" دری (۳)ځلی اووائی اوبیادآخری دری آياتونه أولولی نو الله ﷻ اويا(۷۰)زره ملائک مقرري

کړی چه دَده لپاره ترمابنامه پوری بخنه غواړی،اوپه بعضِ روایاتوکښ دی چه دَده حفاظت
کوی ترمابنامه پوری.اوکه دې مړ شو په دغه ورځ کښ نو شهید مړ شو، او څوک ئی چه
مابنام او وائی نوترسهاره پوری ورته دعااواستغفارکوی.په یوروایت کښ دی چه دَالله ﷻ
اسمِ اعظم په آخردَسورة حشرکښ دې.

ركوعاتها (۲)	سورة الممتحنه مدنية	آياتها (۱۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۰) وحسب النزول (۹۱)

نزلت بعدالاحزاب وقبل النساء

ربط: ماقبل سورتونوکښې منافقانوته زجرونه وؤ،دی سورة کښې هغه مخلص مؤمنانو باندی زجردې چه په باره دَجهادکښې ورنه کوتاهي شوې وه.

خلاصه:په ابتداء اوانتهاء کښې زجردې مؤمنانوته،په تعلق ساتلودکفاروسره،چه دکفارو سره تعلق مه ساتئ،بلکه دَابراهيم عليه السلام متبع شئ،اوپه درميان کښې يوقانون برائ مؤمنين اوبل قانون برائ نبی کريم ﷺ.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ تُلْقُوْنَ
اې ايمان والؤ!مه نيسئ تاسودشمن ځمااودشمن خپل دوستان ، وړاندې کوئ تاسو
اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ
هغوئ ته پيغام دَ دوستئ ،اوحال داچه کفرکړيدې هغوئ په هغه چه راغلې دې تاسوته دَحق(دين)نه
يُخْرِجُوْنَ الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ
اوباسی دوئ رسول ﷺ اوتاسوهم(دَمکی نه)، په وجه د دې چه ايمان راوړيدې تاسوپه الله جل جلاله چه رب دې ستاسو،
اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ ۖ
کچرته تاسو راوتلی يئ دَپاره دَجهاد په لاره ځماکښې اولپاره دَغوښتلودَرضاځما،
تُسِرُّوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ ۖ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَآ اَخْفَيْتُمْ
په پټه ليږئ تاسوپيغامونه هغوئ ته دَدوستئ ،حال داچه ځه عالم يم په هغه چه پټوئ ئې تاسو

وَمَآ اَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَّفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ①

اوپه هغه چه ښکاره کوئ ئې.اوهرچاچه اوکړوداکاردَتاسونه،پس یقیناده خطا کړه سمه لاره

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا ﴾دازجردې مؤمنانوته د کفارو سره همدردئ اظهار او دوستئ باندې، دَ دی آیاتونوشان نزول دادې چه کله حضورﷺدفتح مکی اراده اوکړه او صحابه کرامو ﷺته ئي په خفیه طوردَتیارئ حکم اوکړو،حضرت حاطب ابن ابی بلتعه ﷺیومهاجربدری صحابی وؤ،اصلاًدَیمن وؤ،قریشوسره ئی هیڅ خپلولی نه وه،لیکن بال بچ ئی په مکی کښ وؤ،ده سوچ اوکړوچه څه به قریش مکه ؤته دَحضورﷺدَتیارئ اطلاع اوکړم، نو دَ دی احسان په بدله کښ به هغوئ څمادَبال بچ خیال اوساتی.اودائی یقین وؤچه حضور ﷺ ته به اللّٰه ﷻفتحه ورکوی،مسلمانانوته یااسلام ته پدی رازښکاره کیدوسره هیڅ نقصان نه رسی.چنانچه هغه دَدی تیارئ اطلاع په یوخط کښ اولیکله،یوه ښځه چه ظعینه نوم ئی وؤ،په بل روایت کښ دی چه امّ ساره نوم ئی وؤ،هغی ته ئی حواله کړوچه داقریشوته اورسوه،په خط کښ لیکلی وؤ:انّ رسولَ اللّٰهﷺتوجّه الیکم بجیشٍ کاللّیل یسیر کالسیر،واقسمُ باللّٰه لوسارَ الیکم وَحدهُ لنصرهُ اللّٰه علیکم فانه منجزٌله ماوعدهُ(روح)

دَدی اطلاع په ذریعی دَوحی حضورﷺته اوشوه،نوحضورﷺ،حضرت علیؓاوحضرت مقدادؓاوحضرت زبیرؓته اوفرمائیل چه لاړشئ،روضهٔ خاخ مقام کښ به یوه ښځه وی چه مکی ته به روانه وی،هغی سره به یوخط وی هغه ورنه راوړئ.داحضرات حسب الحکم په آسونوباندی سواره شول،عین مقام کښ ئی هغه ښځه اونیوله اوورته ئی اووئیل چه تاسره کوم خط دې هغه راکړه هغی انکاراوکړوچه ماسره خط نشته،دوئ ورنه تالاشی واخسته اوئی نه مندلو.خویقین ئی وؤچه خط خامخاورسره دې،حضرت علیؓورته اووئیل خط راکړه ورنه لنلقیّن الثیاب کپړی به درنه اوباسو،نوبیا هغی دَ خپلو کمسو نه خط را اوباسلو، دی حضراتو خط حضورﷺته راوړلو، دَحاطبؓنوم وؤپکښ حضورﷺرا اوښتلو، تپوس ئی ورنه اوکړوچه تاولې داکارکړیدې،حاطبؓ ورته عرض اوکړوچه یارسول اللّٰهﷺ ما دا کار دَ کفر او ارتداد په بناء نه دې کړې،بیائی ورته خپل غرض بیان کړو،حضورﷺئی تصدیق اوکړو، هیڅ ناراضګی ئی ورنه اونکړه،دی واقعی په بناء داآیاتونه نازل شول اومؤمنانوته تنبیه اوشوه چه دکافرانوسره داسی قسمه تعلقات مه ساتئ.قرطبیؒ لیکلی دی چه کله دا

آيت نازل شونو حضرت حاطب ﷺ ډير خوشحاله شوچه الله ﷻ خه په صفت دايمان سره ياد كړمه، او ډيرى خوشحالئ نه بى هوشه شو.

﴿ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ﴾ القاء لغت كښ دلاس نه يوشى په زمكۀ راغورځولو ته وائى، اومجازأيى اطلاق بغير دسوچ اوتدبر نه كاركولو باندى هم كيږي، دلته دغه دويمه معنى مراد ده، يعنى تاسو دعاقبت اوانجام نه بي پرواه دوئ سره دوستى كول غواړئ؛ او "باء" په «بالمودة» كښ زائده ده يا "القاء" پمعنى "افضاء" دي، يعنى تاسو دهغوئ سره پټه دوسى كول غواړئ؛، او "باء" دپاره دتعديه ده، اويا القاء دمودة كنايه ده دارسال نه او "باء" دسببيت لپاره ده، يعنى تاسو هغوئ ته په سبب دمودّة دحضور ﷺ خبرونه ليږئ،

﴿وَقَدْ كَفَرُوا﴾ دا **اول علت دي** دپاره د«لا تتخذوا عدوي »، يعني دوئ سره دوستي خكه مه كوئ چې دوئ كافران دي ، ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ﴾ **دويم علت دي** ، يعني دوستي خكه مه كوئ چې رسول ﷺ او تاسو ئي د خپل علاقې نه په اوباسلي يئ صرف د دى وجهې نه چې تاسو د الله ﷻ په وحدانيت ايمان راوړي دي،﴿ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ﴾ "ان" مصدريه دي، مخكښ ورنه لام تعليليه مقدردې، اى لايمانكم بالله.

﴿إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ﴾ **دريم علت دې** ، يعنى كچرته تاسو د الله ﷻ په لاره كښې واقعى جهاد كول غواړئ او د الله ﷻ رضامندى تلاش كول غواړئ نو بيادَ الله ﷻ دشمنانو سره تعلق دَ دوستئ مه ساتئ، خكه چې الله ﷻ رضامندي په دې كښې ده چې د هغه دشمنانو سره دوستي اونكړې شي ، دې تعلق لاتتخذواسره دې، اوغوره قول دا دې چې دا حال واقع دې دَ «لا تتخذوا» ضمير مرفوع نه ، دې تقدير باندې شرط دپاره جزا رااوباسلو ضرورت نه وي، او نه "إِنْ" دلته د شک معني وركوي بلكه د تحقيق د پاره وي او خپل متعلق د پاره باعث جوړيږي ،يعني كله چې تاسو الله ﷻ په لار كښې جهاد كوئ او د هغه رضاغواړئ نو بيا ولې د هغه دشمنانو سره دوستي كوئ .﴿جِهَادًا﴾ مفعول له دي

﴿ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم ﴾داهم سبب دَ عتاب دي، بدل دي دَ﴿تُلْقُونَ إِلَيْهِم ﴾نه، ﴿ وَأَنَا أَعْلَمُ ﴾اعلم

اسم تفضيل دي مفضل عليه منکم محذوف دي ﴿بِمَآ أَخْفَيْتُمْ﴾ یعنی پټ او ښکاره هر څه الله ﷻ ته برابر دي هغه نه څه نشئ پټولی، ﴿وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ﴾ ضمیر منصوب مرجع اسرار ده یعنی که څوک داسی کار کوی اودایی سوچ وی چی څه به دا دَالله ﷻ نه پټ اوساتم نو دي بالکل په غلطه باندې دې، یا دَ ضمیر منصوب مرجع اتخاذ دې،یعنی څوک چې هم د مسلمانانو نه کافر دوست جوړول غواړی نو دې په غلطه باندې دې

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَآءً وَيَبْسُطُوٓا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
که چرې وس اورسی دَدوئ په تاسونوشی به دوئ ستاسودشمنان اواوږده به کړی تاسوته لاسونه خپل
وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوٓءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ۞ لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ
اوژبې خپلې په تکلیف سره اوخوښوی به دوئ چه تاسوکافران شئ،هرگزبه نفع درونه رسوی تاسوته خپلولی ستاسو
وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ
اونه اولادستاسو،په ورځ دَقیامت،جدائی به اوکړی اللهﷻ په مینځ ستاسوکښ،اوالله ﷻ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۞
په هغه څه چه تاسوئی کوئ ښه لیدونکې دې.

﴿إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَآءً﴾ څلورم علت دې ، یعني دوئ سره دوستي مه کوئ ځکه چې تاسو هر څومره دَدوستئ اظهارورسره اوکړئ خوداکافران هیڅ کله ستاسوخیرخواه نشی کیدلې،کچرته په تاسوئی لاس برشی نوښکاره دشمنی به درسره کوی.﴿وَيَبْسُطُوٓا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ﴾ لاسونه به اوږده کړی یعنی تاسوبه قتل کوی اووهی به مو،اوکفرته به مودوباره واپس کوی.

﴿لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ﴾ پنځم علت دې ،او رد دې دَ خیال دَ حاطبؓ خصوصًا، او دَ هر مسلمان عمومًا،چه دَ کومو اقاربو او اولادو په وجه تاسودَ کافرانوسره مودّت کوئ هغه

اولاد ، اقارب تاسوته دقیامت په ورځ هیڅ نفع نشی درکولې،نو ددوئ په وجه خپل آخرت مه خرابوئ «ارحامکم» دلته ترینه یا حقیقی معنی مراد ده یعنی خپلولی اورشته داری،اویاترینه مجازی معنی مراد ده یعنی خپلوان اورشته داران﴿ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ﴾(۱)متعلق دی د﴿لَن تَنفَعَكُمْ ﴾ سره،یعنی دقیامت په ورځ دوئ تاسوته هیڅ نفع نشی درکولې ځکه چه﴿ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ﴾ الله ﷻ به جدائی راولی ستاسو مینځ کښ په سبب دهولناکئ.دیوبل نه به منډې وهئ، کقوله تعالی:یومَ یفرّ المرء من اخیه... (عبس:۳۴)

(۲) یا﴿ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ﴾متعلق دې د ورستو﴿يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ﴾سره

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ
په تحقیق سره ستاسودپاره نمونه ښائسته ده. په ابراهیم علیه السلام کښ اوپه هغه کسانوکښ چه دده سره وو،
إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ
کله چه ئې اووئیل قوم خپل ته چه بیشکه مونږبیزاره یوستاسونه اودهغه څه نه چه عبادت ئې کوئ تاسو
مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ
بې د الله ﷻ نه،انکارکړې دې مونږ د ستاسواوښکاره شویده په مینځ زمونږکښ اوستاسوکښ دشمنی
وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ
اوبغض همیشه دپاره تردې چه تاسو ایمان راوړئ په الله ﷻ باندې یواځې مګراقتدامکوئ دیوې خبرې دابراهیم علیه السلام
لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ
چه وئیلی ووپلارخپل ته چه خامخابه څه بخنه غوارم ستادپاره،اوڅه اختیار نه لرم د بچ کولو تالره دعذاب د الله ﷻ نه
مِن شَىْءٍ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾
دهیڅ څیز.اې ربه زمونږخاص په تاباندې اعتمادکړیدې مونږاوخاص تاته رجوع کړیده مونږاوخاص تاته درتلل دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ

اې ربه زمونږه مه ګرځوه مونږ تختهٔ مشق لپاره دکافرانواوبخنه اوکړه مونږته اې ربه زمونږ،بیشکه هم نه

الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ

دیرغالب دیرحکیم یې،خامخاپه تحقیق سره ده ستاسودپاره په هغوئ کښې نمونه ښائسته،یعنی،دپاره دهغه کس

كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ ۭ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ

چه هغه امیدساتی دملاقات دالله اودورځی دآخرت،اوهغه څوک چی مخ اوګرځوی،نوبیشکه الله ﷻ

هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ۝

هم هغه بی پرواه دې دیرستائیلي شویدې

﴿ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾دکافرانوسره دعدم موالاتودپاره دابراهیم علیه السلام مثال ذکر کیږي،چه دابراهیم علیه السلام متبع شئ چه دتوحیددپاره ئی دخپل مشرک قوم نه براءت اوکړو،د﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾نه مراددده مؤمنان متبعین دی لکه لوط علیه السلام یاورنه مرادانبیاءکرام دی، ﴿إِنَّا بُرَءَاؤُا مِنكُمْ﴾جمع دبریٔ ده ﴿ كَفَرْنَا بِكُمْ ﴾ یعنی چی تاسو دالله ﷻ وحدانیت اوپه هغی باندی واضح آیاتونه انکار کوئ نو مونږ هم ستاسو څه پرواه نکوؤ،مونږ هم ستاسو اوستاسو معبودانونه انکار کوو،"کفر" دلته کنایه ده تحقیر شان نه،یعنی زمونږ په نیز تاسو اوستاسو معبودان هیڅ نه دي.

﴿وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا ﴾یعنی ترڅوچه تاسودالله ﷻ په وحدانیت باندی ایمان نه وی راوړي ترهغی به زمونږستاسومینځ کښې بغض اوعداوة وی."عداوة"ښکاره دشمنی ته وائی اوبغض پټی دشمنی یعنی حسدته وائی،بعض وائی داواړه متقارب دی."بغضاء" شدة البغض ته وائی.

﴿ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ ﴾استثناء ده د﴿ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾نه،یعنی دابراهیم علیه السلام په تولواقوالو،افعالوکښې ستاسودپاره اسوهٔ حسنه ده،تابع داری ئی کوئ

مګرپه دې قول کښې ئې تابعداري مه کوئ،يعنې دمشرکانونه برأت درباندې ضروري دې لیکن دهغوئ لپاره استغفار دربانديحرام دې.استغفار دابراهیم علیه السلام لپاره دخپل مشرک پلار په سورة مريم (۴۷)کښې تیرشویدې.

﴿وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ﴾ واؤ حاليه دې اوجمله په محل دنصب کښې ده،حال دې دفاعل د﴿ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ﴾نه يعنې استغفار خودرله کولې شم خونور وس مې نشته چې دالله تعالی دعذاب نه دې هم بچ کړم. استثناء په «الا قول ابراهیم »کښې صرف داستغفارنه ده، وما املك سره یې تعلق نشته ،ځکه داقول قابلِ اتباع دې.

﴿رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا ﴾داهم دعاءدابراهیم علیه السلام ده،یاپکښې قولوا مقدردې،امردې دی امت ته، اوتنبيه ده په انابت الله تعالی ته.اوپه استعاذی دعذاب داهل کفرنه،اودخپل ګناهونونه استغفار باندې.﴿ لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً ﴾اي موضع فتنةٍ وعذاب،يعنې دکافرانودعذاب ځائ مونږه مه ګرځوه،یا فتنة مصدر پمعنی دمفتون دې،اي ربّنالاتجعلنامعذبين للذين كفروا(روح).

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ ﴾تکرار دتاکید دپاره دې په اتباع کښې﴿ لِّمَن كَانَ ﴾بدل دې د لكم نه

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم
نزدې ده چه الله تعالی به پیداکړی په مینځ ستاسوکښې اودهغه کسانوکښې چه دشمنی لرئ تاسودهغوئ سره
مَّوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ
دوستی،اوالله تعالی به قادردې اوالله تعالی مغفرت کونکې ډیررحم والادې.نه منع کوی تاسوالله تعالی دهغه خلقونه
لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ
چه نه ئې دې کړې جنګ تاسوسره په دین کښې اونه ئې ویستلی یئ تاسودخپلوکورونونه
أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝
ددینه چه نیکی اوکړئ ورسره اوچه انصاف اوکړئ ورسره،بیشکه الله تعالی خوښه وی انصاف کونکی.

إِنَّمَا	يَنْهٰىكُمُ	اللّٰهُ	عَنِ	الَّذِيْنَ	قٰتَلُوْكُمْ	فِي	الدِّيْنِ	وَاَخْرَجُوْكُمْ
بیشکه منع کوی	تاسو	الله تعالیٰ	د	هغه خلقونه	چه جنګ ئی کړې وی تاسوسره	په	دین کښې	اواوباسلی یې تاسو
مِّنْ	دِيَارِكُمْ	وَظٰهَرُوْا	عَلٰٓى	اِخْرَاجِكُمْ	اَنْ	تَوَلَّوْهُمْ		
دکورونو	دستاسونه	اومددئی کړیدې	په	اوباسلوستاسوکښې،دَدینه	چه	نیکی ورسره وکړئ.		
وَمَنْ	يَّتَوَلَّهُمْ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الظّٰلِمُوْنَ ۝				
اوهغه څوک	چه ملګرتیاکوی دَدوئ	نودغه خلق	هم دوئ	ظالمان دی				

﴿عَسَى اللّٰهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ﴾ دی کښې مؤمنانو ته دَهغوئ مشرک اقاربو دَایمان راوړلو بشارة دې، اوتسلی ده ورته چه دَایمان پوجه دکومورشته دارانوسره، اباؤو او ابناؤو سره تعلقات ختم شوي دی عنقریب به الله تعالیٰ ستاسو او دَهغوئ په مینځ کښې مودت پیداکړی، یعنی هغوئ ته به دَایمان راوړلو توفیق ورکړی، نوبُغض به په مودت بدل شی، الله تعالیٰ دَمسلمانانو سره دا وعده پوره کړه چه دَفتح مکی په وخت کښې ډیرواهل مکؤایمان راؤړلو، لکه ابوسفیان، سُهیل بن عمرو، حارث بن هشام وغیره.

﴿لَا يَنْهٰكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ﴾ دا د یو بل نوعیت بیان دې دکفارو سره د تعلقاتو، یعني دوستي او موالات خو هر قسم کافر سره منع دې خو احسان او همدردي کول د هر کافر سره منع نه دي بلکه هغې کښې تفصیل دې، چې کوم اهل حرب دي هغوئ سره منع دې او کوم چې ذمیان دي یا صلح کونکي او مستامنین دي نو هغوئ سره احسان کول منع نه دي،

« لا ينهاكم الله » کښې د ذمیانو او مصالحینو حکم بیان دې. ﴿أَن تَبَرُّوهُمْ﴾ بدل دې دَ﴿الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ﴾ نه، بخاری وغیره کښې دی چه اسماء رضي الله عنها وائی چه دَصلح حدیبیه نه ورستو څما مور مدینی ته راغله، څه حاجت ئی وؤ، نوما دَحضور ﷺ نه تپوس اوکړوچه آیا څه هغی ته دَصله رحمئ په طور څه ورکولې شم؟ نو الله تعالیٰ دا آیت نازل کړو، نونبی کریم علیه السلام ورته اوفرمائیل چه هاؤ ، خپلی مورسره صله رحمی اوکړه، په یوروایت کښې داسی دی چه دَدی موردَدی خواته راغله او څه هدایائی ورته راوړی، دامشرکه وه نوځکه ورنه اسماء رضي الله عنها انکاراوکړو اوکورته نی نه داخله وله، تردی چه دَعائشی رضي الله عنها په ذریعه ئی دَحضور ﷺ نه دَدی باره کښې تپوس اوکړو، نو

نبي ﷺ دا آیت نازل کړو، نوحضور ﷺ ورته امراوکړوچه هدایا ورنه قبولی کړه اوکورته ئی بوځه، دی آیت نه فقهاؤ دا ثابته کړیده چه دَغیرمسلم مصالح ته نفلی صدقات ورکول جائزدی

﴿إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ ﴾دینه مراد اهل حرب غیر مصالحین دي، لکه عام مشرکین مکه ﴿ أَن تَوَلَّوْهُمْ ﴾بدل دي دَ﴿ ٱلَّذِينَ ﴾نه، ﴿ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴾حصرکښې مبالغه ده،او دوئ ظالمان ځکه دی چه دَدشمنی په ځائ ورسره دوستی اوکړه اوهم دادَظلم تعریف دې، یا ظلم کونکی دی پخپلو ځانونو چه عذاب ته ئی ځان وراندی کړو

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوٓاْ	إِذَا	جَآءَكُمُ	ٱلْمُؤْمِنَٰتُ	مُهَٰجِرَٰتٍ	فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ

اې ایمان والؤ! کله چه راشي تاسوته مؤمناني ښځې هجرت کونکي نوامتحان ئی واخلئ،الله ﷻ

أَعْلَمُ	بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ	فَإِنْ	عَلِمْتُمُوهُنَّ	مُؤْمِنَٰتٍ	فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ

ښه عالم دې په ایمان دَهغوئ،پس کچرته پوهه شئ تاسوپه هغوئ چه مؤمنانی دی نومه واپس کوئ هغوئ

إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ	لَا	هُنَّ	حِلٌّ	لَّهُمْ	وَلَا هُمْ	يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ	وَءَاتُوهُم

کافرانوته،ځکه چه ښځې دوئ حلالی دَهغوئ لپاره اونه هغوئ حلال دی دَدوئ لپاره،اوورکړئ کافرانوته

مَّآ	أَنفَقُواْ ۚ	وَلَا جُنَاحَ	عَلَيْكُمْ	أَن	تَنكِحُوهُنَّ	إِذَآ

هغه مال چه لګولي ئی دي اونشته هیڅ ګناه په تاسودَی چه نکاح ورسره اوکړئ خوکله چه

ءَاتَيْتُمُوهُنَّ	أُجُورَهُنَّ ۚ	وَلَا تُمْسِكُواْ	بِعِصَمِ	ٱلْكَوَافِرِ

درکړئ ورته(ښځوهجرت کونکوته) مهرونه دَهغوئ اومه ساتئ تاسوتعلق(نکاح)دکافروښځو،

وَسْـَٔلُواْ	مَآ	أَنفَقْتُمْ	وَلْيَسْـَٔلُواْ	مَآ أَنفَقُواْ ۚ	ذَٰلِكُمْ

اوغواړئ هغه مال(مهر)چه لګولي دي تاسو،اوغواړی دی کافران هغه مال چه هغوئ لګولي دي،دا

حُكْمُ	ٱللَّهِ ۖ	يَحْكُمُ	بَيْنَكُمْ ۚ	وَٱللَّهُ	عَلِيمٌ	حَكِيمٌ ۝١٠

حکم دَالله ﷻ دي،حکم کوی په مینځ ستاسوکښې،اوالله ﷻ ډیرپوهه اوډیرحکمت والادي

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ﴾ دا اول قانون دي مؤمنانوته په باره دَ مؤمناتو مهاجراتو کښې، چه کله دَ کفارو خوانه تاسوته زنانه هجرت اوکړي اودَایمان دعوه کوي نو تاسو ئې امتحان واخلئ چه په دعوه کښې ریشتنې دي اوکه نه؟که ستاسویقین اوشي چه په رشتیا مؤمنانې دي،نوبیائې کفاروته مه واپس کوئ،دَهغوئ دپاره اوس دوئ حلالې نه دي، دَ دې آیت شان نزول باره کښې مفسرین وائې چه دَصلح حدیبیه په شرطونوکښې یوداشرط هم وؤچه کچرته دکافرانونه دَمسلمانانوخواته څوک لاړشي اواسلام راوړي نومسلمانان به ئې واپس کوي،اوکه دَمسلمانانونه څوک لاړشي نوکافران به ئې نه واپس کوي،امّ کلثوم بنت عقبه دَ مسلمانانو خواته راغله هجرت ئې اوکړو، نودَدې رونړه پدې پسې راغلل او دَ حضور ﷺ نه ئې مطالبه اوکړه چه داموږته راواپس کړه،نوداآیت نازل شو ،حضورﷺورته واپس نه کړه، دَ زیدبن حارثه‌ﷺسره ئې ورته نکاح اوکړه،بعض وائې هجرت کونکې سبیعه بنت الحارث وه،بعض وائې امیمه بنت بشروه،چه کومه یوه هم وي خودآیت مطلب دادې چه دَصلح حدیبیه شرط صرف دَسړوباره کښې دې،ښځوباره کښې نه دې.دا قانون په اووه دفعاتو او احکاماتو باندې مشتمل دې.

(۱)هجرت کونکې ښځو امتحان اخلئ چې په کوم نیت یې هجرت کړې دې،

(۲)کچرته دوئ مؤمناتې وي نوبیایې کفارو ته مه واپس کوئ ځکه دوئ هغوئ دَ پاره اوهغوئ دَدوئ دَپاره اوس حلال نه دي.

(۳) دې مهاجراتومهردَ دوئ کافرخاوندانوته حواله کړئ.

(۴) "دار" بدلیدو سره دوئ دَسابقه خاوندانونه آزادې شوي دي، نو تاسو ورسره بشرط اداء مهر اوس نکاح کولې شئ.

(۵) دغه شان دکومو مسلمانانو کافرې ښځې په دارالحرب کښې پاتې دی هغوئ نکاح مسلمان خاوندانو سره ختم شو.

(۶) دغه شان خاوندان یوبل سره دَ مهر تبادله کولې شي.

(۷)کچرته کافرنه وي تیار، نو مسلمانان دې هم بیامهاجرې ښځې مهر کافر له نه ورکوي.

﴿فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ﴾ دا اول حکم دې یعنی باطنی کیفیاتو باندی ئې الله ﷻ ستاسونه زیات عالم دې،صرف ظاهری حالات ئې معلوم کړئ چه دَڅه مقصد دپاره ئې هجرت کړیدي، دَخاوندسره ئې ورانه خونه ده کړې؟یادَعشق دَوجې نه ئې خو هجرت نه دې

کړې، بعض روایاتو کښې راغلیدي چې حضرت عمرﷺ به ورته قسم ورکولوچه: ماخرجت رغبةً بارضٍ عن ارض،وبالله ماخرجت من بُغض زوج،وبالله ماخرجت التماس دنیا، وبالله ماخرجت الا لله ورسوله (روح).

﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَـٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ﴾دویم حکم دې، روایت دې چه کله به مهاجرې ښځې دغه قسم اوکړو،نوحضورﷺبه ئې کافرخاوندته دَهغې مهروغیره واپس ورکړو، او دا به ئې نه واپس کوله.﴿لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ﴾تعلیل دې دَنهي مذکورې،چه اللهﷻ دَ مؤمنې نکاح دَ کافر سره حرامه کړې ده اودغه شان کافره ئې دَمسلمان دپاره حرامه کړیده.

﴿وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُوا﴾ دریم حکم دې او حکم امام المسلمین ته دې،چه دَهجرت کونکې ښځې کافر خاوند ته هغه مهروغیره واپس ورکړئ چه دې ښځې ته ئې ورکړیدې،چه دوه تاوانه وربانديرانشي،تاوان دَښځې اومال،امام به دغه مهردَبیت المال نه ورکوي.

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾څلورم حکم دې، یعنې دَهجرت کونکې ښځې نکاح دَ کافر خاوند سره په سبب دَاختلاف ددارینوفسخ شواوس ورسره مسلمان نکاح کولې شي بغیر دَ تیرولو دَ عدت نه، کچرته حامله نه وي.اګرچه کافرخاوندورته طلاق نه وي ورکړې،البته شرط دا دې چه مهربه ورته ورکوي،کافرخاوندته چه کوم مهرواپس شویدې هغه قائمقام دَ دې دَ مهر نه دې.

﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ﴾پنځم حکم دې، «کوافر» جمع دَ «کافرةٌ» ده او «عصم» جمع دَ عصمة ده،دلته ورنه مراد نکاح دې اومقصددادې چه که دَیومومن ښځه کافره په مکه کښې پاتې شوې وي ، هجرت ئې نه وي کړې،نونکاح دَدوئ ختم شو،دَدې دَنزول نه قبل دَمسلمان اودکافرې ښځې نکاح یابالعکس جائزوه،دینه بعد ناجائز شوه،

﴿وَسْـَٔلُوا مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا مَآ أَنفَقُوا﴾شپږم حکم دې، یعنې کچرته(نعوذبالله)یوه مسلمانه ښځه مرتده شي او کافرانو ته لاړه شي نومسلمانان دې دَمهرمطالبه ورنه اوکړي،اوکه یوه ښځه مسلمانه شي اوراشي نوکافران دې دَخپل مهرمطالبه اوکړي.

وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا
اوکچرته یاتی شی ستاسونه څه شي دَ ښځوستاسو کافرانوته نوچه ستاسونمبرپری راشي نوورکړئ
الَّذِيْنَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَاۤ اَنْفَقُوْا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
هغه کسانو(مسلمانانو)ته چه تلی دی ښځی دَهغوئ په شانته دَهغی(مهر)چه دوئ لګولې دي.اوبیریږئ دَالله ﷻ نه
الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ⑪
هغه الله چه تاسوپری ایمان راوړي دي.

﴿وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ﴾ **اووم حکم دې**، روایت دې چه کله مذکوره حکم نازل شو نو مسلمانانو دَ مهاجراتو مهرونه واپس کړل،لیکن کافرانو انکار اوکړو نو دا آیت نازل شو﴿شَيْءٌ﴾نه مراد مهر دې ، او دا احتمال هم مفسرینو ذکر کړې دې چې دینه مراد زوجه وي ،او شیئ سره ئي ذکر دَ پاره دَ تحقیر دې ، یعني که ستاسو نه یوه ښځه کافرانو ته لاړه شي او کافران دَ هغې مهر تاسو ته واپس نه کړي ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ دَ "عقبة" نه مأخوذ دې، نوبت او نمبر ته وائی،حاصل دا دې چه کچرته لاړې شی بعضی دَ ښځو ستاسو نه کفارو ته او هغوئ دَ هغی مهر مسلمان ته نه واپس کوی، نو بیا ستاسو نمبر راشی، یعنی دَ کافرښځه مسلمانه شی نو دَ هغی مهر دَ هغی کافرخاوند ته مه ورکوئ بلکه هغه مسلمان ته ئی ورکوئ چه دَهغه ښځه کافرهٔ شویده،اومهرته ورته نه دې واپس شوې، ((مثل ما انفقوا)) یعنی بقدر مهرمال دې مسلمان له ورکړی او که بقایااضافی مال پاتی کیږی نو هغه دې بیا کافرخاوند ته حواله کړی(تفسیر عثمانی)

څنې مفسرین فرمائي چې ((فعاقبتم))دَعقاب نه ماخوذ دې یعنی کله چې بیاتاسو دوئ سره جهاد اوکړئ او تاسوته مالِ غنیمت میلاؤشی نودَدینه دی دغه مسلمان ته دَهغه مهرورکړې شي، ابن عباس رضي الله عنه وائی چه حضور ﷺ به دَخمس نه مخکښ دغه شان مسلمان ته مال ورکولو (روح وغیره).

لَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَنْ لَّا يُشْرِكْنَ
اې نبیﷺ کله چه راشی تانه مؤمنانی ښځی بیعت کوی تاسره پدی چه شریک به نه کرخوی
بِاللّٰهِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِيْنَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِيْنَ
دالله ﷻ سره هیڅ شې، اونه به کوی غلا اونه به کوی زنااونه به قتله وی اولادخپل اونه به راتله کوی
بِبُهْتَانٍ يَّفْتَرِيْنَهٗ بَيْنَ أَيْدِيْهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيْنَكَ
په بهتان چه تړی به هغه په مینځ دلاسونوخپلواوخپوخپلوکښ،اونافرمانی به نه کوی ستا
فِيْ مَعْرُوْفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ ؕ إِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ⑫
په نیک کارکښ نوبیعت ورسره اوکړه اوبخنه ورله غواړه دالله ﷻ نه.بېشکه الله ﷻ غفور رحیم دې

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ﴾ **دا دویم قانون دې** حضورﷺ ته په باره دبیعت د زنانه ؤکښ،مفسرین وائی چه کله حضورﷺ مکه فتحه کړله نوزنانه به راتللې اسلام به ئې قبولو، بیعت به ئې کولو،نوداآیت نازل شو،چه کوم زنانه داشپږشرطونه قبول کړی نوته ورنه بیعت قبول کړه.

﴿وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ﴾ دینه مرادوأدالبنات یعنی ژوندئ لونړی خخول دی، یا ورنه مطلق اولاددې ځکه چه عربوبه دفقرفاقی پوجه اولادقتلول،کقوله تعالی: ولا تقتلوا اولادکم خشية املاق.

﴿وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ﴾ جمهور مفسرین دې مطلب دابیانوی چې زمانه جاهلیت کښ چې به دکومې ښځی اولاد نه کیدو،نودطلاق دخوف نه به یې داسی اوکړو چې خیټه پړسولو والا دوائ به یې اوڅکله اوخیټه به یې خاوند ته ښکاره کړه چې خه حامله یم، اوبیا مدت حمل پوره کیدلو وخت کښ به یې په ځان درد راوستلو،اوچرته نه به یې بچی راوستلو اوخپو مینځ کښ به یې اوغورځولو اودابه یې اوئی چۀ ځما بچې اوشو،مطلب داچې د پردی هلک نسبت خپل خاوندانو ته مه کوئ(التحریر والتنویر)

﴿بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾ بين ايدهن اول حالت اعتبار سره دي،چې خاوند ته به پرسيدلي خيته ظاهره کړه چې څه حامله يم حالانکه حامله به نه وه، چونکه خيته دلاسونو مينځ کښ ده ، نو ځکه بين ايديهن ذکر شو،او ارجلهن آخر حالت اعتبار سره دي يعنی بچی به يې راوړو، او خپو مينځ کښ به يې اوغورځولو،اوبيا به ئي خاوند ته اووئيل چې داځما ستانه شوې دي ، يا﴿بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾کنايه ده دذات نه، اي يفترينه من قبل انفسهن يعنی دځان نه يې جوړه وي.

﴿وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ﴾ دی کښ ټول احکام دشريعت،اوامر،نواهی داخل دی، عائشه ﷺ فرمائي چه کومو ښځوبه دااقراراوکړونوحضور ﷺ به ورته اوفرمائيل: انطلقن فقد بايعتکنّ تاسو لاړې شئ ماستاسوبيعت قبول کړو،والله مامسّت يدُرسول الله ﷺ يدامرأةٍ قطّ، يعنی نبی ﷺ په وخت دبيعت کښ داجنبی زنانه دلاس سره لاس نه دې لګولې،په يوروايت کښ دی چه کله حضور ﷺ دزنانه ؤسره بيعت کولو ،نوپه لاس باندی ئی کپړه وه،دی روايت نه مصافحه معلوميږی،ليکن مشهوره داده چه مصافحه به نه وه،ابوحيان ﷫ وائی چه بيعت د زنانه ؤسره په دويمه ورځ دفتح مکی وؤ،ورستودفراغت دسړونه،حضور ﷺ په صفاغونډئ ناست وؤ،عمر ﷛ لاندی وؤ،حضور ﷺ په امر سره به ئی دزنانه ؤ نه بيعت اخستلو او د حضور ﷺ خبری به ني هغوئ ته نقل کولې،

اسماء بنت يزيدوائی چه په وخت دبيعت کښ دابی سفيان ﷛ بی بی هندبنت عتبه هم موجوده وه،ځان ئی په برقعه کښ پټ کړې وؤچه حضور ﷺ می اونه پيژنی،ځکه چه دی په أحدکښ دحضور ﷺ تره حمزه ﷛ سره ډيرظلم کړې وؤ،نبی کريم ﷺ په زنانه ؤدا آيت لوستلو، کله ئی چه اوفرمائيل﴿عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا﴾نودی اووئيل چه داخولازمی شرط دې، دسړونه شرک قبول نه دې نومونږبه څنګه قبول شی،کله ئی چه اوفرمائيل﴿وَلَا يَسْرِقْنَ﴾ نو دی اووئيل چه ابوسفيان بخيل سړې دې،څه دهغه دمال نه په پټه لږمال اخلم،پته نشته چه هغه به ځمادپاره حلال وی اوکنه؟ ابوسفيان ﷛ ورته اووئيل ځمامال ستادپاره ټول حلال دې، حضور ﷺ اوخاندل اووئی پيژندله چه ته هندبنت عتبه ئی،دی ورنه معافی اوغوښتله چه ماته

خپل جرم معاف کړه، کله چه ئی دااوفرمائیل ﴿وَلَا يَزْنِينَ﴾ نو دی اووئیل، زنا خو دَ شریفو ښځو کار نه دې آیا حرائری هم زناکوی؟ کله چه ئی دااوفرمائیل ﴿وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ﴾ نو دی اووئیل: مونږ خپل اولاد واړه غټ کړل، تاسو راله په بدرکښ قتل کړل، اشاره ئی خپل ځوی حنظله بن ابی سفیان ته وه چه بدرکښ قتل شوې وۆ، عمر رضی الله عنه په دی خبره دومره اوخاندل چه سملاست، او حضور ﷺ تبسم اوکړو، کله ئی چه دااوفرمائیل ﴿وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ﴾ دی اووئیل، بهتان امر قبیح دې، او الله جل جلاله دَ ښه اخلاقو امر کوی، کله ئی چه دا اوفرمائیل ﴿وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ﴾ نو دی اووئیل په الله جل جلاله قسم چه ستا په مجلس کښ مونږ ناستی یو زمونږ په زړونو کښ دا خیال نشته چه مونږ به ستانافرمانی اوکړو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ
اې ایمان والو! مکوئ دوستئ دغې قوم سره چه غضب کړیدې الله جل جلاله په هغوئ، په تحقیق سره
يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ﴿١٣﴾
نا امیده شوی دی دوئ دَآخرت ثواب نه لکه چه ناامیده شویدی کافران دَخاوندانو دَقبرونونه

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا﴾ په آخرکښ مؤمنانو ته دَزجراعاده ده کوم چه په ابتداء کښ تیروۆ، قوم مغضوب نه مراد یهودیان دی، لقوله تعالی: بل لعنهم الله وغضب علیه. اولی دا ده چه ټول کافران ورنه مرادشی، ﴿قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ﴾ ای ثواب الاخرة

﴿كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ﴾ «من» یا بیانیه دې، «اصحاب القبور» دَ «الکفار» بیان دې او مطلب دادې چه لکه څرنګه اصحاب القبور کافران دَ آخرت دَثواب اونجات نه ناأمیده شوي دی دغه شان دوئ هم دَ آخرة نه ناأمیده دی، یا «من» ابتدائیه دې، او «الکفار» وضع دَظاهر ده په موضع دَ ضمیر، او مطلب دادې چه داکفار دآخرت نه داسی ناامیده دی لکه چه دوئ دَاصحاب القبورُ دَدوباره ژوندی کیدلو نه ناأمیده شوي دی. (والله اعلم).

ركوعاتها (۲)	سورة الصّف مدنية	آياتها (۱۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۱) وحسب النزول (۱۰۹)

نزلت بعد التغابن وقبل الجمعة

ربط: ماقبل په شان دی سورة كښې هم مضمون دَجهادبيانيږي،او زجرونه دي هغې مسلمانانو ته چه جهاد كښې ورنه كوتاهي شوې وه.

خلاصه: ابتداء كښې بيان دَتوحيددې،چه دَدې دَخاطره جهادلازم دې،درې(۳)خطابونه دي مسلمانانوته،په آخركښې بشارت دَفتح دې.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ
پاكي بيانوي الله لره هغه څه چه په اسمانونوكښې دي اوهغه څه چه په زمكه كښې دي،اوالله تعالیٰ غالب
الْحَكِيْمُ ① يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ② كَبُرَ مَقْتًا
حكيم دې،اې ايمان والؤولې وايئ تاسو هغه چه نه ئې كوئ.ډيره دَخفګان خبره ده
عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ③
په نيزدَالله داچه وايئ تاسوهغه څه چه نه ئې كوئ.

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾دابيان دَتوحيددې چه دَدې دَخاطره جهادكول لازم دی،باقي تفصيل ئې ماقبل كښې تيرشويدې.

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ﴾ دااول خطاب دې مؤمنانوته،چې كومه خبره كوئ بيا هغه پوره كوئ، داسې خبره مه كوئ چې بيا صبا پوره كولې نشې،قول دې يوڅه وي او عمل دې بل څه وي په دې الله تعالیٰ ډير خفه كيږي.

روایاتو کښې دي چې یوځوصحابه کرام ناست وؤ او دا مذاکره ئي کوله چه کچرته مونږته معلومه شی چه کوم عمل الله ﷻ ته زیات محبوب دې نو مونږ به پری عمل اوکړو، نو الله ﷻ دا سورة نازل کړو، چې ماته ناخوخ عمل دادي چې دعوی دې یوه وي اوعمل دې هغې مخالف وی اوخوخ عمل دادې چې ځماپه لار کښې نظم وضبط سره قتال اوکړئ،پدیکښې مؤمنانو ته زجردې چې الله ﷻ ته محبوب عمل نظم وضبط سره قتال وجهاد کول دي،نوکله چې دا حکم نازل شو نو تاسو بیاولې دا وایئ« لم کتبت علینا القتال،لولا اخرتنا الی اجل قریب » او ولې خو په جنګ احد کښې بدانتظامی مظاهره اوکړه

﴿كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ﴾ «کبر»دلته فعل ذم دې ،فاعل یې ضمیر مستتر مبهم دې چې ﴿مَقْتًا﴾ تمیز ئي تفسیر کوي، ﴿أَن تَقُولُوا﴾ مخصوص بالذم دې،دیکښې ناخوخ عمل بیان دې﴿مَقْتًا﴾خفګان اوناراضګئ ته وائي. -

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُم
بیشکه الله خوښه وی هغه خلق چه جنګ کوی په لاره دَالله کښې صف تړونکی ګویاچه دوئ
بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ ۝ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ
عمارت دې کلک شوې په قلعی سره،اوکله چه اووئیل موسی علیه السلام قوم خپل ته اې قومه ځماولې
تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا
تکلیف راکوئ ماته حال داچه تاسوپوهیږئ پدې چه بیشکه ځه الله رالیږلی یم تاسوته،نوهرکله چه کاږه شول دوئ
أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝
نوکاږه کړل الله زړونه دَ دوئ،اوالله ﷻ کوی هدایت قوم فاسقانوته

﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ﴾ دې آیت کښې بیان دې دَ محبوب عمل دَالله ﷻ،ورستو دَ مبغوض عمل عندالله نه ﴿صَفًّا﴾ یامفعول مطلق دې ای یصفون انفسهم صفا،یاحال دې دَضمیر

﴿يُقَاتِلُونَ﴾ نه، پمعنی دَ«صافّين»﴿كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ﴾ «بنيان» عمارت ته وائی «مرصوص» رَصّ يو شي بل سره ملاولو اومضبوطولو ته وائی،يعنی عمارت چی هغی مختلف اجزاء ترتيب او مضبوطئ سره يوبل سره ميلاو کړي شوي وی چې هغه يو وحدت نمونه پيش کوي.

«بنيان مرصوص» سره تشبيه کښ دوه قوله دي: **يو دا** چه دَدوئ تشبيه دَبنيان مرصوص سره دَ يوبل سره جُخت جخت اودريدلوکښ ورکړي شوي ده،په دی شان چه دَدوئ په مينځ کښ خالی ځائ او فاصله،مخکښ والي ورستووالي نه وی، يعنی داسی کلک اوټينګ ولاړوی په ميدان جهادکښ لکه دوئ ديوالونه وی په قلعی (سيسی) سره ټينګ کړي شوی اوجوړشوي وي. **بعض وائی** مراد ورنه اتحاد او اتفاق دي په نظرياتو او مقاصدو کښ(روح المعانی).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ﴾دانمونه بيانيږی چه موسیؑ بنی اسرائيلوته دَ جهاد حکم اوکړو ليکن هغوئ ورنه انکار اوکړو نو اللهﷻ ورباندی مهرِ جباريت اولګولو، نو تاسو دَ هغو په شان مه کيږئ

﴿لِمَ تُؤْذُونَنِي﴾ ايذاء نه مرادمخالفت دي دَحکم دَموسیؑ، موسیؑ ورته وئيلي وو: « ياقومِ ادخلوا الارض المقدّسة التی....»(مائده:۲۱) دوئ ورته په جواب کښ اووئيل:« يا موسیٰ انّ فيها قومًا جبّارين.....الی قوله تعالی فاذهب انتَ وربّک فقاتلا» ﴿وَقَد تَّعْلَمُونَ﴾ جمله حاليه ده﴿فَلَمَّا زَاغُوا﴾يعنی چه کله ئی دَجهادکولونه اعراض او انکار اوکړو﴿أَزَاغَ اللَّهُ﴾يعنی اللهﷻ ورباندی لعنت اوکړو.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم
اوکله چه اووئيل عيسیٰ ابن مريمؑ اې بنی اسرائيلوبيشکه ځه الله رالیږلي يم تاسوته
مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ
تصديق کونکې يم دَهغی کتاب چه مخکښ ځمانه دي چه توراة دي اوزيري ورکونکې يم په هغه رسول سره

يَأْتِي	مِنْ	بَعْدِي	اسْمُهُ	أَحْمَدُ	فَلَمَّا	جَاءَهُمْ
چه راځي به	ورستو	ځما نه	چه نوم	دَهغه احمد ﷺ دي،	پس هرکله	چه راغې دوئ ته هغه رسول
بِالْبَيِّنَاتِ	قَالُوا	هَذَا	سِحْرٌ	مُبِينٌ ⑥		
په ښکاره	معجزوسره	نووئ	ونيل	داخوسحردې	ښکاره.	

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ دادويمه نمونه ده چه عيسى عليه السلام بنى اسرائيلوته دعوت ورکړولیکن هغوئ ئی تکذیب اوکړو نوالله تعالی دَهدایت نه محرومه کړل.نوتاسواې مؤمنانو داسی مه کوئ.

﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ﴾ دَتورات دَتصدیق نه مطلب دادې چه دَدی تصدیق کومه چه توراة دَالله تعالی دَطرفه نازل دې،اوځه دَهغی په احکاماتو .اخباروباندی یقین ساتمه، او ځه چه کوم دعوت درکومه داهم په حقیقت کښ دَتورات دعوت دې،نولکه څرنګه چه تاسو په موسی عليه السلام اوهارون عليه السلام باندی ایمان راوړې وؤ،نوپه ماهم ایمان راوړئ،

ابن کثیراوبعض مفسرین وائی چه دَ﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ﴾مطلب دادې چه ځما وجود دَ توراة تصدیق کوی ځکه چه دکوموخبروپه تورات کښ خبرورکړې شوې دې دَهغی مصداق ځه یم.

﴿وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾یعنی ځه تاسوته دآخرالنبیّن احمد ﷺ دَ راتلو بشارت درکومه، احمد دَ حضور ﷺ په نومونو کښ یو نوم دې، بخاری، مسلم وغیره کښ دَ جبیر بن مطعم رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم عليه السلام فرمائی: انّ لي اسماءً، انا محمّد و انا احمدٌ، و انا حاشرٌ الّذي يُحشر النّاسُ على قدمي، و انا الماحي، یعنی ځماځونومونه دی،ځه محمّدیمه،اوځه احمد یمه، او ځه حاشر یمه یعنی جمع کونکې چه الله تعالی به په ماباندی ټول خلق راجمع کړی، اوځه ماحی یمه، یعنی محوه کونکې دکفراوشرک، او ځه عاقب یمه، یعنی ځه ورستو دَ ټولو پیغمبرانو نه راغلی یمه، ورستو رانه بل نبی نشته.

«احمد» یا اسم تفضیل دې،یعنی احمد الحامدین، دَ ټولو حمد کونکو نه زیات حمد کونکې دَ الله تعالی .یاپمعنی دَ محمود دې، یعنی ستائیلې شوې، دَ محمّد معنی هم محمود

يعنی ستائيلي شوې ده،ليکن په محمّدکښې مبالغه اوتکراردې،هغه هستی چه باربار ستائيلې شوې وی او تعريف ئی شوې وی(قرطبی).

دَ قرآن مجيد دَ دې تصريح نه بعدچه عيسیٰ بنی اسرائيلوته دَحضورﷺدَراتلوبشارت ورکړې دې بل دليل اوحجت ته هيڅ ضرورت نشته،ليکن صدآفسوس په عيسايانو چه څومره لرې دَ حق نه پراته دی،اوعذاب مخلدئی قبول کړيدې،اوپه حضوراخرالنبيّنﷺباندی ايمان نه راوړی،دوئ باندې الزام حجت دپاره دلته مونږ دَ دوئ دَ انجيلونو نه يوڅوحوالې ورکوؤچه په هغې کښې هم عيسیٰ عليه السلام دَحضورﷺدَراتلوبشارت اوپه هغه باندی دَايمان راوړلوترغيب ورکړې دې، دَ انجيل يوحنّاپه څوارلسم(۱۴)باب،شپاړسمی(۱۲)جملی کښې دی: "اوځه خپل پلار نه (پلارنه عيسايان دَاللهﷻذات مرادکوی)"درخواست کومه،هغه به تاسوته بل فارقليط عطاء کړی چه هميشه به تاسوسره وی.....الخ.

اوپه آيت(۲۲)کښې دی:"ليکن هغه فارقليط(يعنی روح القدس)چه هغه به پلار(الله)ځماپه نوم راليږی،هغه به تاسوته هرڅه درأوخائي،او کومی خبرې ماتاسوته وئيلې دی هغه به ټولې تاسو ته يادې کړی".

اوپه آيت(۲۹)کښې دی:"اواوس ماتاسوته دَهغه دَراتلونه مخکښې اووئيل چه کله هغه راشی نو تاسوورباندی ايمان راوړئ".

اوپه شپاړسم(۱۲)باب آيت(۷)کښې دی:"ليکن ځه تاسوته رشتياوايم چه ځماتلل ستاسو د پاره فائده مند دی، ځکه چه کچرته ځه لاړنه شم نو هغه (فارقليط) به ستاسو خوا ته نه راځی، ليکن چه لاړشمه نوهغه به ستاسوخواته راوليږمه".

دې بشارتونوکښې دَ "فارقليط" لفظ راغلې دې،دې معنی احمدﷺده،عيسیٰ عليه السلام عبرانی لغت کښې کلام کړې وؤ اوخالص دَ"احمد"نوم ئی اخستې وؤ،کله چه مترجمينوپه يونانی لغت کښې ترجمه اوکړه نودَ"احمد"ترجمه ئی"پيرکلوطوس"اوکړه،بياچه کله دالفظ دَيونانی لغت نه عبرانی ته نقل شونو"فارقليط"ورنه جوړ شو.

عيسايان اعتراض کوی چه يونانی نسخوکښې دا لفظ "پاراکلی طوس" دې،معنی ئی معين، مددګار اوکاساز وکيل ده،لهذا دَ مسلمانانو دَ دينه استدلال صحيح نه دې چه عيسیٰ عليه السلام دَحضورﷺدَراتلوبشارت ورکړې دې.

جواب(۱): دې دواړو لفظونو (پیرکلوطوس،پاراکلی طوس) کښې صرف دَ رسم الخط تفاوت دې معنی کښې تفاوت نشته،او دا تفاوت دَ تلفظ په وجه او دَ عدم اعراب په وجه راغلې دې، ځکه چه په بعضِ لغاتو کښې دَ اعراب په ځائ حروف مفرده ذکرکیږی.

(۲)که داهم تسلیم کړې شی چه صرف رسم الخط تفاوت نه دې،نوبیاهم زمونږمدعی ثابته ده ځکه چه زمونږدَنبی کریم ﷺنوم معین،وکیل هم دې

(۳)دَعیسایانو مشرانو چه په تورات مقدس کښې لوئ لوئ تحریفات کړیدی بعیده نه ده چه په دې لفظ کښې ئی هم تحریف کړې وی.

بل اعتراض عیسایان داکوی چه دَ"فارقلیط"نه مراد حضورﷺنه دې بلکه"روح القدس"دې چه دَعیسیؑنه ورستو په حوارینونازل شوې وؤدَاخترپه ورځ.

جواب(۱):دینه روح القدس نه شی مرادکیدلې ځکه چه په قول دَعیسیؑ کښې دی"چه هغه به همیشه تاسوسره وی" حالانکه روح القدس همیشه نه وؤبلکه یوه ورځ صرف دَ لږ وخت لپاره راغلې وؤ، بله داچه روح القدس هغه خبری نه وی بیان کړې کومی چه عیسیؑبیان کړې وی،اوپه قول دَعیسیؑکښې دی"هغه به تاسوته ټولی خبری درښائی اوچه ماتاسوته وئیلی دی هغه به ټولی تاسوته یاده وی".

(۲)بعضِ عیسایانو دَظهورمحمدی نه قبل دَدې دعوه کړې وه چه لفظ دَ"فارقلیط" مصداق مونږ یو، مثلاً په دویمه صدئ کښې دَعیسایانولوئ ریاضت گزار،عابد،اودَټولونه لوئ متقی "مونتینس" دعووه کړې وه چې دَ"فارقلیط"وعده چه عیسیؑ کړې وه هغه څه یم (بہ حوالہ بائبل سے قرآن تک) دینه معلومیږی چه دَ"فارقلیط" دَراتلو انتظارابتدائی عیسوی صدئ کښې ډیر زیات وؤ، ورنه چه یو څیز دَ سره نه وی نوانتظار او دعوی ئی څنگه کیدې شی،دغه رنگه دَ حضورﷺ دَ زمانې اهل کتاب هم دَیونبی دَراتلومنتظروؤ،چنانچه دَحبشی بادشاه نجاشی ته چه کله دَنبیؑخط مبارک اورسیدلونواوئی وئیل:څه اللهﷻگواه گرځوم چه داهغه نبی دې چه اهل کتاب ئی انتظارکوی،دغه شان دَقبطیانوسردارمقوقس ته هم چه کله دَحضورﷺخط مبارک میلاؤشونواقرارئی اوکړوچه ځماپه علم کښې وه چه یونبی اخرالزمان باقی دې،چه هغه راتلونکې دې،دغه رنگه دَسلمان فارسیؓ تفصیلی واقعه هم ده په آخرکښې ورته یوراهب دَ نبی اکرمﷺدَتشریف آورئ بشارت ورکړې وؤ، او هم په دې غرض دې مدینی ته راغلې وؤ

(خلاصہ از تفسیر حقانی، بائبل سے قرآن تک).

﴿فَلَمَّا جَاءَهُم﴾ ضمير دَ مفرد با عیسی ؈ ته راجع دي، یا احمد ﷺ ته راجع دي (روح).

وَمَنْ	أَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرَىٰ	عَلَى	اللّٰهِ	الْكَذِبَ	وَهُوَ	يُدْعَىٰ
اوڅوک به وی غټ ظالم دَهغه چانه چه دَخانه تړی په الله ﷻ باندی دروغ اوحال داچه دي رابللي کيږی								
إِلَى الْإِسْلَامِ	وَاللّٰهُ	لَا يَهْدِي	الْقَوْمَ	الظَّالِمِينَ	يُرِيدُونَ	لِيُطْفِئُوا		
اسلام ته	اوالله ﷻ نه	کوی هدايت	قوم	ظالمانوته.	غواړي	دوئ چه مړه کړی		
نُورَ اللّٰهِ	بِأَفْوَاهِهِمْ	وَاللّٰهُ	مُتِمُّ	نُورِهِ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْكَافِرُونَ ⑧	
رڼا دَالله ﷻ	په خُلوخپلوسره،	اوالله ﷻ پوره کونکي دي	رڼاخپلی لره	اګرکه	بد ګڼړی	کافران		
هُوَ	الَّذِي	أَرْسَلَ	رَسُولَهُ	بِالْهُدَىٰ	وَدِينِ	الْحَقِّ	لِيُظْهِرَهُ	
الله ﷻ هغه ذات دي چه راليږلي ئی دي رسول خپل په هدايت سره اوپه دين حق سره لپاره دَدی چه غالب ئی کړی								
عَلَى	الدِّينِ	كُلِّهِ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْمُشْرِكُونَ ⑨			
په	ټولو	دينونو باندی،	اګرکه	بد	ګڼړی	مشرکان		

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ﴾ زجر دي کافرانو ته ، چې دا نبي چې د ده بشارت عيسي عليه السلام ورکړې وو او واضحه معجزات ئې د الله طرف نه رواړي دي ، دوئ ئي تکذيب کوي ، ساحر ورته وائي او د ده دين ختمولو کوششونه کوي.

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللّٰهِ﴾ نورالله نه مراد دين دَالله تعالی دي،يعنی داکافران کوشش کوی چه دين دَالله ﷻ باطل کړی اوتکذيب ئی اوکړی په شبهاتو واهيؤ اوپه درغو پروپيګنډو سره، او داتمثيل دي دَدوئ دَدی باطل کوشش،يعنی مثال ئی داسی دي لکه يوبی وقوفه سړي چه دَنوريا سپوږمئ رڼاپه پوکلوسره مړه کوی

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ﴾ ديکښ الله ﷻ خپله دَحضور ﷺ صداقت اولوئ شان بيانوی،دَدی دواړو آياتونو تفسيردَسورة التوبه آيت(۳۲ . ۳۳)کښ تيرشوي دي،دلته ئی دوباره ذکرکولوته حاجت نشته.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ
اې ايمان والو! آيااوښايم تاسوته داسې تجارة چه نجات به درکړي ناسودعذاب
اَلِيْمٍ ⑩ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ
درناک نه. ايمان راوړئ په الله جل جلاله اوپه رسول دهغه اوجهاداوکړئ په لاره دالله جل جلاله کښ په مالونوخپلوسره
وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ⑪ يَغْفِرْ لَكُمْ
اوپه نفسونوخپلوسره،داډيرغوره دې تاسولره کچرته تاسو پوهيږئ.اوبه بخښي تاسوته
ذُنُوْبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
گناهونه ستاسو اوداخل به کړي تاسوداسې جنتونوته چه بهيږي به لاندې دهغې نه نهرونه
وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ⑫ وَاُخْرٰى
او(داخل به مو کړي)خايونوپاکيزوته،په جنتونودهميشه اوسيدلوکښ،داکاميابي ده لويه.اودربه کړي بل نعمت
تُحِبُّوْنَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ⑬
چه خوښوئ تاسوهغه،مدددې دطرفه دالله جل جلاله اوفتحه ده نيزدې اوزيرې ورکړه مؤمنانوته

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ﴾ دادويم خطاب دې مؤمنانوته اوترغيب دې قتال فى سبيل الله ته.﴿تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ﴾ مضارع په دواړوځايونوکښ پمعنى دامرده "اى آمنوا وجاهدوا" اومراددايمان راوړونه دوام اوثابته پاتې کيدل دى په ايمان﴿يَغْفِرْ لَكُمْ﴾ جواب امرپوجه مجزوم دې،ياجواب دشرط مقدردې،اى ان تفعلوه يغفرلكم(جلالين).

﴿وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا﴾ ياپه موضع دنصب کښ دې اى ويُعطِكم نعمة اخرىٰ،يعنى يوبل انعام به درکړي،ياپه محل درفع کښ دې اى ولكم نعمةٌ اخرىٰ،يا﴿وَاُخْرٰى﴾ مبتداء دې او﴿نَصْرٌ مِّنَ

اللّٰهِ﴾نى خبردې،﴿وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾نه مرادفتح دَخيبراوفتح مكه ده،ياروم وغيره مراددى چه دَخلافت راشده﷢په زمانى كښې فتح شوى وؤ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ
اې ايمان والؤ! شئ تاسومددګاران (دَدين) دَالله ﷻ لكه چه ونيلى وؤعيسىٰ ابن مريم
لِلْحَوَارِيِّـۧنَ مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ
حوارينوته څوک دي مددګارځماپه دعوت الى الله كښې،اوونيل حوارينومونږ يومددګاران (دَدين) دَالله،
فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا ٱلَّذِينَ
پس ايمان راوړلويوى ډلې دَبنى اسرائيلواوكفراوكړويلى ډلې،پس امداداوكړومونږ دَهغه خلقو
ءَامَنُوا۟ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا۟ ظَٰهِرِينَ ۝
چه ايمان ئى راوړې وؤپه دشمنانودَهغوئ پس اوګرځيدل هغوئ غالب

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ﴾دادريم خطاب دې مؤمنانوته دى كښې هم ترغيب دَقتال دې﴿ أَنصَارَ ٱللَّهِ ﴾اى انصاردينِ الله،هرمؤمن ته حكم دې چه دَدين دَالله ﷻ دى مددګار شى، لكه چه څنګه حوارينودَعيسى عليه السلام نصرت كړې وؤپه هغه وخت كښې چه ده ورته اوونيل ﴿مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾اى من ينصرنى و يكون عونى لتبليغ دعوةِ الله(صفوة التفاسير)علماء وائى چه دينه معلومه شوه چه دَبل نه استعانت اونصرت طلب كول په دين كاركښې سنت دَ انبياؤ دې.

﴿قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ﴾جمع دَحواريّ ده،مخلص او راز دار دوست ته وائى كقوله عليه السلام لكل نبى حوارى وحوارى زبير﷜،دادولس(۱۲)كسان وؤاول ايمان راوړونكى وؤ،كله چه دوئ اوونيل ﴿نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ﴾نوعيسى عليه السلام بيادوئ دَشام ښارونوته دَدعوت تبليغ لپاره اوليږل. په

حوارى کښې زيات تفصيل اووجه تسميه دَسورة آل عمرآن آيت(۵۲)کښې تيرشويدې هلته ئې اوګورئ،

﴿فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ﴾يعنى بنى اسرائيل دوه جماعتونو ته تقسيم شول، يو جماعت ايمان راؤړودَعيسىٰ عليه السلام تصديق ئې اوکړو،اويوجماعت کفراوکړو اوتکذيب ئې اوکړو ﴿فَأَيَّدۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمۡ فَأَصۡبَحُواْ ظَٰهِرِينَ﴾مشهوره داده چه په شريعت دَ عيسىٰ عليه السلام کښې قتال حکم نه وؤنوپدى وجه دلته دَنصرت اوغلبى نه مرادپه اعتبار دَ حجت او برهان سره غلبه ده، بعضِ وائى چه رفع عيسىٰ عليه السلام نه ورستومؤمنانواوکافرانوميېنځ کښې قتال اوشونوالله ﷻ مؤمنانوته غلبه ورکړه،ليکن داقول خلاف مشهوردې، تهانوى رحمه الله فرمائى چه ممکنه ده چه ابتداءً جنګ دَ کافرانونه شوې وى اومؤمنانومدافعت کړې وى، نو دا په حکم دَقتال کښې نه دې داخل.

ركوعاتها (۲)	سورة الجمعة مدنية	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۲) **وحسب النزول** (۱۱۰)

نزلت بعد الصّف وقبل الفتح

ربط: (۱) **ماقبل څلور**(۴)سورتونه دَسورة حدید په دویم مضمون یعنی جهادفی سبیل الله مرتب وؤ، اوس آئنده څلور سورتونه،جمعه،منافقون،تغابن،طلاق په اول مضمون یعنی انفاق فی سبیل الله مرتب دی.سورت الجمعه دَ انفاق دَپاره یو تمهید دې،څکه انفاق دَ مسلمانانو یوه اجتماعی مسئله ده،او جمعي ورځ هم دَمسلمانو اجتماع وی،نوپدیکښ دَ انفاق ترغیب سره دا مقصد ښه طریقې سره حاصلیږی.

(۲)مخکښ سورت کښ دَرسول الله ﷺ دَبعثت بشارت وؤ((یاتي من بعد اسمه احمد)) دیکښ دَ بعثت مقاصدو ذکر دې.

(۳)سورت الصف کښ د،یهود دَحضرت موسی علیه السلام سره دَعناد ذکروؤ،چې باوجود دینه چې ښه ورته پته ده چې موسی علیه السلام دَالله ﷻ رسول دې خوبیا یې هم ایمان نه راوړو،((کماقال تعالی:وقدتعلمون اني رسول الله الیکم، فلما زاغوا)) دلته نبی کریم ﷺ سره دَعناد ذکر دې.

خلاصه: ابتداء کښ مسئله دَتوحید ده،

آیت نمبر ۲ نه تر ۴ پورې،دې امت فضیلت بیان دې.

آیت نمبر ۵ کښ دَ یهودو اولې دعوې رد دې.

آیت نمبر ۷-۸ پورې دَیهود دویمې دعوې رد دې.

آیت ۹، ۱۰ کښ دَیهودو دریمې دعوې رد دې.

او آخر کښ مؤمناتو ته زجر دې.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ
پاکی بیانوی دَالله ﷻ هغه څیزونه چه په آسمانونکښ دی اوهغه څه چه په زمکه کښ دی،چه بادشاه دې،

الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ① هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا

پاک دي،غالبه دي، حکمتونو والا دي . الله جل جلاله هغه ذات دي چه لیږلې ئی دي په امیانو کښې رسول

مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

دَدوئ جنس نه چه لولی په هغوئ آیاتونه دَ الله او پاکوی دوئ «دَ قبائحو نه» او ښائی ورته کتاب اوسنت،

وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ② وَآخَرِينَ

اوبیشکه وو دوئ مخکښې«دَمبعوث کیدلودَرسول نه» په گمراهئ ښکاره کښې «لیږلې ئی دي»نورو خلقوته

مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ③ ذَٰلِكَ

دَدوئ نه،چه تراوسه پورې نه دی پیوست شوی دَدوئ سره،اوالله غالبه دي حکیم دي.دا«رالیږل دَرسول»

فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ④

فضل دَالله دي ورکوی ئی چاته ئی چه خوښه شي،اوالله جل جلاله خاونددفضل لوئ دي

﴿ يُسَبِّحُ لِلَّهِ ﴾دیکښې مسئله توحید بیان دي.

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ ﴾دادَ **دي امت فضیلت بیان** دي،یعنې نبی کریم ﷺ بعثت،دَ دي امت دومره لوئ فضیلت دي چې دابل چاته نه دي حاصل،دوئ امیان وو،هغه دَخپل تعلیم وتربیت اوتزکیه په برکته دوئ نه داسې خلق جوړ کړل چې دوئ دَنورودَپاره مقتدیان اوگرځیدل،اوقیامته پورې راتلونکی انسانانوته ئې داسې هدایت پریخودلو چې څوک پرې هم عمل کوی،نوهغه به یو کامل مکمل انسان جوړیدلي شي.

﴿الْأُمِّيِّينَ ﴾نه مرادعرب دی څکه چه اکثروپدوئ کښې لیکل اولوستل نه شول کولې،په صحیحینو وغیره کښې دی"اِنّاامة اُمية لانكتب ولانحسب" نوامی منسوب دي ام یعنی مور ته، انسان چه دَ مور نه پیدا شي نولیکل اولوستل نه شی کولې،﴿رَسُولًا مِّنْهُمْ﴾واضح دلیل دي چه حضورﷺبشردي، ﴿يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ ﴾ د **رسالت مقاصدو بیان دي**، دا **اول مقصد** دي،چې

الله ﷻ آيات اواحکام به په خلقو لولی.((يتلوا))واحدصيغه ده دَجمع نه ده، ﴿وَيُزَكِّيهِمْ﴾دويم مقصد دي يعنی غلط اوفاسد عقائد اعمال اواخلاقو نه خلق پاکول ﴿وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ﴾دريم مقصد دي،او((الكتب)) نه مرادمعانی دَ کتاب الله دی ځکه چه دَالفاظوذکر په ((يتلوا)) کښ راغلي دي، ﴿وَٱلْحِكْمَةَ﴾دَ راجح قول په بناء دَدينه مراد سنت دَ رسول ﷺ دي.

تنبيه:دَدی آيات تفصيلی تفسيراومنکرينوحديث باندې رد دَسورة البقرة آيت(۱۲۹) اوآلِ عمران(۱۶۴) کښ دَوالدمحترم غفرالله له دَلاسه ليکلې شوې دې هلته دی اوکتلې شی.

﴿وَإِن كَانُوا۟﴾"ان"مخففه عن المثقله دي﴿مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ﴾يعنی دَحضورﷺدَمبعوث کيدلونه قبل دوئ په شرک اودَجاهليت په ګنده رسمونوکښ مبتلاوؤ،نوبعثت دَنبی کريم عليه السلام په دوئ لوئ احسان دي.

﴿وَءَاخَرِينَ مِنْهُمْ﴾((آخرين)) جمع دَ"آخر"ده پمعنی "غير" کښ استعماليږی،دلته ترينه مراد يا غير عرب يعنی عجم دی، اودې تائيد دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث نه هم کيږی چی مونږ نبی کريم ﷺ سره ناست وؤ چې داسورت نازل شو،نبی ﷺ په مونږ دااولوستلو،کله چی ((وآخرين منهم لما يلحقو بهم)) ته اورسيدو نو يو صحابی عرض اوکړو،چی يارسول الله ﷺ دا کوم خلق دی چی لا تراوسه پورې مونږ سره ميلاؤ شوی نه دی،نو نبی کريم ﷺ خپل لاس سلمان فارسی رضي الله عنه باندی کيخودلو او اوئی فرمائيل:چی قسم مې دې وی په هغه ذات چی هغه په قبضه کښ ځماځان دې کچرته ايمان ثريا ستوری سره هم وی نودَده قوم به هغه حاصل کړی، نو ديکښ اشاره ده چی دينه مراد اهل عجم دی،برابره خبره ده کۀ هغه وخت موجود وؤ او که روستو راغلی دي او يا راروان دی،البته موجودينو په حق کښ((لما يلحقوا)) نه مراد "لحوق لې الاسلام" دې،يعنی تر اوسه ئي لا ايمان نه دې راوړې خو عنقريب چی ايمان به راوړی، اوغير موجودينو حق کښ "لحوق" نه مراد متبادره معنی ده، يعنی لحوق زمانی دې.

يا((آخرين)) نه مراد دلته مغائرت زمانی دې يعنی موجودينو نه علاوه چی څوک هم دی برابره خبره ده چی هغه عرب وی اوکه عجم تولوته نبی کريم ﷺ مبعوث شوي دې.

«آخرين» **يا حالت جري** كښې دي او عطف دي په « الامين» اي بعث في الآخرين، يا «عليهم» ضمير مجرور باندې، اي: يتلو على الآخرين آيته ، **يا حالت نصبي** كښې دې، واؤ بمعنى مع دې ،او مفعول معه دې او دې تعلق « يتلو، يزكي، يعلم » درې واړو فعلو نوسره دې او د هغوئ پکښې تنازع ده، يعنې بعثت مقاصد صرف اميينو پورې خاص نه دى بلكه «آخرين» هم په دې كښې شامل دى، **او يا** « يعلمهم » ضمير منصوب باندې عطف دې يعنې د آخرينو دپاره هم معلم دې.

﴿مِنْهُمْ﴾ اي كائنين منهم يعنې دوئ سره به يې تعلق وى، يا صرف ديني ،اويا دينى او نسبى دواړو اعتبار سره ،ضمير مجرور «الامين» ته راجع دې او ياجارمجرور«آخرين»سره متعلق كيږى، اي مغائرين لهم يعنې چې دَاميينو نه غير دى،«حدائق الروح والريحان»

﴿وهو العزيز الحكيم﴾دا بمنزله دليل دې څکه چې کله دا اوئيلى شو« وآخرين منهم» نو ذهن كښې دا خبره راتله چې آخرينو ته به دَنبوت مقاصد څنګه رسى نو الله ﷻ اوفرمائيل چې څه قادريم اوځمادَحكمت هم داتقاضا ده، لهذاقيامت پورې ماخپل قوت اوحكمت سره ده د دې تكوينى انتظام كړې دې.

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ﴾اشاره ده مذكور تولو صفاتو ته يعنې دَنبى كريم ﷺ بعثت تلاوت ، تعليم و تزكيه،او انقاذ من الضلالة داټول دَالله ﷻ په تاسو فضل عظيم دې، دې فضيلت كښې درسره بل څوک شريک نشته.

فائده: دې آيتونو كښې دَدې امت څوفضيلتونه بيان شول:

(۱)الله ﷻ پكښې خپل آخرى پيغمبر مبعوث اوفرمائيلو.

(۲)باوجود دَدينه چې دوئ اميان وو، جهالت كښې پراته وو،الله ﷻ دَنبى كريم ﷺ دَتعليم وتزكيه په بركته مقتديان اوګرځولو.

(۳)دَنبوت مقاصد تلاوت،تعليم تزكيه دَنبى كريم ﷺ نه بعد دوئ ته حواله دې،اوهغه كار چې دينى ذمه وارى وه اوس دَدوئ سره ده، دوئ به يې آخرينو ته رسوى.

مَثَلُ	الَّذِيْنَ	حُمِّلُوا	التَّوْرٰىةَ	ثُمَّ	لَمْ	يَحْمِلُوْهَا	كَمَثَلِ	الْحِمَارِ
مثال دَهغه خلقوچه مکلف (پابند) کړې شوی وؤدَعمل په تورات،بیائی اونکړوعمل په هغی.په شانته دَخره دی								
يَحْمِلُ	اَسْفَارًا	بِئْسَ	مَثَلُ	الْقَوْمِ	الَّذِيْنَ	كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِ	اللّٰهِ
چه بارکړی ئی وی غټ کتابونه،ډیربددې مثال دَهغه قوم چه تکذیب کوی په آیانونودالله.								
وَاللّٰهُ	لَا	يَهْدِي	الْقَوْمَ	الظّٰلِمِيْنَ ⑤				
اوالله ﷻ	نکوی	هدایت	قوم	ظالمانوته				

﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ﴾ دیکښې دَ **یهودو اولې دعوې رد دې**،چې دوئ به وی:مونږ ته په تاسو فضیلت حاصل دې،ځکه چې مونږ اهل کتاب یو اوتاسو امیان یئ ،الله ﷻ فرمائی چې دوئ کوم په خپل کتاب باندې عمل کړیدی؟ کچرته واقعی اهل کتاب وې نو خپل کتاب باندې دې عمل اوکړی چې هغې کښې دَنبی کریم ﷺ صفات ذکر دی اوپه هغه باندی ایمان راوړولو حکم دې،کتاب احکاماتوباندی عمل نه کولو باوجود اهل کتاب کیدل داسې دي لکه خرباندې چې لوئ لوئ کتابونه بارکړی، نو کتابونه بار کیدل څنګه هغه د پاره فضیلت خبره نه ده نو داسې د دوئ د پاره هم نه ده.

﴿حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ﴾ اي كلفوا العمل بها، یعنی هغی باندی عمل کولو مکلف ګرځولی شوی وؤ، **﴿ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوْهَا﴾** اي لم يعملوا بها یعنی بیا پری عمل اونکړو،((كمثل الحمار)) خره سره تشبیه ورکولو دَهغوئ بې وقوفتیا اظهار اوتحقیر مقصود دې **﴿يَحْمِلُ اَسْفَارًا﴾** دَسفر جمع ده، غټ کتاب ته وائی،یعنی لکه څرنګه چه په خرباندی دَغټو کتابونو بار پروت وی اوروان وی ماسوئ دَتکلیف او سترتیانه ورته هیڅ فائده نه ورکوی،دغه شان دایهودیان هم دی. **﴿الظّٰلِمِيْنَ﴾** ظالمان ورته په دې وجه اووئیلې شو،چې تورات کښې دوئ ته دَنبی کریم ﷺ اتباع او تصدیق حکم شوې وو او دوئ د تصدیق په ځائ تکذیب کوی.

قُلْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ
اووايه اې پیغمبره! اې یهودیانو اکچرته گمان کوئ تاسوچه تاسو دوستان یئ دَالله
مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۞ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ
په غیردنورو خلقونه نوتاسواوغواړئ مرگ کچرته یئ تاسوریښتني اوبه نه غواړی دوئ مرگ
أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ۞ قُلْ
هیڅ کله پوجه دَهغه عملونوچه مخکښې لیږلی دی لاسونودَدوئ اوالله ښه پوهه دې په ظالمانو اووایه
إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
بیشکه چه هغه مرگ چه تختئ ورنه تاسونوبیشکه هغه راتلونکې دې تاسوته بیابه بوتلې شئ تاسو
إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۞
هغه ذات طرف ته چه عالم دې په پټ اوښکاره پس خبربه کړی تاسوپه هغه عملونوچه تاسو کول

﴿قُلْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ﴾ دیکښې دَ یهودو دویمې دعوې رد دې، چې مونږ ته په تاسو باندې څکه فضیلت حاصل دې چې مونږ دَ الله ﷻ اولیاء، ابناء او احباء یوؤ، اوجنت به صرف مونږ ته میلاویږی، نوالله ﷻ ورته اوفرمائیل چه کچرته تاسوپدی خپله خبرې کښې ریښتنی یئ نومرگ اوغواړئ.

دَسورة بقرې په تفسیرکښې تیرشویدی چه دَابن عباس ﷺنه مروی ده چې مراد دَ ﴿فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ﴾ نه مباهله ده او په دې آیت کښې دعوت دَمباهلې دې، ابن کثیر رحمه الله هم دامتعینه کړې ده چه مراد ترینه دُعاعلی وجه المباهلة ده، عام مفسرین داسې توجیه کوی چه کچرته تاسو ریښتنی یئ پخپله دعوه نومرگ اوغواړئ څکه چه کوم څیزدَمحبوب دَحصول ذریعه اوسبب وی نودَهغی دَ ذریعې طلب ضروری وی، اگرکه داذریعه فی نفسه مکروه اوترخه وی، نوچه جنت تاسولره یقینًا دې، اوتاسو الله ﷻ ته ډیر محبوب یئ- اوجنت ته دَرسیدلو او الله ﷻ سره ملاقات ذریعه خو مرگ دې- نو دَ موت سوال اوکړئ، لیکن مونږ دا پیشن گوئي کوؤ چه تاسو

دَ مرګ تمنا هيڅ کله نه کوئ، نومعلومه شوه چه تاسو کاذبان يئ.دَ دې مزيد تفسير پاره اوّل جلد صفحه (۲۰۸) آيت نمبر(۹۴)مطالعه اوکړئ.

﴿قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ﴾ ماقبل سره متعلق دې،چه دَ کوم مرګ د يرې نه تاسو دَ مباهلې نه تختئ هغې نه خلاصيدل بياهم نشته،کقوله تعالى:اين ماتكونوا يدركم الموت و لوكنتم ... (النساء:78) ﴿فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ﴾اسم موصول متضمن دې معنى دَ شرط لره نوځکه فاء داخله شوه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْاْ
اې ايمان والو! کله چه اوازاوکړې شي(اذان)لپاره دَمونځ په ورځ دَجمعې نواهتمام سره ځئ
إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلْبَيْعَ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝
ذکردالله ﷻته اوپريږدئ بيعَ،داډيرغوره دې تاسولره کچرته تاسو پوهيږئ،
فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ
پس کله چه اداکړې شي مونځ نوخواره شئ په زمکه کښ اوطلب کړئ دَفضل دَالله نه(رزق)
وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝
اوذکرکوئ دَالله ﷻ ډير،لپاره دَدې چه تاسوکامياب شئ،

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ﴾دیکښ دَ يهودو دريمې دعوې رد دې،چې دوئ به يوم السبت باندې فخرکولو،اودَ هغې په ذريعه ئې خپل فضيلت ظاهرولو،نو الله ﷻ دې آيتونو کښ مسلمانانوته دَجمعې مونځ ترغيب ذکر کوی،ځکه چې دايوم السبت په مقابله کښ مسلمانانو ته ورکړې شوی ده اودهغې نه غوره ورځ ده.

﴿نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ﴾ دينه مراد اذان ثانى دې چه په وخت دَ قعود امام په منبر باندې کيږی، ځکه اذان اول دَ نزول قرآن په وخت کښ نه وؤ،دَحضورﷺپه وخت کښ به يو اذان کيدلو، د ابوبکر ﷺ اودَحضرت عمرﷺهم دغه معمول وؤ،ليکن چه کله دَعثمانﷺخلافت راغې او

خلق زيات شول، كورونه دَ مسجدنبوى ﷺ نه لرى شول،نوعثمان ؓ امر اوكړو دَاول اذان،چه دَ مسجدنبوى نه بهردَ زوراء پَه مقام كښ به كيدلو،خلقوبه دا اذان واوريدلو نوجمات ته به راغلل ، بيابه دويم اذان اوشو،اذانِ اول هم مسنون دې دَ وجه دَ قول دَحضور ﷺ نه عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين من بعدى دغه رنګه صحابه كراموكښ هيڅ چاهم په اول اذان باندې اعتراض اونكړو،په دې وجه احنافورحمهم الله تعالى په نيز دَ بيع وغيره په حرمت كښ اذانِ اول حكم په مثال دَثلنى اذان دې،يعنى دَاذان اول نه ورستوبيع وغيره مشاغل ممنوع اوګرځى، ځكه چه دَعلت په اشتراک سره اشتراک په حكم كښ هم راځى،البته آذان قديم «اذان ثانى»كښ داحكم منصوص او قطعى دې او اول اذان كښ داحكم مجتهد فيه او ظني دې «عثمانى».

﴿مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ﴾ من پمعنى دَ في دې اى في يوم الجمعة،كمافى قوله تعالى:« اروني ماذا خلقوامن الارضِ » اى فى الارض«روح» يا من بيانيه دې دَ اذا بيان او تفسير كوى «كشاف» جُمُعَة بضم الميم هم راغلې دې اوبالسكون هم راغلې دې،پمعنى دَمجموع سره، جمعې ورځى ته ځكه جمعه وائى چه خلق پكښ دَ لرې لرې نه دَجمعې مونځ لپاره راجمع كيږى، بعضِ وائى چه په دې ورځې آدم عليه السلام دَخپلى بى بى حواء سره په زمكه ميلاؤشوې وؤ، ځكه ورته جمعه وائى.بعضِ وائى چه په دې ورځى خلقت دآدم عليه السلام جمع شوې وو.

جاهليت په زمانه كښ ديته يوم العروبه وئيلى كيدل،دَعروبه معنى رحمة ده «روح المعانى».

اودجمعه اطلاق تولونه اول كعب بن لؤى«دحضور ﷺ جدامجد» كړې دې او يا پرې اسلام كښ شويدې،لكه بعضو رواياتو كښ راځى چه دَحضور ﷺ دحكم مطابق انصارو دَ هجرت نه قبل اجتماعى عبادت لپاره داورځ مقرره كړې وه،خالى ورځ دَيهودواوداتوار دَ نصارىٰ وُ د پاره متعينه وه،نومسلمانان سعدبن زراره ؓ خواته جمع شول،هغه ورته وعظ او نصيحت اوكړو بيا ئې ورته دوه ركعته مونځ اوكړو،نودَغى وخت نه دى ورځى ته جمعه اووئيل شول، ليكن دا ورباندى فرض نه وؤ،هجرت نه ورستواول كال باندى داآيت نازل شو او دَجمعى مونځ فرض شو . بعضِ وائى اصح داده چه په شپږم كال دَهجرت دَجمعى مونځ فرض شوي دې. «روح المعانى»

ملائکه به په قیامت کښ دی ورځی ته یوم المزیدوائی ځکه چه په دې ورځ به الله ﷻ اهل جنت ته تجلی کوی. په احادیثوکښ دې ورځې ته سیدالایام اوافضل الایّام ونیلې شوې دې، په دې ورځې کښ یو داسې وخت دې چه دَحرام سوال نه علاوه پکښ هره دعاقبولیږی،تعین دَ دغی ساعت نشته، الله ﷻ خفی کړیدې په شان دَاسم اعظم اولیلة القدر

﴿فَٱسْعَوْاْ﴾مراددَسعی نه منډه وهل نه دی،ځکه چه په حدیث کښ دی اذا اُقیمت الصلاة فلاتأتوها و انتم تسعون، واتوها و انتم تمشون ، وعلیکم السکینة ، فما ادرکتم فصلوا وما فاتکم فاتموا، بلکه مرادورنه اهتمام سره اواول وخت کښ تلل مراد دې. دَ﴿ذِكْرِ ٱللَّهِ﴾نه مرادخطبه او مونځ دواړه دی،﴿وَذَرُواْ ٱلْبَيْعَ﴾مراد دَبیع نه مطلق عقداومعاملات دی،که بیع وی که شراء وی او که اجاره وغیره وی،او امر دَ وجوب لپاره دې، نو دَ اذان نه ورستو دا هر څه حرام دی. صاحب دَ روح المعانی دَ عطاء نه نقل کړې دی چه مباح کار،کورته راتلل اوخط کتابت کول وغیره ټول حرام دی دَاذان دَجمعی نه ورستو.﴿ذَٰلِكُمْ﴾ای السعی الی ذکرالله وترک البیع (روح).

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ﴾امر دَ اباحت دپاره دې ﴿وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ﴾ فضل الله نه مرادرزق اوربح ده،بعضِ سلفونه مروی ده چه کوم سړې دَجمعی مونځ کولو نه ورستوتجارت اوکړی نو الله ﷻ په هغی کښ اویا(۷۰)درجی برکت اچوی(ابن کثیر).

﴿وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا﴾یعنی چه کله تاسوبیع شراءکوی نوبازارونه دَغفلت ځائ دې نوهلته ذکر ډیر کوئ،حدیث کښ دی چه څوک بازارته لاړشی اوهلته دادعااووائی:لااِله الاّالله وحدهٗ لا شریک له،له الملکُ وله الحمدوهوعلی کلّ شئ قدیر،هغه ته لس لاکهه نیکیانی ورکولې کیږی لس(۱۰)لاکهه گناهونه ئی معاف کیږی.

وَإِذَا رَأَوْاْ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا ۚ قُلْ
کله چې اولیدلو دوئ تجارت او لهوه نو منډې ئې کړی هغی ته او پریخوې ئې ته ولاړ ، ته ورته اووایه

مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ⑪
هغه څه چه الله ﷻ سره دی غوره دی دلهوی نه اودتجارت نه،اوالله ﷻ بیرغوره دی درزق ورکونکونه

﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا﴾ دا زجر دې بعضې مؤمنانو ته. بخاری،مسلم، وغیرهما کښې دَ جابر بن عبدالله ﷺنه مروی دی چه یوځل حضور ﷺ دَجمعې په ورځ خطبه فرمایله چه مدینې ته تجارتی قافله راغله،صحابه کرام چه خبرشول نوورپسی لاړل صرف دولس(۱۲)کسان ورسره په مسجدکښې پاتې شول،نوالله ﷻ داآیت نازل کړو،په یوروایت کښې دی چه دولس سړی او وه(۷)ښځې پاتې شولې،نوحضور ﷺاوفرمائیل کچرته تاسو ټول تلی وئ نو دا "وادی" به ټوله په تاسودَ اُورنه ډکه شوی وه.

«اذا» دلته دَماضی معنی ورکوی،استقبال دَپاره نه دې،(روح المعاني،التحرير والتنوير) دَ «لهوا» نه مراد، هغه دف وغیره دې چه دَقافلی راتلووخت کښې به وهلې کیدلو.« انفضوا الیها » "هاء" ضمیر « تجارة » او « لهوا» دواړو ته راجع دې، او عطف په « او» سره شوې دې، نو ځکه ورته ضمیر دَ مفرد راجع شو،او چونکه دې "انفضاض" او وتلو اصل سبب تجارت وؤ،لهو نه وه نو ځکه ضمیر د مؤنث راوړلې شو،او دیکښې اشاره ده دیته هم چې تجارت دَ وجهې نه خطبه پریخودل ګناه ده حالانکه تجارت یو مباح امر دې، نو لهو دَوجهی نه پریخودل خولاغټه ګناه ده.﴿وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾استدلال کړې شوي دې په دې سره په مشروعیة دَقیام په خطبه کښې،

﴿قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ﴾یعنی ثواب اونعمتونه دَجنت،﴿وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ﴾نو پس الله ﷻطرف ته سعی اوکړئ اودَهغه نه رزق طلب کړئ.

ركوعاتها (۲)	سورة المنافقون مدنية	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۳) وحسب النزول (۱۰۴)

نزلت بعد الحج و قبل المجادلة

ربط : ماقبل سورة کښې دَانفاق حکم وؤچه دَجمعې خطبې ته حاضریږئ او انفاق في سبيل الله مسائل آوریٔ، اوس دې سورة کښې هم دَانفاق حکم دې چه زمونږ دَدرکړې شوی مال نه دَمرګ نه مخکښې مخکښې انفاق اوکړئ.

خلاصه: منافقانو ته زجرونه او دَهغوئ نه شکوی دی، چه دوئ وائی په مهاجرينو باندی مال مه خرچ کوئ، او دَهغوئ دَاحوال خبيثه ؤبيان دې، آخر کښې مقصودی مضمون يعنې دَانفاق في سبيل الله حکم دې (تمت).

شانِ نزول: روايت دې چه په سفر دَغزوه بنی مصطلق کښې دَيومهاجر صحابي رضی الله عنه او انصاری صحابی په څه خبره په اوبو باندی جګړه اوشوه، نو مهاجر صحابی په انصاری باندی ګزار اوکړو، نو انصاری صحابی خپلو انصاروته آواز اوکړو: يالَلأنصار، اې انصارو راشئ، مهاجر خپلو مهاجرينو ته اواز اوکړو: يالَلمهاجرين، قريبه وه چه دَانصارو اومهاجرينو مينځ کښې لويه جګړه شوې وې، حضور ﷺ تشريف راؤړو اواوئې فرمائيل: مَابال دعوىٰ الجاهلية، اوبيائې او فرمائيل: دعوها فانّها مُنتنةٌ، دا بدبوداره دعوه پريږدئ، دَصحابه ؤپه مينځ کښې روغه اوشوه، رئيس المنافقين عبدالله بن سلول چه خبرشونوئې وئيل: چه زمونږ اودَمهاجرينو مثال خو داسی ده لکه متل دې چه "سَمِّن کلبک ياکلک" خپل سپي غټ کړه چې تاا وخوری داتاسو دَخان سره پخپله اوکړل، پخپلو کورونو کښې موورته ځائ ورکړو، خرڅې موورباندی اوکړې نو اوس دوئ قوی شول اوتاسو ضعيف شوئ، لهذا پدوئ خرڅې مکوئ چه چرته بل ځائ ته لاړ شی، اودائی هم اووئيل ﴿لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ﴾ زيدبن ارقم رضی الله عنه هم پدغه موقع باندې موجود وو، کله چې يې دغه خبره واؤريدله، نو حضور ﷺ ته يې داخبره

اورسوله، حضرت عمرؓ اجازت طلب کړو یارسول الله! ماته اجازت راکړه چه دَدې منافق سر پریکړم ، لیکن نبی کریم علیه السلام دې منع کړو ،چه خلق به وائی داپیغمبرخپل ملګری قتلوی، بیا حضور ﷺ عبدالله ابن سلول راواوغوښتلو ،تپوس ئې ورنه اوکړوآیاتاداخبره کړیده؟ هغه ورته قسمونه اوکړل چه ماداسې څه خبره هم نه ده کړې، اوزیدؓ کاذب دې،زیدؓ چونکه پدغه وخت کښ کم عمره وؤنوحاضرینو اووئیل چه کیدیشی زیدؓ ته وهم شوې وی اوعبدالله به داخبره نه وی کړی،نوحضور ﷺ دَعبدالله بن سلول تصدیق اوکړو.اودَزیدؓ خبره ئې اونه منله،زیدبن ارقمؓ فرمائی چه څه پدې سخت ملامته شوم،اودومره پریشانه شوم چه دومره بل څوک نه وؤ پریشانه،دَزیدؓ یقین وؤچه الله ﷻ به خمادَتصدیق باره کښ خامخاوحی نازلوی حتّی چه پدغه سفرکښ داسورة نازل شو،دَزیدؓ تصدیق اوشواودَعبدالله بن سلول تکذیب اوشو ، بعض صحابه ؤابن سلول ته اووئیل چه ورشه معافی اوغواړه حضور ﷺ به درته معافی اوکړی او مغفرت به درله اوغواړی لیکن ده انکاراوکړو.چه ورستوراروان دی.

إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ
کله چه راسی تاته منافقان وائی دوئ ګواهی کوؤمونږچه بیشکه ته یقیناً چې دالله رسول ئې،اوالله ﷻ پوهیږی
إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ①
چه ته خمخادَهغه رسول ئې،اوالله ﷻ ګواهی ورکوی چه بیشکه منافقان دروغژن دی

﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ﴾ دیکښ دَ منافقینو اول خباثت ذکر دې چې دوئ دروغو ګواهانی ورکوی،او«المنافقون» نه مرادعبدالله بن أبي دې او دَ ده ملګری دي، « نشهد انک لرسول الله» مونږ تاواقعی دَالله ﷻ رسول ګنړودَزړه نه داګواهی ورکوؤ. ﴿وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ﴾ جمله معترضه ده راوړې شوې ده دَ پاره دفع توهم، چه سامع دا توهم اونکړی چه قول دَدوئ «انک لرسول الله» هم کذب دې.

﴿وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ﴾ دامنافقینو دعوې رد دې تکذیب یاراجع دې شهادت دَدوئ ته،یعنی دوئی ته،یعنی دوئی دروغژن دی په شهادت کښ څکه شهادت دَزړه خبری ته وائی نو الله ﷻ فرمائی چه دوئ دروغ ژن دی،دادَدوئ ژبانی جمع خرچ دې ، زړه نه

دوئ ستاد رسالت منکرین دی.یاتکذیب په نسبت سره اعتقاد دَدوئ ته دې،یعنی دروغژن دی په مشهود به کښې دَخپل

اِتَّخَذُوْٓا	اَیْمَانَهُمْ	جُنَّةً	فَصَدُّوْا	عَنْ	سَبِیْلِ	اللّٰهِ	اِنَّهُمْ	سَآءَ
نیولی دی دوئ	قسمونه خپل	ډال	پس منع	شول دوئ	دَلاری	دَاللهﷻ نه،	بیشکه دوئ	ډیربددی

مَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ۝٢	ذٰلِكَ	بِاَنَّهُمْ	اٰمَنُوْا	ثُمَّ	كَفَرُوْا
هغه	عملونه چه دوئ	ئی کوی،	داپه وجه دَدې	چه بیشکه دوئ	ایمان	راوړوبیانی	کفراوکړو

فَطُبِعَ	عَلٰی	قُلُوْبِهِمْ	فَهُمْ	لَا	يَفْقَهُوْنَ ۝٣
نومُهروهلې شویدې	په	زړونودَدوئ	پس دوئ	نه	بوهیږی

﴿اتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُمْ جُنَّةً﴾دادَ **منافقانو دویم خباثت** ذکرکیږی،چه دَروغوقسمونه ئی دَخپل ځان دَ بچ کولو لپاره ډهالونه جوړکړیدی،چی هغی په ذریعی سره دوئ یو طرف ته ځان مسلمانان ظاهری کړی اودَ مجاهدینونه پرې خپل جان ومال بچ کړی،اوبل طرف ته پری مسلمانانو ته نقصان رسوی،چی کوم خلق اسلام راوړل غواړی،یااسلام دَپاره جانی ومالی یا بل څه تعاون کول غواړی دوئ مختلف شکوک وشبهات اوحیلو حربوسره (هغوئ) په لار کښې رکاوټونه پیدا کوی،چونکه دوئ ځان مسلمانان اودین همدرد ظاهر وی نودې وجهی نه څنی خلق دَدوئ سازشونو شکار شی.

﴿فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾فاء تفریعیه ده یعنی دروغو قسمونو خوړلودَوجهې نه دوئ چونکه ځان مؤمنان ظاهرکړی نو بیا دوئ ته ډیر ښه موقع میلاؤ شوی،او مختلفو طریقوسره خلق دَاسلام نه منع کول شروع کړی.﴿ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾نه مرادنفاق اودَدروغوقسمونه دی،

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ ﴾دې کښې دَدوئ خباثتونو وجه اوسبب بیانیږی،اشاره دَدوئ خباثتونو ته ده،یعنی وجه ئې داده چی دوئ په ژبه ایمان راوړو اوپه زړه کښې ترینه منکر وؤ، نو الله ﷻ ورله په زړه باندې مهرجباریت اولګولو،نو اوس دوئ هیڅ خیرنه پیژنی،خباثت دَ دوئ فطرت اوګرځیدلو.

وَإِذَا	رَأَيْتَهُمْ	تُعْجِبُكَ	أَجْسَامُهُمْ	وَإِنْ	يَقُولُوا	تَسْمَعْ
اوكله چه ته اووينې دوئ نوپه تعجب كښ به واچوی تا جثې ددوئ. اوكه خبرې كوی دوئ نوغوږبه كيدی ته						
لِقَوْلِهِمْ	كَأَنَّهُمْ	خُشُبٌ	مُّسَنَّدَةٌ	يَحْسَبُونَ	كُلَّ صَيْحَةٍ	عَلَيْهِمْ
خبرو ددوئ ته.گويا كه دوئ لرگی دی تكيه كړی شوی ديوال ته.گمان كوی دوئ دهراواز چه واقع دې په مونږباندی.						
هُمُ	الْعَدُوُّ	فَاحْذَرْهُمْ	قَاتَلَهُمُ	اللَّهُ	أَنَّىٰ	يُؤْفَكُونَ ④
هم دوئ دشمنان دی،نوځان ورنه اوساته، هلاک دې كړي دوئ الله . كوم طرف ته اړه ولې كيږی.						

﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ﴾دا ئي **بل قباحت ذكر** كيږی،چې ظاهری صورت ته اوگوری نوډير خائسته ، خبرې ئي ډيرې فصيحې،چې تاسو له به خوند دركوی ،خوچې باطن ته ئی اوگورئ نو انتهائی گنده، طلب نه خالی، دشمنئ نه ډک، بې فائده ،بزدله اوبيروندکی خلق دی.

﴿تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ﴾يعنی ظاهری شكل وصورت اوهيئت ئی سړې په تعجب كښ اچوی،خه غوږ پر وي،هندو پرې مسلمانيږی،﴿وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ﴾يعنی دومره فصيحه دی چه خلق ئی خبروته متوجه كيږی،ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه عبد الله بن أبي ابن سلول جسيم، فصيح وؤ ، مجلس دَ حضورﷺ ته به راتللوسره دَخپلوملگرو،حضورﷺ اوصحابه كرام به ئی شكل و صورت ته حيرانيدل،او دَ هغه خبرو ته به ئي غوږكيخودلو﴿كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ﴾يعنی ظاهری چال چلن خو ئی ښه دې ليكن باطن كښ هيڅ نه وی،تش كدوان دی،مثال ئی داسی دې لكه لرگې چه ديوال ته تكيه كړې شوې وی،تشبيه دَ منافقانو دَ لرگو تكيه كړې شوؤ سره (١) يا په عدم نفع اوخيركښ وركړې شوي ده. ځكه چه كوم لرگې ديوال ته اودره ولې شی نوهغه بې فائدی وی په عمارت وغيره جوړه ولوكښ نه استعماليږی،ماسوا دَ سوزولو نه . نو دغه شان دامنافقين هم دي چی جهنم دَاور خشاك جوړيدونه علاوه بل څه سره نه جوړيگی. (٢) يادا چه دوئ په مجلس دَحضورﷺ كښ تكيه لگه ولی داسی بی طلبه ناست وی لكه لرگی،چه په هيڅ هم نه پوهيږی.

﴿يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ﴾ اي واقعةً عليهم. دوئ دومره بزدله دی چه څه څوک خبره کوی نودوئ یریږی چه لکه دا زمونږ خلاف څه خبره کیږی. مقاتل رحمه الله وائی چه چابه دُغه ورک شوی څیز اعلان کولو یاڅه بل څه اعلان، نودوئ به اوبریدل چه زمونږ باره کښې اعلان دې، بعضِ وائی چه دوئ به هروخت کښې په ویره کښې وو چه هسې نه الله تعالیٰ زمونږ باره کښې څه نازل نکړی چه زمونږ حقیقت ښکاره شی. ((هم العدو)) دادستاسو اصل دښمنان دی، خان ترینه ساتئ. ﴿قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ﴾ الله دی دوئ غرق کړی په کومه روان دی، دومره هم حق ته نه ګوری.

وَإِذَا	قِيلَ	لَهُمْ	تَعَالَوْا	يَسْتَغْفِرْ	لَكُمْ	رَسُولُ	اللّٰهِ لَوَّوْا
اوکله چه اووئیلې شی دوئ ته چه راشئ چه بخنه اوغواړی تاسولره رسول دالله تعالیٰ، نوکاږه کړی							
رُءُوسَهُمْ	وَرَأَيْتَهُمْ	يَصُدُّونَ	وَهُمْ	مُسْتَكْبِرُونَ ۝			
سرونه خپل اووینی ته دوئ چه منع کیږی (دراتلونه رسول الله ته) اودوئ تکبرکونکی دی							
سَوَاءٌ	عَلَيْهِمْ	أَسْتَغْفَرْتَ	لَهُمْ	أَمْ	لَمْ	تَسْتَغْفِرْ	لَهُمْ
برابرده په دوئ باندی که بخنه غواړی ته دوئ لپاره اوکه نه غواړی بخنه دوئ لپاره،							
لَنْ	يَغْفِرَ	اللّٰهُ	لَهُمْ إِنَّ	اللّٰهَ	لَا	يَهْدِي	الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝
هرګزبخنه نه کوی الله تعالیٰ دوئ ته ، بیشکه الله تعالیٰ نه کوی هدایت قوم فاسقانوته							

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ﴾ دابل **قباحت دَ منافقانو** دې. چی انتهائی متکبر دي کله چی ترینه غلطی اوشی ، او ورته اویلی شی چې لاړ شئ رسول الله ﷺ ته چې مغفرت درله او غواړی نودوئ نه ځی، روایت کښې دی چه کله الله تعالیٰ دزیدبن ارقم رضی الله عنه تصدیق اوکړو نو خلقو عبد الله بن أبي بن سلول ملامته کړو، اوبعضومسلمانانو ورته اووئیل، ورشه حضور ﷺ ته اودخپل جرم اعتراف اوکړه هغه به درله بخنه اوغواړی لیکن ده انکاراوکړو، او ورته ئې اوئیل: تاسوراته وئیل چه ایمان راوړه نوایمان مې راوړو، تاسو راته اووئیل زکوة ورکړه نو زکوة مې ورکړو، اوس نور څه نه دی پاتی مګر داچه تاسوماپه سجده کوئ محمد ﷺ ته.

﴿لَوَّوۡا رُءُوسَهُمۡ﴾ تاوه ول دَسرونو کنایه ده دَتکبراواعراض نه.یاحقیقةً تاوه ول ورنه مراد دی لکه څنګه چه عادت دي دَانکارکونکو.

﴿سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ أَسۡتَغۡفَرۡتَ لَهُمۡ﴾دازجراوتخویف دي منافقانوته،چه دَدوئ مغفرت نشی کیدي اګرچه سید الکونینﷺ ورله مغفرت اوغواړی،څه ضروری تفسیردَدی آیت متعلق دَ لسمی(۱۰)سپاری په آخرکښ سورة التوبه کښ تیرشویدي هلته ئی اوګورئ.

هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا
دامنافقان هغه دی چه وائی دوئ مه کوئ نفقه په هغه چاچه دَرسول الله سره دی لپاره دَدی چه تول خواره شی،
وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۞
اوخاص الله لره دی خزانی دَاسمانونو اودَزمکی لیکن منافقان نه پوهیږی.

﴿هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ﴾دائی بل قباحت ذکر کیږی،چی دوئ وائی صحابه باندی خرچ مه کوئ،دوئ سره مالی تعاون مه کوئ،دامهاجره بي کوره خلق دی چی تاسو ورسره امداد بند کړئ نو دوئ به خپله نبی ﷺ اتباع پریګدی، قائل دَدی خبری رئیس المنافقین عبدالله بن ابي وو ، او نور منافقان ورسره په دي راضی وو.دَ آیت شانِ نزول ابتداءکښ تیرشویدي.﴿عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ﴾ دینه مرادئی فقراء مهاجرینﷺدی،﴿رَسُولَ ٱللَّهِ﴾ سره تعبیر ئی صرف ظاهراً کړیدي اعتقادأئی ندی وئیلی﴿حَتَّىٰ يَنفَضُّواْ﴾حتیٰ تعلیلیه دي، "انفضاض" تفرق او انتشار ته وائی یعنی په دوئ خرچه بنده کړئ چی دوئ منتشر شی.

﴿وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾رد دي په قولِ مذکور دَ منافقانو،چی دَ اسمانونو او دَ زمکی دَ رزق خزانی صرف الله سره دی،مخلوق سره نه دی چه په چائ بندی کړی،لیکن منافقان په دي نه پوهیږی.

يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَآ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ط
وائی دوئ منافقان کچری واپس شومونږمدینی ته نو خامخا اوباسی به عزت مند دَ مدینی نه ذلیلو لره،

وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۸﴾
اوخاص الله لره دي عزة اودهغه رسول لره دي،اومؤمنانولره دی،لیکن منافقان نه پوهیږی

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ﴾ دا ئې **بل قباحت دې**. چې دوئ وائی مونږ دمدینی معززین یو اودامهاجرین ذلیل خلق دي،چې کله مدینې ته اورسو نو مونږ به دوئ دمدینی نه اوباسو. ددی قائل هم ابن أبي بن سلول دې

﴿وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ﴾ رد دې ددوئ دقول مذکور،یعنی دا خبره صحیح ده چې مدینی عزت مند خلق به ذلیل خلق اوباسی لیکن عزت مند خلق خومؤمنان دی اوتاسو ذلیل ئی،لهذا هم تاسو به دمدینی نه اوځئ. تقدیم دخبر «لله» تخصیص لپاره شویدي. چې عزت صرف الله ﷻ او د الله ﷻ رسول او مؤمنانو دپاره دي، دوئ نه علاوه چې څوک هم دی هغه ذلیل دي.

فائده: دې آیت نه ثابتیږی چې عزت معیار صرف الله ﷻ او د هغه رسول اتباع او اسلامی طورطریقې اواسلامی علوم دی، آه! انقلاب د زمانې ته اوګورئ چې نن په مسمانانو داسې زمانه راغلیده چې هغوئ ته عزت په غیرو طریقو او دنیوی علومو و فنونو کښې ښکاری اودینی علوم اودهغی حاصلونکی ورته سپک لیدې شی

فائده: «خزائن السمٰوات» تخصیص صرف الله ﷻ سره اوشو اوعزت تخصیص الله ﷻ، رسول اومؤمنانو درې واړو سره اوشو،دیکښې اشاره ده دې خبرې ته چې مؤمن مالداره کیدل ضروری امر نه دي،البته عزت مند به خامخا وي.

په روایاتونوکښې راغلی دی چه دعبدالله بن أبي بن سلول داخبره چه کله دَ ده خوی واؤریدله، او هغه مخلص مسلمان وو،نوتوره ئې رااوباسله اوپلارته ئې اووئیل چه په الله ﷻ مې دې قسم وی تر هغې دې نه پریدم چه دااونه وائی محمد ﷺ عزت مند دې اوځه ذلیل یمه، حتی چه پلار ئې دې خبری وئیلو ته مجبورشولو.

يٰۤاَيُّهَا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا	تُلْهِكُمْ	اَمْوَالُكُمْ	وَلَآ	اَوْلَادُكُمْ
اې ایمان	والؤ!	غافله	دې نکړی	تاسولره	مالونه	ستاسواونه	اولادستاسو

عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ	وَمَنْ	يَّفْعَلْ	ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الْخٰسِرُوْنَ ⑨		
دَذکردالله نه.اوهرچاچه	اوکړو	داکارنودغه	خلق	هم	دوئ	ـو ـبر	دی	

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ﴾ داپه آخردَسورة کښې مؤمنانوته دَ انفاق فی سبیل الله ترغیب دې،مؤمنانوته حکم دې چه په مال او اولادکښې دومره انهماک مه کوئ چه په هغې سره دالله ﷻ دَیادنه غافل شئ﴿ذِكْرِ اللّٰهِ﴾نه مرادمطلق عبادت دې ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذٰلِكَ﴾یعنی دَدنیاپوجه دَدین نه غافله کیدل ډیرلوئ تاوان دې،ځکه چه داغوره کول دَفانی څیزدی په مقابل دَباقی کښې.

وَاَنْفِقُوْا	مِنْ	مَّا	رَزَقْنٰكُمْ	مِّنْ	قَبْلِ	اَنْ	يَّاْتِيَ	اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
او خرچ کوئ دَهغې مال نه چه درکړیدې مونږتاسوته مخکښې ددینه چه راشي یودستاسونه مرګ								
فَيَقُوْلَ	رَبِّ	لَوْلَآ	اَخَّرْتَنِيْٓ	اِلٰٓى	اَجَلٍ	قَرِيْبٍ	فَاَصَّدَّقَ	
نوبیابه وائی اې ربه څما، ولې دې ورستو نه کړم څه ترنیتې نیزدې بوری.نوصدقه به می کړې وې								
وَاَكُنْ	مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ⑩	وَلَنْ	يُّؤَخِّرَ	اللّٰهُ	نَفْسًا	اِذَا	جَآءَ	اَجَلُهَا
اوشوې به وې څه دَنیکانونه.اوهرگزنه ورستوکوی الله جل شانه نفس لره کله چه راشی نښه دهغی.								
وَاللّٰهُ	خَبِيْرٌۢ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ ⑪					
اوالله تعالیٰ	خبردې	په	هغه	عملونوچه	تاسوئی	کوئ		

﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم﴾ ترغیب دې انفاق ته صراحتًا ،یعنی دآخرت دَذخیری جمع کولو د پاره دَخپل مالونه څه حصه خرچ کوئ ﴿أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ ای: اماراته ومقدماته. یعنی دَ مرګ آثار راتلو نه مخکښې مخکښې نفقه اوکړئ ورنه بیابه تمنّاکوئ چه یاالله ماته لږغونته مهلت راکړه چه څه صدقه اوکړم،« لولا اخرتني»کښې «لو» تحضیض دپاره دې یعنی ولې دې ما له لکه نوره زندګي نه راکوله.

((فاصدق واكن من الصٰلحين)) جواب "لولا" منصوب هم راځی، "أنْ" ناصبه مقدره د وجهی نه. او مجزوم هم راځی، دَ "إنْ" شرطیه مقدره دَ وجهی نه، نو دي وجهي نه ((اَصَّدَّقَ)) منصوب راغليدي او ((اَكُنْ)) مجزوم راغلې دي، او((اَكُنْ))عطف دي په ((فَاَصَّدَّقَ)) باندې. دَ فاء مدخول نه دي. اي ان اخرتني اكن من الصالحين.

دغه شان تعبيز سره مختصر الفاظو كښې دوه فائدې حاصلې شوې. (۱)تسبب(۲)تعليق. مطلب به دَ آيت دا شی، اي ځما ربه تاماله لګه نوره زندګی ولې نه راکوله، چې ما ستا په لار کښې مال خرچ کړې وې او اي ربه! که ته ماله زندګی راکړې نو څه به ښه کارونه کوم. ((التحرير والتنوير))

﴿وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا﴾ یعنی الله ﷻ هیڅ چاته هم دَمقرری نیتی نه ورستومهلت نه ورکوی، اوس درته ډیرمهلت دې چه څه نیک کارکوئ اوکړئ.

ركوعاتها (۲)	سورة التغابن مدنية	آياتها (۱۸)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم		

ترتيبها حسب التسلسل (۶۴) وحسب النزول (۱۰۸)

نزلت بعد التحريم و قبل الصّف

ربط: ماقبل سورة په آخر کښې دَانفاق حکم اوشو، دې سورة کښې هم دَانفاق حکم دې بطور ترقی، چه د امال ستاسو دې لیکن په قرض ئې الله تعالی ته ورکړئ، څوګنه زیات اجربه ئې درته درکړی.

خلاصه: دې سورت دوه حصې دې:

اوله حصه ایت نمبر ۲ تر ۱۳ پورې ده.

آیت نمبر ۱ نه تر ۴ پورې توحید بیان دې.

آیت نمبر ۵ ، ۶ کښې رسالت بیان دې.

آیت نمبر ۷ کښې معاد بیان دې.

آیت نمبر ۸ کښې ماقبل درې وارو مسئلو باندې تفریع ده.

آیت ۹ ، ۱۰ کښې بشارت او تخویف دې.

آیت ۹-۱۳ تسلی ده مؤمنانو ته

آیت نمبر ۱۴ نه د **سورت دویمه حصه** شروع کیږی، دیکښې دوه مانع دَانفاق ذکر کیږی، بیا انفاق حکم دې او آخر کښې دهغې ترغیب ذکر کیږی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ
پاکی بیانوی الله ﷻ لره هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هغه څه چه په زمکه کښې دی، هم ده لره بادشاهی ده،
وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱﴾ هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ
او هم ده لره ثناء ده، او الله ﷻ په هرڅه باندې قادر دې، الله ﷻ هغه ذات دې چه پیدا کړی یې تاسو پس څنې په تاسو کښې

كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٢﴾
كافردي اوځني په تاسوکښې مؤمنان دي،اوالله جل جلاله په هغه څه چه تاسوئې کوئ ښه لیدونکي دی
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ
پیداکړیدي الله جل جلاله اسمانونه اوزمکه په حقه سره اوصورتونه ئې درکړیدي تاسو ته ښائسته صورتونه ئې درکړیدي
وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
اوخاص هغه ته ورتلل دی،عالم دي الله جل جلاله په هغې چه په اسمانونوکښې دی اوپه زمکه کښې دی
وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٤﴾
اوعالم دي په هغې چه پټوئ تاسواوپه هغې چه ښکاره کوئ ئې،اوالله جل جلاله ښه عالم دي په رازونودسینوباندی

﴿يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ دې ځائې نه **توحيد بيان** شروع كيږي.اوداتمهيد دې چې كائنات كښې چې څه هم دي هغه دَالله ﷻ تسبيح بيانوي.څكه چې هغه دټول كائنات تن تنها بادشاه دي، اوصرف هغه دَحمد مستحق دي.اودَ هغه په هر څه باندې قدرت دې.

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ دَ **اول دليل عقلي** په توحيد دې.﴿فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ﴾ دا دليل عقلي په ضمن كښې شكوه ده،چې الله ﷻ تاسو پيداكړئ.قوت او استعداد يې درله دركړو،علمي اوعملي كمالاتو نه ئې مشرف كړئ،دې تقاضه خوداوه چې تاسوټولو ايمان راوړې وې، ليكن په ځائ ددې، تاسو په فرقو اوحصو كښې تقسيم شوئ.چاايمان راوړو اوچا كفر اوكړو،خو دا واورئ چې دا هرڅه الله ﷻ گوری هغهٔ په درله بدله دركوی.

﴿خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ دا **دويم دليل عقلي دې** په توحيد،چې الله ﷻ د كائنات تخليق داسې انداز سره كړيدې چې هغې كښې دانسان سراسر نفع ده،دنيوى هم اخروى هم، اوانسان ئې هم دومره ښائسته نقشې باندې جوړكړيدې چې داسې ترتيب اوتناسق سره بل مخلوق نه دې جوړ.نو دا كارونه صرف الله كړي دي بل څوک داسې نشته چې دا كارونه اوكړي. ﴿واليه المصير﴾ دا تخويف اخروي دې چې دا كافران دې بې غمه كيږی نه،كائنات كښې

چې څه کیږي او څوک چې څه کوی ، دهغې ټولو رجعه الله ﷻ ته کیږي نو ستاسو اعمالو خبر هم الله ﷻ ته رسی .الله ﷻ به درله دهغې سزا درکوی.

﴿يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ دادريم دليل عقلى دې په توحيد ،چې الله ﷻ عليم بكل شئ دې.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ
آیاندې راغلې تاسوته خبر دهغې خلقوچه کفرئې کړې وؤمخکښې ددېنه،پس اوڅکلوهغوئ عذاب دعمل خپل
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۞ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
اوهغوئ لره عذاب دې دردناک.داپه سبب ددې چه وؤراتلل به دوئ ته رسولان ددوئ په دلائلوښکاروسره.
فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ
نوئیل به دوئ آیا بشر به مونږ ته هدایت کوی.پس کفرئی اوکړواواعراض ئی اوکړواوبېکاره کړه الله ﷻ غنی خپله.
وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ۞
اوالله ﷻ غنی(بی پرواه)دې،ستائیلې شویدې.

﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ دېکښې **مسئله رسالت بیان** دې،او رسالت نه انکار باندې تخویف دې،یعنی رسول الله ﷺ دالله ﷻ رسول دې،ده باندې ایمان راوړئ،ګنې تاسوته دَ مخکښنو کفارو نمونې مخې ته دی، چې دَخپلو رسولانو تکذیب ئې اوکړو،نو الله ﷻ ورله په دنیا کښې څنګه سزا ورکړه.او آخرت سزا دینه علاوه ده . ﴿ذَٰلِكَ﴾یعنی داعذاب دنیوی او اخروي په سبب ددې چه دوئ دَ رسولانو دَحکم منلونه ئې همیشه انکارکړې وؤ.

﴿فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا﴾ دا اعتراض دې د دوئ په رسولانو.چې زمونږغونته سرې څنګه زمونږ دَ هدایت لپاره رالیږلې شوې دې!؟ ګویا که دَ دوئ په نیز دَ بشریت او رسالت په مینځ کښې منافات وؤ ،نو په دې وجه ئی کفراختیارکړواودَرسولانودَحکم منلونه ئی مخ واړو ،داآیت

دَ هغې عقيدې واضح ترديد کوي چه دَرسول دَبشريت نه انکار کوي. ((بشر)) نه مراد جنسِ بشر دې، نو ځکه ورته په ((يهدوننا)) کښې ضمير دَ جمعې راجع شوې دې.

﴿ وَٱسْتَغْنَى ٱللَّهُ﴾ای اظهر سبحانه غناهُ عن ايمانهم، يعنې الله ﷻ دَدوئ دَايمان راوړلو او طاعت نه بې پرواه شولو، مطلب دادې چه عذاب ئې ورباندې راوستلو تول ئې هلاک برباد کړل

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَن لَّن يُبْعَثُوا ۚ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي

غلط ګمان کړيدې کافرانو چه هرګزبه دوباره پورته نکړې شي دوئ، او وايه نه. ولې نه، قسم دې په رب ځما

لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ

چه خامخا به دوباره پورته کولې شئ تاسو، بيا به خبر کړې شئ په هغې چه کړې دې تاسو، او دا کار په الله ﷻ باندې

يَسِيرٌ ۝ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا ۚ وَاللَّهُ

آسان دې، پس ايمان راوړئ په الله ﷻ او په رسول دَهغه او په هغه نور (قرآن) چه مونږ نازل کړيدې، او الله ﷻ

بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ۖ ذَٰلِكَ

په هغه څه چه تاسو ئې کوئ ښه خبردار دې، هغه ورځ چه راجمع به کړې الله ﷻ تاسو، په ورځې دَجمع کيدلو کښې، دا ورځ

يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ

ورځ دګټې بيلنې ده، او هغه څوک چه ايمان راوړې په الله ﷻ او وکړې عمل نيک، لرې به کړې (معاف به کړې)

عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ

دَده نه ګناهونه دَ ده او داخل به يې کړې جنتونو ته چه بهيږې به دَلاندې دَهغې نه نهرونه هميشه به وې دوئ

فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا

په هغې کښې هميشه، دا کاميابي ده لويه. او هغه کسان چه کفر ئې کړيدې او تکذيب ئې کړيدې دَآياتونو زمونږ،

أُولَٰئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ۝
دغه کسان خاوندان دَاوردی همیشه به وی په هغی کښې.اوډیربدځائ دورتلودي،،جهنم

﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟﴾ دیکښې **مسئله معاد بیان** دې اوشکوه ده مشرکینو نه،چې دوئ داګمان دې چې مونږبه دوباره نه ژوندي کیږو؟ضروربه دوئ دوباره ژوندی کیږی.او الله ﷻ به ترینه دَ عملونو حساب کتاب اخلی.اوداکارالله ﷻ ته هیڅ ګران نه دې

﴿فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ﴾داپه ماقبل باندې **تفریع** ده. یعنی کله چې مسئله توحید ،رسالت اومعاد واضحه شونوتاسوله پکارده چې تاسو اوس په الله ﷻ ، د هغه په رسول او د هغه په کتاب باندې ایمان راوړئ. ﴿وَٱلنُّورِ﴾ نور نه مرادقرآن دې،ځکه چې قرآن هم دَ نورپشان واضحه دې او بل لره هم روښانه کونکي دې.﴿و الله بما تعملون خبیر﴾ترغیب دې ایمان ته.اواعمال صالحوؤ ته

﴿يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ﴾مؤمناتو ته **بشارت اخروی** اوکافرانوته **تخویف اخروی** دې چې دګټې او تاوان ورځ قیامت ده.هغه ورځ به تاسو ټول الله ﷻ جمع کوی اوتاسو عملونو مطابق به بدله درکوی. مؤمنان به جنت ته ځی اوکافران به همیشه همیشه لپاره جهنم ته ځي

﴿يَوْمَ﴾متعلق دې ﴿لَتُنَبَّؤُنَّ﴾ پورې اویا،، اذکر،، فعل محذوف پورې.،،لیوم الجمع،، یوم الجمع دَ قیامت په نومونو کښې یونوم دې قیامت ته یوم الجمع خکه وائی چه پدی ورځ اولین اخرین، انس و جن ټول جمع کړې شی﴿ذَٰلِكَ﴾یعنی داورځ جمع کولو﴿يَوْمُ ٱلتَّغَابُنِ﴾داهم دَ قیامت په نومونوکښې یونوم دې،،، تغابن ،، د غبن نه مشتق دې غبن تاوان ورکولو ته وائی. یعنی قیامت په ورځ به حقیقی ګټې او تاوان پته لګی، دنیا کښې خو صرف سودا شوي ده، کافرانو دنیا دَ ژوند سوداکړې ده، کماقال الله تعالی:اولئک الذین اشتروا الحیوة الدنیا بالاخرة(البقره: ۸۶)او مسلمانانو د آخرت ژوند سودا کړیده،کما قال تعالی:ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم(توبه،۱۱۱) وقال الله تعالی:ومن الناس من یشتری نفسه ابتغاءمرضات الله(البقره ۲۰۷) نو دَ دې سودا پته به قیامت په ورځ لګی چی چا پکښې ګټه اوکړه او چاتاوان (قرطبی)

﴿وَمَن يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ﴾ دا دَ تغابن وضاحت دي، مؤمنانوته بشارت اخرويه دي. ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا﴾ تخويف اخروي دي کافرانوته.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ
نه رسيږي چاته هيڅ مصيبت مګرپه حکم دَالله جل جلاله سره.اوهغه حوک چه ايمان راوړي په الله جل جلاله
يَهْدِ قَلْبَهٗ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ⑪ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ
هدايت به وکړي الله جل جلاله زړه دَهغه ته،اوالله جل جلاله په هرڅيزبنه عالم دي.اواطاعت کوئ دَالله جل جلاله
وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ⑫
اواطاعت کوئ دَرسول ﷺ،پس کچرته اعراض اوکړئ تاسو،نوبيشکه په رسول زمونږباندی رسه ول ښکاره دی
اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ⑬
الله جل جلاله چه دي نشته دي هيڅ څوک لائق دعبادت بغيردَده نه،اوصرف په الله جل جلاله دی توکل اوکړی مؤمنان

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ﴾ديکښ مؤمناتو ته تسلی او دَ صبر و استقامت درس دي، چې کله تاسو ايمان راوړو اودَ آخرت سودا مو اوکړه نواوس دې لاره کښې به په تاسو ستونزې او تکليفونو راځی، دا به خه استقامت سره برداشت کوئ او دَ حالاتو دَ وجهې نه به دَ الله ﷻ او د هغه رسول اطاعت نه پرېګدئ، بلکه په الله ﷻ باندې به توکل او بهروسه ساتئ، ځکه چې داټول حالات هغه طرف نه راځی،اوهغه ئي په لرې کولو قادر دې.

﴿وَمَن يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ﴾ يعنی څوک چې مشکلاتو باندی صبر اوکړی او تقدير باندې تسليم و رضا اختيار کړی، ﴿يَهْدِ قَلْبَهُ﴾(۱)الله ﷻ به ورته دَ زړه سکون نصيب کړي چې دهغې په نتيجه کښې به ورته په ايمان باندې مزيد استقامت او په عباداتو کښې مزيد انشراح نصيب شی، (۲) او الله ﷻ به ورباندې دَمعرفت هغه دروازی کولاؤ کړی چې دې مجاهدو بغير دَ هغې حصول نشی کيدې.

﴿ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ﴾ترغيب دي اطاعت ته،چه هروخت کښ دَالله ﷻاو دَرسول الله ﷺاطاعت کوئ خاص کرپه وخت دَمصيبت کښ﴿فَإِن تَوَلَّيْتُمْ﴾يعنی که تاسو اعراض اوکړئ دَاطاعت دَرسول نه،داشرط دي جزاء ئی محذوفه ده چه:فلابأس عليه.﴿فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴾دادَمحذوفی جزاء علت اوقائمقام دې يعنی که تاسو دَاطاعت دَرسول نه اعراض اوکړئ نوپدې هغه ته هيڅ ضرر نه رسيږی ځکه چه هغه تاسو ته احکام ښه په وضاحت سره در رسولی دی او د هغه ذمه واري بس دومره وه.

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ د اعاده ده مقصودي دعوې،چي دَ الله نه ماسوئ بل څوک اله، حاجت روانشته،نوپه وخت دَمصيبت کښ دَهغه نه مددغواړئ،اوهم صرف په هغه توکل کوئ. دې سورتونو کښې ضمناً ځائ په ځائ ددې اعاده کيږي ، د پاره ياد دهانې چې اصل مقصود د الله ﷻ وحدانيت باندې ايمان دې او انفاق وغيره نور ټول اعمال د هغې تابع دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ مِنْ أَزْوَٰجِكُمْ وَأَوْلَٰدِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَٱحْذَرُوهُمْ ۚ
اې ايمان والو!بيشکه چه بعضې دَښخوستاسونه اودَځامنوستاسونه دشمنان دی تاسولره نوځان اوساتئ دَهغوئ نه،
وَإِن تَعْفُوا۟ وَتَصْفَحُوا۟ وَتَغْفِرُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑭
اوکچرته عفوه اوکړئ اومخ اوګرځوئ دَملامته کولونه اوبخنه اوکړئ نوبيشکه الله ﷻبخښونکي مهربان دې.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟﴾دی ځائی نه دَ **سورت دويمه حصه** شروع کيږی چی دې کښ دَ انفاق بيان دې،اول دا انفاق دَپاره موانع ذکر کيږی اوبيا آخر کښ د انفاق حکم اوترغيب ذکر کيږی،

﴿ إِنَّ مِنْ أَزْوَٰجِكُمْ وَأَوْلَٰدِكُمْ ﴾دا **اول مانع بيان دې**،انسان دپاره څنې وخت انفاق نه مانع او رکاوټ خپله ښې او اولاد اوګرځی،چونکه دوئ ، انسان د ځان دَپاره ټولونه زيات همدرده او خيرخواه ګڼړی نوځکه دوئ په دام کښ راشی، نو الله ﷻ فرمائی: خيال کوه اې

انسانه! دغه شان ببيانې او اولاد ستا همدرد اوخيرخواه نه دی بلکه دا د ستا دشمنان دي.
دوئ نه ځان ساته.

﴿وَإِن تَعۡفُواْ﴾يعنی داسی ببيانو او اولاد علاج دا نه دې چی ته هغوئ سره په جنګ شي، او سزا ورله ورکړئ، بلکه دَمصلحت اودَهوش نه کار اغستل پکار دي. اوشرعی حدود کښې دننه دَ عفو درګزر معاملې سره دَ هغوئ اصلاح کوشش پکار دې. يقيناً چې الله ﷻ به معامله خير طرف ته بوځی، ((تعفوا)) معاف کړئ سزاورله ور نه کړئ. ﴿وَتَصۡفَحُواْ﴾ پيغور اوملامت هم اونه کړئ، ((تغفروا)) اخفاء کښې يی هم اوساتئ. ﴿فان الله غفور رحيم﴾جزاء محذوفې قائم مقام دې او ديکښې ترغيب دې عفودرګزر ته.

إِنَّمَآ	أَمۡوَٰلُكُمۡ	وَأَوۡلَٰدُكُمۡ	فِتۡنَةٞۚ	وَٱللَّهُ	عِندَهُۥٓ	أَجۡرٌ	عَظِيمٞ ١٥
بيشکه	مالونه	ستاسواواولادستاسوازميښت	دي ،	او	اللهﷻ	هغه سره	اجردې لوئ

فَٱتَّقُواْ	ٱللَّهَ	مَا	ٱسۡتَطَعۡتُمۡ	وَٱسۡمَعُواْ	وَأَطِيعُواْ	وَأَنفِقُواْ	خَيۡرٗا
نواويريږئ دَاللهﷻنه		خومره چی موطاقت وی،		اواورئ دَاللهﷻخبره	اواطاعت ئې کوئ	اونفقه کوئ	دابه خيروی

لِّأَنفُسِكُمۡۗ	وَمَن	يُوقَ	شُحَّ	نَفۡسِهِۦ	فَأُوْلَٰٓئِكَ	هُمُ	ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٦
تاسودَپاره،	اوڅوک چه	اوساتلې شودَبخل	دَخپل	نفس نه،	نوهم	داخلئ هم دوئ	کامياب دی.

﴿إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞۚ﴾دويم مانع بيان دې، چې بعض اوقات انسان مال خه الله ﷻ په لار کښې خرچ کول غواړی خو دَ مال يا اولاد محبت ورله مانع اوګرځی، او دې ئې خرچ نه کړی، او لوئې لوئې اجرونو نه محروم شی، نوالله ﷻ افرمائيل: که دَ مال اولاد داسې محبت وی چی انسان دَطاعاتونه منع کړی نوبيا دافتنه ده. دَ مال محبت چونکه لويه اوکثير الوقع فتنه ده نوځکه تقديم دَ "اموال" اوشو په "اولاد" باندی، اولاد مکرر راوړلو کښې غالباًنکته دا ده چې اول آيت کښې کومو اولادو ذکر وۀ، هغه منع انفاق دَپاره سبب هم وۀ او امر کونکی هم وۀ، دې آيت کښې دَ هغه اولادو ذکر دې چې منع دَپاره صرف سبب خو دي ، خو امر کونکی نه دي.(والله اعلم)

په حدیت کښې دی چه :یؤتی برجلٍ یوم القیامة فیقال:اکل عیاله حسناته،په ابوداؤد،ترمذی وغیره کښې دی چه یوځل نبی کریمﷺخطبه وئیله،حسن حسینؓ راغلل، دَ سرو لکیرو والا قمیصونه ئی اغوستی وؤ،غورزیدل بیابه پاسیدل،بیاپاسیدل، حضورﷺدَمنبرنه راکوز شو، دواړه ئی اوچت کړل خپل ځان سره ئی کینول اواوئی فرمائیل:چه اللهﷻرشتیاوئیلی دی چه:« انماامو الکم واولادکم فتنةٌ» ما دا دواړه بچی اولیدل چه راپاسی او غورزیږی نو صبر می او نه شو حتّی چه خپله خبره می قطعه کړه دوئ می رااوچت کړل. په یوحدیث کښې دی:الولدثمرة القلوب و انهم مجبنة مبخلة، محزنةٌ، بچې دَ زړونو میوی دی اوبیشکه دوئ سړې بزدله کوی، بخیل کوی،غم جن کوی (ابن کثیر).

﴿وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٌ﴾ اللهﷻبه اجرعظیم ورکوی هغه چاته چه ترجیح ورکړی محبت او طاعت دَاللهﷻته په محبت دَاموالواواولادوباندی.

﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ﴾دیکښې دَ انفاق حکم دې،چی اللهﷻنه یریږئ،اوهغه چی کوم حکم ورکوی نو جان ومال سره دَهغې اطاعت کوئ،اودهغه په لار کښې انفاق کوئ،دَهغې فائده به تاسوته رسی ﴿مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ﴾ای ابذلوا فیها استطاعتکم(کشاف)یعنی خپل طاقت په تقویٰ کښې خرچ کړئ. روایاتو کښې راځی چه کله چه« یا ایّهاالذین امنوا اتقواالله حق تقاتِهِ» (ال عمران)نازل شو نو مسلمانانو باندی عمل کول سخت شول ، نو دا آیت نازل شوچه دَخپل وس موافق تقویٰ کوئ.

﴿خَيۡرٗا لِّأَنفُسِكُمۡ﴾سیبویه وائی چه"خیراً"مفعول به دې دَفعل محذوف دپاره ای وأتوا خیراً لانفسکم،یعنی چه کوم خیزستاسولپاره بهتردې هغه اوکړئ،او یا خبر دي، دَ "یکن" فعل ناقص محذوف دپاره.

إِن تُقۡرِضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا يُضَٰعِفۡهُ لَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ
کچرته قرض ورکړئ تاسواللهﷻته قرض ښائسته،نودوه چنده به ئی کړی تاسولره،اومغفرت به اوکړی تاسوته،

وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ۝ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝
اوالله ﷻ قدردان دي،صبرناک دي، عالم دي په غيبواوپه ښکاره غالب دي،ډيرحکمت والادي

﴿ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ديکښې دانفاق فی سبيل الله بيان دي، ماقبل سورة نه بطورِترقی، اوترغيب دي چه خپل مال الله ﷻ ته قرض ورکړئ،څه ګنه زيات اجر به ئې درته درکړی،﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ په برکت دانفاق سره به موګناهونه معاف کړی﴿وَاللَّهُ شَكُورٌ﴾الله ﷻ قدردان دي،لګ په بدله کښې ډير ورکوي.﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾هيڅ هم ورنه پټ نه دی،دهرڅه بدله به ورکوی.

ركوعاتها (۲)	سورة الطلاق مدنية	آياتها (۱۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی سروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۵) وحسب النزول (۹۹)

نزلت بعد الرحمٰن و قبل البيّنة

ربط : دې سورت کښې هم د انفاق بيان دې ، خوماقبل سورتونو کښې د انفاق نفلی بيان وو، او دې سورة کښې انفاق واجبی بيان دې.

خلاصه: دښځوسره متعلق څلورمسائل،طلاق،عدت،نفقه اوسکنی بيانيږی،تخويف دنيوی،بشارت اوتوحيد باندی دليل عقلي(تمت).

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ
اې نبی(خپل اُمت ته اووايه)کله چه طلاق ورکول غواړئ تاسو ښځوخپلوته نوطلاق ورکوئ هغوئ ته
لِعِدَّتِهِنَّ وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ ۚ
په وخت دعدت دهغوئ کښې اوشمارئ(يادئې ساتئ)عدت،اواويريږئ د الله ﷻ نه چه رب دې ستاسو.
لَا تُخْرِجُوْهُنَّ مِنْۢ بُيُوْتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ
مه اوباسئ دغه(مطلقې)ښځې دکورونودهغوئ نه اونه دې اوځی دوئ بخپله هم،مګرداچه راتلل اوکړی
بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۭ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ
په بدئ ښکاره ، او دا پولې د الله ﷻ دی ،اوڅوک چه اوځی د پولو د الله ﷻ نه نوپه تحقيق سره ظلم ئې اوکړو
نَفْسَهٗ ۭ لَا تَدْرِيْ لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①
په ځان خپل،نه پوهيږې ته(اې طلاق ورکونکيه)چه کيدېشی چه الله ﷻ پيدا کړی ورستودېوطلاق نه څه نوی خبره

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ ﴾ دا اوله مسئله ده دښځو سره متعلق خلورو مسائلو کښ، دې کښ مدخول بهاذوات الحيض ښځوته دطلاق د ورکولوشرعي زمانې او وخت بيان دې، چې که څوک خپلې بى بى له طلاق ورکول غواړى، نو په داسې مده اوزمانه کښ دې ورکوى، چې هغې کښ هغه دحيض نه پاکه وى،

فقهاء کرامو د مجموعي رواياتو او آثارو نه ورسره مزيد نور قيدونه هم اضافه کړيدى:

(۱) يوداچې په دې طهر کښ ورسره جماع نه وى کړى.

(۲) بل داچې حمل ئى واضح نه وى.

(۳) بل داچى درې طلاقه په يو طهر کښ نه وى.

رواياتو کښ راځى چې حضرت عبدالله بن عمر ﷺ خپلې بى بى ته دحيض په حالت کښ طلاق ورکړې وؤ، حضرت عمر ﷺ حضور ﷺ ته ددې ذکراوکړو، حضور ﷺ ديرناراضه شو، بيا ئى اوفرمائيل : «لِيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ يُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، فَإِنْ بَدَا لَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا طَاهِرًا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا، فَتِلْكَ العِدَّةُ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ» (بخاري:4908).

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ﴾ نداء حضور ﷺ ته ده، ليکن حکم کښ عموم دې، د«النساء» نه مرادمدخول بها ښځې دى، چه ذوات الحيض وى، حاملى نه وى، اونه ائسه؛ ځکه د دوئ حکم ورستو را روان دې. اومعنى د ﴿إِذَا طَلَّقْتُمُ﴾ اذا اردتم تطليقهنّ، ده. ﴿لِعِدَّتِهِنَّ﴾ لام دپاره دتوقيت دې، او "عدت" نه مراد امام شافعى رحمه الله او امام مالک رحمه الله طهر اغستې دې ، او معنى ئى بالکل واضحه ده، چې طلاق ورله په زمانه دطهر کښ ورکوئ، ددينه امام شافعى رحمه الله دا استنباط هم کوى، چې عدت اعتبار به په طهر سره کيږى، حيض سره به نه کيږى، ځکه چې دلته دعدت زمانه کښ طلاق ورکولو حکم دې، اودې مصداق صرف طهر کيديشى، حيض نشى کيدې، ځکه چې حالت حيض کښ طلاق ورکول بالاتفاق ناجائز دې.

امام ابوحنيفه رحمه الله د"عدت" نه مراد "حيض" اغستې دې، نو د هغوئ په مذهب دا اشکال کيږى، چى دې مطلب خو به بيا داشى چې په زمانه دحيض کښ خپلو بيبيانو له طلاق ورکوئ حالانکه داخوبالاتفاق ناجائز دې.

دې وجهى نه هغوئ فرمائى چې جارمجرور طلقوهن سره متعلق نه دې، بلکه د دې متعلق محذوف دې ، چې هغه "مستقبلات" دې، اي: طلقوهن مستقبلات لعدتهن و متوجهات اليهن ،

يعني دوئ له دعدت مدې (حيض) راتلونه مخکښې مخکښې طلاق ورکوئ.لپاره دَدې چې را
روان حيض نه بيا هغوئ خپل عدت شمارلې شي،او دَ دې تائيد هغې روايت نه هم کيږي چې
نبی کريم ﷺ "من قبل عدتهن" لوستلې وؤ(احکام القرآن للتهانوی)
باقی دامسئله چې عدت اعتبار به په حيض سره کولې کيږي اوکه طهر سره؟ ددې
تفصيل سورت بقره کښې والمطلقت يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء په ذيل کښې تير شويدې.

﴿وَأَحْصُواْ ٱلْعِدَّةَ﴾ **دا دويمه مسئله ده چه عدت ئې** ياد ساتئ . ابتداء او انتهاء ئې پيژنئ،
خکه چې دې صحيح ضبط او دَ ياد نه ساتلو دَوجه ډيرې خرابيانې پيدا کيږي: (۱)کله به د يوې
زنانه دَ عدت مده پوره نه وی او هغه به بل ځائ کښې نکاح اوکړي (۲)کله به خاوند رجوع کول
غواړي اودې به دَرجوع نه محرومه شي،(۳)اوکله به دعدت مده پوره وی او خزه به هسې
ناسته وی ،اوعدت مده به وربانديې اوګده شي.

﴿وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ﴾دا جمله معترضه ده په مابين دَطلاق اود عدت د احکاماتو، يعنی
دَطلاق او عدت مسائلو کښې الله ﷻ نه ډير يريږئ، چې چرته افراط اوتفريط درنه اونشی.

﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ﴾ **دادريمه مسئله ده** چې ښځه به دوران عدت خاوند کور
کښې اوسی،خاوند باندې دَهغې نفقه اوسکنی لازم ده ، دې دوران نه خاوند له جائز ده چې
ښځه دَ کوره اوباسی، او نه ښځې له جائز ده چې دادَ کوره اوځی.﴿ بُيُوتِهِنَّ ﴾اضافت دَ بيوت
مطلقوؤ ته تاکيداً شوې دې.

﴿بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ﴾دا دَماقبل حکم نه استثناء ده، د دې جملې مفسرينو متعدد توجيهات
بيان کړيدی:
(۱)حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائی چې« فاحشة بينة» نه مراد نفس خروج دَښځې دې
په دوران عدت کښې،نو مطلب به داشی :"لا تسمح لهن الخروج الا الخروج الذي هو فاحشة بينة"
نو ديکښې دَخروج اجازت نه دې،بلکه نفی ده په ابلغی طريقې سره ،لکه عرب وائی لاتزن الا
ان تکون فاسقا،لا تشتم اخاک الا ان تکون قاطع رحم.

(۲) حضرت ابن عباس ﷺ ترینه مراد بداخلاقي اغستې ده. مطلب دادې چې سوا دَدې صورت نه، چې ښځه کور والوسره، ډېره بداخلاقي شروع کړي. اونور په کور کښې پاتې کېدلو دَ وجهې نه حالات مزید ابتری (خرابی) طرف ته درومي. نو دې صورت کښې بیاجائز ده چې دادې خاوند کور پرېګدي.

(۳) څنې مفسرینو ترینه مراد زنا اغستې ده، یعنې سوا د دې صورت نه چې زنا اوکړي او بیا حد دَپاره باهر' وباسلې شي.

﴿وَتِلْكَ﴾ دا خلورم حکم دې، چې دیکښې رجوع طرف ته اشاره ده، چې طلاق او دَعدت کوم احکامات الله ﷻ مقرر کړي دی، دا حدود دي، لهذا د دې رعایت ساتئ. دینه تجاوز مه کوئي، کچرته تجاوز مو اوکړو، نوځان ته به تاوان اورسوئ. ځکه چې کیدیشي دینه ورستو خو خیال بدل شی، او دوباره جمع کیدل غواړئ، اوبیارجوع یا بالکل ممکن نه وی. لکه دَ یو طلاق په ځائ درې طلاقونو ورکول صورت کښې، یا رجوع کول ممکن وی خو خوله مو نه جوړیږی، لکه بدسلوکئ په صورت کښې. ﴿ومن یتعد﴾ دیکښې ترهیب دې دَ حدود الله نه تجاوز کولونه، ﴿لَا تَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ﴾ دیکښې ترغیب دې دَ حدودو رعایت ساتلو، خطاب په « لا تدری » کښې عام دې، ﴿أَمْرًا﴾ نه مراد د حالاتو تبدیلی ده، چې کیدې شي چې بیاخونفرت په محبت بدل شی، بې رخی په توجه بدله شی، دَ فراق غوختنه دَ وصال په تمناګانو بدله شی.

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
پس کله چه ورسیږی هغوئ، نیتې خپلې ته نویائی اوساتئ په ښه شان سره اویاجداکړئ هغوئ په ښه شان سره،
وَأَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ
اوګواهان جوړکړئ دوه کسان خاوندان دَعدل دَستاسونه، اوقائمه کړئ (ورکړئ) ګواهی صرف دَالله ﷻ رضادپاره،
ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
داحکمونه ، نصیحت کیږی پدی سره هغه چاته چه ایمان راوړی په الله ﷻ اوپه ورځ دَاخرت

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَّهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ
اوځوک چه اوېرېږی دَالله ﷻ نه اوبه ګرځوی هغه لره لاردَوتلو دَهرتکليف نه، اوروزی به ورکړی ورته دَهغه ځايه
لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ
چه ګمان به نه وی دده،اوځوک چه توکل اوکړی په الله ﷻ،پس الله ﷻ کافی دې هغه لره،بيشکه الله ﷻ
بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝
پوره کونکې دې دکارخپل،تحقيق سره ګرځولې ده الله ﷻ دپاره دهرڅيزيواندازه

﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ﴾ای قاربن انقضاء العدة(قرطبی) ، داد طلاق متعلق بله مسئله ده، چه دَ طلاقِ رجعی ورکولو نه بعد چه کله مطلقه ښځه عدت ختميدلو ته نيزدې شی، نو يا خو ئې صرف رجوع سره بغير دَ نکاح جديد نه خپل عقد کښې اوساتئ. او که ساتئ ئې نه، نو بيا ئې په ښې طريقې سره رخصت کړئ. دامضمون په تفصيل سره دَ سورة البقرة آيت (١٣٠) او (١٣١) کښې تيرشويدې.

﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ای فراجعوهنّ بحسن معاشرة(روح)يعنی په وجه شرعی سره ورته رجوع اوکړئ،صرف دَ تطويل عدت لپاره ورته رجوع مه کوئ.لکه په جاهليت کښې دغه شان عادت وو﴿أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾يعنی مهرورته ورکړئ،متعه دَطلاق ورکړئ.

﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ ،يعنی که رجوع کول غواړئ اويا ئې پريښودل غواړئ دواړو صورتونو کښې بهتره داده چې په دې باندې کم ازکم دوه ثقه کسان ګواهان جوړکړئ، چه تنازع په وخت کښې بياګواهی کوی. دا امر استحبابی دې داحنافو په نيز، شوافعو په نيز واجبی دې.﴿وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ﴾ګواهانوته حکم دې چه ګواهی خالص دَ الله ﷻ دَ رضا لپاره ورکوئ. ﴿ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ﴾اشاره مذکوره ټولواحکاموته ده

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾جمله معترضه ده لپاره دَتاکيد دَ مخکښنی احکامو، يعنی که څوک چه دَالله ﷻ نه اوېرېږی، او مذکوره احکام پوره کړی، نوالله ﷻ به ورته دَ دنيا

او آخرت هرغم نه دَخلاصی لاره ورکړی، خصوصًا دَ طلاق په وجه ورته چه کوم مشکلات او غمونه لاحق شوی وی، هغی نه به ورته نجات ورکړی، حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمائی حضور ﷺ دا آیت بار بارتلاوت کولو حتّی چې ماله خوب راغې اوبیائی اوفرمائیل :یااباذر :لوانّ الناس کلهم اخذوا به لکفتهم. یعني اې ابوذر! کچرته خلقو په دې حکم عمل کولې نو دې کښې ئې د ټولو مسائلو حل موجود دې

.مفسرینو دې آیت په ذیل کښې دَحضرت عوف بن مالک اشجعی رضی الله عنه قصه ذکر کړیده چه دَ حضور ﷺ خدمت کښې حاضرشو ،عرض ئی اوکړوچه یارسول الله! چه ځماځوې(سالم یا عوف) دشمنانو قید کړیدې،او مونږ ډیری پریشانئ کښې یو ،حضور ﷺ ورته دَصبرتلقین اوکړواوورته ئی اوفرمائیل:چه ځوی ته دې پیغام اولیږه چه رسول الله ﷺ تاته امرکوی چه"لاحول ولاقوة الاّ بالله" په کثرت سره وایه، ځوې ئی دشمنانوپه زنځیرونوکښې تړلې وو،زنځیرونه ورنه پخپله کلاؤ شول،په یو اوښ باندی سورشو راروان شو،مخی ته ورته دَقوم ډیراوښان میلاؤشول(په یو روایت کښې دی چه څلورزره اوښان وو)هغه ئی هم دَځان سره راروان کړل،کورته را اورسیدلو، آواز ئې اوکړو پلارئی اوونیل: داعوف دې وربّ الکعبة،مورئی اوونیل:افسوس عوف به څنګه راشی هغه خوپه زنځیرونوکښې تړلې شویدې،چه دواړو دروازې ته منډه کړه، نو عوف ولاړ وؤ، ډیر اوښان ورسره وؤ، پلار ته ئې خپله قصه اوکړه،پلار ئې ورته اوونیل (باوجود دَ دې چه ډیره تنګی وه وربانډی)، چه اودریږئ چه دَحضور ﷺ نه تپوس اوکړم، چه آیا دا اوښان مونږ د پاره جائزدی؟ حضور ﷺ ورته اوفرمائیل: دا ستاًمال دې ، څه دې چه خوښه وی ، هغه پرې اوکړه.(ابن کثیر)

﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ﴾ څوک چه په الله تعالیٰ اعتماداوکړی الله تعالیٰ ورلره دَ ټولو کارونو پوره کولوذمه وارشی،حدیث قدسی دې چه:اذا توکل عليّ عبدي لو کادته السمٰوات والارض جعلتُ له من بين ذلک المخرج،چه کله ځمابنده په ماتوکل اوکړی نوکچری اسمان او زمکه ئی راګیرکړی نوبیابه هم څه ورته دَهغې نه لاره اوباسم(روح المعانی بحواله الزهد للامام احمد).

﴿إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمْرِهِۦ﴾ یعنی امراوفیصله دَالله تعالیٰ نافذه او پوره کیدونکی ده، د کوم څیز اراده چه الله تعالیٰ اوکړی، هغه خامخاکیدونکې وي. ﴿قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا﴾ یعنی

الله ﷻ دَ هرخیز دپاره، که خوشحالي وي که غم یو اندازه او یوه انتهاء مقرر کړیده، چه دَهغې نه بو اندازه دَ عدت هم ده، یا﴿ قَدْرًا ﴾ بمعنی دَتقدیرسره دي. والمرادتقدیره قبل وجوده(روح) یعنی هرڅه په تقدیردَ الله ﷻ سره کیږي نو هم الله ﷻ ته خپل کارونه سپارل پکاردي

وَالّٰٓـِٔیۡ یَئِسۡنَ مِنَ الۡمَحِیۡضِ مِنۡ نِّسَآئِکُمۡ اِنِ ارۡتَبۡتُمۡ
او هغه ښځې چه نااُمیده شوي وي دَحیض نه، دَ ښځو ستاسو نه کچرته په شک کښې یئ تاسو(په عدۀ دهغوئ کښې)
فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشۡهُرٍ ۙ وَّالّٰٓـِٔیۡ لَمۡ یَحِضۡنَ ؕ وَاُولَاتُ الۡاَحۡمَالِ اَجَلُهُنَّ
نو عدۀ دهغوئ درې میاشتې دي، او دَ هغو ښځو هم چه حیض نۍ نه راځي. او حاملې ښځې عدۀ دهغوئ دادې
اَنۡ یَّضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّ ؕ وَمَنۡ یَّتَّقِ اللّٰهَ یَجۡعَلۡ لَّهٗ مِنۡ اَمۡرِهٖ
چه اوزیګوي حمل خپل(بچي پیداشي)، اوڅوک چه یرېږي دَالله ﷻ نه اوبه ګرځوي ده لره په کاردهغه کښې
یُسۡرًا ۝ ذٰلِکَ اَمۡرُ اللّٰهِ اَنۡزَلَهٗۤ اِلَیۡکُمۡ ؕ وَمَنۡ یَّتَّقِ اللّٰهَ
آسانې دا حکم دَالله ﷻ دي چه نازل کړې نۍ دې تاسوته، اوهغه څوک چه یرېږي دَ الله ﷻ نه
یُکَفِّرۡ عَنۡهُ سَیِّاٰتِهٖ وَیُعۡظِمۡ لَهٗۤ اَجۡرًا ۝
نو لرې به کړي دَ هغه نه ګناهونه دَ هغه، او لوئ به ورکړي ورته اجر

﴿وَالّٰٓـِٔیۡ یَئِسۡنَ مِنَ الۡمَحِیۡضِ﴾ دې آیت کښې **دَعدت بیان دې**، روح المعاني وغیره مفسرینو دَ دې آیت شان نزول باره کښې لیکلي دي، چه کله دَسورة البقره آیت(۲۲۸) والمطلّقات یتربصن بالفسهن ثلثة قروء، نازل شو، نو څه کسانو عرض اوکړو: یارسول الله! چه دځنو ښځو دَ عدت متعلق حکم ذکرشوي نه دې: (۱)کم عمروالا(۲)اوډیرعمروالاچه حیض نۍ نه راځي او (۳) حاملې ښځې، نودَدوئ عدت څه دې؟ نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو، نودلته دَغیرحائضې دَعدت بیان دې چه دَ دې درې(۳)صورتونه دي:

﴿وَالّٰٓـِٔیۡ یَئِسۡنَ﴾ **دا اول صورت دې**، یعنی هغه ښځې چه دَ کبرسنی په وجه دَحیض نه نا اُمیده شوي وي نو چه طلاق ورته ورکړې شي نو عدت نۍ درې(۳)میاشتې دې.

﴿وَٱلَّٰٓـِٔي﴾ مبتدا دي او ﴿فَعِدَّتُهُنَّ﴾ ئې خبر دي

سنِ اياس كښې اختلاف دي،بعض وائي(۲۰)کاله دي،بعض وائي(55)کاله دي.ليکن اصح داده چه دَدې دپاره څه خاص زمانه معينه نه ده.بلکه دَدې انحصار په جسماني.او آب و هوا په تفاوت باندې دي.بس چه کله حيض بند شي نو دا سن اياس دي

﴿إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ﴾ شرط دلته بمنزله دَقيد اتفاقي دي، دَ واقع حکايت کوي. چې چونکه تا سو دَدې حکم نه جاهله يئ او سوال مو کړې دي، نودا ئې حکم دي. احتراز دَ پاره نه دي . چې کچرته شک کښې وئ نو بيائې داعدت دي، او که شک کښې نه وئ نو بيائې داعدت نه دي.

﴿وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَ﴾**دادويم صورت دي** ، چه دَ صغرسنې په وجه ورته حيض نه راځي. چه طلاق ورته ورکړې شي نو دَدوئ عدت هم درې(۳)مياشتې دي﴿وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَ﴾مبتداء دي او خبر ئې يامحذوف دي اى والئ لم يحضن کذالک،يا عطف دي په﴿وَٱلَّٰٓـِٔي يَئِسۡنَ﴾ باندې او ﴿فَعِدَّتُهُنَّ﴾ورله خبردي.

﴿وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ﴾ **دا دريم صورت دي** ، چه دَحمل په وجه ئې حيض نه راځي،نو دَ دوئ عدت وضع دَحمل ده،برابره خبره ده که طلاق ورته ورکړې شوې وي يامتوفیٰ عنهازوجهاوي او په سورة البقرة آيت(۲۳۴)والّذين يتوفون منکم.....کښې چه دکوم عدت يعنې څلورمياشتې لس(۱۰) ورځې ذکردي، هغه دَغيرحاملې متوفّى عنهازوجهادي،اوچه حامله متوفّى عنها زوجها وي نوعدت ئې وضع دَحمل ده،اګرکه ورځ دوه پس ولې نه وي،حضرت عمر ﷺ فرمائي: لووُلدتْ وزوجهاعلى سريره،لم يُدفن حلت،يعنې که خاوندئ تراوسه پورې دفن شوې هم نه وي اوبچې ئې اوشي نوعدت ئې ختم شي،باقي تفصيل په کتب دفقه کښې مذکوردي.

﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا﴾څوک چه خان کښې تقوىٰ پيدا کړي الله ﷻ به ورته ټول کارونه اسان کړي. "منْ" يا بيانيه دي، يا بمعنى"فى" دي،روح﴿ذَٰلِكَ﴾اشاره مذکوره احکاماتو ته ده.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِّنْ وُّجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوْهُنَّ
اُسوئ داءمطلقي ښځي چرته چه تاسواُوسيږئ دخپل طاقت مطابق.اوضررمه رسوئ هغوئ ته
لِتُضَيِّقُوْا عَلَيْهِنَّ ۖ وَاِنْ كُنَّ اُولٰتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوْا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ
چه تنګی راولئ په هغوئ،اوکچرته وی دغه مطلقی ښځی حاملی نونفقه کوئ پدوئ تردی چه اوزیګوی
حَمْلَهُنَّ فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ وَاْتَمِرُوْا
حمل خپل. پس کچرته تي ئې(پئ)ورکولوستاسودپاره،نوورکړئ هغوئ ته مزدوري دهغوئ،اومشوره کوئ
بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوْفٍ ۚ وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهٗٓ اُخْرٰى ۞
په خپل مینځ کښ په نیکئ سره،اوکه سختی اوکړئ تاسوپه یوبل نوبیا دې تې ورکړی بچی ته بله ښځه
لِيُنْفِقْ ذُوْ سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهٖ ۖ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ
خرچه دې کوی خاونددغنادخپل طاقت موافق،اوهغه څوک چه تنګ کړې سوې وی په هغه رزق دهغه
فَلْيُنْفِقْ مِمَّآ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا
نوخرچه دې کوی دهغی مال نه چه ورکړې وی ورته الله تعالیٰ.نه احوی بار الله تعالیٰ په چا مګر
مَآ اٰتٰىهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُّسْرًا ۞
د هغې چه خومره ئې وس ورکړې وي ورته . زرده چه اوبه ګرځوی الله تعالیٰ ورستودسختئ نه آسانی

﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم﴾دی کښ هم دَ عدت مسائلو بیان دي ، چه معتدهٌ لپاره حسبِ استطاعت تر انقضاء دَعدت پوری دَسکنیٰ انتظام دَخاوندپه ذمه واجب دي،امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز طلاق رجعي اوبائن دواړوکښ سکنی اونفقه دواړه واجب دی،ځکه چه سکنی واجبه شی ، نو ښکاره خبره ده چه خوراک هم دَخاوندپه ذمه شی،کچرته صرف سکنی مراد شی نو دَ هغی حکم خومخکنی آیت﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ﴾ کښ تیر دي، بله داچه دَابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښ-اسکنوهنّ من حیث سکنتم وانفقواعلیهنّ راغلي دي،په دې سره هم دَ

امام صاحب قول تائيد کيږى، دغه شان دَفاطمه بنت قيس ﷺ قول حضرت عمر ﷺ رد کړې وؤ چه حضور ﷺ ماته وئيلى وؤچه: لاسکنٰى لکِ ولانفقة. په هغه وخت کښ چه کله ماته خاوند درې طلاقه راکړى وؤ، نوحضرت عمر ﷺ ورته اوفرمائيل: لاندعُ کتاب ربّناولاسنة نبينابقول امرأةٍ لاندرى صدقت ام کذبتْ حفظت ام نسيت، يعنى مونږ دَ يوې ښځې په وينا سره دَالله ﷻ کتاب او دَ هغه دَرسول سنت نشوپريښودلې، چه دانه ده معلومه مونږ ته، چه ديته ياد دي که ورنه هير دى، صادقه ده که کاذبه، ظاهره ده چه دَحضرت عمر ﷺ مراددکتاب الله نه هم داآيت دې. او دَ دينه استدلال کوى چه مطلقى ثلاثه ته نفقه اوسکنٰى دواړه واجب دى، اودَسنت ئې مراد دا وؤچه دې فرمائى: ماپخپله دَحضور ﷺ نه اوريدلى دى يقول لهاالسکنى والنفقة(طحاوى وغيره).

﴿مِنۡ حَيۡثُ﴾ کښ ′من′ياتبعيضيه دې، يعنى دَخپل کورپه څه ځائ کښ ورله ځائ ورکړئ. اوکه صرف يوه کمره وى ، نوپه طلاق بائن کښ يوځائ اوسيدل جائزنه دى بلکه يوه پرده به حائله کړى، يا′من′ابتدائيه دې ﴿وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ﴾ يعنى په خوراک، سکنٰى کښ ورباندى سختى مه کوئ چه هغه مجبوره شى اوتنګه شى، دکورنه اوځى﴿وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمۡلٖ﴾ يعنى که چرته دامطلقه حامله وى نوهغى ته هم دَوضع حمل پورې نفقه ورکوئ، که څوک سوال: اوکړى چه هرکله دَاحنافوپه نيزهرقسمه مطلقى ته سکنٰى اونفقه دواړه واجب دى نودَ﴿وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمۡلٖ﴾ ذکرکولوڅهٔ ضرورت وؤ؟جواب: دادې چه مده دَحمل کله کله اوږده شى نوچابه وهم کولو چه کيديشى درى مياشتونه زيات نفقه، سکنٰى ساقطيږى، نودَ دې وهم نفى اوشوه (کشاف).

﴿فَإِنۡ أَرۡضَعۡنَ لَكُمۡ﴾ ديکښ بل حکم ذکرکيږى چه دَوضع حمل نه ورستوکچرته مطلقه ښځه ستاسوبچى ته پئ ورکوى نوهغى ته به دَپئ ورکولومزدورى ورکوئ.

﴿وَأۡتَمِرُواْ بَيۡنَكُم بِمَعۡرُوفٖ﴾ يعنى دَدستوراومعمول مطابق دَيوبل رضامندئ اومشورى سره اجرت مقرر کړئ.

﴿وَإِن تَعَاسَرْتُمْ﴾ يعنى كه تاسو ډيو بل نه تنګ شئ، نه مور مناسب اجرت باندې پئ ورکوی او نه پلار ورته مناسب اجرت ورکوی، نوبله ښځه دی پئ ورکړی. ﴿فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ﴾ خبر دې پمعنی ډامر، ضمنًا او اشارةً پکښې عتاب دې.

﴿لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ﴾ يعنى په خرچ کښې ډسړی ډحيثيت خيال اوساتلې شی . که مالداره وی نو ډخپل حيثيت موافق دی خرچ اوکړی ، اوکه غريب وی نوهغه دی خپل حيثيت ته اوګوری ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا﴾ علت دې ډماقبل

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا
اوډيرو ډکلونه داسی وو چه نافرمانی ئی کړې وه ډحکم ډرب خپل نه، اوډرسولانو ډده نه، نوحساب اوکړو مونږ ورسره
حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ۞ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ
حساب سخت اوعذاب ورکړو مونږ ورته عذاب ناآشنا سخت پس اوڅکلو هغوئ عذاب ډکارخپل اووو
عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ۞ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ
انجام ډکار ډهغوئ زيان مند تيارکړيدې الله جل جلاله دوئ لپاره عذاب سخت، پس اويريږئ ډالله جل جلاله نه
يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۞
اې خاوندانو ډعقل، هغه کسانوچه ايمان ئی راوړيدې، په تحقيق نازل کړيدې الله جل جلاله تاسوته نصيحت
رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ
درالیږلې ئې دې ، رسول چې لولی په تاسو باندې داسې آياتو نه ډ الله ﷻ چې ښکاره کونکی دی حکمانو لره چه رااوباسی هغه خلق
ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَمَن يُؤْمِنۢ
چه ايمان ئی راوړيدې اوعملونه ئی کړيدی نيک ډتيارو (ډکفراوګمراهئ) نه نور ډايمان ته، اوهرڅوک چه ايمان راوړو

بِاللهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ
په الله ﷻ او عمل ئې اوکړو نیک داخل به کړي هغه جنتونو ته چه بهیږي به د لاندې د هغې نه نهرونه.
خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ قَدْ اَحْسَنَ اللهُ لَهٗ رِزْقًا ⑪
همیشه به وي به هغې کښې همیشه. یقیناً ښائسته تیار کړیدې الله ﷻ هغه لپاره رزق

﴿وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا﴾ دا تخویف دنیوی او اُخروی دې چې الله ﷻ او د هغه رسول کوم احکامات درکوي په هغې باندې عمل کوئ. کوم خلقو چې د هغې تکذیب او نافرمانی کړیده، د هغوئ انجام ته اوګورئ، دنیا او آخرت دواړه ئې تباه شویدی، لهذا د هغوئ نه عبرت واخلئ.

﴿فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا﴾ دې کښې دنیوی عذاب ذکر دې چې دنیا کښې ترینه مونږ د ګناهونو حساب واغست، او سخت حساب موترینه واغست، او تباه وبرباد مو کړو. ﴿وعذبناها عذابا نكرا﴾ عطف تفسیری دې چې په دنیا کښې موروته ناآشنا عذاب ورکړو. ﴿فذاقت وبال امرها﴾ دا په ماقبل تفریع ده چې نافرمانئ انجام ئې داشو چې دنیا ژوند ئې تباه شو.

﴿أَعَدَّ اللهُ لَهُمْ﴾ دې کښې داخروی عذاب ذکر دې چې صرف دانه چې دنیائی تباه شوه بلکه آخرت کښې به ورله هم الله ﷻ سخت عذاب ورکوي. ﴿فاتقوا الله﴾ دا په ماقبل تفریع ده، چې الله ﷻ او رسول د احکاماتو بغاوت انجام سابقینو خلقو داوؤ چې دنیائی هم تباه شوه او آخرت هم، نو تاسو دعقل نه کار واخلئ او الله ﷻ نه اویریږئ کوم کتاب ئې چې نازل کړیدې او کوم رسول ئې چې درته رالیږلې دې د هغه اتباع اوکړئ، دې کښې ستاسو دنیوی فائده هم ده او اخروی هم.

﴿ذِكْرًا﴾ اصح قول دادې چې دینه مراد قرآن مجید دې ﴿رَّسُولًا﴾ مفعول به دې د فعل محذوف د پاره، اي ارسل رسولا

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ
الله جل جلاله هغه ذات دي چه پيدا كړي ئې دي وه آسمانونه او زمكې په مثل دآسمانونو نازليږي
الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ
حكم دالله جل جلاله په مينځ دډغوكښې چه پوهه شئ تاسوچه بيشكه الله جل جلاله په هرڅه باندې قادردي،
وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾
اوبيشكه چه الله جل جلاله په تحقيق سره احاطه كړيده په هرڅيزدجهته دعلم نه

﴿ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ ﴾دا په آخرت دَسورة كښې دليل عقلي دې په توحيد ،اونفي دَشرک فی التصرف ده،چه دَاسمانونو اوزمكوخالق تن تنها الله جل جلاله دې،دټولو كائناتو متصرف اومختار هم صرف هغه دې،نودَعبادت هم صرف هغه لائق دې.

﴿وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ﴾ مثلهنَ مفعول دې دَفعل محذوف ای وخلق من الارض مثلهنَ،يعنی زمكې هم الله جل جلاله دَاسمانونوپه شان پيداكړيدی،مماثلت اشتراک ته وائی په بعضِ صفاتو كښې، نو ديكښې خواتفاق دې چه اسمانونه وه(۷)دی،او دَ يو بل دَ پاسه دی، كقوله تعالی:الم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقًا، دغه شان دا هم قطعي ده چه زمكې اووه(۷)دی، څكه دی باره كښې صريح احاديث دی لكه په بخاری،مسلم وغيره كښې دی:من اخذ شبراً من الارض ظلمًا فانه طوقه يوم القيامة من سبع ارضين،يعنی څوک چه دَچانه په ظلم سره يوه لويشت زمكه هم واخلی نوقيامت په ورځ به ورته غاړی ته دَ ووُ(۷)زمكوطوق اچولې شي. ليكن كيفيت كښې ئې اختلاف دې، **نوجمهور وائی** چه دا اووه(۷) زمكې دَاسمانونوپه شان يوبل دَ لاندی دی، او دَ هرې زمكې په مينځ(۵۰۰)كاله مسافت دې په شان دآسمانونو.اوپه هرزمكه كښې او سيدونكې مخلوقات دی چه حقيقت ئې صرف الله جل جلاله ته معلوم دې،**بعض وائي** : اووه زمكې دی خو يوبل سره مطبقي دی فاصله پكښې نشته(قرطبي).

بعضِ وائی : زمكه يوه ده خو وه حصې ورنه مراددی،چه دَهرې حصې دَبلې نه جدائی په سمندر سره راغلې ده،چه هغې ته اووه براعظم وائی.لكه ايشيا .يورپ،شمالي افريقه،جنوبی افريقه.امريكه.انتارټيكا ،استريليا.(روح المعانی).

بعض وائي چه مثليت دَزمکي اسمانونوسره صرف په خلق کښ دي نه په عدد کښ،يعني زمکه هُم دَاسمانونو په شان دَالله ﷻ مخلوق ده ،ليکن دا قول رد دي په حديث سره چه ذکر شو . او دغه رنګه بل حديث کښ دی:اللّهم ربّ السّموات السبع وما اظللن ورب الارضين السبع و ما اقللن....(شرح مشكل الآثار للطحاوي، عمل اليوم و الليلة للنسائي)دی توجيهاتو نه علاوه نور توجيهات هم شته، ليکن اصح قول دَجمهورو دي کوم چه اول ذکر شو (والله اعلم).

﴿يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ ﴾امرنه مراد امرتکويني لکه حيات،موت،غنیٰ،فقر،صحت،بيماری هم دي اوامرِتشريعی هم دي،او﴿ بَيْنَهُنَّ ﴾ضميرراجع دي تولواسمانونو او تولوزمکوته.

﴿لِتَعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ ﴾ متعلق دي ياد خلق سره،یاتقديردارنګه دي:اخبرتُکم بذلکِ لتعلموا ياااعلمتکم بذلک لتعلموا.

ركوعاتها (۲)	سورة التحريم مدنية	اياتها (۱۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۶۶) وحسب النزول (۱۰۷)

نزلت بعدالحجرات و قبل التغابن

ربط: سورة التحريم د سورت الحديد په مضامينو باندې متفرع سورتونو کښې آخري سورت دې، او ديکښې د سورت الحديد دواړه مضمونونه يعنى انفاق فى سبيل الله اوجهاد بيانيږي.خو انفاق مسئله پکښې ضمناً او اشارتاً، او د قتال ذکر پکښې صراحتاً شوې دې.

خلاصه: اول کښې تمهيددې،خطاب دې حضورﷺ ته چه خپل اهل دَخلاف رضادَباری تعالى دکارونونه منع کړه،بل خطاب دې مؤمنانوته چه خپل ځان اواهل وعيال دَاورنه بچ کړئ، دَهغی نه بعدامردَانفاق فى سبيل الله دې اشارةً،اوامردَجهاددې صراحتًا،اخرکښې مثالونه بيانيږی دَدی دپاره چه مداردَنجات په ايمان اوعمل صالحه دې،اومداردَهلاکت په کفر دې(تمت).

يٰٓاَيُّهَا	النَّبِيُّ	لِمَ	تُحَرِّمُ	مَآ	اَحَلَّ	اللّٰهُ	لَكَ	ۚ	تَبْتَغِيْ	مَرْضَاتَ
اي	نبي(ﷺ)	ولی	حراموې	ته	هغه	چه	حلال	کړيدی	الله جل جلاله	تالره،غواړی ته رضامندی

اَزْوَاجِكَ	ۚ	وَ	اللّٰهُ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ	①
دَ بيبيانو خپلو		او	الله جل جلاله	بخونکي دې	مهربانه دې	

﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ﴾ دا تمهيد دې، او نبي کريم ﷺ ته حکم دې، چې د الله رضامندي غواړه، د بيبيانو د رضامندئ د پاره د الله جل جلاله رضا مندي خلاف کار او نه کړې.

دَدی آياتونوشان نزول باره کښې صحيح قول هغه دې چې په صحيحينوغيره کښې دَحضرت عائشهؓ نه منقول دی چه دَحضورﷺمعمول وۇ چه دَ مازيګر مونځ نه ورستو به ئې دَ خير خبر

اغستلو د پاره لږوخت دَازواجومطهراتو کورونوته تشریف وړلو .ام المؤمنین حضرت زینب ؓ ته چا ګبین په هدیه کښې ورکړې وؤ ،چه کله به حضور ﷺ دَدی خواته تشریف یوړلو . نو دې به ورته دګبین شربت جوړکړو چه دَدی په وجه به دی سره لګ زیات حصارشو . په دې وجه به بی بی عائشهؓاوبی بی حفصهؓ خفه کیدلې، نو یو تدبیر .منصوبه ئې جوړه کړه چه حضور ﷺ هلته دَحصاریدلونه اوګبین څکلونه منع شو .هغه داچه دګبین څکلونه ورستوچه د کومې بی بی خوا ته تشریف یوړو ، نو هغې به ورته اووئیل یارسول الله! آیا تا مغافیرخوړلی دی؟ ستاسو دَ خولی مبارکې نه خودَمغافیرو بویٔ راځی، "مغافیر" یو خوږ څیز وؤ لیکن بدبو داره وؤ ، او نبیﷺ بدبوئ ډیره بدی شوه. حضورﷺاوفرمائیل چه مغافیرمې نه دی خوړلی، بلکه دګبین شربت می څکلې دې.اننده به ئې نه څکمه،په ماباندی حرام دی،اوبی بی حفصهؓته ئې اووئیل داخبره امانت اوساته څوک پری مه خبره وه.هغې عائشه ؓ ته اوئیل نو الله پاک داآیاتونه نازل کړل.

•

قَدْ	فَرَضَ	اللّٰهُ	لَكُمْ	تَحِلَّةَ	اَيْمَانِكُمْ	وَاللّٰهُ

په تحقیق سره مقررکړیدې الله جل جلاله تاسولپاره حلال والې دَقسمونوستاسو(په کفاری) سره اوالله جل جلاله

مَوْلٰىكُمْ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۝٢ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ

مددګاردې ستاسو.اوهغه ښه عالم ښه حکمت والادې.اوکله چه پټه اوکړه نبیﷺیو بي بي خپلې ته (حفصیؓ)

حَدِيْثًا	ۚ فَلَمَّا	نَبَّاَتْ	بِهٖ	وَاَظْهَرَهُ	اللّٰهُ

یوه خبره،پس کله چه خبرورکړوهغی بی بی(حفصهؓ) د هغی خبری(عائشهؓ ته)اوښکاره کړه هغه خبره الله جل جلاله

عَلَيْهِ	عَرَّفَ	بَعْضَهٗ	وَاَعْرَضَ	عَنْۢ	بَعْضٍ ۚ	فَلَمَّا

په نبیﷺباندی،ظاهره کړه نبیﷺبعضې خبره اواعراض ئې اوکړو د بعضی خبری نه،پس کله

نَبَّاَهَا	بِهٖ	قَالَتْ	مَنْ	اَنْۢبَاَكَ	هٰذَا ۭ	قَالَ

چه خبرکړه نبیﷺبی بی حفصه پدغه خبره باندی هغی اوئیل چاخبرکړې ته پدی خبری،نبیﷺاووئیل

نَبَّأَنِيَ		الْعَلِيمُ		الْخَبِيرُ	۳
خبراكړوماته	هغه	الله جل جلاله چه	عالم	دي	خبرداردي

﴿قَدْ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَٰنِكُمْ﴾ بعضُ روایاتوکښ دی چه حضورﷺقسم کړې وؤ، نو دې آیت کښ ورته دَقسم ماتولوحکم دې په ذریعه دکفاری سره.بعضی وائی قسم ئی نه وؤ کړې، بلکه مباح څیزپه ځان حرامول قسم دې،نوځکه دکفاری حکم اوشو،دی کښ اختلاف دې چه آیاحضورﷺکفاره اداکړې وه اوکنه؟نوبعضِ وائی چه نه وه اداکړې، ځکه چه داتعلیم دې مؤمنانوته،حضورﷺمغفوردې دَماتقدم وماتأخرمن ذنبه،لیکن صحیح داده چه رقبه ئی ازاده کړې وه.

﴿تَحِلَّةَ أَيْمَٰنِكُمْ﴾ تحلة په اصل کښ تحللةدې یولام بل لام کښ مدغم شویدې،مأخوذ دې دَ حل نه،پرانستل او حلالولوته وائی،مراد ورنه کفاره دَقسم ده چه بیان ئی په مائده آیت(۸۹) کښ تیرشویدې،

﴿وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا﴾بعض ازواجه نه مراد حضرت حفصه رضي الله عنها ده اوپته خبره دا وه چې ګبین می په ځان حرام کړې دې،آئنده به دَحضرت زینب رضي الله عنها سره نه څکم.

﴿فَلَمَّا نَبَّأَتْ﴾نبی کریم ﷺ داخبره حضرت حفصه رضي الله عنها ته اوکړه ، خوورته ئی داهم اوئیل چې دابل چاته مه وایه، چونکه دا دَحضرت حفصه اوحضرت عائشه رضي الله عنها مشترکه منصوبه وه،نو که نور چاته ئی نه وئیلو هم، حضرت عائشه رضي الله عنها ته خو به ئی وئیلو، نو ځکه حفصه رضي الله عنها ددې ذکر عائشه رضي الله عنها سره اوکړو،الله تعالی نبی کریم ﷺ ته دَدې خبرورکړو. نبی کریم ﷺ دَ حضرت حفصه رضي الله عنها نه دَدې ګله اوکړه چی تاځما راز ښکاره کړو، «نبأت»کښ ضمیرراجع دې حفصهؓته، یعنی حفصهؓداخبره عائشهؓته اوکړه.

﴿وَأَظْهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيْهِ﴾ جمله حالیه ده یعنی الله ﷻ دا خبره حضور ﷺ ته ظاهره کړی وه چه ستا راز ئي ښکاره کړیدي.

﴿عَرَّفَ بَعْضَهُۥ وَأَعْرَضَ عَنۢ بَعْضٍ﴾ یعنی حضور ﷺ حفصه رضي الله عنها ته ګله اوکړه چه خمار ازدی ښکاره کړو، لیکن دَحسنِ اخلاقو په وجه ئی ورته ټوله خبره اونکړه . بلکه صرف ئی دومره ورته اوئیلو چې ګوره تا ځما راز ښکاره کړو، لپاره دَدې چه هغې ته ندامت کم وی.

﴿فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ﴾ نبأ کښ ضمیر مستتر رسول پاک علیه السلام ته راجع دې، او ها ضمیر راجع دې حفصه رضي الله عنها ته ﴿قَالَتْ مَنْ أَنۢبَأَكَ هَٰذَا﴾ حفصه رضي الله عنها ورته اووئیل چه ته چاپدی خبر کړی چه ما ستا راز ښکاره کړې دې، ګمان ئی داوو چه عائشه رضي الله عنها ورته وئیلی دی

﴿قَالَ نَبَّأَنِيَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْخَبِيرُ﴾ یعنی ماته هغه ذات خبر راکړې دې چه دَهغه نه هیڅ هم پټ نه دی.

فائده: دینه معلومه شوه چه حضور ﷺ ته دَغیب علم نه وؤ او دَغه شان دَازواج مطهراتو هم داعقیده وه چه حضور پاک ﷺ ته علم غیب نشته.

إِن	تَتُوبَآ	إِلَى	ٱللَّهِ	فَقَدْ	صَغَتْ	قُلُوبُكُمَا	ۖ
که توبه اوباسئ تاسی دواړه الله ﷻ ته نو دا په تاسو ضروری ده ځکه چه بې شکه کاږه شویدی زړونه ستاسو (دَحق نه)							
وَإِن	تَظَٰهَرَا	عَلَيْهِ	فَإِنَّ	ٱللَّهَ	هُوَ	مَوْلَىٰهُ	وَجِبْرِيلُ
اوکچرته تاسو مددکوئ دَیو بل په مقابلې دَپیغمبر کښ نو بیشکه الله ﷻ هم هغه ئی مددګاردې او جبرئیل							
وَصَٰلِحُ	ٱلْمُؤْمِنِينَ	وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ	بَعْدَ	ذَٰلِكَ	ظَهِيرٌ	④	
اونیکان	مؤمنان	ئی هم مددګاردی، اوفرشتی	ورستو دَدینه	ئی	مددګارانی دی		

﴿إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ﴾ دې کښ ترغیب دې توبې ته، او خطاب حضرت حفصه او عائشه رضي الله عنهما ته دې، چې که توبه اوباسئ نو به تاسو دَپاره خه وی، ځکه چې تاسو کوم کار کړې

دي، دا مو دَ معاشرت آدابو خلاف کارکړي دي. داشرط دي جزاءمحذوفه ده چه فذاک واجبٌ، یا فکان خیرالکما،یا یمح اثمکما(روح وغیره)

﴿ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ ای زاغت ومالت عن الحق(قرطبی)داقائمقام دَجزاءِمحذوفه دي او سبب دَتوبی دي،چه بیشکه ستاسودَدواړو زړونونه مائله شویدی د حق نه دیته چه دَ زینب ﷺ خصوصیت ختم کړئ، اوپیغمبر علیه السلام ځان ته راواړه وئ،نوداګرچه فی نفسه حسن دي ځکه چه لوئ سعادت دي،لیکن مستلزم دي قبیح لره، چه حق تلفی ده دَبلی زوجی.اوقبیح لره مستلزم قبیح وی. نوپه دی وجه توبه ضروری ده(تهانوی رحمه الله)

بعضِ دَ﴿ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ معنی داکوی چه:مالت قلوبکماالی التوبة(قرطبی)یعنی ستاسو زړونه توبې ته مائله شوی دی،لهذاتوبه اوباسئ«قلوبکما» په اصل کښ"قلباکما"دي،اضافت دَ تثنیه، تثنیه ته ثقیل اوشنیع وی دَعربوپه نیز،نوپدې وجه دَتثنیه په ځائ جمع راوړې شوه،

﴿وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيْهِ ﴾اوکه تاسودَدي کارنه توبه نه اوباسئ دغه شان مشترکه منصوبې جوړه وئ او دَیوبل مدد کوئ،دَپیغمبر ﷺ په خلاف،نوواورئ چې تاسو هغه ته پدې سره هیڅ نقصان نشئ رسولې،ځکه چې الله ﷻ ،جبرئیل علیه السلام ،نیک مؤمنان اوملائک دَهغه مددګار دی

﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ ﴾ ابوحیان رحمه الله په البحر المحیط کښ فرمائی چې چې په "مولی" باندې وقف احسن دي،او«جبرئیل» مبتدا دي او «صالح المومنین» او «الملائکة» وربانِدی عطف دي، او«ظهیر» ورله خبر دي،اوځنې مفسرینو په«وصالح المؤمنین» باندې وقف کړیدې،دې صورت کښ «جبرئیل» او «صالح المؤمنین» جدا جدا مبتدا دی، اوهر یوله خبر"مولاه"محذوف دي.

﴿وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾دینه مراد تول مؤمنان دي، اوحضرت ابوبکر اوعمر رضی الله عنهما پکښ بطریق اولی سره داخل دی.یعنی که تاسودَپیغمبرﷺ خلاف منصوبی جوړه وئ، نو تول مؤمنان حتی چې تاسو پلاران به هم ستاسو مخالفت او دَ پیغمبر ﷺ حمایت کوی،

((صالح))يا اسم جنس دي،او يا صيغه دَجمع ((صالحون)) ده. نون د جمع په وجه دَاضافت غورځيدلې دې،او واؤ رسم الخط کښ غورځولې شوې دې.لکه ويدع الانسانکښ اوسندع الزبانية کښ غورځولې شوې دې.

﴿بَعْدَ ذَٰلِكَ﴾ مشاراليه نصرت خداوندی ،نصرت دَجبرئيل اومؤمنانو دې.او بعد بمعنی دَ مع کښ دې اي والملائکه مع ذلک ظهير."ظهير"صيغه دَمفرد راوړلو کښ اشاره ده ديته چې دا ټول يومتی اولاس دې دَپاره دَمدد دَپيغمبر نودوه زنانه به څه اوکړی؟

عَسٰى	رَبُّهٗٓ	اِنْ	طَلَّقَكُنَّ	اَنْ	يُّبْدِلَهٗٓ	اَزْوَاجًا	خَيْرًا	مِّنْكُنَّ
قريب دې	رب دَده	کچرته طلاق درکړی تاسوته		چه بدل کښ ورکړی		ورته بيبيانی	بهترې	ستاسونه

مُسْلِمٰتٍ	مُّؤْمِنٰتٍ	قٰنِتٰتٍ	تٰٓئِبٰتٍ	عٰبِدٰتٍ
چه هغه به مسلمانانی وی	مؤمنانی به وی	تابعداری به وی	،توبه ويستونکی به وی	عبادت کونکی به وی.

سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ۞
روژه‌نيونکی بەوی ثيبې اوپيغلې

﴿ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُۥٓ ﴾داتنبيه ده ازواج مطهراتوته،اودَهغوئ دَدی خيال ترديددې، چه کچرته پيغمبر عليه السلام مونږته طلاق راکړی نوکوربه ئی وران شی،زمونږپه شان به ورته نشی ميلاوی،الله تعالیٰ ورته فرمائی چه څه په دی قادره يمه چه ستاسونه غوره بيبيانی به ورته عطاکرمه،دَدينه دانه لازميږی چه دَدی نه غوره ښځی پدغه وخت کښ موجودی وی، بلکه مطلب دادې چه کله دوئ ته دَنافرمانئ په وجه طلاق ورکړې شی نودوئ به پدی صفت پاتی نشی، نوښکاره خبره ده چه بيابه نوری دَدوئ نه غوره شی. ((کبير)).

﴿مُسْلِمَٰتٍ﴾ يعنی منقادې به وی دَپيغمبر صلی الله عليه وسلم، ظاهراً هم او﴿مُّؤْمِنَٰتٍ﴾ باطنًا هم .

﴿سَٰٓئِحَٰتٍ﴾ ابن عباس رضی الله عنه ئی معنی "صائمات" کوی،سياحت نه مشتق دې.چونکه صائم هم توله ورځ دَلوګی تندی ميدان طې کوی نوځکه ورته سائح وائی. ((روح))

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ
اې ايمان والؤ اوساتئ ځانونه خپل اوبال بچ خپل دُاوردجهنم نه چه خشاک دهغی خلق دی
وَٱلْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ
اوکنړی دی.پدی اورمقرری دې داسې فرشتی چه سخت زړه والا دی تکړه دی نه کوی نافرمانی دالله ﷻ
مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۝ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
په هغی کښ چه حکم ئی ورته کړې دی اوکوی هغه څه حکم ورته کولې شی اې کافرانو
لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝
عذرمکوئ نن ورځ . بيشکه بدله درکولې شی تاسو دُ هغی چه تاسو به کول

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ﴾ دا اول خطاب دې مؤمنانو ته، چې اهل و عيال په خواهشاتو مه چليږئ، بلکه د الله ﷻ احکاماتولاندې خپله هم زندگي تيره وئ او اهل عيال ته هم دَ دې حکم کوئ ،لپاره دَ دې چه خپل ځان او اهل وعيال دَ اور دَ جهنم نه بچ کړئ.ځان بچ کول په ترک دَمعاصيؤ او په کولو دَ طاعاتوسره دی،اواهل بچ کول دادی چه ورته نصيحت اوکړې شی،او ادب ورته ورکړې شي، اودينی تربيت ئی اوکړې شی. حديث شريف کښ راځی: الاكلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته، فالامام الذي على الناس راع، وهو مسؤول عن رعيته، والرجل راع على اهل بيته وهو مسؤول عن رعيته، والمرأة راعية على اهل بيت زوجها وولده، وهي مسؤولة عنهم(صحيح البخاري۷۱۳۸)

بل روايت کښ راځی مرو اولادكم بالصلاة وهم ابنا عشر.وفرقوا بينهم في المضاجع، (ابوداؤد:۴۹۵) يو بل روايت کښ راځی : مانحل والد ولدا افضل من ادب حسن(الترمذي ۱۹۵۲) يعنی دخه ادب خودلونه افضله څه عطيه نشته چې پلار خپل خوی له ورکړی.

دَ حضرت علی ﷺ دَدی تفسيرداسی انقل دې چه:علّموا انفسكم واهليكم الخير و ادّبوهم (روح المعانی).

پدی آیت سره استدلال کړې شویدې چه واجب دی په سړی باندې چه خپل اهل وعیال ته دَ فرائضو حلال حرام وغیره احکاماتو تعلیم ورکړی(روح)

﴿وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ﴾ الناس نه مراد مشرکان دی او الحجارة نه مراد دَدوی بتان دی چه کانړوو غیره نه ئی جوړکړی وو، ﴿عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ﴾ دَنجات لپاره یو څو طریقې وی دلته دَهغی تولونفی ده . یو دا چه دَچاپړی شفقت راشی،زړه ئی وربانددی اوسوزی،نودلته دَدې نفی ده چه په جهنم داسی فرشتی مقررې دی چه ﴿غِلَاظٌ﴾ بې شفقته دی. که څوک ورته ډیره ژړا فریاد اوکړی ، خوزړه به ئی وربانددی نه سوزی. دویم داچه په زور زبردستی ځان خلاص کړی، نو دَ دې نفی اوشوه چه﴿شِدَادٌ﴾ پهلوانانې دی، اقویاءعلی الافعال الشدیدة(روح). دریم دا چه په رشوت او سفارش ترینه ځان خلاص کړي ، نو د دې نفي اوشوه چې ﴿لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ﴾ دَ الله ﷻ دَحکم نافرمانی نه کوی،په رشوت یاشفارس ورنه ځان څوک نشی خلاصولې،څه چه ورته الله ﷻ حکم اوکړی صرف هغه کوی.((لا یعصون الله)) او ((یفعلون مایؤمرون)) کښې فرق دادې چې عدم عصیان نه مراد احکامات قبولو نه انکار کول،او ((یفعلون ما یؤمرون)) نه مراد حکم مطابق هغې باندې عمل کول اودهغې پوره کولو کښې سستی نه کول دی.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ تخویف اخروی دې کافرانوته﴿لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ﴾ دینه مخکښې يُقال لهم عندد خول النار مقدردې،یعنی چه کله ملائکی دَجهنم کافران اورته داخله وی نوورته به اووائی چه نن ورځ ستاسو هیڅ عذر قبول نه دې،بیشکه تاسوته دَهغی عملونو بدله میلاویږی چه تاسو په دنیاکښې کول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ تُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ
اې ایمان والؤتوبه اوباسئ الله ﷻ ته توبه خالصه،قریبه ده چه رب ستاسولرې به کړی
عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ
ستاسونه ګناهونه ستاسواوداخل به کړی تاسوجنتونوته چه بهیږی به دَلاندې دَهغې نه نهرونه،په هغه ورځ

يَسْعٰى	نُوْرُهُمْ	مَعَهٗ	اٰمَنُوْا	وَالَّذِيْنَ	النَّبِيَّ	اللّٰهُ	لَا يُخْزِي
به وهى	رڼا د دوئ منډې	دي دهغه سره،	چه ايمان ئې راوړي	اوهغه كسانولره	النبي ﷺ	الله جل جلاله	چه رسوابه نكړي
نُوْرَنَا	لَنَا	اَتْمِمْ	رَبَّنَآ	يَقُوْلُوْنَ	وَبِاَيْمَانِهِمْ	اَيْدِيْهِمْ	بَيْنَ
رڼازمونږ	مونږلره	پوره كړه	اې ربه زمونږه	وائي به دوئ	اوپه ښې طرفونودَدوئ	دَدوئ	په مخكښ
قَدِيْرٌ ﴿٨﴾	شَيْءٍ	كُلِّ	عَلٰى	اِنَّكَ		لَنَا	وَاغْفِرْ
قادرئې	هرڅيزباندې		په	ته	چه بيشكه	مونږته،	اوكړه اوبخښنه

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ﴾دادويم خطاب دې مؤمنانوته چه دَخپلوګناهونونه خالصه اوصادقه توبه اوباسئ، الله جل جلاله به مومعاف كړي، دآخرت دَرسوائى نه به موبچ كړي اوجنت ته موداخل كړي﴿تَوْبَةً نَّصُوْحًا﴾اى بالغةً في النصح. نصوح: يا دَنصح نه مشتق دې پمعنى دَخالص كولو، يعنى خالصه توبه اوباسئ، اوخالصه توبه دا ده: (۱)چې ګذشته ګناهونو باندې ندامت اختيار كړي. (۲)دكومو ګناهو تلافى كيديشى دهغې تلافى اوكړي. (۳)فوراً ګناه پريګدى. (۴)اوآئنده دَپاره نه كولو كلك عزم اوكړي.

يو اعرابى زر زر وئيل: اللّهمّ انى استغفرك و اتوبُ اليك. نو حضرت على رضي الله عنه ورته او فرمائيل: داسې زر زرتوبه اوباسل دَ كاذبينو توبه ده، هغه ورته عرض اوكړو، صحيح توبه څنګه وى، ده ورته اوفرمائيل: چه په هغى كښ شپږ(۶)خبرې وى.

(۱)تيزشوى ګناهونوباندى ندامت

(۲)چه كوم فرائض واجبات درنه پاتى وى دَهغى اعاده

(۳)دَ بل چامال واپس كول

(۴)معاف كول دَتكليف

(۵)عزم كول په عدم عودباندى

(۶)اوداچه ته به ويلى(كمزورى)كړې نفس خپل په طاعة دَالله جل جلاله كښ، لكه چه غټ كړې دې دې په معصيت كښ(كشاف)،

معاذبن جبل ﷺ عرض اوکړو ،یارسول الله!توبة النصوح کومی توبی ته وائی، حضور ﷺ اوفرمائیل:ان یَندمَ العبدُ علی الذّنب الّذی اصابَ فیعتذرَ الی الله ثم لا یعودُ الیه کما لا یعودُ اللّبن الضرع

(۲) بعضِ وائی﴿ نَّصُوحًا ﴾دنصاحت نه مشتق دي،ګنډلو اوپیوندلګولوته وائی.یعنی داسی توبه اوباسئ چه په ګناه سره کوم تعلق مع الله شلیدلې وې هغه جوړشی.(روح المعانی)

(۳)بعضِ وائی دَنصیحت نه مشتق دي،یعنی داسی توبه چه خلق ورنه نصیحت اخلی،یعنی په توبه کونکی کښ داسی اثرراشی چه خلق هم دغه شان توبه اوباسی.

﴿عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمۡ ﴾دافائده دَتوبی ده،تکفیردَسیئاتوپه توبی سره یقینی وعده ده دَالله ﷻ دلته﴿عَسَىٰ ﴾راوړل اختیارول دَعادة دَملوکودي،دغه رنګه اشاره ده چه تکفیر دَ سیئاتو او دخول جنت ته صرف فضل اواحسان دي دَالله پاک،اودغه رنګه مناسب دی انسان ته ، چه خوف اوامیدکښ دی اوسیږی،استدلال کړې شویدې پدی سره چه قبول دَتوبی واجب نه دی په الله ﷻ باندی(روح المعانی).

﴿ يَوۡمَ لَا يُخۡزِي ٱللَّهُ ٱلنَّبِيَّ ﴾ظرف متعلق دي﴿وَيُدۡخِلَكُمۡ ﴾پوری،مراددَنبی نه سید الانبیاء محمد ﷺ دي، ﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ ﴾عطف دي﴿ ٱلنَّبِيَّ ﴾باندی،دی کښ تعریض دي چه کافران اوفاسقان به الله ﷻ رسوا کوی.

﴿نُورُهُمۡ يَسۡعَىٰ بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ ﴾جمله مستأنفه ده یاحال دي،دَنورنه مراد **نور دَ ایمان او انفاق دي** ، لکه سورة حدیدکښ تیر دی، نو دي کښ **مضمون دَ انفاق** ته اشاره ده ضمنًا، یو روایت کښ دی چه حضور ﷺ فرمائی څه به دَقیامت په ورځ خپل امت په دې پیژنم، چه یو نور به دَ دوئ مخې ته روان وی(ابن کثیر).

﴿يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتۡمِمۡ لَنَا نُورَنَا ﴾ابن عباس ﷺ فرمائی چه دادعابه مؤمنان هغه وخت او وائی چه دَمنافقانونورمړشی،لکه په سورة حدیدکښ تیردی،اتمام دَنُورنه مراد دوام دې تر جنت پوری.

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰىهُمْ
اې نبي ﷺ جهاد کوه دکافرانو سره او دمنافقانو سره او سخت شه بدوئ، او ځائ دأستیدلو ددوئ
جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝
جهنم دې، او ډیر بد ځائ دورتلو دې دا جهنم

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ﴾ دا د دویم مضمون دسورت الحدید یعنی **دمضمون جهاد ذکر دې** صراحتًا، کفارو سره جهاد پمعنی د قتال سره دې او دمنافقانو سره په حجت او دلسان پمعنی دې، په قول د والد محترم نورالله مرقده چه حضرت شیخ فرمائی هغه منافقان چه بهر د مدینی نه وو، نو هغوئ سره هم جهاد پمعنی دقتال دې. ﴿وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ یعنی دجهاد په معامله کښ ورسره سختی کوه هیڅ قسمه نرمی ورسره مکوه.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ كَانَتَا
بیان کړیدې الله جل جلاله یو مثال دکافرانو لپاره دښځی دنوح علیه السلام او دښځی دلوط علیه السلام، چه وې دا دواړه
تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا
په نکاح کښې د دوؤ بندګانو د زمونږ د بندګانو نه چه نیکان وو نو خیانت ئې اوکړو دهغوئ سره، پس دفع نکړو هغوئ
عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ۝
دځپلو بیبیانو نه دعذاب دالله جل جلاله نه هیڅ څیز او اوئیل شول ورته داخلی شئ دواړه اور ته سره دنورو داخلیدونکو

﴿ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ دا په اخرکښ دوه مثالونه ذکرکیږی، اول مثال کافرانو ته دې ، او آخری دوه مثالونه مؤمنانو ته دی، کافرانو ته په مثال کښ دا بیانیږی چه د چا خپل ایمان او عمل صالح نه وی نو نسب د پیغمبر ورته منجی نه دې، لکه د نوح علیه السلام او د لوط علیه السلام بیبیانی، چه ژوند ئې تول د پیغمبر په کور او صحبت کښ تیروؤ، لیکن چه ایمان ئې نه وؤ نو جهنم ته داخلې شوې، دغه رنګه دیکښ تعریض او تخویف دې امهات المؤمنین رضی الله

تعالی عنهنّ ته چه کچرته بالفرض دویٔ مخالفت اوکړی د پیغمبر علیه السلام نو د وحت به نی ... هیڅ فائده ورنکړی.

﴿فَخَانَتَاهُمَا﴾ خیانت نه مرادزنا ، نه ده ، بلکه عدم ایمان دی.څکه چه د هیڅ پیغمبر بی زنا کاره نه ده تیره شوی.عن ابن عباس رضی الله عنه مازنتْ امراة نبیّ قط .چنانچه د نوح علیه السلام د بی بی خیانت دا وو ، چه خلقو ته به ئی وئیل چه دی مجنون دی.او د لوط علیه السلام دبی بی خیانت دا وو چه کله به ده کره میلمانه راغلل نوقوم ته به ئی اطلاع ورکوله.صاحب دجلالین وائی چه د شپی به راغلل، نو اوربه ئي بل کړو، اوچه د ورځې به راغلل نو لوګې به ئی اوکړو. بعض وائی دادواړه چغل خوری وی، الله پاک به چې څه وحی اوکړه نو دوئ به مشرکانوته اورسوله

« فلم یغنیا عنهما»ضمیر مرفوع حضرت نوح او لوط علیهما السلام ته راجع دي اوضمیر مجرور دَهغویٔ بیبیانو ته راجع دي،یعنی چې بیبیانو پرې ایمان نه راوړو ،نوصرف زوجیت ورله هیڅ فائده ورنکړه.﴿وَقِيلَ ٱدۡخُلَا ٱلنَّارَ﴾ په وخت دَمرګ کښې ورته اوونیلې شویابه ورته په قیامت کښې اوونیلې شی تعبیرپه ماضی سره لپاره دَتحقق دَوقوع دي‹روح المعانی،کشاف›

وَضَرَبَ	اللَّهُ	مَثَلًا	لِّلَّذِينَ	ءَامَنُوا	امْرَأَتَ	فِرْعَوْنَ إِذْ	قَالَتْ	رَبِّ
اوبیان کړیدي	الله جل جلاله	مثال	لپاره	دَمؤمنانو	دَښځی	دَفرعون کله	چه نی اوونیل	اې ربه خما

ابْنِ	لِي	عِندَكَ	بَيْتًا	فِي	الْجَنَّةِ	وَنَجِّنِي
جوړکړه	مالره	ستاخواته	کورپه	جنت .کښې	اونجات	راکړه مانه

مِنْ	فِرْعَوْنَ	وَعَمَلِهِ	وَنَجِّنِي	مِنَ	الْقَوْمِ	الظَّالِمِينَ ⑪
دَفرعون	اودَعمل	دَهغه نه	اونجات	راکړه	مانه دَقوم	ظالمانو نه

﴿وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ دادویم مثال دي،مؤمنانو ته بیانیږی چه دَچاخپل ایمان اوعمل صالح وی نودَبل چاکفرورته مُضرنه دي،لکه دَفرعون ښځی آسیه چه ایمان راوړي وؤ ، نواګرچه ښځه دَ غټ کافر وه،لیکن په دنیاکښې ورته زیری دَجنت اوشو دغه شان دیکښې ترغیب دي مؤمنانو ته چې حالات که څنګه هم وی دَایمان باندي استقامت پکار دی

اوګورئ يو زنانه دفرعون په کورکښې دهغه جبر و ظلم څنګه مقابله اوکړه اوايمان ئې پرې نخودلو.

﴿امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ﴾ ددې نوم آسيه بنتِ مزاحم وو،دموسی عليه السلام ترور وه ، په موسی عليه السلام ئې ايمان راوړې وو ،فرعون چه خبرشو ، نو په لالچ وغيره سره ئې منع کړه، ليکن هغې ايمان پرې نه خودلو ،فرعون ورته سخت سخت عذابونه تجويزکړل. ليکن بيائې هم کفر اختيار نکړو. ﴿رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا﴾ابی هريره رضي الله عنه نه مروی ده چه فرعون پکښې څلورميخونه ټک وهل دوه په لاسونواودوه په خپوکښې نوپدی وخت کښې هغې دادعااوکړه،نو الله تعالیٰ ئې دعاقبوله کړه په جنت کښې ورته کوربشکاره کړې شونوتکليف پرې آسان شو ،اومراددَ ﴿ عِندَكَ بَيْتًا ﴾ نه اعلی درجه دمقربينُ ده،يا﴿ عِندَكَ ﴾پمعنی د عند عرشِکَ دي،اوپه تقديم دَ﴿ عِندَكَ ﴾ کښې اشاره ده دې قول ته چه اطلب الجارقبل الدار،قالت العلماء اختارت الجارَقبل الدار (ابن کثير). ﴿ وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ ﴾دعمل دهغه نه مرادکفراوشرک دې،اودغه شان بغيردجرم نه خلقوته عذاب ورکول اودغه شان نورقبائح.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ
اوبی بی مريم لوردعمران هغه چه پاک ساتلې ئې وؤګريوان خپل پس پوکړل مونږپه ګريوان دهغې کښې
مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾
دروح خپل نه اوتصديق ئې کړې وؤپه کلمودرب خپل اوپه کتابونودهغه اووه هغه دطاعت کونکونه

﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ﴾دادريم مثال دې، عطف دې په﴿ امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ ﴾، يعنی الله تعالیٰ مؤمنانو ته دبی بی مريم عليها السلام مثال هم بيانوی ، چه بی خاونده وه، اوقوم ئې هم اکثرکافران وؤ ، ليکن ددی باوجودئې څان دهرقسم ګناه نه بچ اوساتلو ، دغه شان په هغې باندې ډير الزامات او طعنونه اولګيدل خوهغې بې خوفه اوبې پرواه دَ دين دعوت جاری اوساتلو ، نو ديکښې مؤمناتو ته ترغيب دې چې تاسو حالاتو او نقشو نه مه متاثره کيږئ، او خلقو طعنونو او استهزاګانو اوالزاماتو په وجه دين کار مه پريګدئ،دغه شان دې کښې بې خاونده ښځو ته هم

تسلي ده چې دوئ هم لوئ مرتبې حاصلولې شي کچرته په ايمان اواعمال صالحه باندې استقامت اختيار کړي

﴿ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾اکثرمفسرين وائي چه دفرج نه مراد گريوان دي دقميص د هغې ، نو دا مبالغه ده په پاکدامنئ اوعفت کښ، چه خپل گريوان ته ئې هم دچالاس نه وؤ پريښې.لکه په پښتو کښ خلق وائي فلانئ ډيرسپين لمنى ده، او ضميرپه ﴿فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾کښ گريوان ته راجع دې څکه چه جبرئيل عليه السلام دهغې دقميص په گريوان کښ پوکړل. هغه دهغې خيټې ته اورسيدلو ، نوحامله شوه لکه په سورة مريم کښ تيرشوي.

څنې مفسرينود فرج معروفه مراد اغستې ده يعنى دخپل شرم گاه حفاظت ئې کړې وؤ،دې صورت کښ فرج کښ نفخ کولو مطلب دادې چې جبرئيل عليه السلام ورله په گرايوان پوه کړل نو د هغې اثر فرج ته رااورسيدلو

﴿ وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا ﴾کلماتونه مراد يا کلمات د توحيد دي، يا ورنه عيسى عليه السلام مراد دي، څکه هغه ته هم کلمة الله وئيلې شويدى،بعضو((کلمات ربها)) نه ورې ورې صحيفې مراد اغستې دى، چې ادريس او ابراهيم عليهما السلام اوپه نورانبياؤ نازلې شوې وې،((کتبه))نه مراد منزل کتب سماويه اغستى دى. خوراجحه داده چې ((کلمات ربها)) هغه کلمات اوخبرې چې الله تعالى ورسره دفرشتو په واسطې کړې دى،لکه په سورت مريم ،آل عمران،کښ ذکر دې، اذ قالت الملائكة يا مريم ان الله اصطفاك"او((کتبه)) نه عام کتب سماويه مراد دى (تفسير عثمانى)

﴿وَكَانَتْ مِنَ ٱلْقَٰنِتِينَ ﴾صيغه دمذکرتغليباًذکرشويده يااصل عبارة دارنگه دې:وکانت من نسلِ القانتين،څکه چه دادَ نسل دهارون عليه السلام نه وه،په حديث کښ دى : په سړوکښ کاملين ډير دى ، مگرپه ښځوکښ څلوردي:آسيه بنت مزاحم، امرأة فرعون، ومريم بنت عمران، و خديجه بنت خويلد، و فاطمة بنت محمدﷺ، وفضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام، رضى الله عنهنّ ورضين عنه جلّ جلاله.

فائده: ددې دوؤ مثالونو اول دَسورت سره خاص ارتباط دې **اول مثال ربط** داسې دې چې ابتداء دَسورت کښې دَبيوې بی بی خيانت ته اشاره وه چې هغې دنبی کريم ﷺ راز نې بلې بی بی ته ښکاره کړې وؤ، نو ديکښې امرأة نوح و امرأة لوط سره تذکير دې چې ګورئ داهم پيغمبرانو بيبيانې وی، خوچې پيغمبر سره ئې خيانت اوکړو،نوبيا ورله دَپيغمبر زوجت هيڅ فائده ورنکړه.

دويم مثال ابتداء دَسورت ربط داسی دې چی ابتدا کښې دَنبی کريم ﷺ ازواجو تذکره اوشوه او آخر کښې دَبی بی آسيه اومريم تذکره اوشوه اوروایاتو کښې راځی چې دابه جنت کښې دَنبی کريم ﷺ بيبيانې وی،نو ابتدا هم په ذکر دَازواجومطهراتو سره اوانتهاء په ذکر ده ازواجو مطهراتو سره اوشوه.

رکوعاتها (۲)	سورة الملک مکیّة	اٰیاتها (۳۰)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۶۷) وحسب النزول (۷۷)

نزلت بعد الطّور و قبل الحاقة

دی سورة ته مانعه او منجیه هم وائی.

ربط: دَسورة الحدیدنه ترسورة التحریم پوری دَ انفاق او دَ جهاد ذکر وو لپاره دَ توحید، اوس دی سورة نه ترسورة الجن پورې دَ توحید بله پهلو بیانیږی. چه برکت ورکونکې ذات هم صرف یو الله ﷻ دی، او هرسورت کښ علی سبیل الترقی دَدې مسئلی ذکر دی، سورة الملک کښ دلائلو عقلیو سره دَ دې بیان دی، سورة القلم کښ په دې مسئلې کښ لچک او نرمي نه کولو بیان دی، سورة الحاقه کښ تخویف دی ، سورة المعارج کښ پرې زجر ذکر کیږی، سورة نوح کښ دلیل نقلی دی، اوسورة الجن کښ هم دلیل نقلی ذکر کیږی دَ جناتو نه.

خلاصه دَ سورة دَ مضامینو: یولس (۱۱) دلائل عقلیه دی په دعوه دَ سورة باندی، درې عقلی عامه دي، او اته عقلی خاصه دی، عقلی خاصه دیته وائی چه په هغی کښ مدار دَ کلام او دلیل ذکر وي ، او عقلی عامه هغې ته وائی چه مدار دَ کلام پکښ نه وی ذکر، دینه علاوه پکښ تخویفات اوبشارتونه دی ، او بیان دَ طرقو دَ تبلیغ دی.

فضیلت: (۱) دَابوهریره ؓ نه روایت دی چه حضور ﷺ فرمائی قرآن شریف کښ یو سورت دَ دیرش (۳۰) آیاتونو داسی دی چه هغه دَخپل ویونکی دپاره شفاعت کوی، تردی چه دَهغه بخنه اوکړی اوهغه سورة تبارک الّذی دی (رواه احمد وابوداؤد وغیرهما).

(۲) یوروایت کښ دَنبی اکرم ﷺ ارشادراغلی دی چه خمازړه غواړی چه داسورة دې دَ هر مؤمن په زړه کښ وی

(۳) یوروایت کښ دی چه چاسو : سورة تبارک الّذی اوسورة الٓمٓ سجده دَ ماښام او دَ ماسخوتن په مینځ کښ اولوستل گویاهغه دَلیلة القدرشپه رونړه کړه

(۴) یوروایت کښ دی چه داسورة دعذاب قبر دپاره مانع دی حضرت جابر ؓ فرمائی چه

نبي كريم ﷺ به ترهغې وخته پورې نه اوده كيدلو ترڅوچه به يې سورة السجده او سورة الملك نه وې لوستلې

تَبٰرَكَ	الَّذِيْ	بِيَدِهِ	الْمُلْكُ	وَهُوَ	عَلٰى	كُلِّ	شَيْءٍ	قَدِيْرُ ۙ ①
بركت وركونكې هغه الله تعالی دې چه په قبضې دهغه كښ بادشاهی ده.اوهغه په هرځيزباندې قادردې								
الَّذِيْ	خَلَقَ	الْمَوْتَ	وَالْحَيٰوةَ	لِيَبْلُوَكُمْ	اَيُّكُمْ			
هغه الله ﷻ چه پيداكړې ئې دې مرګ اوژوندلپاره ددې چه امتحان اوكړي په تاسوچه كوم په تاسوكښ								
اَحْسَنُ	عَمَلًا ؕ	وَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الْغَفُوْرُ ۙ ②				
ډيرښه دې	په عمل كښ	اوالله ﷻ	غالب دې	بخښونكې دې				

﴿تَبٰرَكَ﴾ دا دعوه دسورت ده، د «تبارک» درې معنې بيان شوې دی:

(۱) ډير خيرواحساناتو والاذات دې چې هغه دخير او احساناتو څه انتهانشته.

(۲) ذات وصفات سره ډير لوئ ذات دې، چې د ځاذات اوصفاتو دهغه سره څه نسبت هم نشته، دې دواړو معنو په صورت كښ دا ماخوذ دې "البركة" نه، چی په معنی د "نما" او "اضافې" سره راځی

(۳) «تبارک» بمعنی د "ثبوت" او "دوام" سره دې، يعنی الله ﷻ هغه ذات دې چې هغه لره دوام اوثبوت حاصل دې. دې صورت كښ دا ماخوذ دې "برک البعير"نه، چې اوخ په يو ځائ كښ كينې او قرار واخلې

﴿اَلَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ دا اول دليل عقلی عام دې په دعوی دسورت، چې بركتونو والاذات صرف الله ﷻ دې: ځكه چې دټول جهان بادشاهی هغه سره ده، د زمكې هم اود آسمان هم، د بحر هم او د بر، او د فضا هم هغه تن تنها بادشاه دې او هغه شاهنشاه دې. «بيده» "يد" د صفاتو متشابهاتو نه دې متقدمين عموما ديكښ تفويض كوی، اومتاخرين عموماً پكښ تاويل كوی چې دينه قبضه اوتصرف مراد دې

﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ **دويم دليل عقلي عام دي**،په دعوى دسورت باندې. چې برکتونو والا ذات صرف الله ﷻ دي ، ځکه چې هر څه باندې قادر دې.هيڅ شې هم دهغه داحاطې قدرت نه باهر نه دي.

﴿ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ﴾**دريم دليل عقلي عام دې**،په دعوى دسورت باندې.برکتونو والاذات صرف الله ﷻ دې، ځکه چې الله هغه ذات دې چې هغه په عالم کښې دمرګ وحيات نظام پيداکړيدې. آيا بل څوک داسې شته چې يوبې جانه څيز کښې روح واچوى،هغه کښې وينه په ګرځيدو شي، سترګو کښې رڼرا راشي، غوږونو کښې د سماعت قوت پيداشي . يا آيا داسې څوک شته چې دمرګ نظام هغه په لاس کښې وى،چې الله ﷻ ئې مرګ غواړى اوهغه ئې د مرګ نه بچ کړى، يا مرګ ورکول دهغه په اختيار کښې وى.

﴿ خَلَقَ ٱلْمَوْتَ ﴾نه معلوميږى چه موت هم يومستقل وجودى مخلوق دې، صرف عدم حيات ياعدم محض ته موت نه وائى،ځکه چه عدمى سره خلق نه متعلق کيږى،واستدل بهذه الاية مَن قال ان الموت امروجودى(ابن کثير). په دې وجه حديث کښې دبخارى وغيره کښې راغلى دى چه مرګ به دقيامت په ورځى د لمه ور ګډ په صورت کښې راوستلې شي، او بيا به ذبح کړيشى.

دلته ئې موت مقدم ذکرکړوځکه چه(١)الله ﷻ اول موت پيداکړيدې بياحياة لکه په حديث کښې دى،چه دروح اچولونه مخکښې دانسان عمل،رزق،اجل،وغيره اوليکلې شى(٢). دويمه وجه داده چه ښه عمل لپاره اقوىٰ داعى موت دې نوځکه ئې مقدم کړو(کشاف).

﴿لِيَبْلُوَكُمْ﴾ديکښې دمرګ او ژوند تخليق مقصد ذکر کيږى.چې دانظام څه عبث اوتماشه نه ده ، بلکه دينه مقصودستاسوامتحان کول دى چه څوک ښه عمل کوى.حيات ،وخت د تيارئ دې لپاره د امتحان، او موت ، وخت د نتيجى دې،علماء وائى چه په﴿أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ کښې اخلاص ته اشاره ده،ځکه چه اکثرعملاً ئې اونه وئيل،په بعضو رواياتو کښې د «احسن عملاً» تفسير داسې راغلې دې،ايکم احسن عقلاً و اورع عن محارم الله تعالى واسرع فى طاعة الله تعالى(روح). ﴿ وهو العزيز الغفور﴾ الله ﷻ غالب ذات دې که چاله عذاب ورکول غواړى،

هغه ترینه بچ کیدې نشی، اومغفرت کونکې ذات دې که چاته هم ښنه کوی نوڅوک ترینه تپوس کونکې نشته.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ
الله ﷻ هغه ذات دې چه پیداکړی ئې دی وه اسمانونه لاندی باندی اوبه نه وینې ته به پیداکولودرحمان ذات کښ
مِنْ تَفٰوُتٍ ۖ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ۝ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ
څه عیب . نو را اوګرځوه ته نظر،آیاوینی ته څه چاودد بیاواپس کړه نظر
كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ۝
باربارواپس به شی تاته نظرستانامراده اووی به دې ستړې دپیداکولوعیب نه.

﴿ اَلَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ ﴾ داخلورم دلیل عقلی دې اوخاص دې،څکه چې دَ کلام او دلیل مدار پکښې موجود دې، چې هغه ﴿طِبَاقًا ﴾ دې، چه الله ﷻ وه اسمانونه لاندی باندی پیداکړیدی، نه خو هغه یوبل باندې راغوځیګی، او نه ئې په یو بل باندې سهاره اواعتماد شته،دې باوجود څه نقص،څه کمزوری څه عیب هیڅ پکښې نه ښکاری،نودینه معلومه شوه خالق اوبرکات ورکولو والا ذات صرف یو الله ﷻ دې،﴿طِبَاقًا ﴾ صفت اول دې دَ «سبع سموات» دَ پاره، دَ دې دوه معنی بیان شوی دی:(۱)لاندې باندې،چې دَ آسمانونه الله ﷻ لاندې باندې پیداکړیدی،یو بل سر جوخت او میلاؤ نه دی پیدا کړی،لکه احادیثو کښې هم راغی چې یو آسمان نه بل آسمان ته ختلو مسافت پنځه سوه کاله دې.

(۲)مطابقت اومماثلت:دې صورت کښې مطلب دادې چه دا اووه آسمانونه په نظام، هیئت اوصفاتو کښې دَیوبل بالکل مماثل دی.

﴿مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ ﴾ دادریم صفت دې دَپاره دسبع سموٰات دې ، چې دا اووه(۷) آسمانونه ئې لاندې باندې داسی اندازه سره پیدا کړی دې، چې چاته پکښې هیڅ تفاوت نه ښکاری.

﴿ تَفَٰوُتٍ﴾ "تفاوت" ډيري معنې بيان شوې دی. دَهغې ټولو رجعه دېته کيږي چې په ده کښې څه نقص او عيب شته او نه پکښې څه عدم مناسبت او بې ډنګه توب شته

﴿فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ﴾دا په ماقبل باندی تفريع ده ، چې که يقين دې نه راځی نو بيا دې آسمانونو باندې نظرواچوه، او باربار پرې نظر واچوه، که تا ته پکښې څه عيب ښکاره شو نو بيا اوايه.﴿فُطُورٍ﴾ فطور: درزونو او چاودونو ته وائی،يعنی انسان يو معمولی غوندی چهت جوړوی ،دهغې دپاره ستون اوسهاره هم وی. دَ هغې نه باوجود پکښې درزونه او چاودونه راځی ،خو الله ﷻ قدرت ته اوګوره چې دومره عظيم الشان آسمان ئی بغير دَستون نه اودرولې دې، اوهيڅ چاود او دراز پکښې نشته.

﴿ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ ﴾امر دَپاره دَ تعجيز دې. او تثنيه نه مقصود دَتکثير دې ﴿خَاسِئًا﴾ دَ خسا يخسا نه دې، سپې شړلو ته وائی،دلته ترينه مجازی معنی مراد ده . يعنی ذلت سره ناکامه اونامراده کيدل ترينه مراد دی. ﴿حَسِيرٌ﴾يعنی ستړې به وی ډيروکوشستونو په وجه.

وَلَقَدۡ	زَيَّنَّا	السَّمَآءَ	الدُّنۡيَا	بِمَصَٰبِيحَ	وَجَعَلۡنَٰهَا	
اوخامخايقينًابنائسته کړې دې مونږدا نيږدې اسمان په ډيوو(ستوروسره اوګرځولی دی مونږدغه ستوری						
رُجُومًا	لِّلشَّيَٰطِينِ	وَأَعۡتَدۡنَا	لَهُمۡ	عَذَابَ	السَّعِيرِ	۝٥
ويشتونکی	شيطانانولره	اوتيارکړيدي	مونږدوئ	لره	عذاب	دَجهنم

﴿ وَلَقَدۡ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا ﴾پنځم دليل عقلی دې، او داهم دليل خاص دې، ځکه چې دليل مدار پکښې موجود دې، هغه ﴿بِمَصَٰبِيحَ ﴾دې او دا دليل علی سبيل الترقی ذکر شوې دې، چې آسمانونه خو مو هم پيدا کړيدی، او بيا دې سره سره مو آسمان دنيا په بې شماره ستورو سره مزين او ښائسته کړې هم دې، دَالله ﷻ نه ماسوا ذات داسې مزين کول خو پريږده چې دومره ستوری هم نشی پيدا کولې،نومعلومه شوه چې معبود او برکاتو ورکولو والا صرف

الله ﷻ دي ﴿وَجَعَلْنَهَا رُجُومًا﴾ شپږم دليل عقلي دي . او دليل خاص دي. مدار د دليل ((رجوما)) دي، داهم علی سبيل الترقي ذکر دي.چې آسمانونه خوپيدا کړی دی.آسمان دنيا خو په ستورو سره مزين کړي دي. او بيا خو ورله په دي ستورو سره د شياطينو نه دحفاظت بندوبست هم کړي دي.چې يو شيطان هم بره نشي راتلي.کچرته پکښ څوک کوشش اوکړی نو شهاب ثاقب ورپسی شي او اوئې ځوزوي ﴿وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ﴾ شياطينو له دي دنيوی عذاب نه علاوه اخروی عذاب خوورله هم تيار کړي دي

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝٦

اودپاره دهغه کسانوچه کفرئې کړيدي په رب خپل.عذاب دجهنم دی اوډيربدځائ دورتلودي جهنم

إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ

کله چه اوغورځولې شی کافران په هغې کښ وابه وری هغې لره بدآواز اوهغه به خوټکيږی،نيزدي به وی

تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ

چه اُوچوی دي دغصّي نه (په کافرانو)،هرکله چه اوغورځولې شی به جهنم کښ يوه ډله دکافرانو

سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨ قَالُوا

پوښتنه به اوکړی دهغوئ نه چوکيداران دجهنم چه آيانه وو راغلې تاسوته يرونکې . اوبه وائی دوئ

بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا

چه ولی نه،په تحقيق سره راغلی وو مونږته يرونکی،نوتکذيب اوکړومونږاومونږورته اووئيل

مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝٩ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا

ندي نازل کړي الله ﷻ هيڅ څيز،نه يئ تاسومګرپه ګمراهئ لوئ کښ يئ.اوبه وائی کافران کچرته وي مونږ

نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝١٠ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ

اوريدلي مويامو عقل لرلې نونه به وي مونږ په جهنم والؤو کښ پس اقرار ني اوکړوپه ګناه خپل.

فَسُحۡقًا		لِّاَصۡحٰبِ		السَّعِیۡرِ	⑪
پس	هلاکت	دې	لپاره	دخاوندانو	دجهنم

﴿وَلِلَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِرَبِّہِمۡ ﴾داتخویف اخروی دې،یعنی دَجهنم عذاب به صرف دَشیطینو دَپاره نه وی بلکه دکافرانو دَپاره به هم وی.

﴿اِذَاۤ اُلۡقُوۡا فِیۡہَا ﴾دې ځائی نه دَ جهنم مختلف اهوال واحوال بیانیږی،دائی **اول هولناک حالت** بیان دې،چې کله ورته کافران اوغورځولې شی نو دَهغې نه به بد . بد آوازونه راوځی،لکه خر چې آوازونه کوي،دا آواز به جهنم هم کوي ، او جهنمیان به هم کوي ، لکه سورت هود آیت نمبر ۱۰۲کښ دي: لهم فیها زفیر وشهیق. او "شهیق" بد آواز ته وائی،او دَ خر په آواز باندې هم اطلاق کیږی.﴿وَّہِیَ تَفُوۡرُ ﴾دائی **دویم حالت** بیان دې چې جهنم به داسې خوټ کیږی لکه کټوئ چې خوټ کیږی.

﴿تَکَادُ تَمَیَّزُ مِنَ الۡغَیۡظِ﴾دائی **دریم حالت** بیان دې، "تمیز" چولو او جدا کیدلو ته وائی او "غیظ"سختې غصې ته وائی،یعنی جهنم به دَسختې غصې نه داسی معلومیږی چې لکه چوی ﴿کُلَّمَاۤ اُلۡقِیَ فِیۡہَا ﴾دیکښ دَاهل جهنم حالت بیانیږی،چې کومه ډله هم جهنم ته داخلیږی ، نو فرشتې به ورنه بطور توبیخ اوپیغور تپوس کوی : چې ولی تاسو ته رسولان نه وو راغلی، چې تاسو گمراه شوئ او جهنم ته راغلئ.

﴿قَالُوۡا بَلٰی ﴾دوئ به اعتراف اوکړی چې رسولان راغلې وو خومونږ ئې تکذیب اوکړو، او دَ اتباع په ځائ موهغو ته ونیل چې تاسو گمراه یئ.﴿فَکَذَّبۡنَا ﴾یعنی خاص دَدوئ تکذیب مو اوکړو.﴿ مَا نَزَّلَ اللّٰہُ مِنۡ شَیۡءٍ ﴾یعنی مطلقا رسالت انکار مو هم اوکړو.﴿ اِنۡ اَنۡتُمۡ اِلَّا فِیۡ ضَلٰلٍ کَبِیۡرٍ﴾په دې خو هم اکتفاء اونکړه، بلکه دَ لوئ گمراهئ نسبت مو ورته اوکړو،ارجع قول دادې چې داهم دکفارو مقوله ده.

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ﴾ يعني دوئ به تمنا اوكړي چې كاش مونږ هم ايمان راوړي وي. حي هميشه هميشه دَ پاره خوجهنم كښې نه وي «نسمع» نه مراد په دلائل نقلبه سمعيه باندې ايمان راوړل دی، «نعقل» نه مراد دلائل عقليه باندې غوركول او ايمان راوړل دی یاپه «نسمع» كښې اشاره مرتبه تقليد ته ده، اوپه «نعقل» كښې اشاره ده مرتبه تحقيق او اجتهاد ته. نو دينه معلومه شوه چې فلاح ته رسيدلو دوه لارې دی يو داچې سړې خپله محقق اومجتهد جوړ شي، خو داسی كيدل د هر سړی دَ پاره عادتاً ناممكن دی. ځكه چې دا دَ بل هر يو كار نه فراغت غواړي، چې دې سره دَ كائنات نظام معطل كيږي، لهذا لا محاله دويم صورت دادې چې دَ محقق اتباع اوتقليد اوكړی. دَ «نسمع» دَ پاره مفعول نه ذكر كولو كښې اشاره ده عموم ته، چې هغه دَهر محقق قول دې خواه كه هغه رسول وی اوكه غير رسول. نو دا په يو خاص محمل باندې محمول كول دَ تفسير مسلمه اصولو خلاف ده.

﴿فَسُحْقًا﴾ ای فبعداً لهم من رحمته تعالى، منصوب دې مفعول مطلق دې براى تاكيد، ای سحقهم الله سحقاً.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّأَجْرٌ كَبِيرٌ ⑫
بيشكه هغه كسان چه يريږی دَرب خپل نه په غيبه دوئ دَپاره مغفرة دې اواجرلوئ دې
وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ
اوكه پټوئ تاسوخبره خپله اوكه ښكاره كوئ ئې په دواړوالله عالم دې ځكه چهبيشكه اللهﷻ ښه عالم دې
بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑬ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ⑭
په رازونودَسينو آيانه پوهيږی هغه ذات چه خالق دې، حال داچه هغه عالم دې په رازونوخبرداردې

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم﴾ دابشارت أخروی دې مؤمنانو ته، بعد دَتخويف اخروی نه كافرانو ته. ﴿بِالْغَيْبِ﴾ يعني دَعذاب دَاللهﷻ نه يريږی حال داچه عذاب ئې ليدلې نه دې، يا مطلب دادې چه دوئ غائب وی دَسترګو دَ خلقو نه، نو دَ اللهﷻ نه يريږی، اطاعت ئې كوی، نو چه په خلوت كښې اطاعت كوی نو جلوت كښې خو په طريقه اولى كوی، بعضو وائی غيب دَ

انسان قلب دې چه بل څوک ئې نشي ليدلې، نومعنى دا ده چه د زړه نه ياپه زړه کښې د الله ﷻ نه پريږدي (حقاني).

﴿وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ﴾ دادماقبل دلائلو ثمره ده.چي دلائلو نه دا ثابته شوه چې الله ﷻ عليم ذات دې، که تاسو په پټه خه خبره کوئ،دهغې نه هم خبردې،که په ښکاره کوئ هغې نه هم خبر دې،او که په زړه کښې موخه خبر ده دهغې نه هم خبر دې . لهذا برکات ورکونو والا صرف هغه اوګڼئ ، اودهغه نه ټول حاجات غواړئ «اسروا» او « اجهروا » دواړو ځايونو کښې امر پمعنى خبر دې، يعنى که پټوئ تاسو خبره خپله اوکه ښکاره کوئ ئې. خو الله ﷻ ته يوشان ده، دهغه نه هيڅ هم پټ نه دى

﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ تعليل دې د ماقبل،چه الله ﷻ خو د سينوپه پټو رازونو هم عليم اوخبرداردې،نوستاسوخبرى به ورنه څنګه پټې وى

﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ﴾ «من خلق» فاعل دې د﴿ أَلَا يَعْلَمُ ﴾ . اى الا يعلم الخالق.يعنى آيا خالق د خپل مخلوق د پټوحالاتو يا خبرونه بې خبره کيديشى؟ استفهام انکارى دې. يعنى نه شى کيدې ، ځکه چه تخليق بې د علم نه نشى کيدلې . يا «من خلق» مفعول به دې د «يعلم» د پاره، او فاعل ضمير مستتر دې، چې راجع دې الله ﷻ ته، مطلب به داشى چې آياهغه بې خبره کيديشى دخپل مخلوق نه، مآل د دواړو توجيهاتو يو دې «وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾حال دې دفاعل د﴿أَلَا يَعْلَمُ ﴾نه تاکيد دې دماقبل.

هُوَ	الَّذِي	جَعَلَ	لَكُمُ	الْأَرْضَ	ذَلُولًا	فَامْشُوا	فِي	مَنَاكِبِهَا
الله ﷻ	هغه ذات دې چه	ګرځولې ئې	ده ستاسولپاره	زمکه	تابعداره	پس ځئ په	اوړو(طرفونو)دهغې	کښې

وَكُلُوا	مِنْ	رِزْقِهِ		وَإِلَيْهِ		النُّشُورُ	⑮
اوخورئ	د	رزق	دالله ﷻ نه،اوالله ﷻ	ته	دى	بوتله	كيدل(ورستوډمرګ	نه

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ﴾دا اووم دليل عقلى دې، او دليل خاص دې ﴿ذَلُولاً﴾ مدار کلام دې، يعنى الله ﷻ هغه ذات دې چې زمکه ئې ستاسو تابع ګرځولې ده.تاسو په هغې

کښې ګرځئ راګرځئ.هغې کښې کرونده کوئ. فصلونه ئې خورئ. معدنيات ترينه را اوباسئ.
د هغې نه فائده اخلئ. لهذا کوم ذات چې داسې زمکه پيدا کړېده هم هغه معبود او برکات
ورکولو والا دې. د هغه نه خپل حاجات غواړئ

﴿ذَلُولًا﴾ "ذلول" په وزن دَ"فعول" بمعنى الفاعل دې. هغه څاروی ته وائي چې هغه دخپل مالک تابع وي. او اړيکې نه کوي. او دلته مجازاً دَ زمکې دپاره استعمال شوې دې.چې دا زمکه هم الله ﷻ ستاسو لپاره دَ تابع څاروی پشان ګرځولې ده

﴿فَامْشُوا﴾ "فاء"دپاره دَتفريع ده،چې څنګه تابع څاروی باندې ګرځئ راګرځئ. دغه شان زمکه هم تاسو لره مسخره ده. ګرځئ راګرځئ پکښې ﴿فِي مَنَاكِبِهَا﴾ مناکب" جمع دَ "منکب" ده. "اوګې" ته وائي، او دلته ترينه مراد مجازاً دَ زمکې اطراف و اکناف دی، اومناکب راوړلو کښې مبالغه مقصود ده دَ زمکې په اتباع اوعاجزئ کښې،(کشاف)

﴿وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ﴾(کلوا)) دلته خپلې ظاهرې معنى کښې نه دې، بلکه يا معنى "انتفعوا" سره دې، يعنى دَالله ﷻ نعمتونو نه فائده واخلئ،اويا په معنى دَ "التمسوا"سره دې يعنى د زمکې اطراف او په اکنافو کښې اوګرځئ اودَ الله ﷻ رزق طلب کړئ(روح)

﴿وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾داتخويف اخروی دې،يعنى زمکې په اطرافو کښې ګرځئ، او دَ الله ﷻ نعمتونو نه خوند اخلئ، خوګورئ چرته ديکښې ډوب نشئ . او هم دا مقصود اونه ګرځوئ. او دَ الله ﷻ احکاماتو نه روګردانى اونکړئ،دا دنيا فانى ده،آخر به مرئ اوالله ﷻ په حضور کښې به پيش کيږئ.

ءَامِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ

آيا په امن کښې شوئ تاسو دَهغه ذات نه چه په اسمان کښې دې دَدى نه چه ژوندی به موخخ کړی په زمکه کښې

فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

نو بيا به دا زمکه ولړزيږی، آيابې خوفه يئ تاسودَهغه ذات نه چه په اسمان کښې دې دَدينه چه رااوبه ليږی په تاسو

حَاصِبًا	ؕ	فَسَتَعْلَمُوْنَ	كَيْفَ	نَذِيْرِ	۝۱۷ وَلَقَدْ	كَذَّبَ	الَّذِيْنَ
باران دکانړو،پس زرده		چه پوهه به شئ	تاسوپدې	چه څنګه	وئیرول څما	او بېشکه تکذیب کړې	وؤهغه خلق

مِنْ	قَبْلِهِمْ	فَكَيْفَ	كَانَ	نَكِيْرِ	۝۱۸
چه	مخکښې	وو	ددوئ	نه،نوڅنګه	وؤعذاب څما

﴿ ءَأَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ ﴾داتخویف دنیوی دې،چه داکومه خمکه الله ﷻ ستاسولپاره تابعه کرځولیده، نوکچرته دَالله ﷻ اطاعت نه کوئ نوپدی خمکه کښې به مودَقارون په شان خسف کړی. "من" نه مراد الله ﷻ دې،﴿ فِى ٱلسَّمَآءِ ﴾دمتشابهاتونه دې،ظاهری معنی ظرفیت نشی مراد کیدلې،څکه چې دینه باری تعالی لره مکان اوجهت لازمیږی. اوپه اتفاق داهل السنت والجماعت دا صحیح نه ده، بلکه یاخوترینه مراد"في السماء"کمایلیق بشانه دې لکه متقدمینو مسلک دې ، اویا دَ متاخرینو مسلک مطابق تاویل به کوو،اي من في السما امره و قضاءه، او دا دَ مشرکانو دَمحاوری اواعتقادمطابق ورته اوونیل شول،څکه چه دوئ به الله ﷻ ته اله السّماء وئیل اوخپلومعبودانوته به ئي آلهة الارض وئیل. بهر صورت دینه ظاهری معنی مراد نشو اغستی، او نه داسې معنی چې د هغې نه جهت او مکان اثبات لازمیږی په اتفاق دَ مفسرینو،او داسې معنی مراد اغستل یا الحاد دې او یا جهل،او دَ اکابر مفسرینو نیم عبارات راغستل، او بیا دَ هغې نه دَخپل خواهش مطابق نتیجه رااوباسل لوئی علمی خیانت اودَخپل مذهب کمزورئ واضح دلیل دې.

﴿أَن يَخْسِفَ بِكُمُ ٱلْأَرْضَ﴾بدل الاشتمال دې دَ﴿مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ﴾نه.

﴿ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ﴾ دیکښې دَخسف منظر کشی ده. "مور"باربار تلوراتلواوپه تیزئ سره خوځیدلو ته وائی،موجونو ته هم وائی،مطلب داچې داساکنه اوتابعه زمکه به حرکت شروع کړی اوموجونوپشان به اوچته شی اوتاسوبه دَځان دَلاندې ډوب کړی اواسفل السافلین ته به مواورسوی.

﴿ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ﴾ داهم تخويف دنيوي دي. ام د پاره داضراب انتقالي دي يعني دخسف خبره پريگدئ، دا اوايئ چې آيا تاسو ددينه په امن کښې يئ چې الله ﷻ درباندې د کاڼرو باران رااوليږي، اوقوم لوط اواصحاب الفيل پشان خو تس نس او هلاک کړي.

﴿فَسَتَعۡلَمُونَ كَيۡفَ نَذِيرِ﴾ نذير يا پمعنی د مُنذر سره دي، حضور ﷺ ورنه مراددي، يعني بيا به تاسوته معلومه شي اې اهل مکوچه څه رنګه وو رسول ځما، صادق وو که کاذب؟ خوليکن بيا به درته دا څه نفع نه درکوي، يا پمعنی د انذار مصدر سره دي. اى فستعلمون عاقبة انذارى اياكم بالكتاب والرّسول (كبير).

﴿وَلَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ﴾ مرادورنه قوم عاداوقوم ثمودوغيره معذّب امتونه دي، ﴿فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ اى انكارى عليهم بانزال العذاب (روح)

وَيَقۡبِضۡنَ	صَٰٓفَّٰتٖ	فَوۡقَهُمۡ	ٱلطَّيۡرِ	إِلَى	يَرَوۡاْ	أَوَلَمۡ
او راټولوي،	دي	غوړونکي	چه وزري	خان	دپاسه دځپل	آيادوئ نه ګوري مارغانوته
ٱلَّذِي	هَٰذَا	أَمَّنۡ ⑲	بَصِيرٌ	شَيۡءِۭ	بِكُلِّ	إِنَّهُۥ	ٱلرَّحۡمَٰنُۚ	إِلَّا	يُمۡسِكُهُنَّ	مَا
ذات	دې هغه	دې آيا څوک	ليدونکې	هرڅيزلره	الله ﷻ	بيشکه	مګرالله ﷻ		حصارکړې دوئ په هواکښې	ندی

فِي غُرُورٍ ⑳	إِلَّا	ٱلۡكَٰفِرُونَ	إِنِ	ٱلرَّحۡمَٰنِۚ	مِّن دُونِ	يَنصُرُكُم	لَّكُمۡ	هُوَ جُندٞ
دهوکه کښې دي	مګرپه	کافران	ندي	دالله ﷻ نه،	ماسوئ	مددمواوکړي،	ستاسوچه	چه هغه لښکرشي

﴿أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَى ٱلطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ﴾ دااتم دليل عقلي دي، يعني آيادوئ بره دې مارغانوته نه ګوري چه دالله ﷻ په قدرت سره الوزي، په هواکښې کله وزرې پرانزي کله ئې راټولوي ، دواړو حالتونو کښې، دوئ د راپرې وتلونه الله ﷻ ساتي، هغه ټينګ کړيدي، حالانکه ثقيل او وزنی دي. دوئ په دې خبرې سوچ نه کوي چې دامرغئ چاپيدا کړې دي؟ دوئ ته داالوتل چاخودلي

دی؟ داپه دې فضاکښې دَغورځیدلونه څوک ساتی؟کوم ذات چې داښول کارونه کوی هم هغه حقیقی معبوداوبرکات ورکولووالا دې
دلته د مرغیو دوه صفات ذکر شو، وزر غوړول او راټولول. اول صفت دپاره صیغه داسم فاعل «صٰفٰت» راوړلې شوه او دویم پاره صیغه د فعل مضارع. چې «یقبضن» دې. مفسرین د دې نکته دا بیانوي ،چې چونکه د الوتو په صورت کښې د مرغۍ اصل حالت وزر غوړول وي. او هم دې سره ورله الوتل ممکن وي . نو ځکه دې دَ پاره صیغه اسم فاعل راوړلې شوه چې دا په استمرار دلالت کوي ، او وزر راټولو حالت عارضي وي ، صرف دَ آرام حاصلولو د پاره وي ،نو ځکه د هغې صفت بیان د پاره صیغه فعل مضارع راوړلې شوه ، چې دا په تجدد دلالت کوي ، ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾یعنی یو الله ﷻ دې چې دا دَ غورځیدلو نه ساتی،اوصرف دانه ،بلکه هر مخلوق باندې نظردې اودَهغه ورکی نه ورکی حالت باندې ئې نظر دې
﴿أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ﴾داتخویف دنیوی دې،یعنی چه کوم معبودان تاسوبرکات دهنده گنړئ،که الله ﷻ تاسوته دَعذاب درکولواراده اوکړی، نو آیا هغوئ ستاسو لښکر او باډی گارډ جوړیدې شی، چه ستاسونصرت اوکړی نوعذاب نه موبچ کړی،استفهام انکاری دې یعنی نشی نصرت کولې﴿مَّنْ﴾مبتداء دې﴿هَٰذَا﴾ خبردې، "الَّذِي"موصول یابدل دې دَ"هذا"نه یا ئې صفت دې،«هذا» اشاره ده، هر "من دون الله" ته.﴿يَنصُرُكُم﴾یعنی دَ آفاتو او دَ الله ﷻ دَ عذاب نه موحفاظت اوکړی، یعنی دَفع دَمضرت درنه اوکړی.
﴿إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾"ان"نافیه دې،مطلب دادې چه شیطان کافران دهوکه کړیدی چه داخیال ئې دې چه دَهغوئ باطل خدایان اوبتان به ئې دَالله ﷻ دَعذاب نه بچ کړی، بنه پوهه شئ چه درحمٰن ذات ماسوئ هیڅ څوک ئې مدد نشی کولې.

﴿أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ بَل لَّجُّوا﴾
آیاڅوک دې هغه ذات چه رزق درکړی تاسوته کچرته بندکړی الله ﷻ رزق خپل،بلکه ټنوتی دی دوئ

فِيْ	عُتُوٍّ	وَّنُفُوْرٍ ﴿٢١﴾	اَفَمَنْ	يَّمْشِيْ	مُكِبًّا	عَلٰى	وَجْهِهٖۤ	اَهْدٰۤى
به سرکښئ اونفرت کښ.آیاهغه څوک چه روان وی نسکورپه مخ خپل پرمخ‌بنه لاره موندونکي دي								

اَمَّنْ	يَّمْشِيْ	سَوِيًّا	عَلٰى	صِرَاطٍ	مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٢٢﴾
اوکه هغه څوک چه روان وی برابرپه لارې نيغې باندې					

﴿ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِي يَرْزُقُكُمْ ﴾داهم تخويف دنيوی دي،کچرته الله ﷻدرباندی رزق او اسباب دَ رزق ، لکه باران وغيره بندکړی ، نو آيا دا باطل خدايان به درله رزق درکړی ﴿ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ﴾يعنی په امساک دَباران سره، يا څمکه منع کړی د فصل پيدا کولو نه، يا تيار فصل تباه کړی، يا داچه رزق ډير وی ليکن الله ﷻ درنه قوة دَ خوړلو واخلی، نوڅوک به نې درباندی اخوری(خطيب).

﴿بَل لَّجُّوا۟ فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ﴾بل دپاره دَانتقال دي، يعنی دامشرکان پدی‌بنه پوهه دی چه زمونږ باطل خدايان نه دفع دَمضرت کولي شی، او نه جلب منفعت کولي شی، ليکن په سرکښئ اوعنادکښ دومره پاخه ورننوتی دی چه دَتوحيددلائلو باندی ايمان نه راوړی.

﴿أَفَمَن يَمْشِي ﴾داتفريع ده په ماقبل، او دَ مشرک او دَ مؤمن مثال دي چي يوسړی هغه دي چي په داسې لار روان وی چي قدم په قدم هغې کښ خندونه وی، خطرې وی، اوپيچمي وی، دَ لارې هيڅ پته ورته نه لږی،حيران اوپريشان تندکونه خوری، روان وی، او بل هغه دي چي په سمه او معلومه لار برابر روان وی،آيا دا دواړه برابر کيدي شی؟ استفهام انکاری دي، چي دا دواړه نشی برابريدلي،نودغه شان مؤمن موحد اومشرک کافر نشی برابريدلي، مؤمن دَ يو الله ﷻ عبادت کوی اوسيده په لار روان وی،اومشرک دَ ډيرو آلهوعبادت کوی،او بغير تحقيقه دَخپل ګمراه آباؤونقش قدم باندې روان وی، نو چرته به هم دې منزل مقصود او کاميابی ته اونه رسی.

﴿مُكِبًّا﴾ پرمخې کيدلو ته وائی، ديکښ دَلارې ويرانئ طرف ته اشاره ده، چي سړې پرې سم نشی تللې بلکه قدم به قدم غورځيږی، ګوياچې دې پرمخې روان وی، قتادهرحمه الله وائی چه

دی آیت کښې اخبار دې دَحال دکافر او مؤمن نه په آخرت کښې. نو کفار به پرمخې جهنم ته روان وی او مؤمنان به سم په لارې جنت ته روان وی.کماقال تعالٰی ونحشرهم يوم القيامة على وجوههم ..(بنی اسرائیل:۹۷).

روايت دې چه حضورﷺ نه چاتپوس اوکړو چه څنګه به کافر قيامت کښې پرمخې ځی. نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه کوم ذات ئې په دنیاکښې په خپو بوځی نو هغه قادر دې پدې چه پرمخې ئې بوځی په آخرة کښې(ابن کثير وروح المعانی).

قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ ؕ
ته اووايه اې نبیﷺ الله هغه ذات دې چه تاسوئې پيدا كړی يئ اوګرځولی ئې دی تاسولره غوږونه اوسترګی اوزړونه
قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۳﴾ قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ
ډيرلږشکراوباسئ تاسو اووايه اې نبیﷺ الله هغه ذات دې چه خواره كړی ئې يئ تاسو په زمكه كښې
وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۵﴾
اوخاص الله ته به تاسوجمع كړې شئ.اووائی دوئ چه كله به وی داوعده دقيامت كچرته يئ تاسورشتنی
قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۶﴾
ته ورته اووايه اې نبیﷺ بيشكه علم دقيامت الله ته دې.اوبيشكه ځه خو صرف يرونكې يم ښكاره
فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ
پس هركله چه اووينی دوئ قيامت نيزدی نوتوربه شی مخونه دكافرانو اوورته به اووئيلې شی
هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿۲۷﴾
داهغه عذاب دې چه وئی تاسودغه موغوښتلو

﴿قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ﴾ دا نهم دلیل عقلی دې ، او داهم دلیل خاص دې په توحید. ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ﴾ مدارِ کلام دې، چه اللهﷻ تاسو پیدا کړی یئ، او دَ توحید دلائلو اوریدلو د پاره ئې درته غوږونه درکړیدی،سترګی ئې درکړیدی دپاره دليدلو دَ قدرتونو دَ

توحيد، او زړونه ئې درکړيدي دپاره دَ پوهيدلو. لهذا توحيد اومنئ اودَالله ﷻ اطاعت کوئ

﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ ما زائده دې لپاره دَتاکيد، قلت شکرياپه ظاهرمحمول دې. ياخطاب کافرانو ته دې اوقلت پمعنی دَنفی اوعدم وجودسره دې، يعنی تاسو بالکل شکر نه اداکوئ.

﴿قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ﴾ دا لسم دليل عقلی دې په توحيد. او داهم دليل خاص دې، او ﴿ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ مدارِ کلام دې، چې الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسوئې په زمکه کښې خواره کړی يئ، بل څوک داسې نشته چې ستاسو سلسله داسې محکم اومنظم اندازسره جاری کړی، او قيامت په ورځ به بيا هم هغه ذات طرف ته تاسو جمع کيږئ. اوحساب کتاب به درنه اخلی، لهذا صرف دهغه عبادت کوئ اوهغه برکات ورکولو ولا اومنئ

﴿وَيَقُولُونَ﴾ داشکوه ده دکافرانو نه، چه دوئ مسخری په طورمؤمنانو ته وائی چه کچرته تاسو صادق يئ په دی دعوه کښې چه قيامت به راځی، حشربه کيږی، نوموږته ئې وخت بيان کړئ، کله به وی؟

﴿قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ﴾ جواب شکوه دې. يعنی ځما دَمنصب تقاضه اوفريضه داده چې بس تاسو مې خبر کړلئ چې قيامت راروان دې، اوالله ﷻ به درنه حساب کتاب اخلی، باقی دا خبره چې دا به کله وی؟ دې تعيين ځما منصب سره څه تعلق نشته، دا دَ الله ﷻ تکوينی امور دی، او څه دَتشريعی امورو په تبليغ او بيان باندې مامور يم.

﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً﴾ داتخويف دې، ضميردَاکثروپه نيز "الوعد" يعنی عذاب دَ قيامت ته راجع دې، يعنی چه کله داکافران دَقيامت عذاب اووينی اودَقيامت دَاهوالو معائنه اوکړی نو مخونه به ئې دَ ډيرغم په وجه تورشی، فرشتی دَجهنم به ورته وائی چه داهغه عذاب دې چه تاسو په دنيا کښې غوښتلو (اوس ورته تيښتګ شئ). ﴿زُلْفَةً﴾ حال دې دَمفعول دَ﴿رَأَوْهُ﴾ نه، پمعنی دَ قريب سره، بعضو ئې معنی په حاضرسره کړيده

قُلْ		أَرَءَيْتُمْ		إِنْ		أَهْلَكَنِيَ		اللَّهُ
نه	ورته	اووايه اې	نبی ﷺ خبراکړئ	ماته	کچرته	هلاک	کړی	ماالله ﷻ

وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا ۙ فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾

اوهغه خوک چه ماسره دی یارحم اوکړی په مونږ،نوخوک دي چه پناه ورکړی کافرانو ته دعذاب دردناک نه.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ته اووایه چه الله په هر چا مهربان ذات دي،ایمان راوړیدي مونږ په هغه اوخاص په هغه مونږ توکل اعتماد کړیدی.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٩﴾

پس زر ده چه بوهه به شئ تاسو یدی چه څوک دی په گمراهئ ښکاره کښ

﴿قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ﴾ دا اوله طریقه دَ تبلیغ ده،اوجواب دي دقول دَ مشرکانو .اهل مکه

وُ به ونیل چه دانبی اومؤمنان به مړه شی مونږبه ورنه خلاص شو .کماقال تعالی شاعرٌنتربَصُ به

رَیب المنون(طور ۳۰) نوالله ﷻ امراوکړوچه ته ورته اووایه چه مونږخومؤمنان یو .دَ احدی

الحسنین انتظارکوؤ (۱) یابه مړه شولکه تاسوئی تمناکوئ، نو داهم زمونږلپاره ښه ده. ځکه

چه جنت ته به لاړوشو .(۲)﴿اَوْ رَحِمَنَا﴾ یابه په مونږ رحم اوکړی غلبه اوقوت به راکړی. دې

دواړو کښې زمونږ خیر دې. لیکن تاسوخپل غم اوکړئ،تاسوخوک فرق بیئ. د عذاب الیم نه به

موڅوک بچ کوی

صاحب دکشاف دَدی آیت دری(۳)توجیهات ذکرکړیدی یوه دامذکوره ده.(۲)دویمه داچه

مطلب دادې کچرته مونږه الله ﷻ مړه کړو،حال داچه مونږخوتاسو نه سمه لاربنایو ،دوزخ نه مو

بچ کوؤ، نو تاسوبه بیاڅوک بچ کوی دَعذاب الیم نه.اوکچرته رحم ئی راباندی اوکړوغلبه ئی

راته راکړه نو تاسو به زمونږ دَ لاسه نه څوک بچ کوی.

(۳) دریمه داچه مونږ باوجود دَایمان نه، دَ خوف او رجاء په مینځ کښې یو. نو تاسو به دَ کفر

باوجود دَعذاب الیم نه څرنگه بچ شئ(کشاف).

﴿ قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ ﴾دادویمه طریقه دَتبلیغ ده.اود ماقبل تتمه ده.چه مونږبه

رحمن ذات باندی ایمان راوړې دې مونږبه دآخرت دَعذاب نه بچ کوی.اوخاص په هغه مو

توكل دي، مشكلات او حوادث به رانه آسانه وي، اوس خو ايمان نه راوړئ خو آخرت كښې حي فيصله اوشي بيا درته پته اولګي چې څوك په حق دي څوك ناحقه

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍ ۝

نه ورته اووايه خبر راكړئ ماته كچرته اوګرځي اوبه ستاسو ډوبې اوچې نو څوك دې څه رابه ولي تاسوته اوبه رواني

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ﴾ دا **يوولسم** (۱۱) **دليل عقلي** دې په توحيد او **دليل خاص** دې .

﴿غَوْرًا﴾ مدار كلام دې، يعني دا اووايئ كچرته ستاسو دا اوبه الله ﷻ اوچې كړي. نو بل كوم ذات دې چه هغه ئې درته رااوباسي ماسوا د الله ﷻ نه. چې بل څوك دومره هم نشي كوې نو څنګه به دوئ تاسو دعذاب نه بچ كړي اوڅنګه به بركتونه دركړي؟ لهذا صرف د الله ﷻ عبادت كوئ، او هغه بركات وركونكې ګڼړئ.

«غورا» مصدر دې مبالغتاً راوړلې شوې دې، اي غائرا ، يعني اوبه ډوبې لاړې شي او تاسو ئې بيا را اوباسلې نشئ﴿ بِمَآءٍ مَّعِينٍ ﴾ معين ياصفت مشبه دې. د معن نه مشتق دې ، پمعنی د كثير او جاري سره، يا معين د عين نه مشتق دې. ياء پكښې اصلي ده، د اسم مفعول صيغه ده، اى ظاهرة تراهُ العيون قرطبي وغيره يعنې ښكاره اوبه چه په ستر ګو ليدلې شي او په اسانئ سره رااوباسلې شي

ركوعاتها (۲)	سورة القلم مكية	آياتها (۵۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۸) وحسب النزول (۲)

نزلت بعد العلق وقبل المزّمل

ربط: ماقبل سورة کښې داثابته شوه چه برکت ورکونکې صرف الله ﷻ دې، دی صفت کښې ورسره څوک شريک نشته، دی سورة کښې تنبيه ده چه مشرکان به کوشش کوی اودا به وړئ چه تاسو دې مسئله کښې نرمی اوکړئ، مونږ به هم تاسو سره نرمی اوکړو، ليکن تاسو پدی کښې نرمی بالکل مه کوئ کماقال تعالى: ودّوا لوتُدهِنُ فيدهنون.

خلاصه: ابتداء کښې تسلی ده حضور ﷺ ته، بيا دعوه دسورة ده، تخويف دنيوی. بشارت. تخويف اخروی دې (تمت).

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ① مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ②
الله عالم دې په مراد خپل، قسم دې په قلم او په هغه څه چه کاتبان ئی ليکی، چه نه ئی نه په سبب دفضل درب خپل ليونې
وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ③ وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ④
او بيشکه ستا لپاره خامخا ثواب دې نه ختميدونکې . او بيشکه ته خامخا په اخلاقو لويو باندې ئی

﴿ نٓ ﴾ دا دحروف مقطعاتو نه دې، معنی حقيقی او معنی مراده ئی الله ﷻ ته ښه معلومه ده لکه تفصيل ئی په ابتداء دسورة البقرى کښې تير دې،

﴿وَالْقَلَمِ﴾ په قسم سره مؤکده تسلی ده حضور ﷺ ته، او «واو» قسميه دې، قسم براۍ استشهاد دې، دَ قلم نه مراد يا قلم دلوح محفوظ دې چه دهرڅه نه اول الله ﷻ پيدا کړې دې، او دَ تقدير دَ ليکلو حکم ئی ورته کړې وو، په روايت کښې دی: انّ اوّل ماخلق الله القلمَ، فقالَ له:

اكتب، فقال : يارب وما اكتبُ،فقالَ: اكتب القدر، فجرى القلم في تلك السّاعة بما كان و ما هو كائن الى الابدِ (ابوداؤد باب فی القدر)

یادَ قلم نه مراد دَ کراماکاتبینو قلم دي،اولی داده چه دی کښ تعمیم دي .مطلق قلم ورنه مراد دي که دَلوح محفوظ وی،که دَفرشتووی یادَانسانانووی که دجناتو

﴿وَمَا يَسْطُرُونَ ﴾ پدی کښ هم عموم اولی دي عام اهل قلم ورنه مراددی(قرطبی)

﴿مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴾داجواب قسم دي،کفّاروبه حضور ﷺته دَمجنون نسبت کولو (نعوذبالله)، الله ﷻدَدوئ رداوکړوچې ته په فضل دَالله ﷻ سره مجنون نه ئې،اوقسم او جواب قسم کښ مناسبت دادي ، چې دَالله ﷻ قسم خوری چې اوسه پورې څومره قلمونه راغلی دی، خواه هغه دَفرشتو قلم وی اوکه دَجناتو او دَ انسانانو .اوپه هغې چې څه هم لیکلی شوی دی، هغه ټول پدې ګواه دی چې ته مجنون نه ئی ، ځکه چی ستاکومې خبرې په دې سره لیکلې کیږی،دغه شان خائسته اوقیمتی خبرې دې نه مخکښ نه دی لیکلې شوې، نو بیا څنګه کیدې شی چې ته مجنون وې، او دا دَ یو مجنون کلام شی

﴿بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴾ بمجنون کښ "باء" زائده ده"بنعمة"کښ"باء"یاسببیه ده،نعمة نه مراد فضل دي یعنی په سبب دَفضل دَالله ﷻته مجنون نه ئی، یا "نعمة" نه مرادنبوت دي "باء" ملابسة دپاره ده،یعنی ته مجنون نه ئې، ځکه چه تاته الله ﷻ دَ نبوت لوئ منصب درکړي دي، مجنون ته دامنصب نه ورکولې کیږی.

﴿وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴾ای غیرمقطوع،داپمنزله دَدلیل دي ماقبل دپاره چه مجنون قابل د مدح و سبب دَاجرنه وی ځکه دَهغه هیڅ عمل معتبرنه وی،پخلاف دَدینه چه تاته به اجرملاویږی اوهغه هم بی انتهاءاجر.

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾داهم دلیل دي چه ته مجنون نه ئی ځکه چه ستااخلاق ډیرلوئ اخلاق دی،دَمجنون اخلاق ښه نه وی،هغه خوخلق په ګانړوولی،دَحضرت عائشه ﷺ نه چا تپوس اوکړوچه اي امّ المؤمنین دَحضور ﷺاخلاق څنګه وؤ؟ هغی ورته اوفرمائیل آیاتاقرآن

نه دي لوستلي. اخلاق دحضور ﷺ دي. يعنې په قرآن کښې چه کوم اوامر او نواهي ذکر کړی شوي دي نو په هغې باندې عمل کول دحضور ﷺ اخلاق وو.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ۙ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ

پس زر به اووینې ته اودوئ به هم اووینې. داچه په کوم یو دستاسو نه لیونتوب دی. بیشکه رب ستا هغه

أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

ښه عالم دې په هغه چه ګمراه شوي وي دلارې د الله تعالیٰ نه. او هغه ښه عالم دی په هدایت موندونکو

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ

پس ته مکوه اطاعت دتکذیب کونکو. غواړي دوئ چه که ته نرمي کوې به مسئله دتوحید کښې

فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾

نو دوئ به هم نرمي کوي په تکلیف درکولو کښې

﴿ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴾ دا تخویف دې بعض مفسرین فرمائي چې تخویف دنیوي دې، او دیکښې غزوه بدر، فتح مکه او دغه شان نور کوم عذابونه او قحطونه په قریشو نازل شوي دي. هغې ته اشاره ده. او بعض وائي چې دا تخویف اخروي دې، چه دمرګ نه ورستو به درته پته اولګي چه لیونې څوک دې؟

﴿ بِأَييِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴾ مفتون یا مصدر میمي دې پمعنی دلیونتوب. یعنې پته به اولګي چه لیونتوب په چاپوري دې، یا مفتون پمعنی دمجنون دې او باء زائده ده. یعنې څوک لیونې دې؟

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ ﴾ دا هم دلیل دې چه مجنون ته نه ئې بلکه دا کافران مجنونان دی، ځکه د دوئ ګمراهي د دوئ په جنون دلالت کوي، او ستا هدایت ستا په عدم جنون باندې دلالت کوي. الله تعالیٰ په هر چا ښه پوهه دې.

﴿فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ﴾ «فاء» تفریعیه ده. په ماقبل تفریع ده. یعنی کله چه دا ثابته شوه چه ای پیغمبرﷺ په تا د الله تعالی فضل دي. ته الحمدلله مجنون نه یې. بلکه دا کفران شوني دي چه دَ الله تعالی نافرمانه دي. لهذا ته د دوی اطاعت مکوه

﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ﴾ «دادعوه دسورة ده اوعلت دي د نهي مذکوري. مشرکين غواړي چه ته (نعوذبالله) خپل منصبی کارکښ نرمی اوکړې. یعنی دتوحیدبه معامله کښ ورسره نرمی اوکړې. او دَ دوی دمعبودانو مذمت پریدې. نو دوی به هم سب په مخالفت کښ نرمی اوکړي. لیکن ته دَ هغوی خبره مه منه. مسئله دتوحیدبنه واضحه بیانوه. ددوی دمعبودانونفی کوه.

(تدهن). دَ «دهن» نه دي. «دهن» تیلو ته وئیلی کیږي. او د تیلو لازمی اثر نرمی ده. نو دې وجه نه هر څه معامله کښ نرمی خودلوباندې هم اطلاق کیږي. او دلته ترینه مراد مطلقا نرمی نه ده. ځکه چې داخو ماموربه ده (کما في قوله تعالی . فبما رحمة من الله لنت لهم). بلکه مراد ترینه دلته مداهنت دي. چې دخپل طرزعمل سره سره خپل موقف کښ هم نحک اونرمی پیدا کړه

فائده «مداراة» او «مداهنة» قریب المعنی الفاظ دي. خو مدارا دجائز . بلکه مستحسن امر دي. او مداهنت ناجائز امردي. د دې وجهی نه دواړو کښ فرق پیژندل ضروری دي.

(۱) مداهنت وئیلی کیږي "بذل الدين لصلاح الدنيا" ته چي دنيا جوړلو دَپاره دين حکم شاته غورځول اومدارات وئیلی کیږي بذل الدنيا لصلاح الدين او لصلاح الدين اولهما معایعنی دين .يا دنيا . او یادین او دنیا دواړو دَ خیر دَ پاره یودنیوی امر پریخودلوته

(۲) مداهنت دادې چي فاسق سړی سره ناسته پاسته کول. دهغه ناجائز کارونه باندې نه نکير کول اونه ترینه اعراض کول، بلکه دَخپل طرزعمل سره گویادهغه تائید کول، اومدارات دا دي چي جاهل اوناواقف ته حق خودل، خو خودنه کښ ورسره نرمی کول . او دغه شان فاسق دَ گناه نه منع کول. خو نهی کښ ورسره نرمی کول.

(۳) مدارات اومداهنت دواړو کښ چشم پوشي وي، خومداهنت کښ دَدنیا سلامتی دَ پاره وي، اومدارات کښ دَدين سلامتی دَپاره وي.

(۴) مدارات او مداهنت دواړو کښ تلطف اونرمی وي، خومدارات کښ نرمی دَباطل نه راگرځولو دَ پاره وي. اومداهنت کښ نرمی په باطل باندې اقرار دپاره وي

(۵)مدارات کښې صرف طرز عمل او اسلوب کښې نرمي وي. عقيدې او موقف خپل ځائ باندې مضبوط پاتې وي، او مداهنت کښې مؤقف او عقيدې کښې هم ورسره نرمي راشي. او هغه په خپل اصل حال پاتې نشي، (قرطبي، فتح الباري، احياء العلوم)

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾
او اطاعت مکوه دهر ډيرقسم خور، سپک، پيغور ورکونکي ډيرتلونکي په چغلئ سره ډيرچغلخور
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا
ډيرمنع کونکي دخير، تجاوز کونکي، گناه گار بداخلاقه، علاوه دډېنه حرامي هم دي. ددې وجې نه چه دي هغه خاوند
مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾
دمال او د اولاد. کله چه لوستلې شي پده باندې آياتونه زمونږ نو وائي دادروغ قصې دپخوانو خلقو دي.
سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾
زرده چه داغ دار به کړو مونږ ده لره په پوزه باندې.

﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ﴾ ماقبل کښې دعامو کافرانو داطاعت نه منع وه، دلته ديو خاص کافر داطاعت نه منع ده چه وليدبن مغيره، يا ابوجهل، يا اخنس وو، جمهور روائي دا آيت د وليدبن مغيره باره کښې نازل دې، چه دې ډير دروغژن وو، خبرې خبرې باندې به ئې قسمونه خوړل، چغل خور وو، بداخلاقه او سرکشه وو، خپل مال اولاد باندې ډير مغرور وو،

﴿مَّهِينٍ﴾ حقير او سپک ته وائي، ﴿هَمَّازٍ﴾ همز نه صيغه دمبالغې ده طعنه بلز او پيغور ورکونکي ته وائي. ﴿بِنَمِيمٍ﴾ چغلي دفساد وراني راوستلو په غرض ديو کس خبره بل کس ته ورلو ته وائي، (روح، کشاف). ﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ﴾ خير يا پمعنی داسلام سره دې، منع کونکي وو د اسلام نه، دده لس (۱۰) ځامن وو، دوئ ته او نورو خپلوانو ته به ئې وئيل چه کچرته په تاسو کښې چا اسلام راوړو، نو څه به ورسره چرته هم ښه اونکرم، خپل راشن به وربانديې بند کړم، يا خير پمعنی دمال سره دې، مال منع کونکي وو، حقوق دمال ئې نه اداکول، بخيل وو ﴿مُعْتَدٍ﴾

اعتداء نه دې یعنی ظلم کښې دحد نه تجاوز کونکې دې. ﴿أَثِيمٍ﴾ فاسق پیشه دې چې کار نې

بس گناه کول دی ماجدی ﴿عُتُلٍّ﴾ بداخلاقه، ډیرجگړمار. دعتل دمشتق دې په سختئ سره

یوشي لرې کولو ته وئیلی کیږی ﴿بَعْدَ ذَٰلِكَ﴾ "بعد" پمعنی د "ثم" دې ، اشاره مذکور تولو

قباحتونو ته ده، "ثمّ" په تفاوت رتبی باندی دلالت کوی، نومطلب دادې چه دتولونه لویٔ

قباحت ئی دادې چه حرامی دې، ولدالزناء دې ، یا "بعد" په معنی د "دون" سره دې، یعنی

علاوه د دې بدو اوصافو نه حرامی هم دې. ﴿زَنِيمٍ﴾ د "زنمۃ" نه مشتق دې، د بیزی غتیالوته

وائی، چونکه دغه شان بیزه په نوروبیزوکښې پیژندلې کیږی، نودغه شان دې هم په خلقوکښې په

کمینه والی اورذیل والی کښې پیژندلې کیږی، اوچونکه دغه شان دغه غوتیالی فضولی

وی، ضرورت ورته نه وی، نودغه شان دې هم په قریشوکښې نه دې بلکه حرامی ولدالزناءدې

روایت دې چه کله داآیت نازل شونوولیدخپلی مورته راغې ورته ئی اووئیل، چه محمّد ﷺ ځما نهه(۹) صفات بیان کړل، نورتول ماته معلوم دی لیکن ماسوی دآخیری نه، آیاپه ریشتیا ځه حرامی یم، مورئی تصدیق اوکړو، ورته ئی اووئیل، ستاپلار عنین(نامرده) وؤ، نوځه د هغه په مال ضائع کیدوباندی یریدمه، نویوشپونکی سره می زنااوکړه، نوته دهغه ځوې ئی.

﴿ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴾ لام تعلیلیه پکښې مقدردې، ای لان کان ذامال. (۱) او دا علت

دې د ﴿ وَلَا تُطِعْ ﴾، یعنی داسې بدکردار انسان اتباع ددې وجهی نه مه کوه چې دده مال ډیر

دې اولادئی ډیر دی، (۲) او یا علت دې د محذوف، چه کذب یا کفردې، اي: كذب لان كان ذا

مال...، مراد دا دې چه دې د تکذیب او د مذکوره قباحتونو ارتکاب په دې وجه کوی چه دمال

اولادپه نشه کښې ډوب دې، حالانکه دمال او اولاد شکر ورته پکاروؤ.

﴿ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَـٰتُنَا ﴾ دائی بل قباحت دې، چه دقرآن آیاتونوته ددروغوقصی وائی

﴿ سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ ﴾ دمذموم اوصافوبیان نه بعدئی اوس دجزاء بیان دې، چې د ده

جزاء دا ده چې مونږ به ئی دنیا او آخرت دواړه کښې ذلیله او ناکامه کړو، ددنیا ذلت ئی دا وؤ

چې غزوه بدر کښې مسلمانانو د لاسه قتل شو، او د آخرت ذلت دپاره ئی دقیامت ورځ ده.

«سنسمه» د وسم نه دي . نشان زد كول او داغ لګولو ... ي و دا داغ حقيقت وو او كه صرف كنايه ده د ذلت او رسوائي نه؟ مفسرينو دواړه قوله ذكر كړي دي بعض وائي چي داكنايه ده ذلت او رسوائي نه.ځكه چي پوزه به عربو د عزت محل ګڼړلو . او خمل دنت و رسوائي تعبير به ئي دپوزي كټ كيدلو سره كولو . نوبه پوزه داغ لګولو كښ د هغه رسوائي طرف ته اشاره اوشوه. او بعض وائي دا حقيقتا وو . غزوه بدر كښ دده به پوزه داغ لګيدلي وؤ، او آخرت كښ به پري هم الله ﷻ اولګوي .چي هغې كښ به دده اهانت هم وي. او كفر او جرم به ئي هم هر چانه ښكاره شي

«خرطوم»، دَ هاتي او خنزير خرتم ته وائي.اومراد ترينه دلته پوزه ده. او د انف ذكر كولو په ځائ خرطوم راوړلو كښ دَ ده اهانت طرف ته اشاره ده . چي كوي دي د خنزير به شان بدشكله دي

إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟

بيشكه مونږ ازمائش كړيدي په اهلِ مكه لكه چه آزمائش كړي وو مونږ دباغ والو.كله چه قسمونه اوكړل هغوئ

لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ

چه خامخاشوكوي به ميوي دباغ په وخت دصباكښ،اوان شاءالله ئي نه وئيل،نوتاؤ راتاؤ شو په دي باغ يو تاويدونكي عذاب

مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟

دطرفه درب ستانه اودوئ اوده وؤ،پس اوګرځيدلو هغه باغ پشان دكټ كړي سوي فصل.پس دوئ آوازونه اوكړل يوبل ته

مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُوا۟

په وخت دصباكښ چه دوخته راشئ باغ خپل ته كه چرته يئ تاسوميوي شوكونكي،نودوئ لاړل

وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾

اودوئ ورو ورو داخبري كولي چه داخل نه شي هرګزدي باغ ته نن ورځ په تاسو مسكين.

وَغَدَوْا۟ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾

او سهروختي اوتلل،په دي ګمان چي دوئ به منع كولو د مسكينانو،قادر دي.

﴿ إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ﴾دادنخويف دنيوي نمونه ده.چه دی اهلِ مکوْنه مونږ دنیاوی نعمتونه.دعیش سامان ورکړل.دینی نعمتونه چه قرآن دي .او بعثت دَ اخری رسول دي.موهم ورکړل، لیکن دویٔ ئی ناشکری اوکړه، نو مونږ وربانډی ازمائښت اوکړو. قحط او لوږه کښ مومبتلاکړل. لکه څرنګه چه مو باغ والؤو ته نعمتونه ورکړی وؤ،په ناشکرئ سره وربانډی عذاب راغي،باغ ئی هلاک شو،حضورﷺاهل مکؤو ته بد دعاء کړې وه چه"اللّهم اشدد وطأتکَ علی مضر ، واجعلهاعلیهم سنین کسني یوسف"په دې وجه دویٔ په قحط کښ څوکاله مبتلاوؤ

دَ **اصحب الجنت واقعي خلاصه** داده، چې دا یو څو رونړه وؤ . دَ دویٔ یو مشترکه باغ وؤ. چې کله میوې پخې شوې. نو دویٔ مشوره اوکړه چې سحر وختی به په. پټه پټه میوې اوشکوؤ ، چې څوک مسکین رانشي او څه رانه اونه غواړي،کیدې شي دَدغې علاقی دستور به دا وؤ چې مساکینو له به ئی حصه ورکوله. یا دَ دویٔ نه مخکښ دَپلار ئی داعمل پاتې شوې وی، لکه بعض آثاروکښ راغلی دی، بهر حال الله ﷻ ته دَ دویٔ دامشوره ډیر ناخوښه شوه .اوشپې شپې ئی دَدویٔ په باغ عذاب نازل کړو، اوباغ ئی تباه وبربادشو. سحر دویٔ مشورې مطابق روان شول.او دَ یرې نه ئی خبرې هم یوبل سره پټې پټې کولې، چې چاته پته او نه لګی،خو چې کله باغ ځائ ته اورسیدل، نوهلته باغ نه وؤ ،حیران شول چې لارمو غلطه کړه او که بل څه معامله ده .آخر ورته دَخپلې غلطئ احساس اوشو ،او توبه اواستغفار ئی اوکړو.

دا باغ دَ چا وؤ؟ کومې علاقې کښ وؤ؟ اوکومې زمانې کښ دا واقعه تیره شوې ده؟دې باره کښ هیڅ قطعی ثبوت نشته، اونه په قرآن کښ دَ واقعاتو بیان نه دا خبرې مقصود وی، لهذا بهتره خبره دا ده چی داخپل اجمال باندې پریخودلې شی، البته مفسرینو قرائنو او آثارو په بنیاد دې متعلق مختلف اقوال ذکر کړی دی،چې هغې کښ اقرب الی الصحة قول دادې ، چی دا باغ صنعاء یمن مضافاتی علاقې کښ دَ یوسړی وؤ،د هغه معمول دا وؤ چې کله به میوې پخې شوی، نو مساکینوله به ترینه حصه ورکوله ،خوکله چې هغهٔ وفات شو ، نو ځامنو دَ هغه معمول خلاف دامشوره اوکړه. صنعایمن په مضافات کښ واقع . دې علاقې کښ اوس هم تور کانړی اوشواهد شته چې هغه دې احتمال ته ترجیح ورکوی.

﴿ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴾استثناء درې معنې مفسرینو ذکر کړیدی:

(۱) استثناء پمعنی دَ ترک ده، چي مسکينانو له به هيڅ نه پرېږدو، ټول په ځان له اخلو
(۲) استثناء نه مراد ان شاء الله ونيل دی، يعنی دومره په غرور کښې وو، چې ان شاء الله ئې هم او نه وې، چې مونږ به صباخپل فصل شکوو. دې دويمې معنې مطابق عذاب سبب ان شاء الله نه وئيل، نه وو، بلکه اصل سبب تکبر او غرور دَدوئ وو
(۳) "لايستثنون" دَ "لايثنون" په معنی کښې دې، او انثناء رجوع او واپس کيدلو ته وائي، يعني دوئ په خپلې ارادې ټينګ اولاړ وو، واپس کيدل ترينه نه.

﴿فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ﴾ يعنی دوئ ځان سره داتدبير ونه جوړکړل او اوده شول. خو بل طرف ته تقدير الهی دا وو، چې مساکين محرمه پاتي کيږی نو دوئ به هم ترينه محروميږی. نو دَ الله ﷻ عذاب په شپه کښې په باغ نازل شو اوباغ مکمل تباه شو،

طواف ګير چاپيره تاويدلو ته وائی، يعنی دې عذاب دَ باغ مکمله احاطه کړې وه. "طائف" صفت دې د موصوف محذوف دَ پاره، اي بلاء طائف. دَ عذاب نوعې تعين په رواياتو کښې نشته، صرف دومره دې چې عذاب پرې راغې اوباغ ئې ټول تباه کړو

﴿فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ﴾ مفسرينو متعددې معنې بيان کړيدی.
(۱) صريم هغه باغ ته وائی چې هغې ميوې بوټی هرڅه کټ شوی وی، مطلب داچې ودان او آباد باغ داسی وران وجاړ شو.
(۲) صريم توري ايرې ته وائی، يعنی باغ تورې ايرې په شان اوګرځيدو.
(۳) صريم په معنی د "ليل" شپې سره دې، يعنی باغ دَشپې په شان تک تورشو.

﴿أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ﴾ "ان" تفسيريه دې دَ ﴿فَتَنَادَوْا﴾ تفسيرکوی يعنی کچرته ميوی شوکول غواړئ، نو سهار وختی راووځئ ﴿إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ﴾ ای قاصدين للصرم وقطع الثمار.

﴿وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ﴾ «حرد» درې معنو کښې استعماليږی: (۱) سرعت (۲) منع (۳) غصه اودلته ترينه درې واړه معنې اغستلې شی، که اوله معنی مراد واخلو، نو بيا «علی» پمعنی "باء" سره دې، او جار مجرور به متعلق کيږی «غدوا» سره، اي غدوا بسرعة ونشاط، يعنی خه په تيزئ اوچستئ سره سهار روان شول، اوګمان ئې داوو چې مونږ په کټ کولو باندې قادر يو. اوکه «حرد» پمعنی دَ "منع" سره واخلو، نوبيا به مطلب داشی چې دوئ سهار روان شول،

او حال داوؤ چې دوئ صرف په منع باندې قادر وؤ،په خير بلکل نه وؤ قادر ،اګر که دوئ غوختلې هم، څکه چې باغ ورله الله ﷻ هلاک کړې وؤ. يادا تهکم دې چې دوئ دا غته توره ګڼړله چې مونږ په منع باندی قادر يو ،

او که «حرد» پمعنی غصې سره واخلو بيابه مطلب داشی چې دوئ سهار روان شول، او حال دا وؤ چې صرف يو بل ته په غصې قادر وؤ،نه په بل څه باندې ،کما في قوله تعالى: يتلاومون ، چې ولې مو داسې مشوره کوله . چې د مکمل باغ نه خو لاس اووينځلو ،آخری دوؤ معنو په صورت کښ دَ جار مجرور تعلق «قادرين» سره دې. او تقديم دَپاره دَحصر دې.

(ابو السعود ،التحرير والتنوير)

فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوْٓا اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ

پس هرکله چه وئ ليدلوداباغ نواوئی وئيل بيشکه مونږخامخالاره ورکه کړيده،بلکه دګناه پوجه مونږ

مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿٢٨﴾

محرومه کړې شوی يو دَميوی نه،اووئيل مينځنی په هغوئ کښ آيا نه وؤ ويلی ماتاسوته ولی پاکی نه بيانوئ دالله ﷻ

قَالُوْا سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ

اووئيل هغوئ پاکی ده رب زمونږلره بيشکه مونږوؤظلم کونکی پخپله،پس مخ کړو(شروع شول)بعض دَهغوئ

عَلٰى بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿٣٠﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿٣١﴾

په بعضوباندی چه يوبل ته ملامته کول،اووئيل هغوئ هائې افسوس مونږلره بيشکه مونږتول وؤسرکشی کونکی

عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا

قريبه ده داچه رب زمونږ به بدل راکړی مونږ ته (په برکت دَتوبې)غوره باغ دَ دی باغ نه،بيشکه مونږخپل رب ته

رٰغِبُوْنَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾

رغبت کونکی يو.هم داسی وی عذاب دَدنيا،اوخامخاعذاب دآخرة ډيرلوئ دی دَدې نه،کچرته وې دوئ چه پوهيدلی

﴿فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا﴾ يعنى كله ئى چه باغ اوليدلو .چه هلته خو هيڅ هم نه وو .نو وې ويل لکه چه مونږ لاره غلطه کړيده .بل ځائ ته راغلي وو .ليکن چه سوچ ئې اوکړوچه لاره خو هغه ده. نو اوئې وئيل چې لار مو نه ده غلطه کړې. بلکه حقيقت دادې چه مونږدخپل جرم په وجه محرومه شوى وو

﴿قَالَ أَوْسَطُهُمْ﴾ ديکښې ورته يو دَيو ورو طرف ته تنبيه اويادهانى ده په خطاء باندې. چې ګورئ داستاسو بدنيتى نتيجه ده. او دا کارمو غلط کړيدې.تاسو ته مامخکښې هم وئيلى وو چې داسې کارمه کوئ. «اوسطهم» يا پمعنى دَخير سره دې. يعنى هغه ورور چې دوئ کښې دَدين اوعقل په اعتبار سره بهتر وو .اويا په معنى مينځنى سره دې

﴿لَوْلَا تُسَبِّحُونَ﴾ تسبيح نه مراد دلته نافرمانى اوګناه ترک کول دى ، ځکه چې ديکښې تنزيه ده الله ﷻ دَدينه چې په معصيت سره ئې نافرمانى اوکړې شى.اودغه شان ترغيب دې پکښې توبى ته، ځکه چې تسبيح تمهيددې دَپاره دَتوبې كما في قوله تعالى:فسبح بحمد ربک واستغفره. ﴿قَالُوا سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ﴾ داپه اول وهلة کښې اعتراف د جرم دې ، چې واقعى مونږ ظلم کړيدې . او د عبديت تقاضه هم دا ده چې انسان حيلې ،بهانې تلاش کولو په ځائ فوراً د خپل خطا اعتراف اوکړې.

﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ اعتراف جرم نه بعد ملامتيا ذکر کيږى. چې هر يوپه بل باندې خبره اوچوله چې ستادلاسه داسې اوشو .لکه ځنګه چې عام عادت موافق څه کار ورانيدلو نه بعدخلق داسې کوى.

﴿قَالُوا يَٰوَيْلَنَآ﴾ ملامتيا نه بعد اوس دَدې خبرې اعتراف دې چې مونږ ټول دې کښې برابر شريک يو،او ټولو له توبه اوباسل پکار ده، کيديشى چې الله ﷻ راباندې رحم اوکړى، مجاهد رحمه الله فرمائى چې دوئ توبه اوباسله نو الله ﷻ دوباره دَهغې نه غوره باغ ورکړو بعض وائى چه دوئ دَدى په بدله کښې دآخرت ثواب اوغوښتلو(ابن کثير).

﴿كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ﴾ تنبيه ده خلقوته چه داخودَدُنيادَعذاب يووړکى نمونه وه،دآخرت عذاب دَدى نه ډيرزيات دې،خوتاسونه پوهيږئ.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ

بېشکه لپاره د پرهيزګارانو به نيژدې د رب د دوی جنتونه د عيش وعشرت دي آيا نو او به ګرځوو مونږ مسلمانان

كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ

په شان د مجرمانو (کافرانو) څه شوي دي تاسو لره. څنګه فيصله کوئ تاسو آيا شته دی تاسو لره کتاب چه په هغې کښې

تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ

تاسو د اسې وايئ. چه بېشکه وي تاسو لره به هغې کښې خامخا هغه څه چه تاسو يې خوښوئ. آيا شته دي ستاسو لپاره

أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ إِنَّ

قسمونه چې لازم وي په مونږ باندې. چه رسيدونکي وي انتها ته (په تاکيد کښې) هانه وی تر ورځ د قيامت پورې. چه بېشکه

لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

وی به تاسو لره هغه څه چه تاسو يې فيصله کوئ تپوس اوکړه د دوی نه چه څوک د دوی کښې په دغه خبره باندې ذمه وار دې.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾

آيا شته دي دوی لره شريکان پس را دې ولې شريکان خپل که چرته وی دوی رښتني.

﴿ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ ﴾ دا مؤمنانو ته بشارت اخرويه دي.

﴿ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾ دې کښې زجر وتوبيخ دې مشرکينو ته. او د هغوئ په زعم رد دې، چې دوئ به وئيل چې اول خو به قيامت نه راځي. اوکه قيامت راغې . نو مونږ به هلته مال دار او معزز يو ، او د مسلمانانو نه به په غوره حالت کښې يو ، استفهام انکاري دې، چې قيامت په ورځ چرته هم مؤمن او مجرم نتنی برابر کيدې؟

﴿ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴾ ام دپاره د انتقال دې، اوديکښې انتقال دې زجر اوتوبيخ نه د دوئ مذکوره قول په دليل سره ردکولو ته، چې دوئ کومه خبره کوی د دې خلور وجهې کيدې شي:

(۱) دوئ سره به کتب سماويه وي هغې کښې به ئې د اخبره ليدلى وى
(۲) دوئ به مونږ سره دَ دې خبرې عهد ومعاهده کړې وي.
(۳) چاورله زمونږ طرف نه ددې ذمه داري به اغستې وي.
(۴) يا به دَ دوئ خود ساخته معبوذان ورله دا مقام ورکړی وی

﴿ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ ﴾دیکښې دَاولې وجهې رد دې، یعنې دوئ سره په دې خبرې څه نقلي دليل نشته، ﴿ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴾داجمله مفعول به ده دَپاره دَ ﴿تَدْرُسُونَ﴾، يعنې هغه کتاب کښې تاسودا لوستلي وی چې تاسو دَپاره به هغه څه وی چې څه ستاسو خوښه وی. او جمله چې کله مفعول به وي، نو دې په شروع کښې "أَنَّ" (بفتح الهمزه) وي ، "إِنَّ" (بکسر الهمزه) نه وي ، او دلته "إِنَّ" بکسر الهمزه دې ، ځکه چې دا جمله دلته محکي بلفظها ده ، او مطلب دا دې چې آیا تاسو یو داسې کتاب لولئ چې په هغې کښې داعبارت ليکلې وي چې «ان لكم فيه لما تخيرون» ، ﴿فيه﴾کښې "ها" ضمير مجرور«کتب» طرف ته راجع دې، او دا دَ اول "فيه" دَ پاره تاکيد دې.« تخيرون»بمعنى دَ "تختارون" سره دې.

﴿أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا﴾ دا دَ دويمې وجهې رد دې ، چې کيدې شي دوئ دا خبره دې وجهې نه کوی چې دوئ زمونږ سره عهد وپيمان کړې وی، چې قيامت په روځ به مونږ دوئ سره داسې معامله کوؤ،چې څنګه دوئ فیصله کول غواړی،ليکن دوئ خومونږ سره څه داسې عهد و پيمان نشته .

«لكم» خبر مقدم دې، «ايمان» مبتدا موخر دې، «علينا» صفت اول دې دَ پاره دَ «ايمان»، چې دا قسمونه پوره کول په مونږ لازم وی، ﴿ بَٰلِغَةٌ ﴾صفت ثانی دې دَ «ايمان» يعنې تاکيد او مضبوطئ کښې دا قسمونه انتهاء ته رسيدلی وی، ﴿إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ﴾جار مجرور متعلق دې "ثابت" سره، چې "خبر" ورسره هم متعلق کيږي، مطلب دادې چې داقسمونه ترقيامته پورې قائم وی، ﴿إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴾جمله جواب قسم دې، قسم اګرچې مذکورنه دې خوملحوظ دې، يعنې مونږ دا قسمونه خوړلی دی چې تاسوڅه فیصله خوښه وی زمونږ به په هغې عمل وی.

﴿سَلْهُمْ﴾ دې کښې دَ دريمی وجهی رد دې . چې کيدې شی چا ورله د دې ذمه داری اغستې وی؟ الله ﷻ فرمائی چې که چا ورله ذمه واری اغستې وی . نو اودې خائی چې څوک دې؟

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ﴾ دېکښې دَ څلورمې وجهې رد دې، چې کيدې شی دوئ داخبره څکه کوئ چې دوئ بتان به ئی مدداوکړی اودامقام به ورله ورکړی « لهم » کښې لام اجليه دې، او مضاف محذوف دې اي لاجل نصرهم ﴿فَلْيَأْتُوا ﴾ الله ﷻ ورله جواب ورکوی چې دغې سختی ورځې کښې به ورله شرکاء هيڅ نفع ورنکړی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ۝
په هغه ورځ چه کشف اوکړې شی دپنډئ نه اوراوبللې شی دوئ سجدی کولو نه نودوئ به بې طاقت اونه لری
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ
نيټې به وی سترګی دَدوئ خور به وی په دوئ ذلت،اوبه تحقيق وؤبه دوئ چه رابللې به شول سجدی کولوته
وَهُمْ سَالِمُونَ ۝ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ
او دوئ روغ رمټ وؤ (بيا ئې هم سجده نه کوله)پس پريده ماله اوهغه څوک چه تکذيب کوی پدی قرآن
سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَأُمْلِي لَهُمْ
زر ده چه په رورو به ونيسومونږدوئ پداسی طريقه چه دوئ به نه پوهيږی،اومهلت ورکوم دوئ ته،
إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ۝ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ۝
بيشکه تدبيرځمامحکم دې،آياغواړی ته دَدوئ نه مزدوری،بدله،نوپه دوئ دتاوان دَوجی نه بوج دې
أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ۝
آيا شته دوئ سره علم دَغيب چه دوئ ئې ليکی.

﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ﴾داتخویف اخروی دی،چې قیامت په ورځ چې کله سختی شی دوئ به سجدې ته رااوبللی شی، خودوئ به سجده نشی کولې.سترګې به ئی د شرمه ټیټې وی، ذلت اورسوائی به پرې خوره وی،

«يوم» ظرف متعلق دې ﴿فَلْيَأْتُوا﴾ پورې، یا "اذکر" محذوف پورې. ﴿ يكشف عن ساق ﴾ بعض مفسرین فرمائی چې دا د متشابهاتو نه دې، او دینه مراد کشف ساق دې کمایلیق بشانه . او څنو پکښې تاویل کړې دې، چې دا کنایه ده دَ معامله سختیدلو نه، او دا تاویل دَ حضرت ابن عباس رضي الله عنه مجاهد رحمه الله ابراهیم نخعی رحمه الله اونورو متقدمینو اودَخیر القرون اسلافو نه په صحیح سندونو سره مروی دې. تاویل ته بدعت وئیل او دې قائلینو باندې دَالحاد فتوې لګونکو حضراتو دَپاره لمحه فکریه ده چې داسې حضراتوپاره کښې به دوئ څه وائی!؟ او دکومو سلفو د اتباع دعویداري کوي !؟

﴿وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ﴾یعنی کله چه داتجلی اوشی نوخلق به فرشتی یا الله تعالیٰ، سجدی کولو ته را اوغواړی، مسلمانان به سجده اوکړی، لیکن بعضې خلق به دَ سجدې طاقت نه لری، ابن مسعود رضي الله عنه وائی چه ملاګانې به ئې تخته شی، یوهډوکی به شی،جوړ به پکښی نه وی، کوزسترګی به وی،ذلیله به وی. دابه کوم خلق وی؟ دې باره کښې تفسیرونه مختلف راغلی دی:

(١)ابن عباس رضي الله عنه اوابن جبیر رضي الله عنه نه نقل کړې شویدی چه دابه هغه خلق وی چه اذان به ئې اوریدلو او جمع مونځ ته به نه تلل.

(٢)دَ ابو سعیدخدری رضي الله عنه دَروایت مطابق هغه خلق په دنیاکښې دَ ریاء او خودنې دپاره مونځ کولو.

(٣)بعض وائی چه دینه مرادکافران دی.

﴿وَقَدْ كَانُوا۟ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ﴾سجدونه مرادفرض مونځونه دی،دَدریم تفسیرمطابق ورنه مرادټول طاعات دی.

﴿ فَذَرْنِى وَمَن يُكَذِّبُ ﴾ دا تسلی ده نبی کریم ﷺ ته،چه دومره دلائلو،نصائحو او تخویفاتو باوجود، دوئ ایمان نه راوړی، نو ته ترینه بې غمه شه ،ما ته ئې پریګده، څه به

ورسره پوهه شم، ﴿ذرني﴾ داكنايه ده په طاقت لرلو د سزاوركولو .يعني څوک چه تكذيب كوى نو ماته ئې پرېږده، ﴿بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ﴾اى بالقرآن، ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم﴾ استدراج رو رو درجه وار كوزولو ته وائى،يعني مونږ به ئې مختلف اسبابو اواحوالو نه تيره وو. اوخپل عذاب او گرفت ته ئې را نيزدې كوو، «من حيث لايعلمون» يعني مونږبه ئې په داسې طورسره رو رو نيسو ، چه دوئ به نه پوهيږي چه دا زمونږ نيول دي،بلكه گمان به كوي چه دا زمونږ ترقي ده، دَ دې آيت پوره تفصيل اعراف(۱۸۲)كښې تيرشويدې هلته ئې اوگورئ.

﴿أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم﴾دې آيتونو كښې مشركينوته زجر دې په ايمان نه راوړلو باندې . او دَ ايمان راوړلو په لار كښې چې كوم موانع دى دَهغې نفى هم كيږي،اودې آيت كښې داول مانع نفى ده،چې كله سړې دَپاره مالى تاوان مانع اوگرځي، ليكن ته خو دَ دوئ نه څه چنده او اجرت نه غواړې چې دوئ پرې تاوانى كيږي.

﴿أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾دې كښې دويم مانع نفى ده ،چې كله سړې دې وجهى نه ايمان نه راوړي چې څه ته ضرورت ئې نه وي،هغه ته خپله دَالله ﷻ طرف نه وحى كيږي، دَ هغه نبي اورسول ته احتياج نه وي ، ليكن دوئ سره څه وحى هم نشته ،"غيب" نه مراد وحى ده، فهم يكتبون يعني دوئ هغه ليكى اوتاته ئې حاجت نشته.

فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ۝
پس صبركوه ته دَحكم دَرب خپل اومه كيږه په شان دَمهى والا،كله ئې چه اواز اوكړوالله ته اووډې ډک دَغم نه،
لَّوْلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ
كچرته نه وې رسيدلې ده ته نعمت دَطرفه دَرب خپل نه نوخامخاغورځولې شوې به وې په صحراء،اووډبه دې
مَذْمُومٌ ۝ فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝
ملامته كړې شوې پس غوره كړوده لره رب دَ ده پس اوئې گرځولو دې دَ نيكانو نه

﴿فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾داتسلى ده اودَصبرحكم دې حضورﷺته،﴿وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ﴾ دينه مراديونس علیه السلام دې،يعني لكه څرنگه چه يونس علیه السلام عجلت اوكړو، دَالله ﷻ دَحكم

راتلونه بغير دَ ښار نه اووتلو ، نو بطورتنبيه مونږه دَمهي په خيټه کښې قيد کړو .نو ته دغه شان مکذبينو په معامله کښې تنګدلی مه کوه . (قصه دَيونس عليه السلام په سورة انبياء وغيره کښې تيره شويده).

﴿إِذْ نَادَىٰ﴾ ندا نه مراد دعا خوښتل دی يعنی په خيټه دَمهي کښې ئې دادعااوښيله لااله الاانت سُبحٰنکَ انی کنتُ من الظالمين(انبياء:۸۷)﴿وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾اى مملوءٌ غمًا(جلالين)دغم نه ډک وؤ ،يادَغصې نه ډک وؤقوم ته چه دَ ده په دعوت سره ئې ايمان نه وؤراوړي(روح).

﴿لَّوْلَآ أَن تَدَارَكَهُۥ نِعْمَةٌ﴾مراددَنعمة نه دَتوبې کولوتوفيق ورکول دی (کبير) ﴿لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ﴾ يعنی په يوخالی اوبی اب وګياه ځائ کښې به ئې غورځولې وؤ .اودې به قابل مذمت وې، نه به موپرې يقطين (کدو)اونه راخيژولې وه اونه به ورله رسالت ورکړې وؤ ليکن الله ﷻ ورباندې خپل رحمت اوکړو نوځکه دَدې ملامتئ نه بچ شو .

﴿فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ﴾يعنی الله ﷻ ئې توبه قبوله کړه، اوغوره ئې کړو، يعنی دَوحی اعاده ئې ورته اوکړه ورستودَانقطاع نه.﴿فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ﴾اى من الكاملين فى الصلاح،يعنی کامل اصلاح ئې ورله اوکړه،بعض وائی داتفسيردې دَ﴿فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ﴾.

لَمَّا	بِأَبْصَٰرِهِمْ	لَيُزْلِقُونَكَ	كَفَرُوا۟	ٱلَّذِينَ	يَكَادُ	وَإِن
اوبه تحقيق سره شان دَخبری دادې چه قريب دی کافران خامخا او به خويه وی تالره په سترګوخپلوسره، هرکله چه						

إِلَّا	هُوَ	وَمَا	۝	لَمَجْنُونٌ	إِنَّهُۥ	وَيَقُولُونَ	ٱلذِّكْرَ	سَمِعُوا۟
مګر	داقرآن	دې	اونه	دې،	دانبی ﷺ خامخاليونې	بيشکه	چه	دویٔ	قرآن، اووائی	اوری	دویٔ

ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ۝
نصيحت دې دپاره دَټولو خلقو.

﴿وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ دا دَمشرکانو دَقرآن او دَحضورﷺ سره دَعداوت بیان دې. چه دوئ قرآن واؤری نو دومره په غصَی سره تاته گوری چه قریب وی چه تا پخپلو سترگو سره اوښویه وی. ⁽¹⁾ دا یا دَمحاوری مطابق وئیلی شویدی، لکه خلق وائی فلانې داسی گوری لکه چه خوری می، لکه نظرالیّ نظراً یکاد یصرعنی او یکاد یأکلنی ⁽²⁾ یامراد دینه نظربازان دی، یعنی دوئ دا کوشش کوی چه نظره دې کړی او هلاک دې کړی.

روایت دې چه په بنی اسد کښې نظر بازان وؤ، بعضو پکښې اراده اوکړه چه نبی کریمﷺ نظره کړی نو دا آیت نازل شو (روح).

حسن بصری رحمه الله وائی څوک چه نظره شوې وی دا آیت لوستل دَهغه نه ضرر دفع کوی، دی آیت کښې دلیل دې په دې چه نظرلگیدل او دَهغې اثرحق دې، په دې باره کښې ډیرحدیثونه راغلی دی، په یوحدیث کښې دی: انّ العین حق (ابن کثیر) ابن عباس رضی الله عنه فرمائی حضورﷺ به حضرات حسنین پدې دعاء سره دم کول: أُعیذکما بکلمات الله التامة من کلّ شیطانٍ وهامةٍ، ومن کلّ عینٍ لامةٍ، دی نه علاوه نور ډیر احادیث ابن کثیروغیره دی باره کښې ذکرکړیدی.

﴿ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴾ یعنی دَډیرعداوت په وجه تاته مجنون وائی، حالانکه مجنون داسی کلام نشی کولې چه ته ئی کوی، دا خو نه دې مگر ټولو خلقو دپاره نصیحت دې.

ركوعاتها (٢)	سورة الحاقة مكية	آياتها (٥٢)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٦٩) وحسب النزول (٧٨)

نزلت بعد الملک وقبل المعارج

ربط: مخکی سورة کښ وؤچه دتوحيد په مسئله کښ نرمی مه کوئ ﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ﴾ اوس دی سورة کښ ددی بيان دې چه کوم کسان دامسئله نه منی حال دهغوئ به په شان دحال دثمود ، عادوی.

خلاصه: دتخويف دنيوی پنځه نمونی، تخويف اخروی، بشارت اخرويه، دعوه دسورة چه ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾.

اَلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٣﴾
هغه خامخا راتلونکې، څه دې هغه خامخا راتلونکې، اوڅه پته ده تاته چه څه دې هغه خامخاراتلونکې

﴿ اَلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٢﴾ ﴾ داتخويف دې توحيدنه منونكوته، چه قيامت يقينى راتلونکې دې چه هغه ډيرلوئ آفت دې، دهغې دراتلونه مخکښ توحيد منل پکاردی.

﴿ اَلْحَآقَّةُ ﴾ دقيامت په نومو کښ يو نوم دې، د "حق يحق" نه اسم فاعل صيغه ده، يقينى امر ته وائی، او قيامت ته هم "حاقة" په دی وجه وائی: (١) چه قيامت هم يقينًابلاشک واقع کيدونکې دې، (٢) امورحقه لکه بعث حشرحساب کتاب ميزان پکښ واقع کيږی (٣) حقيقت د اعمالو پکښ معلوميږی (روح، ابن کثير).

﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾مبتداء دي، «ما» استفهامیه مبتداء.ثاني دي﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾خبر دي.جمله خبر دي د ﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾ مبتداء.جمله چه کله خبر وی نو دَعائد نه لابدی وی.نو په اصل کښ ماهي دي،وضع د ظاهر په ځای دَضمیرلپاره دَتهویل او دَعظمت شان شویده.

﴿ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴾ "ومااداراک کذا"داتعبیر بطور ضرب المثل بیانیږی دَیوشی عظمت اوتهویل دَپاره، چې دَادومره عظیم الشان یا هولناک شې دې چې ستا ذهن دَدې عظمت یا هولناکۍ ادراک نشی کولې،دې وجهې نه مخاطب که مذکروی اوکه مؤنث،واحد اوکه تثنیه یا جمع،صیغه دَواحد مذکر ورله راوړلې کیږي. «ما» دواړو ځائیونو کښ استفهامیه ده، اوله «ما» مبتدا دې، «ادراک» "ادری" فعل درې مفعوله غواړی."ک"ضمیر ورله مفعول اول دې. او«ماالحاقة» مبتدا خبر جمله ورله دَدوؤ مفعولو قائم مقام ده.اوداپوره جمله بیا خبرواقع کیږي دَاولې «ما»نه

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ بِٱلْقَارِعَةِ ۝٤ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥
تکذیب اوکړو ثمودیانو او عادیانو په ټکوونکی (قیامت) هرچه ثمودیان وؤنوهلاک کړې شول په چغې تیزی سره،
وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟ بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ
اوهرچه عادیان وؤنوهلاک کړې شول په داسې هوا تیزی سره چه د قابونه بهر وه ، مسلط شوې وه په دوی ووه(۷)،
لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ
شپې اواته (۸) ورځې ، پرله پسې(مسلسل) ، نو لیدلې به تاقوم عاد په هغې کښ مړه پراته په زمکه،لکه دوئ
أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ۝٨
تنې وې د کهجورو غورځیدلو ، نو آیا وینی ته د هغوئ نه څوک پاتې؟

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ ﴾دادَتخویف دنیوی اوله اودویمه نمونه ذکر کیږي، اوله نمونه ئی قوم ثمود ده او دویمه نمونه ئی قوم عاد ده، اوالله ﷻ مشرکینوته خودل غواړی چې دومره

دلائلونه ورستو هم كه تاسو ايمان نه راوړئ. نو دقوم ثمود او عـادانجام ځپل مخې ته كړئ. چې څه موهغوئ سره كړي وؤ تاسو سره به هم هغه شان اوكړم

﴿بِالْقَارِعَةِ﴾ القارعةهم دقيامت نوم دي،دَ قَرَعَ يقرع نه مشتق دي. ټكولوته وائی.اوقيامت ته قارعه ځكه وائی چې دا ورځ به آسمانونه ، نور اوسپوګمئ ټول اوټكوی اوريزه ريزه به ئې كړی.

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ﴾ديكښې په قوم ثمود باندې دعذاب تفصيل بيانيږی، دا مخكښې په تفصيل سره تير شويدی چې قوم ثمود باندې درې قسمه عذاب نازل شوې وؤ (١) زلزله (٢) تندر (٣) چغه، اودلته ذكر دَ «طاغية» شوې دې، داځه بل مستقل عذاب نه دې. بلكه صيغه اسم فاعل ده، پمعنی دَحدنه شركشه اوتجاوز كونكې.اوصفت دې دپاره دموصوف محذوف ، بعضو ورله موصوف "الصيحة"محذوف رااوباسلې دې. يعنی داصيحه عام چغه نه وه، بلكه ډيره تيزه وه چې څه حدئې نه وؤ،او بعضو ورله"الرجفة" محذوف رااوباسلې دې. يعنی داځه معمولی زلزله نه وه، بلكه ډيره تيزه زلزله وه ،اوځنو مفسرينو ليكلی دی چې «الطاغية» مصدر دې په وزن داسم فاعل، او"باء" سببيه ده، اي: فاهلكوا بسبب طغيانهم يعنی دَ ځپل سركشئ په وجه هلاک شو.

﴿وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ﴾ديكښې قوم عاد باندې دعذاب تفصيل ذكر كيږی، بريح صرصرتيز چليدونكی اوتيز آواز اوباسونكی يا ډيره يخه هوا ،تفصيل ئې مخكښې تير شويدې،﴿عَاتِيَةٍ﴾ دَ "عتو" نه دې، سر كشئ نافرمانی اوسخت تكبر ته وائی، اودلته ترينه مراد دَ حد نه تيزه هوا ده،ځكه چې داهم چا قابوكښې نه وی، اونه ترينه څوک بچ كيدی شی،بعض مفسرينو دلته حقيقی معنی مراد اغستې ده ،چې دا هوا نافرمانه وه، ځكه چې كومه فرشته په دې مامور ده، دا دهغې اجازت نه بغير بې اندازې راوتلې وه. كما اشاراليه البخاري تعليقا.

﴿سَخَّرَهَا﴾ "تسخير" زبردستئ په يوكارباندې لګولوته وائی ، چونكه هوا دَ معمول خلاف وه، ګويا داپه دې مجبوره كړې شوې وه، ځكه "سخرها" راوړلې شو.

﴿حُسُومًا﴾ حسوم په دوؤ معنو کښ استعماليږي: (۱) مسلسل يعنی داهوا اوه (۷) شپې اواته (۸) ورځې مسلسل په دوئ اوچليده. (۲) قطع کونکې. يعنی داسې هوا چې دوئ نوم نشان ئې ختم کړو. (۳) بعضو ئې معنی سپيره والی سره هم کړي ده (روح)

﴿فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا﴾ فاء تفريعيه ده، يعنی دې عذابٌ نتيجه دا شوه چې داټول هلاک شول، ﴿فيها﴾ ضمير مجرور ايام او ليال ته راجع دې، ﴿صرعى﴾ جمع دَ صريع ده، يعنی مړه پراته، ﴿اعجاز نخل﴾ يعنی داسې ښکاريدل لکه دَ کهجورو بيخونه چا رااوباسلی وی، اوپه زمکه ئې غورځولی وی، دې تشبيه تفصيل مخکښ په سورت القمر کښ تيردې، هلته ئې اوګورئ، ﴿خَاوِيَةٍ﴾ پمعنی دَ خالية سره ده، دوئ چی دَ ننه نه خالی وی دا هوا په يوطرف نوته او بل طرف به ترينه راوتله، او ياپه پمعنی دَ "ساقطة" سره ده. يعنی دابيخونه چا راوباسلی وی اوبيا ئې په زمکه غورځولی وی.

﴿فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ﴾ يااسم فاعل دې، موصوف ئې محذوف دې ای من نفسٍ باقية، يا مصدر دې، په وزن دَاسم فاعل، ای هل ترىٰ لهم من بقية. يعنی ته دَدوئ څه نوم نشان ګورې.

وَجَآءَ	فِرْعَوْنُ	وَمَن	قَبْلَهُ	وَالْمُؤْتَفِكَٰتُ	بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾
او راغلې فرعون اوهغه څوک چه مخکښ وؤدَفرعون نه،اوکلی اولنه کړي شوی په ګناه سره.					
فَعَصَوْا	رَسُولَ	رَبِّهِمْ	فَأَخَذَهُمْ	أَخْذَةً	رَّابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا
نو دوئ نافرمانی کړې وه دَرسول دَرب خپل، نو اونيول دوئ لره الله ﷻ په نيولوسختوسره،بيشکه مونږه					
لَمَّا	طَغَا	الْمَآءُ	حَمَلْنَٰكُمْ	فِي	الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾
کله چه سرکشی اوکړه اُوبو. سواره کړل مونږ پلاران ستاسو په کشتئ دَنوح کښ.					
لِنَجْعَلَهَا	لَكُمْ	تَذْكِرَةً	وَتَعِيَهَآ	أُذُنٌ	وَٰعِيَةٌ ﴿١٢﴾
چه اوګرځو مونږدغه قصه تاسولپاره نصيحت اويادېې اولری غوږونه يادونکی.					

﴿وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ﴾ دا دريمه نمونه ده، دَتخويف دنيوي، چه دَرسول په نافرمانئ سره فرعون او

نور قومونه مونږهلاک کړل، نو تاسو هم دَ هغوئ نه عبرت واخلئ ﴿وَمَن قَبۡلَهُۥ﴾ قوم نوح، قوم

عاد، قوم ثمود وغيره مراددی، نو پدی کښې تعميم بعد التخصيص دې.

﴿وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ﴾ دا څلورمه نمونه ده، مراد ورنه قوم لوط دې، يعنی لوط عليه السلام قوم په

گناهونو اصرار او دَ پيغمبرتکذيب ئې اوکړو، نو الله ﷻ پرې روغ کلې الټه کړو، نو که تاسو

هم داسې کوئ نو دَدوئ به شان نه موالله ﷻ هلاک کړی.

﴿بِٱلۡخَاطِئَةِ﴾ مصدر دې په وزن دَاسم فاعل، متعلق دې دَ«جاء» سره. ﴿أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً﴾ دَ «ربو» نه

مأخوذ دې، ای زائدةً فی الشدة، يعنی مخکې قومونو نه ئې عذاب سخت وؤ

﴿إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ دا پنځمه نمونه ده دَ تخويف دنيوی، چې قوم نوح دَ نوح عليه السلام

نافرمانی اوکړه، نو اوبو سيلاب مو پرې راوستو، اومکذبين خو ټول هلاک کړو، او کومو

خلقو پرې ايمان راوړې وو، هغه موبچ کړو، چې هغوئ نسل کښې تاسو يئ، نو که اوس تاسو

هم نافرمانی کوئ، نو الله ﷻ خو به هلاک کړی.

﴿طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ يعنی حدمعتادنه ئې تجاوزاوکړو، حتّی چې دَغرونونه پنځلس پنځلس گزه

اوچتې وی. ﴿حَمَلۡنَٰكُمۡ﴾ ای حملنا اباءکم، ﴿فِي ٱلۡجَارِيَةِ﴾ يعنی په کشتئ دَنوح عليه السلام کښې، ﴿لِنَجۡعَلَهَا﴾

ضمير يا کشتئ ته راجع دې، يا قصې ته راجع دې.

فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ۝ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ
پس کله چه پوه کړې شی په شپيلئ کښې، صرف يو پوه ، او پورته کړې شی زمکه او غرونه
فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ۝ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ۝ وَٱنشَقَّتِ
بيا مات کړې شی په يو درز سره ، نو په دغه ورځ به واقع شی واقع کيدونکې(قيامت) اومات مات به شی
ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ۝ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ
آسمان نودې به په دغه ورځ کمزورې وی او فرشتی به په طرفونو دآسمان وی، او اوچت کړې به وی عرش

رَبِّكَ	فَوْقَهُمْ	يَوْمَىِٕذٍ	ثَمٰنِيَةٌ	۝	يَوْمَىِٕذٍ	تُعْرَضُوْنَ
درب ستا، دَ ځان د پاسه په دغه ورځ، اته فرشتو . په دغه ورځ به پیشی کیږی ستاسو «حضور دَالله ﷻ ته»						

لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۝

نه به وی پټ ستاسو نه (په الله باندې) څه پټ شي

﴿ فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ ﴾دا تخویف اخروی دې،چې که دوئ ایمان نه راوړی، نو داسې هولناکه ورځ را روانه ده چې هغې کښې به دوئ دَالله ﷻ دَعذاب نه بچ نشی،په دیکښې دَ قیامت احوال بیانیږی، څه د وقوع احوال دی،څه دَوقوع نه بعد حساب کتاب اوحوال دی، او څه حساب کتاب نه بعد سزااوجزاء احوال دی.

﴿نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴾دا دَ قیامت **اول حالت** بیان دې ، چې پوشپیلۍ به اوهلې شی.

﴿ وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ ﴾**دویم حالت** بیان دې چې زمکه اوغرونه به پورته کړې شی.

﴿فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴾**دریم حالت** بیان دې،چې فضا کښې به یوبل له راپریخودلې شی، او یو درز سره به زمکه او غورونه دړې وړې شی، "دک"یو شې بل له راپریخودلو ته وائی،نو زمکه او غروته به یوبل له راپریخودلې شی، او دواړه به ریزه ریزه شی، او دَ غر او زمکې فرق او تمیز به نه کیږی، ټول به برابر وی.

﴿ فَيَوْمَىِٕذٍ ﴾دا **څلورم حالت** دې، چې دغه وخت به قیامت قائم شی "یوم" په معنی دَ "حین" سره دې، مطلق وخت ترینه مراد دې.

﴿وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ ﴾دا **پنځم** او **شپږم** حالت بیان دې، چې آسمانونه به مالوچو پشان بالکل پاسته اوکمزورې به وی،داسې به نه وی لکه نن چې څنګه مضبوط ښکاری، او بیا به دا آسمان هم دړې وړې شی،﴿وَاهِيَةٌ ﴾دَ "وهي" نه مشتق دې، "وَهيٌ" او "وهن"دواړه په یوې معنی کښې استعمالیږی،کمزورئ ، ضعف، فتور، وغیره معنې ئې راځی، خو "وهي"دَغیر ذوی العقول دَپاره استعمالیږی او "وهن" دَذوی العقول دَپاره.

﴿وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا﴾ دا اووم **حالت** بيان دي . چې آسمان په تکړې کيدو شروع شي. نو فرشتې به ئې اطرافو اواکنافو ته لاړې شي،«والملكُ» نه جنس فرشته مراد دي.﴿أَرْجَآئِهَآ﴾ "ارجاء" جمع دَ "رجا" ده، اطراف اوجوانب ته وئيلې کيږي ،او"ها" ضمير آسمان ته راجع دي

دا و(۷) حالات دَ قيامت وقوع وؤ، اوس دينه بعد دَ حساب کتاب حالات بيانيږي.

﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ﴾ دا **اول حالت** دي. دَ حساب کتاب شروع کيدلو دَ پاره به اته فرشتې به خپلوسرونو عرش الهی راغستې راوړي. اوفيصلې اوحساب کتاب دَ پاره به ئې اولګوي،

دَدې اته فرشتو په احاديثو کښ عجيب وغريب کيفيت بيان شوې دي، ابوداؤد شريف کښ راځي چې د غوږنونرمې حصې نه تر اوګو پورې دومره فاصله وی چې هغه په اووه سوه (۷۰۰) کالوکښ طې کيږي، اوبعضو رواياتو کښ داهم راغليدی چې دامسافت دَمرغئ الوتلو رفتار سره دي.

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ﴾ **دويم حالت** دي، چې عرش الهی لګيدلونه بعد به حساب کتاب او خلقو پيشې به شروع شي،﴿لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ﴾ دا **دريم حالت** دي، چې حساب کتاب نه به نه څوک خپل ځان پټولې شي، اونه خپله څه ګناه ياغلطی، "خافية"صيغه دَواحد مؤنث اسم فاعل ده،اوصفت دې دَپاره دَموصوف محذوف،چې هغه، "فعلة"يا "نفس" دي.

فائده: بعض ضعيف رواياتو کښ راغلې دي چې دَقيامت په ورځ به درې ځله پيشی کيږي:

(۱)اول ځل چې پيشی اوشی، نودې کښ به بنده جدل اوجدال کوی چې مونږ ته انبياء نه وؤ راغلی، دَ خپلو ګناهونو نه به انکار کوی وغيره، په دې پيشئ کښ به دَدوئ فيصله اونشی.

(۲)دينه بعد به دويم ځل بيادَدوئ پيشی اوشی،ديکښ به دوئ دَخپلو ګناهونو اعتراف اوکړي، خو عذر او بهانې به هغې دَپاره کوی، چې په غلطئ سره مې کړی دی ګناهونه، يا را باندې زبردستی شوې وه وغيره،دې ځل به هم فيصله اونشی.

«۳»دینه بعد به دریم خل پیشی اوشی،اعمال نامی به ورته ورکړې شی، دَ دوئ هر قسم دلائلو او اعذارو جوابونه به ورکړې شی ، او دَ جنت جهنم فیصله به اوشی

فَأَمَّا	مَنْ	أُوتِيَ	كِتَٰبَهُۥ	بِيَمِينِهِۦ	فَيَقُولُ
پس هرهغه څوک چه ورکړې شی هغه ته اعمال نامه دَهغه په ښی لاس دَهغه کښې. نوواثی به «دَ ډیرې خوشحالئ نه»					
هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ					
واخلئ اَلوَلئ عملنامه ځما بیشکه ځمایقین ووچه زه ملاقات کونکې یم دَ حساب خپل سره،پس وی به دې					
فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا۟					
په ژوندخوشحاله کښې په جنت اُوچت کښې به وی میوی دَجنت به نیزدی وی ده ته ورته به اوونیل شی خورئ					
وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِى ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾					
څکئ په خوندخوند سره په وجه دَهغه نیکوعملونوچه کړی وؤ تاسو په ورځو تیرو شوؤ کښې					

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ﴾ دې ځائ نه **"بعداز حساب وکتاب" دَ جنتیانو احوال** بیانیږی، او دا ئې اول حالت دې، چه دوئ ته به دَقیامت په ورځ اعمال نامه په"ښی لاس ورکولې کیږی چه دابه دَهغوئ دَفلاح اونجات علامه وی،دوئ به خوشحاله وی هرچاته به خپله اعمال نامه ښائی**﴿هَآؤُمُ﴾** دَ "هاء" او"میم مضمومه" نه مرکب دې،"هاء" اسم فعل دې، بمعنی دَ "خذ" سره، او"میم" ورسره علامت دَجمعی دې، **﴿كِتَٰبِيَهْ﴾** مفعول به دې اوتنازع ده پکښې**﴿هَآؤُمُ﴾** او**﴿ٱقْرَءُوا۟﴾** دواړوفعلونو ،بصریانوپه نیز فعل ثانی له عمل ورکول مختار دی، او کوفیانوپه نیز فعل اول له،او"یاء"په کتابیه کښې ضمیر مجرور دَ متکلم دې، او"هاء" ضمیر نه دې بلکه "یاء سکته" ده، چې وقف په حالت کښې سکته کولې کیږی،دغه حکم دَ "حسابیه" ، مالیه"، او "سلطانیه"هم دې.

﴿إِنِّى ظَنَنتُ﴾ "ظن" یا بمعنی دَعلم سره دې؛ یعنی ځه دنیا کښې مؤمن اومسلمان وم، او ځما یقین اوعقیده وه چې قیامت به واقع کیږی اوحساب کتاب به کیږی،یا "ظن" خپلې

حقیقي معنی کښې دي،اوحساب نه مراد حساب یسیر دې چې ظن اوغالب گمان دا ووٴ.چې الله ﷻ به ما رحم کوی اوآسان حساب کتاب به راسره کوی.

﴿فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ﴾دائی حساب کتاب نه بعد دویم حالت دې چې په ماقبل باندې متفرع دي، اعمال نامه ورته ښې لاس کښې میلاوٴیدلو په نتیجه کښې به دې الله ﷻ جنت داخل کړی،اوهلته به دَ راحت، اسائش اودَ مزو خوندونو ژوند به تیره وی

﴿راضية﴾ صیغه دَمؤنث راوړلې شویده اوضمیر پکښې راجع دې « عيشة» ته، او دا مجاز في الاسناد دي، حققیت داسې دې في عيشة راض صاحبها. (۲)بعضو « راضية» پمعنی دَمفعول "مرضيٌ" سره اغستې دې، خونده ورې زندگئ کښې به وی. (۳) ځنوونیلی دی چې « راضية » فاعل ذي كذا دې، چې نسبت باندې دلالت کوی لکه لابن ،تامر ،او راضية معنی "ذات رضا" ده. ﴿فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ﴾یعنی په اُوچت جنت کښې به وي، ځکه چه جنت په آسمان کښې دې. ب مضاف محذوف دې، ای: عالیةِ درجاتها، په حدیث کښې دی: الجنة مائة درجة، كل درجة منها ما بين السماء والأرض...(ابن ماجه:۴۳۳۱)، د جنت سل(۱۰۰) درجې دی، او هر دوؤ درجو په مَا بین کښې دومره فاصله ده لکه اسمان اوزمکه.

﴿قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ﴾یعنی میوی دَجنت به دومره قریبې وی چه په ولاړه،په ناسته،په ملاسته به ئې شوکولې شی، اونو ته دَ ختلوضرورت به نه وی.

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ دینه مخکښې "يُقال لهم" مقدردې﴿هَنِيئًا﴾ صفت دې دَمفعول مطلق مقدر ای: اكلاًهنيئًا ، یا حال دې دَضمیر دَ ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ نه، یعنی اوس په جنت کښې ښه بی غمه خوراک څکاک کوئ، نه بیماریٔ شته، نه مرگ،نه شوگرنه بلډپریشر،په حدیث کښې دی چې جنت کښې به ورته اعلان اوشي چې: إنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا (مسلم).

﴿فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ مراد ترینه دنیا زندگی ده، "الخالية"یا په معنی "الماضية" سره دې، یعني تیرې شوې ورځې،او یا په خپلې معنې کښې دې، او مطلب داچې دَ شهواتو او لذائذو نه خالی ورځې،ددې وجهی نه مجاهد رحمه الله ئې تفسیر په روژو سره کړیدې.

وَاَمَّا	مَنْ	اُوْتِيَ	كِتٰبَهٗ	بِشِمَالِهٖ	فَيَقُوْلُ	يٰلَيْتَنِيْ
اوهغه څوک چه ورکړې شی هغه ته عملنامه دهغه په چپ لاس دَ هغه کښ.نووائی به هاې کاش چې ما ته						
لَمْ	اُوْتَ	كِتٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾	وَلَمْ	اَدْرِ	مَا	حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يٰلَيْتَهَا
نه وې راکړې شوې علمنامه ځما،او نه وې پته ما ته چه څه دې حساب ځما.هائ آفسوس						
كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾	مَآ اَغْنٰى	عَنِّيْ	مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾	هَلَكَ	عَنِّيْ	سُلْطٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾
چې دامرگ ختمونکې وې مالره،هیڅ فائده رانکړه ماته مال ځما بربادشوه ځمانه بادشاهی ځما						
خُذُوْهُ	فَغُلُّوْهُ ﴿٣٠﴾	ثُمَّ	الْجَحِيْمَ	صَلُّوْهُ ﴿٣١﴾	ثُمَّ	فِيْ سِلْسِلَةٍ
حکم به اوشی فرشتوته،اونیسئ دې بیا طوق واچوئ ورته،بیاپه جهنم کښ داخل کړئ دې،بیاپه زنځیرکښ						
ذَرْعُهَا	سَبْعُوْنَ		ذِرَاعًا		فَاسْلُكُوْهُ ﴿٣٢﴾	
چه اوږدوالي	دَهغې	اویاگزه	دې	پس	تنباسئ	دې

﴿وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ﴾دیکښ د **جهنمیانو احوال** بیانیږی **بعد از حساب و کتاب،** چې کله حساب کتاب اوشی، نودوئ ته به اعمال نامه په چپ لاس میلاو شی، نو دوئ به ډیر پریشانه اوخفه شی اوتمنا به کوی،چې هډوسره ماته میلاؤ شوې نه وې ، اوځه دَخپل انجام نه خبر نه وې،کاش چې مرگ سره هر څه ختم شوې وې.

﴿ وَلَمْ اَدْرِ﴾عطف دې په﴿لَمْ اُوْتَ ﴾ یعنی افسوس چه ماته دَخپل حساب پته هم نه وې، ځکه چه دا دَ غم خبر دې او دَ غم خبرنه چه سړې بالکل خبرنشی نو دا ښه وی.

﴿ يٰلَيْتَهَا﴾ضمیرراجع دې مرگ ته،یعنی هائ افسوس چه دامرگ مالره ختم کونکې وې، او دوباره نه وې ژوندې شوې، مرگ اگرچه ماقبل کښ نه دې ذکرلیکن دَ وجې دَظهورنه كالمذكور دې (کبیر).

﴿ مَآ أَغْنَىٰ ﴾ "ما" نافيه ده ﴿مَالِيَهْ ﴾ "ما" موصوله په محل د رفع کښې فاعل دې د "اغنى". او "ليه" جار مجرور سره د متعلق نه ئې صله ده ،او "هاء" د پاره د سکتې ده ، يعنى هغه شئ ماته هيڅ فائده رانکړه چه په دنياکښې ماسره وؤ، لکه مال اتباع وغيره.يا "مال" مضاف دې "ى" متکلم طرف ته.يعنى څمامال ماته څه فائده رانه کړه(روح).

﴿هَلَكَ عَنِّى سُلْطَٰنِيَهْ ﴾ سلطان نه مراد ياحجت اودليل دې. يعنى کوم حجت چه په دنيا کښې ما نيولې وؤ، هغه حجت باطل شو، يا مطلب دادې چه څما د نجات څه دليل پاتې نه شو. يا ورنه مرادرُعب اودبدبه اوبادشاهى ده په خلقو.

﴿خُذُوهُ ﴾ديکښې دَجهنميانُو دويم حالت بيان دې،چې کله ورته اعمال نامې په چپ لاس ميلاؤ شى، نو دَې نه ورستو به الله ﷻ فرشتوته حکم اوکړى چې دوئ جهنم ته اوغورځوئ. فرشتې به ئى راونيسى، مرئ کښې به ورله طوقونه واچوى، بيابه ئى اوګدو اوګدو زنځيرونو کښې بند په بند اوتړى، او جهنم ته به ئى اوغورځوى ﴿خُذُوه ﴾نه مخکښې يقول الله للزبانية مقدر دې. ﴿فَغُلُّوهُ﴾ دَ "غل" نه دې، طوق ته وائى يعنى طوق ورته واچوئى.

﴿ثُمَّ ٱلْجَحِيمَ﴾ "ثم" دَ تراخى رتبى دَپاره دې يعنى طوق اچولونه غټ عذاب جهنم ته غورځول دى.

﴿ ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ﴾ دلته هم "ثم" دَ تراخى رتبى دپاره دې ، تراخى ذکرى لپاره نه دې ،او دامطلب نه دې چې اول به جهنم کښې اوغورځولې شى، او بيا په زنځيرونو اوتړلې شى، بلکه "ثم" دَ تراخى رتبى دَپاره دې ،چې هسې بغير دَ زنځيرونو جهنم ته داخلولو نه، لوئ عذاب زنځيرونو کښې جهنم ته ننباسل دى. ﴿سِلْسِلَةٍ ﴾ زنځيرته وائى،تنوين پکښې تفخيم لپاره دې، دَابن عباس ؓ نه مروى ده چه کچرته دَ دى زنځيريوه حلقه (کړئ) په غره باندى کيخودلې شى نو غر به دَ تانبى په شان ويلى شى.﴿ذَرْعُهَا ﴾دَ "ذرع" نه مراد اندازه اومقدار دې، او "ذراع" نه گز مراد دې، يعنى اندازه اومقدارئې طولاً به اويا(۷۰)ګزه وى،بعض وائى دلته عدد مقصود

نه دي، بلکه مراد ورنه مبالغه ده په طول کښې،کماقال تعالی:ان تستغفرلهم سبعین مرة (التوبة ۸۰).

﴿فَاسْلُكُوهُ﴾ای فادخلوهُ(روح) په زنځیرکښې داخلولو مطلب دا دې چه زنځیر دَ ده ، دَ ټول بدن نه تاؤ راتاؤ کړئ، او بند په بند ئې اوتړئ، نودې به ئې په مینځ کښې راشي ، او داسې به شي لکه چې دې پکښې ننوتلې وي.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۝ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ
بې شکه وۀدې چه ایمان ئې نه راؤړوپه لوئ الله ﷻ باندې،اوتیزول ترغیب ئې نه کول په طعام
الْمِسْكِينِ ۝ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ۝ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ۝
دَمسکین باندې،پس نشته ده لره نن ورځ دلته قریبي دوست ،اونه طعام مګردوینوزووُدجهنمیانودزخمونونه
لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝
چه نه خوري هغه مګر کافران

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ﴾تعلیل دې دَماقبل، ﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ﴾یعنی خپل مال خوئې خود نه خرچ کولو ،چې بل چاته ئې هم ترغیب نه ورکولو ،حضرت ابو درداء رضی الله عنه به خپلې ښځې ته حکم کولو چه ترکاری زیاته پخه وه، اووئیل به ئې چه نیم زنځیر دَ جهنم نه مونږ په ایمان سره خلاص شوی یو ، نو دَ نیم نه به ځان په دې خلاص کړو.

﴿ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴾یعنی داسې ملګرې به ئې نه وي چه حمایت ئې اوکړي یاورنه عذاب دفع کړي،ځکه چه په دغه ورځ به هرملګرې دَبل نه تختې﴿ غِسْلِينٍ﴾هغه وینو زوو ته وائي چه دَاهل ناردَدَزخمونونه به بهیږي، ﴿ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴾جمع دَ خاطئ ده،قصداً عمداً ګناه کونکو ته وائي، مرادورنه مشرکان دي،او مخطئ په غلطئ سره ګناه کونکې ته وائي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ۝ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ۝ إِنَّهُ لَقَوْلُ
بس قسم خورم ځه په هغه څه چه تاسوئې وینئ،اوپه هغه څه چه تاسوئې نه وینئ،چه بیشکه داقرآن خامخاخبره

رَسُوْلٍ	كَرِيْمٍ ۞	وَّمَا هُوَ	بِقَوْلِ	شَاعِرٍ	قَلِيْلًا	مَّا تُؤْمِنُوْنَ ۞	وَلَا بِقَوْلِ
درسول	عزب	منددہ.اوندي داقرآن	قول	دشاعر.ډېرلږايمان	راوړئ	تاسو	اوندي قرآن قول
كَاهِنٍ	قَلِيْلًا	مَّا تَذَكَّرُوْنَ ۞	تَنْزِيْلٌ	مِّنْ	رَّبِّ	الْعٰلَمِيْنَ ۞	
دكاهن.ډېرلږنصيحت	اخلئ	تاسو دا(قرآن)	نازل شويدي	دطرفه	درب	العالمين	نه

﴿ فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴾ نبی کریم ﷺ چې کله مشرکینو ته کلام الهی واوروله. او قیامت اودحشر نشر خبري به ئې ورته اوکړې، نو دوئ په قرآن اونبی پاک ﷺ باندې ایمان راوړلو په ځائ اعتراضات شروع کړل:

(۱)چابه وئیل دا قرآن شعر و شاعری مجموعه ده.

(۲)چابه وئیل چې دا دَ کاهنانو کلام دې.

(۳)چابه وئیل چې دانبی کریم ﷺ په خپله ځانه جوړکړې دې اوبیا قصداًپه دروغه الله ﷻ ته منسوب کوی

الله ﷻ په دې آیتونو کښې اول دَ نبی کریم ﷺ او دَ قرآن حقانیت اثبات کوی، او بیا دوئ اعتراضات رد کوی، نوپه دی آیاتونوکښې اثبات دَرسالت اوحقانیت دَقرآن ذکر دې. اوالله ﷻ قسم خوری چې دا نبی قیامت متعلق کومې خبرې تاسوته کوی دا حق او رښتیا خبرې دي،دې څه شاعر نه دې چې خیالاتو ته دَ الفاظو جامه اچوی، اونه کاهن دې چې اندازې اوتخمینې ولي، بلکه دَالله ﷻ معزز رسول دې، دَالله ﷻ طرف نه ورته دَ دې خبرو وحی کیږی، خوستاسو بدقسمتی ده چې تاسو ایمان نه راوړئ، اونصیحت نه قبلوئ

﴿ فَلَآ اُقْسِمُ ﴾ "فاء" تفریعیه ده ، دَ داسې قسم تحقیق په سورت الواقعه کښې تیردې،﴿ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ،وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴾عام دې هر قسم مرئی اوغیر مرئی څیزونه ته،علوی دی که سفلی. مشاهدات دی که مغیبات،اجسام دی که ارواح،نعمتونو اوکه قدرتونه(ابو السعود)

﴿اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴾"انه" کښې ضمیر قرآن ته راجع دې،"رسول"نه مراد راجح قول مطابق نبی کریم ﷺ دې، او "رسول" راوړلو کښې اشاره ده دیته چې دَ ده حیثیت دَپیغام

رسولو دي، څه پيغام ورته الله ﷻ رالیږی، هغه خلقوته اوروی.خان نه څه نه جوړ وی
«كريم» اي: على الله. په الله ﷻ باندې ډيرګران.

قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه دنيا کښې څه څيزونه تاسوته ښکاری اومنئ ئې. او څه څيزونه تاسو ته ښکاری نه، اومنئ ئې او يقين برې لرئ. جناتو وجود شو. وغيره وغيره، دغه شان دانبی کريم چې کوم دغيب اودقيامت احوال تاسو ته بيانوی داحق دې، اګر چې تاسو ليدلی نه دی،داټول احکامات ده ته دَ الله ﷻ طرف نه وحی کيږی او فرشته ورته راځی، اګر چې تاسوته دانښکاری نه.

﴿ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ﴾ داد مشرکينو **اول اعتراض جواب** دې.الله ﷻ قسم خوري چې دا دَ شاعرانو قول نه دې، بلکه دَالله ﷻ کلام دې،ځکه چی شاعرانه کلام دَپاره خپل بحور. اوزان وی، او خيالاتو مجموعه وی اودې کښې دابوهم نشته.

﴿ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ﴾دادَمشرکينو **دويم اعتراض جواب** دې.چې قسم مې دې وی چې دا قرآن دَ کاهن کلام هم نه دې، ځکه هغه مسجع اوپرتکلف قافيو نه جوړوی ، تخمينه او اندازه وی پکښې ، بې معنی الفاظ وی پکښې ، او قرآن دې ټولو نه منزه دې . او مزيد داچې دَ قرآن په شان کلام څوک نشی پيش کولې،کچرته دا دَشاعر اوکاهن کلام وې،نوبل شاعر اوکاهن به دَدې مثل پيش کړې وی.

﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴾ قليلاپه دواړوآيتونو کښې صفت دې دَمصدر محذوف، اي ايمانا قليلا، و تذكرا قليلا ، او مفعول مطلق واقع کيږی دَ مابعد فعل دَپاره. او يا صفت دې دَ "زمانا" محذوف دَپاره، او مفعول فيه جوړيږی دَ ما بعد دَ پاره . او "ما" زائده ده او جمله معترضه ده ، "**قليل**" يا خپل حقيقی معنی کښې استعمال دې،او **مفعول مطلق** په صورت کښې به ئې معنی داسې کيږی چې لګ غوندې ايمان اونصيحت قبولوئ،هغه داسې چې کوم احکامات ستاسو عاداتو او خواهشاتو سره برابر وی، بس هغه منئ،**او مفعول فيه** په صورت کښې به ئې معنی دا وی چې لګ ساعت ايمان اونصيحت قبلوئ،اوداهغه وخت چې درنه تپوس اوکړې شی چې رازق ، خالق څوک دې، او يا **قليل** پمعنی دَ"عديم" سره دې،يعنی لګ غوندې ايمان ونصيحت

او لګ ساعت دپاره هم نه قبولوئ. ﴿تَنزِيلٌ﴾خبردې دَ مبتدا محذوف چې "هو" دې. اويخبر دې د "انَّ"، په "انه" کښې ، او دا هم جواب قسم تحت داخل دې.

حضرت عمر فرمائي د اسلام نه قبل څه دحضور ﷺ په تلاش کښې دقتل په غرض ر اووتلم، حضور ﷺ مسجد حرام کښې مونځ کولوسورت الحاقه ئې شروع کړې وؤ. د قرآن حسن تاليف نه ماته ډير تعجب اوشو . ماپه زړه کښې اوونيل چه دا محمد ﷺ خو ډير ښه شاعر دې په الله ﷻ مې دې قسم وی ، نو حضور ﷺ دا آيت اولوستلوچه انه لقول رسول كريم، وما هو بقول شاعر،ما اوونيل چه دې خو ډير ښه کاهن دې چه څما د تصوراتو علم ورته اوشو او رد ئې اوکړو، نو حضور ﷺ ورپسې دا آيت اولوستلو چه ولابقول كاهن ،قليلا ما تذكرون. حضرت عمر ﷺ فرمائي چه حقانيت دَ اسلام په دغه وخت کښې څما په ذهن کښې راغلې وؤ(ابن كثير)

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾

اوکچرته دځان نه جوړې کړې وې دې پيغمبر ، په مونږ باندې څه خبرې ، نو خامخا مونږ به نيولې وې دې په قوت سره ،

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾

بيابه خامخا پرې کړې وې مونږ دَ ده نه رګ دزړه، پس نه به وؤ ستاسو نه . هيڅ څوک ، ده لره منع کونکې څما نه،

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ

اوبې شکه داقرآن خامخانصيحت دې پرهيزګارانولره.اوبې شکه خامخامونږپوهيږودې چه بې شکه

مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

بعضې په تاسوکښې تکذيب کونکې دې،اوبې شکه داقرآن سبب دارمان دې په کافرانوبه قيامت کښې

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

اوبې شکه داقرآن خامخاحق يقيني دې،پس پاکي سره بيانه وه نوم درب خپل چه لوئ دې

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا ﴾دادَ دريم اعتراض جواب دي. چې داخبره خو مسلمه ده چې الله ﷻ په هر چا قادر دي او په هر څه عليم دي. نو که دا نبي- نعوذبالله- دروغ ژن وي، نو مونږ نه به خامخا پته وي، او مونږ به رانيولي او هلاک کړي خو به وي. ليکن دي هلاک نه دي نو معلومه شوه چې دروغ ژن هم نه دي، او دا قرآن واقعتاً دَالله ﷻ کلام دي

﴿ تَقَوَّلَ﴾افترا ته وائي﴿ ٱلۡأَقَاوِيلِ ﴾ دروغو خبرو ته وائي،جمع ده دَ "قول" ،او يا دَ "اقوال" او جمع الجمع ده ، او يا دَ "اقولة" جمع ده، لکه اضاحيک جمع ده اضحوکة ده

﴿ لَأَخَذۡنَا مِنۡهُ بِٱلۡيَمِينِ ﴾يمين په معنى دَقوت سره دي او "من" زائد دي اى لاخذناه باليمين (قرطبي) يعني په قوت سره به مونيولي وي،نه به وي رانه خلاص شوي، يا دَ "يمين" نه مراد ښي لاس دي، "باء" زائده ده،يعني دَښي لاس نه به مونيولي وي، بيابه موهلاک کړي وي.صاحب دَروح المعاني رحمه الله وائي دى تعبير کښې دَيورسواکن حالت بيان دي. چه لکه ملوک باغى ته سزا ورکوي ، نوجلاد ترينه اول ښي لاس قطع کړي، بيا ترينه څټ قطع کړي،دغه شان کچرته دا پيغمبر کاذب وي نو داسى کاربه موورسره کړي وو.﴿ٱلۡوَتِينَ ﴾ وتين دَزړه رګ دي چه قطع شي نو سړي ورنه مړکيږي،نو قطع دَ وتين نه مراد مړکول هلاکول دي

﴿فَمَا مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ ﴾"من" زائده دي لپاره دَتاکيد﴿حَٰجِزِينَ ﴾اى مانعين(روح)يعنى کچرته دى پيغمبر په الله ﷻ باندى يوه خبره هم په دروغه تړلي وي. نو دغه حشربه ئي ورسره کولو ، او تاسو کښې به هيڅ چاهم دَالله ﷻ نه ، نه شو خلاصولي.ليکن چه دغه عذاب ورته نه دي ميلاو ، نو معلومه شوه چه په حقه پيغمبر دي.

فائده: په ﴿ وَلَوۡ تَقَوَّلَ ﴾وغيره کښې ضمير حضور ﷺ ته راجع دي نو مذکوره استدلال خاص دي په حضور ﷺ پوری،هر يو مدعى نبوت باره کښې دا قانون نه دي.لهذا دَملعون قاديانى کاذب قول باطل دي چه کچرته څه کاذب وي نو ماته به داسزاراکړي شوي وه.

﴿وَإِنَّهُۥ لَتَذۡكِرَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴾يعنى متقين ورنه فائده اخلى.ورنه قرآن خو ټولو خلقو لپاره نصيحت دي،

﴿وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم﴾ تخويف دي اوخطاب ټولو خلقو ته دي.چه بعض په تاسو کښې به قرآن تکذيب کونکی، بعض پرې تصديق کونکی دی،دَدواړو مونږ ته علم دي.مکذبينو ته به سزا ورکوؤ، تصديق کونکو ته به ثواب ورکوؤ.

﴿وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ﴾ضمير ياتکذيب ته راجع دي يعنی دا تکذيب بالقرآن به حسرة وی لپاره دَ کافرانو په ورځ دَقيامت،ياضمير قرآن ته راجع دي او﴿لَحَسْرَةٌ﴾نه مرادسبب دَحسرة دي.يعنی دا قرآن به سبب اوباعث دَحسرة وی په کافرانوكله چه دوئ ته عذاب ورکولې کيږی او مؤمنانو ته ثواب.کشاف وغيره. ﴿وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ﴾يعنی اخبارنی يقينی او مجرّب دی

﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾داپه اخرد سورة کښې دَسورة دعوه ذکرده.چه خپل عظيم رب دَشريک نه منزه اوپاک اوکنړه،برکت ورکونکې صرف هغه اوکنړه

ركوعاتها ۲	سورة المعارج مكيّة	آياتها ۴۴
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۰) وحسب النزول (۷۹)

نزلت بعدالحاقة، وقبل الانبياء

ربط: ماقبل سورة الحاقه سره ئی ربط دادې چه ماقبل کښې تخويف ؤمشرک في البركة ته، دې سورة کښې ورته زجر دې، او شکايت دې چه توحيد خو.خود نه منی بلکه الټه اعتراضونه کوی چه دا عذاب به کله راځی په مونږ؟

ع چه دلاوراست دُزدی که بکف چراغ دارد (غل څومره زړه ور دې چه په لاس کښې ئې چراغ هم نيولي دې)

خلاصه: ابتداء انتهاء کښې زجرونه دی، برائ منكرين، درميان کښې تسلی ده حضور ﷺ ته، مؤمنانو ته بشارات دی.

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۙ﴿۱﴾ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ۙ﴿۲﴾
وغوښتلو يو غوښتونکی داسې عذاب چه واقع کيدونکې دې. په کافرانو چه نشته دې هغې لره څوک دفع کونکې
مِّنَ اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ ۙ﴿۳﴾ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ
د طرفه د الله ﷻ نه چه خاوند د اسمانونو دې، ورخيژي فرښتی او جبرئيل عليه السلام هغه ته
فِىْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ﴿۴﴾
واقع کيږی به داعذاب په يو ورځ کښې چه اندازه د هغې پنځوس زره کاله ده

﴿ سَاَلَ سَآئِلٌ ﴾ شکوه او شکايت دې د مشرکينونه، چه مسئله د توحيد خو خود نه منی بلکه سرکشی ئی دومره حد ته اورسيدله چې اوس د الله ﷻ عذاب طلب کوی

مفسرين فرمائی چې دا سوال کونکې نضر بن حارث وؤ چې ده ونيلی وو. اللهم ان كان هذا

هوالحق من عندک فامطرعلینا حجارة من السماء اوائتنا بعذاب الیم(الانفال ۳۲)

﴿سَآئِلٌ﴾ کښې تنوین دَپاره دَتحقیر دې﴿ بِعَذَابٍ ﴾کښې تنوین دپاره دتعظیم دې یعنی یوحقیر اوسپک سړي دَلوئ عذاب تقاضه اوکړه. ﴿وَاقِعٍ﴾ صفت اول دې دعذاب . او تنوین د تهویل دَپاره دې،یعنی داسې عذاب خامخا واقع کیدونکې دئ،اوواقعی عذاب دې

﴿ لِّلْكَـٰفِرِينَ ﴾صفت ثاني دې، یعنی خاص دکافرانو دَپاره جوړ دې،جارمجرور متعلق "کائن" محذوف دې، یا جارمجرور متعلق کیږی دَ واقع سره،او "لام"تعلیلیه دې. اي واقع لاجلهم، یعنی دې عذاب واقع کیدلو سبب هم دوئ دی، او یا"لام"په معنی دَ "علی" سره دې.اي واقع علی الکافرین، یعنی په کافرانو باندې واقع کیدونکې عذاب.

﴿لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴾داصفت ثالث دې دیکښې دَسائل مزید تحقیر او دَعذاب مزید تهویل بیان دې ، یعنی دَده حیثیت ته اوګوره! او عذاب داسې غواړی چې یوځل راشی نوبیا څوک منع کونکې ورله هم نشته.

﴿مِّنَ ٱللَّهِ ﴾جارمجرور « دافع » سره متعلق کیږی،یعنی دَالله ﷻ دَطرفه دَراتللو نه ورله څوک رکاوټ نشی جوړې دې،یا«واقع» سره دی،یعنی الله ﷻ طرف نه به خامخا واقع کیږی.

﴿ذِى ٱلْمَعَارِجِ ﴾دا صفت دې دَلفظ جلاله یعنی هغه الله ﷻ چې دَاسمانونو مالک دې، "معارج"جمع د "معرج" ده، پوړو ته وائی، او مراد ترینه آسمانونه دی چې داد فرشتو دَپاره پوړو حیثیت لری،اوفرشی پکښې دَیو اسمان نه بل آسمان ته خیژی

﴿تَعْرُجُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ ﴾کښې تفصیل دې،د "المعارج"، چې دآسمانونه "المعارج" داسې دی چې فرشتې پدیکښې الله ﷻ ته خیژی، "روح"نه مرا دجبرئیل علیه السلام دې. ﴿إِلَيْهِ ﴾کښې "هاء" ضمیر راجع دې الله ﷻ ته،اوعروج نه معروفه معنی نه ده مراد ، بلکه کمایلیق بشانه ، او یا به تاویل کړو ،چې الله ﷻ ته ختلو نه مراد عرش اوهغه ځائ ته ختل دی چې هلته نه فرشې دَالله ﷻ احکامات راخلی.

﴿فِي يَوْمٍ﴾جارمجرور متعلق دی دَ يقع فعل محذوف سره. او نیوم نه مراد ورځ دقیامت ده، یعنی داعذاب به دَقیامت په ورځ واقع کیږی چې هغه دَستاسو پنځوس زروکالو برابر ده او یا ﴿في يوم﴾متعلق دې په « تعرج» پورې،نو بیادَ آیت دوه مطلبه کیدیشی (۱)یودا چې «تعرج» په معنی دَ "تصیر"او"ترجع"شی ،او نیوم نه مراد دَ قیامت ورځ شی،یعنی د فرشتو چې دومره لوئ نظام قائم دې،چې هغه دَ کائنات قیام دَپاره سبب ظاهری گرځیدلې دې،دا هرڅه به دَ قیامت ورځ ختم شی،اودَالله ﷻ ته به اوسپارلې شی.(۲) او یا«تعرج»خپله حقیقی معنی کښې دې، "یوم" نه مراد دَ دنیا ورځ ده ، مطلب دادې چې الله ﷻ خو هغه قدرتونه والا ذات دې چې فرشتی چې کله دَ هغه حکم نافذ کړی، او بیا دَهغه طرف ته خیږی نو یوه ورځ مقدار پرې اولگی، اوکه تاسو دَخپل رفتار اندازه واخلئ، نو دا پنځوس زره کاله جوړیږی

﴿كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾اشکال کیږی چې دلته دپنځوس زروکالوذکر دې. اوپه سورت الم سجده کښې دَ زرکالوذکردې،نوداخو تعارض دې؟

یو جواب ترینه دا شوی دې، چې دلته څه عدد مخصوص نه دې مراد ، بلکه محض کثرت مراد دې، نو کله ترینه تعبیر په «الف سنة» سره، اوکله ترینه په «خمسين الف سنة» سره شوې دې

(۲)دلته مراد "طول زمان" دې، او دا په مختلف اشخاصو اعتبارسره مختلف وي، نو په چا باندې به دا ورځ دَسختئ دَوجهې دومره اوگده شی لکه زر کاله، او په چاباندې به دومره اوگده شی لکه پنځوس زره کاله،لکه حدیث کښې راځی چې یوصحابی نبی کریم ﷺ ته اوئیل چې پنځوس زره کاله ورځ څومره اوگده به وی؟نو نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل والذي نفسي بيده انه ليخفف علي المؤمن حتي يكون اخف عليه من صلاته مكتوبة يصليها في الدنيا. په هغه ذات مې دې قسم وی چې هغه په قبضه کښې ځما ځان دې چې داورځ په مؤمن ډیره لنډه وی حتی چې فرض مونځ باندې چې دنیا کښې څومره وخت لگوی هغې نه به هم لنډه وی.

(۳)«الف سنة » یوموقف اعتبارسره ورته وئیلی شوی دی،او«خمسين الف سنة» ټول مواقفو اعتبار سره وته وئیلی شوی دې، ځکه چې ټول مواقف به پنځوس وی.

(۴)اوکه« في يوم» نه قیامت ورځ مراد نه شی، بلکه دنیا ورځ مرادشی، او د آسمان او زمکی فاصله مراد شی، نو بیا« الف سنة »نه مراد آسمان دنیا اودزمکی فاصله ده،اودَ

«خمسين الف سنة» نه د كائناتو بالكل لاندې حصې نه تر آسمانونو نه برده بالكل انتهائي حصې پورې فاصله مراد ده.«والله تعالى اعلم»

فَاصْبِرْ	صَبْرًا	جَمِيلًا ۞	إِنَّهُمْ	يَرَوْنَهُ	بَعِيدًا ۞
پس صبركوه	ته صبرښائسته‌بې شكه	داكافران گمان كوي	بدي‌عذاب ياقيامت	چه لرې	دی

وَنَرٰىهُ قَرِيبًا ۞

اومونږئې وينو چه نزدې دې.

﴿فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا﴾ داتسلي ده حضور ﷺ ته،چه دّدوئ په اعتراضونوزړه مه تنگوه بلكه صبركوه،دّدوئ لپاره ورځ دّعذاب مقرر ده، صبرجميل هغې ته وائي چه جزع پكښې نه وي او دّ الله تعالى نه ماسوى بل چاته شكوى هم نه وي.

﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ﴾ ضميرياراجع دې «عذاب واقع» ته، ياورځ دقيامت ته﴿بَعِيدًا﴾ يا پمعنى دّغيركائن اودّغيرواقع سره دې يعني دوئ داگمان كوي چه قيامت نه شي راتلې ياپمعنى دّبعيدأعن القدرة والامكان دې،يعني دّامكان نه بعيده ده.

﴿وَنَرٰىهُ قَرِيبًا﴾ قريبًا يا پمعنى دّ واقع كيدونكى دې،او يا قريبًا من الامكان او تعبير په ﴿وَنَرٰىهُ﴾ سره مشاكلة اوشو.

يَوْمَ	تَكُونُ	السَّمَاءُ	كَالْمُهْلِ ۞	وَتَكُونُ	الْجِبَالُ
واقع به شي دغه عذاب‌په هغه ورځ چه وي به آسمان په شان دتامبې ويلې شوې.او وي به غرونه					

كَالْعِهْنِ ۞	وَلَا	يَسْأَلُ	حَمِيمٌ	حَمِيمًا ۞	يُبَصَّرُونَهُمْ
په شان درنگينې وړئ،اودّحال‌پوښتنه به نه كوي يودوست دبل دوست نه.خودلې كيږي به دوئ نه يوبل					

يَوَدُّ	الْمُجْرِمُ	لَوْ	يَفْتَدِي	مِنْ	عَذَابِ	يَوْمِئِذٍ	بِبَنِيهِ ۞	وَصَاحِبَتِهِ
خواهش به كوي مجرم چه په فديه‌بدله‌كښې وركړي دّعذاب دّدغې ورځې نه خامن خپل اوښځه خپله								

وَأَخِيهِ ۝١٢	وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ۝١٣	وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
اوورور خپل، او قبیله ده ده هغه چه ځای یې ورکولوده ته په وخت دمصیبت کښې، وهغه خوک چه په زمکه کښې دی		

جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ۝١٤	كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ۝١٥	نَزَّاعَةً
ټول، بیاخلاص کړی خپل ځان، هرګزداسی نه شی کیدلې، بیشکه دااوردجهنم خالص لمبی دی، ویستونکې دی		

لِلشَّوَىٰ ۝١٦	تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ۝١٧
څرمنی دسرلره، راغواړی به ځان ته هغه څوک چه شاکړې وه دایمان نه، اومخ ئی ورنه اړه ولې وو	

وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ۝١٨
اومال ئی جمع کړې وو پس ذخیره کړې ئی وو.

﴿يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ﴾ داتخويف اخروی دې چې د يکښې دقيامت هولناک احوال بيانيږی.

« يوم » متعلق دې يادمحذوف سره چه "يقعُ" دې، اودا جواب دسوال دې چه: متى يقعُ ذلك العذاب، يا متعلق دې د﴿ قَرِيبًا ﴾ سره،

﴿ كَالْمُهْلِ ﴾دا اول حالت دې، يعنى دقيامت په ورځ به اسمان دغه شان کلک نه وی، بلکه ضعيف اوبهيدونکې به وی په شان د ويلی کړې شوې تانبې، ابن عباس رضي الله عنه "المهل" معنى "دُردی الزيت" کوی، يعنى دقيامت په ورځ به دآسمان رنګ داسی شې لکه دتيلوويخ اوخيرې، يعنى تور به وی، بل آيت کښې چه "کالدّهان" ونيلى شويدى، نودسرخئ په شدّت سره دتور رنګ سره مشابهت پيداکيږی نو په دې وجه دواړه ونيل صحيح دی.

﴿ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴾دا دويم حالت دې، « العهن » رنګينی وړئ اومالوچوته وائی، د وړئ سره تشبيه په خفت، سپکوالی کښې ده، يعنى درانه به نه وی، بلکه د وړئ په شان به سپک وی، او رنګينی وړی سره ځکه تشبيه ورکړې شوې ده، چه غرونه مختلف رنګونو والا دی

﴿وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا﴾ دادریم حالت بیان دی. یعنی په دغه ورځ به دومره بدحال وی. چه یو قریبی دوست به دَبل قریبی دوست دَفائدی لپاره به دَغه نه تپوس نه شی کولی. چه ځه حال دی؟ ځما لایق څه خدمت شته دی؟﴿يُبَصَّرُونَهُمْ﴾یعنی ښه به یوبل وینی لیکن دَډیری سختئ پوجه دَیوبل نه تپوس نه شی کولی.

﴿يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ﴾داځلورم حالت بیان دی مجرم نه مرادکافردی. یاهرګنهګار ﴿لَوْ يَفْتَدِى﴾ 'لو' مصدریه پمعنی دَ 'اَن' دی(جلالین) یعنی قیامت په ورځ مجرم داغواړی چه ځماپه فدیه او عوض کښ ځمابچی، بی بی، رونړه، خاندان او هر څه واغستلی شی. خو ما ته دی نجات میلاؤ شی.﴿ثُمَّ يُنجِيهِ﴾ ثمّ دَنجات دَاستبعاد لپاره دی، عطف دی په ﴿يَفْتَدِى﴾ای یود لو یفتدی ثم ینجیه(روح، کشاف).

﴿كَلَّآ﴾حرف ردع دی، زجردی مجرم ته، اوتصریح ده چه داسی بالکل نه شی کیدلی ﴿إِنَّهَا لَظَىٰ﴾ ضمیرنار ته راجع دی، ذکر دَ عذاب وربادندی دلالت کوی. ﴿لَظَىٰ﴾ یا پمعنی دَاللهب سره دی، یعنی شعلی اولمبی وهونکی دی، یا نوم دی دَ جهنم.

﴿نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ﴾ جمع دَ 'شواة' ده، دَ دی دوه معنی بیان شوی دی: (۱) اطراف دَ جسم لکه لاس اوخپی، (۲)دَ سر څرمن، یعنی دومره تیز او ګرم اور دی چه دَ کافرانونه به د سر څرمن اوباسی، چونکه دَ دی رااوباسل مشکل وی، نوچه دا ورله را اوباسی. نودَټول بدن څرمن به ورله په اسانئ سره رااوباسی.

﴿تَدْعُوا۟﴾ ضمیر مستتر راجع دی جهنم ته ، یعنی داجهنم به کافرانو او منافقانو ته آوازونه کوی چه دلته راشئ. (۱) او دا اواز کول یاحقیقةً دی،الله ﷻ به ورته دکلام قدرة ورکړی، ابن عباس ﷺ فرمائی جهنم به دَ هر کافر او منافق نوم اخلی، او ورته به وائی الیّ یا مشرک، الیّ یامنافق،بیابه ټول دَدانوپه شان راټول کړی(قرطبی وغیره).

(۲)یا﴿تَدْعُوا۟﴾کنایه ده دَجذب او حاضرولونه (۳)بعض وائی﴿تَدْعُوا۟﴾پمعنی دَ تهلک سره دی، لکه عرب وائی، دعاک الله، ای: اهلکک. یعنی کافران به هلاکوی (روح وغیره).

﴿۴﴾ يادلته جانب د فاعل مضاف محذوف دي اى تدعو زبانيتها .يعنى دجهنم داروغى به آوازونه كوى، كافران به جهنم ته راغواړي.

﴿مَنْ أَدْبَرَ﴾ دیکښې اسبابو دَعذاب طرف ته اشاره ده او دا اول سبب دي چې حق ته نی شاکړې وه، ﴿وَتَوَلَّى﴾ دویم سبب دي دَ عذاب چې حق نه اعراض کړې وي. "ادبار" او "تولي" کښې فرق دا دي، چې "ادبار" کښې اعراض دَ اول وهلې نه ،يعنى حق ته بالكل نيز دې شوې نه وي، او "تولي" کښې اعراض وی ورستو دَ حق پیژندلو اوحق ته نیز دي كيدلو نه د مدبرينو حالت په قرآن كښې دا بيان شوې دې. وقال الذين كفروا لاتسمعوا لهذا القرآن(فصلت ۲۲) او "متولينو" حالت دابيان شوې دي واذا تتلى عليهم آياتنا قالوا قدسمعنا لونشاء لقلنا مثل هذا، ان هذا الا اساطير الاولين(الانفال ۳۱) (التحرير والتنوير).

﴿وَجَمَعَ﴾ دیکښې دريم سبب ته اشاره ده چې هغه حرص دَ مال دې چې حلال وحرام نه کتل اوبس مال جمع کول ﴿فَأَوْعَىٰ﴾ دیکښې خلورم سبب ته اشاره ده چې هغه طول امل اوبخل دي،

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿۱۹﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿۲۰﴾

بې شکه چه انسان پیداکړې شوېدې په زړه کمزورې(بې صبره)کله چه ورسيږى ده ته تكليف نوفريادكونكي وی

وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿۲۱﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿۲۲﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ

اوچه کله ورسيږى ورته خيرنومنع كونكې شي مګرمونځ كونكي.هغه چه هغوئ په

صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿۲۴﴾ لِّلسَّائِلِ

مونځونوخپلوهميشوالي كونكى وى.اوهغه چه په مالونودهغوئ كښې حق وى،حصه وى،معلومه دپاره دَسوال گرى

وَالْمَحْرُومِ ﴿۲۵﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿۲۶﴾ وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ

اونمحروم،سوال نه كونكي،اوهغه چه تصديق كوى په ورځ دَقيامت.اوهغه چه هغوئ دَعذاب

رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ۞ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُوْنٍ ۞ وَالَّذِيْنَ
درب خپل نه یریدونکی وی بی شکه عذاب درب ددوئ نه دی دبی غمه کیدونکی او هغه چه

هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۞ إِلَّا عَلٰى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
هغوئ دغورتونو خپلو حفاظت کونکی دی مگر په ښځو خپلو باندی یا په وینزو خپلو باندی

فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۞ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ
پس بی شکه دوئ نه دی ملامته کړی شوی، پس چاچه طلب کړو ماسوی ددغه خپلو ښځو وینزو نه نو دا کسان

هُمُ الْعٰدُوْنَ ۞ وَالَّذِيْنَ هُمْ لِأَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۞
هم دوئ تجاوز کونکی دی او هغه کسان چه دوئ دامانا تو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ۞ وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ
او هغه کسان چه دوئ په گواهی خپلو پوره ولاړدی او هغه کسان چه دوئ په مونځونو خپلو باندی

يُحَافِظُوْنَ ۞ أُولٰٓئِكَ فِيْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ۞
ساتنه کونکی دی داکسان به په جنتونو کښی وی عزت مندبه وی.

* ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴾ دا دری آیتونه جمله معترضه دی په مابین د "تدعو من ادبر" او "الا المصلین" کښ، او دیکښ زجر دی په حرص او طول امل باندی، چی انسان فطری طور باندی حریص او بخیل دی، معمولی غوندی تکلیف ورته اورسی نو صبر کولو په ځائ جزع فزع شروع کړی، او که څه خیر ورته اورسی نو بیا هم دالله ﷻ شکر نه اداکوی، او د نورو. حق منع کوی، گویاچی دی به همیشه ژوندی وی، او داماال به ده له پکار راځی
"هلوع" وائی هغه چا ته چه دتکلیف په وخت کښ ډیر زرفریادونه شروع کړی، اوچه کله مالداره شی نو بیا ډیر زرمستی شروع کړی، حضرت شاه صاحب ئی ترجمه داسی کوی چی

انسان په زړه ډېر کمزوري دي. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه چاد هلوع باره کښې تپوس اوکړو نو هغه ورته اوفرمائيل چه ﴿ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ۝ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴾ ئې تفسير دي

﴿ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ ﴾ دخير نه مراد مالداري، صحت دي.

﴿ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴾ استثنا منقطع ده د ماقبل وعيد نه، چې ابتداء ئې د "يود المجرم" نه شوې وه، چونکه ماقبل کښې د کفارو هغه مذموم صفات مذکور وو چې هغه باعث دعذاب وو. نو اوس دهغې په مقابله کښې دمؤمنانو هغه صفات بيانيږي چې دافع د عذاب دي. نو **اول صفت** دي چې دمونځ پابندي کول دي، ﴿ دَآئِمُونَ ﴾ په معنى د مواظبون سره دي، يعنى مونځ ادائيگى اهتمام اوپابندي کوي. او بعضو د ﴿ دَآئِمُونَ ﴾ معنى په "لايلتفتون" سره کړيده، دائم په معنى د ساکن. لکه په يو روايت کښې دي: نهى عن البول فى الماء الدائم. نو مطلب دآيت دادي چه په مونځ کښې يو طرف ته بل طرف ته التفات او توجه نه کوي بلکه همه تن مانځه کښې متوجه وي.

﴿ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴾ دا **دويم صفت** دي چې ددوئ په مال کښې دغريبانو حصه وي، د"حق معلوم" نه مراد يازکوة نه علاوه مقرره حصه ده، او يا ورنه مراد زکوٰة دي. ځکه چه ددې مقدار مقرر او معلوم وي. ﴿ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴾ يعنى غوښتونکى اونه غوښتونکى دواړه ته ورکوي.

﴿ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴾ **دريم صفت** دي ، چې په قيامت باندې ايمان راوړل دي، ﴿والذين هم عذاب ربهم﴾ **څلورم صفت** دي، چې خپل عباداتو باندې نازان نه وي، بلکه د الله ﷻ دعذاب نه په خوف کښې وي.

﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَـٰفِظُونَ ﴾ **پنځم صفت** دي ، چې باعفت اوپاک دامن وي، دې آيت مکمل تفصيل په سورت المؤمنون ابتدا کښې تير شوې دي،

﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِأَمَـٰنَـٰتِهِمْ ﴾ **شپږم صفت** دي، چې امانت داره اووعده پوره کونکى وي، ﴿ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَـٰدَٰتِهِمْ ﴾ **اووم صفت** دي، اوګواهى قائمولو مطلب دادي چې (۱) نه ګواهى

پتوی.(۲)اونه گواهی ورکولونه انکارکوی(۳)بلکه عدل وانصاف سره پوره پوره گواهی ورکوی.

﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ﴾دا داول صفت تکرار دی، اودیکښی دمانځه اهمیت ته اشاره ده، او په ابتداء او انتهاء کښی راوړلو کښی کیدیشی اشاره وی دیته چی که مونځ دچاصحیح شو نو داټول صفات به پکښی پیداشی.

﴿أُولَٰئِكَ﴾یعنی داموصوفین په صفاتو مذکورؤسره،دابشارت دی

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿۳۶﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
پس څه شویدی کافرانولره چه ستاطرف ته منډی راوهونکی دی.ښی طرف نه اوډگس طرف نه
عِزِينَ ﴿۳۷﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿۳۸﴾ كَلَّا
ډلی ډلی. آیاطمع لری هریوسړی ددوئ نه داچه داخل به کړی شی جنت دعیش وعشرته،هرگزداسی نده
إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ
بی شکه پیداکړیدی مونږدوئ دهغی څیزنه چه دوئ ئی پیژنی،پس خمادی قسم وی په رب دمشرقونواومغربونو
إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿۴۰﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿۴۱﴾
چه بی شکه مونږخامخاقادریویدی چه بدل راوړو غوره ددوئ نه.اونه یومونږعاجزه کړی شوی

﴿فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾اثبات درسالت دی اوزجردی کفاروته،روایت دی چه حضورﷺ به خانه کعبی سره مونځ کولو ،قرآن به ئی لوستلو،مشرکان به گیرچاپیره ډلی ډلی کیناستل، دحضورﷺپه کلام پوری به ئی استهزاءکوله،اووئیل به ئی، چه کچرته داخوار غریبانان مؤمنان جنت ته ځی،مونږ به ددوئ نه مخکښی ورته ځو،نودا آیاتونه نازل شول(روح) او ددوئ د قول رداوشو ، چه آیاهر یوپه دوئ کښی دجنت طمع لری،جنت ته تلل د هر چا کارندی، بلکه ایمان اوعملِ صالح په وجه سری جنت ته ځی،هغه ورسره نشته دی نوځنگه دوئ طمع کوی

﴿ فَمَالِ ﴾ لام جدا ليکل د قرآن مخصوص رسم الخط دې . عام کتابت کښې لام جاره د اسم موصول نه جدا نه ليکلې کيږي ﴿مُهْطِعِينَ ﴾اى مسرعين عِزِينَ ﴾جمع د عزة ده. ډلې اوجماعت ته وائي

﴿أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ ﴾دا د مشرکانو د باطل قول ذکر دې

﴿ كَلَّا﴾ حرف ردع دې. او دقول مذکور رد دې ،يعني داسې هرګزنه ده لکه چه دوئ طمع کوي د دخول د جنت.﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾تعليل دې د ما قبل. ﴿ مِّمَّا﴾ کښې من يا (١)اجليه دې،نو مطلب دادې چه مونږدوئ دکوم مقصدلپاره پيدا کړيدي. هغه دوئ ته پته ده،چه هغه ايمان دې اوعمل صالح دې، نو چا چه دا مقصد پوره نه کړو. نو هغه به څنګه د مؤمنانو ځائ ته داخل شي.

(٢)يا من ابتدائيه دې،اومطلب دادې چه دوئ ته پته ده چه دوئ مونږ دګنده نطفې نه پيدا کړيدي،هغه جنت ته د داخليدلو سبب نه دې،ترڅوپورې چه په ايمان اوعمل صالح سره ئې پاکي اونه کړې شي.

(٣)دريم دا چې کلا باندې مخکښې خبره پوره شوه،او اناخلقناهم نه جمله استئنافيه ده، ديکښې د الله ﷻ قدرت بيان دې، او دا د مابعد د پاره تمهيد دې. چه کوم الله چې په يوې بې جانې نطفې نه ، دوئ پيدا کولو باندې قادر دې ، هغه په دې هم قادر دې چې دا کافران د تکذيب او استهزا په وجه هلاک کړي او دوئ په ځائ نور خلق پيدا کړي ، چې هغه ايمان راوړونکي وي

﴿فَلَآ أُقْسِمُ ﴾ فا فصيحيه ده او لا زائده دې﴿بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ ﴾ مشارق مغارب جمع ذکر کولو وجه په سورت الصفات اوسورت الرحمن کښې تيره شوې ده ﴿إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴾ جواب قسم دې.

الَّذِي	يَوْمَهُمُ	يُلَاقُوا	حَتَّى	وَيَلْعَبُوا	يَخُوضُوا	فَذَرْهُمْ

بس بريږده دوئ چه مشغوله وي په دنياکښې اولوبې کوي ترڅو چه ملاقات اوکړي د ورځې خپلې سره هغه ورځ

يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ
چه دوئ سره ئي وعده کيږي.هغه ورځ چه راووځي به دوئ دقبرونونه،په منډه منډه لکه دوئ
إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ
په طرف دبتانوچې منډي وهي.ذليله به وي سترګي ددوئ خوربه وي په دوئ ذلت.داورځ
الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾
هغه ورځ ده چه دوئ سره به ئي وعده کيدله

﴿فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا﴾داتخويف أخروى اوتسلى ده نبى كريم ﷺ ته دكفارو په طرزعمل باندې، چې داكافران نن دنياكښ ايمان نه راوړي،اوتاپورې استهزاء كوي، ته دَدې پرواه مه كوه، دَمرګ نه ورستوبه سيده شي﴿يَوْمَهُمُ الَّذِي﴾مراد ورنه ورځ دَقيامت ده.

﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ﴾بدل دې دَ﴿يَوْمَهُمُ﴾نه،﴿مِنَ الْأَجْدَاثِ﴾اى من القبور﴿سِرَاعًا﴾جمع دَسريع ده، حال دې دَفاعل دَ﴿يَخْرُجُونَ﴾نه.

﴿كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ﴾يعنى كله چه دوئ دَقبرونونه راووځي اوفرشته ورته اوازاوكړي چه: هلّموا الى عرض الرّحمن،نودوئ به داسې منډې وهي لكه دنياكښ چه بتانوطرف ته منډې وهي، دا عادت دَ مشركانو وؤ، چه سهاروختى به دَ بتانو تقرب حاصلولولپاره هر يو منډه وهله، او دَيو بل نه به مخكښ كيدلو.

﴿نُصُبٍ﴾جمع دَنصاب ده(١)بتانوته وائي. (٢)بعض وائي نصب نشانى ته وائي،چې په لاره كښ لګيدلې وى اومنزل طرف ته راهنمائى كوي،نولكه څنګه په دنيا كښ تلونكى هغې پسې روان وي، اخوديخوا كيږي ترينه نه، نودغه شان به قيامت كښ دَداعى په آواز پسې روان وي، اخوديخوا كيدې به ترينه نشي. (٣)بعض وائي چې نصاب جال ته وائي، چه ښكار پكښ اونخلي، نوښكارى ورته تيزه منډه وهي چه خلاص نه شي(روح).

ركوعاتها (۲)	سورة النوح مكيّة	آياتها (۲۸)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۱) وحسب النزول (۷۱)

نزلت بعد النّحل وقبل ابراهيم

ربط: ماقبل سورة كښې زجروؤمعاندينو ته چه توحيد نه مني بلكه التـه عذاب طلب كوي، دې سورة كښې په توحيد دليل نقلي دي، چه نوح عليه السلام دَدې مسئلي لپاره نهه نيم سوه(۹۵۰)كاله تبليغ كړې وو، ليكن هغوئ اونه منلو، اې اهلِ مكه، راشئ دا مسئله اومنئ، ورنه په تاسو به هم عذاب راشي.

خلاصه

آيت ۱، تر ۴ پورې دليل نقلي دې، اودې نه بعد دَدعوت مختلف مراحل ذكر كيږي.

آيت ۵ نه تر ۷ پورې اوله مرحله ده، ديكښې عموم دَ عوت ذكر دې، اوقاتو لحاظ سره، او دَ قوم طرز عمل بيان دې.

آيت۹،۸ پورې دويمه مرحله ده ، ديكښې عموم دَ دعوت ذكر دې، اساليبو لحاظ سره.

آيت ۱۰ نه تر ۲۰ پورې دريمه مرحله ده، ديكښې عموم دَدعوت ذكر دې انداز اومضمون اعتبار سره،

آيت ۲۱ نه تر ۲۴ پورې څلورمه مرحله ده، ديكښې دَقوم نه شكايت ذكر دې.

آيت ۲۴ نه ترآخر پورې پنځمه مرحله ده، ديكښې كافرانو ته دَبدعا اومؤمنانو ته دَدعاذكر دې.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ
بيشكه مونږ ليږلې وؤ نوح عليه السلام قوم خپل ته چه اويره وه قوم خپل مخكې دَ دينه چه راشي دوئ ته
عَذَابٌ أَلِيمٌ ① قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ② أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ
عذاب دردناك اووئيل نوح عليه السلام اې قومه خمابې شكه زه تاسو له يرونكې يم ښكاره ،چه عبادت كوئ دَ الله

وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۳﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ

اودهغه نه اوبيرېږئ اواطاعت کوئ زما،اوبه بخښي تاسوته ګناهونه ستاسواوروستي به کړي تاسوبلاعذابه

اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ ۘ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴﴾

ترنیټې مقررې(مرګه) پورې.بې شکه نیټه دعذاب دالله چه کله راشي نوبیانه ورسوکیږي کاش چه تاسو پوهیدلي.

﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا ﴾دادليل نقلي دي،چې نوح عليه السلام مونږ خپل قوم ته ليږلي وو. اوهغه نهه نيم سوه(۹۵۰) سوه كاله خپل قوم ته صرف ددې خبرې دعوت وركړې وو چې الله ﷻ يو دې اوصرف هغه بركات وركولو والا دې ﴿أَنْ أَنذِرْ﴾ مقصد د ارسال ذكر كيږي. چې د ارسال مقصد دا وو چې قوم ته توحيد دعوت وركړي، اودتوحيد په نه منلوباندې دالله ﷻ عذاب نه ئې اويره وی، ((ان)) يا تفسيريه دې او ((ارسلنا)) د قول معني ته متضمن دې. او يا ((ان)) مصدريه ده، اودينه مخكښې لام حرف جرمقدردې، اي لان انذر قومک،او يا باء حرف جر مقدر دې ،اي: فلنابان انذر ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾دې نه مطلق عذاب الهي مراددې،دنيوى وى اوكه اخروى.

﴿قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ﴾ديكښې د نوح عليه السلام تعميل حكم اودعوت بيان دې،يعنى د الله ﷻ حكم تعميل ئې اوكړو ،اوخپل قوم ته ئې ددې خبرو دعوت وركړو. ﴿أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ﴾دا اوله خبره ده،چې غير الله عبادت پريږدئ اوصرف دَ الله ﷻ عبادت شروع كړئ، "ان"دلته هم تفسيريه ده ﴿وَٱتَّقُوهُ﴾دادويمه خبره ده چې تقوى اختيار كړئ ﴿وَأَطِيعُونِ ﴾دا دريمه خبره ده چې زما اطاعت اوكړئ څه درته كوم احكامات بيانوم هغه اومنئ اوعمل پرې اوكړئ.

﴿ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾دا نعامات بيانيږي په دعوت منلوباندې.اول انعام دا دې چې الله ﷻ به درله ګناهونه معاف كړي، ﴿وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ديكښې د دويم انعام ذكر دې،چې دنيوى عذاب نه به په امن كښې شئ، او الله ﷻ به موپه عافيت سره تراجله پورې اورسوى

﴿إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ﴾ پاتې شو مرګ، هغې نه خو هسې بچ کيدل نشته. هغه خو به خامخا راځي، ايمان راوړئ او که نه. ايمان راوړلو په صورت کښې به درباندې دنيوي عذاب نه راځي، او نه راوړو په صورت کښې به درباندې راځي دې تقدير باندې دَ «اجل مسمى» او «اجل الله» دواړو نه مراد موت طبيعي دې، اوجمله « ان اجل الله » کښې ياترغيب دې ايمان زر راوړلو ته، چې ګورئ ايمان زر، زر راوړئ ، دَ مرګ يو وخت مقرر دې. هغه چې کله راشي، نو بيا به مهلت بالکل نه ميلاويږي، يا دتوهم ازاله ده چې ايمان سره خوبه دنيوي عذاب نه بچ شئ، خو مرګ بهرحال يقيني دې هغه به خامخا راځي.

ځنی مفسرينو دَ « اجل الله» نه مراد عذاب دنيوي اغستې دې، دوئ وائي چې الله ﷻ قوم نوح دپاره دوقسمه اجل مقرر کړې وؤ: (۱) يو نيزدې اجل ، چې داعذاب دنيوي نه عبارت دې، نو الله ﷻ ورته وائي چې « يؤخركم الى اجل مسمى» کچرې ايمان مو راوړو. نو اجل قريب به درنه لرې کړو ، او « اجل مسمى» چې طبيعي موت دې هغې ته به مو اورسو، ليکن کچرې ايمان مونه راوړو نو بيابه دې اجل قريب کښې تاخير نشي کيدې. او ﴿إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ﴾ کښې دَ دې بيان دې

﴿لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ يعنې افسوس که تاسو په دې خبرو پوهيدلې. نو ايمان به مو راوړې وې، ځکه چې ديکښې دَ ستاسو دنيا او آخرت دواړو نفع ده

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾

لوونيل نوح عليه السلام اې ربه ځمابې شکه دعوت ورکړوماقوم خپل ته شپې اوورځې.

فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ

پس زيات نکړودوئ لره دعوت ځمامګر تيښته، اوبې شکه ما چه کله هم دعوت ورکړې دې دوئ ته چه ته بخنه اوکړې

لَهُمْ جَعَلُوٓا أَصَابِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

: دوئ نو دوئ ورکړې دې ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کښې او پټ کړې ني دې ځانونه په جامو خپلو کښې

دَعَوْتُهُمْ	إِنِّيْٓ	ثُمَّ	۝	اسْتِكْبَارًا	وَاسْتَكْبَرُوا	وَأَصَرُّوْا
ورته	ورکړو دعوت	ما	بیا	لویٔ تکبر	او تکبر ئی کړی دی په کفر	اودوام ئی کړی دی

۝	إِسْرَارًا	لَهُمْ	وَأَسْرَرْتُ	لَهُمْ	أَعْلَنْتُ	إِنِّيْٓ	ثُمَّ	۝	جِهَارًا
	په پټه.	ورته	ورکړو	می دعوت	او پټ	ورته	دعوت ورکړو	بیا ما ښکاره	ښه په زوره

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي ﴾ دی آیتونو کښ دَنوح علیه السلام دَدعوت تفصیلی کار گزاری اودَهغې مختلف مراحل بیانیږی، دا ئی **اوله مرحله ده**، چې دیکښ عموم د دعوت ذکر دی، په لحاظ د اوقاتو سره، یعنی اې الله! ماخپل قوم ته مسلسل دعوت ورکړو، دَورځې هم. دَ شپې هم، په ګرمیٔ کښ هم اویخنیٔ کښ هم، صحت کښ هم اوبیماریٔ کښ هم، غرض هر حالت کښ مې دعوت ورکړو، خو دویٔ ایمان رانه وړو. ﴿لَيْلًا وَنَهَارًا﴾ کنایه ده دَ دوام نه.

﴿فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْٓ﴾ دیکښ دَ **قوم طرزعمل او رد عمل** بیانوی، ﴿ إِلَّا فِرَارًا﴾ دا ئی **اول رد عمل** دی، چې اعراض دی ، یعنی دَ بلنې مقصد خو دَاوی چې خوک درله نیزدې راشی، خو دویٔ څما نه تختی. ﴿جَعَلُوْٓا أَصَابِعَهُمْ فِيْٓ آذَانِهِمْ﴾ **دویم رد عمل** دی . چې نفرت دې د دعوت نه، یعنی دعوت سره انتهائی نفرت په وجه په غوږونو کښ ګوتې ورکړی. ﴿وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ﴾ **دریم رد عمل** دې چې کراهت دې دَداعی نه، یعنی څمانه ئی دومره کراهت شروع کړو، چې کله ورته پته اولګی چې دې راغې، نوخان ټینګ په کپړو کښ بندکړی، چې نه دویٔ ما اوګوری، اونه څه دویٔ اوګورم، "استغشوا" کښ سین اوتاء دَ پاره دَمبالغې دی. ﴿وَأَصَرُّوْا﴾ **څلورم ردعمل** دې، چې هغه اصراردې په ګناهونو، یعنی ایمان نه راوړل خوڅه کوې چې مزید په ګناهونو کښ سختیږی، ﴿وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا﴾ ډیرلویٔ تکبر کوی، نه ما په څه کښ ګڼړی ، نه څما اصحاب او نه څمادعوت په څه کښ ګڼړی.

﴿ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا﴾ دادَ کارګزارۍ **دويمه مرحله** ده،چې اسلوب وطريقه کار اعتبار سره عموم دَ دعوت بيان دې پکښې،چې اې الله ! ما دوئ ته دا دعوت مختلف طريقو سره ورکړو، او په متنوع اساليبو کښې مې ورته پيش کړو، خو دوئ بيا هم ايمان را نه وړو

«جهارا» دااوله طريقه ده چې اجتماعي دعوت مې ورته ورکړو،ټول مې راجمع کړو او تقرير مې ورته اوکړو."جهار" په زوره وينا ته وائي،نودينه معلوميږي چې دا اجتماعي او د جلسې صورت وؤ. ﴿ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ﴾دويمه طريقه ده دَ دعوت، چې انفرادي اوعلانيه دعوت دې، يعنې يويو کس مې مخاطب کړو، اوهغه ته مې علانيتًا دعوت ورکړې دې،﴿وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا﴾ دريمه طريقه ده دَدعوت چې انفرادي اوسري ده، يعنې يو يوپسې جداجدا تلې يم او دَ نورخلقونه مې ورله په پټه دعوت ورکړې دې.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم
نوووئيل ماچه بخنه اوغواړئ دَرب خپل نه بې شکه هغه دې ډيربخونکې. راأوبه ورووی باران په تاسوپه
مِّدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ۝
نسيوشيبو،اوزيات به کړي تاسو په مالونواوپه ځامنوسره اواوبه ګرځوی تاسولره باغونه اواوبه ګرځوی تاسولره نهرونه
مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ۝ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝
څه شويدی تاسولره چه عقيده نه ساتئ الله ﷻ لره دَعظمت، حال داچه پيداکړی ئې تاسوپه مختلف حالتونو،
أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ۝ وَجَعَلَ الْقَمَرَ
آيانه ګورئ تاسوچه څرنګه پيداکړيدی الله ﷻ وه اسمانونه لاندې باندې اوګرځولې ئې ده سپوږمئ
فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ۝ وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ
په دوئ کښې رڼااوګرځولې ئې دې نمرډيوه.اوالله ﷻ پيداکړي يئ تاسودَزمکې نه

نَبَاتًا ﴿۱۷﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿۱۸﴾

په پيداكولوسره، بيابه واپس كوي تاسو پدې زمكه كښې اوبيابه موراوباسي په راوبسلوسره

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿۱۹﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿۲۰﴾

اوالله تعالی گرځولي ده تاسولره زمكه فرش،په شان دپوخي،چه گرځئ ددينه په لاروارتو،فراخو،كښې

﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا﴾دي كښې دكارگزارې دريمه مرحله شروع كيږي. چې ديكښې عموم دَدعوت ذكر كيږي،په اعتبار دَ طريقو،يعني په مختلف اندازونو سره مې دعوت وركړو، چې كله ترغيب سره ، او كله دلائل اونعمتونو بيان سره. نو دې آيتونو كښې دعوت دې په ترغيب سره﴿إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا﴾دااول ترغيب دې،يعنى شرک وكفرنه توبه اوباسئ. اوالله تعالی نه متوجه شئ، الله تعالی به خو اوبښي،هغه ډيربښونكي ذات دې ﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ﴾دويم ترغيب دې چې الله تعالی به درنه قحطونه اوخشک سالی ختمه كړي،اوباړانونه به درباندې را اوروي. "السماء" نه مرادباران دې. ﴿مِدْرَارًا﴾دَ دَرَّ يَدُرُّ،دُرُورًا، نه دَ مبالغى صيغه ده، ډير زيات بهيدونكى ته وائى،حال واقع دې السماء نه.

﴿وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ﴾دريم ترغيب دې چې الله تعالی به موږه مال اواولاد كښې اضافه اوبركت واچوى،﴿وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ﴾څلورم ترغيب دې چې الله تعالی به درله باغونه دركړى،﴿وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا﴾پنځم ترغيب دې،نهرونه به درله جارى كړى﴿مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ﴾دې كښې دَ دلائلو او نعمتونو په بيان سره دعوت دې،چې دومره لوئ الله تعالی چې داكائنات اودې كښې چې څه دى هغه ئى تول پيداكړى دى، اوپه تاسو ئى گڼر شمير انعامات كړى دى،خوتاسو بياهم دَهغه عظمت خيال نه ساتئ اوايمان پرې نه راوړئ،﴿لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ﴾يا پمعنى دَ "لاتعتقدون"سره دې، اويا "لاتخافون"سره دې، "وقارا"عظمت ته وائى.

﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾ دااول دليل عقلي دې اودليل انفسي دې.چې الله تعالى تاسو مختلف مراحلو كښې پيدا كړي يئ «اطوارا» جمع دَ طور ده.او دينه مراد

(۱)ياهغه مراحل دى چې سورت المؤمنون ابتداء كښې تيردي،چې اول نطفه وى،بيا علقه، بيامضغه . الخ

(۲) يا مراد پيدائش نه بعد تر مرګ پورې دَماشوم توب،خوانئ او بداتوب مختلف مراحل دى.

(۳) يادَ دې نه زندګئ مختلف احوال بيمارئ وصحت وغيره مراد دى

(۴)رنګونو اختلاف ترينه مراد دې،راجح قول دادې چې داټول ترينه مراد دى.څکه چې دا ټول دَ الله تعالى په عظمت باندې دلائل دى، اوجمله حال واقع ده،دضمير دَ ترجون نه

﴿أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ﴾ دا دويم دليل عقلي دې چې آفاقي اوعلوي دې.ګورئ

(۱) چې الله تعالى څنګه اووه آسمانونه لاندې باندې بې دَستون نه قائم كړي دى،داسې بل څوک كولې شي؟

(۲) بيائې پكښې سپوګمئ اينخيده چې په توره شپه كښې رڼا وركوى،داسې بل څوک كولې شي؟

(۳) او پكښې نمر اينخيدې،چې دَهغې حيثيت دَډيوې دې،ټول جهان ئې روښانه كړې وى.

﴿فِيهِنَّ﴾ضمير مجرور مرجع 'سموات' دى، او سپوګمئ اګرچې په آسمان دنيا كښې ده، خو چونكه داآسمان ټولو آسمانونو باندې محيط دې،نودې كښې واقع كيدل داسې ده لكه ټولو كښې واقع وى نوځكه "فيهن"اوونيلى شو. ﴿نُورًا﴾ "منورا"﴿سِرَاجًا﴾ډيوه،سپوګمئ ته نور او نمر نه ډيوه اوئيلى شو ، څكه چې سپوګمئ خپله هم روښانه وى اوخمكه هم روښانه كوى،خودې رڼا دومره نه وى چې خلقوته پرې هر څه ښكارى،او كاروبار دَ زندګئ پرې روان وى،بخلاف دَ نمر نه.چې دَدې حيثيت ټولې دنيا دَپاره داسې دې لكه يوه كمرې دَپاره ډيوه اوبلب.چې هغى سره كمره مكمله روښانه وى او هر څه پرې ښكارى.

﴿وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا﴾ديكښې دَسابقه دليل انفسي اعاده ده،چونكه دې كښې دَمعاد ذكر سره دَ الله تعالى مزيد قدرت اظهار دې، نوځكه مكرر شو ، دليل خلاصه دا ده چې الله تعالى

تاسو مخصوص انداز سره دَ زمکې نه پیدا کړی یئ،چې ابتداء دحضرت آدم علیه السلام نه اوکړه، اوهغه ئې خالص دَختونه پیدا کړو،بیا دَ هغې نه بعد دَ انسانیت سلسله شروع شوه. نو دې دپاره اګرچه ظاهری سبب نطفه ده، خو دیکښې هم دَ زمکې دخل دې،چې نطفه دَزمکې عذاګانو نه جوړیږی. ﴿ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا﴾ یعنی بیا موهم دې زمکې ته لیږی اوقیامت په ورځ به مو را اوباسی، اوحساب کتاب به درنه اخلی،لهذا په داسې ذات باندې ایمان راوړئ ﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ﴾ دا دلیل عقلی سفلی دې،اومطلب دادې چه الله تعالیٰ درته زمکه کښې ګرځیدل داسې آسان کړیدی لکه په بسترې باندې چه سړې اوړی رااوړی.﴿بِسَاطًا﴾درئ او پوځې ته وائی﴿ فِجَاجًا ﴾ جمع دَ فج ده،فراخې لارې ته وائی.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ

اووئیل نوح علیه السلام اې ربه خمابې شکه چه دوئ نافرمانی اوکړه خمااواتباع ئې وکړه دَهغه چاچه زیات نکړوهغوئ لره

مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

مال دَهغوئ او اولاد دَ هغوئ مګر تاوان (دَ آخرت) او مکر اوکړو هغوئ مکر لوئ

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا

اواوئیل مشرانو کشرانو ته چه مه پریدئ هرګزعبادت دَمعبودانو خپلو اومه پریدئ هرګزعبادت دَوَد اونه دَسواع،

وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ

اونه دَیغوث اویعوق اونسر.اوبه تحقیق ګمراه کړیدی دوئ ډیرخلق،اومه زیاتوه ظالمانولره

إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُم مِّن

مګرعذاب،په سبب دګناهونوخپلوهغوئ غرق کړې شول نوداخل کړې شول اُورته،پس اونې نه موندل خپلوخانونولره

دُونِ اللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾

ماسوئ دَالله تعالیٰ نه مددګاران اووئیل نوح علیه السلام اې ربه خمامه پریږده په زمکه باندې دکافرانو نه دکوراُوسیدونکې

إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ۝٢٧						
بې شکه که ته پرېږدې دوئ(ژوندي) نوګمراه به کړي نوربندګان ستااونه پيداکېږي ددوئ نه مګر فاجر غټ کافر						
رَبِّ	اغْفِرْ	لِي	وَلِوَالِدَيَّ	وَلِمَنْ	دَخَلَ	بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
اې ربه	ښمابخنه اوکړه	ماته	اومورپلارخماته	اوهغه چاته	چه داخل شي	کورخمانه پدې حال کښې چه مؤمن وي،
وَلِلْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	وَلَا	تَزِدِ	الظَّالِمِينَ	إِلَّا	تَبَارًا ۝٢٨
اومؤمنانوسړو	اومومنانوښځوته،	اومه	زياتوه	ظالمانولره	مګر	هلاکت

﴿قَالَ نُوحٌ رَّبِّ﴾ دا دَنوح عليه السلام کارګزاري **خلورمه مرحله** ده، چې ديکښې دَخپل قوم شکايت کوي، الله ﷻ ته، ﴿إِنَّهُمْ عَصَوْنِي﴾ يعنی دوئ دَنجات لارپرېخوده چې هغه ځما اتباع ده. ﴿وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ﴾ او دَ هلاکت لار ئې اختيار کړه، اوپه مال اواولاد باندې مغروره رئيسانو او سردارانو اتباع ئې اوکړه. ﴿لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا﴾ يعنی دَ هغه خلقو اتباع اوکړه، چې دَ هغوئ مال او اولاد دَهغوئ دَپاره خسارې سبب دې، ځکه چې هم دوئ په وجه، ئې سرکشي او دَالله ﷻ احکاماتونه بغاوت کړيدې، «يزده» او «ماله» کښې ضمير مفرد رؤساؤو ته راجع دې اومفردضمير راوړلو کښې دَ ˚من˚ لفظي حيثيت لحاظ ساتلئ شوې دې.

﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا﴾ دا دَرؤساؤوبل صف مذموم دې، يعنی صرف ئې دَالله ﷻ احکاماتونه بغاوت نه وؤکړې ، بلکه دين په لارکښې رکاوټونه ئې هم اوچول.

﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ﴾ دا عطف دې په ˚ومکروا مکرا˚ باندې او دَ رؤساؤو دَ مکر يو نمونې بيان دې، يعنی متبوعينوخپلواتباعوته اووئيل، چه دَخپل معبودانوعبادت بالکل مه پرېدئ، او خاصکر دَ دی پنځه وُمعبودانو، چه ˚وُد˚ دې، سواغ دې، يغوث دې، يعوق او نسر دې، چونکه داپکښې دَتولونه لوئ بتان وؤنوځکه ئې ورته ذکر اوکړو، دَبخاري شريف وغيره دَ دې آيت په تفسيرکښې دی چه داپنځه واړه دَنوح عليه السلام دَقوم صلحاء وؤ، کله چه وفات شول، نو شيطان دَ دوئ مريدانو ته اووئيل چه دَدوئ تصويرونه جوړکړئ. په کورونوکښې ئې کيږدئ، چه دَ دوئ ياد درته تازه وي، او د تصورشيخ په وجه به درته نيک عملونه اسان وي، کله چه دا

تصویرونو جوړولو والا وفات شول،نوشیطان ئی اولادته اوونیل چه ستاسوآباؤو د دی عبادت کولو ، نو هغوئ دَدې بُتانوعبادت شروع کړو ، دَ هر مطلب دپاره ئی بیل بیل بُت مقرر کړو .

"وُدّ" مشتق دې دَمودّة نه، دَ چابه چه عشق اودَمحبت حاجت وؤ .معشوقی به ورسره محبت نه کوؤ، نوده ته به راتلو ،هندوان دیته برهما وائی.

﴿وَلَا سُوَاعًا ﴾"سواع"حصارولوته وائ،دادَبقاء اودَنظام عالم چلولووالاوؤ.هندوان ورته بشنئ وائی.﴿وَلَا يَغُوثَ ﴾دَ"غوث" نه دې، حاجت روائی لپاره وؤ .هندوان ورته.دیوتا وائی ﴿وَيَعُوقَ﴾"عوق" نه مأخوذ دې، دَ دښمن رفع کولولپاره وؤ ،هندوان ورته شوجی وائی.﴿وَنَسْرًا﴾ دادَطول العمرلپاره وؤ.

﴿وَقَدْ أَضَلُّوا ﴾ضمیرياراجع دې رؤساؤدَقوم ته یعنی دې مشرانودیرخلق پدی بتانوپه وجه گمراه کړل،یامذکوره پنځه بُتانوته،یعنی دَدوئ پوجه دیرخلق گمراه شول.

﴿وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴾دادَنوح ؑ کارگزارئ **پنځمه او اخری مرحله** ده، چې قوم ایمان راوړلونه مایوسه کیدلونه ورستو دهغوئ دَپاره بدعاء او دَ مؤمنانو دَپاره دعاکوی «ضلال»(۱) یاپمعنی دَهلاک اوعذاب دې،یعنی نوحؑ بددعاوکړه چه اې ربه:بس أوس صرف دوئ هلاک کړې دَایمان طمع ورنه نشته دې. (۲)یاورنه مرادناکامه کول دی پخپلومنصوبوکښ، یعنی یاالله دوئ چه څماخلاف اودَدین خلاف کومی منصوبی کوی هغه ناکامه کړې. (۳) یاضلال پخپله ظاهری معنی دې،نوذابعینه دَموسیؑ په شان بد دعاء ده، ربنااطمس علی اموالهم واشددعلی قلوبهم... (یونس:۸۸)

﴿مِّمَّا خَطِيئَاتِهِمْ ﴾داجمله معترضه ده ماقبل اومابعد په منیځ کښ، او دَ عذاب علت اوسبب بیان دې پکښ، "من"تعلیلیه دې او"ما"زائده دې ای من اجل خطیئاتهم(روح)یعنی دَ خپلو گناهونو په وجه وربانذی طوفان راغې اوپکښ غرق کړې شول﴿فَأُدْخِلُوا نَارًا ﴾ناردَبرزخ ورنه مراد دې،"فاء"دَتعقیب لپاره ده، نو دینه عذاب دَقبر ثابت شو.

﴿فَلَمْ يَجِدُوا لَهُم﴾زجراوپیغوردې مشرکانوته.چه دَدوئ خودساخته معبودانوبیادَوئ نصرت نشوکولې

﴿وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ﴾ دا دَ بد دعاء تسلسل دې، چي رِبه دوئ کښې يو کس هم ژوندې پرې نکدې ﴿ دَيَّارًا ﴾په اصل کښې ديوار دې،په وزن دَ فيعالٌ. واؤ په ياء بدل شو، او ادغام اوشو.نو ديار شو، ساکن الدار،يعنی دَ کوراوسيدونکی ته وائی.يا دَ دور نه ماخوذ دې، گرځيدلو ته وائی(روح) يعنی هيڅ گرځيدونکې اوحرکت کونکې دَ کافرانونه په مخ دَزمکی مه پرېږده.

﴿يُضِلُّوا عِبَادَكَ﴾يعنی چه کوموپه ماايمان راوړيدې، هغه به هم گمراه کړی،پخپله خو خود ايمان نه راوړی،يادَ عبادکَ نه مرادنابالغه هلکان دَدوئ يا دَمؤمنانودی.﴿وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴾يعنی نهم نيم سوه کاله تجربه ځمااوشوه، چه دينه ورستودَدوئ ځامن هم ايمان نه راوړی،بعض وائی داعلم ورته په وحی سره اوشو.لکه په سورة هود(۳۲)کښې دی.وأوحی الی نوحٍ انه لن يؤمنَ من قومکَ....

﴿رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ ﴾کافرانوته بددعاء نه ورستوخپل خان،مورپلار،اومؤمنانوته ئی دعا اوکړه، دينه معلوميږی چه مور پلار دَ نوحعليه السلام مؤمنان وو.خکه کافرته دَمغفرت دعانه ده جائز، بعض وائی دَمورپلارنه مرادئی ادم عليه السلام اوحواء وو.

﴿وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ ﴾ياورنه حقيقةً کورمراد دې،ياورنه کشتئ مراده،﴿مُؤْمِنًا ﴾احتراز دې بدی سره دَخوی نه اودَښځې نه،﴿وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾تعميم بعدالتخصيص دې،يعنی تر قيامته پوری دَهرأمت مؤمن اومؤمنه ته مغفرت اوکړی.

صاحب دَروح المعانی وائی چه نوحعليه السلام کافرانوته بددعااوکړه،مؤمنانوته ئی دُعا اوکړه،بددعاء ئی قبوله شوه،بعيده نده چه دُعائی هم قبوله شی.

ركوعاتها (۲)	سورة الجن مكية	اٰياتها (۲۸)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۲) وحسب النزول (۴۰)

نزلت بعد الاعراف وقبل يٰسين

ربط: ماقبل سورة كښې دعوې دَتبارك باندى دَحضرت نوح عليه السلام دليلِ نقلى تفصيلى ذكرشوې وؤ،اوس دى سورة كښې دَجناتونه دليلِ نقلى تفصيلى دې چه جناتو دامسئله تسليم كړه اوخپل قوم ته ئې تبليغ اوكړوحالانكه هغه قوى اوناري مخلوق دې.

خلاصه: دې سورت كښې درې دليل وحى ذكر كيږى.

(۱)اول دليل وحى دآيت (۱)تر ۱۰ پورې دې اودَجناتو نه نقل دې،اوذادليل وحې په درې حصوباندې تقسيم دې:

(۱)اولو اووه(۷) آيتونو كښې دَجناتو ايمان راوړلو ،اودشرك نه برات ذكر دې،

(۲) ۸ تر ۱۰ پورې دآسمانى حالاتو بيان دې،

(۳)۱۱نه تر۱۵ پورې تقسيم دَجناتودې قبل ازاسلام اوبعد از اسلام.

(۲)دويم دليل وحى وان المساجد لله آيت ۱۸ دې.

(۳)دريم دليل وحى انه لماقام دې اودا په خلورواعلاناتو مشتمل دې،دينه نه علاوه څه بشارات وتخويفات پكښې هم دى.

قُلۡ	اُوۡحِيَ	اِلَيَّ	اَنَّهُ	اسۡتَمَعَ	نَفَرٌ	مِّنَ	الۡجِنِّ
ته اووايه(اې پغمبره)چه	وحى كړې شويده	ماته	چه	غوږ	كيخودلو (قرآن ته)	يوجماعت	دَجناتونه،
فَقَالُوۡۤا	اِنَّا	سَمِعۡنَا	قُرۡاٰنًا	عَجَبًا	ۙ﴿۱﴾ يَّهۡدِيۡۤ	اِلَى	الرُّشۡدِ
نواوونيل دوئ(خپل قوم ته	چه كله	لاړلې شكه مونږه	واوريدلوقرآن	عجيبه،	چه ښائي	دَ كاميابۍ	لاره ته

فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَاۤ اَحَدًا ۝۲ وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا

پس مونږ ایمان راوړو په هغه. او هرګز به شریک نکړو د رب خپل سره هیڅوک. اوبی سکه هغه چه لوئ دې شان د رب زمونږ

مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۝۳ وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۝۴

نه نی ده نیولی ښځه اونه اولاد. اوبی شکه ونیل به زمونږ کم عقلو. په الله باندی خبری لری دحق نه

وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۝۵ وَّاَنَّهٗ كَانَ

اوبی شکه زمونږ ګمان وو چه هرګزنه به وائی انسان اوپیریان په الله جل جلاله باندی دروغ. اوبی شکه وو به

رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۝۶

ډیرسړی د انسانانونه چه پناه به ئې غوښتله په کسانو د پیریانونه، نوزیاته کړه انسانانوپیریانولره سرکشي

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۝۷

اوبی شکه دوی ګمان کولولکه چه ګمان کوئ تاسوداچه هرګزبیابه ژوندئ نکړی الله هیڅوک

﴿ قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ ﴾ دا دليل نقلي دې دجناتو نه، چې په درې حصو تقسيم دې، او دا ني اوله حصه ده ، چې ديکښې د جناتو د ايمان راوړو ذکر دې.

بخاري شريف کښې دی چې نبی کريم ﷺ دخپلو اصحابو يو جماعت سره سوق عکاظ طرف ته اووتلو، داهغه زمانه وه چې ښياطينوباندې دآسمانونوخبرې بندې شوې وې اوپه انګاربه ويشتلې کيدل، شياطينو يوبل نه تپوس اوکړو چې څه وجه ده چې مونږ دآسمان خبرونه منع کړی شوی يو ، اوشهاب ثاقب راباندې ويشتلې کيږی، ضرورڅه چل شوې دې، لهذا مشرق نه تر مغرب پوری ټول زمکه چاڼ کړئ، شياطين په تلاش کښې اووتل، يوجماعت د تهامه په طرف تشکيل شو ،نبی کريم ﷺ هلته وادی نخله په مقام کښې صحابه کرامو ته سهر مونځ ورکولو ،هغوئ چې کله قرآن واوريدلو نو اوئې وئيل هم داستاسوپاره دآسمان خبرونه رکاوټ ګرځيدلې دې، اوقوم ته واپس شولواودائې اووئيل، ﴿اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ﴾ «بخاري باختصار».

مسلم شريف کښې ورسره داهم دي چې دي موقع باندي نبی کریم ﷺ نه دوئ باندي قرآن لوستلي وؤ، اونه ئې دوئ لیدلی وؤ، نودي آیت کښې یوخوا مشرکینو ته او زجر پیغور دی چه جناتوقرآن یو ځل آوریدلو سره ایمان راؤړو، تاسوعرب یئ، هروخت قرآن آورئ، اوبیاهم ایمان نه راؤړئ. بل ددي نه داهم ثابته شوه چې نبی کریم ﷺ عالم الغیب نه دي، ځکه چې نبی کریم ﷺ جناتوپه راتګ اوپه دي واقعې نه وؤ پوهه شوي، بلکه الله ﷻ ورله خبر ورکړو، او دغه شان داهم ثابته شوه چې جنات هم عالم الغیب نه دی، ځکه دوئ ته دَ رکاوټ سبب معلوم نه وؤ.

﴿أَنَّهُ﴾ضمیر شان دي ﴿فَقَالُوٓا۟﴾یعنی قوم طرف ته واپس کیدلو نه بعد ئې هغوئ ته اوئیل

﴿عَجَبًا﴾صفت اول دي دَقرآن، عجب ناآشنا ته وائی، نو قرآن هم فصاحت وبلاغت اواسلوب بیان اعتبارسره دَمخلوق نه بالکل جدا اومعجز دي، نوځکه ئې ورته عجب اوئیلو، یائې ورته عجب دَمضامینو اواحکاماتو اعتبارسره اوئیلو، ځکه چې دوئ مشرکان وؤ، اودَدي مضامین دَعقیده شرکیه خلاف دی، ﴿يَهْدِىٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ﴾داصفت ثانی دي دَقرآن، الرشد خیراوحق ته وائی، یعنی حق اوخیر طرف ته راهنمائی کوی﴿فَـَٔامَنَّا﴾دائی د ایمان بالقرآن اعلان دي، «به» کښې ضمیر مجرور قرآن راجع دي﴿وَلَن نُّشْرِكَ﴾شرک نه برات دي

﴿وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا﴾دیکښې دَالله ﷻ تنزیه بیانوی چې الله ﷻ ډیر عظیم الشان ذات دي، هغه د عجز سماتو نه پاک دي، دهغه نه بی بی شته اونه اولاد. ﴿تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا﴾جد په معنی دَعظمت، شان، اوقدرت سره دي، اوداجمله معترضه ده په مابین دَ «انه» او «ما اتخذ» کښې.

ان کښې دلته اودینه ورستو چې یولس (۱۱) ځل ذکر دي، دوه قرات متواتره دی، بالفتح او بالکسر ان بالکسر په صورت کښې هیڅ اشکال نشته، ځکه چې داعطف دي په انا سمعنا باندي، البته انّ بالفتح په صورت اشکال جوړیږی، چې دا په چا عطف کیږی، متعدد اقوال منقول دی، بې تکلفه قول دادي چې داعطف دي په «فامنا به» کښې ضمیر مجرور باندي چې

نه کښې دې ، او عطف په ضمير مجرور باندې بلا اعاده د جار نه . د کوفيانو په نيز جائز دې ،او د دې گنړ شمير شواهد دی

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ﴾دې کښې دخپل مشرک مشرانونه براءت اعلان دې.چې دوئ الله ﷻ ته کومې خبرې منسوب کولې چې الله ﷻ لره بی بی ده او فرشتې دهغه لونړه دی. وغيره، دا ډيرې غلطې خبرې دی،اوبې وقوف توب باندې مبنی دی ﴿سَفِيهُنَا﴾ سفيه نه مراد خپل مشران مشرکان دی، چې سردارئی ابليس عليه اللعنة دې. ﴿شَطَطًا﴾شطط حد نه تجاوز اوبې انصافی ته وئيلی کيږی،يعنی دوئ خبرې دحق نه لرې وی.جلال محلی ئی معنی غلو في الکذب سره کړيده ،يعنی ډيرغټ دروغ ئی په الله ﷻ باندې وئيل

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ﴾ دا د وعظ کونکو جناتو معذرت دې،چه تراوسه پورې خو مونږ په دی سوء ظن کښې پراته وو، چه هيڅ څوک دجن وانس نه په الله ﷻ باندی دروغ نه وائی، په دی وجه مونږ دا گنړله چه زمونږمشران چه «نعوذبالله» الله ﷻ لره شريک اونائب ثابتوی، دوئ په حقه دی،ليکن اُوس دقرآن اوريدلوسره راباندی داحقيقت ښکاره شوچه دوئ بی وقوفه دی، کاذبان دی.

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ﴾ديکښې دجناتوسرکشئ اسباب بيانوی،چې دا انسانو ډير سرکشه کړيدی، ځکه چی کله به دَدوئ په لاره په سفرکښې په ځنګل يابيابان کښې شپه راغله، بريدل به نوپه زوره به ئې اوازاوکړو :ياعزيزهذاالوادی اعوذبک من السفهاءالذين فی طاعتک، يعنی ستانه ددی ځنګل دسرکشونه پناه غواړم،جناتوبه چه داواؤريدل ، نو نور به هم په غرور کښې راغلل، چه مونږ د جناتو او انسانانومشران يو ،او هم دا مقصد دې د« يعوذون برجال من الجن» ﴿فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ضميردفاعل انسانانوته راجع دې اوضميردمفعول جناتوته، "رهقا" بمعنی دسرکشئ سره دې.انسانانو دجناتوپه تکبرکښې اوطغيانئ کښې زياتوالې اوکړوپه قول مذکور سره،بعض وائی د﴿ رَهَقًا﴾ معنی"اثما"ده،نوضميرونه بالعکس دی،نومعنی داده چه جناتودانسانانوپه گناه کښې زياتوالې اوکړو«روح». عبدالماجد دريا آبادی صاحب دی ايت په

ذيل كښې ليكلې دي. چې نن صبا ګوم مسلمان عاملان خپلو تعويذونو اوعملياتو كښې جناتو او مؤكلينو نه مدد طلب كوي،هغوئ له پكار ده چې دغه شان آياتونه لګ په غور سره اولوي.

﴿وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا﴾داهم كلام دَجناتو دي،ديكښې په بعث الموت باندې ايمان راوړلو ذكر و دعوت دې ، يعني دانسانانو هم داعقيده وه چې كله يوځل مړه شونو بيا دوباره پورته كيدل نشته، لكه څنګه چې ستاسوعقيده ده، هغوئ هم په غلطه عقيده وؤ . تاسوهم په غلطه يئ. نو كله چې داقرآن نازل شو نوهغوئ دا عقيده پريخودله اوپه بعث بعدالموت باندې ايمان راوړلو، لهذاتاسو هم ايمان راوړئ ﴿كَمَا ظَنَنتُمْ﴾كښې خطاب خپلو جناتو ته دې

يا داجمله معترضه ده او ظنوا كښې ضمير جناتو ته اوپه ظننتم كښې خطاب كفارونه دې، يعني اې كفارمكه ! دَجناتو هم عقيده دا وه، خوكله چې قرآن ئې واوريدلو، نو ايمان ئې راوړلو ، لهذاتاسو ايمان راوړئ(تفسير مظهري) ﴿أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا﴾ مطلب دادې چه لكه څنګه ستاسوداګمان وؤچه دَمرګ نه ورستوبياژوندې نشته دغه شان دَبعض انسانانوهم دغه ګمان وؤ،نودَ بعث نه مرادبعث بعدالموت دې.

وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾
اوبې شكه مونږ مسه كړوآسمان پس بيامونده مونږهغه چه ډک كړې شوې دې دَحوكيدارانوسختونه اودلمبودأورنه
وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن
اوبې شكه وومونږچه كيناستلوبه پدې آسمان كښې په ځايونودكيناستلوكښې دپاره داوريدلو.پس هغه څوک
يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ
چه غوږكيدى اوس نوبيامومى خان لره لمبه تياره،اوبې شكه مونږنه پوهيږوچه آيا د څه شراراده شوېده
بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾
په هغه چاچه په زمكه كښې دى اوكه اراده كړيده پدوئ رب دَدوئ كاميابي

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ﴾ دا دَ دليل نقلي دويمه حصه ده. چې دی کښې جنات داسمانونو حالات بيانوی، چه دينه قبل به مونږ اسمانونو ته ختلو اوس نه شو ختلې . دينه قبل به مودملأ اعلى خبرې اوريدلې، ليکن اوس نه شو اوريدلې، نو دينه معلوميږی چې الله ﷻ خپل رسول مبعوث کړيدی لهذا ايمان پرې راوړئ.

«لمسنا» پمعنی دَ "طلبنا" سره دې،يعنی مونږ دَ فرشتوخبرواوريدلودپاره آسمان ته ځان رسول طلب کړل، ليکن سخته چوکيداری ئې شروع وه،نومونږپوهه شوچه څه نوې واقعه شويده دنيا کښې،اوهغه بعثت دَ دې رسول اکرم ﷺ دې، ځکه چه دَده دبعثت نه قبل به مونږ خبرو اوريدلو دپاره کيناستلو . ليکن اوس خولاناست نه يو ،چه شغله راته تياره رارسيدلې وی

﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ﴾دَدې آيت دوه مطلبه بيان کړې شوې دی.

(۱)يوداچې مونږ ته تر اوسه پورې پته نوه چې دآسمان کوم دَحراست انتظام شوې دې، نودينه څه مقصود دی؟آياپه خلقوباندې څه عذاب راروان دې اوکه نه،څه دَخيراراده شوی ده، خو اوس چې کله قرآن واريدلو ، نومعلومه شوه راته چې دَخلقو خيراوهدايت مقصود دې، چې جنات کاهنانوله خبررانه وړی اوخلق پرې گمراه نشي.

(۲) دويم طلب دابيان شوې دې چې دې رسول بعثت خو حق دې،خو ليکن مونږته داپته نشته چې دې سره دَخلقو خير اراده شوې ده اوکه شر،ځکه چې داپته نشته چې داخلق به پرې ايمان راوړی او که نه؟نو که ايمان ئې راوړلو نو دَدوئ خير اراده شوې ده، دنيوی اواخروی انعامات به ورته ميلاويږی،اوکه ايمان ئې رانوړو ، نو بيا دَ دوئ شراراده کړې شوې ده . او دَ دوئ هلاکت وخت قريب دې(مظهری روح المعانی،جواهر).

وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ⑪
اوبې شکه بعضې زمونږنه نيکان دی اوبعض زمونږنه غيردی له دوئ نه‌وؤمونږمختلفی فرقی.
وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ
اوبې شکه مونږيقين کوؤداچه هرگزنشوعاجزه کولې مونږالله ﷻ لره په زمکه کښې اوهرگزنشوعاجزه کولې هغه لره

هَرَبًا ⑫ وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ فَمَنْ يُّؤْمِنْ
په تیختي سره اوبی شکه مونږ هرکله چه واوریدلو دا قرآن نو ایمان موراوړوبده.بس څوک چه ایمان راوړي
بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ⑬ وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ
په رب خپل نونه به یریږی دکمولو دنیکئ نه اونه زیاتولودبدئ نه اوبی شکه بعضی زمونږنه مسلمانان دی
وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ⑭
اوبعضی زمونږنه ظالمان دی پس هغه چاچه اسلام راوړونو دغه کسانو قصداوکړودکامیابئ
وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ⑮
اوهرچه ظالمان دی نو دی دوئ دجهنم خشاک

﴿وَاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ﴾ دا دلیل نقلي دریمه حصه ده چې دې کښې دا جنات نورو جناتو ته قبل ازاسلام خپل حالات ذکرکوی،چې قبل ازاسلام مونږ کښې مختلف مذاهب وو، څوک مؤمنان اوڅوک کافران ،او کوم چې مؤمنان وو ، نو هغوئ هم درجاتو اعتبار سره مختلف وو، ځنې کامل مؤمنان وو، او ځنې ناقص،او زمونږ حالت دا وو چې مونږ مؤمنان نه وو، کافران وو، خواوس موچې کله قرآن واریدلو، نو دَ الله ﷻ په عظمت اوقدرت په هدایت حقانیت خویقین راغې نو ایمان موراوړو

﴿وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ﴾ "دون" په دوؤ معنو کښې استعمالیږی(۱)تحت او"اقل".(۲)غیر،که اوله معنی واخلو نومطلب به داوی چې ځنې مونږ کښې کامل مؤمنان وؤ اوځنې دَهغوئ نه کم درجې والا، اوکه"غیر"په معنی کښې ئې واخلو نومطلب به داوی چې ځنې مونږ کښې صالحان مؤمنان وؤ اوځنې نه وؤ، ﴿كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا﴾ تفسیر دې دَماقبل،طرائق جمع دَطریق ده اومراد ترینه مذاهب دی ،او مضاف محذوف دې اې ذې طرائق"قددا"جمع "قِد"ده،متفرق اومختلف په معنئ کښې راځی.

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ﴾ اي علمنا الآن بعد نزول القرآن﴿أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِي ٱلْأَرْضِ﴾يعنى زمكه كښې ترينه نشوبچ كيدلې ﴿وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا﴾اوآسمان ته ترينه هم نشو تختيدلې،هلته به هم په شهاب ثاقب ويشتلې كيږو،يادَ "لن نعجز الله في الارض"معنى داده چې مقابله ئې هم نشو كولې،اونه ئې مغلوبه ولې شو او "ولن نعجزه هربا"اوپه تختته ترينه هم ځان نشو بچ كولې.

﴿وانا لما سمعنا الهدى﴾ "هدىٰ" نه مراد قرآن دې ، چې قرآن مو واوريدلو ،نو ايمان مو پرې راوړو . ﴿فَمَن يُؤْمِنۢ﴾ داترغيب دې ايمان ته﴿فَلَا يَخَافُ بَخْسًا﴾اى نقصًافي الجزاء(روح)﴿وَلَا رَهَقًا﴾ اى لازيادة في سيئاتِهِ،يعنى مؤمن به په ثواب اوبدله كښې دكموالى خوف نكوى اونه به زياتوالى دګناه خوف كوى،بعضو دَ﴿رَهَقًا﴾معنى ذلة كړيده، يعنى دَ ذلة اورسوايئ خوف به ورسره نوى(روح)

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ﴾داتقسيم دې دَدوئ بعدازاسلام، يعنى څنګه د اسلام نه مخكښې مونږ كښې فرقې وې، نو اسلام نه بعد هم په طبقوكښې تقسيم شو،چا ايمان راوړو او چا را نوړو، اوپه ځان ئې ظلم اوكړو.﴿وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَ﴾يعنى دَحق لارى نه ګمراه،"قاسط" دَ ثلاثى مجرد نه پمعنى دَظالم اوبې انصافه دې،اوثلاثى مزيدفيه نه يعنى مقسط ، پمعنى دَانصاف او مُنصف سره دې. ﴿فَمَنْ أَسْلَمَ﴾بشارت دې چه اسلام راوړونكودكاميابئ لاره اوموندله.

﴿وَأَمَّا ٱلْقَٰسِطُونَ﴾ دا تخويف دې چه ظالمانواومشركانودَناكامئ لاره اومندله چه دوئ به دَجهنم خس خشاک وى.

وَأَن لَّوِ ٱسْتَقَٰمُوا۟ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ
اوداهم ماته وحى شويده چه كچرته داخلق روان شوپه لارى سمى دَاسلام نوخامخاوبه څكوو مونږ دوئ اوبه ډيرى دَپاره ددى چه مونږ ازميښت
فِيهِ ۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾
اوكړودوئ پدغه نعمت كښې اوڅوک چه اعراض اوكړى دَعبادت دَرب خپل نه نوداخل به ئې كړى الله تعالىٰ عذاب سخت ته

﴿وَأَلَّوِ ٱسْتَقَـٰمُوا۟﴾ دَجناتو بيان ختم شو ،اوس دبګښ النفات دي اهل مکږوته او داعطف دي په﴿أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾باندی ای قل اُوحی الیٰ ان لّواستقاموا ضمیرپه﴿ ٱسْتَقَـٰمُوا۟ ﴾کښ راجع دي اهلِ مکه ؤته﴿عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ ﴾دَ الطّريقة نه مراددين اسلام ايمان اواطاعت دي.روايت دي چه داآيت کريمه په هغې وخت کښ نازل دي چه اهل مکه په سخت قحط کښ مبتلاوؤ،نو الله ﷻ ورته اوفرماتيل کچرته دوئ ايمان راوړی په لارې دَاطاعت باندی مستقيم شی نوموږ به بارانونه راولو،قحط به ختم شی،﴿مَّآءً غَدَقًا﴾ ای کثیراً،مراددډيروالی دَاوبونه وسعت اوډيروالي دَرزق دي،ځکه چه په کثرت دَاوبو سره کثرت درزق راځی(روح وغيره)

﴿لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِ﴾يعنی موږپرې امتحان کوؤچه شکرکوی که ناشکری.بعضِ وائی دَ الطّريقة نه مرادلاردګمراهئ اودکفرده،نوبيامطلب دادي کچرته دوئ پخپل کفرباندی دغه شان پاتی شی ايمان نه راوړی نوبطوراستدراج به ورله موږپه دنيوی نعمتونوکښ وسعت اوکړوبيابه ورله عذاب ورکړو،کقوله تعالی:فلمّانسواماذکرّوابه فتحناعليهم ابوابَ کلّ شیءٍ(انعام:۴۴).

﴿وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ﴾داتخويف دي کفرکونکوته،دَذکردَرب نه مرادعبادة دَالله تعالی دي،يعنی چاچه دَالله ﷻ دَعبادة نه اعراض اوکړونوسخت عذاب کښ به ئ ورداخل کړو ،بعضِ وائی نصيحت ورنه مراددي،بعضِ وائی وحی يعنی قرآن ورنه مراددي

وَأَنَّ ٱلْمَسَـٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ⑱ وَأَنَّهُۥ لَمَّا
،داهم ماته وحی شویده چه بیشکه جماتونه صرف دَالله ﷻ عبادت لپاره دی نومه بلئ دَالله سره بل هیڅوک اوبی شکه هرکله
قَامَ عَبْدُ ٱللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا۟ يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ⑲
چه به اودریدلوبنده دَالله حضور ﷺ چه عبادت به ئی کولو دغه نونیژدی وؤدوئ چه شی پده باندی راپنډ.
قُلْ إِنَّمَآ أَدْعُوا۟ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِهِۦٓ أَحَدًا ⑳
ته ورته اووايه اې پغمبره چه بی شکه ځه خوعبادت کوم صرف دَرب خپل اونه شريکوم دَهغه سره هیڅوک

قُلْ اِنِّيْ لَآ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ اِنِّيْ لَنْ يُّجِيْرَنِيْ

نه اوایه بیشکه څه نه یم مالک تاسولره دضرردفع کولواونه دنفع رسولو نه اوایه بی سکه مابه هرگزخلاص نکړی

مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ وَّلَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ اِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ

دالله ﷻ دعذاب نه هیڅوک اوهرگزبه پیدانکړم دهغه نه ماسوی ځای دپناهئ لیکن رسول دطرفه دالله نه

وَرِسٰلٰتِهٖ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاِنَّ لَهٗ

اوپیغامونه دهغه داخماکاردي اوهغه څوک چه نافرمانی اوکړی دالله ﷻ اودرسول دهغه نوبی شکه هغه لره دي

نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ

اوردجهنم چه همیشه به وی په هغی کښی همیشه‌تردی چه اووینی هغه عذاب چه وعده ئی ورسره کولې شی

فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

بس زرده چه پوهه به شی کافران چه څوک دي ډیرکمزوري دجهته دمددگاراوډیرلږدي په شمارکښی

﴿وَأَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ﴾ دویم دلیل وحی دي ، او داهم په ابتداء دسورة یعنی﴿ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾ باندی عطف دي، یعنی ماته داهم وحی شویده چه جماعتونه صرف دالله ﷻ دعبادت لپاره دی،دیکښی دبل چاعبادت، تجارت، دنیاوی خبری مکوئ.

بعضِ وائی المساجد نه مراددسجدی اعضاء دی،اومطلب دادې چه اعضاء دسجدی الله ﷻ پیداکړیدی ، نو د الله ﷻ نه بغیرپری بل چاته عبادت اوسجدی مکوئ،بعضِ وائی المساجد جمع دمسجدده،مصدرمیمی دي،پمعنی دسجدی،نومطلب دادي چه سجدی صرف الله تعالی ته کوئ بل چاته مه کوئ،روح،قرطبی وغیره.

﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ ﴾دادریم دلیل وحی دي، او دا هم په﴿ اَسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾باندی عطف دي،﴿عَبْدُ اللّٰهِ﴾ نه مرادحضور ﷺ دي،یعنی کله چي ته عبادت کوی، نو دا خلق تول راپند شی، او ډیر په تعجب درته گورئ، چه ته داڅه کوي؟ څکه چي دوئ بتانو ته سرتیتی نه علاوه بل څه لیدلی

نه دى،نو اي څما پيغمبره ،ته ورته څه صفا او ايه چې څما معبود صرف الله ﷻ دي.هغه د هر څه مالک دي، او څه دَهغه رسول يم،او تاسو ته دَهغه پيغام دررسوم ﴿ يَدْعُوهُ﴾نه مراد عبادت دَ الله ﷻ دي . ﴿ كَادُوا يَكُونُونَ﴾ ضمير مرفوع کښې مفسرينو متعدد احتمالات ذکر کړيدى

(۱) ضمير راجع دي کفاروته ،يعنى نبى کريم ﷺ چې عبادت دپاره اودريږي. نو دوئ په هغه باندې راپنډ شى ، يادَ تعجب دَوجهى نه ،يا تکليف د رسولو په غرض.اويا په عبات کښې خلل راوستلو دپاره.

(۲)ضمير جناتو ته راجع دي، يعنى کله چې نبى کريم ﷺ بطن نخله کښې سهر مونځ دپاره اوريدلو . نو دوئ دَقرآن اوريدلو په غرض پرې راپنډ شو.

(۳)ضمير مؤمنانوصحابؤته راجع دي، يعنى کله چې نبى کريم ﷺ دَعبادت دپاره اودريږي، نو دوئ پرې راپنډ يږي او اقتدا ئې کوى.

چونکې دې تولو احتمالاتو جمع ممکنه ده ، لهذا راجحه خبره داده چې دا تول مراد دى.

﴿قُلْ إِنَّمَآ أَدْعُوا رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ ﴾ دا اعلانات دى او دااول اعلان دي،يعنى کله چې دوئ راپنډ شى، نو ته ورته او ايه چې صرف دَالله ﷻ عبادت کوم او هغه سره څوک نه شريکوم.

﴿قُلْ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ﴾دويم اعلان دي . چې نفع نقصان ورکول او هدايت ورکول او گمراه کول دَالله ﷻ په اختيار کښې دى،څما سره دا هيڅ نشته

﴿قُلْ إِنِّى لَن يُجِيرَنِى ﴾دريم اعلانُ دي، چې تاسو ماته دا وايئ چې دَخپل رب عبادت او دَهغه طرف ته دعوت ورکول پريګدم، داهرګزنشى کيدى،ځکه دا خوڅما فرض منصبى دي، که دا مې پريخودلو نو بيا مې څوک دَالله ﷻ دَعذابه نشى بچ کولې ﴿مُلْتَحَدًا ﴾نه مراد پناه ګاه او محفوظ مقام دي.

﴿ إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ ﴾ استثناده يادَ "ضرا و لارشدا" نه ده،يعنى څه دَ هيڅ مالک نه يم سوا دَ تبليغ نه ، او يا استثناده دَ "ملتحدا" نه، يعنى هيڅ جائى پناه نه مومندم، سوائ دَ دعوت الى الله نه. ﴿وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ ﴾تخويف دي.

﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ﴾داد ماقبل تخويف «ومن يعص الله » سره متعلق دې،يعنى دا تخويفات په دوئ هيڅ اثر نه کوي .او دوئ ايمان نه راوړي . د دوئ دا ګمان دې چې مسلمانان به هميش دغه شان کمزوري اوبې ياره او مددګاره وي.تردې چې دوئ دَالله ﷻ عذاب دنيوي يا اخروي مشاهده اوکړي.نوبيا به ورته پته اولګي. حتى ابتدائيه ده اوغايه ده دَپاره دَمحذوف،چې لايزالون يعصون ويستضعفون دې.

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ
نه اووايه نه پوهيږم څه چه آيانيزدې دې هغه عذاب چه تاسوسره ئې وعده کيږي اوکه مقررکړيدى هغې لره رب څما
أَمَدًا ۞ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ۞ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ
لرى نيته‌الله عالم دې دغيبوپس نه خبروى په مغيبانوخپلوهيڅوک ليکن هغه چه غوره ئې کړى
مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ۞
کوم رسول پس بې شکه الله روان کړى دَمخکې دَهغه نه اودَورستودَهغه نه څوکئ دَفرشتو
لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ
دپاره دَدې چه ښکاره کړى الله داخبره چه بې شکه دى فرشتو ورسول پيغامات دَرب خپل اواحاطه کړيده الله
بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ۞
پوره عالم دې‌په هغې احکاماتوچه پيغمبرانوسره دى،اوشمارلې ئې دې هرڅيزپه پوره شمارلوسره.

﴿قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ﴾ څلورم اعلان دې، چې دامشرکين ستانه تپوس کوي‌چې کوم دنيوى اواخروى عذاب نه مونږ يروې دا به کله وى؟ او ستا نه دَهغې تعيين په باره کښې تپوس کوى، نو نه ورته اووايه ماته هيڅ پته نشته،څمامنصب تقاضه صرف انذار وو دعذاب نه، چې هغې راتلل يقينى دې، باقى دَهغې وخت تعيينٌ دا امورتکوينيه دى،دې څمامنصب سره څه تعلق نشته. «ان» نافيه دې،﴿أَمَدًا﴾ نيتى نه مرادلرى نيته ده،يعنى داماته علم نشته چه قريب دې که‌لرى دې.

﴿عَلِمُ ٱلْغَيْبِ﴾ای هو عالم الغيب، تعليل دي دَماقبل چه ماته علم خکه نشته چه دَقيامت علم د مغيباتونه دي، او علم دَ غيب صرف الله ته دي، اوالله ﷻ دَخپلو مغيباتو اطلاع هرچاته نه ورکوی. ﴿فَلَا يُظْهِرُ﴾داظهار دلته دوه معنی کيدې شی (۱)اطلاع ورکول، يعنی الله ﷻ اطلاع چاله نه ده ورکړی، (۲)غلبه ورکول، يعنی چاله ئی په غيب باندې غلبه نه ده ورکړې چې څه وخت اوڅه ئی خوښه شی راواخلی ترينه. ﴿عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ﴾دينه مراد تکوينی مغيبات دی، چې دهغې کلی علم الله ﷻ چاله هم نه دې ورکړې.

﴿إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ﴾مستثنی منقطع ده، ﴿مِن رَّسُولٍ﴾نه معلوميږی چې ددې قسم مغيبتو تعلق صرف دَامور رسالت او تشريعاتو سره دې، نومطلب داشو چې سوائی دَداسی مغيباتونه چې دَهغې تعلق رسالت سره اوتشريعی احکاماتو سره دې، نو هغې باندې الله ﷻ خپل رسولان مطلع کوی. نودَدينه معلومه شوه چه مرادورنه هغه بعض علم غيب دې چه دَنبوت سره متعلق وی.

تفسيرابو السعود کښې دی چه حاصل ئی دادې چه غيب په دری(۳)قسمه دې:
(۱)يو هغه دې چه تعلق ئی دَمبادی دَرسالت سره وی لکه معجزات شول.
(۲)بل هغه چه ارکانُ دَرسالت نه وی، لکه تکاليف شرعيه شول.

(۳)دريم هغه دې چه دواړوسره ئی تعلق نه وی . نودې قسم باره کښې اوونيل شوچه﴿فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا﴾ نو علم دَ قيامت هم دَدی قسم نه دې، يعنی نه ئی مباديوسره تعلق شته اونه ئی ارکانوسره، لهذاکافرانوته اوونيل شوچه دَده نه داسوال مه کوئ چه کله به قيامت وی.

﴿فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ﴾دې کښې دَاطلاع کيفيت ذکر کيږی، چې الله ﷻ کله خپل نبی ته يوحکم اطلاع ورکوی، نو الله ﷻ ورته فرشتی اوليږی چې هغه فرشتې دَپيغمبر نه چارچاپيره شی، چې داپيغام بالکل حقيقی صورت اوپه حفاظت سره ورته اورسی اودَشياطينو هر قسم دخل ، وساوسو اواثراتو نه محفوظ شی.

﴿لِيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا﴾ دا متعلق دي په "يسلک" پورې اود هغې علت بيان دي، يعنى الله ﷻ دا فرشتې ځکه راليږي چې پيغمبرانو ته دايقين اوشي چې دوئ دالله ﷻ پيغام صحيح سلامت رارسولي دي. ﴿لِيَعْلَمَ﴾ کښې ضمير رسول ته راجع دي. او په ﴿أَبْلَغُوا﴾ کښې ضمير "رصدا" محافظوفرشتو ته راجع دي، ديکښې دويم احتمال دا هم دي چې "ليعلم" کښې ضميرالله ﷻ ته راجع وى، او "ابلغو" کښې ضمير رسولانو ته راجع وى. يعنى دافرشتې الله ﷻ ځکه ليږى چې معلوم کړى چې دده رسولانو خپله فريضه کماحقه اداکړه. اودالله ﷻ پيغام ئې پوره پوره اورسولو

﴿ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ ﴾ ديکښې دالله ﷻ کمال علم بيان دي، يعنى الله ﷻ دافرشتې راليږى ، خوحال دادې چې دې فرشتواوپيغمبرانو کوم کوم احکامات اوشرائع دى هغه هم دالله ﷻ په احاطه علم کښې دى اودينه نه علاوه هرهر څيز تعداد الله ﷻ معلوم دې

ركوعاتها (۲)	سورة المُزَمل مكيّة	اٰياتها (۲۰)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۳) وحسب النزول (۳)

نزلت بعد القلم وقبل المدثر

ربط: ددې ربط ماقبل سره په څو وجوه دې:

(۱) ماقبل سورتونو كښې نفى دَشرک في البركت بنه په تفصيل سره اوشوه. اوس دې كښې دَقرآن تلاوت حكم دې چې دا مسئله بنه زړه ته كوزه شي.

(۲) ماقبل سورت كښې دَجناتو قرآن نه متاثره كيدلو تذكره وه. اوس دې كښې دَقرآن تلاوت حكم دې چې انسانان ئې واورى او دوئ ترينه هم متاثره شي.

خلاصه

داابتدانه ترآيت ۱۰ پورې شپې او امر دى.

آيت نمبر ۱۱ نه تر ۱۹ پورى مختلف تخويفات دى. څه دنيوى او څه اخروى،

آيت نمبر ۱۹ كښې ترغيب دې ايمان ته.

آيت ۲۰ متعلق دې ابتدا دَسورت سره.

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝ نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ۝
اې نغښتونكيه دَخان په جامه كښې، قيام كوه دَشپې سوا دَلګ ساعت نه چې هغه نيمه شپه ده، يا كمه كړه دَنيمې شپې نه لږشانتې
اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۝
اويازياته كړه په نيمې باندې او ورو روروايه قرآن بنه په ورو لوستلو سره،
اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ۝ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ
بې شكه مونږه زردې چه نازل كړوپه تاباندې قول دروند(قرآن) بې شكه چه پاسيدل دَشپې

هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ۝

دا ډیر سخت دي په پائمال کولو دنفس کښې او ډیر فائده مند دي په ویناکښې. بې شکه تا لره به ورځې کښې شغل دي اوږد.

﴿ يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴾ دې آيتونو کښې امر دې حضور ﷺ ته دقيام الليل. "المزمل" په اصل کښې متزمّل وو، "تاء" په "زاء" بدل شوه، او بيا زاپه زا کښې مدغم شوه. «المزمل» هغه چاته ونيلې کيږي چې په کپړه يا څادر کښې ئې ځان رانغښتې وي. او ديکښې اشاره ده واقعې دَ غار حرا ته، چې کله جبرئيل ﷺ په نبي کريم ﷺ باندې نازل شو، او وحی او هم کلامي ئې ورسره اوکړه. نو نبي ﷺ کورته راغې، اوخپلې بي بي حضرت خديجه ؓ ته ئې اوئيل چې زملوني، زملوني ماپټ کړئ، ماپټ کړئ. او د ندا نه مقصود بې تکلفي پيدا کول، دَشرم حجاب لرې کول او انس مقصود دې.

بعضو دَ "المزّمل" معنى المتحمّل، کړيده، يعني اې پورته کونکيه دَ ذمه وارئ دَنبوت «قرطبی».

﴿قُمِ اللَّيْلَ ﴾ دَصحيح قول مطابق مونځ فرضيت نه مخکښې قيام الليل فرض وو، خو ديکښې اختلاف دې چې دا صرف نبي کريم ﷺ باندې فرض وو، او که په امت باندې هم، بعض علماء فرمائي چې دا صرف په نبي کريم ﷺ باندې فرض وو، او دوئ استدلال په آيت دَسورت الاسراء "ومن الليل فتهجد به نافلة لک" سره کړيدې، چې "نافلة لک" معنى داده چې داپه تاباندې اضافي فرض دې.

ليکن اکثر علماء وائي چې داپه امت باندې هم فرض وو، ځکه چې

«١» دسورت په آخر کښې د امت په حق کښې دَدې نسخ ذکردې، "علم ان لن تحصوه فتاب عليکم".

«٢» متعددو احاديثو نه هم معلوميږي چې دا په تولو باندې فرض وو، لکه تفسير ابن ابي حاتم کښې دَحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چې صحابؤو به قيام الليل کښې داسې قيام کولو لکه څنګه چې رمضان کښې دَتراويحو قيام دې، او دغه شان په مسند احمد «٢۴٢٢٩» او تفسير طبري روايت کښې راځي چې کله داحکم راغې، نو صحابوؤ دَنبي کريم ﷺ سره قيام شروع کړو، او دومره به اودريدلو چې خپې به ئې اوپړسيدلې، البته داحکم تقريباً تر يو کاله

پورې وؤ ،دينه ورستو بيامنسوخ شو ،ليكن دې كښې هم اختلاف دې چې نسخه صرف امت په حق كښې راغليده اوكه نبى كريم ﷺ په حق كښې هم؟ دواړه قوله ښته دې. خوځنې علماؤ دې له ترجيح وركړې ده چې نسخه صرف دَامت په حق كښې ده.نبى ﷺ په حق كښې نسته.لكه تهجد به نافلة نه معلوميږى،چې داپه نزول كښې دَدې سورت نه مؤخر دې.اودغه شان په دې باندې مواظبت د نبي ﷺ ، هم دَ دې دليل دې.(والله تعالى اعلم)

﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾استثناء ده دَ﴿ٱلَّيۡلَ﴾ نه،يعنى دشپې قيام كوه خوسوادَلګ ساعت نه.ځكه چې ټول شپه على الدوام قيام كول غيرممكن دى.نودَراحة دجسدلپاره ورنه قليل وخت مستثنى كړې شو،﴿نِّصۡفَهُۥٓ﴾بدل الكل دې دَ "قليلا" نه ،البته په دې دااشكال كيږى.چې نصف ته قليل څنګه اوئيلى شو،كلام عرب كښې خوپه نصف باندې دَقلت اطلاق نه كيږى؟ جواب دا دې چې دلته په نصف باندې دَقلت اطلاق يونكتې دَوجهى نه شوې دې.اوهغه نكته داده چې دلته اګرچې د شپې دواړه حصې حالت نوم اوحالت قيام كميت اعتبارسره برابرى دى، خوكيفيت اعتبارسره هر ګزنه دى برابرې ،كومه حصه كښې چې قيام اوعبادت كيږى هغه په كيفيت كښې دَبلې حصې نه ډيره او دابله ترينه قليله ده.

حضرت شاه ولى الله رحمه الله دَ قم الليل الا قليلامعنى داكړې ده چې هرې هرې شپې پاسه خو سوا دَ څه شپونه، چې هغه دَعذراوبيمارئ اودَسفر شپې دې. او﴿نِّصۡفَهُۥٓ﴾ د"الليل" تفسير دې، چې كومو شپوكښې پاسى نوهغى كښې نيمه شپه قيام كوه.يا نيمى شپې نه كم اويادينه زيات.

﴿وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا﴾ديكښې دويم حكم يعنى تلاوت دَقرآن ذكر دې، يعنى په تهجدكښې قرآن ښه په ارام او وضاحت سره لوله، چه حرف حرف ئې صحيح معلوميږى،ځكه چه په داسې لوستلوسره فهم اوتدبر ښه حاصليږى، اوپه زړه ښه اثركوى.

ترتيل په اصل كښې ترتيب اوحسن نظام ته وائى،علامه بيضاوى رحمه الله دَدې په تفسير كښې فرمائى :اى جوّد القرآن تجويداً،يعنى قرآن تجويد سره وايه،حضرت على رضي الله عنه فرمائى الترتيل هوتجويدالحروف ومعرفة الوقوف(الاتقان)يعنى ترتيل سره قرآن وئيلو مطلب دادې چه حروف تجويد سره اداكړې شى، يعنى هرحرف دَخپل مخرج نه اداشى، او دَ وقف محل او

طريقه اوپیژندل شي دام سلمهﷺ نه چادحضورﷺدتلاوت حال سوس اوکړونواوئي وئيل چه دحضورﷺ تلاوت به حرفاحرفاوو.

﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ﴾ای سنوحی الیک(روح)"قولاً ثقيلاً" نه مرادقرآن مجيددي، اودا جمله معترضه ده په مابين د "قم الليل" او "ان ناشئة الليل" کښې. چونکه قيام الليل بالعموم گران دی، نو پدی وجه پدې آيت کښې بطور ترغيب فرمائيلې کيږی چه مونږدّدی نه زيات ثقيل او مشکل کارتاباندی نازلوو ، نوپدی مشقت باندی پرواه مه کوه(روح)

قرآن ته قول ثقيل ياپه دی وجه وئيلی دی چه داثقيل دې په مشرکانو اومنافقانو ،ځکه چه دوئ ته پکښې تخويفات وی، ياداچه ثقيل دې په ميزان دعملونوکښې.يعنی کنايه ده دکثرت ثواب نه، يا دا چه ثقيل دې په اعتباردّاحکامو ،يا داچه نزول ئې ثقيل دې،چه په کوم وخت کښې به وحی کيدله نودحضورﷺدتندی نه به په سخت ژمی کښې هم خولې بهيدلې،لکه په کتاب بدء الوحی کښې چه راغلی دی،بعض وائی ثقيل پمعنی دَکريم دې،ياپمعنی دعظيم دې ای کلامًا عظيمًا (کبير).

﴿إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ﴾دا داعی دې دَقيام الليل،يعنی دَشپې قيام ځکه کوه،چې دې سره نفس پائماله کيږی، او دَخواهشاتو تقاضه ئې کمزورې کيږی،چې په دې سره انسان ته په نورو طاعاتو او عباداتو باندې عمل اواستقامت آسان شی.

"ناشئة الليل"دّدې څو معنې بيان شوی دی:

(۱) ناشئة صيغه دَاسم فاعل ده،دَنشأنه پمعنی دَحدوث اووقوع سره،اوموصوف محذوف دې،چې الصلاة دې. اي الصلاة الواقعة في الليل يعنی هغه مونځ چې په شپه کښې اداکيږی.

(۲) ناشئة صيغه داسم فاعل ده پمعنی دَ ناهضة او قائمة سره، اوموصوف ئې "نفس" دې، اي النفس الناهضة في الليل يعنی هغه نفس چې شپې راپاسی.

(۳)"ناشئة" مصدر دې په معنی دَقيام سره، لکه کاذبة،خاطئة اي قيام الليل.

﴿وَطْئًا﴾"وطئا"پائمالواودباولو ته وائی.﴿وَأَقْوَمُ قِيلًا﴾ "اقوم"نيغ ته وائی اودلته ترينه مراد انفع دې (التحرير والتنوير)، او "قيلا" پمعنی قولاً سره دې،اومراد ترينه تلاوت ، ذکر، دعا

گانی، وغیره دي او مطلب د آیت دادي چې داوخت دَذکر واذکار تلاوت او دعاگانو کښې زیات معاون دي، ځکه چې خاموشه خاموشي وي، ذهن تازه وي او هيڅ قسم اضطراب نه وي

فائده: دَقیام اللیل او ناشئة اللیل وخت باره کښې دوقوله دي

(۱) حضرت عائشه ﷺ فرمائي چې داخوب نه ورستو مونځ دپاره پاسیدلو وخت دي

(۲) حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چې شپې هرې حصې کښې مونځ نه دافضیلت حاصل دي

﴿إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا﴾ دادويم داعی دَقیام اللیل ذکر کیږي. یعنی شپې قیام ځکه کوه چې ستاتوله ورځ په دعوت کښې مشغوله وي، یکسوئی درته نه میلاویږي، "سبح" اوبو کښې لامبو وهلو ته وائي، او دلته ترینه حوائجو او کارونو کښې مصروفیت دي. اوداکارونه و اشغال دعوت الی الله وو، بعض وائي "سبح" فراغت ته وائي، نو مطلب دادي چه دَورځې تاسره دَخوب اوراحت دپاره ډیرفراغت وي، نو دَشپې څه حصه دَعبادت دپاره اوګرځوه (قرطبي)

وَٱذۡكُرِ	ٱسۡمَ	رَبِّكَ	وَتَبَتَّلۡ	إِلَيۡهِ	تَبۡتِيلٗا ⑧
اوذکرکوه	دَ نوم	دَرب	خپل او جداکړه	خان هغه ته	په جداکولوسره

رَّبُّ	ٱلۡمَشۡرِقِ	وَٱلۡمَغۡرِبِ	لَآ إِلَٰهَ	إِلَّا هُوَ	فَٱتَّخِذۡهُ	وَكِيلٗا ⑨
الله رب دي	دَمشرق	اومغرب	نشته بل معبود	مګرهغه دي	پس اونیسه هغه	لره کارساز

وَٱصۡبِرۡ	عَلَىٰ	مَا	يَقُولُونَ	وَٱهۡجُرۡهُمۡ	هَجۡرٗا	جَمِيلٗا ⑩
اوصبرکوه	په	هغه خبروچه	دوئ تاته کوي	اوپریږده دوئ	په	پرېښودوښائسته سره

﴿وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ﴾ دریم حکم دي یعنی دَالله ﷻ په ذکر باندې مداومت کوه، ورځې، شپې هر وخت دَالله ﷻ تذکرې په ژبه کوه دَبل چا تذکرې مه کوه.

﴿وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ﴾ څلورم حکم دي، دې تعلق باطن سره دي، یعنی زړه هم دَغیر الله نه کټ کړه، او صرف الله ﷻ طرف ته متوجه شه، او صرف او صرف هغه سره خپل زړه اولګوه،

﴿رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ﴾ پنځم حکم دي چې صرف الله ﷻ خپل کارساز او حاجت روا اوګرځوه، ځکه چې هغه دَټول کائناتو رب دي او هغه نه سوا بل څوک معبود نشته.

﴿وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾دا شپږم حکم دې او داتسلی ده حضورﷺته.چه داکفارتاته ساحر، مجنون، کاهن وائی نو پدی صبرکوه﴿وَٱهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴾ هجرجميل داچه کینه ورسره مه ساته، لیکن تعلق ورسره هم مه ساته،اودانتقام اوایذاء رسولو قصدهم مه کوه،څکه چه پدی سره ستادَدعوت لاره بندیږی.

وَذَرْنِي وَٱلْمُكَذِّبِينَ أُولِي ٱلنَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا
اوپریږده مااوتکذیب کونکی چه خاوندان دَنعمت دی اومهلت ورکړه دوئ ته لږه زمانه بی شکه مونږسره زنځیرونه دی
وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ
اودوزخ دې اوطعام دې انختونکې په مرئ کښې اوعذاب دې درناک واقع به شی داعذاب په هغه ورځ چه اوبه لړزیږی
ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾
زمکه اوغرونه او وی به غرونه په شان دَډیرئ دَشګو بهیدونکو

﴿وَذَرْنِي وَٱلْمُكَذِّبِينَ ﴾داتخویف دې،چه تکذیب کونکی اودَدنیاپه تماشوکښې مست خلق ماته پریږده،ته ورته مهلت ورکړه،ماورته قسم قسم عذابونه سزاګانی تیاری کړیدی ﴿ٱلنَّعْمَةِ﴾بفتح النون مالداری اوبې غمی ته وائی.﴿وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴾ای زمانًاقلیلاً(روح) دَلږې زمانی نه مراد ژوند دَ دنیادې،بعض وائی ترورځې دَبدرپوری زمانه ورنه مرادده.

﴿إِنَّ لَدَيْنَآ ﴾داجمله بمنزله دَعلت ده،دَذرنی دَپاره ،یعنی ته دوئ ته څه ماوایه، مونږ سره ئی بندوبست شته،چې هغه دَدوئ دنیوی احوالوموافق عذابونه دی.﴿ أَنكَالًا﴾دا اول عذاب دې، چې دنیا کښې خودوئ آزاد ګرځی،اوهیڅ پرواه دَالله ﷻ احکاماتو نه کوی، خو آخرت کښې به ورته درانه درانه زنځیرونه واچولې شی،اوبالکل به ترینه نشی خوځیدلې.انکال جمع دَ "نکل" ده، درنوزنځیرونو ته وائی.﴿وَجَحِيمًا﴾ دویم عذاب دې چې دامست خلق په دنیا کښې دَیخو یخوسورو اویخو اوبو اومشروباتو نه څه خوندونه اخلی،خو چې دَالله ﷻ احکامات نه

منی نوآخرت کښې به ئې الله ﷻ سخت ګرم اورته واچوي. ﴿وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ﴾ دریم عذاب دي، چې نن خو ډیرلذیذ او اعلی خوراکونه کوي خوآخرت کښې به ورته داسې خوراک ورکولې کیږي چې هغه به ئې مرئ کښې خخیږي، او ازغن به وي، لکه زقوم وغیره شو. ﴿وَعَذَابًا أَلِيمًا﴾ څلورم عذاب دي، چې دنیا کښې دوئ ډیره بې غمه فارغ البال اوخوشحالئ زندګی تیروي. تکلیفونه، پریشانئ اومرضونه پرې ډیر نه راځي، خوآخرت کښې به دوئ دردناک عذابونو کښې مبتلاوي. (التحریر والتنویر)

﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ﴾ یوم ظرف دي، متعلق کیږي د لدینا ظرف متعلق سره، یعنی دا عذابونه به په ورځ دقیامت وي، ترجف د رجف نه دې زلزلې اوخوځیدلوته وائي. ﴿كَثِيبًا﴾ دشګو ډیری ته وائي، ﴿مَّهِيلًا﴾ اې منشورا یعنې ډیرې ډیرې به خواره واره روان وي، یا پمعنی د رِخوًا لِیّنا سره دې، یعنی خویه ډیرې په شان به شي، یا پمعنی دبهیدونکې سره دې، یعنی د شګو هغه ډیرې په شان به وي چې هغه هوا یا اوبو سره دوړیږي او بهیږي روان په ختمیدو وي

إِنَّا	أَرْسَلْنَا	إِلَيْكُمْ	رَسُولًا	شَاهِدًا	عَلَيْكُمْ

بې شکه مونږه رالیږلې دې تاسوته اې ټولوخلقو رسول، ګواهي کونکې دې ستاسو په عملونو په قیامت کښې

كَمَا	أَرْسَلْنَا	إِلَىٰ	فِرْعَوْنَ	رَسُولًا ﴿١٥﴾	فَعَصَىٰ	فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ

لکه چه مونږلیږلې وو فرعون ته رسول (موسی علیه السلام)، نونافرماني اوکړه فرعون د رسول (موسی)

فَأَخَذْنَاهُ	أَخْذًا	وَبِيلًا ﴿١٦﴾	فَكَيْفَ	تَتَّقُونَ	إِنْ كَفَرْتُمْ	يَوْمًا

نواونیولو مونږه په نیولو سختو سره، پس څنګه به بچ شئ تاسو که کفرمواوکړو د داسې ورځې عذاب نه

يَجْعَلُ	الْوِلْدَانَ	شِيبًا ﴿١٧﴾	السَّمَاءُ	مُنْفَطِرٌ بِهِ	كَانَ وَعْدُهُ	مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

چه اوبه ګرځوي هلکانو لره بوډاګان، آسمان به چودې وي په دغه ورځ کښې وعده د الله خامخاکیدونکې ده

إِنَّ	هٰذِهٖ	تَذْكِرَةٌ	فَمَنْ	شَاءَ	اتَّخَذَ	إِلٰى	رَبِّهٖ	سَبِيْلًا ⑲
بې شكه	دا	نصيحت	دې،پس	دچاچه	خوښه	وى	اودى	نيسى رب خپل ته لاره

﴿إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ﴾داتخويف دنيوى دې اهل مكه ؤته.چه لكه څرنګه موفرعون ته موسى عليه السلام ليږلې ووهغه ئې تكذيب كړې ووئوهلاک شو،دغه شان چه تاسوتكذيب كوئ نوتاسوبه هم هلاک شئ﴿شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ﴾يعنى دقيامت په ورځ به ستاسودكفراوعصيان ګواهى كوى﴿إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾مرادورنه موسىٰ دې﴿ٱلرَّسُولَ﴾كښې الف لام عهدى دې. معهودموسى عليه السلام دې﴿وَبِيلًا﴾صيغه دصفت مشبه دۀ دوبل المكان نه،فضاء خرابيدلو ته وائى، او دلته ترينه مراد بدترين اوسخت عذاب دې چې هغه په بحيره قلزم كښې غرقول وؤ .

﴿فَكَيْفَ تَتَّقُونَ﴾يعنى كه دنياكښې دنبى الرحمة ﷺ پوجه ددنياوى عذاب نه خلاص شئ،ليكن په آخرت كښې به څرنګه خلاصيږئ، چه هغه دومره اوږده اوسخته ورځ ده چه واړه هلكان به پكښې بوډاګان شى.﴿يَوْمًا﴾مفعول به دې﴿تَتَّقُونَ﴾دپاره،﴿يَجْعَلُ﴾كښې ضمير د فاعل يا ﴿يَوْمًا﴾ ته راجع دې ، يعنى دا ورځ به هلكان بوډاګان كړى، او اسناد مجازى دې، يا ضمير راجع دې الله تعالى ته،او اسنادحقيقى دې ، بوډاګان كيدل دابه ياحقيقتاًوى څكه چې بو طرف ته به داورځ اوګده وى اوبل طرف ته به سخته اوهولناكه وى، نو ددى وجهى نه به ماشومانو ويخته سپين او بوډاګان به شى.(٢)اوياتمثيلا وئيلى شوى دى،حقيقت كښې به نه بوډاګان كيږى،بلكه مقصودترينه سختى ده.

﴿ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ﴾به كښې باء سببيه ده،اى بسبب ذلک اليوم،يعنى اسمان به دغى ورځى دهيبت په سبب اوچوى،يا به پمعنى دفيه سره دې،يعنى پدغه ورځ به اسمان اوچوى، ﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ﴾ترغيب دې ايمان ته اواتباع دقرآن ته.هذه كښې اشاره تيرشوى آياتونه ده چه پكښې وعيدات ذكرشول.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ

بی شکه رب ستاپوهیږی پدی چه بی شکه ته قیام کوی کم ددووحصودشپی.اوکله نیمه شپه اوکله دریمه حصه

وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ

اویوه ډله دمؤمنانوهم قیام کوی تاسره.اوالله ﷻ اندازه کوی دشپی اودورځی.عالم دی الله پدی چه

أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا

هرگزتاسونه لرئ طاقت د ضبط د وختونودشپی نو معافي ئی اوکړه تاسو نه . پس اوس لولئ هغه مقدار

تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ

چه آسان وی درته دقرآن نه،عالم دی الله پدی چې وی به بعض په تاسوکښ مریضان.

وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَآخَرُونَ

اووی به نورکسان چه سفربه کوی په زمکه کښ تالاش کوی به دفضل دالله نهرزق حلال، اونورکسان به وی

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

چه جنگ به کوی په لارې دالله کښ،پس لولئ هغه مقدارچه آسان وی دقرآن نه،اوقائموئ مونځ

وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا

اوورکوئ زکوة اوقرض ورکوئ الله ﷻ ته قرض ښائسته اوهغه عمل چه مخکښ ولیږئ تاسو

لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

دځانونوخپلودپاره دنیک عمل نه،اوبه مومئ هغه عمل الله ﷻ سره ډیرغوره اودیرلوئ د اجر په اعتبار سره.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

اوبخنه غواړئ دالله ﷻ نه، بی شکه الله ﷻ بخښونکي دي مهربانه دي

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ﴾ دا دَابتداء دَسورة سره متعلق دي. د هغې ناسخ دي. ابتداء کښې دَقیام اللیل یعنی دَتهجد دَمونځ فرضیت بیان شوې وؤ، چه نصف اللیل قیام کوه، یا کم. یعنی ثلث اللیل یا زیات، یعنی دوه ثلثه، نوحضور ﷺ اوصحابهٔ کراموبه قیام کولو. لیکن په هغه وخت کښې گهړئ اونوراسباب دَوخت دَمعلومولونه وؤ، نودَوخت اندازه به نه وه، نوپدی خوف چه نصف یاثلث رانه فوت نشی، صحابهٔ کراموبه دَشپې ابتداء نه ترسهاره پورې قیام کولو. نو دَ بعض صحابه کراموخپې اوپړسیدلې، دَبعضوچاودی شوی. بعض به په سفر وؤ، نو دا حکم ورته پوره کول مشکل وؤ، نو الله ﷻ دی آیت سره ماقبل حکم منسوخ کړو، اودَشپې قیام نی مستحب اوگرځولو. «ادنی من ثلثي اللیل» ادنی په معنی د «اقل» سره دې او مراد ترینه د دوه ثلثو نه کم او نیم شپې نه زیات قیام کول دي.

﴿وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ﴾ یعنی مقادیر دَ شپې او ورځې صرف الله تعالی ته معلوم دی چه دانصف دې، داثلث دې. ﴿عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ﴾ دااول علت دې دَناسخ والی، «تحصو» د «حصاة» نه ماخوذ دې، او دا وړو کاڼرو ته وائي، او چونکه عربو به ډیر شمار په وړو وړو کاڼرو سره کولو نو ځکه بیاد شمار د پاره د دې فعل استعمالیدل شروع شول، او دشمار نه علاوه مختلفو معنو کښې استعمالیږي خو هغې تولو کښې د شمار معنی څه نه څه درجه کښې ملحوظ ده: (۱) حفظ په معنی کښې استعمالیږي، لکه په حدیث کښې دي، ان لله تسعا وتسعین اسما، من احصاها دخل الجنة، (۲) احاطه په معنی کښې، لکه واحاط بما لدیهم و احصی کل شئ عددا، (۳) طاقت او قدرت لرلو په معنی کښې، لکه یو حدیث کښې دي، استقیموا و لن تحصوا، او دلته هم دا آخري معنی مراد ده، اوضمیرغائب په ﴿لَّن تُحْصُوهُ﴾ کښې یا قیام ته راجع دې، چې د «تقوم» په ضمن کښې موجود دې، یعنې الله ﷻ ته پته ده چې تاسو دَ دې قیام طاقت او قدرت نه لرئ، او یا ضمیر غائب راجع دې تقدیر ته، یعنی اندازه کولو ته، یعني الله ﷻ عالم دې په دې چې تاسو دَ شپې اوقاتو او ساعاتو صحیح صحیح ضبط وس او طاقت نه لرئ نوځکه ئې درنه فرضیت منسوخ کړو.

﴿فَتَابَ عَلَيْكُمْ﴾توبې نه مراد عدم مؤاخذه ده، چونکه دې معامله کښې تقصير يقيني امر وو، نو ځکه دلته رفع حکم د پاره مجازا توبه فعل راوړلې شو.

﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْءَانِ﴾مراددَقرآن ونيلونه په تهجدکښ قرآن ونيل دی يعنی چه څومره درته اسانه وی نو هغه اومره تهجدکوئ.ای فصلوامانيسرلکم من صلاة الليل(روح)امام ابوحنيفه رحمه الله دی آيت نه استدلال کوی چه فاتحه لوستل په مونځ کښ فرض ندی. بلکه مطلق قرائت فرض دې،البته فاتحه لوستل واجب دی، دَ خبر واحد په وجه. تفصيل په کتابونو دَ فقهی اواصول فقهی کښ دې.

﴿عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم﴾دادويم علت دې دَحکم مذکور"ان"مخففه عن المثقله دې.

﴿وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ﴾دادريم علت دې﴿فَضْلِ اللَّهِ﴾نه مرادتجارت دې. ﴿فَاقْرَءُوا﴾تکرارد پاره دَ تاکيد دې .﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ﴾مرادورنه صلوٰت خمسه دی،چه عند البعض ناسخ دی دَقيام الليل. ﴿وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ﴾مرادورنه يازکوٰة مفروضه دې نوبيادا آيت مدنی دې،بعض وائی دَزکوٰة فرضيت په مکه کښ راغلې دې البته نصاب ئی مدينه کښ مقرردې،يا ورنه مرادتزکيه دَ عقائدو او استقامت دې په لااله الاالله(جواهر).

﴿وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾مرادورنه په نيک ځايونوکښ نفقه کول دی،تعبيرترينه په قرض سره ځکه اوشو چه بدله اوثواب به ئی خامخاورکولې کيږی،اوقرض حسن نه مرادپه اخلاص اوپه طريقی دَسنت سره خرچ کول دی.

﴿وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم﴾حکمت دې دَورکولو،خرچ کولودَمال يعنی هرنيکی که مال خرچ کول وی يابله نيکی هغه نه ضائع کيږی دَهغی بدله به ډيربښه صورت کښ دَالله تعالی سره اومومئ﴿هُوَ خَيْرًا﴾"خيرا"مفعول ثانی دې دَ﴿تَجِدُوهُ﴾او"ه"مفعول اول دې،او"هو"ضميرفصل دې.

﴿وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَ ﴾هرحال کښې د الله ﷻ نه بخنه غواړئ،ځکه چه انسان اګرکه ډیرمحتاط وی خوبیاهم بعضِ عمل داسې وی چه دهغه په نسبت تقصیروی ﴿إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾نوځوک چه ورنه بخنه اوغواړی بخنه ورته کوی.

اللهم اغفر لنا و لاباءنا و لابنائنا و لجميع المؤمنين والمؤمنات

ركوعاتها (۲)	سورة المُدثر مكيّة	آياتها (۵۶)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۴) وحسب النزول (۴)

نزلت بعدالمزّمل وقبل الفاتحة

بعضِ وائی سورة المدثر دَسورة المزمل نه مخکښې نازل دې، ابو سلمهﷺ دَحضرت جابر بن عبدالله﵁نه تپوس اوکړوچه اول کوم سورة نازل دې؟ نو هغه ورته اووئيلٌ سورة المدثر. نو ابوسلمه﵁ورته اووئيل: چه خلق خو وائی چه سورة المزمل اول نازل دې. نو جابر ﵁ ورته اووئيل: چه ځه تاته هغه خبره کوم کومه چه مادَحضورﷺنه اوريدله، چه حضورﷺ فرمائی: چه ځه دَغارِحراء نه راکوزيدم ، نوماته اوازاوکړې شو ،نبی طرف ته مې اوکتل. خوځه مې اونه ليدل، ګس طرف ته هم څوک نه وو ،ورستوهم څوک نه وو ،نوماسراوچت کړو ،نوهغه فرشته چه په غارحراءکښې ماته راغلې وه، په کرسئ ناسته وه په مابين دَاسمان اوزمکی کښې، ځه مرعوبه شوم، کور ته راغلم، ما اووئيل:دثّرونی دثّرونی، يعنی ماباندې کمبل واچوئ ، نو په مائی کمبل واچولونوالله﷯دانازل کړل چه﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ﴾ تر﴿وَٱلرُّجۡزَ فَٱهۡجُرۡ ﴾(بخاری وغيره مفهومًا).

ظاهردَدی روايت نه داهم معلوميږی چه سورة المدثردَسورة العلق نه هم قبل نازل دې، حالانکه په صحيحينو وغيره کښې دَعائشه﵂نه نقل دی چه سورة العلق اول نازل دې، اوداقول دَ جمهورو هم دې،(۱) نوجواب دادې چه دَجابر﵁نه سوال دَپوره کامل سورة باره کښې شوې وو، نوځکه هغه ورته اووئيل چه سورة المدثراول نازل دې،ځکه چه دَسورة العلق صرف ابتدائی آياتونه اول نازل دی. (۲)دويم داچه مراد دَجابر﵁ دَاولية نه اولية مخصوصه دې، چه هغه دَ فترة نه ورستودې، اولية مطلقه ئی نه دې مراد ،يعنی علی الاطلاق چه اول نازل دې، نو هغه سورة العلق اودَفترة الوحی نه ورستو چه اول نازل دې نوهغه سورة المدثر دې (روح المعانی).

ربط :دَمضمون په لحاظ سره سورة مزمّل اوداسورة يو دی،ماقبل سورة مزمل کښې داوؤ

چه قرآن تلاوت کوه چه مسئله دتوحيد دي زړه ته کوزه شي. اوس دی سورة کښې داحکم دي چه تلاوت سره سره دقرآن تبليغ هم کوه. يعنی مسئلې دتوحيد اونورو احکامو تبليغ هم کوه

خلاصه: آيت ۱ نه تر ۷ پوري، شپږ حکمونه دي او ديکښې دعوي دسورت بيان دي.

آيت۸ نه تر ۱۰ پوري، تخويف اخروی دي

آيت ۱۱ نه ۲۵ زجر دي

آيت ۲۲ نه تر ۳۰ پوري تخويف اخروی دي.

آيت ۳۱ نه تر ۳۷ پورې زجر دي،

آيت ۳۸ نه تر ۴۰ پوري بشارت دي

۴۱ نه تر ۴۸ پوري تخويف اخروی دي.

۴۹ نه تر ۵۲ پوري زجر دي.

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَاَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾
اي ځان نغښتونکيه په کمبل کښې،پاسه نو اويره وه خلق دالله ﷻ نه.اود خپل رب لوئي بيان کړه
وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾
اوجامې خپلې پاکې کړه ته،اوپليتئ نه لرې اوسيږه،اواحسان مه کوه پدې نيت چه زيات به غواړې.
وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾
اورب خپل لره صبر کوه.

﴿ يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴾ په اصل کښې مُتدثّر دي،تاپه دال بدل شوه،اوادغام اوشو، دَدثار نه مأخوذ دي،کمبل ياڅادراغستوته وائی دقميص دپاسه،اوقميص نه لاندی ته شعار وائي، حضور ﷺ قول دي: الانصارُ شعار و الناسُ دثارٌ،حضور ﷺ پدی وصف سره مخاطب کول د ملاطفت په وجه دي.

﴿قُمْ فَاَنْذِرْ﴾ دا اول حکم دي ؛ او دعوه دسورة ده، چه دنبوت ميلاويدلونه ورستودتولونه اول دتبليغ حکم اوشو، چه پاسه اودوحی دبوج اوفرښتی دهيبت نه مه مرعوبه کيږه، بلکه دنبوت منصب سنبال کړه ، راحت ارام پريده، خلق دالله دعذاب نه اويره وه، چونکه ابتداء

دَنبوت وه، نوځکه ورته صرف امردَ"انذار" اوشو.دَ "تبشیر"اونشو. اومراد دَ "قیام" نه دلته قیام دې لپاره دَتبلیغ.

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾دویم حکم دې چې تعظیم دَالله ﷻ دې یعنی خلقوته دَخپل رب لوئي بیان کړه، ځکه چه دَالله ﷻ لوئي بیانولوسره دَهغه عظمت او یره په زړونو کښې پیدا کیږی. ((ربک)) مفعول به دې دَپاره((فکبر)) فعل، او تقدیم دَ وجهی دَ تخصیص نه شوې دې، او "ف" جزائیه ده، اوجمله جزا ده د شرط محذوف، چې مهما یکن شئ دې یعنی چې څه حالات هم وی ته دَخپل رب تعظیم بیانوه.

﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾دریم حکم دې چې هغه تطهیر دَ ثیابو دې (۱) تطهیردَثیابویاکنایه ده د تطهیر دَ نفس دَ اعمالِ ذمیمه ؤ نه،ای وعملک فاصلح(روح) یعنی خپل عمل صالح کړه ځکه چه غیرصالح وی نودعوت په کارکښې روکاوټ وی.

(۲)بعض محمول کوی په معنیٰ حقیقی باندی،یعنی خپل کپړی دَنجاست نه پاکی ساته. داَ امرحضورﷺته لپاره دَمخالفت دَمشرکانواوشو،ځکه چه هغوئ به خپلی کپړی دَنجاست نه،نه بچ کولې.

(۳)بعض وائی تطهیرنه مراددَنجاست معنوی نه تطهیردې چه گناه دې،یعنی خپلی کپړی دَ گناه نه پاکی ساته. (روح).

﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾څلورم حکم دې ، چې هغه هر گنده عمل اوعادت نه ځان ساتل دی. "رُجز" قبیح اوگنده څیزته وائی،یعنی هرقبیح عمل مکوه دَمشرکانو دَاخلاقونه ځان ساته. دَ "رجز" معنی اوثان یعنی بتان هم کړې شویده یعنی دَبتانودَعبادت نه لری اوسیږه،یامضاف مقدر دې:ای واهل الرجزفاهجر،مرادمشرکان دی،یعنی دَمشرکانونه لری اوسیږه کقوله تعالیٰ: ولاتکوننّ من المشرکین(جواهر) او دا امر دَ دوام لپاره دې، یعنی په توحید او په نبه اخلاقو دائم اوسیږه لکه چه څنگه دَنبوت نه قبل وې.

﴿وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ﴾ پنځم حکم دې، چې هغه ممانعت دې دَ بدلې په نیت دَچاسره احسان کولو نه،یعنی په دې نیت دَچاسره احسان مه کوه چه تاسره به زیات احسان اوکړی،دانهی حضورﷺدپاره خاص ده، عاموخلقودپاره جواز شته چه پدغه نیت دَ چا سره احسان اوکړی.

مگر بیا هم مذموم دي . او یا ئې مطلب دا دي چې چا سره خه احسان اوکړي .نو خپل احسان او خیګړه بیا ډیره او لویه مه ګڼره ، ځکه چې دیکښې یو طرف ته عجب دي او طرف ته بخل «تستکثر» جمله حال واقع ده دَ ضمیر مستتر دَ «لاتمنن» نه.

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ شپږم حکم دي چې هغه حکم دصبر دي او تسلي ده نبی پاک ﷺ ته، چه دَمشرکانو په اذیتونو صبرکوه، یا په اداء دَ فرائضو او دَ تبلیغ به وجه چه کوم تکلیفونه تاته رسی په هغی صبرکوه.

فَإِذَا	نُقِرَ	فِي	النَّاقُورِ ⑧	فَذَٰلِكَ	يَوْمَئِذٍ	يَوْمٌ	عَسِيرٌ ⑨
پس کله	چې	پوکړې شی	په	شپیلۍ کښې	نو دغه ورځ	به	سخته ورځ وی

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ⑩
په کافرانو نه به وی آسانه

﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ داتخویف اخروی دي، ناقور به وزن فاعول شپیلۍ ته وائی. یعني چه کله په شپیلۍ کښې پوکړیشی، قیامت قائم شی نو داورځ به په کافرانو باندې ډیرسخته وی، خه قسمه آسانی به ورته نوی ﴿فَذَٰلِكَ﴾ یعنی داورځ دَشپیلۍ پوکلو، مرادورنه نفخ ثانی ده. ﴿فَذَٰلِكَ﴾ مبتداء ده او ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ورنه بدل دي، ﴿يَوْمٌ عَسِيرٌ﴾ خبردي، یعنی داورځ دَشپیلۍ وهلوورځ سخته ده. ﴿عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ متعلق دي دَ﴿عَسِيرٌ﴾ سره او ﴿غَيْرُ يَسِيرٍ﴾ تاکیددي، دینه معلومیږی چه په مؤمنانوبه داورځ سخته نه وی. «روح المعانی»

ذَرْنِي	وَمَنْ	خَلَقْتُ	وَحِيدًا ⑪	وَجَعَلْتُ	لَهُ	مَالًا	مَمْدُودًا ⑫	وَبَنِينَ
پریږده	ما او هغه	چه	پیداکړي می	دي	یواځې او ګرځولې می	دي	ده	لره مال ډیر او ځامن

شُهُودًا ⑬	وَمَهَّدْتُ	لَهُ	تَمْهِيدًا ⑭	ثُمَّ	يَطْمَعُ	أَنْ	أَزِيدَ ⑮
حاضرورسره	په هرځای کښې او فراخي می	ورکړیده	ده ته ښه فراخي	بیا	طمع کوی	داچه	نورزیات به ورکړمه

كَلَّا اِنَّهٗ كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًا ﴿١٦﴾ سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًا ﴿١٧﴾

هرگزداسی نده،بې شکه دې دآیاتونوزمونږسره عنادکونکې دې.زرده چه اوبه ئې خیروم په صعودغرباندې

﴿ذَرْنِیْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِیْدًا ﴾ دا زجر دې اومتعلق دې "ولربک فاصبر" سره. مفسرین فرمائی چې داآیتونه دَ ولید بن مغیره په باره کښې نازل شوی دی. چی کله ئې قرآن واوریدلو اوترینه متاثره شو،نو یوڅو تعریفی کلمات ئې دَقرآن په باره کښې اوئیل. خلقو مشهوره کړه چې ولید مسلمان شو،قریش مکه پریشانه شولو، چې کچرته دې واقعی مسلمان شو، نو ټول خلق به بیا مسلمانان شی،ابوجهل ورپسې لاړو چې خلق ستاپه باره کښې داسې داسې وائی.لهذا اوس ته څه داسې خبره اوکړه چې هغې سره دَقرآن مذمت اوشی، او خلقو ته هم پته اولګی چې ته مسلمان شوې نه ئې،نوده ورته اوئیل چې صبرکوه څه سوچ کوم چې څه اووایم. دَسوچ وفکر نه بعد ئې دااوئیل چې محمد نه مجنون دې، نه کاهن دې، نه شاعر دې. بلکه نعوذبالله ساحر دې، او دې سحر نقل کوی اوخلقو په مینځ کښې تفریق راولی.نو الله ﷻ به طور د زجر دا آیتونه نازل کړو،چی ماپه ده څومره احسانات کړی دی،اودې دهغې څه بدله ورکوی.

﴿وَحِیْدًا ﴾دا(١)حال دې دَمفعول به محذوف نه اې:خلقته وحیدا . او دیکښې تهکم دې په ولید بن مغیره باندې،ولید بن مغیره په مال دولت،اولاد اوحسن زانی اوداسې نور اوصافو داجتماع دَ وجهې نه په عربو کښې په"وحید"باندې مشهور وۀ.خکه چې دې دې صفاتو کښې دې یکتا وو، بل څوک ورسره برابرنه وۀ، نو الله ﷻ ورته دې آیت کښې فرمائی چې دې خپل دې حالت مغرووره کړیدې،اودهوکه کښې ئې اچولې دې، ده ته خپل حالت یاد نه دې چې دې مونږ تن تنها او خړ لغړ پیدا کړې وۀ،او یا(٢)حال دې دَمفعول دَ﴿ذَرْنِیْ ﴾نه،ای ذرنی وحدی معه.یعنی ماورته یواځې پریده، څه به ورنه ستا انتقام واخلم، یا(٣)حال دې دَفاعل دَ﴿خَلَقْتُ ﴾نه ای خلقته وحدی لم یشرکنی فی خلقه احد،یعنی تنهاماپیدا کړې دې،څه به ئې تنهاهلاکوم ، دَده په هلاکت کښې مې بل چاته احتیاج نشته.

﴿وَجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ﴾ای کثیراً،داپه په ولید باندې نعمتونو اواحساناتو تذکره ده او اول انعام اواحسان دې، ،یعنی ډیرمال مې ورته ورکړو.ابن عباس ﷺ وائی چه مکې نه تر

طائف پورې دده باغونه،څاروی،غلامان وو،بعض وائی دده په طائف کښې داسې باغ وو چه په ژمی اوگرمئ دواړو موسمونو کښې به ئې میوه کوله،نورنقدی هم ورسره دبیزیات وو

﴿وَبَنِينَ شُهُودًا﴾دویم انعام دې چې نارینه اولاد مې ورکړی دې چې هروخت ده سره وی،

(۱) د«شهودا» مطلب دادې چې هروخت ده سره حاضر وی،تجارت یا کاروبار دپاره ترینه بل چرته سفر نه کوی،دینه معلومه شوه چې اولاد ته په وطن کښې درزق اسباب مهیاکیدل دالله ﷻ غټ احسان دې. (۲)یاد «شهودا» مطلب دادې چې داذی وجاهت دې، چې دشان وشوکت په وجه هر محفل اومجلس کښې دوئ حاضروی(۳) یامطلب دادې چې گواهی اوخبرې اعتبار به ئې کیدلو.

﴿وَمَهَّدتُّ لَهُ تَمْهِيدًا﴾ دریم انعام دې،یعنی دنیوی جاه او وقارکښې ورته ښه فراخی ورکړې وه،قریش به هرمشکل کارکښې ده ته ورتلل،ریحانة القریش به ورته وئیل کیدل.

﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾یعنی د دومره ناشکری اود عناد باوجود دا امید هم لری چه ماته به په مال اولادکښې نورهم زیاتوالې کیږی،ده به وئیل کچرته محمد ﷺ پخپل بیان کښې صادق وی ، نوخمایقین دې چه دجنت نعمتونه به هم ماته میلاویږی.

﴿كَلَّا﴾ردع اوزجردې دده دطمع﴿إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا﴾تعلیل دې دماقبل،یعنی دې د دلائلو د توحیداودقرآن دآیاتونونه معانداوانکارکونکې دې،پدې وجه دده په مال اولادکښې به نورزیاتوالې نه کیږی،روایت دې چه ددې آیاتونودنزول نه ورستودده په مال اولادکښې پرله پسې نقصان راتلو ، تردې چه ذلیله مړشو.

﴿سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا﴾داجمله معترضه ده په مابین د« انه کان لآیاتنا عنیدا» او« انه فکر و قدر» کښې ، او دیکښې د ولید ذلت اورسوائی طرف ته اشاره ده.یعنی اضافه به ورله نه کوم بلکه رسوا کوم به ئې،او ارهاق سترې کولو اومجبوره کولوته وائی،صعودا د غر پیچمې ته وائی، چې ختل پرې مشکل وی، او دا کنایه ده د رسوائی او دسخت عذاب نه،یا صعود په جهنم کښې یوغردې،په یوروایت کښې دی چه داد اُورغردې چه کافربه ورباندی اویا(۷۰)کاله برخیژی،اوبیابه اویاکاله کښې ورنه لاندی راغورځولې کیږی،همیشه به ئې دغه سزا وی.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ
بې شکه ده فکراوکړواواندازه ئې وکړه،پس هلاک دې شي دې څنګه اندازه ئې وکړه،بیادې هلاک شي

كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ
څنګه اندازه ئې اوکړه،بیائې فکراوکړو،بیائې مخ تریوکړو،اوتندې ئې ګونجې کړو،بیائې شاکړه

وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾
اوتکبرئې اوکړوپس وې وئیل ندې داقرآن مګرسحردې چه نقل کولې شي،ندې داقرآن مګرقول دانسان دې

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾
زرده چه داخل به ئې کړودوزخ ته اوتاته څه پته ده چه څه دې سقر،نه به ئې پریګدې ژوندې، او نه به ئې پریګدې مړ.

لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾
سیزونکې دې دڅرمنې،مقرردي په هغې باندې نولس(۱۹) فرښتې

﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ﴾دیکښې تفصیل دې دعناد دَ ولید،چې دهغې ذکر په ﴿عَنِيدًا﴾ کښې اجمالا اوشو، چې کله ورته ابوجهل راغې، او ده ته ئې اوئیل چې قرآن په باره کښې څه مذمتي کلمات اوایه، چې قوم ته پته اولګي چې تاآیمان نه دې راوړې. نو دې په سوچ کښې شو چې قرآن په باره کښې څه اوایم،څان سره ئې مختلف اندازې لګول شروع کړې،﴿ إِنَّهُ فَكَّرَ﴾یعنی سوچ ئې شروع کړو چې دَقرآن په باره کښې څه اوایم،﴿قَدَّرَ﴾یعنی مختلفې اندازې ئې څان سره اولګولې چې قرآن ته دَمجنون کلام اوایم،دَ کاهن کلام اوایم،که دَشاعر شعري مجموعه ورته اوایم، اوکه سحر ورته اوایم،﴿فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴾داتعجب دې چې دې دې هلاک شي دَقرآن په باره کښې دې داڅنګه اندازې لګوي،یاداتهکم دې چې څومره بهادر دې چې قرآن په باره کښې داسې خیالات لري.﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾داد ماقبل تاکید دې.

﴿ثُمَّ نَظَرَ﴾ يعنی لګ ساعت ئی بیا سوچ اوفکر اوکړوچي خه اووايم ﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ﴾ يعنی ډير سوچ وفکر نه بعد ورته هم څه دَاعتراض اوطعن ځائ مېلاؤ نشو، نو ډير بوج نه ئی تندي تريو کړو، اومخ ئی تورشو، "عبس" تندی تريوالی ته وائی. "بسر" هم دَ تندي تريوالی ته وائی، خودې کښې مبالغه ده چې ډير تريووالی نه ورسره مخ هم تور شی، اوياد «ثم نظر» مطلب دا دې چې خلقو ته ئی اوکتل اوتندې ئی تريو کړو، او دا تاثر ئی ورکړو چې ګماد قرآن نه ډير نفرت دې اويائی مطلب دادې چې نبی ﷺ ئي ته اوکتل اودَنفرت په وجه ئی تندې تريو کړو

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ﴾ يعنی ډير سوچ اوفکر نه بعد چې هم ده په قرآن کښې څه نقص يا طعن اونه مندلو، نوپکاروه چې حق ئی قبول کړې وې، اوايمان ئی راوړی وې خوده اعراض اوتکبر اوکړو، اودائی اوئيل چې قرآن سحر دې.

﴿إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ﴾ای يُروىٰ ويُنقل، يعنی دَبابل وغيره ساحرانونه نقل شويدې، يا دا چه غوره اوراجح دې په نوروسحرونوباندې.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾ تخويف اخروی دې اودآخرت سزابيان دې. "سقر" دَجهنم دَيوی طبقی نوم دې. ﴿لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ﴾ «لا تبقي» مطلب دا دې چې دا جهنم به جهنمي ژوندي نه پريګدي، بلکه هلاک به ئي کړي، او «لاتذر» چې بيا به ئي مړ هم نه پريګدي، بلکه بيا به ژوندې کيږي او عذاب به ورله ورکولې کيږي، کقوله تعالی: ثم لايموتُ فيها و لا يحيىٰ (الاعلی:۱۲). او يا د «لا تبقي» مطلب دا دې چې په جهنميانو به هيڅ نه پريګدي، غوښه او څرمن هر څه به ورله او سوزه وي، او «لا تذر» کښې نفي د حالت ده، چې په يو حال به ئي هم نه پريګدي، بلکه عذاب پسې عذاب او هر عذاب به د بل عذاب نه سخت وي، او دا هم کيدې شي چې «لا تبقي» خپلې معروفه معنی کښې نه وي، بلکه د "رحم" په معني کښې وي، لکه عرب وائي: ابقيت علی فلان، اذا ارعيت عليه ورحمته، او چا ته چې بد دعا کوي نو وائي: لا ابقی الله عليک، يعني الله ﷻ دې په تا رحمت او نکړي، (لسان العرب)، نو دې صورت کښې به معني داسې شي، چې نه به پرې رحم کوي چې څه عذاب ترينه کم کړي، او نه به ئي څه وخت د پاره بې د عذابه

پريگدي ، يعني نه به پکښې تخفيف وي او نه چهټي ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ يعنى دكافرانو سكلو بدلونكې دي، مخونه اوڅرمنى به ورته تورې کړي.بعض وائى لوّاحة پمعنى د محرقة يعني سوځونكې دي .﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ يعنى(۱۹) فرشتې ورباندې مقرر دي

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً ۙ وَّمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا
اوندي گرځولي مونږه خاوندان(مؤكلين)دجهنم داورمگرملائكې اونه دي گرځولي مونږشمار دهغوئ مگر
فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۙ لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ
امتحان دپاره دكافرانو،چه يقين راشي داهل كتابو(يهودنصارى)اوزيات كړي
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا إِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ
مؤمنانولره ايمان اوشك اونكړى هغه كسان چه وركړې شويدې هغوئ ته كتاب اهل كتاب اومؤمنان
وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ أَرَادَ
اوچه اووائي هغه كسان چه په زړونودهغوكښې مرض دنفاق دي اوكافران چه څه غواړي
اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ
الله ﷻ پدې سره مثال وركولو نه . هم داسې گمراه كوي الله ﷻ هر هغه څوك چه خوښه ئې شي
وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ؕ
اولاره ښائي هغه چاته چه ئې خوښه شي،اونه دي معلوم هيڅ چاته لښكردرب ستامگرالله تعالى ته
وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ﴿۳۱﴾
اوندي سقرمگرلپاره دنصيحت دي انسان ته،

﴿ وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ ﴾كله چې مخكښې آيت "عليها تسعة عشر"نازل شو ، نو كفارو استهزاء شروع كړه،ابوجهل خپل ملګرو ته اوئيل چې تاسو دومره ډير يئ،دومره هم نشئ

کولې چې لس(۱۰) لس کسان یوه یوه فرشته رااونیسي،ابوالاشد دَعرب یو مشهور پهلوان وؤ، هغه ورته اوئیل چې اوولس(۱۷)فرشتې ماته پریګدئ،اودوه(۲)تاسو سنبهالې کړئ، نوالله ﷻ داآیت نازل کړو چې دافرشتې دی انسانان نه دی،چې دوئ ئې مقابله اوکړی،یوې یوې فرشتې روغ کلي اوقومونه هلاک کړی دی،نهه لس(۱۹) خو ډیر غټ شې دې،اوبل داچې دَ الله ﷻ فرشتې صرف نهه لس نه دی،بلکه بې حسابه دی. خودې عدد ذکر کښې یوڅو حکمتونه وؤ، ﴿إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا﴾دااول حکمت دې چې داعدد دَ کفارو د پاره ابتلاء او امتحان دې، اوفتنې کښې واقع کیدلو سبب دې، ځکه چې دوئ به دغه اعتراضونه کوی چې نولس ولې دی،دې نه زیات اوکم ولې نه دی؟ مونږ دومره ډیر یو،دا لګ تعداد به مونږ له څنګه عذاب راکړی؟

﴿لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾دویم حکمت بیان دې چې اهل کتابو یقین راشی چې داواقعی دَالله ﷻ کتاب دې ځکه چې سابقه کتب سماویه کښې هم ددې عدد ذکروؤ ،

﴿وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا﴾دریم حکمت بیان دې چې اهل ایمان ،ایمان کښې زیادتی راشی کیفاً هم،او دا داسې چې اهل کتاب ئې تصدیق اوکړي ، نو دې سره به مسلمانانو ته مزید طمانیت میلاو شي، اوکماً هم، چې ایمانیاتو کښې یو زیات شو ، چې هغې په تصدیق سره ایمان کښې اضافه اوشي.

﴿وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ﴾څلورم حکمت دې چې دَ یقین اثبات نه بعد دریب اوتردد نفی ده،

﴿وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾پنځم حکمت دې چې منافقینو اودزړه بیمارانو اضطراب او تردد کښې مزیده اضافه اوشی،"مرض"نه مرض دَنفاق مراددې،اوداپیشن ګوئی ده، ځکه چې داسورت مکې دې، او مکې کښې منافقین نه وؤ.«بهذا» کښې اشاره ده عدد دَ فرشتو ته ، او اسم اشاره قریب راوړلو کښې دَ عدد قلت طرف ته اشاره ده ،«مثلاً» یا په معنې دا "مثال" سره دې ، یعنې دوئ استهزا کوي چې مثال بیانولو نه الله ﷻ څه غواړي ؟آیا مونږ یرول غواړي ؟ نو څنګه به نولس کسان د دومره لوئې ډلې مقابله اوکړي!! خو دا د دوئ جهالت او غباوت دې، ځکه چې غلبې دار ومدار په کثرت نه وي بلکه په قدرت وي ، لکه لس ماشومان په یو

سري غالبه نشي راتلي او دا خو بيا فرشتي دي، يا «مثلا» پمعني د عجيب و غريب څيز دي. چي داسي قابل تعجب تعداد بيانولو نه الله ﷻ څه غواړي، «نظم الدرر»

﴿كَذٰلِكَ﴾ مشار اليه ماقبل اضلال اوهدايت دي، يعنى څنګه چه الله ﷻ دغه كافران ګمراه كړل اومؤمنانوته ئى هدايت وركړو، نو دغه شان الله ﷻ چاته چه خوښه شى ګمراه كوى ئى اوچاته چه ئى خوښه شى هدايت ورته كوى.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ دارددي دَاستهزاء دكافرانو ﴿وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ﴾ ضمير راجع دي سقر ته، يعنى دادَانسان دَنصيحت دپاره دي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ۝ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ۝
هرګزداسى نده، قسم دي په سپوږمئ اوپه شپى كله چه په شاشى (لاړه شى) اوپه سهارباندى كله چه روښانه شى.
إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ۝ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ۝ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ
بى شكه داقيامت خامخايودلويوڅيزونونه دي يرونكي دَانسان دي، هغه انسان لره چه غواړى دَستاسونه
أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۝
داچي وړاندى شى خيرته ياورنه ورستوشى،

﴿كَلَّا وَالْقَمَرِ﴾ ددي آيتونو دوه تفسيره شويدى: (۱) حضرت حسين على رحمه الله فرمائى چي داتسلى ده مسلمانانو ته، دَ كفارو په استهزاباندي، «كلا» په معنى دَ "حقاً" سره تاكيددي دَ ما بعد قسمونو دَ پاره، جواب دَقسم محذوف دي، چي "لتركبن طبقاعن طبق" دي، او قسم او جواب قسم كښ مناسبت دادي چي لكه څنګه په سپوږمئ باندي په مياشت كښ مختلف احوال راځى، شپي كښ مختلف حالات وى، شپي ابتداء وي، بياتكه توره شى بيا ورو ورو ختميږى، آخر رڼړ سهر راوخيژى، نو دغه شان تاسو باندي به هم مختلف حالات راځى، او مختلف دَ ازمائش او امتحان مراحلو نه تيريدلونه پس به موكاميابئ اوكامرانى سهر روښانه راخيژى، دي تفسير مطابق «انها لاحدى الكبر» جمله مستانفه ده، «جواهر القرآن»

(۲) دویم تفسیر دجمهور علماؤدي، چې دا کفاروته زجر دي په استهزا او انکار باندي، د سقر نه، چې سقر نه انکار مه کوئ. لکه څنګه چې سپوږمئ، شپه اوسهر حقیقت دي، دغه شان دا هم حقیقت دي، او د لویو عذابونو نه دي، دي تفسیر مطابق «کلا» ردع دپاره دي او «انها لاحدی الکبر» جواب قسم دي. قسم او جواب قسم کښ مناسبت داسې بیان شوي دي چې لکه څنګه چې په سپوږمئ مختلف احوال راځي، ابتداء کښ هلال وي، بیا بدرکامل شي، بیا ورو ورو، وړه کیږي، حتی چې آخر کښ بالکل ختمه شي، نودغه شان دادنیا هم ده ختمه به شي، قیامت به راشي، اوتاسو به عذاب وینئ، اوتاسو چې نن دامستبعد ګڼړئ، اوپه حقیقت ئې نه رسئ نودا په دي وجه چې تاسو ددنیا په تیاره کښ پراته ئې. کله چې دا په انتهاء شي او قیامت ظهور اوشي (نوڅنګه چې شپه په ختمیدو اوسهرپه روښانه کیدوسره سرې ددیر هغه څیزونه مشاهده اوکړي چې هغه دشپې په څادر کښ پټ وي) نودغه شان داهر څه به تاسو مشاهده کښ راشي اویقین به پري اوکړئ (بیان القرآن)

﴿ إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴾ انها کښ ضمیر سقر ته راجع دي، الکبر جمع د کبری ده، یعنی دا جهنم خامخا یو د لویو څایونو نه دي اولویوحادثوکښ لویه حادثه ده. ﴿نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ﴾ تذیرا یا تمیز دي د﴿ لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴾مصدردي پمعنی د انذار یعنی په اعتبار د تخویف او انذار جهنم په سختوڅایونو کښ یو دي، یاحال دي دضمیرد انها نه پمعنی د منذرة یعنی حال داچه دي خلقولره یره ونکي دي﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمْ ﴾بدل دي د﴿لِّلْبَشَرِ﴾ نه، یعنی جهنم یرونکې دي هغه چا لره چه هغه غواړي چه مخکښ شي خیرته یا ورنه ورستو شي، یا "ان یتقدم الی النار او یتاخر عنها" یاداچه ایمان ته مخکې شي، یعنی ایمان راوړي او﴿أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾ یعنی کفر اوکړي، کقوله تعالی: فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر (کهف:۲۹).

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ۝ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ۝ فِى جَنَّٰتٍ
هرنفس به په خپل عمل کښ ګانړه(ګرفتار) وي لیکن خاوندان دښي لاس به په جنتونوکښ به وي،

يَتَسَآءَلُوْنَ ۝	عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ ۝	مَا سَلَكَكُمْ	فِيْ سَقَرَ ۝	قَالُوْا				
تپوس به كوي،دمجرمانونه‌چه	څه خيزداخل كړئ	تاسوپه دوزخ كښ،اوبه	وائي هغوئ					
لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ۝	وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ۝	وَكُنَّا						
چه نه وؤمونږدمونځ كونكونداونه وؤمونږچه طعام موركړي وې مسكينانوته، اووؤمونږ								
نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ۝	وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝	حَتّٰى						
استهزاءموكوله «دين پورى» داستهزاءكونكوسره،اووؤمونږتكذيب موكولوپه ورځ دقيامت،تردې چه								
اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ۝	فَمَا تَنْفَعُهُمْ	شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ۝						
راغې مونږته مرګ پس نفع به ونه رسوى دوئ ته شفاعت دشفاعت كونكو								

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ﴾ ديكښ دَ سابقه اختيار "لمن شاء" انجام بيانيږي،چې قيامت كښ به هر سړى ته دخپل عمل جزا ميلاويږي، كه بد وى ، نو ټهكانه ئې جهنم ده، اوكه نيک وى نوټهكانه ئې جنت ده.

﴿اِلَّآ اَصْحٰبَ الْيَمِيْنِ﴾ دابشارت دې، يعنى هغه خلق چه اعمال نامى ورته په خى لاس كښ ميلاؤشى، هغوئ به په جنتونوكښ وى﴿يَتَسَآءَلُوْنَ﴾باب تفاعل دمجردپمعنى يعنى پمعنى دَ "يسئلون" دې، يعنى دمجرمانونه به دهغوئ داحوالو باره كښ، تپوس كوى چه تاسو دَ كومو بد عملونو په وجه جهنم ته لاړئې

﴿قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ﴾مجرمين به ورته دخپل عذاب اوسقر ته دَ تللو څلور اسباب بيان كړى،﴿لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ﴾ دا اول سبب دې چې مونځ مو نه كولو چې دا دتقرب الى الله ذريعه ده .﴿وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ﴾دويم سبب دې، غريبانو اومساكينو ته مو دَ هغوئ حصه نه وركوله﴿وَكُنَّا نَخُوْضُ﴾دريم سبب دې چې اسلام اومسلمانانو په لار كښ خو

رکاوټونه جوړول، هغوئ ته موایذاء رسوله . او ورپورې خو ټوقې مسخرې کولې ﴿وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ﴾ څلورم سبب دې چې انکار دآخرت اوقیامت دې

فائده: کفاردشریعت فرعی احکاماتو مخاطب دی اوکنه؟دایوه اختلافی مسئله ده. احنافو په نیز نه دی، او شوافعو په نیز مخاطب دی،اوهغوئ دې آیت او دغه شان نور آیاتونو نه استدلال کوی،خودې آیتونو نه استدلال صحیح نه دې:

(۱)یوخو دې وجهی نه چی داځلور اسباب کنایه دی دعدم ایمان نه،نوعذاب په ایمان نه راوړلو باندې مرتب شو ، نه په فروعاتو پریخودلو باندې

(۲)دویم داچې مجموعه دڅلوروامورو سبب دعذاب ده اوداخوصریح کفر دې.(التحریر والتنویر)

(۳)دریم داچې سقر کښ دوه څیزونه دی(۱)یونفس عذاب(۲)اوبل زیادت د عذاب،نو نفس عذاب دپاره سبب ایمان نه راوړل دی، او زیادت دعذاب دپاره سبب فروع نه منل دی. نو فروعو مخاطب اومکلف نه ګرځیدلومطلب دادې چې نفس عذاب به دې د وجهی نه .نه وی، چونکه داصولو په ضمن کښ داهم راځی، نوزیادت دعذاب دپاره په سبب ګرځی(بیان القرآن)

﴿حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ﴾ داغایت ده دمذکو څلور واړو امورو د پاره،او یقین نه مراد مرګ اومقدمات دمرګ دی،یعنی دغه کارونه موکول چې مرګ راباندې راغې.

﴿فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ﴾ کلام علی سبیل الفرض دې،یعنی که بالفرض څوک دوئ باره کښ شفاعت اوکړی هم نوهم به ورته څه نفع نه ورکوی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ۝ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ۝
پس څه شویدی دوئ لره چه دنصیحت نه اعراض کونکی دی،لکه دوئ چه خرونه دی تختیدونکی.
فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ۝ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا
چه تختیدلی وی دزمری نه بلکه غواړی هریوسړې ددوئ نه داچه ورکړې شی ورته پاڼړې

مُّنۡتَشَرَةً ۞ كَلَّا ؕ بَل لَّا یَخَافُونَ الۡاٰخِرَةَ ۞ كَلَّاۤ اِنَّهٗ تَذۡكِرَةٌ ۞ فَمَنۡ
کولاوي، هرګزوربه نکړیشي،بلکه نه یریږي دوئ دآخرت نه یقیناداقرآن نصیحت دي.پس څوک چه
شَآءَ ذَكَرَهٗ ۞ وَمَا یَذۡكُرُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ یَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ هُوَ اَهۡلُ
غواړي نو نصیحت دي واخلي ورنه‌اونه اخلي نصیحت دوئ مګرداچه خوښه شي دالله ﷻ الله لائق دي
التَّقۡوٰی وَاَهۡلُ الۡمَغۡفِرَةِ ۞
چه یره تري اوکړې شي اولائق دمغفرت دي.

﴿فَمَا لَهُمۡ عَنِ التَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِیۡنَ﴾زجردي مشرکانوته ، او "فاء" دپاره دتفریع ده، یعنی چې دکفر اوشرک انجام دادي، نو بیا ولې دوئ دنصیحت نه تختي اوقرآن نه داسي اغراض کوي. لکه حماروحشي چه زمري اووینی!!

﴿فَرَّتۡ مِنۡ قَسۡوَرَةٍ﴾"قسورة"زمري ته وائي ، یاغشي ویشتونکي ته وائي. دکافرانو دقرآن نه اعراض تشبیه دهغه حمار سره ورکړی شویده چې زمری او ویني اوتختي، دې تشبیه کښې دري امور ملحوظ ساتلي شوی دي:

(۱)خرسره تشبیه ورکولو کښې ددوئ حماقت اوبلادت طرف ته اشاره ده چې دوئ دومره بې وقوفان دی چې خپل نفع اونقصان نه پیژني.

(۲)مراد دلته دحمار نه حمار وحشي دې چې هغه اکثر بلاسبب تیخته کوي،نودغه شان دوئ هم دی چې قرآن نه تختیدل نه دي پکار،اودوئ ترینه تختي.

(۳)"من قسورة"اضافي سره انتهائي تیزي منډې اواعراض طرف ته اشاره ده(بیان القرآن)

﴿بَلۡ یُرِیۡدُ كُلُّ امۡرِئٍ﴾بل دپاره داضراب انتقالي دي، او دیکښې ددوئ عناد اواعراض بله نمونه ذکر کیږي. مشرکینو به نبی کریم ﷺ ته وئیل چې مونږ په تا تر هغه پورې ایمان نه راوړو، تر څو چې دالله ﷻ طرف نه زمونږ هر یوکس په نوم خط نه وی راغلې، چې هغې کښې ستا د اتباع حکم وی.

﴿ كَلَّا ﴾زجر دي چې دوئ له داسې مطالبې نه دي كول پكار ﴿بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْآخِرَةَ﴾ اضراب ابطالی دي چې اصل معامله دایمان نه راوړلو "ایتاء د صحف" نه ده ، بلکه خوف آخرت فقدان دي، چي دوئ سره دآخرت فكراوخوف نشته.

﴿كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴾دلته هم «كلا»ردع دي، چی دوئ دخطوطو مطالبی ځه دپاره کوی. دنصیحت اغوستلو لپاره خو قرآن کافی دي، خطونو ته حاجت نشته، څوک چه نصیحت قبولول غواړی نودقرآن نه دی نصیحت واخلی،لیکن داهم دالله ﷻ په توفیق اوخوښه سره کیږی.

﴿هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴾یعنی الله ﷻ دی لائق دي چه دعذاب نه ئی یره اوکړې شی، ایمان پری راوړې شی،اوهغه لائق دي چه ایمان راوړونکو اوتوبه ایستونکوته مغفرت اوکړی.

ركوعاتها (٢)	سورة القيامة مكيّة	آياتها (٤٠)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٧٥) وحسب النزول (٣١)

نَزَلَتْ بَعْدَ سُورَةِ الْقَارِعَةِ وَقَبْلَ سُورَةِ الْهُمَزَةِ

ربط: ماقبل سورتونوکښ مسئله دتوحید وه، اوس دی سورة نه ترسورة الاعلی پوری مسئله دثبوت دقیامت ذکرکیږی هریوسورة کښ علی سبیل الترقی، څکه چه مشرکان لکه څنګه دتوحیدنه منکروؤ دغه شان دقیامت نه هم منکروؤ، اوچونکه توحید اصل الاصول دي نو دتوحید ذکربه ورسره هم کیږی یوسورة کښ به توحید ذکروی بل کښ به نه وی.

خلاصه: آیت ۱. ۲ کښ پوری ثبوت قیامت باندې دوه مشاهدی پیش کیږی.

آیت ۳ نه تر ۶ پوری، زجر اودعوه دسورت ده.

آیت ۷ نه تر ۱۵ پوری تخویف اخروی دي.

آیت ۱۶ نه تر ۱۹ پورې جمله معترضه ده لپاره دحفاظت قرآن.

آیت ۲۰ او ۲۱ کښ دماقبل تخویف تتمه ده.

آیت ۲۲، ۲۳ کښ بشارت اخروی دي.

آیت ۲۴ نه ترآخر پورې درې زجرونه ذکر کیږی.

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝ وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ
قسم دي وی خماپه ورځ دقیامت اوقسم دی وی خماپه نفس ملامته کونکی باندی، آیاګمان کوی انسان داچه
أَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ۝ بَلٰى قٰدِرِيْنَ عَلٰٓى أَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝
چرې به هم جمع نکړو مونږ هډوکی دده. خامخابه ئې جمع کړو، حال داچه قادریو مونږ پدی چه برابرکړو بندونه دګوتو دده
بَلْ يُرِيْدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝ يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝
بلکه اراده لري انسان ددی چه تکذیب اوکړی دمخه څه چه دده مخې ته دي، تپوس کوی چه کله به وی ورځ دقیامت

﴿ لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ ﴾دادوه شاهده پیش کیږی په قیامت باندې.«۱»اول شاهد خپله قیامت دې ،یعنی داقیامت خپله د خپل حقیقت گواهی ورکوی.آفتاب آمد دلیل آفتاب. دَ قیامت خومره احوال او اهوال بیان شوی دی داټول دَدې گواهی ورکوی چې قیامت شته دې «۲»دویم شاهد نفس لوامه دې،یعنی کله چې هم انسان دَدې نه انکار کوی، نو د هغه ضمیر او نفس دې په انکار باندې ملامته کوی.

﴿ وَلَآ أُقْسِمُ بِٱلنَّفْسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴾داهغه نفس دې چې انسان په خلاف شرع اوناجائز باندې ملامته کوی،نفس درې قسمه دی«۱»نفس مطمئنه«۲»لوامه«۳»اماره ،نوپه دې قسم سره قسم خوړولونه معلومیږی چې دَدی عندالله لوئ قدر دی،دَنفس اقسامو تفصیلات دیارلسمی سپاری ابتدا کښې تیردی،اوجواب دَقسم محذوف دې چې هغه لَتُبعثُنَّ دې.

﴿أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَـٰنُ ﴾دازجر دې منکرینو دَقیامت ته، دلیل دې دَ جواب قسم. او دعوه دَ سورت ده . ﴿ٱلْإِنسَـٰنُ﴾نه مراد کافراومنکر دَقیامت دې، چې آیا دَ ده گمان دادې چې مونږ دَده هډوکی رایوځی کولې نشو.

﴿بَلَىٰ قَـٰدِرِينَ عَلَىٰٓ ﴾داابطال دې دَدوئ گمان،چه دوئ باکل غلطه خبره کوی ،قیامت به خامخا راځی،باقی داخبره چې زمونږ هډوکی به څنګه رایوځی کولې شی نوداالله ﷻ ته څه گرانه ده، الله ﷻ خو دَ دوئ دَ گوتو څوکو او بندونو په دوباره جوړولو باندې هم قادر دې، «قـٰدرین»حال دې دَ"نجمع" فعل محذوف دَپاره، اي نجمع قادرين ﴿نُّسَوِّىَ﴾ "تسوية" تخليق په احسن اومضبوط اندازسره "اتمام" ته رسولو ته وائی، ﴿بَنَانَهُۥ﴾ "بنان" دگوتو څوکوته وائی او دلته ترینه مراد یا پوره جسم دې څکه چې دادَجسم انسانی اطرافو«خپې لاسونو»انتهاده،نو چې کله چې دَ دې تخلیق اوشی نو جسم تخلیق ورسره انتهاء ته اورسی، یا "بنان" نه مراد حقیقتاً د گوتو څوکې دی، اومقصد دادې چې ستاسو وجود خوغټ اوښکاره شې دې،داخو آسان کار دې الله ﷻ خوستاسو دگوتو څوکې هم دوباره پیدا کولوباندې قادردې، حالانکه «۱»دا خویو دَجسم مرکزی حصه نه ده«۲»بل ورکې غوندې جزدې«۳»بیادگوتو یویوبند کښې کنږ شمیر ورې ورې لکیری دی هغه هم جوړول دی«۴»اوبیادَهرسری دگوتو لکیری دَبل نه جداهم دی.

﴿بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ﴾ اضراب دې اوترقي ده. دماقبل نه چې صرف داګمان نه دې بلکه ده خو دَقيامت او راتلونکي حالاتو تکذيب خه کلکه اراده کړې ده ﴿لِيَفْجُرَ﴾ اى ليكفر ويكذب ﴿أَمَامَهُ﴾ ضميرراجع دې انسان مکذب ته. اى مااَمامه. يعنى چه کوم حالات ده ته مخې ته راروان دی چه قبردې، بعث بعدالموت دې په هغې دې کفرکوی.

﴿يَسْأَلُ أَيَّانَ﴾ داد فجور تفصيل دې يعنى بطوراستهزاء تپوس کوى چه قيامت به کله راځي

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝ وَجُمِعَ الشَّمْسُ
پس کله چه اوبريښي نظر اوتوره شي سپوږمۍ اوجمع کړې شي نور
وَالْقَمَرُ ۝ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝ إِلَىٰ رَبِّكَ
اوسپوږمۍ. وائي به انسان پدغه ورځ چه چرته دې ځائ دتيختي هرګزداسي نده نشته دې ځائ دخلاصۍ په طرف درب ستا
يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝ يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝
پدغه ورځ ځائ دقرارئ دې خبربه کړې شي انسان پدغه ورځ په هغه عملونو چه ئې مخکښې ليږلي دي او وروستو ئې پريښي دي
بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۝
بلکه انسان به پخپل ځان بنه ليدونکې وى ګواهي کونکې به وى اګرکه پيش به کړى ډيرعذرونه خپل

﴿فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ﴾ داتخويف اخروى دې اوجواب دې دَالله ﷻ طرف نه. اوجواب کښې ورته دَ قيامت اهوال بيانيږى، چې نن خودوئ استهزاء کوى قيامت پورې، خوچې کله دوئ اهوال اوګورى نو بيا به دَ تيختې ځائ تلاش کوى اوتختې دې به نشى، برق البصر ته مراد دَسخت خوف اوهيبت ناک منظر نه سترګو بريخيدل دى.

﴿وَخَسَفَ الْقَمَرُ﴾ دويم هولناکى بيانيږى، چې سپوګمئ نه به الله ﷻ نور اورڼا سلب کړى. 'خسف' نه دلته مراد بې نوره کول دى، معروفه معنى تندرنيول نه دى.

﴿ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴾دریم هولناک حالت بیان دی یعنی کله چې نوراو سپوږمۍ جمع کړی شی، (۱) نوراو د سپوږمۍ جمع نه مرادیا دادي چې دواړه یوبل سره ټکراوخوړی او کائنات نظام درهم برهم شی، (۲) یاداچې دواړه الله ﷻ د مغرب نه طلوع کړی، (۳) یادادواړه الله ﷻ بې نوره کړی الی غیر ذلک من الاقوال.

﴿ يَقُولُ ٱلْإِنسَـٰنُ يَوْمَئِذٍ ﴾ای یوم اذ تقع هذه الامور(روح)یعنی کومه ورځ چه دا امور واقع شی، چه هغه ورځ د قیامت ده، ﴿كَلَّا﴾ردع دی، چه د فرارلاره بالکل نشته﴿ لَا وَزَرَ ﴾وزر پناه گاه ته وائی یعنی هیڅ پناه گاه نشته. ﴿إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ﴾یعنی تختیدل تختیدل نشته نن ورځ صرف د الله ﷻ په حضور اودرباز کښې حاضری اود خپلو سزاوجزا د پاره استقراردی.

﴿ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾(۱) قدّم نه مراد فعل دی، یعنی کوم عمل ئی چه کړی وی که خیروی او که شر، نو په خیر به ورته ثواب ورکولې کیږی، په شربه ورته عذاب، او د﴿وَأَخَّرَ ﴾ معنی ترک ده، یعنی ترک خیرئی کړی وی که ترک شر، نوپه اول به ورته عذاب ورکولې کیږی اوپه دویم به ورته ثواب.

(۲) یا﴿ قَدَّمَ﴾نه مرادهغه عمل دی چه پخپله ئی کړی وی که نیک وی که بد، اود﴿ وَأَخَّرَ ﴾ نه مرادهغه عمل دی چه دی ئی ذریعه جوړه شوی وی نیک وی که بد، لکه په حدیث کښې دی: مَن سنّ فی الاسلام سنّةً حسنةً کانَ له اجرهاواجرمن عمل بهابعده من غیران ینقصَ من اجورهم شیء، و مَن سنّ فی الاسلام سنةً سیئةً کان علیه وزرهاووزرُمن عمل بهابعدهُ،من غیران ینقصَ من اوزارهم شیء(مسلم وغیره).

(۳) یاد﴿قَدَّمَ ﴾نه مرادهغه مال دی چې خپل ژوندکښې ئی صدقه کړی وی او﴿وَأَخَّرَ ﴾نه مراد هغه مال دی وارث ته ئی پریښې وی، یا ئی وقف کړی وی.

﴿ بَلِ ٱلۡإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ ﴾ماقبل نه ترقى ده،چه انسان دعمل نه خبره ول خوصرف د اعزاز يا توهين لپاره وي، ورنه هرانسان پخپلوعملونوبه پخپله ګواه او ښه خبر به وي.اګرچه خان باندى به بيا ډيرې پردى اچوى،عذرورنه به پيش كوى،لكه كافران به وائى واللهِ ربّنا ما كنّا مشركين ﴿بَصِيرَةٌ ﴾په معنى دَ بينة او واضحة سره دې،اوصفت دې دَموصوف محذوف دَ پاره، اي حجة بينة او «على نفسه» جار مجرور "بصيرة" سره متعلق دى. او دا خبر دې دَ "الانسان" د پاره ﴿ مَعَاذِيرَهُۥ﴾جمع دَ "معذرة" پمعنى دَعذر

لَا تُحَرِّكۡ	بِهِۦ	لِسَانَكَ	لِتَعۡجَلَ	بِهِۦٓ ⑯	إِنَّ	عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ
مه خوزه وه ته پدى قرآن ژبه خپله چه ته جلتى اوكړى په دې.بې شكه زمونږ په ذمه دى جمع كول ئى په سينه ستاكښې						
وَقُرۡءَانَهُۥ	⑰	فَإِذَا	قَرَأۡنَٰهُ	فَٱتَّبِعۡ	قُرۡءَانَهُۥ	⑱
اولوستل ئى (په ژبه ستا)،پس كله چه مونږاولولوقرآن(په لسان جبرئيل)نوته اتباع كوه دَهغه دلوستلو،						
ثُمَّ إِنَّ عَلَيۡنَا بَيَانَهُۥ ⑲						
بيازمونږپه ذمه دى بيان دَمعانيؤددى قرآن						

﴿ لَا تُحَرِّكۡ بِهِۦ لِسَانَكَ ﴾ داجمله معترضه ده،پديكښې دَقرآن مجيددَحفاظت بيان دې،په بخارى وغيره كښې دَحضرت ابن عباس﷜نه روايت دې چه ابتداء كښې به كله حضورﷺباندى وحى نازليده، نوحضورﷺ به اوريدله هم، اوورسره به ئې په خولې وئيله هم، دَ دې خوف نه چه هيره رانه نشى، نو دا امرمشكل وو، نوالله﷯ داآياتونه نازل كړل، چه داخوف مه كوه چه قرآن به رانه هير شى، ضائع به شى، دا زمونږ ذمه وارى ده چه مونږ به ئې ستاپه سينه كښې محفوظه كوو، نو دَ وحى ختميدلو نه مخكښې ئې مه وايه،كقوله تعالىٰ: ولاتعجل بالقرآن من قبل ان يُقضىٰ اليک وحيهُ. (طه).

﴿إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ ﴾ يعنى دَدې قرآن جمع كول اومحفوظه كول ستاپه سينې كښې زمونږ ذمه وارى ده، ﴿وَقُرۡءَانَهُۥ﴾قرآن دلته مصدردې پمعنى دَقراءة،يعنى ستاپه ژبه باندى لوستل هم

زمونږ ذمه واري ده، داسې به ئې درته اسان کړو چه کله هم ستاخوښه وي قرأت بې کولې شې﴿فَإِذَا قَرَأْنَاهُ ﴾يعني چه کله په لسان دَجبرئيل زمونږوحي تمامه شي نوبياتې لوله په ذهن کښ به دې راسخه شي، بعضو وائي دَاتباع نه مراددَاوامراونواهي ؤاتباع ده

﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴾يعني دَقرآن دَمشکلومقاماتوتشريح.دَاحکاماتو وضاحت،داهم زمونږذمه واري ده، که تاته دَيوآيت په معنى اومطلب ځان پوهول مشکل وي،نوسوال کولو کښ جلدي مه کوه، مونږ به ئې درته بيان کوو ،گوياچه حضورﷺته په حفظ اوپه مطلب باندې پوهيدلو دواړوکښ عجلت وؤ.دينه معلومه شوه چه حديث دَحضورﷺهم دَاللهﷻدَطرفه الهام دې، پدې وجه دَقرآن په شان ئې منل ضروري دي.

دَ دې اياتونو دَ ماقبل سره ربط باره کښ دَ مفسرينو ډير اقوال دي:

(۱)امام رازيرحمه الله فرمائي چه دادَجملې معترضې په شان ده.او دَ قبيلې دَتنبيه دَمدرس نه ده، لکه په دوران دَ درس کښ يوطالب علم ليکل کوي، يا يوخوا بل خواگوري، نو مدرس ورته تنبيه ورکړي، چه اې طالبه اوس ليکل مه کوه، بلکه ماته متوجه شه، چه سبق ختم شي بيا به ئې اوليکې ، بيا دې نه پس مدرس خپل درس بياشروع کړي، نو درس دَ مدرس مربوط وي، دغه شان احتمال دې چه حضورﷺپه وخت دَ نزول دَ دې آياتونوکښ دَ يادولو په نيت وحي لوستله نوپه عين وخت کښ ورنه منع کړې شو، او بيا دوباره دَ قيامت ذکر شروع شو چه ﴿كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴾.

(۲)علامه شبيراحمدعثمانيرحمه الله فرمائي چه دادَ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾ يو وړه نمونه ده په دنياکښ،يعنې څنګه چه اللهﷻ په دې قادردې چه خپله وحي دَفرشتې دَ تګ نه ورستو په پوره ترتيب سره،متفردمتفردحرف،سره دَمعانيؤمعارفودَخپل پيغمبرعليه السلام په سينه کښ جمع کوي،نوهغه په دې هم قادردې چه دَ انسان نوې زاړه ټول عملونه راجمع کړي، انسان پرې په قيامت کښ خبرکړي،اودغه شان دَبدن خورې ورې ذرې په قيامت کښ را جمع کړي، انسان ترينه دوباره پيدا کړي(تفسيرعثماني).

(۳)حضرت حسين على الواني رحمه الله فرمائي چې ماقبل سره مناسبت دادې چې ديکښ تسلى ده نبى کريم ﷺ ته، چې کله الله ﷻ په دې قادر دې چې انسان ته دَمخکښ او ورستو

تول اعمالو خبروركري، نوهغه پدې هم قادر دی چې دا قرآن ستا به سينه كښې جمع كړي، لهذا ته غم مه كوه (جواهر)

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ۝ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ۝ وُجُوهٌ
چرته هم نه ده داسې، بلكه محبت ساتئ ناسوددنياسره، اوپرېږدئ يعنې شاته كوئ د آخرت، ځينې مخونه به
يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۝ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝
پدغه ورځ تازه وي خپل رب ته به كتونكي وي
وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ۝ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ۝
او ځنې مخونه به پدغه ورځ تراوه وي يقين به كوي داچه اوبه كړې شي ددوئ سره معامله ملاماتونكې سخته.

﴿ كَلَّا ﴾ دپاره د ابطال دي (التحرير والتنوير) اودي تعلق د "ولو القى معاذيره" سره دي، يعني كه ډېر معذرتونه اوكړي خو دا معذرتونه به ئې نه قبليږي.

﴿بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴾ دا د ﴿ كَلَّا ﴾ اجمال تفصيل دي، يعني عذرونه به ئې ځكه نه قبليږي چې دوئ دنيا پسې لګيدلي وو، او آخرت ئې پريخودلې وو.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ دابشارت اخروي دي، چه د مؤمنانو مخلصانه مخونه به دقيامت په سخته ورځ كښې د ډيرې خوشحالئ په وجه تروتازه وي ﴿إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾ يعني دخپل رب ديداركونكي به وي، په ترمذي وغيره كښې دابن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ فرمائي: انّ ادنیٰ اهل الجنة منزلة لمن ينظرالی جنانه وازواجه ونعيمه وخدمه وسرره مسيرة الف سنة، واكرمهم علی الله من ينظرالی وجهه غدوة وعشية. اهل جنت كښې به ادنی ترينه درجه د هغه كس وي چې هغه به ديو كال په مسافت خپل باغات، بيبياني، خادمان، اوتختونه ويني، او تولو نه ګران به دالله ﷻ هغه كس وي چې سحر مابنام د هغه ديدار كوي. بيا حضور ﷺ دا آيت تلاوت كړو.

اهل السنت والجماعت دی ايت اودغه شان نوروآياتونه اواحاديثونه استدلال كوي چه مؤمنان به په جنت كښې دالله ﷻ ديداركوي، معتزله وغيره ګمراه فرقې ورنه انكاركوي، ددی

تفصيل دَدي تفسيرپه دويم جلدصفحه نمبر(۴۵۱)کښ تيرشويدي هلته دي اوکتلي شي

﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ﴾تخويف اخروى دې چه دکافرانومخونه به دقيامت دَسختئ پوجه بې رونقه، بدشکله به وى،﴿ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا ﴾ضمير په "تظن" کښ راجع دې وجوهو دَ کافرانو ته، "ظن" پمعنى دَيقين دې،﴿فَاقِرَةٌ ﴾دَ "فقر" نه دي ملاهډوکى ته وائى اومراد ترينه لوئ عذابونه دى، يعنى دايقين به کوى چه اوس به ماسره داسى معامله کيږى چه ملابه مى ماته وى، دَ ملاهډوکي دَتول بدن بادشاه دې چه دې مات شى نوټول بدن کارپريدى

كَلَّآ	إِذَا	بَلَغَتِ	التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾	وَقِيلَ	مَنْ ۜ	رَاقٍ ﴿٢٧﴾
هرګزدنياسره محبت مکوئ،کله چه اورسيږى روح مرئ ته اواووئيلي شى څوک دي،دم اچونکي،علاج کونکي						
وَظَنَّ	أَنَّهُ	الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾	وَالْتَفَّتِ	السَّاقُ	بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾	إِلَىٰ رَبِّكَ
اويقين اوکړى مرکيدونکي چه داوخت دَفراق دې اوتاؤشى يوه پنډئ دَبلى پنډئ سره په طرف دَرب ستا						
يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾						
په دغه ورځ ورتلل دى						

﴿ كَلَّآ ﴾ديکښ ردع اوزجر دې دَدنيا په محبت يعنى دنيا محبت پريګدئ،مرګ درته راروان دې دهغې فکر اوغم اوکړى،﴿إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴾ضمير دَ"بلغت"روح انسانى راجع دې چې حکماً مذکور دې "التراقى" جمع دَ "ترقوة"ده، دَمرئ هډوکى ته وائى،يعنى کله چې انسان خنکدن شروع شى اوروح ئې مرئ ته را اورسى او حالت ئې خرا ب شى.

﴿ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴾يعنى دى حالت کښ ده نه ګير چاپيره ناست کسان چغې کړى، هلئ دم ګړې راولئ، زر کړئ طبيب راولئ ، «قيل» فعل مجهول څکه راوړلي شوې دې چې دې وخت کښ هائ هوئ وې دَ قائل پته نه لګى، «من راق»استفهام خپلې حقيقې معنى باندې محمول دې ، يعنى دم ګرى څوک دې،چې راشى اودې دم کړې . يا استفهام دَ استبعاد او انکار دَ پاره دې، يعنى اوس به څوک دَ ده علاج اوکړى؟دې نشى بچ کيدلې.

﴿رَاقٍ﴾ دَ "رقية" نه مأخوذ دې، دم ګرى ته وائى، دلته ورنه مراد مطلقاًمعالج دې، برابره خبره ده چې هغه دم ګرې وي او که طبيب وى ، چونکه عربو کښې دمونو رواج ډير وؤ، نوځکه "راق" ذکر اوشو. بعض وائى ﴿رَاقٍ﴾ دَ "الرُقى" نه مأخوذ دې ، "عروج" يعنى بره ختلو ته وائى، نو دا کلام دَ ملائکو دَ موت دې ، يعنى ملائک دَ موت به دَ موت په وخت کښې وائى،دَده روح اچتونکې څوک دې، دَ رحمة ملائکى به ئى پورته کوى او که دَ عذاب؟

په "منْ" باندى سکته ده، ځکه دغه وخت خلقو باندې هم رعب په وجه سکته وى، ساه ئى لنډيږى.

بهر حال جمهور مفسرينوپه نيز دَ "من راق" قائلين يو نوع کسان دې،چې هغه دَقريب المرګ خپل خپلوان دى اويا ملائک دى، البته دَحضرت شيخ غلام الله خان صاحب رحمه الله په نيز دَ"منْ" قائل جدا دې اودَ"راق"قائل جدا دې، دَ"منْ"قائل خپل خپلوان دى چې دَانسان ځنکدن شروع شى، نو دوئ "منْ،منْ" شروع کړى،چې چاپسى ئى بوځو ،چرته ئى بوځو ،وغيره او "راق" قريب المرګ په خپله دې، يعنى دې به ورته اوائى چې څوک دم ګرې را اوغواړئ، چونکه قائلين جدا جدا دى دې وجهې نه مينځ کښې سکته راغلى ده.

﴿وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلْفِرَاقُ﴾ "ظن"په معنى دَيقين دې،يعنى دامړې دغه وخت کښې يقين اوکړى چه بس اوس دى څوک بچ کولو والانشته،محبوبې دنيا،دَ دى دَخوندونو او د بال بچ اوبى بى، دوستانو نه دَ فراق وخت راغې،تعبير دَ يقين نه په ظن سره ځکه اوشوچه ترڅودَانسان روح دَده په بدن کښې وى دې ترهغه وخته طمع کوى دژوند ،دَوجى دَډيرمحبت نه،نويقين ئى نه راځى چه زه مرکيږم(روح).

﴿وَٱلْتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ﴾يامحمول دې په ظاهرباندى،چه دَمړى دَبدن نه روح اوځى، نو ځنې وخت دَډيرى سختئ وجهې نه يوه پنډئ دَبلې پنډئ نه تاؤشى ،يوه دَبلى نه بيلول دَده په واک کښې نه وى،ياساق کنايه ده دَسختئ نه،يعنى يوه سختى دَبلى سره ضم شى،پرله پسې وربادى سختيانى راشى،دنيانه فراق يوه سختى،مرګ بله سختى، قبر بله سختى،بعث بله سختى،حساب کتاب بله سختى.﴿إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمَسَاقُ﴾دادَالله ﷻ طرف ته راونګى ورځ ده ،"مساق"مصدر ميمى دې په معنى دَ"سوق"سره

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝ ثُمَّ ذَهَبَ
پس نه ئې تصديق ۰اوکړو اونه ئې مونځ اوکړو،بلکه تکذيب ئې اوکړواواعراض ئې اوکړو،بيالاړو
اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ۝ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝
خپل اهل ته تکبر کوی‌هلاکت دی وی تاله بیادی هلاکت وی بیاهلاکت دې تاله بیاهلاکت دې

﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى﴾دازجردې منکرينودحشرنشرته،ضميرپه دواړوځايونوکښې انسان ته راجع دې چه مذکوردې په﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهٗ﴾کښې،چه مرادورنه مطلق کافرمکذب دې،يعنى دومره دلائلو،وعظ ونصيحت اوتخويف وبشاراتو باوجود ده نه ايمان راوړلو او نه ئې شريعت احکامات اومنل.﴿ صَدَّقَ﴾دتصديق نه دې،يعنى تصديق ئې اونکړو په اللهﷻ،اوپه رسول اللهﷺ،اوپه قرآن ،اوپه قيامت،چه دااصول ددين دی،﴿وَلَا صَلّٰى﴾ اونه ئې فروع اوکړل چه مونځ وغيره دی، بلکه بنه په ښکاره ئې ترينه انکاراواعراض اوکړو.

﴿ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ ﴾يعنى کفراوعصيان باندی فخراوغروراوتکبرسره دخپلومتعلقينو اوخپلوانوپه لوری ځی،اهل نه مراداهل مجلس دی﴿يَتَمَطّٰى ﴾مأخوذدې د"المط"نه په اصل کښې"يتمطط"دې،ای يتمدد،تکبر په وجه اوږدو اوږدو قدمونواغستلوته وائی،يادَ"مطا"نه دې، شا ته وائی،متکبر هم دَ تکبر په وجه شا ګرځوی.

﴿ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴾"اولی"مقلوب دَ"ويل"دې، پمعنی دَهلاکت"اولی"مبتدادې"لک"ئی خبردې،يا"اولی"اسم تفضيل دې پمعنی دَاحسن،او،احری نو خبردې دَمبتدامحذوف ای النّاراولی لک،يعنى اوردَجهنم تادپاره ښه لائق اوښه دې(روح المعانی).

﴿ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴾تکراردَتاکيددپاره دې،ياپکښې څلورقسمه عذابونوته اشاره ده، اول عذاب دَمرګ،بياعذاب دَ برزخ،بياعذاب دبعث،بياعذاب دَجهنم(قرطبی).

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ
آیاگمان کوی انسان دَدی خبری چه پرې به خودلې شي بیکاره آیانه وزدا انسان یوڅاڅکې پلیت دمنی
يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ
چه غورځولې شوپه رحم کښې بیاوو دې ټکړه دَوینې نو الله ﷻ پیدا کړو بیائې برابر کړل اندامونه دده بیائې اوګرځولو
مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾
دَده نه دوه جوړې نارینه اوښځه، آیانده دغه ذات قادرېدی چه ژوندی کړی مړی ورستو دمرګ نه.

﴿ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴾ دا هم زجردې چې آیا دې داګمان کوی چې څه بې کار پیدا شوی یم، نه ورته دنیا کښې څه ذمه داری حواله شوې ده، اونه دَڅه احکاماتو مکلف کړې شوې دې، اونه به ورسره آخرت کښې حساب کتاب کیږی، اودوباره به نه ژوندې کیږی.

﴿ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ ﴾ دا په ثبوت دَقیامت اوبعث بعد الموت باندی دلیلِ عقلی دې، او رد دې دَ مذکوره ګمان، چه آیا هغه ذات چه انسان ئې دَمرداری نطفی دَمنی پیدا کړیدې او برابر اندامونه ئې ورله ورکړیدی، او ځوک ئې نر او ځوک ئې ښځه پیدا کړې ده ، نو آیا دا دومره عظیم الشان نظام بې غرضه او بې مقصده پیدا دې؟ هرګز نه . بلکه د انسان تخلیق په دې ګواه دې چې دې بې مقصده نه دې پیدا کړې شوې ، د ده نه ضرور څه مطالبات شته دې ، او دمرګ نه بعد به ورنه د دې حساب کتاب کیږي ، او دې به دوباره ژوندې کیږي ، او کوم ذات چې اول خل دې پیدا کړې دې هغه به ئې دوباره پیدا کوي، او هغه په دوباره پیدا کولو قادر دې ، «الیس ذلک بقادر » په حدیث کښې دی چه کله به حضورﷺ دا آیت اولوستلو ، نو اوونیل به ئې «سبحانک اللّهم وبلی» په یوروایت کښې دی چه ځوک دا آیت الولی نو «بلی» دی ورپسی اووائی.

ركوعاتها (۲)	سورة الدّهر مدنية	آياتها (۳۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۶) وحسب النزول (۹۸)

نزلت بعدالرّعدوقبل الرّحمٰن، دی سورة ته سورة الانسان هم وائی

ربط: ماقبل سورة کښې مسئله دقیامت اوبعث بعدالموت باندی شواهدذکرشول، دی سورة کښې دامسئله علیٰ سبیل الترقی ذکرکیږی چه دانسان وجودپخپله یوه نمونه ده دبعث بعدالموت چه انسان مودعدم نه دنطفی په ذریعه وجودته راوستلو، آلات داوریدلو، لیدلو موورته ورکړل نودانمونه ده چه الله ﷻ دی انسان په دوباره پیداکولوباندی هم قادردې.

خلاصه دسورة: داول آيت نه ترآيت (۳) پوری دالله ﷻ قدرت یوه نمونه ذکرکیږی، آيت (۴) تخويف اخروی دې، بیاترآيت (۲۲) پوری بشارت اخروی دې، آيت (۲۳) ترغیب الی القرآن دې، آيت (۲۴) تسلی ده حضور ﷺ ته، آيت (۲۵، ۲۲) بیان دتوحید دې، او ذکر الهی دې، آيت ۲۷. ۲۸ کښې زجردې، اوآيت ۲۹ نه ۳۱ کښې دسورت لب لباب اوخلاصې بیان دې.

هَلْ أَتٰى عَلَى الْإِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا
بیشکه راغلی دې په انسان باندی یووخت دزمانی نه داسی چه نه وودې څه شئ
مَّذْكُوْرًا ۝ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ۖ نَّبْتَلِيْهِ
قابل دذکر بی شکه مونږ پیداکړیدې انسان دنطفی مخلوطی دمورا وپلار نه. چی ازمیښت اوکړو مونږ دده
فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ إِمَّا شَاكِرًا
نوا وګرځولو مونږ دې اوریدونکې لیدونکې، بی شکه اوښودله مونږه ده ته سمه لاره، یا به دې شکرکونکې شی
وَّإِمَّا كَفُوْرًا ۝ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَا۟ وَأَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ۝
اوبله کفرکونکې شی، بی شکه مونږ تیارکړیدی لپاره دکافرانو زنځیرونه اوطوقونه اواور دجهنم

﴿ هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ ﴾دادَقدرت الهی یو ، نمونه ده په امکان دَبعث بعد الموت یعنی انسان دې خپل تخلیق باندې غوراوکړی ده باندې یوه زما نه داسې تیره شویده چې دَده پکښې هیڅ وجود نه وؤ،بیا الله ﷻ وجود ته راوستلو نوکله چې مړشی نوبیابه ئی هم دغه الله ژوندې کوی،"هل"دَپاره دَتحقیق پمعنی دَ"قد"سره دی،"الانسان"نه مراد جنس انسان دی.

﴿حِينٌ﴾ محدودزمانې ته وائی لګه وی اوکه ډیره،اودلته ترینه دنیاته راتلو نه مخکښې زمانه مراده ده،﴿الدَّهْر﴾غیر محدود زمانې ته وائی،یعنی دَ دهر یو زمانه پرې تیره ده.

﴿لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴾جمله صفت ده "حین" اونفی دَقید"مذکورا" ده او"مذکورا"نه مراد قابل ذکر او خاص شې دې،یعنی یقینا په انسان دَ دَهر یو داسې وخت هم تیر دې چې دیکښې څه خاص اوقابل ذکر شې نه وؤ، او دانسانیت په لقب نه یادیدلو ،بلکه چرته دَ عناصرو اربعؤو په صورت کښې، چرته دَ میوؤ او غذاګانو په ضمن کښې، او چرته دَنطفې په شکل کښې وؤ.

﴿خَلَقْنَا﴾دیکښې ئی دَتخلیق کیفیت ذکر کیږی﴿أَمْشَاج ﴾صفت دې دَ"نطفة" جمع ده دَمَشج اختلاط په معنی کښې استعمالیږی،یعنی دَموراوپلار مخلوطی نطفې نه مودې پیداکړو.

سوال:امشاج جمع ده،اونطفه مفرد دې، اوموصوف صفت مطابقت ضروری دې په وحدت، تشنیه اوجمع کښې؟

جواب:(۱)یوجواب داورکړې شوې دې چې چونکه نطفه مختلفواجزا ومجموعه ده ، اوبیا دلته مراد دَبنځې اوخاوند دواړو نطفه ده، نوځکه ورله صفت جمع راوړلې شو.

(۲)دویم جواب داورکړی شوې دې چې "امشاج" جمع نه دې، بلکه "افعال"په وزن مفرددې لکه اعشار.

• ﴿نَّبْتَلِيهِ﴾ دې کښې مقصد دَتخلیق بیانیږی،یعنی عبث موندې پیداکړې،بلکه دَ خپلو احکاماتو مکلف خوګرځولې دې اودنیاکښې ئی آزمیښت کوؤ چې عمل کوی اوکه نه.

﴿ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾ یعنی چو نکه مقصود دَ انسان تخلیق نه ،د ده ابتلاء ده، نو ځکه ورله سمع اوبصر قوت ورکړو، چې دَالله ﷻ وحدانیت دلائل پرې واوری او اوګوری، او دَحق اخذ او فهم استعداد پکښې پیدا شی.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ اوصرف په دی مو هم اکتفاء اونکړه ، بلکه ده نه مو سمه لاره هم اوښودله په ذریعې دَانبیاؤو ، او آسمانی کتابونو ،اوس دَ ده مرضی ده چه شکرکونکې ګرځی یعنی ایمان راوړی اوکه ناشکره یعنی کفرکوی.﴿ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴾دواړه یاحال دی دَمفعول دَ ﴿هَدَيْنَٰهُ﴾ نه یا خبر دي "کان"مقدر د پاره. تقدیر دا رنګه دي،سواءکان شاکراً او کان کفوراً.

﴿إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ﴾انسان ته تخویف دې چه کفورمه جوړیږه، ځکه چه مونږ په آخرت کښې دکافرانولپاره ډیرسخت سخت عذابونه تیارکړیدی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝ عَيْنًا
بې شکه نیکان څکی به دَشرابودکاسی نه چه وی به خلط دَهغی سره کافور،دابه یوه چینه وی
يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
چه څکی به دینه بندګان دَالله ﷻ ،بیوی به ئی به بیولوسره،پوره کولودوئ‌نیکان‌نذراوویریدل به
يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا
دَهغی ورځی نه چه عذاب دَهغی خوردې او ورکوؤ به ئي خوراک په محبت دَالله تعالی کښې مسکین ته
وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ
اویتیم ته اوقیدی ته،وائی دوئ بې شکه مونږخوراک درکوؤتاسوته لپاره دَرضادَالله ﷻ نه لرومونږاراده
مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ۝ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا
ستاسونه دَبدلی اونه دَصفت کولو،بې شکه مونږ یریږودَخپل رب نه دَداسی ورځی
عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ۝
چې دَغم ډکه اواوګده ده

﴿إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ﴾ دې كښې بشارت دې شاكرينو ته. چې دوئ به جنتونو كښې مزې و عيش وعشرت كوي، او داسې شراب به وربانديې څكولې كيږي چې هغې كښې به د كافوروچينې اوبه ميلاوې شوې وي،﴿مِن كَأْسٍ﴾ دَشرابوډكې پيالې ته وائې . اوكله نې اطلاق په شرابوباندې هم كيږي، دلته دواړو معنى اغستلې كيدې شي او"من"دَپاره دَتبعيض دې اي بعض كاس، دې كښې اهل جنت عيش وعشرت طرف ته اشاره ده چې داشراب دَ خوند لو مستئ نه څكي، تندې دَوجهې به نه څكي، لكه دنيا كښې دَ مستو اومالداره خلقو عادت وي﴿مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ دَدې جملې متعدد تفسيره شوي دي:

(۱) كافور چينه ده په جنت كښې، چې دَ هغې اوبه په رنګ اوخوشبو كښې دكافوروپه شان دې نودهغې اوبه به دې شرابوكښې ميلاوولې كيږي، دې صورت كښې ورستونې آيت كښې ر روان "عينا" بدل دې دَ كافوراً نه.

(۲) كافور نه حقيقتاً كافور مراد دې الله ﷻ به په دې شرابو كښې كافور ميلاو كړي (او دا جنت كافور دې چې دَ هرقسم نقصان اوضرر به پاک نه وي). اوبيا پرې دَ مشكو مهر اولګوي، اوجنتياتو ته به پيش كولې كيږي.

(۳) حقيقتاً به دَ كافورآميزش هډو سره وي نه، خو چونكه داشراب به په صفائي ، رنګت، او خوشبوئې كښې دكافور په شان وي، نودې اوصافو سره اتصاف دَوجهې نه وربانديې اطلاق دَ آميزش اوشو، دې دواړو صورتونو كښې"عينا" بدل دې، دَ"من كاس"محل نه.

﴿يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ﴾ "شرب" فعل بلاواسطه حرف جر متعدى كيږي، خودلته چونكه تلذذ اومزج معنې ته متضمن دې، نو ځكه ورنه ورستو "باء" ذكر شويده، اي يشرب متلذذا بها وممزوجاً بها، يعنى نيكان به دا شراب چې دكافورو اميزش پكښې وي په خوند اومستئ سره څكي، جمله صفت ده دَعيناًدَپاره.

﴿يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا﴾ دابل صفت دې دَ﴿عَيْنًا﴾ يعنى چه مؤمنان ئې كوم طرف ته غواړي بوځې به ئې، بطوراكرام په دغه چينه دَدوئ تابع وي.

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾ علت دي دَماقبل چه دوئ ته دانعمتونه ولې ملاويږي.او دَ ابرارو اوصاف ذکر کيږي چې هغه دَدې نعمتونو ميلاويدلو سبب ګرځيدلی دي. وفائ نذر دائی اول صفت دي، او دا کنايه ده دَ ادا کولو دَ ټولو واجباتونه.بعض وائی نذر نه مراد عهد دي. يعني وعدي پوره کوی،عام ده که خلقو سره وی اوکه الله ﷻ سره وی، چه هغه دَشريعت احکام پوره کول دی،په ازل کښې چه ورنه کومه وعده اخستې شوې وه

﴿وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ﴾ دويم صفت دي دَعباد الله ، چې هغه خوف آخرت دي، شر نه مراد عذاب دي، ﴿مُسْتَطِيرًا﴾ خور وور ، دَ استطار نه دي ،اوسين اوتادَپاره مبالغې دی.

﴿وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ﴾ دائی دريم صفت دي چې ايثار دي، ضمير يا طعام ته راجع دي، نومطلب دادې چه خپل محبوب طعام مسکين ته يتيم او اسير ته ورکوی، ګويا چه لن تنالوا البرّحتّی تنفقوا مّما تحبّون باندې عمل کوی، ياضمير الله ﷻ ته راجع دي يعنی دَ الله ﷻ دَ محبت ،رضا د پاره طعام ورکوی،رياء اوشهرت ئې مقصد نوی.﴿أَسِيرًا﴾ نه مراد قيدی هم کيدې شی اوغلام هم، دَ صحابه کراموطرزعمل دَدوئ سره دَچانه مخفی نه دي،نبی کريم ﷺ چې کله دَبدر اسيران صحابوُو ته سپارل نودَهغوئ سره دَښه سلوک وصيت به ئې ورته هم کولو،خپله دَبدراسيرانو بيان دي چې صحابوُو سر به غنمو روټئ نه وه،خوکه چاچرته نه پيداکړه نوهغهٔ به خپله نه خوړه،مونږ له به ئې راکوله،اودغه شان جال بلکه دَدينه هم ښه سلوک دَغلامانو سره وو،دَعهد اول لوئ علماء اوګوره، نواکثر پکښې موالی«غلامان»دی، صحابوُو به لباس وخوراک کښې ځان سره برابر ساتل، اوخپل خدمت په ځائ ئې دينی تعليم ته فارغه کړی وو.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ﴾ جمله حال دي دَفاعل دَ﴿وَيُطْعِمُونَ﴾نه قائلين پکښې مقدر دي، يعنی دَدوئ دَاخلاص دَعلاماتونه داظاهريږی چه دوئ په لسان حال سره وائی چه مونږتاسو ته صرف دَالله ﷻ دَرضادپاره خوراک درکوو،نه درنه بدله غواړونه شکريه،چه زمونږصفت اوکړئ، بلکه زمونږخيرات صرف دَقيامت دَورځې دَسختئ نه بچ کولودپاره دي ، مونږ دَ هغې ورځې دَسختئ نه يريږو ،حضرت عائشه صديقه ﵂ به چه چاته صدقه ورکړه نوکه هغه به ورته

څه دعا اوکړه، نودې به ورته هم هغه شان دعا اوکړه. په دی نیت چه دُعا به دُعا په بدله کښې شی اوثواب دَصدقې به الله ﷻ سره باقی پاتی وی.

﴿يَوۡمًا عَبُوسًا﴾ عبوسا شوندې تریولوته وائی ،اواسنادئی یوم ته مجازی دې یعنی داسې ورځ چې پدیکښې به ډیرې سختې پریشانئ وجهې نه کافر سړې به شونډې تریو اووران نیولې وی ﴿قَمۡطَرِيرًا﴾ ابن عباس رضی الله عنه ئی معنی طویلا سره کړیده ،اوبعضوئی معنی تریوتندی سره کړیده.

فَوَقَىٰهُمُ	ٱللَّهُ	شَرَّ	ذَٰلِكَ	ٱلۡيَوۡمِ	وَلَقَّىٰهُمۡ	نَضۡرَةً	وَسُرُورًا ⑪
پس وبه ساتی دوئ لره الله دَعذاب دَدغی ورځې اووربه کړی دوئ ته تازګی اوخوشحالی.							
وَجَزَىٰهُم	بِمَا	صَبَرُواْ	جَنَّةً	وَحَرِيرًا ⑫	مُّتَّكِـِٔينَ	فِيهَا	
اوبدله کښی به ورکړی دوئ ته په سبب دَصبردَدوئ جنت اوریښمی لباس.تکیه وهونکی به وی په جنت کښې							
عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ	لَا يَرَوۡنَ	فِيهَا	شَمۡسًا	وَلَا زَمۡهَرِيرًا ⑬	وَدَانِيَةً	عَلَيۡهِمۡ	
په تختونوباندی.نه	به	وینی	پکښې	نور،ګرمی،اونه	یخنی.	اونږدې	به وی پدوئ
ظِلَٰلُهَا	وَذُلِّلَتۡ	قُطُوفُهَا	تَذۡلِيلًا ⑭				
سورې	دَهغی	اوتابع شوی به وی میوی	دَهغی	په تابع کیدلوسره			

﴿فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمِ﴾ دابشارت دې چې متفرع دې په ماقابل صفاتوباندې،یعنی دَدوئ دَخوف دَوجهې نه به الله ﷻ دوئ دَدې ورځې عذاب نه محفوظ کړی﴿وَلَقَّىٰهُمۡ نَضۡرَةً وَسُرُورًا﴾ دَدې ورځې پریشانی اوغم جنئ په بدله کښې به ورله الله ﷻ تازګی اوخوشحالی ورکړی.﴿وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ﴾یعنی دَطاعاتوپه تکلیفونودَنفس خواهشاتوپریښودلو اودَ محرماتو نه اجتناب کولوباندی صبرپوجه به ورته الله ﷻ جنت ورکړی،ریښمی لباس بئ اچولې وی،دَجنت په پالنګونوبئ تکیه ګانی لږه ولی وی،نه به ئی ګرمی کیږی نه ساړه.

﴿لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا﴾ نه مراد اثرلازم حرارت دي او﴿ زَمْهَرِيرًا ﴾يخني ته وائي يعني جنت موسم به متعدل وی نه به پکښې ګرمي وي اونه يخني، بعض مفسرين وائي چې شمسا نه مراد پخپله نور دې، او زمهرير نه مراد سپوږمۍ ده لکه قبيله طئ په لغت کښې ورته ونيلی کيږي. او مطلب دادې چې جنت به په خپله روښانه وی نه به سپوږمۍ ته محتاج دی او نه نور ته او بعض مفسرينو دَ شمسا نه نور اوزمهرير نه يخني مراد اغستې ده، او وائي چې کلام کښې صنعت احتباک دې اي لايرون فيها شمسا و لا قمرا،ولا حرًا و لا زمهريرا

﴿وَدَانِيَةً ﴾عطف دې په «متكئين» باندې اوحال دې، يعنې دَدوئ په مجلس باندې به دَ ونو څانګې راټيټې شوې وي،چې هغې سره به ئې دَمجلس حسن اوسرور دوبالا وي، ظلال سورې ته وائي، او دَ سورې نيزديکت اوټيټدل نه دې مراد ،بلکه کنايه ده دَ څانګو ټيټيدلو نه، نو څانګو باندې ظلال اطلاق شويدې،يا دانية صفت دې دموصوف محذوف "جنة"اي وجنة دانية اوداعطف دې په جنة باندې په «وجزاهم بما صبروا جنة» کښې، يعنې الله ﷻ به ورله يوبل جنت ورکړي چې دهغې به داکيفيت وی،کماقال الله تعالى: ولمن خاف مقام ربه جنتان(الرحمن)

﴿ وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا﴾اوداخانګې به دومره راټيټې وی چې دَدې نه دَميوې راشکول به بالکل آسان وی، هيڅ مشکل اوتعب به پکښې نه وی.

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا
اوګرځولې به شي پدوئ لوخي دَسپينوزرو اوګلاسونه چه هغه به شيشې وي شيشې
مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا
دَسپينوزرو به وي په اندازه کړي به ئې وي هغه جامونه په پوره اندازه کولو سره.اوخکولې به شي پدوئ په جنت کښې
كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾
پياله دَشرابوچه وي به خلط هغې سره عرق سونډداپوه چينه ده په جنت کښې نوم ورته ونيلی شي سلسبيل

﴿وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ﴾يعني په دوئ باندی دَسپینو زرو په لوخوکښ طعه شراب پیش کولې کیږی، اوداسی ګلاسونوبه وی چه شیشه به نې دسپینو زرو نه جوړه وی، نو دَ سپینو زروپشان به چمک داراوسپین هم وی اودَشیشی په شان به پکښ دبهرنه باطن هم ښکاری، دَ دنیایوه کارخانه هم داسی نشی کولې چه دَسپینو زرو نه داسی ګلاس جوړکړی چه دَشیشی په شان پکښ بهرنه څیزښکاری.

دَدی آیت اودَسورة زخرف(۷۱)وَيُطافُ عليهم بصحافٍ من ذهبٍ.په مابين کښ منافاة نشته. ځکه چه کله به ورته دَسروزرو په لوخوکښ اوکله به ورته دَسپینوزروپه لوخوکښ شراب ورکولې کیږی.

﴿ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴾ضمیرمرفوع یاساقیانو دَجنت ته راجع دې، نومطلب دادې چه دوئ به داګلاسونه په هغه اندازه ډک کړی وی چه جنتیان پری سیرابه کیږی، نه به لږ وی چه تږی پاتی شی، نه به زیات وی چه زړه ئی ترینه موړشی،بلکه چه څومره ئی زړه غواړی په هغه اندازه به پکښ شراب وی ، یا ضمیرجنتیانوته راجع دې،نومطلب دادې چه دوئ پخپلوزړونوکښ کومه اندازمقررکړې وه اودَ کوم مقداراشتهائی وه په هغه اندازه به ورته پیش کولې شی،نه زیات نه کم (کبیر،روح).

﴿وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلاً ﴾دابل قسم شراب به وربانذی څکولې کیږی، چه دیکښ به زنجبیل خلط شوی وی. "زنجبیل"سونټه(ادرک)ته وائی،داګرم وی،دَدی په خلط سره یو مزیدار تریخ والې پیداکیږی، دغه شان دَعربودامرعوب څیزوو،نومطلب دادې چه جنتیانو باندی به یوقسم یخ شراب څکولې کیږی چه کافوربه پکښ ملاؤوی،بل قسمه ګرم شراب چه زنجبیل به پکښ وی، بعضِ وائی زنجبیل په جنت کښ یوه چینه ده،مقربین به ورنه څکل کوی نودی قول په بناء﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلاً ﴾بدل دې دَ﴿ زَنجَبِيلاً ﴾نه،یعنی دازنجبیل په جنت کښ یوچینه ده چه سلسبیل نوم ئی دې،دیته ځکه سلسبیل وائی چه سلسبیل معنی ده، صافی بهیدونکی، اوپه حلق کښ اسانئ سره تیریدونکی ،دابه هم په حلق کښ په آسانئ سره تیریږی،اول قول په بناء﴿عَيْنًا ﴾بدل دې دَ﴿كَأْسًا ﴾نه،نومطلب دادې چه جنتیانوباندی به دَچینی دَشرابونه شراب څکولې کیږی چه هغی چینی ته سلسبیل وائی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ۚ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ

اوگرځي به چاپیره پدوئ هلکان همیشه به وی هلکوالي دهغوئ کله چه اووینی نه هغوئ نوگمان به کوی یری

لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

دملغروخوروکړي شوو اوکله چه ته اووینی هغه ځائ نواوبه وینې نه نعمت اوبادشاهی لویه

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

وی به په دَدوئ جامې دَباریکوربښمو شنی اودَغټوربښمو.اواغوستولې به شی دوئ ته بنګړی دَسپینوزرو،

وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ

اواوبه څکوی به دوئ رب دَدوئ شراب پاکیزه‌بی شکه داده ستاسوبدله اووز

سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

عمل ستاسومقبول(الله ته).

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ یعنی دَدوئ دَخدمت دپاره به داسی هلکان پدوئ گرځی چه په صفت دَولدانیت به همیشه وی، یعنی همیشه به هلکان وی. او داسی ښکلی به وی چه جنتی ته به دَخورو ملغرو پشان ښکاری، دَملغرو سره ئی مشابهت په حسن اوجمال کښ ده، او خورو ملغرو سره پدی وجه چه دوئ به یو طرف بل طرف ته دَخدمت دپاره خواره وی، نو داسی به ښکاری لکه خوری ملغری.

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ ﴾ ثَمَّ ظرف دې پمعنی دَهناک، مفعول فیه دې دَ رایتَ مرادورنه جنت دې، یعنی چه کله ته دغه ځائ اووینی یعنی جنت﴿رَأَيْتَ نَعِيمًا﴾ ئی جزاءده، نو اوبه وینی ته بی شماره نعمتونه چه صفت ئی نشی کیدې، ﴿وَمُلْكًا كَبِيرًا﴾ یعنی ډیره لویه بادشاهی، د رقبې لحاظ سره هم، چه دَ یوادنیٰ مرتبی والاجنتی به پخپلی بادشاهئ کښ زرکاله مسافت کوی، دَ هیبت او وقار لحاظ سره هم، چې فرشتې به هم دَده اجازت بغیر جنت ته نشی داخلیدې، دَ قدرت اعتبار سره هم، چې څه غواړی فوراً به هغه اوشی.

﴿وَحُلُّوٓا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ﴾ په سورة کهف (۳۱) کښې مِن اساورمن ذهب دی. دواړو مابین کښې منافاة نشته ذې څکه ممکنه ده چه دواړه قسمه کالی به ورته وراچولې کیږی په یوځل. یا به یوقسم اوباسی بل قسم به واچوی، دغه شان چاته به دسروکالی چاته به دسپینوکالی وراچولې کیږی، رغبت په لحاظ سره یامرتبی په لحاظ سره. چونکه په جنت کښې به کالی اچول عیب نه وی بلکه زینت به وی، نوځکه به سړوته هم اچولې کیږی. لکه دامشاهده چه دنیاکښې هم بعض بادشاهان کالی اچوی دسروزرو تاجونه په سره وی.

﴿وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا﴾ دابل قسم شراب دی چه دمخکښې دوؤقسمه شرابونه اعلی دی. طهوراً یامبالغه ده د طاهر یعنی ډیرپاک شراب به ورباندی الله ﷻ اڅکوی چه نه به پکښې چکر وی نه دردسر (کمافی الصفت، والواقعه) یا طهوراً پمعنی د مطهر دې، یعنی پاکونکی شراب، چه جنتیان ئی دخوراک نه ورستو اوڅکی نوګیدی به ورله صفاکړی. دبدن نه به ئې خوله رااوځی چه خوشبوبه ئې د مشکو په شان وی، هرڅه به ئی هضم شی، مقاتل رحمه الله وائی چه دې شرابوڅکلوسره به زړه دخیانت، حسد، دهوکی وغیره ګناهونونه صفا شی، او زړه به دبل خیزدمحبت نه صفاشی (روح، کبیر).

﴿إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً﴾ یعنی دالوئ لوئ نعمتونه ستاسودأعمال صالحه بدله ده، او ستاسو کوشش عندالله مقبول دې، الله ﷻ پری راضی دې، داخطاب دالله ﷻ دطرفه به جنتیانو ته وی، یعنی دخول جنت نه بعدبه ورته دغه اوویلی شی، نوپدی سره به ئی په سرورکښې نوره هم اضافه اوشی، روایت دې چه حضور ﷺ داسورة تلاوت کولویوحبشی ناست وؤ، حضور ﷺ چه تردې ځایه رااورسیدلونوهغه کس اورپیدلواوساه ئی اووتله مړ شو، نو حضور ﷺ او فرمائیل: چه ستاسوملګرې دجنت دشوق نه مړشو.

إِنَّا	نَحْنُ	نَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْقُرْءَانَ	تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾	فَاصْبِرْ	لِحُكْمِ	رَبِّكَ
بی شکه	مونږه	نازل کړیدې	په تاباندی	قرآن	په نازولوسره،	نوصبرکوه	حکم	درب خپل

وَلَا	تُطِعْ	مِنْهُمْ	ءَاثِمًا	أَوْ	كَفُورًا ﴿٢٤﴾
اوتابعداری	مکوه	ددوئ	نه	دګنهګار	اوناشکره

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ ﴾داترغیب دې اتباع دقرآن ته.چه بې شکه مونږنازل کړیدې په تاباندې اې پغمبره داقرآن،نه قول دساحردې نه دکاهن.نه شعردې،بلکه حق کلام دې،وعدې دده اووعیدونه ئې حق دی،اتباع کونکی به ئې دآخرت نعمتونه اوکامیابی حاصله کړی،مخالفت کونکی به ئې جهنم ته ځی.

﴿ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ﴾داتسلی ده حضورﷺته،چه داکافران دقرآن اتباع نه کوی اوتاته تکلیفونه درکوی،نوته صبرکوه اودالله ﷻدفیصلی انتظارکوه.هغه چې ستاپه نصرت کښې څه تاخیرکوی،نوپه هغی کښې ئې حکمت دې.﴿وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴾آثم:ګنهګارته وائی او کفور:کفرکونکی ته،یعنی ددې دواړه قسمه خلقوکښې دچاهم اطاعت مکوه.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ
اوریاده وه نوم درب خپل سهاراومابنام اوځه حصی دشپی کښې نوسجده کوه الله ﷻته اوپاکی بیانوه دالله
لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا
په شپه اوږده کښې.بې شکه داخلق محبت کوی دنیاسره اوپریږدی ورستودخپل ځان نه ورځ
ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا
درنه(قیامت).مونږپیداکړیدی دوئ اوکلک کړیدی مونږبندونه ددوئ.اوکله چه اوغواړومونږبدل به راوړو
أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾
ددوئ په شان په بدل راوړلوسره.

﴿وَاذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ ﴾صبر نه بعد ذکر الهی حکم دې، چې دا صبر د پاره معاون اوممددې کما في قوله تعالى،ولقدنعلم انک یضیق صدرک بما یقولون فسبح بحمدربک وکن من السٰجدین (الحجر۹۷، ۹۸) یعنی د مسلسل تکذیب،رکاوټونواواستهزادوجهی نه انسان خامخا پریشانه اوبې حوصله کیږی،لهذاددې علاج دادې چې ذکر الهی کښې مستغرق اوسه، او هر

وخت الله ﷻ یادوه.﴿بُكْرَةً﴾سهارته وائی،﴿ وَأَصِيلاً ﴾مابنام ته.اوداکنایه ده ددوام نه . او
بعض مفسرین فرمائی چې دَ بکرةً نه مراددَفجرمونځ دې اودَ اصيلاً نه مراد .ظهر ، عصردې.
او دَ﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ ﴾نه دَمغرب اوعشاء مونځ مراددې﴿وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً ﴾نه
مرادتهجددې

﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴾دازجردې منکرینودَقیامت ته اودنیاسره محبت کونکو
ته، آخرت نه غفلت کونکوته،چه دوئ خودنیاخوښه وی لیکن دوئ پسی خوورسته سخته
درنه ورځ راروانه ده.

﴿نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ أَسْرَهُمْ ﴾ اسر په اصل کښ ترلو ته وائی،اطلاق ئی په ترلی
شوی څیزباندی کیږی،مرادورنه دلته بندونه دَاعضاؤدی، چه په اعصابو او رګونو سره
مضبوط اوکلک ترلی شویدی(روح).﴿وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ ﴾یعنی که مونږاوغواړونودوئ
به هلاک کړونورخلق به پیداکړودَدوئ په بدل کښ،چه دَالله ﷻ اطاعت کونکی به وی،یادَ﴿
أَمْثَٰلَهُمْ﴾ معنیٰ(اشکالهم) ده،یعنی دَدوئ شکلونه به مسخ کړو ،بدل به ئی کړو.

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ
بی شکه داقرآن نصیحت دې،نودَچاچه خوښه وی اودی نیسی خپل رب طرف ته لاره.اونشئ خوښولې تاسو
إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مګرچه اوئی غواړی الله ﷻ بی شکه الله ﷻ ښه پوهه اوښه حکمت والا دې داخلوی
مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًۢا ﴿٣١﴾
هغه څوک چه ئی اوغواړی په رحمت خپل کښ.اوظالمان چه دی تیارکړیدې الله ﷻ دوئ لره عذاب دردناک

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ﴾دې آیاتونو کښ دَسورت غرض اولب لباب ذکر کیږی. یعنی داقرآن
نصیحت دې،نودَچاچه خوښه وی دادی خپل رب ته دَرسیدلولاره اوګرځوی،البته

دادالله ﷻ په خوښه او توفيق سره کيږي، الله ﷻ د خپل علم او حکمت په بنا چه چاته ئې خوښه شي د نصيحت اخستلو د پاره ورته توفيق ورکړي.

﴿يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ﴾ دابشارت دي مؤمنانو ته چه کوم خلق الله ﷻ ته انابت کوي الله ﷻ ئې خپل رحمت کښې داخلوي يعنې د قبولِ حق او د ثابت قدمئ توفيق ورکوي ﴿وَٱلظَّٰلِمِينَ﴾ تخويف دي کافرانو ته، منصوب دي علی شريطة التفسير، اى: اعد الظالمين اعدلهم عذابًاأليمًا، يعنې الله ﷻ کافرانو دردناک عذاب تيار کړيدي.

ركوعاتها (۲)	سورة المرسلات مكية	آياتها (۵۰)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۷) وحسب النزول (۳۳)

نزلت بعد سورة الهمزة و قبل سورة ق

ربط: ماقبل سورة کښې په بعث بعدالموت باندی دَانسان وجود به طورِنمونه ذکرشو، دی سورة کښې به طورِ ترقی دَثواب عقاب نمونه بيانيږی چه په دنياکښې عذاب ورکول په قيامت کښې دَعذاب ورکولو نمونه ده ﴿أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ۞ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ﴾.

خلاصه: ابتداء کښې شواهد دی برائ دعوه، يعنی په اثبات دَقيامت، بياپرې دوه (۲) دلائل عقليه دی درميان کښې تخويف اخروی او بشارت دې آخرکښې زجر دې (تمت).

وَالْمُرْسَلٰتِ	عُرْفًا ۞	فَالْعٰصِفٰتِ	عَصْفًا ۞
قسم دې په هغه هواګانو چې الوتونکی دی په نرمئ سره، بياقسم دې په هغه هواګانو چې الوتونکی دی په تيزئ سره			
وَّالنّٰشِرٰتِ	نَشْرًا ۞	فَالْفٰرِقٰتِ	فَرْقًا ۞
قسم دې په هغه هواګانوچه خوره ونکی دی په خوره ولوسره، بياقسم دې په هغه هواګانو چې جداکونکی دی په جداکولوسره			
فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ۞	عُذْرًا	اَوْ نُذْرًا ۞	اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ۞
بياقسم په هغه هواګانو چه القاکونکی دی دَنصيحت لپاره دَعذر ياډيريدلو بی شکه هغه چه تاسو سره ئی وعده کولیشی خامخاواقع کيدونکې دی			

﴿ وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴾ داشاهد ذکر کيږی په دعوی دَسورت، چې هغه دَ هواګانو نظام او د هغې مختلف اصناف دی.

((المرسلت)) دا اول قسم دې، موصوف ئی محذوف دې اي الرياح المرسلت ، ((عرفا)) حال دې به معنی دَ متابعة سره، يعنی قسم دې په هغه هواګانو چې مسلسل چليږی، پاپمعنی دا لينة سره دې ، يعنی نرمئ سره چليدونکې،

﴿فَٱلۡعَٰصِفَٰتِ عَصۡفٗا﴾دویم قسم دي. دینه مراد طوفاني هواګاني دي چې تباهي خوروي.

﴿وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشۡرٗا﴾دریم قسم دي،دینه مراد هغه هواګاني دي چې وریځې خوره وي.یا په ځمکه سره چلیږي.

﴿فَٱلۡفَٰرِقَٰتِ فَرۡقٗا﴾څلورم قسم دي ،اودینه مراد هغه هواګاني دي چې وریځې جدا کوي،لکه عموما دباران کیدلونه ورستو چې کومې هواګانې وي.

﴿فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا﴾پنځم قسم دي، اودینه مراد هغه هواګاني دي چې انسان ته نصیحت ورکوي، اوالله ﷻ طرف ته ئې متوجه کوئ.﴿عُذۡرًا﴾مفعول له دي. یعنی کله انسان ته دخپلو تقصیراتو اوکوتاهیانو یاددهاني کوي اوعذر اومعافی ته ئې متوجه کوي،﴿نُذۡرًا﴾اوکله انسان په زړه کښې دالله ﷻ خوف پیدا کوي،لکه چې کله تیزی وي.

﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٞ﴾داجواب قسم دي، اودعوه دسورت ده،قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه چې هواګانو مختلف قسمونه دي . ځنې هواګاني نرمې دي، او د کائنات د نظام قیام سبب دي، او ځنې هواګاني طوفاني دي . او د کائنات خرابئ ذریعه ده، چې دا راشي نو نظام درهم برهم کړي،اوني اوغورځوي،دیوالونه کورونه ورسره وران شي، مواصلاتي نظام برباد شي،نو دغه شان د جهان هم دوه قسمه دي . یو دنیا او بل آخرت ،دنیا چې څومره عمر الله ﷻ لیکلي دي ؛ چې هغه پوره کړي ، نو بیا به قیامت برپا کیږي اوداټول نظام به تس نس کیږي.اولکه څنګه چې ځنې هواګاني نرمې اوفائده مندې وي، کله چې راشي نو وریځې خورې کړي، باران اوشي ، او مړه ځمکه ورسره ژوندئ شي،دغه شان به الله ﷻ تاسو هم قیامت په ورځ ژوندي کوي.

بعض مفسرین فرمائی چې مرسلت،عاصفات وغیر صفات دی دفرشتو ،اومرسلت نه مراد هغه فرشتې دی، چه په انبیاؤکرامو باندی پی درپی لیږلې کیږي،یا﴿عُرۡفٗا﴾معنی نیکی اواحسان ده،یعنی هغه فرشتی چه دانتظام ددنیااومصالحودینه ؤدپاره لیږلې کیږي په هغو قسم، نو﴿عُرۡفٗا﴾پدی معنی سره مفعول له دي،ای ارسلت للاحسان والمعروف(کبیر)اول معنی په اعتبارسره حال دي.

﴿ فَالْعٰصِفٰتِ ﴾يعنى قسم په هغه فرشتوچه كله دَ الله ﷻ اوامر راوخلي نوبيا ئې تعميل دَپاره دَهواګانوپه شان تيزى چليږى،ياهغه فرشتى چه هلاكونكى دى كافرانولره

﴿ وَالنّٰشِرٰتِ ﴾يعنى قسم په هغه فرشتوچه خورونكى دى وزرونوخپلولره په هواكښ ياخورونكى دى شرائعولره،يانشردَرحمت اوعذاب كوى ﴿فَالْفٰرِقٰتِ ﴾يعنى قسم په هغه فرشتوچه حق اوباطل مينځ كښ فرق كونكى يعنى جدائى راوستونكى دى

﴿فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ﴾ذكرنه مراددياوحى ده يعنى انبياؤته وحى راوړونكى.ياورنه مراد صرف قرآن دې،يانصيحت،يعنى دَخلقوپه زړونوكښ نصيحت اچونكى.﴿ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴾ دواړه مفعول له دى،يعنى وحى دى دپاره راوړى چه دَخلقوعذردفع كوى چه عندالله ئى حجت باقى پاتى نشى په كفرباندى،اوخلق يره وى دَالله دَعذاب نه دينه علاوه هم متعدد اقوال شته

فَاِذَا	النُّجُوْمُ	طُمِسَتْ ۝	وَاِذَا	السَّمَآءُ	فُرِجَتْ ۝
پس هركله	چه ستورى	بى نوره كړې شى	اوكله	چه اسمان	اچوى
وَاِذَا	الْجِبَالُ	نُسِفَتْ ۝	وَاِذَا	الرُّسُلُ	اُقِّتَتْ ۝
اوكله	چه غرونه	والوزولې شى	اوكله چه	رسولان جمع كړې شى	په وخت مقرركښ

لِاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْ ۝ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۝

دكومى ورځ دپاره ورستوكړې شويدى، دَپاره دَورځى دَفيصلى اوڅاپوهه كړې ئى ته چه څه ده ورځ دَفيصلى

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝

تباهى ده پدغه ورځ دَپاره دَتكذيب كونكو

﴿ فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴾دې آيتونو كښ تخويف اخروى دې، تفصيل اوتعيين دې دَ "انما توعدون لواقع"،يعنى قيامت به په هغه ورځ وي چې كله داخلور احوال واقع شى،اوداول حالت بيان دې چې ستورې بې نوره اوبالكل به ختم شى.

﴿وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ﴾دويم حالت دي چې اسمان به اوچوی اودروازو په شان درزونه پکښې پیداشي. ﴿وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ نُسِفَتۡ﴾دریم حالت دي چې غرونه ایره ایره والوئ

﴿وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتۡ﴾څلورم حالت دي چې قیامت به هله واقع کیږی چې کوم ورځ انبیاء او رسول دَالله ﷻ په دربار کښې پیشې اوکړی دَهغوئ نه خپلو ذمه داریانو اودَامت احوالو تپوس اوکړې شي.

«اقتت» دَتوقیت نه دي اصل کښې "وُقتت" وؤ،تخفیفاً واؤ په همزه سره بدل کړې شوي دي،توقیت په دوه معنو کښې استعمالیږي: (۱)وخت متعین کول دي تقدیر باندی به ئې معنی داسې شی، چې کله رسولانوته دَالله ﷻ په دربار کښې دَپیشې وخت تعیین اوکړې شی چې دیکښې به دوئ خپله مکمله کارگزاری الله ﷻ بیانوی،(۲)مقرره وخت ته رسیدل اوحاضریدل: یعنی کله چې رسولان خپل مقرره وخت ته اورسی اوحاضر شی. چې داورځ دَقیامت ده، هم دي معنې پیش نظر حضرت ابن عباس ﷺ دَدې آیت معنی "جُمعت"کړیده،"اذا" په څلورو وارو آیاتونو کښې شرطیه ده اوجوب شرط محذوف دي چې هغه تقع الساعة دي.

﴿لِأَيِّ يَوۡمٍ أُجِّلَتۡ﴾جمله مستانفه ده اواستفهام دَپاره دَ تعجب اوهیبت دي، اوضمیر مؤنث په «اجلت»کښې هغه حوادثو اواحوالو ته راجع دي چې قیامت په ورځ به واقع کیږی، یعنی دا حالات دَ کومې هیبت ناکې ورځې د پاره مؤخر کړې شوی دي، او یا ضمیر مونث "الرسل" ته راجع دي، خومراد ترینه هغه احوال دی چی دَ"رسولانو" په تصدیق اوتکذیب باندې مرتب کیږی.

﴿لِيَوۡمِ ٱلۡفَصۡلِ﴾داجواب استفهام دي چې د حق اوباطل اومؤمن او کافر په مینځ کښې فیصلې ورځې لپاره مؤخر کړې شوی دی.

ابن عاشور رحمه الله فرمائی چې "لاي يوم"کښې "اي"کمالیه ده.اوصفت دي دَپاره دَ موصوف محذوف اي ليوم اي يوم ، اوجار مجرور د «اقتت» په معنی دَ جمعت سره متعلق کیږی، اولام تعلیلیه دي ، او« اجلت» جمله صفت ده دَ«یوم» دَپاره اي اجلت اليه. معنی په داشي :کله چې

رسولان حاضر کړې شي هغه عظيم الشان ورځې دوجهي نه. چې هغې ته دا امور مؤخر کړی شوی دی او «لیوم الفصل» بدل دي «لاي يوم» نه

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ﴾ دلته استفهام دمزید تهویل اوعظمت دپاره دي یعنی د فیصلې ورځ څه ده؟اوڅنګه ده؟دابیانول دوس نه بهر خبره ده داسی څوک نشته چې تاته ددې خبر درکړی

أَلَمۡ نُهۡلِكِ الۡأَوَّلِينَ ⑯ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ الۡأٓخِرِينَ ⑰ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ
آیاندی هلاک کړی مونږاولنی خلق بیابه وروسې کړیدی ورسنی خلق دغه شان کوومونږ
بِالۡمُجۡرِمِينَ ⑱ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ⑲
دمجرمانوسره تباهی ده پدغه ورځ دپاره دتکذیب کونکو

﴿أَلَمۡ نُهۡلِكِ الۡأَوَّلِينَ﴾ دا نمونه ده داخروی عذاب چه لکه څرنګه مو دنیا کښې مکذبین هلاک کړل دغه شان به ورته آخرت کښې هم عذاب ورکړو ﴿الۡأَوَّلِينَ﴾ نه مراد قوم دنوح او عاد، ثمود دی او ﴿الۡأٓخِرِينَ﴾ نه مراد لوط عليه السلام قوم، قوم شعیب، قوم موسی یعنی فرعون وغیره دی.

﴿كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ﴾ دغه سزادهر جرم ده دې کښې اهل مکوۍ ته تهدید دي.

أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ ⑳ فَجَعَلۡنَٰهُ فِي قَرَارٖ مَّكِينٍ ㉑ إِلَىٰ قَدَرٖ
آیانه یئ پیداکړی مونږتاسو داوبو حقیرو نه منی بیا اوګرځولی مونږ دغه اوبه په ځایٔ دقرارئ مضبوط کښې تر وخت
مَّعۡلُومٖ ㉒ فَقَدَرۡنَا فَنِعۡمَ الۡقَٰدِرُونَ ㉓ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ㉔
معلوم پوری پس قادریو مونږ، پس ښه قدرت لرونکی یو مونږ، تباهی ده پدغه ورځ دپاره دمکذبینو

﴿أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ﴾ دا په حشرنشرباندی اول دلیل عقلی دې، چه لکه څرنګه مونږ انسان پخپل قدرت سره دحقیری نطفی نه پیداکړیدې دغه شان پدی هم ښه قادریو چه دوباره ئې پیداکړو.

﴿فَجَعَلْنٰهُ فِي قَرَارٍ مَّكِيْنٍ﴾محكم جایٔ قرارنه مراددموررحم دی حه ماشوم بچې پکښې ښه په حفاظت سره پروت وی﴿إِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُومٍ﴾یعنی ترمقدارِمعلوم عند الله پوری چه ترولادت پوری ئې مقررکړیدې،چه کثیرالوقوع نهه «۹» میاشتې دی.

﴿فَقَدَرْنَا﴾یعنی مونږ پدغه کارونوقادریو،اومونږځومره ښه قدرت لرونکی یو.هیڅ څیز زمونږ دٙ قدرت نه بهرندې، نودوباره ژوندی کول مونږته آسان دی.اوبعضو په معنی دٙتقدیر سره اغستې دې،پمعنی دٙاندازه کولو،یعنی مونږپه رحم دٙمورکښې دٙانسان د اعضاؤ جوړولو اندازه اوکړه،نوځومره ښه اندازه کونکی یومونږه. چه تمام اعضاء مو ورله برابر جوړ کړل. یو اوږ او بل لنډنه دې.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ۝ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ
آیانده گرځولی مونږځمکه جمع کونکی،ژوندولره اومړولره،اوپیداکړیدی مونږپدی کښې غرونه
شٰمِخٰتٍ وَّأَسْقَيْنٰكُمْ مَّاءً فُرَاتًا ۝ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝
دنگ دنگ اوڅکولی مودی په تاسواوبه خوږې تنده ماتونکې،تباهی ده پدغه ورځ دپاره دٙتکذیب کونکو

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا﴾دویم دلیل عقلی دې اودیکښې الله ﷻ خپل،دری عظیم نعمتونه ذکر کوی،چې هغه یوطرف ته په بنده باندې امتنان دې اوبل طرف ته دٙالله ﷻ عظیم قدرت طرف ته اشاره کوی،اوداپیغام ورکوی چې کله الله ﷻ داامور پیداکولې شی نواعاده هغه دٙپاره څه مشکل ده؟مزیداچې بنده ته د داسې مهربان رب ناشکری نه ده پکار.

«كفاتا» دا اول نعمت دې، ٙكفات ٙدكفت نه دې، په معنی دٙجمع اوضم سره راځی،لوخی ته هم ٙكفات ٙ وئیلی کیږی، ځکه چې دا هم شې په ځان کښې جمع کوی اوراغونډه وی،اوځمکې ته کفات ځکه وئیلی کیږی چې دې هم انسانیت په ځان کښې جمع کړې دې مړی دی اوکه ژوندې ، ژوندې په سر باندې اوسیږی،اومړی پکښې ننه دی. ﴿أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا﴾مفعول به دې دٙپاره دكفاتا.

﴿ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ﴾دویم نعمت بیان دې چې زمکه خو داوسیدلو قابله نه وه. الله ﷻ
پکښې مضبوط مضبوط اورنګ رنګ غرونه دَمیخونو پشان اولګول ،نو کوم ذات چې داکار
کولې شي نو آیا هغه دوباره پیدا کول نشي کولې.
﴿وَأَسْقَيْنَاكُمْ﴾دریم نعمت بیان دې چې خوږې اوبه دي.

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۞ اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ
نورته به اووئیل شي ځئ لاړشئ هغه عذاب ته چه تاسود هغې تکذیب کولو ځئ لاړشئ هغه ګرم لوږې ته
ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ۞ لَّا ظَلِيْلٍ وَّلَا يُغْنِيْ مِنَ اللَّهَبِ ۞ اِنَّهَا تَرْمِيْ بِشَرَرٍ
چه خاونددَرې حصّودېنه به وی یخ اونه به دفع کوی دګرمولمبونه بې شکه دا ولې به بـرکې
كَالْقَصْرِ ۞ كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ۞ وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۞
په شان دَبنګلو.لکه چې دااوښان وی زیړ تباهی ده پدغه ورځ لپاره دَتکذیب کونکو

﴿ اَنطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنتُم﴾دیکښې تخویف اخروی دې په انکار دَبعث الموت چې نن خودوئ
ډیر په تکبر سره دَدوباره پیدا کیدلو ،دَقیامت اوسزاجزا تکذیب کوی خو دقیامت په ورځ به
ډیر ذلت سره عذاب ته واچولې شي، "انطلقوا"دیکښې دوئ تذلیل طرف ته اشاره.
﴿اَنطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ﴾دابدل دې دَمخکښې "انطلقوا" نه ، اوداجمال تفصیل دې، "ظل" په اصل
کښې سورې ته وائی ، اودلته مراد ترینه"دخان"(لوګې)دې،لوګی باندې اطلاق د "ظل" تهکما
شوې دې،ځکه چې دوئ به دَقیامت په سخته ګرمئ کښې به دَسورې ډیر محتاج او په طلب
کښې به وی، نوورته به اوئیلې شي،دې لوګی پسې لاړ شئ داستاسو دَپاره سورې دې.
﴿ذِي ثَلَٰثِ﴾ صفت اول دې د"ظل". یعنی هغه به سورې چرته وی هغه به لوئ مقدار کښې لوګې
وی، چې دکثرت دَوجهې نه په درې حصو کښې تقسیم شوې وی،یوحصه به دَدې جهنمې سر
دَپاسه وی،اودوه حصې به ئې ښی اوچپ طرف ته وی.

﴿ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ ٱللَّهَبِ ﴾ دويم اودريم صفت دې د ظل. چې داځه حقيقت کښې خوبه سورې نه وي چې څه سکون اوراحت ورته ميلاؤ شي. نه به يخ وي اونه به دجهنم داور شغلو ګرمي کموي

﴿إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ﴾انها کښې ضمير مؤنث دجهنم اورته راجع دې. يعنې دابه دومره لوئ اور وي چې ددې يويو بسرکې به دلوئ لوئ محلاتو هومره وي قصر بنګلې اومحل سره تشبيه په ذات او لوئ والي کښې ده.﴿كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴾دادويمه تشبيه ده چې زيږ اوښانو سره ده، اودا تشبيه د اوصافو اعتبار سره ده،زيږ اوښانوسره تشبيه څوجهو نه ورکړې شوې ده: (١)په رنګ کښې(٢)کثرت کښې(٣)تتابع کښې(۴)سرعت کښې کانه کښې ضمير شرر ته راجع دې جمالة جمع دجمل ده

هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ۝ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ۝ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
داهغه ورځ ده چه خبرې به نشي کولې کفار.اونه به اجازت ورکولې شي دوئ چه عذراوکړي.تباهي ده پدغه ورځ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ جَمَعْنَٰكُمْ وَٱلْأَوَّلِينَ ۝ فَإِن كَانَ
دپاره دتکذيب کونکو،داورځ دفيصلې ده،جمع کړي يئ مونږتاسواواولنی خلق،پس که وي
لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ۝ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝
تاسولره څه منصوبه دخلاصئ نه نو اوئي کړئ ماسره.تباهي ده پدغه ورځ دپاره تکذيب کونکو

﴿هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴾دادسابقه تخويف تتمه ده، نفي يادنطق مفيدده يعني ګوياکه حجت اودليل به ورسره نوی چه دجهنم نه خلاص شي،لکه خلق وائي فلانې زماپه مخکښې خبرې هم نشي کولې،ياپه بعضو مواطنوکښې نفي مراده ده ځکه چه دقيامت ورځ طويله ورځ ده، نوپدې وجه دنوروآياتونوسره ددې آيت تعارض نشته،دغه شان نفي دعذرهم ده.

﴿فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ ﴾داسخت وعيددې جهنم والوته،کچرته نن تاسوڅه دکرفت نه دځان دخلاصو څه تدبير اومنصوبه جوړولې شئ نوجوړه کړئ،ځان خلاص کړئ.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾

بې شکه متقيان به په سوروکښې وي اوچينوکښې به وي.اوميوؤکښې به وي دهغې نه چه زړه ئې ورته کيږي

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي

(ورته به اوونيل شي)خورئ اوڅکئ په مزې سره په سبب دنيکوعملونوستاسو بې شکه مونږدغه شان بدله ورکوو

الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم

نيکانوته.تباهي ده په دغه ورځ لپاره دتکذيب کونکو.خورئ اوفائده واخلئ لږوخت بې شکه تاسو

مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا

مجرمان يئ. تباهي ده په دغه ورځ لپاره دتکذيب کونکو.اوکله چه اوونيلې شي دوئ ته چه رکوع اوکړئ

لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

نورکوع نکوي.تباهي ده په دغه ورځ لپاره دتکذيب کونکو.پس په کومه خبره ورسته دقرآن نه،ايمان به راوړي دوئ

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ﴾دابشارت دې مؤمنانوته،کفارومشرکينوپه مقابل کښې به مؤمنان اومتقيان دجنت په يخ سوروکښې مزې اخلي،هرقسمه ميوې به ورته ورکولې کيږي

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا﴾يُقال لهم.ورته مخکښې محذوف دې،يعنې دوئ ته به اوونيلې شي چه دنيک عملونوپه بدله کښې نن بنه بې غمه خوراک څکاک کوئ،هم داسې بدله وي دنيکوکارانو.

﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ﴾دمکذبينودپاره هلاکت دې چه دوئ دخپل تکذيب پوجه دجنت دلويولويونعمتونونه محرومه شول.

﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا﴾دادهمکې اوخطاب دې مکذبينوته په دنياکښې چه خورئي څکئ اويوڅوورځې مزې واخلئ،اخربه زمونږخواته راځئ،مونږدرته عذابونه تيارکړيدي.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا﴾ دائی دَجرم تفصیل دي او رکوع نه احکامات الهیه ته غاړه ایخول او هغي نه اعراض نه کول دی یعنی دوئ دومره سرکشه دی چه دنیاکښ دوئ ته اوئیلي شي چه دَالله ﷻ اطاعت کوئ . د هغه دَدین اتباع کوئ . نودوئ دَ تکبر او سرکشئ په وجه دا خبره نه مني،بعض وائی دَرکوع کولونه مرادمونځ کول دی،یعنی دَمونځ کولونه انکار کوي.بعض وائی دابه ورته په قیامت کښ اوئیل شی،په هغه وخت کښ چه کله کشف دساق اوشی لکه سورة القلم آیت«۴۲»کښ تیردی.او دي صورت کښي معنی د «لایرکعون» دا وي ، چي دوئ به الله ﷻ ته سجده نشي کولي.

﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ﴾ضمیرراجع دي قرآن ته،یعنی چه دوئ دَقرآن په شان معجز، فصیح بلیغ،مدلل،مفصل کتاب باندی ایمان نه راوړی نوبیابه په کوم کتاب ایمان راوړی.

ركوعاتها (۲)	سورة النباء مكيّة	اٰياتها (۴۰)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۸) وحسب النزول (۸۰)

نزلت بعد المعارج و قبل النازعات

ربط: ماقبل سورة مرسلات کښی دقیامت په ثواب عقاب باندی دنیوی عذاب نمونه وه. دی سورة کښی دنیوی انعامات، عقوبات او دقیامت دانعاماتو عقوباتو نمونه ده نولکه څرنګه چه دنیاکښی انعامات او مصائب دی دغه شان به آخرت کښی هم بعض خلق په انعاماتو کښی وی بعض په مصائبو کښی، دغه شان ماقبل سورة کښی دقیامت دورځی باره کښی استفهام وو چه وماادراک مايوم الفصل، دی سورة کښی دیوم الفصل تشریح ده چه ان يوم الفصل كان ميقاتا،

خلاصه دسورة:

آیت ۱ نه تر ۵ پوري ابتدائیه دسورت ده، چې دیکښی دمشرکینو دقیامت په باره کښی اختلاف ذکر دي.

آیت ۶ نه تر ۱۶ یولس (۱۱) انعامات به طور دلیل دبعث الموت ذکر کیږی.

آیت ۱۷ نه تر ۲۰ پوری د فیصلی ورځ (قیامت) واقع کیدلو احوال بیانیږی.

آیت ۲۱ نه تر ۳۷ پوری د فیصلي تفصیلات بیانیږی.

آیت ۳۷، او ۳۸ کښی د فیصلی ساعت احوال بیانیږی.

آیت ۳۹، ۴۰ خاتمه دسورت ده چې پکښی دقیامت ورځي دپاره تیاریٔ ترغیب دي.

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ۝۱ عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ۝۲ الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ
دڅه څیزباره کښی دویٔ تپوس کوی دیوبل نه، تپوس کوی دهغی واقعی لویٔ په باره کښی، چه دویٔ په هغی کښی
مُخْتَلِفُوْنَ ۝۳ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ۝۴ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ۝۵
اختلاف کونکی دی، هرګزدی نکوی تپوسونه زرده چه پوهه به شی دویٔ، بیاهرګزندی کوی زربه پوهه شی

﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ﴾دا زجر دې مشرکینو ته په انکار دَبعث بعدالموت،چې دومره عظیم الشان واقعی نه انکار کوی اوهغې پورې استهزا اوخنداګانی کوی،چی کله به راخی،څنګه به واقع کیږی،مونږ به دوباره څنګه ژوندې کیږو. الله ﷻ فرمائی چې تپوس کولو ضرورت نشته چې کله راشی بیابه درته پته اولګی.

﴿عَمَّ﴾اصل کښې "عن، ما" وو، "نون" په "میم" سره بدل کړې شو، او بیامیم په میم مدغم کړې شو، نو "عما" شو، "ما" استفهامیه ده، دې باندې چې کله حرف جر داخل کړې شی نو اکثر ورنه الف حذف کړې شی دَ پاره دَ دی چې "ما" موصوله سره ئی فرق راشی، نو "عم" ترینه جوړ شو.

﴿يَتَسَآءَلُونَ﴾ضمیر مشرکین مکه ته راجع دې،چونکه سیاق کلام نه د مرجع پته لګی نو دَ تحقیر واهانت دَپاره ئی صراحتاً ذکر اونشو(روح). "تساؤل" د سوال نه دې، معنی ئې تپوس ده، او تپوس په دو قسمه باندې وی: (۱)کله تپوس دَحق پیژندلو او دَجهالت ازالی دَپاره وی،(۲)اوکله تپوس انکار، عناد او استهزاء دَپاره وی،دلته دویم قسم تپوس مراد دې،اوهم دې باندې زجر دې. باب تفاعل دلته خپلی حقیقی معنی "مشارکت" کښې استعمال دې، یعنی یوبل نه تپوس کول، اومطلب دادې چې دوئ مسئله دَبعث دَ خپل مجلس موضوع ګرځولی ده، اودَ خپل ناقص عقل او آراؤو دخل اندازی پکښې کوی، یا تفاعل مشارکت په ځائ تکرار په معنی دلالت کوی،یعنی دوئ څه به باره کښې باربار دَنبی ﷺ اومؤمنانو نه سوال کوی.

﴿عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ﴾جارمجرور متعلق دې محذوف "یتساؤلون" سره، اویا بدل واقع کیږی دَ "عم" نه، د "النبأ العظیم" په باره کښې مفسرینو مختلف اقوال دی:

(۱)بعضو ترینه توحید مراد اغستې دې.

(۲)بعضو ترینه قرآن اودَنبی ﷺ نبوت مراد اغستې دې.

(۳)راجح قول دادې چې دینه مراد قیامت او بعث بعدالموت دې.

دې تعبیر کښې په درې وجوهو سره دَقیامت تعظیم بیان کړې شوې دې:

(۱)"النبأ" لفظ راوړلو سره، چې دا هغه خبرته وئیلی کیږی چې دَهغې څه شان وی ،عام خبرته نه وئیلی کیږی.

(۲)الف لام سره معرفه ګرځولو سره.

(۳) العظيم صفت راوړلو سره.

﴿الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ اختلاف د دوئ داوو چي بعضو بالکل محال ګنړلو چي ان هي الا حياتنا الدنيا نموت ونحيا.بعضو پکښ شک کولو چي ماندري ماالساعة ان نظن الاظنا وما نحن بمستيقنين.بغضو صرف دروحاني معادقائل وو .وغيره

﴿كَلَّا سَيَعْلَمُونَ﴾ کلا دپاره دردع دي دقيامت تپوسونه اوديکښ اختلاف مه کوئ.تاسوته به خپله پته اولګی،﴿ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ﴾دادماقبل دپاره تاکيد دي.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۝ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۝
آیاموږنه ده ګرځولې زمکه غوړيدلی.اوغرونه ميخونه دزمکی.اوپيداکړی يئ موږتاسوجوړی جوړی.
وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ
اوګرځولې موږ خوب ستاسوسبب دارام.اوګرځولی موږ شپه پرده.اوګرځولې موږ ورځ
مَعَاشًا ۝ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ۝ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝
وخت دګټلو. اوجوړکړی موږ دپاسه دستاسوه اسمانونه سخت.اوپيداکړی موږ نمرروښانه
وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ۝ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۝ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ۝
اونازلی کړی موږ دوريځونه اوبه راوريدونکی.باران.چه رااوباسوپه هغی سره دانی اوګياه اوباغونه ګڼ

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا﴾دا يولس(۱۱)انعامات دالله ﷻ بطورنمونه اودليل ذکر کوی په بعث بعد الموت ،چي کوم ذات په دنيا کښ دومره لويولويو قدرتونو والاد دي هغه ته بعث څه ګران دي؟ کوم ذات چي په دې دنيا کښ نعمتونوورکولوباندې قادردي،اودغه شان تکليف اومصيبت رسولو باندې قادر دي هغه ته جزاورځ راوستلو کښ څه مشکل دی؟ ځکه چي هغه ورځ هم دثواب اوعقاب نعمت اونقمت نه عبارت ده،

﴿مِهَٰدًا﴾ دا **اول انعام** دې. "مهادا" يا پمعنى د "فراشا" سره دې. چې الله ﷻ تاسو له ځمکه بستره ګرځولې ده ، يا پمعنى دَ"مَهدا" سره دې. نوبياپه دې آيت کښې تشبيه ده يعنى په شان دځانګوئى ګرځولې ده.

﴿وَٱلۡجِبَالَ أَوۡتَادٗا﴾ **دادويم انعام** دې. "اوتاد" جمع دَ "وتد" ده. ميخ ته وائى، دې کښې هم تشبيه ده اې كالاوتاد، مراد داچې الله ﷻ ځمکه غرونو سره کلکه کړې ده. لکه ميخ سره چې يوشى کلک شى، يوبل آيت کښې راغليدى دې والقى في الارض رواسي ان تميدبكم(لقمان) دغه شان يوحديث کښې هم راغليدى چې الله ﷻ کله ځمکه پيدا کره نو هغه خوځيده.نوبيائى غرونه پيدا کړل اوهغه ئى پرې کيخودل نوپه قرار شوه.

﴿وَخَلَقۡنَٰكُمۡ أَزۡوَٰجٗا﴾ **دادريم انعام** دې، "ازواجا" نه مراد(۱)جوړه ده يعنى بعض مذکر اوبعض مؤنث لپاره دَدې چې توالد اوتناسل جارى وى،(۲)يادورنه مراد اصناف دى .يعنى تاسومختلف رنګونو، صورتونو او ژبو والا پيدا کړي يئ.

﴿وَجَعَلۡنَا نَوۡمَكُمۡ سُبَاتٗا﴾ **دا څلورم انعام** دې، "سباتا" دَ "سبت" نه ماخوذ دې (۱) پمعنى دَ "قطع" . او مراد ورنه مرګ دې، ځکه چې دا هم دا بيدارې زندګئ نه سرې کټ کوي ، نو په آيت کښې تشبيه ده اې كالسبات لکه بل آيت کښې راغليدى: وهوالذي يتوفاكم بالليل.(۲)بعض وائى "سباتا" په معنى دَنوم خفيف سره دې،يعنى خوب مې درله خفيف ګرځولې دې ،ډير دروند نه دې، چې دنيا او معاش کښې مو خلل واقع شى.(۳) بعضو په معنى دَ"راحة"سره اغستې دې، يعنى خوب مو درله دَ راحت ذريعه ګرځولې ده.

﴿وَجَعَلۡنَا ٱلَّيۡلَ لِبَاسٗا﴾ **پنځم انعام** دې، دې آيت کښې هم تشبيه ده اې كاللباس يعنى شپه الله ﷻ بمنزله دَلباس ګرځولې ده، يو په ستر کښې چې څنګه لباس سره انسان ځان پټوى، دغه شان ډير کارونه چې انسان ئى بل په مخ کښې نه کول غواړى دَ شپې په پرده کښې ئى او کړى،اوبل په راحت کښې، چې څنګه لباس کښې انسان ته راحت ميلاويږى، دغه شان شپه کښې ورته هم راحت اواطمينان نصيب شى.

﴿وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا﴾ شپږم انعام دې، "معاشا" مصدر ميمي دې عيش او ژوند ته وائي او ورځ "معاش" ګرځولو نه مراد "سبب دَ معاش" دې يعنې زندګي ضروريات ټول په ديکښې پوره کيږي.
او يا ورنه مراد وخت دَمعاش دې، اومعاش نه مراد ما يعيش به الانسان دې يعنې رزق

﴿وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا﴾ اووم انعام دې، دَ "سبعا" نه مراد اووه آسمانونه دی، "شدادا" ئې صفت دې ،معنى ئې مضبوط اوکلک ده، يعنې هيڅ چاود اوکمزوری پکښې نشته.

﴿وَجَعَلْنَا سِرَاجًا﴾ دا اتم انعام دې، "جعلنا" په معنى دَ "انشأنا" سره دې، يعنې مونږ په اسمان کښې روښانه نمر پيدا کړيدې. "سراج" ډيوې ته وائي اودلته ترينه مراد نمردې. ﴿وَهَّاجًا﴾ نه مراد پړه قيدونکې.

﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ﴾ دا نهم انعام دې، "المعصرات" جمع دَ "معصرة" ده ، دَ "اعصر" نه مأخوذ دې، همزه پکښې دَحينونت دَپاره ده،اى آن لها ان تعصر، يعنې هغه وريځې چه دَاوبونه ډکې وی. وريدلو ته قريب وی،ليکن لا وريدلی نه وی. ﴿ثَجَّاجًا﴾ په زور سره بهيدونکې.

﴿لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا﴾ دا لسم انعام دې، يعنې دَباران په ذريعه غنم،جوار ،سبزی،واخه رااوباسو. ﴿وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا﴾ يولسم انعام دې، چې دَباران په ذريعه ګڼ ګڼ باغونه را اوباسو ، دَ ډير ګڼ والي په وجه يوبل پورې انختې وی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ
بې شکه دَ ورځې دَفيصلې(قيامت)،وخت مقرردې،په هغه ورځ چه پوبه کړې شی په شپيلئ کښې،نوراځئ به تاسو
أَفْوَاجًا ۝ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝
دلې دلې،اوخيرى به شی اسمان نوشی به دروازې دروازې،اوروان به کړيشی غرونه نوشی به سراب

﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا﴾ دا تخويف أخروی دې،دَفيصلې ورځ (قيامت)واقع کيدلو احوال بيان دې، چه ورځ دَفيصلې يعنې دَقيامت وخت مقرردې،چه کله په شپيلئ کښې پوکړې شی نوټول

خلق به دَقبرونونه موقف دَحساب ته ډلې ډلې راروانې شي.هرانسان سره به دخپل عمل باره کښې فيصله کيږي.

﴿يَوْمَ ٱلْفَصْلِ﴾نه مرادورځ دَقيامت ده څکه چه پدغه ورځ به الله ﷻ دَخلقو مينځ کښې فيصله کوي.

﴿مِيقَٰتًا﴾ مقرره وخت او حد ته وئيلې کيږي ، يعني قيامت ورځ د دنيا نظام حد او انتهاء ده ، يا وخت دې دَ هغه امورو چه الله ﷻ ئې وعده کړيده، او وخت دې دَ اولينو او اخرينو د جمع کولو.

﴿يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ﴾بدل دې دَ﴿يَوْمَ ٱلْفَصْلِ﴾نه مرادورنه نفخه ثانيه ده،چه ټول خلق به ورسره راژوندي شي، ﴿ أَفْوَاجًا﴾اي اُمَمًا. يعني امتونه امتونه به جداراځي هريوامت سره به خپل پيغمبر وي، کماقال تعالى: «يومَ ندعوا كلُ الناسِ بامامِهم» ، يا ورنه ډلې ډلې مراد دې په اعتبار دَ اختلافو دَ اعمالو ، دَ نيکو خلقو به جدا ډلې وي، ګنهګارانو به جدا ډلې وي.

په سورت مريم کښې دَيواځې راتلو تذکره ده چې« وكلهم آتيه يوم القيامة فردا» . نوتطبيق پکښې داسې شوې دې چې جماعت او ډلې ډلې راتلل به دَ قبرونو نه پورته کيدلو وخت کښې وي، او تنها او يواځې به هغه کښې وي چې کله الله ﷻ ته حساب کتاب اوسوال وجواب ورکولو دَپاره ځي.

﴿وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ ﴾دلته نه دَ دروازو کهلاويدلو ذکر دې،اوځنې آياتونو کښې دَشق اوانفطار ذکر دې، دې تطبيق ځنې علماؤو داسې کړيدى چې "فتح" نه مراد هم "شق" دې، يعنى اسمان به اچوى، لکه بل ځائ دى: اذالسمّاء انشقت، خو تعبير ترينه په فتح سره کولو اشاره ده کمال قدرت دَ الله تعالى ته، چه دَ دومره لوئ اسمان شق به الله ﷻ ته دَ دروازى دَ کولاولو په شان آسان وى«روح» او بعضو مفسرينو ئې تطبيق داسې کړې دې چې اول په کښې چاود اوشق اوشى،اوهغې نه بعد به دروازې دروازې کهلاوشى.﴿فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ﴾آيت مبنى دې په تشبيه باندى،مطلب دادې چه دومره به اُچوى لکه ډيرى دروازى چه کولاوى شى، نوداشبهه نشى کيدلې چه دروازى دَاسمان خواوس هم شته دې.

﴿وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ ﴾يعنى غرونه به ؤالوځى،ريزه ريزه به شى،خوره وره دُوړه به ترينه جوړه شى،اوسراب به ترينه جوړشى،چه په هواکښې به دلرى نه داسې ښکارى لکه غر،ليکن غربه نوى بلکه هسې يو غبار به وى،زمکه به ټوله يوشان هموار ه شى،کمافى سورة طه(١٠٥، ١٠٦).

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَّابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
بې شکه جهنم ځاې دانتظار دي ،دپاره دسرکشو ټکانه ده اوسېږی به پکښې ډېره زمانه
لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً
نه به څکی دوئ په هغې کښې څه یخ اونه څه دڅکلو څیزمګرګرمی اوبه دجهنم اووینې زوی بدله به ورکولی شی
وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾
بدله پوره،څکه بې شکه دوئ ووچه اعتقادئ نه لرلو دحساب.اوتکذیب نې کولوزمونږ داياتونو په تکذیب کولو سره
وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾
اوهرڅیزمحفوظ کړیدې مونږهغه په لیکلوسره پس اوڅکئ نوهرګزنه زیاته وؤمونږتاسولره مګرعذاب

﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ﴾ دفیصلې ورځ احوالونه بعد اوس دفیصلې تفصیلات اوکیفیت بیانیږی.
دې آیتونو کښې دکافرانو فیصلې بیان دې،چې دوئ به همیشه همیشه جهنم کښې وی اومختلف عذابونه به ورته میلاویږی.

﴿مِرْصَادًا﴾ دمرصاد دلته مختلفې معنی بیان کړې شوې دی:

(۱)بعض مفسرین وائی چې دا صیغه د اسم آله ده، یعنی د انتظار ګاه ،څکه چې دې سره فرشتې انتظار کوی، قیامت په ورځ کله چې فیصله اوشی اوخلق روان شی نو که کافران وی اوکه مؤمنان، لار به ئې په جهنم وی، نو د جنت فرشتې به دې سره ولاړې وی او د جنتیانو انتظار او استقبال به کوی، او دوئ به دجهنم د لمبو نه بچ ساتی، او د جهنم فرشتې به ورسره هم ولاړې د جهنمایانو انتظار کوی.

(۲)بعض مفسرینو دا صیغه د مبالغې اغستې ده: یعنی ډېر انتظار اوتلاش کونکې، یعنی کافرانو پسې به په تلاش کښې به ګرځی.

(۳)څنو ئې معنی په "الطریق" سره کړې ده، یعنی دا به لار وی. مؤمنان به پرې په خیرسره تیر شی، او کافران به پکښې اوغورځیږی.

﴿لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا﴾ جار مجرور دَ مابا سره متعلق دي، مآب مرجع اوتهکانې ته وائی، یعنی د سرکشانو تهکانه ده.

﴿لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا﴾ لابثین حال دي د الطاغين ضمير نه. احقابا جمع د حقب ده، حقب مطلق مدت دَ زمانی ته وائی لکه په سورت کهف کښې دي «او امضی حقبا»، او دلته ترینه څومره زمانه مراد ده؟ دې باره کښې مفسرینو مختلف اقوال ذکر کړی دی:

(۱) حضرت ابن مسعود، ابن عباس اوابن عمر رضي الله عنهم نه مروی دی چې دې نه مراد څه دَ پاسه اتیا(۸۰) کاله دی، اوځنی علماؤو دې قول په تفسیر کښې داهم لیکلی دې چې یوه یوه ورځ به ئی دَ دنیا زرکالو برابر وی.

(۲) بعضو اویازره کاله ترینه مراد اغستی دې.

(۳) بعضو درې سو کاله.

(۴) خوراجع قول دادې چې دلته ترینه مراد لامتناهی زمانه ده، کمارواه الطبري عن قتادة.

﴿لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا﴾ ذوق اصل معنی څکَل ده، دَ احساس په معنی کښې هم راځی، لکه وائی ذاق الالم تکلیف ئی محسوس کړو، مونږ پښتو کښې هم وایو خوند ئی درکړو، اودغه شان دَ نفس وجدان باندې ئې هم اطلاق کیږی، نودلته اولنۍ دوه معنې مراد دې، برد: اعتبارسره دویمه معنی مراد ده، او شراب لحاظ سره اوله معنی مراد ده. ﴿بَرْدًا﴾ نه داسې یخ شی مراد دې چې انسان ظاهری بدن دَ حرارت او اور نه بچ کړی. ﴿شَرَابًا﴾ نه مشروب مراد دې چې باطن دَحرارت نه بچ کړی، ﴿حَمِيمًا﴾ انتهائی ګرمې اوبه، ﴿وَغَسَّاقًا﴾ د جهنمیانو وینی زوی، ﴿جَزَآءً﴾ مفعول مطلق دې دَفعل محذوف، ای: یجزون جزاء ﴿وِفَاقًا﴾ یعنی دَاعمالو موافق بدله،

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا﴾ تعلیل دې، دَاستحقاق دَعذاب، رجاء: یا پمعنی دَ اعتقاد دې یا پمعنی دَخوف دې، یعنی دوئ دَدینه نه یریدل چه مو ږ سره به حساب کیږی، او زمونږ دَ آیاتونو تکذیب ئی کولو.

﴿ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴾ داجمله معترضه ده. ﴿كِتَٰبًا﴾ يا حال دي دمفعول نه، يامفعول مطلق دي، يعنى مونږ دهرڅيز احاطه کړيده په ليکلو کښې، نولهذا پوره پوره بدله به ورته ورکوو. ﴿فَذُوقُوا﴾ لهقال لهم، ورنه مخکښې مقدر دي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ۝ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝ وَكَأْسًا دِهَاقًا ۝
بې شکه متقيانو د پاره ده کاميابي چه باغونه دي او انګور دي، او حوری ځوانی همزولې او کاسې ډکې د شرابو
لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا ۝ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ۝
، نه به اوری دوئ په جنت کښې فضول خبری او نه دروغ بدله به ورکولې شی بدله د طرفه د رب ستا نه عطا پوره پوره

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا﴾ دې آيتونو کښې د جنتيانو فيصلې بيان دي، او بشارت دي متقيانو ته، چه دوئ د پاره په آخرت کښې کاميابي ده، او هغه انعامات به ورته ورکولې کيږی کوم چه په ورستو آيتونو کښې مذکور دی ﴿ مَفَازًا ﴾ يامصدر ميمی دي په معنى د "فوز" يا اسم مکان دي، يعنى ځائ د کاميابي.

﴿حَدَآئِقَ﴾ دا د کاميابئ تفصيل دي، بدل دي د ﴿ مَفَازًا ﴾ نه، جمع د حديقة ده يعنى متقيانو ته به داسې باغونه ورکولې کيږی چه په هغې کښې به قسمه قسم ميوه دارې اونې وی، او انګور به وی.

﴿وَكَوَاعِبَ﴾ يعنى متقيانو د پاره په جنت کښې ښائسته پيغلې حورې هم وی. "کواعب" جمع د "کاعب" ده، هغې پيغلې ته وائی چې سينې ئې غوندې را وتلې وی، ځوړې نه وی. ﴿أَتْرَابًا﴾ دا حورې به ټولې همزولې وی. ﴿ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴾ "کاس" دا شرابو پيالې ته وائی، "دهاقا" يا په معنى د "ممتلئة" سره دي، يعنى ډکې پيالې به د شرابو ورله ورکولې کيږی، يا په معنى د "متابعة" سره دي، يعنى پرله پسې به ورله پيالې ورکولې کيږی، يا په معنى د "صافية" سره دي، يعنى عمده خالص شراب چې ګند ګيو نه پاک وی.

﴿ لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا ﴾ ضمير په « فيها» كښې يا جنت ته راجع دې . يعنى جنت كښې به پرسكون او اطمينان بخش ماحول وى، خلاف مزاج اوګډې وډې خبرې به نه وى، او يا ضمير مجرور راجع دې ﴿ وَكَأۡسٗا ﴾ ته، نو "في" سببيه دې، يعنى دَ دې دَ څکلو په سبب به لغو او دروغ نه وى.

﴿ جَزَآءٗ ﴾ مفعول مطلق دې فعل محذوف دَپاره، اي يجزون جزاء. ﴿ عَطَآءً ﴾ ورنه بدل دې يعنى دا بدله عطاء ربانى اوفضل الهى دې، د چا ذاتى كمال او استحقاق نه دې. ﴿ حِسَابٗا ﴾ صفت دې دَ "عطاءً" پمعنى دَ "كافيًا" ، يعنى پوره اوكافى بدله به ورته وركړى، يا معنى داده چه دَدوئ دَاعمالو په حساب به ورته وركړى، څومره اعمال وى هومره عطاء رباني.

رَّبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا ٱلرَّحۡمَٰنِ
چې رب دَاسمانونودې اودَزمكى دې اودهغه څه چه په مينځ دَدوئ كښې دى،چه ډيرمهربانه دې،
لَا يَمۡلِكُونَ مِنۡهُ خِطَابٗا ۝ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ صَفّٗاۖ
اختيارنه لرى دَالله ﷻ سره هيڅوک دَخبرو. په هغه ورځ اوبه دريږى جبرئيل اوملائكى صفونه صفونه
لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنۡ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَقَالَ صَوَابٗا ۝
خبرى به نشى كولې هيڅوک مګرهغه څوک چه اجازت ورته اوكړى مهربانه الله ﷻ اووائى به سمه خبره.

﴿ رَّبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ﴾ بدل دې دَ ﴿ رَّبِّكَ ﴾ نه ﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ﴾ ئې صفت دې.

﴿ لَا يَمۡلِكُونَ ﴾ دا دَ فيصلې كيفيت بيان دې چې هر انسان دَپاره به دهغه عمل دلاړې مل وى، جاه او منصب به په كار نه رازى، هلته به نه څوک خان په باره كښې دَالله ﷻ سره خبره كولى شى اونه به دَبل چابه باره كښې . « لا يملكون » كښې ضمير تولو خلقو ته راجع دې. ﴿ مِنۡهُ ﴾ جار مجرور كښې دوه احتماله دى: (۱) يا داحال مقدم دې د دَ ﴿ خِطَابٗا ﴾ نه، يعنى دوئ به دَخان نه دَالله ﷻ سره خبرې كولو قدرت نه لرى بغير دَ اجازت نه. (۲) ياجارمجرور متعلق دې دَ «لايملكون» سره، يعنى دوئ ته

به داسی خبری قدرت او طاقت دَالله ﷻ طرف نه ، نه ورکولې کیږی چې دوئ پرې خان بچ کړی. ـ یـ
خپلې مرتبې اوچتې کړی. (روح).

﴿يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ﴾ دیکښې دَفیصلې ساعت مزید هیبت بیانیږی چې دابه دومره هیبت ناک
ساعت وی چې روح اوفرشتې بلکه ټول مخلوقات به الله ﷻ په تواضع سره لاس په نامه صف در
صف ولاړ وی، څوک به الله ﷻ دَاجازت نه بغیر خبره هم نشی کولې. اوچاته چې الله ﷻ اجازت
ورکړی هغه به هم خبره اخوادیخوانشی کولې، بلکه مکمل آدابو سره اوشرعی حدودوکښې به خبره
کوی.

روح نه دلته په آیت کښې څوک مراد دې؟ دې باره کښې مختلف اقوال دی:

(۱) اکثر مفسرینو په نیز دې نه مراد جبرئیل علیه السلام دې.

(۲) بعض وائی دینه ارواح دَبنی آدم مراد دی.

(۳) بعض وائی چې بنی آدم ترینه مراد دې . دینه علاوه نوراقوال پکښې هم شته، خواول قول
ارجح دې.

﴿لَا يَتَكَلَّمُونَ﴾ ضمیرتولوخلقوته راجع دې، اوداتاکید دې دَ لایملکون منه خطابا ﴿إِلَّا مَنْ
أَذِنَ لَهُ﴾ مراد ورنه شفاعت کونکې دې یعنی شفاعت اوخبرې به چاپه اختیار کښې نه وی، صرف به
هغه کس کوی چې هغه ته الله ﷻ اجازت ورکړی وی، ﴿وَقَالَ صَوَابًا﴾ یعنی چاته چې اختیار د
خبرو او شفاعت میلاو شو، نو دې مطلب دانه دې چې هغه څه ونیل غواړی او چا سفارش کول
غواړی، کوی به، بلکه دَ الله ﷻ مرضیاتو په حدود کښې به سفارش کوی، دَکوم کس سفارش کولو
اجازت چې ورله الله ﷻ ورکړی نو دهغه سفارش به قاعدې اوقانون مطابق کوی، تزکیه کښې به ئې
مبالغه نشی کولې.

ذَٰلِكَ	الْيَوْمُ	الْحَقُّ	فَمَن	شَاءَ	اتَّخَذَ
داورځ	حقه	ده، نودَچاچه	خوښه	وی	اودی	نیسی

إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ۝ إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ
خپل رب ته ځائ دَورتللو، بې شکه مونږه یره وږتاسودَعذاب نیزدی نه، هغه ورځ چه اوبه وینی انسان

مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ۝

هغه عملونه چه مخکښې رالیږلی دی دواړولاسونودهغهاووائی به کافرآفسوس مالره چه وې خه خاوره

﴿ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ﴾ دادسورت خاتمه ده، دَ وعد او وعید ،بشارات اوقیامت ورځ هولناکیؤو بیان نه ورستو الله ﷻ ترغیب ورکوی د دې ورځ دَ تیارئ ، چی دَدې ورځی حساب کتاب، دَ دې نعمتونو اودَدې عذابونه یقینی اوبرحق دی، که څوک دا نعمتونه حاصلول اودَدې عذابونه به بچ کیدل غواړي، نو اوس نه دي الله ﷻ طرف ته رجوع اوکړی، ورنه په هغه ورځ په ئی هیڅ په لاس نه راځی.

﴿اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا﴾ عذاب قریب نه مراد دآخرت عذاب دي،اهل عرب دَچې کوم څیز وجود یقینی وی هغې باندې دَ قرب اطلاق کوی، او بل داچې مرگ خو د هر کس قریب دې، اوڅوک چې مرشی دَهغه قیامت قائم شی، نو دي اعتبار سره ورباندې هم دَقریب اطلاق شوې دې، مطلب داچې کوم عذاب نه خوځه یروم هغه بالکل یقینی او نیزدې دې.

﴿يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ﴾ په هغهٔ ورځ به هرا نسان ته خپله اعمال نامه مخکښې پرته وی﴿وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا﴾کافر به بیا ډیر تمناګانی کوی خو هیڅ فائده به نه ورکوی،اودَدې جملې متعدد تفسیره شوی دی:

(۱)کاش چې څه خاورې وې هډوسره پیدا شوې نه وې.

(۲)کا ش چې په قبر کښې خاورې خاورې شوې وې،اوبیاپورته کړې شوې نه وې.

(۳)څنی روایاتو کښې راځی قیامت په ورځ الله ﷻ حیوانات دوباره پیدا کړی،هغوئ کښې چې چاپه یوبل باندې ظلم کړی وی هغې بدله به ترینه واغستې شی اوبیابه ورته الله ﷻ اوائی چې خاورې شئ نوهغه به ټول خاورې شی نو کافر چې دااوګوری نودې به هم دَدې تمنا اوکړی.

رکوعاتها (۲)	سورة النازعات مكيّة	اٰياتها (۴۶)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۹) وحسب النزول (۸۱)

نزلت بعد النبأ و قبل الانفطار

ربط: ماقبل سورة کښې دنیوی انعامات نمونه وه په بعث بعد الموت باندی. دی سورة کښې ترقی ده چه لکه څرنګه دنیاکښې روح قبض کولوخت کښې فرشتی دمؤمنانوسره نرمی کوی کافرانوسره سختی کوی نودانمونه ده چه آخرة کښې به مؤمنانوسره نرمی کیږی. کافرانوسره سختی.

خلاصه: آیت ۱نه تر ۵ پورې پنځه قسمونه بطور شاهد ذکر کیږی، په اخروی ثواب اوعقاب.

آیت ۶نه تر۹ پوری تخویف اخروی دې.

آیت ۱۰نه تر۱۴ شکوه اوجوب شکوه ده.

آیت ۱۱نه تر ۲۲ تخویف دنیوی نمونه ده.

آیت ۲۷نه تر ۳۳ دلیل عقلی دې په اثبات دقیامت.

آیت ۳۴ نه تر ۴۱ تخویف اخروی اوفیصلې تفصیل دې.

آیت ۴۲نه تر ۴۶شکوی اوجواب ذکر کیږی.

وَالنّٰزِعٰتِ	غَرۡقًا	ۙ	وَّ	النّٰشِطٰتِ
قسم دې په هغه فرشتوچه راواباسی روح دکافرپه سختئ سره.اوقسم په هغه فرشتوچه اوباسی روح دمومن				

نَشۡطًا	ۙ	وَّ	السّٰبِحٰتِ	سَبۡحًا	ۙ
په نرمئ سره.اوقسم دې په هغه فرشتوچه لامبووهی په په تیزئ سره					

فَالسّٰبِقٰتِ	سَبْقًا ﴿٤﴾	فَالْمُدَبِّرٰتِ	اَمْرًا ﴿٥﴾
بیاقسم په هغه فرشتو چه مخکښ کیدونکی دی په مخکښ کیدلو سره، بیاقسم په هغه ملائکو چه تدبیر کونکی دی دامر			

﴿وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا﴾جمهور مفسرینو په نیز النزعات،النشطت،السبحت،السبقت،المدبرت پنځه واړه صفات دی دَفرشتو،اودَهغه فرشتو چې دروح اوباسلو اوبیادَهغې نه ورستو دَهغې نورانتظامات کولو باندې مامور دی.

﴿وَالنّٰزِعٰتِ﴾ "نزع" الجذب بشدة ته وائی(روح)یعنی سختئ سره راخکل،او دا ورته د کافرانو او بدعمله انسانانو اعتبار سره وئیلی شوی دی ، چې دَ هغوئ ارواح دا فرشتې په ډیرې سختئ سره قبض کوی،﴿غَرْقًا ﴾مفعول مطلق من غیر لفظه دې دَ"النزاعت"دَپاره اوداهم په شدت اوسختئ سره رابنکلو په معنی کښ استعمالیږی.

﴿وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴾"النشط" الاخراج بسهولة و رفق ته وائی. یعنی نرمئ اوپه آسانتیا سره رااوباسل ،اودا ورته دَمؤمنانو اونیک عمله انسانانو روح اوباسلو اعتبار سره وئیلی شوی دی،چې دوئ ارواح فرشتې په نرمئ اوسهولت سره قبض کوی.

دمؤمن روح په نرمئ او دَ کافر روح په سختئ سره قبض کولو وجه حدیث (مسند احمد ، ابوداؤد ، رقم الحدیث۴۷۵۳) کښ دا راغلې ده چې بنده مؤمن ته دَمرګ په وخت کښ کومې فرشتې راځی، نوهغه ډیر خه شان سره راځی،ځان سره دَجنت خوشبوئی راوړی، ډیر خه انداز کښ ورسره مکالمه کوی،او دَ جنت او دَ هغې نعمتونو بشارت ورکوی، نو دَ ده روح ډیر په خوشحالئ سره اوځی، او بنده کافر روح قبض کولو دَ پاره چې راشی نو ډیر بدهیئت اوحالت کښ راشی، ډیر بد انداز کښ ورسره مخاطبت اوکړی، چې اې خبیث نفسه! راوخه دالله ﷻ عذاب اوقهر ته، نوهغه روح دَخوف دَوجهی نه راوتل نه غواړی. نو دوئ ئې داسې په زور سره ئې راخکی لکه دَغوښی ریتو لو والا سیخ پورې چې انختې وړئ دهغې نه لرې کولې شی.

﴿وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا﴾دادریم قسم اوصفت دې دَدې فرشتو .بعض مفسرین فرمائی چې فرشتی کله انسان نه روح قبض کوی ، نو جسم کښ داخلې شی. نو دَ فرشتو دَده جسم ته

داخليدل او دَهغې نه روح راوباسل داسې وي لکه يو لامبوزن په اوبو کښې لامبو اووهي او دننه شي، او هلته نه څه راواخلي اوراوځي.

خو اکثر مفسرين فرمائي چې داسرعت سير نه کنايه ده، يعنې دروح اوباسلو نه ورستو په ډير تيزئ سره ئې د رب طرف ته وړې لکه حديث کښې هم دَدې ذکر راغلې دې

﴿فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا﴾ داځلورم قسم او صفت دې دَفرشتو، 'سبقت' نه مراد انقياد اوتبادر دې حکم الهي ته، او'سبقت' ماده راوړلو کښې دې وصف کښې مبالغې طرف ته اشاره ده، ګوياچې انقياد او اطاعت کښې يوبل نه مخکښې کيږي، اومقصود دلته دَروح په باره کښې حکم الهي ته انقياددې، چې روح په باره کښې الله ﷻ کوم احکامات ورته ورکړي ډير په تيزئ سره دَهغې تعميل کوي او ځائ ته ئې رسوي.

﴿فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا﴾ داپنځم قسم او صفت دې، يعنې روح خپل مقام ته وړلونه ورستو کوم احکامات ورته دَثواب اوعقاب دَالله ﷻ طرف نه ميلاو شوي وي، دَ هغې انتظام اوتدبير کوي.

بهرحال داپنځه قسمونو وؤ، اوجواب قسم محذوف دې، چې «لتبعثن» دې، اوقسم او جواب قسم کښې مناسبت دادې: (۱) چې روح قبض کول دادَقيامت توطئه او اولين منزل دې من مات قامت قيامته (۲) اويل داچې داپنځه قسمونه شواهد دی په ثواب اوعقاب دَبعثت او آخرت، چې څنګه دنيا کښې مؤمنانو روح په آسانئ اونرمئ سره اوکافرانو روح په سختئ او تکليف سره قبض کيږي، نودهغه شان فرق به په آخرت هم وي، مؤمنان به په راحت اوکافران به په تکليف کښې وي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ
په هغه ورځ چې اوخوزوي خوزونکې ورپسې راشي ورپسې راتلونکې ډير زړونه به پدغه ورځ
وَّاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُوْلُوْنَ ءَإِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾
درځيدونکې وي سترګې به ئې ښکته وي وائي دوئ آيا مونږ به واپس ګرځولې شو زوړ حالت ته

ءَاِذَا	كُنَّا	عِظَامًا	نَّخِرَةً ﴿۱۱﴾	قَالُوْا	تِلْكَ	اِذًا	كَرَّةٌ	خَاسِرَةٌ ﴿۱۲﴾
آیا کله چه	شو	مونږه	هډوکي وراسته	وائي چه	دا	خو به بیا	تاواني	واپسي وی
فَاِنَّمَا	هِيَ	زَجْرَةٌ	وَّاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾	فَاِذَا	هُمْ	بِالسَّاهِرَةِ ﴿۱۴﴾		
بی شکه دادوباره	پیدا کیدل	صرف اواز	دي یو	بیا به دا	ټول خلق	په مخ دزمکی وی		

﴿يَوْمَ تَرْجُفُ﴾ داتخويف دي متعلق دي دَجواب قسم محذوف سره، چه ‹لتبعثن› دي، يعنى دابعثت به په هغه ورځ وی چې کومه ورځ زورداري زلزلې سره هر څه فنا شی، اوبیا به دوباره صور پوکلې شی، او تاسو ټول به دوباره ژوندی شئ. ﴿اَلرَّاجِفَةُ﴾ دَرجف یرجف نه داسم فاعل صیغه ده ،په معنی دَخوزونکې ، دینه مراد نفخه اولی ده چې دي سره به ساکن شې په خوځیدو شی

﴿تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ ‹الرادفة› وروسته راتلونکی ته وائی، اودینه مراد نفخه ثانیه ده.

﴿قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ﴾ ډیر زړونه به په دي ورځی لړزان وی، ﴿وَّاجِفَةٌ﴾ بمعنی دَدرځیدلو اوبریدلو کښ دي، ﴿اَبْصَارُهَا﴾ ضمیر راجع دي ﴿قُلُوْبٌ﴾ ته په حذف دَمضاف سره ای ابصار اهلها (روح) یعنی دَ ډیر خوف په وجه به ئی سترګی خکته وی، یا دَ ‹ابصار› نه مرادبصائر یعنی عقلونه دی، یعنی عقلونه به پدغه ورځ خراب وی په هیڅ به هم نه پوهیږی چه څه اوکړو (روح).

﴿ يَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ ﴾ داشکوه ده، دَمشرکانونه، چه دوئ به قیامت پورې استهزاء کوی، او وائی چه آیا کله چه زمونږ هډوکی اوریږیږی په زمکه کښ، آیابیا به مونږزوړحالت ته واپس کیږو ،یعنی بیابه ژوندی کیږو. ﴿اَلْحَافِرَةِ﴾ معنی زوړ حالت دي.

﴿قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ﴾ یعنی کچرته داواپس کیدل زوړحالت ته یعنی بیاژوندی کیدل واقعی په حقه وی، نومونږبه په لویه خساری کښ یو، دَ وجی دَ تکذیب نه، یامطلب دادي چه دابه خولوئ تاوان وی، ځکه چه زمونږ په مالونو ،جائیدادونو باندي به نورو خلقو قبضه کړي وی (جو اهر).

﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ﴾ جواب شکوه دي. هي ضمير یا ژوړ حالت ته واپس کیدلونه راجع دي، یا زادفة ته. یعني داواپس کیدل اوبیاژوندی کیدل مشکل مه گنړئ او استهزا، وړپوری مه کوئ، ځکه چه داخوبه یوچړق وي، چه بس ټول خلق به د قبرونونه رابیدارشی په زمکه به ولاړوي. ﴿بِالسَّاهِرَةِ﴾ ساهرة وجه الارض ته وائي.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ۞ إِذْ نَادٰىهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۞
آیاراغلې ده تاته قصه ده موسیٰ علیہ السلام کله چه آواز اوکړوده ته رب دده په وادی پاکی کښی چه طوی دی
اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ۞ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلٰى أَنْ تَزَكّٰى ۞
ورته ئی اووئیل لاړشه فرعون ته بې شکه هغه سرکشه شویدې نوورته اووایه آیاته غواړی داچه پاک شی دگناه نه
وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ۞ فَأَرٰىهُ الْآيَةَ الْكُبْرٰى ۞ فَكَذَّبَ
او ځه لاره اوښایم تاته په طرف درب ستانوته اوېریږې. نواوئی خودله هغه ته معجزه لویه نوهغه ئی تکذیب اوکړو
وَعَصٰى ۞ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعٰى ۞ فَحَشَرَ فَنَادٰى ۞ فَقَالَ
اونافرمانی ئی اوکړه بیائی شاکړه کوشش ئی کولو. خلق ئی راجمع کړل اواز تقریرئی ورته اوکړو نواوئی وئیل
أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلٰى ۞ فَأَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولٰى ۞
ځه یم ستاسورب لوئی نواونیولوده لره الله تعالیٰ په عذاب دآخرة اوددنیا
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ۞
بې شکه په دی قصې کښی خامخاعبرت دې لپاره دهغه چاچه یریږی دالله تعالیٰ نه

﴿هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى﴾ دادتخویف دنیوی نمونه ده اوتسلی ده حضور ﷺ ته چه مونږه حضرت موسیٰ علیہ السلام فرعون ته ددعوت ورکولودپاره اولیږلو. لیکن هغه ئې تکذیب اوکړو. نافرمانی ئی اوکړه نودنیوی عذاب سره موهم اونیولوچه غرق دې اوآخرة کښی به هم ورته

عذاب ورکوؤ. نودغه شان که دااهل مکه ستاتکذیب کوی نوهغوئ له به هم مونږ عذاب ورکړو.

﴿ٱذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ﴾ قال له ورنه مخکښې مقدر دي. يا تفسيردي د﴿إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ﴾ نو د ان مفسره پکښې محذوف دي. سورت طه کښې صيغه د تثنيه اذهبا راغلې ده. دواړو کښې هيڅ منافات نشته:

(۱) چونکه موسى عليه السلام او هارون عليه السلام دواړه فرعون ته ليږلى شوى نوځکه هلته د تثنيې صيغه ده او اصل پکښې موسى عليه السلام وؤ، نوځخه دلته واحد صيغه راوړلې شوه

(۲) يا اول صرف حکم موسى عليه السلام ته شوې وؤ، اوبيا هغهٔ دعا اوکړه، اوخپل وروړئ ځان سره معاون کړو، نودې وجهې نه اول حکم اعتبار سره صيغه واحد اودويم حکم اعتبار سره صيغه د تثنيې راوړلې شوى ده

﴿تَزَكَّىٰ﴾ په اصل کښې تتزکئ دې يعنى ته ځان پاک کړې د گندګئ دکفر اوسرکشئ نه

﴿فَأَرَىٰهُ ٱلْءَايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ﴾ لوئى معجزى نه مراد د عصانه مارجوړول دى. ياورنه عصا او يد بيضاء دواړه دى، په اعتبار د دلالت يوه معجزه ده نوځکه واحد ذکرشوه.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ﴾ ادبار ونيلى کيږى شاه کولو ته. او سعى ونيلې کيږى تيزتللو اومنډى وهلو ته، خو دلته دواړه مجازى معنو کښې استعمال شوى دى ادبار نه مراد اعراض او سعى نه مراد دين موسوى ابطال کول دى.

﴿فَحَشَرَ﴾ دا ئې د اعراض او سعي تفصيل دې ،يعنى ساحران ئې راجمع کړل. کقوله تعالى فارسل فرعون فى المدائن حاشرين بيا ئې خپل لښکر او خلق راجمع کړل اوبيان ئې ورته تقرير اوکړو اوورته ئې اوونيل﴿أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ﴾ دلته ئې ځان ته لوئ رب اوونيل اوپه سورة قصص (۳۸) کښې اوونيل: ماعلمتُ لکم من الهٍ غيرى، يعنى ځمانه علاوه بل اله نشته دې

﴿فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْءَاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ﴾ نکال په معنى د تنکيل دې، هغه عذاب اوسزا ورکولوته وائى چه ليدونکې او اوريدونکې ورنه عبرت واخلى. او د هغه عمل نه ئې منع

کړی، نکال یامفعول مطلق دې ای نکل الله به نکال الاخرة.یامنصوب بنزع الخافض دې ای اخلهٔ بنکال الاخرة(روح).

﴿ ٱلۡأٓخِرَةِ ﴾نه مراداحراق دې په آخرة کښې په جهنم کښې او﴿وَٱلۡأُولَىٰٓ ﴾نه مرادغرق دې په دنیا کښې،یعنی دنیا و آخرت دواړوکښې مووږته عبرتناکه سزاورکړه.چه څوک د الله ﷻ نه یریږی هغه دپاره پکښې لوئ عبرت دې.

ءَأَنتُمۡ أَشَدُّ خَلۡقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُۚ بَنَىٰهَا ٢٧ رَفَعَ سَمۡكَهَا
آیاتاسوزیات سخت یئ په پیداکولوکښې یااسمان چې جوړ کړې دې الله اوچت کړې ئې دې چت دهغې
فَسَوَّىٰهَا ٢٨ وَأَغۡطَشَ لَيۡلَهَا وَأَخۡرَجَ ضُحَىٰهَا ٢٩ وَٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ
بیانې برابر کړې دې هغه او تیاره ئې کړخولې ده شپه دهغې او روښانه کړې ئې ده ورځ دهغې اوزمکه ورستودینه
دَحَىٰهَآ ٣٠ أَخۡرَجَ مِنۡهَا مَآءَهَا وَمَرۡعَىٰهَا ٣١ وَٱلۡجِبَالَ أَرۡسَىٰهَا ٣٢
خوره کړې ده . را اوباسلی ئې دې د دینه اوبه د دې او گیاه . او غرونه ئې قائم کړې دې
مَتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ٣٣
لپاره دفائدې ستاسواو دڅناوروستاسو.

﴿ءَأَنتُمۡ أَشَدُّ خَلۡقًا ﴾داپه دعوی دسورة یعنی حشرنشرباندې دلیلِ عقلی دې،چه آیاستاسودوباره پیداکول گران دی اوکه د آسمان اوځمکی پیداکول؟بلکه اسمان اودځمکی پیداکول گران دی،نوچه الله ﷻ پخپل قدرت سره دا پیداکړیدې،تصرفات ئې پکښې کړیدی نو ستاسو پیداکول خوآسان دی کقوله تعالی:لخلق السموٰت والارض اکبرمن خلقِ الناس.

﴿رَفَعَ سَمۡكَهَا ﴾بیان دې د﴿ بَنَىٰهَا﴾ یعنی صرف پیدا کول ئې نه دی ،بلکه په هوا کښې اوچت بلاستون اوسهارې نه ئې پیداکړې دې، سمک اوچتوالی ته وائی،چت د اسمان ورنه مراد دې، اومطلب دادې چه اسمان ئې اوچت پیداکریدې،دامطلب نه دې چه اول لاندې وو بیائی اوچت کړې دې.

﴿ فَسَوّٰنهَا﴾بيانې هوا كښې داسې ادرولې دي چې هيڅ غبت كښې نشته.نه پكښې لاندې باندې والي شته.نه پكښې چاود شته. نه پكښې پيوند شته.او ټول ستورو سره ئې مزين كړي دي

﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰهَا ﴾صرف آسمان نه.بلكه شپه ئې پيدا كړه ورځ ئې پيدا كړه. شپه ئې تيارې والا اوګرځوله. او ورځ ئې رڼا نه اوګرځوله. "اغطش"بمعنى د"اظلم" سره دي. او "اخرج"بمعنى "اظهرو ابرز"سره دي. "ضحى" نه مراد ټوله ورځ ده. خوچونكه د اوخت په ټولو كښې اشرف دي نوځكه د"نهار"نه تعبير په دي سره اوشو

دلته "ليل"او"ضحى"دواړو نسبت آسمان ته شوي دي.يعنې د آسمان شپه اود آسمان ورځ. ددي وجه داده چې دشپې اوورځې تعلق نمر سره دي. چې د ډوب شي.نوشپه شي اوچې طلوع شي نوورځ شي.اودا امر سماوي دي. نوادني ملابست او تعلق په وجهې دليل اوضحى نسبت آسمان ته اوشو

﴿وَٱلْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ ﴾يعنې صرف آسمان اودهغې انتظامات نه دي.بلكه ځمكه ئې پيدا كړې ده.هغه ئې غوړه ولې ده.هغې كښې دخوراک سكاک بندوبست كړي دي.اوددې استقرار دپاره ئې پرې غرونه ايخيدي.دا ټول ئې انسانانو اوځناورو فائدې دپاره دي

«الارض» منصوب دي بنا بر "ماضمر عامله على شريطة التفسير". «ذلک» مشار اليه خلق السماء، اغطاش الليل ،او اخراج النهار دي ، ﴿دَحٰهَا﴾خوروالو نه وائى.دينه معلوميږى چې خلق السماء اول شوي اودځمكې تخليق دينه ورستو شوي دي. نو بظاهر ددې تعارض راځي د سوره البقره،آيت ١٩ الذي جعل لكم الخ او سورت فصلت آيت ١١ قل ائنكم لتكفرون سره. ځكه چې هلته صراحت دي د دي خبرې چې اول ځمكې تخليق اوبيا دآسمان تخليق شوي دي، دا تعارض مفسرينو څوطريقو سره حل كړي دي .تفصيل دپاره ددى تفسير جلد ١ صفحه ١٢٥ آيت ١٩ تفسير ملاحظه كړئ

﴿ وَمَرْعَىٰهَا ﴾"مرعى"ظرف دي يعنى ورشو .يامصدربمعنى دمفعول دي،هغه واخه چه حيوان پكښې سركوى، د انسان غذا لكه سبزى فصل وغيره ته هم شامل دي،البته اطلاق ئې دباندي مجاز شويدي.

﴿ فَسَوّٰىهَا ﴾بيائى هوا کښ داسې ادرولې دې چې هيڅ عيب پکښ نشته،نه پکښ لاندې باندې والى شته،نه پکښ چاود شته، نه پکښ پيوند شته.اوخائسته ستورو سره ئې مزين کړې دې.

﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴾صرف آسمان نه،بلکه شپه ئې پيدا کړه ورځ ئې پيدا کړه، شپه ئې تيارې والا اوګرځوله، او ورځ ئې روښانه اوګرځوله. "اغطش"بمعنى دَ"اظلم" سره دې، او "اخرج"بمعنى "اظهرو ابرز"سره دې، "ضحى" نه مراد ټوله ورځ ده، خوچونکه داوخت په ټولو کښ اشرف دې نوځکه دَ نهار نه تعبير په دې سره اوشو.

دلته "ليل"او"ضحى"دواړو نسبت آسمان ته شوې دې،يعنى دَ آسمان شپه اودَ آسمان ورځ، دَدې وجه داده چې دَشپې اوورځې تعلق نمر سره دې، چې داډوب شى،نوشپه شى اوچې طلوع شى نوورځ شى،اودا امر سماوى دې، نوادنى ملابست اوتعلق په وجهى دَليل اوضحى نسبت آسمان ته اوشو.

﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ ﴾يعنى صرف آسمان اودهغې انتظامات نه دى،بلکه ځمکه ئې پيدا کړې ده،هغه ئې غوړه ولې ده،هغې کښ دَخوراک سکاک بندوبست کړې دې،اودَدې استقرار دَپاره ئې پرې غرونه ايخيدى،داټول ئې انسانانو اوځنانوروفائدې دَپاره دى.

«الارض» منصوب دې بنا بر "مااضمر عامله على شريطة التفسير"، «ذلک» مشار اليه خلق السماء، اغطاش الليل ،او اخراج النهار دې ، ﴿دَحَاهَا﴾خورولو ته وائى،دينه معلوميږى چې خلق السماء اول شوې اودَځمکې تخليق دينه ورستو شوې دې، نو بظاهر دَدې تعارض راځى دَ سوره البقره،آيت ۱۹ الذي جعل لکم الخ او سورت فصلت آيت(۱۱)قل ائنکم لتکفرون سره، ځکه چې هلته صراحت دې دَ دې خبرې چې اول ځمکې تخليق اوبيادآسمان تخليق شوې دې، دا تعارض مفسرينو څوطريقو سره حل کړې دې ،تفصيل دَپاره دَدى تفسير جلد(۱)صفحه ۱۲۵ آيت ۱۹تفسير ملاحظه کړئ.

﴿ وَمَرْعَاهَا ﴾"مرعى"ظرف دې يعنى ورشو،يامصدربمعنى دَمفعول دې،هغه واخه چه حيوان پکښ سرکوى، د انسان غذا لکه سبزى فصل وغيره ته هم شامل دې،البته اطلاق ئې درباندې مجازاًشويدې.

﴿وَالْجِبَالَ ﴾منصوب على شريطة التفسيردي﴿أَرْسَاهَا ﴾نی تفسیر دي﴿مَتَاعًا لَكُمْ ﴾مفعول له دي.ای فعل ذلک تمتعالکم.یعنی ستاسو اودخناور ستاسو دپاره نی داکاروته اوکړل

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾

نوکله چه راشی حادثه لویه‌قیامت‌چه پدغه ورځ به یادشی انسان ته هغه عملونه چه نی کړی وی

وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

اوښکاره به کړې شی جهنم هرلیدونکی ته‌نوهغه چه سرکشی نی کړی وی اوغوره کړې نی وی ژونددنیا

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

نوبی شکه جهنم بس هم هغه ئي ځکانه ده . اوهغه څوک چه یریدلي وی داودریدلونه په حضوردرب خپل کښ

وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

اومنع کړې نی وی نفس خپل دناجائزخواهش نه، نوبی شکه جنت صرف هغه ئي ځکانه ده

﴿فَإِذَا جَاءَتِ ﴾داتخویف اخروی دي چې کله قیامت راشی نو الله ﷻ به دانسان سره حساب کتاب کوی،چې دي نعمتونو شکرادکړي دي اوکه نه.

﴿الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴾لونی حادثی اومصیبت ته وائی دَ طمَّ یطمُّ نه دي،پمعنی دَغالب راتللو سره،او داعلم ګرځیدلي دي دَپاره دَ قیامت ، او دي ته"طامة"ځکه وائی چې داټولونه لویه حادثه ده او نور ټول مصیبتونه تکلیفونه دي په مقابله کښ هیڅ نه دی.

﴿يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ ﴾بدل دي دَ "اذاجاءت"نه، "تذکر" دَ یو شی هیریدلو نه پس یادیدلو ته وائی، دي کښ اشاره ده حساب کتاب ته ، ځکه چې انسان کوم عملونه کړی دی، نوترینه به هیر وی،نوچې کله حساب،کتاب ورسره اوشی، نو یو یو عمل به ورته اوخودلي شی، ده ته به دا ټول یاد شی، او اعتراف به ئی اوکړی. ﴿مَا سَعَىٰ﴾نه مراد اعمال دی.

﴿وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ ﴾جهنم به راوړلې شي اوبالكل په ډاګه به كيخودلې شي.هرسړی ته به ښكاري، مؤمن وي اوكه كافر، اوداسې حالت كښې به حساب كتاب اغستې شي.حديث شريف كښې راځي چې جهنم به داسې حالت كښې راوستلې شي چې دې پورې به اويا (۷۰)زره پړې تړلې شوي وي،اوهر پړې به اويا (۷۰) زره فرښتې راكاږي. مسلم، ﴿لِمَن يَرَىٰ ﴾اې لكل راء.

﴿فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴾داتفصيل دَجزا دې ، چې كومو خلقو دنيا كښې دَالله ﷻ حكمونو بغاوت كړې وي اودنيا زندګئ له ئې په آخرت باندې ترجيح وركړې وي، نوهغه به جهنم ته اوغورځولې شي.

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ ﴾دامؤمنانو جزا بيان دې، يعنى كوم خلقو سره چې دَالله ﷻ خوف وؤ،او دَ نفس خواهشاتو اتباع نه ئې ځان ساتلې وؤ، نوهغوئ به جنت ته اوليږې شي .

«مقام ربه» نه مراد قيامت په ورځ الله ﷻ دربار كښې پيښى ده، اولفظ "مقام"دلته مقحم (زائد) دې دَپاره دَمبالغې، اومراد مطلقاًخوف الهى دې، ځكه چې دَ مكان نه خوف وي، نو مكين نه خو په پطريق اولى خوف وي، دلته صرف مبالغې معنى مقصود ده باقى الله ﷻ دَمكان نه منزه دې.

دَخوف صوفياوؤ درې درجې بيان كړې دي:

(۱)داهل تقوى درجه:چې دآخرت دَمؤاخذې خوف وي.

(۲)داهل محبت درجه:دخطاپه وجه دَمحبوب دَنظر نه غورځيدلو خوف وي.

(۳)مقام عبديت:بلالحاظ دځه نتيجې بلكه محض دَذات الهى عظمت اوهيبت دَوجهې خوف وي. (تفسير ماجدى)

۞	مُرْسَاهَا	أَيَّانَ	السَّاعَةِ	عَنِ	يَسْأَلُونَكَ
نبوس كوى مشركان ستانه په باره دَقيامت كښې چه كله به وي راتلل دَهغې.					
أَنتَ إِنَّمَا ۞ مُنتَهَاهَا إِلَىٰ رَبِّكَ ۞ ذِكْرَاهَا مِن أَنتَ فِيمَ					
ستاځه كاردې دَ بيانولودې سره،صرف رب ستاته ده انتهادَقيامت(علم ئې ورته حواله دې)بې شكه ته					

مُنۡذِرُ	مَنۡ	يَّخۡشٰىهَا	﴿٤٥﴾ كَاَنَّهُمۡ	يَوۡمَ	يَرَوۡنَهَا
صرف يرونكې ئې دهغه	چاچه يريږي دقيامت نه	گويا چې دوئ	په هغه ورځ چې	اووينې قيامت	
لَمۡ	يَلۡبَثُوۡۤا	اِلَّا	عَشِيَّةً	اَوۡ	ضُحٰىهَا ﴿٤٦﴾
به دا كيفيت وي ، چې نه	دې تيركړې دوئ دنيا كښې	مگر يو	بيگا	يا	يوصبا

﴿يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ السَّاعَةِ﴾ داشكوه ده اوزجردې منكرينو دقيامت ته چه دوئ استهزاءً تپوس كوى چه قيامت به كله راځى ﴿مُرۡسٰىهَا﴾ مُرسى يامصدرميمى دې پمعنى دَاثبات اوقيام ، يعنى راتلل دقيامت، يا مُرسى ' پمعنى دَ منتهىٰ دې، د 'ارساء السفينة' نه ماخوذ دې، يعنى لكه په سفر روانه كشتئ چې كله په كنارې لنگر اوغورځوى اومنزل مقصود راشى نودغه شان دې عالم دنيا كشتئ به كله غاړى سره لگى اوقيامت به راځى؟

﴿فِيۡمَ اَنۡتَ مِنۡ ذِكۡرٰىهَا﴾ داجواب دې دوئ سوال، چې دوئ داسوال ستانه بالكل بې محل دې ځكه چې ستاكار تشريعيات بيانول دى تكوينيات بيانول نه دى، اودې تعلق خو تكوينياتو سره دې، 'فيم' او'من ذكرها' دواړه جارمجرور د يو متعلق سره متعلق دى، او خبر دى دَپاره دَمبتدا 'انت'. ﴿ذِكۡرٰىهَا﴾ حذف دَمضاف سره دې، اي ذكرى وقتها.

﴿اِنَّمَاۤ اَنۡتَ مُنۡذِرُ﴾ تفسير ماجدى كښې دى، چې دې آيت كښې دوو خبر تعليم ميلاؤشو: (١) يوددې چې ستاحيثيت محض دَمبلغ اومنذر دې، خبرول اوپوهه كول دستا كاردې، زړه ته خبره كوزول دادَستا كارنه دې، (٢) دويم داچې ستاتبليغ اوتعليم نه به هغه خلق اثر اخلى چې هغوئ په زړونو كښې خوف قيامت وى، اوچاسره چې خوف قيامت نهٔ وى نوهغه باندې به ستاتبليغ هيڅ اثر نه كوى. ﴿كَاَنَّهُمۡ يَوۡمَ يَرَوۡنَهَا﴾ داهم دَهغوئ اعتراض جواب دې مشركينو به وئيل چې كچرته قيامت وې، نو تراوسه پورې به راغلې وې؟ الله ﷻ ورته فرمائى چې قيامت شته ، اگرچې لگ مؤخر دې، اودوئ ته داموده اوس خوديره ښكارى، خوكله چې قيامت قائم شى نوبيابه ورته دَ قيامت داسې ښكارى لكه يوبيگا يا صبا، 'يوم يرونها' ظرف متعلق دې حال محذوفه سره "لم يلبثوا" جمله خبر ده ، دَ "كان" دپاره.

ركوعاتها (۱)	سورة العبس مدنية	آياتها (۴۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۰) وحسب النزول (۲۴)

نزلت بعدسورة النجم و قبل القدر

ربط: (۱) ماقبل سورة کښ دَثبوت دَقيامت اوتخويف اخروی نمونه ذکرشوه، دی سورة کښ تخويف أُخروی علی سبيل الترقی ذکر دي، چه قيامت ورځ به په کافرانو دومره سختی وی چې نفسی نفسی کښ به وی. اوهرسړی به دَيوبل نه تختی.

(۲) مخکښی سورت په آخر کښ ذکروؤ چي انما انت منذر من يخشاهااودي سورت په ابتدا کښ دَدي عملی نمونه ذکرده.

خلاصه: دَمضمون په اعتبارسره دَسورة دري حصې دی:

اوله حصه ترآيت (۱۶) پوري ده ، ديکښي د انما انت منذرمن يخشاها عملی نمونی بيان دي او دَعظمت قرآن ذکر دي.

دويمه حصه ترآيت (۲۳) پوری ده، ديکښي زجر دي مشرکانو ته.

دريمه حصه ترآيت (۳۲) پوری ده، ديکښي دليل عقلی دي په ثبوت دَقيامت، بيا تر آيت (۴۲) پوری تخويف اخروی دي، بيا اخرکښ بشارت اوتخويف دي (تمت).

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ﴿۱﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ﴿۲﴾ وَمَا يُدْرِيْكَ
تندي ترواوه نبي او مخ يې وګرځوو لو يې چه راغلي ده ته نوی بيانو ته پوهه ئې نه يې
لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰىٓ ﴿۳﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ﴿۴﴾ اَمَّا مَنِ
چه کيديشی هغه پاک کړی خان يانصيحت قبول کړی نونفع ورکړی هغه ته نصيحت هغه څوک چه
اسْتَغْنٰى ﴿۵﴾ فَاَنْتَ لَهٗ تَصَدّٰى ﴿۶﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ﴿۷﴾
بې پرواهی کوی دَدين نه، نوته هغه ته متوجه کيږې اونيشته په تابانذی څه ضررکه پاک مسلمان نشي.

وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشٰى ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى ﴿١٠﴾

او هغه څوک چې راغې تاته په منډه منډه ، او هغه يريږي . نو ته هغه نه غفلت کوې

﴿عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى﴾ دا آياتونه دَحضرت عبدالله بن ام مکتوم ﷺ باره کښې نازل شوي دي قصه داسې ده چې يوځل نبي کريم ﷺ دَمشرکينو يوسردار ته دعوت ورکولو ، چې دې دوران کښې دې راغې، او دا آواز ئې لګول شروع کړو: يارسول الله ارشدني"اې دَالله رسوله څما راهنمائي اوکړه(وفي رواية موطا استدنيني يعني ماځان ته نيزدې کړه)، نبي کريم ﷺ ده طرف ته توجه ورنکړه اوهغه مشرک ته ئې خپل دعوت جاري اوساتلو .اودائي ورته اوئيل يافلان !اترى بما اقول فيه باسا، اې فلانيه څه چې کوم وينا کوم، دې کښې تاسوته څه حرج ښکاري.اودې مشرک به ورته وئيل"لا"يعني نه ښکاري،نودې باره کښې دا آياتو نه نازل شول (ترمذي. موطا امام مالک)

دلته يوڅو خبرو پيژندل ضروري دي.

(١)احاديثو کښې ددې واقعې صرف دومره ذکر راغلې دې، دينه علاوه څومره اضافات او زيادات دي يا بلاسنده دي اويا انتهائي ضعيف سند سره منقول دي، او دَ حديث يو معتبر کتاب کښې هم دَدې ذکر نشته ، خصوصاً دَ دې الفاظو چې "مرحبا بمن عاتبني فيه ربي" څو هډو ثبوت نشته،بلکه بعض محدثينو ورته دَموضوعي نسبت کړې دې.

(٢)ديکښې اختلاف دې چې نبي کريم ﷺ به اجتهاد کولو اوکه نه؟جمهور علماؤداقول دې چې نبي کريم ﷺ اجتهاد کړې دې،خوبيا په دې کښې اختلاف دې چې نبي ﷺ اجتهاد کښې خطاواقع شوې ده اوکه نه ،عام اصوليين دا وائي چې اجتهاد کښې ترينه خطاواقع شوې ده، اګرچې قرار پرې نه دې شوې، بلکه فوراًبذريعه وحي تنبيه شوې ده،ليکن محققينو او دَ عامو محدثينو قول دادې چې نبي ﷺ نه خطا نه ده واقع شوې،دوئ فرمائي چې څنګه دَنبي الهام اوامتي الهام کښې فرق دې،د نبي الهام قطعي وي ديکښې دَخطا احتمال نه وي،په خلاف د امتي الهام نه چې داقطعي نه وي اوپه ديکښې دَ خطااحتمال وي، نودغه شان دَنبي اجتهاد او امتي اجتهاد کښې هم فرق دې،امتي نه په اجتهاد کښې خطا کيدې شي (اګرچې خطا باوجود هم ورته يو اجر ميلاويږي،کله چې دَ اجتهاد اهل وي،اوخپل مکمل صلاحيتونو ئې پکښې

صرف کړې وي، خو د نبي اجتهاد قطعي وي . ديکښې خطا نشي واقع کيدې.نور تفصيل دپاره ئې دَاصول فقه کتابونه ملاحظه کړئ.

(۳)کوم حضرات چې وائي چې نبي ﷺ نه په اجتهاد کښې خطا واقع شوې ده. نو هغوئ داواقعه هغو واقعاتو په ضمن کښې ذکر کړې ده، چې نبي ﷺ پکښې اجتهاد کړې دې او اجتهاد کښې ترينه خطا شوې ده،دوئ وائي چې دلته نبي کريم ﷺ اجتهاد داسې اوکړو چې.

(۱)ابن ام مکتوم ځماجان نثار اوحاضر باش صحابي دې .ده نه هروخت تعليم ورکولې شم، په خلاف دَدې مشرک نه، چې دې ځما مجلس ته نه راځي. او دا موقع رانه ضائع کيږي، لهذادې مشرک ته توجه ورکړه.

(۲)اوبله داچې ابن ام مکتوم دَمجلس آدابو خلاف ورزي هم اوکړه،ځکه چې نبي ﷺ مخکښې نه دې مشرک سره خبروکښې مصروف وۇ،اودې په کښې مينځ راغې، او دَ نبي ﷺ خبرې ختمولو ته انتظار ئې اونکړو، او آوازونه ئې شروع کړل. او دا دَ آدابو دَ مجلس خلاف وه، نو دَ تاديب اوتنبيه دَپاره ئې ورته توجه ورنکړه.

نودې اجتهاد کښې څواعتبار سره خطا واقع شوې ده:

(۱)عاجلې اويقيني نفع باندې آجلې اوموهوم نفع له ترجيح ورکړې شوه ، دَحضرت ابن ام مکتوم نفع عاجله اويقيني وه، په خلاف ددې مشرک نه ،چې دَده نفع غير يقيني اوموهوم وه.

(۲)ديکښې دَغريبانو زړه ماتيدلو خطره وه.

(۳)دَصحابي طلب صادق وۇ اودَمشرک طلب غير صادق وۇ.

(۴)مزيد داچې دَمجلس آدابو خلاف کولو عذر الله ﷻ دَهغه لونړ والي بيان کړو.

کوم حضرات چې وائي چې نبي ﷺ په اجتهاد کښې خطاامکان نشته نوهغوئ وائي چې دا اجتهاد بالکل صحيح دې، ديکښې هيڅ قسم خطا نشته ،ځکه چې دا مشرک سردار وۇ،خلق دَ ده متبع او مقلدين وۇ، نو دَ ده په ايمان راوړلو سره مسلمانانو ته ډير خير او فائده حاصليده، او دَ لوې فائدې په ځائ ډيرې فائدې له ترجيح ورکول اواعظم المصلحتين باندې عمل کول عين دَشريعت حکم دې، نو ځکه نبي کريم ﷺ دې مشرک ته توجه اوکړه اوصحابي ته ئې اونکړه، نودااجتهاد بالکل صحيح وۇ،البته دَغيب خبرې نورې وې،الله په علم ازلي کښې دا ليک وه چې دا مشرک به ايمان نه راوړي، نودې وجهي نه ئې نبي ﷺ ته اخبار دَغيب اوکړو چې دې پريگده، اودې صحابي ته توجه اوکړه، ځکه چې ده ته دعوت ورکولو کښې هيڅ نفع نشته.

اوآیت کښې چې کوم صورت عتاب دې نودې باره کښې محققین فرمائي چې داعتاب علی النبی نه دې بلکه عتاب للنبی دې، اوعتاب علی الشئ اوللشئ کښې ډیر فرق دې. دَ عتاب علی الشئ منشأ ناراضګی وی، اوعتاب للشئ منشأ ترحم وی. لکه یو طالب سبق نه یادوی فضول ګرځی نواستاد ورته غصه شی، نو دې عتاب منشأ نارضګی ده، او یوبل طالب دې چې محنت کوی ،تر ناوخته پورې ناست وی، سبق وائی، نو استاد ده ته هم غصه شی چې دا څه کوی؟ستاجسم په تاباندې حق دې، دې له لګ آرام ورکوه اوس داهم عتاب دې، خو دې سبب اومنشأ ترحم دې، نودلته هم دوه کسان وو یو معاند ،مشرک،دشمن اوبل مؤمن ،جان نثار، هر حکم منونکې، نو اوس آسانه خو دا وه چې نبی ﷺ دې دویم کس ته دعوت ورکړې وې، لیکن نبی ﷺ شدت حرص ایمان اوامت دَخیر د پاره ګرانه لاراختیار کړه، نو دې په وجه ترحم باندې مبنی حکم ورته الله ﷻ راولیږلو.

اوبعضو وئیلی دی چې دلته هډوسره عتاب نشته بلکه دامحض حکایت حال دې،یعني دې وخت کښې چې د نبي کریم ﷺ کوم کیفیت وو، هغې بیان مقصود دې اوتذکیر دې.

﴿عَبَسَ﴾ عبس دَعبوس نه دې تندې تریولو ته وائی ،اودلته ترینه مراد ناګوارئ اظهار اوبدګنړل دی،اودَتولی نه مراد اعراض کول دی اوضمیر دَغائب نبی کریم ﷺ ته راجع دې.

﴿أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ﴾ دایامنصوب بنزع الخافض دې،اې لان جاءه الاعمی، او یا مفعول له دې، اوماقبل دواړو فعلونه علی سبیل التنازع دې ته متوجه دی. الاعمی نه مراد حضرت عبدالله بن ام مکتوم دې.

کوم حضرات چې دااجتهادی خطاګڼړی هغوئ وائی چې دالطیف عتادب دې اوصیغه دَغائب راوړلوکښ تلطیف دې نبی کریم ﷺ سره اوتکریم دې دَهغوئ ،اوکوم حضرات چې وائی دا اجتهادی خطانه وه نوهغوئ وائی چې دامحض تذکیر دې اوحکایت حال دې، او یا عتاب للنبی دې علی النبی نه دې.

﴿لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ أَوۡ يَذَّكَّرُ﴾ یزکی اصل کښې یتزکی دې،اودې کښې دَدی صحابیٔ کاملې نفعې طرف ته اشاره ده چې کیدی شی ستانصیحت سره دَده کامله اصلاح شوې وې، "اویذکر" داهم په اصل کښې یتذکروؤ ،اودیکښې جزوی فائدی طرف ته اشاره ده یعنی خاص حکم ئې اوریدلې

وي، اوپه هغې باندې ئې عمل کړې وی «او» د مانعة الخلو دپاره دې. يعنی دادواړه حالنه هم جمع کيدې شی. خو داسی نشی کيدې چی يوهم نه وې حاصل شوې.

﴿فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكۡرَىٰٓ﴾ تزکيې اوتذکير دواړو باندې مرتب دې يعنی يا به ئې تزکيه شوې وه . يا به تذکير اويابه دواړه، خوبه هرصورت نفع به ورته ميلاؤشوې وه

﴿أَمَّا مَنِ ٱسۡتَغۡنَىٰ﴾ يعنی کوم سړې چې ځان دقرآن اوعلوم نبوت اوهدايت نه ځان مستغنی ګڼړی ستاتوله توجه هغه ته ده.

﴿وَمَا عَلَيۡكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ﴾ دهغه دايمان نه راوړلو به ستانه تپوس نه کيږی،ته ورته مه دومره پريشانه کيږه، 'ما' نافيه ده 'عليک' خبرمقدم دې او 'الايزکی' مبتدا مؤخر دې.

﴿وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ﴾ يعنی ابن ام مکتوم چه دهدايت اودخصال الخيرطلب کونکې دې ﴿وَهُوَ يَخۡشَىٰ﴾ يعنی دالله ﷻ نه خوف کوی،ياخوف کوی داذيت د کفارو نه ستا خوا ته راتلو کښې،ياخوف کوی په لاره کښې دغورزيدلونه،ځکه چه ړوند ورسره نه وی چه دلاس نه ئې اونيسی ، ياخوف کوی چه ستادرس ورنه فوت نشی(روح المعانی)

كَلَّآ إِنَّهَا تَذۡكِرَةٞ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٖ مُّكَرَّمَةٖ ﴿١٣﴾
هرګزداسی مه کوه،بی شکه قرآن نصيحت دې،نوڅوک چه غواړی نصيحت دی ورنه واخلی په پاڼوعزت مندوکښې دې
مَّرۡفُوعَةٖ مُّطَهَّرَةِۭ ﴿١٤﴾ بِأَيۡدِي سَفَرَةٖ ﴿١٥﴾ كِرَامِۭ بَرَرَةٖ ﴿١٦﴾
چه لوئ قدروالادی پاکی دی‌په لاسونودفرشتوليکونوکښې دی‌چه عزت مندی دی،نيکانی دی

﴿كَلَّآ إِنَّهَا تَذۡكِرَةٞ﴾ 'کلا' په نيز دمحققينو په معنی د 'الا' حرف استفتاح دې، اوجمهور مفسرينو په نيز ردع دې يعنی داسې انداز د دعوت مه اختياره وه،«انها» ضمير يا قرآن ته راجع دې، او مؤنث د وجهی دخبر نه راوړلې شوې دې، او يا ضمير الدعوة الی الله ته راجع دې چې مقام په دې باندې دلالت کوی.

﴿ فِى صُحُفٍ ﴾بیان دَعظمت دَقرآن دې، جارمجرور په اعتباردَمحذوف متعلق صفت دې دَ﴿ تَذْكِرَةٌ ﴾ ای كائنة یا مثبتة فی صحف، یا خبرثانی دې دَ﴿ إِنَّهَا ﴾(روح)، مرادورنه لوحِ محفوظ دې.
یعنی دغه قرآنی آیاتونه په عزت ناکو پانړویعنی لوح محفوظ کښې ثابت اولیکلی شویدی

﴿ مَّرْفُوعَةٍ ﴾یعنی مرفوعة القدردی، لوئ قدر ئې دې عندالله ، یا مرفوعة المكان دی ځکه چه لوحِ محفوظ تحت العرش دې.

﴿مُّطَهَّرَةٍ ﴾دَهرعیب نه پاکې دی که هغه عیب دَتناقض دې په مضامینو کښې، یا دلائلو کمزوری ده، یا دَ شیطانانو مس کول دی.

﴿ بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴾جمع دَسافر ده پمعنی دَ کاتب،مرادورنه فرشتې دی. دَ لوح محفوظ نه نقل کولو په وجه دوئ ته "سفرة" اووئیل شول،یعنی داقرآنی آیاتونه په لاسونو دَ کاتبانو فرشتو کښې دی چه عزت مندی اونیکانی دی دَالله اطاعت کونکی دی، یا﴿سَفَرَةٍ ﴾جمع دَ سافرٌ ده پمعنی دَسفیر،یعنی هغه فرشتی چه دَالله ﷻ اودَانبیاؤمینځ کښې سفیرانی دی. (ابن کثیر،روح).

﴿ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴾كرام یا دَ كرامة نه ماخوذ دې، پمعنی دَعزت مند . یعنی دا فرشتې دَالله ﷻ خواه ته ډیرې عزت مندې دی،اویادَ "کرم" نه ماخوذ دې، یعنی ډیرې کریمې اومهربانې فرشتې دی، مؤمنانو دَ پاره مغفرت سوال کوی او انسانیت دَ پاره دَ خیر رسائی ذریعه ګرځیګی، "بررة" نیکوکارې دَ افعالو په اعتبار سره. یعنی دَالله ﷻ اطاعت کونکی دی، په حدیث کښې دی:الذی یقرأالقرآن وهوماهربه مع السفرة الكرام البررة،والذی یقراء وهوعليه شاق،له اجران(ابن کثیر).

ابن کثیر رحمه الله وائی دلته نه دامعلومه شوه چه حامل قرآن یعنی حافظ قرآن دپاره مناسب ده چه دَهغه په افعالواقوالوکښې دی دَفرشتوپه شان درستګی وی

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ۝ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ
هلاک دی شی انسان څومره ناشکره دې دکوم څیزنه الله ﷻ پیداکړیدې دې دَنطفی نه پیداکړې ئی دې

فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا

اندازه کړې ئې دې بیالاردراوتلوئی اسانه کړیده ورته بیائی مړکړی نو دبرکښ ني دفن کړی بیا چه کله

شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

دالله خوښه شي دوباره به ئې پیداکړي یقیناًدي پوره کړي انسان هغه حکم چه امرورته کړیدي الله

﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ﴾ دیکښ زجر دې انسان کافرمتکبر ته. چې دې څنګه څان دالله احکاماتو اوهدایت نه مستغنی ګنړی!؟دځپل زندګی اطوارو اوحالاتو باندې غورنه دې کړې چې دې هر هر حالت کښ الله ته محتاجه دې، نوچې جسم اعتبار سره محتاجه دې نو روح اعتبار سره څنګه مستغنی کیدې شی؟

﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ﴾ دینه مقصود لعنت اواظهاردناراضګئ دې ﴿مَا أَكْفَرَهُ﴾ ما تعجبیه ده یعنی تعجب دې چې دومره واضحه دلائلو باوجود هم دې کفرکوی.یا ما استفهامیه دې یعنی دومره دلائلو باجود کوم شی دې په کفرآماده کړو؟

﴿مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ دیکښ دانسان زندګئ مختلفو مراحلو بیان دې، او دا اوله مرحله ده چې دمور خیټې زندګی ده ، مفسرین فرمائی چې دلته استفهام دپاره دتحقیر دې لکه مونږ پښتو کښ به طور تحقیر چا ته وایو: ده ته اوګوره! او دڅه نه پیدائی؟ کمافي قوله تعالی:خلق الانسان من نطفة فاذا هو خصیم مبین(سورت یٰسین)حضرت حسن بصری فرمائی: کیف یتکبر من خرج من سبیل البول مرتین(الزهد للامام احمد)یعنی څنګه هغه کس تکبر کوی چې دوه کرته متیازو دلارې وتلې دې.

﴿فَقَدَّرَهُ﴾تقدیر نه مراد(۱) دلته دمور خیټه کښ مختلف مراحل هم کیدی شی، کوم چې سورت المؤمنون کښ ذکر دی ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاما فکسونا العظام لحما. (۲)دغه شان د ټول اعضا اواندامونه په ترتیب سره کیخودل ترینه هم مرادکیدې شی، کمافي قوله تعالی:خلقک من ترب ثم من نطفة ثم سواک رجلا. (۳) او دینه تقدیر

هم مراد کیدې شي لکه حدیث کښې راځي،چې انسان دَ مور په خېټه کښې څلور مـ شـي ـ ـ
کړي، نو الله ﷻ ورته فرشته رااولیګي اوهغه ئې تقدیر اولیکي

﴿ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴾دادرَیمه نه دویمه مرحله ده چې انسان دمور خیټې نه راوځي اودنیا
کښې قدم کیدی.

"السبیل" نه(۱)ځنې مفسرینو دَمورخیټې نه وتلو لار مراد اغستې ده. (۲) اوځنې مفسرینو
ترینه دَهدایت اوحق لاراغستې ده. (۳) اوځنو ترینه دَحصول رزق لار مراد اغستې ده. خلاصه
داچې دَمور خیټې کښې پروت وی،تنګه لار وی الله ﷻ ورته آسانه کړی.دې ترینه را
اوځي،بیاورله دَغذابندوبست اوکړی اودَمور تې روی،اودَقبول حق فطری استعدا پکښې هم
کیدی،نوکچری په سمه تلل غواړی نوتلې شي.

﴿ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴾دادریمه مرحله ده چې انسان مړشي اوقبرکښې خخ کړی شي. "اقبره"
اي صيره ذا قبر، باب افعال کښې خاصه دَتصيير ده، يعنی صاحب ماخذ ګرځول .يعنی دَ الله
ﷻ پرې په دې حالت کښې غټ احسان دادې چې هسې په ډاګه ئې نه پریګدی، چې بې
احترامه پروت وی،اوځاروی مرغان ئې خوری، لکه دَنورو مخلوقاتو حال دې.بلکه قبر ورله
ورکړی، اوخه په احترام سره هغې کښې دفن کړې شي.

﴿ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ﴾داڅلورمه مرحله ده چې بعث بعدالموت دې یعنی انسان په قبر کښې
پروت وی بیا چې کله الله ﷻ قیامت قائم کول اوغواړی، نودې به دوباره راژوندې کړی.

﴿كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴾"کلا"په باره کښې دلته دَمفسرینو متعدد اقوال دی. بې تکلفه
قول دادې دا چمعنی دَ "الا"استفتاحیه سره دې،اوالله ﷻ ګله کوی دَانسان نه چې دومره
احساناتو باوجود ده دَ الله ﷻ حکم لا تر اوسه نه دې منلې.

ځنې مفسرین فرمائی چې ﴿كَلَّا ﴾ خپلې معنی ردع دَپاره دې، خو ماقبل کښې ظاهراً
صراحتاً څه داسې شې نشته چې دا ورله ردع اوګرځي، نودې وجهې نه مفسرینو دَدې متعدد
توجیهات ذکر کړی دی:

(۱)دامخکښې آیت ثم اذا شاءانشره باندې دَمنکرینو دَبعث الموت اشکال نه ردع ده، هغه
اشکال دادې چې داڅلورمراحل ذکر کړی شو، دې کښې اول درې مرحلې زمونږ په مشاهده

کښې دی اومونږ ئی منو. خو دا څلورمه مرحله خومونږ اونه لیدله .کچرته دا هم برحق وی نو اوسه پورې څومره مړی اوشول. څوک خوبه ژوندې شوې وې؟ نو الله ﷻ ورته فرمائی چې داسې خبره نه ده چې تاسو کوئ. بلکه بعث حق دې خووقوع خکه نه کیږی چې لاتر اوسه پورې ورته دَالله ﷻ حکم نه دې شوې

(۲) ځنې مفسرین فرمائی چې دادَمابعد یعنی ﴿لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ﴾ نه ردع ده، یعنی انسان که ډیر اووائی چې مادَالله ﷻ حق اداکړې دې خونه دې کړی (التحریر والتنویر)

﴿فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ۝٢٤ أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ صَبًّا ۝٢٥ ثُمَّ شَقَقْنَا﴾

پس اودی ګوری انسان خوراک خپل ته. چې مونږ رانولی کړې اوبه څه ډیرې بیا مو اوشلوله ځمکه په ناأشنا

﴿ٱلْأَرْضَ شَقًّا ۝٢٦ فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝٢٧ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ۝٢٨ وَزَيْتُونًا﴾

طریقې سره،نورازرغون موکړه په دې کښې غلهدانې، اوانګور اوسبزیانې اوزیتون

﴿وَنَخْلًا ۝٢٩ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ۝٣٠ وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا ۝٣١ مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ۝٣٢﴾

اوکجوری اوباغونه ګنړاومیوی اوګیاه لپاره دَفائدی ستاسو اودَخناورستاسو.

﴿فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ﴾ دا دلیل عقلي آفاقی دې په ثبوت دَقیامت، چې انسان دې خپل طعام باندې غوراوکړی نوده ته به معلومه شی چې الله ﷻ ته د ده دوباره پیداکول هیڅ ګرانه نه ده، یعنی باران اوشی،دَهغې اوبه تخم سره میلاوې شی تخم ډډ شی. نو په ځمکه باندې بوټی را شین شی، نو کوم ذات چې زمکې کښې دننه پروت تخم نه تک شین تروتازه بوټي باهر په ځمکه راوباسلې شی هغه تاسوهم دوباره پیداکولې شی.

﴿أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ﴾ بدل دې ﴿طَعَامِهِۦٓ﴾نه، ﴿حَبًّا﴾ نه مرادغنم،جوار،روجې وغیره

﴿وَقَضْبًا﴾ تازه سبزیانو ته وائی، دغه شان هغه چه بغیر دَ پخولونه خوړلې کیږی.لکه مولئ. ګاجری، پیاز، وغیره. مقصودورنه سرکاریانې دی، یا شنو وابښو ته وائی.

﴿وَحَدَآئِقَ غُلْبًا﴾ غلبا جمع دَ اغلب وغلباءده، اصل کښې غټ سټ ته وئیلی کیږی.اودلته ترینه مقصود تشبیه ده دَباغونو په لوئ والی دَغټو ستو نو سره. یعنی لکه څنګه دَغټ ستی

سرې په ستې کښې پرسیدلی رګونه ښکاری دهغه شان دې بغونو شاخونه هم په ګنړ وَلی داسې ښکاری

﴿وَأَبًّا﴾ دَ څناورشنی ګیاه ته وائی. بعض وائی بوسونه وائی.دابوبکرؓددی لفظ د معنی باره کښې سوال اوکړې شونواوئی فرمائیل:ای سماء تظلنی وای ارض تقلنی اذاقلتُ فی کتاب الله مالااعلم،دغه شان دَحضرت عمرؓنه هم دی باره کښې توقف راغلې دې اوفرمائیلی دي چه الله تعالیٰ مونږ دَ دې دَمعنی مکلف کړی نه یو،بلکه دَقرآن په کوم مطلب چه پوهه شئ په هغی عمل اوکړئ اوچه په کوم نه پوهیږئ الله تعالیٰ ته ئی حواله کړئ(روح المعانی)

مفسرین فرمائی چې دینه مقصود دَدې حضراتو دَقرآن معانی معلومولونه منع کول مراد نه وو، بلکه په دې خبرې تنبیه کول وو چې اصل مقصد عمل دې.چې انسان دآیت په مدعا باندې پوه شی، اوبیا ورله بودوه الفاظو معنی نه ورځی. نودَهغې تحقیق کولو نه اول په آیت مدعاباندې عمل ضروری دې، اوبل داچی بې جاتعمق نه منع کول دی.ځکه چې "اب"معروف بوټې دې، اوعرب شعروشاعرئ کښې هم استعمال شوې دې،نودانشې کیدې چې داحضرات دَ دینه ناواقفه وو،بلکه دَخاص نوع،شکل او جنس تحقیق کولونه منع کول دی. چې داد آیت مطلب کښې مفید نه دې.(تفسیر القرضاوی لجزعم)

﴿مَّتَٰعًا لَّكُمۡ﴾ مفعول له دې یامفعول مطلق ای متعکم بذلک متاعًا.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ۝ يَوۡمَ يَفِرُّ ٱلۡمَرۡءُ مِنۡ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ۝
نوکله چه راشی سخت اواز(قیامت)پدغه ورځ به تختی هرسړې دَوروږخپل نهاودَمورنه اودَپلارنه
وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ يَوۡمَئِذٖ شَأۡنٞ يُغۡنِيهِ ۝
اودَښځې خپلې نه اودَځامنوخپلونه دَهرکس به دَدوئ نه پدغه ورځ داسې حال وی چه بې پرواه کړې به ئې وی دَبل نه

﴿فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ﴾داتخویف اخروی دې اودعوه دسورة پکښې مذکورده علی سبیل الترقی دَماقبل سورة نه، "صاخة" تیز او غوږونه کنړونکی اوازته وائی،بعض مفسرین وائی دا دَقیامت نوم دې اوځنې مفسرین فرمائی چې دینه مراد نفخهٔ ثانی ده، جواب دَ"اذا"محذوف

دي اى اشتغل كل واحدِ بنفسه،يعنى چه كله نفخهٔ ثانى اووهلې شي. قيامت راشي نوهرسړې سره به دَخپل ځان غم شي. دَ ورور،اومور،پلار،ښځې،ځامنونه به تختي

دَام المؤمنين عائشه ؓ روايت كښ دى چه حضور ﷺ اوفرمائيل چه دَقيامت په ورځ به دَ خلقو حشر ابلى خپې،بربنډ،ناسنته كيږى،حضرت عائشه ؓ عرض اوكړوچه داخوبه خلق يو بل ته ګورى،حضور ﷺ اوفرمائيل دابه دومره سخته ورځ وي چه خلقوته به هوش نه وى، هر سړې په دَخپل ځان په فكركښ مشغوله وى، عكرمه ؒ وائى ميدانِ حشركښ به يوسړې دَ خپلې ښځې سره ميلاؤشى ورته به اووائى آياځه ستاخاوندنه ووم؟ هغه به اقراراوكړى اوښه مدح به ئي اوكړى چه ته ځماډيرښه خاوندوى،خاوندبه ورته اووانى ماته دَخپلونيكونه صرف يوه نيكى راكړه، كيدې شى چه ماته پرې نجات ميلاؤشى، ښځه بهٔ ورته اووائى تاځمانه دَ ډير اسان ځيز مطالبه اوكړه ليكن پوره كولې ئى نه شم ، ځكه خه هم دَ هغه ځيزنه يريږم كوم نه چه ته يريږى،دغه شان به يوسړې ځوى سره ملاؤشى، دَ يوې نيكى مطالبه به ورنه اوكړى، چه خه صرف يوې ذرې نيكئ ته محتاج يم،ماته راكړه، كيدې شى ماته نجات ملاؤشى ليكن ځوې به هم ورته دغه شان جواب وركړى(ابن كثير).

پدې وجه به هرسړې دَقيامت په ورځ دَخپلوخپلوانونه تختي.چه مانه دَځه نيكى مطالبه اونكړى،بعضِ وائى پدى وجه به تختي چه دَحقوقومطالبه اونكړى، مثلاًورورىه ورته وائى تاماسره ځماپه غم كښ همدردى نه وه كړې،مورپلاربه ورته وائى تاځمونږپوره خدمت نه وو كړې، بى بى به ورته وائى تاماباندې حرام خوړلى وو،دا كار او دا كار دې كړې وو،ځامن به ورته وائى تامونږته تعليم اودينى تربيت نه ووكړې(روح المعانى).

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ
ځنې مخونه به پدغه ورځ روښانه وى،خنديدونكي به وى خوشحالى كونكى به وى.اوځنې مخونه به
يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾
پدغه ورځ كښې پرته به ورباندې وى دوړه.خوربه وى ورباندى توروالې.داكسان هم دوئ كافران فاجران دى.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴾مؤمنانوته بشارت اخروى دې،چه دَدوئ مخونه به دقيامت په ورځ روښانه،خنديدونكى،خوشحاله به وى.

﴿ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا ﴾تخويف اخروی دي کافرانو فاجرانو ته. چه د دوئ مخونو باندی به د قیامت په ورځ غبار کدورة وی، دَ ډیرغم پوجه به ورباندي تورو الي خور وی. چه دا ډیر اوحش اوقبیح هیئت دي.

﴿ غَبَرَةٌ ﴾ او ﴿قَتَرَةٌ ﴾کښې متعدد اقوال دي:

(۱)بعض وائی چې دواړه یوشې دي غبارته وائی.

(۲)ځنی مفسرین فرمائی چې ﴿ غَبَرَةٌ ﴾ نه مرادغبار دي او﴿قَتَرَةٌ ﴾نه مراد دَغم اوپریشانئ اثرات په مخ اوتندی تریوالي دي

(۳) او بعض وائی﴿ غَبَرَةٌ ﴾ هغه دوړی ته وائی چه دَبری نه زمکی ته راکوزیږی،او﴿قَتَرَةٌ ﴾ هغه دوړی ته وائی چه دَ زمکی نه بره خیجی نومطلب دادي چه لاندي باندي به دوړوکښې راګیروی نعوذبالله.

رکوعاتها (۱)	سورة التكوير مكيّة	آياتها (۲۹)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۱) وحسب النزول (۷)

نزلت بعد سورة اللهب و قبل الاعلى.

ربط: مخکښې سورت کښې دَقیامت هولناکۍ بیان وۀ، چې یوم یفر المرأ من اخیه. اوس دې سورت کښې علی سبیل الترقی بیان دي چې علمت نفس ما احضرت هر کس ته به دَهغه اعمال نامه ورکړې شی او جنت یا جهنم ته به روان شی.

خلاصه:

آیت ۱ نه تر ۱۴ پورې دولس حوادثو دَقیامت بیان دې، اولنو شپږو تعلق نفخه اولی سره دې او نورو شپږو تعلق نفخه ثانیه سره دې،

آیت ۱۵ نه تر ۲۵ پورې دَقرآن او نبی ﷺ دَرسالت حقانیت اثبات کیږی،

آیت ۲۲ نه تر آخر پورې زجر دې.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ۝ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝
کله چه نَر راغوندکړې شی. او کله چه ستوری په غورځیدو شی. او کله چه غرونه روان کړیشی (والوځولې شی)
وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝
او کله چه دَلسو میاشتو اوښې پریخودلې شی. او کله چه وحشی ځناور راجمع کړیشی. او کله چه دریابونه ته اوور ورکړی شی.

﴿ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ دا شپږ حالات او حوادث دی دَقیامت دَنفخهٔ اولی نه قبل، دا اوله حادثه دا ده چه دَ نمر والا رڼا به ختمه شی.

'تکویر' ګول راغونډه ولو او انغښتلو ته وائی، کتکویر العمامة، په حدیث کښې دی: نعوذبالله من الحوربعدالکور، یعنی دراغوندیدلو او اتفاق نه ورستو دَ بې اتفاقۍ نه پناه غوارو. بعضو ترینه

دلته مراد ازاله اغستي ده، يعنى نمر به لري كړې شي څكه چې بوشي كله خلق لرې كوي نو اول ئې راټول كړي اوبيائې لرى كړي،(٢)اوبعضوترينه بې نوره كول مراد اغستى دى

﴿وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ﴾دادويمه حادثه ده.چه كله ستورى خواره واره شي اوغورځيږى

"انكدار" اصل كښې انصباب،بهيدلوته وائي، دقيامت په ورځ دباران په شان ستورى دآسمان نه او وريږى،يوستورې به هم په اسمان كښې پاتې نه شي، بعضو"انكدار"د "كدر"نه اغستي دې په معنى خړكيدلو اوبې نوره كيدلو سره،اودامطاوع دې،د"كورت"يعنى نمر چې راټول كړې شي نو ورسره به ستورى هم بې نوره شي.

﴿وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ﴾دادريمه حادثه ده چه غرونه به دخپل ځائ نه والوځى.په هواكښې به ذرې ذرې خواره شي:كماقال تعالى:وترى الجبال تحسبهاجامدة وهى تمرّ مرّ السحاب.

﴿وَإِذَا ٱلۡعِشَارُ عُطِّلَتۡ﴾داڅلورمه حادثه ده، "عشار"جمع د"عشراء" ده،هغه حامله اوښه چه لس(١٠)مياشتوته رسيدلى وى،د قيامت دسختئ په وجه به دوئ بيكاره پريخودلې شي، حالانكه عربو ته د دې نه بل محبوب څيز نشته دې،دابه ډيرقيمتي څيز وؤ. تر وضع حمل پورې به مالك ورنه، نه جداكيدلو.چونكه اكثرمال اوعيش د عربو د اوښانونه وؤ،پدى وجه د دې ذكر به طورِ خاص اوشو،ورنه مقصودهرڅيزپريخودل دى، اوخپل ځان باره كښې په غم كښې اخته كيدل دى.

بعضو مفسرينو دااحتمال هم ظاهر كړى دې چې دلته "العشار"نه وريځى واغستلې شى، څكه چې اهل عرب داوبونه ډكو وريځو باندې"عشراء"او"العشار" اطلاق كوى،او"عطلت" مطب به داشى چې باران نه به وروى،اوديكښې اشاره ده چې قيامت ته قريب به سخت قحط راځى، چې دې سره به خلق اوځناور هلاک كيږى.

﴿وَإِذَا ٱلۡوُحُوشُ حُشِرَتۡ﴾داپنځمه حادثه ده، "حشرت" نه مراد يا جمع كيدل دى چه وحشى ځناور به ځنګل او غر پريدى، آبادئ طرف ته دپناه اخستلوليپاره به راجمع شى، وحشيت به ئې ختم شى، خپل ځان بچ كولو باره كښې به ورسره خوف وى، لكه اوس هم دا مشاهده ده چه ځنګل كښې سيلاب راتلوسره دوئ ابادئ طرف ته منډى وهى،"انسانانوته څه نه وائى، علامه عثمانى رحمه الله ليكلي دى چه يوځل هندوستان كښې سيلاب راغې ، خلقو اوكتل

چه لویٔ چهپراوبه اوړی، اوپه هغه باندی سرو، خناور، مارانوخانونه کلك نیولی وؤ. یوبل ته نی هیڅ نه وئیل، نفسانفسی وه

بعضو مفسرینوډ حشرت معنی مړه کیدل کړیده، یعنی کله خناورمړه شی. بعضونی معنی ډ قصاص دپاره ډراژوندی کیدوکړیده، لکه سورة النباء کښ تیرډی. خو دا احتمال ضعیف دي

﴿ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴾داشپږمه حادثه ده. تسجیر دوه معنې دلته مفسرینو بیان کړی دی: (۱)ایقاد، یعنی دریابونه گرم شی اواوبه نی وچې شی او دې په ځائ پکښې اور پیدا شی (۲) بعضو نی معنی تفجیر سره کړې، یعنی الله ﷻ دریابونه په مینځ کښ پردې ایخیدی، خوگ اوتریخ جداجدا روان وی، قیامت ته نیزدې به داختم شی اویوغټ دریاب به ترینه جوړ شی.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝ وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ ۝ بِأَيِّ ذَنْبٍ
اوکله چه خلق جوړه جوړه تقسیم کړې شی.اوکله چه ژوندئ خخه کړې شوې جینئ نه تپوس اوکړیشی. چه په کوم گناه
قُتِلَتْ ۝ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝ وَإِذَا الْجَحِيمُ
قتل کړې شوې وه.اوکله چه عملنامی کولاؤکړې شی.اوکله چه اسمان نه پوستکې اوباسلې شی.اوکله چه جهنم
سُعِّرَتْ ۝ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ۝ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝
گرم کړې شی.اوکله چه جنت نیزدې کړې شی پوهه به شی هرنفس په هغه عملونوچه حاضرکړی نی وی.

﴿وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴾دا نفخه ثانیه نه ورستو اوله حادثه ده. ددې آیت مفسرینو متعدد توجیهات کړی دی:

(۱)النفوس نه مراد خلق دی، او زوجت نه مراد جوړه جوړه کول او جماعتونو کښ تقسیمول دی، یعنی قیامت په ورځ به خلق مختلف جماعتونو اوصنفونو کښ تقسیم کړې شی لکه سورت الواقعه تیرډی: وکنتم ازوجاثلثة،اودابه درې جماعته اوصنفه به وی:(۱) السابقون(۲)اصحٰب الميمنة (۳)اصحٰب المشئمة.

(۲)ځنې مفسرين فرمائی چې "النفوس" نه مراد خلق دی. او "زوجت"نه مراد ضم کول دی او میلاوول دی ، یعنی هر سړی به خپل هم مثل سره ضم کړی شي. مؤمنان دَمؤمنانو سره. کافر به کافرانو سره ،زانی به زانیانو سره، ذاکر به دَ ذاکرینو سره .

(۳)اوځنې مفسرین وائی چې "النفوس"نه مراد ارواح دی او "زوجت"معنی بدنونو سره میلاول دی، اودَروح دَبدن سره نفس تعلق اګر چی دَمخکښ نه وی خوډیر ناقص وی. او دا میلاول به داسی وی چې دې سره حیات کامله په بدن کښ راشی. دې نه علاوه نورجیهات هم شته دې،

﴿وَإِذَا ٱلْمَوْءُۥدَةُ سُئِلَتْ﴾دادویمه حادثه ده دَقیامت دَ ورځ. دَژوندئ خخه کړې شوی جینئ نه تپوس کول به د تبکیت دَ قاتل دپاره وی، لکه دَعیسی عليه السلام نه به تپوس دَپاره دَ تبکیت دَعیسایانو وي، یا "موؤدی" ته نسبت مجازأدې،مقصوددادې چه دی باره کښ به تپوس کولې شی چه داپه کوم جرم قتل کړې شوی وه.

فائده:عربوپه زمانه جاهلیت کښ خپلې لونړی خخه ولې. چاسره به ئی دَرزق فکر وؤ. نو ځکه به ئی قتل کړی،اوچابه عار ګنړلو.

بعضو به عین پیدائش په وخت کښ ژوندئ خخه ولې، او هغه داسې چې کله به ولادت ایام قریب شو،نو یوه کنده به ئی اوکنسته له،اوښځه به ئی دَهغې په غاړه کینوله،کچرته اولاد نارینه پیدا اوشو،نو داینړی به راونیولو،اوکه جینئ به وه نو هغې کندې ته به ئی او غورځوله.

اوځنو طریقه کار داوؤ چې کله جینئ به دَشپږکالوشوه،نومورته به ورله اونیل چې دا خائسته کړه اوخوشبو ورباندې اولګوه، ځه داسخرګنئ خواله بوزم، نو صحراته به ئی بوتله اوهلته به ئي خخه کړه(روح مختصرا)

﴿ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴾داریمه حادثه ده، یعنی عملنامی به کولاؤ شی دپاره دَ حساب، یا دا معنی ده چه تقسیم کړې شی دَخلقو مینځ کښ.

﴿وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴾ داځلورمه حادثه ده دَ قیامت دَ ورځ، "کشط"په اصل کښ دَذبح کړې شوی ځناورنه څرمن اوباسلوته وائی.اودلته ترینه مراد ازاله ده یعنی بالکل به لرې کړې شی،ابن عاشور رحمه الله فرمائی چې حساب څوپورې نه وی شوې نوترهغه وخت پورې به آسمان

شلېدلې قائم وي. خو چې كله حساب كتاب ختم شي نو دا به بالكل لرې كړې شي. او ب مراد د
كشطت نه انشقاق او چو د بدل دى خو دا بيا نفخه اولى د حالاتو نه دى. (التحرير والتنوير)

﴿وَإِذَا ٱلْجَحِيمُ سُعِّرَتْ﴾ د جهنم اور به تېز كړې شي لكه به سو. كښې چه اور لرونې او وهلې
شي او اور تيز شي د جهميانو د راتللو د پاره

﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ﴾ جواب د "اذا" دى، يعنى كله چه دا حالات راشى، نو هر انسان به په هغه
عملونه حاضر شي، چه د دنيا كښې ئې كړي وو. نو ده ته به معلومه شي چه ما سره څومره ذخيره د
نېك عمل ده او څومره د بد عمل ﴿مَّآ أَحْضَرَتْ﴾ مراد ورنه نېك او بد اعمال دى. حاضرېدلو نه
مراد يا حاضرېدل د عملنامو دى، يعنى عمل نامې به حاضرې شي، يا به هر عمل صورتًا حاضر
شي، يعنى مجسم به شي

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ۝ ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ۝ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۝

پس ځما دې قسم وي په ستورو واپس كېدونكو سيدا تلونكو پټېدونكو باندې او قسم په شپه كله چه تېره شي

وَٱلصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۝

او په سهار كله چه سا واخلي

﴿فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ﴾ «الخنس»، «الجوار» او «الكنس» درې واړه صفات دى د ستورو.

"الخنس" جمع ده د "خانس" يا "خانسة"، د "خنوس" نه ماخوذ دى، په معنى د پټېدلو او اختفاء
سره

"الجوار" اصل كښې "الجواري" وو، ياء تخفيفًا حذف شوې ده، جمع ده د "جارية"،
او ماخوذ دى د "جري" نه، په معنى د منډو وهلو سره

"الكنس" جمع ده "كانس" يا "كانسة"، دا هم پټېدلو ته وائى، خو "كنوس" او "خنوس" كښې
فرق دا دى چې "خنوس" كښې د مقابل د نظر نه پټ كېدل وى خو بغير د څه سهارې نه، يعنى
كور ته داخلېدل يا ونې يا كاڼرى شاته پټېدل نه وى، بلكه هسې د هغه نظر نه ځان پټ كول وى.
او "كنوس" د څه شى په سهارې پټېدلو ته وائى، ځكه چې دا "كناس" نه ماخوذ دى، او كناس د

ځاروی هغې پناه ګاه ته وائی چې ونوبوتو ځانګو نه نی ځان له جوړه کړې وی .عرب وائی کنس الوحش اذادخل في كناسه.

(۱)نوځنی مفسرین فرمائی چې داستورو مختلف حالاتو بیان دې اوتشبیه ئی ده هوسئ سره . "الخنس"داستورو دَ ورځی حالت بیان دې، چې دا په مطلع باندې موجود وی خونظر کونکی ته نه ښکاری ، نو دا داسې شو لکه چې هوسئ بغیر دَځه شی پناه اغستلو ځان دَ ښکاری دَ نظر نه بچ کړی. "الجوارى"دائی ماښام وخت کښ دَظهور کیفیت بیان دې چې کله ماښام شی نو یو یوستورې په مطلع کښې ښکاره کیږی، او لیدونکی ته داسې ښکاری لکه چې دا روان وی، نوداسی شوه لکه هوسئ چې منډې وهی "الکنس"دائی دَسحر کښ پناه کیدوحالت بیان دې، یعنی چې کله سحر شی نو دا ستوری داسې معلومیږی لکه چې ډوبیږی، نودې تشبیه هغه هوسئ وسره ورکړه چې ښکاری نه بچ کیدو دَپاره خپل کورته داخله شی(التحریر والتنویر)

(۲)ځنی مفسرین فرمائی چې دادکواکب خمسه متحیره زحل ،مشتری،مریخ ،زهره ، عطارد اوصافو بیان دې، او"الخنس"پمعنی "رواجع" سره دې، او دا سیارې هم نیغې روانې وی، بیا را واپس شی او بیا ځی ځی تردې چې خپل مطلع کښ ډوبې شی. (جواهر،ماجدی)

(۳)بعض معاصر علماؤ ددې مصداق هغه ستوری ګرځولې دی چې جدید تحقیق مطابق هغه دَ فضادَ صفائی کار ورکوی،دې ستوروته عربئ کښ "الثقوب السوداء"وائی،چونکه دا ډیر تیزرفتارئ سره حرکت کوی، اونه ښکاری نودې وجهی نه ورته،«الخنس الجوار» اوئیلی شو، او دا دَفضا صفائی کارورکوی،غبار،ګند،بلکه هرشې چې دوئ طبقې ته داخلیږی هغه ختم کوی اوصفایه ئی کوی،نودې اعتبارسره ورته «الکنس» اوئیلی شو، «الکنس» په معنی دَ جارو کولو او صفا کولو سره کلام عرب کښ استعمالیږی. دا توجیه اګرچې متحمل ده خو تفسیر دَ آیاتو صرف په دې مبنی نه دې.

﴿ وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴾"عسعس"دَاضدادونه دې،پمعنی دَ"اقبل"هم راځی،یعنی مغ را اوګرځوی،یعنی تیاره ئی خوره شی، او دغه شان پمعنی دَ"ادبر"هم راځی،شاه اوګرځوی،یعنی لاړه شی. ﴿ وَٱلصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴾ساه واخلی یعنی روښانه شی.

جواب قسم باره کښې دوه قوله دي.دحضرت شيخ غلام الله خان رحمه الله رائې داده چې جواب قسم محذوف چې هغه لتركبن طبقاعن طبق دي.اوپه دې دليل دسورت الانشقاق داآيتونه دي فلااقسم بالشفق، والليل وما وسق، لتركبن طبقاعن طبق.

اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې داقسم شاهد دې په بعث بعدالموت ، او د هغې نه ورستو مختلفو حالاتو باندې، اوهغه داسې چې لکه څنګه دستورومختلف حالات دي چې نيغ روان دي،بياراواپس شي اوپټ شي دهغه شان تاسوبه هم دزندګئ مسافت مخ په وړاندې تيرلو نه بعد به خپل آخرې منزل ځمکې ته راګرځئ، او د زندګئ چراغ خو به مړيږي. او څنګه چې شپه اوورځ کښې او د دې مختلفو حصوحالاتو کښې فرق دې دغه شان به تاسو هم مختلف حالاتو سر مخه کيږي.

اوعام مفسرين فرمائي چې جواب انه لقول رسول كريم دې.اودې تقدير باندې قسم او جواب قسم کښې مناسبت دا ذکر شوې دې چې څنګه دستورو مختلف حالات دي، کله پټ کله ښکاره وي،كائنات کښې کله شپه کله ورځ وي، نودغه دې قرآن په باره کښې باوجود دينه چې دابرحق كتاب دې، د خلقو مختلف طرزعمل دې،څنې ترينه رانده دي، اوځنو نه ورته هدايت حاصل دې،څنې دجهالت په تيارو کښې سرګردانه ګرځي،اوځنې ددې دهدايت په رڼا کښې زندګي تيره وي.(اضواءالبيان)

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾
بې شکه داقرآن خامخاقول درسول عزت مندد دې،خاوندد قوة دې،دعرش دخاوند«دالله»په نيزمرتبې والادې
مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾
خبره منلې شويده دده هلته،امانت داردې

﴿إِنَّهُۥ﴾ ضميرراجع دې قرآن ته او دقرآن حقانيت بيان دې﴿ رَسُولٍ ﴾نه مراد جبرئيل عليه السلام دې، چونکه دې واسطه او ناقل دې د الله تعالى د طرفه نه ، نو ځکه ورته نسبت د رسول اوشو ، نو مطلب دادې چه قرآن دالله تعالى كلام دې په واسطې دجبرئيل عليه السلام سره حضور ﷺ ته وحي کيږي. بيا الله تعالى درسول پنځه صفات بيان کړو.

﴿ كَرِيمٍ ﴾ دا اول صفت دې يعنی شريف او معزز دې ﴿ذِي قُوَّةٍ ﴾ دا دويم صفت دې "قوت" د معنی حقيقي اعتبار سره په مقابله د "ضعف" کښې راځي، او کله مجازاً په مقابله د ګبراهټ اويره کښې استعماليږي، لکه يايحى خذالکتاب بقوة، او دلته دواړه معنې مراد کيدې شي، نو اولې معنې اعتبار سره مطلب دا دې دېر لوئ قوت والا دې، غټ غټ کارونه په يوا ځی ځان کولې شي. نو دا دسفارت کار په مابين د الله ﷻ او دغه رسول کښې هم ډير په ښه طريقې سره کوی. او دويمې معنې اعتبار سره به مطلب داشي چې الله ﷻ کلام رسول الله ﷺ ته بيانولو حالت کښې ده باندې څه ګبراهټ نه راځي، چې هغې دوجهې نه پيغام واضح اونه رسوی، او ياترينه پکښې څه حصه پاتې شي، ځکه چې ګبراهټ او د يرې دوجهې نه ځنې وخت سړې ډير څه ونيل غواړی خو اونه وائی.

﴿عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ ﴾ دا ئې دريم صفت دې يعنی دا الله ﷻ په نيزچه خاوند د عرش دې، لويه مرتبه ئې ده. ﴿ مُّطَاعٍ ﴾ دا ئې څلورم صفت دې، يعنی فرشتې ئې اطاعت کوی خبره ئې منی، بقول والد محترم رحمه الله چه شاه منصور باباجی رحمه الله به وائی چه د فرشتو صدر اعظم دې.

﴿ثَمَّ﴾ ظرف دې او اشاره ورسره کيږی مکان بعيد ته، او دلته اشاره ده عرش الهی ته. او دې تعلق يا ماقبل "مطاع" سره دې، او مطلب دا دې چې عرش الهی کښې هم مطاع دې، يعنی د عرش الهی مقربې فرشتې هم دده اطاعت کوی، او يائې تعلق مابعد سره دې يعنی بارګاه الهی کښې دې امانت داره دې. ﴿ أَمِينٍ ﴾ پنځم صفت دې د رسول.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجۡنُونٍ ۝٢٢ وَلَقَدۡ رَءَاهُ بِٱلۡأُفُقِ ٱلۡمُبِينِ ۝٢٣ وَمَا هُوَ
اوندې ملګرې ستاسوليونې اويقيناده ليدلې دې جبرئيل عليه السلام په کناروښکاره داسمان اوندې دې
عَلَى ٱلۡغَيۡبِ بِضَنِينٍ ۝٢٤ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَيۡطَٰنٍ رَّجِيمٍ ۝٢٥ فَأَيۡنَ
په بيانولو د غيب کښې بخل کونکې اوندې قرآن قول د شيطان رټلی شوی نو کوم طرف ته
تَذۡهَبُونَ ۝٢٦ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ لِّلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٧ لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ
ځئ تاسو نه دې دا قرآن مګر نصيحت دې لپاره د خلقو لپاره د هغه چاچه غواړی ستاسو نه

أَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾ وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾

داچه په سمه لاره لاړشي اونه شئ خوښه ولې تاسومگرداچه خوښه سی دالله ﷻ چه رب دې دخلقو

﴿ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴾دازجردې مشرکانو ته.اودهغوئ يوڅواعتراضاتوجوابونه دی، اول اعتراض دَ هغوئ دا ووُ چې نبی کريم ﷺ دَ بعث بعدالموت خبرې کوی، دا دَ ليونتوب خبرې دی ، او دې نعوذبالله مجنون دې ، نوالله ﷻ ورته بطور زجر جواب ورکوی چې حضورﷺچه تاسو سره ئی څلويښت کاله تيرکړي دي ، تاسو ئی دَ اخلاقو. دَ عقل، دَ صدق په خپله معترف وئ ، نو اوس څنگه مجنون شو . بلکه ده ته مجنون وئيل دا د احمق او مجنون کاردې.

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ﴾دا ئی دويم اعتراض جواب او ورستونی آيت دَ پاره تمهيد دې. مشرکينو به وئيل چې نبی کريم ﷺ ته نعوذبالله نه فرشته راځی او نه ده فرشته اوجبرئيل ﷺ ليدلې دې، بلکه چرته ئې جنی ليدلې دې نو گمان ئی پرې دَفرشتې کړې دې. الله ﷻ ډير په تاکيد سره دَدوئ قول رد کوی چې دې نبی خه په کهلاؤ افق دَ آسمان کښ جبرئيل ﷺ ليدلې دې اويقيناً چې ئی ليدلې دې. "راه"کښ ضمير مرفوع نبی کريم ﷺ ته اوضمير منصوب جبريل ﷺ ته راجع دې.

﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ ﴾دادَمشرکانو يوبل اعترض جواب دې چې نبی کريم ﷺ نعوذبالله نبی نه دې بلکه کاهن دې، نو الله ﷻ ورته بطور زجر جواب ورکوی چې دې هرگزکاهن نشنی کيدلې، کاهن اوده کښ ډير فرق دې: (۱) کاهن کښ د کتمان ماده وی ،هغه خبرې بغير دَاجرت نه چاته نه خائی،اودې داخبرې پټول نه غواړی، بلکه حريص دې په دې چې ټولوته ئی اورسوی. (۲)کاهن سره ټول علم دَغيب نه وی، يوه خبره ورسره چرته دَغيب وی چې شيطان ورته رارسولې وی، نورې ټولې دروغ وی، اوده ته خو دَ دې خبروالله ﷻ وحی کړې ده.

﴿بِضَنِينٍ﴾بخيل ته وائی، او"الغيب"نه مراد وحی اوقرآن دې،ديکښې اول فرق طرف ته اشاره ده ، يعنی مغيباتو خبرورکولو دَبخل نه کاراخلی، يوبل متواتر قرات ﴿ظنين﴾په "ظاء" سره راغلې دې پمعنی دَ "متهم" سره، يعنی دا نبی متهم نه دې په دروغو، يا په بل څه سره.

﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ﴾ دیکښې دویم فرق طرف ته اشاره ده چې کاهن اقوال خو دَشیطان له طرف وي او دادَشیطان مردود قول نه دی.

﴿ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴾ دیکښې دَ مشرکینو عناد ذکر دې اوهغوئ ته زجر دې چې دومره تخویفات نه ورستو بیاولی ایمان نه راوړئ آخر په کوم طرف راون یئ.

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ﴾ یعنی قرآن دَهدایت اونصیحت کتاب دې خوهدایت ورنه هغه چاته میلاویږی چې انصاف پسنداو د هدایت او حق طلب ګار وی، عنادیانو اومتعصبینو ته ورسره هدایت نه میلاویږی، ﴿ لِمَن شَآءَ ﴾ بدل دې دَ﴿ لِّلْعَٰلَمِينَ﴾ نه.

ركوعاتها (۱)	سورة الانفطار مكيّة	اٰياتها ۱۹
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	

خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دی شروع کوم

ترتيبها حسب التسلسل (۸۲) وحسب النزول (۸۲)

نزلت بعدالنازعات وقبل الانشقاق

ربط: دی سورة کښ ماقبل سورت مضمون بيان دی. علی سبيل الترقی. ماقبل کښ ئی اوفرمائيل چه دحساب نه ورستوبه هريو په تاسو کښ خپل مقام جنت يا جهنم، ته اورسی لکه ستوری چه پس دحرکت نه خپل مقام ته اورسی، دی سورة کښ فرمائی چه بيابه دخپل مقام نه غائب کيدلې هم نشی. بلکه هميشه هميشه پديکښ وئ وماهم عنهابغائبين.

خلاصه: آيت۱ نه تر ۵ ديکښ دآخرت احوال بيانيږی.

آيت ۶ – ۸ زجردي په ناشکرئ باندي،

آيت ۹ تا آخر: دقيامت اثبات دي، بشارت اوتخويف دي اوبيان دتوحيد اونفی دشفاعت شوی ده.

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۙ﴿۱﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۙ﴿۲﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۙ﴿۳﴾
کله چه اسمان اچوی اوکله چه ستوری خواره واره اوغورزيږی اوکله چه دريابونه روان کړي شی
وَاِذَا الْقُبُوْرُ بُعْثِرَتْ ۙ﴿۴﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ
اوکله چه قبرونه لاندی باندی کړي شی پوهه به شی هرنفس په هغه عملونو چه مخکښ ئی راليږلی دی
وَاَخَّرَتْ ﴿۵﴾
اوورستونی پريخی وی.

﴿اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ﴾ داځلورحالات دقيامت بيانيږي، دا اول حالت دي، چه پدغه ورځ به اسمان اوچوی دپاره دنزول دملائکو، کقوله تعالی: يوم تشقق السماء بالغمام ونزل الملائکة

تنزيلاً (الفرقان: ۲۵) يا به دَ ډير هيبت په وجه اوچوي

﴿وَإِذَا ٱلْكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتْ﴾ دا دويم حالت دې، ستورې دَ اسمان به خواره واره او غورځيږي.

﴿ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴾ دادريم حالت دې چه دَ دريابونو کنارې به اوشليږي اوبه به ئې اوبهيږي ټول دريابونه به يو ځائ شي.

﴿وَإِذَا ٱلْقُبُورُ بُعْثِرَتْ﴾ دا څلورم حالت دې، چه قبرونه به لاندې باندې شي، يعنى لاندې حصه به ئې باندې او باطن به ئې ظاهر شي. نو اهل قبور به ورنه بهر راوځي، مراد ورنه بعث بعد الموت دې.

﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ﴾ جواب دَ "اذا" دې ، يعنى چه کله دغه حالات واشي، قيامت قائم شي ، نو هر انسان ته به خپل ښه اوبد معلوم شي. ﴿مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ﴾ مفسرينو متعدد دې معنې ذکر کړې وې:

(۱) قدمت، نه مراد هغه اعمال دی چې کوم ئې کړی ذی که خير وی اوکه شر، او "اخرت" نه مراد هغه اعمال دی چې نه ئې وی کړی خير اوکه شر.

(۲) "قدمت" نه مراد هغه اعمال دی چې پخپله ئې کړی وی ، اعمال خيروی او که شر، او "اخرت" نه مراد هغه اعمال، دی چې دې ئې ورستونو خلقو دَ پاره سبب اونمونه ګرځيدلی وی، اعمال خير وی اوکه بد.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ ۝ ٱلَّذِى خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ
اې انسانه څه شيز دهوکه کړې ئې ته په رب خپل عزت مند. هغه رب چه ته ئې پيداکړې بيائې برابرکړې
فَعَدَلَكَ ۝ فِىٓ أَىِّ صُورَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝
بيائې معتدل کړې، په کوم صورة کښې چه خوښه ئې وه ته ئې جوړکړې

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ﴾ زجر دې دَ الله ﷻ نافرمانی کونکی انسان ته، چه کوم شيز ته په دهوکه کښې اچولې ئې، او دَ الله ﷻ په عصيان باندې ئې جرأت مند کړې ئې، حالانکه په تاچه کوم حالات را

روان دی هغه تاته معلوم شول ﴿الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ﴾ يعنى الله ﷻ پخپل قدرت سره ته پيدا كړې، دَ مور په ګيډه كښې ئې درته اعضاء دَ بدن برابر كړل. سليم الاعضاء ئې كړې . دَ منافعو استعداد ئې در كښې پيداكړو.﴿فَعَدَلَكَ﴾ يعنى هريو اندام ئې دَبل اندام سره يوشان جوړ كړو ،داسې نه چه يوه خپه لنډه اوبله اوږده،ورنه انسان به ګرځيدلې نه شو ،بلكه دواړه ئې يوشان كړې چه په اسانئ سره ګرځيدې شې،دغه شان دواړه لاسونه.سترګې . غوږونه

﴿فِيْ أَيِّ صُوْرَةٍ﴾اي كماليه ده اي في صورة كاملة بديعة.جارمجرور متعلق دې په رَكبَ پورې، اوداجمله بيان دې دَپاره فسواك فعدلك، يعنى تعديل اوتسويه دَاعضاؤو داسې ده چې الله ﷻ ورله خپله صورت خوخ كړو اوهغې مطابق ئې دَانسان تركيب اوتخليق اوكړو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ﴿١٠﴾
نه دى دهوكه كيدل پكار،بلكه تاسو خوتكذيب كوئ په ورځ دَجزا(قيامت)اوبې شكه په تاسومقرردى نګرانې فرشتې
كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ﴿١٣﴾
عزت مندى دى،ليكونكى دى،پته وى ورته دَ هغه څه چه تاسوئې كوئ،بې شكه نيكان به په نعمتونوكښې وى.
وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ ﴿١٤﴾ يَّصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا
اوبې شكه فاجران به په جهنم كښې وى،داخليږى به ورته په ورځ دَجزاء(قيامت)اونه به شى دوئ دَهغې نه
بِغَآئِبِيْنَ ﴿١٦﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٨﴾
پټيدونكى. اوڅه پته ده تاته چه څه ده ورځ دَجزا،بياڅه پته ده تاته څه ده ورځ دَجزاء.
يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۗ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾
په هغه ورځ نه به وى مالک يونفس دپاره دَبل نفس دَهيڅ څيزاوحكم به پدغه ورځ الله لره وى.

﴿كَلَّا﴾ ردع دي، يعنى هرگزدَ كريم رب نه دهوكه كيدل نه دى پكار. او دهغه داحكاماتو نافرمانى نه ده پكار، بلكه هغه شكر اواطاعت پكاردي. ﴿بَلْ تُكَذِّبُونَ﴾ بل دپاره داضراب انتقالى دي، يعنى تاسو خو اطاعت او شكر خود نه كوئ، بلكه دبعث اوحساب كتاب نه هم انكاركوئ.

﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ دي كښ دَجزاء اثبات دي،يعنى تاسودَقيامت تكذيب كوئ حالانكه مونږپه تاسوفرشتى مقرركړيدى چه ستاسو هر عمل ليكى.محفوظ كوى.تاسو چه څه هم كوئ په هغى پوهيږى.

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ﴾ دابشارت اخروى دي مؤمنانوته﴿وَإِنَّ الْفُجَّارَ﴾ داتخويف اخروى دي فاجرانو ته، چه دَقيامت په ورځ به جهنم ته داخليږى،پتى دلي به نشى.﴿وَمَآ أَدْرَىٰكَ﴾ دا د قيامت دَشدت بيان دي چه دومره شديده ورځ ده چه ادراک ئى څوک نشى كولي.

﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ﴾ بيان دَتوحيداونفى دَشفاعت قهرى ده.چي دنياكښ اگرچي چاته مجازى بادشاهى حاصل وى،غالب مغلوب،غريب،فقير،حاكم محكوم وغير ه ترتيب وى، خوآخرت كښ به داهيڅ نه وى،صرف به دَ الله ﷻ اختياراوبادشاهى وى.

ركوعاتها (۱)	سورة المطففين مكية	آياتها (۳۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دې شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۳) وحسب النزول (۸۶)

نزلت بعدسورة العنكبوت وقبل سورة البقرة

مكى سورتونو كښې آخرى سورة دې، بعض وائى مدنى دې. چې مدينه كښې يوكس وؤ، ابوجهينه ئى كنيت وؤ، دوه مكيله ورسره وؤ، يوباندى به ئي پوره اخستل، بل باندې به ئي كم وركول، نوده باره كښې داسورة نازل شو، په يوروايت كښې دى چه نبى ﷺ مدينى ته راغې نوخلقو په ناپ تول كښې كمى كوله نو الله تعالىٰ داسورة نازل كړو، نوبيابه خلقو صحيح ناپ تول كولو.

ربط: ماقبل سورة كښې حالات دقيامت ذكرشول، دى سورة كښې على سبيل الترقى ذكر كيږى، سورة الانفطاركښې ئى اوفرمائيل چه "وماهم عنهابغائبين" چه څوك به هم غائب كيدې نشى، دى سورة كښې فرمائى چه دهرچانوم په مخصوص رجسټركښې مرقوم دې، څوك به هم دچاپه سفارش سره خپل نوم نشى اوباسلې "كتاب مرقوم".

خلاصه: داسورت په څلورو حصوباندې تقسيم دې:

اوله حصه: آيت ۱ نه تر ۲ پورې: ديكښې زجر دې مطففينوته.

دويمه حصه: ۷ نه تر ۱۷ پورې، ديكښې دالله تعالىٰ داحكاماتونافرمانى كونكو حالاتوتذكره ده.

آيت ۷،۸،۹ كښې ورته تخويف دې،

آيت ۱۰ نه تر ۱۲ پورې پكښې زجر دې،

آيت ۱۳، ۱۴ كښې شكوه ده.

او ۱۵ نه تر ۱۷ پورې پكښې اخروى سزاذكر دې.

دريمه حصه: ۱۸ نه تر ۲۸ پورې ده ديكښې دمؤمنانو حالاتو تذكره ده.

۱۸ نه تر ۲۰ پورې بشارت دې.

۲۱ نه تر ۲۸ پورى اخروى انعاماتو ذكردې.

خلورمه حصه : ۲۹نه ترآخره پورې ده،دیکښې دکافرانو اومؤمنانو ددنیا اوآخرت ژوند په طور دَ تقابل ذکر دي.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝١ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝٢
هلاکت دې لپاره دکمې کونکوپه ناپ تول کښې،هغه کسان چه کله ځان دپاره بسمانه کوی په خلقو نوپوره اخلی
وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ۝٣ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم
اوچه کله هغوئ ته په پیمانه ورکوی یاورته وزن کوی نوکمی کوی‌آیاگمان نکوی دوئ چه یقیناً دوئ به
مَّبْعُوثُونَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝٥ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٦
پورته کولې شی،په ورځی لوئ کښې‌په هغه ورځ چه اودریږی به خلق لپاره دفیصلی درب العالمین

﴿ وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴾دادسورت **اوله حصه** ده ، چې دیکښې زجر دې مطففینوته.ٌویل ٌپه باره کښې دَمفسرینومتعدد اقوال دی خوراجح قول دادې چې داکلمه دَوعید ده یعنی هلاکت دې دی دَپاره دَمطففینو.او ٌمطففینو ٌنه څوک مراد دی؟نوورستنی آیات دَدې پخپله وضاحت کوی ﴿الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا﴾دابیان دې دَمطففینو ،یعنی کله چې ځان دَپاره کیل کوی نو خپل حق پوره پوره اخلی اوکله چې بل چادَپاره کیل یاوزن کوی نوپکښې کمی کوی.

دلته دَیوڅوخبرو پیژندل ضروری دی:

(۱)علمافرمائی چې دې آیت اصل مصداق اگر چې ناپ تول کښې کمی کونکی خلق دی، خودې وعید کښې هرهغه څوک شامل دی چې هغه خپل مکمل حقوق طلب کوی اودَبل حقوق اداکولو کښې کوتاهی کوی،مثلاښځې دَخاوند نه اوخاوند دَښځې نه خپل حقوق مطالبه کول اودَبل حقوق پوره نه ورکول،ملازم دَ مالک نه اومالک دَملاز م نه خپل مکمل حقوق اغستل اوهغه دَبل حقوق پوره نه اداکول، اودغه شان هغه ټول تعلقات چې دَجانبینو نه وی لکه استاد شاگرد تعلق اوبادشاه رعایا تعلق دیکښې راځی.

(۲)"اکتالو"داکتیال نه دې اواکتیال خپل حق پوره پوره اغستلو ته وائی،اوخپل حق پورا اغستل څه عیب اومذموم امر خونه دې نوبیائی ولې دې آیت کښې ذم بیان شوې دې؟جواب دادې چې دلته اصلا دَ دې مذمت بیان مقصود نه دې،بلکه کموالی اونجس صفت قباحت کښې

تاکید مقصود دي. چې بل له کم تلل اوکم کیل کول هغې دګناه اوبده خبره ده. خولیکن چې بیادبل رعایت هم نه ساتي، یعني چې کله څان له کیل کوي نوپوره پوره کوي. نو دا بیا ډیره بده خبره ده (بیان القرآن)

(۳) څان دپاره پیمانه کولو صورت کښې صرف دکیل (اکتالوا) ذکر شوې دې، اوبل دپاره پیمانه کولوصورت کښې دکیل اووزن دواړو ذکر شوې دې، مفسرینو ددې متعددې نکتې بیان کړې دی، حضرت تهانوی رحمه الله فرمائي چې چونکه کمی کول مذموم امر دې نوځکه دکیل اووزن دواړو تصریح اوشوه، چې خبره خه واضحه شي، اوخپل حق پوره اغستل مدار ذم نه دې نوځکه صرف په کیل اکتفا اوشوه (بیان القرآن)

﴿أَلَا يَظُنُّ﴾ دیکښې سبب دتطفیف ذکر دې، یعني ناپ تول کښې کمی اوخیانت کولو بنیادی سبب دآخرت هیرول دی، کچرته دوئ سره دآخرت استحضار اوپه آخرت ئې یقین وې نو دوئ به هرګز داسې نه کولې. استفهام توبیخی دې، ظن پمعنی دیقین دې یاپخپله معنی دې، یعنی آیادوئ دا ګمان نه کوی چه په کومه ورځ الله تعالیٰ داولو خلقو فیصله کوی په هغه ورځ به مونږهم دالله تعالیٰ مخې ته ورځو.

ابن عمر رضي الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ فرمائي: دقیامت په ورځ به خلق درب العالمین مخې ته ولاړوی ، حتّی چه بعض خلق به پخپلوخولوکښې ترغوږونه پوری پټ وی، په یوروایت کښې دی چه دقیامت په ورځ به نمرپه اندازې دیومیل یادوه میله قریب شي، نوخلق به په دخپلوعملونومطابق په خولوکښې ډوب وی، بعض به دپوندوپوری، بعض درکبتینوپوری، بعض به داسې هم وی چه دخولولګام به ورته اچولې شوې وی، ابوهریره رضي الله عنه فرمائی چه حضور ﷺ بشیرغفاری رضي الله عنه ته اوفرمائیل چه په هغه ورځ به ستاڅه حال وی چه په کوم ورځ خلق ربّ العالمین ته ددنیادورځوبرابردری (۳۰۰) سوه کاله ولاړوی، نه به څه خبراځی نه به ورته امرکیږی، هغه عرض اوکړو، الله تعالیٰ مدد کونکې دې، حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه کله اوده کیږی نودالله تعالیٰ نه دقیامت دسختئ اودسوء الحساب نه پناه غواړه (ابن کثیر).

﴿لِيَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ لام پمعنی دفی دې.

اَدْرٰىكَ	وَمَآ	سِجِّيْنٍ	لَفِيْ	الْفُجَّارِ	كِتٰبَ	اِنَّ	كَلَّآ
هرګز داسې مکوئ، څکه بې شکه اعمال نامه دفاجرانوپه سجین کښې ده اوتاته څه پته ده چه							

مَا سِجِّيْنٌ ﴿٨﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ
څه دي سجين. كتاب دي مهروهلې شوې هلاكت دې پدغه ورځ لپاره دتكذيب كونكو هغه چه
يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ﴿١٢﴾
تكذيب كوى په ورځ دجزاء.اونكوى تكذيب پدغه ورځى مگرهرتجاوزكونكې دحدنه.گنهگار

﴿ كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ ﴾دادسوت **دويمه حصه** ده، چې ديكښ دفاجرانو اودالله ﷻ احكامات نه منونكو تذكره كيږى،او داتخويف اخروى دې اودماقبل سورت مضمون پكښ على سبيل الترقى بيان دې، ځكه چې ماقبل كښ وؤ چى دوئ به جهنم نه، نشي غائب كيدې او پټې دې نشى،اوس ديكښ دى چې ﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴾چې دوئ په نومونو باندې مهر لگولې شوې وى هلته نه به كله هم راوتلې نشى.

"كلا" يايعنى د"الا" او "حقا" سره دې، اويادپاره د ردعې دې چې ناپ تول كښ كمى مه كوئ، او « ان كتاب الفجار » ورله تعليل دې، «كتاب الفجار» نه مراد اعمال نامې دى چې كافرانو اعمال بد پكښ ليكلى شوى وى،﴿ سِجِّيْنٌ ﴾داوو ځمكو لاندې مقام دې چې هلته دكفارو ارواح اودهغوئ اعمال نامې پرتې وى.﴿وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ﴾داجمله معترضه ده اوديكښ سجين تهويل بيان دى.

﴿ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴾دادكتاب الفجار بيان دې،مرقوم پمعنى دمختوم سره دې،يعنى په دې باندې به مهر لگيدلې وى، څوک به پكښ اضافه اوكمې نشى كولې، يا دا د سجين بيان دې، خودې صورت كښ به تقدير دعبارت داسې وى وما ادراک ماكتاب سجين، او آيت كښ تهويل داعمال نامې دې دسجين نه دې.

﴿وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ ﴾داتخويف اوزجر دې على سبيل الترقى،ځكه چې ماقبل سورت كښ صرف د تكذيب ذكروؤ،اوس دلته دتكذيب كونكو تعيين صفات هم ذكر كيږى،چې هغه معتدى يعنى حدنه تجاوز كونكى اوپه گناهونو كښ منهمک خلق دى.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا
كله چه لوستلې شي پده باندي آياتونه زمونږ وائي دادروغې قصې دي دپخوانوخلقو.هرګزنه ده داسې خبره
بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾
بلکه زنګ لګولې دې په زړونودوئ هغه ګناهونوچه دوئ ، کوي
كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ
خبرشئ بې شکه دوئ به دَ ليدلودَربخپل نه دَ قيامت په ورځ خامخا په برده کښې(منع)کړې شوي به وي بيابه
إِنَّهُمْ لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾
دوئ ننوتونکي وي جهنم ته بيا به اووئيلې شي ورته دا هغه عذاب دې چه تاسو د دې تکذيب کولو

﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا ﴾ داشکوه ده چه کله دوئ باندي زمونږ آياتونه لوستل کيږي نودوئ ورته دَپخوانئ دروغو قصې وائي. ﴿كَلَّا ﴾ ردعيه دې،زجردې چه قرآن هرګز دَ دروغو قصو کتاب نه دې، بلکه حقيقت دې،ليکن اصل خبره داده چه دَدوئ دَ ګناهونوپوجه دَدوئ په زړونوزنګ لږيدلې دې،چه دَهغې پوجه حق باندي پوهيدلوصلاحيت پکښې نشته دې.

﴿بَلْ ۜ رَانَ ﴾ رينٌ زنګ ته وائي،يعني دګناهونوپه مسلسل ارتکاب سره تورواليې اوزنګ چه په زړه اولږي. په حديث کښې دي چه کله بنده يوه ګناه اوکړي نوپه زړه ئې توره نکته اوداغ اولږي ، که توبه اوباسي نوهغه داغ وران شي، ورنه کله چه بياګناه اوکړي نوبل داغ پرې اولږي، دأرنګې زړه ئې تک تورشي، نوداهغه زنګ اوتوروالې دې چه الله ﷻ په قرآن کښې ذکرکړيدې(ابن کثير)مجاهد رحمه الله وغيره وائي چه'رين'مهرته وائي يعني دَدوئ په زړونو دَ بدبختئ مهرلږيدلې دې.

په حديث کښې دي چه څلورخصلتونه دَ سړي زړه فاسده وي:

(۱)احمقانوسره مقابله اوبحث مباحثه کول.

(۲)کثرت دګناهونو.

(۳)دَزنانه ؤ سره خلوت او دَ هغوئ په رائ عمل کول،

(۴) مروسره ناسته کول.

چا عرض اوکړو مړی څوک دی اوئی فرمائیل هغه غنی چه خپلی مالدارئ پکښ تکبر پیدا کړې وی. (روح)

﴿ كَلَّآ ﴾ پمعنی دَ الا سره دې، تخویف اخروی دې مکذبینوته اوخروی سزاګانو ذکر دې، چه دوئ به دقیامت په ورځ دَالله ﷻ دَدیدارنه محرومه وی، جهنم ته به داخلیږی، فرشتی به ورته وائی داهغه جهنم دې چه تاسوئی تکذیب کولو.

﴿ لَمَحْجُوبُونَ ﴾ حجاب کنایه ده دَعدم رؤیت نه، آیت کریمه نه معلومه شوه چه مؤمنان به دَقیامت په ورځ دیدارالهی کوی اودغه رنګه دیدارالهی به په ټولونعمتونوکښ لوئ نعمت وی، ځکه چه دکافرانودپاره غټ عذاب دَدیدارالهی نه محرومه کیدل ذکرشو.

كَلَّآ	إِنَّ	كِتَٰبَ	ٱلْأَبْرَارِ	لَفِى	عِلِّيِّينَ ۝١٨	وَمَآ	أَدْرَىٰكَ
حقه ده	بی شکه	اعمال نامه	دَنیکانو	په	علین کښ به وی	او څه	پته ده تاته
مَا	عِلِّيُّونَ ۝١٩	كِتَٰبٌ	مَّرْقُومٌ ۝٢٠	يَشْهَدُهُ	ٱلْمُقَرَّبُونَ ۝٢١		
چه څه دې	علین	یوکتاب دې	مهروهلې،	حاضریږی هغی ته	مقربی فرشتی		

﴿ كَلَّآ ﴾ داهم پمعنی الا سره دې.او دادَسورت دریمه حصه ده چې پکښ به طور تقابل دَمؤمنانو تذکره ده ، دابشارت دې مؤمنانوته چې دوئ اعمال نامی اوروحونه به علیین کښ وی چې هغهٔ اوچت اومعززمقام دې.

﴿ عِلِّيِّينَ ﴾ داضد دَسجین دې په اووم آسمان باندې یوځائ دې چې هلته دَنیکانو اعمال نامی اوارواح پراته وی ﴿ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴾ دیکښ یا دَعلیین عظمت شان بیان دې،اوپه علیین باندی پرتی اعمال نامو عظمت شان بیان دې، اودې صورت کښی به عبارت کښ تقدیر وی اې ومااذراک ماکتاب علیین.

﴿ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴾ صفت دې دکتاب﴿ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴾ نه مرادفرشتی دی یعنی دا اعمال نامې کتو دَپاره دَالله ﷻ مقربې فرشتې حاضریږی،لکه دنیا کښ چې انسان څه امتحان یامقابله

کښې کامیاب شی. اوانعام یاسند واخلی نوهغه داانعام خپلی مهمان خانې باداسې ځای کښې آویزان کړی، چې خلق ئې اوګوری، نو د نیکانو اعمالنامې به ددوئ دپاره انعام اودجنت حصول سند وی، الله ﷻ به عزت افزائی دپاره داپه علیین کښې کیدی اومقربې فرشتې به راخی اوهغه به ملاحظه کوی،په روح المعانی کښې دکعب رضی الله عنه روایت دې چه کله ملائکې دمؤمن روح قبض کړی،ملائکې دَرحمت ئې پورته وړی. نودهر اسمان مقربې فرشتې ورسره ځی تردې چه ووم اسمان ته ئې اورسوی،خپلومخوته ئې کیدی.دعاګانی ورته کوی. او الله ﷻ ته عرض کوی چه یاالله ﷻ مونږته دَده عملنامه اوښایه.نودهغه عملنامه کولاوه شی، نو دَ دوئ په حضورکښ دَمړی نوم په هغې کتاب کښې محفوظ کړې شی اودامطلب دې دَقول دَالله ﷻ چه کتاب مرقوم یشهده المقربون(مختصراًومفهوماً)

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ۝ تَعْرِفُ
بې شکه نیکان به خامخاپه نعمتونوکښې وی،په تختونوباندې به وی ګوری بهتماشابه کوی،پیژنې به ته
فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ۝ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ۝ خِتَامُهُ
په مخونودهغوئ کښې تازګی دَنعمتونو.څکولې به شی په دوئ خالص شراب چې مهر به پرې لګیدلې وی مهریه ئې
مِسْكٌ ۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ۝ وَمِزَاجُهُ
مشک وی اوصرف پدې شرابوکښې دی پس رغبت اوکړی رغبت کونکی اوخوند به وی دې شرابو کښې
مِنْ تَسْنِيمٍ ۝ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ۝
دَ تسنیم ، چه دا یوه چینه ده په جنت کښې چه څکی به دَهغې نه مقربین

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾داپه مؤمنانو فرمانبردارانو انعاماتوذکر دې به طور تقابل دَ الا انهم عن ربهم یومئذ ،چه دوئ به دَقیامت په ورځ په نعمتونوکښې وی﴿عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ﴾ یعنی دَجنت مرغوب مناظربه ګوری ، یابه یوبل ته ګوری نویودوست به دَبل دوست نه غائب نوی، «روح المعانی».

﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ﴾ یعنی دَنعمتونورونق به ئي په مخونوښکاري. هرچاته به پته لګي چه دوئ ښه خوشحاله دي.

﴿يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ﴾ درحيق مفسرينو دوه معنې ذکر کړې دي (۱)خالص شراب(۲)عمده شراب، ﴿مَّخْتُومٍ﴾دااول صفت دې دَشرابو، يعنی سيل بند به وی اومهربه پرې لګيدلې وی، استعمال شده به نه وی.

﴿خِتَامُهُ مِسْكٌ﴾دادويم صفت دې دَشرابو، او ختام په معنی دَخاتمه اوانتهاء سره دې. يعنی کله چې جنتيان دا شراب اوڅکی نوآخر کښ چې کوم اجزاء پاتې شی نو دَ هغې بوئی به دَ مشکو وی، په خلاف دَ شرابو دَ دنيا، چې هغه ډير بدبودار وی، او يا ختام نه مراد مهر دې. يعنی دې پيالو او جامونو باندې به دَمشکومهر لګيدلې وی. ﴿وَفِي ذَٰلِكَ﴾اشاره يارحيق مختوم ته ده،يانعماؤدَجنت ته،جارمجرورتقديم لپاره دَحصردې،يعنی صرف هم دَجنت په شرابوکښ دی رغبت اوکړی رغبت کونکی،نه په شرابودَدنياکښ،اوهم صرف دَدی دَحصول لپاره دی عمل اوکړی عمل کونکی،کقوله تعالى:لمثل هذافليعمل العاملون(صفات:۶۱).

﴿وَمِزَاجُهُ﴾دادريم صفت دې دَ شرابو دَ جنت، او مزاج مصدر دې دَمازج يمازج، په معنی اسم مفعول سره، اي الممزوج به، يعنی هغه شې چې هغې کښ آميزش وی دَبل شی، يعنی دې شرابو کښ به دَ تسنيم شرابو خوند وی. او تسنيم دَ سنم اوسنام نه دې، په معنی دَ بلندئ سره،داپه جنت کښ يوه چينه ده چې دَ آبشارپه شان دَبلندئ نه راغوځيږی، او دَ دې شراب به دَټولو نه عمده اواوچت شراب وی نوځکه ورته تسنيم وئيلی کيږی.

﴿عَيْنًا﴾منصوب على المدح دې،﴿يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ باء په بها کښ يازائده ده، يا پمعنی دَمن ده،يعنی تسنيم داسی عظيمه چينه ده دَ شرابو . چه مقربين يعنی السابقون الاولون، به ورنه شراب څکی ، اوهرچه ابراريعنی اصحاب اليمين دی نوهغوئ په شرابوکښ به دَدې چينی خلط وی،بعضِ وائی ابرار اومقربونِ پدی سورة کښ په يوه معنی دی.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ۞ وَإِذَا
بې شکه هغه کسان چه مجرمان،کافران دي وؤدوئ په دنیاکښې مؤمنانوپورې به ئې خاندل اوکله چه
مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ۞ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ
تیریدل به مؤمنان پدوئ نوپه سترګوبه ئې یوبل ته اشارې کولې،اوکله چه به واپس شول خپلوکورونوته
انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ۞ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ
واپس کیدل به په خوند خوند اوکله چه به اولیدل کافرانومؤمنان اوبه ئې وئیل بې شکه دامؤمنان
لَضَالُّونَ ۞ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ۞ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا
یقیناګمراه،کم عقل دي،حال داچه نه دي لیږلې شوي دوئ په مؤمنانوباندې نګرانان،پس نن ورځ به مؤمنان
مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ۞ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ۞ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ
په کافرانوپورې خنداکوي،په تختونوبه ناست وي تماشې به کوي،یقیناًبدله ورکړې شوه کافرانوته
مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۞
دهغه عملونو چه دوئ کول

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا﴾ دا دسورت **خلورمه اواخرې حصه** ده،مخکنو دوو حصوکښې د کافرانو اومؤمنانو احوالو به طور تقابل جداجدا تذکره وه،اوس دیکښې په یوځائ د دواړو فریقینو دنیوي اواخروي احوالو انقلاباتو به طورتقابل تذکره کیږي.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا﴾ دیکښې دمشرکینودنیوي زندګی صورت حال بیانیږي،اود آیت اسلوب داوائي چې داحکایت دي د هغه قول چې قیامت په ورځ به دالله ﷻ د طرفه کفارو ته بطور زجر وتوبیخ وتیلې کیږي.﴿يَضْحَكُونَ﴾دادکافرانواول حالت دي چې هغه استهزاء ده یعنی دوئ به مؤمنان سپک ګنړل اوهغوئ پورې به ئې خانداګانې کولې،﴿مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ جار مجرور په خپل متعلق باندې تقدیم کښې اشاره دَدې قول انتهائي شناعت ته،چې چاپورې

خنداكول خوهځي څه خبره نه ده،اوبيا مؤمن پوري اودهغه دايمان په وجه هغه پوري خندل؟
﴿وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ﴾دائى دويم حالت دي، "اذا"دلته دپاره دماضى دي (التحريروالتنوير) يعنى مؤمنان چې كله په دوئ باندي تيريدل ، نودوئ ورپوري اشاري كولي ﴿تغامز﴾ ستركو سره اشاره كولو ته وائى،اودينه مقصود دَ دوئ مؤمنانو تنګول وؤ او"عيب"پمعنى كښ هم استعماليږي يعنى دَدوئ كښ به ئې عيبونه لټول اوخلق به ئې ترينه متنفركول.

﴿وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ﴾دائى دَدريم حالت بيان دي، يعنى چې كله به كورته واپس شول نوبيا ورته په دي خپلو زياتو باندي ندامت نه وؤ، بلكه په خوند خوندبه ئې په كوركښ دَدي تذكري كولي،﴿فَكِهِينَ﴾اي متلذذين.

﴿وَإِذَا رَأَوْهُمْ﴾دائى دَڅلورم حالت بيان دي ، چې مؤمنان به ئې كله اوليدل نوخلقوته به ئې وې چه داګمراهان دى،دَدوئ اتباع مه كوئ،خلاصه داچې دوئ دَزندګئ نصب العين دَمؤمنانو تنګول اوايذا رسانى ګرځولي وه نوځكه الله ﷻ فرمائى ﴿وَمَآ أُرْسِلُواْ عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ﴾څه دوئ خو الله ﷻ نګرانان نه وؤ جوړكړي په مؤمنانو، چې دوئ دَهغوئ هر قول اوفعل جائزه ئې اغستله او دَ دوئ رشد و ضلال فيصلې ئې كولې؟ او جمله حال ده دَضمير دَ"قالوا" نه.

﴿فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ داد آخرت حالاتو اوانقلاباتو تذكره ده،چې دنيا كښ كافرانو مؤمنانو پوري خندل،اوس په آخرت كښ به مؤمنان دوئ پوري خاندى.﴿عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ﴾دنيا كښ به كافرانو خوندونه كول، اوس به آخرت كښ مؤمنان عيش وعشرت كوى،په تختونو باندي به ناست وى. ﴿يَنظُرُونَ﴾دنيا كښ به كافرانو دَمسلمانانو غربت او بدحالئ ته كتل اوخندل، اوس په آخرت كښ به مؤمنان دَ دوئ بدحالئ ته ګوري او دَ خپل خه حال باندي دَالله ﷻ شكر ادا كوى.

﴿هَلْ ثُوِّبَ ٱلْكُفَّارُ﴾الله ﷻ فرمائى چې دا جزاء من جنس العمل ده، چې څه ئې كول دَ هغې بدله به وركولې كيږى،اوچې څه كرلى دى هغه به نن ريبى. "ثوب" دَ تثويب نه دي،جزاء او بدلې وركولوته وائى،اواستفهام تقريرى دي.

ركوعاتها (١)	سورة الانشقاق مدنية	آياتها (٢٥)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٨٤) وحسب النزول (٨٣)

نزلت بعد سورة الانفطار و قبل الروم

ربط (١) ماقبل سورة كښې تخويف اخروى وؤچه دوئ نومونه په جهنميانو رجسټر كښې ليكلى شوى دى، پس حيله بهانه او زورسفارش سره دوئ دلته نه خان نشى خلاصولې. نودې سورت كښې على سبيل الترقى دامسئله بيانيږى چې دوئ به خامخا هلته خى اوبيا به هلته مختلف قسمه حالاتو اوعذابونه سره مخامخ كيږى

(٢) دغه شان ماقبل سورة كښې دقبيح عمل يعنى ناپ تول كښې كمى كونكوذكروؤ. دې سورة كښې نيك اعمالوته ترغيب دې چه﴿ يَآيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا ﴾.

خلاصه: ابتداء نه ترآيت(٥) پورې تخويف اخروى دې، آيت(٦) ترغيب دې اعمال صالحوته. بياترآيت(٩) پورى بشارت اخروى دې، بياآيت(١٥) پورى تخويف اخروى دې، آيت(١٦) نه ترآيت(١٩) پورى شواهد دى په دعوى دسورة بياترآخره زجردې مشركانوته(تمت).

إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ۝ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝ وَإِذَا الْأَرْضُ
كله چه اسمان څيرى شى، اوتابع شى حكم درب خپل ته او دا ورسره لائقه ده . او كله چه زمكه
مُدَّتْ ۝ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝
اوږده كړې شى. او را اوباسى هغه چه پدې كښې دى اوخالى شى. او تابع شى حكم درب خپل ته او دا ورسره لائقه ده.

﴿ إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴾ تخويف اخروي دې، دقيامت دراتلو حالات دى، چه كله اسمان اوشليږي، لپاره دنزول دملائكو.

﴿وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا ﴾ دالله ﷻ حكم ته غوږكيدى، غوږكيخودل كنايه ده دانقياداوطاعت نه.

﴿وَحُقَّتْ﴾ يعنى اسمان لائق دي ددى چه د الله ﷻ د حكم انقباد اوكړى. ځكه چه الله ﷻ ئى خالق دي.

﴿وَإِذَا ٱلْأَرْضُ مُدَّتْ﴾ خوره به شي، دا به دوه طريقو سره وى (۱) يو دا چى زمكه اوس غونډه اوګول ده نو قيامت په ورځ به ئى ګولائى ختمه كړې شى او د فرش پشانتې به تولـه اوغوړولې شى. (۲) اوبل دا چې زمكه كښې لاندې والې باندې والې دې، غرونه دى، كندې دى. دا هرڅه به ختم كړې شى اوبالكل برابره سطحه به اوګرځولې شى (الكنز الثمين) د دې وجهى نه حديث كښې راځى چې خلق به ټول يوبل وينى د ځمكې يو كناره نه به بلې كنارى ته نظر رسى

﴿وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ﴾ يعنى دى كښې مدفون مړى او خزانى وغيره به را اوباسى او ورنه خالى به شى. حديث شريف مفهوم دې: چې زمكه به د خپل ځګر ټكړې د سرو او سپينو زورو په شان لويو ستونونو باهر به را اوغورځوى، نو قاتل به ورته راشى. او به وائى ما دې د پاره قتل كړې وو، قطع رحمى كونكې به ورته راشى او او به وائى چې ما دې د وجهې نه قطع رحمى كړې وه، غل به راشى او او به وائى چې ځما لاس دې د وجهى نه كټ شوې وؤ! او بيا د اخزانې دا سې پريګدى او هيڅ تريحنه نه اخلى. (مسلم شريف)

جواب د "اذا" يا محذوف دې "اى يلاقى الانسانُ ماكدح" يعنى كله چه دا حالات راشي نو انسان به خپلو عملونو سره ملاقات اوكړى، يعنى او به ئي وينى، دغه شان په سورة التكوير او انفطار كښې هم تيردى، يا جواب ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ﴾ دې، يا ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ﴾.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا

اې انسانه بې شكه ته كسب (عمل) كونكې ئى د ملاقات د رب خپل پورى (وخت د مرګ پورى) په كسب كولو سره

فَمُلَٰقِيهِ ۝ فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝ فَسَوْفَ

بيا ته ميلاويدونكې ئى ورسره. پس هغه څوك چه وركړې شى ورته عملنامه د هغه په ښى لاس د هغه كښې نو زر دې

يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ۝ وَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ

چه حساب به ورسره اوشى حساب اسان. او لاړ به شى اهل خپل ته خوشحاله او هغه څوك چه وركړې شى

كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿۱۰﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿۱۱﴾ وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ﴿۱۲﴾ اِنَّهٗ كَانَ
ورته عملنامه دهغه ورستو دشادهغه نه،نوزردې چه راغواړي به هلاکت.اوداخليږي به جهنم ته بيشكه دې وو
فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿۱۳﴾ اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ﴿۱۴﴾
په اهل خپل(دنيا)كښې خوشحاله،څكه دده داگمان ووچه هرگزبه رجوع نه كوي(الله ﷻ ته)
بَلٰٓى ۚ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيْرًا ﴿۱۵﴾
داگمان غلط دې څكه چه بې شكه رب دده پده ليدونكى دې

﴿يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ﴾ داترغيب دې اعمالِ صالحوته،چه اې انسانه تاته تروخت دمرگ پورې موقع ده،مرگ نه ورستوبه الله ﷻ سره ملاقات كوې نونيك اعمال اوكړه چه رسوانشې.

﴿اِنَّكَ كَادِحٌ﴾اې كاسبٌ وجاهدٌ، "كدح" اصل كښې كار اومحنت كښې ځان ستړې كولو ته وائي، ځنې مفسرينو دلته ﴿كَادِحٌ﴾په خپلې ظاهرى معنى كښې اغستې دې اې جاهد،﴿اِلٰى رَبِّكَ﴾ په تقدير دمضاف سره دې.اى الى لقاءِ ربك،اومراد ترينه مرگ دې، مطلب دآيت دادې چې دمرگ وخت پورې دعمل كولو اوستړې كولو موقع ده ،مرگ نه ورستو په دې الله ﷻ سره ملاقات وى.

اوځنې مفسرينو﴿كَادِحٌ﴾ په معنى د"ساعٍ" او"ماشٍ" سره اغستې دې يعنى اې انسانه ته خپل رب طرف ته روان ئې، هغه سره به دې ملاقات وى. ﴿فَمُلٰقِيْهِ﴾ "فاء" دپاره دترتيب ده او ضمير راجع دې "رب" ته، يعنى بيا به دې خپل رب سره ملاقات وى هغه به درله جزا دركوى، كه نيک اعمال دې كړى وې، نونيكه بدله اوكه بداعمال دې كړې وى نوبده بدله. او يا ضمير "كدح" ته راجع دې ، يعنى دخپل عمل جزاء سره ملاقات كونكې ئې، دخپل كسب ثمره موندونكې ئى،نودې وجه نه لازمه ده چه دځان سره داعمالِ صالحه ذخيره جمع كړې.

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ﴾ دادَجزا تفصیل دي اوبشارت دي نیك عمل کونکوته﴿ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ حساب یسیر یعنی اسان حساب دیته وائی چه څه مناقشه وربانديِ اونکړې شي،صرف پیشی ئی اوشي،په ترمذی ابوداؤد وغیره کښ دي چه حضورﷺاوفرمائیل چه دَقیامت په ورځ دَچاسره هم حساب اوشی نوهلاك به شی،عائشه رضي الله عنهاعرض اوکړو،یارسول الله قربان شم،اللهﷻ خوفرمائی چه﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۞ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴾مطلب دَعائشه رضي الله عنهاداوؤچه آیت نه معلومیږی چه حساب خوبه مؤمن سره هم کیږی لیکن هلاك به نوي بلکه ښه خوشحاله به وی ، نوحضورﷺاوفرمائیل چه داخوبه صرف پیشی وي چه دوئ به پیش کیږی،دَچاسره چه په حساب کښ مناقشه اوشوه نوهلاك به شی.

بل روایت کښ دیَ چه حضورﷺبه په مانځه کښ دادعاکوله:اللّٰهم حاسبنی حسابًا یسیرًا کله چه دَمونځ نه فارغ شو ، نو حضرت عائشه رضي الله عنها عَرض اوکړو حساب یسیرڅه دي، حضورﷺ اوفرمائیل چه صرف دَهغه په عملنامی نظراوکړې شي،تجاوزورنه اوکړې شي.

﴿ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ ﴾:اهل نه مرادخپل خاندان دي چه خوشحاله به وي اوهغوئ ته به خپله عملنامه ښائی چه:هاؤم اقرؤاکتابیه ‚ یادَاهل نه مرادهغه نعمتونه دی چه کوم ورته اللهﷻ تیارکړی وی چه حوری غلمان دی.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ ﴾داتخویف اخروي دي،بدعمل کونکوته،چه عملنامه به ورته په گس لاس دَشادَطرفه میلاویږی،نودوئ به ځان ته دغې وخت کښ خیرې کوي، چه مونږ دي هلاك شو ، بیابه جهنم ته داخلیږي.

فائده:دلته دَ "وراءظهره"ذکر دي اوپه سورت الحاقه "بشماله"ذکر دي ، نو اکثر مفسرین فرمائی چې دا دواړه صورته به وی،یعنی یوخواعمال نامې به کفاروته په گس لاس میلاویږی اوبل انتهائی ناراضګئ اوکراهیت اظهار دَ وجهی نه به ورله مخامخ نه ورکولې کیږی، بلکه شا طرف نه به ورله ورکړې شی، او بعضو داتوجیه هم کړي ده چې "شماله"په اعتبار مؤمنانو ګناهګارانو سره دي او"وراء ظهره"په اعتباردکفاروسره دي.

﴿فَسَوۡفَ يَدۡعُواْ ثُبُورٗا﴾ ثبور هلاكت ته وئيلي كيږي. يعنی دوئ به هلاكت ته چغې وهی دَدې جملې تفسير په سورت الفرقان كښې تير شوې دې.

﴿ إِنَّهُۥ كَانَ فِيٓ أَهۡلِهِۦ ﴾ داعلت دې دَماقبل جزايعنی جهنم ته به ځكه ځی چې دنيا كښې دوئ مستئ كولې اوآخرت نه په غفلت كښې پراته وو. دَهغې غم ورسره نه وو

﴿ إِنَّهُۥ ظَنَّ ﴾تعليل دې دَخوشحالئ په دنياكښې.چه دَده داګمان وو چه الله تعالی ته رجوع نشته پس دَمرګ نه، ياداګمان ئی وو چه ځمارجوع به عدم ته يعنی مرګ ته نه كيږی.دمرګ نه غافله وو. ﴿أَن لَّن يَحُورَ﴾ حور رجوع ته وائی.

﴿ بَلَىٰٓ ﴾يعنی داسی نده لكه چه دې ګمان كوي بلكه مونږته به واپس كيږی﴿ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرٗا ﴾ ئی تعليل اوتاكيد دې.يعنی خامخابه واپس كيږی ځكه چه رب دَده. په ده اودده په اعمالو بصير دې،هيڅ هم دَالله تعالی نه خفی نه دی.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ۝١٦ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ۝١٧ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ۝١٨
پس ځه قسم خورم په شفق باندی.اوپه شپه اوپه هغې چه دائی جمع كوی.اوپه سپوږمئ چه كله پوره شی رڼا دَهغې
لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ۝١٩ فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ۝٢٠
چه خامخابه مخامخ كيږئ تاسو دَ يو حال سره ورستو دَ بل حال نه . پس ځه شوی دی دوئ لره چه ايمان نه راوړی.
وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ۝٢١
اوكله چه اولوستلې شی په دوئ قرآن نودوئ سجده نه كوی.

﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ﴾داقسم دې جواب قسم ئی﴿ لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ﴾دې،پدې آياتونو كښې په دعوې دَسورت يعنی په موت او مابعد دَ موت نه چه كوم احوال دقيامت دی په هغی شواهد ذكركيږی،چه لكه ځرنګه په كائناتومختلف حالات راځی دغه شان به په تاسوهم مختلف حالات راځی،چه مرګ دې،بياپرزخ ، بيادوباره ژوندی كيدل،بياحسابَ

"شفق" هغه حمرة(سرخي) ته وائی چه په اُفق باندی ورستودَ نور غروب نه ليدلې کيږی. يا هغه بياض (سفيدي) چه ورستودَغه حمرة نه وی

﴿وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ﴾ای وماضمّ وجمع(روح)يعنی چه کوم څيزونه په ورځ کښې،منتشر وي. خواره وی، هغه راجمع شی،نو"وسق" جمع کولو،راټولو ته وائی،بعضِ وائی معنی داده چه هغه څيزونه چه شپه ئی خپلی تياری سره پټ کړی. ﴿وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ﴾ای اجتمع نوره،يعنی رڼائی جمع شي اوبدرکامل ترې جوړه شی.

﴿لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ﴾داجوا ب قسم دې يعنی څنګه چې کائنات کښې مختلف احوال دی، او مختلف احوال پرې څی راځی، دغه شان به ستاسو په قيامت کښې مختلف حالتونه وی، اومختلف حالتونه به دربانديِ څی راځی،

دَدې آيت مفسرينو متعدد توجيهات بيان کړی دی:

(۱)اکثر مفسرين فرمائی چې دې کښې خطاب مشرکينوته اودَبعث اوآخرت منکرينوته دې، چې نن خوتاسودآخرت اوقيامت انکار کوئ، خو هلته به مسلسل يوحالت نه ورستوبه حالت سره مخامخ کيږئ اوهرحالت دَبل نه سخت وی،دې توجيه مطابق"رکوب"دلته په معنی د"ملاقات"او"ملازمه"سره دې يعنی خامخا به مخامخ کيږئ.او"طبقا"نه مراد اخروی حالت او عذاب دې، څکه چې طبق وئيلی کيږی "مايطابق غيره في الحجم والقدر"ته،يعنی هغه شې چې په مقدار اوحجم کښې دَ بل شی برابر وی،نوچونکه داعذاب دَانسان عمل مطابق وی نوځکه ورته "طبق"اوئيلې شو، "طبقا"يامفعول به دې اوياحال دې، او"عن طبق"ورله صفت دې او "عن" دلته په معنی دَ "بعد" سره دې اي حالة بعدحالة وعذاب بعد عذاب، او يا دلته بعديت اعتباری دې اي حالة هي اشدمن الاولى وافظع.

(۲)څنی مفسرينو په احوالو کښې عموم کړې دې چې دلته مراد حالت نه عام دې:

(۱) خواه که هغه احوال زمانی وی، لکه نن مالداره صباغريب،نن بادشاه صباغريب، نن فاتح صبا مفتوح وغيره کمافي قوله تعالى:وتلک الايام نداولها بين الناس.

(۲) يااحوال مکانی وی، لکه نن دنيا صباقبر،بله ورځ قيامت،نن په يوځائ صباپه بل ځائی کښې.

(۳) يا احوال بدني وی، لکه ماشوم توب،ځوانی،بوډا والي كما في قوله تعالى:الله الذين خلقكم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة(الروم)

(۴) يااحوال قلبي وی، چې نن مال سره محبت ، صبا جاه سره. کله ګاډوبنګلو سره نی محبت وی اوکله ئی ښځو سره محبت وی کمافي الحديث ان القلوب بين اصبعين من اصابع الله يقلبها كيف يشاء(ترمذی).

(۳)اوځنې مفسرين فرمائی چې طبق نه مراد دلته مقام اومرتبه ده، رکوب په معنی د انتقال دې، يعنی قيامت کښې به ستاسو حالات بدل شی، دنيا کښې به ذليل هلته به معزز وی، او دنيا کښې معزز به هلته ذليل وی ، د دنيا نعمت پرور خلق به هلته په سختئ کښې وی، او مصيبت زده به په راحت کښې وی كما في قوله تعالى خافضة رافعة.

﴿فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾دازجردې،يعنی چه دقيامت په ورځ باندی په دوئ مختلف قسمه سخت حالات راځی نو دوئ ايمان ولې نه راوړی چه دې شدائد دقيامت نه بچ شی.

﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ﴾ سجده کنايه ده دخضوع نه،يعنی دوئ په وخت د تلاوت دقرآن کښې خضوع ولې نه کوی،ياورنه مرادمونځ دې،ياورنه خپله ظاهري معنی يعنی سجده مرادده،نودا آيت دسجدی دې،حضورﷺنه ددی آيت لوستلووخت کښې سجده کول منقول دي.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾
بلکه کافران تکذيب کوی دقرآن اوالله ﷻښه پوهه دې په هغی چه ساتی ئی دوئ په زړونوکښې
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
پس زيری ورکړه دوئ ته دعذاب دردناک مګرمؤمنان اونيک عمل کونکی چه دی هغوئ لپاره
أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾
اجردې نه ختميدونکې.

﴿ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾ترقی ده دَماقبل نه،يعنی قرآن لوستلو وخت کښې سَجده خوخود نه کوی بلکه دَقرآن تکذيب کوي.

﴿وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴾ يعنی دَدوئ په زړونو کښې چه کوم کفر،حسد،بُغض اودشمنی دَ مسلمانانو سره پټ دي،الله ﷻ ته دَهغی ښه علم دي،يا﴿ يُوعُونَ ﴾پمعنی دَ يجمعون دي، نو مطلب دا دي چه دوئ پخپلو عملنامو کښې کوم بداعمال جمع کوي الله ﷻ ته معلوم دي، نو الله ﷻ به ئې بدله ورکوي(روح المعانی).

﴿ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ ﴾مشرکانوته تخويف اخروي دي﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾استثناء يا متصل ده، يعنی چه کافرانو کښې چه کوم ايمان راوړي اوعمل صالح اوکړی نوهغوئ ته به الله ﷻ نه ختميدونکی اجرورکوي،يااستثناء منقطع ده،پمعنی دَ لکن يعنی ليکن مؤمنانو لپاره اجرغيرمقطوع دي،﴿ ءَامَنُواْ ﴾و﴿وَعَمِلُوا ﴾دواړه دَماضی صيغی په اعتباردَعلم دَالله ﷻ سره دي يادواړه پمعنی دَمضارع دي.

ركوعاتها (۱)	سورة البروج مكيّة	اٰياتها (۲۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۵) وحسب النزول (۲۷)

نزلت بعدالشمس وقبل التين.

ربط: دی سورة کښې احوال دَقیامت باندی دری شواهد ذکر دی بطورترقی دَماقبل نه دغه شان دی سورة کښې دَتوحید ذکر دې.

خلاصه: آیت(۱)نه ترآیت(۳)پوری په ثبوت دَقیامت دری شواهد دی،آیت(۴)نه ترآیت (۸) پوری متعلق دې دَدریم شاهدپوری په طریقی دَلف نشرغیرمرتب، آیت(۹) دَتوحید بیان دې،آیت(۱۰)تخویف اخروی دې،آیت(۱۱)بشارت اخروی دې.آیت(۱۲)نه ترآیت (۱۲) پوری متعلق دې دَدویم شاهدسره،آیت(۱۷)نه تر(۲۰)پوری دَاول شاهدسره متعلق دې، آیت (۲۱، ۲۲)بل الذين كفروا سره متعلق دی(تمت).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ۝ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ۝ وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ۝
قسم په اسمان چه خاونددبروجونودې،اوپه ورځی وعده کړې شوی باندی،اوپه حاضراوپه حاضرشوی

﴿وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ﴾داپه ثبوت دَقیامت باندی اول شاهددې،﴿البروج﴾نه بعض مفسرینو ستوری اغستی دی، ځنی فرمائی چې دینه دَستورومنازل مراد دی، اوجواب قسم محذوف دې،چې هغه لتبعثن دې،اویاإن الله من ورائهم محيط دې، اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه چه اسمان په تاسواحاطه کړیده او دَ ده دکیرې نه تاسو نشئ وتلې، نو داپدی شاهد دې چه الله ﷻ هم دغه شان په تاسومحیط دې،دَقیامت په ورځ ورنه چرته نشئ تختیدلې.

﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ﴾دادویم شاهددې،مراددَیوم موعودنه ورځ دَقیامت ده څکه چې دَدې وعده کیږی مؤمنانوسره هم، لکه لايحزنهم الفزع الاكبر وتتلقهم الملائكة هٰذا يومكم الذي كنتم

توعدون، او کافرانو سره هم لکه فذرهم یخوضو ویلعبوا حتی یلاقو مومهم الذي یوعدون او جواب قسم محذوف دي، چې ان بطش ربک لشدید دي، اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دا دي چې لکه څرنګه چه دَقیامت ورځ به سخته وي.نوغه شان پدغه ورځ به دَالله ﷻ نیول هم سخت وي.

﴿وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾دادریم اوڅلوم شاهد دي په قیامت.د "شاهد" معنی حاضر اوکتونکي، اودَ "مشهود" معنی حاضرکړې شوې اولیدلې شوې ده. دَدې دواړو اوصافونه دلته څه مراد دی ؟ دَ دې متعلق دَمفسرینو شل نه زیات اقوال منقول دی.

(۱) بعض وائی چې "شاهد "نه مراد هغهٔ کافران دی چې مسلمانانو ته تکلیف اوایذارسائی دَ پاره حاضریدل او "مشهود "نه مرادهغه مؤمنان دی چې هغوئ ته به تکلیفونه میلاویدل.

(۲) شاهد نه مراد جمعه اومشهود نه مراد یوم عرفه ده.

(۳) شاهد نه مراد انبیا اومشهود نه مراد امتیان دی.

(۴)شاهد نه مراد امت محمدیه اومشهود نه مراد نورامتونه دی.

(۵)شاهد نه مراد فرشتی اوکراما کاتبین دی اومشهود نه مراد بنی آدم دی.

(۶)شاهد نه مراد اعضا دَانسان اومشهود نه مراد انسان دې.

راجحه خبره داده چې شاهد اومشهودداټول بلکه هغه ټول څیزونه دی چې هغه شاهد او مشهود جوړیدو صلاحیت لری،اوکومو روایاتو کښې چې ئې تعیین راغلی دې نوهغه به طور تمثیل دې بطور تخصیص نه دې.

• جواب قسم محذوف دې چې ان کفارقریش للمعونون، چې کفارقریش به دَالله ﷻ غضب مورد وی په قیامت کښې، قسم اوجواب کښې مناسبت دادې چې څنګه دوئ مؤمناتو ته تکلیف رسولو دَپاره حاضریږی نودغه شان به قیامت په ورځ به الله ﷻ دوئ له عذاب ورکوی، او مؤمنان به ئې دَ نیندارې دَ پاره حاضریږی،هغه ورځ به مؤمنان شاهد اودوئ به مشهود وی.

قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ۝ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝
لعنت کړې شویدې په خاوندانو دَ کندو، دَ اور چه لمبو والا وؤ، کله چه دوئ په غاړودکندوناست وؤ.

وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّآ
اودوئ په هغه کارونوچه کول ئې مؤمنانوسره حاضر وۇ اونه ئي اغستو انتقام د مؤمنانو نه مګر
أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ
صرف د دې وجه نه چې دوئ ايمان راوړو په الله چه غالب دې،ستائيلې شويدې هغه ذات چه هغه لره ده بادشاهي
السَّمَٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾
د اسمانونو اوزمکې اوالله جل جلاله په هرڅيزباندې ګواه دې

﴿قُتِلَ أَصْحَٰبُ ٱلْأُخْدُودِ﴾ "قُتِلَ" پمعنی د "لُعِنَ" دې،ابن عباس رضي الله عنه فرمائی قرآن کښې چه "قُتِلَ" کوم ځائ ذکر وی، نو پمعنی د "لُعِنَ" دې(قرطبی)

دادَریم شاهد سره متعلق دې.يعنی څنګه چې اصحاب الاخدود ملعون شول دهغه شان به کفارمکه هم ملعون کيږی."اخدود" جمع د "خده"ده کندی ته وائی﴿ٱلنَّارِ﴾بدل دې د﴿ٱلْأُخْدُودِ﴾ نه، يعنی په اصحاب الاخدودباندی دی لعنت وی چه د اورکندې ئی بلې کړې وی په مؤمنانو.

دی آياتونوکښې دکافرانودَیوقوم قصی ته اشاره چه مؤمنانوباندی ئی کوشش اوکړوچه دَخپل دين نه واوړی،ليکن چه انکارئی اوکړونوکندی ئی ورته اوکنستلې،اورئی پکښې بل کړو ،مؤمنان ئی ورته غورځول.

قرطبی،ابن کثيروغيره په حواله دَمسلم،ترمذی،ليکلی دی چه دَصهيب رضي الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائی،چه يوبادشاه وۇ،دَهغه سره يوساحروۇ،کله ئی چه عمر زيات شو نو بادشاه ته ئ اووئيل،ماته يوغلام يعنی شاګردراکړه چه څه ورته سحراوښايم چه داعلم ضائع نشی،بادشاه ورته شاګرد ورکړو،ساحر به ورته سحر ښودلو، دا هلک به چه ساحر خوا ته راتللو، نو لاره کښې يوراهب ناست وۇ،نوداماشوم به چې کله هم په دې راهب تيريدلو نوڅه ساعت به دې راهب سَره کيناستلو، د هغه خبرې ترې به ئی اوريدلی اوخوندبه ئی ورله ورکولو، نوچه ساحرخواته به راغې نوهغه به په ناوخته راتلوباندی به ئي اووهلو،نوده راهب ته شکايت اوکړو ،راهب ورته اووئيل چه کله دی ساحر وهی نوته ورته وايه چه څه کوروالۇپه څه کار کښې حصارکړې ووم،اوچه کورته ناوخته لاړشې نوورته وايه ساحر راباندی ناوخته

کړو. یوه ورځ داهلک راتلونو په لاره کښ یوه لوئ بلاناسته وه چه بعض وائی زمرئ وو. خلق ئی حصارکړی وو. څوک هم تلې نشو. نودی هلک اووئیل نن به خه معلومه وم. چه آیا دین دَ راهب حق دې، اوکه ساحر په حقه دې. یوکاڼې ئی راوخستلو اونی وئیل: یاالله کچرته راهب دین په حقه وی اودې تاته خوښ وی نوپه دی کاڼی دا بلا مړه کړې. چه خلق تیرشی، لاره ورته ازاده شی، کاڼې ئی اوویشتلو، نو هغه مړه شوه، خلقو ته لارد کولاوه شوه، هلک راهب ته خبر ورکړو دَ دی واقعی، راهب ورته اووئیل: اوس ته ځمانه افضل ئی. ستامرتبه ځمانه لویه ده، تا باندی به امتحانات راځی، لیکن ځمابارة کښ چاته څه مه وایه، داهلک خلقوکښ مشهور شو، دَ نابینا او ابرص والا اودغه شان دَنوروبیمارانوعلاج به ئی کولو، دَ بادشاه یو نابینا ملګرې وو، ډیری هدیی دې هلک ته راوړې، ورته ئی اووئیل کچرته تاماته شفاراکړه. نو دابه ټول ستاوی، هلک ورته ووئیل څه چاته شفاءنشم ورکولې، شفاءورکونکې صرف الله ﷻ دې، کچرته په الله ﷻ دی ایمان راوړونوځه به دعااوکړم. الله ﷻ به درته شفادرکړی ایمان ئی راوړو، الله ﷻ ورته شفا ورکړه، نظر ئی راغې، دَبادشاه خواته راغې، بادشاه ورته اووئیل: نظر درته چادرکړو، نوده ورته اووئیل: ځمارب، بادشاه ورته اووئیل ځمانه علاوه ستا بل رب شته دې؟ده ورته اووئیل: رب ځمااورب ستاالله ﷻ دې، بادشاه ګرفتارکړو، سزائی ورکوله حتّی چه هغه ورته هلك اوښودلو، بادشاه هلك ته اووئیل آیاته دَخپل سحرپه وجه دا کارونه کوی، هلك ورته اووئیل: داځه نه کوم، بلکه شفاء ورکونکې الله ﷻ دې، بادشاه دې هم ګرفتار کړو، حتّی چه هغه ورته راهب اوښودلو، بادشاه راهب ته اووئیل دَخپل دین نه واپس شه، راهب انکاراوکړونوبادشاه په آری باندی دوه ټکړې کړو، بیائی دغه شان کارخپل ملګري سره هم اوکړو، بیا ئی هلك ته اووئیل چه خپل دین نه واپس شه، لیکن هغه هم انکار اوکړو، نو یو څو نوکرانو(پولیس والؤ)ته ئی حواله کړوچه دې. بوځئ دَفلانی غرنه ئی اوغورځوئ چه مړ شی، هغوئ چه غرته بوتلونوهلك دعااوکړه: اللّٰهم اکفنیهم بماشئتَ، نوپه غرزلزله راغله، هغوئ دَغرنه لاندې اوغورزیدل او هلك بچ شو، بادشاه ته راغې، واقعه ئی ورته بیان کړه، بادشاه نوروکسانوته حواله کړوچه دې بوځئ په سین کښ ئی ډوب کړئ، هغوئ چه بوتلونوده بیاهغه دعااوکړه، نوپه هغوئ کشتئ اولټه شوه، ټپخپله غرق شول، دې بچ شو، بیابادشاه ته راغې واقعه ئی ورته بیان کړه، اوبیائی ورته اووئیل چه ترهغی ته ما نشی قتل کولې چه کومه طریقه درته څه اونه ښایم. بیائی ورته طریقه اوښودله چه په یومیدان کښ خلق راجمع کړه،

یوې اوني پورې ماواتره، غشي راواخله څمادَترکش نه.ليندہ کښې غشي کيده، او دا اوايه بسم الله ربّ الغلام، بيا ما اووله، نوخه به قتل شم،بادشاه چه دغه شان طريقه اوکړه نوهلك مر شو، ليکن څومره خلق چه راجمع وؤ، ټولوايمان راوړو،اوئې وئيل:امنّابربّ الغلام، امنّابربّ الغلام، دَ بادشاه په حکم کندی جوړې شوې،اورونه پکښې بل کړې شول،چابه چه دَ مرتدکيدلونه انکاراوکړو، هغه به ئې پکښې غورځولو،تردې چه يوه ښځه راوستلې شوه، په غيږ کښې ورسره ماشوم بچې وؤ،هغې هم دَمرتدکيدلونه انکاراوکړو،په اورکښې ورتللوته ئې هم زړه اونه نيولو، ليکن بچي ورته اووئيل:ياامة اصبرى فانكِ على الحق(قرطبی).

دينه علاوه دې قصې کښې دَمفسرينونوراقوال هم دی،دَاختلاف په وجه په موضع کښې ئې هم اختلاف دې،بعضِ وائی داواقعه نجران کښې شويده،بعضِ وائی حبشه کښې،بعضِ وائی دَيمن په يوکلی کښې شويده،روايت دې چه حضورﷺبه چه کله دَاصحاب الاخدودتذکره کوله نوپه ازمائش اوامتحان کښې واقع کيدلونه به ئې پناه غوښتله.

﴿ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴾يعنی پدغه وخت کښې دکندونه ګيرچاپيره ناست وؤ﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴾ددې مطلب يا(١)دادې چه دوئ دَبادشاه په حضورکښې دَيوبل په کارګردګئ باندې ګواهی ورکوله چه ستاپه امرکښې چاهم تقصيرندې کړې،(٢)يادا دې چه دَقيامت په ورځ به دوئ پدی خپل فعل شنيع يوبل خلاف ګواهی کوی،يادَدوئ اعضاء به پدوئ ګواهی کوی،(٣)بعضِ وائی﴿ عَلَىٰ ﴾پمعنی دَ"مع"دې،نومطلب دادې چه دوئ سره دَدينه چه مؤمنانوته ئې کوم عذاب ورکولو، حاضر وؤ، ليکن بيائی هم دَقسوة قلبی پوجه په زړونوکښې نرمی نه پيداکيدله(روح المعانی).

﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ ﴾يعنی کافرانودَمؤمنانوصرف داعيب ليدلې وؤچه دوئ ولې دَاللهﷻپه وحدانيت باندې ايمان راوړې دې﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ ﴾دادَتوحيدبيان دې﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾وعيددې عذاب ورکونکوکافرانوته چه اللهﷻستاسوپه عمل باندې عالم دې دَدې بدله به درنه دَقيامت په ورځ اخلی.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ

بې شکه هغه کسان چه تکلیف ئې رسولې وی مؤمنانوسړومؤمنانوښځوته بيائې توبه نه وی اوباسلې نودوئ لره

عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

عذاب دجهنم دې اودوئ لره عذاب د اور سيزونکی دې بې شکه مؤمنان اونيک عمل کونکی

لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ

دوئ لره جنتونه دی بهيږی به دلاندی دهغی نه نهرونه دا کاميابی لويه ده بې شکه نيول

رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ

درب ستاخامخاسخت دی،بې شکه هغه الله اول خل پيداکول کوی اودوباره پيداکول کوی.اوهغه ډير بخونکې دې

الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

ډير محبت کونکې دې،مالک دعرش دې ډيرلوئې دې،کونکې دې دهغه څه چه اراده ئې اوکړی.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ ﴾داتخويف اخروی دې،چه کوموخلقو مؤمنانوسړواوښځو ته دتوحيدپه وجه عذاب ورکړيدې اوتوبه ئې نده اوباسلې،دوئ دپاره دوه عذابونه دی : يو عذاب جهنم دابه په سبب دکفر وی،اودويم عذاب الحريق چې دابه عام جهنم نه سخت عذاب وی، اودابه ورته مسلمانانو ته تکليف رسولو په سبب ميلاويږی،

ځنې مفسرينو ليکلی دی چې عذاب جهنم نه مراد عذاب دزمهرير دې چې دا دجهنم انتهائی يخه طبقه ده اوعذاب الحريق نه مراد داور اوګرمئ عذاب دې.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ﴾دابشارت اخروی دې.

﴿إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ ﴾.دا متعلق دې تخويف اخروی ان الذين فتنوا المؤمنين‌سره يعنی دالله ﷻ عذاب معمولی مه ګڼړی هغه ډير سخت دې.

﴿إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴾يعنی دوئ دی داګمان نه کوی چې بس د ،دې دنيا ژونددې چې څه کولې شئ هغه اوکړئ، دينه ورستو هيڅ نشته،بلکه دينه ورستو آخرت دې څنګه موچې

اول ځل پیدا کړی یئ.دغه شان به دوباره پیداکوي.اودهر څه تپوس نه درنه کوي.'یبدئ'نه مراد اوځل پیداکول دی او'یعید' نه مراد دوباره پیداکول دی.

﴿وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ﴾دې تعلق دې بشارت اخروی ان الذین اٰمنوا وعملوا الصّٰلحٰت سره.

یعنی الله ﷻ بخونکې ذات دې اوخپل بندګانوسره ډیر مینه کونکې ذات دې﴿ذُو ٱلْعَرْشِ﴾ عرش مالک اوفضل وکرم والا.

﴿فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾دهغه قوت اوطاقت لامحدود دې چې څه فیصله اوڅه کول غواړی هغې کښې ورته څوک رکاوټ نشی اچولی.

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا
آیاراغلې دې تاته خبر دَ لښکرو. فرعون دې اوثمودیان دی بلکه داکافران دَمکی
فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطٌۢ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾
په تکذیب کښې دی. اوالله ﷻ ګیرچاپیره دَدوئ نه احاطه کونکې دې بلکه داقرآن دې لوئ شان والا.
فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍۢ ﴿٢٢﴾
په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې

﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْجُنُودِ﴾تاکیددې دَ'فعّال لمایرید'اودَ'بطش ربّك لشدید'اوتسلی ده حضور ﷺ ته﴿فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ﴾بدل دې دَ﴿ٱلْجُنُودِ﴾نه په حذف دَمضاف سره ای جنود فرعون، دَ فرعونیانواوثمودیانوهلاکت ته پکښې اشاره ده چه دَسرکشئ پوجه څرنګه الله ﷻ هلاك کړل نو که داخلق هم سرکشی کوې نودوئ به هم هلاك کړی.

﴿بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا﴾اضراب دې دَمماثلت نه یعنی دااهلِ مکه دَفرعونیانوثمودیانونه زیات سخت دی په کفرکښې، ځکه چه دَقرآن په شان عظیم الشان کتاب تکذیب

كوي،نودوئ زيات مستحق دعذاب دى.﴿وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم ﴾داول شاهد سره متعلق دي.﴿بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٌ مَّجِيدٌ ﴾دكافرانو دتكذيب رددي،يعنى داسى قرآن باندى تكذيب نه دي مناسب ﴿ فِي لَوۡحٖ ﴾اى كائن فى لوح﴿مَّحۡفُوظِۭ ﴾يعنى درسيدلو دشياطينونه محفوظ دي.

رکوعاتها (۱)	سورة الطارق مكيّة	آیاتها (۱۷)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۸۶) وحسب النزول (۳۶)

نزلت بعدسورة البلد وقبل اقتربت الساعة

ربط: ماقبل سورتونوکښ دَقیامت مسئلې بیان تفصیلاً اوشو، دې سورة کښ اوس فرمائی چه اوس هم چه داکافران قیامت نه منی نوبیا ئې ما نه پریده. فمهّل الکافرین امهلهم رویداً.

خلاصه: ترآیت (۴) پورې تخویف أخروی دې، بیاآیت (۱۰) پورې حشرنشرباندې دلیل عقلی دې بطورنمونه، آیت نمبر (۱۴) پورې دویم دلیل دې بطورنمونه. انهم یکیدون شکوه ده کافرانو نه، آخری آیت تخویف دې (تمت).

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدۡرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجۡمُ الثَّاقِبُ ۝٣
قسم دې په اسمان اوپه راتلونکی دَ شپې . او څه پته ده تاته چه څه دې دَشپې راتلونکې. ستورې دې ځلیدونکې.

إِنۡ	كُلُّ	نَفۡسٍ	لَّمَّا	عَلَيۡهَا	حَافِظٌ ۝٤
نه دې	هرنفس	مگرپه	هغه باندې	مقرردې یو	ساتونکې

﴿ وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ﴾ دادوه قسمونه دی دَپاره دَاستشهاد، اول قسم په آسمان باندې دې اودویم قسم په الطارق باندې، الطارق دَ طرق نه دې اصل کښ دق یعنی تکولو ته وئیلې کیږی، اوبیادَشپې راتلو په معنی کښ استعمال شو، ځکه چې شپې راتلونکې هم دَ کور دروازه تکوی، لکه په حدیث کښ دې معنی کښ راغلې دې نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یطرق المسافر اهله لیلا، اودلته قرینه مراد ستورې دې چې شپې رابنکاره کیږی.

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ﴾ داسوال دَپاره دَبیان دَعظمت دَ الطارق دې،

﴿اَلنَّجۡمُ الثَّاقِبُ﴾خبردي دَمبتدامحذوف اى هوالنجم الثاقب.يعني طارق يوځمكداره روښانه ستوري دي،ثاقب ورته ځكه وائي چه دي تياري روښانه كوي.بعض وائي ثاقب پمعنى دَمرتفع دي

﴿ إِن كُلُّ نَفۡسٍ لَّمَّا ﴾داجواب قسم دي چي تاسو كښې هر چاباندي نګراني فرشتې مقرر دى، چي هغه ستاسو اعمال ليكي، **قسم اوجواب قسم كښې مناسبت** دادي چي لكه څرنګه په آسمان ستوري هروخت موجود وي خوظهور ئې صرف دَشپې كيږي نودغه شان په تاسو هم نګرانې فرشتې مقرر دي هغوئ ستاسو اعمال خير وشرټول ليكي.خوددي پټه تاسو ته اوس نه لګي قيامت په ورځ به ددي ظهور كيږي(بيان القرآن)

اوځنې مفسرينو مناسبت داسې بيان كړي چې:لكه ستوري په آسمان كښې وى او خپله ذمه داري پوره كوي،چې شپه شي راشي پرقيږي،اودآسمان زينت ذريعه ګرځي، كمافي قوله تعالى: انا زينا السما الدنيا بزينة الكواكب وحفظا من كل شيطان مارد، نودغه شان په تاسو هم نګراني فرشتې مقرر دى، اوهغه خپله ذمه واري پوره كوى، چې كله تاسو كښې څوك څه عمل اوكړى نو هغه ئې فورا اوليكي. "ان"نافيه دي پمعنى دَ "ما"سره، "لما"په معنى دَ "الا"سره دي،

﴿حَافِظٌ﴾ نه مراد كراما كاتبين دى كمافي قوله تعالى:وان عليكم لحافظين كراماكاتبين، يا ترينه هغه فرشتې مراد دي چې دَانسان په حفاظت باندې مامورډى كمافي قوله تعالى:له معقبٰت من بين يديه ومن خلفه يحفظونه من امر الله(الرعد) اويا ترينه مراد په خپله الله ﷻ دي كمافي قوله تعالى:وكان الله على كل شئ رقيبا.

فَلۡيَنظُرِ الۡإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ۝ خُلِقَ مِن مَّآءٖ دَافِقٖ ۝ يَخۡرُجُ
پس اودې ګوري انسان چه دَڅه څيزنه پيداكړې شويدي،پيداكړې شويدې دَاوبوټوپ وهونكونه چه رااوزي
مِنۢ بَيۡنِ الصُّلۡبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝ إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجۡعِهِۦ لَقَادِرٞ ۝ يَوۡمَ
دَمينځ دَملادَسرې نه اودَسينودښځې نه.بې شكه الله ﷻ په دوباره پيداكولودَانسان خامخاقادردي په هغه ورځ

تُبْلَى السَّرَآئِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

چه ښکاره به کړې شي رازونه دَسينو، پس نه به وي ده لره هيڅ قوت اونه مددکونکي

﴿فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ﴾ داپه حشرنشرباندې اول عقلي نمونه ده، چه انسان دې په نظر دَعقل اوفکرسره اوګورې چه الله تعالیٰ دې دَمنې دَاوبونه څنګه پخپل قدرت سره پيداکړيدې نودغه شان ئې پخپل قدرت سره دوباره پيداکولوباندې هم قادردې.

﴿خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ﴾ توپ وهونکواوبونه مرادمنې ده، دفق په تيزئ سره بهيدلوته وائي. نو ﴿دَافِقٍ﴾ يا پمعنى مدفوق دې، يعنى په تيزئ سره بهيولې شوې، يافاعل ذى كذا دې، اى ذى دفق.

﴿مِن مَّآءٍ﴾ ئې مفردراوړوحالانکه انسان دَسړي اوښځې دَ دواړو اوبونه پيداکيږي، څکه چه مراد ورنه مخلوطې اوبه دي، نوداپه شان دَ ماء واحد دي، اووصف ئې په "دفق" سره ياپه اعتبار دَ احدالجزئين دې، چه منې دَسړي ده يامنې دَښځې هم دافقه ده رحم ته(روح المعاني).

﴿يَخْرُجُ مِنۢ بَيْنِ ٱلصُّلْبِ وَٱلتَّرَآئِبِ﴾ "الصلب" ملاته وائي، "الترائب" جمع دَ "تريبة" ده، دَ سينې بالائي هډوکې ته وائي، دې وجهې نه څنې مفسرينو ئې معنى موضع قلادة المرأة کړې ده ، يعنى هغه هډوکې چه هغې باندې دَښځې هارپروت وي. ددې آيت په تفسير کښې مفسرينو نه متعدد توجيهات منقول دي:

(۱)څنې مفسرين فرمائي چې "الصلب" کښې اشاره دَ سړي ته، چونکه سړي کښې صلابت او مضبوط والې وي نوځکه ورته الصلب سره اشاره اشوه، او"الترائب" کښې اشاره ده ښځې ته ، چونکه ديکښې نزاکت وي نوځکه ورته دې سره اشاره اشوه، اوداسې دې لکه عرب وائي يخرج من بين زيد وعمرو خير كثير، اومقصد داوي چې دادواړه دَخير سبب دي، نودآيت مطلب دادې چې دانسان پيدائش سبب ظاهري دَسړي اوښځې مخلوطه نطفه ده.

(۲)څنې مفسرين فرمائي چې "الصلب" نه مراد صلب الرجل او"الترائب" نه مراد "ترائب المرأة" دې ، نوديکښې اشاره ده چې سړي نطفه دَملا نه رااوځي اودَښځې نطفه دَسينورااوځي.

(۳)څنې مفسرين فرمائي چې "الصلب" او"الترائب" دواړو نه دَسړي صلب اوترائب مراد دي، څکه چې "دفق" وصف دَسړي په منې کښې وي ښځې په منې کښې نه وي.

(۴)خنو مفسرينو دصلب اوترائب نه مراد دسړی اوښځو دواړو صلب اوترائب اغستي دي

فائده: (۱)قرآن مجيد کښې دمنی خروج په باره کښې صرف دومره ذکر راغلی دی چې من بين الصلب والترائب نه رااوځی ،اودومره خبرې باندې اجمالا ايمان او عقيده ساتل ضروری دی،باقی دااحتمال هم شته چې خروج نسبت ورته حالا شوی وی. يعنی عين انزال په وخت کښې دَ "من بين الصلب والترائب"نه رااوځی، اوداهم ممکن ده چې انزال په وخت کښې دادَسړی خصيتينو اودَښځې "مبيضة"نه رااوځی، خو "من بين الصلب والترائب" ته نسبت تسبيبا شوی دی، ځکه چې کوم قوت اوغذا ديته ورکولې کيږی هغه دَ "من بين الصلب والترائب" نه راځی

فائده۲:طب قديم دَمسلماتو نه داخبره وه چې منی دَپوره جسم نه خارجيږی، طب جديد دَ دې رد کړی دی، اوداوائی چې نطفه دَسړی خصيتينو او دَ ښځې "مبيضة" نه خارجيږی، به ظاهر دا دَ قرآن دَدې آيت مخالف تحقيق دی، دې وجهی نه بعض علماؤ مُوجوده سائنسی او طبی تحقيقاتو اودَقرآن ظاهر کښې تطبيق کوشش کړی دی، چې کله انسان جنين حالت کښې وی، نودَده خصيتينو خليې اواصول "من الصلب والترائب"وی. بيا ورو ،ورو دَوخت تيريدلو سره لاندې راکوزې شی، حتی چې دَسړی خصيتين آله تناسل لاندې لفافې ته راکوزې شی او دَ ښځې منی اصول دَ رحم خواه نيزدې مقام ته راکوز شی، اوبيا دَدې نه منی خارجيږی، نو قرآن دَدې آيت سائنسی تحقيقاتو سره هيڅ مخالفت نشته،بلکه دادَقرآن اعجاز دی چې د منی تاريخ بيان کړی دی چې دَ هغې انکشاف ديارلس سوه کاله ورستو سائنس اوکړو.

البته داتطبيق دَتکلف نه خالی نه دی:

(۱)ځکه چې سائنسی تحقيقاتو کښې خصيتينو راکوزيدلو ذکر دی اوقرآن کښې دَمنی خروج ذکر دی.

(۲)دويم داچې قرآن کښې بين الصلب والترائب ذکر دی اوترائب دَسينی بالائی هډوکی نه وائی،اوسائنسی تحقيقاتو کښې دَدَاضلاعو(پختو)لاندې حصې ذکر دی،

لهذا راجحه خبره داده چې دې باندې اجمالا ايمان راوړلې شی اوالله اعلم بمراده وهو الحق عقيده اوساتلې شی، باقی سائنسی اوطبی تحقيقات داځه قطعيات نه دی بلکه ظن اوتجرباتو باندې مبنی دی، نن يوځه وائی صبابل څه،نودې وجهی نه دَقرآن مفهوم اوتفسير دَتبدل اوتغير تخته مشق نه دی کرځول پکار.

﴿إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ﴾داسابقه دليل دپاره پمنزله دنتيجه دي يعنى د انسان په دي انداز تخليق باندي غوركونكي په دي واضحي نتيجي رسى چي كوم ذات دمنى نه انسان په پيداكولو قادر دي هغه دانسان په دوباره پيداكولو هم قادر دي. انه كښي ضمير منصوب الله ﷻ طرف ته راجع دي او رجعه كښي ضمير مجرور انسان ته راجع دي.

﴿يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ﴾ظرف متعلق دي د﴿رَجْعِهِۦ﴾سره،يعنى چه په كومه ورځ به رازونه ښكاره كيږى نو الله ﷻ دانسان په دوباره پيداكولوباندى قادردي،﴿ٱلسَّرَآئِرُ﴾نه مرادپه زړونوكښى پټ عقائد،اونيات دى،دغه شان هغه رازونه چه دانسان اودالله ﷻ مينځ كښى وږ،كه خيروى كه شر،اداكونكي وى كه ضائع كونكي،نوپدغه ورځ به هرڅه ښكاره شى،انسان لپاره به دالله ﷻ نه بچ كولو نه څه قوت وى اونه مددكونكي.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلٌ
اوقسم دي په اسمان چه د باران والا دي اوپه زمكى چه چودولووالادہ چه بيشكه داقرآن خامخاخبره
فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ
فيصله كونكي دي اوندي داقرآن توقي بى شكه داكافران تدبيركوى په تدبيركولوسره اوځه هم تدبيرجوړم
كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾
په تدبيرسره،پس مهلت وركړه كافرانوته مهلت وركړه لږه زمانه

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجْعِ﴾دادويمه نمونه ده په حشرنشرباندى،﴿ذَاتِ ٱلرَّجْعِ﴾يعنى باران والا، باران ته ځكه رجع وائى چه بار بار راځى.

﴿وَٱلْأَرْضِ ذَاتِ ٱلصَّدْعِ﴾صدع شق ته وائى،په نباتاتو،اوچينوسره زمكه شليږى. جواب قسم محذوف دي چي كذلك تخرجون دي، يعنى څنگه چي مونږ آسمان نه باران اوروو، توځمكه ورسره اوشليږى اوبوتى را اوځى، نودغه شان به قيامت په ورځ تاسو هم را اوباسو.

﴿إِنَّهُۥ لَقَوۡلٌ فَصۡلٌ﴾ضمیرراجع دي مذکورکلام ته چې هغې دبعث بعد الموت ذکر دې. یعنی دابعث فیصله کن خبره ده، هغې توقی نه دي، یاضمیر قرآن ته راجع دې یعنی داقرآن فاصل فیصله کونکي دي بين الحق والباطل، هغې دټوقو کتاب نه دې.

﴿إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ﴾داشکوه اوتخویف دې مشرکینوته، چې دومره دلائل شواهد او تخویفاتو باجود دوئ قرآن نه منی اوکمزوری اوواهی شبهاتو سره ردکوی.

﴿وَأَكِيدُ كَيۡدٗا﴾ مکر مونږ په خپل لطف سره دَدوئ اعتراضاتو جواب ورکوواودَدوئ هره حیله اوشبه باطل کوؤ، او یا دَ "اکید کیدا"مطلب دادې چې زمونږ تدبیردادې چې دوئ له به طور استدراج مهلت ورکوؤ، خودوئ په دې نه پوهیږی.

﴿فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾داتخویف اخروی دې یعنی که دوئ بیا هم نه پوهیږګی نوته ورته څه مه وایه،مونږ به ورنه خپله انتقام اخلو، ﴿أَمۡهِلۡهُمۡ﴾بدل دې دَ مهل الکافرین نه ﴿رُوَيۡدَۢا﴾پمعنی دا" قلیلا"سره صفت دې دَمفعول مطلق محذوف اې امهالاقلیلا.

ركوعاتها (١)	سورة الاعلى مكيّة	آياتها ١٩
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٨٧) وحسب النزول (٨)

نزلت بعدسورة التكوير وقبل سورة الليل

ربط: دَسورة القيامة نه ترسورة الطارق پورې مسئله دَقيامت على سبيل الترقى تفصيلاً بيان شوه، اوس دى سورة نه ترآخره پورې مسئله دَتوحيد بيانيږي . او چونكه دَ توحيد نه اعراض دَدنيوى عيش وعشرت كښې انهماک په وجه وى. نو په دى وجه دَ مسئلى دَ توحيد سره سره تزهيد من الدنيا مضمون هم ذكركيږي.

خلاصه: خلاصه ددې سورت دوه حصې دي:

اوله حصه تر ابتدا نه آيت ۱۵ پورې ده اوديكښې دَمسئله توحيد ذكردي. دويمه حصه دَبل تؤثرون" نه ترآخره پورې ده او ديكښې تزهيد من الدنيا ذكر دي

اولې حصې كښې دَ دؤو دعوو ذكر دې اوبيا په هرې دعوې يو يوانعام ذكر دې. اوله دعوه داده چې كائنات كښې متصرف اوكار ساز صرف الله ﷻ دي ،اوآيت ۲نه تر۵ پورې بيا په دې دعوې شپږ شواهد ذكر دى،آيت نمبر ۲ كښې په دې انعام ذكر دې، آيت۷ كښې "انه يعلم الجهر" كښې دَدويمى دعوې ذكر دې،چې عالم الغيب صرف الله ﷻ دي، اوآيت ۸كښې وربانډى دَ انعام ذكر دې، ۹او ۱۰ كښې تسلى ده، ۱۱نه تر۱۳كښې تخويف اخروى دى، ۱۴، ۱۵كښې بشارت دې .

حضور ﷺ دى سورة سره ډيرمحبت وؤ، په حديث كښې راغلى دى چه دى سورة ته افضل المسبحات پيغمبر عليه السلام وئيلى دى، په يوحديث كښې دى چه حضور ﷺ به دَوتروپه اول ركعت كښې سورة الاعلى اودويم كښې سورة الكافرون اودريم كښې "قل هو الله احد" وئيل، دَ اختر او دَ جمعې په مونځ كښې به هم داسورة او "هل اتاک حديث الغاشية" وئيل

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوّٰى ۝ وَالَّذِي

باكى بيان كړه دَنوم دَرب خپل چه ډيرلوئى دې، هغه الله ﷻ چه پيدا كړيدې هرڅيزبيائى برابركړيدې اوهغه الله ﷻ

قَدَّرَ فَهَدٰى ۝ وَالَّذِيٓ اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ۝ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى ۝

چه اندازه ئې مقرر کړه (دَهر شي) بیا هدایت ئې ورته کړیدي، او هغه الله چه را اوباسلی ئې دی واخه . پس گرځولی ئې وچ تور (بوس)

﴿ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ﴾ دا په ابتدا دَسورت کښې دَمکمل سورت لب لباب او خلاصی بیان دي ، چې دسورت دواړو دعوؤ (چې الله متصرف اوعالم الغیب دې)حاصل او نتیجه داده چې صرف دَ الله ﷻ عبادت کوه اوهغه دَهرقسم شریکانو نه پاک گڼړه﴿اسْمَ رَبِّكَ ﴾لفظ دَاسم باره کښې مفسرینو مختلف اقوال دی :

(۱)بعض وائی چې دادلته مقحم (زائد)دې لپاره دَتعظیم دَمسمی،لکه لبید وائی، الی الحول ثم اسم السلام علیکما

(۲)بعض وائی چې اسم نه مراد دلته مسمی دې چې هغه ذات دَالله ﷻ دي.

(۳)اوځنی مفسرین فرمائی چې اسم نه مقحم دې او نه ورنه مراد مسمی دې، بلکه خپله معنی ترینه مراد ده ،یعنی دَخپل رب نوم تسبیح کوه ،نودې کښې حکم دې چې صرف ذکر قلبی ...نې اکتفاء مه کوه،بلکه ذکر لسانی هم اختیار کړه.

﴿الَّذِي خَلَقَ ﴾دیکښې دَسورت اوله دعوی مذکورده،چې کارساز او متصرف صرف الله ﷻ دي، اوپه دې باندې شپږشواهد اودلائل ذکردی،دااول دلیل اوشاهددې،چې خالق دَ کائنات صرف الله ﷻ دي لهذاکارساز هم صرف هغه دي.

﴿فَسَوّٰى ﴾دادویم شاهد دې ،چې بیائی هر شی ټهیک اوتناسب سره پیدا کړې دې، انسان جسم ته اوگوره څومره خائسته انداز سره ئی تخلیق شوې دې،هرعضو اواندام ئی مناسب او برمحل دې، اودغه شان آسمان ،زمکه،حیوانات بلکه هر مخلوق ته اوگوره ، نو دینه به هم تا ته پته اولگی چې متصرف په کائنات کښې صرف الله ﷻ دي.

﴿وَالَّذِي قَدَّرَ﴾دریم شاهد دې یعنی بیائی دَهر شی اندازه هم لگولې ده ، دَهغه دَجنس اندازه ئې هم لگولی ده چې دې به دکوم جنس نه وی، دَهغه دَاجل اندازه ئې هم کړیده چې کوم وخت په وی تر کوم وخته پورې وي،دَهغه دَافعالو اندازه ئی هم لگولې ده چې څه به کوی څه به نه کوی،دغه شان دهغه صفاتو ،ارزاقو وغیره دَهرشی ورله اندازه لگولې ده.

﴿ فَهَدَىٰ ﴾څلورم شاهد دي ، يعنى بيائى هر يو ته دَخپل وظائف اداء كولو طريقه هم خودلې ده او تقدير موافق تللو لارئى ورته هم همواره كړې ده.

﴿وَٱلَّذِىٓ أَخۡرَجَ ٱلۡمَرۡعَىٰ ﴾پنځم شاهد دي، چې حيواناتو دَپاره وابنه دَځمكى نه رااوباسلى دى، مرعى مصدر ميمى دې مرادترينه وابنه دى.

﴿فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحۡوَىٰ ﴾شپږم شاهد دي،يعنى تک شنه وابنه راوباسلو نه لګه موده پس هغه وچ اوتور اوګرځوى،نو داټول تصرفات په دې دلالت كوى چې متصرف في الامور صرف الله ﷻ دي، غثاء وچو واخوته وئيلى كېږى، احوى تورمائل رنګ ته وئيلى كيږى.

سَنُقۡرِئُكَ	فَلَا	تَنسَىٰٓ ۝٦ إِلَّا	مَا	شَآءَ	ٱللَّهُۚ	إِنَّهُۥ	يَعۡلَمُ
زرده چه اوبه لولومونږپه تاقرآن نونه به ئى هيره وي مګرهغه چه اوغواړى الله ﷻ بى شكه الله ﷻ عالم دي							
ٱلۡجَهۡرَ	وَمَا	يَخۡفَىٰ ۝٧ وَنُيَسِّرُكَ	لِلۡيُسۡرَىٰ ۝٨				
په ښكاره اوپه هغه چه پټ وي، او اسان به كړو تا ته دا آسان شريعته							

﴿سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ﴾داپه اولې دعوى انعام دې ،چه انعام كښې به مونږتاته قرآن دركړو كله چه ته دَتوحيدبيان كوى چه خالق اورازق صرف الله ﷻ دي، او قرآن به درته داسى ياد كړو چه درنه هيريږى به نه، البته هغه آياتونه چه دَهغوهيرول دَالله ﷻ خوښه وى هغه به درنه هيريږى چه داهم يو قسم نسخ ده.

حضور ﷺ باندى به چه كله وحى نازليده نوجبرئيل عليه السلام به فارغه شوې نه وو چه حضور ﷺ به لوستل شروع كړل دَوجى دَخوف نه په هيريدلو نوداآيت نازل شو (قرطبى).

﴿سَنُقۡرِئُكَ ﴾ كښې سين يا دَ تاكيد د پاره دې، يا دَ استقبال دې نو وعده ده دَ استمرار د وحى . ﴿إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ ﴾ سوا دَ هغې نه چې الله ﷻ دَ هغې هيرول اوغواړى، او دَ دې دوه صورته دى : يو به طورنسخ هيرول دى،يعنى كه الله ﷻ دَيوآيت يازيات نسخ اوغواړى نو هغه به درنه هيرشى،لكه تيرشو ،اوديته انساء وئيلې شى،اودويم صورت دادې چې عارضى طور باندې بتقاضائى بشريت ترينه هير شى ،لكه په روايت كښى دى چه حضور ﷺ دَسهارمونځ

کښې بوآیت پریخودلو . نو ابی بن کعب ﷺ گمان اوکړو چه دا به منسوخ وی. تپوس نی اوکړو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل مانه هیرشوې وو

﴿ إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ﴾دویمه دعوی ده اودماقبل علت دې.یعنی الله ﷻ ظاهری باطنی اقوالو ،افعالو ،اعمالو باندې عالم دې، اوستاپه حال اوحرص په حفظ دمایوحی باندې هم عالم دې ، نو د نسیان نه به دې محفوظه ساتی. مگرهغه چه دخپل علم اوحکمت موافق به درنه هیرکړی

﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرَىٰ ﴾، داانعام دې په دویمه دعوی منلو باندې.چې ددین ټول کارونه به ستادپاره آسان کړو ،خواه هغه دعوت اوتبلیغ وی، یاتعلیم اوتعلم وی. خواه هغه دوحی تلقی وی یا دهغې حفظ وی

فائده: "تیسیر"فعل په صله کښې چې"لام"حرف جر راشی، نودهغې مدخول "میسرله"وی. اومفعول به ئی "میَسَّر"وی، لکه وَ يَسِّرۡ لِيٓ أَمۡرِي،دلته موسی علیه السلام "میسرله" او امر ورله "میسر" دې، حالانکه دلته خبره ددې عکس ده، مفسرینو ددې متعدد توجیهات لیکلی دی:

(۱)تیسیر دلته خپلی معنی کښې نه دې، بلکه توفیق او تهیئة په معنی کښې دې، اي نوفقک و نهیئک للطریقة والشریعة الیسری، او "لام" په «للیسری» کښې اجلیه دې، اي لاجل الیسری وقبولها.

(۲)ځنی مفسرین فرمائی چې "تیسیر"خپلې معنی کښې دې. خوآیت کریمه کښې"قلب"شوې دې، میسر پمنزله د"میسر له"، او"میسرله" پمنزله د"مسیر" گرځولې شوې دې ، د تیسیر حکم کښې مبالغې دپاره،اصل کښې داسې دې ونیسرلک الیسری، نوقلب دلته حکم کښې مبالغه راوستلو سره سره نوری دوه فائدې ورکړې:

(۱)یوداچې کوم احکاماتو مونږ تا مکلف گرځوو هغه یسیر اولگ دی خو مقصود باندې محیط دی.

(۲)دویم داچې دهغې لگو احکاماتو اداکول هم به تاته آسان کړو(التحریروالتنویر)

﴿لِلۡيُسۡرَىٰ ﴾ صفت دې دموصوف چې هغه "الشریعة"دې.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾
پس نصیحت کوه که نفع ورکړی نصیحت،زرده چه نصیحت به واخلی هغه څوک چه یریږی دالله ﷻ نه.
وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ
ډډه به کوی ورنه لوئی بدبخت،هغه چه داخلیږی به اورلوئ ته،بیابه نه مرکیږی
فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾
په جهنم کښې اونه به ژوندې وی.

﴿فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ﴾ تسلی ده حضورﷺ ته اودَتبلیغ حکم دې،چې الله ﷻ تاته دعوت لارآسانه کړې ده، دَ هغه مدد به در سره پل په پل وی، لهذا ته مسلسل خپل دعوت او تذکیرجاری ساته.

"ان نفعت الذکری" (۱)"ان" دلته یاپه معنی دَ"قد"سره دې،اومطلب دَ آیت دادې چې نصحیت کوه ځکه چې نصیحت خامخا فائده ورکوی.

(۲)یا ان شرطیه دې خودَشرط دَپاره تقیید نه دې، چې که دَنصیحت فائده وی نوبیا کوه، کنې هڅې مه کوه ،بلکه شرط اتفاقی دې،لکه ((فلا جناح علیکم ان تقصروا من الصلوٰة ان خفتم)) او ((لاتکرهوفتیاتکم علی البغاء ان اردن تحصنا)) (النور) کښې،اومقصد دَشرط دادې چې نصیحت کول خوهڅې هم پکار دې، خو کچرته نفع ورکوی نو بیاخو ډیر زیات پکاردې، خو. چونکه یقینی طور باندې داسې څه محل متعین نه دې چې هغه به قبولوی یا به نه قبولوی، نو لهذا هر چا ته پکار دې، په دې امکان چې کیدې شی دې نصیحت قبول کړی،نودَدې نه دَ تذکیر او تبلیغ عموم تاکیدثابت شو.

(۳)بعض مفسرینو شرط دَپاره دَتقیید گرځولې دې، خو هغوئ تذکیر اوتبلیغ کښې فرق کړې دې،چې تبلیغ دَپاره خوداشرط نه دې،البته تذکیر دَپاره داشرط دې، بشرطیکه چې یقینی علم وی چې دلته اوس نصیحت څه فائده نه ورکوی.

﴿سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ﴾ يعنى چاكښ چه خوف وى هغه به ترينه خامخا نصيحت اخلى. او څوک چه بدبخت وى هغه به ورنه لرى تختى﴿ ٱلنَّارَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴾نه مراددَجهنم آخرى طبقه ده، بعضِ وائى دَ جهنم اور ورنه مراد دې مطلقًا، دنيا اورته نارصغرىٰ وائى،آخرت اور ته نارِ كبرىٰ، په صحيحنوكښ دَابوهريره﷛نه روايت دې نارُكم هذه جزءٌ من سبعين جزءً من نارجهنم.

﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ﴾كنايه ده عدمِ نجات نه،ځكه چه نجات په مرگ سره راځى نوجهنم كښ مرگ نشته دې،اونه به ئى داسى حيات وى چه نفع ورته وركړى.

قَدْ	أَفْلَحَ	مَنْ	تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾	وَذَكَرَ	اسْمَ	رَبِّهِ	فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾
يقينًاكامياب دې هغه څوک چه ځان ئى پاک كړو(دَشرک نه)اويادئى كړونوم درب خپل پس مونځ ئى اوكړو.							
بَلْ	تُؤْثِرُونَ	الْحَيَاةَ	الدُّنْيَا ﴿١٦﴾	وَالْآخِرَةُ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾	إِنَّ هَٰذَا
بلكه غوره كوئ تاسوژونددَدنيا حال داچه اخرة غوره دې اوباقى پاتى كيدونكې دې،بى شكه دا(خبرى)							
لَفِي	الصُّحُفِ	الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾	صُحُفِ	إِبْرَاهِيمَ	وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾		
خامخاپه	صحيفومخكنوكښ	وى،چه	صحيفى	دَابراهيم عليه السلام دى	اودَموسى عليه السلام دى		

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾بشارت اخروى دې،دَاهل جنت دَپاره ﴿ تَزَكَّىٰ ﴾چې ځان ئى دَشرک نه پاک كړو،ديكښ تصديق قلبى ته اشاره ده.

﴿وَذَكَرَ ٱسْمَ رَبِّهِۦ﴾دَ لااله الا الله اقرار ئى هم اوكړو چې خپل حاجات ئى صرف دَالله ﷻ نه اغوختل بل چاته ئى نداؤنكړه نوديكښ اقرار ساتى طرف ته اشاره اوشوه.

﴿فَصَلَّىٰ﴾اوخپله عملى زندگى ئى هم دَشريعت دَاحكاماتولاندې تيره كړه،مونځ چونكه عملى احكاماتو كښ دَټولونه اهم عبادت دې نوځكه دَدې تخصيص اوشو،نوديكښ اعمال صالحۇ طرف ته اشاره اوشوه،نوتصديق، اقرار او عمل مجموعى نه ايمان كامل حاصل شو،چې مؤمنين كاملين كامياب دى.

﴿بَلۡ تُؤۡثِرُونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴾دادویم مضمون یعنی تزهید من الدنیاذکرکیږی.چه دنیا د ترجیح څیز نه دې، پدی کښې ځان ډیرمه مشغوله کوئ ځکه دافانی ده. باقی آخرت دې هغی ته ترجیح ورکړئ.

"بل"داضراب انتقالی دپاره دې،یعنی تاسوخودې خبرو له ترجیح نه ورکوئ،بلکه دنیا خو لیدلې ده، هغې پسې شوی یئ.

﴿وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰٓ ﴾یعنی دآخرت نعمتونه ددنیا نعمتونو نه بهترهم دی اودائم هم دی. همیشه به وی په خلاف ددنیا نعمتونونه چې دانه په عمدګئ دآخرت نعمتونوته رسی اونه ئی همیش والې شته.

﴿إِنَّ هَٰذَا ﴾مشارالیه دهذاکلام مذکور دې،چې ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ﴾نه شروع کیږی اوپه "ابقی" ختم شوې دې،یعنی دامضمون په مخکښنو صحیفو کښې هم وؤ : خصوصا دحضرت ابراهیم اوموسی عليهما السلام صحیفوکښې. ﴿صُحُفِ إِبۡرَٰهِيمَ ﴾بدل دې د﴿ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ ﴾نه.

رکوعاتها (۱)	سورة الغاشية مكيّة	اياتها ۲۶
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص به نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۸) وحسب النزول (۶۸)

نزلت بعدسورة الذاريات و قبل الكهف

ربط: داسورة دَاول سورة يعنى دَسورة الاعلى تتمه ده، يعنى دَتزهيدمن الدنيا بيان دي پکښې په ذکردَتخويف اخروى اوبشارت اخروى سره. اوبيان دَتوحيد دي

خلاصه: اول نه ترآيت(۷) پورى تخويف أخروى دي، بياترآيت(۱۲) پورى بشارت دي بياترآيت(۲۰) پورى تفريع ده په مذكوره اموراربعه ؤپه طريقى دَلف نشرمرتب ايت (۲۱. ۲۲) تسلى ده حضورﷺ ته، بياترآخره تخويف اخروى دي(تمت).

هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ الۡغَاشِيَةِ ۞ وُجُوۡهٌ يَّوۡمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۞ عَامِلَةٌ
يقيناًراغلي دي تاته خبر دَ پټوونکي (ورځ دَقيامت) بعض مخونه به په دغه ورځ ربدونكى وى مشقت كونكى به وى
نَّاصِبَةٌ ۞ تَصۡلٰى نَارًا حَامِيَةً ۞ تُسۡقٰى مِنۡ عَيۡنٍ اٰنِيَةٍ ۞ لَيۡسَ لَهُمۡ
ستړى به وى داخليږى به اورډيرګرم ته څكولي به شي ورته دَچينى ډيرى ګرمى نه . نه به وى دوئ نه
طَعَامٌ اِلَّا مِنۡ ضَرِيۡعٍ ۞ لَّا يُسۡمِنُ وَلَا يُغۡنِىۡ مِنۡ جُوۡعٍ ۞
خوراک مګر دَ ازغى دار تريخ بوټى نه، چه نه به څربوى بدن اونه به دفع کوى څه لوږه

﴿هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ الۡغٰشِيَةِ﴾ داتخويف اخروى دي "هل" پمعنى دَقد دي، ياپخپله معنى دي اواستفهام لپاره دَتعجب اوتشويق دي،

﴿الۡغٰشِيَةِ﴾ نه مراديا قيامت دي، قيامت ته څكه غاشيه وائى چه خلق پټوى پخپلو اهوالو سره.

بعضٍ وائى چه "غاشية" نه مراد دَ دوزخ اور دي، كقوله تعالى "ومن فوقهم غواشٍ"

﴿وُجُوهٌ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ﴾ دابيان دې د﴿ٱلۡغَٰشِيَةِ﴾ يعنى هغه سرونه چې دنيا كښې ئې الله ﷻ ته خشوع نه كوله، پدې ورځ به ذليله وى، هغه كسان چې دنيا كښې دالله ﷻ احكامانو تعميل نه كولو، اواعمال ئې نه اداكولوهغه به په دې ورځې مسلسل عمل كښې لګياوى.زنځيرونه او درنې زولنې به ځان سره راكاږى، اوهغه كسان چې دنيا كښې دالله ﷻ په عبادت كښې ستړې نه برداشت كوله اوس به هميشه ستړى وى.

خاشعة، عاملة، ناصبة: درې واړه اخبار دى، اومبتدا ئې وجوه دې. خاشعة معنى ذليله او رسوا ده، ﴿عَامِلَةٌ﴾ عمل كونكې به وى.مختلف دعذاب اعمالو مكلف كړې شوى به وى، زنځيرونه او زولنې به ځان سره ګرځوى،جهنم كښې به ورله غوپې وركولې كيږى،وغيره، ناصبة مسلسل عمل دوجهې به ستړى وى، څه ددمې كولو موقع به ورته هم نه ميلاويږى.

﴿تَصۡلَىٰ نَارًا حَامِيَةً﴾ خبر رابع دې دوجوه. يعنى داسى أورته به داخليږى چه ګرم والې د هغې به انتهاءته رسيدلې وى،دډيرى ګرمئ پوجه به اوبه اوغواړى نودسختى ګرمى چينى نه به ورته اوبه وركولې كيږى، چه په څكلوسره به ئې كلمى رااوزى،لكه په سورة محمدكښې تيردى، ﴿عَيۡنٍ ءَانِيَةٍ﴾ يعنى هغه ګرمې اوبه چه ګرم والې ئې آخرى حدته رسيدلې وى نورى نه ګرميږى.

﴿إِلَّا مِن ضَرِيعٍ﴾ ضريع ازغى داراوتريخ بوټې دې،دوزخى باندى چه اوخوړولې شى نونه به لاندى تيريږى دډيرتريخ والى په وجه، او نه به بهرته واپس راځى د ازغوپه وجه.

بخارى كتاب التفسيركښې دى چه ضريع يوو ابنه دې،چه شبرق ورته وائى، داچه كله اوچ شى نو ضريع ورته وائى، دا ډير تريخ وى، زهريله وى، غالبًا پښتو كښې ورته كاپركنډه وائى. دلته دجهنميانو دخوراک حصر شوې دې په ضريع كښې. چې دوئ ته به جهنم كښې صرف ضريع ميلاويږى،اوسورت الحاقه كښې ئې حصر شوې دې په غسلين كښې، نو مفسرين فرمائى چې دواړو كښې تعارض نشته:

(۱) چې ضريع د ونې نوم دې، اودې ونې نه چې كوم خوراک را اوځى نو دهغې نوم غسلين دې.

(۲) ياضريع اوغسلين دواړو نه مراد دجهنميانو وينى زوې دى.

٣, اويا ضريع كنايه طعام مكروه نه ،خواه كه هغه غسلين وي او كه زقوم وي

﴿ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ﴾روايت دي چه كله دامخكني آيت كافرانو واوريدلو. نو اوئي وئيل چه ضريع خوداسي وابنه دي چه اوښان ئي په خوراك سره ښه ځربيږي.نو داآيت نازل شوچه هغه ضريع به دَدنياضريع په شان نه وي.نه به ورسره څوك څربيږي او نه به ورسره لوږه ختمه وي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ
بعضِ مخونه به پدغه ورځ تروتازه وي په عمل خپل به راضي وي په جنت اوجت كښې به وي نه به اوري
فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾
په هغې كښې فضول خبرې پدې جنت كښې به چينه وي جاري پدې كښې به تختونه وي دنگ دنگ
وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾
اوګلاسونه كيخودلي شوي په ترتيب سره اوبالختونه په صف ايخودلي شوي اوقالينونه غوړولي شوي

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴾ دابشارت اخروي دي مؤمنانوته،چه دَقيامت په ورځ به ډير خوشحاله وي،دَخپلونيكوعملونواومجاهدوپه اجروثواب به راضي وي.

"ناعمة" داپه مقابله دَ "خاشعة" كښې دي، چې جهنميانو په مخونه به ذلت اورسوائي اثرات وي او دَ مؤمنانو مخونه به دَخوشحالئ نه تروتازه وي.

﴿ لِّسَعْيِهَا ﴾ يعني دَعمل خپل چه كوم ئي دنياكښې كړي وي داپه مقابله دَ عاملة ناصبة كښې دي يعني كافرانو دنيا كښې عمل نه كولو،نونن الله ﷻ دَهغې نه سخت اوشاق عملونو مكلف اوګرځول په خلاف دَمؤمنانو چې هغوئ دنيا كښې عملونه كړي وو .نونن به ورته الله ﷻ دَهغې صله اوبدله وركوي،اودوئ به هغې راضي وي.

﴿ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴾داپه مقابله دَ تصلى ناراكښې دي، چې كافران به جهنم ته غورځولې شي او مؤمنان به جنت كښې ډير په عيش وعشرت كښې وي، "عالية" قيمتي،لوئ شان والا،دنګ دنګ محلات.

﴿لَّا تَسْمَعُ﴾صيغه دواحدمذکرمخاطب ده خطاب جنتي دي.بصيغه دمؤنث ده ضمير بکښ ﴿وُجُوهٌ﴾ته راجع دي ، ﴿لَٰغِيَةً﴾شور شرابه،لغو،فضول اوبکواس به نکښ نه وي.چي دانسان په مزاج بوج راولي ﴿فِيهَا عَيْنٌ﴾عين جنس دي مرادترينه ډيرى چيني دى کافور.سلسبيل.تسنيم وغيره﴿جَارِيَةٌ﴾په زمکى به رواني وي.لکه سورة الدهرکښ دى چه هرجنتي به ورنه خپلى بنګلى ته يونهرجارى کړي وي يُفجّرونهاتفجيراً.

﴿فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ﴾جمع دسريرته،تخت ته وايي﴿ مَّرْفُوعَةٌ ﴾يعنى مرفوعة القدربه وي. يااوچت به وى په هواکښ.چه کله وربادى جنتي کيناستل اوغواړي نوداوښ په شان به ورته راخکته شي.

﴿وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ﴾يعنى مخى ته به ئي کيخودلې شوى وي.ياپه کناردنهرونو چينوبه کيخودلې شوى وي.

﴿وَنَمَارِقُ﴾جمع دنمرقة ده تکيه ګانوته وائي،چه تکيه لګولودپاره به په صف کښ يعنى يوبل سره جوختى پرتى وي.

﴿وَزَرَابِيُّ﴾جمع دزربية ده،بستروته وائي،چه هرطرف ته به غوړولى شوى وي

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾
آيا نو نه ګورى دوئ(مشرکان)اوښ ته چه څرنګه پيداکړي شويدي.اواسمان ته چه څرنګه اوچت پيداکړي شويدي
وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾
اوغرونوته چه څرنګه اودرولى شويدى.اوزمکى ته چه څرنګه غوړه ولى شويده.

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ﴾ددي څلور آياتونو متعلق مفسرينو متعدد اقوال دى.

(۱)ځنى مفسرين فرمائى چي دي تعلق ماقبل سره دي اوهغه داسي چي کله مخکښ آياتونو کښ چي دَ جنت کوم آخرى څلور اوصاف(فيها سرر مرفوعة تر و زرابي مبثوثة) بيان

شول . نو مشرکینو به دې ډیر دتعجب اظهار اوکړو چې داخنګه کیدې شی .نو الله ﷻ ورله دې آیتونو کښې په طور لف نشر مرتب ددې دنوی نظائر اونمونې ښکاره کوی

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ﴾ داد ﴿سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ﴾ نمونه ده ،مشرکانو وئیل چه دومره دنګو تختونو باندې به جنتیان څنګه ورخیژی، نوجواب اوشوچه اوښانوته نه ګورئ چه څومره دنګ دنګ پیدا کړې شوې دی ،لیکن چه تاسو پرې سورېږئ نوراخکته شی ،دغه شان به دجنت تختونه هم وی

﴿وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ دادَ ﴿وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ﴾ نمونه ده .مشرکینو وئیل چې دا څنګه کیدې شی چې دومره ډیر ګلاسونه وی، دَ هغې ترتیب نه کدووډیږی، نو الله ﷻ ورته فرمائی چه لکه څرنګه اسمان کښې ستوری ،نمر ،سپوږمئ په ترتیب سره پیدا کړې شوی پراته دی، دغه شان به دَجنت ګلاسونه هم په ترتیب سره کیخودلی شوی وی

﴿وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ دادَ ﴿وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ﴾ نمونه ده ،چه لکه څرنګه غرونه مضبوط دی پخپلو ځایونو ،دغه شان به دَجنت تکیه ګانی بالختونه هم په صف اوقطار کښې پراته وی

﴿وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ دادَ ﴿وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ﴾ نمونه ده .چه لکه څرنګه الله ﷻ زمکه خوره کړیده دغه شان به جنت کښې بسترې ،قالینونه خواره وی

(۲)اوځنی مفسرین فرمائی چې ددی آیاتونو تعلق ورستو "فذکر"سره دې ،چونکه هغې کښې دَدعوت حکم اوامردې نودې آیتونو کښې به طور تمهید دَداعی اوصافو طرف ته اشاره کیږی:

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ﴾ دیکښې وصف انقیاد ته اشاره ده چې لکه څنګه اوښ لوئ لوئ بوجونه راغستی په لرې لرې سفرونو روان وی ،خوهغې باوجود هغه منقادوی ،اړیکی او سختی نه کوی ،بلکه نرمی اختیاره وی نودَغه صفت دَ داعی هم پکار دې

﴿وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ دیکښې نافعیت اواستغناء طرف ته اشاره ده چې آسمان ته اوګوره څومره منافع ورسره زمونږ وابسته دی ،نور ،سپوګمئ ،په دیکښې دی ،باران دلته نه وریږی، وغیره ،خوزمونږ نه ئې څه منافع نشته ،دغه شان داعی له پکارده چې بې غرضه خلقو

ته نفع رسائي كوشش كوي ﴿وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ ديكښ استقلال او استقامت طرف ته اشاره ده. ﴿وَإِلَى ٱلْأَرْضِ﴾ ديكښ تواضع ته اشاره ده.

فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ۝ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ۝ إِلَّا مَن
پس نصيحت كوه،بې شكه ته صرف نصيحت كونكې ئې،نه ئې ته پدوئ مسلط كړې شوې،مګرهغه څوك
تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ۝ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ۝ إِنَّ إِلَيْنَآ
چه اعراض اوكړي اوكفراوكړي،نوعذاب به ورته وركوي الله ﷻ عذاب لوئ،بې شكه صرف مونږته ده
إِيَابَهُمْ ۝ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ۝
رجوع ددوئ،بياېي شكه په مونږدې حساب اغستل ددوئ

﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ﴾ داتسلى ده حضور ﷺ ته،يعنې ته دې مشركانوته وعظ نصيحت كوه، ستاذمه واري صرف دغه ده باقي ته ددوئ دنصيحت په قبلولو مسلط اوذمه وار نه ئې. ﴿بِمُصَيْطِرٍ﴾ جمهوروپه قرائت كښې په صادسره دې.ليكن اصل كښې په سين سره دې ځكه چه مأخوذ دې د سطر نه پمعنى دتسلط،

﴿إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ﴾ تخويف دې كافرانوته استثناء منقطع ده پمعنى د لكن من موصوله مبتداء دې.

﴿فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ﴾ نې خبردې،مبتداء متضمن دې معنى دشرط لره ، نوپه خبرئې فاء داخله ده يعنې ته نصيحت كوه ليكن څوك چه اعراض اوكړي اوپه كفرقائم پاتې شي نو الله ﷻ به ورته لوئ عذاب وركوي. ﴿ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ﴾ مرادورنه عذاب دآخرة دې،عذاب ددنيائې په نسبت سره اصغر دې.

﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ﴾ اياب مصدر دې،پمعنى درجع،يعنې مونږته ددوئ رجوع ده په موت سره اوبعث سره،مونږبه ورسره حساب كوو.

ركوعاتها (١)	سورة الفجر مكيّة	اٰياتها (٣٠)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٨٩) وحسب النزول (١٠)

نزلت بعدسورة الليل وقبل الضحی

ربط: (١) داسورة دَسورة الاعلی دَيومضمون يعنی تزهيدمن الدنياتفصيل دې (٢) ماقبل سورت په آخر کښې دَالعذاب الاکبرذکر راغلې وۀ، اوس دې سورت ابتدا کښې دَهغې لوئی والی احساس ورکولو دَپاره پنځه قسمونه خوړلي کيږی، اودغه شان په آخردَسورت کښې لګ تفصيل هم بيانيږی

خلاصه: ابتداءنه ترآيت (٥) پورې دعوه دَسورة ده يعنی ترغيب دې تضرع الی الله ته پدغه پنځه مبارک اوقاتوکښې، آيت (٨) پورې اوله نمونه ده دَتخويف دنيوی، لپاره دَتزهيدفی الدنيا، آيت (٩) دويمه نمونه ده، آيت (١٠) دريمه نمونه ده، آيت (١٥) نه تر ٢٠ پورې زجر دې. آخرکښې تخويف اوبشارت دې (تمت).

وَالۡفَجۡرِ ۙ﴿۱﴾ وَلَيَالٍ عَشۡرٍ ۙ﴿۲﴾ وَّالشَّفۡعِ وَالۡوَتۡرِ ۙ﴿۳﴾ وَالَّيۡلِ اِذَا يَسۡرِ ۚ﴿۴﴾
قسم دې په صباباندې، اوپه شپولسوباندې، اوپه جفت اوپه طاق، اوپه شپې چه کله روانه شی
هَلۡ فِىۡ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِىۡ حِجۡرٍ ؕ﴿۵﴾
آياشته دې پدی قسمونوکښې عبرت دخاوند دَعقل لپاره

﴿وَالۡفَجۡرِ﴾ داپنځه قسمونه دی دَعذاب اکبر احساس ورکولو لپاره ذکر کيږی، دااول قسم دې: (١) دَبعض مفسرينوپه نيزدَفجرنه مرادجنس فجردې، بغيردَفجر دَيوم مخصوص نه (٢) دَابن عباس رضی الله عنه اومجاهد رحمه الله قول دې چه مرادورنه فجردَيوم النحريعنی دَغټې اختر فجر دې. (٣) بعض وائی فجر دَ يوم الجمعه ورنه مراددې. (۴) بعض وائی دَفجرمونځ ورنه مراددې. او دا دَ ورځی اولنې مونځ دې اودَورځی اوشپې ملائکی دیته حاضريږی، کقوله تعالی: اِنَّ

قرآن الفجر كان مشهوداً بهرحال حاصل دادې چه دامبارک وخت دې. دی کښې الله ﷻ ته تضرع کوه.

﴿وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ دادویم قسم دې، دَدی په باره کښې هم مختلف اقوال دی: (۱) بعض وائی دَذی الحجه اولنۍ لس ورځی ورنه مراددی. دَ لیال نه مراد مطلق وقت دې. ورځ اوشپه دواړو ترینه مراد دې، چه په حدیث کښې دَدی ورځو ډیرفضائل راغلی دی، دَابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې: مامن ایام فیهنّ العملُ احبُّ الی الله وافضل من ایّام العشر. یعنی دَ دې لسو ورځونه نورو ورځوکښې یونیک عمل الله ﷻ ته زیات خوښ نشته. چاعرض اوکړوچه آیاجهادهم. اونی فرمائیل چه هاؤ، مګرهغه کس چه جهادته لاړشی مال هم ځان سره یوځی، نه ئې مال راواپس شی نه ئې ځان (ابن کثیربحواله بخاری وغیره). (۲) بعض وائی چه مرادورنه دَرمضان آخری لس شپې دی، چه پکښې لیلة القدرهم ده.

﴿وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ﴾ دادریم اوڅلورم قسم دې، دَدی په مرادکښې هم دَمفسرینوډیراقوال دی: (۱) بعض وائی دینه مرادمونځونه دی ځکه بعض مونځونورکعتونه جفت دی دَبعضوطاق. (۲) بعض وائی یوم عرفه اویوم النحرورنه مراددې، (۳) اوبعض وائی چې شفع نه مراد مخلوقات دی چې دَهرڅا جوړه شته او وتر نه مراد الله ﷻ دې.

﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾ داپنځم قسم دې، مرادورنه دَهری شپې آخری وخت دې، چه داهم ډیرمبارک وخت دې.

﴿هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ﴾ دیکښې دَپنځووقسمونوعظمت بیان دې، چې داځه معمولی قسمونه، نه دی، بلکه ډیر لوئ قسمونه دی اودیکښې دَیوعقل مند دَپاره دَعبرت ډیر سامان پروت دې. ﴿ذَٰلِكَ﴾ مشارالیه ورله مذکور پنځه اموردی په تاویل دَ مذکور سره، ﴿قَسَمٌ﴾ تنوین دَپاره دَتعظیم دې اې قسم کاف ومقنع، یعنی آیا دې مذکوره پنځوو امورو باندی خوړل دا دَ یو عقل مند قانع کولو دَپاره کافی نه دې؟ یا قسم په معنی دَ مقسم به سره دې، یعنی آیا دا مذکوره اشیاء دَ دې لائق نه دی چې یو عقل مند دَپاره پرې قسم اوخوړلې شی، "ذي حجر"

حجر په معنی دعقل سره دي،اصل معنی ئې د منع ده. عقل حو نکه انسان د منعم نافرمانی نه او د ضرر رسونکي څیزونو نه منع کوی نو څکه ورته حجر ونیلی کیږی

جواب قسم محذوف دي،چې لیعذبن دي، **قسم اوجواب قسم کښ مناسبت** دادي ۱.چې څنګه دا امور عظیم دی نودغه شان داعذاب هم ډیرعظیم او اکبر دي،۲.اوبل داچې دامبارک اوقات اودقبولیت ساعات دی لهذا په خصوصیت سره په دیکښ دالله ﷻ دعذاب نه دپناه غوختلو دعاپکار ده.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝
آیاته نه وینی چه څرنګه کارکړې ووړب ستادعادسره چه ارم وو.دنګ دنګ قدونووالا
الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝
هغه چه نه وو پیداکړې شوی ددوی په شان په ښارونوکښ

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ﴾ دادَ **تخویف دنیوی اوله نمونه** ده برانی تزهید فی الدنیا.چه قوم عادته اوګورئ الله ﷻ څنګه هلاک کړل،حالانکه څومره طاقتورقوم وو،لهذا تاسوهم دنیاپسې منډې مه وهئ بلکه دآخرت فکرکوئ.﴿إِرَمَ﴾عطف بیان یابدل دي،ارم ددوئ جد امجد نوم دی او د حضرت هود ﷺ قوم وو،دیته عادارم هم وئیلی کیږی او عاداولی ورته هم وئیلي کیږی

﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ "عماد"نه مراد یاستنی دي، اومقصود دلته ددوئ تشبیه ده دستنو سره په اوچت والی کښې ، او یا عماد جمع د عمادة ده په معنی ددنګ دنګ عمارتونو. او یا عماد نه مراد قوت دي،یعنی ډیر قوت ورله الله ورکړی وو. ذات مؤنث د ذو دي مؤنث څکه راوړلي شو،چې عاد نه مراد قبیله عاد ده.﴿الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا﴾یعنی ددوئ په شان غټو اودنګوبدنونووالااوقوة والاپه دنیاکښ نه ووپیداشوی.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝
اوثمودیانوسره هغه چه تراشلی ووګانړی په وادی کښ اوفرعون سره چه خاونددمیخونووو.

ٱلَّذِينَ	طَغَوْا	فِي	ٱلْبِلَادِ ⑪	فَأَكْثَرُوا	فِيهَا	ٱلْفَسَادَ ⑫ فَصَبَّ
هغوئ	هغه وڅه سرکسی ئی کړې وه	په ښارونوکښ	پس	زیات کړی وو	دوی کښ	فساد پس نازله کړه
عَلَيْهِمْ	رَبُّكَ	سَوْطَ	عَذَابٍ ⑬	إِنَّ	رَبَّكَ	لَبِٱلْمِرْصَادِ ⑭
بدوئ	باندې	رب	ستاکوړه	دعذاب	بی شکه	رب ستانه خائ دانتظارکښ دي

﴿وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ﴾ دا دَ **تخويف دنيوى دويمه نمونه** ده،چه قوم ثمود ته اوګوره چه څومره طاقتور او کاريګرقوم ووچه په غرونوکښ بئ کانړی ته تراش کول.مکانات به ئی جوړه ول،ليکن دَ نافرمانئ په وجه هلاک شول

﴿وَفِرْعَوْنَ ذِى ٱلْأَوْتَادِ﴾دادريمه نمونه ده، "اوتاد"دَوتدجمع ده،ميخ ته وائی.فرعون ته «ذى الاوتاد» وئيل ياکنايه ده دَ هغه دَ سلطنت دَ استحکام نه. يا په دى وجه چه هغه به چاته سزا ورکوله نوميخونه به ئی څلورپه هغه ټک وهل.

﴿ٱلَّذِينَ طَغَوْا﴾محلاً مجرور دي، صفت دي دَ مذکورينو. يعنی دَ عاد و ثمود او فرعون يعنی دى ټولو قومونوسرکشی اوکړه،فسادئی اوکړو،په دى وجه الله ﷻ هلاک کړل.

﴿فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ﴾"صب" وئيلی کيږی بهولواو تيولو ته، او ديکښ اشاره ده دَعذاب کثرت اوسرعت ته،چې لکه څنګه يوه مشکيزه اچانک اوشليږی،اودَهغې نه اوبه کثرت او تيزئ سره بهيدل شروع شی،چې سرى له ئی بيا هيڅ بند نه ورځی. نو دَغه شان دَالله ﷻ عذاب په دوئ داسې تيزئ اوشدت سره احاطه اوکړه.

﴿سَوْطَ عَذَابٍ﴾"سوط"کوړې ته وائی،مفسرين فرمائی چې دلته اضافت دَصفت دې موصوف طرف ته، او "سوط" کنايه ده دَشدت نه.چونکه دکوړې سزا دَعربو په نيزسخت ترينه سزا وه، نو هر سختې سزا دَ پاره به ئی دَ"سوط" لفظ راوړلو، اي عذابا كالسوط في الشدة والسرعة،

﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلْمِرْصَادِ﴾"مرصاد"کمين ګاه ته وائی،داکنايه ده دَاحاطه علمی نه،يعنی لکه څنګه چې کمين ګاه کښ ناست کس دَخپل مخالف حرکاتو اوسکناتوته ګوری اوانتظارئی

کوی. دغه شان الله ﷻ دَخپل بندګانو حرکاتو سکناتو نه خبردې.اومقرر وخت راتلو باندې به ورله بدله دهغې ورکوی.لهذادنیا پریګدئ اودآخرت غم اوکړئ

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ
پس هرچه انسان دې چه کله آزمیښت اوکړی دده رب دده نوعزت ورکړی ورته اونعمت ورکړی ورته
فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ
نودې وائی رب خماعزت راکړوماته اوکله چه آزمیښت اوکړی دده نوتنګه کړی دده روزی دده
فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾
نودې وائی رب خماسپکوالې اوکړوخما

﴿فَأَمَّا الْإِنسَانُ﴾دې آیاتونو کښې دَمذکوره قومونو دطغیان اوفساد سبب بیان دې.اوزجر دې کافرانو ته،چې دوئ دنیا زندګئ اصل ګنړلې ده،دنیا عزت دوئ ته حقیقی عزت ښکاری. او دنیا مالداری دوئ په نظر کښې حقیقی کامیابی ښکاری.دنیا کښې غریبی اوتنګ دستی د دوئ په نظر کښې حقیقی رسوائی اوذلت دې.حالانکه غریبی مالداری،نعمت اومصیبت ټول ازمائش اوامتحان مختلف صورتونه دی.

"اما" دَ پاره د تفصیل دې،اودَتفصیل دوه صورتونه وی:

(۱)کله ماقبل کښې څه اجمال وی دَهغې تفصیل بیانوی.لکه فمنهم شقي وسعيد، فاما الذين...

(۲)کله ماقبل کښې اجمال نه وی،خوورسره مدمقابل کښې دَبل حالت بیان وی نودهغې سره فرق دَپاره تفصیل بیانوی،اودلته دادویم صورت دَتفصیل دې.

﴿وَنَعَّمَهُ فَأَكْرَمَهُ﴾امام راغب رحمه الله د،اکرام دوه معنی بیان کړی دی:

(۱) یوداچې څه قابل قدرشې ورکول،مال وی اوکه بل څه وی.

(۲)دویم داچې څوک قابل قدر اومعزز ګرځول،نو "اکرمه"کښې اوله معنی مراد ده .چې الله ﷻ ورله خلقو کښې عزت ورکړی،مال ورله ورکړی،او "اکرمنِ"کښې دویمه معنی مراد ده،چې واقعی ځان معزز اوګنړی اوداخپل ذاتی صلاحیت اوګنړی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

هرگزداسې نده سکر. بلکه نه کوئ تاسوعزت دیتیم اونه ترغیب ورکوئ سوبل ـه به خوراک دمسکین

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

اوخورئ تاسومیراث په خوړلوټولوسره اومحبت کوئ دمال سره محبت ډېر

﴿ كَلَّا ﴾ دَپاره دَ ردع دي يعنى دَدنيازندگى اودَدي احوال حقيقى زندګى اواحوال نه دى ګرځول پکار، بلکه آخرت له ترجيح ورکول پکاردى.

﴿بَل لَّا تُكْرِمُونَ ﴾"بل"اضراب(ابطالى)دي دَردع دَمضمون نه يعنى دنيا زندګى حقيقى زندګى نه ده ګرځول پکار خوستاسوئې ګرځوئ.ځکه چې ستاسو طرزعمل په دې دلالت کوى، اومخکښې دَدي څلورعملى مظاهر على سبيل الترقى بيانيږى:

﴿لَا تُكْرِمُونَ﴾دااول مظهر دې،چه تاسودَيتيم سره ښه سلوک نه کوئ،حق ئې نه ادا کوئ، دَحضورﷺارشاددې چه"خيربيتٍ فى المسلمين بيتٌ فيه يتيم يُحسن اليه،وشرّبيتٍ فى المسلمين بيتٌ فيه يتيم يساءاليه"يعنى په مسلمانانوکښې ښه کورهغه دې چه يتيم وى پکښې اودهغه سره ښه سلوک کوليشى، او بد کور هغه دې چه يتيم وى پکښې اوبدسلوکى ورسره کولې شى(ابن کثير).

﴿ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴾ تحاضون په اصل کښې تتحاضّون دي،تخفيفًايوه تاء حذف ده،دادويم مظهر دې دَماقبل نه على سبيل الترقى چه يوبل ته دَمسکين دَحقوقو اوخوراک باره کښې ترغيب هم نه ورکوئ.

﴿وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ ﴾دادريم مظهر دې على سبيل الترقى،چه دَيتيمانانوکوم خپل حق دې چه ميراث کښې ورته پاتى وى هغه هم ورنه ټول په ټول قبضه کړئ.﴿أَكْلًا لَّمًّا ﴾ "لَمًّا" پمعنى دَ "جمعًا" دې، دَ يوسړى کارونه چه راغونډشى نوعرب وائى"لمّ الله شعثه"، مراد ورنه دلته(١)جمع کول دې،دَحلال اوحرام،يعنى تاسودَميراث په مال کښې خپله حصه اودَبل حصه جمع کوئ اوقبضه کوئ،داپرواه نه کوئ چه دابل چاحصه ده،داحرام دې،روايت دې چه دوئ

به بنخوته.ماشومانو ته میراث نه ورکولو،اوداطریقه نی وه چه میراث به صرف هغه چانه میلاویږی چه جنګ کولې شی اوذخپل ملکیت حفاظت کولې شی(روح)

(۲)بعض وائی مراددادې چه دمړی نه کوم مال پاتې وی اوهغه جمع کړې وی،هغه اخلی اوخورئ ئی،که حلال وی که حرام،حالانکه تاسوته دابنه علم وی چه دائی په حرامه طریقه جمع کړې دې.

﴿وَتُحِبُّونَ ٱلْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾ جمّا یعنی دکثیرادې.داځلورم مظهر دې،چه دتولونه لوئ دلیل دې، په دی چه دمال سره دومره زیات محبت کوئ چه دحرام حلال فرق پکښې نه کوئ.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَّجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا

هرګزداسی مکوئ کله چه ماته کړې شی زمکه ټوټې ټوټې اوراشی رب ستااوملائکی صفونه

صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِایْٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۙ يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى

صفونه اورابه ویستلې شی پدغه ورځ جهنم،نوپدغه ورځ به نصیحت قبلوی انسان،لیکن چرته به وی

لَهُ الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِىْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِىْ ﴿٢٤﴾

ده له نصیحت موقع.وائی به هائی افسوس ماله چه مامخکښې رالیږلې وې دپاره ددی ژوند(څه نیک عمل)

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٦﴾

پس پدغه ورځ به عذاب نه ورکوی په شان دعذاب دالله هیڅوک.اونه به شی تړل کولې په شان دتړلو دالله ﷻ هیڅوک

﴿كَلَّآ﴾ردعیه دې،یعنی د دې طرزعمل نه ځان اوساتئ، داسی هرګز مه کوئ،ورنه پدی به درته دقیامت په ورځ سخت حسرت وی، لیکن بیابه دغه وخت کښې حسرت فائده نه درکوی،﴿إِذَا دُكَّتِ﴾تخویف اخروی دې اودقیامت احوالوبیان دې،﴿إِذَا دُكَّتِ﴾اول حالت دې ﴿دَكًّا دَكًّا﴾ تکراردتاکیدلپاره دې،یعنی زمکه به داسی باربارماتولوسره ماته ماته شی چه غونډئ غرونه به پکښې واړه واړه،ریزه ریزه شی اوبالکل همواره به شی.

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ﴾ دویم حالت دی دمجیئت راتلو نسبت الله ﷻ دمتشابهاتونه دی.چې ددی په حقیقي معنی اوکیفیت الله ﷻ عالم دی.باقی متقدمین اهل السنة عموما پدیکښې تفویض کوی، نه ئې دمعنی لغوی اثبات کوی اونه ئې تاویل کوی.اومتاخرین ئې عمومی طوربانډې تاویل کوی. چه ای وجاء امر ربک و قضاءه، یعنی فیصله اوامردالله ﷻ راشی چه بعث بعد الموت دی،بعض وائی چه راشی آثاردقدرت اودبادشاهی دالله ﷻ،بعض وائی راتلل درب کنایه ده دشبهاتواوشک زائله کیدلونه .یعنی دمشرکانوچه دقیامت باره کښې کوم شک شبهات وؤ ، هغه به ختم شی په سترګو به ئې او وینی.(قرطبی)

﴿وَٱلۡمَلَكُ صَفّٗا صَفّٗا﴾ دریم حالت دی،یعنی دهراسمان ملائکی به صفونه صفونه شی، او کناروته به لاړې شی او دانسانو اوجناتواحاطه به اوکړی.

﴿وَجِاْيٓءَ يَوۡمَئِذِۭ بِجَهَنَّمَ﴾ څلورم حالت دی، یعنی جهنم به ښکاره کړې شی،کقوله تعالی وبرّزت الجحيم لمن يّرى'په مسلم اوترمذی وغیره کښې دی.حضور ﷺ فرمائی چه جهنم به داسی راوستلې شی چه دهغه به اویازره مهارونه وی،اودهریومهارسره به اویازره فرښتی وی، راکاږی به ئې.

﴿يَوۡمَئِذٖ يَتَذَكَّرُ ٱلۡإِنسَٰنُ﴾ اوداپنځم حالت دی ، بدل دی د ﴿إِذَا دُكَّتِ ٱلۡأَرۡضُ﴾ نه،

﴿يَتَذَكَّرُ ٱلۡإِنسَٰنُ﴾ یادا مطلب دی چه پدغه ورځ به انسان نصیحت قبولوته تیارشی لیکن دغه وخت به ورته نصیحت قبولول هیڅ فائده نه ورکوی، ځکه هغه دارالجزاء دی،یادامطلب دی چه خپل ګناهونه اوکوتاهئ، غلطئ به رایادی کړی،اودحسوت اوندامت اظهاربه کوی، لیکن هیڅ فائده به ورته ندامت نه ورکوی،اوافسوس به کوی چه هائې افسوس ماله چه مادنیاکښې دی ژوندلپاره هم څه راليږلې وې.

﴿قَدَّمۡتُ لِحَيَاتِي﴾ لحياتى:کښې لام تعلیلیه دی اوحیات نه مراداخروی حیات دی اومفعول د

﴿قَدَّمۡتُ﴾حذف دی چه اعمالاً صالحةً دی،یالام وقتیه دی،حیات نه مرادحیات دنیوی دی، یعنی هائې افسوس چه ماپخپل دنیاوی ژوندکښې نیک عملونه کړې وې،نونن ورځ به ماته نفع میلاوه شوې وه.

﴿فَيَوْمَىِٕذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ﴾شپږم حالت دې ضمیرپه﴿عَذَابَهٗٓ﴾او﴿وَثَاقَهٗٓ﴾کښې راجع دې الله ﷻ ته، او دې دوه مطلبه کیدې شي : یو دا چه دقیامت په ورځ به دالله ﷻ دعذاب او د وثاق به شان به بل هیڅ څیزعذاب نشي ورکولې، یادامطلب دې چه دعذاب الهی متولی او واک داربه بل څوک نه وی، چه چاته ئې خوښه شي عذاب ورکړي اوڅوک معاف کړي،

بعض وائي ضمیرد﴿ عَذَابَهٗٓ﴾او﴿وَثَاقَهٗٓ﴾انسان موصوف ته راجع دې نو﴿ عَذَابَهٗٓ﴾کښې اضافت مفعول ته دې، نومطلب دادې چه دملائکې دجهنم به دده په شان عذاب بل چاته نه ورکوی(روح المعاني).

يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَىِٕنَّةُ ﴿۲۷﴾ ارْجِعِيْٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿۲۸﴾
اې نفس ارام کونکیه واپس راشه دخپل رب حضورته پدې حال کښې چې راضي ئې ته دهغه نه، اوهغه راضي دې ستانه

فَادْخُلِيْ	فِيْ	عِبٰدِيْ ﴿۲۹﴾	وَادْخُلِيْ	جَنَّتِيْ ﴿۳۰﴾
پس داخل شه	په	بندګانو خماکښې	اوداخل شه	جنت خماته

﴿ يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَىِٕنَّةُ ﴾دابشارت اخروی دې،چه په وخت دمرګ کښې به دمؤمن روح ته اوونیلې شي چه خپل رب طرف ته واپس شه پدې حال کښې چه ته دخپل رب نه اورب دستانه خوشحاله اوراضي دې. اوجنت ته داخل شه،نفس مطمئنة نه مرادنفس دمؤمن دې،داخطاب به ورته په وخت دموت کښې کیږی،بعض وائي دبعث په وخت کښې به ورته اوشي.اوابن کثیر رحمه الله وائي چه په وخت دځنکدن اوپه ورځ دقیامت دواړوکښې به ورته کیږی،لکه څرنګه چه ورته نورزیری دواړووختونوکښې ورکوی.﴿ رَاضِيَةً﴾یعنی چه کوم نعمتونه ئې درته تیارکړیدی په هغې به راضي ئې﴿ مَّرْضِيَّةً ﴾یعنی ستارب هم ستانه راضي دې.﴿فَادْخُلِيْ فِيْ عِبٰدِيْ ﴾یعنی خمادمخلص اونیکوبندګانوجماعت کښې داخل شه، د ابو امامه رضي الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ یوکس ته اوفرمائیل چه دادعاوایه"اللّٰهم انی اسالکَ نفسًابکَ مطمئنةً تؤمنُ بلقائکَ وترضیٰ بقضائکَ وتقنعُ بعطائکَ"دی دعاکښې دنفس مطمئنه بعض صفات بیان دی.

ركوعاتها (۱)	سورة البلد مكيّة	آياتها (۲۰)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۰) وحسب النزول (۳۵)

نزلت بعدسورة ق وقبل الطارق

ربط: داسورة دَتيرشوی سورة تمته ده، ماقبل سورة کښې دنيا او دَ دنيا دَ محبت مذمت مذکور وؤ، اوس دی سورة کښې دَمال صحيح مصرف ذکردې، چه هغه مال ښه دې چه په صحيح ځائ کښې خرچ کړې شي.

خلاصه: ۱ نه تر ۴ پوری: دوه شواهد ذکردی، په تزهيد في الدنيا.

۵ نه تر ۷ پوری: زجردې.

۸ نه ۱۰ پوری انعاماتوبيان دې، دَپاره تزهيد في الدنيا،

۱۱ نه ۱۷ پوری زجر دې،

۱۸ بشارت دې.

۱۹، ۲۰ تخويف دې.

لَآ	أُقۡسِمُ	بِهٰذَا	الۡبَلَدِ ۝	وَأَنۡتَ	حِلٌّ	بِهٰذَا	الۡبَلَدِ ۝	وَوَالِدٍ
قسم	کوم	پدی	ښار.اوته	اوسيدونکې	ئی	پدی	ښارکښې.اوپه	پلار
وَّمَا	وَلَدَ ۝	لَقَدۡ	خَلَقۡنَا	الۡإِنۡسَانَ	فِيۡ	كَبَدٍ ۝		
اوپه	هغوچه	دَده	نه	پيدادی. يقيناموږپيداکړيدې	انسان	په	مشقت	کښې.

﴿ لَآ أُقۡسِمُ﴾ داتزهيد في الدنيا دې چې کافر دَدې دنيا ژوند اصل اوحقيقی ژوند گنړی، او دې راحتونه اوآرام حاصلولو کوشش کوی، اودآخرت زندگئ نه ئی ځان بالکل غافله کړې دې، حالانکه دادنيا مسلسلَ دَپريشانيو اوازمائشونونوم دې دآخرت زندگی اصل زندگی ده.

﴿لَآ أُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ﴾ دااول قسم دې دَپاره دَاستشهاد دَ جوابِ قسم، "لا" زائده دې لپاره دَ

تاکید "البلد" نه مراد ښار دَ مکی دي، یعنی ډیر لړې مه څئ خپل ښار مکې ته اوګورئ څنګه بې آب وګیاه بیابان وؤ، حضرت ابراهیم اواسماعیل علیهما السلام په څومره مشفقت سره آبادکړو

﴿ وَأَنتَ حِلٌّ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ﴾ "حل" د "حلول" نه دې، یعنی ته دې خپل حالاتو ته اوګوره اې پیغمبره چې په تا څومره مصیبتونه اوتکلیفونه راغلی دی چې کله ته دلته مقیم وې ،بعض مفسرین وائی چې "حل" د "حلت" نه دې،یعنی دې شهر کښې ستادپاره قتال حلال دې، یعنی دَ تکلیف دورانیه ختمه نه ده، بلکه ته به دې ښارکښې قتال کوی اوالله تعالیٰ به درله فتحه درکوی.

﴿ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴾ دادویم قسم دې دَپاره دَاستشهاد،دَ "والد" او "ولد" په مصداق کښې دَ مفسرینو ډیراقوال دی:

(۱)بعض وائی چې "والد" نه مراد آدم علیه السلام او "ولد" نه مراد ټول بنی آدم دی.

(۲)څنی مفسرین فرمائی چې مطلق والد او ولد مراد دی.

(۳)اوبعض مفسرین دَسیاق اعتبارسره دیته ترجیح ورکړې ده چې دینه مراد حضرت ابراهیم واسماعیل علیهما السلام دي(التحریروالتنویر)

یعنی تاسو خپل آباؤو اجدادتاریخ ته اوګورئ هغوئ څومره امتحانوتو اوتکلیفونونه تیر شوی دی.

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ ﴾جواب قسم دې ،چې انسان ژوند دَتعب اومشقت نه عبارت دې، **قسم اوجواب قسم کښې مناسبت** دَمخکښې تفصیل نه بالکل ظاهر دې،چې دوئ دَ آباؤواجداد او دَ علاقې تاریخ دَجهد مسلسل اوتکلیف نه عبارت دې، نودوئ څنګه دادنیا دراحت اوآرام ځائی ګنړی، او دا زندګی اصل زندګی ګنړی اودَالله تعالیٰ احکاماتونه بغاوت کوی.

﴿فِي كَبَدٍ﴾مشقت اوتکلیف ته وائی

أَيَحْسَبُ	أَن	لَّن	يَقْدِرَ	عَلَيْهِ	أَحَدٌ	يَقُولُ	أَهْلَكْتُ
آیاګمان کوی دې داچه	هرګزبه	قادرنه شی	پده	باندی	هیڅوک	وائی	چه خرچ می کړو
مَالًا	لُّبَدًا	أَيَحْسَبُ	أَن	لَّمْ	يَرَهُ	أَحَدٌ	
مال	ډیر	آیاګمان کوی دې داچه	نه دې	لیدلې	ده لره	هیڅ چا	

﴿أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ﴾ دازجر دي.انسان کافر نه. چې دَ دنيا بې ثباتی تقاضهٔ خو دا ده چې دې دَالله ﷻ احکاماتو ته منقاد شوې وې، ليکن دې دَهغې نه بغاوت کوی، دَ رسولانو په لاری کښې رکاوټونه اچوی، او دَ هغې دَپاره زرکثير خرچ کوی،اودا باورکوی چې داسې يو څوک نشته چې په ده قادر وی، اودَ ده نه به دې باره کښې تپوس اوکړی، خو دا دَ ده هير دی، الله ﷻ ئې مسلسل تعاقب کښې دې، هغه ئې هر څه ته ګوری

﴿يَقُولُ أَهْلَكْتُ﴾ "اي انفقت"چونکه دامال خرچ دَاسلام خلاف کوششونو کښې وؤ، او په طور دَ رياء وؤ ، نو ځکه ورله "اهلکت" فعل استعمال شو﴿مَالًا لُّبَدًا﴾اي کثيرا

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾
آيانه دی ګرځولی مونږه لره دوه سترګی.اوژبه اودوه شونډی.اوښودلی دی مونږه ته دوه لاری.
فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ
نودې ندې ختلې غونډۍ ځای دَنجات ته او څه پته ده تاته چه څه ده غونډۍ هغه آزادول دَغلام دی. ياخوراک ورکول دی
فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾
په هغه ورځ کښې چه لوږې والاوی.يتيم ته چه رشته داروی.يامسکين ته چه دَخاورووالاوی.

﴿أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ﴾مخکښې آياتونو کښې دعوت وؤ دَتزهيد في الدنيا اودَالله ﷻ احکامات منلوپه محنو اومشقتونو بيان سره،اوس دې آياتوکښې دعوت دې ورته دَنعمتونو بيان سره ، "الم"استفهام تقريری دې ﴿عَيْنَيْنِ﴾مونږ ورله دوه سترګی نه دی ورکړی،چې دحق دلائل پرې اوګوری اوعبرت واخلی،﴿وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ﴾ژبه اوشونډې خورله نه دی ورکړی چې پرې حق بيان کړی،.﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾يعنی دَخير وشردواړه لارې مو ورته خودلی دی،پکار ده چې دې په خير لارې روان شي، "النجدين"تثنيه ده دَ "النجد"، اوچتې لارې ته وائی،اودلته ترينه دَ خير و شر لاره ده، کمافي قوله تعالى:اناهديناه السبيل اما شاکرا و اما کفورا(الدهر)

﴿فَلَا ٱقۡتَحَمَ ٱلۡعَقَبَةَ﴾دازجر دې انسان ته ، چې دومره انعاماتو اوهدايت اسبابو مهيا کولو باوجود دې نه دَالله ﷻ احکامات منی اونه خپل استعداد صحيح لاره کښې صرف کوی.
"العقبة" غر کښې تللې تنګې اوګرانې لارې ته وائی، او "اقتحام"وائی په تکليف اومشقت سره يوځائی ته داخليدلو يا په لاره تيريدلو ته،او "اقتحم العقبه"نه مراد اعمال صالحه کول دی ځکه چې دا په نفس داسې شاق وی لکه غرته ختل اودَغرپه لارې تلل.

فائده: "لا" په باره کښې دَمفسرينو اختلاف دې،چې کومه"لا" ده:

(۱)بعض وائی چې دانافيه ده او"لا" چې فعل ماضی باندې داخل شی نوعام نحويانوپه نيز اګرچې تکرار دَ "لا" شرط دې،خوسيبويه په نيز داشرط نه دې (اعراب القرآن للنحاس).

(۲) کوم نحويان چې تکرار شرط ګڼړی،هغوئ په نيز ثم کان من الذين"داقائمقام دَ"لا" دې، او"لا"معناموجود دې،ځکه چې دې معنی داسې ده: لااقتحم العقبه ولاآمن(اللباب).

(۳)ځنې مفسرين فرمائی چې"لا"نافيه نه ده بلکه په معنی دَ"هلا"سره ده.

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡعَقَبَةُ﴾تکراردَعظمت شان دَپاره دې.

﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾دادَعقبه بيان دې،اول حکم دې دَ "عقبة"لاندی داخل احکاماتو کښې، يعنی غلام دَغلامئ نه خلاصول،دا عقبه ته داخيلدل دی، دَدی په ضمن کښې بی ګناه قيدی خلاصول،مقروض دَقرض نه خلاصول هم داخل دی.

﴿أَوۡ إِطۡعَٰمٌ فِي يَوۡمٍ ذِي مَسۡغَبَةٍ﴾دا دويم حکم دې،"مسغبة"مصدرميمی دې پمعنی دَ"سغب"، قحط سالی ته وائی،نومطلب دادې چه دَلوګې اودَقحط په وخت کښې يتيم اومسکين ته خوراک ورکول. دَ "في يوم ذي مسغبة"قيد اتفاقی دې دَتاکيد دَپاره ،چې اطعام هرقسم حالاتو کښې پکار دې خوبيا چې کله زمانه دَ قحط وی اوخلقو احتياج ورته ډير وی نوديکښې خو لا ضروری دې.

﴿يَتِيمٗا ذَا مَقۡرَبَةٍ﴾مفعول به دې دَ"اطعام" دَ "ذا مقربة"مطلب قرابت دار او رشته دار دې، دا قيد هم اتفاقی دې دَتاکيد دَپاره، يعنی يتيم له خوهسی طعام ورکول ضروری دی خوچې بيا کله خپلوانو کښې وی نودهغه خيال ساتل خوډير زيات ضروری وی.

﴿ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴾ او دَتقسيم دَپاره دې متربة مَصدر ميمي دې. اى ذا تراب. دَ خاور والا، مرادورنه هغه مسكين دې چه كورئى نه وى په لاروكښ په خاورو ناست وى

ثُمَّ	كَانَ	مِنَ	الَّذِينَ	اٰمَنُوْا	وَتَوَاصَوْا	بِالصَّبْرِ	وَتَوَاصَوْا
بياولى نشو دې دَهغوخلقونه چه ايمان ئى راوړيدې اووصيت كوى يوبل ته دَصبراووصيت كوى يوبل ته							
بِالْمَرْحَمَةِ ۞	اُولٰٓئِكَ	اَصْحٰبُ	الْمَيْمَنَةِ ۞	وَالَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	بِاٰيٰتِنَا	هُمْ
دَرحم كولوپه مخلوق،داكسان خاوندان دَښى لاس دى،اوهغه كسان چه كفرنى كړيدې په اياتونوزمونږدوئ							
اَصْحٰبُ	الْمَشْئَمَةِ ۞	عَلَيْهِمْ	نَارٌ	مُّؤْصَدَةٌ ۞			
خاوندان دګس لاس دى پدوئ به اوروى بندكړې شوې							

﴿ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ ﴾داهم زجرتحت داخل دې، او ثم دَتراخى رتبى دَپاره دې يعنى داخوپريګده دَايمان په شان اهم امر ترينه هم پاتې دې،دينه داهم معلومه شوه چې مال په دغه مصارفو كښې خرچ كول به هله فائده وركوى،چې ايمان ورسره وى كه ايمان نه وى نو بيا فائده نه وركوى،لكه حديث شريف كښ دى چې حضرت عائشه ﷺ يوځل نبى كريم ﷺ نه دَ ابن جدعان په باره كښ تپوس اوكړو چې ده په زمانه جاهليت كښ صله رحمى كوله،طعام به ئى وركولو،قيديان ئى خلاصول،اوغلامان ئى آزدول،اودَالله ﷻ رضادَپاره به ئي خلق په خپل اوبښ كينول، آيا دابه ده له څه نفع وركړى؟نوبنى كريم ﷺ اوفرمائيل:نا،ده يو ورځ هم داسې نه دى وئيلى رب اغفرلي خطيئتي يوم الدين اي څماربه په ورځ دَقيامت څمادګناهونه ماته بخنه اوكړه.(مسلم شريف٣٧٥).

﴿وَتَوَاصَوْا ﴾عطف دې په﴿ءَامَنُوا ﴾ يعنى يوبل ته دَصبروصيت كوى، په ايمان اوپه ثابت قدم پاتى كيدلوباندى اودګناه نه دَمنع كيدلو.

﴿وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾يعنى په خلقوباندى دَرحم كولويوبل ته وصيت كوى،چه دَدينه امربالمعروف اونهى عن المنكرهم دې،څكه ديكښ دَخلقوډيره خيرخواهى ده(روح)يامطلب دادې چه يوبل ته دَداسى كارونوترغيب وركوى چه هغه اسباب دَرحمة دَالله ﷻ دى.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ﴾ دابشارت اُخروی دې چه داموصوف په دغه صفاتومذکورو سره هغه دی چه اعمالنامی به ورته په خی لاس کښ ورکولې کیږی.

﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ داتخویف اخروی دې کافرانوته، چه دوئ زمونږ دَدلائلو اودَقرآن انکار کوی نو دوئ ته به عملنامې په گس لاس کښ ورکولې کیږی.

﴿عَلَيۡهِمۡ نَارٞ مُّؤۡصَدَةُۢ﴾ "مؤصده" دَ اوصدالباب نه دې دروازې بندلوته وائی، یعنی جهنم ته به اوغورځولې شی اوبیابه پرې دروازې دَجهنم بندکړی شی، نوهمیشه په دې کښ وی او راوتلې به ترینه نشی.

ركوعاتها (۱)	سورة الشمس مكيّة	اٰياتها (۱۵)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	

خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكى دى شروع كوم

ترتيبها حسب التسلسل (۹۱) وحسب النزول (۲۶)

نزلت بعد سورة القدر و قبل البروج

ربط. دې سورت كښې دَسورت الاعلى دواړو مضمونونو يعنى توحيد اوتزهيد اعاده ده، په ضمن دَتفريق دَاعتقاد په مابين دَمؤمن اومشرک كښې،چې مؤمن عقيده دَتوحيد لرى او كافر عقيده دَشرک لرى،نودوئ داوړو كښې لوئ فرق دې،مؤمن كامياب اوكافر ناكام دې ځكه چې توحيد حق اوشرک باطل دې.

خلاصه:په موضوع دَسورة يعنى تفرقى فى الاعتقادباندې ځلورشواهد .چه لکه څرنګه رڼا او تياره،ورځ اوشپه،اسمان اوزمكه،نفسِ زكيه اونفسِ خبيث برابرنه دى دغه شان عقيده دَ مومن اوكافربرابرنده.﴿ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ﴾نه آخره پورې تخويف دنيوى دې.چه څوك كفرشرك كوي نوانجام به ئې دَقوم ثمودپشان وى.

وَالشَّمْسِ وَضُحٰىهَا ۝۱ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰىهَا ۝۲ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۝۳ وَالَّيْلِ
قسم دې په نمراوپه رڼادَهغې.اوپه سپوږمئ چه كله تابع شى دَنمر.اوپه ورځ چه كله ښكاره كړى نمر اوقسم په شپه
اِذَا يَغْشٰىهَا ۝۴ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا ۝۵ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰىهَا ۝۶
چه كله پټ كړى نمر.اوپه اسمان اوپه هغه ذات چه جوړكړې ئى دې،اوپه زمكى اوپه هغه ذات چه غوړه ولې ده.
وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۝۷ فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝۸
اوپه نفس اوپه هغه ذات چه برابركړې ئى دې،پس ښودلې ئى ده ورته بدكارى دَهغه اوپرهيزګارى دَهغه

﴿وَالشَّمْسِ وَضُحٰىهَا ﴾ داپه ابتدا دَسورت كښې الله ﷻ په نهه امورو باندې(هغه صورت كښې چې ورستونو آيتونو ۵، ۲ ، ۷ كښې "ما" موصوله واغستلې شي) قسم خوړلې دې. او

دوه دوه امرونو تقابل نی به طور شاهد په جواب قسم پیش کړی دی. اوجواب قسم قد افلح من زکهادې یعنی خنګه چې دادواړه امره یوشان نشی کیدې دغه شان توحید وشرک اوموحد اومشرک هم یوشان نشی کیدې.

دا اول تقابل دې په مابین دَ نمر اوسپوږمئ کښ، چې چرته نمر چې رنړا کښ مستغنی دې دَ سپوږمئ نه، او چرته سپوږمئ چې محتاجه ده خپلې رنړا کښ نمرته، نوچې خنګه دادواړه یو شان نشی کیدې، دغه شان مؤحد اومشرک نشی برابرکیدې.

﴿وَضُحٰهَا﴾ اي ضوءها. ﴿اذا تلها﴾ ضمير مرفوع قمر ته اوضمير منصوب شمس ته راجع دې، یعنی قسم دې په سپوږمئ، چې کله دا تابع شی دَ نمر ، سپوږمئ په ډیرو امورو کښ دَ نمر تابع ده :

(۱)په طلوع کښ هم د نمر تابع ده، چې میاشتې ابتداء کښې کله نمر دَمشرق نه طلوع شی، نو ورپسی سپوږمئ هم دَمشرق نه طلوع شی، خو چونکه دا ډیره وړه وی، او رنړا ئی ډیره کمزوری وی، نو هیڅ پته ئی نه لګی،چې نورغروب شی نو بیا خلقوته اولیدې شی (روح)

(۲)په رنړا ورکولو کښ دَنور تابع ده،اوهغه داسې چې دا دَخپلی رنړا اکتساب دَ نور نه کوی، اوبیا چې څوپورې طلوع وی دَ دې رنړا نه وی،خو چې کله غروب شی نو بیا دا رنړا ورکول شروع کړی،اومیاشتې مینځنئ ورځو شپوکښ ددې ښه اندازه کیږی.

(۳)حرکت کښ هم دَنمر تابع ده چې دَنمر سره نه برابرې دې شی اونه ترینه مخکښ کیدې شی.

حضرت حسین علی رحمه الله فرمائی چې دلته ترینه مرادخصوصاًاتباع دَاولې توجیه ده، چې دې سره دَنمر اوسپوږمئ تقابل اوتفاوت ډیر ښې طریقې سره کیږی.

﴿وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا﴾ **دا دویم تقابل دې** په مابین دَ ورځ اوشپه کښ، چې لکه ورځ او شپه یو شان نشی کیدې، دَ ورځې نور وی ، تولو ځمکه روښانه وی، هر څه واضحه ښکاری، او دَ شپې تکه توره تیاره وی، چې ښکاره څیزونه هم دَ نظر نه غائب شی، دغه شان دَتوحید په نور منور اودَشرک په تیارو کښ غرق انسان نشی برابرې دې.

ضمير منصوب راجع دې شمس ته.يعنې قسم په ورځ چه نمرظاهرکړي اوقسم په شپې چه نُورپټ کړي،بعض وائي ضميرونه راجع دي زمکې ته يعنې قسم په ورځ چه زمکه روښانه کړي،اوقسم په شپې چه زمکه تياره کړي

﴿وَٱلسَّمَآءِ وَمَا بَنَىٰهَا ۞ وَٱلْأَرْضِ وَمَا طَحَىٰهَا﴾ دا دريم تقابل اوشاهد دې، چې څرته دآسمان بلندي او څرته دزمکې پستي څنګه چې دې دواړو کښې بون بعيددې،دهغهٔ شان مؤمن اومشرک کښې هم بون بعيد دې،څرته نشي برابرې دلې مؤمن کامياب اومشرک نامراد دې.ما.په دواړوځايونوکښې مصدريه دې،اې وبنائهاوطحوها يعنې قسم په اسمان اودهغې په جوړيدلواوپه زمکې اودهغې په غوړيدلو. يا ما موصوله ده په معنې د .من. موصوله سره ، يعني قسم دې په اسمان او په هغه ذات چې ئې جوړ کړې دې ، او قسم دې په زمکې او په هغه ذات چې ئې غوړولې ده ،

﴿ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا ﴾څلورم تقابل اوشاهد دې په جواب قسم. چې الله ﷻ انسان پيدا کړې دې، دَ خير او شر شعور او استعداد ئې پکښې ايخيدې. څوک دَخير استعداد نه کار اخلي، نو دَ معاشرې صلاح ذريعه ګرځي، او څوک دَ شر استعداد نه کار اخلي نودَمعاشرې دَ فساد ذريعه ګرځي، هر سړې داتسليمه وي چې مصلح اومفسد برابر نشي کيدې، نودغه شان موحد چې حقيقي مصلح د کائناتو دې اومشرک چې حقيقي مفسد دې په کائناتو کښې، دوئ هم نشي يوشان کيدلې، دلته هم.ما.مصدري يا موصوله پمعنې د .من. سره ده ، مراد دَ تسويه نه تعديل دَاعضاؤدې

﴿فَأَلْهَمَهَا ﴾اې عرفها(قرطبي)يعنې دَبدکارئ اودَپرهيزګارئ لارې ئې ورته اوښودلې په ذريعه دَوحي اوعقل.

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۞ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۞
يقيناًکامياب دې هغه څوک چه پاک ئې کړونفس،اويقيناًناکامه دې هغه څوک چه خخ ئې کړونفس.

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴾جواب قسم دې**﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾**.دسّى."په اصل کښې .دسّس.دې دويم سين په الف سره بدل شويدې تخفيفا ،پمعنې دَپټولواودوبولويعنې هغه انسان کامياب

شوچه خپل ځان ئی پاك كړو دګناه او دشرك نه،اوهغه ناكام شوچه خپل ځان ئی په ګناه اودشرك په دلدل كښې خخ كړو، بعض وائی ضميرپه ﴿زكى﴾او ﴿دسّى﴾كښې راجع دی الله ﷻ ته، نومعنى داده چه كامياب دی هغه كس چه الله ﷻ دهغه نفس پاك كړو اوناكام دی هغه كس چه الله ﷻ دهغه نفس په ګناهونو كښې خخ كړو .دابن عباس رضي الله عنه نه مروى دى چه حضور ﷺ به كله دا آيت﴿ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰىهَا﴾ اولوستلو، نو وقفه به ئی اوكړه او دا دعا به ئی اوكړه: اللّهم آت نفسى تقوٰها، انتَ وليّها و مولاها وخيرُ من زكّاها او يوبل روايت كښې ددې ذكر داسې راغلې دې اللهم آت نفسي تقواها وزكها انت خير من زكاها انت وليها ومولاها (ابن كثير).

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ﴿۱۱﴾ اِذِ انْۢبَعَثَ اَشْقٰىهَا ﴿۱۲﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُوْلُ

تكذيب كړې وو ثمود يانو په سبب د سركشئ خپلې ،كله چه راپورته شو ډيربدبخت يدوئ كښې نواوونيل ورته رسول

اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ﴿۱۳﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَعَقَرُوْهَا فَدَمْدَمَ

دالله صالح خيال كوئ داوښې دالله اوداوبو دڅښې،نودوئ تكذيب اوكړو درسول نوزخمى ئې كړه،نوهلاكت راوستلو

عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ﴿۱۴﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ﴿۱۵﴾

پدوئ رب ددوئ په سبب دګناهونو ددوئ نو برابر ئې كړو دوئ (دخمكې سره).اونه يريدلو الله ﷻ دانجام دهلاكت ددوئ نه

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ﴾ترآخره پورى تخويف دنيوى دې، طغوىٰ مصدر دې دطغيان يعنى په عصيان كښې دحدنه تجاوزكول او باء سببيه ده، يعنى قوم ثمود په سبب دطغيان او سركشئ تكذيب اوكړو، يا "طغوىٰ" نه مراد سخت عذاب دې اوعذاب باندې اطلاق د طغوىٰ او "طاغية" كيږى لكه سورت الحاقه كښې دى، فاهلكو بالطاغية، او باء صله ده د تكذيب فعل ، يعنى قوم ثمود د هغه عذاب تكذيب اوكړو چې كوم نه صالح عليه السلام دوئ يرول.

﴿ اِذِ انْۢبَعَثَ ﴾متعلق دې د﴿ كَذَّبَتْ ﴾سره،انبعاث يعنى راپاسيدلو نه مرادتلل دى يعنى چه د اوښې زخمى كولو لپاره لاړو.﴿ اَشْقٰىهَا ﴾ضمير راجع دې قوم ثمودته،يعنى لوئ بدبخت په ثموديانو كښې چه هغه قُدار بن سالف وو. (روح).

﴿ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ ﴾دَالله دَرسول نه مرادصالح عليه السلام دي.چې هغه دوئ اوېرول چې تاسو دا معجزه غوختله، نو الله تعالیٰ ستاسوفرمائش مطابق داظاهره کړه اوس خیال کوئ چې دېته څه نقصان یاتکلف اونه رسوئ، کنې دَالله تعالیٰ عذاب به درباندې راشي. باقي تفصيلي واقعه دَقوم ثمودپه سورة اعراف وغيره کښ تيره ده.﴿نَاقَةَ ٱللَّهِ ﴾ناقة منصوب على التحذير دي، اى احذروانالة الله،يعنى دَناقة الله دَزخمي کولونه ځان بچ کړئ،اضافت دَناقي الله تعالیٰ ته تشريفًا شوي دي لکه بيت الله، ﴿وَسُقْيَٰهَا ﴾اى واحذرواسقياها(روح)يعنى دَدى دَاوبوڅکلونه ځان بچ کړئ دَدى په نمبرکښ دامه منع کوئ.﴿فَكَذَّبُوهُ﴾قوم ثموددَخپل پيغمبر خبره اونه منله اوبنه ئې قتل کړه نودَ الله تعالیٰ عذااب پرې نازل شو.﴿فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ ﴾دمدم لغت کښ متعدد معنو کښ استعمال شوې دې: (۱)غضب: يعنى دَدوئ رب په دوئ باندې غصه شو(۲)الارجاف والتحريک:يعنى خوځول چې دَدوئ رب به دوئ باندې زلزله راوسته .(۳)اطباق:دَبره نه پرې څه شى رابندول،يعنى مسلسل عذاب پرې الله تعالیٰ داسې اورولو لکه چى دَدوئ دَپاره سرپوخ اوسائبان وؤ،هيڅ طرف ته ترينه نشو وتلې (۴) الصاق بالارض:زمکې پورې انخولول،يعنى دَسراچتولو موقع ئې ورنکړه، بلکه زمکې پورې ئې خخ کړو. (۵) طحن: يعنى ريزه ريزه ئې کړو،دې معنو په بنياد مونږ دَ "دمدم" دا جامعه معنى کولې شو چې الله تعالیٰ دَدوئ نه دَقهر ډک انتقام واغستلوچې هغې کښ داتول امورڅه نه څه درجه کښ وؤ،

﴿فَسَوَّىٰهَا﴾دانتيجه ده دَچې دې انتقام نتيجه دا وه چې الله تعالیٰ دَزمکې سره برابرکړو،هيڅ نوم نشان ئې پاتې نشو،ضمير منصوب قوم ثمود ته راجع دې اي سوى الله ثمود بالارض، يا "سوى" په معنى دَعموم سره دې،ضمير منصوب "دمدمه"ته راجع دې ،يعنى داانتقام ټولو ته شامل اوعام وؤ.

﴿وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴾دَدنيا بادشاهان چې چاله سزا ورکوى،نودَهغوئ سره دَبغاوت خوف وى، ياخپل صبانې انجام ورته مخې ته وى،نودې وجهى نه په سزا کښ څه نه څه رعايت اوکړى،چونکه الله تعالیٰ سره دَدې هيڅ خوف نشته نو خه سخت عذاب ئې پرې مسلط کړو اومکمله بيخ کنى ئې ورله اوکړه.

ركوعاتها (۱)	سورة اللّيل مكيّة	اٰياتها (۲۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۲) وحسب النزول (۹)

نزلت بعدسورة الاعلٰى وقبل الفجر.

ربط: دې سورت کښې هم دَسورت الاعلٰى دواړو مضمونه توحيد اوتزهيد في الدنيا ذکر کيږي خو په ضمن دَتفريق په مابين دَاعمالو دَمؤمن اودَمشرک کښې

خلاصه: آيت(۴) پورې په موضوع دَسورة يعني تفريق في الاعمال باندې دوه شواهد ذکر کيږي چه عمل دَمؤمن په شان دَورځې اوسرې دې اوعمل دَمشرك په شان دَشپې اودَښځې دې، آيت(۱۳) پورې دَجواب قسم تشريح اووضاحت دې، آيت(۱۲) پورې تخويف اخروی دې بيا تر آخره بشارت اخروي دې (تمت خلاصة السورة).

وَالَّيْلِ	اِذَا	يَغْشٰى ۝	وَالنَّهَارِ	اِذَا	تَجَلّٰى ۝	وَمَا
قسم دې په شپه چه کله پټ کړي عالم(په خپلوتیارو) او په ورځ چه کله روښانه شی، اوپه هغه ذات						
خَلَقَ	الذَّكَرَ	وَالْاُنْثٰى ۝	اِنَّ	سَعْيَكُمْ	لَشَتّٰى ۝	
چه	پیداکړي	نې	دې	نراوښځه چه	بې	شکه	عملونه	ستاسو جداجدا دی

﴿ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴾ دا اول شاهد دې چې څنګه ورځ او شپې آثار اوخصوصيات جداجدا دی، ورځ کښې هر څه ښکاره شی، اوشپې کښې هر څه پټ شی، ورځ کښې رڼرا اوشپې کښې ظلمت وی، نودا په دې شاهد دې چې ستاسو اعمال هم جداجدا دی داچا اعمال ښه او چا بد دی. ﴿ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴾ يعني ښکاره شي، تياره دَشپې زائله شي.

﴿ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ ﴾ دادويم شاهد دې په جواب قسم، چې څنګه ښځه اوسړي يوشان نشی کیدی، دَ دواړو صنف جداجدا دي، مزاج اوخويونو کښې اختلاف دې، دغه شان ستاسو اعمال هم يو شان نشي کيدې، "ما" دلته هم يا مصدريه ده اويا "ما" موصوله په معنی دَ "الذی" دې،

يعني قسم په هغه قادر عظيم القدرة ذات چه دوه صنفه ئې پيدا کړيدی دَ يو حيوان. مذکر او مؤنث

﴿ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴾جواب قسم دې،شتّی جمع دَشتيت.ده په معنی دَمتفرق.لکه دَمريض جمع مرضیٰ ده،يعنی ستاسوسعی اوعملونه مختلف دی بعض په طاعت سره عمل کونکی دی لپاره دَجنت اوبعض په معصية سره عمل کونکی دی لپاره دَجهنم

فَأَمَّا	مَنْ	أَعْطَىٰ	وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾	وَصَدَّقَ	بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾
نوهرهغه څوک چه ورئی کړومال اوځان ئی اوساتلو(شرک،بخل نه)اوتصديق ئی اوکړوپه کلمی ښائسته(کلمه توحيد)					
فَسَنُيَسِّرُهُ	لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾	وَأَمَّا	مَنْ	بَخِلَ	وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾
نوخامخااسان به کړو دوئ ته اسباب دَ آسانۍ.اوهرهغه څوک چه بخل ئی اوکړو اوبی پروائی ئی اوکړه.					
وَكَذَّبَ	بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾	فَسَنُيَسِّرُهُ	لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾		
اوتکذيب ئی اوکړوپه کلمی ښائسته نوخامخا اسان به کړو ورته اسباب دَ سختئ					

﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ ﴾داتشريح اوتفصيل دې دَجواب قسم،يعنی چاچه پخپل مال کښ دَ الله ﷻ حق ورکړو ،دَالله ﷻ په لاره کښ ئی نفقه کړو﴿وَاتَّقَىٰ ﴾تقوي نه مراد دلته لغوي معنی خوف ده، يعني د ځان فکر اوغم وي ورسره. او يا ورنه معروفه اصطلاحي معنی مراد ده ، چې ګناهونو او محارمو نه ئي ځان بچ کړو، ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴾ موصوف ورله مقدردې ای بالکلمة الحسنیٰ، مراد ورنه کلمه دَ لا اله الاّ الله ده يا الملة الحسنیٰ چه ملت اسلام دې،بعض وائی موصوف ئی الجنة دې،ای بالجنة الحسنیٰ

صاحب دَروح المعانی وائی ځماپه نيزراجحه داده چه﴿ مَنْ أَعْطَىٰ ﴾کښ اشاره ده عبادات ماليه ؤته،او﴿وَاتَّقَىٰ ﴾ کښ اشاره ده عبادات بدنيه ؤته،او﴿ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴾کښ اشاره ده اعتقاد ياتو ته،

﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ﴾ بشارت دي، يعنى چه دَ كوم كس سعى چه مذكوره اعمالولپاره وى. نو مونږ به هغه ته دَنيكئ اوطاعت توفيق ورکړو، دا کارونه به ورته اسان کړو، "يسرى"نه مراد هغه خصلت دې چه "يُسر" او "راحت" ته رسول کوي، چه هغه اعمال صالحه دى چې دا سبب دې دَدخول جنت، ﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ﴾کښې"سين" دَ تاكيد لپاره دې، يا د "يُسرى" نه مرادلاره دَجنت ته،يعنى خامخابه ورته دَجنت لاره اسانه کړو.

﴿وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ﴾دا په مقابله دَ"اعطى" كښې دې، يعنى چاچه په مال كښې بخل كښې اوكړو.

﴿وَٱسْتَغْنَىٰ﴾ دا په مقابلى دَ"واتقى"كښې دې، يعني د خپل نجات او اصلاح فكر ورسره نه وو، بلكه ځان ئې مستغني او ګڼړلو، او كه تقوى نه مراد معروفه معنى شي، نو بيا مطلب دا دې چې دَ محارمو اوګناهونه ئې ځان نه کړو بچ،نودا دَجنت او دآخرت نعمتونو نه اعراض دې نو ځکه "استغنى"فعل راورلې شو. يعنى دَالله ﷻسره چه كوم اجرونه ثوابونه دى هغى نه ئې استغنااوكړه.

﴿وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ﴾دا په مقابله د"وصدق بالحسنى" كښې ده. يعنى دكلمهٔ دَتوحيدنه ئې انكار اوكړو،يادَملت حسنٰى تكذيب ئې اوكړو،يادَجنت تكذيب ئې اوكړو.

﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ﴾تخويف دې ،يعنى چه دكوم كښې سعى چه مذكوره اعمالولپاره وى نو مونږ به هغه ته دَنافرمانئ لاره اسانه کړو،"عسرى" نه مرادهغه خصلت دې چه تنګئ او تكليف ته رسول كوى، يا ورنه لاره دَ جهنم مراد ده.

قرآن مجيد كښې دا مضمون څو ځايه بيان شوي دې، چه كوم كس دَ خير او رُشد لاره خپله كړى،نوالله ﷻورته دَخيرتوفيق وركوى اوچه كوم كس دَشراومعصيت لاره اختياره وى نوالله ﷻ ورته هغه لا رآسانه کړى.اوداټول دَهغه تقديرمطابق كيږى چه علم الهى كښې موجوددي(ابن كثير)

په يوحديث كښې دى:اعملوافكل ميّسرلماخُلق له،امّامن كان من اهل السعادة فيسرلعمل اهل السعادة وامّامن كانَ من اهل الشقاء فيسرلعمل اهل الشقاء،بياحضورﷺ دا دواړه آياتونه اولوستل (روح بحواله بخارى مسلم وغيره).

وَمَا	يُغْنِي	عَنْهُ	مَالُهُ	إِذَا	تَرَدَّىٰ ⑪	إِنَّ عَلَيْنَا	لَلْهُدَىٰ ⑫
اوپه کار به رانشي		د ده مال		د ده کله	چه اوغورځيږي جهنم نه	بې شکه مونږ به ذمه دی	لاربنودل
وَإِنَّ لَنَا	لَلْآخِرَةَ	وَالْأُولَىٰ ⑬	فَأَنذَرْتُكُمْ	نَارًا	تَلَظَّىٰ ⑭	لَا	يَصْلَاهَا
اوبې شکه مونږلره دی	آخرة	اودنيا	پس بيرومه څه تاسوداورنه		چه لمبې وهي	نه داخليږی	دېته
إِلَّا	الْأَشْقَى ⑮	الَّذِي	كَذَّبَ	وَتَوَلَّىٰ ⑯			
مگر	ډيربدبخت هغه	چه	تکذيب کوی	اواعراض کوی			

﴿ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ ﴾دا زجر دې بخيل ته چې اوس دَخرچ کولو وخت دې اوس خرچ کړه، خو چې کله مړ شي بيا درله دامال هيڅ فائده درنکړي. "ما"نافيه ده،يعنی چه کله دابخيل دَهلاکت کندی ته اوغورځيږی نوبيابه ورته دامال هيڅ فائده نه ورکوی.يا"ما"استفهاميه دې،يعنی بيابه ورته کوم څيزفائده ورکړي﴿إِذَا تَرَدَّىٰ ﴾مراد ترينه دَقبر ياجهنم کندې ته غورځيدل دی.

﴿ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴾يعنی زمونږ په ذمه خو هدايت لارخودل وو،هغه موورته خودله ده اوس خو مرضی ده چې ايمان راوړئ اوکفر کوئ،

﴿ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴾داهدايت اودَلارې خودل هم زمونږ فضل واحسان وو ،کنې الله ﷻ باندې دَچاحق نه وو،هغه سره خودنيا وآخرت بادشاهی ده چې څه کول پکښې غواړی دَهغه مرضی ده،اوحضرت تهانوی رحمه الله ليکی:دنيا بادشاهی هم زمونږ ده څکه مودلته درباندې احکام مقرر کړی دی اودآخرت بادشاهی زمونږ ده نوهلته به درله دَاعمالوموافق سزاوجزا درکوو.

﴿ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا ﴾ داتخويف اخروی دې چه څه تاسو دَلمبو وهونکی اُوريعنی جهنم نه يره وم، چه الله ﷻ دَهغه کافرلپاره تيارکړيدې چه تکذيب کوی اواعراض کوی دَالله ﷻ دَخبری نه.

﴿ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴾"اشقیٰ"نه مرادکافردې،نوحصر(١)به اعتباردَدخول ابدی سره دې، يعنی کافربه ورته هميشه لپاره داخليږي اوهرچه مؤمن عاصي دې،نودَلږوخته لپاره به

داخلیږی (۲) یاپه اعتبار دسخت والی دعذاب سره دي. یعني کافرنه به پکښې سخت عذاب ورکولې کیږی. اودلالت کوی پدی باندی لفظ د "لایصلیٰ". ځکه "صلی" دیته وائی چه کنده اوکنستلې شي، سکروټی پکښې جمع کړې شي، بیزه وغیره ئی په مینځ کښې واچولې شي او وریته کړې شي، نومطلب دادې چه کافربه ئد مینځ ته ور داخلیږی اومؤمن عاصي ته کم عذاب ورکولې کیږی (روح المعانی).

(۳) بعض وائی "اشقی" پمعنی ده شقی دې، نومؤمن عاصی هم پکښې داخل دې، لهذادآیت کریمه نه دمرجیه ؤمسلك نه ثابتیږی چه مومن عاصی به جهنم ته نه داخلیږی

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ۝ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ۝ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ
اولری به ساتلې شی ورنه لوئ پرهیزګار. هغه چه ورکوی مال خپل چه پاک شی. اونه وی دهیڅ چاپه ده باندی
مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ۝ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ۝ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ۝
څه احسان چه بدله ئی ورکولې شی، مګرلپاره دطلب درضادرب دده چه لوئ دې. اوورزده چه راضی به شی دې

﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى﴾ دابشارت اخروی دې، "سین" دتاکیدلپاره دې، یعني هغه ډیر پرهیزګار چه بخل نه کوی بلکه صرف دالله ﷻ درضاء لپاره مال ورکوی هغه به دجهنم نه لری اوساتلې شي. ﴿الَّذِي يُؤْتِي﴾ یعني مال خپل په مصارفودخیرکښې لګوی. ﴿يَتَزَكَّىٰ﴾ حال دې، یعني پدی حال کښې چه خپل ځان پاکونکې وی عندالله، د ریاء او شهرت لپاره ئی نه ورکوی، اونه ورباندی دچاڅه احسان وی چه دهغی بدله ورته ورکوی، بلکه صرف دالله ﷻ درب العزة رضا طلب کوی.

مفسرین وائی چه دا آیاتونه دحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه باره کښې نازل دی، حضرت بلال رضی الله عنه چه دامیه بن خلف غلام وؤ، هغه به ورته داسلام راوړلوپوجه عذابونه ورکول، نو ابوبکر رضی الله عنه ورنه واخستلواوازادئی کړو، خلقو اووئیل چه دائی ځکه ازادکړوچه دبلال رضی الله عنه په ابوبکر رضی الله عنه څه احسان وؤ، نوالله تعالیٰ ئی تردیداوکړوچه ﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ﴾.

په يوروايت كښ دى چه ابوبكرﷺبه عموماً كمزورى مسلمانان غلامان اخستل او ازادول. نو پلار ئې ورته اووئيل چه داسې خلق ازاده وه چه صبا دې پكار راځي. نو ابوبكر ﷺ ورته اوفرمائيل چه ځمامقصدصرف دَاللهﷻ رضاطلب كول دى

مروي دى چه حضرت ابوبكرﷺوه (۷)داسې غلامان ازادكړيدى چه هغوئ ته داسلام پوجه عذابونه وركول كيدل،پدى آيت كريمه سره استدلال شويدې چه ابوبكرﷺپه امت كښ دَټولونه افضل دې(كبير،روح).

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ضمير "اتقى" ته راجع دې،چه عندالاكثرابوبكرﷺورنه مراددې،يعنى اللهﷻبه دې،په ثواب اوجنت سره راضى كړى اوچه كوم مقصدلپاره چه مال خرچ كوى چه طلب دَرضاء الهى دې،هغه به ئې پوره شي،ياضميرراجع دې اللهﷻته.يعنى اللهﷻبه ضرورردَه نه راضى كيږى،صاحب دَروح المعانى وائى دادويم احتمال ځما په نيزدَاول نه زيات ښه دې ځكه چه رضادَاللهﷻدَبنده نه زياته دَخوشحالئ خبره ده.

ركوعاتها (١)	سورة الضحیٰ مكيّة	آياتها (١١)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٩٣) وحسب النزول (١١)

نزلت بعدسورة الفجروقبل الم انشرح.

ربط: داسورة اوورستني سورة بطورجمله معترضه ذكركيږي. لپاره دتسلي حضورﷺته چه په شان نزول كښې ئې بيان راروان دي.

خلاصه: ابتداء كښې دمشركانو داعتراض جواب اوتسلي ده حضورﷺته. ﴿ أَلَمْ يَجِدْكَ ﴾ درى انعامات په حضورﷺ اوپه هغې تفريع بطورلف نشرمرتب ياغيرمرتب، كماسياتي.

وَالضُّحٰى ① وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ② مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ
قسم دي په وخت چاښت باندي، اوپه شپې چه كله كامله شي تياره ددې چه نه ئې پريښي ته رب ستا
وَمَا قَلٰى ③
اونه ئې تاسره بغض كړيدي

﴿ وَالضُّحٰى ۝ وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ﴾ دې سورت بنيادي موضوع تسلي ده نبي ﷺ ته، مفسرين فرمائي چې جبرئيل ؑ يوځل وحي راوړلو كښې څو ورځې تاخيراوكړو، نومشركينو شورجوړكړو چې محمد ﷺ نه، نعوذبالله دهغه رب ناراضه شو. اودې ئې پريښودلو. نوالله ﷻ په ورځ اوشپې باندې قسم خوري چې اې حبيبه، نه ته خپل رب پريښي ئې اونه هغه ستانه خفه دې.

سجى دوه معنې دى: (١)سَكَنَ: اومقصود دلته ترينه دادې چې ښه تياره شي اودخلقوراتګ بند او آوازونه خاموش شي اوبالكل سكون شي. (٢)غشى: يعنى تياره هر خواه ته خوره شي (ماجدى).

﴿مَا وَدَّعَكَ﴾ جواب قسم دي، چې په ديکښې د دوو انعامتو ذکر دې (۱) يو داچې ﴿ما ودعک﴾ چې ستارب به تاچرته هم نه پريږدی (۲) دويم ﴿وَمَا قَلَىٰ﴾ خفګان ،بغض او ناراضګئ ته وئيلی کيږی، چې ستا رب ستا نه نه خفه کيږی.

او قسم او جواب قسم کښې مناسبت مفسرين څو طريقو سره واضح کړي دي

(۱) يو داچې څنګه د ورځې رڼا او د شپې تيارې کښې فرق دې ، دغه شان ستا دين او جاهليت کښې فرق دې ، تا سره نور دې او دوئ سره تياری دی. نوبيا څنګه کيدې شی چې ستا رب تا پريږدی.

(۲) څنګه چې شپې پسې ورځ او تيارې پسې رڼا راتلل د الله ﷻ د رحمت مقتضی ده ، نو دغه شان داهم د الله ﷻ د رحمت مقتضی ده چې نور انسانيت د جاهليت د تيارو نه د هدايت نور طرف ته رااوباسی، او دا د هدايت نور تا ته درکړې شوې دې نوبيا څنګه هغه تا پريږدی او ستانه ناراضه شي.

(۳) بعضو مناسبت داسې بيان کړی دې چې څنګه دکائنات احوال مختلف وی ،کله ورځ کله شپه ،کله رڼا کله تياره ،اوکله ورځ ،اوګده ،کله شپه اوګده،نودغه شان د وحی حالات دی، کله به تاخير وی کله به تعجيل ،ديکښې د الله ﷻ خپل مصلحت او حکمت وی دا نه ده چې الله ﷻ ته پريخودلې او ستانه خفه شو.

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٥﴾
اوخامخاآخرت غوره دې تاله د دنيانه اوزرده چه درکړی تاته رب ستادېرنعمتونه نوته به راضی شې.

﴿ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ ﴾ بل انعام دې، او د آخرت او اولی په مصداق کښې د مفسرينو څو اقوال دي :

(۱) آخرت نه مراد ژوند د آخرت دې ، او "اولی" نه مراد ژوند دنياده،يعنی آخرت ستالپاره د دنيا نه ډير بهتر دې.

(۲) ياآخرة نه مراد ورستې حالت يعنی تاخير د وحی دې او "اولی نه مراد اولنې حالت يعنی عدم تاخير دې،نومطلب دادې چه ستالپاره تاخير د وحی د عدم تاخيرنه اولی دې،ځکه دې سره ستا د نبوت تصديق دې، کچرته وحی د ځان جوړه وې نوتاخيربه پکښې نه راتلو.

(۳) یاد آخرة نه مرادورستوراتلونکي وخت دي او اولی نه سبرشوي وخت دي .نومطلب دادي چه هرراتلونکي وخت به ستالپاره دَاول حالت نه ښه وی.ورځ په ورځ به درته ترقی درکولې کیږی اودَ کفاروتنزل کیږی.

راجحه خبره داده چی دلته مرادټول احوال دَنبی ﷺ دی چي ستاهرهرحالت مسلسل په ترقئ کښ دي اوهر راتلونکي حالت ستادَپاره دَتیرشوی نه غوره دي

﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾دادَبل انعام وعده ده اوداټولو عطایا ئی الهیوته شامل دي ،چې هغې کښ کثرت آتْباع هم دی،په نورو انبیاؤو باندې .اسلام ته ترقی اوغلبه میلاویدل هم دی، دَحجت وبرهان غلبه هم ده، او دشمنانو باندې رعب هم دې. حوض کوثر اومقام محمود شرف دي، اوشفاعت عامه وخاصه منصب هم دي. اودینه علاوه نور اخروی مقامات اومراتب هم دی چي هغې نه یو الله ﷻ خبر دي.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝
آیانه ئي موندلې ته یتیم نوځائي درکړو،اوموندلې ئی وې ته بی خبره دتفاصیلودشرع نهنوهدایت ئی درته اوکړو
وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝
اوموندلې ئی وې ته فقیرنوغنی ئی کړې

﴿ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا ﴾دادرې انعامات ذکرکیږی برائی تسلّی چې قبل ازنبوت مونږ دَستامکمله دستګیری کړې ده ته مونه ئی پریښې چي نبوت مودرکړو نو اوس څنګه پریښو ي شوی،

﴿يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴾دا **اول انعام** دي، چی ته له نه وې پیدا شوې چې پلار دې وفات شو،چې دَ شیږ کالو شوې، نو دَمورغیږی نه محروم شوې، الله ﷻ ستاپرورش عبدالمطلب په ذمه اولګولو، لګه موده پس هغه وفات شونو الله ﷻ درله هغه په ځائی ابوطالب درکړو.

﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا ﴾دادویم **انعام** دې، دلته داخبره یادساتل پکار دی چې ضلال په لغت کښ په ډیرو معنو کښ استعمال شوې دې، چې په کښې معروفه معنی ګمراهی او دَ هدایت ضد ده. خو دلته دامعنی هرګز نه ده مراد، ځکه چې دا صَریح نص خلاف ده ماضل صاحبکم

وماغوى(النجم: ۲)، لهذ دلته به هغه معنی اخلو چې هغه دجناب نبوت سره منافی نه وی.د دې وجهی نه علماؤو دَ دې متعدد معنې ذکر کړې دی:

(۱)بعضو ئی معنی "غیر عالم" او "غافلا"سره کړې ده، اي غیر عالم بالنبوة و علومها، او دې معنې تائید دَډیر آیاتونو نه کیږی: ((ماتدري ما لکتٰب ولا الایمان)) الشوری) ((نحن نقص علیک احسن القصص بما اوحینا الیک هذ القرآن ، وان کنت من قبله لمن الغافلین))(یوسف) ((وعلمک مالم تکن تعلم))(النساء)

(۲)بعض مفسرینو ئی معنی هائما في المحبةکړې ده،چې ته دالله ﷻ په مینه محبت کښې مشغول وی نو الله ﷻ درله نبوت درکړو. "ضلال"لغت کښې په دې معنی کښې استعمالیږی. لکه سورت یوسف کښې دی: انک لفي ضلالک القدیم ، نو دلته هم دَضلال نه مراد محبت دې. بقول والدمحترم ﷫ چې حضرت شاه منصورباباجی ﷫ به دې معنی له ترجیح ورکوله.

(۳)بعض علماؤو "ضالا" دَ "ضل في الطریق" نه اغستی دې ، یعنی لار خطاکول ،اوفرمائی چې دیکښې دَسیرت په کتابونو مذکور یوې واقعې طرف ته اشاره ده، چې نبی کریم ﷺ یوځل دَمکې په ګلوکوڅوکښې ورک شو،ډیر ئی تلاش کړو، خو اوئی نه موندلو،عبدالمطلب او دَ کور نورکسان ډیر پریشانه وو،الله ﷻ غیبی طریقی سره دَدې بندوبست اوکړو،اونبی کریم ﷺ خپل کور ته راغې. دې علاوه نو هم متعدد توجیهات مفسرینو نقل کړی دی.

﴿وَوَجَدَكَ عَآئِلاً فَأَغْنَىٰ﴾دریم انعام دې ، چې نبوت نه مخکښې زندګی مالی اعتبار سره دَ کمزورۍ وه، الله ﷻ غنی کړې،حضرت خدیجه ﵂ خپل مال درله تجارت دَپاره درکړو، حضرت ابوبکر ﵁ خپل مال ستا د قدمونو نذرکړو.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ
پس هرچه یتیم دې نوغصه ورته مکوه اوهرچه سوال کونکې دې نومه ئی رټه‌اوهرچه نعمت
رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾
دَرب ستادې نوبیانوه‌ئی.

﴿فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ فَلَا تَقۡهَرۡ﴾دادری تفریعات دی په دری انعاماتوباندی په طور دلف نشر مرتب، نو﴿ فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ ﴾مرتب دې په﴿أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمًا ﴾باندی. یعنی چونکه تاهم دیتیمئ دور تیرکړیدې،نولهذا په یتیم سختی مه کوه،امرحضورﷺته دې خوعموم دې پکښ چه هرکس ته دَیتیم خیال ساتل پکاردی،احادیث پدی باب کښ ډیردی.

﴿ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنۡهَرۡ ﴾داپه دویم انعام یعنی﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا ﴾باندی تفریع ده. چه الله ﷻ تاته علم درکړوپه وحی سره، نو اوس سائل فی العلم والدین مه رټه،بلکه دَهغه دَسوال جواب په ښه طریقی سره ورکوه.بعض وائی داپه دریم انعام یعنی﴿وَوَجَدَكَ عَآئِلًا ﴾ باندی مرتب دې،نولف نشرغیرمرتب دې،مطلب دادې چه ته فقیروی الله ﷻ غنی کړې نو اوس سائل دَمال مه رټه څه احسان ورسره کوه،یائی په نرمی وېناسره واپس کوه،صاحب دَروح المعانی وائی چه نهی دَرټلونه دَهغه سائل باره کښ ده چه ډیرتنګول نه کوی،که یوسائل دریوری اونخلی اوپه نرمئ سره نه واپس کیږی نوبیاورسره سختی کول هم جائزدې.

﴿وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ ﴾داپه دریم انعام مرتب دې،چه الله ﷻ تاته دولت درکړو نودَدی نعمت شکراداکوه اوذَدی اقرارًواعتراف کوه،تحدیث بالنعمة هم شکردې، علماء فرمائی چې تحدیث بالنعمت په دوه طریقو سره کیږی: (۱)یوداچی دَنعمت په ژبه اعتراف اوکړی(۲)دویم داچی دَنعمت په مقتضی عمل اوکړی،مثلا علم ورله الله ﷻ ورکړې وی، نو بل ته ئی هم اوښائی،وغیره،خوزبانی تحدیث بالنعمت دَپاره یوڅو شرائط دی:

(۱)یوداچی بطورریاء نه وی.

(۲)بطور تفاخر نه وی.

(۳)دَبل زړه ماتیدلوخوف نه وی.

(۴)حسدخوف نه وی(التحریر والتنویر، التسهیل)

بعض وائی داپه دویم انعام یعنی﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا ﴾باندی مرتب دې نودَنعمت نه مرادنبوت دې،یعنی ته نبی نه وې،نبوت ئی درکړونواوس دَدی تبلیغ کوه.

فائده.مفسرينو ليکلي دي چه مستحب دي چه دَسورة الضحی نه ترآخره پورې دَهرسورة په اختتام کښې تکبيراووئيل شي يعني الله اکبر،ځکه دَدې سورة په نزول باندې خوشحاله کيدلوسره حضورﷺالله اکبراووئيل،په روايت کښې دي حضورﷺدَدې امرکړيدې(روح المعاني،قرطبي وغيره)

رکوعاتها (۱)	سورة الانشراح مكيّة	اٰياتها (۸)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۹۴) وحسب النزول (۱۲)

نزلت بعدسورة الضحىٰ وقبل العصر

ربط: ماقبل سورة کښې حضورﷺ ته تسلی وه دمشرکانو داعتراض باری کښې.دی سورة کښې هم تسلی ده،دمشرکانو دَدی اعتراض باره کښې چه مؤمنانو سره مال نشته دې.په تنګۍ کښې دی او مونږ مالداره یو،نوجواب اوشوچه په تاباندی الله ﷻ څومره انعامات کړیدی دغه شان به فقرهم ختم کړی ، دعسرنه ورستویسرراځي.

خلاصه: ابتداء کښې انعاماتِ ثلثه ؤبیان دي،بیاتسلی ده آخرکښې دَمسئلي دَتوحید دَتبلیغ حکم دی(تمت).

اَلَمۡ	نَشۡرَحۡ	لَكَ	صَدۡرَكَ ۝١	وَوَضَعۡنَا	عَنۡكَ	وِزۡرَكَ ۝٢	الَّذِيۡٓ
آیانده	فراخه کړیده	مونږتالره	سینه	ستا.اولری کړیدی	مونږستانه	بوج ستا.هغه	چه
اَنۡقَضَ	ظَهۡرَكَ ۝٣	وَرَفَعۡنَا	لَكَ	ذِكۡرَكَ ۝٤			
درنه کړي وه	ملاستا	اواوچت کړیدي	مونږتالره	یادول ستا			

﴿اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ﴾ دااول انعام دي،استفهام تقریری دي،یعنی مونږستاسینه مبارکه فراخه کړیده په علم حلم سره،یعنی علم موهم درته وسیع درکړواودَمشرکانو په ایذاء په مقابله کښې مودرته حلم هم درکړو،بعضِ مفسرینودَشرح صدرنه معجزه دَشقِ صدر مراد کړي ده.

﴿وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ﴾ دادویم انعام دي،وزر بوج ته وائي. دینه مراد هغه مباحاتو بوج هم دي چه قبل ازنبوت خلاف اولی وؤ،چه د دي په ارتکاب سره به په حضورﷺ ثقل او بوج وؤ، نودې آیت کښې دَ هغی په عدم مواخذه بشارت دي، تو دا قول دَ الله ﷻ په شان دَ

ليغفرلكَ اللهُ ماتقدّم من ذنبك دي، دغه شان دَرسالت دَمنصب اوذمه واريوَبوج هم ورنه مراد دي، چه دَهغی حق اداکولو اوقوم ته رسول وۇ، الله ﷻ ورته اسان کړو، چه په ښه طريقې سره ئې ادا ئې کړو. دَوحی بوج هم ورنه مراد دي چې ابتداء کښې په نبی ﷺ دَوحی ډير بوج وۇ حتی چې سخت ژمی کښې به ترينه خولې بهيدلې.(روح وقرطبی وغيره).

﴿وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ﴾ دادريم انعام دي، چه تولو انبياؤکښې دَحضور ﷺ مرتبه اوچته ده، په حديث کښې دی چه "اذاذُکرتُ ذکرتَ معی" يعنی کوم ځائ چه دَالله ﷻ نوم ذکرکيږی هلته ورسره دَحضور ﷺ تذکره هم کيږی، په اذان کښې، اقامت کښې، تشهدکښې. خطبوکښې. تحريرونو کښې. دغه رنګه کوم ځائ کښې چه الله ﷻ دَخپل اطاعت امرکړيدي نو دَحضور ﷺ دَاطاعت امرئې هم کړيدي.

فَإِنَّ	مَعَ	ٱلۡعُسۡرِ	يُسۡرًا ۝	إِنَّ	مَعَ	ٱلۡعُسۡرِ	يُسۡرًا ۝	فَإِذَا	فَرَغۡتَ
پس بی شکه دَسختئ سره اسانی وی.				بی شکه دَسختئ سره آسانی وی.				پس کله چه فارغ شی ته (دَدعوت نه)	

فَٱنصَبۡ	وَإِلَىٰ	رَبِّكَ	فَٱرۡغَب ۝
نوعبادت کوه.	اوصرف خپل رب ته		پس عاجزی کوه.

﴿فَإِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا﴾ داتسلی ده حضور ﷺ ته، مشرکانو به حضور ﷺ اومؤمنانو ته دَ فقر او دَ تنګئ پيغورورکولو، نونبی کريم عليه السلام دااوګنړله چه دامشرکان زمونږ دَ فقر په وجه اسلام نه راوړی، نو الله ﷻ ورته مذکوره انعامات هم ذکرکړل اوتسلی ئې ورکړه چه نن په تاسوکوم عُسردي الله ﷻ به دَدی په ځائ يُسرراولی.

﴿إِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا﴾ دَاصول فقه قاعده ده چه اسم معرفه دوباره معرفه ذکر شی نوثانی عين اول وي، اوچه اسم چې دوباره نکره ذکر شي نکره نوثانی غير وی دَ اول نه، دی آياتونو کښې ﴿ٱلۡعُسۡرِ﴾ معرفه ذکرشويدي او ﴿يُسۡرًا﴾ نکره، نو دلته دَ يو عُسر په بدله کښې دَ دوۇ يسرونو وعده ده، نوحضور ﷺ ته دَ دوۇ يُسرونو بشارت ورکړې شو، يو يُسر دنيوی چه فتوحات دی، بل يُسر اخروی، بعضِ وائی يوهغه فتوحات دی چه دَحضور ﷺ په زمانه کښې شوی وۇ، بل هغه چه دَ خلفاءِ راشدينو په زمانه کښې شوی وۇ.

﴿ فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ﴾دا په آخر کښې نبی کریم ﷺ ته دوه حکمونه دی.دااول حکم دې چې کله فارغ شی نوبیاځان سترې کوه، دَ ((فرغت)) او ((فانصب)) دواړو مفعول به نه دې ذکر. مفسرین کرام فرمائی چې دینه مقصودعموم دې چې یوحالت اوعمل نه فارغ شی نوبل حالت اوعمل کښې ځان مشغول کړه، دَ جلوت اعمالونه فارغ شی نودَخلوت اعمالو کښې مشغول شه، دَ دعوت نه فارغ شی انفرادی عبادت کښې مشغول شه ، دَ فرائضو نه فارغ شی نوافلو کښې مشغول شه وغیره،بهرحال زندګی مسلسل دَ عمل او کار نه عبارت پکار ده.

﴿وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَب ﴾یعنی ټول اعمالو کښې مقصود دَرب رضاساته.دنیوی اومادی فوائد یا جاه و شهرت مد نظر مه ساته.

ركوعاتها ١ سورة التين مكية آياتها ٨

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم

ترتيبها حسب التسلسل (٩٥) وحسب النزول (٢٨)

نزلت بعد سورة البروج وقبل القريش. •

ربط: سورة الضحى او سورة الانشراح په طور د جملې معترضې ذکرشول. اوس دی سورة کښې مسئله د توحید ذکر کیږي. پنځه دلائل دی چه انسان ته اوچت مقام دتوحید په وجه ورکولې کیږي.

خلاصه: ابتداء کښې څلور قسمونه دي ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ﴾ جواب قسم دي ﴿ ثُمَّ رَدَدْنَـٰهُ ﴾ تخویف دي بداعمال کونکوته، ﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ﴾ بشارت دي مؤمنانوته ﴿ فَمَا يُكَذِّبُكَ ﴾ زجردي. (تمت).

وَالتِّيْنِ	وَالزَّيْتُوْنِ ﴿١﴾	وَطُوْرِ	سِيْنِيْنَ ﴿٢﴾	وَهٰذَا	الْبَلَدِ	الْاَمِيْنِ ﴿٣﴾
قسم دي په انځراوپه	خونهٔزيتون اوپه	غرد	سينين	باندې اوپه دې	ښارامن	وركونكي باندې

لَقَدْ	خَلَقْنَا	الْاِنْسَانَ	فِيْٓ	اَحْسَنِ	تَقْوِيْمٍ ﴿٤﴾
يقينًا	مونږ پيداكړيدي	انسان	په	ډيرښكلي	شكل كښې

﴿ وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيْتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهَـٰذَا ٱلْبَلَدِ ٱلْأَمِينِ ﴾ داڅلور قسمونه دی په مقامات مبارکه ؤباندې.

"بلدامين" نه مراد بالاتفاق مکه مکرمه ده، "امين" فعيل يا بمعنى د فاعل دي يعنى امن ورکونکي ښار، يا بمعنى د مفعول دي يعنى مامون، او "طورسنين" نه هم مراد بالاتفاق هغه غر دي چه الله ﷻ پکښې موسى عليه السلام سره کلام کړي وؤ، "طور سينا" هم ورته هم وائي. البته "التين والزيتون" په باره کښې مفسرينو اختلاف کړي دي چي دينه مراد معروفه ميوه ده، يا "منابت

التين والزيتون دي؟ ځني مفسرينو ترينه ظاهري معنی مرا داغستي ده چې دينه مراد انځر اوخونه دي، او په قسم دَ دی وجهی نه اوخوړې شو چې دي سره دانسان ډيرمنافع تړلی دی.
حضرت والد رحمه الله دويمی توجيه له ترجيح ورکړې ده چې دينه مراد منابت التين والزيتون (يعنی هغه مقام چې هلته انځر او زيتون ميوه ډيره کيږی) دي. چې دا بيت المقدس دې په دليل دَ سياق سره، ځکه چې ورستو هم ذکر دَمکان دي، نو دلته ذکر دَ درې مقاماتو اوشو. خو مراد ترينه مقامات نه دی، بلکه دا دَ ذکر المکان و ارادة المکين دَ قبيلې نه دی. يعنی مراد دَ دينه هغه رسولان دی چې هغه دې علاقو ته مبعوث شوی وؤ
﴿التين والزيتون﴾کښې اشاره ده حضرت عيسی عليه السلام ته چې هغه بيت المقدس اودې خواه شاه علاقو کښې مبعوث آخری پيغمبر وؤ، هم دا وجه ده چې دَ زيتون تذکره دَحضرت عيسی عليه السلام مناسبت سره په مسيحی مصادر کښې کثرت سره ميلاويږی. تفصيل دپاره رجوع اوکړئ تفسير ماجدی ته.﴿ وَطُورِ سِينِينَ ﴾کښې اشاره ده حضرت موسی عليه السلام ته او﴿ٱلْبَلَدِ ٱلْأَمِينِ﴾ کښې اشاره ده نبی کريم ﷺ ته .
﴿لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ ﴾جواب قسم دې،الانسان نه مراد مطلق انسان دې﴿أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾نه ښائسته خلقت اوهيئت مراددې،اودانسان خلقت ظاهری اعتبار سره هم هم ښائسته دې اوباطنی اعتبار سره هم، ظاهری اعتبارسره داسې چې متناسب اعضائی ورکړی دی، مناسب ځائيونو باندې ورله الله ﷻ ايخيدی،بل يو مخلوق هم دَ اعضاؤو په ترکيب کښې دَانسان په شان نشته، او باطنی اعتبارسره ښائست ورله داسی ورکړې دې چې دې په فطرت باندې پيداکړې دې ، عقل وشعور ئې پکښې ايخيدی،دَخير وشرپيژندلو استعداد ئې ورکړی دې.
قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې الله ﷻ په دې قسمونو کښې دادرې رسولان او دَ دوئ شرائع شواهد او ګواه ګرځوی،په دې خبره چې انسان ته کوم مقام الله ﷻ ورکړې دې، او دَ ظاهری اوباطنی خوبيونو نه ئې مالامال کړې دې نوهغه صرف دَدې وجهې نه چې دې توحيد اومنی، اوسزاوجزا باندې ايمان راوړی.

ثُمَّ	رَدَدْنَـٰهُ	أَسْفَلَ	سَـٰفِلِينَ ﴿٥﴾	إِلَّا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوا۟	وَعَمِلُوا۟	ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ
بياګرځولې	دې	مونږده.	لره	لاندې	دَلاندونه	مګرمؤمنان	چه دی اونيک	عمل کونکی

فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦

[illegible] ... نه ... حسبوکی

مَمْنُونٍ ... [illegible] ... غرض دکړی چې [illegible] ... خپل تخلیق مقصد ونه [illegible] ... غرض ... [illegible] ... او بهترینې [illegible] ... لقرآن ٤٤ [illegible] ... [illegible]

• إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا ... [illegible] ... چې د خپل تخلیق مقصد [illegible] ... أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ یعنې ... غیر مقطوع ... دی یعنې جنت نعمتونه به [illegible] ... چې هغه به ختمیږي

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ۝٧ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ۝٨

[illegible] ... فیصله ... [illegible]

• فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ... [illegible] ... تفسیر ... دی

[illegible] ... چې ... اسلام ... توحید ... عقیده ... رسالت او آخرت [illegible] ... اسلام او توحید [illegible] ... رسولانو [illegible] ... اسلام تکذیب کوې • أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ [illegible] ... حکمت ... [illegible] ... حکمت [illegible]

• [illegible] ... آیتونه به [illegible] ... [illegible]

کتاب درنه واخلی؟څه بنیاد باندې ته دبعث نه انکار کوی. ﴿ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَحْكَمِ ٱلْحَٰكِمِينَ﴾ دلیل عقلی دې په بعث . چې دنیا مجازی بادشاهان خپل احکامات په رعایا باندې لازمی ګنړی اوخلاف ورزی په صورت کښ ورله سزاورکوی، نوالله ﷻ خواحکم الحاکمین دي . دَ بادشاهانو بادشاه دې هغه به څنګه حساب کتاب درسره نه کوی اوڅنګه به په دې قادر نه وي.

"ما"په ﴿ فَمَا يُكَذِّبُكَ﴾ کښ استفهامیه ده،اوتقدیر دَعبارت داسې دې، اي ما يجعلك مكذبا «بَعْدُ »مبنی دې مضاف اليه محذوف دې ، اي: بعد هذه الحجج و البراهين او بعد هذا البيان.

حضرت ابوهریره ﷺ دَنبی کریم ﷺ نه نقل کوی چې څوک سورت التین شروع کړی. او د آخری آیت الیس الله باحکم الحاکمین هم تلاوت کړی ،نوبیا دې ورپسې دااوئی بلی وانا علی ذلک من الشاهدين.(تفسير ابن كثير)

ركوعاتها (۱)	سورة العلق مكيّة	آياتها (۱۹)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دې شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۶) وحسب النزول (۱)

ربط : ديكښې دَسورت الاعلى اول مضمون توحيد ذكر دې.اونبى كريم ﷺ ته حكم دې چې دَقرآن تلاوت اوتبليغ كوه ، نوتاته به پرې استقامت نصيب كيږي.اودغه شان چې كوم خلق دَدې نه انكاركوى اودې لاره كښې خنډونه اچوى هغوئ ته زجر اوتخويف دې.

خلاصه: په ابتداء كښې ترآيت(۵)پورې ترغيب دې قرائت دَقرآن ته.آيت (۲) او(۷)شكوه ده چه انسان دمالدارئ په وجه سركشه دې.آيت(۸)تخويف اخروي دې چه رجوع دَانسان الله ﷻ ته ده، الله ﷻ په ورته دَطغيان سزاوركوي،آيت۹نه تر(۱۴)پورې زجردې منكرينو ته، آيت (۱۵) نه تر(۱۸)پورې تخويف اُخروي دې،آخركښې خطاب دې حضورﷺته،امردې ورته دَاستقامت .

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ ﴿۱﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿۲﴾
لوله په توكل دَنوم دَرب خپل،هغه رب چه پيداكړې دې هرڅيز.پيداكړې بې دې انسان دَټكرى دَوينى نه
اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿۳﴾ الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿۴﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ
لوله اورب ستاډيركريم دې.هغه رب چه تعليم ئى وركړيدې په قلم سره.تعليم ئى وركړيدې انسان ته
مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿۵﴾
دَهغې چې ده ته ئې علم نه وو.

﴿ اَقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ ﴾ دانبى كريم ﷺ ته دَقرآن تلاوت اوتبليغ حكم اوترغيب دې، چې ته مسلسل دَدې تلاوت كوه،اودَمخالفينو پرواه مه كوه

دا ابتدائى پنځه آياتونه دَقرآن كريم اولين آياتونه او اوله اوله وحى ده،بخارى شريف روايت مفهوم دې چې نبى كريم ﷺ غارحرا كښې خلوت نشين وو،چې حضرت جبرئيل ؑ ورته راغې، اوورته ئى اوويل: اقرأ، نبى كريم ﷺ ورته اوئيل ماانا بقارئ، چې څه لوستلې

نشم، حضرت جبرائیل علیه السلام ورته غیږه ورکړه اوخه زور ئی ورکړو .بیائی پریخودلو اوورته ئی اوئیل چې اقرأ ، نبی کریم ﷺ بیا هغه جواب ورکړو چې ماانا بقارئ. دغه شان درې ځلې دا عمل اومکالمه اوشوه،اودینه ورستو جبرئیل علیه السلام داپنځه آیاتونه اولوستل

﴿ بِٱسْمِ رَبِّكَ ﴾اي مستعینا باسم ربک یعنی دَقرآن لوستل اوتبلیغ کول ډیرګران کاردې اوبیا چې یوکس امی هم وی، خودې ته سوچ اوکړه چې کوم ذات ستاموقع په موقع تربیت کړې دې،دَیتم سفرئی درته آسان کړې دې، دَجاهلیت ګندګیو نه ئی پاک ساتلې ئی .داهم دَ هغه ذات دَ ربوبیت تقاضه ده چې دَ کل عالم ستاپه ذریعې سره تربیت اوکړی،لهذا دهغه نوم واخله اودَقرآن لوستل اوتبلیغ شروع کړه،هغه به درته داهم آسان کړی.

﴿ٱلَّذِى خَلَقَ﴾ کوم ذات چې داټول کائنات دَنیست نه هست اوعدم نه وجود ته راوستې دې هغه له دا څه ګرانه ده چې تاله به لوستلو قدرت درکړی، اودکوم ذات په قدرتونو چې داسې لوئ دلائل موجود دی اودَهغې باوجود څوک دَدې انکار کوی،نودهغه دَمخالفت پرواه مه کوه اودَقرآن تلاوت اوتبلیغ جاری ساته.

﴿خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ﴾(۱)کوم ذات چې بې جانه اوبې عقله وینی ټکرې نه روغ موټ عقل مندانسان پیداکړې دې هغه په دې قادر دې چې امی انسان ته په لوستلو قدرت ورکړی،(۲) کوم ذات چې دَوینی ټکړې کښې دومره انقلابات راوستلونه ورستو انسان پیدا کړې دې هغه ذات دَ دې قرآن اوستا په ذریعې سره کائنات کښې یوغټ انقلاب راوستلو اراده کړې ده لهذا ته دَقرآن تلاوت اودی تبلیغ شروع کړه.(۳)کوم ذات په وحدانیت اوقدرت چې داسې واضح دلائل موجود دی که څوک دَدې باوجود بیا هم ترینه انکار کوی نوته دَهغه پرواه مه کوه بلکه دَقرآن تلاوت او تبلیغ تسلسل سره جاری ساته.

﴿ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ﴾قرآن لوله.دَستارب شان کریمی تقاضه داده چې تاله په دې قدرت درکړی، اوددې دعوت جاری ساته، دَهغه شانِ کریمی انسانیت دَجهالت نه راوباسلو اراده کړې ده.

﴿ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ﴾کوم ذات چې قلم ذریعه دَتعلیم اوتعلم ګرځولې ده نوهغه دَقلم نه سوا بل شې ورله هم ذریعه ګرځولې شی لکه دلته ذریعه حضرت جبرئیل علیه السلام دې.

﴿عَلَّمَ ٱلْإِنسَـٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ واسطه اوآله څه ضروري ده؟ انسان له د څومره اشياؤو علم بغير د آلې اوواسطې نه درکړې دي، لهذا هغه تاله هم علم بغير دواسطې اوذريعې درکولې شي.

فائده: "ربک الاکرم" مبتدا دې، او "الذي علم بالقلم" يا "علم الانسان" ورله خبر دې. اوديکښې اشاره ده ديته چې انسان د علم نه مالامال کول دالله ﷻ د کرم انتهاء ده.

كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰٓ ۝ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰٓ ۝ إِنَّ
هڅه ده داخبره چه بې شکه انسان يقيناً چې سرکشي کوي څکه چه ګڼړې خپل ځان بې پرواه بې شکه
إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰٓ ۝
ربستاته واپس تلل دي

﴿كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ﴾ داشکوه ده انسان نه چې دومره انعامات. چې پکښې څه جسماني دي لکه دويني لوتړې نه پيدا کول ، اوڅه روحاني دي چې علم ئې ورکړو ،اوانبياؤ په ذريعې سره ئې ورله دتربيت انتظام اوکړو، دومره انعاماتو باوجود دې ځان مستغني ګڼړي اوالله ﷻ بندګان دهغه عبادت نه منع کوي.

داآياتونه آخره پورې دابوجهل باره کښې نازل دي،چه دمالدارئ په وجه سرکشه وؤ، حضور ﷺ به ئې دمانځه نه منع کولو.يوځل ئې قسم اوکړوچه کچرته محمدﷺمې په سجده کښې اوليدلو، نو په څټ به ئې خپې کيدم،حضورﷺمونځ کولو،دا لعين په دغه اراده راغې ليکن زر واپس شو ،اوپه لاسونوئې دځان نه څه څيزونه لرې کول،چاورنه تپوس اوکړوچه څه درباندې اوشول؟ اوئې وئيل چه ماته مخې ته د اور يوخندق جوړشو، او د وزرو والا څيزونه مې اوليدل، حضورﷺاوفرمائيل:قسم دې که راغلې وې ماته نيزدې شوې وې نوفرشتوبه نيولې وؤ ، اوټوټې ټوټې کړې به ئې وؤ(مسلم،نسائي وغيره).

«کلا» ردعيه دهٔ، اوماقبل کښې صراحتاًڅه داسې امر نشته چې دادهغې نه ردعه اوګرځي،دې وجه نه ځنې مفسرين فرمائي چې دلته دا د مابعد نه ردع نه ده، اوځنې فرمائي چې په معنی "الا" سره ده

﴿أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ﴾ لام تعليليه مقدردي.اى لان راه مستغنيا،مفعول له دي د ((ليطغى)).

((رءاه)) كښې ضمير منصوب او ضمير مرفوع دواړه انسان ته راجع دي ، او ((استغنى)) ئي مفعول به دي ،يعنې سركشي ځكه كوي چه ځان غني ګڼري،الله ﷻ ته محتاج ځان نه ګڼري.

﴿إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ﴾داورته تخويف دي چې كه هرڅومره سركشي وى اودى كړى آخربه الله ﷻ دربار كښې پيش كيږى هغه به ترينه حساب كتاب اخلي.

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ
اوايه ماته هغه كس چه منع كوى بنده ((حضور ﷺ)) چه كله هغه مونځ كوى اوايه ما ته كچرته وى دي(حضور ﷺ)
عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾
په سمې لارې ياحكم كوى دتقوى اوايه ما ته كچرته دي(ابوجهل) تكذيب كوى اواعراض كوى.
أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾
آيانه پوهيږى دي په دي چه بې شكه الله ﷻ ويني.

﴿أَرَءَيْتَ﴾ دازجر اوتعجب دي په حال دمشرك چې خپله خوښې ځان مستغنى ګڼرى اودالله ﷻ عبادت نه كوى،اوچې كوم بنده عبادت كوى، اوبيا هغه عبادت دمونځ پشان عبادت وى نودې هغه هم منع كوى.﴿ٱلَّذِى يَنْهَىٰ﴾ مرادورنه ابوجهل دي﴿عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ﴾ مرادورنه حضور ﷺ دي.

﴿أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ﴾دادريم زجر اوتعجب دي په دوئ حالت،چې كوم كس دوئ بيت الله كښې دعبادت نه منع كوى دهغه ذاتي حالت هم ښه دي چې په هدايت باندې قائم دي اونورو ته هم دخير اودتقوى دعوت وركوى،اودمنع كونكي،ذاتي احوال هم خراب دى چې عقيده اوعمال ئى دواړه صحيح نه دى اودخير اوتقوى دعوت خو هسې نه وركوى،نوتعجب دي چې خپله څه نشي كولې نوبل څه له منع كوى؟!

﴿إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ﴾ دې تعبيراو اسلوب کښې اشاره ده دېته چې کچرې يو جانب د هدايت او بل جانب د ضلالت صرف امکان وې نو بيا هم دا طرز عمل نه وؤ پکار، او دلته خو يا جانب په هدايت باندې کيدل او بل جانب په ضلالت باندې کيدل يقيني دی،نو دلته خو په طريق اولی سره داسې نه ده پکار.

﴿أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ﴾ او مانعه الخلو دپاره دې اودې راوړلو کښې اشاره ده دېته چې کچرته هدايت او امربالتقوی کښې يو امر هم موجود وې نو بيا هم مخالفت مذموم وؤ، او دلته خو دواړه موجود دی نو دَدې مخالفت خو ډېر زيات مذموم دې(بيان القرآن)

﴿أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ﴾ دا سابقه زجر تحت داخل دې چې ده سره دومره هم خوف خدا نشته،چې خپله خوهسې څه کارنه کوی چې بل هم ترينه منع کوی

فائده: دلته درې ځله د «رايت» تکرار اوشو، او دا چونکه د افعال قلوبو نه دې، نو دې وجهې نه د دؤو مفعولو تقاضه کوي، نو اول ځائ (ارايت الذي ينهى) کښې مفعول اول شته، چې هغه «الذي» دې په «الذي ينهى» کښې، او دويم مفعول ئي حذف دې، چې په هغې دلالت کوي «الم يعلم بان الله يرى» چې دا دويم مفعول دې د دريم «رايت»

دريم ځائ (ارايت ان كذب وتولى) کښې ئي مفعول ثاني شته. چې جمله استفهام «الم يعلم بان الله يرى» ده، او مفعول اول ئي حذف دې، چې هغې باندې «الذي» دلالت کوي چې دا مفعول اول دې د اول «رايت»

او دويم ځائ (ارايت ان كان على الهدى) کښې د «رايت» نه مفعول اول شته او نه مفعول ثاني، دواړه حذف دي، مفعول اول باندې ئي «الذي» دلالت کوي او مفعول ثاني باندې ئي «الم يعلم بان الله يرى» دلالت کوي.

دويم او دريم «رايت» نه ورستو فعل شرط راغلې دې، چې جواب ورله محذوف دې، چې تقدير ئي «ا فلم يعلم بان الله يرى» دې، او په دې قرينه «الم يعلم بان الله يرى» ده، او فعل شرط سره د جواب نه جمله مستانفه ګرځي (البحر المحيط)

كَلَّا	لَئِنْ	لَّمْ	يَنْتَهِ	لَنَسْفَعًا	بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

هرگزداسې نده پکار.قسم دې کچرته دې منع نه شو،نوخامخابه مونږدې راکاږو جهنم ته په وېښتودننډې سره

نَاصِيَةٍ	كَاذِبَةٍ	خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾	فَلْيَدْعُ	نَادِيَهُ ﴿١٧﴾	سَنَدْعُ

هغه تندی نه چه دَدروغ جن دې دخطاکاردې،پس را اودې غواړی دې ملګری دمجلس خپل زرده چه راؤبه غواړو مونږ

الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾	كَلَّا	لَا	تُطِعْهُ	وَاسْجُدْ	وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

ملائکې دجهنم.هرگزبه ئې بیاخلاص نکړی. مکوه نه اې پیغمبره اطاعت ددہ.او سجده کوه او قربت حاصلوه الله تعالیٰ نه

﴿ كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ ﴾ داتخویف اخروی دې چې ده له نورداخپل طرزعمل پریخودل پکار دی، قسم دې کچرته دې منع نه شودَنبي کریمﷺدَمخالفت نه اودَمونږ نه منع کولونه نوپه سختئ سره بئ رکاږودَقیامت په ورځ اوردَجهنم ته.

﴿ لَنَسْفَعًا ﴾ سفع ونیلې کیږی په سختئ سره راکاږلوته،نون خفیفه په صورت دَتنوین کښ لیکلې شویدې اصل کښ لَنَسفَعَنْ دې،بعض وائی مطلب دادې چه په دنیاکښ به دده په مخ داغ اولګوؤ،لکه په بدرکښ داسی اوشول.

﴿نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ ﴾ بدل دې دَ بِالنَّاصِيَةِ ﴾، کاذبة او خاطئةاصل کښ صفت جوړیږی دَ صاحب ناصیه اودَانسان، خودلته ئې نسبت ناصیه ته مجازا شوې دې دَپاره دَمبالغې، چې دَ ده دروغ ژن کیدل اوباطل کیدل دومره عیان اوظاهر امر دې،چې د ده تندی نه معلومیږی.

﴿ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴾ مضاف مقدردې ای اهل نادیه یعنی دې دې بیاخپل اهل مجلس را اوغواړی،روایت دې چه حضورﷺمونږ کولوابوجهل تیریدلوورته ئې اووئیل آیاماته دَمونږ نه منع کړې نه ئې،نبي کریمﷺورسره سختی خبری اوکړی،ابوجهل اووئیل ایاته ماته سختې خبری کوې ته خبرنه ئې چه مکه کښ خمادیراهل مجلس دی ماسره ناسته پاسته کوي نوداآیت نازل شو.چه دې دی خپل ملګری رااوغواړی،مونږبه ورپسی دجهنم ملائك رااوغواړوچه جهنم ته بئ راکاږی.لیکن هغوئ به ورسره هیڅ مددنه شي کولې

﴿ كَلَّا ﴾ ردعيه دې.زجردې لعين ابوجهل ته.يعني هرگزبه ده لره خپل اهل مجلس دَالله ﷻ دَعذاب نه خلاص نه کړی لکه دَده چه گمان دې

﴿لَا تُطِعْهُ ﴾ داخطاب دې حضورﷺ ته. اوامرد دَاستقامت دې.چه دَابوجهل وغيره کافرانوپه مخالفت کښې هميشه اوسيږه او الله ﷻ ته سجده کوه دَدوئ په منع کولومه منع کيږه ﴿وَٱسْجُدْ ﴾ سجده ورنه مراده،ياکنايه ده دَمونځ نه.﴿وَٱقْتَرِب ﴾ يعني پدی سره دَ الله ﷻ تقرب حاصله وه. دَابوهريرهؓ نه روايت دې چه اقربُ مايکون العبدُ من ربّه وهو ساجد فاكثروا الدعاء. يعني دَټولونه زيات دَسجدی په حالت کښې انسان الله ﷻ ته قريب وی.نوسجدی کښې ډيری دعاگانی کوئ.

ركوعاتها (۱)	سورة القدر مكيّة	اٰياتها (۵)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۷) وحسب النزول (۲۵)

نزلت بعدسورة الطارق و قبل الحشر

ربط: سورة العلق كښې حكم وؤ دَ تلاوت دَ قرآن، دى سورة كښې عظمت دَقرآن ذكردي چه قرآن لوله، ځكه داعظيم الشان كتاب دې په عظيم الشانه شپه كښې مونږنازل كړيدې.

شان نزول: رواياتونوكښې راغلى دى چه نبى اكرم ﷺ دَمخكنوامتونوعمرونوته اوكتل چه ډيرډيروؤ، اودَدى امت عمرونه كم وؤ، نوكه دوئ په نيك عملونوكښې دَهغوئ برابرې كول غواړى نو ناممكنه ده، پدى باندى حضور ﷺ سره غم شو، پدى داسورة نازل شو، بعضِ رواياتو كښې دى چه نبى اكرم عليه السلام دَبنى اسرائيلودَيوكس تذكره اوكړه چه دَزرومياشتو پورى ئى دَ الله ﷻ په لاره كښې جهادكولو، صحابه كرام رضي الله عنهم ورته اوپسخيدل نو الله ﷻ داسورة نازل كړو، يو روايت كښې دى چه حضور ﷺ بنى اسرائيلوكښې دَڅلوروحضراتوتذكره اوكړه، حضرت ايوب عليه السلام، حضرت زكريا عليه السلام، حضرت حزقيل عليه السلام، حضرت يوشع عليه السلام چه اتيا (۸۰) كاله پورى دَالله ﷻ په عبادت كښې مشغول وؤ، اودَسترګى دَرپ برابرئ نافرمانى نه وه كړې، پدى صحابه كرام رضي الله عنهم حيران شول نوداسورة نازل شو (روح، قرطبى وغيره).

إِنَّآ	أَنزَلۡنَٰهُ	فِي	لَيۡلَةِ	ٱلۡقَدۡرِ ۝١	وَمَآ	أَدۡرَىٰكَ	مَا	لَيۡلَةُ	ٱلۡقَدۡرِ ۝٢
بيشكه	مونږنازل	كړيدې	قرآن په	شپې دقدركښې	اوڅه	پته ده	تاته	چه څه ده	شپه دَقدر

لَيۡلَةُ	ٱلۡقَدۡرِ	خَيۡرٞ	مِّنۡ	أَلۡفِ	شَهۡرٖ ۝٣
شپه	دَقدرچه	ده، غوره	دې عبادت	دَهغې	زروماشتونه

﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ ﴾ دى آياتونو كښې دَقرآنِ مجيد عظمت ذكر كيږى، ضمير منصوب قرآن ته راجع دې، اګر چې ماقبل كښې ئى ذكرصراحتاًنشته دې اوديكښې دَقرآن عظمت شان طرفَ ته اشاره ده، چې دادومره عظيم الشان كتاب دې چې دې دَپاره مرجع ضرورت نشته، بلكه هر

چاپه ذهن کښې حاضر دي مراد دَنزول نه په ليلة القدر کښې دَلوح محفوظ نه اسمان ددنيا ته نازل دی دفعةً واحدةً، يعنی قرآن پاک دَلوح محفوظ نه ددنيا په اسمان پدی شپه کښې نازل شوې دې ، او بياحسب الضرورت (۲۳) کاله کښې زمکې ته نازل دې، يامراددَنزول نه ابتداء دَنزول ده يعنی دَقرآن پاک دَنزول ابتداء مونږپه دی شپه کښې کړيده

﴿فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ "قدر" يا پمعنی دَتقديرسره دې، نودې شپې ته ليلة القدرځکه وائی چه دی کښې تقادير دَمخلوقاتو دَبوکال فرشتوته حواله کيږی، يا "قدر" پمعنی دَعظمت اوشرافت دی، نودې شپې ته ليلة القدرځکه وائی چه څوک پدی شپه کښې نيک عمل کوی هغه عندالله قدرمند اوعزت مندګرځی، ياپدی شپه کښې قدرمندکتاب نازل شويدې، په واسطی دَقدرمنی فرشتی، په قدرمند پيغمبر دَ امت قدرمندلپاره ، ياقدرپمعنی دَتنګ والی دې، ځکه چه زمکه پدی شپه دَملائکو دَنزول بوجه تنګه شی (روح المعانی)

﴿ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴾ يعنی دَ زرو مياشتو دَ عبادت چه څومره ثواب دې دَهغی نه زيات شب قدر کښې دَ عبادت کولو ثواب دې، هغه زر مياشتی چه شب قدر پکښې نه وی، دَ زر مياشتو نه تقريبًادری اتيا (۸۳) کاله څلورمياشتی جوړيږی.

تَنَزَّلُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	وَالرُّوحُ	فِيهَا	بِإِذْنِ	رَبِّهِمْ	مِّنْ	كُلِّ	أَمْرٍ ﴿٤﴾
نازليږی	ملائکی	اوجبرئيل امين	پدی .کښې	په اجازت	دَرب	خپل،لپاره	دَهرکارمقرر،	
سَلٰمٌ		هِيَ	حَتّٰى	مَطْلَعِ	الْفَجْرِ ﴿٥﴾			
داشپه	دَسلامتئ	ده،	ترختلو	دَصباپورې	ده.			

﴿تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ﴾ يعني دادومره مبارکه شپه چه فرشتی اوجبرئيل پدغه شپه دَ اسمان نه زمکی ته راکوزيږی، مؤمنانوباندی سلام کولولپاره اودَهغوئ عبادت کتلولپاره، بعض وائی چونکه پدی شپه کښې دَعبادت ديرثواب دې نودوئ هم دَعبادت لپاره را کوزيږی، نو دی کښې ترغيب دې انسان ته دَطاعت.

﴿بِإِذْنِ رَبِّهِم﴾ متعلق دې دَ﴿تَنَزَّلُ﴾ پورې، يامحذوف پورې ای متلبسين باذن ربهم، يعنی اللهﷻپه امرسره راکوزيږی، دې کښې هم دَدی شپې فضيلت ته اشاره ده.

﴿مِّن كُلِّ أَمْرٍ﴾ من یاپمعنی دَلام تعلیلیه دې. متعلق دې د تنزل ﴾پورې. نومطلب دادې چه فرشتې دَهغې کارلپاره راکوزیږی چه هغه مقررکړې شوې وی دراتلونکی کال پورې. ب من پمعنی دَباء دې، ای تنزل بکلّ امرٍ. مراددامرنه هرخیراوبرکت دې. یعنی هرخیر اوبرکت څان سره راوړی.

﴿سَلَٰمٌ﴾مصدر دې پمعنی دَ سلامة. خبرمقدم دې او﴿هِیَ﴾ مبتداء دې. یعنی دا شپه دَ سلامتیٔ ده دَ هر شر نه. یا داچه ټوله شپه دَملائکودَطرفه په مؤمنانو باندی سلام کیږی.

﴿حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ﴾جارمجرورمتعلق دی په﴿سَلَٰمٌ﴾پوری. غایه ده دَسلامتیٔ. یعنی دَ دې شپې سلامتی ترصباختلوپوری جاری وی، دانه چه دَشپې څه خاصه حصه کښې دابرکتونه وی اوپه څه حصه کښې نه وی،

یاوقف په ﴿سَلَٰمٌ﴾ دې، خبردې دَمبتداء محذوف او﴿هِیَ﴾ مبتدادې. او﴿حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ﴾ خبردې.

نودې سورت کښې دَلیلة القدر فضیلت متعدد وجوهو سره بیان شو:

(۱)دَقرآن نزول پکښې شوې دې.

(۲)استفهام سره "وماادراک ما لیلة القدر"چې دادَتفخیم دَپاره دې.

(۳)الله ﷻ ورته زرو شپونه بهتره شپه اوئیل.

(۴)فرشتې پکښې راکوزیږی.

(۵)الله ﷻ ورته سلام وئیلی دې.

(۶)بله داچې مکمل سورت الله ﷻ په قرآن کښې دَدی په مدحه کښې نازل کړو، نو دا یواځې مستقل اوغټ فضیلت دئ.

ركوعاتها (١) **سورة البينة مدنية** آياتها ٨

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډیر رحم کوونکی دی شروع کوم

ترتيبها حسب التسلسل (٩٨) وحسب النزول (١٠٠) دى

نزلت بعد سورة الطلاق وقبل الحشر

ربط: ماقبل سورة کښې دَقرآن دَعظمت بیان وو دې سورة کښې دکفارو او مشرکانو په عناد شکوه ده، چه دَداسې عظیم الشان کتاب نه اعراض کوی.

خلاصه: ابتداء کښې دَاهل کتابو او مشرکانو په عناد شکوه ده. درمیان کښې تخویف اخروی دې، آخر کښې بشارت دې (تمت)

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ
نه دی هغه کسان چه کفرئی کړیدی دَاهل کتابونه (یهود نصاری) او مشرکان پریخودونکی (خپل دین لره)
حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝١ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢ فِيْهَا
تردی چه راشی دوئ ته دلیل واضحه چه رسول دې دَطرفه دَالله جل شانه، لولی (پدوئ) صحیفی پاکی (قرآن) پدی کښې
كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ
احکام دی برابر او اختلاف ندې کړې هغه کسانو چه ورکړې شوو ورته کتاب (اهل کتاب) مګرورستودَدینه
مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ
چه راغلو دوئ ته دلیل واضح حال داچه حکم نه وو کړې شوې دوئ ته په توراة، انجیل کښې مګرداچه عبادت دې کوی دَالله جل جلاله
مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ
چه خالص کونکی به وی الله جل جلاله ره دَدین مائله به وی (دَشرک نه) او قائموی به مونځ اوورکوی به زکوة

وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝

اودا ماموراتدین برابردي

﴿ لَمۡ يَكُنِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾داشکوه ده دکافرانونه ،چې دوئ جهالت په تورو تیارو کښ پراته وؤ ،نوالله ﷻ عظیم پیغمبرراولیږلو،عظیم الشان کتاب ئې ورکړو،اوپاکیزه احکامات اوتعلیمات ئې ورکړل، نو دوئ باوجود دعلم نه محض دَ حسد اوعناد په وجه دَهغې نه انکار اوکړو.

﴿مُنفَكِّينَ ﴾ اي تارکین کفرهميعنی دوئ ټول په خپل کفر باندې مضبوط وؤ اوهغه ئې نه پریخودلو، ﴿حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ ﴾تردې چې الله ﷻ پیغمبر اوکتاب ورته راغې نو څنو ایمان راوړلو اوځنې بدبخته بیاهم په خپل کفر کښ پراته دي. البينهنه مراد نبی کریم ﷺ دې﴿رَسُولٞ مِّنَ ٱللَّهِ ﴾دابدل دې دَ البينه نه . ﴿صُحُفٗا مُّطَهَّرَةٗ ﴾نه مراد قرآن مجید دې چې دَهرعیب او نقص نه پاک دې ﴿فِيهَا كُتُبٞ قَيِّمَةٞ ﴾بل وصف دې دَقرآن "کتب"په معنی دَاحکام سره دې او "قيمة"په معنی دَ "مستوية" او "محكمة"سره دې یعنی پکښ پاکیزه محکم احکامات دی.

﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ ﴾دیکښ دَهغه خلقو مذمت بیان دې چې بینه راتلو نه ورستوئی بیا کفرکړې دې،چې دوئ خه دَعلم باوجود محض حسد اوعناد په وجه انکار اواختلاف کړې دې.

فائده: دَسورت البينه داابتدائی آیاتونه دَقرآن پاک دَمشکل ترین مقاماتونه دی،ځکه چې دلته دآیت په ظاهر باندې ناقص علم په بنیاد ځلورسوالات راځی:

(۱)اول داچې ﴿لَمۡ يَكُنِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾ او﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ﴾کښ ظاهر تعارض دې ځکه چې اولنی آیت نه معلومیږی چې دوئ کفر منتهیٰ په "بينة"باندې کیږی او دَ "بينه"راتلو نه ورستو بیا کفر نشته،ځکه چې دلته﴿حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ﴾ذکر دې، او"حتی" دَخپل مابعد دَمقابل نه

مغائرت. تقاضه کوی .اوبل طرف ته د ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ﴾ نه ښه په صراحت سره معلومیږی.چې دوئ "بینة" راتلو نه ورستو کفر کړې دې.

(۲) ﴿حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ﴾کښ حتی نه ورستو"ان"ناصبه مقدردې.اودافعل مضارع په مستقبل سره خاص کوی،نودینه خوداثابتیږی چې دَ "بینة" ظهور به مستقبل کښ کیږی. حالانکه دې مصداق خونبی کریم ﷺ دې او دَ هغوئ بعثت خو شوې وو

(۳) اول آیت کښ دَمشرکینو اواهل کتابو دواړو ذکر دې چې ﴿مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾او دویم آیت کښ صرف دَاهل کتابو ذکردې،چې ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ﴾، دې څه وجه ده؟

(۴) څلورم داچې اهل کتابو خودَنبی ﷺ بعثت نه مخکښ اختلاف کړې وو لکه دَقرآن په ډیرو آیاتونو کښ دَدې ذکر شوې دې،لکه: وآتيناهم بينٰت من الامر، فما اختلفو الا من بعد ما جاءهم العلم بغياً بينهم (الزخرف) فما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ماجاءهم البينٰت(البقره) نوبيادَدې څه مطلب دې چې رسول کریم ﷺ راتلونه ورستو دوئ اختلاف اوکړو؟

مفسرینو دَخپل خپل ذوق دَدې **مختلف توجیهات** کړې دی:

(۱)څنی مفسرینو داتوجیه کړې ده چې"حتی"في الجمله مغائرت تقاضه کوی اوهغه ئې دلته ثابت کړې دې، چې دَ "بینة"راتلو نه مخکښ ټول په کفر کښ وو،او "بینة"راتلو نه ورستو بیا داحال نه وو، بلکه څنو ایمان راوړلو اوځنې کفر باندې قائم پاتې شو،اوکوم چې کفر باندې قائم پاتې شوې وو ، نو دَ هغوئ دَ کفر سبب په ومانفرق الذين اوتوا الكتاب کښ بیان شو. نو دې توجیه مطابق دَڅلورو نکاتو جواب داسې کیږی:

(۱)اول آیت دَدې تقاضه هډو سره کوی نه چې بینه راتلو نه ورستو دوئ ټولو ایمان راوړې دې،بلکه في الجمله دَمغائرت تقاضه کوی چې څنو ایمان راوړلو اوځنونه راوړلو.

(۲)دویمې نکتې جواب دا شو چې حتی تاتيهم مجازاپه معنی دَ حتی اتتهم، سره دې.

(۳)دریمې نکتې جواب داشوچې دلته اهل کتابو به طور خاص تذکره اوشوه اومشرکین - پکښ ضمنا شامل دی، څکه دوئ اهل علم وو چې دوئ باوجود دَعلم نه اختلاف اوکړو

نومشركين چې هغوئ جهلاوؤ. اوامور سماويه كښې خصوصاً ددوئ متبعين وؤ نو هغوئ خوبه پطريق اولى ددې مخالفت كړې وى

(۴)څلورمې نكتې جواب دادې چې قرآن باندې ايمان راوړل يوطرف ته ددين حق اتباع وه نوبل طرف ته ددوئ سابقه اختلافاتوخاتمه وه. نوچې دوئ ايمان رانه وړلو نو دوئ دهغې اختلافاتوتجديد اوكړو ورستو ددينه چې دهغې خاتمې اسباب موجود شوى وؤ

(۲)مفسرينو يوجماعت ددې توجيه داسې كړې ده چې "لم يكن الذين كفروا"كښې د كفارو دعوه نقل ده به طور حكايت،اوپه "وما تفرق الذين اوتواالكتب"كښې ددې ابطال دې. تفصيل ئى دادې چې اولنى آيت كښې الله ﷻ ددوئ دعوى ،دوئ باندې دتعريض په طور،نقل كوى . چې داهغه خلق دى چې نبى آخر الزمان بعثت نه مخكښې ئى دا لافې كولې چې كچرته دده بعثت اوشو، نوموږ به كفر پريګدو اوپه ده به ايمان راوړو اوپه دويم آيت وماتفرق الذين كښې ددې ابطال اوشو چې كله نبى آخرالزمان مبعوث شو نوايمان راوړل خو پريګده دوئ ورسره حسد اوعناد شروع كړو دمشركينواواهل كتابو داقول اوپه دې ردقرآن كښې مختلف ځانو كښې ذكر دې مثلا مشركينو په باره كښې راځى واقسموا باالله جهد ايمانهم لئن جائهم نذير ليكونن اهد من احدى الامم،فلما جائهم نذير مازاد هم الا نفورا ، اواهل كتابو په باره كښې سورت البقره كښې راغلى دى چې وكانوا من قبل يستفتحون على الذين كفروا،فلما جاءهم ماعرفوا كفروابه .

دې توجيه مطابق داولنو دوه سوالونو جواب دا شو چې دلته اولنې آيت به طور حكايت د هغوئ كلام معنى نقل ده،نودې اعتبار سره ئى ورستو كلام سره تعارض هم نه راځى،ځكه چې قائلين بدل دى اومستقبل زمانه مراداغستلو كښې هم څه خرابى نشته.اوباقى دوؤ سوالونو جواب هغه دې چې مخكښې توجيه كښې مذكور دې.

(۳)ابن عاشور رحمه الله هم دلته يو عمده توجيه كړيده چې دهغې حاصل دادې چې لم يكن الذين او وماتفرق الذين دوه جداجدا مستقل ردونه دى،اول كښې رد په مشركينو اواهل كتابو دواړو باندې دې ، او ديكښې د"بينة" نه مراد بنى كريم ﷺ دې، او دا د دوئ قول وعمل كښې د تضاد بيان دپاره به طور حكايت نقل شوې دې، اومقصود ترينه توبيخ دې په ايمان نه راوړلو باندې، چې تاسو هغه خلق نه يئ چې وئيل مو موږ ايمان نه راوړو ترسو چې موږ ته "بينة" نه

وی راغلی؟اوچې بینه راغله نو بیا ئی ولې مخالفت کوئ؟ اودوېم آیت کښې خاص په اهل کتابو باندې رد دې اودیکښې د بینة نه مراد حضرت عیسی ﷺ دې. او مقصود ترینه د دوئ ضد و عناد بیان دې.چې دوئ ته ددینه مخکښې هم بینه راغلې وه.دحضرت عیسی دبعثت وعده یهودوسره کړې شوې وه . خوچې کله مبعوث شو نوباوجود دعلم محض دعناد په بنیاد دوئ اختلاف اوکړو دې توجیه مطابق دخلوروسوالاتو جوابات بالکل واضح دی تفصیل ته ئی ضرورت نشته. في الاية توجيهات أُخَر تركناها مخافة التطويل

﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا﴾دیکښې اهل کتابو یهودو او نصاری عنادوضاحت دې چې دوئ ته مونږ تورات اوانجیل کښې بس دااحکامات ورکړی وو چی یوداللهﷻ عبادت کوئ. هغه سره څوک شریک مه ګرځوئ، مونځ قائم کوئ، اوزکات ورکوئ.اوقرآن مجید کښې هم ددې حکم دې اونبی کریم ﷺ هم ددې تعلیم ورکوی.دې باجود چې دوئ ایمان نه راوړی نو داصرف عناد دې.﴿مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ﴾خالص اوصرف دالله ﷻ طاعت اوعبادت به کوئ. ﴿ حُنَفَآءَ﴾ جمع د حنیف ده،یعنی مائله دټولو عقائدوباطله ؤنه.

﴿وَذَٰلِكَ﴾اشاره "الا" نه بعد مذکور اوامرو ته ده. ﴿ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴾ القيمة نه مراد شدید الاستقامة دې اودا صفت دې دموصوف محذوف اي دين الملة القيمة او دين الكتب القيمة او یا اضافت شویدې دموصوف خپل صفت ته اي الدين القيم او تاء په القيمة کښې یادپاره د مبالغی ده اویادپاره دتانیث ده، خو الدین په معنی "الملة"سره دې.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ

بی شکه هغه کسان چه کفرئی کړیدې داهل کتابونه اومشرکانونه دوئ به په اوردجهنم کښې وی همیشه به وی

فِيهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ شَرُّ ٱلۡبَرِيَّةِ ۞ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ

په هغی کښې.داخلق هم دوئ بدترین خلق دی په مخلوقاتوکښې.بی شکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړیدې

وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ خَيۡرُ ٱلۡبَرِيَّةِ ۞ جَزَآؤُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ

اوعملونه ئی کړیدی نیک داخلق هم دوئ بهترین خلق دی په مخلوقاتوکښې.بدله ددوئ په نیزدرب ددوئ

جَنّٰتُ عَدۡنٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَاۤ اَبَدًا ؕ رَضِیَ اللّٰهُ
جنتونه دهمیشه اوسانې دی چه بهیږی به لاندی دهغی نه نهرونه،همیشه به وی به هغی کښی همیشه راضی به وی الله ﷻ
عَنۡهُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنۡ خَشِیَ رَبَّهٗ ۝۸
ددوئ نه اودوئ به راضی وی دهغه نه،دادرجه دهغه چاده چه بریدلې وی درب خپل نه

﴿اِنَّ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا﴾تخویف اخروی دې ،یهودونصاریٰ اومشرکینوته چه دوئ به همیشه په اوردجهنم کښې وی،اودوئ په ټولومخلوقاتوکښې بدترین مخلوق دی.

﴿اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا﴾بشارت اُخروی دې مؤمنانوته،چه ددوئ اُخروی ژوندبه په ښه نعمتونوکښې وی،اوپه ټولومخلوقاتوکښې غوره مخلوق دی.

﴿رَضِیَ اللّٰهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡهُ﴾یعنی الله ﷻ ددوئ نه راضی دې اوددوئ دالله نه راضی دی.﴿ذٰلِكَ﴾ یعنی دامذکوره جزااورضاداالله ﷻ دهغه چاده چه دخپل رب نه هرحال کښې یریږی.

ركوعاتها (١)	سورة الزلزال مدنية	اياتها (٨)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٩٩) وحسب النزول (٩٣)

نزلت بعد سورة النساء و قبل الحديد

ربط: ماقبل سورة کښې شکوه وه په عناد دَ کفارو، دې سورة کښې ورته تخویف اخروی دې.

اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۙ﴿۱﴾ وَاَخۡرَجَتِ الۡاَرۡضُ اَثۡقَالَهَا ۙ﴿۲﴾ وَقَالَ
کله چه اوخوزولې شی زمکه‌ښه سخت‌خوزولودَی سره.اوراوباسی زمکه بوجونه خپل اواوبه وائی
الۡاِنۡسَانُ مَا لَهَا ۚ﴿۳﴾ يَوۡمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخۡبَارَهَا ۙ﴿۴﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوۡحٰى لَهَا ﴿۵﴾
انسان څه شویدی دی لره.پدغه ورځ به بیانوی خبرونه خپل.په سبب دَدی چه رب ستاحکم کړیدې دیته
يَوۡمَئِذٍ يَّصۡدُرُ النَّاسُ اَشۡتَاتًا ۙ لِّيُرَوۡا اَعۡمَالَهُمۡ ﴿۶﴾
پدغه ورځ به راځی خلق ډلی ډلی‌دَدی دپاره چه اووینی بدله دَعملونوخپلو
فَمَنۡ يَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرًا يَّرَهٗ ﴿۷﴾ وَمَنۡ يَّعۡمَلۡ
پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه دَیوی ذری نیک.نواوبه ئی وینی ثواب دَهغې اوڅوک چه عمل کوی
مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ﴿۸﴾
به اندازه دَیوی ذری بد.نواوبه ئی وینی(سزادَهغې)

﴿اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ﴾ مراد دَزلزلې نه په نیز دَبعض مفسرینو هغه ده چه نفخه اولی په وخت به راځی، چه دی سره به عمارتونه، غرونه وغیره هیڅ پاتی نشی، هموارمیدان به شی. اوځنی مفسرین فرمائی چې دینه مراد نفخه ثانیه ده، چې دینه ورستو مړی ژوندی کولې کیږی.

﴿زِلْزَالَهَا ﴾مفعول مطلق دي.دپاره دتاکید . اي زلزالها اللائق هابعنی داسې به نې اجرفوی څنګه چې پدې ورخ ددې جرقول مناسب وی لکه عرب وائی. اکرم العالم اکرامهیعنی دعالم شیان شان اکرام اوکه

﴿ وَأَخْرَجَتِ ٱلْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴾جمع دثقل ده.مرادورنه مړی دی اودغه شان نوری دفینې. دا به دنفحه ثانیه په وخت کښ وی.مسلم شریف حدیث مفهوم دې چې زمکه به خپلې تکړې دسرواوسپینو زروباهر ته راوباسی قاتل به راشی اوبه وائی.چې اوه.مادې دجهی نه قتل کړې ؤو قطع رحمی کونکې به راشی اوبه وائی چې اوه!مادې دوجهی نه قطع رحمی کړې وه.غل به راشی هغه به داسی وائی بیابه ټول داخزانې داسی پریږدی اوڅه به ترینه نه اخلی

﴿وَقَالَ ٱلْإِنسَـٰنُ ﴾یعنی انسان به چې دامنظر اګوری نوحیران به پاتی شی اوډیر په تعجب سره به وائی چې دې زمکې له څه چل شوې دې؟

﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ ﴾یعنی پدغه ورخ به زمکه خپلې خبری خلقوته بیانوی.انسان چه څه عمل کړې وی که خیروی که شرهغه ټول به ښکاره کوی.الله ﷻ به ورته حقیقةً دخبرکولو طاقت ورکړی

په حدیث کښ دی دابوهریره ﷺنه روایت دې چه حضور ﷺداآیت کریمه﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴾اولوستلو .بیائی اوفرمائیل آیاتاسوته پته ده چه څه دی خبرونه دَدی، صحابؤعرض اوکړوچه الله ورسوله اعلم،دینه پس ئی اوفرمائیل چه دَدی خبری دادی چه ګواهی به ورکوی په هرسړی اوښځی باندی چه څه ئی درباندی کړی وی،وائی به چه دا دا کار ئي په دی په دی ورځی کړې وؤ(ترمذی).

﴿بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴾باء سببیه ده،یعنی زمکه به هرڅه ځکه بیانوی چه الله ﷻ به ورته حکم کړې وی.

﴿يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ ٱلنَّاسُ﴾دينه مراد يادَقبرونو نه موقف اوميدان حشرطرف ته راتلل دی،
نودې صورت کښې ليروا اعمالهم نه مراد اعمال نامې ليدل دی،ياحساب کتاب نه فارغيدلو نه
ورستو تګ مراد دې اودې صورت کښې ليروا اعمالهم نه مراد داعمالونتيجه ليدل دی.

﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾تفصيل دې،دَ﴿ لِّيُرَوْا﴾چه چاذره برابرنيکی کړی وی دَهغی
بدله به ورته هم ميلاويږی اوچاچه ګناه کړې وی ذری برابردَهغی بدله به هم ورته ورکولې
کيږی.

دلته داسوال نشی واريدلې چې داآيت عام اومطلق دې چې چاځه خيراوشرکړې وی،هغې
بدله به ورته هم هغه شان ميلاويږی حالانکه مؤمن که ګناه اوکړی اودَهغې نه توبه اوباسی
نوبياخوورته دهغې سزا نه ميلاويږی،دغه شان کافر که ډيرې نيکئ اوکړی خوآخرت کښې
ورته دهغې ثواب اواجر نه ميلاويږی؟جواب دادې چې داپه هغه صورت کښې دې چې
خيراوشر آخرت ته پاتې هم وی،اومذکوره صورتونو کښې خيراوشر پاتې نه دې ځکه چې ګناه
په توبه کولو اودَحق تلافی اواداتيګی سره ختم شو،اوپاتې نشو نوځنګه ورله دې سزاورکړې
شی.دغه شان دکافر ايمان نه راوړلو په وجه دَهغه نيک اعمال حبط شو اوآخرت ته پاتې نشو
نوځنګه درله پرې اجر ورکړې شی«بيان القرآن»

ركوعاتها (۱)	سورة العاديات مكيّة	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۰) وحسب النزول (۱۴۰) دي

نزلت بعد العصر و قبل الكوثر

ربط: ماقبل سورة کښې تخويف اُخروی وؤ په عناد د کفارو باندی، دی سورة کښې شکوه ده په ظلم دَ کفارو باندی، چه څومره دَ الله ﷻ ناشکرګزاره دی.

خلاصه: ابتداء نه آيت (۶) پورې بيان دَ مرض دي، چه انسان دَ خپل پروردګار ناشکره اونافرمانه دي، آيت (۷، ۸) بيان دَ سبب دَ مرض دي چه دَ ده دَ ناشکرئ سبب مال ودولت سره محبت دي، بيا تر آخره علاج مرض دي، (تمت).

وَالْعٰدِيٰتِ	ضَبْحًا ①	فَالْمُوْرِيٰتِ	قَدْحًا ②
قسم دي په هغه اسونو تيز زغليدونکو په هوکيدلو سره، بيا قسم دي په هغه اسونو چې بسرکی اوچتونکی دی په خپوو هلو سره			
فَالْمُغِيْرٰتِ	صُبْحًا ③	فَاَثَرْنَ	بِهٖ نَقْعًا ④ فَوَسَطْنَ
بيا قسم دي په هغه آسونو چې حمله کونکی وی په سحر کښې بيا پورته کوی پدې منډو وهلو سره دوړه. پس مينځ کښې			
بِهٖ جَمْعًا ⑤			
ورننوځی پدغه وخت کښې په جمعې (لښکر) دَ دشمن کښې.			

﴿وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا﴾ دا دري قسمونه دی په آسونو اودهغې مختلفو صفاتو باندې دَ پاره دَ استشهاد په دې خبرې چې انسان دَ خپل رب ډير ناشکره دي.

﴿وَالْعٰدِيٰتِ﴾ دا اول قسم دي دَ "عدو" نه مشتق دي منډې اوتيز زغليدو ته وائی، او موصوف ئی محذوف دي چې هغه "الخيول" دي، يعنی قسم دي په هغه آسونو چې تيز زغليدونکی دي. ﴿ضَبْحًا﴾ ضبح هغه آواز ته وائی چې منډې په وخت کښې دَ اس سينې نه

را اوخی، او "اح اح" کوی

﴿ فَٱلْمُورِيَٰتِ ﴾ دویم قسم دې ایراء نه مأخوذ دې اور اوباسلو او بسرکی اوچتولو ته وائی، ﴿قَدْحًا﴾ وهلو او مرلو ته وائی، یعنی هغه اسونه چه کانړی جنه زمکی باندی تیزئی سره تلو وخت کښې خپلی سُوی (نوکونه) کانړوسره جنګوی. نو دَ هغی نه اوراو بسرکی پورته کیږی.

﴿فَٱلْمُغِيرَٰتِ صُبْحًا ﴾ دریم قسم دې چې حمله اوغارت ګری کوی په وخت دَسحر کښې، اودَ سحر وخت تخصیص دَ عربو رواج په وجه اوشو، ځکه چې عربو عادت وؤ چه دَ سهار په وخت کښې به ئې په دشمن حمله کوله، چه دشمن ته پته اونه لږی.

﴿فَأَثَرْنَ بِهِۦ﴾ دَ "اثارة" نه مشتق دې اوچتولو اوپورته کولو ته وائی، ﴿نَقْعًا﴾ غبار ته وائی. ﴿ فَوَسَطْنَ بِهِۦ ﴾ وسط په مینځ کښې ورننوتلو ته وائی ﴿جَمْعًا ﴾ نه مراد دَدشمن جماعت دې یعنی دا آسونه غبار اوچت کړی اودَدشمن په صفونو مینځ کښې ورننوځی.

﴿بِهِۦ ﴾ ضمیر مرجع په باره کښې دواړو آیتونو کښې څو احتماله دی:

(۱) دواړو آیتونو کښې ئې مرجع "عدو" یعنی منډه ده، یعنی خپلو منډو سره دوړه اوچتوی او په منډه منډه دَدشمن په صفونو ورننوځی.

(۲) دواړو آیتونو کښې دَضمیر مرجع ﴿صُبْحًا﴾ دې یعنی سحر وخت باوجود ددینه چې پرینه وریدلې وی اوخاوره ناسته وی، خو دا آسونه په دومره تیز رفتاریٔ سره زغلی چې پدې وخت کښې ګردې اوچت کړی اوددشمن په صفونوورننوځی.

(۳) اول ضمیر "عدو" ته راجع دې دویم "نقعا" ته راجع دې یعنی منډوسره دوړې ګردې اوچتې کړی اوبیا په دې ګردو کښې په دشمن حمله اوکړی.

(۴) اول ضمیر "ضبحا" ته او دویم "نقعا" ته راجع دې، یعنی سحر کښې ګردې جوړی کړی او بیا په دې ګردو کښې په دشمن حمله اوکړی.

إِنَّ	الْإِنْسَانَ	لِرَبِّهِ	لَكَنُودٌ ۝	وَإِنَّهُ	عَلَىٰ	ذَٰلِكَ	لَشَهِيدٌ ۝
بې شکه	انسان	دخپل رب	خامخاناشکره دي	اوبې شکه	انسان پخپلې ناشکرئ		خامخاګواه دي

وَإِنَّهُ		لِحُبِّ	الْخَيْرِ	لَشَدِيدٌ ۝	
اوبې	شکه	دي په	محبت دمال کښ	ډيرسخت	دي

﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ﴾ جواب قسم دي، **او قسم اوجواب قسم کښ مناسبت** دادې چې ديکښ زجر دې انسان ته ، چې ده له داس په شان څناورنه عبرت اخستل پکاردی، چه هغه ته دهغه مجازی مالک وابنه او دانه ورکوی، نودې څومره دخپل مالک وفادار دي، چه کوم طرف ته ئې بوځي په تيزئ سره ځي، او دډيرې منډې په وجه هوکيږي، اوددشمن په جمع کښ ورننوځي ، خپل ځان قربانوي، حالانکه الله ﷻ دانسان حقيقي مالک دې اوډير زيات احسانات ئې پرې کړي دي اومسلسل کوي، خودې باوجود دې دهغه حکم منلوته تيار نه دې؟؟
د "کنود" په لغت عربي کښ ډيرې معنې بيان شوي دي(۱) نعمت ناشکری کونکې (۲)بخيل (۳) ګناه ګار (۴)اويو موقوف حديث کښ د"کنود" تفسير داسې بيان شوې دي الکنود الذي يمنع رفده وينزل وحده ويضرب عبده(الادب المفرد)يعني "کنود"هغه کس دې چې چاله څه عطيه نه ورکوی ، يواځې خوراک کوی، بل ځان سره نه شريک کوي.اوخپل خادم نوکر،اوغلام وهی،دې وجهې نه بعض مفسرينو ئې معنی انتهائی نافرمان سره کړې ده،چې دادې تولو معنو لره جامع ده.

﴿وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ﴾ای علی کنوده،يعنی انسان پخپلې ناشکرئ باندی ګواه دي،ياپه لسانِ حال سره څه دده حال دناشکرئ دي،ياپه لسانِ قال سره خوپه آخرت کښ

﴿وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ﴾ داديبمارئ سبب بيان دې چې هغه حب مال دي"انه" کښ ضمير منصوب انسان ته راجع دي "الخير"نه مراد مال دي لکه بل آيت کښ دخير اطلاق په مال شوي دي ان ترک خيرا الوصية(البقره)او﴿لَشَدِيدٌ﴾په معنی بخيل سره دي ،نودې تقدير باندې"لام" په"لحب الخير" کښ لام تعليل دې يعنی انسان دمال محبت په وجه ډير بخيل اوکنجوس دي ،

حقوق نه اداکوی،یا "شدید" خپلی ظاهری معنی کښ دې،یعنی قوی اوسخت،او دې تقدیر باندې لام په معنی د"في"سره دې،یعنی انسان دمال په محبت کښ ډیر پوخ اوکلک دې

اَفَلَا	يَعْلَمُ	اِذَا	بُعْثِرَ	مَا	فِي	الْقُبُوْرِ ﴿٩﴾	وَحُصِّلَ	مَا
آیادې نه پوهیږی پدی چه کله راپورته کړی شی هغه مړی چه په قبرونوکښ دی.اوښکاره کړیشی هغه پټی خبری								
فِي	الصُّدُوْرِ ﴿١٠﴾	اِنَّ	رَبَّهُمْ	بِهِمْ	يَوْمَئِذٍ	لَّخَبِيْرٌ ﴿١١﴾		
چه په زړونوکښ دی.بی شکه رب دَدوئ پدوئ باندی پدغه ورځ خامخاخبرداردې								

﴿أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ﴾دې آیاتونو کښ دَبیمارئ علاج بیان دې،چې هغه دَ آخرت یادول دې، یعنی انسان له هروخت دَدې خبرې استحضار پکاردې چې څمارب څمادَهر هر حالت نه خبر دې، څه به مړکیږم ،بیابه ژوندې کیږم،اوخپل رب مخکښ ته به پیش کیږم،هغهٔ به څمانه دَزرې زرې حساب اخلی.

﴿وحصل﴾پمعنی دَ اظهار او دَ جمع دې، یعنی دَزړه اعمال به جمع اوظاهر کړی اوحساب به ترینه واغستې شی نوظاهری اعمال په څه کښ دی!؟ ﴿إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ﴾یعنی الله ﷻ دربار به دَفیصلې لګیدلې ئی اودَهر بنده هر هرعمل به ورته پته وی اودَهغې مطابق به فیصله کوی.

ركوعاتها (۱)	سورة القارعة مكيّة	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۱) وحسب النزول (۳۰)

- نزلت بعدسورة قريش وقبل القيامة.

ربط: ماقبل سورة کښې شکوه وه کافرانو ته په ناشکرئ دَهغوئ. دی سورة کښې ورته تخويف اخروی دې چه ګرم اوردَجهنم ته به داخليږي.

اَلْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝ يَوْمَ
هغه ټکونکې څيز،څه څيزدې دغه ټونکې،څه پته ده تاته چې څه دې داټکونکې په هغه ورځې
يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۝ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۝
چه شي به ټول خلق په شان پتنګانوخواره واره‌اوشی به غرونه پشان دَرنګ داری وړئ جداجداکړې شوی

﴿اَلْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ﴾ قارعه نوم دې په نومونودَقيامت کښې،قارعه ورته ځکه وائی چه زړونه دَخلقو به پخپلو اهوالوسره ټکوئ،بيدار وی،دَعذاب الهی نه به کافران خبره وی ، دَ قرآن دا اسلوب دَ دې حادثی هولناکئ طرف ته اشاره کوی چې داخه داسې واقعه نه ده چې سرې پرې سرسری تير شی، بلکه ډير هيبتناکه اوخوفناکه حادثه ده لهذا غورسره ئې احوال واوره.

﴿كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ﴾ په دغه ورځ به انسانان خواره واره پتنګانو په شان شی،پتنګانو سره تشبيه دَډيرو جهونه ورکړې شوې ده:(۱)کثرت کښې(۲)انتشارکښې(۳)بې بسئ اوضعف کښې(۴)بې اختياره يوطرف ته تلو کښې.

﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ﴾ عهن وړئ ته وائی،اوبعضو عهن رنګينې وړی سره خاص کړې دې.((المنفوش)) په معنی دَ المتفرق اجزاءه سره دې يعنی جداجداکړې شوې به وی،غرونو تشبيه وړئ سره دَخووجهی نه ورکړې شوې ده: (۱)رنګينئ کښې ځکه چې غرونه هم

مختلف رنگونو والاوی.(۲)سپک والی کښې(۳)تفرق دااجزوو کښې.یعني دا مضبوط اوکلک غرونه به داسې ذرې ذرې شي لکه چې وړئ چاجد اجدا کړی وي.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ
پس هغه څوک چه دروندشی تول دنیکوعملونودهغه نوهغه به وي په ژوندمزيدارکښې اوهغه څوک
خَفَّتْ مَوَازِيْنُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾
چه سپک شی تول دنیکوعملونودهغه نواستوګنه ددهٔ به هاویه کښې وي اوڅه پته دهٔ تاته چه څه سي دي هغه هاویه اورګرم دې دجهنم

﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهُ﴾ بشارت اخروی دې چه دقیامت په ورځ دچادنیکوعملونوتله درنه شی نوهغه په خوشحاله ژوندکښې وي، آیت سره متعلق څه مباحث سورة الاعراف(۸)کښې تيردي.﴿وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ﴾ تخویف اُخروی دې﴿فَأُمُّهُ﴾(۱) ام یاخپلی ظاهری معنی کښې دې او "هاویه" بمعنی د"هالکة" سره دې ، اي فامه هالكة ، چونکه موردبچې په درد درد یږی اوپه غم نی کړیږی، اودغه شان دهغه په خوشحالئ خوشحالیږی اوراحت اوسرور ورته میلاویږی، نو دې وجهې نه اهل عربو اسلوب دادې چې هغوئ دیوکس غم درد اوخوشحالئ بیان اوتعبیر د مور په درد اوخوشحالئ سره کوی، کلام عرب کښې د دې ډیرمثالونه دی لکه یو اعرابی «دیهاتی» دامام نه په مونځ کښې دا آیت واوریدلو واتخذالله ابراهيم خليلا(الله ﷻ ابراهیم خپل خلیل اوګرځو) نو ده اوئی وئیل لقد اقرت عین ام ابراهیم (اوس دابراهیم مورسترګی یخې شوی) دغه شان چاته مصیبت اوتکلیف اورسی نوعرب وائی: هوت امه ، نودلته هم مراد ددې سری هلاکت دی اوتباهی ده خو تعبیر ترینه کنایتاً دموربه هلاکت اوتباهئ سره شوې دې.

(۲)او داهم کیدیشی چې"ام" نه مجازی معنی "ماوی" او ټهکانه مراد وي، او"هاویه" نه مراد جهنم دې، "هاویه"اصل کښې مخ په کته ډوب ځائ ته وائی.اوداهم چونکه داووه زمکو لاندې ډوب دې نوځکه ورته "هاویه"وائی . بعض وائی"ام"معنیٰ دماغ ده،یعنی دماغ به ئي په هاویه کښې وي ځکه دې به ورته سردلاندی غورځولې کیږی(روح)

﴿مَا هِيَهْ﴾"ها" پکښې دسکتی لپاره ده په وقف کښې، اوپه حالت دوصل کښې ساقطه کیږی.

ركوعاتها (١)	سورة التكاثر مكيّة	آياتها (٨)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بېحده مهربان او ډېر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (١٠٢) وحسب النزول (١٦) دي

نزلت بعد الكوثر و قبل الماعون.

ربط: ماقبل سورتونو کښې تخويفات وؤاوس دې سورة نه دسورة الكوثر پورې بيا دتزهيد من الدنيا مضمون ذکر کيږي.

أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝٣
غافله کړئ تاسو فخر په ډيروالي تردې چه لاړئ قبرونو ته هرګزداسې مکوئ زرده چه تاسو به پوهه شئ
ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝٤ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ
بيا هرګزداسې مکوئ زرده چه تاسو به پوهه شئ. چرته هم داسې نه وه پکار . کچرته وې تاسو ته علم ، علم
الْيَقِيْنِ ۝٥ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ۝٧
د يقيني امرنو داسې به نه کولې) قسم دې چه خامخا به وينئ تاسو جهنم بيا به خامخا وينئ جهنم په ليدلو يقيني وسره
ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ۝٨
بيا به خامخا تپوس کيږي ستاسو نه پدغه ورځ په باره دنعمتونو کښې

﴿أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ ددنيا طلب انسان په غفلت کښې واچوی، خپله حقيقي کاميابي په ديکښې ګڼړي، اوټوله زندګي ئې مال ،دولت،جاه او منصب دطلب نه عبارت وي، حتی چې مر شي، او هر څه ترې پاتې شي، اوقبر ته لاړ شي، يوحديث کښې راځي چې نبی کريم ﷺ داآيت تلاوت کړو اوبيائې اوفرمائيل: يقول ابن آدم مالي مالي،وهل لک من مالک الا ما اکلت فافنيت اولبست فابليت اوتصدقت فامضيت يعنی بنی آدم وائي چې: څما مال، څما مال،دده مال

څه دي؟ بس دادي چې اوخوړو نوفنائې کړو ، واچولو نو زوړ ئې کړو . ې ئې صدقه کړو نو هغه ئې ځان دپاره مخکښې اولیږلو (مسلم، مسند احمد)

﴿حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ﴾ تردې چې مړه شوئ اوقبرونه ته لاړئ. حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله د دې آيت نه لطيف استدلال په بعث بعدالموت کړې دې، ميمون بن مهران رحمه الله فرمائي چې څه عمر بن عبدالعزيز رحمه الله سره ناست ووم، نو دا آياتونه ئې تلاوت کړل، الهاكم التكاثر حتى زرتم المقابر، بيا لږ ساعت خاموشه شو، او بيا ئې اوفرمائيل، يا ميمون ما ارى المقابر الازيارة و ما للزائر بد من ان يرجع الى منزله ، يعنى اې ميمون قبر يو زيارت گاه دې او زيارت کونکې به خامخا خپل اصل منزل ته ورينه خي. (ابن کثير) دې وجهې نه بعضو علماؤ ليکلى دي چې قبرباندې "آخرى آرام گاه" ليکل صحيح خبره نه ده

﴿كَلَّا﴾ ردعيه دې، يعنى دنيا دفخر اوقابل توجه شې نه دې اوآخرت د ، هيرولو امر نه دې

﴿سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ قبرته تلو سره به په تاسو داحقيقت کولاؤ شى ﴿ثُمَّ كَلَّا﴾ بيا ردع ده چې دنيا دفخر اوقابل توجه امر نه دې اوآخرت دغفلت والا امر نه دې ﴿سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ قبرته تللو سره به دادرته معلوم شى .

﴿كَلَّا﴾ دريم ځلې ردعه ده چې گورئ دنيا قابل فخر اوتوجه شې نه دې اوآخرت دهيرولو امر نه دې چې تاسوئې هير وئ .

﴿لَوْ تَعْلَمُونَ﴾ دا بيان دې د ردعې ، اوعلم اليقين نه مراد علم الامر المتيقن دې ، چې هغه آخرت دې ، يعني کچرته تاسو ته د هغه يقيني راتلونکي امر علم وې ، نو بيا به تاسو خپله دا فيصله کړې وې چې واقعي دنيا د فخر شې نه دې ، بلکه د آخرت غم پکار دې، او ياد "علم اليقين" نه مراد علم قطعي دې چې دلائل قطعيه نه انسان ته حاصل شى، يعني کچرته تاسو د لائل قطعيه اتباع کړې وې نو تاسو به په دې حقيقت پوهه شوې وې ،

﴿لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ﴾ ديکښې دماقبل مضمون مزيد تشديد اوتخويف اخروى دې چې په دلائلو قطعيو باندې هم ستاسويقين نه راځى، چې کله ورته حاضر شئ نوبيا به درته خپله يقين راشى اوهيڅ انکارگنجائش به درسره نه وى.

﴿ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا﴾ تكرار دَپاره دَتاكيد دي﴿عَيْنَ ٱلْيَقِينِ﴾نه مراد رؤيت مشاهد دي

﴿ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ﴾خطاب يا كفاروته دي چه الله ﷻ دنعمتونو ناشكرى كوى په سبب دَ كفر يا خطاب عام دي دَنعمتونونه مراد دَالله ﷻ ټول نعمتونه دى لكه صحت، فراغت، امن، خوراک څكاک، كور، سوراى، بى بى، وغيره.

ركوعاتها (١)	سورة العصرمكيّة	آياتها (٣)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دی شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٢٠٣) وحسب النزول (١٣)

نزلت بعدالانشراح و قبل العاديات

ربط: دی سورة كښې هم تزهيد من الدنيادي بطورترقی، او دَ كاميابئ څلوراصول ذكر كيږي. يعنی مال او اولاد په زياتوالی فخر مه كوئ، تاريخ دَزمانی پدی ګواه دی چه انسان په لويه خساره كښې دي، مګر هغه چه دا صفات پكښې پيدا شی ايمان، عمل صالح، ايمان محنت، اعمالو محنت.

جمعوا لكنوز لانفسهم وتركوها كما هيه   الاّ قبوراً دارِسة فيهاعظامٌ بالية

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
قسم دي په زمانی.چه بی شكه انسان خامخاپه تاوان كښې دي.مګرهغه كسان په تاوان كښې ندی چه مؤمنان دی
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾
اوعملونه ئی كړيدی نيک.اووصيت كوی يوبل ته دَايمان.اووصيت كوی يوبل ته دَصبر.

﴿ وَالْعَصْرِ ﴾ وخت دَمازيګرورنه مراددي، يادَمازيګرمونځ. بعضِ وائی زمانه دَحيات دَحضور ﷺ ورنه مراد ده، اولی داده چه مطلق زمانه ورنه مراد ده. قسم برائی استشهاد دي يعنی تاريخ انسانی په دی ګواه دي، چه انسان په نقصان كښې دي، چه خپل قيمتی عمر او سرمايه دَ عمرپه فانی څيزكښې خرچ كوی، مال جمع كوی او فخرپری كوی.

﴿إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ اول صفت د كاميابئ دي، چه ايمان ئی راوړي وی، دويم دا چه ﴿وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ ﴾ دريم ﴿وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ﴾ صاحب دَجلالين دَ حق تفسيرپه ايمان سره كړيدي، يعنی دَايمان او يقين محنت كوی، څلورم ﴿وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾ يعنی دَ اعمالو محنت كوی، دَمعاصيؤنه

منع کوی، امربالمعروف نهی عن المنکرکوی، دَصبرنه مراددری واړه اقسام دَصبردی. صبرعن المعصية، صبرعلى الطاعات، صبرعلى المصائب.

حضرت امام شافعی رحمه الله فرمائی چې انسانیت دکامیابئ اوهدایت دَپاره صرف داسورت هم کافی دې، حافظ ابن قیم رحمه الله په خپل کتاب مفتاح دارالسعاده کښ دَدې قول ډیر عمده انداز سره تشریح کړیده، فرمائی چې کمال ته رسیدلو دَپاره څلور مراحل دی:

(۱) حق پیژندل

(۲) حق باندې عمل کول

(۳) دَحق تعلیم اوتبلیغ کول.

(۴) بیا په دې درې واړو امورو باندې استقامت اختیارول،

نو «الذين آمنوا» کښ اولې مرحلې بیان دې، «وعملوا الصّٰلحٰت» کښ دَدیمې مرحلې بیان دې، «وتواصوبالحق» کښ دَدریمې مرحلې بیان دې، او «وتواصوا بالصبر» کښ دآخری مرحلې بیان دې.

ركوعاتها (۱)	سورة الهمزة مكيّة	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۴) وحسب النزول (۳۲)

نزلت بعد القيامة و قبل المرسلات

ربط :ماقبل سورة كښ تزهيدمن الدنيابيان وۇ،دى سورة كښ مال جمع كونكواومال باندى اعتماد كونكوته تخويف أخروى دې.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝ الَّذِيْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۝٢
هلاكت دې لپاره دهرېشى شاه عيب ويونكى مخامخ عيب ويونكى.هغه چه جمع كوى مال اوشمارى ئى.
يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخْلَدَهٗ ۝٣
آياگمان كوى دې داچه مال دده به هميشه ژوندې اوساتى ده لره
كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَاۤ اَدْرٰىكَ مَا الْحُطَمَةُ ۝٥
هرگزنى نشى ساتلې،قسم دې خامخااوبه غورځولې شى په حطمه كښ څه پته ده تاته چه څه څيزدې حُطمه
نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ ۝٦ الَّتِيْ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ۝٧ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ
دااُوردالله دې بل كړې شويدې،په امردالله.هغه اُورچه رسيږى به زړونوډجهنميانوته.بې شكه دااُورېه پدوئ
مُّؤْصَدَةٌ ۝٨ فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝٩
بندكړې شوې وى په ستنو اوږدو اوږدو كښ .

﴿ وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴾ "همزة" او "لمزة" بروزن "فُعَلَة" د مبالغې صيغې دى، اې كثير الهمز و اللمز، او دينه مراد هغه خلق دى چې د بل تحقير كوى او عيبونه ئى بيانوى، علماوۇ "همزه" او "لمزه" په باره كښ ډير اقوال ذكر كړى دى:

(۱)ځنې فرمائي چې همزة هغه چه پشې شاه عيب بيانوي. لمزة هغه دې چه مخامخ طعنه وركوي(۲) بعض بالعكس وائي،(۳)ځني وائي همزة هغه دې چه په سترګو اولاسونو اشاروسره عيب بيانوي او لمزة هغه دې چه ژبې سره عيب بيانوي.دی نه علاوه نوراقوال هم پکښې شته چې حاصل ئې بس دادې چې دبل تحقير اوسپکاوی کول

﴿ٱلَّذِى جَمَعَ مَالاً ﴾بدل كل دې ماقبل نه،چه مال جمع كوي،اوډيرمحبت پوجه ئې هروختې شماري،نفقات واجبه ورنه نه اداكوي.

﴿يَحۡسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ ﴾دده طرزعمل نه داسې معلوميږي لكه چې دده خيال داوی چې مال به دې هميشه دپاره باقي ساتي.

﴿كَلَّا﴾ردعيه دې،يعنې هرګزبه ورته مال دمرګ نه امان ورنكړي﴿لَيُنۢبَذَنَّ ﴾ جواب قسم دې دمقدراى والله لينبذنّ.﴿ٱلۡحُطَمَةِ ﴾ دجهنم نوم دې، د حطام نه ماخوذ دې، چوره چوره كولو او زرې زرې كولو ته وائي،نو ديته هم حطمةځكه وائي چې داجهنم په دې انسان له هډوكې زرې زرې كړي.

﴿نَارُ ٱللَّهِ ﴾داجواب دې د "وما ادراک ماالحمطه"، او اضافت د نار "الله" ته دپاره د تهويل دې چې داهغه هولناک اوردې چې الله ﷻ بل كړې دې.

﴿ٱلۡمُوقَدَةُ ﴾صفت دې د نار اوديكښې هم داوور هولناكئ بيان دې چې دوئ راتلو نه مخكښې اوپه جكم دالله ﷻ سره بل كړې شوې دې .

﴿ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ﴾دويم صفت دې دنار اوديكښې هم داورهولناكې بيان دې تطلع يا په معنى ختلوسره دې چې دااوربه دومره سخت وي چې لګيدو سره به ئې زړه ته اورسي،اويا پمعنى د علم اواطلاع سره دې، يعنې دا اور به د زړونو نه ګناه اوجرم پته اواندازه لګوي اويبا به په هغه كس باندې هومره سختئ سره مسلط كيږي.

﴿إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٌ﴾ديكښې مزيد تهويل دې يعنې دې اور كښې واچولې شي او دروازې به پرې بندكړې شي چرته به تختيدلې نشي.﴿فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةِۭ ﴾ عمد جمع دعمودیا عماد ده

ستنې ته واني ، ممددةپه معنی دطِوالٌ سره دي، او في په معنی د با، سره دې، اوتقدير دَ آيت به داسی وی مؤصدة ابوابها باعمدة ممدودةيعنی جهنم دروازې به اوګده اوګدو اوسپنوسره کلکی بندې کړې شوې وی دوئ به ئی دَخلاصولو طاقت نه لری يا في خپلې ظرفيت معنی کښ دی، يعنی دوئ په دَپاڼپ په شان اوګدواوګدو ستنوکښ اچولې شوې وی.اوهغې کښ به وربانډی او زبليږی،اويوطرف نه بل طرف نه به ددې خوله بنده وی ، نعوذبالله منها

بهرحال داسخت عذاب په درې قسم مذموم صفاتو باندې دې.

(۱) په ژبې دَخلقو عيب بيانول.

(۲) په عمل سره دَخلقو عيب بيانول.

(۳) حب مال اوحرص.

ركوعاتها (١)	سورة الفيل مكيّة	آياتها (٥)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (١٠٥) وحسب النزول (١٩)

نزلت بعد سورة الكافرون وقبل الفلق

ربط: ماقبل سورة کښې تخویف اُخروی وؤ په مال جمع کولو فخر کولو باندې، دې سورة کښې دَتخویف دنیوی نمونه ذکر کیږي، چه اصحاب الفیل دَدنیا په مال مغروره شول. دَایمان او توحید مرکز ختمولو کوشش ئې کولو، الله ﷻ ئې خپله هلاک کړل

اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصۡحٰبِ الۡفِيۡلِ ۞ اَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ
آیا ته نه ئې خبر چه څنګه کارکړي ووَرب ستادَخاوندانو دَهاتیانو سره. آیا نه ئې ووګرځولې تدبیر دَهغوئ
فِيۡ تَضۡلِيۡلٍ ۞ وَّاَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا اَبَابِيۡلَ ۞
په بیکارئ کښې ناکامئ کښې، اولیږلې ئې ووَپه هغوئ مارغان ډلې ډلې
تَرۡمِيۡهِمۡ بِحِجَارَةٍ مِّنۡ سِجِّيۡلٍ ۞ فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٍ مَّاۡكُوۡلٍ ۞
چه ویشتل به ئې هغوئ په کانړوچې په اور کښې پاخه شوی وؤ پس اوئ ګرځول په شان دَګیاه خوړلې شوی

﴿ اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ ﴾ دا دَتخویف دنیوی نمونه ده ﴿بِاَصۡحٰبِ الۡفِيۡلِ﴾ نه مراد ابرهه او دَهغه لښکر دي، رؤیت نه مراد رؤیت قلبی دې، کنایه ده دَعلم نه، استفهام تقریری دې، یعنی تامعلومه ده چه الله ﷻ اصحاب الفیل سره څنګه کار اوکړو، دا واقعه چونکه په تواتر سره حضور ﷺ ته رارسیدلې وه نو څکه ئې ورته علم وؤ، جمهور روائې چه دَحضور ﷺ ولادت په کال دا واقعه شویده، پنځوس ورځې مخکښې، دا واقعه دَحضور ﷺ دَبعثت لپاره توطئه او تمهید وؤ چه دیته ارهاص وائي.

اصحاب الفیل مختصره واقعه داده چه دَیمن حاکم (ګورنر) ابرهه دَحبشی بادشاه خوشالولو لپاره په صنعاء کښې یوه لویه ګرجا (عبادت خانه) جوړه کړه، او دا اعلان ئې اوکړو چه

خلق دی خانه کعبی په ځائی عبادت اوحج عمری لپاره دلته راخی. عرب اګرچه بُت پرست وو. لیکن دَخانه کعبه محبت دَهغوئ په زړونو کښې پروت وو، نو دا کار دوئ ته ډیر بد ښکاره شو، قریشونه یو کس راغې، دَشپې ئی په هغه عبادت خانې کښې اودس ماتې اوکړو، پلیته ئی کړه، ابرهه ته اطلاع اوشوه، نوډیرغصه شو، قسم ئی اوکړوچه څه به خانه کعبه ورانوم. بادشاه نه ئی اجازت او مدد واخستو، او څه هاتیان ئی څان سره کړل، راروان شو، په لاره کښې ورسره دوه دری ځایه عربوجنګ هم اوکړو، لیکن شکست ورته اوشو، څکه چه الله ﷻ دَبیت الله شریف کرامت، عظمت ښکاره کولو، او دَ ابرهه رسوا کولو، کله چي دې مکې ته قریب راغې، نو هلته دَ اهل مکه ۉ اوښان څریدل، هغه ئی اونیول، چه پکښې دَعبدالمطلب دوه سوه اوښان وۉ، ابرهه یو سفیرمکې ته را اولیږلو چه سرداران دَ قریش دَ خپل مقصد نه خبرکړی، سفیرئی مکې ته راغې، نو خلقو ورته عبدالمطلب اوښودلو چه هغه سره میلاۉشه، عبدالمطلب سره میلاۉ شو، خپل مقصد ئی ورته بیان کړو، عبدالمطلب ورته اووئیل چه والله موږنه جنګ کوۉ، او نه ئي کولې شو، دا بیت الله دې، که الله ﷻ ئی منع کوی، نومنع به ئی کړی، که نوی نو موږ ئی دفاع نشوکولې، سفیردې دَڅان سره ابرهه خواته بوتللو، عبدالمطلب لیدلوسره ابرهه دَخپل تخت نه راکوزشو، په پوزی ورسره کیناستلو، دَترجمان په ذریعه ئی ورنه تپوس اوکړو، ستاڅه حاجت دې، عبدالمطلب ورته اووئیل چه ماته خپل اوښان واپس کړه، ابرهه اووئیل ستادَوجاهت په وجه ماته ډیرلوئ سړې ګنړلې، څه خوستاسوخانه کعبه ورانولولپاره راغلې یم، هغې باره کښې مانه څه مطالبه نه کوې، اوخپل اوښان غواړی، عبدالمطلب اووئیل: دَ اوښانومالک څه یم، اودَخانه کعبې رب شته دې، هغه به ئی حفاظت کوی، ابرهه اووئیل هغه مانشی منع کولې.

ابرهه عبدالمطلب ته اوښان واپس کړل، عبدالمطلب راغې دَخانه کعبې غلاف ئی اونیولو، دعاګانی ئی اوکړې دَحفاظت، بیاسره دَقوم نه دَغرونو سر ته لاړل، ابرهه اودَهغه لښکر چه راروان شو، او وادئ محسرته چه را اورسیدل، نوالله ﷻ وروباندی لښکر دَ مرغانو را اولیږل، چه دَهغوئ سره په پنجواومخوکوکښې واړه واړه دَچنړې یامسورو برابرکانړی وۉ، لښکر به ئی پری ویشتلو، هرې یوې سره به درې درې کانړی وۉ، چاباندی چه به کانړې لږیدلو، نودلاندې حصه نه به ئی اووتلو اوذرې ذرې به شو. (ابن کثیربالاختصار).

﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾ ابابیل اي جماعات یعنی ډلې ډلې. لفظ دَجمع دې،مفرد ئی نشته دې،بعضِ وائی دَ ابّالة جمع ده،بعضِ وائی دَ ابول جمع ده.لکه دَعجول جمع عجاجیل ده،بعضِ وائی دَ ابیل جمع ده،لکه دَسکین جمع سکاکین ده،بعضِ وائی دَ ابّال جمع ده،لکه دَمفتاح جمع مفاتیح ده(جلالین)

﴿بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ﴾یعنی دَسجیل کانړی﴿سِجِّيلٍ﴾دَ سنګ او ګل نه معرّب دې،سنګ کانړی ته وائی،اوګل ختې ته،دَختونه واړه واړه کانړی جوړشی اوپه أورکښ پاخه شی هغی ته﴿سِجِّيلٍ﴾وائی(روح المعانی)داکانړی هم په جهنم اورکښ پاخه شوی وو.

﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ﴾ (۱) عصف هغه پاڼړی ته وائی چې چینجی ورته لګیدلې وی اوهغه ئی دننه بالکل خوړلې وی اویوجال غوندې ئې په سطح باندې پاتې وی (۲) یادینه مراد ګیاه اوبوس دی چې څناور ئی اوخوری،بیائی غوشیانو شکل کښ رااوباسی بیا غوشې وچ شی اواجزا ئی اخوادیخوا منتشر شی،دې وخت کښ چې دااجزا څنګه ښکاری دغه شان الله ﷻ دَدوئ حال کړې وو.

ركوعاتها (۱)	سورة القريش مكيّة	آياتها (۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۶) وحسب النزول (۲۹)

نزلت بعد سورة التين و قبل القارعة

ربط : ددی سورة موضوع تزهيدمن الدنياده،چه دشمنان دتوحيداوبيت الله مى بربادكړل، قريشوته مى تجارتى سفرونونعمت وركړو،خوتاسولره هم مناسب ده چه درب دبيت الله بندگى او كړئ،مال محبت كښ رانده كيږئ مه.

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ۝ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ۝
دوجى دعادت كيدلو د قريشو . عادت كيدل د هغوئ د تجارتى سفر د ژمى او د گرمئ سره
فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ۝ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ
نوپكارده چه عبادت اوكړى صرف درب ددى خانه كعبى.هغه رب چه خوراك ئى وركړودوئ ته دلوږى نه
وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ۝
اوامن ئى ورته وركړودخوف نه

﴿ لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ﴾داتزهيدمن الدنيا دي قريشو ته خاص طورباندي،چي الله ﷻ تاسوله د تجارت اسباب او مواقع دركړى دى ، گرمئ كښ شام ته سفر كوئ اويخنئ كښ يمن ته، حالانكه مكه خوشي بيابان وؤ، نه پكښ څه تجارتى مركز او بازار وو، اونه څه كروندي بندوبست، او بيا ئى ستاسو دا تجارتى سفرونه پرامن گرځولى دى،دبيت الحرام دتقدس اوحرمت په وجه درته څوک هيڅ هم نه وائى(حالانكه دا قتل وغارت او د داكوزمانه وه)، لهذا كوم رب چي درله دامال دركړي دي اودبيت الله په وجه ئى عزت دركړي دي،دهغه عبادت كوئ، اومال ودولت په وجه ،ددي بيت رب داحكاماتو نه سر كشئ مه كوئ.

"لام" په "لايلاف" کښې لام اجليه دې، او جارمجرورمتعلق باره کښې دَمفسرينو ډيرزيات اقوال دی، بې تکلفه قول دادې چې دامتعلق دې دَمابعد "فليعبدو" سره.

﴿ إِۦلَٰفِهِمْ ﴾بدل دې دَ﴿ لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴾ نه﴿رِحْلَةَ ﴾مفعول به دې.

﴿ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ ﴾يعنی دَدې تجارتی سفرپه سبب دَدوئ لوږه ختمه کړه، اومکې کښې تجارتی مراکز قائم شول او اسباب اوضروريات زندګی ورته مهيا شول.

﴿ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ ﴾اوهر قسم خوف نه ورله امن ورکړو .تجارتی سفرونو کښې دوئ ته څوک څه نه وائی، مکه ئی حرم ګرځولې دې، څوک پرې حمله اوقتل وقتال پکښې نه کوی، کما في قوله تعالى: اولم يروا انا جعلنا حرما امنا ويتخطف الناس من حولهم

ركوعاتها (۱)	سورة الماعون مكيّة	آياتها (۷)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۷) وحسب النزول (۱۷)

نزلت بعدسورة التكاثر وقبل الكافرون

ربط: دی سورة کښې هم تزهيد من الدنيا ذکر کيږي.

أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ۞ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ۞ وَلَا يَحُضُّ
آیاته وینی هغه کافرچه تکذیب کوی دقیامت،نودا هغه دي چه رټي یتیم لره. اوترغیب نه ورکوی
عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۞ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ۞ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ
په طعام دمسکین پس هلاکت دي لپاره دهغه مونځ گزاروچه هغوئ دمونځ خپل نه
سَاهُونَ ۞ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ۞ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۞
غافله وي،پرواه ئې نکوي، دوئ هغه دي چه رياکوي اومنع کوي معمولي شئ هم

﴿ أَرَءَيْتَ الَّذِي ﴾ رؤيت نه مراد رؤيت قلبي دې،چې آيا څه تاته اونه ښايم دآخرت تکذيب کونکي،آيا څه تاته معلومات درنکړم دآخرت نه دانکار کونکي؟،استفهام دلته دپاره دتشويق دې

﴿ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴾ دَ آخرت نه منکر دَ دنيا بنده اوغلام وی، چې دمخلوقاتو همدردی ئې په زړه کښې نه وی،چاسره څه احسان نه کوی،حتی چې دیتيم په شان قابل رحم انسان هم دَخپل درګاه نه شړی.

﴿ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴾ یعنی خپله خو هسې هم چاله څه نه ورکوی چې بل کس له هم د دې ترغيب نه ورکوی.

﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ﴾ داورته زجر دي چې دادنيا غلامان اوبندګان دي هلاک شی،دَ دوئ هيڅ کار په خلوص باندې مبنی نه وی، خپل ذاتی او دنيوی مفاداتو تحت هر يو کار کوی، دَ منافقت نه ډک وی ، دَمونځ په شان عظيم الشان عبادت اول خو کوی نه ،اوکه کچرته ئی اوکړی ، نو هم دځه غرض په بنيادئی کوی،دَزړه نه غافله اوبل ته خودونکی وی.

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ اودَحرض ئی داحال دې چې معمولی غوندې شې ترينه هم تيرې نه وی، "الماعون" دکوردَضرورت معمولی سامان ته وائی،لکه کټوئ،ماچس،مالګه،وغيره.

ركوعاتها (۱)	سورة الكوثر مكيّة	آياتها (۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۸) وحسب النزول (۱۵)

نزلت بعد العاديات و قبل التكاثر

ربط: دى سورة تعلق دَسورة الاعلى دَدواړومضمونوسره دي،ځکه چه دى کښې دَبدني عبادت حکم دي چه﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ﴾نو دا توحيد دي او دَمالي عبادت حکم دي چه﴿وَانْحَرْ﴾، نو دا تزهيد من الدنيا دي(تمت).

إِنَّآ أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝ إِنَّ شَانِئَكَ
بی شکه مونږدرکړیدي تاته ډیرخیر،حوض کوثرنوته مونځ کوه لپاره دَخپل رب اوقربانی کوه،بی شکه دَشمن ستا
هُوَ الْأَبْتَرُ ۝
هغه بې میراث وی.

﴿ إِنَّآ أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ﴾حضورﷺته تسلی ده،اوزجردي کافرانوته،دَحضورﷺ صاحبزاده قاسم وفات شو،کافرانواووئيل چه دي ابتر دي،ميرات يعنى مقطوع النسل دي ، (نعوذبالله)عاص بن وائل اووئيل چه دي پريدئ،دي ابتردي ، چه کله وفات شي ، نو نوم نشان به ئې ختم شي، مونږ به ورنه خلاص شو،دى طعن باندى حضورﷺته ډير تکليف اوشو ، نو دا سورة نازل شو،چه پکښې ورته تسلی ده چه ته دکافرانوپدی خبرو مه خفه کيږه،مونږتاته ډيرخير درکړيدي،روحانی اولاديعنی امت مو دومره درکړيدي چه دَقيامت په ورځ به ئې دَحوض کوثرنه سيرابه کوي.

﴿ الْكَوْثَرَ﴾ عربي کښې خير کثير ته وائی،دلته ترينه څه مراد دي؟نومفسرينودي په باره کښې دَشلونه پاڅه اقوال دی خوهغي کښې دوه قوله زيات غوره معلوميږي.

(۱) دينه مراد حوض كوثر دي ،حضرت انس ﷺ فرمائي چې يو خل نبی کريم ﷺ مونږسره وۀ ،چې ديکښې نبی کريم ﷺ اوده غوندې شولو ،بيائي سرمبارک رااوچت کړو اومسکې وو ،مونږ ورته اوئيل اې دَالله رسوله ولې خاندې؟نو اوئی فرمائيل چې اوس مابانديې سورت نازل شو ،اوبيائي مكمل داسورت تلاوت کړو ،بيائی تپوس اوکړو چې تاسو کوثر پيژنئ. مونږ ورته اوونيلو :الله ﷻ او دهغه رسول دَدې نه ښه خبر دي؟اوئی فرمائيل چې دا يو نهر دې. چې څما رب ماسره دَدې وعده کړې ده، پديکښې ډير خير دې، دا يو حوض دې چې څما امت به ترينه قيامت په ورځ اوبه څکی،لوښی به ئی دَستورو په شماروی .الخ

(۲) بعض رواياتو نه معلوميږی چې دا به جنت کښې يو نهر وی، لکه بخاری شريف روايت کښې دی چې نبی کريم ﷺ فرمائي چې معراج په موقع باندې يو نهر خواه له راغلم، چې هغې دواړو طرفونو کنارو باندې غوندې قبه نما ملغرې لگيدلې وې. نو ما تپوس اوکړو چې اې جبرئيل :داڅه دی؟نوهغه اوئيل چې داکوثر دې.

مفسرينو دې دواړو اقوالو کښې تطبيق داسې کړې دې چې دانهربه جنت کښې هم وی اودهغې اوبه ، به ميدان حشر حوض ته راغورځيږی.

(۳) بل قول دادې چې دينه مراد مطلقا خير کثير دې، نو ديکښې بيا حوض کوثر هم راغې ، نبوت، قرآن اور هر قسم خير پکښې راغلو .داقول امام بخاری رحمه الله دَحضرت ابن عباس ﷺ نه نقل کړې دې.

﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ ﴾يعنی دَدی خيرکثيرنعمت په شکريه کښې خپل رب په حضورکښې مونځ کوه،ديکښې نفی دَشرك فی العبادة ده﴿وَٱنْحَرْ ﴾نحر اوښ ذبح کولوته وائی،دلته ورنه مراد مطلقًاقربانی کول دی،ديکښې نفی دَشرك فعلی ده،اوترغيب دې دَتزهيد في الدنيا﴿ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ﴾يعنی ستا دشمن به ابتروی،دَهرخيرنه به محروم وی.

رکوعاتها (۱)	سورة الکافرون مکیّة	آیاتها (۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۱۰۹) وحسب النزول (۱۸)

نزلت بعدالماعون وقبل الفیل

ربط: دې سورت کښې هم دَسورت الاعلی اول مضمون یعنی توحید اونفی شرک بیان دې ، او دې سره سره دَ منکرینو دَ مقاطعې (بائیکاټ) اعلان هم دې،مفسرین وائی چه قریشو دَحضورﷺ نه مطالبه اوکړه چه ته زمونږدَدین تابعداری اوکړه مونږبه ستاددین اتباع اوکړو، ته زمونږ دَ آلهه ؤ یو کال عبادت کوه ، مونږ به ستا دَ معبود یو کال عبادت کوؤ. نو حضورﷺورته اوفرمائیل معاذالله یعنی دَاللهﷻنه پناه غواړم دَدینه چه غیرورسره شریک کړم، کافرانوورته اووئیل: زمونږ دَبعضو الهؤاستلام اوکړه.مونږبه ستادَمعبودتصدیق اوعبادت اوکړو ،نوداسورة نازل شو، حضورﷺ مسجدحرام ته لاړو،دَ کافرانوسردارانوپه مجمع کښې ئې داسورة اولوستلو ،نوهغوئې نااميده شول(روح المعانی).

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ① لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ② وَلَآ اَنْتُمْ
اوایه اې کافرانونه کوم څه اوس هم عبادت دَهغه معبودانوباطلوچه تاسوئې عبادت کوئ اونه تاسو
عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ③ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ④
عبادت کونکی یئ دَهغه ذات چه څه ئې عبادت کوم.اونه یم څهاننده هم عبادت کونکې ستاسودَمعبودانو.
وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ⑤ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ⑥
اونه تاسوعبادت کونکی یئ دَهغه ذات چه څه ئې عبادت کوم.ستاسولپاره ستاسودین دې اوځمالپاره ځمادین دې

﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾مرادورنه کفارقریش دی خاص،اللهﷻته معلومه وه چه دوئ ایمان نه راوړی نو څکه خپل پغمبرته دَهغوئ سره دَمقاطعې اعلان کوی.

﴿ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴾ كچرى **څوک سوال اوكړي** چې مشركينو خو الله ﷻ هم معبود ګڼړلو . نو بيا ولا اعبدماتعبدون ونيل څنګه صحيح دي څكه چې ما عام ده اوديكښ خو الله ﷻ هم راځي ؟ **جواب دا دې** چه دلته مراد دَ معبودانو من حيث المجموعه ده، يعنى ستاسو چې كوم مجموعى معبودين دي، څه هغه مجموعه معبودين نه ګڼړم اونه دَهغې عبادت كوم ، نو دينه دانه لازميږي چې انفراداً هم په هغوئ كښې څوک معبود نه وي، بالفاظ ديګر و مختصر دا چې دا رفع دَ ايجاب كلى ده،سلبِ كلى نه دې،څكه دامعنى نده چه څه ستاسو دَ هيڅ معبودعبادت نه كوم،دامعنىٰ فاسده ده څكه چه دَدوئ معبودانو كښې الله ﷻ هم دي، بلكه رفع دَايجاب كلى ده،يعنى څه ستاسودَمجموعى اوكل معبودان چه دى،دَهغى عبادت نه كوم.

﴿وَلَآ أَنتُمْ عَـٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴾يعنى څه چه دكوم ذات تنِ تنهاعبادت كوم تاسودَهغې نه كوئ،عبادت خپل په هغه پوري نه منحصركوئ.

﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ﴾تكراريا تاكيدلپاره دې چه دكفاروطمع قطع شى،يااول كښې نفى دَعبادت ده حالاًاودويم كښې نفى ده مآلاًيعنى په آئنده كښې هم ئى عبادت نه كوم،يااول كښې نفى ده دَعبادت دَمشركانودَمعبودانو،دويم كښې نفى ده دَطريقى دَهغوئ،يعنى دَغيرالله عبادت هم نه كوم،دَيوذات عبادت كوم،اوعبادت دَمشركانوپه طريقى هم نه كوم بلكه څمادَعبادت طريقه هم دَخداوندى موافق ده.

﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴾يعنى ستاسوچه كوم دين دې چه شرك دې هغه تاسوپورى محصور دې،ستاسو چه كومه طمع ده چه څه به هم شرك اوكړم دانشي كيدلې،اوڅمادين ماپورى محصور دې،څكه الله ﷻ ستاسو دَ عملونو په وجه ستاسو په زړونو مهر دَ ضلالت لګولې دي، توحيد نه قبلوئ (روح). يا دَ "دين" نه مراد بدله او جزاء ده ، يعنى تاسو ته به ستاسو دَ عملونو بدله ميلاويږى،ماته به څمادَعملونو.

ركوعاتها (١)	سورة النصر مدنيّة	آياتها (٣)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکي دې شروع کوم	

حسب التسلسل (١١٠) دي اودنزول په اعتبارسره دټولونه اخري سورة دې،
سورة التوبه نه ورستونازل دي

ربط: ماقبل سورة كښې اعلان دمقاطعې وؤ،دی سورة کښې بطورِانعام اعلان دفتح دې ،سورة ته"سورة التوديع"هم وائی ځکه پدی کښې دحضورﷺدوفات کیدلواودنیانه رخصت کیدلواشارةً ذکردې،په یوروایت کښې دی چه کله داسورة نازل شونوحضورﷺخپله لور فاطمهؓراواوغوښتله،ورته ئې اوفرمائیل:چه ماته ځمادمرګ خبرراکړې شویدې نوهغی اوجړل،حضورﷺبیاورته اوفرمائیل:چه ځمادمرګ نه بعد ځما په اهل کښې ټولونه اول به ته ماسره ملاویږې،یعنی وفات کیږې به،نوبیائی اوخاندل(روح بحواله بیهقی)قتادهؒ فرمائی چه حضورﷺدَدی سورة دَنزول نه ورستوصرف دوه کاله ژوندې وؤبیاوفات شو.

اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ① وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ
کله چه راشی مدددالله اوفتح(دمکې)اوته اووینې خلق چه داخلیږی به په دین دالله ﷻ کښې
اَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ③
ډلې ډلې نوته پاکی بیانوه په حمددَرب خپل اوبخنه ورنه غواړه،بې شکه الله باربار توبه قبلونکې دې

﴿ اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴾"اذا"دلته دپاره دَماضی دې اوکه مستقبل؟داموقوف دې په دې چې داسورت دَفتح مکه نه مخکښې نازل شوې اوکه ورستو؟دې په باره کښې دَمفسرینو دواړه قوله موجود دی، که دَفتح مکې نه مخکښې نازل شوې وی لکه بعض ضعیف روایاتو کښې دَدې ذکرراغلې دې، نوبیا"اذا"دَمستقبل دَپاره دې، اوکچرته داسورت دَفتح مکی نه ورستو نازل شوې وی لکه دَدې ذکر هم په متعدد روایاتو کښې راغلې دې اوځنې مفسرینو ورله ترجیح هم ورکړې ده ، نو بیا "اذا"دَماضی دَپاره دې،یعنی چې کله دا امور واقع شو نو اوس ته دَالله ﷻ حمد او استغفار کوه.

﴿نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ﴾ نصرت اوفتح كښ فرق دادې چې نصرت دَمقصود اومطلوب حصول دپاره اعانت اومددته وئيلې كيږى او فتح دَمقصود اومطلوب حصول ته وئيلې كيږى نوګويانصرت سبب دې اوفتح ئى غايت اومقصد دې، دلته دَدې په مصداق كښ مفسرينو اختلاف دې (۱)بعض فرمائى چې دينه مرادمطلق نصرت اوفتوحات دى. (۲)څنې فرمائى چې نصرت نه اعانت او الفتح نه فتح مكه مرادده.(۳)اوځنې فرمائى چې نصرت مصداق صلح حديبيه او خيبر دې او الفتح مصداق فتح مكه ده.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ داجزاده يعنى كله چې داانعامات درباندې اوشول يا اوشى نوبيا دى كارونوله خصوصى توجه وركړه:

(۱)تسبيح: چې دالله ﷻ په حمد سره تنزيه بيانه وه.

(۲)استغفار: حضرت عائشهؓ فرمائى دې آيت په تعميل كښ به نبى كريم ﷺ په كثرت سره دا دعا وئيله: "سبحانك اللّهم ربناوبحمدك،اللّهم اغفرلى(بخارى)يوروايت كښ دى چه نبى كريم ﷺ دَعمر مبارك آخرى زمانه كښ به ئى كثرت سره داوئيل:سبحان الله وبحمده،استغفرالله واتوبُ اليه.

ركوعاتها (١)	سورة اللهب مكية	آياتها (٥)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (١١١) وحسب النزول (٦)

نزلت بعدالفاتحه وقبل التكوير

ربط : ماقبل سورة كښې اعلان دَفتح وو، دې سورة كښې دَدشمن دَهلاكت اعلان دې

شان نزول: ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه كله دا آيت نازل شو: وانذرعشيرتك الاقربين (شعراء: ٢١٤) نو حضور ﷺ صفا غونډئ ته اوغوښتلو، قريشو ته ئې اعلان اوكړو، خلق ټول راجمع شول، كه يو سړې به پخپله نشوراتلې ، نوبل كس به ئې اوليږلو، چه ورشه اوګوره څه خبره ده، چې كله دوئ ټول راجمع شول نو حضور ﷺ ورته اوفرمائيل: كچرته څه تاسوته اووايم چه دَدې غونډئ نه ورستو يولښكر را روان دې، تاسوباندې حمله كوى، نو آياتاسوبه داخبره منئ؟ ټولو اووئيل، هاؤ څكه چه مونږ باربارتجربه كړيده، ته موصادق موندلې ئې په هره خبره كښې، نو حضور ﷺ او فرمائيل: فانى نذيرلكم بين يدى عذاب شديد يعنى دَالله ﷻ عذاب درباندې راروان دې څه ورنه تاسويروم، ايمان راؤړئ چه دَعذاب الهى نه بچ شئ، ابولهب ورته اووئيل: تبًالكَ يامحمّد، الهذاجمعتنا، يعنى (نعوذبالله) تباه شې دَداسې خبرې لپاره دې مونږ دلته راجمع كړو، نو الله ﷻ دا سورة نازل كړو (روح).

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ۝ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا
تباه دې شى دواړه لاسونه دَابولهب اوتباه دې هغه . فائده ورنكړه ده ته مال دَده اوهغه څه
كَسَبَ ۝ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَّامْرَاَتُهٗ ؕ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝
چه ګټلي ئې دي. زرده چه داخل به شى اورد لمبو والا ته اوښځه دَده به ورسره هم وى، چه بارونكې دَركوره
فِيْ جِيْدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ ۝
په څټ دَدې كښې به رسئ وه دَكجوروډيټونونه جوړه شوې

﴿ تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ ﴾دواړه لاسونه کنايه ده دپوره بدن نه.يعنى دې دى هلاك اوتباه شي ، دعربو محاورى مطابق تعبيردكل نه په جزء سره اوشو.او «يدا»راوړلو كښې ديته اشاره دهٔ چې لاسونه اگرچې آله اوذريعه ده دعذاب او تکليف نه بچ كيدلو . خو دده دپاره ذريعه دعذاب اوګرځيدله، ځکه چې ده پرې نبى كريم ﷺ ته ايذا رسوله. اوبل داچې لاسونه ئى تباه شي نونور جسم خوبه ئى به طريق اولى تباه كيږى ځکه چې دبچ كيدلو ذريعه پاتې نشوه. ﴿ابي لهب﴾ لهب لمبى ته وائى، ابو حقيقى معنى پلار ده خو كله دمضاف اليه سره لزوم معنې باندې دلالت کولو دپاره هم استعماليږى، لکه ابوهريره ،ابوالبركات،وغيره، دلته هم دا دويمه معنى مراد ده ، د ده اصل نوم عبد العزى وو ليکن ډير خائست دوجهې نه ورته خلقو ابولهب وئيلو، اوپه دې سره مشهور وؤ، نودلته په قرآن كښې په كنيت سره ذكركولو يووجه داهم ده چې دې پې كنيت معروف وؤ اونوم ئى غير معروف وؤ . بله وجه داهم ده چې نوم ئى شركيه دې، اودريمه وجه داهم ده چې كنيت دده اصل حال موافق اومناسب هم دې ځکه چې ديکښې دده جهنمى كيدلو طرف ته اشاره ده. ﴿وَتَبَّ﴾يعنى يقينًاچه هلاك شو،اول بددعاده دويم اخباردې.

﴿ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴾ما په ماغنى كښې يا استفهاميه ده يعنى څه نفع ورکړه ده له دده مال اوکسب،يا نافيه ده يعنى هيڅ فائده ورنكړو دله دده مال اوکسب،دمال ودولت دوه فائدې وى كله ورسره دځان نه ضررلرې كوى اوكله ورسره نفع مند شې حاصلوې نو "ما اغنى عنه ماله"كښې داولې خبرې نفى اوشوه چې دده مال ده نه ضرر لرې نه كړواې ما بعد عنه ماله مضرة،او "ماكسب"كښې ددويمې خبرې نفى اوشوه اې وماكسب منفعة، دې تقدير باندې دويمه ما هم نافيه ده،او دا هم كيدې شي چې دويمه ما موصوله وي ، نو چونكه مال نه فائده په دوه طريقو سره حاصليږى، كله ئى خرچ كرى اوفديه كښې وركړى نوځان پرې بچ كړى اوڅه فائده حاصله كړى،اوكله دمال په بنياد قائم،جاه ،رعب،اودبدبه دانسان دپاره فائده منداوګرځى،نو "ماله"كښې داولې طريقې نفى اوشوه اوپه "ماكسب"كښې ددويمې طريقې نفى اوشوه،دې تقدير باندې دويمه ما موصوله ده،بهرحال كسب نه مرا دعام دې ،مال وى اوكه بل څه وى دې جهې نه حضرت ابن عباس ﷺ ددې تفسير په اولاد سره كړې دې.

فائده

دابولهب دری خامن وۇ،عُتبه،معتب،عُتیبه.اول دووڎفتح مکی په موقع ایمان راوړي وۇ، جنګ حنین،طائف کښې شریك شوی وۇ،اوعتُیبه ایمان نه وؤراوړي.ڎحضورﷺلور ام کلثوم ڎده په نکاح کښې وه،رخصتی ئی نه وه شوی،اورقیهﷺڎعتبه په نکاح کښې وه،کله چه داسورة نازل شو،ابولهب دواړوته اوونیل چه دواړوته طلاق ورکړئ ، ورنه څمااوستاسومینځ کښې به تعلق حرام وی،نودواړوطلاق ورکړو،عتبه صرف طلاق ورکړو. اوعتیبه بدبخته بد رد هم اوونیل اوحضورﷺته ئی توکړل،لیکن اللهﷻڎحضورﷺمخ مبارك ته اونه رسول، حضور پاكﷺډیرغصه شوبددعائی ورته اوکړه"اللّهم سلّط علیه کلبًامن کلابكَ"یاالله ڎخپلو سپونه وربانډی یوسپی مسلط کړه.

یوځل شام ته قافله تلله چه پکښې عُتیبه اوابولهب هم وۇ،دوئ سره ڎپیغمبرﷺڎ بد دعا فکر وۇ،خطره ورسره وه،یوځائ شپی لپاره پړاؤاوکړو،چه هلته درندګان هم وۇ،ڎعتیبه ڎحفاظت لپاره ڎقافلی ټول سامان کیخودلې شو،دې وربانډی ڎپاسه اوده شو،اوڎقافلی ټول خلق څلور واړو طرف ته ڎحفاظت په نیت سملاستل،ڎشپی یوزمری راغې ڎټولوځلې ئی بوئ کړې،چاته ئی هم څه اونه ونیل،بیائی ټوپ کړو،سامان ته اورسیدلو،عُتیبه هلته ملاست وۇ، حمله ئی وربانډی اوکړه،سرئی ورله ڎتن نه جداکړو.اوابولهب ڎجنګ بدرنه وه«۷»ورځی ورستوپه یومتعدی مرض کښې مبتلاشو،څوك ورته ڎخوف نه نیزدی کیدلې هم نه شول،دری ورځی پروت وۇ، بدبوئی شروع کړله کنده ئی ورته اوکنستله په یولرګی ئی پکښې ور اوغورځولو،ډپاسه ئی وربانډی کانړی واچول او پټ ئی کړو«روح وغیره»دادڎه اوڎځوی دنیاوی سزاوه اوآخرت کښې بۀ سزاداوی چه ګرم اورڎجهنم ته به داخلیږی.

﴿سَيَصْلَىٰ نَارًا﴾یعنی هیڅ شی ورله نفع ورنکړه بلکه جهنم ته به داخلیږی.﴿وَٱمْرَأَتُهُۥ﴾ دا عطف دې په ضمیر مستتر ڎ"سیصلی" باندې،یعنی ښځه به ئی ورسره هم داخلیږی،ڎښځې نوم ئی ام جمیل وۇ، ڎابوسفیانﷺ خور وه ، داهم خپل خاوند سره ڎنبی کریمﷺ په دشمنئ او هغه سره بغض وعداوت کښې برابر شریک وه، ﴿حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ﴾دادڎې بغض وعداوت یوصورت بیانیږی،چې باوجود ڎدینه چې دا ڎ سردار ښځه وه،نعمت پروره ،او نازبرداره وه،اوڎخدمت ڎپاره ئی نوکران اوخادمان وۇ، خوڎنبی کریمﷺ سره بغض وعداوت دې حال

ته رسولې وه چې غاړې ته به ئې کجهورودپوستکونه جوړه شوی یو معمولی غوندې رسئ پرته وه ،اوتله صحرا نه به ئې دازغوګیډې راوړلو ، اوبیا به ئې ازغی نبی کریم ﷺ په لار کښې اچول، یعنې داهرڅه ئې دنبی کریم ﷺ دشمنئ کښې برداشت کولو

اوځنې مفسرین فرمائی چې دیکښې ددوزخ سزاکیفیت مذکور دې، چې ددنیا نازونعمت به ئې هلته نه وی، په سربه ئې دلرګو ګیډې وی ، اوخپل خاوند عذاب سامان به ئې روان کړې وی، اوپه غاړه کښې به ئې دزیوراتو په ځائ رسئ وی.

اوبعض مفسرینو د حمالة الحطب معنی چغلخورئ سره هم کړې ده، ځکه چې عرب دالفظ چغلئ په معنی هم استعمالوی· حطب به اي سعى اليه النميمة. "حمالة الحطب"منصوب دې بنا بر ذم، اي اذم حمالة الحطب﴿فِي جِيدِهَا﴾·جید·غاړې ته وائی،﴿مَّسَدٍ﴾·مسد·غختلې شوې د کجهورو پوستکو نه.

ركوعاتها (۱)	سورة الاخلاص مكيّة	آياتها (۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۱۲) وحسب النزول (۲۲)

نزلت بعدسورة الناس وقبل النجم

ربط: دشمن سره دَ مقاطعې او متارکت او دَفتحې اعلان اودَدشمن هلاکت نه ورستو اوس اعلان دَ توحید دې سرعام، چې اې پیغمبره! ته دَتوحید سرعام اعلان اوکه.

شان نزول: کافرانو، مشرکانو حضورﷺ ته اووئیل چه مونږته دخپل رب نسب بیان کړه، نو داسورة نازل شو.

فضائل: دَدی مختصرسورة ډیرفضائل په احادیثوکښ راغلی دی، په ډیرورواياتونوکښ دی سورة ته ثلث القرآن یعنی دَقرآن دریمه حصه وئیلې شویده. یعنی ثواب ئی دومره دې لکه دری حصی قرآن چه تلاوت کړې شی، حضرت عائشهؓ فرمائی چه حضورﷺ یوی علاقی ته دَصحابوٓجماعت اولیږلو، یوکس ئی ورله امیرکړو، امیرصاحب به چه جمع ورکوله نوهر رکعت کښ به ئی داسورة لوستلو، واپسئ باندی داخبره چاحضورﷺ ته عرض کړه، حضورﷺ وفرمائیل دَوجی تپوس ورنه اوکړئ نو امیرصاحب عرض اوکړو چه داسورة دَرحمان صفت دې ځکه ورسره خما ډیرمحبت دې، حضورﷺ اوفرمائیل ده ته اووایئ چې الله ﷻ پدی وجه دده سره محبت کوی.

دغه شان بل روایت کښ دی چه یوصحابی عرض اوکړو یارسول الله! خمادی سورة سره ډیرمحبت دې حضورﷺ ورته اوفرمائیل دَدی محبت به تاجنت داخل کړی (ابن کثیر) دینه علاوه نورهم فضائل ابن کثیر رحمه الله لیکلی دی.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝
ته اووایه شان دادې چه الله یک یودې، الله ﷻ بی نیازه دې، نه ئی خوې شته، اونه ئی پلارشته

وَلَمْ	يَكُن	لَّهُ	كُفُوًا	أَحَدٌ	﴿٤﴾
اونشته	دي	دده	سره	برابرهيڅ	څوک

﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ دادَتوحيد اعلان دي ديکښ رد دي په هغه خلقو چې هغه دَالله ﷻ دَوجود نه منکر وؤ، يا ئې د وجوب منکر وؤ، يا ئې دَتوحيدمنکروؤ،چې الله ﷻ شته دي، واجب الوجود دي، اويکتادي. "هو"ضمير مبتدا دي او"الله احد" مبتداخبر جمله اسميه ورله خبردي، "هو"ضميرشان هم کيدې شي چې مرجع ئې نشته،اوداهم کيدې شي چې ضمير مرجع"رب"وی چه مذکوردي په سوال دَمشرکانوکښ، چه حضورﷺته ئې اووئيل،مونږته دَ خپل رب نسب اوصفت بيان کړه، نوجواب ورته اوشوچه اللهﷻ يك يو دي. ذات اوصفاتوکښ يکتادي،مثل نمونه ئې نشته،نسب ئې نشته ، نه ئې بچې شته نه ئې والد.

﴿ أَحَدٌ ﴾همزه پکښ اصلي.ده يابدل ده دَ "واؤ" نه، دلته﴿ أَحَدٌ ﴾ذکرشو"واحد"ذکرنه شو،دواړومينځ کښ لفظي فرق هم دي اومعنوي هم،"احد" او "واحد" کښ علماؤو څوفرقونه ليکلي دي:

(۱)"واحد" نه دَ عدد افتتاح کيږي،دينه ورستو اثنان،ثلاثه.اربعه،راځي.اوپه "احد"سره دَعدد انقطاع کيږي،مطلب داچې دينه ورستو اثنان ثلاثه،وغيره نشي راتلې.

(۲)"احد"نفي دَعموم کښ منصوص دي ، په خلاف ده "واحد" نه،يعنې چې کله اوئيلې شي چې "ليس في الدار احد"، نومطلب دادي چې هيڅ څوک هم نشته په کورکښ نو يو،نه دوه،نه درې،اوکله چې اوئيلې شي چې "ليس في الدار واحد"نودي مطلب دادي چې يوکس نشته ، خودوه درې وغيره کيدې شي.

(۳)په کلام مثبت کښ واحد باعتبار اتصاف عام دي ، او"احد"خاص دي، يعنې"واحد"سره هرڅوک متصف کولې شي،چې "رجل واحد،ثوب واحد"خو په "احد" سره هر څوک نشې متصف کولې،الا داچې مرکب استعمال ئې اوشي لکه "احد عشر،يوم الاحد، احدکما".

فرق معنوي دادي چه(۱)په"احد"کښ ثبوت اودوام دي په نسبت دَ"واحد"، لکه صفت مشبه کښ چه دوام اوثبوت وي،نو"احد"ابلغ دي په ثناء کښ،ځکه دلته ذکرشو.

(۲) دَ واحد اطلاق اکثرپه هغه څیز کیږي چه ثاني ئي نه وي. یعني عدد فردي فائده کوي، او دَ احد اطلاق اکثرپه هغه څیز کیږي چه نظیر ئي نه وي، یعني ذاتي حقیقي فائده کوي، نودَدي وجي نه دَ احد ترجمه په یك یوسره کیږي اودَ واحد ترجمه په یو سره کیږي(والله اعلم).

﴿ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ﴾ دیکښې رد دي په هغه خلقو چي هغوئ الله ﷻ سره په استعانت کښې شریکان ګرځولو، چي الله ﷻ صمدذات دي. صرف هغه ته رجوع کوئ بل چانه مدد مه غواړئ، دَ صمد معنی مکملی ادائیګی دَپاره په پښتو یا بله ژبه کښې متبادل لفظ نشته دي، چي څومره معنی بیان کړي شوی دی دَهغي ټولو خلاصه داده چي صمد هغه سردار چي خلق هغه ته محتاجه وي اودي چاته نه وي محتاجه، ابوهریره ؓ نه روایت دي چي صمد هغه ذات چه مستغني اوبی پرواه وي دَهرچانه، اوهرڅوك ده ته محتاج وي

﴿ لَمْ يَلِدْ ﴾ دیکښې رد دي په هغه مشرکانو چي هغوئ الله ﷻ لره نسب ثابتولو چي الله ﷻ لره اولاد دی، عیسایان وائی چي عیسی ؑ دَالله ﷻ ځوي دي. یهود وائی چي عزیر ؑ دَ الله ﷻ ځوي دي، اومشرکانوبه وئیل چي ملائک دَالله ﷻ لونړه دی.

﴿ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ دیکښې رد دي په هغه مشرکینو چي هغوئ دَبعض بشر اوانسانانو دَالوهیت قائل وؤ، مثلا بعض حضرت عیسی ؑ ته دَالوهیت درجه درکوی.

﴿ وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ﴾ دیکښې نفی دمماثلت، نظیر. اوشبیه ده یعنی هیڅ څوك دَالله ﷻ په شان نشته، نه ئی نظیر شته، نه مثل شته، نه برابر څوك شته، لهذا نه د هغه زوجه کیدي شی، نه دَهغه خاندان اوکنبه کیدي شی، اونه په مخلوق کښې څوك بل اله کیدي شی.

ركوعاتها (١)	سورة الفلق مكيّة	آياتها (٥)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (١١٣) وحسب النزول (٢٠)

نزلت بعد سورة الفيل و قبل النّاس

ربط: مخکنی سورت کښې سرعام دَتوحید اعلان ﷺ حکم وو. اوس دې سورت کښې دَدې خبرې بیان دې چې کله ته توحید اعلان اوکړې ، نوستادشمنان به ستاخلاف مختلفې منصوبې جوړه وی، اوستاپه لارکښې به خنډونه اچوی چې هغې کښې سحر، جادو اوحسدوغیره سر فهرست دې لهذا ته دَالله ﷻ نه دَحفاظت سوال اودهغه پناه غواړه.

فضائل: دَدې دواړوسورتونوفضائل په متعددحدیثونوکښې راغلی دی، یوحدیث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل: نن شپه ماباندی داسی آیاتونه نازل شویدی چه دَدې په مثل ماچرته نه دی لیدلی، بیاحضور ﷺ دادواړه سورتونه اولوستل (مسلم)

دَحضور ﷺ معمول وو چه دَشپې به اوده کیدلونوسورة الاخلاص اودادواړه سورتونه به نی اووئیل په لاسونوبه ئی پوکړل او لاسونه مبارك به ئي په ټول بدن راخکل (بخاری).

شان نزول: په بخاری، مسلم وغیرهماکښې دَحضرت عائشه ﷞ نه روایت دې چه په حضور ﷺ باندی سحرشوې وو، دهغې اثر به داوو چه یوکاربه ئی کړې وو. اوخیال به ئي داوو چه مانه دې کړې، یوه شپه ئی الله ﷻ ته باربار دعااوکړه، بیائی اوفرمائیل ماته، چه الله ﷻ ماته ځما دَ مرض باره کښې خبرراکړو، ماورته عرض اوکړوچه څنگه دې؟ اوئی فرمائیل چه ماته په خوب کښې دوه کسان راغلل، یوځماخپوطرف ته کیناستلوبل سرته، نویوکس هغه بل ته اووئیل ده ته څه تکلیف دې، بل ورته اووئیل: مطبوب یعنی مسحوردې، بل ورته ووئیل: چا ورباندی کړې دې؟ هغه ورته اووئیل: لبیدبن اعصم ، بل ورته اووئیل: په څه شئ کښې؟ هغه ورته اووئیل: فی مُشطٍ ومشاطةٍ وجف طلعة یعنی گمنزده په هغی کښې ویخته دی (دسرمبارك)، اوهغه ئی دَ کجوری دگنگې په غلاف اوپټ کښې ایخی دی، بل ورته اووئیل: هغه کوم ځائ دی؟، هغه ورته اووئیل: په "بئر ذی اروان" دَ ذی اروان په کوهی کښې، عائشه ﷞ فرمائی: دې خوب نه ورستو

حضورﷺ څخان سره څه صحابه كرام بوتلل.دهغې كوهي اوبه داسي سرې وې لكه نكريزې چه پكښې اچولى شوي وى. اودَ كجور دَ اونو سرونه داسي شوي وو لكه دشيطانانو سرونه بوكس كوهي ته كوزشو. د كجورى ګنګ ئې رااوباسلو. نوپه هغې كښې دحضورﷺ دَ سر مبارك ويخته او ګمنز وه.اودحضورﷺصورت ئې هم دموم نه جوړكړې ووپه هغې كښې ئې ستنې خخې كړې وې.اوهغه ويختوته يولس(۱۱)غوټې وركړې شوي وې. دايولس (۱۱) آياتونه نازل شول،حضورﷺبه يوآيت لوستلوبيوه غوټه به كولاويدله اوسننى به هم كولاويدلى،تردې چه ټولى غوټې كولاؤشوې،اوحضورﷺته راحت ميلاؤشو (روح المعانى).

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۙ﴿۱﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۙ﴿۲﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۙ﴿۳﴾
نه. اووايه چه څه پناه نيسم په رب دَصبا.دشردټولومخلوقاتونه اودشردشپې نه چه كله خوره شي.
وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ۙ﴿۴﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿۵﴾
اودشردَساحرانونه چه پوكى وهونكى وى په غوټو دَ تارونو كښې او دَ شر د حسد كونكى نه چه كله حسداوكرى.

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ فلق چاودلوته وائى.كقوله تعالى انّ الله فالق الحبّ.دلته ورنه مراد صبادې،چه تياره دَشپې لرى كړى،رانړابنكاره كړى.تخصيص دَ فلق څكه اوشو،چه لكه څرنګه اللهﷻ دَشپې تياره ختم كړى اوورځ راولى. نودغه شان دَخوف نه پناه غوښتونكوته پناه وركولې شي اودَهغوئ نه خوف او يره لرى كړى،ياداچه لكه څرنګه انسان په شپه كښې دَطلوع صّباح منتظروى نودغه رنګه خائف دكاميابئ اميدكوى

بعض مفسرينو دَفلق نه مراد عام اغستې دې،ورځ چې شپې نه رااوځى،چينه چې دَغرونه را اوځى، باران چې وريځونه را اوځى، دانه چې زمكې نه را اوځى (روح،قرطبى).

﴿مِن شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ اول مستعاذمنه دې،يعنى دَشردَجميع مخلوقاتو،دَانس،جن،دواب، هوام، نه او دَ شر دَ هر موذى نه چه اللهﷻ پيداكړيدې.

﴿وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ﴾ دويم مستعاذمنه دې.غاسق نه مرادشپه ده﴿إِذَا وَقَبَ﴾اى اذادخل ظلامُهٗ فى كلّ شئ (روح) يعنى چه خوره شى،چونكه دَشپې په تياره كښې هرقسمه موذى

حیوانات، حشرات الارض،جنات،شیاطین خواره شی،اوجادوګرهم اکثردشپی جادوکوی پدی وجه دشپی دتیاری دشرنه پناه اوغوښتلې شوه.

بعض وائی﴿غَاسِقٍ﴾نه مرادسپوږمۍ ده چه کله ئی تندراونیسی،توره شی.نوپدی وخت کښ جادوګرجادوکوی،په ترمذی وغیره کښ دی چه حضورﷺیوځل سپوږمۍ طرف ته اوکتل، حضرت عائشه ﷞ ته ئی اوفرمائیل:استعیذِی بالله من شرّ هذا هوالغاسقُ اذا وقب، یعنی دالله نه پناه غواړه دشردَدینه داغاسق دې چه کله خوره شی(روح).

﴿وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ﴾دریم مستعاذمنه دې، نفاثات صفت دې د نفوس محذوف. ای ومن شرّ النفوس النفّاثات،یعنی دشردَهغه ساحرانونه پناه غواړم چه تارونه اوویخته غوټه کوی اوپه هغی کښ پوکی. یا نفاثات صفت دې د النّساء چونکه دجادوپه کولوکښ لبیدبن اعصم سره خپلی لوریانی هم شریکی وی اودغه شان داکارونه اکثرزنانه کوی نوتغلیبًا ئی مؤنث ذکرکړو.

﴿ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ ﴾ داځلورم مستعاذمنه دې،حضورﷺباندی جادوکول هم دحسد په وجه وو، چه یهودیانودمسلمانانوترقی نه شوه برداشت کولې.﴿ حَسَدَ﴾دیته وائی چه دَ چا دَ نعمت او راحت باره کښ دا تمنا کول چه دا د ده نه زائله شی،ماته که نه شی میلاؤ هم، نو دا حسدګناه کبیره ده،اوبله غبطه ده چه تمنادحصول دنعمت کول لپاره دخپل ځان.نوداګناه نه دې، بلکه امرمستحسن دې.

حسدئی مقیّدکړوپه﴿ إِذَا حَسَدَ﴾سره،ځکه چه که دَیوسړی په زړه کښ بی اختیاره حسد پیداشی خوهغه پخپل نفس ضبط اوکړی، او حسد ښکاره نکړی، بلکه دَالله ﷻپه فیصلی راضی وی، نودَهغه نه ضررمحسودته نه رسی،حسدهغه وخت کښ ضرر رسوی چه حاسدپه عملی طورسره خپل حسدښکاره کړی.

ركوعاتها (١)	سورة الناس مكيّة	آياتها (٦)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دې شروع کوم	

دَ ترتيب قرانی اعتبارسره تولونه اخری سورة دې اوحسب النزول (٢١) دې

ربط: (١) مخکښې سورةکښې تلقين دَاستعاذی وۇمضراتو جسمانيۇنه، دی سورة کښې تلقين دې دَاستعاذی دَمضراتوروحانيۇنه.

(٢) ماقبل کښې دَخارجی شرنه پناه غوختل وو، ديکښې دَداخلی شره نه پناه غوختل دی. مفسرين وائی چه ماقبل سورة الفلق کښې مستعاذبه يووۇ چه رَبّ الفلق وۇ، اومستعاذمنه يعنی چه دکوموڅيزونونه پناه غوښتلې شويده کثير وۇ، او دی سورة کښې مستعاذبه کثير دی، او مستعاذ منه صرف يودې چه دَ وسوسی شيطانی نه پناه غوښتلې شويده، نودی کښې اشاره ده چه وسوسه دَشيطان چه دا روحانی او دينی مضرت دې، دادَجسمانی مضرت نه سخت دې (کبير).

قُلۡ اَعُوۡذُ بِرَبِّ النَّاسِ ① مَلِكِ النَّاسِ ② اِلٰهِ النَّاسِ ③ مِنۡ شَرِّ
نه اووايه څه پناه نيسم په رب دَخلقوسره چه مالک دې دَخلقو، معبوددې دَخلقودَشر
الۡوَسۡوَاسِ ۬ الۡخَنَّاسِ ④ الَّذِىۡ يُوَسۡوِسُ فِىۡ صُدُوۡرِ النَّاسِ ⑤
دَوسوسی اچونکی نه (شيطان) واپس کيدونکې دَزړه نه، هغه چه وسوسی اچوی په زړونودَخلقوکښې.
مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ ⑥
دَپيريانونه اودَخلقونه

﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ دې سورت کښې هم دَاستعاذې (پناه غوختلو) بيان دې، مستعاذ به (يعنی هغه ذات چې دَهغه پناه غوختلی شوې ده) الله ﷻ دې، او مستعاذ منه (چې کوم شې نه پناه غوختلې شوې ده) شيطانی وساوس دی.

((برب الناس ، ملک الناس ، اله الناس)) دیکښ د "مستعاذبه" درې صفاتو بیان دې. ربوبیت ، مالکیت، اوالوهیت،دَدې درې صفاتو دَ استعاذې سره تعلق اومناسبت دَتوسل دې، ځکه چې انسان باندې کوم حالت راځی نوهغه دَهغې حالت موافق صفت په وسیلې دَالله ﷻ نه سوال کوی،چونکه وساوسو نه پناه غوختلو کښ ددې درې صفاتو ډیر غټ دخل دې. نوځکه دَدې بطور خاص ذکر اوشو ،

تفصیل ددې دادې چې"رب" معنی ده تربیت کونکې ،یعنی هغه ذات چې بنده هرهرحالت باندې ئی نظر وی ،که څه شی ورته ضرورت وی هغه ورله ورکوی.څه شی کښ ئی نفع وی هغه ورته رسوی، اوکه څه شې ورته نقصان ورکوی نوهغه ورنه لرې کوی.

"مالکیت"او"ملکیت"مطلب دادې چې قادر وی نفع رسولو اوضررلرې کولو. او "اله" مطلب دادې چې مستحق دَالوهیت وی بنده صرف دَهغه عبادت اواطاعت کوی . نو"رب الناس" کښ دَصفت ربوبیت اودَهغې اثبات وسیله ده،چې اې الله "ته مو رب ئی. ستاد ربوبیت تقاضه داده چې ته خپل بنده دَمضر اشیاؤو نه حفاظت اوکړې نوخماوسوسه خمادپاره ټولو نه لویه خطره ده اې الله اته خما دَدینه حفاظت اوفرمائی.

﴿ مَلِكِ ٱلنَّاسِ﴾کښ دَصفت مالکیت وسیله ده،چې اې الله"ته بادشاه اومالک ئی. دَبنده هم مالک ئی ، دَهغه زړه هم مالک،اودَوسوسو هم مالک ئی . داهرڅه ستاپه قبضه اختیار کښ دی، ستادَتصرف نه هیڅ هم باهر نشته،اې مالکه ذاته،مالک په خپل مملوک کښ هر قسم تصرف کولې شی، ته خما دَزړه غلطې وسوسې ختمې کړه.

او﴿إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ﴾کښ صفت الوهیت اودَهغې اعتراف بطور وسیله پیش کیږی،چې اې الله مونږ د،بادشاهانودادستور لیدلې دې چې هغه خپل فرمانبردار رعایا سره احسان کوی،په هغوئ کرم اونوازشات کوی اې اللهامونږ ستادَالوهیت اعتراف کوو،صرف تاخپل معبود گرځوو اوصرف ستااطاعت کوؤ، اې کریمه ذاته په مونږ کرم اوکړه ، اودې وساوسو نه راله نجات راکړه.

فائده:(۱)دې درې صفاتوسره اثبات دَتوحید هم اوشو علی سبیل الترقی من الادنی الی الاعلی،اوهغه داسې چې داخومونږ په سترگو وینوچې الله ﷻ دکائنات نظام روان کړې دې، خومره تغیرات اوواقعاتو وقوع چې کیږی الله ﷻ ئی کوی، نودینه معلومه شوه چې الله ﷻ

رب دي دَ كائناتو ، چونكه دادومره عظيم الشان انتظام دَ كامل اومكمل بادشاهى تصرف او قدرت نه بغير نشي كيدي. لهذادينه معلومه شه چي الله ﷻ ملک الناس هم دي، او د ربوبيت مطلقه اومالكيت اعلى لازمي نتيجه دا ده چي الله ﷻ اله الناس دي

فائده ۲:دقرآن ابتدا دَالله كومو صفاتو سره شوي وه نوانتهائى هم داسې صفاتو سره اوشوه چي هغه دَابتدا سره ډير موافق اومناسب دي، رب الناس درب العالمين سره مناسب دي، ملک الناس دَمالک يوم الدين سره مناسب دي، او اله الناس د اياک نعبدواياک نستعين سره مناسب دي.

فائده۳:دلته صرف دَرب تخصيص الناس سره اوشو حالانكه الله ﷻ خورب العالمين دي ، نودا ځكه چي دلته دَ وسوسو بيان دي، او دا په انسان پورې خاص دى. اوبل دا چې ديكښې اظهار دَشرافت دانسان دي په ټولو مخلوقاتو باندې

﴿ مِن شَرِّ ٱلْوَسْوَاسِ ٱلْخَنَّاسِ ﴾ديكښې دَمستعاذ منه اودهغه درې صفاتو بيان دې .

"الوسواس" دا ئى اول صفت دي، صيغه د مبالغې ده، يعني باربار وسوسه اچونكې . "الخناس" دويم صفت دي، دَخنس نه دي ، معنى ئى ظاهريدلو نه ورستو پټيدل ده، يعنى په يو موقع باندې ظاهر شى ، په بله موقع باندې بيا پټ شى،دَدې كيفيت مفسرينو داسې بيان كړې دي چې شيطان انسان ته مسلسل متوجه وى، دَهغه په زړه ناست وى. او وسوسى ورته اچوى ، خو چې كله دې دَالله ﷻ ذكر شروع كړى، نو په شا اوښتى. دَ جنى شيطان دا كيفيت په رواياتو كښې راغلې دي او د انسى شيطان دا كيفيت مشاهد دې په مجالسو او پروګرامونو كښې، چې شريعت مطابق اوكړى شى نودوئ خفګان پرې كوى اوشركت پكښې نه كوى.

او ځنې مفسرين ليكى چې ديكښې "وكان الانسان خذولا"طرف ته اشاره دهٔ، چې ګناه كولو موقع باندې ورته حاضر وى او ترغيب وركوى،خوكله چې ګناه ترينه صادركړى، نو بيا ترينه په شا شى او براءت اعلان اوكړى. كمافي قوله تعالى:كمثل الشيطان اذقال للانسان اكفر، فلما كفر قال اني برئ منک(الحشر)

﴿ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ ٱلنَّاسِ ﴾دريم صفت دې ديكښې دَوسوسى سره دَمحل بيان هم دي اودرجه فعليت ذكر هم دي، ځكه چې ماقبل كښې دَوسوسې اچولو ذكر به طور وصف بالقوة وؤ،اودلته ئى ذكر به طور وصف بالفعل دي،لكه يو وى غل . او بل د هغه غلا كول.

نو "غل" وصف بالقوة دي، او "غلاكول" دا ئی وصف بالفعل دي. "صدور الناس" سينه دزړه دپاره درشل اوغولی حيثيت لری، شيطان زړه ته نه داخليږی، بل که سينی ته داخل شی اودي ځائ نه بيا القاء زړه ته اوکړی، دي وجهې نه فوسوس اليه الشيطان وئيلی شوی دی فوسوس فيه الشيطان نه دي وئيلی شوی.

﴿مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ﴾ ديکښ تعميم دي دَشيطانانو، چې بعض دَجناتو دَقبيلې نه دی او بعض دَ انسانانو دَقبيلې نه دی، کمافي قوله تعالی: وکذلک جعلنا لکل نبی عدوا شيطان الانس و الجن.

الحمدلله پدي الفاظو تفسير خپل اختتام ته اورسيدلو.

الحمدلله الذي هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لولا ان هدانا الله. وصلی الله علی سيدنا وحبينا ومولانا محمد صلی الله عليه وسلم.

۱۳جون۲۰۱۷ ، بمطابق ۱۷رمضان المبارک ۱۴۳۸هـ.

سورة ق

سورت الذاريات

سورة الطور

سورة النجم

سورت الحشر

سورة الممتحنه

سورة الصف

سورت الجمعه

سورة المنافقون

سورة التغابن

سورت الطلاق

سورة التحريم

سورة الملك

سورة القلم

سورة الحاقة

سورة المعارج